

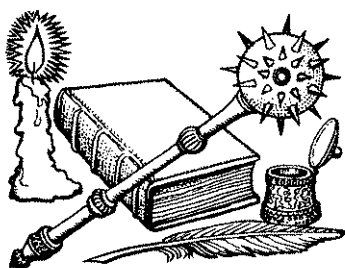
УНІВЕРСАЛИ
УКРАЇНСЬКИХ
ГЕТЬМАНІВ

УНІВЕРСАЛИ
ІВАНА
МАЗЕПИ

УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ

МАТЕРІАЛИ
ДО УКРАЇНСЬКОГО
ДИПЛОМАТАРІЮ

Серія I

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА імені М.С. ГРУШЕВСЬКОГО
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО імені ШЕВЧЕНКА
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ
АРХІВ УКРАЇНИ, м. КИЇВ

УНІВЕРСАЛИ ІВАНА МАЗЕПИ (1687–1709)

частина II

НТШ
Київ - Львів - 2006

Пропонована увазі читачів публікація включає універсали, накази та інструкції Івана Мазепи, які не потрапили до першої частини наказових документів цього гетьмана, виданої у 2002 році, у першому додатку книги містяться наказові документи українських гетьманів до часів правління Івана Мазепи, у другий додаток включені аналогічні документи генеральної військової старшини і полковників від часів Богдана Хмельницького по часи Івана Мазепи. Документи містять інформацію про соціально-економічний розвиток і політичне становище України у 2-й половині XVII – на початку XVIII ст. Видання містить науково-довідковий апарат: список місць перебування Івана Мазепи в 1687-1709 рр., список архівних фондів і публікацій, список скорочень, список застарілих і маловживаних слів, предметний, іменний і географічний покажчики, список ілюстрацій, перелік документів. Видання розраховане на науковців, викладачів і студентів, на всіх, хто цікавиться історією України.

Упорядкування

Іван БУТИЧ, Вячеслав РИНСЕВИЧ

Редакційна колегія

*Павло СОХАНЬ (голова), Генадій БОРЯК, Віктор БРЕХУНЕНКО,
Іван БУТИЧ, Дмитро БУРІМ, Ігор ГИРИЧ, Ярослав ДАШКЕВИЧ,
Олег КУПЧИНСЬКИЙ, Олександр МАВРІН, Юрій МИЦИК,
Ольга МУЗИЧУК, Олег РОМАНІВ, Валерій СМОЛІЙ*

Надруковано за ухвалами Вченої ради Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та Видавничої ради Наукового товариства ім. Шевченка у Львові

Том видано завдяки фінансовій підтримці
Фонду ім. Наталії Данильченко НТШ в Америці

Зміст

Передмова.....	7
Вступ.....	11
Універсали і накази Івана Мазепи.....	45
Додатки.....	417
I. Документи українських гетьманів (1632-1686).....	419
II. Документи генеральної старшини і полковників (1653-1709).....	531
III. Конституція Пилипа Орлика.....	635
IV. Список місцевостей, в яких перебував Іван Мазепа.....	649
Примітки.....	671
Список архівних фондів і публікацій.....	709
Список скорочень.....	715
Словник застарілих і маловживаних слів.....	717
Предметний покажчик.....	723
Іменний покажчик.....	739
Географічний покажчик.....	753
Перелік документів.....	763

Передмова

Як відомо, від імені гетьмана і за його підписом видавалися різні розпорядження адміністративно-політичного характеру. Ці документи поширилися під назвою гетьманських універсалів, або, рідше, гетьманських листів, серед яких, зокрема, були й такі, що стосувалися військових справ.

Гетьманські універсали мали певний диплом. У верхній частині ставилися ім'я і титул гетьмана, далі зазначалося, кому адресовано універсал, викладався зміст розпоряджень, містилося попередження про кару за його невиконання. Закінчувався універсал датою із зазначенням місця його написання. До універсалу додавалася печатка. Універсали розсилалися для оголошення по полках.

За змістом вони охоплювали найрізноманітніші сторони управління України і досить повно відображали діяльність гетьманського уряду.

Велика група універсалів стосується господарства – роздачі і підтвердження земельних володінь, підтвердження купчих, поділу земель та іншого майна.

Повсючасне знищення документів Гетьманської канцелярії ще за часів Гетьманщини мало наслідком те, що до наших днів збереглася лише незначна частина універсалів. Втім, порівняно з іншими документами універсали збереглися в більшій кількості. Це пояснюється тим, що їх власники дбайливо ставилися до них, виготовляли копії і нерідко навіть вписували універсали до міських ратушних книг. Непогано збереглися монастирські універсали, оскільки монастирі добре дбали про їх збереження, завдяки чому значну частину вцілілих монастирських універсалів складають оригінали.

Універсали, що підтверджували права на маєтності, стали об'єктом особливої перевірки у 1729-1730 рр., що дістала назву Генерального слідства. Перевірка була проведена в 10 полках, внаслідок якої було складено 10 комплексів документів. Частина з них була надрукована. Поза публікацією залишилася добірка документів Полтавського, Чернігівського та Прилуцького полків.

Відносно багато гетьманських універсалів, у т. ч. і Івана Мазепи збереглося в Генеральному описі Лівобережної України, проведеному у 1764-1769 рр., як правило, універсали для цього опису копіювалися з оригіналів, про що є застереження в кожному конкретному випадку. Ці копії звірялися канцеляристами і засвідчувалися їх підписами. У більшості випадків вони також містять підписи осіб, які одержували універсали назад. Всі ці засвідчені копії мали характер офіційних документів.

У гетьманських універсалах віддзеркалено соціально-економічне і політичне життя міст та їх місце в суспільстві, взаємини міщан з козаками, прослідковується ствердження за містами окремого правового статусу та зростання їх ролі в торгово-виробничій і фінансовій сфері, відбивається їх вплив на державотворчі процеси в Гетьманщині. Всі ці питання історії міст у сукупності і взаємозв'язку досі належним чином не з'ясовані, для розв'язання яких зосереджений в універсалах матеріал має велике значення.

Якою значною увагою гетьманів з часів Б. Хмельницького користувалися міста видно на прикладі Києва, що отримав понад 110 гетьманських універсалів, серед інших в них порушуються питання великого промислового виробництва, млинарства, гуральництва, спорудження гребель, млинів, рудень, заснування слобід.

Протягом значного часу будова багатьох універсалів різних гетьманів мало чим відрізнялася між собою. Універсали Богдана Хмельницького підтверджувалися і були зразком для наступних гетьманів – Івана Виговського, Юрія Хмельницького, Івана Брюховецького, Івана Самойловича, Івана Мазепи та інших.

Так, наприклад, імунітетні універсали, в яких мало чи не кожний гетьман звертався до питань пов'язаних із захистом інтересів міщан, завжди були схожі між собою – зазвичай в них йшлося про захист міщан від зловживань переїжджих, неприпустимість вимагання ними від міщан наїдків і напоїв та надання їм підвод для подальшої подорожі, окрім тих випадків, коли подорожні мали на це відповідні дозволи від гетьмана, другою не менш актуальною темою таких універсалів були повсякчасні заборони козакам шинкувати горілкою в містах, що було порушенням міських привілеїв, втім ці заборони ніколи не були достатньо ефективними.

Таким чином універсали, що відбивають взаємини між міщанами і козаками, засвідчують, що ці відносини не були безхмарними. Особливо дошкуляли міщанам переходи військ, оскільки розміщені на постій в їхніх дворах військові спричиняли значні збитки та розорення міщан.

Ще однією важливою проблемою для міщан була загроза обмеження магдебурзького права, яким користувалися міста, оскільки козацька старшина в містах була зацікавлена в ліквідації міського самоуправління та переобрання управління містами в свої руки. Гетьманські універсали Києву, Чернігову, Ніжину, Переяславу навпаки підтверджували, що магдебурзьке право має залишитися.

Загалом нечіткість у взаєминах між міською владою, що користувалася магдебурзьким правом, та козацькою надавала гетьманам широкі можливості для втручання у міське самоврядування (здебільшого не йдеться про малі міста і містечка, які ніяких особливих прав не мали). Нині відомо близько 40 універсалів Івана Мазепи наданих Києву, дещо менше Стародубу, Ніжину, Чернігову та Переяславу. Як історичне джерело вони розглядалися у працях О. Лазаревського та І. Каманіна. Частина з них у свій час була оприлюднена.

За гетьмана Мазепи старшина енергійно намагалася закріпити за собою як вільні (так звані “вільні військові”) землі, так і перехопити ті землі, які вже мали державців, зокрема претендувала на володіння міст. Загальна площа старшинського землеволодіння збільшувалася, земля концентрувалася в руках окремих

старшинських фамілій. Землі, що раніше надавалися як службові, на час перебування на урядових посадах – “до ласки войскової”, почали надаватися в “зупольне володіння”, тобто в повну власність.

Внутрішня політика Мазепи сприяла зростанню козацької старшини, зміцненню її економічної бази, перетворенню її на зверхній стан Гетьманщини – провідну верству Козацько-Гетьманської держави. Логічним наслідком цього було злиття старшинського землеволодіння із шляхетським, яке так чи інакше зберігалось від польських часів. Саме за часів Мазепи обидві групи землеволодіння, не тільки фактично, але й юридично зливаються в одне старшинське володіння, яке дедалі більше набуває характеру шляхетського “вічистого” володіння.

Джерелами нагромадження старшинського землеволодіння були: спадщина, надання гетьманської влади (нерідко ствержені царською владою), займанщина, купівля, сплата за борги або провини, дарунки (особливо характерні для монастирського землеволодіння). Ці джерела відомі ще з попередньої епохи, але за часів Мазепи значення кожного з них помітно зростає, створюючи яскраву картину мобілізації землеволодіння.

Надання маєтків старшині і духовенству гетьманською владою та полковниками суттєво збільшилося. На жаль, як зазначив О. Оглоблін, неможливо дати повну характеристику, оскільки багато земельних універсалів не збереглося. Є цікаві дані щодо цього по окремих полках. За матеріалами Генерального слідства про маєтності 1729 р. у Чернігівському полку Мазепа роздав 48 маєтків, тоді як Самойлович надав лише 27.

Вже в перші місяці свого гетьманування Мазепа видав низку універсалів, якими, як стверджувалися старі володіння (що було звичайною практикою при обранні гетьмана), так і надавалися нові з фонду “вільних військових” маєтностей, що були в безпосередньому розпорядженні гетьманського уряду раніше, ще одним джерелом роздавання “вільних” земель стали конфісковані маєтності у родичів та прибічників Самойловича. Щедре роздавання земель в перші роки гетьманування Мазепи (1687-1689) пояснюється головним чином тим, що новому гетьманові треба було віддячити своїм прибічникам та взагалі забезпечити собі якнайширше коло прихильників серед старшини.

Друга хвиля надання земель Мазепою припадає на 1699-1701 рр., яка, очевидно, була пов'язана з подальшим зміцненням старшинської верстви, що тепер могла наполегливіше висувати перед гетьманським урядом свої соціально-економічні та політичні вимоги, особливо з початком нової війни зі Швецією.

Нарешті в третій раз надання маєтків гетьманською владою посилюється в останні роки гетьманування Мазепи (1706-1708 рр.), мабуть, у зв'язку з тим складним політичним та економічним станом, в якому перебувала тоді Гетьманщина.

За час гетьманування Мазепи старшині та монастирям було надано сотні сіл з кількома тисячами дворів посполитих. Лише в Лубенському полку Мазепа надав 79 сіл, де в 1729 р. було 4252 селянських двори.

Особливо щедро надавав Мазепа володіння своїм найближчим прибічникам. Наприклад, прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові протягом 1694-1706 рр. гетьман надав більше десяти сіл. Але Горленко не був винятком – за ним ішли інші представники старшинської верхівки.

Вступ

Детальний нарис, присвячений діяльності гетьмана міститься у вступі до I-ї частини “Універсалів Івана Мазепи” (2002, Київ-Львів, НТШ), де аналізується стан правових відносин між Гетьманщиною і Москвою на момент отримання Мазепою влади, політична канва тодішніх подій, історіографія доби Мазепи, біографія гетьмана, окреслено розвиток старшинського і монастирського землевладіння, промисловості і торгівлі, подано ряд висновків до деяких інших питань, що характеризують часи Мазепи, а також представлено структурну будову його документів.

Тому даний вступ зосереджено лише на розгляді кількох окремих тематичних напрямків, що мають відношення до діяльності Мазепи в контексті соціально-економічної та політичної історії Гетьманщини, висвітлення яких побудоване на документах обох збірників. Огляд таким чином репрезентує документи серії гетьманських універсалів дещо під іншим кутом ніж I-ї частини.

* * *

Універсали складають переважну частину збірника, який проте містить також накази та інструкції Мазепи, тобто представляє всю групу наказово-розпорядчих документів, що відбиває практичне застосування влади гетьманами.

З них універсали були найзручнішою формою передачі волі гетьмана, оскільки вони містили звернення, адресовані до всіх, хто так чи інакше мав стосунок до забезпечення дієвості складеного акту. Таким чином гетьман зобов'язував рахуватися з універсалом як урядовців, так і різні стани населення.

Гетьманські інструкції чи інформації це своєрідні накази довіреним особам передати визначеним адресатам гетьмана його офіційні пропозиції, офіційну точку зору на поточні події і процеси.

Накази та розпорядження гетьмана стосувалися конкретного урядовця чи урядовців на яких покладалося виконання визначених завдань, або регламентувалися їх дії та поведінка при виникненні певних ситуацій. Іноді такі звернення склалися у неофіційному дружньому стилі, в чому вони подібні були до приватних листів, проте наказово-розпорядчий зміст цих документів дозволяє їх так само відносити до загальної групи імперативних актів.

Усі ці документи є актами безпосереднього управління Гетьманщиною, кожний з них відбиває певний момент цього управління і дозволяє прямо фіксувати

незмінність або навпаки еволюцію поглядів гетьмана на суспільне і політичне життя Гетьманщини протягом усіх років порівняно довгого перебування Мазепи при владі.

* * *

Роки правління Мазепи завершують першу половину стотридцятилітньої доби Гетьманщини, соціально-економічне та правове становище якої в зазначений період помітно відрізнялося від останніх років її існування. Попри це, реалії, що склалися в Україні наприкінці XVIII століття, нерідко ретроспективно поширюють на більш ранні часи, насамперед це стосується такого явища як реставрація кріпацтва. Дійсно, історикам, насамперед, впадала в око невідповідність масштабу жертв українського народу, покладених у Визвольній війні, з кінцевими наслідками, серед яких була й вражаюча деформація правового статусу селянства. Зокрема, В. Мякотін, наголошуючи на ролі саме селянства в подіях Визвольної війни, писав “во всей истории европейского крестьянства, быть может, не было другого такого трагического момента, как история малорусского крестьянства XVII-XVIII вв. В половине XVII ст. это крестьянство могучим порывом освободило свою страну от власти Польши и самого себя от крепостного права... но прошло 130 лет и в Левобережной Украине вновь водворилось крепостное право, ее крестьяне снова стали крепостными помещиков”¹. Теж саме, ще раніше, писав О. Лазаревський, який при цьому головними винуватцями ситуації, що склалася пізніше, можливо, навіть більшою мірою, ніж це було насправді, вважав представників старшини, та недооцінював, чи нехтував, вплив Росії на закріпачення українських селян. Історик стверджував: “захватив поземельные права в свои руки, старшина стала стремиться затем к отнятию у посполитых права перехода... такое стремление, не представляя собою в глазах русского закона ничего необыкновенного, мало помалу стало находить себе поддержку в этом законе, так что к концу XVIII в. с изданием указов 10 декабря 1763 и 3 мая 1783 гг. несколько, по-видимому, не касавшихся существа юридических отношений помещиков и крестьян в Малороссии de facto и de jure образовалось полное крепостное право, как бы в силу естественного порядка вещей, находившего свою опору и свое оправдание в существовавшем уже обычном праве”². Проте за такого підходу постає питання, коли ж саме з’явилися передумови для запровадження кріпацтва, той нібито природний порядок речей, про який згадує Лазаревський. Для багатьох істориків, які звертали увагу на соціально-економічний розвиток Гетьманщини, цей період припадає саме на часи Мазепи.

Так, О. Єфименко, у виданому на початку минулого століття курсі української історії, відзначаючи намагання державців отримати права на розпорядження свободою та землями своїх підданих, вважала, що до XVIII століття досягнути успіхів в цьому їм не вдавалося³, (відтак, від зворотного, виходило саме з початку XVIII століття на цьому шляху державці досягають перших успіхів). Власне, таким чином, вона однією з перших визначила межі перехідного періоду, на який припадають початки кріпащини.

Загалом, такі погляди, що тенденції до закріпачення з'являються десь в період правління Мазепи, виявилися в подальшому досить сталими. Про це писалося як в спеціальних працях, так і в загальних курсах з історії України, в останньому випадку із зрозумілих причин аналіз був побіжний, тому що викладалася сформована точка зору. В числі таких дослідників були М. Грушевський, М. Василенко, В. Барвінський, І. Крип'якевич, Д. Дорошенко, Н. Полонська-Василенко та багато інших, погляди яких, незважаючи на незначні відмінності, збігалися по суті.

Можна зафіксувати, що особливій трансформації у підході до термінів появи зазначеного перехідного періоду відтоді не сталося. Наприклад, і в сучасному курсі історії В. Борисенка саме кінець XVII століття характеризується як період обмеження особистої свободи сільськогосподарського виробника (власне, селянина) та започаткування тенденції до перетворення соціальної залежності селян на кріпацьку⁴.

Крім того, паралельно в працях переважної більшості українських істориків фіксуються висновки про погіршення соціального і матеріального становища посполитих з початку XVIII століття, що є незаперечним. Оскільки ж зв'язок між погіршенням життя посполитих та втягуванням селян у кріпацьку залежність звичайно подається як очевидний, цей висновок нібито не потребує, а тому й не супроводжується детальною аргументацією. Втім зовсім необов'язково, навіть при погіршенні умов життя, самі селяни могли легко змиритися з обмеженням їх особистої свободи, навіть при тому, що влада в своїх інтересах могла бути в цьому зацікавлена, скоріше навпаки, інакше процес втрати посполитими юридичних прав на землю, як її безпосередніх землевласників не був би таким довгим і складним.

Так само й протяжний процес закріпачення в Гетьманщині був за своїм характером суто специфічним, а тому варто завжди пам'ятати, що становище підданих, які з'являються в козацькій Україні у державців, і яких вони намагаються закріпити на землі, в жодному випадку не можна ототожнювати з становищем кріпаків російських поміщиків (що іноді трапляється в силу певних стереотипів). Справа звичайно не в кількості часу, яку залежні селяни мусили витратити на роботи для державців, це ще можна порівнювати і побачити, що становище російських селян було значно важчим ніж українських, однак малодоцільно, порівнюючи в ці часи їх правове становище, як формальне, так і передусім фактичне, шукати спільні знаменники їхнього буття, як однієї верстви, настільки ще кардинально відмінним було сприйняття залежних селян в російському та українському соціумі. Для цього досить навести два приклади з судової практики обох суспільств.

Так, сумнозвісною в російській історії поміщицею Д. Салтиковою особисто, або за її наказом, було закатовано в 1756-1762 рр. більше ста кріпаків. Проте, російський суд (а це були часи жорстоких присудів) визначив для Салтикової остаточним покаранням утримання в монастирі. М'яке покарання звичайно було таким лише тому, що загиблі були кріпаками (не більше коштувало їх життя і за років правління Петра I, яких Московське царство в 1649 р. остаточно перетворило на державну власність, надану у довічне користування поміщикам).

Для Гетьманщини такий присуд був немислимим, так само як і приведений нижче вирок суду в Україні був неможливим в Росії.

5 вересня 1701 р. пирятинським судом у складі отамана, війта і двох бурмистрів розглядалася справа про вбивство городиського осавула М. Ластовецького, який намагався примусити вийти на панщину городиського жителя І. Горкушенка. В суді Горкушенко визнав “пришол он, асаул, мене на панщину пашнѣ возити выгонити... на панщину не хотячи йихати, давалем асауловѣ коня, и он не хотячи брати коня, стал мене лаяти, потим я, не утоливши запалчивости серця своего... вдарилом оного поверх уха по висках”. Але показово, що незважаючи на умисне вбивство пирятинський суд, визначивши що за такий злочин згідно 16 артикулу 11 розділу статуту Великого князівства Литовського належить четвертувати, на прохання “людей общих” звільнив Горкушенка від покарання, обмежившись лише розпорядженням Горкушенкам надати сім’ї загиблого зі своєї худоби поголовщину⁵. Така незвичайно уважна реакція суду на місцеву громадську думку, очевидно, пояснюється тим, що спроби запровадження панщини сприймалися в тодішньому суспільстві однозначно негативно.

Саме поняття, що ж таке панщина на козацьких землях, в ці часи очевидно тільки формувалося, і не могло механічно моделюватися з тієї, що була встановлена до Хмельниччини, та й сама ця лексема при Мазепі зустрічається вкрай рідко, оскільки влада Гетьманщини намагалася її не вживати. Наприклад, серед документів Мазепи даного тому вона присутня лише в одному універсалі, від 11 жовтня 1689 р., в якому гетьман забороняє старості переяславського полковника притягати до панщини гутників з села Жабурки⁶. Не дивно, що кріпаки з Росії постійно втікали до Гетьманщини, і попри те, що російський уряд постійно вимагав від гетьманів їх розшуку та повернення російським поміщикам гетьманські урядовці були неспроможні це зробити. Зрештою у 1688 р. царський уряд обмежив час відведений для розшуку кріпаків, що втекли до України. Та хоч 12 травня 1688 р. Мазепа, звертаючись у Москву, дякував за “монарший указъ, чтобъ бѣглые з великоросийских городовъ у малоросийскіе города люде, которыи болшей пятнадцети лѣтъ тутъ мешкают, не были назадь челобитчикомъ ворочаны”⁷, проте проблему видачі втікачів, терміни втечі яких не перевищували 15 років, він всеодно вирішити не міг. Втім українські гетьмани завжди вказували, що реалізація таких вимог викличе велике збурення у суспільстві.

З погляду появи ознак, чи відсутності таких, до закріпачення селян Гетьманщини в часи правління Мазепи представляють додатковий інтерес імперативні документи (універсали, накази, інструкції) з повсякденної практичної діяльності самого гетьмана, які відображають його позицію, а відтак й офіційну позицію гетьманського уряду в цьому питанні. Дві частини універсалів Мазепи (перший видано в 2002 р., другий публікується нині) становлять більш-менш повне зібрання цих документів, значна частина яких, так чи інакше, пов’язана з правами державців землі та відношенням до цієї землі селян.

З більш ніж 850 наказових документів Мазепи, представлених в зазначених двох частинах, нараховується близько 370 універсалів, які надано на маєтності, де фігурують піддані (з них, дві третини в першій частині).

Такі маєтності могли включати містечка, села, селища, слободи, хутори, фільварки і навіть окремі двори. Деякими з таких універсалів маєтності надавалися, іншими підтверджувалися чи перезатверджувалися повторно, частина представляє дозволи на заснування слобод, зрештою серед них також є й окремі оборонні універсали в тих випадках, коли йшлося про захист інтересів державців в зв'язку з непокорю підданих.

Всі документи даної групи об'єднуються формулюваннями, що встановлюють відношення землекористувачів, які отримали в користування землю (або набули таке право у спадок) до певного землевласника, що на законних підставах володіє землею, де вони проживають.

Серед суб'єктів, що володіли землею населеною землеробами, яких перетворили на підданих, зустрічаються великі міста, Київська митрополія, Чернігівська архієпископія та Переяславська єпископія, монастирі, представники козацької старшини різних рівнів, гетьманські старости, управителі і слуги, священники і навіть прості військові товариші, тобто козаки. Всі вони могли бути державцями, які отримували права на працю посполитих, що добровільно поселилися на їхніх землях, а відтак стали їхніми підданими.

За приклади можна навести прохання військового товариша О. Зінченка до гетьмана “жебы ему привернени были въ послушенство тие люде, якие на грунтѣ его мешканемъ поселилися”, на яке гетьман відповідно відкликається тим, що надає йому цих людей (універсал від 5 жовтня 1687 р.)⁸, або як Мазепа підтвержує владні права на прохання значного товариша Чернігівського полку І. Шершанівського – “абисмо человекѣ пяти тяглихъ людей, на власном его отцевском кгрунтѣ осѣлих, при нем заховали” (універсал від 25 квітня 1707 р.)⁹.

В зазначених випадках люди вже оселилися на землях державців, проте частіше землевласники наперед просили в гетьмана дозволи на майбутнє осадження людей на своїх землях. Зокрема, військовий товариш Г. Пряжко 30 січня 1689 р. отримав дозвіл на осадження хутора з п'яти дворів¹⁰, а військовий товариш О. Турянський (майбутній глухівський сотник) 26 серпня 1689 р. здобув дозвіл “для крѣпости хутора, поселити тамъ десяти человекѣ, якие бы люде, сами, доброволне, без примусу, мешкати собѣ въ него похотѣли”¹¹. Тут цікаво те, що в ці роки простим козакам ще дозволяється селити в себе людей, незважаючи на їх походження, без будь-яких обмежень, пізніше такі обмеження виникають і їх дотримання стає обов'язковим навіть для більшості представників старшини. Обмежень немає і для бакланського сотника Терентія Ширая – дозвіл “слободку человекѣ десять дворовъ осадити” за універсалом від 5 травня 1690 р.¹², для Київського Межигірського монастиря – дозвіл осадити при монастирській греблі 9 чоловік, універсал від 17 травня 1690 р.¹³, для значного військового товариша Якова Жураківського (колишнього ніжинського полковника) – дозвіл осадити при млині п'ять чоловік від 6 червня 1691 р.¹⁴, для значного військового товариша Леонтія Полуботка (колишнього опального полковника, зрештою на цей час реабілітованого) – дозвіл осадити при своїх млинах 10 хат людей, універсал від 27 квітня 1694 р.¹⁵, для стародубського полковника М. Міклашевського – дозвіл осадити слободу, універсал від 10 червня 1699 р.¹⁶, для стародубського полкового хорунжого І. Юркевича. – дозвіл на поселення слободи від 3 грудня 1702 р.¹⁷,

для значного товариша Стародубського полку А. Єсимонтовського – дозвіл осадити слободу і хутір від 18 червня 1706 р.¹⁸

Втім, з 1692 року зустрічаються вже й обмеження.

Так, Бречицький Андрониківський монастир отримує дозвіл заснувати слободу з 10 поселенців “однакъ и то, [з] тых якие бы жадныхъ нѣгде не имѣли своихъ осѣдлостей и кгрунтовъ” (універсал від 15 квітня 1692 р.)¹⁹. Кам’янський Успенський монастир отримує дозвіл осадити слободу на 30 чоловік, але “людми осадити толко такимими, жебъ оные люде... не были господари изъ жилищъ осѣдлыхъ, на певнихъ селах, маючихся для волности слободскои отгол ухилятися”, тобто так само як і в попередньому випадку маються на увазі волоцюги “притулилка своего слушного и жадного не маючие”, але саме це робить їх в очах гетьмана людьми вільними (універсал від 1 червня 1694 р.)²⁰.

Також дозвіл В. Забілі осадити слободу на 10 чоловік дається на умовах заселення в ній не колишніх господарів “которіи, маючи в мѣстѣ, албо в якомъ селѣ осѣдлости и спровавши оніи, мѣли бы туда на жите приходити, але тих волоча[щи]хся, якѣи жадныхъ осѣдлостей у себе нѣгде не мають”(універсал від 15 березня 1695 р.)²¹. Аналогічними є універсали від 20 квітня 1696 р. мглинському сотникові І. Романовському²², від 23 лютого 1695 р. – Лубенському Мгарському монастирю²³, від 3 липня 1699 р. – військовому товаришу І. Скирмонту²⁴ та баришівському протопопу Г. Максимовичу (травень 1696-1700)²⁵.

Зрештою, очевидно, й таких вільних волоцюг помітно поменшало, оскільки в подальшому гетьман, даючи дозволи на осадження людей, закликає селити людей з-за кордону. Так, в універсалі від 25 червня 1702 (?) р., наданому значному військовому товаришеві І. Малявці, Мазепа дозволяє осадити людей, втім не з “околичних и поблизу будучихъ сѣль, але з сторони иншой, яко то з-за Десни, или з-за Днепра приходячихъ”²⁶, в універсалі виданому 25 квітня 1705 р. городницькому сотникові А. Стаховичу, дається дозвіл осадити селище “такоже людми заграничними, а не тутейшими малороссійскими, осѣдлости свои мѣючими”²⁷, в універсалі від 31 жовтня 1707 р., дозволялося значним військовим товаришам Єсимонтовським заснувати хутір на умовах, щоб “не з тамошнихъ Стародубовского полку мѣсть і селъ жителей, лечъ захожихъ з заграничѣ людей, при томъ новозаводитися мѣючомъ хуторѣ осадили”²⁸.

Іноді, в універсалах проглядає бажання потенційних державців наперед догодити вимогам гетьмана щодо характеру заселення, так, наприклад, робить стародубський піхотний сотник (з охотницького товариства) Й. Єлінський, оскільки з універсалу видно що гетьман відгукується на його прохання “о позволене... посадити колко человѣка заграничнихъ людей на урочищахъ” (універсал від 15 січня 1708 р.)²⁹. Подібним чином й Чернігівський Єлецький монастир очевидно просив про підтвердження прав на нещодавно засноване селище, тому що, даючи на нього підтвердження, гетьман вже констатує, що селище “они за тым нашимъ позволенем осадили людми тогобочными заграничними” (універсал від 24 травня 1707 р.)³⁰.

Така політика в залюдненні території Гетьманщини в майбутньому вела до зростання небезпеки закріпачення залежних від державців селян, але поки що представляла спробу Мазепа обмежити перехід селян на інше місце. Шлях кор-

поративної відмови державців приймати до себе селян від інших землевласників, звичайно дозволяв захищати економічні інтереси останніх, оскільки селянам важче було знайти для себе нове місце проживання, а відтак залишити старе, проте він вимагав від державців максимальної солідарності, чого насправді не було.

Втім спробу реалізації саме такої програми демонструють дозволи гетьмана на заснування нових слобід, оскільки в переважній більшості з них землевласникам забороняється приймати на поселення людей, що мають своє господарство на землях інших власників землі (чи вірніше мали, оскільки, покидаючи чужу землю, вони, як правило, втрачали його).

Звичайно, як іноземців, так і вільних підданих не вистачало, тому одні державці намагалися переманити до себе підданих від інших, а деякі нахабніші і жадібніші взагалі намагалися привласнити собі цілі села, що належали іншим державцям, при цьому вони звичайно не погоджували свої дії з Мазепою. Показовим є приклад з підданими міста Полтави. Так, з скарги полтавського вйта до гетьмана стає відомо, що колишній полтавський полковник Павло Семенович (Герцик), захопив належне місту Полтаві село Яківці, а також за Ворсколю поблизу своєї греблі прихопив більше десятка дворів “до послушенства мѣского належных”, що обозний Полтавського полку Михайло Нащинський притягнув до підданства кілька десятків дворів біля свого села Нижні Млини, що колишній полтавський полковник Леонтій Черняк “маючи свою греблю на рѣчци Олшаной, забороняеть и цале не допускаеть тамошних посполитих людей до мѣского их послушенства”, не відстають від полтавської старшини й ченці Полтавського монастиря, що “подворчанъ до ратуша мѣского належных, близко их монастира мешкающих, привлацають к своему монастирскому послушенству”. Мазепа звісно все це начебто скасовує й захищає права Полтави “абы нихто з преречонихъ особъ не важился людей посполитих, до мѣста Полтавы належных, до своего послушенства потягати” (універсал від 2 квітня 1697 р.)³¹, проте всеодно, як показало майбутнє, на його наказ в даному випадку мало зважали. Тим більше, що якщо захист земельних прав Полтави відповідав тогочасному законодавству, то вимога міста на володіння посполитими підривала права останніх на вільний перехід до інших державців, на що вони мали цілком законне право, а відтак щодо відповідності законам вона сама була досить слизькою. 27 червня 1703 р. полтавський вйт знову скаржитися на притягнення до послушенства полтавських підданих, щоправда, цього разу іншим колом державців – серед них на І. Іскру (колишній полтавський полковник), який прилучив у своє підданство 30 міських підданих, на полтавського спаського попа, що прилучив “в самомъ городѣ двадцать челоуѣка”, на О. Черняка – прилучив “волощанъ болшъ от семидесять людей в свою неналежную область”, а також на Насвіта і Жорнивого, якими були привласнені “сѣножаты под Соколим байракомъ и на Ташлику ... самовласне присвоены и млины в селѣ Брусѣвѣ Ворскляние, также и доходи обиклие і солодовень, в самомъ городѣ и в селахъ до города належачих”³². З наказу Мазепи до полтавського полковника від 5 березня 1704 р. з’ясовується також що Полтавський монастир обманним шляхом намагався відторгнути від Полтави підданих міської маєтності – Лисої Гірки, в якій монастирю належало лише 3 двори³³. Проте, невдовзі Полтавський монастир та значні військові

товариші Ф. Жученко і той же І. Іскра почали осаджувати слободи та переманювати на них міських підданих Полтави та полтавських козаків, що таким чином очевидно вибували зі стану козацтва. Внаслідок цього терпець гетьмана урвався остаточно, і він 19 березня 1705 р., пославшись на “неслушний праву посполитому и нам гетманови противний, неуважный, самовольный и никогда еще в Малороссийской нашей отчизнѣ небувавший поступок” від чого “не толко явний и публичний наносится городовѣ Полтавѣ в людех ущербокъ, и в приходах мѣских убытокъ, лечъ и в походах войскових окажется малолюдствие” видає наказ спрямований вперше, не лише проти державців, слободи яких ліквідовувалися, але й проти поселенців до яких застосовувалися покарання. Причому ці покарання настільки жорстокі і настільки порушують тодішнє право, що наказ Мазепи явно виглядає незаконним, оскільки полтавському полковникові наказувалося “абы таковых легкомыслных людей, котории, убѣгаючи от повинностей, оставивши свои жилища, для полегки на таковыя слободы уходят, не толко переймал, грабил, забирал, вязенем мордовал, киями бил, лечъ без пощадѣния вѣшати росказовал, тих зась так козаковъ, яко и посполитих людей, котории уже на мененной слободи перейшовши поселилися, мѣет и повинен будет сам панъ полковник, з старшиною своею туда зехавши, оттол зогнати, на першое их мешканя повернути”³⁴. Викликає сумніви, щоб цей наказ, який передбачав фізичне насильство і навіть страту для посполитих чи колишніх козаків, який позбавляв селян свободи, адже передбачалося силоміць їх повернути на колишнє місцепроживання, фактично виконувався. Крім того викликає сумніви, що Мазепа взагалі видавав саме такий наказ, оскільки він відомий лише із тексту записаного до полтавської міської книги за розпорядженням полтавського уряду, інтерес якого в цій справі був явно прозорим, щоб не можна було допустити з його боку деяке редагування тексту. Між тим цей єдиний в своєму значенні документ, оскільки ні до, ні після нього про видання подібних за змістом універсалів чи наказів Мазепи нічого не відомо, справив очевидне сильне враження на істориків. На нього, коли аналізувала суспільний лад Гетьманщини та становище селянства, зокрема, посилювалася Н. Полонська-Василенко, віднайшовши його в свою чергу у О. Оглобліна та В. Дядиченка³⁵.

Певною протиотрутою щодо висновків про загальне існування офіційної практики прикріплення селян до землі державцями за часів Мазепи слугує інший, до того ж виданий на 3 роки пізніше, універсал гетьмана від 11 червня 1708 р. Він стосується посполитих, колишніх підданих Чернігівської архієпископії в селі Уланові, які, залишивши Уланів, оселилися поблизу за кордоном, але при цьому продовжували вважати уланівські ґрунти своїми. Відповідно гетьман, реагуючи на скаргу архієпископа докоряв їм, мовляв “вы з своего легкомыслия, удалившись зъ тоей до катедре Чернѣговской належачой маетности за границу, кгрунта позосталие свои продаете, поля, туда приежджаючи засѣваете, а засѣвки зъ копи жати позволяете и всякие пожитки, власне якъ тамъ живучи, зъ своихъ угодий отбираете, що, яко неслухне и праву, здавна ухваленому, противно дѣетесь”, проте цікавим при цьому є присуд Мазепи – “под жестокимъ каранемъ приказуемъ, абысте до тих своихъ позосталих кгрунтовъ од сего часу жадною мѣрою не интересовалися, поліовъ тамъ не засѣвали, а нѣ оних кому иншому позволяли засѣвали, такъже и засѣвковъ, якіе там найдуются не важилися за-

бирати, поневаж всюды такое обыкновеніе ест, же по одеишлих на иншиє мѣйсце для житія подданихъ, кгрунта их на державцовъ спадают, а они тратят свою сукцессию³⁶, тобто гетьман цілком офіційно визнавав, і якраз це визнання стосувалося всієї Гетьманщини, що піддані можуть вільно залишати державців, хоч при цьому ґрунти які вони обробляли й залишаються виключно у власності державців – посполиті державців могли втратити і втрачали нерухоме майно, але зберігали за собою свободу. Це визнання тим цінніше, що зроблене Мазепою саме 1708 р., таким чином норма про яку тут згадував гетьман діяла протягом усього його правління.

Одним з шляхів формування числа підданих, ставало надання в розпорядження козацької старшини військових сіл за виконання служби, і хоч володіння цими ранговими маєтностями було не таким певним як приватними, адже досить помітною щодо них є постійна зміна власників, проте, окремим з державців, що ними користувалися, все ж таки вдавалося утримувати такі маєтності протягом довгого часу, а потім привласнити, залишивши у спадок сім'ї. Іноді надання на користь своїх полкових старшин здійснювали спочатку полковники, а вже потім їх підтверджував гетьман. Але що стосується осадження людей на таких землях, і подальшого перетворення їх у підданих, то загалом саме право надавати посполитих в підданство державцям Мазепа намагався зберегти виключно за собою. Полковники, хоч іноді й порушували це правило, втім знали, що вони не мають права надавати підданих, як видно з наказу полтавського полковника І. Левенця кобеляцькому сотникові від 5 жовтня 1701 р.³⁷ До певної міри це стримувало зростання числа підданих.

Щоправда, іноді гетьман сам надавав подібні доручення полковникам, які добре володіли ситуацією на місцях, а тому краще розуміли в чому полягають претензії зацікавлених осіб і як можна їх вдовольнити. А якщо судити за наказами Мазепи, то вже на початку його правління в полках відчувалася певна нестача вільних військових сіл. Наприклад, 13 вересня 1688 р. він писав стародубському полковникові: “и сами вѣдаемъ же полку в васъ многіє села суть в раздачѣ рознымъ людемъ, еднакъ кеды нам п. Яковъ Завадовскій не престаєтъ своими суплѣками о респекту докучати, теди яко мы до него склонилисмо ласку нашу, такъ и от васъ жадаемъ, абы ему тоє село, якимъ онъ и преже сего владѣль... Дохновичи, отвель къ его домовому подспартю”³⁸.

Називалися приведені до підданства селяни в універсалах по різному, іноді в таких документах містяться прямі звернення до них, як правило, першим згадується вїйт, що також не звільнявся від підданських повинностей, проте значно частіше вони згадуються непрямою мовою, як об'єкт правових відносин.

Серед формулювань бачимо такі: “Вамъ, войтови и всѣмъ жителям села”, “войтови... зо всѣмъ посполствомъ”, ви... всѣ мененнихъ маєтностей посполитіє обиватели”, “всей громадѣ” (такі звернення містять накази). Оскільки універсали адресуються, насамперед, державцям, то в подібних випадках при згадуванні селян застосовувалися такі стереотипні словосполучення як “вїйт с посполитими”, “вїйти зо всѣми посполитими мужами”, “вїть зъ мужиками”, “вїйти... з тяглими людми”, “Вїйти... зо всѣми тяглими и огородными людми тамошними”, “присѣліє люде”. Загалом, використання цих звернень чи назв не

характеризує залежних від державців селян як верству населення, представники якої чимось відрізняються від інших посполитих, що не потрапили в підданство. Як “тяглие” люди вони виконують певні роботи, проте їх підданство виникає лише з факту використання ними землі, наданої їм державцями, або на яку державці набули права від держави. Проте, природно, що стосовно них жодного разу не вживаються лексеми “кріпосні”, “кріпаки” чи похідні від них слова, оскільки вони не були прикріпленими до землі і могли залишити її, не питаючи згоди державців, це, щоправда, державцям не подобалося та зрештою не схвалювалося і самим гетьманом.

Для з’ясування правового становища селян, як підданих, важливе значення мають питання наскільки вільно селяни могли залишити державця, на землях якого вони оселилися та якими, власне, були їх обов’язки перед державцями, яким обсягом робіт вони визначалися. Проте, попри те, що майже в усіх універсалах, де згадується про підданих, до них обумовлюються якісь вимоги щодо покори державцям, вони настільки неконкретні, що скласти реальне уявлення про їх обов’язки за універсалами Мазепи досить непросто. Гетьман давав досить невизначені дозволи на використання селянської праці, наприклад: “позволивши... з того села людей... ..звиклоє в потребах своих подданское отбирати послушенство”, “приказуем... абисте якь перед тим належитое послушенство... ..отдавали, такь и тепер в такой же належитости послушания, без всякой отмови и упору найдовалися”, “жебы... отдавали послушенство и повинност належитую”, “жебы... послушенство звычайное и належитую повинност подлугь своеѣ сили отдавали”, або “всякое належащее отдавали послушание и обыкновенную годовую дачю”.

Іноді, знову ж таки, без пояснення в чому полягають підданські обов’язки, в універсалах передбачалися погрози за невиконання повинностей, як наприклад на адресу підданих Ніжинського Красногірського монастиря в селі Тала-лаївці: “ежели... будете спречными и не хотѣтимете отдавати послушенство, то... мы вамъ болшой тяжар, яко на покаране упорнымъ нашлемо”, універсал від 18 грудня 1687 р.³⁹

Щоправда, в частині універсалів згадується, що повинності та сплати визначаються з огляду на довжину року “позволяемъ... из тяглихъ людей... так роковіє чинши, яко и належитое послушенство, на тихъ кгрунтахъ селами осѣблихъ отбирать”, “позволяемъ... всякое от людей посполитихъ послушенство и повинностъ звиклую дорочную... отбирати”, “позволилисмо з села Сохачовъ роковую повинностъ вамъ выбирати”. Це звороти що обумовлюють права державців, проте аналогічними є й непрямі вимоги до посполитих, наприклад “абы войтъ прере-чоного села Каратульѣ зо всѣми тамошними посполитыми людьми... ..належитое въ роботизнахъ послушенство, обыкную роковщину и инные подлугь давнего звычайю, безъ жадной спреки, отдавали повинности”.

Є лише окремі документи, що містять щось певне з погляду виконання конкретних повинностей селянами. Так, в універсалах Мазепи, виданих 3 липня 1689 р., військовому товаришеві Василю Антоновичу на село Чепелів⁴⁰ та 8 липня 1689 р. Максаківському монастирю на с. Високе, Ховми і Сидорівку⁴¹, визначається що піддані мають косити на користь державців сіно.

Проте така конкретизація є рідкісною, більш очевидною здається навмисна розпливчатість та невизначеність в універсалах, як прав державців, так і обов'язків посполитих, в чому для всіх зацікавлених сторін були свої переваги, оскільки з'ясування цих питань значною мірою переходило в площину двосторонніх домовленостей між громадами та державцями, де очевидно й встановлювався певний баланс інтересів в конкретний час і в конкретному місці. Звісно форми боротьби за його встановлення були різними, і іноді її відлуння доходило також до гетьмана, наприклад, з універсалу Мазепи від 12 листопада 1694 року з'ясується про конфлікт між жителями села Строківа та полковим хорунжим Переяславського полку Олександром Сулимою, розгляд якого переяславський полковник передав на розсуд гетьмана. Розглянувши справу, Мазепа стає на бік Сулими, відповідаючи селянам “щосте скаржилися намъ и будто онъ барзо необиклими взятками и збытною роботизною васъ утесняль, тое не довелося; зачимъ мы ганимъ вамъ тотъ поступокъ неслушный”⁴². Але знову ж таки в чому полягали конкретні претензії селян не оприлюднюється, суть боротьби залишилася прихованою.

Звичайно на обсяг повинностей впливало були це “давні” піддані, чи порівняно “нові”, яких нещодавно почали привчати до примусової праці. З огляду на те що надання посполитих у підданство, або обернення посполитих у підданих поширилося лише за часів Самойловича (до нього в підданстві перебувала незначна частка селян, переважно монастирських, та й саме їх підданство було майже суто номінальним, вкрай необтяжливим) часи Мазепи, це ще часи “нових” підданих.

Крім того, відомо, що початково, принаймні частина селян, що селилася на землях землевласників, домовлялася з ними за надану землю сплачувати чинш у вигляді десятини з отриманого врожаю. Таким чином для таких посполитих питання про повинності взагалі відпадало, оскільки фактично йшлося про оренду землі. Про те, що подібних селян було немало, може свідчити факт, що така практика санкціонувалася, а отже заохочувалася, гетьманом. Так, 5 січня 1697 р. Мазепа дав дозвіл військовому канцеляристу Саві Шабельниченкові “яко державцѣ і сукцессоровѣ отбирати к вспарту господарства своего десятину з нивя стародавнього Шабелниковского Добролежовского, з людей тих, которіи будут пахати оніе нивя за его вѣдомомъ”⁴³.

Іноді, спроба “привчати” підданих до послушенства підштовхувала посполитих до того, що вони покидали своїх державців. Той же А. Зіневич скаржився (17 грудня 1696 р.), що “нѣкоторые тяглие люде не хотятъ давати роковой повинности”, тому одні минулого року повписувалися в козацький реєстр, а інші “поотходили прочь”⁴⁴.

Широко відомий в історичній літературі універсал Мазепи в Ніжинський полк від 28 листопада 1701 р. про обмеження панщини двома днями в селі Смоляжи, виданий з огляду на скаргу жителів на державцю свого села, веркіївського сотника С. Афанасовича, дозорці (управителі) якого замучили їх роботою. Згідно універсалу в інші дні селяни могли працювати для своїх потреб, що проте не звільняло їх від поборів, оскільки вони мали ще надавати сотнику пів осьмачки овса з однієї робочої тварини (очевидно, коня чи вола)⁴⁵.

Є дві точки зору на це розпорядження, згідно першої становище селян, що знаходилися у підданстві, загалом мало погіршитися, оскільки в середньому на цей час в Гетьманщині панщина ще не досягала двох днів на тиждень, згідно другої становище повинне було покращитися, оскільки практично панщина на цей час вже перевищувала два дні на тиждень. З останнім важко погодитися, принаймні щодо усієї Гетьманщини. Наприклад, в цьому аспекті цікавим видається універсал від 16 вересня 1688 р. полтавського полковника Федора Жученка, щоправда, це полковничий універсал, але встановлюючи на користь Полтавського монастиря одноденну панщину на тиждень для жителів, що поселилися над річкою Тростянець полковник посилається на волю гетьмана⁴⁶. Тобто, якщо прийняти тезу, що встановлення двох днів панщини на рік було для посполитих полегшенням, то доводиться припустити що за 13 років, тобто протягом вкрай короткого проміжку часу, панщина на тиждень збільшилася вдвічі, і навіть втричі чи більше, якщо універсал 1701 року її обмежував. Прийняти це неможливо ще й тому, що у всіх інших універсалах Мазепи, які видавалися протягом цього часу й пізніше, як вже згадувалося, панує крайня невизначеність стосовно обсягу робіт, що могли вимагати державці від посполитих, адже звичайно йдеться лише про якусь аморфну “повинність дорочную”, яку мали виконувати піддані на користь державців, і вже саме те, що точкою відліку для повинностей обирався рік, доводить, що ні про яке встановлення в ці роки кількості днів панщини на тиждень не могло йти мови. Ще менше можна повірити в готовність людей, звиклих з часів Хмельниччини до вільного життя, дати себе за кілька років покірно уярмити. Очевидно, що траплялися окремі державці, такі як веркіївський сотник Афанасович, які були здатні чинити “в панщинѣ непрестанніе вимисли”, але це викликало опір селян, в даному випадку опір селян із Смоляжів, який довів до розгляду справи у Генеральному Суді. Проте вирок у цій справі, що до речі стосувався виключно с. Смоляжі, в цілому щонайбільше може свідчити про певне поширення дводенної панщини в Сіверянщині, регіоні порівняно консервативному, до того ж розташованого ближче до Росії, де на той час склалося класичне кріпацтво.

Окрім того вага державців в суспільстві далеко не завжди була ще достатньою навіть для того щоб захистити свої земельні права, не згадуючи вже про права на працю посполитих, в деяких місцях жителі і в цей час ще не полишали звичок вироблених в роки Руїни і при нагоді самовільно користувалися монастирськими землями, мало зважаючи на права монастирів. Так, Мазепа 12 січня 1690 р. був змушений видати оборонний універсал Київському Пустинному Микільському монастирю на Кононецькі та Савинські ґрунти, на яких люди без дозволу монастиря розводили пасіки та облаштували сади, в якому погрожував “горловым каранем” порушникам та наказував “абы ни хто без вѣдома отцевъ законниковъ монастира... не важился в преречоныхъ ихъ кгрунтахъ, яко пчолъ становити, так и з деревъ садовыхъ овощей отрушовати”⁴⁷.

Очевидно, що піддані деяких державців, особливо таких як монастирі, здебільшого звільнялися від повинностей на користь держави, наприклад, коли ігумен Київського Михайлівського монастиря Сильвестр Головчиць повідомив гетьману, що “купиль онъ часть землѣ близко маетности монастира своего села Викгуровщини, на которой части землѣ осадѣвъ килка человѣка волоскихъ людей”, і

просив "абысмо уволили тых его людей от подачокъ и всяких войсковых повинностей", гетьман задовольнив це прохання і наказав "абы никто з старшини и чернѣ не важился потягати тых его волоских людей до войсковых подачокъ и до жадных повинностей" (універсал від 31 липня 1694 року)⁴⁸. Аналогічний універсал отримав також Максаківський монастир, в якому підтверджувалося що менський сотник та інша старшина не мають права притягати монастирських посполитих з села Максаки до міських робіт, а також використовувати їх в своїх власних інтересах (універсал від 27 жовтня 1707 р.)⁴⁹. Втім, звільнення від суспільних поборів було сумнівною концепцією для підданих державців, оскільки в перспективі воно підкреслювало їх зв'язок з державцями, чий патронаж щодо них з часом мав привести до незаперечних прав на їх працю.

* * *

Одним з способів селян уникнути підданства були спроби змінити свій статус за допомогою переходу до стану козацтва, та в цей час на цьому шляху в них вже виникають помітні перешкоди, хоч не можна стверджувати, що внаслідок політики гетьмана селяни зовсім втратили можливість ставати козаками. Проте, за переконанням Мазепи визнання за ними статусу козаків мало обумовлюватися їх обов'язковою участю у воєнних діях та непорушністю військової дисципліни. Оскільки ж, протягом майже всього правління Мазепи козаки змушені були приймати участь у війнах, будь-який селянин, що мав достатньо коштів для військового спорядження міг розраховувати на те, щоб потрапити у військовий реєстр. Інша річ, що прагнучи здобути козацькі права, селяни, здебільшого, зовсім не бажали проливати кров десь на театрі бойових дій, козацький стан для багатьох з них означав звільнення від непотрібних їм повинностей та податків, без якої-небудь помітної зміни способу життя. Тому то, незважаючи на те, що в багатьох сотнях сотники без особливих проблем приймали підданих селян в козацький реєстр, Мазепа наполегливо виступав за повернення таких новоспечених козаків у підданство до колишніх державців.

Вже на початку правління гетьман отримав скаргу від архімандрита Новгород-Сіверського монастиря на козаків з числа посполитих, що жили в монастирських маєностях, які літом, записавшись до козацького реєстру, "движены были в походъ... посполу з іншими козаками, однакъ не дочекавши належитого в той службѣ конца... прежде времени поворочалися назадъ до домовъ своихъ, а теперь волностями козацкими себе охороняють". Це був чудовий привід для покарання порушників військової дисципліни, тому Мазепа, спочатку провівши порівняння між старими та новими козаками, – "же козакъ нововписанный до-гому такому, який от килкадесять лѣтъ, а инѣй з отца, албо з дѣда, пращи войсковой двигаетъ, годен быти не можетъ, для чого и волности козацкое годной новому з давнимъ уживати не доводится", та висунувши звинувачення – "яко тежъ тое утикачови нестаточне чинили", наказав, щоб "всѣ тые хочъ старіе козаки, якіе безвременно з Войска поворочавшися до домовъ поприходили, а новіе всѣ, под послушенство монастиря Новгородского были подвернены, кромь тыхъ давнихъ, шо в Войску працювали и працювати хочуть статечне", таким

чином монастир не лише повертав до свого підданства своїх посполитих, але ще набував нових підданих з числа тих козаків, що жили на його землях, а тепер були виписані з козацького реєстру (універсал від 6 вересня 1687 р.)⁵⁰. Для проведення такої політики гетьман звичайно вживав спеціальні заходи для виявлення дезертирів, за приклад можна навести його універсал від 2 серпня 1701 р., виданий на початку Північної війни, яким військовий товариш Т. Радич уповноважується для обліку козаків Лубенського полку, що не вирушили зі своїм полковником в похід, в ньому Мазепа проголошував “же многое число легкомыслного и непостоянного полку вашего Лубенского товариства, не чинячи своей повинности досит, и не хотячи на нинѣшной...службѣ з паномъ полковникомъ своимъ попрацовати, и указы наши гетманские легце собѣ важачи, самоволне в домахъ своихъ пооставалися, на которихъ легкомыслниковъ... немалую имѣемъ уразу и гнѣвъ нашъ, так посылаем... Тимофѣя Радича, товарища войскового, злецивши ему и приказавши, жебы тыхъ осталцовъ зревизоваль, и каждого именно, в реестръ написавши, вѣдати намъ донесль, а мы знатимемъ, якое имъ за тое преслушаніе и самоволство наказаніе учинити”⁵¹. Втім очевидно, що найбільш типовим покаранням було переведення козаків в стан тяглих посполитих.

15 листопада 1688 р. Мазепа, посилаючись на волю царя та свою з старшиною ухвалу “жебы нѣгдѣ ново козаки з тяглыхъ людей не уписовалися въ реестръ козацкій” наказав новомлинському сотникові та нехаївському отаману, щоб “тыхъ новиковъ, которіе на свой упоръ покозачившися, першій разъ сего лѣта и такъ розного лѣта до войска ходили, а нѣгдѣ военной оказіи не узнавали, и не видѣли, знову до громадъ привернули, якобы оныя по прежнему знову тяглость звычайную и повинность вшелякую... отдавали”, в даному випадку йшлося про повернення цих недосвідчених козаків, що покозачилися нібито самовільно, у підданство компанійського полковника Іллі Новицького⁵², але важливим є застереження, що він не стосується тих з них, що брали участь у бойових діях, які таким чином остаточно легалізували свій перехід в козацтво.

В універсалі від 27 жовтня 1695 р., звинувачуючи понурницького сотника в прийомі на козацьку службу підданих Новгородської (Сіверської) архімандрії, – “же вы им велми поблажаете”, та забороняючи це робити, гетьман водночас знову вважає слухним послатися не лише на свій “войсковой приговор”, але й на те, що “монарший... указ того забороняет, абы никого з козацтва в тяглость, а з тяглости в козацтво не приймовано”, мовляв треба дотримуватися настанов Москви, що зрештою було не зовсім щиро і до того ж підривало авторитет самого гетьмана, як правителя Гетьманщини⁵³. Таке посилення, як на свій наказ, так і на царський, присутнє і в оборонному універсалі (яким заборонялося приймати тяглих людей в козаки) виданому на прохання військового товариша А. Зіневича – на Стахорщину, від 17 грудня 1696 р.⁵⁴

В деяких інших універсалах, зокрема, від 11 листопада 1696 р. та 11 січня 1698 р., виданих Ніжину⁵⁵, від 14 липня 1700 р. – Києву⁵⁶, від 6 березня 1703 р. – вдові генерального обозного Василя Борковського Марії⁵⁷ заборона гетьмана приймати підданих в козацький реєстр не містить згадки на царський наказ.

Проте, не можна сказати, що сам Мазепа завжди послідовно слідував за дотриманням свого наказу щодо заборони покозачення тяглих посполитих. На-

приклад, звернувшись до підданих вдови сина гетьмана І. Самойловича Семена Марії Семионівни в слободі Семенівці, з докором за їх непокору та наказуючи їм “абысте такового не чинили противенства”, в той же час Мазепа цим підданим обіцяв: “А що ся тичет стороны тих, которие там козаками быти хочут, теды любо мы каждого годного и способного неотженемо з реестру козацкого: однак тепер, поневаж еще нигде в войску не pracowали, повинны кормити сполне с посполитими людми людей войсковых” (наказ від 13 квітня 1690 р.)⁵⁸. Щоправда, ця обіцянка була викликана ситуативними причинами з огляду на черговий похід, що готувався на південь. І хоч після походу, наприкінці року семенівським козакам з колишніх підданих, що воювали, було доведене наступне “абысте вы, козаки тие, zostавлены были при козацкой волности, котрие сего прошлого лета, по указу нашом на службе монаршой под Казикерменом найдовались”, але при цьому їм повідомлялося “если бысте вы якого человекка з тяглих людей важилитесья до своего козацкаго реестра приймовати, теди далисмо такую моц панеи тоее слободки, абы она такового брала под свое послушенство” (наказ від 6 грудня 1690 р.)⁵⁹, тобто новоспечені козаки з посполитих, які були прийняті в козацький реєстр після походу були непотрібні, якщо немає війни, то немає й збільшення козацького реєстру, тепер приймання посполитих до козацтва було шкідливим, як таке що порушує права державців.

Неприємною для державців стороною приймання в козацький реєстр, нехай навіть обмеженого числа колишніх посполитих, було те, що вчорашні селяни нерідко використовували новий статус, щоб на своєму постійному місці проживання допомогти звільнитися від підданства іншим посполитим. Наприклад, ті ж семенівські козаки, взяли підданих Марії Семионівни в Семенівці, яким очевидно не вдалося стати козаками, під свій захист. Мазепа через рік змушений був видавати ще один наказ до семенівських козаків, цього разу з приводу невтручання козаків у справи посполитих, “абысте жадного не заступали человекка от тяглости, контентуючися каждый козак своею волностью” (наказ від 25 листопада 1691 р.)⁶⁰.

Крім того в усіх випадках переходу посполитих в козаки, державці втрачали ділянки землі, що були ними прямо надані посполитим у використання, або відчужені різними шляхами і залишені за селянами, в обох випадках в обмін на використання їх праці. Ділянки козаків, з колишніх селян, ставали козацькою землею. Ці “вкраплення” козацьких господарств у маєтностях і селах різних державців постійно згадуються в універсалах Мазепа, хоч звичайно значна частина земельного фонду козаків склалася ще за часів Хмельниччини.

Тому, підпорядковуючи після усунення білоцерківського полковника С. Палія Гетьманщині смугу земель на Правобережжі, гетьман й там проводив політику обмеження запису посполитих в козацький реєстр. Підтверджуючи 10 вересня 1707 р. права Київського Видубицького монастиря на село Таращичі та хутір Прутилець Мазепа обумовлював, що “Если бы зась в Таращичахь, албо в хуторѣ мененномъ, обыгталися таковие люде, которьи самоволне, над воисковое постановлене і нашъ указъ, вновъ недавно одорвавшисья от громады, в компуть козацкій повписовалися, то таковыхъ позволяемъ знову, хочъ і поневолие, до громады привернутьи”⁶¹.

Оскільки відбувалися спроби відчуження землі державців через породичання посполитих з козаками, то відносно таких шлюбів було надано відповідні роз'яснення гетьмана на захист державців, як наприклад в універсалі від 27 серпня 1701 р. на захист володінь Переяславської єпископії – “если бы вдова мужицкая пошла за козака, албо дочка была была отдана замужь козаковѣ, то і таковимъ способомъ кгрунтовъ мужицких и жадних добръ нерухомихъ козаки по жонах своихъ себѣ горнути і привлащати не мають”⁶².

* * *

Такі державці як монастирі намагалися закріпити за собою право судити своїх підданих селян. Звісно посполитим, якщо вони потрапляли окрім поземельної ще й в судову залежність, було значно важче зберегти свої права вільних землеробів, що мали право і могли покинути державця, якби цього вимагали їх інтереси. Тому піддані монастирів в свою чергу намагалися перебувати під козацьким судочинством. Але в цьому конфлікті інтересів Мазепа стає на бік монастирів. На скаргу ігумена Максаківського монастиря Г. Кердановського на козацьку старшину в цьому та інших питаннях, гетьман щиро чи вдавано обурюється поведінкою борзенського та шаповалівського сотників і отаманів “же вы, не знати одкол взявши смѣлост тую непотребную, ездячи в села их, важитися судити ихъ людей и здирства, хочъ за малую якую справу, з людей чините, такъ же перед шлюбами куници брати и мужиковъ в козаки вписовали, на що вамъ ни од кого жадного позволеня не было”, а відтак наказує “абысте перестали болшей тых пересудовъ, нехай оны люде судятся перед тимъ, перед кимъ имъ належит, такъ же и куницу передшлюбную до своего монастира нехай отдают. Козаковъ в р[еестръ] болшей не вписовати и тые тепер вписаные нехай робят монастиреви свою повинност” (універсал від 12 листопада 1687 р.)⁶³. Цікаво, що в цей же день Максаківський монастир добився від гетьмана захисту своїх прав і у земельному конфлікті з менським сотником⁶⁴.

* * *

Одним з перших істориків, що звернув увагу на виникнення такої соціальної групи за часів Мазепи як підсусідки став М. Костомаров, який помітив що: “Некоторые посполитые... находили уловку избавиться от тягlostей, падавших исключительно на посполство: они продавали – часто фиктивно – свои дворцы и грунты козакам, а сами оставались с теми же дворами и грунтами, числясь козацкими «подсуседками»... и не несли повинностей, лежавших на посполитых... гетман, узнавши об увеличении числа таких «подсуседков», в 1701 году своим универсалом поворачивал их снова в разряд посполитых, так как в тех городах и селах, где происходили такие самовольные переходения, посполитые, умаленные в своем числе... не в силах уже были содержать охотных козаков”⁶⁵.

Цей дійсно дещо оригінальний спосіб позбавитися підданських повинностей, як помітне соціальне явище припадає саме на часи Мазепи. Документи свідчать,

що внаслідок підселення посполитих до сусідів, переважно, але необов'язково, до козаків, господарства таких посполитих, відомих як підсусідки, нібито розчинялися як об'єкти оподаткування та визискування, хоч реально вони нерідко продовжували існувати, до того ж частина з цих селян намагалася використовувати землі, які вони обробляли й раніше, хоч по суті ці землі мали вважатися ними орендованими, оскільки верховне право на них належало певним державцям. Але за нових обставин такі державці не могли примусити посполитих виконувати підданські повинності. Натомість підсусідки допомагали легкою роботою господарям, до яких присусідилися. Хоч Мазепа почав реагувати на виникнення цієї проблеми досить швидко, а не в 1701 році як вважав Костомаров, “проблема” підсусідків так і не була вирішена гетьманом до закінчення його правління, незважаючи на те, що з нею постійно боролися.

Вже з універсалу Мазепа від 12 лютого 1689 р., зі скарги чернігівського архієпископа Л. Барановича, з'ясовується, що лише в такій його маєтності як містечко Мрин з прилеглими до нього селами перебуває 78 підсусідків, які, незважаючи на те що продовжують користуватися церковними угіддями, не тільки йому нічим не допомагають, але й не утримують розміщене тут для постою охотницьке товариство, і лише “тільки на н'якого старшого свого в м'єст'є будучого (тобто у Мрині) с'їно косять, греблю кидають и до двора его звозять, а в осен'є тому старшому роковую повинність от робочой товарини по золотому грошей и осипь належитій дають, а болшей жадной тяглости не знають”. Що це за мринський спритник, який не без користі для себе використовував працю підсусідків, з документу незрозуміло, проте гетьман тут визначає, що всіх підсусідків, що мають свої двори і ґрунти, і яких вдасться розшукати, належить повернути до підданства архієпископу, при цьому він, посилаючись на царські статті, повідомляє, що в козацьких дворах підсусідки можуть мешкати, але тільки такі, які не мають власного господарства⁶⁶ (тобто голота, з якої, власне, всеодно нічого взяти). Цікаво, що в Коломацьких статтях 1687 р. про підсусідків взагалі не згадується.

Невідомо, яку користь здобула в той час від цього універсалу Чернігівська архієпископія, але те що ефект від наказу гетьмана не був довготривалим підтверджує видання архієпископії нового універсалу від 14 червня 1700 р. з цього ж приводу – про заборону козакам приймати в підсусідки підданих архієпископії в Чернігівському і Ніжинському полках – в с. Уланові, Тулиголовах, Обложках, Бистрику, Ушні та в тому ж таки містечку Мрині, причому з універсалу з'ясовується, що в Бистрику підсусідків приймав до себе крелевецький сотник⁶⁷, тобто представник старшини, що мав владу і навпаки мав би слідкувати за дотриманням розпоряджень гетьмана відносно заборони переходу селян в підсусідки.

Універсал Мазепа від 7 лютого 1701 р., містить скаргу архімандрита Чернігово-Слецького монастиря Никона, що багато монастирських підданих з сіл Серединки і Надинівки “ухиляючися от кормленя компанейцовъ и їхнихъ подданскихъ тяжестей, попродавши свои хати, поудавалися до дворовъ козацкихъ в подсус'їдки, где живучи, к ґрунтовъ своихъ заживають свободно, без отбыванія жаднихъ монастиревихъ належнихъ повинностей и выстатченія компанейцомъ обыклого на м'єсяць контенту”. Ці підсусідки знаходилися під захистом козаків,

а ті піддані, що залишилися в своїх хатах, були просто не в змозі утримувати компанійців згідно затверджених раціонів. Мазепа тут так само забороняє козакам захищати своїх хазяйновитих підсусідків, проте обумовлює, що підсусідки “которые в козацких хатах живучи, жадних своих кгрунтовъ не мають, а тилко на услужь господаровъ своихъ будучихъ, самимъ у людей заробкомъ живятся, от тихъ подданскихъ тяжаровъ нехай будутъ волны”⁶⁸.

Аналогічні універсали видавалися постійно, в універсалі від 22 липня 1690 р. наданому київському митрополиту на обширні маєтності, як на Лівобережжі, так і на Правобережжі (на Київщині), зазначається, аби “жаден... не важился... людей тяглихъ, такъ в козацтво потягати, яко и в сусѣдство пріймуючи от повинностей подданскихъ заступати”⁶⁹, такі самі вимоги в універсалі від 4 квітня 1699 р. та 22 грудня 1707 р. щодо підсусідків в с. Омбиш – підданих Омбишського монастиря⁷⁰ та в універсалі від 27 серпня 1701 р. щодо підсусідків в маєтностях Переяславської єпископії⁷¹.

Ситуацію з підсусідками дещо заплутують обставини переходу посполитих в підданство, а саме ними керувалися підсусідки, захищаючи свої права на землю. За скаргами державців відтворюються два можливих варіанти такого переходу, але неясно який з них був превалюючим, а тому чим диктувалася поведінка більшості підсусідків при захисті своїх земельних прав.

У першому випадку піддані, отримавши у спадок від батьків та дідів ґрунти, які були надані тим в користування державцями за виконання певних робіт, разом з цими ґрунтами успадковували і обов’язки щодо їх виконання, що фактично й робило їх підданими, принаймні в такому напрямку начебто еволюціонувало звичаєве право. Селяни що успадковували таку землю не мали навіть тих п’яти, десяти чи п’ятнадцяти років “слободи”, яку мали їх батьки, а одразу повинні були виконувати обумовлені повинності. Підсусідництво начебто дозволяло селянам уникнути цього, проте, переходячи у підсусідки до козаків вони намагалися не тільки позбутися підданських обов’язків, а й зберегти успадковану землю, що особливо й обурювало державців. Тобто такі підсусідки начебто намагалися привласнити те, що їм не належало.

У другому варіанті треба враховувати, що значна частина землі з часів Хмельниччини фактично належала самим селянам. І якщо сіножаті здебільшого представляли громадські угіддя (при цьому кожна громада ревно слідкувала за непорушністю кордонів своєї громадської землі іншими громадами), то земля, яка використовувалася для землеробства, завжди мала конкретного господаря, що особисто нею розпоряджався. Однак ця земля, набута на правах займанщини, або на інших правах, далеко не завжди була оформлена майновими документами, внаслідок чого для держави вона була “нічийною” вільною землею, яка за часів Самойловича і ще більше за Мазепи почала широко роздаватися державцям, іноді цілими селами, причому в них земельні права визнавалися як правило лише за козаками, тому селяни, що на ній проживали, рано чи пізно після певного “привчання” повинні були потрапити у залежність від нового легітимного землевласника та виконувати певні роботи на його користь. Претензії державців на працю посполитих виникали з тієї підстави, що вони вважали землю отриману від влади своєю разом з ділянками селянської землі, що були в неї “вкраплені”, а

селян лише їх користувачами, які якщо ними користуються, повинні були за них відробляти. Неоформлене купчими, чи іншими документами, володіння земельними угіддями селянами (але не козаками) державцям вигідно було розглядати як їх самозахоплення. Інша річ, що ображені селяни, вважали зовсім по іншому, тому не бажаючи визнавати ні підданства, ні втрати землі шукали вихід із становища у підсусідництві.

Коли архімандрит Новгородського монастиря Никон скаржиться на монастирських підданих “в маестности ихъ селѣ Мизинѣ”, де багато посполитих людей “власныи дѣдизніи и отчистіе оставивши свои домовки и кгрунта, поуходили в доми козацкіи на мешкане”, то тут якраз в першу чергу і звертають на себе увагу згадані, невідомо якого походження, дідичні та батьківські землі селян, що стали підсусідками (універсал від 21 червня 1702 р.), і коли гетьман тут забороняє козакам приймати монастирських підданих у підсусідки і захищати їх від притягнення до монастирських повинностей⁷², то для з’ясування мотивів розпорядження Мазепи набуває цілком певного значення питання, що це були за підсусідки, і як давно володіє монастир зазначеною маєтністю в Мізині.

З цього ж універсалу з’ясовується, що гетьман забороняє козакам також скуповувати у посполитих ґрунти, за що визначає покарання “мѣль бы якіи колвекъ кгрунта у тяглихъ людей подданныхъ монастирскихъ купувати хто, и продавцовъ оныхъ в свое заступленіе пріймовати, таковій не тилко гроши за кгрунтъ данній тратити маєть, але и значного отъ насъ, гетмана, не увойдетъ караня”⁷³. Проте відомо, що купчі угоди на землю фіксувалися козацькими та міськими урядами, ці документи включали типові формулювання, які беззастережно засвідчували, що земля яку продає продавець належить виключно продавцю і він має право її продати, а в тих рідкісних випадках коли це було не так, (наприклад, відомі спроби продати землю колишнім власником ще раз іншому покупцю) шахрай за судовим рішенням розшукувався по всій території Гетьманщини. Те, що в сфері купівлі-продажу існував певний порядок, засвідчують як збережені міські актові книги, хай і нечисленні, так зрештою і окремо вцілілі тисячі купчих листів тих часів. Їх вивчення переконує, що продаж посполитими землі, яка їм не належала, був просто неможливим. Отже, посполиті в даному випадку, імовірно, продавали свою землю, прагнучи позбутися з своєї шиї нав’язаного їм монастирського підданства, але виявлялося що робити цього вони відтепер не мають права.

Накази гетьмана до сотників з вимогою не тільки не приймати посполитих в козаки, а й подбати, щоб підлеглі їм козаки не приймали до себе їх як підсусідків, видавалися також і інтересах інших державців, зокрема такими є накази до моровського сотника стосовно підданих київського митрополита В. Ясинського (накази від 3 серпня 1703 р. та 4 січня 1704 р.), при цьому зазначалося, що в усі полки було розіслано наказ “дабы козакъ кождый... на своей козацкой волности зоставаль, а посполитый всякий посусѣдокъ посполитую тяглость зналь”⁷⁴.

Щоправда, козаки всеодно приймали до себе підсусідків, проте останні мали з цього небагато користі, оскільки офіційно звільнялися від повинностей лише ті підсусідки, що не мали ніякого майна. Це демонструє вирішення ситуації з утриманням п’яти військових товаришів з охочекомонного полку Пашковського

в Мринській сотні, куди гетьман направив свого посланця Я. Книша для виявлення “всѣхъ тяглихъ людей”, у цьому випадку гетьман розпорядився “абы тяглые люде, якіе у козаковъ въ подсуѣдкахъ живут, а своихъ кгрунтовъ осѣдлыхъ не маюут, од тоей належитости вистатченя были волными”, а які “въ подсуѣдкахъ у козаковъ живут, а свои кгрунта особно пашуут, або пущаюут оные к инымъ людемъ себѣ въ прибѣль, абы до тоей повинности безъ жадное одмови належали” (універсал від 27 травня 1696 р.)⁷⁵.

1 листопада 1696 р. Мазепа видав ще один універсал у справі підсусідків Мринської сотні, в якому конкретизував, що до числа тяглих людей не відносяться підсусідки-наймити – “подсуѣдки, которые в дворахъ козацкихъ мешкаючи, на чужие кгрунта, своихъ не маючи, з плугами, серпами, косами для заробку ходяут, до подданской тяглости належати не маюут”⁷⁶, звичайно було б дивно, якби з них ще й вимагали виконання на чиюсь користь повинностей, але це розпорядження принаймні доводить, що навіть безземельні селяни мали можливість існувати за рахунок найманої праці, а державці могли наймати для обробітки своєї землі робітників, що є додатковим доказом, що українське суспільство в цей час було неготове до поширення панщини.

* * *

Безсумнівно, що Мазепа проводив політику спрямовану на побудову станового суспільства, в якому не лише козацька старшина й духовенство, але й рядове військове товариство мало посідати привілейоване становище. Певна проблема була в тому що козаки розшаровувалися в цей час на дві групи, до першої входили ті що набули підданих і наскільки могли використовували їх працю, до другої входила переважна більшість козаків, що самі обробляли свою землю. Оскільки такі козаки своїми руками дбали про свій добробут їх становище не можна було порівнювати зі становищем такої верстви як шляхта, чи принаймні з тим становищем, яке відповідало уявленням про місце шляхти в суспільстві, на противагу козакам першої групи, які цілком цьому уявленню відповідали. Проте обидві групи козаків формально і фактично належали до одного служилого стану, які разом з охочими (найманими) козаками складали військову силу Гетьманщини. Тому Мазепа більш-менш послідовно протягом всіх років правління намагався забезпечити податковий імунітет за усіма козаками незалежно від їх заможності, якщо вони були здатні виконувати свої військові обов’язки.

Вже на початку правління Мазепа подбав про збереження привілеїв козацтва, правове та соціально-економічне становище якого мало стати стабілізуючим чинником суспільного життя Гетьманщини, зокрема, відповідаючи на царські питання у відправлених 12 травня 1688 року до Москви статтях, гетьман заявляв, що не сподівається від військового поспільства “жадное противъ власти моей шатости”, оскільки на відміну від Івана Самойловича “я ныне освободилемъ ихъ, яко то мелници козацкіе, власнимъ ихъ иждивениемъ строение, десятины пшолныи и данѣ медовыи, а по нѣкоторыхъ мѣстцахъ и роковыи обыкліи подачки опустилиемъ, при якомъ моемъ поступку не мѣютъ они причины роптати на мою владзу”, цікаво при цьому що в розумінні Мазепа “самыи в постоянствѣ

надежнии, яко тыи что имѣють нѣкоторыи подданных и обширнии осѣдлости, мелницѣ, землѣ и иньшіе угода”⁷⁷.

Протягом всіх років правління майже у всіх виданих універсалах Мазепи, що стосувалися прав державців на землі і використання праці посполитих, обумовлювалося що козаки зберігають за собою всі права на свою землю, яка могла опинитися поміж земель наданих державцям, та що козаки не можуть залучатися до будь-яких робіт на користь державців, в селах яких вони проживають – ці норми за будь-яких обставин мали залишатися непорушними.

Іноді про ці козацькі привілеї мовилося більш розгорнуто, але здебільшого про них лише нагадувалися, щоб підкреслити різницю між правами посполитих і козаків, коли йшлося про права державців та обов’язки посполитих, після чого в універсалах й містилися відповідні застереження, які були такими : “козаки однакъ, в томъ числѣ будучие, в реестрѣ воисковомъ наудуючіеся и Воиску працюючіе, мають быти при волностехъ воисковыхъ захованы”, “абы козаки, в тих селах мешкаючіе, якіе стоят в реестрѣ козацком, заховани были при своих обиклих козацких волностяхъ”, “а козаки ненарушне при своих мѣють найдоватися волностяхъ” і т. д.

Майнові універсали надані представникам козацтва становлять більшу частину від загальної кількості універсалів Мазепи такого призначення – близько 250 документів.

Половину з цієї кількості універсалів видано представникам старшини, таким що на момент їх отримання займали важливі посади в структурі козацької адміністрації, і які власне й представляли владу Гетьманщини різних рівнів (генеральна й полкова старшина, полковники і сотники).

Лише до деякої міри до цієї групи наближаються за своїм статусом городові отамани та охотницькі полковники. Городові отамани, насамперед полкових міст, що в 1650-1660 рр. користувалися значним авторитетом і нерідко в ті часи за відсутності полковників залишалися наказними полковниками в полкових містах, а по суті за значенням посад займали в полках друге місце, за часів Мазепи давно вже втратили колишній вплив, поступившись ним полковій старшині. Охотницькі полковники незважаючи на свій авторитет та військові заслуги, попри наближеність до особи гетьмана, взагалі не мали ніякого стосунку до цивільної влади. Частка універсалів надана представникам цих груп є незначною.

Другу половину зазначених універсалів, близько 120, надано тим предстанікам козацького стану, що на момент їх отримання не займали службових посад. Вони в свою чергу поділяються майже навпіл між значними військовими товаришами і військовими товаришами, власне козаками.

Цікавим є становище групи значних військових товаришів, або “знатных”, як вони називаються у зросійщених копіях. Жодних формально-юридичних переваг їх становище у суспільстві не надавало, проте вони користувалися впливом внаслідок своїх колишніх заслуг та завдяки зв’язкам, своїм особистим та своїх родів, в тому корпоративному середовищі, в якому вони жили. Серед них були, наприклад, колишні полковники, одні з них, втративши полковничі уряди, вже більше їх не повертали (Леонтій Черняк), інші повертали (Михайло Міклашевський), деякі не повертали самі (Леонтій Полуботок), проте полковниками ставали їх сини.

Ніякого офіційного статусу на заміщення вакансій значні військові товариші не мали, тим більше що козацькі посади були формально-виборними, а на рівні полків і сотень на обрання старшини до певної міри впливало козацтво, звичайно насамперед значне, яке зверталось з відповідними клопотаннями до гетьмана. Тому діти старшини, що не мали здібностей чи спритності батьків могли і не просунутися по службі. Щоправда, це не перешкоджало їм мати певний майновий статус, а збереження достатнього рівня заможності зрештою забезпечувало їм шанобливе ставлення з боку влади, як до значних військових товаришів, хоч нерідко і без жодної для них практичної користі з огляду на службу кар'єру. Наприклад, сини лубенського полковника Леонтія Свічки Василь і Лук'ян спочатку отримують майнові універсали в рахунок колишніх заслуг батька та їх майбутніх заслуг (універсали від 14 грудня 1694 р., та 24 жовтня 1699 р.)⁷⁸, а через кілька років, отримуючи чергові підтвердження на володіння, вже називаються значними військовими товаришами, хоч ніяких особливих заслуг за цей час і не виявили (універсали від 20 жовтня 1702 р., від 9 жовтня 1706 р. та 4 березня 1707 р.)⁷⁹.

Втім, якщо йшлося про потребу підкреслити військові заслуги якоїсь відзначеної особи, то для цього завжди знаходилися потрібні евфемізми, як, наприклад, в універсалі від 6 січня 1689 р., виданому Леонтію Черняку, де мовилося “маючи мы гетманъ власть в Малоросии всякие порадки устроевати и по годности особъ у Войску заслужонъх доволствовати нашою ласкою и наданьем, по прошении пана Леонтия Черняка ствержаемъ ему симъ нашим гетманскимъ унѣверсалом и цѣло при немъ заховуемъ село Кгавронцѣ... а то для годнихъ его и вѣрнихъ ку пресвѣтлѣйшому монаршому престолу от молодыхъ лѣтъ до шедивого волоса у Войску Запорожскомъ, працюете з нещадѣниемъ здоровья своего ложенихъ, услугъ”⁸⁰.

Майнові універсали козацтву становлять собою як надання, так і підтвердження надань. Можливі преференції від їх отримання були різними. Якщо старшина за часів Мазепи, що могла отримувати у користування цілі села, а то й містечка, набувала значні маєтності приватним шляхом, на які отримувала підтвердження, то заможні козаки здебільшого на основі своїх прав домагалися звільнення побудованих ними млинів від військових податків, отримували дозволи на осадження слобід та заснування хуторів і т. п. Щоправда, те що могло собі дозволити військове товариство, ще більшою мірою могла собі дозволити старшина, окремі представники якої займалися будівництвом млинів та заснуванням поселень із значним розмахом.

Найменше могли скористатися з таких дозволів незаможні козаки, проте їх інтереси, як господарів землі, яку вони обробляли, були надійно захищені. Коли окремі державці спробували пред'явити претензії на козацькі ділянки, то дістали різку відсіч з боку самого гетьмана, який в універсалах від 20 листопада 1691 р. у Київській та Ніжинській полки (а очевидно були універсали і в інші полки) заявив: “що колвекъ добръ рухомихъ и лежачихъ, першихъ лѣтъ войны Хмельницкого, отвагою ричерства Войска Запорозкого зостало отнято и завладѣно, і уже черезъ такъ немало лѣтъ утвердилось козацкимъ жаживанемъ, чтобъ жадная рѣчь не повинна бити отъ козаковъ отбирана”⁸¹.

Реєстрові козаки звичайно при бажанні досить легко могли змінити належність до сотні чи полку, тобто не були зобов'язані служити і жити весь час на одному місці. Хоч, якщо вони змінювали місцепроживання, то для безпроблемного внесення їх до козацького реєстру на новому місці вони мали подати докази своєї належності до козаків. Зокрема, в одному з універсалів київському магістратові (від 14 липня 1700 р.) Мазепа щодо цього давав такі роз'яснення – «если хто изъ стороны до Кіева на мешканье прійдетъ, а заслугъ и праць козацкихъ, то есть если въ якомъ полку или городѣ козаковалъ, явнимъ свѣдоцтвомъ не окажется, абы кожній таковій в мѣскомъ былъ послушенствъ, а не въ козацкомъ реєстрѣ»⁸².

Загалом, незважаючи на певне майнове розшарування, можна вважати, що в часи Мазепи, на відміну від посполитих соціальне становище яких дійсно дещо погіршилося, козацтво користувалося достатніми правами, щоб не нарікати на свою долю, тому то в 1708 р., коли дійшло до відкритого конфлікту між гетьманом і Москвою він небезпідставно розраховував на його підтримку. Адже козаки могли передбачити погіршення свого становища в недалекому майбутньому, оскільки відношення до них з боку царя Петра та його оточення під час Північної війни було відверто презирливим, які їх сприймали не краще, а то й гірше, ніж набраних з кріпаків та наwerbованих з різних волоцюг і пройдисвітів рекрутів з Росії. Між тим в Україні козаки були землевласниками, які не обкладалися податками, тобто привілейованим станом. Те, що й старшина, яка перебувала при Мазепі, початково сподівалася на підтримку козацтва видно з наказу миргородського полковника Д. Апостола від 16 листопада 1708 р.⁸³, який вимагав від своєї полкової старшини виступити з козаками на з'єднання з Мазепою в Гадяч, а також вилловлювати і присилати до нього посланців з грамотами від царя Петра і нового гетьмана Скоропадського. Псевдообраний 6 листопада 1708 р. ставленник Петра, звичайно був узурпатором з погляду усталеної влади Гетьманщини. Проте реакція козацтва на знищення населення Батурина російськими солдатами та проведені царем псевдовибори Скоропадського була млявою. Зрештою, виявлена більшістю козаків дивна байдужість до подій, в яких вирішувалося майбутнє Гетьманщини, фактично стала зрадою не лише свого гетьмана, насамперед вона була зрадою інтересів свого стану, значення якого в наступні роки різко впало. В цьому розумінні, чого варте лише використання козаків на каналних роботах на Ладозі, куди їх запроторив Петро I, де багато тисяч з них загинуло, а також проведене створеною царем Малоросійською Колегією обкладення козаків поборами. Очевидно, що причини пасивної поведінки більшості козаків під час війни між росіянами і шведами в Україні ще потребують прискіпливого об'єктивного дослідження.

* * *

Відчутним тягарем для підданих державців, щоправда, не тільки для них, а й інших посполитих, що не перебували у підданстві, була така повинність, як утримання компанійських козаків, військових, що перебували на гетьманській службі. Становище компанійців (власне, як охочекомонних, так і охочепіхотних козаків) відрізнялося від становища городових козаків тим, що вони не отримували землі

за свою службу, а мали за неї харчове і грошове забезпечення. Проте якщо гроші такі козаки отримували від гетьмана, то їх розміщення, надання їм провіанту, кормів для коней перекладалося на місця, де вони розташовувалися. Розміщувалися вони тільки у відведених для них місцях, оскільки рядові компанійці були безземельними то й становище їх у соціальному плані було досить слизьким, явно гіршим ніж в городових реєстрових козаках.

Компанійці були потрібні гетьману, щоб не залежати від городових полків, на які, враховуючи минуле, ніколи не можна було покладатися повністю. Те, що саме їх він вважав надійними людьми для виконання наказів, видно, наприклад, з пропозиції Мазепи царю в червні 1703 р. щодо впокорення Січі, для чого пропонувалося використати компанійців для блокади Запоріжжя “абы взявши от Киева, ажъ до самое Самары певных людей, то ест компанїи и сердюковъ, понад берегом Днѣпровымъ и в певнихъ мѣстехъ и при многихъ осторожностяхъ, абы того накрѣпко перестерегали, жебы жаднихъ ватагъ з городов, идучих до Сѣчи, непропускали, бо через тое, якъ хлѣбные запасы, так и Войско Сѣчи примножаются”⁸⁴.

Але якщо гетьманові були потрібні компанійці, то вони зовсім були непотрібні і обтяжливі для державців, в селах яких вони розташовувалися для постою. Тому утримання компанійців призводило до конфліктів між ними і державцями. Іноді це проглядає в універсалах. Наприклад, підтверджуючи права олишівського сотника Л. Шрамченка на село Смолянку, Мазепа обумовлює при цьому, щоб він “не заступаль ... своихъ тяглихъ людей от станцій компанїйскихъ и иншихъ войсковихъ людей”, універсал від 1 квітня 1697 р.⁸⁵. Інший державця, Забіла, звинувативши в чомусь одного з охочих піхотинців, загалі намагався спровадити з свого села Обтова усіх таких, що в ньому були, на що Мазепа реагував наказом від 18 січня 1698 р. “абысте з того винного справедливости доходили, а симъ товаришомъ по прежнихъ господахъ, в маестности своей, станцію показали”⁸⁶.

Розташування компанійців певний час не мало чіткого порядку, що не тільки було обтяжливим для посполитих, а й створювало проблеми для утримання цих військових. Гетьман реагував на це універсалом від 30 січня 1698 р., яким визначив, що кінного компанійця мали утримувати 25, а піхотинця 20 господарств, наказ поширювався на територію усієї Гетьманщини⁸⁷.

Крім того, допомога по утриманню компанійців могла покладатися також і на козаків “котории нѣколи до войска не ходят, абы помощными были людямъ тяглим в кормленю компанейцов и пехотного товариства” (універсал від 24 травня 1698 р.)⁸⁸, очевидно в даному випадку йшлося про козаків ветеранів, інакше, якби це були новописані, то за нехтування своєї прямих обов’язків їх би напевне було просто повернуто до стану посполитих.

Цікаво, що посполиті, яким були нав’язані компанійці, зі свого боку досить ретельно слідували за тим, щоб наймані козаки виконували свої військові обов’язки, так жителі села Обтова відмовилися утримувати піхотинця С. Білоцерківця, скориставшись підставою, що він не взяв участі в літньому воєнному поході, тому гетьману довелося видавати спеціальний наказ (1 листопада 1698 р.), в якому він пояснював неучасть Білоцерківця в поході хворобою та наказував й надалі забезпечити його утримання⁸⁹.

На скромний соціальний статус компанійців вказує й такий випадок, що коли один з них одружився в селі Воловичі, яке належало Чернігівській архієпископії, на вдові місцевого війта, та прагнучи облаштуватися як реєстровий козак, намагався привласнити землю війта, отриману тим від архієпископії, йому не вдалося це зробити. Мазепа лише дозволив компанійцю тимчасово користуватися цією землею до повноліття сина померлого війта, який потім мав за неї відпрацювати, але за таке користування скасовувалося утримання компанійця, який мав утримувати себе сам (універсал від 25 січня 1704 р.)⁹⁰. Між тим, як вже згадувалося, посполиті, яким вдавалося потрапити в козацький реєстр, залишали землю державців за собою.

Становище старшини компанійських полків звісно різко відрізнялося від становища рядового товариства, компанійські полковники були людьми заможними, вони з одного боку активно скуповували нерухомість самі, з іншого отримували від гетьмана села населені посполитими, як, наприклад, полковник Ярема Андрійович (універсал від 26 квітня 1689 р. – надання на село Порохню та підтвердження купленої нерухомості під Батурином і в Батурині)⁹¹, полковник Григорій Пашковський (універсал 1698 р.) – надання на село Ромашкове з підтвердженням прав на куплені млини і ґрунти⁹² та особливо полковник Ілля Новицький, який до того ж значну частину маєностей набув ще за часів Самойловича, він не тільки зберіг маєностей за часів Мазепа, а й продовжував їх збільшувати (універсали від 12 вересня 1687 р. (2), від 27 липня 1689 р., від 21 квітня 1702 р. – на с. Щока, Ісачки, Окоп, Снітин, Кліщинці, Литваки, Нехаївка та інші володіння)⁹³.

* * *

Цікавим видається відношення Мазепа, власне української влади, щодо прав на територію Правобережної України. Як відомо поділ України по Дніпру (за тимчасовим винятком Києва) між Польщею та Московією був зафіксований умовами Андрусівського перемир'я між цими державами в січні 1667 р. При цьому думкою українських державних діячів стосовно поділу України обидві сторони звісно не цікавилися, оскільки негативну реакцію українців на нього неважко було передбачити. Досягнута угода власне й була спрямована на те, щоб полегшити Польщі приборкання Правобережжя та допомогти Московії закріпитися на Лівобережжі. Українці реагували на це болісно, закінчилося все тим, що Брюховецький повстав проти Московії на Лівобережжі, а на Правобережжі Дорошенко прийняв турецьку протекцію, Україна до 1681 р. була постійним театром воєнних дій, внаслідок яких Правобережжя було спустошене.

Проте, здійснений 1667 р. поділ України Польща і Московія підтвердили 1686 р. умовами вічного миру з деякими змінами на користь Московії (відбулося невелике збільшення території Київської округи та перехід Запоріжжя в одноосібне підданство до царя, природно що Польща таким чином знімала й можливі претензії на землі Війська Запорозького Низового). В зв'язку з цим особливу увагу привертають статті III і VII договору 1686 р. Згідно статті III на Правобережжі до царя відходили землі навколо Києва (приблизно обмежені правими притоками Дніпра Ірпінем і Стугною, включаючи м. Стайки за Стугною) та правобережні землі

Запоріжжя, кордони якого встановлювалися від місця впадіння Тясмина в Дніпро, не займаючи Чигирин, у напрямку Чорного лісу, тобто на південний захід від гирла Тясмина. Статус землі на правому березі Дніпра між Стайками і Тясмином визначався VII статтею, згідно якої лінія Ржищів-Терехтемирів-Канів-Мошни-Сокольне-Черкаси-Боровиця-Бужин-Воронків-Крилов-Чигиринперетворювалася на незаселену нейтральну смугу.

Проте, можна стверджувати, що в практиці державного життя українські гетьмани не вважали себе зв'язаними угодами 1667 і 1686 рр. Так, саме збільшення правобережної території Київського полку за договором 1686 р. очевидно теж було одним із наслідків такого невизнання. Принаймні, якщо у 1668 р. царські війська київського воеводи П. Шереметева, в рахунок союзницької угоди 1667 р. допомогли полякам знищити містечко Стайки, яке контролював Дорошенко⁹⁴, то за угодою 1686 р. воно вже стало прикордонним містечком Київського полку.

До честі Мазепи він, так само як і попередники, переймаючись національними інтересами, наскільки було можливо, саботував всупереч Москві болісні для Гетьманщини норми договору. Гетьман намагався поступово взяти під свій контроль правобережну смугу землі вздовж Дніпра, починаючи від Придніпровського Полісся та закінчуючи кордонами Запоріжжя. Це завдання дещо полегшувалося тим, що за умовами вічного миру Середнє Придніпров'я повинне було залишитись незалюдненим, тобто польський уряд не мав права на його колонізацію. Щоправда, Польща так само мало зважала на цю норму договору як і Мазепа, і намагалася посунути контрольовані своєю адміністрацією кордони якнайближче до Дніпра. Ситуацію в цьому регіоні ще більше заплутувало відновлення тут в другій половині 1680-х рр., нібито під польською зверхністю, правобережного козацтва, яке втім всупереч Польщі діяло самостійно, претендувало на місцеву владу та дбало про запровадження тут власного полкового самоврядування.

Мазепа, слідом за Самойловичем, в частині своїх універсалів величає себе гетьманом обох боків Дніпра. Відомо 50 таких універсалів, щоправда 32 з них припадає на 1689 рік, 3 – на 1688, на інші роки по 1-2 універсали. Імовірно на початку 1690-х рр. царський уряд заборонив, чи не рекомендував гетьманові робити подібну вставку в свій титул, з чим і пов'язано її наступне зникнення, проте це не завадило Мазепі проводити політику на приєднання українських земель за Дніпром до Гетьманщини. Щоправда, фактично це робилося з огляду на можливу реакцію Москви і Польщі неофіційно, проте всередині самої Гетьманщини цілком впорядковано і досить відкрито.

Адміністрування на придніпровських територіях, що раніше входили до Канівського, Черкаського і навіть Білоцерківського полків було доручено переяславському полковникові, а територію Чигиринського полку передано у відання лубенського і миргородського полковників, це засвідчують як універсали Мазепи, так і універсали згаданих лівобережних полковників. Колишні землі Київського полку, що відійшли до Польського Полісся, біля Дніпра, іноді в універсалах постають як такі, що підлягають київському полковникові.

Зокрема, вже 17 вересня 1687 р. Мазепа підтвердив дозвіл київського митрополита (!) Гедеона Святополка Четвертинського зайняти Київському Кири-

лівському монастиреві Ржищівський монастир з селом Ячники та давніми монастирськими володіннями⁹⁵, розташованих в Переяславському (!) полку. А з огляду на польсько-російські домовленості правобережний Ржищів, колишнє місто Канівського полку, явно не міг підпорядковуватися лівобережному Переяславському полку. 9 лютого 1688 р. Київському Межигірському монастиреві підтверджуються володіння, серед інших зокрема і на село Чернин в Переяславському полку⁹⁶, розташоване проте на колишній території Білоцерківського полку, причому досить далеко від Дніпра, вглиб Правобережжя.

Частина універсалів адресованих на самочинно приєднану територію Правобережжя до Переяславського полку, звернена до усієї військової старшини. 12 січня 1690 р. на скаргу ігумена Іосафа Кроковського – “же нѣкаторіе люде, пожитку собѣ шукаючіе, в кгрунта их монастирскіе, на том боку Днѣпра будучіе, именно Кононецкіи, Савинскіе, втискаются” – гетьман видав оборонний універсал Київському Микільському монастиреві, заборонивши стороннім людям заводити сади і огороди та ставити пасіки на монастирських землях⁹⁷. Тут, не зазначається полкова належність, земель (Кононча, раніше була на території колишнього Канівського полку), які втім закріплюються за монастирем загальною юрисдикцією Війська Запорозького. Лубенський Мгарський монастир за такою ж формою 24 лютого 1695 р. отримує оборонний універсал на монастирські пасіки на правому березі Дніпра за Мошнами⁹⁸. За іншими документами втім видно, що ці райони також було передано до Переяславського полку. Також, 16 жовтня 1698 р. в Переяславський полк адресовано універсал за яким Київському Пустинному монастиреві передається містечко Кононча з прилеглими ґрунтами і пасіками та дозволяється відновити на Росі Конончицьку греблю з млином⁹⁹.

Коли польський коронний гетьман відправив для осадження в Мошни своїх людей, це викликало різко негативну реакцію з боку Мазепи. Цікавим є те, що гетьман пославши у цій справі листа до переяславського полковника І. Мировича, сповіщав, що поляки не мають права осаджувати міст і сіл на відстані п'яти миль від Дніпра (32,5 км), а тому повинні вивести людей з Мошен та інших ново осаджених слобід¹⁰⁰. Але ж такої норми стосовно Мошен в договорі не було, принаймні в ньому п'ятимильна смуга встановлювалася вздовж Стугни, а не Дніпра. Зрештою поляки в Мошнах, що мали за договором залишатися пустою, всеодно не закріпилися.

З іншого боку себе Мазепа взагалі ніякими нормами зв'язувати не збирався. Зокрема, 30 вересня 1700 р., надаючи Переяславській єпископії всі ґрунти і маєності давнього Терехтемирівського монастиря “зъ приданими вновъ от насъ селцями” (в колишньому Канівському полку), гетьман в універсалі прямо стверджував, що має “в Малороссіи при урядѣ рейментарскомъ гетманства Войскъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскихъ, обоихъ сторонъ Днѣпра совершенную моцъ и владзу”¹⁰¹. Серед універсалів в Переяславський полк, що стосувалися задніпровських володінь можна також згадати ті, що були надані тій же Переяславській єпископії – на дніпровські перевози (20 квітня 1701 р.)¹⁰² та на маєності Канівського і Терехтемирівського монастирів (7 квітня 1701 р.)¹⁰³, (27 серпня 1701 р.)¹⁰⁴ і (10 грудня 1701 р.), причому в останньому випадку видно що на цей час відбувалося тотальне освоєння Канівщини, оскільки окрім містечок

Терехтемирів і Межиріч підтверджувалися права єпископії на 28 сіл, слобід і хуторів, що були вже тут засновані або відновлені¹⁰⁵.

Серед інших надань – переяславському полковому осавулу С. Томарі – на Канівські ґрунти (31 травня 1702 р.)¹⁰⁶, та дружині переяславського полкового хорунжого Анастасії Сулиминій – на греблі, ставки та ліс біля Ржищів (7 січня 1708 р.)¹⁰⁷; Київському Пустино-Миколаївському монастиреві – на Конончу і Совин Луку (12 червня 1703 р.)¹⁰⁸; Лубенському Мгарському монастиреві – на Домонтівський перевіз через Дніпро, на села Лозовку і Будище на Мошенщині (25 квітня 1705 р.)¹⁰⁹, підтвердження на ці села з наданням дванадцяти дніпровських озер (23 липня 1706 р.)¹¹⁰, а також в села Мошенської сотні (30 липня 1706 р.)¹¹¹.

Був і зворотний процес, державцями з тепер вже правобережної частини Переяславського полку набувалася власність на лівобережній частині, що підтверджувалося універсалами Мазепи. Канівському дозорці П. Гриневичу було підтверджено ґрунти в с. В'юнищах Переяславського повіту (15 жовтня 1706 р.)¹¹², а терехтемирівському сотникові К. Іскрі було надано с. Городище (9 січня 1708 р.)¹¹³.

Деякі універсали адресовані в Переяславський полк за Дніпро не мають зазначення полкової приналежності, зокрема надані Лубенському Мгарському монастиреві на пасіки під Мошнами на Правобережжі (24 лютого 1695 р.)¹¹⁴; Київському Пустино-Микільському монастиреві на Конончу з прилеглими ґрунтами під пасіки та на відновлення тут на Росі греблі і млинів (16 жовтня 1698 р.)¹¹⁵.

На територію колишнього Чигиринському полку універсали спочатку також адресувалися в Переяславський полк, наприклад, саме цього полку стосувалося звернення в оборонному універсалі виданому 29 травня 1690 р. Києво-Печерській Лаврі на Бузуківську пасіку на річці Тясмин¹¹⁶. Проте пізніше, після фактично відкритого втручання в 1704 р. у справі за Дніпром, гетьман здається перерозподілив зони відповідальності лівобережних і правобережних полків на Правобережжі. Частково придніпровська Чигиринщина була віднесена до Лубенського полку, наприклад правобережний Бужин фігурує серед містечок Лубенського полку, землі яких розмежовувалися (23 вересня 1707 р.)¹¹⁷. Втім, тут нижче по Дніпру, універсали на Правобережжя іноді також адресуються неконкретно, – просто старшині, черні і людям усякої кондиції по обох боках Дніпра, як зокрема універсал наданий Київському Видубицькому монастиреві на Лебединські пасіки, який стосується Чигиринщини (24 травня 1707 р.)¹¹⁸.

Щодо Київського полку, то й тут його межі гетьманом нерідко поширювалися досить довільно, наприклад за Київським Братським монастирем 19 червня 1693 р., окрім інших маєтностей закріплювалася Карпилівка¹¹⁹, яка знаходилася на північ від кордонів правобережної частини полку.

Щоправда, універсали, які адресувалися на ті території, що напевне відійшли до правобережної Київської округи Київського полку, нерідко також не мають, випадково чи ні, відповідного звернення у полк, це – Київському Межигірському монастиреві на Которські ґрунти та млини – (10 січня 1692 р.)¹²⁰ і (10 січня 1696 р.)¹²¹; Київському Братському монастиреві – на село Плисецьке (29 липня 1702 р.)¹²² та на містечко Стайки (15 липня 1707 р.)¹²³

Треба зауважити, Мазепа усвідомлював, що чинність універсалів, адресованих на Правобережжя, залежала від того чи поширювалася на зазначені в них місця реальна влада польської адміністрації, чи вона була там ефемерною. Наприклад, надаючи маєтності київському митрополиту В. Ясинському (22 липня 1690 р.) як на Лівобережжі, так і в правобережній частині Київського полку, зокрема на Білгородку, на Трипілля, тобто в своїх кордонах, гетьман обґрунтовував ці надання долею закордонних маєтностей митрополії, яка “через отторгнене и отдалене всѣхъ своихъ стариннихъ маетьностей, в области Королевства Полского теперь найдующихся, в крайнее пришла знищення”¹²⁴. Аналогічною є мотивація надання маєтностей Київській митрополії і 16 червня 1695 р.¹²⁵ Київські монастирі, проте не остерігалися втратити отримане, коли гетьман видавав універсали на володіння, які знаходилися на південь та північ від правобережної частини Київського полку, вздовж Дніпра, території теж формально польські, або нейтральні, що не повинні були заселятися. До певної міри ці універсали відзначають претензії гетьмана на регіон, де йшла прихована боротьба за вплив між поляками та Мазепою, з долученням самостійних дій правобережного козацтва.

З огляду на помітну зміну політики гетьмана в цьому напрямку – від “прихоплення” шматків придніпровської території, що мала залишатися незаселеною, до поширення території Гетьманщини далеко вглиб Правобережжя – показовими є універсали Мазепа, видані ним у 1704 році на Правобережжі. Ще 12 липня під Павлолчю гетьман, звертаючись до шляхти Київського воеводства, повідомляв, що вирушив на Правобережжя не для того щоб порушити мир встановлений між Польщею та Росією, і не для підтримки тут бунтів свавільного народу, а для виконання союзницьких зобов’язань¹²⁶, що власне мало свідчити про відсутність територіальних зазіхань з його боку. Але, вже 1 серпня під Бердичівом Мазепа, оголосивши що з певних причин позбавляє С. Палія полковничого уряду, призначає замість нього на Правобережжі полковником Михайла Омеляновича, тобто з точки зору поляків явно робить досить сумнівне призначення, хоч гетьман усіяко й уникає згадувати що йдеться по суті про призначення полковника над певною територією, а саме Білоцерківщиною, та й універсал звернено з одного боку до колишнього товариства Палієвого полку, з іншого – до фастівських обивателів¹²⁷. Втім, пересвідчившись, що Польща досить глибоко зав’язла у війні зі Швецією, 1 вересня під Фастовом Мазепа, надаючи черговий універсал, адресує його білоцерківському полковникові вже відкрито, до того ж він ним підтверджує права Анни Ліщанки Ханенчихи з сином на село Солов’їху, що розташоване фактично вже на Житомирщині¹²⁸. Таким чином гетьман легітимізував Білоцерківський полк як адміністративну одиницю Гетьманщини, принаймні у своїх власних очах. З універсалу про протекцію димерському старості Ласці від 1 липня 1708 р. видно також, що на той час Мазепа вважав Білоцерківський полк вже цілком своїм, оскільки адресував універсал “нашим паном полковникомъ кievскому и бѣлоцерковскому”¹²⁹.

1707 року було відновлено Корсунський полк. Ще 15 грудня 1706 р. Мазепа, надаючи універсал охочекомонному полковникові А. Танському на села Яхни і Микитинці у Корсунському повіті, адресує його до Війська загалом¹³⁰. Проте,

коли 3 квітня 1707 р. гетьман видає наказ щодо захисту майнових прав Київського Пустино-Микільського монастиря на Осетровий острів у Конончі (на р. Росі) він його вже адресує корсунському старості Василю Ждановичу¹³¹, з чого можна припустити, що ця територія не лише була вилучена з відання переяславських полковників, але й потрапила до складу оформленого тут Корсунського староства. Щоправда, таким воно очевидно було теж недовго, оскільки черговий наказ Мазепи від 27 серпня 1707 р. щодо недоторканості ґрунтів Ковшовацького монастиря адресовано богуславському і корсунському полковникові Самійлу Івановичу (Самусю)¹³². Імовірно староство в цей час трансформується у полк. Втім треба зазначити що сам наказ адресовано богуславському полковникові, і лише його зворот, де було вказано кому він призначений містить напис “богуславському і корсунському полковникові”. Таке поєднання двох полків під орудою Самуся певною мірою начебто підриває припущення, що їх територія на цей час була розмежованою. Але 10 вересня 1707 р. видається універсал Мазепи вже цілком адресований корсунському полковникові, і в Корсунський полк (Київському Видубицькому монастиреві на с. Таращичі і хутір Прутильця в Корсунському повіті)¹³³, чим усуваються усі сумніви.

Ще південніше, на Чигиринщині, правобережна смуга була закріплена за Миргородським полком, що видно з універсалу миргородського полковника Д. Апостола від 22 липня 1705 р. наданого уласівському сотникові У. Сахненкові на землі розташований між Уласівкою, Криловим та річкою Цибульник, який звернений відповідно до старшини Уласівки, Городища і Крилова¹³⁴. Дещо раніше 13 січня 1704 р. цей же уласівський сотник Сахненко одержав універсал Мазепи, що звільняв його тутешні правобережні пасіки від пчоляної десятини¹³⁵.

Загалом можна стверджувати, що до кінця свого правління Мазепа успішно здійснював реколонізацію правобережних земель, завершивши її у 1707 р. реорганізацією козацьких полків Правобережжя, як полків єдиної Гетьманщини.

* * *

У публікації частково збережені графічні особливості документів (залишено літери “і”, “ї” та “Ѣ”, натомість замінені літери, що вийшли з ужитку: “ω” на “о”, “Ѡ” на “ф”, “z” на “я”, “x” на “кс”, “z” на “з” та “п” на “н”, “g” на “г”). Виносні літери по можливості введені в рядок і передані курсивом. У всіх текстах розділові знаки розставлено залежно від змісту згідно з сучасними правилами. Суцільний текст розподілений на абзаци. Літерна “цифирь” у текстах замінена скрізь арабськими цифрами. Пошкоджені, а також непрочитані місця тексту позначені трьома крапками в квадратних дужках. Різничитання у копіях позначені підрядковими примітками. Всі документи мають заголовки, в яких зазначено дату (рік, місяць і число), місце написання, автора, адресата, означення змісту. Дати, якщо це спеціально не обумовлюється, всюди подаються за старим стилем. У тих випадках, коли дата в тексті документу відсутня, вона встановлена на підставі вивчення його змісту, а також пов’язаних з ним документів. У легендах зазначено місце зберігання документів, а також назви видань, в яких вони надруковані.

Даний збірник містить додатки. Перший з них включає 80 актів наказово-розпорядчих документів гетьманів, починаючи від Б. Хмельницького до І. Самойловича, до яких також приєднано універсал Кулаги-Петражицького за 1632 рік підписаний Богданом і Юрієм Хмельницькими. Ці документи не потрапили до збірників “Універсали Богдана Хмельницького” та “Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича” із даної серії, тому наводяться тут. Другий додаток – 129 актів, це документи старшини, полковників і сотників від часів Б. Хмельницького по роки правління І. Мазепи включно. Третій додаток містить лише один документ, це Конституція Пилипа Орлика, або Бендерська Конституція 1710 р., що відбиває еволюцію старшинської думки за попередню епоху, і є своєрідним водорозділом між першим та другим періодом існування Гетьманщини. Окремий додаток складається з списку місць перебування гетьмана Мазепи у 1687-1709 рр.

Для полегшення користування документами збірника також додано примітки, список скорочень, предметний, іменний і географічний покажчики та перелік документів.

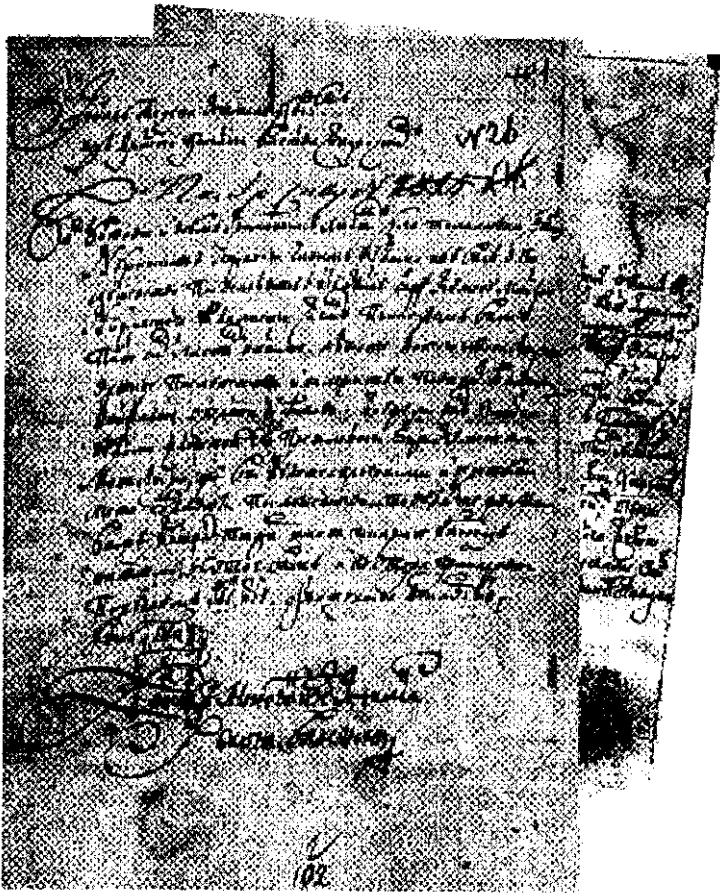
Упорядники висловлюють вдячність установам і особам, які допомогли у підготовці до друку документів даного тому, зокрема: Дмитру Буріму, Олегу Купчинському, Ірині Стариковській, Ярославі Ленго, Ігорю Тесленко.

- ¹ Мякотин В. Очерки социальной истории Украины. – Т. 1. – Вып. 1. – Прага. – 1924. – С. 7.
- ² Лазаревский А. М. Малороссийские посполитые крестьяне (1648-1783). Историко-юридический очерк. – Киев. – 1908. – С. 1-2.
- ³ Ефименко А. Я. История украинского народа. – Киев. – 1990. – С. 283.
- ⁴ Борисенко В. Й. Курс української історії. – Київ. – 1998. – С. 272.
- ⁵ Стороженки. Фамильный архивъ. К. – 1908. – Т. VI. – 3-я Пирятинская актовая книга. – Арк. 180. – Спр. 165.
- ⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 64.
- ⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 34.
- ⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 14, 33.
- ⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 473.
- ¹⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 52.
- ¹¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 128.
- ¹² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 139.
- ¹³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 143.
- ¹⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 96.
- ¹⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 219.
- ¹⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 288.
- ¹⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 364.
- ¹⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 444.
- ¹⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 115.
- ²⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 220.
- ²¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 234.
- ²² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 245.
- ²³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 231.
- ²⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 289.
- ²⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 154.
- ²⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 351.

- ²⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 424.
²⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 342.
²⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 493.
³⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 328.
³¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 296.
³² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 271.
³³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 285.
³⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 296.
³⁵ Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 2. – С. 176.
³⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 353.
³⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Додаток 2. Док. 80.
³⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 41.
³⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 51.
⁴⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 124.
⁴¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 125.
⁴² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 141.
⁴³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 163.
⁴⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 253.
⁴⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 343.
⁴⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Дод. II. – Док. 27.
⁴⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 73.
⁴⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 137.
⁴⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 327. Опублікований з датою 27 жовтня 1700 р.
⁵⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 5.
⁵¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 235.
⁵² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 96-97.
⁵³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 240.
⁵⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 253.
⁵⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 263.
⁵⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 320.
⁵⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 264.
⁵⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 78.
⁵⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 88.
⁶⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 108.
⁶¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 339.
⁶² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 338.
⁶³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 20.
⁶⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 19.
⁶⁵ Костомаров Н. И. Мазепа. – Москва. – 1992. – Арк. 107.
⁶⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 113.
⁶⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 213.
⁶⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 224.
⁶⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 150.
⁷⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 187, 344.
⁷¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 338.
⁷² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 252.
⁷³ Там само.
⁷⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 382.
⁷⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 153.
⁷⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 159.
⁷⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 34.
⁷⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 225, 303, 304.
⁷⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 361, 459, 470.
⁸⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 47.
⁸¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 106, 107.

- ⁸² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 320.
⁸³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Дод. 2. Док. 42.
⁸⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 272.
⁸⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 258.
⁸⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 169.
⁸⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 170.
⁸⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 271.
⁸⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 274.
⁹⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 281.
⁹¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 56.
⁹² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 275.
⁹³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 7, 8, 62, 250.
⁹⁴ Акты ЮЗР. – Т. 7. – С. 141.
⁹⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 11.
⁹⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 65.
⁹⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 73.
⁹⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 142.
⁹⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 183.
¹⁰⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 155. На думку О. Лазаревського лист датовано 1699 р.
¹⁰¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 325.
¹⁰² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 334.
¹⁰³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 228.
¹⁰⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 338.
¹⁰⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 247.
¹⁰⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 348.
¹⁰⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 349.
¹⁰⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 267.
¹⁰⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 300.
¹¹⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 311.
¹¹¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 451.
¹¹² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 314.
¹¹³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 491.
¹¹⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 142.
¹¹⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 183.
¹¹⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 79.
¹¹⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 478.
¹¹⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 474.
¹¹⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 125.
¹²⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 110.
¹²¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 147.
¹²² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 254.
¹²³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 334.
¹²⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 150.
¹²⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 237.
¹²⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 290.
¹²⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 291.
¹²⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 292.
¹²⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 503.
¹³⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 321.
¹³¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 325.
¹³² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 337.
¹³³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 339.
¹³⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Додаток 2. Док. 41.
¹³⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 280.

УНІВЕРСАЛІ. НАКАЗИ

1687 рік

№ 1

*1687, серпня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому козакові
Степану Шкурі усіх прибутків з побудованого ним млина
на річці Осот*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ их царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ всей старшинѣ и чернѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского, меновите пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ воронижскому и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдаты надлежить, поневаж Степанъ Шкура, козакъ сотнѣ Воронизской, за фундушем и позволениемъ бившого гетмана, антецесора нашего, своим власнимъ коштомъ и працею пофундовалъ греблю и построил млинъ о двухъ колах на рецѣ Осотѣ¹ без жадного посполитого шарварку и помочи, з якого теди млина, любо за бившого гетьмана, антецесора нашего, двѣ части приходячих пожитковъ онъ отбираль, а третю часть на войсковие росходи брано, однакъ ми, не нарушаючи жадною мѣрою волностей козацких, в статях их царского пресвѣтлого величества положенних, приворочаемъ ему з власного респекту нашего реиментарского и третю часть войсковую владѣти, и позволяемъ ему того его млина всѣ припадаючие приходи отбирати и оборочати на соби пожитокъ, в томъ аби ему ни от кого з старших и менших не дѣялася жадная [в] владѣнню того млина перешкода и трудность, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данно в Батуринѣ², августа 27 д[ня], 1687.

Звишьименований гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 2232. – Оп. 1. – Спр. 34. Копія.

^а Перед підписом написано “в подлѣнномъ подписъ”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

№ 2

*1687, серпень-грудень. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
володіння військового товариша Петра Романовського
на село Басухин*

Іоанн Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, ижъ, оказуючи мы респектъ нашъ рейментарскій, всякому до военныхъ праць способному, и п: Петра Романовского, товариша військового, ласкою нашою окриваемъ, заховуемъ при немъ сельце Басухинъ ку [в]спартю домовому, хотячи его мѣти до дальшихъ праць войсковихъ охочшого, варуемъ теде, и пилно владзею нашею гетманскою приказуемъ, абы ему в заживанню того сельца зо всѣми его приналежностями ниხო найменшой не важилься чинити перешкоди, войтови приказуемъ, абы с посполитими людмѣ отдавалъ ему пану Романувскому всякое послушенство, кроме козакувъ, которихъ на вольностяхъ заховуемъ.

Данъ з Батурина, д[ня], Року 1687.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 429. – Арк. 42. Копія.

№ 3

*1687, вересня 1. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного військового товариша Якова Жураковського
на село Щебру, на дві слободи та на шість млинів
на річках Сліпороді, Свеї і Локні*

Іоанн Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозжскимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозжского, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ глуховскому и кому о томъ вѣдати належит, ижъ респектуючи мы на значніе пана Якова Жураковского³, знатного товарища військового в Войску Запорозжскомъ прислуги, на которих и в далшій час его повабляючи, приворочаемъ ему в полку Нѣжинскомъ, в сотнѣ Глуховской найдуючоесе, его слободу зъ малою^а слободкою и село Щебру которих онъ и перед тимъ

^а В копії написано "загалюю".

уживаль; до того просил нас онъ панъ Жураковскій, абысмо его млинки власнимъ коштомъ, на гребляхъ власною працею засипаних, побудованніе, а именно, в селѣ Щебрѣ два, на рѣчцѣ Слеспородѣ⁴, в Лижинѣ едень, на рѣчцѣ Све[с]ѣ,⁵ и в его слободкахъ в Большой едень, а в Меншой два на рѣчцѣ Локнѣ⁶ стоячіе, зо всѣми при немъ заховаля пожитками и для крѣпшого ему заживаня нашимъ рейментарскимъ обваровали унѣверсаломъ. Теди и мы и в томъ, прозбѣ его не отмовляючи, яко села преречоніе зо всѣми до нихъ принадлежностями, при немъ до ласки нашей захоуемъ, такъ и тіе млинки его всѣ, слушнимъ правомъ ему належніе, симъ унѣверсаломъ нашимъ ему укріпляемъ и потвержаемъ, которихъ сѣль войти зо всѣми посполитими мужама, яко повинни всякое належитое пану Жораковскому отдавати послушенство, такъ абы козаки, в тихъ селахъ мешкаючіе, якіе стоятъ в реестрѣ козацкомъ, заховаля были при своихъ обиклихъ козацкихъ волностяхъ, якими преречоними селами, позволяючи мы пану Якову Жураковскому владѣт, мѣти хочемъ и приказуемъ, абы жаденъ з старшини и чернѣ и найменшой в томъ ему чинити перешкоди не важилься.

Данъ в Батуринѣ, септевр: 1 [дня], 1687.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 56819. – Арк. 214-214 зв. Копія.

№ 4

1687, вересня 5. Батурин – Унѣверсал Івана Мазепи місту Глухову про підтвердження прав на млини

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливо пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ и атамановѣ глуховскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належатиметь, ижъ респектуючи ми на всегдашніе города Глухова⁷ росходи отъ переездовъ разнихъ людей поселскихъ дѣючіеся, захоуемъ при тамошномъ глуховскомъ ратушу, коль сѣмъ млиновихъ, три на рецѣ Ясманѣ⁸ на новой греблѣ подъ тимъ же мѣстомъ Глуховомъ, а чотири в селѣ Собичевѣ на рецѣ Шостце⁹ найдуючіеся, якіе и предъ тимъ при ономъ ратушу в наданя отъ антецесоровъ нашихъ зоставали, з которихъ то преречонихъ семи коль розмѣровіе приходячіе пожитки, яко позволяемъ п: войту глуховскому з бурмистрами и мешчанами чрезъ руки певнихъ и вѣри годнихъ шафаровъ, отбираючи на росходи мѣскіе ратушніе, до ласки нашей войсковою оборочати, такъ аби імъ ни хто з старшини и чернѣ жадной и

^а Передъ підписомъ зазначено “в подлинномъ подписано”.

найменшой в томъ перешкоди чинити не важилися, мѣти хочемъ и прика-
зуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣя 5, 1687 року^а.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54621. – Арк. 130. Копія.

№ 5

1687, вересня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл повернути до підданства Новгородському монастиреві козаків, що проживають у його маєтностях, з тих які самовільно покинули службу під час останнього військового походу

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества
Запорожским

Паномъ полковникомъ чернѣговскому, нѣжинскому и стародубовскому и всей
старшинѣ и чернѣ, в тыхъ полкахъ найдуючойся, доброго отъ Господа Бога
здоровя узичивши, ознаймуемъ: ижъ будучи тутъ у насъ в Батуринѣ висоце в
Богу превелебный его милость отецъ Михаилъ Лежайский¹⁰, архимандрита
монастира Новгородского¹¹, прекладалъ намъ, мѣючи собѣ за особливое то
укривжене, же козаки прошлого лѣта, в маєтностяхъ монастирскихъ ново до
реестру козацкого повписование, любо движены были в походъ, теперешное
войсковое дороги, посполу з іншими козаками, однакъ не дочекавши належитого
в той службѣ конца, и намъ не хотячи тои праці войсковое давати, прежде
времени поворочалися назадъ до домовъ своихъ, а теперъ волностями козацкими
себе охороняють, и просиль насъ, абысмо ихъ под послушенство монастирское
привернули. Ми теды уважаючи самую слушностю, же козакъ нововписанный
довгому такому, який от килкадесять лѣтъ, а инѣй з отца, albo з дѣда, праці
войскової двигаєть, годен быти не можетъ, для чого и волности козацкое годной
новому з давнимъ уживати не доводится, яко тежъ тое утикачови нестаточне
чинили, такъ имѣти хочемъ и приказуемъ, аби всѣ тые хочъ старіе козаки, якіе
безвременно з Войска поворочавшися до домовъ поприходили, а новіе всѣ, под
послушенство монастиря Новгородского были подвернены, кромъ тыхъ давнихъ,
що в Войску працювали и працювати хочуть статечне. Тут же и о томъ в семь
листѣ нашомъ докладаемъ, абы зо всѣхъ бортныхъ отчинъ, якъ посполитих,
такъ и козацкихъ, до маєтностей монастирскихъ належнихъ, медоная повинность
до монастира Новгородского вся была отдавана, а а если бы козаки не похотѣли
оной отдавати, теди теперъ отдавши, повинны тыхъ всѣхъ отчинъ бортныхъ

^а Перед підписом зазначено “подлѣнный подписанъ тако”.

^б Після підпису написано “с подлѣннымъ читаль войсковий канцеляристь Андрей
Марковичъ”.

посполитимъ людемъ уступити; або вѣмъ кождій тое уважати можетъ, же тые бортные огчины не на приватныхъ особъ, же на властителѣй и державцовъ належати мають. И то все, абы иначе не было и повторне чинити хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, септеврѣя 6, 1687 року.

Звыш менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІРНБУВ. – Ф.2. – Спр.776. – Арк.1-2. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19864. – Арк. 27 –27 зв. Копія.

№ 6

1687, вересня 7. Батурин – Універсал Івана Мазепи про затвердження права Федора Отрущенка збирати зі свого млина половину усіх прибутків

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови и войтови города Глухова ознаймуемъ, *иж* любо надалисмо були унѣверсаломъ нашим на город Глухов млын Федоровский в селѣ Собичовѣ на рѣчце Шостце о двох каменях стоячий, позволивши з него двѣ части розмѣровой належитости на город отбирати, а третью част мелникови отдавати. Однак кгда досконале увѣдомилисмося, же господар того млына Федоръ Отрущенко, обивател собичоской, завше в оказиях военных бывалый и здавна в реестрѣ козацкомъ найдуючийся, уважает тое быти слушностю, абыся Федор з своего пререченого млына всѣх приходячих належитих пожитков отбирал половину, як обыкlost есть козацкая, въ чомъ войтъ глуховский з всѣми своими коллегами не мѣет быти спречным; до того абы и нѣхто ему, Федору Отрущенку як з старшины, такъ и з чернѣ жадной и наименшой в томъ перешкоды чинити не важився, и сему нашому розказаню не былъ противный, мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, септеврѣя, 7, 1687 року.

Звыш мѣнованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: “Крѣпост Федорова”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 3659. – Арк. 2. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Там само. – Арк. 1. Копія.

^а Наприкінці зазначено: “Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2487”.

**1687, вересня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл комонному
полковникові Іллі Новицькому побудувати млини
на купленій ним греблі на річці Сулі**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всѣмъ кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови лубенскому і всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ панъ Ілія Новицкий¹², полковникъ комонній, же купилъ онъ греблю вишей мѣстечка Снѣтина¹³, под селомъ Ломаками, в полку Лубенскомъ¹⁴, в сотнѣ Сенчанской найдуючуеся, на рецѣ Сулѣ¹⁵, за певную суму, якая в записѣ ему на тое *от* продавца даномъ положена есть. На которой то греблѣ любо почаль южъ млини фундовати, однакъ для болшое крѣпости просиль нашего на тое унѣверсалу, и для цѣлого построения онихъ млинов жадалъ рейментарского позволения. Мы теди, респектуючи на его пана Новицкого значние и годние в Войску Запорозскомъ прислуги і в оказияхъ военныхъ праці, а вѣдаючи же и в далший часъ до онихъ есть згоденъ, яко тую его куплю симъ унѣверсаломъ нашимъ укрѣпляемъ и потвержаемъ, и позволяемъ ему помененную греблю, цале в свою обнявши область, и млини на ней построивши, користовати и пожитки всякие, з онихъ приходячие, отбирати. Такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ему пану Іліи Новицкому, полковникови комонному, нѣхто зъ старшини и чернѣ в том жадной и найменшой чинити перешкоды и перенагабана неважился; варуемъ однакъ тое, абы *от* той пререченой пана Новицкого греблѣ вишшимъ млинамъ не было якое перешкоды і войсковому скарбу убитку.

Данъ в Батуринѣ, септеврия 12, 1687 року^а.

Зъвишименованний гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Сию копію с подлиннимъ універсаломъ свидѣлствовали присутствующіе в полковой лубенской канцелярии: судія полковій лубенский Василь Стефановичъ, полковій писарь Яковъ Корнѣевичъ, асаулъ полковій Рокчевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 93. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 30 зв. – 31. Копія.

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1687, вересня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання комонному
полковникові Іллі Новицькому села Щоки та про
підтвердження прав на куплені ним млини і ґрунти
під Снітином*

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ всей старшинѣ и чернѣ Воиска ихъ царского пресвѣтлаго величества Запорожского, а особливе пану полковниковѣ лубенскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежить, ижъ респектующи ми на годные и значные въ Воиску Запорожскомъ роненіе прислуги пана Іліи Новицкого, полковника комонного и на его ку намъ реиментарови дознанную зичливість, заховуемъ при немъ село Щеки, в ключу Лубенском лежачое, зо всѣми до него, яка в собѣ маеть, принадлежностьюми, а притомъ на прозбу его пана Іліи Новицкого и купленніе его ґрунта, яко то млины власные под мѣстечкомъ Снѣтиномъ на греблѣ мѣской тамошной, на рецѣ Сулѣ наидуючіе, и иные ґрунта, якие гдѣ небудь въ полку Лубенскомъ обрѣтаются, а слушнымъ правомъ ему надлежать, симъ виразнымъ нашимъ унѣверсаломъ ему пану Новицкому укрѣпляемъ и потвержаемъ, а яко позволяемъ оному с того преречонного села отъ посполитыхъ людей всякое обыклое послушенство отбирати, такъ и тыхъ его купленныхъ ґрунтовъ заживати спокоине, мѣти теди хочемъ и приказуемъ, абы якъ в отбиранью з того помененного села належитого послушенства, такъ и въ спокойномъ заживаню купленыхъ его ґрунтовъ, нѣхто з старшины и чернѣ ему пану Іліи Новицкому, полковниковѣ комонному найменшой^а [шкоды] чинити и трудности задавати не важился, козаки однакъ, в томъ числѣ будучие, в реестрѣ воисковомъ наидуючіеся и Воиску працюючіе, мають быти при волностехъ воисковыхъ захованы.

Данъ в Батуринѣ, септемврия 12 дня 1687 году.

Звышменованній гетьманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 33 зв. Копія. З датою року 1786.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 93. Копія.

^а У копії написано “подрекшой”.

^б Після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

*1687, вересня 13. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про право ніжинських
грецьких купців судитися власним судом та самим
судити свою челядь*

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ видати належить, меновите старшини и черни Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковникови нѣжинскому, обозному, судѣ и асавуломъ полковымъ, сотникомъ, атаманови городовому, также и всему маистратови тамошнему ознаймуемъ. Ижъ супликовали до насъ учтивые купцы гречески[e], въ Нѣжинѣ¹⁶ найдуючіеся, просячи усиловне, абысмо имъ позволили о дѣлехъ купецкихъ и о всемъ межи ими дѣючимся, о правахъ также, и о трафунковыхъ межи челядію ихъ проступкахъ и заводахъ самимъ судитися, и чтобъ полковый судъ и маистратъ мѣскій до ихъ не належалъ. А показали намъ выразные универсалы отъ антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска Запорожского, славное памяти небожчика Богдана Хмельницкого¹⁷ и инныхъ имъ данные, по которыхъ они того права во всѣ часы заживали. Теды мы, яко прозбе ихъ учтивыхъ купцовъ усиловной давши у себѣ мѣстце, такъ и до унѣверсаловъ тихъ стосуючися, при томъ праву оныхъ заховуемъ, то есть дѣла ихъ купецкие и всякіи sprawy самимъ межи собою розсправовати и всякіе заводи и звады, любь межи товариствомъ ихъ, любь межи челядію дѣючиеся, судити и успокоивати позволяемъ. Тилко мають они и повинны будутъ в трудныхъ справахъ къ кремѣналу подобныхъ до суду нашего Енерального Войскового удаватися. И того межи собою должны постерегати, абы отъ жадного съ межи ихъ и отъ челяди ихъ ничего такого не походило, щобы съ кривдою и съ прикростю было нѣжинскимъ, альбо иннымъ обывателемъ. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы въ тыхъ ихъ учтивыхъ греческихъ купцовъ розсуднихъ и розправныхъ, якъ панъ полковникъ нѣжинскій и судъ полковый, такъ и маистратъ тамошний и ниhto иный не чинилъ имъ перешкоды и права того онымъ, симъ унѣверсаломъ нашимъ утвержденного, нарушати не важилися, подь войсковимъ караніемъ.

Данъ въ Батуричѣ, 13 септября. Року 1687.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^a.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2408. – Арк. 45. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 28 зв. Копія.

О п у б л и к о в а н о: Федотов-Чеховский А. А. Акты Греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 54. – № 14.

^a Перед підписом зазначено “подписано такъ”, після підпису у колі написано “М. П.” та “подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ греческомъ магистраті”.

*1687, вересня 17. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи місту Чернігову про
підтвердження магдебурзького права та прав
на міські маєтності*

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозжскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаннемъ всѣмъ вобецъ и кождому, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ і всему старшому и меншому Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозского того полку товариству, ижъ яко иншихъ всѣхъ особъ в слушныхъ речахъ заносячиєся до насъ прозбы приймаємъ, такъ и пана войта, бурмистровъ, райцовъ и всѣхъ майстратовыхъ мѣста ихъ царского пресвѣтлого величества Чернѣгова¹⁸, занесеной до насъ суплѣцѣ давши мѣстце, подлугъ мошаршой царского пресвѣтлого величества жалованной грамоти и подлугъ унѣверсаловъ антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, права ихъ и суди Майдебурские потвержаємъ, и яко селомъ Петрушичами на ратушъ владѣти, такъ и перевозу на рецѣ Деснѣ¹⁹, и млиновъ, одного на рецѣ Белоусѣ²⁰, прозиваемого Погорѣлого, другого на рецѣ Стрижнѣ²¹ прозиваемого Ялоцкого, озеръ и волокъ здавна имъ належачихъ и іншихъ звиклихъ пожитковъ заживати позволяємъ. Мѣти теди хочемъ и приказуємъ, абы яко панъ полковникъ чернѣговскій и жаденъ з старшого и меншого товариства, такъ и нѣхто инший в томъ Майдебурскомъ правѣ и владѣние помененного села, перевоза, млиновъ и озеръ имъ пану войтовы, бурмистромъ, райцомъ, мешчаномъ и всѣмъ найменшой не чинилъ перешкоды, в чомъ для твердости лѣпшой далисмо онимъ сей унѣверсалъ нашъ з подписомъ руки власной и притисненемъ войсковою печати.

З Батурина, септеврия 17, року 1687^а.

Звишъменованний гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (II). – Арк. 94. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 37-37 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 178. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “в подлѣнномъ подписъ таковъ”.

^б Після підпису написано: “в подлинномъ унѣверсалѣ печатъ войсковая”.

*1687, вересня 17. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволу
київського митрополита Гедеона Святополка
Четвертинського Київському Кирилівському
Святотроїцькому монастирю зайняти
Ржищівський монастир, з наданням йому села Ячники
та давніх земель Ржищівського монастиря*

Іоаннъ Мазепа, гетманъ изъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вобецъ и каждому изъ особна, кому о томъ вѣдати належатиметь, ознаймуемъ, видячи мы ясне освицонного князя преосвященнаго въ Богу его милости господина отца Гедеона Святополка Четвертинскаго²², архиепископа митрополита кievскаго, галицкаго и всея Малія Россіи, консесь превелебному въ Богу господину отцу Иннокентію Монастирскому²³, игуменовѣ монастыря Ржищевскаго²⁴ виданій, стосуе[мся] и мы самое до его милости архіерейской воли, яко симъ нашимъ универсаломъ тоє обнятіє монастыря Ржищевскаго ему отцу Монастирскому подтверждаемъ, такъ и всѣ грунта, сколько ихъ здавна до того монастыря надлежало, при немъ владжою нашою [рейментарскою]⁶ у владѣннїи мѣти позволяемъ. А к тому и у подборѣ того жъ монастыря Кириловскаго²⁵ надаемо село Ячники, якое передъ тимъ належало до Ржищева, въ томъ [полку Переяславскомъ]²⁶ лежачое, зо всѣми до него принадлежностями, которимъ то монастиремъ Ржищевскимъ съ сего⁷, и грунтами и селомъ Ячниками, яко позволяемъ ему отцу Монастирскому владѣти и всякія съ него належатіє отъ псполитыхъ людей отбѣрати повинности, такъ имѣти хочемъ и приказуемъ, абы ему отцу, пречестному игуменовѣ, въ заживаніє того сила и владѣніє всѣхъ до монастыря Ржищевскаго належныхъ кгрунтовъ и озеръ, ниhto съ старшины и чернѣ жадной и найменшой перешкоды чиниты не важился, козаки однакъ въ томъ селѣ мешкающіє, а въ войсковомъ регестрѣ найдуючієся и працѣ военніє двигающіє, имѣють быти заховани при зуполной козацкой волности.

Изъ Батурина, сентября 17, року 1687^а.

Звишь мінованій гетманъ, рукою властною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6808. – Арк. 1. Копія.

ДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 96. Копія.

^а Це місце документу зазнало спотворення, за змістом універсалу видно що йдеться про ігумена Кирилівського монастиря, якому передали “в обнятіє” Ржищівський монастир.

^б У копії написано перекручене “безъсметарною”.

^в Реконструкція від перекрученого в копії “кому пояславской”.

^г Так у тексті.

^д Перед підписом зазначено: “на подлинномъ тако”.

№ 12

*1687, вересня 20. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про заборону жителям
Новгорода (Сіверського) мати новий перевіз,
з наказом користуватися старим перевозом,
що належить Новгородському монастиреві*

Іоань Мазепа, гетмань з Войскомъ ихъ царского величества Запорозкимъ.

Вамъ старшинѣ и мещаномъ новгородскимъ и всѣмъ огуломъ обывателямъ тамошнымъ ознаймуемъ, ижъ заносилъ передъ насъ скаргу висоце въ Богу превелебный его милость господинъ отецъ Михайль Лежайскій, архимандрита новгородскій, же вы справовавши в себе под городомъ своимъ ново перевозъ, чините перешкоду монастирскому старинному перевозу, а его милость отецъ архимандрита тоє прекладаєть, ижъ тамъ на томъ мѣстцу, где теперъ учинилсєме, нѣкогда перевозу не бывало. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абысмо тотъ новый перевозъ цѣле знесли и загубили, а тымъ еднымъ стариннымъ перевозомъ, якъ купецкіє люде, такъ и ваши всѣ посполитые обивателѣ, абы мѣрковалися и перевозилися. О чемъ вамъ и повторе приказуючи, Господу Богу всѣхъ васъ поручаемъ.

З Батурина, септеврїя 20, 1687.

Звишь менованный гетмань, рукою власною.

Наприкінці зазначено: “Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2484”.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 777. – Арк. 1-1зв. Копія.

№ 13

*1687, жовтня 4. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про надання
“до ласки войскової” військовому товаришеві
Івану Васильовичу села Кринадівки та підтвердження
прав на його млин на річці Деряжній*

Іоань Мазепа, гетмань з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣй старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и кождому, кому о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови стародубовскому и всѣмъ товариству и посполитымъ того полку обывателямъ. Ижъ, респектуючи мы на зычливые услуги у Войску ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкомъ ронєніє п. Івана Василієвича, товариша войскового, жителя новгородского, и впередъ до оныхъ

его повабляючи, захоуемъ при немъ до ласки войсковое село Кринадовку, в ключу Новгородскомъ лежачое, и млынъ его власнымъ своимъ коштомъ побудованный, нижей села Шатрищъ на рецѣ Деражной, о трохъ колахъ стоячий. Теды, яко позволяемъ ему п. Ивану тымъ селомъ владѣти и *от* посполитыхъ подданское послушенство и повинностъ *отбырати*, а з млына всѣми розмѣровыми и на насъ належными пожитками користовати: такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жебы ему ни од кого в томъ не было перешкоды жадное. Однакъ козаки, в помененномъ селѣ мешкаючіе, мають быти захованы при належитыхъ своихъ волностех.

Данъ в Батуринѣ, 4 октоврія. Року 1687.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: п. Ивану Василієвичу на село Кринадовку и млыны его. Гетмана Мазепи унѣверсаль.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 104. Оригінал. Печатка військова.

№ 13а

1687, жовтня 7. –

Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Матвія Данченка на Брановщину, хутір Даньківський та інші володіння

Супликоваль до насъ Матвѣй Данченко, товаришь полку Стародубовского, просячи милости нашей о потвержене своихъ грунтовъ, меновите сѣножатей, займища, поля з мѣсцемъ, названымъ Брановщина, хуторъ Данковскій, съ озерами и деревомъ бортнимъ, и со всѣми принадлежистостями, ни въ чемъ никому не заведенными, ведлугъ показанной намъ купчой до того грунту, а тому грунту конецъ отъ Стародуба²⁷ идучи конецъ граница (?)*, а съ другого боку съ Чупковщиною, а съ третого боку Островщина, съ четвертого – отъ рѣки Еленки, въ положенъи въ повѣтѣ Стародубовскомъ; теды, давши суплеце мы вышмен[е]ной особы мѣстце, ствержаемъ сымъ нашимъ универсаломъ вышь описанніе грунта и позволяемъ, такъ съ лежачихъ всѣхъ тихъ добръ пожитки, яко и зъ людей, тамо поселившихся двоухъ человекъ, на его власныхъ грунтахъ, належитое до ласки нашей отбырати послушенство.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 629-630. В публікації має назву: “7 окт. 1687 г. получилъ слѣдующій универсаль гетмана Мазепы:”.

* Знак питання в публікації.

№ 14

1687, жовтня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального бунчужного Юхима Лизогуба на Воронівське озеро біля річки Сейм

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, и всѣмъ кому о томъ вѣдати будетъ потреба, ознаймуемъ, ижъ поглядаючи мы на значные пана Евфима Лизогуба²⁸, бунчужного нашего енерального в Войску Запорозкомъ прислуги, заховуемъ при немъ для его домового wsparтя озеро над рѣкою Сеймомъ²⁹ противъ города Конотопу³⁰, прозываемое Вороновское, зо всѣми з него приходячими пожитками до нашей войскової ласки. Мѣти теде хочемъ и приказуемъ, абы в томъ нѣхто з старшины и чернѣ ему, пану бунчужному, жадной и найменшой чинити перешкоды не важився.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 22, 1687 року.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

Нижче написано: “№ 22 по реестру”.

На звороті аркуша зазначено: “Унѣверсаль на озеро Воронино”.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53390. – Арк. 29. Оригінал. Печатка зруйнована.

№ 15

1687, жовтня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві млинового каменя на Сосницькій греблі

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанем, кому бы о томъ вѣдати належало, меновите пану полковникови Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого чернѣговському, сотникови сосницкому, атаманови городовому и всѣмъ тамошнымъ обивателем, так козаком, яко и посполитимъ людем, ижъ вѣдаючи мы недостатокъ монастира Макошинского³¹ и оскудлость законниковъ тамошнихъ, повседневно около помноженя хвалы Божой працюючыхъ, надалисмо в Богу превелебному господину отцу Пафнутію Кондратовичу³², ігумену монастира Макошинского и его сукцессором, таже и всѣмъ законникомъ там живущим, за нашего рейментарства камень одинъ млыва на Сосницкой греблѣ, на рецѣ Убедѣ³³, в клѣтце Ворониной на задѣ стоячий, зо всѣми частмы мельницкою и войсковою, в потомные неотмѣнно

часы. А поневажъ в той клѣтце три каменѣ млыва найдутся, теди варуемъ, абы под час недостатку воды тьи каменѣ в чергу мололи, жебы монастыреви помененному не была кривда. Вѣдаючи прето о такой волѣ нашой, так з старшины тамошней, яко и чернѣ, абы нѣхто не важился в одбиранию з того камня на всѣхъ частехъ пожитковъ наименшой чинити перешкоды. Сым унѣверсаломъ нашымъ, в потомные часы з подписомъ руки власной и притисненемъ печати войсковой данымъ, варуемъ.

Дан в Батуринѣ, октоврїа 22 д[ня]. Року 1687.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

На звороті зазначено: ясне вел: пана гет[мана] на камень Вороний. Мазепа в року 1687 октоврїа. Сей унѣверсаль на камень в передней клѣтце задній млинь, на черговую мелитбу всѣмъ тремъ каменямъ.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 35. Оригінал.

№ 16

1687, жовтня 23. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання “до ласки войсковой” значному військовому товаришеві Якову Солонині села Заворичі

Іоаннъ Мазепа, гетманъ зъ Войскомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и черни Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, особливе пану полковниковѣ кїевскому, сотниковѣ бобровицкому и всѣмъ товариству и посполитымъ того полку обывателямъ, ижъ респектуючи мы на вѣрныя въ Войску ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскомъ услуги пана Якова Солонины, знатного войскового товарища, надаемо ему до ласки наше войсковое село Заворичи, въ ключу Бобровицкомъ лежачое, зо всѣми до него прислушаючими належитостями, которымъ яко позволяемъ ему владѣти и отъ посполитихъ людей обыкное послушенство и повинность отбирати подданскую, такъ мѣти хотимъ и приказуемъ, жебы ему въ владѣнію того села никто зъ старшины и черни не важился чинити перешкоды жадное. Козаки однакъ, въ томъ селѣ мешкаючіе, а в реестрѣ войсковомъ будучіе, и услуги войсковіе отправуючіе, мають быти захованы при належитихъ своихъ козацкихъ волностяхъ; а войтъ оного села съ посполитими, жебы ему отдавалъ послушенство звыклое.

Данъ в Батуринѣ, октоврїа 23го д[ня], року 1687.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 222. – Оп. 2. – Спр. 20^а. – Арк. 85 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 239. – Арк. 120-120 зв. Копія.

^а Перед підписом зазначено “въ копїи подпис”, після підпису у колї написано “мѣсто печати войсковой”.

№ 17

**1687, жовтня 26. Батури́н –
Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові
Тимофію Олексійовичу надати писарю Стародубського
полку Василю Романовичу яке-небудь село**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику стародубовский.

Быль тут у нас в Батури́нъ з суплѣкою панъ Василий Романович, бувший канцеляриста войсковий и писар полку Стародубовского³⁴, просячи ласки нашей таковой, яка и иншому товариству полку Стародубовского *от* насъ ест в даванню^a и потвержанню сюль оказована, прето мы, не вѣдаючи тамошного сюль расположения и описаньовъ, злецаемъ в. милости его до насъ прозбу, и его ж залцаемъ, же есть такой годень ласки нашей, абы тамже *от* в. милости мѣль призрѣніе в наданню якого на споможенніе селца: кгда ж не тилко в. милости, але и намъ будет и есть до услугъ згоднимъ, тое в. милости предложивши, засилаемъ ласку нашу и жичливое поздоровленніе.

З Батурина, 1687 октоб[ря] 26 д[ня].

В. милости зичливий приятел Іванъ Мазепа, гетманъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского.

На подписѣ сверху написано тако: Моему ласкавому приятелевѣ пану Тимофію Алексѣевичу³⁵, полковниковѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 790^a. – Арк. 100. Копія.

№ 18

**1687, жовтень. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря на
містечко Городище та на усі прибутки з монастирських
млинів під Чигирин-Дібровою і Омельником**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ кождому, кому бы о томъ вѣдат належало, меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, ижъ маючи мы гетманъ, по горливости нашей ку вѣрѣ православной християнської належитой, абы не тилко мѣстца святіи, дома Божіе

^a В копії помилково написано “наванню”.

и в нихъ законънослужащїи не были в жадномъ утисненью и обтяженью, але абы такъ в нихъ хвала Божая, яко и служащїи, брали свое помноженье: стверждаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ на обытелъ святыю Николая Пустиньного Кїевскаго³⁶ монастыра, и до него прилеглий монастыр Пивскій³⁷, мѣстечко Городище³⁸, в полку Миргородскомъ³⁹ лежачое, з озерами, станами, луками, полями, сѣножатми и зо всѣми до него приналежитостями, якъ оный и перед симъ того мѣстечка, з его ограниченьемъ, по своихъ правахъ заживали; а заховуемъ притомъ, при тихже мѣстцахъ святыхъ Пустинно Николскомъ и Пивскомъ млыни, одень на рецѣ Сулѣ, под мѣстомъ Чигиринъ Дубровою⁴⁰, о чотирахъ колахъ, а другий на рецѣ Пслѣ⁴¹ под мѣстомъ Омелником⁴², о трохъ колахъ стоячихъ, купнымъ правомъ имъ набытии. Яко теды мѣстечкомъ тымъ Городищемъ владѣти и всякіе *от* войта и посполитыхъ людей тамошнихъ послушенство и повинности *отбырати*, а з млыновъ всѣхъ огуломъ розмѣровихъ пожитковъ заживати. Тако и приказуемъ пилно, абы онымъ в томъ владѣнью и пожитковъ *отберанью* жадное з старшины и чернѣ войсковое найменшее не чинил перешкоды, под суровымъ караньемъ. А войтъ городиский з посполитими людми, абы онымъ превелебнымъ *отцемъ*, ігуменови и намѣстнику его, *отдавали* належитое послушенство и повинности без жадного спротивенства. Для чого сей унѣверсалъ нашъ выдавши, власною рукою подписалисмо, и притисненьемъ печати войсковое ствердилисмо.

Данъ в Батуринѣ, октоврїа^а, рокъ 1687.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Потвержене на млини Чигириндубровский и Омелницкий.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 97. Фотокопія з оригіналу.

№ 19

1687, листопада 12. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист ґрунтів Максаківського монастиря

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану сотнику менскому, атаману и войту и всѣмъ, якъ козацкимъ, такъ и посполитымъ обивателемъ тамошнимъ ознаймуем, *иж* подаль намъ суплѣку превелебній в Богу господинъ *отець* Германъ Кердановскій⁴³, ігумень монастира Максаківскаго⁴⁴, ускаржаючися на васъ, же вы в надѣю бывшаго вашего полковника старынніе того монастира кґрунта, яко то поля робочіе и сѣножати одихавши и копцы на ихъ же кґрунтахъ посыпали. Ежели теди такъ есть, же тіе поля и сѣножати имъ в заживане зоставали ажъ *от* сорока лѣтъ и

^а В оригіналі число не зазначене.

далей, то приказуемъ вамъ, абысте того своего безправнаго розграниченя уступили и копцы роскидали; кгда жъ всюда розграниченя повинно бывати з обохъ сторонъ, а не з одной силе самовольной. И повторе теди вам о тое приказавши, абы досыть волѣ нашої сталося, сей лист выдати приказалисмо.

Данъ з Батурина, ноевр[ія] 12, року 1687.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 54. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 778. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 20

1687, листопада 12. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист судових прав Максаківського монастиря щодо своїх підданих

Іоанъ Мазепа гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Паномъ сотником борзенскому и шаповаловскому, атаманумъ и войтомъ тамошнимъ ознаймуемъ, ижъ прекладаль перед насъ суплику превелебный в Богу господинъ отецъ Герман Кердановский, ігумень монастиря Максаковского, на васъ, в тот способъ скаржачися, же вы, не знати одкол взявши смѣлост тую непотребную, ездячи в села их, важитися судити ихъ людей и здирства, хочъ за малую якую справу, з людей чините, такъ же перед шлюбами куници брати и мужиковъ в козаки вписовали, на що вамъ ни од кого жадного позволеня не было. Зачимъ, ежели такъ ест, приказуемъ пилно симъ нашимъ унѣверсаломъ, абысте перестали болшей тых пересудовъ, нехай оны люде судятся перед тимъ, перед кимъ имъ належит, такъ же и куницу передшлюбную до своего монастиря нехай отдают. Козаковъ в р[еестръ] болшей не вписовати и тые тепер вписаные нехай робят монастиреви свою повинност, кгда жъ безъ указу нашого не доводится вамъ уписовати никого в реестръ козацкій. О що и повторе вамъ приказавши, абы иначей не было, жебы до нас скарга о томъ болшей не доходила.

З Батурина, ноевр[ія] 12. Року 1687.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: о пересудах и о куницах, жеби онии не интересовалися.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 26. Оригінал. Печатка військава.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 630. – Арк. 1. Фрагментарна копія з датою 13 листопада 1688 року.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 52 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 177. Копія з датою 13 листопада 1688 року.

^а Перед підписом зазначено: “В подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “місто печати реиментарской”.

*1687, грудня 3. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного глухівського товариша Василя Федоровича
та його співвласників на млини*

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ їх царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ всѣмъ, кому бы колвекъ о том вѣдати надлежало, особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, сотникови, атаманови городовому и сѣлскимъ зо всѣмъ товариствомъ, войтови и всѣмъ обывателямъ, такъ в самомъ Глуховѣ, яко и во всей той сотнѣ найдучимся, ижъ, респектуючи мы на давніе зичливіи в Войску Запорожскомъ роненіе услуги п: Василя Федоровича⁴⁵, знатного товариша глуховского, до якихъ оного и на далшій час заохочаючи мѣти вѣрность, ствержаемъ власніе его млини, котріе онъ, *от* давних час власним своимъ коштомъ позаймавши, греблю пофундовалъ, именно вешнякъ вишшій под селомъ Бачевскимъ, вешнякъ нижній *от* Потапенкового на одной рѣчцѣ Локнѣ стояючіе, і тягучій млинъ нижей села Некрасовьки на рецѣ Ясмани зостаючий, и на тойже Ясманѣ рецѣ особно еще, сполне з *честнимъ* отцемъ Максимомъ священникомъ святониколскимъ, и з Стефаномъ Высоцкимъ, козакомъ глуховскимъ же, маючій млынъ тягучій. Яко ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, такъ и позволяемъ до ласки войскової при звиклой *господарской* части и войсковую частъ походячихъ всѣхъ пожитковъ з тих помененнихъ млыновъ зуполне ему и товаришамъ оного на себе *отбырати* и заживати, о чомъ вѣдаючи, абы нѣхто з старшини войскової и з товариства глуховского, особливе висланіе наши не важилися ему п. Василевѣ и звишъпререченимъ его товаришомъ, в держаню власнихъ ихъ млыновъ [и] в заживаню з нихъ всѣхъ пожитковъ жадной перешкоди зад[авати и] трудности, якобы волѣ нашой рейментарской доситъ чинилося, пи[лно] жадаемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 3 декаврія, 1687.

Звышъменованній, гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20253. – Арк. 2-2 зв. Копія.

^a Перед підписом зазначено “в подленномъ подписано тако”.

**1687, грудня 23. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження права
Ніжинського Грецького братства мати свою церкву
у Ніжині з дозволом використовувати, як обрядову,
грецьку мову**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ их царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому того вѣдати будетъ потреба, обоего духовного и свѣцкаго чину, на властяхъ и подъ властію будучимъ людемъ, ознаймуемъ, ижъ прихилияючися мы до унѣверсаловъ, якъ отъ свѣцкихъ зверхностей, такъ и отъ духовныхъ високихъ властей, честному отцу Христофору и всему церковному братству купцовъ чужоземскихъ на выставлени[е] церкви и на отправовани[е] въ ней греческимъ свойственнымъ ихъ языкомъ даныхъ, которую то церковь они власнымъ коштомъ и стараніемъ своимъ въ Нѣжинѣ оздобне не тылко деревомъ выстановили, але и мурами выстановити стараются, и порядкомъ Церкви нашої Восточной неусыпно отправется ку хвалѣ Божей набоженство, даемо и мы сей нашъ унѣверсалъ, яко священнику тоей церкви, такъ и братству, оборонный, яко теды потверждаемъ в томъ доброе ихъ состояніе, такъ и варуемъ пилно, абы въ розширенію хвалѣ Божей имъ, священнику церкви оной и всѣмъ и[х] братства будучимъ особамъ, съ старшихъ и меньшихъ свѣцкихъ людей ништо не чиниль перешкоды, а съ особъ на преосвященнихъ архіереовъ постороннихъ, съ чужой земли приизжаючихъ, абы оныхъ не трудили въ ихъ потребахъ своимъ вступованіемъ, пилно желаемъ. На що и унѣверсалъ сей для лѣпшой крѣпости съ подписомъ руки нашої и съ притисненіемъ печати войскової розказалисмы выдати.

Въ Батуричѣ, декабря 23, 1687 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2408. – Арк. 44. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 28. Копія, з датою 18 грудня 1687 року.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. А. Акты греческого нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 55. – № 15, з датою 18 грудня 1687 року.

^а Перед підписом зазначено “подписано тако”, після підпису у колі написано “М. П.” та “подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ греческомъ магистраті”.

***Не раніше 1687 – не пізніше 1700^а. –
Універсал Івана Мазепи про звільнення від індукти
товарів п. Марії Семенової на суму в десять тисяч золотих***

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому о том ведати належить, а особливе ексакторамъ нашимъ войсковимъ и ихъ факторамъ, ижъ маючи гендель торговій къ успартю господарства своего, учтивая вдова пани Марія Семіонова⁴⁶, просила насъ, абисмо отъ індукти войскової уволнили еи товари, зъ которими оная посилаеть своихъ людей за границу и зъ за границы сюда уже иншіе ввозятся товары, теди мы, гетманъ, респектуючи на еи вдовство, симъ нашимъ унѣверсаломъ по тому прошенію отъ індукти войскової увольняемъ еи товари, на десять тисячей золотихъ биваеміи, которіи отъ нихъ, такъ за границу посилаеть, яко изъ за границѣ к себѣ ввозить, ведаючи прото о такой волѣ нашей, аби якъ сами ексакторы не важилися до ласки нашей войскової брати и вымогати індукти належной отъ еи товаровъ въ десять тысячной числѣ отъ насъ выше положенной, такъ за границу посилаемихъ, якъ изъ за границы сюда ввозячихся, варуемъ и приказуемъ.

О публіковано: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Арк. 797. В публікації універсал має назву “Універсаль гетм[ана] Мазепы”.

Черниговские губернские ведомости. – Обозрение Румянцевской описи. – 1875. – № 30.

^а Універсал в публікації не має дати, а за змістом він датується досить приблизно, його було надано вдові сина гетьмана Самойловича стародубського полковника Семена Івановича Гетьманича, який помер у 1685 р.; у тексті йдеться про експорт товарів “за границу”, отже якби вони відправлялися через Архангельськ, очевидно вживався б якийсь інший термін, відтак малися на увазі балтійські порти, проте після початку Північної війни експорт та імпорт через них став неможливим, тому напевне універсал було видано у період 1687-1700 рр., при цьому стосовно кінця 1680 рр., після усунення від влади гетьмана Самойловича, він датується з меншою вірогідністю. Те що товари зі Стародубщини експортувалися саме через Балтику підтверджує й універсал Мазепи від 7 травня 1704 р., виданий стародубському бурмісту М. Фоминичу, де згадується про скаргу бурмістра, що “недавними часами многуя понеслъ на худобѣ своей утрату и руину черезъ забране товаровъ его от шведов” (УІМ. – Т. 1. – № 402).

1688 рік

№ 24

*1688, січня 13. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
товариша Стародубського полку
Федора Козла на село Зівачи*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царскаго пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣй старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскаго, а меновите пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникови почеповскому и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ маючи мы респектъ на услуги в Войску Запорозкомъ всегдашніе Федора Козла, товариша полку Стародубовского, заховуемъ при немъ до ласки нашей войскової селце Зевакъ, и позволяемъ, для успартія домовыхъ потребъ его, всякихъ пожитковъ приходячихъ з него заживати. Зачимъ мѣти хочемъ, абы ему ни *от* кого з [с]таршихъ и меншихъ в владѣнне того селца жадная не дѣялася перешкода, а войтови и всей громадѣ зевацкой приказуемъ, жебы мененному Козлу вшелякое належитое *отдавали* без [с]пе[ре]жки послушенство: козаки однакъ, в томъ селцѣ мешкаючіе, мають при своихъ козацкихъ вольностяхъ ненарушне зоставати, варуемъ.

Данъ въ Батуренѣ, генваря 13 д[ня], року 1688^а.

Звышіменованный гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57666. – Арк. 135. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “у подлиннаго подписано по сему”.

^б Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

**1688, січня 17. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря
на два млини, розташованих на Слободській греблі,
на річці Острі, та наданням з них військової частки
прибутків**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови кievському, старшинѣ его полковой, и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ижъ, респектуючи мы на оскудность хлѣбного выживленя и всякихъ нужныхъ потребъ манастиря С. Михайловского Золотоверхого Кievского⁴⁷, а до того вѣдаючи же млыны на рецѣ Острѣ⁴⁸, на греблѣ Слободской, Дворецкого и Войничов, о чотирохъ колахъ мучнихъ, а двохъ ступныхъ, стоячіе, за унѣверсалами антецессоровъ нашихъ тому помененному монастиреви належали прежде, теды на всперте тыхъ то нуждныхъ монастиря оного потребъ, заховуемъ тые преречоные млыны и мы, з мѣстца нашего гетманского, позволяючи з ныхъ превелебному его мил: отцу Силвестру Головичу⁴⁹, ігуменови монастиря того С. Михайловского Золотоверхого з братією, част войсковое повинности розмѣровъ (опроч господарское) отбырати и на свои монастирскіе потреби оборочати и користовати зуполне. В чомъ жебы ему превелебному отцу ігуменови и братіи его, яко панъ полковникъ кievский, такъ дозорца нашъ млыновъ того полку, и ниhto з старшины и черни не важился жадного и найменшого чинити перенагабання и перешкоды, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 17 генвара. Року 1688.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Гетмана Мазепы на Острицкіе млины. На греблю Слободскую и млины в Острѣ⁵⁰ 1688, генвара 17. Первый унѣверсаль.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 100. Фотокопія з оригіналу.

*1688, січня 21. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
гадяцького полковника Михайла Бороховича
на володіння наданими на полковничий уряд
містечками Лютенкою і Борками з прилеглими селами,
та отримання усіх прибутків з його млинів, розташованих
на Лютенській греблі, на річці Пслі*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войском ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ універсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и всѣму старшому и меншому товариству и посполитимъ полку Гадяцького⁵¹ обивателем и кождому, кому о томъ вѣдати належить. Ижъ, хотячи мы у належитомъ пана Михайла Бороховича⁵², полковника Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого гадяцького, мѣти доволствѣ, заховуемъ при немъ на вспарте его полковничого ураду и симъ нашимъ гетманскимъ ствержаемъ універсаломъ мѣстечко Лютенку⁵³ з селцями до него прислушаючими, мѣстечко Борки⁵⁴ зо всѣми принадлежностями и млины его власные, колко ихъ найдуеться на речцѣ Пслѣ, на греблѣ мѣској Лютенској, чого онъ за антецессора нашего, з ласки войсковое, зоставши на врадѣ того гадяцького полковництва, заживаль аж по сие часы. Теды, яко позволяемъ ему пререченому пану полковникови гадяцькому тыми двома мѣстечками и при нихъ будучими селцями зуполне владѣти, и от посполитихъ обычное послушенство и належитост отбырати, а з млиновъ всѣми розмѣровыми користовати пожитками, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жеби ему в томъ ништо з старшины и чернѣ жадной и найменшой не важилъся чинити перешкоды и трудности. Козаки однакъ, в тихъ мѣстечкахъ мешкаючие, [мают] быти заховани при належитихъ своихъ козацкихъ волностехъ. А войтомъ з посполитими пилно приказуемъ, жебы ему пану полковникови гадяцькому повинност обыкляю и послушенство отдавали належитое.

Данъ в Батури́нѣ, генваря 21 д[ня]. Року 1688.

Звищъменованный гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1046. – Арк. 109. Копія.

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати рейментарской".

№ 26а

1688, січня 21. –

Витяг з універсалу Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію Василя Максимовича із збереженням за ним усіх прибутків з його нерухомості

Ознаймуемъ... . . . ижъ, яко самого пана Максима Васильковскаго, обивателя мѣстечка Печерского⁵⁶, выгодного намъ челоуѣка и въ дѣлѣ войсковомъ около выбранья индукты працуючого, маемо в нашей гетманской оборонѣ, такъ респектомъ тоей его годности и детей его подъ тую жъ нашу рейментарскую беремо оборону, позволяючи сыновѣ его, пану Василевы Максимовичу, въ дворѣ его, въ Переясловлѣ⁵⁷ будучомъ, бити свободне, фолварками и всѣми кгрунтами владѣти и пожитки належитіе привлащати з онихъ зуполне, гдѣ и млини его, одинъ – на рѣкѣ Трубежу⁵⁸, на гребли средней мѣской Переясловской о троухъ колахъ, другій – в Глемязовѣ⁵⁹, на рѣцѣ Супои⁶⁰, о двухъ колахъ будучіе, респектомъ тоей отца его ку намъ зичливости и выгоды, при немъ, пану Василевѣ Максимовичу заховуемъ, такое учинивши постановлене, же онъ съ тихъ своихъ млиновъ размѣровъ отбирати и на свои пожитки оборочати маеть цале.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 299. В публікаціі має назву: “21 янв. 1688 г. получилъ слѣдующій универсалъ гетмана Мазепы”.

№ 27

1688, січня 27. Батурин –

Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на маєтності Батуринському Бобриківському монастиреві

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинскому, сотникомъ батуринскому и новомлынському, атаманѣ городской и сѣлской и всѣмъ тамошнымъ обывателемъ, ижъ суплѣковала до насъ велебная госпожа Трофимія Концевичовна⁶¹, игуменія монастыра девича Батуринского Бобриковскимъ⁶² названого, просячи респекту нашего, жебысмо потвердили нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ: перевозъ на Сейму, подъ мѣстомъ Батуриномъ будучий, село Палчики з кгрунтами Жуковскими, млынъ у селѣ Чаплѣвѣцѣ подъ Воронижемъ⁶³ на рецѣ Осотѣ о троухъ колахъ найдуючийся, другій подъ Новыми Млынами⁶⁴ куплений, а в Батуринѣ на рецѣ Сейму куплений,

* У копії написано “Добриковским”.

и в селѣ Атюши млынъ о одномъ колѣхъ^а, яко и самое село Атюшу, зо всѣми до него прислушаючими належитостями и угодыями, а притомъ и кгрунта розныи шляхецкіи отъ небожчика Силича наданыи, то есть лесы, сѣножати за рекою Сеймомъ, дерево бортное и озера, чога яко передъ нею госпожою Трофимією бывшіи игуменіи пререченого монастыра з сестрами, такъ и она з ними жъ за концами^б за унѣверсаломъ антецессоровъ нашихъ заживали, ажъ по сые часы. Зачимъ принявшы мы, гетманъ, тую ея помененное госпожи игуменіи прозбу, а зычачы в томъ святомъ мѣстцу в отправѣ набоженства помноженъя имени всемогущаго Бога хвалы, села тыи обѣдвѣ Палчики и Атюшу, зо всѣми приналежитостями, кгрунта оныи Силичовскіе и млыны, колко вышей наменилося, при томъ монастыру девичомъ заховуемъ, и повагою сего нашего унѣверсалу ствержаемъ, яко теды, позволяемъ ей госпожи игуменіи з сестрами, тыми селами владѣти, а послушенство належитое и повинность з посполитыхъ і з млыновъ розмѣровые пожитки на всперте монастырскихъ потребъ своихъ отбырати. Такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жебы имъ ни хто в той мѣре не чинилъ перешкоды и трудности.

Данъ в Батуринѣ, генваря 27 д[ня], 1688.

Звышъменованный гетманъ, розкою власною.

Наприкінці зазначено: Подлинникъ, за подписью Мазепы, писанъ на листѣ бумаги; подлѣ подписи приложена гетманская печать, на красном воску подъ кустодією. На оборотѣ надпись: подтверженъе на села Палчики и Атюшу з кгрунтами и на млыны монастыреви девичому Батуринскому. Вѣрно: К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрлял С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 195-196. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 504. Фотокопія.

№ 28

*1688, лютого 21. Батурин –
Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові
обміняти до “ласки войскової” Федору Пучковському
село, яким він володіє, на село Орянци,
що знаходиться ближче до його дому*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику стародубский.

Суплѣковалъ до нас Федор Пучковский, просячи такое нашей ласки рейментарской, абысмо ему, любъ тое селце, якого онъ з наданя себѣ бывших полковников стародубовских заживал, заховали, люб иньшым яким отпатрили. Мы теды з урожоной нашей рйментарской добротливости, яко иньшым всяким войсковым людем звикли показовати ласку, так и ему, респектуючи на оного убожество, хотѣлисмо надати тоеж селце в Почеповском уездѣ, якого оный

^а У копії після цього слова копійст зробив примітку – “sic” (так).

^б Так у тексті копії.

и преже сего заживал до ласки войсковой. А же оное ему далекое от мешканя ест и не велми зручное, теди просил нас о меньшее да ближшее къ своему дому, в томже уездѣ Почеповском найдуючоеся селце Оряницѣ, котрого якосмо оному не отмовили, так и до в. милости пишучи сей нашъ лист, жадаем, абы в. милост тое селце Оряньку ему велѣл отвести, а тое же онъ держалъ вмѣсто ового одобрати. Затим Господу Богу в. милост поручаем.

З Батурина, 21 феврал: 1688 року.

Лист же прикладѣте, жеби тии орянчане ему Пучковскому, як належит послушне во всем были до ласки нашей войсковой.

В. милости во всем зичливий приятел Иванъ Мазепа, гетман Войска ихъ царского прес: велич: Запороз[кого].

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 14. Фотокопія з оригіналу.

№ 29

1688, березня 10. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Рихлівського Микільського монастиря на село Будище, Савинський перевіз, млини, озера та інші маєтності

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Всеі старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а меновите пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникови понурницкому и всѣмъ в сотнѣ Понурницкой мешкаючымъ войсковымъ и посполитымъ людемъ и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ. Ижъ, яко иншымъ мѣстцямъ святымъ и обителямъ звыкла оказыватися ласкавая наша прихилность, такъ ихъ монастиръ святая Христова Николая Рихловский,⁶⁵ маючи в особливомъ нашомъ респектѣ и стосуючися до унѣверсаловъ отъ прошлыхъ антецессоровъ нашихъ, оному наданыхъ, заховуемъ при превелебномъ в Богу господиновѣ отцу Луцѣ Григоревичу,⁶⁶ ігуменѣ монастиря мененного Рыхловского и по немъ будущыхъ отцехъ ігуменахъ и при всѣхъ тоей обителѣ законникахъ для уставичной в молитвахъ щоденныхъ хвалы Божей и для вспартъя всегдашнихъ расходовъ монастирскихъ село Будище в полку Чернѣговскомъ⁶⁷ в сотнѣ Понурницкой лежачое, перевоз Савинский, озера Колодное, Орѣхово, Жорновець и Савинское и млыны, такъ ихъ власные на рѣчкахъ Быстрицѣ⁶⁸ и Домшѣ построеные, яко и наданые, Максимовъ и Авраменковъ з двома колами, и Василевъ в селѣ Вербѣ на рецѣ Понурницѣ в двохъ колахъ мучныхъ и третомъ ступномъ стоячимъ, тут же особливе и розграничене в кгрунтахъ, пущахъ и сѣножатехъ монастиреви прилегаючыхъ, з жителямы понурницкими учиненое, ствержаемъ, которое починаетя отъ дороги Перехрестное Короповское, межею подле Микитиной Серченковой нивы и монастирской, ведле которыхъ у концѣ постановленъ и копецъ, отъ копца повювши понадъ яромъ з признаками частыми, въ дубахъ починеними, и з

копцями до Довгоє Кручи в лощину, а лощиною до дороги Сосницької, а Сосницькою дорогою до дороги Будискої къ могилѣ давней на рогу березника межи дорогами будучой, и через дорогу мимо пен сухой дубовый, и мимо дубы, в которых учинены признаки и под ними копцы, да на дорогу Новую Будискую и понад яром менованымъ до дуба над гривным ярмом стоячого, и ярмом гривным в Быстрицу, з Быстрицы через рѣчку против Рыхлов до образа стоячого, и аж до тое опят Перехрестное дороги. Теды, абы ему отцу игумену и всѣмъ законникомъ монастыря Рыхловского, яко в держанью того села Будищъ, и в привлаченю з перевозу Савинского пожитковъ и з преречоных озюрь рыбных полововъ, такъ в отбираню и в заживаню з млыновъ их власных на рѣчках Быстрицѣ и Домшѣ стоячых, всѣхъ приходячих пожитковъ и наданыхъ Максимовского и Авраменкового двоух частей розмѣрового приходу на войско належачих, а з Василевого в селѣ Вербѣ на рецѣ Понурницѣ о двоух колах мучных, а третем ступном будучого, части войсковои всяких розмѣровъ, по половинѣ з велебными отцами законниками монастыря Макошинского, жадная ни от кого з старшины и чернѣ не дѣялася перешкода и трудностъ, мѣти хочемъ. А войтови и всей громадѣ преречоного села Будищъ приказуем, абы без спреки вшелякое помененной обителѣ належитое отдавали послушенство. Варуем однакъ и тое, жебы козаки, в том селѣ мешкаючие, при своих козацких волностехъ ненарушне зоставали. Особливе теж и о тое сурово приказуем, абы в околичных осѣдлостей люде в кгрунта монастырские, вышреченыи ограниченемъ оцирклованые, не втручалися и виробляти собѣ поля, косити сѣна и рубати дровь под виною и под срогким каранемъ не важилися.

Дан в Батуриной, марта 10. Року 1688.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: унѣверсал на всѣ добра монастырские гетманский.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 23. Оригінал. Печатка військова.

№ 30

*1688, березня 15. Батурин –
Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви
посланців чернігівського архієпископа
Лазаря Барановича – архідіякона Антонія
та ієромонахів Ігнатія і Віктора*

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ началнимъ и приказнымъ людемъ, в великоросийскихъ городѣхъ znajduющимъ, ознаймуемъ, ижъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ Лазарь Барановичъ⁶⁹, архиепископъ чернѣговскій, новгородскій, в поважныхъ своихъ архиепископскихъ дѣлехъ посылаетъ умыслного своего посланного

к царствующему великому граду Москвѣ велебного отца Антонія, архидіакона и двоухъ іеромонаховъ Ігнатія и Виктора з слугами. Теды милостей вашихъ [в] великоросійскихъ городѣхъ найдуючихся, желаемъ, абысте онымъ звычайное живьности и подводъ десять незборонне давали, а старшинамъ, респекту нашего знайдуючимся, приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 15 дня, 1688 року.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: “Подлинникъ писанъ на полулистѣ бумаги, подпись Мазепы собственноручная. Подлѣ подписи приложена гетманская печать на желтомъ воску по кустодію”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “съ подлиннымъ свѣрля С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 235-235 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 517. Фотокопія.

№ 31

1688, квітня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання ніжинському війтові Івану Касьяненко на війтівський уряд села Плоского

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а меновите пану полковнику нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотником, атаманомъ и всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдаты належит, иж поглядаючи мы на зычливыст къ реинментови нашему пана Івана Касьяненка, войта нѣжинского, а респектуючи на тоє, же зостаючи на томъ урядѣ, не тылко з людности своей, але и з самой повинности, мусит кождому угожати, заховуемъ пры немъ село Плоское зо всѣма принадлежностями и позволяемъ онымъ до ласки нашею и войсковои владѣти и вшелякое належытое о[т] тамошнихъ тяглыхъ людей отбираты послушенство для wsparтя своихъ домовихъ потребъ, теди мѣти хочемъ, аби нѣ от кого з старшихъ и меншихъ в держаню того села и в привлащенню пожитковъ не дѣялася ему жадная перешкода, а войтовы села Плоского и всей громадѣ прыказуемъ, жебы преречонному пану войту нѣжинскому належитое во всемъ отдавали повиновеніє, козаки однакъ, в томъ селѣ мешкаючіє, мают при своихъ козацкихъ волностяхъ ненарушне зоставаты, варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, апрыля 6. Року 1688.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 101^а. – Арк. 75. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленномъ печат и подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1688, квітня 28. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про повернення на Чернігівську
архієпископію раніше відторгнених від неї млинів*

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ глуховскому, кролевецкому, мринскому, атаманомъ городовимъ зо всѣмъ ихъ товариствомъ и всѣмъ в томъ полку найдуючимся обывателемъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало ознаймуемъ, ижъ уважаючи мы значную скорбь ясне в Богу преосвященного его милости *господина отца* Лазара Барановича, архиепископа чернѣговского о млинахъ, в маестностях его *пастирской* милости найдуючихся, з под владзи его *пастирской* милости в свойжопрошлых лѣтахъ *отдаленых*, оказуючюся, теперь, подлугъ узнаня самой слушности, приворочаемъ до катедри архиепископии Чернѣговской⁷⁰ млини в селѣ Быстрику на рецѣ Ретѣ⁷¹ стоячии, именно млинь Яцковъ, млинь Гавриловъ, млинь Головнинъ, позволяючи з ныхъ тую жъ знову части пожитковъ всякихъ брати на пастира его милости, якъ прежде отбыралося, такъже в селѣ Тулиголовахъ млинь, на Шляховой греблѣ стоячий, любь теперь купивши сотникъ кролевецкий *держит*, еднакъ ижъ за держави пастира его милости тая купля стала и всегда *перед* тимъ *одбыралася* повинностъ вцаль, теды яковимъ правомъ держалъ оный продавца, и якъ за его *одбыралъ*ся пожитокъ до двору *пастирского*, такъ и теперь жебы подлугъ того жъ постановленія и права *одбыралися* з того млина всякіе приходи, и млинь Проценковъ, и млинь Быховцовъ, тамъже в Тулиголовахъ стоячий, в прежнюю повинностъ приворочаемъ. А ще в местечку Мринѣ з двохъ млиновъ, з одного писара полкового нѣжинского, а з другого Хоминского, козака нѣжинского, на мѣской греблѣ стоячихъ, *заходят* трудности. Теды тамъ на мисской греблѣ половину всякихъ *отбырати* пожитковъ, якъ на пастира его милости позволяемъ, такъ и помененный писарь з Хеминскимъ, при такойже половинѣ *захованы* быти мают. О какой теды волѣ *нашой* вѣдаючи, звишьмененъная старшина, абы не важилася в *отбыраню* належитыхъ пожитковъ з тыхъ всѣхъ выраженныхъ млиновъ пастирови его милости и его жъ *пастирскимъ* дозорцомъ жадной перешькودي чинити, пилно варуемъ. Господарѣ тежъ оныхъ млиновъ, абы належитую повинность безъ жадной спреки *отдавали* и в направѣ призвоитыхъ млиновыхъ *посудковъ* послушны были, сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 28 д[ня]. 1688 року.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

Нижче зазначено: За нижний млын в Быстрику взята уйма до катедри.

На звороті написано: Унѣверсалъ на млыни Бистрицкіе и Тулиголовские, на Яцковъ, Гавриловъ и Головнинъ, а в Тулиголовахъ на млынъ на Шляховой гребли, на млынъ Проценковъ, на млынъ Быховцевъ и на млыни Мринские.

Нижче зазначено: Унѣверсалъ на розныя млыны до катедры належачіе, року 1688.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 106. Оригінал. Печатка військова.

№ 33

*1688, травня 12. Батурин –
Пройжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви
посланців архімандрита Києво-Печерської Лаври
Варлаама Ясинського – намісника Паісія,
соборного писаря Іраклія, першого архідиякона
архімандрита Іллі та ченця Трофимія*

Івань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и приказнымъ людямъ, в великоросійскихъ городѣхъ застаючимъ, а в малоросійскихъ рейменьта нашего всякой старшинѣ, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ, ижъ до великихъ государей и великой государыни, ихъ царского пресвѣтлого величества, чудотворной Лавры Києво-Печерской⁷² висоце в Богу превелебный его милость отецъ архимандрита Варлаамъ Ясинскій⁷³ в певныхъ своихъ монастырскихъ дѣлехъ намѣсника своего, велебного отца Паисія, монаха Іраклія, писара соборного, іеродиякона архимандричого первого Ілию да монаха Трофимія в царствующий градъ Москву посылаемъ, которымъ то посланимъ печерскимъ з людми, при ныхъ будучими, всюду[у] в завзятомъ ихъ пути волный былъ пропускъ и подводъ шист неизмовне давано, о тое в великоросійскихъ городахъ всякихъ [...] приказныхъ людей велце жадаемъ, а в малоросійскихъ старшинѣ вс[ѣй] пилно приказуемъ.

З Батурина, мая 12 д[ня], 1688.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

Іеромонахъ Паисій, намѣстникъ печерскій кievскій, іеромонахъ Іоила, уставникъ новопечерскій, монахъ Іраклій, писаръ соборный печерскій, Ілія, діяконъ архимандрьчій першій печерскій, монахъ Трофимій. Служки: Онисимъ Семеновичъ, Василь Назаровъ, Стефанъ Галькевичъ, Феодоръ Жураковскій, Феодоръ Опара, Семень Иваненко, Семень Ивановичъ, Тимофей Мишута, Ермолай Шепійчикъ. Лошадей тринадесять.

Нижче зазначено: “Подлинникъ, за подписью Мазепы, писанъ на полулистѣ бумаги, подлѣ подписи приложена гетманская печать, на красномъ воску подъ кустодією. Список лицъ, отправленныхъ в Москву, писанъ на отдѣльномъ листкѣ”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій. С подлиннымъ свѣрлял С. Ивановъ”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 278-278 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 529. Фотокопія.

*1688, травня 12. –
Відповіді гетьмана Івана Мазепа на оголошені
царські статті, передані до Москви
через стольника Андрія Лызлова*

Стати дѣль, чрезъ столника и московскихъ ротъ ротмистра Андрѣя Івановича Лызлова к пресвѣтлѣйшимъ и державнѣйшимъ великимъ государемъ, царемъ и великимъ княземъ Іоанну Алексѣевичу⁷⁴, Петру Алексѣевичу⁷⁵, и великой государыни, благовѣрной царевнѣ и великой княжнѣ Софіи Алексѣевнѣ⁷⁶, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцемъ, подданскимъ отвѣтнымъ донесеньемъ от насъ гетмана, старшины, полковниковъ и всего войска предложены: року 1688: мая 12 день.

Пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи, цари и великіе князи Іоанъ Алексѣевичъ, Петръ Алексѣевичъ, и великія государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексѣевна, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцы, ихъ царское пресвѣтлое величество, по нашомъ гетманскомъ сполномъ з ближнимъ околничимъ и воеводою и намѣстникомъ карачевскимъ, его милостю Леонтіемъ Романовичемъ Неплюевымъ⁷⁷ и думнымъ дворяниномъ и воеводою и намѣстникомъ волоколамскимъ Григоріемъ Івановичемъ Косоговомъ⁷⁸ з зездного розговору [и по] статейномъ донесенью через войскового енералного судию Михайла Вуяхевича⁷⁹, з Глухова учиненомъ, изволили прислати к намъ своего царского пресвѣтлого величества столника и московскихъ ротъ ротмистра Андрѣя Івановича Лызлова: о своихъ монаршихъ сего настоящего лѣта предгрядущихъ военныхъ дѣлехъ.

Мы tedy гетманъ з старшиною и з полковниками од усть столника и московскихъ ротъ ротмистра Андрѣя Івановича Лызлова милостивый монарший, ихъ царского пресвѣтлого величества, по наказу предложеный намъ указъ внимательно выслушавши, яко за извѣщеніе намъ ихъ монаршого изволенія покорнымъ подданскимъ повиновеніемъ всеусердно имъ великимъ государемъ и великой государыни благодарствуемъ, такъ по должности нашей всегда во всякихъ случаяхъ имъ великимъ государемъ и великой государынѣ вѣрне служити даже до кровей нашихъ обѣщаемся.

Яко преможной монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ прислугою нашою приподобатися всегда вседушно желаемъ, такъ и ныне настоящего лѣта в поход военный мы гетманъ з старшиною и з полковниками з указнымъ числомъ войска без всякаго отреченія на монаршую ихъ царского пресвѣтлого величества службу ити хочемъ; и з указного числа, то есть з двадцет пятого дня мая, з домовъ до обозу выйти и з сполное з великоросійскими ихъ царского пресвѣтлого величества войсками злученъе на рѣчку Коломакъ⁸⁰ поспѣшити, а оттол ку Самарѣ⁸¹ ити, и около строенья на пристойномъ мѣстцу города сполне з великоросійскими ратми праці приложити, и во всемъ подлугъ монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества указу поступати старатися

будемъ. А которые полки, такъ же и з которых полков в якомъ числѣ военнии люде при домахъ на пристойныхъ мѣстцахъ для береженъя цѣлости Малоросійскаго краю зостановлены будутъ, о томъ мы гетманъ впередъ учинимъ покорное великимъ государемъ и великой государинѣ донесенъе.

Аже в наказѣ монаршомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества указѣ, выражено же на Самарѣ городъ ново построится маючи, на тое тылко время держанъ^а быти маеть, покол з неприятелями, турскимъ солтаномъ и ханомъ кримскимъ война трвати будетъ: теды мы, гетманъ з старшиною, уважаючи всегдашнюю ку охраненію цѣлости богохранимое великихъ государей и великой государынѣ, ихъ царского пресвѣтлого величества, державы, а особливе Малоросійскаго краю потребу, яко знаемъ тое, же на строеніе города оного мусить ложитися немалый коштъ монарший и трудъ ратныхъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, людей, такъ желаемъ того, жебы тотъ городъ ку розширенію превысокія ихъ монаршія славы и ку умноженію в пришлыи вѣки пожитку в потомънии времена стоялъ неподвижно. А ктобы з малодушныхъ людей противъ того благопотребного дѣла шкодливыи произносилъ слова, такового всякого мы завстягати, поелику можно, общаемъся, якобы при Божой помочи без жадное перепоны тое совершенно в належитую силу произведено быти могло, такъ якъ мы, в общемъ совѣтѣ нашемъ з ближнымъ околничимъ и воеводою Леонтиемъ Романовичемъ Неплюевымъ и з думнымъ дворяниномъ и воеводою Григоріемъ Ивановичемъ Косоговомъ постановивши, чрезъ енералного войскового судю Михайла Вуяхевича покорное донесенъе учинили. То естъ жебы тотъ, построивши городъ, былъ осажень платними имовѣрными людми; якобы чрезъ тое не тылко пострахъ былъ неприятелемъ, але и острожки, якіе в верхъ Самары могутъ быти здѣланы и людми населены, ку завстягненъю шатостей содержаны были в належитомъ постояньствѣ.

А что доложено в ихъ царского пресвѣтлого величества указѣ, чтоб в томъ на Самарѣ городомъ строеніи з малоросійскихъ посполитихъ людей ниhto не вѣдалъ; теды того уже утаити трудно, понеже еще зимнего времени бывший кошовый Иванъ Лихопой, повернувшись з царствующаго великого града Москвы, такъ же и иные по немъ запорозци на Москвѣ з языками бываючи, у томъ провѣдавши, за своимъ в Малую Россію поворотомъ давно розголосили, же не премѣнно на Самарѣ городъ строити постановлено. Однакожь мы гетманъ з старшиною и з полковниками оголошати о томъ никому не будемъ без слушной причины. А если и до того придетъ, что потреба кому тое дѣло объявити: то объявимъ такимъ способомъ, же по ихъ царского пресвѣтлого величества указу маеть тотъ городъ построитися, на тое тылко время покол война з неприятелями бесурманами трвати будетъ, жебы в немъ хлѣбнымъ и инымъ военнымъ запасамъ мѣстце и войскамъ пристанище Великоросійскому, а надто Малоросійскому краямъ оборону устроитися могло: для чого и в унѣверсалахъ нашихъ тое выразати будемъ, же нынѣшний походъ нашъ на Крымъ по указу ихъ царского пресвѣтлого величества, а не индѣей завзятый быти маеть.

^а Так у тексті.

Премудрое то и Богомъ исправуемое великихъ государей и великой государынѣ ихъ царского пресвѣтлого величества чинитъ разсмотреніе, же во время сіе, когда город на Самарѣ строитися маеть, поидеть по ихъ царского пресвѣтлого величества указу на Запороже думный дворянинъ и воевода и намѣстникъ волоколамский Григорій Ивановичъ Косаговъ з ихъ царского пресвѣтлого величества данымъ ему под рейментъ войскомъ, ибо тое дѣло велце есть потребно на пострахъ неприятелемъ бесурманомъ ку удержанью хана *от* походу в полскую сторону, з чого и мирнымъ договорамъ ихъ царского пресвѣтлого величества, з королевскимъ величествомъ полскимъ учиненымъ, можетъ быти доволство, понеже и запорожци при такомъ случаи, около чиненья над неприятелями промыслу охотнѣйше упражнятися будутъ, а я гетманъ, обрадывъшися з старшиною, обѣцую туда жъ выслати значную часть войска, которую, якое число выправлено будетъ и кого над нимъ учиню старшимъ, о томъ вперед имъ великимъ государемъ и великой государынѣ учиню покорное донесенье. А що в мене гетмана з робочихъ людей, обѣцую выстачити сто лодокъ для ратныхъ ихъ царского пресвѣтлого величества людей, тыи уже яко суть здѣланы, такъ поставити ихъ у Самарѣ вскорѣй потщуся. Да и в томъ тшанія моего, елико можно будетъ приложити, не *отмовлю*, жебы струги з Самарского острова были черезъ пороги працею людей малороссийскихъ перепущены. Тylko жъ теперешнее весны в рецѣ Днѣпрѣ⁸² воды велми оскудно.

Яко слышный то *ест* и благоразсмотрительный монарший ихъ царского пресвѣтлого величества указъ, абы мы гетманъ сполне з околничимъ его милостю и воеводою Леонтиемъ Романовичемъ, когда будемъ з полками на Самарѣ у городского строеня и услышимъ певную о томъ вѣдомост, что ханъ кримьскій поидеть з Криму в сторону полскую, или в сторону нѣмецкую, ишли з войскомъ, взявши Бога на помочь, ку Перекопу и под городки турскіе, над Днѣпромъ будучи, для чиненья военного промыслу; такъ мы гетманъ з старшиною, желаючи врагомъ Креста Святого бесурманомъ всеконечное пагубы, и чтоб на славу превысокому монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества имени, ихъ монаршимъ силамъ у всѣхъ союзниковъ могла быти похвала: также чтоб мирнымъ договоромъ доволство сталося, всеусердную нашу на тотъ походъ общасемъся имѣти охоту, якобы совершенно при Божой помочи предстательствомъ пресвятое Богородицы в томъ дѣлѣ сталося доситъ преможной монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ, где хочбы и в стрѣчу явилися неприятели, готови будемъ при тойже помочи Божой дати онымъ бой. А если бы ханъ черезъ все сее лѣто никуда *от* Перекопу не отходилъ, то мы гетманъ з старшиною, стараючися имъ великимъ государемъ и великой государынѣ таковымъ военнымъ промысломъ прислужитися, вышлемъ, Бога взявши на помоч, част войска досужую на той бокъ Днѣпра, любь под Казикерманъ⁸³, любь под Очаковъ⁸⁴, где что в дѣлѣ Господь Богъ окажетъ, должни будемъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству покорне донести вскорѣ. Для чого почта по указу жъ ихъ царского пресвѣтлого величества порядне доношенью листовъ з малороссийскихъ городовъ в великороссийскіе будетъ розстановлена.

И тое зѣло есть надобно, же пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили милостиво указати думному дворянину и воеводѣ и намѣстнику серпуховскому Семену Протасіевичу Неплюеву з ратними Сѣвского полку людьми быти в военной поготовности и выступити ку Путивлю⁸⁵, а если бы неприятели бесурмане где у берега Днѣпрового обявилися, то ему жъ думному чинити при Божои помощи над оными промыслъ, и что для осторожности и охраненія отъ таковыхъ же неприятельскихъ нахожденій указали они великіе цари и великая государыня послати в Киевъ⁸⁶ и в Переясловль в прибавку къ прежнимъ по полку стрелецкому, за той прото о насъ промыслительный и благоподателный великихъ государей и великой государынѣ ихъ царского пресвѣтлого величества указъ покорне, под ноги ихъ монаршіе упадаючи, челомъ бьемъ. А з под рейменту моего гетманского людей для береженья цѣлости того жъ Малоросійского краю, якося вышей наменило, на пристойныхъ мѣстахъ поставити непремѣнно потщуся. Тylko просимъ покорне о милостивый ихъ царского пресвѣтлого величества указъ, жебы думный дворянинъ и воевода Семень Протасіевичъ Неплюевъ з теми ихъ царского пресвѣтлого величества войсками отъ Путивля ближе къ Днѣпрови, именно на мѣстце где б было слушное, подался. Жебы податиѣ было втарчкамъ неприятельскимъ давати отпоръ. Албо вѣмъ отъ Путивля до Днѣпра далечайшее есть разстояніе неприятелеви, одтол отпору и постраху быти не можетъ.

О спустѣ чрезъ пороги, рекою Днѣпромъ нынѣ вешнею водою, водныхъ оныхъ монаршихъ суденъ, которыи обрѣтаются на Кодацкомъ островѣ, буду я старатися, якося вышей наменило, сколько способу станетъ, иле когда по ихъ царского пресвѣтлого величества указу и думный дворянинъ и воевода Григорій Ивановичъ Косаговъ и своего полку великоросійскихъ ратныхъ людей для того оставитъ. Але по вышей доложеному предложенью покорне доношу, же яко в иныхъ рекахъ, такъ і в Днѣпрѣ, воды сего времени обрѣтаются малы. И тое однакъ мы з столникомъ и ротмистромъ Андрѣемъ Ивановичемъ разсуждали, же если за якимъ препятыемъ невозможно будетъ значны войска силы спровадити в близкіе мѣста къ Сѣчи, з которыми бы пристойне было чинити промыслъ надъ неприятельскими городками, то и судна оныи чрезъ пороги нынѣ переправливати мнѣ бы надобно.

Порозумѣль я гетманъ в милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указе премилосердное ихъ монаршое о цѣлости моего здоровья попеченіе, что они премилостивѣйшіе монархи наши, разсуждаючи бываючи межі черню войсковою шатости и непостоянства, изволяютъ положити тое на моей волѣ, если бы я просмотрилъ якую межі черню ненадежность, то волно мнѣ самому, особою своею, не ити в военный походъ, а посылати з назначенымъ войска числомъ наказного; теды я за тое монаршое премилосердное призреніе и о моей цѣлости отческий обмыслъ всеусердно благодарствующи, яко найпокорнѣе имъ великимъ государемъ и великой государынѣ под ноги пресвѣтлого ихъ монаршого престола челомъ бю. А покорне о томъ доношу, же несподѣвалбыхся я з чернѣ или з посполства войскового жадное противъ власти моей шатости, разсуждаючи, же не тлько жадными

тягостми не учинилемъ имъ оскорбленія, бо что за Івана Самойлова⁸⁷ имъ было придокучило, в томъ я нынѣ освободилемъ ихъ, яко то мелници козацкіе, власнымъ ихъ иждивениемъ строеніе, в волномъ заживаню заховалемъ; десятины пшолныи и данѣ медовыи, а по нѣкоторыхъ мѣстцахъ и роковыи обыкліи подачки опустилиемъ, при якомъ моемъ поступку не мѣютъ они причины роптати на мою владзу. Но и надѣюся на вспомогателную милостъ превелика Божія величества, же и з малодушныхъ всякий в постоянствѣ найдоватися мусить, понеже з премилосердного ихъ царского пресвѣтлого величества призрѣнія зуполныхъ два полки московскихъ стрелцовъ, при мнѣ оставати будутъ; а и охотницкіе рейменту моего полки, комонный и пѣхотный, суть мнѣ надежны. Бо тыи для своей цѣлости шире здоровья моего пиловати схочуть.

А до того по указу ихъ монаршомъ выбираючи в той походъ двадцятотысячное войска число, прикажу абы к шатости подобныи люде в домахъ были оставливаны, а самыи в постоянствѣ надежныи, яко тыи что имѣють нѣкоторыи подданныхъ и обширныи осѣдлости, мелницѣ, землѣ и иншіе угода, были выправовани в военный походъ.

А такъ безъ жадного сумнителства всеусердною моею охотою на тую стоящую монаршую службу ити, и о прислузѣ моей на далшую превысокую монаршую милостъ вседушно працювати радъ есмъ.

Тое насъ гетмана, старшину и все Войско Запорозкое велми обвеселило, же пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили намъ прислати именной своей милостивый монарший указъ, чтобы бѣглые з великоросійскихъ городовъ у малоросійскіе города люде, которыи болшей пятнадцати лѣтъ тутъ мешкаютъ, не были назадъ челобитчикомъ ворочаны. З чого, яко зѣло радуемъся, сподѣваючися не мѣти собѣ болшь в томъ трудности и турбаціи, такъ по тому ихъ царского пресвѣтлого величества преможному указу исправоватися будемъ должны безъ всякое перемѣны и отмовы.

Іванъ Мазепа, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 525. Мікрокопія з оригіналу.

№ 35

1688, травня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання рибного стану Полтавському монастиреві

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, меновите пану полковниковы полтавскому, сотникомъ, атаманомъ

и всѣмъ, якъ товариству войсковому, так и всякого стану людемъ, в томъ полку найдуючимся, ознаймуемъ. Ижъ маючи мы особлівую нашу любовь до святой обителѣ монастыра Полтавского⁸⁸, позволяемъ и надаемъ превелебному в Богу господину отцу Лазару Бузкевичу⁸⁹, игуменови зъ братією того жъ монастыра Полтавского, на устѣ Орелю⁹⁰, под городомъ Орломъ⁹¹, станъ мѣти, и з него по прежнему, для въспартя потребъ своихъ монастырскихъ рыбные пожитки привлащати. Въ чомъ всемъ, аби якъ панъ полковникъ полтавскій з старшиною, такъ товариство и всѣ обитателѣ полку Полтавского⁹², вѣдаючи о таковой волѣ нашей рейментарской, не важилися чинити жадной наименьшой помененному отцу игуменови и его послушникомъ трудности и перешкоди; пилно упоминаемъ и приказуемъ. Въ волнихъ зась на Днепрѣ озерахъ цале людемъ всякимъ аби безпечное и незборонное нѣ от кого было ловлене рыбь, того варуемъ зъособна.

Данъ в Батуринѣ, 22 мая, 1688 року^а.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59359. – Арк. 13. Копія.

№ 36

1688, травня 26. Батурин – Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Київського Михайлівського монастира Агафії

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ началнымъ и приказнымъ людемъ, в городахъ великоросійскихъ застаючимъ, а в малоросійскихъ всякой старшинѣ реймен[ту] нашего, ознаймуемъ, ижъ до пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ [вели]кихъ государей и великой государынѣ, благовѣрной царевны, ихъ царского прес[вѣт]лого величества, битъ челомъ в певныхъ своихъ монастырскихъ нуждныхъ до монастыра свято Михайловского Киевского девичого, ігуменія, честная госпожа Агафія, за вѣдомомъ и позволенемъ нашимъ в царствую[щий] великий градъ Москву едетъ з сестрами своими самоѣтреть. Прето, абы за оказанемъ сего лѣсту нашего вездѣ оную доброволне пропущано и звичайное живности, также и подводъ двѣ, неотмовно ей давано, велце жадаемъ [от] всякихъ началныхъ в великорос[ий]скихъ городѣхъ, а в малоросійскихъ рейменту нашего старшинамъ пилно приказуемъ.

З Батурина, 26 мая, 1688 року.

Свишьменованній гетманъ, рукою власною.

^а Перед підписом зазначено: “на подленом тако”.

^б Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

Наприкінці зазначено: “Подлинникъ за подписью Мазепы писанъ на полулистѣ бумаги, подлѣ подписи приложена гетманская печать на красномъ воску подъ кустодією”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “С подлиннымъ свѣрля С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 291. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 535. Фотокопія.

№ 37

1688, липня 23. З обозу під Липовою Долиною – Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви товариша Батуриної сотні Романа Проценка

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнимъ и приказнымъ людямъ, в великоросійскихъ городахъ найдуючимся, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ Романа Проценка, товариша Батуриної сотні, з татаркою и з двома ее дѣтми, до ихъ царского пресвѣтлого величества в царствующий великий градъ Москву посилаемъ, которому рачте милость ваша за показанемъ сего листу нашего дати звычайное живности и подводъ чотири, яко началствующихъ в великоросійскихъ городахъ велце просимъ, а старшинамъ рейменту нашего в малоросійскихъ городахъ о тое пишно приказуемъ.

Данъ з обозу, з под Липовой Долины, року 1688, июля 23.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: “Подлинникъ за подписью Мазепы. Писанъ на полулистѣ бумаги. Подлѣ подписи приложена гетманская печать на красномъ воску подъ кустодією”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “Съ подлиннымъ свѣрля С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 337. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 555. Фотокопія.

**1688, серпня 5. Табір на Самарі –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Лубенського Мгарського монастиря на рибний стан,
в гирлі річки Самарі**

Іоань Мазепа, гетмань з Войскомь ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимь.

Ознаймуемь симь нашимь писанемь кождому, кому колвекъ о томь вѣдати належить: ижь, яко не для утисненя чиихъ заводовъ, и не для оскорблїня кого в якихъ угодїяхъ и промислахъ, але для общоє цѣлости краю Малоросїйского подданыхъ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского, по указу ихъ же пресвѣтлихъ монарховъ нашихъ, городъ на Самарѣ *от* приходу неприятелского бесурманского естъ нововыставлень, такъ ми стань монастиря Мгарского Лубенского⁹³, на *усті* Самарѣ реки будучїй, под нашу реиментарскую оборону взявши, кождого з войскъ великоросїйскихъ начального и подначального, а з малоросїйскихъ старшого и меншого товариства, жадаемь и мѣти хочемь, аби преречоной обители Мгарской законниковъ и ихъ челядѣ, на томь стану найдуючимся, в ловляхъ рибнихъ и до нихъ належнихъ посудкахъ ни *от* кого жадная и найменшая перешкода и кривда не дѣялася; для чого и сей нашъ оборонной листъ онимъ даемь и просим, хто колвекъ теперъ и на потом по указу великихъ *государей* и великой *государини* ихъ царского пресвѣтлого величества в томь городѣ Самарском воеводою будетъ, чтоб ихъ законников и послушниковъ, на той рибной ловлѣ будучихъ, в своей охоронѣ содержалъ и не допускалъ никому жадной на томь стану шкоди дѣлати.

Данъ в таборѣ на Самарѣ, августа 5. Року 1688.

Звышъменованїй гетманъ, рукою власною^a.

Наприкінці зазначено: Сїю копію с подлиннимъ универсаломъ свідѣлствовали присутствующіє в полковой лубенской канцелярії судїя полковїй лубенскїй Василь Стефановичъ, полковїй писарь Яковъ Корнѣевичъ, асаулъ полковїй Рокчевскїй.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 105. Копія.

^a Перед підписом зазначено “на подлинномъ подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 39

1688, серпня 19. З обозу над Самарою – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви архімандриту Павлівського монастиря на Афоні Ісаї

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей наших, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнимъ и приказнимъ людемъ, в великоросійскихъ городахъ найдуючимся, ознаймуемъ, ижъ от святое Афонское Гори превелебный в Богу *господин* отецъ Исаия, архимандритъ монастиря Павловского храму святого великомученика Георгия, у потребахъ обывтели своей простует до царствующаго великого града Москви, до их пресвѣтлого монаршого престола. Которого ми, у себе не издержуючи, яко отпускаем в предсвятую дорогу; так и милостей ваших просимъ, абы ему за показаньемъ сего листу нашего давати рачили звичайное живности и подвод оѣм. О що и старшинамъ рейменту нашего малоросійскимъ пишно приказуемъ.

Данъ з обозу над Самарою. Року 1688, августа 19.

Звышь менованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 89. Оригінал. Печатка військова.

О п у б л і к о в а н о: Мищик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. – С. 94. – № 2.

№ 40

Не раніше 1688, вересня 1 – не пізніше 1689, серпня 31. Уривок універсалу Івана Мазепи, в якому зазначаються межі володінь ніжинського полковника Степана Забіли

...и позволилъ ему Степану Забѣлѣ⁹⁴ тыми селами со всѣми къ нимъ принадлежностями владить и всякіе пожитки употреблять и отъ людей, тамъ престаючихъ, надлежащее послушаніе и повинность имѣти, дабы ему в томъ владеніи никто изъ старшины и черни не дерзали никакой чинити перепони, а ограничене тѣмъ его Степановымъ грунтамъ селу Лучниковѣ отъ реки Десны почавъ, с Круглого Ставу по лугъ по Розлетинскій з Радичевскими вотчины граничить по лѣса и яругу, которая яруга прозывается Свинятище, а в той яруге и лѣси по Старую дорогу Болонскую, по вершину Болшого лѣса, а отъ верховья Болшого лѣса по Борщов лугъ до верховинъ Грибной яруги, висше на усте чрезъ Десну реку по Брагиц озеро, а отъ озера по Стаскій бор, да по озеро Дороголь а отъ Дорогола по болото Сваруги на Погарище поле, по могилу Княкинъ, да по болото Нелувню, а отъ Неловнѣ по рѣку Реть, а отъ речки Рѣти граничить с Подоловцами на Светилови боры, на рѣчку Пьявку, а

отъ рѣчки Пьявки по Дѣдову поляну, а отъ Дѣдовой Поляны по рѣчку Ступу, а отъ рѣчки Ступы по Прудевскую поляну, а отъ Прудовской поляны по лугъ Потопній, а отъ Потопного луга на Старую дорогу Подоловскую, а отъ Подоловской дороги на рѣчку Олшанку, а отъ рѣчки Олшанки на рѣчку Ясмань, а отъ рѣчки Ясмань по Ровний яръ, а отъ Ровного яру по Черторижский боръ, а отъ Черторижского бору по Чичагову поляну, а отъ Чичаговой поляны по борки у Середовы, а отъ борковъ Середовыхъ по дороге Пересвитку, а отъ дороги Пересвитки по Рокитно болото и по Старую Путивскую дорогу, какъ долш воды по Коріевы борки на Старую дорогу Юхновскую, да с Большой боръ Новгородскою дорогою граничить съ мельницами и вишей с Великого бору дуброва Лучницкая, а бор Мезинскій за симъ идучи бором и дубровою к границе Радичевской по долину Солониневскую по озеро Ретъ жъ по Кровну, а отъ Кровны к Деснѣ рецѣ и Круглому ставу, у первого урочища...

Уривок має назву: “Универсаль 7197 года Мазепи полковнику нежинскому Стефану Забѣль, утверждающ[ий] села съ прилеглими грунтами”.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 637. – Арк. 1. Копія.

№ 41

1688, вересня 13. Батурич – Наказ Івана Мазепи стародубському полковнику затвердити за Яковом Завадовським село Дохновичі

Мой ласкавий пріятелю пане полковнику стародубовский.

Любо мы и сами вѣдаемъ же полку в васъ многіе села суть в раздачѣ рознымъ людемъ, еднакъ кеды намъ п. Яковъ Завадовскій не престаеть своими суплѣками о респекту докучати, теди яко мы до него склонилисмо ласку нашу, такъ и отъ васъ жадаемъ, абы ему тое село, якимъ онъ и прежде сего владѣль, если то не будетъ кому перешкодою, именно Дохновичи, отвель къ его домовому подспартю. При томъ поручаемъ васъ Господу Богу.

Из Батурина, 13 септеврия 1688 р[оку].

Вамъ во всемъ згодливый пріятель Иван Мазепа гетман.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68475. – Арк. 17-17 зв. Копія.

№ 42

**1688, жовтня 25. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому
пресвітеру Власію Харитоновичу усіх прибутків
з побудованого ним разом з колишнім воронізьким
сотником Савою Григоровичем млина**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войско́мъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковникови нѣжинскому, сотникови воронежскому и всему старшому и меншому войсковому товариству и кождому, кому о томъ належить вѣдати. Ижъ супликоваль до нас отецъ Власий Харитоновичъ, пресвітеръ святопречискій воронежскій, просячи нашего гетманского ласкавого себи респекту, абысмо млинъ его на рець Есманѣ на греблѣ сполно з п. Савою Григоріевичомъ⁹⁵, бывшимъ сотникомъ воронѣжскимъ, о трох колахъ будучій, уволнили од войсковое повинности. А прекладалъ намъ тое, же яко млинъ тотъ своимъ коштомъ збудоваль, такъ и греблѣ оное част себѣ належнующу гатить своею жъ працею и старанемъ. Зачимъ, принявши мы рейментаръ, тую его пререченого отца Власія прозбу, позволяемъ ему в млину его всѣми розмѣровими, и на нас належними, користовати [пожит]ками. Если такъ власне дѣтается, якъ онъ намъ прекладалъ, же своимъ коштомъ гатить греблю, а не міромъ, в чемъ жеби ему ништо з старшини и чернѣ не важилъся чинити до ласки нашею перешкоди. Мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батури́нѣ, октоврия 25 д[ня]. Року 1688.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною*.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20255. – Арк. 2. Копія.

№ 43

**1688, листопада 29. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл Макошинському
Микільському монастиреві побудувати для своїх потреб
на власних землях, на річці Убедь, греблю з млином**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войско́мъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому и понурницкому и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ показовали намъ превелебный господинъ отецъ Пафнутий Кондратовичъ, ігумен монастира

* Наприкінці у колі зазначено "мѣсце печати".

Макошинского святого чудотворца Николая з братією, записы имъ на манастир, од Демяна Рагозы даньи, в которыхъ описано, же он Рагоза, маючи хутор з сѣножатми и з иншими кгрунтами над рекою Убедю лежачие, от нѣкоторогось гутника Криштофора Бартковича за власную сумму куплены, надалъ оный, вѣчне, на манастир преречоный. Предложили, теды нам они преречоный отецъ игумен з братією, же при том хуторѣ, въ кгрунтахъ ему прислушаючих на рецѣ Убедѣ найдутся способное мѣстце до занятя греблѣ и до побудованя млына, на котором то мѣстцу паля здавна *ест* забита, где просили нас усиловне, абысмо им позволили млынъ ку вспартю потреб манастирскихъ. А такъ мы тую их преречоную отца игумена и всее братіи прозбу принявши, позволяем оним в тых преречоныхъ кгрунтахъ греблю займовати и будовати млын, подлугъ потужности воды; тилко тое пилно варуем, жебы не толко вышшимъ и низшим млыномъ, але и иншим людскимъ кгрунтамъ, сѣножатем, полям и займищамъ не было от того перешкоды и помѣшки. На чомъ сей нашъ фундушъ давши, мѣти хочем и приказуем, абы занятя тое греблѣ и будованя млына им, преречоному отцу игумену и братіи его, ништо збороняти не важилса.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 29. Року 1688.

Звышъменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: *Фундушъ на млин на второй гутѣ Рагозовщинѣ от его милости пана гетмана. На гутище 1688.*

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 38. Оригінал. Печатка військова.

№ 44

1688, грудня 30. Батурин – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Батуринського Новомлинського монастиря Трофимії Концевичівні

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россиі самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Іоанъ Степановичъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнымъ и приказнымъ людемъ, в городахъ и селахъ великоросійскихъ znajduющимъся, ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ, ижъ отпущена к царствующему великому граду Москвѣ Батуриньского Ново-Млынського монастиря девичого игуменія Трофимія Концевичовна для занесеня к великимъ государемъ и великой государынѣ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, челобитя своего в нужныхъ своихъ монастырскихъ потребахъ. Теды просимъ велце вашихъ милостей, абысте преречоной игуменіи, з милости христіянское, живности звычайное и подводъ

чотири давали незборонне. О що и старшинамъ рейменту нашего пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декамврія 30 д[ня], року 1688.
Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: “Подлинникъ за собственноручною подписью Мазепы, писанъ на полулистѣ бумаги. Подлѣ подписи приложена гетманская печать, на красномъ воску подѣ кустодією”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518–13635. – Арк. 403. Копія.
ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 577. Фотокопія.

№ 45

1688. –

Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на сіножаті і поля біля Десни жителів Козельця, Остра, Моровська та Церковища, якими вони володіють з давніх часів

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пану полковникови киевскому зо всею его полковою старшиною, сотникомъ, атаманомъ городowym и сѣлскимъ, войтом и всѣмъ старшымъ и меншымъ полку того обывателем и кому колвекъ о том вѣдати належит, ознаймуем, ижъ яко за прошлыхъ антецессоровъ нашихъ, бувшихъ гетмановъ, козелчане и острани з муровчанами, церковищанами, коло Десны реки, сѣножатей и полявъ от давныхъ лѣтъ собѣ къ городам и селам своим прислушаючых, спокойне заживали, такъ и мы до того жъ стародавнього порядку примѣраючися, і хочячи абы межъ тамошними людми, у полку Киевском⁹⁶, спокойное жите помножалося, выдаем сей нашъ унѣверсаль. Черезъ который позволяем и варуем, абы козелские и острянские жителѣ всѣхъ своихъ сѣножатей, полюв и всякихъ кгрунтовъ, подлугъ давного звичаю, коло Десны, спокойне заживали безъ перешкоды. Якобы намъ о то нѣколи не заходила турбация.

... 1688 року^а.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 84^а. Оригінал.

^а Нижній край універсалу відірваний, на відсутній частині аркуша знаходилися підпис та частина дати.

*1689, січня 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про вилучення села Виповзов
з володінь Київського Братського монастиря та його
повернення місту Остру*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государини, благовѣрніе царевны и великіе княжны Софії Алексѣвны, всея Великія и Малыя и Бѣлія Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Іванъ Степановичъ Мазепа.

Всѣмъ старшимъ и меншимъ мѣста Остра обывателямъ, якъ козакамъ, такъ и мешанамъ, доброго здоровья узичивши, ознаймуемъ, ижъ, будучи тутъ в Батуринѣ, панъ сотникъ вашъ и иньшіе *от* васъ виправлении особи подавали намъ супплѣку, якую ми, ласкаве принявши, и зрозумѣвши вашу прозбу, жебы село Виповзовъ, здавна к городови вашому належное по прежнему знову ваше било, для спокойного уезджания в пушу, за тим селомъ найдуючюся, и для безпечного уживання всякихъ кгрунтовъ и хуторовъ, в томъ селѣ маючихъ, пишемъ листъ нашъ до превелебного в Богу *отца* ректора, икгумена братского кievского, пилно, о тое задаючи, абы вамъ до города тое село Виповзовъ уступивъ, по которому сподѣвалибисмо ми, же нашому жаданю учинити досить в томъ захочете, а любо би онъ *отець* ректоръ, маючи в себе надание листа, универсалъ, не позволился того села помененного вамъ з подь своей владзи уступити, еднак повиные самими тылко тяжлими тамошними людьми виповзовскими владѣти, и козакамъ тамъ живучимъ, и всѣмъ всѣмъ, хтобы колвекъ якие маєт в селѣ футори, кгрунта, фолварки и всякие угодия, жадного утиску и перешкоди чинити, такъже и до пуци, здавна городови вашому прислушающей, уезджати не мають забороняти вамъ, чего ви, певни будучи, по прежнему всѣхъ своихъ добръ помененнихъ безпечне уживайте, при томъ Господу Богу васъ поручаемъ.

З Батурина, 5 януаря, 1689 року.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Нижче написано: с подлиннимъ свѣдѣтельствомъ судия полковий Стефанъ Барановский, писар Самуил Катеринич, полковый хоружий Игнатъ Шумъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 109. Копія.

№ 47

1689, січня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи Леонтію Черняку про підтвердження прав на село Гавронці та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государини, благовѣрніе царевны и великіе княжны Софії Алексѣевны, всея Великія и Малыя [и Бѣлыя Россіи] самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоанъ Стефановичъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского паномъ полковникомъ полтавскому, миргородскому, старшинѣ полковой и чернѣ, и каждому, кому о томъ вѣдати надлежитъ, ижъ по милости вседѣйствующаго Господа Бога и по милостивомъ монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великое государини, благовѣрное царевны, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, маючи мы гетманъ власть в Малороссіи всякіе порадки устроувати и по годности особъ у Войску заслужонихъ доволствовати нашою ласкою и наданьем, по прошеніи пана Леонтія Черняка⁹⁷ ствержаемъ ему симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ и цѣло при немъ заховуемъ село Кгавронцѣ в ключу Полтавскомъ лежачое, з людми посполитими и трома колами млиновами власное праці его набытихъ, на греблѣ Стасовской знайдуючихся, в заживаня спокойное в часи потомніе, и зо всѣми до него прислушаючимися принадлежностями и угод[и]ями, а то для годнихъ его и вѣрнихъ ку пресвѣтлѣйшому монаршому престолу от молодыхъ лѣтъ до шедивого волоса у Войску Запорожскомъ, працюете з нещадѣниемъ здоровья своего ложенихъ услугъ, для которихъ и млины его власніе в полку вашомъ Миргородскомъ⁹⁸ на рецѣ Пселѣ, на греблѣ мѣской Омелницкой стоячие, при немъ зо всѣми пожитками заховуемъ. А такъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, жеби ему в томъ спокойномъ владѣнніи села Кгавронцовъ в полку Полтавскомъ будучого зо млинами, и у полку Миргородскомъ его власний млинокъ нѣхто з старшини и чернѣ в там же и з посполитихъ людей жадное наименшее не важилися чинити перешкоди, а для лѣпшой твердости з канцелярии войсковою сей унѣверсаль

при подписе руки нашей рейментарской и з притисненем печати войсковой выдати розказалисмо.

Данъ в Батуринѣ, року 1689, иануария 6 дня.
Звишименованый гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59382. – Арк. 68. Копія.

№ 47а

1689, січня 7. –

***Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання
генеральному писарю Василю Кочубею, здавна належних
на військову канцелярію, містечка Городище
з маєтностями та села Головинки***

“Ижъ з милости всемогущаго Бога и по преможномъ монаршомъ пресвѣтлыхъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великіе государины благовѣрныя царевны, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, яко маемъ мы гетманъ в своей зуполной моци всякие в Малой Росии устроевати порядки и подлугъ слушности каждого годного и заслужоного у Войску Запорозкомъ особу наданемъ призовитыхъ добръ контентовати, такъ в особливомъ нашомъ респектѣ ховаючи пана Василя Кочубея⁹⁸, писара войскового енералного, з канцелярією войсковою, для всегдашныхъ его около отправованъя публичныхъ дѣлъ войсковыхъ праць поднятыхъ, надаемъ ему сполне зо всею канцелярією мѣстечко Городище⁹⁹, в полку Лубенскомъ застаючое, зо всѣми до него здавна належними селами, млынами, на рець Удаи¹⁰⁰ и рѣще Многой¹⁰¹ стоячими, з ставами, поколь оны в гору сягають, з озерами и криничинами, около ставу Удайского по обоихъ сторонахъ и нижей млыновъ будучыми, такъ же лесами, гаями, садами и кгрунтами. А село Головенку, в Новомлынскомъ уездѣ, зособна надаемъ, тое пилно заховуючы, абы якъ здавна за прошлихъ антecessоровъ нашихъ, бывшихъ гетмановъ, тое преречоное мѣстечко и села при немъ наданые, на писаровъ войсковыхъ енералныхъ з канцелярією хожувало, такъ и в потомныя часы за тымъ же урадомъ писарскимъ з канцелярією поссессиве шли ненарушне.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 525. В публикації має назву: “7 янв. 1689 г., получилъ слѣдующій универсалъ гетмана Мазепы:”.

^а Перед підписом зазначено: “На подлѣномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1689, січня 9. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання чернігівському
полковникові Якову Лизогубу сіл Слабина, Бігачі,
Солонівки з присілками та іншими маєтностями*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государыни, благовѣрніе царевны и великіе княжни Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малія и Бѣліи Россіи самодержцовъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоаннъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ подъ рейментомъ нашимъ найду[ю]чойся и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ, ижъ просилъ насъ панъ Іаковъ Лизогуб¹⁰², полковникъ черніговский, особы в Войску Запорожскомъ заслужоній, о наданне себе села Слабина з присѣлками, в ключу Черніговскомъ лежачого, и села Бегачи з селцемъ Солоновкою, в Седнѣвскомъ уезде найдуючогося, з ихъ угодіями и приналежитостями, желаючи *оттоесж* мѣти, за свои значніи в Войску услуги, ку *вспертю* своему господарскому вспоможенне; теди ми гетман, з милости всемогущаго Бога и по преможномъ монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великіе государыни благовѣрніе царевни, ихъ царского пресвѣтлого величества, указу, маючи власть в Малой Россіи утвержати права и всякіе устроевати порядки, далисмо мѣстце той его пана Іякова Лизогуба, полковника черніговского прозбѣ, а то *респектъуючи* на вѣрніе его ку пресвѣтлому ихъ царского пресвѣтлого величества монаршому престолу в Войску Запорожскомъ служби, котори[и] онъ од кождихъ своихъ лѣтъ ажъ до шедивого волоса *працовите з отвагою*^а здоровья и з розл[и]ваніемъ кр[о]ви своей в розныхъ военнихъ оказяхъ ронілъ и *впред* охочо роніти маєт, прето надаемо ему тіе *предречоные* села: село Слабинъ з присѣлками Шостовицею, Золотинкою, Козорогами, Андрѣвкою и Гнилушею, село Бегачи з селцемъ Солоновкою, в полку Черніговскомъ лежачіе, з перевозомъ на Деснѣ будучимъ, полями, з сѣножатями, з озерами, з лѣсами, з борами и зо всякими до нихъ прислушаючими угоді[ям]и и кгрунтами, такъ власне якъ ся в собѣ *маєт* и *тепер* в своемъ ограниченію суть *захованы*, также надаемо ему млин на реце Снови¹⁰³, на греблѣ Дирчинецкой, о двохъ колахъ стоячій, Полѣтичинскимъ прозываемій, *оутвержаемъ* при немъ шесть коль млива, а семое ступное, на той реце Снови будучихъ, где онъ за вѣдомомъ нашимъ *рейментарскимъ* сполне с паномъ Васиіемъ Бурковскимъ¹⁰⁴, *обознимъ* войсковимъ енералнимъ, *ниже* Носовихъ млиновъ греблю *занявши* и *офундов[ав]ши*, на своей *належной* части тіе кола *виставил*, и *заховуем* при немъ млинки, его *власнимъ* же его *коштомъ* построеныи на устѣ рѣчки Бѣлоуса

^а Так у копії, в оригіналі імовірно було написано "утратю".

и Любечья (?) на реце будучіе, яко теди позволяемъ ему пререченному пану Якову Лизоугубу, полковникови черниговскому, тими селами Слабином и Бегачомъ з помененніми всѣми присѣлками з перевозомъ з млинами и зо всѣми (якіе више виразне доложило) до них належніми кгрунтами и угодіями зуполне владѣти и всякіе *от* людей посполитих послушенства и повинности дорочніе, а з млинов и з перевоза звикліе приходи *от*бирати, такъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашого приказуемъ, жеби ему в томъ, якъ тепер, такъ и в потомніе часи нікто з старшини и чернѣ, такъже и з людей посполитихъ жадное не важился чиніти перешкоди, козаки однакъ в тих селах и присѣлках мешкаючіе, в реестри войсковом будучіе, и услуги войсковіе здавна и тепер *от*правуючіе, мають быти заховани з кгрунтами и осѣдлостями своїми при належитих войскових волностях; а войти онихъ, якъ з тяглими людми, жеби ему пану полковникови чернѣговскому, и *от* его моць маючи[м], во всем били послушни, о тое приказуемъ. Для тим теди певнѣйшой ваги велѣлисмо сей унѣверсал нашъ видати з канцелярії войскової предреченному пану полковникови чернѣговскому з подписомъ власной рукою нашой и притисненіем войскової печати.

Данъ в Батуринѣ, генваря 9 д[ня]. Року 1689.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19850^a. – Арк. 1-2. Копія.

№ 49

*1689, січня 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому
товаришеві Стародубського полку Григорію Профіні
побудувати греблю і млин на річці Бозькій та осадити
хутір на п'ять дворів*

Варіант I

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрніе [царевны и великіе] княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малія и Білія Россіи самодержцевъ, їх царского пресвѣтлого величества подданій, Войска Запорожского обоих сторонъ [Днѣпра] гетманъ Іоанъ Стефановичъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови стародубовскому пану Тимофееви Алексѣевичу, сотникови погарскому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ обывателем тамошнимъ и кождому, кому о томъ належит вѣдати, симъ нашим ознаймуемъ писаніем, іхъ суплѣковал до нас Григорій Профина, товариш войсковий в полку Стародубовскомъ, в сотнѣ

^a Перед підписом написано “в подленномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войскової”.

Погарской найдуючийся, и показоваль намь рейментарови фундушъ на заняте себѣ новое греблѣ на речцѣ Бузкой и построение футора, *от* пана полковника стародубовского данній, где просил себи нашего гетманского респекту, жебысмо ему той фундушъ ствердили нашимъ унѣверсаломъ и при тий греблѣ и футори позволили поселити дворовъ з *пят* людей. А виражалъ в суплѣцѣ своей, же тое мѣстце, названное греблѣ и хутора, и на поселение такого малого числа людей сел волное, и нѣкому онъ тимъ своимъ фундованемъ перешкоды не учинит жадной, а такъ мы рейментар, поглядаючи на его у Войску услугу, до которой и вперед заохочуючи, позволяем ему помененому Григорию зфундовати на преречонной рѣчце Бозкой греблю и млин, также построити футор и поселити з *пят* дворовъ людей, и естли такъ дѣятиметя, что онъ тоєю селитбою своею и млином никому не учинит перешкоды, теди мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ему в томъ не важился чинит ништо перепони и прикрости жадной.

Данъ в Батуринѣ, генвар: 11. Року 1689.
Звишменованій гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 210. Копія.

Варіант II

1689, січня 30. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав військового товариша Григорія Пряжска на фундування реблі і млина на річці Бозькій та на осадження хутора

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Иоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великии государини, благовѣрної царевни и великіи княжны Софії Алексѣвны, всея Великия и Маליя [и Бѣлія] Росии самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоанъ Степановичъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковнику стародубовскому, пану Тимофѣви Алексѣвичу, сотникови п[ог]арскому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ обивателемъ тамошнимъ и кождому, кому о томъ надлежитъ вѣдати, симъ нашимъ ознаймуемъ писаниемъ, ижъ^б супликоваль до насъ Григорій Пряжикъ, товаришъ войсковий в полку Стародубовскомъ сотнѣ Погарской найдуючи[й]ся и показоваль намъ рейментарови фундушъ, на занятя [г]ребл[и] и [и млина] на ричце Бозкой и построение футора, *от* пана полковника стародубовского даній, где просилъ себи наше[го] гетманского респекту, жебысмо ему *тот* фундушъ ствердили нашимъ унѣверсаломъ, пре той гребли и футора позволили поселити з *пят* дворовъ людей,

^а Після підпису у колі написано: "Мѣсто печати".

^б В копії "ижъ" написано двічі.

а виражалъ в суплицѣ своей же тое мистце на заняте гребли и хутора и на поселение такого малого числа людей есть волное и нѣкому онъ тимъ своимъ фундованямъ перешкоды не учинилъ жадной. А такъ мы, реементарь, поглядаючи полковн[и]ку вашему^а услуги, до которихъ и впредь заохочуочи, позволяемъ ему пререч[о]ному Григорию зфундовати на пререченой ричци Бозкой греблю и млинь, такъже построити хуторъ и населити з пятъ дворовъ людей, и если такъ дѣятиметса, же онъ тоею сели[т]бою своею и млинкомъ нѣкому не учинитъ перешкоды, теди мити хочемъ и рейментарско приказуемъ, аби ему в томъ не важилися чинити нѣхто перепони и трудности жадное.

Данъ в Батуринѣ, генваря 30. Року 1689.

Звишьменованый [гетман], рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 489^а. – Арк. 97. Копія.

№ 50

1689, січня 11. Батурин –

Універсал Івана Мазени про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Гамалія на село Хоружівку та надання йому села Годакви

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великой княжны Софии Алексѣевны, всея Великия и Малыя и Бѣлыя Росии самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоанъ Степановичъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови лубенскому, старшинѣ полковой и городской тамошней и каждому, кому о томъ належить вѣдати. Ижъ по Божой милости и по преможномъ монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великіе государини, ихъ царского пресвѣтлого величества указу справуючы мы, гетманъ, всякіе в Малой Росии порядки, а маючы в нашомъ ласкавомъ рейментарскомъ респектѣ годные и вѣрныя ку престолу монаршому, ихъ царского пресвѣтлого величества службы у Войску Запорозкомъ пана Григорія Гамалія¹⁰⁵, значного товариша військового, працюете роненіе, заховуемъ при немъ и ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ село Хоружовку з людьми посполитими и зо всѣми до него прислушаючими угодѣ[ми] и кгрунтами по Тернь рѣку, такъ яко по монаршомъ указу и по приказу боярина князя Григорія Григоріевича Ромадановского¹⁰⁶ суть огранычены. А для тоежь его зычливое у Войску услуги

^а Так у тексті, імовірно в оригіналі було “в. млти”.

^б Наприкінці в колі написано “в мистце печати” та нижче зазначено “сводилъ канцелярист Іванъ Лазуркевичъ”.

надаемо ему вновь село Годакву в сотнѣ Сенецкой лежачое, з людьми тяглими и зо всѣми до него приналежностями и з млынами на рецѣ Сулѣ на Фрулѣнской греблѣ и^а пяти клѣткахъ стоячими. Теды, яко позволяемъ ему пререченому пану Григорию Гамалѣи тыми селами Хоружовкою и Годаквою владѣти и всякое *от* людей посполитихъ послушенство и повинность звиклую дорочную, аз млыновъ часть войсковую, кромѣ мельницкой мѣрочки, *от*бырати. Такъ мѣти хотимъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ: жебы ему в томъ нѣхто з старшины и чернѣ жадное не важилься чинити перешкоды. Козаки однакъ, в тых селахъ мешкаючыє, для своихъ у Войску услугъ, з оѣдлостями своими, мають быти захованы при належитыхъ своихъ войсковыхъ волностях. А войти з людьми посполитими жебы ему во всемъ были послушными. Для лучшее зас твердости и поваги сей унѣверсаль, рукою нашею власною подписавши, печат нашу войсковую притиснути розказалисмо.

Данъ в Батуринѣ, януарія 11 д[ня]. Року 1689.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 написано: унѣверсаль пану Григорию Гамалѣи на греблю их рюкоданыи *от* гетмана Мазепы, нашому монастыреви Свято Михайловскому Золотоверхъ Киевскому теперь служачий. 1689. Генваря 11.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 216 Г. – № 44. Оригінал. Печатка військова.

№ 51

1689, січня 18. Батурин – Універсал Івана Мазепи Юрію Борозні та його синові Мартину про підтвердження прав на маєтності, з дозволом побудувати млин

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великие государыни, благовѣрныє царевны и великие княжны Софии Алексѣевны, всея Великия и Малыя и Бѣлыя России самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днепра гетман Иван Стефанович Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови стародубовскому, обозному, суде, асаулове и всему старшому и меншому полку тамошного товариству и каждому, кому о томъ ведати належит, ознаймуем. Иж супликовали до нас Юрей Константинович з сыномъ своимъ Мартиномъ Борозни и обыватели медведовские и просили нас о потверженьє универсалу на кгрунт, тот котрый през декрет умоцненный отъ Борознов, за ведомомъ нашимъ, то ест з поддаными и всякими приналежностями, полями, дубровами, сеножатми, в селе Медведове над речкою Пенескою лежачыми, отстояли, а до

^а Так у тексті.

того ж кгрунту и о позволенье млын ново строити на речце Цитве¹⁰⁷. Теды мы, ласкаве склонившися на прозбу их Юрия Константиновича и сына его, Мартина Юревича, ствержаем право тое судовое и варуем сим нашим универсалом на вышпоменненный кгрунтик, с поддаными и принадлежностями зостаючий, по прежнему им до владеня зуполного, а к тому и млын новостроити позволилисмо и з него все пожитки отбирати до ласки войсковоу, з чого оны помененные услуги войсковые, яко первой полнили и пилновали, так и тепер со всякою готовностью своею полнит и пилноват повинны будут, мы же теды хочем и приказуем, абы им Юрию и Мартину в держаню тых кгрунтов помененых с поддаными и в строеню млына жадное кривды и перешкоды ни от кого, а особливе от панов Борознов не чинилося, варуем пилно.

Дан в Батурине, генваря 18 д[ня], року 1689.

Звишменованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 написано: Универсал гет. Мазепы.

О публіковано: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В.В.Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 2 – С. 33. – № 17. З оригіналу.

№ 52

1689, лютого 1. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Чернігівському Єлецкому монастиреві села Мощонки

Пресвѣтлѣйшихъ, державнѣйшихъ, великихъ государей, царей и великихъ князей Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія благовѣрныя царевны и великія княжны Софіи Алексѣевны, всея Великия и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, Войска Запорозкаго обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Іванъ Степановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкаго полковнику чернѣговскому пану Якову Лизогубу, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ якъ товариству, такъ и посполитимъ того полку обивателемъ и каждому, кому о томъ теперъ и въ потомние часи надлежатиметь вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ под час битности нашей гетманской в Чернѣговѣ обявлялъ намъ високи[й] в Богу превелебній господинъ отецъ Феодосій Углицкій¹⁰⁸, архимандритъ монастира Успения Пресвятой Богородицы Єлецкого Чернѣговского¹⁰⁹ з братиею скудость своей обители, якъ въ запасахъ хлѣбныхъ, такъ и в дровахъ, безъ якого доволства, и жити ему з братиею трудно, а нужди тоея подперти ему не отколъ, понеже подъ тоею архимандриею людей, въ подданствѣ будучихъ мало, в чомъ просиль насъ усилownie, абисмо на тие монастира его недостатки мѣючи нашъ рейментарскій респектъ, надали имъ село Мощонку, в ключу Седневскомъ лежачое; а такъ ми, гетманъ, по милости Божой и по монаршому пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей

и великой государыни, благовѣрной царевны, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, маючи власть въ Малой Россіи всякие чинити порядки и исправляти недостатки, любо въ статгяхъ на Коломацкой радѣ, по указу ихъ царского пресвѣтлого величества составленнихъ, то есть изображено, жеби, монастирамъ маетностей жаднихъ вновь не придавати, однакъ з горливого нашего до того святого мѣстця усердия, респектуючи на тую въ немъ будущую скудость и на малость людей, въ подданствѣ обрѣтаючихся, яко принялисмо его пререченого отца архимандрита з братиею прозбу, такъ въ надежду премилосердной милости монаршой, надаемо на монастирь тотъ Елецкий вишшепоменутое село Мощонку, яко теди позволяемъ ему пререченому отцу Феодосію Углицкому, архимандритѣ елецкому з братиею, тимъ селомъ владѣти и всякия повинности ко удовольствованию монастирскихъ потребъ отбырати, такъ мѣти хочемъ и повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ, абы имъ якъ полковникъ чернѣговский и сотникъ седневский, такъ и нѣхто [з] иншихъ не важился чинити перешкоди, а войтъ того села Мосчонки с посполитими людми, жебы ему отцу архимандритѣ и братии монастира пререченога безъ жадного спротивенства всякое послушенство и повинность отдавали належитую, однакъ козаки старинные, в томъ селѣ мешкаючие, жебы были заховани при своей волности, тое варуемъ пилно.

Данъ в Батуринѣ. Февраля 1, року 1689.

Звише менованній гетманъ, рукою власною^a.

Опубликовано: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1897-1898. Вып. I. Отд. II. – С. 12-15.

Черниговские губернские ведомости. – 1857. – № 2.

№ 53

1689, лютого 12. Батурин –

Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівській архієпископії заснувати перевіз через Десну, нижче Новгородка Сіверского, для перевезення своїх підданих

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великія княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іванъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникови стародубовскому, сотникови новгородскому, атаманом, войтомъ и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ нашимъ ознаймуемъ писаньемъ. Ижъ

^a Перед підписомъ зазначено: В подленномъ унѣверсалѣ печать войсковая и подпись руки таково.

просилъ насъ ясне в Богу преосвященный его милостъ господи́нь отецъ Лазар Барановичъ, архиепископъ чернѣговский и новгородский, жебысмо позволили его пастырской милости на рецѣ Деснѣ, нижей Новгородка Сѣверского, в власных своих кгрунтах учинити перевозъ свой, менуючи то в прозбѣ своей: же не для якого пожитку ку перешкодѣ иншьм перевозам будучого, хочет оный перевоз мѣти, але тылко для приватной потребы своей, а особливе для власных подданных своих же, в ключу Новгородском найдуючыхся. Которые на иншыя перевозки ездячи, много собѣ обтяжена узнают. Теды мы прозбу его пастырской милости поважаючи, позволяемъ на пререченом мѣстцу, паромъ свой спорядивши, для такой потребы держати; в якого держаню абы ни от кого з старшых и меньших не дѣялася его пастырской милости перешкода, приказуемъ з таким докладомъ, если иншьм перевозам жадная в том не будет чинитися уйма и кривда, кгда тот перевозъ построится, чога пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, февраля 12. Року 1689.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль рейментарскій на перевозъ. Іншим почерком додано: Унѣверсаль гетмана Мазепи о учинении перевоза на рецѣ Деснѣ в грунтах катедралних, 12 д[ня], року 1689.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 114. Оригінал. Печатка військова.

№ 54

1689, лютого 12. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл чернігівському архієпископові Лазарю Барановичу побудувати для власних потреб гуту на річці Білиці

Пресвѣтлѣйшых и державнѣйшых великих государей, царей и великих князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великія княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, их царского пресвѣтлого величества подданный, Войска Запорозского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іванъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникови новгородскому, атаманомъ, войтомъ и всему старшому и меньшому того полку, так товариству, яко и посполству симъ нашимъ ознаймуемъ писаньемъ. Ижъ просилъ насъ ясне в Богу преосвященный его милостъ, господи́нь отецъ Лазар Баранович, архиепископъ чернѣговский и новгородский, жебысмо позволили для нужной его пастырской милости, а особливе церковной потребы, в его же пастырской милости власных кгрунтах в ключу Новгородскомъ лежачыхъ, именно на рецѣ Белицѣ¹¹⁰ на роблене шкла гуту построити. Зачымъ мы, на прозбу его пастырской милости

склонившись, позволяем на помененномъ мѣстцу для такой потребности оную завести и шкло робити; в которой построеноу жебы ни *от* кого з старшыхъ и меншыхъ не дѣялася его пастырской милости перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ; варуемъ однакъ тое, абы од тоей гуты, кгда оная сооружитя, околичнымъ селамъ в кгрунтахъ и пуцахъ не было жадной шкоды и кривды, але на власныхъ его пастырской милости кгрунтахъ маетъ быти строена, и з нихъ самыхъ всѣ свои потребности, безъ ушкоженя людей постороннемъ, мѣти.

Данъ в Батуригъ, февраля 12. Року 1689.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль рейментарскій на гуту, на Белици, где грунтъ власныи *ест* архиерейскии, потребно ради ямполцовъ для границы з ними.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 116. Оригінал. Печатка військова.

О публіковано: Модзалевський В. Гуты на Чернігівщині. – К. – 1926. – С. 135-136.

№ 55

1689, березня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи Константію Голубу про дозвіл відбирати повинності від людей, що осіли на його грунтах під Довгалівкою і Подоловим

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе царевны, благовѣрніе княжны, Софії Алексѣвны, всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Іоанъ Стефановичъ Мазепа.

Вамъ пану сотниковѣ кролевецкому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ тоей согнѣ обивателемъ ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ панъ Константій Голуб¹¹¹, прикладаючи же на власномъ его кгрунтѣ *седят* люде под Довгалювкою и под Подоловомъ своимъ мешканемъ, и просиль насъ, абисмо ему позволили тими людми по давному владѣти и послушенство *отбирати* для дворовой своей вигоди. Теды мы, склонившись до онога пана Голуба прозбы, приказуемъ вамъ, старшинѣ городской кролевецкой, абисме ему тихъ людей в своемъ завѣдованю мѣти и з нихъ звиклого послушенства заживати не боронили. Если такъ есть, якъ онъ намъ прикладаль, же на его власномъ кгрунтѣ тие поменованіе люде поселившись мешкаютъ.

Данъ в Батуригъ, марта 6, року 1689.

Звишше менованный гетманъ, рукою власною⁹.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 65028. – Арк. 4. Копія.

¹¹¹ Наприкінці зазначено: “мѣсто печати”.

*1689, квітня 26. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання охочепіхотному
полковникові Яремі Андрійовичу села Порохні
та про підтвердження його прав на володіння
під Батурином і в Батурині*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софїи Алексѣевны, всея Великія и Малїа и Бѣліа Россїи самодержцовъ, іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского обоих сторон Днѣпра гетман Іванъ Степановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запор[ожского] всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови стародубскому, старшинѣ полковой и кождому, кому о том вѣдати надлежит, сим нашим унѣверсалом ознаймуем, іжъ по милости всемогущаго Бога, а по премоощномъ монаршомъ великихъ государей и великой государыни благовѣрной царевни, іхъ царского пресвѣтлого величества указу, маючи мы властъ всякіе в Малой Россїи устревати порядки и кождого в Войску Запорожскомъ заслужоного особу доволствовати нашою реинентарскою ласкою и кождому по годности утверждати права, респектуючи на годные и чирствіе в Войску Запорожскомъ услуги, и в оказїахъ военной оказующийся труди пана Ереми Андрѣевича¹¹², полковника охотнецкого пѣхотного, надаемо ему село Порохню, в Новгородском уездѣ застаючое, зо всѣми до его приналежатостями. А тутже ствержаемъ и всѣ его власние кгрунти, то ест поля пахатные, сѣножати, двори, хутори и іные угодя, якіе он в Батуричѣ, и по інших мѣстцах коло Батурина, мает слушним правомъ, яко теды позволяем ему пану Еремѣ Андрѣевичу, полковникови охотницкому пѣхотному тимъ селомъ владѣти и з тих всѣхъ кгрунтовъ належатїи себѣ привлащати пожитки, а войтови належитое ему пану Еремѣ зо всѣмъ посполствомъ, в том селѣ мешкаючом, отдавати послушенство и повинности приказуемъ, такъ пилно мѣти хочемъ и симъ нашимъ унѣверсаломъ варуем, абы ему пану Еремѣ [в] владѣ[нїю] того села и купленыхъ кгрунтовъ [нѣхто] з старшихъ и меншихъ жадной найменшой не важилися ч[инити] перешкоди. Козаки однакъ, в томъ селѣ мешкаючіе, маю[т быти] при своихъ козацкихъ заховани волностяхъ.

Данъ в Батуричѣ, априля 26. Року 1689.

Звышъменованный гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 2168. – Оп. 1. – Спр. 13. Копія.

^а Наприкінці в колі написано "мѣсце печати гетманской".

*1689, червня 29. Костянтинів –
Універсал Івана Мазепи про надання Івану Сулимі
сіл Гудівки і Михайлівки*

[Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрные царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, Войска Запорожского обох сторон Днепра гетманъ Іоаннъ Мазепа]^а.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови стародубовскому, сотникомъ, атаманомъ, войтом и каждому, кому о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ, ижъ, респектуючи мы на давные и значные у Войску Запорозкомъ пана Федора Сулеми, старого, услуги, до якихъ заохочуючи и сына его п. Івана Сулиму, якъ молодого и способного человѣка, надаемъ ему до ласки нашей войсковою, въ полку Стародубовскомъ два селѣ, именно: одно село Гудовку зъ млыномъ, а другое село Михайловку зъ млыномъ же у нихъ стоячими, до волости Шептаковской прилеглыми, зо всѣми належитостями. О якої прето волѣ нашей вѣдаючи, якъ старшына, такъ и всякого чину люде, абы ему, п. Івану Сулими, не важилися въ держаню и пожиткованю помененныхъ селъ, найменшой чинити перешкоды и трудности. Войты зась зъ мужами оныхъ сѣль, опрочъ козаковъ, которые при своей козацкой волности повинни ненарушно зоставати, жебы належитое послушенство ему отдавали, цале мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ въ Константиновѣ¹¹³. Іюня 29, року 1680^б.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^в.

О публіковано: Сулимовский архив. – К. – 1884. – С. 5. – № 5.

^а В публікації інтитуляція відсутня, натомість перед текстом універсала міститься примітка “после титула”. Реконструкція інтитуляції подана за іншим універсалом, виданим в ці ж дні батькові Івана Сулими Федору, який опублікований в “Універсалах Івана Мазепи”, ч. 1. – Док. 123.

^б Тут явна друкарська помилка, в заголовку універсала позначено “1689 г., 29 іюня”, що є дійсною датою.

^в Наприкінці зазначено “Съ подлинника”.

*1689, липня 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
священника села Лесконіч Тимофія Ниговича
на млин, розташований на річці Смичі,
з наданням усіх млинових прибутків*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ, особливе пану полковникови стародубовскому, сотникови новгородцкому, атаманови городовому з товариствомъ и войтови з посполитыми людьми тамошными и каждому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ. Ижъ супликоваль до насъ отецъ Тимофей Ниговичъ, священникъ села Лесконочъ, просячи абысмо при немъ заховали млынъ его власный на рецѣ Смычи¹¹⁴, на гребли Саецької же о трох колах стоячий. А такъ мы гетманъ, принявши тую его отца Тимофея прозбу, респектомъ его еще в мірскомъ чину будучого у Войску заслугъ и респектомъ того, же онъ и в духовномъ нынѣ чину, застаючи, за монаршое ихъ царского пресвѣтлого величества достоинство, за насъ гетмана и все Войско Запорожское всегда приноситъ молитвы свои до Господа Бога, заховуемъ тотъ его млынъ и симъ нашимъ унѣверсаломъ в свободное заживанье ствержаемъ, позволяючи ему, ку вспертю своему господарскому, всякіе приходи розмѣровіе отбырати, якъ мелницкую часть, такъ и на Войско належную. Мѣти теды хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему отцу Тимофею в заживанью того его млына нѣхто з старшини и чернѣ и з жадного чину людей найменшое не важилься чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, іюля 5 д[ня]. Року 1689.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Отцу Тимофею священнику потверженъ на его млынъ. 1689, іюля 5.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 119. Оригінал. Печатка військова.

**1689, липня 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання військовому
товаришеві Тимофію Радичу села Гирявки**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государыни, благовѣрныя царевны и великіе княжны, Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, и особливе пану полковникови прилуцкому, сотникови краснянскому, атаманови городовому и войтови тамошнымъ и каждому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ. Ижъ по Божой милости и по монаршомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, милостивомъ указу, маючи мы гетманъ властъ всякіе в Малой Россіи устроить порядки, и по годности особъ у Войску заслуженыхъ и до услугъ способныхъ, доволствовати ласкою нашею и надаемъ: респектомъ чирствыхъ и рейментови нашему зычливыхъ у Войску услугъ п. Тимофѣя Радича, товариша войскового, до которыхъ и впередъ его заохочуючи, надалисмо ему, и симъ унѣверсаломъ нашимъ надаемо, до ласки нашею войсковое, селце Гирявку, в ключу Краснянскомъ лежачое. А такъ пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему п. Радичу в владѣнью селца оногo Гирявки, ниhto з старшины и чернѣ не чинилъ перешкоды, а войтъ ку вспертью его господарному потребныхъ дѣлехъ належитое отдавалъ послушенство и повинностъ обиклую, козаки однакъ в томъ селцѣ мешкаючіе, и услуги войсковые отправаючіе, мають быти захованы при належитихъ своихъ восковыхъ волностахъ, тое варуемъ пилно.

Данъ в Батуринѣ, іюля 7 д[ня], року 1689.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: п. Тимофѣю Радичу на селце Гирявку.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 61279. – Арк. 101. Оригінал. Печатка військава.

**1689, липня 13. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Каленика Котляра на куплений на річці Бистриці млин,
з належними до нього хатою і землею**

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, [царей и] великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государини, благовѣрныя царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія

и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови короповскому, атаману и войту тамошнымъ и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати ознаймуем. Ижъ бывши у насъ гетмана в Батуринѣ Каленикъ Котляръ з Коропа¹¹⁵, презентоваль намъ при суплицѣ своей право на купленье млына з греблею на рѣчце Быстрицѣ над рекою Десною, межи Городищемъ и Оболоньемъ з хатою и кгрунтомъ до нее належнымъ будучого, в Логвинихи Короповской, з уряду короповского даное, где ѿ просиль насъ усиловне, абысмо тую его куплю и купчое право потвердили нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ. А такъ мы, гетманъ, видячи тую купчую запис слушне правнымъ поступкомъ споряженую, и куплений кгрунтъ оного Каленика Котляра мощне нею уварованный, давши мѣстцѣ у себе его прозбѣ, потвержаемъ ему тотъ куплений его кгрунтъ и купчую записъ, симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ, черезъ который мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ниhto з старшины и чернѣ, яко записъ тоей всего нашего потверженья касовати не смѣль, такъ и в свободномъ заживанью оныхъ кгрунтовъ, ему, поменелному Каленику Котляру, жадное перешкоды чинити не важился, яко бы онъ того млына и кгрунтовъ, такъ спокойне заживаль, якъ поменелная Логвиниха, и в такой же при тих кгрунтах, якъ и она, найдовался повинности.

Данъ в Батуринѣ, іюля 13 д[ня]. Року 1689.

Звищъменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 24. Оригінал. Печатка військова.

№ 61

1689, липня 23. Глухів –

Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому

Всей старшинѣ и чернѣ полковъ охотницькихъ, меновите пану полковниковѣ Михайловѣ Кузьмовичу, пану Григорію Пашковскому¹¹⁶ полковниковѣ комонному, пану Петровѣ Кожуховскому¹¹⁷ полковниковѣ пѣхотному, пану Стефану Яворскому полковниковѣ пѣхотному, сотникамъ и всему ихъ товариству, доброго отъ Господа Бога узичивши здоровья, ознаймуемъ, ижъ любо чуемъ и естесмо того надежни, же у васъ по росказанью нашому есть належитая чулость и осторожность и порядокъ слушній на томъ мѣстцу гдѣ стоите, однакъ хотячи абы еще надежнѣйшій межи вами могъ найдоватися порядокъ и единомислие, при отпуску одъ себе до полку его, пана Ильяша Новицкого полковника комонного, злецилисмо оному надъ всѣми вами порядковати до повороту дай Боже счасливого нашего з тоей завзятой по указу монаршому дороги, зачимъ вѣдаючи вамъ о таковой нашей волѣ, абысте хотѣли за нимъ

поменнымъ паномъ Новицкимъ, полковникомъ комоннымъ, любовне, совѣтно, згодливе поступовати и во всемъ ему, а найбарзѣй въ военному поступку, и во всякой чулости и обереженью краю Малороссійского отдавали послушенство, кгда подастся оказія, надъ непріятелми промысль чинити и если где захочеть съ того мѣстца на иное ведлугъ случаю переходити за своимъ полкомъ, теди абысте зъ нимъ и вы всѣ вкупѣ безъ жадного спротивенства разомъ и одномыслне хотѣли поступити, якобы тимъ моглисте намъ приподобатися, и мы за поворотомъ нашимъ вашимъ милостемъ всѣмъ подяковали, и тое все пилно вашимъ милостемъ жадаючи и упоминаючи, рейментарско зичимъ вашимъ милостемъ доброго здоровья и Господу Богу оних же поручаемъ.

Данъ въ Глуховѣ, іюля 23 дня, 1689 року.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59115. – Арк. 1-1 зв. Копія, має назву “Універсал Мазепы”.

№ 62

1689, липня 27. Глухів – Універсал Івана Мазепи про надання комонному полковникові Іллі Новицькому “до ласки войскової” сіл Исачки та Окопу

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государыни, благовѣрныя царевны и великія княжны^а Софіи Алексѣвны, всея Великія и [Малыя и] Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданій^б Воиска Запорозского обоихъ сторонъ Днепра гетьманъ Иоанъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Воиска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ подъ реиментомъ нашимъ найдуючіеся, а особливе пану полковниковѣ лубенскому, старшинѣ полковой, сотниковѣ лубенскому, атамановѣ городовому, воитовѣ тамошнему и каждому, кому о томъ надлежитъ вѣдати, ознаймемъ симъ нашимъ писанемъ, ижъ по милости Божой и монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества милостивомъ указѣ, маючи мы гетманъ власть [в] Малороссіи всякие устревать порядки и по годности особъ у Воиску заслужонныхъ доволствовати ласкою нашою и наданем, надалисьмо нынѣ симъ унѣверсаломъ нашимъ, надаемо до ласки войскової, пану Іллі Новицкому, полковниковѣ охотницкому комонному, село Исачки и село Окопъ, в ключу Лубенскомъ и в Снѣтинщинѣ зо всѣми въ нихъ прислушаючими угодіи и належитостями будучіе, и поглядаючи на занесенную его пана Новицкого в тои мѣры до насъ прозбу и респектуючи на зичлі[вы]е працоватіе отъважные въ Воиску Запорожскомъ роненные его услуги, до которыхъ въпредь заохочуючи

^а В тексті копії “княгині”

^б В тексті копії “посланній”.

наданемъ сѣль оныхъ, ласку нашу реиментарскую ему оказалисьмо, яко теде позволяемъ ему пану Іліі Новицкому, полковниковѣ комонному охотницкому, тими двома селами [И]сачками и Окопомъ владѣти и всякіе отъ людей посполитыхъ ку спертію своему домовому послушенство и повинность дорочную обыкшую отбирати, такъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, жебы въ томъ ему ништо з старшинѣ и чернѣ жадной не важился чинити перешкоды, однакъ козаки, в тихъ селахъ мешкаючіе и услуги у Воиску завше отъбуваючіе, мають быти жалованы при надлежитыхъ своихъ воисковыхъ волностяхъ, а воити зъ людьми оныхъ сель тяглыми, жеби ему были послушными, тое варуемъ пильно.

Данъ в Глуховѣ, іюля 27 дня. Року 1689.

Звышписанній^а гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 34-34 зв. Копія.

№ 63

*1689, вересня 24. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл борзенському
священнику Захарію Василевичу відновити
на купленій греблі млин та отримувати з нього
усі прибутки протягом одного року після відновлення*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану сотникови менскому, атамановѣ и войтовѣ села Бондаровки и кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ честный отецъ Захарій Василевичъ, священникъ святопречиский борзенскій, же купилъ онъ греблю, з млынокъ опустѣлимъ, на рецѣ Лоши¹¹⁸ в селѣ Бондаровце стоячимъ, и просилъ нашего себѣ позволения на одновлене оного. Мы теде по прошенію его отца Захарія, яко тую его куплю ствержаемъ, такъ позволяемъ оному тотъ свой млынокъ одновляти и строити, а когда будетъ построень, теде от того часу черезъ цѣлый рокъ всякіи пожитки з оного приходячіи на себе отбѣрати ему жъ позволяемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврія 24. Року 1689.

Звышменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 53. Оригінал.

^а Так у тексті.

^б Після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1689, жовтня 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про право гутників
Самійла Леонтовича та Ілляша Семеновича
виробляти в купленій ними Болдинській гуті
скло на потреби гетьмана*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей Іоанна Алѣксѣевича, Петра Алексѣевича всея Великия и Малия и Бѣлія Россіи самодержцовъ, их царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорожскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго старшинѣ и чернѣ, особливе сотнѣ Сосницкой и сотнѣ Волинской обивателем и каждому, кому колвекъ о томъ належит вѣдати, ознаймуемъ, иж з волѣ всемогущаго Бога и з милости монаршой, справуючи ми гетман в Малой Россіи всякие дѣла, хочемъ мѣти, абы гута наша войсковая, називаемая Болдинская, в належитомъ порядку и в слушномъ найдовалася строении, з которой маеть доходити на потребу нашу дворовую шкло, и на в[с]перте расходовъ наших належитая дорочная рата, а поневаж Самойло Леонтовичъ, Ілляш Семенович, новомлинские обыватели, своими грошми заплатили помененную гуту и мают, якъ потреби наши обоє доволствовати, такъ и дорочную рату часу своего уицати, теди позволилисмо имъ ее держати такимъ способомъ, якимъ держаль и завѣдовалъ продавца их, Иван Торчинский, где варуемъ тилко, жеби тая гута, яко наша войсковая власная, з своею околичностю, чимъся в собѣ мает, з сѣножатми, гутницкою працею вичищенними, и за гроши ихними купленними, найдовалася в их завѣдованю по прежнему обикновению, и люде, тамъ мешкаючие, а гутною работизною для своего зароботку бавячи[х]ся, аби ни до кого в подданство не належали, аже доносит[ся] нам вѣдати, же староста пана полковника переясловскаго^а в селѣ Жабурках будучий, людий тих потягает до панщини и в сѣножатѣх гутницких чинит утискъ, теди сурово приказуемъ, жебы яко он староста, такъ и ниhto инший жадное той гутѣ не важилсѣ чинити перешкоди, поневаж того не бывало передъ симъ, иначе не чинячи, под войсковим каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 11, року от сотворенія свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689.

Звишменованний гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2800. – Арк. 28-29. Копія.

^а Так у тексті копії, очевидно помилково, оскільки звернення адресується в сотні Чернігівського полку, то в оригіналі повинно було бути “чернѣговского”.

^б Наприкінці у колі зазначено “мѣсце печати рейментарской”.

**1689, жовтня 15. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Лубенському Мгарському монастиреві
на рибні угіддя на річці Сулі, нижче Лубен**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей Іоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича, всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцевъ, их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днепра гетманъ [Іоанъ] Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови лубенскому, старшинѣ полковой, сотником и всѣмъ старшим и меншим того полку Лубенского обывателем и каждому, кому колвекъ о том вѣдати належит, ознаймуем, ижъ велебнии отцове законники монастира Мгарского Лубенского презентовали передъ нами черезъ велебного отца Іону Вацовского оунѣверсалъ на рибніѣ ловлѣ в кгрунтах их монастирскихъ, около реки Сули будучіе, *от* антецессора нашего бывшего, гетмана, им данний, и просили насъ в той мѣрѣ о potvrжене. Теди мы, прозбу их преречонихъ законниковъ мгарскихъ за рѣчь слушную оузнавши, яко сим листом нашим тіе рибніе ловлѣ, до кгрунту монастирского належніи, для вспартя их монастирскихъ всегдашнихъ росходовъ ствержаем, которих они здавна спокійне заживали, такъ и ями на той же рѣцѣ Сулѣ, нижей города Лубенского будучіе, яко ку их кгрунту прилегліе монастирскому, до них присовокупляем. Зачим мѣти хочем и под винами срокового караня пилно варуем, абы никто з старших и менших, в тих рибнихъ ловлях имъ *отцем* законником мгарским належныхъ, такъже и в ямах мененних, не чинил жадной перешкоди, а особно бы жаденъ з рибалокъ мѣскихъ лубенскихъ и иннихъ, з сѣтми и з иншими посудками там являтися не важиль.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 15. Року 1689.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 63-63 зв. Копія, має назву “Потвердителний оунѣверсалъ Івана Мазепи, гетмана, на рибніе ловлѣ около рѣчки Сули и ями Лисогорскіе”.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 117. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

№ 66

1689, жовтня 31. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Івана Мокрієвича на село Звиничев

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей царей и великихъ князей Іоана Алѣксѣевича, Петра Алѣксѣевича всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцовъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Іхъ же царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ зъ волѣ Божой, а по милостивомъ монаршомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указу, справуючи мы гетманъ в Малой Россіи всякіе дѣла, и вѣдячи листъ *от* пана полковника чернѣговского пану Івану Мокрієвичу респонтомъ годнихъ *отца* его пана Карпа Мокрієвича¹¹⁹, судіи полкового чернѣговского, у Войску Запорожскомъ роненнихъ услугъ и респектомъ его до онихъ способности, на село Звиничевъ даннихъ, подтверждаемъ и мы тое село симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ, чрезъ который яко позволяемъ ему пану Іоану Мокрієвичу тимъ селомъ владѣти и всякіе *от* людей посполитихъ (опричь козаковъ) послушенство и повинность звиклую *отбирати*, такъ мѣти хочемъ и реиментарско приказуемъ, жебы ему в томъ ниhto [з] старшинѣ и чернѣ жадной не важился чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 31 дня, року *от* Сотворенія свѣта 7198, *от* Рождества Христова 1689 году.

Зъвишь менованій гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 110 зв. Копія.

№ 67

1689, жовтня 31. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання носівському сотникові Лаврину Антоновичу села Ржавець та усіхъ прибутківъ з належного йому млина на річці Острі

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей і великихъ князей Іоанна Алѣксѣевича, Петра Алѣксѣевича, всея Великія і Малія и Бѣлія Россіи

^а Перед підписом зазначено “в копії пишеть”, після підпису у колі написано “М. П.”, “1729-1730. Ч. П.”.

самодержцовъ, їх царского пресвѣтлого величества подданий, Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковниковѣ кievскому и кождому, кому о томъ належит вѣдати, ознаймуем симъ нашимъ писаніемъ. Іжъ, справуючи мы гетманъ по монаршомъ, їх царского пресвѣтлого величества, указу всякіе в Малой Россіи дѣла, по прошеніи нынѣ пана Лаврѣна Антоновича¹²⁰, сотника носовского, заховуемъ при немъ млинъ его, на рецѣ Острѣ найдуючийся, а то респектуючи на зичливіе его в Войску услуги, которіе онъ и впред во всѣхъ военныхъ окказіяхъ зичливе и отважне ронити мает, а такъ позволяючи ему зуполне тимъ млиномъ его владѣти и всякіе розмѣровіе пожитки ку вспартю своему господарскому, якъ господарскую част, такъ и на Войско належную, отбѣрати, мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему в томъ ништо не чинилъ перешкоди. Тутже для его сотницкого уряду заховуемъ при немъ селце Ржавецъ, позволяючи ему от посполитихъ людей, опрочъ козаковъ, звиклое послушенство и повинност отбѣрати, в чомъ жеби ему не чинено перешкоди, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 31, от сотворенія Свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689 року.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2790. – Арк. 6. Копія.

№ 68

1689, листопада 1. Батурин –

*Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
звільнити з ув'язнення колишнього
баришівського отамана Лук'яна Гриненка*

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику переясловській.

Подала намъ суплику свою Софія Лукяниха, слезне просячи, жеби мужъ ей Лукьянь Гриненко, бывшій отаманъ баришполскій, зъ вязеня, яке долго терпиль за тое, що п. Сулименкови, зятеви вашому, нѣякими словами прикрими въ посвару примовиль, могль зостати волнымъ. Зачимъ мы, яко прозбу ей плачливую принявши, такъ и на его такое долгое вязене възглядъ маючи, пилно жадаемъ в[аша] м[илость], абысте оногo болшей въ томъ вязеню не держачи, уволнили безъ жадного караня. Кгдыжъ любо бы мѣль оный що прикрого п. зятеви вашому и примовити, однакъ тая справа вже передъ судомъ была и чого на немъ дохожено, якъ бы мѣло бути, такъ власне не показалося, за що оный, яко прежней власти полковницкой, принужденъ былъ вязенемъ, такъ и теперъ за ураду вашмоштиного, въ оному же много сѣдячи, тую вину свою отпокутоваль. Для

^a Перед підписом зазначено “в подленномъ подписано”. Після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

чого и повторе пилно жадаемъ и приказуемъ в[ашей] м[илости], абысте конечне его выпустили, не доходячи на немъ болшей управы, якобы волѣ и розказаню нашему досыть сталося. Затимъ поручаемъ в[ашу] м[илость] Богу.

Зъ Батурина. Ноеврія 1, року 1689.

В[ашей] м[илости] зычливый прїятель Іванъ Мазепа, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Нижче зазначено: *На оборотѣ*: Ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского полковникови, моему ласкавому прїятелеви. *Съ подлинника*.

О публіковано: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 6-7. – № 7.

№ 69

1689, листопада 9. Батурин – Універсал Івана Мазени про підтвердження прав на побудову млина чернігівських полкових обозного Никифора Калениковича та писаря Івана Скоропадського

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей царей и великих князей Іоана Алѣксѣевича, Петра Алексѣевича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцовъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ. Ижъ показовали намъ фундушъ п. Никифор Калениковичъ¹²¹, обозный, и п. Іванъ Скоропадский¹²², писар, полковые чернѣговскіе, отъ пана полковника своего чернѣговского на заняте греблѣ на речцѣ Виру¹²³ в ключу Ройскомъ лежачое, даный. А прекладали намъ, же за тимъ фундушемъ вже они на томъ мѣстцу висипали греблю и построили своимъ коштомъ млинъ. Где просили насъ, абысмо тотъ ихъ фундушъ потвердили нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ и з оного млына позволили всѣми розмѣровыми користовати пожитками. А такъ мы гетманъ, з волѣ всемогущаго Бога и по милостивомъ монаршомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу справуючи в Малой Россіи всякіе дѣла, принялисмо тую ихъ пп. обозного и писара полковыхъ прозбу, а иле в слушной мѣре до насъ занесеную. Теди яко потвержаемъ имъ фундушъ и заняте гребли, если кому [в] кгрунтахъ не будетъ черезъ тое перешкоды, такъ з построеного ихъ млина позволяемъ всѣми розмѣровыми користовати пожитками. В чомъ жебы имъ нѣ отъ кого не было перепоны, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батур: ноеврія 9. Року от сотворенья свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Гетмана Мазепу пану Скоропадському на млынъ подъ Лоевомъ.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 28. Оригінал. Печатка військова.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк.6. Копія. Фрагмент.

№ 70

1689, листопада 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві двох каменів млива в Масалаєвці

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей и великих князей Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ же царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. Ижъ супликовалъ до насъ гетмана превелебный в Богу отецъ Пафнутий Кондратовичъ, игумень манастыра свято Николскаго Макошиньскаго, зо всею братією своею, просячи насъ усиловне, абысмо для вспартыя ихъ хлѣбнихъ недостатковъ и иныхъ манастырскихъ потребъ надали имъ два каменѣ млива, одинъ Кириковъ, другий Івашинъ, в Масалаевцѣ, на рецѣ Убеды вышшей Сосницѣ будучій, которыми з ласки нашей войсковою владѣлъ небожчикъ Якимъ Головченко. А такъ мы гетманъ, по милости Божой и по монаршомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указу, справуючи в Малой Россіи всякіе дѣла, принялисмо его отца игумена з братією тую до насъ занесеную прозбу, где респектомъ ихъ манастырскихъ оныхъ недостатковъ, позволяемъ имъ до ласки нашею з тыхъ млынъковъ, з двохъ каменей част розмѣровъ, на Войско належную, опрочъ мелницкое, одбырати и користовати. В чомъ жебы имъ ни хто не чинилъ перешкоды, мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 19. Року от сотворенія свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсалъ ясне вел: его милости пана гетмана на Масалаевский млин, Мазепи, в року 1689 даний.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 49. Оригінал. Печатка військова.

1690 рік

№ 71

**1690, січня 4. Батурин –
Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
Леонтію Полуботку передати Межигірському
монастиреві двір Войці в Переяславі, згідно його заповіту**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику переяславский.

Небожчикъ Войца за спасеніе души своей легковалъ дворъ свой, в Переясловлѣ найдуючыися, именно тотъ где Павлиха мешкала, на манастыръ Межигорский.¹²⁴ Теды в томъ в. милости жадаемъ, абысте высланому тому, який з монастыра Межигорского будет присланный, отвели тотъ дворъ и подали цѣле в пособность имъ. Которымъ дворомъ завѣдовати и користовати нехай будетъ волно, повторе в. милости о тое жадаемъ и поручаемъ в сохраненіе Господу Богу.

З Батурина, януарія 4 д[ня], од сотворения света 7198, а от Рождества Христова 1690.

В. милости зычливый приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска ихъ царского пресв: велич: Запороз[кий].

На звороті зазначено: Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникови переясловскому пану Леонтею Полуботку¹²⁵, моему ласкавому приятелеви.

Лист от ясне велможного его милости добродѣя пана гетмана о двор Войчин на Межы[горский] монастир, даный в Переясловле.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 1. – Спр. 78. Фотокопія з оригіналу.

№ 72

**1690, січня 12. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Видубицькому монастиреві на Літківські,
Рожинівські та Лісницькі пуці**

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало бѣ, меновите полку Кіевскаго старшинамъ и всѣмъ обывателямъ ознаймуемъ, ижъ доишла насъ скарга *от* превелебнаго в Богу господина *отца* Пахомія Подлузскаго¹²⁶, ігумена монастыря Выдубицкаго Кіевскаго¹²⁷ зъ братією, же въ ихъ власніе монастырскіе пуши, называеміе Лѣтковскіе, Рожиновскіе и Лесницкіе, многіе полку Кіевскаго жителѣ уежджаючи пустошат нещадно всякую деревню, чрезъ що обывтелѣ той Выдубицкой великая дѣется в той пуши шкода: а прекладаючи намъ, же здавна до той пуши нѣхто не належувавъ, опрочъ ихъ самихъ братіи Выдубицкой, просили насъ о листъ оборонній, теды мы, склонившися на прозбу пречеснаго *отца* ігумена зъ братією выдубицкихъ, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ на оборону онимъ, позволяючи всякого, хто б колвекъ неналежне и безъ вѣдома ихъ уездить мѣль, якъ въ своемъ власномъ добромъ, забирати и грабити; о чомъ вѣдаючи, абы нѣхто *от* сего часу въ тіе пуши Лѣтковскіе, Рожновскіе и Лесницкіе, такъ же и въ иніе ихъ кгрунта монастырскіе, не вездиль и ушкожена въ оныхъ ему *отцу* ігуменуви зъ братією не чиниль, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 12 януарія, 1690 року.

Звышъ менованій гетманъ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: Под тою же копію подписано тако: до сего списка руку приложиль, а подлинную крѣпость до себе взялъ, Лаврентій Горка, ігумень свято михайловскій выдубицкій кіевскій, с подлиннимъ чель и справиль подячей Василий Налетовъ. Сія копія списана въ кіевскои губернской канцелярії, изъ имѣющагося въ онои канцеляріїи производимого въ 1720 году Кієво Выдубицкаго Михайловскаго монастыря съ Кієво Печерскою Лаврою о спорныхъ земляхъ дѣла; съ представленного того Выдубицкаго монастыря *от* ігумена Лаврентія Горки подлинного унѣверсала, и засвидѣтелствованнои тогда копіи и в силу учиненного въ онои же губернской канцелярії декабря 2 дня, 1768 году по челобитной означенного Выдубицкаго монастыря, ігумена Якова зъ братією опредѣленія, въ тотъ Выдубицкій монастырь дана 1769 года, іюня 30 дня. Василей Флеров. У сеи копия ея императорскаго величества печать.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6662. – Арк. 242. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 6485. – Арк. 167. Копія.

^а У колі зазначено: “мѣсце печати реиментарской”.

*1690, січня 12. Батурич –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Київському Пустинному Микільському монастиреві
на Кононецькі та Савинські ґрунти*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Иван Стефанович Мазепа.

Их же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ и всѣмъ, кому колвек о том вѣдати надлежит под рейментом нашим найдуючимся ознаймуемъ, иж докладали нам превелебный в Богу Господинъ отецъ Юсафъ Кроковскій¹²⁸, ігумен монастира Пустинно Николского Киевского з братією: же нѣкоторые люде, пожитку собѣ шукающие, в кгрунта их монастирские, на том боку Днѣпра будучіе, именно Кононецкіи, Савинские втискаются, и без вѣдома оных пчолы свои там ставячи, пасѣки собѣ займают, так же и дерева садовые, на тых же кгрунтах найдуючиеся, отрушуют и овощи на свой пожиток збирают. В чом же от такого утисненя дѣется обители святой кривда, просили оны, отецъ ігумен з братією нашего рейментарского заступленія. Теды мы, прошеніе их принявши, даемо сей наш оборонный лист и мѣти хочем и под горловым каранем пилно приказуем, абы ниhto без вѣдома отцевъ законников монастира Пустынно Николского Киевского не важился в преречоных их кгрунтах, яко пчол становити, так и з деревъ садовых овощей отрушовати. Жебы тым самоволством в добрах монастирских власных не было укривженя. О що и повторе приказуемъ.

З Батурина, януарія 12, рок 1690.

Звышменованый гетман, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Лист оборонный од его милости п: гетмана на ґрунты Кононецкіе.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 219 П. – Арк. 32. Копія.

ЦДАК України. – Ф. КМФ-15. – Оп. 3. – Спр. 179. – Арк. 11. Фотокопія з ориґіналу.

О п у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 94. – № 3. (З посиланням – Державний архів у Кракові. – Ф. Зібрання Русецьких. – № 69. Ориґінал).

*1690, січня 28. Гадяч –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
гадяцького полковника Михайла Бороховича
на рангові та набуті власним коштом маєтності*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати. Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. Ижъ просилъ насъ панъ Михайло Бороховичъ, полковникъ гадяцькій, абысмо потвердили ему нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ маєтності его на уряд полковничій, з ласки войсковое, ему наданіе, такъ млины данные и власные и кгрунта розніе купнимъ правомъ на розныхъ мѣстцях, в полку Гадяцкомъ лежачіе, и его старанемъ добытые. А такъ мы гетманъ по милосты Божой и по монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей нашихъ ихъ царского величества указу, имѣючи власт в Малой Россіи всякіе утвержаты права и устроеваты поради. А принявши его пререченого пана Михаила Бороховича, полковника гадяцького, прозбу, добре у Войску заслужоному особѣ, тые маєтності его и кгрунта, іменно мѣстечко Лютенку з селцями к нему належними, з людми посполитыми и зо всѣми до него прислушаючими угодей и належитостями, млины его власніе о чтыринадцаты колах, а пятъ коль наданыхъ на рецѣ Пслѣ, на греблѣ Лютенской будучіе, з лѣсами при тойже греблѣ лежачими, прозываемими едень Панасовскій, другій Хвесенковскій, з рыбними ловлями и уступами, з тоейже реки Псла вниз до греблѣ Обуховское виходячимы. В мѣстечку Лютенцѣ двори зо всѣмъ строеніемъ, также бровар[ня], солодовня и винница, противъ перевоза Лютенского лѣсъ, по той сторонѣ реки Псла лежачій, з сѣножатми и з рыбними ловлями, купленній лѣсъ, Уманцевскій прозываемый, руднѣ межи селами Павлувкою и Будищами з сѣнними покосами лежачіи. Межи Лютенкою и Бурками над Сорочинскимъ шляхомъ лѣсъ, прозываемый Іванковскій, з сѣножатою и полемъ пахарнымъ найдуючіися, лѣсъ, прозываемый Шлюбуйковский, з хуторомъ, з лугомъ, з дубровою, з сѣнними покосами и з рыбними ловлями при реки Пслѣ, лежачій межи селами Свинарною* и Сарами. Два лѣси з сѣнокосами и рыбними ловлями, прозываемые Зеленковскій и Недоймишапковский, лежачій межи Сарами и Рашовкою. Под мѣстечкомъ Лютенкою, поля пахарніе з сѣнними покосами и з ставками; пререченому пану полковникови по отцу его належные, в ключу Гадяцкомъ на рецѣ Пслѣ под селомъ Будисщенками млинъ о трохъ колахъ з дворомъ, лѣсомъ и садомъ купленный. Мѣстечко Борки з людми посполитыми, з дворами, з двома вешняками о трохъ колахъ млива на рѣчцѣ Грунѣ будучими, его власними. Село

* Так у тексті.

Тарасовку в ключу Зенковскомъ лежачое, з людьми посполитыми, з млыномъ вешнячкомъ и садами его власними, лѣсъ прозиваемый Догтярувскій, под Борками лежачій, также хутор з полемъ обширнымъ и з сѣножатми, якъ ся во всемъ ограничене мает. В селѣ Романовцѣ на речцѣ Грунѣ млинъ о чтирохъ колахъ стоячий, его власній лѣсъ при ричцѣ Грунѣ в ключу Зенковскомъ под селомъ Пѣрками застаючий. Под мѣстечкомъ Груня лѣсъ з сѣнными покосами, от границы великоросійской найдуючейся. Яко теде по заслугамъ ему предреченному пану Михайлу Боруховичу, полковникови гадяцкому, мѣти вишей помянутими маетностями Лютенкою и Борками и Тарасовкою, также млинами его власними и наданными и всѣми его ж власными преречонными непенными кгрунтами владѣти и от людей посполитыхъ (опрочъ козаков) послушенство и повинност звыкшую, а з млиновъ розмѣровіе приходы и з кгрунтовъ обыкліе пожитки отбирати. Такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жебы ему в томъ нѣхто з старшини и чернѣ жадное не важился чинити перешкоды. А то, маючи мы в респектѣ нашомъ годные и жичливые его в чину полковничомъ и в Войску Запорожскомъ роненные услуги, которіе онъ и впередь охочо у Войску рониты мает.

Данъ в Гадячомъ, генваря 28 д[ня]. Року от создания мира 7198, а от Рождества Христова 1690.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1046. – Арк. 110-110 зв. Копія.

№ 75

1690, січня 30. Гадяч –

Універсал Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Леонтію Черняку села Кам'янки

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих царей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Иоанъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ и каждому, кому о томъ надлежитъ вѣдати, ознаймуемъ, ижъ просилъ насъ гетмана з причиною певнихъ особъ панъ Леонтий Чернякъ, значній товаришь войсковій, абисмо ему привернули в послушенство село Камянку, поблизу маетности его села Кгавронецъ будучое, а прекладаль в той своей прозбѣ, же онъ владѣниемъ села оногo нѣкому не учинитъ перешкоды. А такъ ми гетманъ з милости всемогущаго Господа Бога и монаршого ихъ царского пресвѣтлого величества указу, имѣючи власть в Малой Росіи всякие утвержати права и устревати порядки, принялисмо его преречоного пана Черняка прозбу, а иле в такъ слушной мѣре до насъ занесеную, где позволяемъ ему теперь, и в потомние часи тимъ селомъ Камянком владѣти и всякое от людей посполитихъ (опрочъ

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати рейментарской".

козаков) послушенство и повинность звиклую отбирати, а то маючи в респектѣ нашомъ старинные и зичливые его у Войску Запорожскомъ услуги и до того и причину онихъ за нимъ внесеную поважаючи, тут же потвержаемъ ему в вѣчное спокойное заживане сѣмъ коль млива его власнихъ, на греблѣ Спасовской будучихъ, мѣти, тедеи хочемъ и рейментарско приказуемъ, жеби ему приреченому пану Черняковѣ в владѣнїѣ села того и млиновъ, якъ панъ полковникъ полтавскій, такъ и нѣкто инїй з старшини и чернѣ жадное не важилися чинити перешкоди, а войтъ села оногo з тяглими людми, аби ему послушенъ билъ во всемъ.

Данъ в Гадячомъ, генваря 30 дня, року от сотворення свѣта 7198, а от Рождества Христова 1690^а.

Зъвышъименованїй гетманъ, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59383. – Арк. 69 – 69 зв. Копія.

№ 76

1690, березня 9. Лохвиця – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Межигірському монастиреві сіл Дем'янчичі та Харківці

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковникови переяславскому, старшинѣ полковой и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ, ижъ, маючи мы гетманъ по милости Божой и по монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества указу в Малой Россїи всякіе утвержати права и устроевати порядки, нынѣ по прошенїи превелебного в Богу отца Феодосїя Васковского¹²⁹, игумена монастыра Межигорского Киевского и всей братїи его, надалисмо и симъ унѣверсаломъ нашимъ надаемо на монастырь его села Демянчичи и Харковцѣ, в ключу Переясловскомъ лежачыє, з людми посполитыми и зо всѣми до нихъ прислушаючими угодах и належитостями в помочъ хутору ихъ монастырскому, тамже найдуючомуся. А то маючи в особливомъ нашомъ респектѣ тоє убогое общежителное святое мѣстце, которое, во всѣхъ будучи недостатках, много потребуєть своего вспертья. Зачымъ, яко позволяемъ ему пререченому отцу игумену межигорскому и братїи его тымы селамаы до ласки войсковое владѣти и всякое от людей посполитыхъ (опрочъ козаковъ, которые для услугъ своихъ у Войску маютъ захованы быти, при належитыхъ своихъ войсковыхъ волностехъ) послушенство и повинностъ звиклую дорочную отбирати: также [...] всемъ рейментарско приказуемъ,

^а Перед підписом зазначено “на подлїнної тако”, після підпису у колї написано “мѣсто печати”.

жебы имъ в томъ нѣхто не чинилъ перешкоды, а войтъ [з поспо]литими жебы был послушень во всемъ.

Данъ в Лохвицѣ¹³⁰, марта 9 д[ня]. Року от сотвореня свѣта 7198, а от Рождества Христова 1690.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: На село Демянъчичи унѣверсаль п. Івана Мазепы, гетмана, манастыревѣ Межигорському. Даний 1690, марта 9.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 120. Фотокопія з оригіналу.

№ 77

***1690, березня 20. Батурич –
Наказ Івана Мазепи лубенському полковникові
заборонити сурмачівцям використовувати для поселення
їх колишні ґрунти в Переяславщині, з яких їм нібито
було раніше дозволено лише вивезти деревину***

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику лубенский!

Поневаж з досмотру и з инквизициѣ высланого нашего, пана Івана Быховца, якосмо слушне зрозумѣли, неслушне сурмачовские килька челоуѣковъ на своихъ далеких попелисках соритися уперли были, за позволенем пана полковника переяславского, и им сѣдети там слободою не доводитъця для того, же их власных жадных кґрунтов до селитьбы там не маеш, але хйба бы все оны засягали займыщ Пѣратинских надобной деревнѣ, теды цале волею нашою тое ствержаем, абы оны, сурмачовцѣ, нѣкогда там на селици своем не важилися селити и в. милость того постерегати и не допускати им маеш, о чем мы тепер писали и до пана полковника переясловского, приказуючи, абы для згоды полчан его и ваших не позволял тим сурмачувцам там селитися болш, але нехай собѣ инде где жывуть, що предложивши, зичим в. милости добраго здоровья и Господу Богу оного за тим поручаем.

З Батурина, 20 марта 1690 року.

В. милости зичливый во всем приятел Іван Мазепа, гетман Войска их царского пресвѣтлага величества Запорожского.

Лист ясневелможного добродѣя, его милости пана гетмана Іоана Мазепи, тож ведлуг сурмачовцев.

О публікован о: Стороженки. Фамильный архив. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 56. – № 49.

№ 78

1690, квітня 13. Батурин – Наказ Івана Мазепи щодо виконання посполитими слободи Семенівки повинностей на користь пані Марії Семенової

Их царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Вам, жителем слободы Семионовки ознаймуем, же зайшла перед нас скарга от учтливое вдовы паней Марии Семеновою, же з межы вас некоторые неуважные люде легце ее вдову важачи, не отдают належитого послушенства. Теды мы сурово приказуем, абысте такового не чинили противенства, иже бысте оной и пошановане и послушенство отдавали. А що ся тичет стороны тих, которие там козаками быти хочут, теды любо мы каждого годного и способного неотженемо з реестру козацкого: однак тепер, поневаж еще нигде в войску не працювали, повинны кормити сполне с посполитими людми людей войсковых, якие там ни станцие сполнут. О що приказуем.

Дан в Батурине, 13 априля, року 1690.

Звыш менованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 72. Копія.

О публіковано: Труды Черниговского Предварительного Комитета. – Чернігів. – 1908. – Стр. 47-48.

№ 79

1690, травня 29. Київ– Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Бузуківську пасіку, з дозволом вільної переправи через Дніпро монастирським людям, що живуть при пасіці

Ихъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іван Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского всей старшине и черне, а особливе пану полковникове переясловскому, старшине полковой, сотником и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежит, ознаймуемъ, ижъ прекладал к нам висоце в Богу превелебны[й] архимандрит святыя Чюдотворныя Лавры Печерскія Київскія, же мают они пасеку свою, прозываемую Бузуковскую над рекою Тясмином¹³¹, будучою при якої и люди мешкають, которые до обители их Печерской належитое послушенство отдают и просили нас оборонны[й] нашъ листъ, так иж бы, яко с пасеки той звычайное пчоляное десятины, кгда выбирая оной прійдетъ час, не было брано, так и людемъ тамъ

мешкаючимъ, подданымъ ихъ, волно было для своей потреби чолнами противко своего мешканя через Днепръ перевозити, не шукаючи иных перевозов, теды мы прозбѣ их превелебного его милости отца архимандриты и всей братіи не отмовивши, даемо сее наше оборонное писмо и яко помененную пасеку Бузуковскую увольняем от тоей десятинной повинности, такъ и людемъ тамъ в Бузуковѣ, при той пасецѣ найдуючимся, не збороняемъ волно противко их житія через Днепръ човнами по своих власных потребах перевозоватися, о якой воли нашей гетманской, абы кождый [з] старшихъ и меншихъ, а особливе высланны[e] наши для выбирая оной десятины посылаючіеся не важилися жадное и наименшее дани в той пасецѣ вымогати, а о тое послушниковъ и дозорцов монастырских, тамъ найдуючихся, турбовать, такъже и людемъ бузуковскимъ подданнымъ монастырскимъ в переездах на Днепрѣ трудности чинити, мѣти хочем и приказуем, однакъ пилно тое варуем, жебы они, кромѣ своих потреб власных, жадных людей своими суднами не важилися ни на сюю, ни на тую Днепра сторону перевозивати.

Данъ в Кіевѣ, маія 29, року 1690.

Звышъ именованный гетман, рукою власною^а.

IP НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 217. – Арк. 324 зв. – 326. Копія.

№ 80

*1690, травня. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
стародубського полкового писаря
Григорія Кроткевича на побудову млина*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковниковѣ стародубовскому, сотниковѣ почеповскому, атаману городовому, и войтовѣ тамошнему и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ: ижъ суплѣковаль до насъ панъ Григорій Кроткевичъ, писарь полковій стародубовскій, презентуючи намъ даное себѣ од пановъ полковниковъ стародубовскихъ позволене на заняте греблѣ и построеніе власнимъ коштомъ по зможности своей млина в ключу Почеповскомъ на мѣсцю непенномъ, нижей села Дмитрова, противъ пустого селища, називаемого Макаричи, на рецѣ Судости¹³² у вершинѣ самой, на сыромъ коренѣ, й просиль нашего рейментарьского унѣверсалу на позволене занята греблѣ, и на построеніе млина на мѣсцю вышѣреченномъ в ключу Почеповскомъ. Теды мы склоняючися на прозбу оного пана Григорія Кроткевича, писаря полкового стародубовского, позволяемъ оному симъ унѣверсаломъ нашимъ на мѣсцю пререченомъ на рецѣ Судости греблю заняти и млинь

^а Після підпису написано: “у подлинного писма печат одна”.

построити. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы оному пану Григорію Кроткевичу, писаревѣ полковому стародубовскому в займованю оной греблѣ и в строеніи млина на рецѣ пререченой Судости нѣхто жадной трудности и перепони чинити не важился. Тое еднакъ варуемъ, абы за занятемъ тоей греблѣ не дѣялася жодная шкода млинамъ вгору и внизъ реки Судости застаючимъ, такъже и иннимъ кгрунтамъ, яко то полямъ, сѣножатямъ и вшелякимъ господарскимъ угодостямъ. А если би ся за занятемъ тоей греблѣ мѣла кому якая шкода в кгрунтахъ дѣяти, теды за слушнымъ узнанемъ и доводомъ, нагородити тую шкоду панъ Григорій Кроткевичъ повинень будетъ.

Данъ в Батуриѣ, мая, дня^а, року од созданія мира 7198, а од Рождества Христова 1690.

Звишъменованный гетман, рука власна.

На арк. 2 написано: унѣверсалъ на млынъ Макарецкій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62304. – Арк. 35-36. Оригінал. Печатка військава.

№ 81

1690, червня 21. Батурин – Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому

Паномъ полковникомъ комоннымъ [и] пѣхотнымъ охотницькимъ, обознымъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ курѣннымъ и всему старшому и меншому тихъ полковъ товариству, доброго отъ Господа Бога здоровья узичивши, и счастливого во всемъ повоженья, ознаймуемъ, ижъ по указу великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества и по ухвалѣ нашей со всею старшиною войсковою, якосмо васъ в злученъе зъ паномъ Ильею Новицкимъ, полковникомъ комоннымъ, на тую сторону Днѣпра для промислу военного надъ непріятелями ординовать такъ хотячи, абы межи вами порядокъ слушній ставалъ, а при порядку осторожность и чулость захована была, злѣцаемъ надъ вами всѣми тому жъ пану Новицькому, полковнику комонному, якъ в дѣлехъ военныхъ и искусному мужу, подъ именемъ нашимъ зверхность мѣти, и порадившися со всѣми вашими милостями, где найдется слушное мѣстце при дровахъ, при водѣ и при надежныхъ крѣпахъ, недалеко Днѣпра, любь в устю Тясмина, любь где и висше, стати обозомъ, а ставши, чулость, осторожность и на всѣмъ краѣ недремливое око мѣти, якобы непріятеле бесурмане тамо съ своими поган[ами] краю нашему не шкодили и вгору Днѣпра для своихъ облововъ не просмикалися безпечне, где для надежнѣйшое вамъ крѣпости выслалисмо чрезъ пана Ярему Андрѣевича, полковника пѣхотного, три штуки армати, а до нихъ три бочки пороху и до каждой штуки по шестьдесятъ куль также, и свинцу с потребу для товариства вашего,

^а В оригіналі день не зазначено.

а упевняемъ еще вашимъ милостямъ тихъ же вскорѣ прислати до вашихъ милостей маемъ чрезъ певного и значного отъ насъ особу, годовую вамъ плату, а на пѣхоту барву суконную, только скоро оная зготуется, албо вѣмъ теперь на многихъ мѣстцахъ по росказаню нашему барва та шиеся. Зачимъ пилно жадаемъ и упоминаемъ вашимъ милостямъ, абысте ему пану Новицкому, полковникови комонному, яко одъ насъ надъ вами власть имѣючому, послушными были, его рады и порядку слухали, за оного жъ поводомъ и справою, кгда подастся оказія надъ неприятелями бесурманами, при помочи Божой всякими способами промысль охоче чинили, иле вашей сили ставатиметь и якъ Господь Богъ наставитъ и вразумитъ васъ на тое святобливое дѣло, якобысте тоєю працею своею у Бога и в монарховъ своихъ на милость, а в насъ рейментаря своего на ласку заробили, что все и повторе въ вашихъ милостей жадаючи, Господу Богу онихъ поручаемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 21 дня, року 1690.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59116. – Арк. 2-2 зв. Копія, має назву “Універсаль Мазепы”.

№ 82

1690, серпня 5. Батурин –

Відповідь Івана Мазепи на таємний наказ царів Івана і Петра, оголошений йому дяком Василем Постніковим

По преможномъ милостивомъ и премилостивомъ пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей Іоанна Алексѣвича, Петра Алексѣвича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу з повторного ихъ монаршого тайного наказу дякъ Василий Тимофѣевичъ Постниковъ объявилъ мнѣ гетману.

1.

Же пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, мое подданское покорное донесенъе чрез гонца моего Федора Ельца о злохитрих сосѣдских завязтостехъ ку пересторозѣ учиненое приняли милостиво, за что службу мою милостиво и премилостиво изволили они великіе государи похвалити.

И указали они великіе государи о тых завязтостехъ мнѣ гетману впередъ провѣдовати и давати имъ великимъ государямъ знати.

За тое теды милостивое ихъ монаршое слово и за премилостивое службы моеи похваленіе, я, вѣрный ихъ великихъ государей поданный, под ноги пресвѣтлого монаршого престола упадаючи, премного покорне челомъ бю.

И потому ихъ царского пресвѣтлого величества преможному указу обѣщаюся добрих и имовѣрныхъ людей вынайти и за границу в належитыи краи послати. Где приказу онымъ всякимъ способомъ о поведеніяхъ и намѣреннахъ

вывѣдоватися и прямой истиннѣ вѣдомости мнѣ приносить. Якіе теди черезъ тыхъ посылщиковъ приносить мнѣ будутъ вѣдомости, тыи я должень буду и имъ великимъ государемъ доносить.

2.

О приготвлении войскъ.

Понеже великіе государи ихъ царское пресвѣтлое величество изволили мнѣ гетману, поданному своему, милостиво указати, абымъ я помыслилъ и посовѣтоваль сколкимъ быти войскамъ и полкамъ в поготовности противъ неприязныхъ сосѣдскихъ завзятостей, теды любо я тое полецаю премудрому и благоразсмотрителному ихъ царского пресвѣтлого величества изволенію. Однакъ якая моя подданская в томъ мысль есть, тую тутъ покорне объявляю. Надобно аби Киевъ, ихъ великихъ государей отчина найпервѣй присилкою ратныхъ ихъ монаршихъ людей, любь пѣшихъ, любь конныхъ, добре былъ кпоможений. Чернѣговъ тожъ абы ратными людми укрѣпленный былъ. Тутуже даби по милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу ближній бояринъ и воевода и намѣсникъ вятцкій Борисъ Петровичъ Шереметевъ зо всѣми конными и пѣшими розряду Бѣлогородского полками, до военного дѣла во всякуй былъ готовости. А такъже готовости по ихъ великихъ государей указу и ближнему околничому и воеводѣ сѣвскому и намѣстнику стародубовскому Івану Юревичу Леонтьеву з полками розряду Сѣвскому потреба. Для чого надобно бѣ ему околничому ратныхъ ихъ государскихъ на службѣ нынѣ при немъ будучихъ людей распустити в дома свои, дабы оныи на предгрядущое дѣло в отпочивку приготвалися. Тилко чтобъ потому жъ ихъ монаршому указу онъ околничій и воевода з тыхъ ратныхъ государскихъ людей учинилъ вспоможенъ до обороны Новобородицкого города, понеже рейменту моего люде з самой зимы и черезъ усю весну, и черезъ все уже лѣто около того города на службѣ монаршой найдуючися велми утрудилися. А припоминаю тутъ по вѣрной моей подданской службѣ, дабы по ихъ монаршому указу Смоленскъ пограничный город присылкою новихъ ратныхъ людей билъ подпоможений, жебы якъ тутъ в Киевѣ и в Чернѣговѣ, такъ и тамъ в Смоленску новоприбылихъ прибавочныхъ ратныхъ людей заграничныи сосѣды увидѣвши и услышавшы о томъ вѣдали, же есть в державѣ ихъ великихъ государей належитая до обороны готовост: з чого бы и зломыслящій имѣли страх. На тую жъ потребу по ихъ же великихъ государей указу хороше быти в поготовности ратнымъ ихъ государскимъ людемъ Розряду Новагорода Великого, якая в тыхъ людехъ готовост всегда имъ великимъ государемъ и для инъшихъ границъ есть потребна. А я гетманъ по ихъ великихъ государей указу полки рейменту моего, яко перед симъ в поготовности держалемъ, такъ и теперъ тимъ лучше в военномъ порядку держати ихъ буду, и якис случай подастся до обороны Малоросійского краю чинитиму досить моей гетманской повинности. А в Печерское мѣстечко, для укрѣпленъя оногo от небезпеченствъ, полкъ пѣхотный охотницкій увослати намѣраю, если тое ихъ монаршой подобается волѣ.

3.

О запорожцах.

Яко по сее время не перестал я по их царского пресвѣтлого величества указу и по моей гетманской должности упоминати и увѣщевати, аби войско Низовое престало *от* своего з бесурманами примиря, але жеби, оное розервавши, взялося за военнии промыслы: такъ и теперъ в томъ моемъ около упоминанья ихъ намѣреній уставати не буду. Но *наипаче* колко силы моее станет и способу станет, всякими мѣрами прилѣжного приложу старанея, аби они запорожци болше в преслушаніи своемъ не обрѣталися. Якижъ недавно писалемъ до ихъ листъ увѣщевательный, ознаймуючи о выправѣ войска под Казикерманъ для промыслу военного, якого листа имъ запорожцамъ тепер *от* мене писаного почался списокъ в Приказъ Малья Россіи и что впередъ з того моего старанья *окажется*, о томъ имъ великимъ государемъ доносити буду. А о кошевого атамана Івана Гусака¹³³ и о писара Сажку, чтобъ они з урядовъ своихъ были зложены, не здается мнѣ *нынѣ от* себе до того войска приказу посылати, мушу тое дѣло у себе утлившо на иньшое *отложить* погодное время, когда ихъ привращеніе до послушанія истиннаго *окажется*.

4.

О посылцѣ до Лазуки.

До того Прокопа Лазуки, который былъ в посланичествѣ в Варшавѣ, з прилѣжнымъ увѣщеваніемъ и з достатечнымъ милости ихъ монаршой обнадѣженіемъ обѣцую послати по ихъ великихъ *государей* указу, того жъ що и перше в него былъ, Федора Елца, давши науку, жеби всякимъ способомъ его Прокопа Лазуку до присланья сюда королевскихъ листовъ, албо и до *прибытя* з тими листами его самого, намовляти и наговоровати старался, прекладаючи ему *предражайшую* ихъ царского пресвѣтлого величества милость. Которую онъ за свое истинное к имъ великимъ государемъ раденіе на ввес вѣкъ свой получитьи *может*. А якъ положено в ихъ монаршомъ указу, если можно в томъ Федору Елцу повѣрити: такъ я буду его в томъ утвержати крѣпко, жебы в той услужѣ истинное показаль радѣніе. Для чого при ихъ монаршой оказано ему Елцу милости, и я гетманъ вспомогу его чимъ укажетъ потреба. Тylko з тоєю посылкою *задержуся* потол, *покол отберу* вѣдомост, если тотъ Лазука пошоль на Запорожье, или тепер тамъ под Немировомъ *найдуеться*.

5.

О монарших их царского пресвѣтлого величества дѣлах
з дякомъ Василемъ Тимофѣвичемъ Постниковымъ
в первомъ наказѣ изображенных

Великих *государей* их царского пресвѣтлого величества дѣлъ, чрезъ дяка Василя Тимофѣвича Постникова мнѣ по указу ихъ монаршомъ объявленных, якимъ прилежаніемъ и вниманіемъ я гетманъ выслушалъ, и какое о исполненіи ихъ монаршого указу чинно мое подданское раденіе, о томъ писано *от* мене покорное

имъ великимъ государемъ донесенъе в первыхъ статьяхъ з нимъ же дякомъ Василіемъ Тимофѣвичемъ.

6.

О выправе на Запороже милостивого монаршого жалованья,
в Сѣвску задержаного

Превысокая то, превеликая и премилостная монаршая их царского пресвѣтлого величества творит милост, что они великіе государи, подоблючися праведныхъ любящему и грѣшныхъ милующему Господу Богу, изволили милостиво призрѣти на запорожцовъ, же не ставячи ихъ преступленія и упорства в монарший страшный гнѣвъ свой, указали милостиво послати имъ свое милостивое з Сѣвска жалованье. Через якую ихъ великихъ государей милост межи ними всякий добрый и Бога боячийся челоувѣкъ сокрушит свое сердце. Откол, а чей обрадовавшися ихъ монаршою тоєю милостію, миръ свой з бесурманами разорвуть и покажутъ свою службу в чиненью над ними неприятелями промысловъ. А тое монаршое их царско[го] пресвѣтлого величества жалованье з назначонимъ дворяниномъ и поддѣчимъ дабы своимъ порядкомъ дабы было допроважено. О томъ я гетманъ приложу моего старанья и по прежнему обыкновенію придамъ в тую посылку и своего челоувѣка. А якого времени тое великихъ государей жалованье в тую дорогу отпущено будет, о томъ я имъ великимъ государемъ учиню належитое донесенъе.

7.

О Михайлу Василеву и о Леонтію Полуботку.

Пренизкое и пренайпокорственнѣйшое, упадаючи под ноги пресвѣтлого монаршого престола, приношу имъ великимъ государемъ их царскому пресвѣтлому величеству челобите о семъ, что они великіе государи по превеликой монаршой милости своей, видячи на мене злокозненное напрасное напастованіе, изволили указати Михайла Василева¹³⁴ з женою его з деревнѣ взяти к Москвѣ, а Леонтія Полуботка по прежнему своему монаршому указу в заданихъ [... ..]^a судити судомъ Войсковимъ Енералнимъ, подлугъ правъ и волностей давнихъ войсковихъ жаловалными ихъ монаршими грамотами утвержденихъ. Что теды по суду и розыску о немъ Полуботку обявится, о томъ я покорне донесу вперед имъ великимъ государемъ. А ныне онъ Полуботокъ за карауломъ в Батуринѣ, в дому своемъ, обрѣтается.

Остатний.

Если дѣла вышейписаніе подобно обявити
старшинѣ и полковникамъ.

Маючи в прилежномъ розмышленіи милостивій монарший их царского пресвѣтлого величества указъ, я не видячи еще жадныхъ явныхъ в заграничной

^a В цьому місці два слова написано нерозбірливо.

сторонѣ ку вредителству симъ их царского пресвѣтлого величества краямъ предуготовленія, понеже тая сторона сего лѣта противъ бесурманъ в какойже колвекъ войнѣ чи по истиннѣ, чи по хитрости быти хочеть, здалося мнѣ тыи дѣла держати в тайнѣ, а никому ихъ, опрочъ самихъ близкихъ подручныхъ моихъ особъ енералнихъ, не объявляти.

Сиі всѣ вышєйположеннєи стати покорного донесєнъя моего, хочай и з недоумѣннєи ума моего, обачєй з истинно сердечной подданской вѣрности моей писанє, поддаю под превысокое премудроразсмотрителное их царского пресвѣтлого величества разсужденє, и если в нихъ якимъ необычнымъ словомъ погрубилемъ и неугодно преложной волѣ ихъ монаршой оказалемъ, в томъ я подданный, под ноги пресвѣтлому ихъ монаршого престола упадаючи, покорне прошу милостиваго себѣ прошенія. И яко сердца царєй земныхъ обрѣтаются в рукахъ Бога, царя небеснаго, такъ я моею подданъскою желаю вѣрностью, абы тотъ царь небесный, Богъ, и всетворящий всеисполняющею своею премудростію, укрѣплялъ и наставлялъ ихъ царское пресвѣтлое величество творити и начинати еже есть к лучшему Богохранимаго ихъ царствія управленія.

Иванъ Мазєпа, гетманъ Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

З Батурина, августа 5 д[ня]. Року 1690.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 689. Фотокопія з оригіналу. Печатка військава.

№ 83

1690, серпня 9. Батурин – Універсал Івана Мазєпи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Дейнеки на два батьківських млини, на річках Свидні та Реті

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государєй, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Иванъ Мазєпа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, особливе п: сотникови кролевецкому, атаманови и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ Григорий Дейнека, значний товаришъ кролевецкий, просячи, абысмо ему ствердили отцевские его два млины, власнымъ коштомъ построєнные, а на него природнымъ правомъ спалые, еденъ на рецѣ Свиднѣ о трохъ колахъ, а другий на рецѣ Ретѣ, тожь о трохъ колахъ стоячие. Тєды мы, склонившися на оногo прозбу и респектующи, яко на небожчика отца его войсковое услуги, такъ и на его, Григория, до которихъ онъ всегда пилне мѣтєся и впередъ отправовати оные повинєнъ будєть, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ обидва тє млины, позволяючи з нихъ оному всѣ находячие пожитки заживати вцалѣ, если однакъ самъ безъ людзской помочи греблѣ гатитъ и гатити маєть. Въ чомъ всемъ абы ему поменєнному

Дейнецъ нѣхто не важился чинити найменшой перешкоды и трудности, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 9 августа 1690 року.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

О публіковано: Черниговские Губернские въдомости. – 1858. – Матеріалы для истории Южной Руси. – № 12.

Яковлева Т. Г. “Археграфічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

№ 84

1690, серпня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому канцеляристові Григорію Болдаківському насыпать греблю та побудувати млини на річці Убеді, на урочищі Гутищу

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому и кождому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ. Ижъ просилъ насъ панъ Григорій Болдаковский, канцеляриста войсковый, абысмо позволили ему на рецѣ Убедѣ, на урочищу Гутищу, нижей села Кирѣвки лежачомъ, в ключу Сосницкомъ, заняти и засипати греблю и побудовати млыны. А так мы гетманъ, з милости Бога всемогущаго и монаршого ихъ царского пресвѣтлого величества указу справуючи в Малой Россіи всякіе дѣла, принялисмо его пана Григорія Болдаковского, канцеляристи войскового, прозбу, где респектомъ его зычливихъ и угодныхъ в отправананью при боку нашомъ гетманскомъ войсковыхъ дѣлъ, охочо перед симъ и теперь роненыхъ услугъ, позволяемъ ему на томъ мѣстцу, если непенное и не будетъ черезъ тое людскимъ кгрунтамъ перешкоды, заняти и засипати греблю, а по силѣ воды построити млыны. Для чого с подписомъ руки нашео гетманское и притисненъемъ войсковое печати, далисмо ему сей нашъ унѣверсалъ; черезъ который мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему в томъ нѣхто не чинилъ перешкоды жадное.

Данъ в Батуринѣ, августа 17. Року от сотворенья свѣта 7198, а от Рождества Христова 1690.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 46. Оригінал. Печатка військава.

№ 85

**1690, жовтня 24. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про відправлення
з військовим бунчужним Єфимом Лизогубом
та військовим канцеляристом
Григорієм Болдаковським плати
для полків Яреми і Яворського**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ наказным паном полковником пана Яреми и пана Яворского, сотником, атаманнѣ курѣнной, и всему старшому и меншому тихъ полковъ пѣхотному товариству, доброго зычачи от Господа Бога здоровья, ознаймуем. Ижъ якіе з ваших становискъ присланы къ намъ мѣсячные гроши на харчъ належные, тых суммы три тысячи и десет золотих на полкъ пана Яворского, а на полкъ пана Яреми двѣ тысячи триста и тридцет золотих посылаемъ через сих же посланих нашихъ пана Евфима Лизогуба, бунчучного войскового, и пана Григорія Болдаковского, канцеляристу войскового, при тих грошах, которіе будут даваны вамъ при жупанахъ, що все хотѣте вдячне принять, и як великим государем нашимъ вѣрне служити, такъ и намъ, рейментарови своему, зычливостю своею старайтесь нагрожати, зарабатючи вперед на ласку нашу.

Данъ з Батурина, октоврия 24, року 1690.

Звишъ менованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: “Дан стороны плати и харчових грошей октоврия 17, 1690 [року].”

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14686. – Арк. 85. Оригінал. Печатка військова.

№ 86

**1690, листопада 17. Військова канцелярія (Батурин) –
Устав про постачання належного на
охочекомонний полк провіанту,
визначений Іваном Мазепою**

Устава, писанная в канцелярії войсковой, ноєврія 17, року 1690.

Якое маєть бити виживлене на мѣсяц товариству охотницькому комонному.

Старшинѣ полковой, также й сотником, кождому з них особне на мѣсяц:

Муки житное два четверика.

Муки гречаное четверик.

Муки пшеничное четверик, а где пшеничной нѣт, то за пшеничную тоєю мѣрою гречаной муки дати.

Пшона четверик.

Соли гусок сорок.

На свѣчки шостак.

А на иншіе присмаки готових грошей золотих чотири.

Овса осмачок двѣ, на товариша, а не на коня.

Рядовому товариству на мѣсяц:

Муки житное четверик.

Муки гречаное полчетверика.

Муки пшеничное полчетверика, а где пшеничное нѣт, то за пшеничную тоєю ж мѣрою гречаной дати.

Пшона на двох полчетверика.

Соли гусок двадцять одному.

Вѣдро капусти.

Вѣдро бураков.

А на присмаки готових грошей полталяра.

Овса осмачька на мѣсяц, то ж на товариша, а не на коня.

Иванъ Мазепа, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого^а.

О публіковано: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 55. – № 48.

№ 87

1690, грудня 5. Іванніль – Універсал Івана Мазепи товаришу Глухівської сотні Івану Шкирмонту щодо звільнення його з співвласником Родіоном млинів на річці Єсмани від виплати частки, що припадає на Військо

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, и каждому кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ. Ижъ суплѣковаль до насъ Іванъ Шкирмонтъ, товаришъ сотнѣ Глуховское, и обыватели глуховские, просячи насъ о унѣверсаль оборонный на млыны свои з Радиономъ о двохъ колахъ на греблѣ нижшой, другый на вышшъ греблѣ о трохъ колах, на рецѣ Есмани будучіе, абы оные уволенни были *от* войсковое повинности, то есть *от* браня

^а Наприкінці у колі написано “мѣсто печати его милости пана гетмана”.

части розміровых на войско належных приходовъ, прекладаючи, же онъ тые млыны своимъ коштомъ построиль и греблѣ засипаль. А такъ мы, гетманъ, принявше его Івана Шкирмонта прозбу, одно для того его кошту, около засыпана гребли и построеноу млыновъ оныхъ, ложенного, другое респектомъ его зычливых у Войску услугъ, которые онъ неустаючи, и вперед во всѣхъ военныхъ оказіях ронити мает, далисмо ему на тые его млыны сей нашъ оборонный унѣверсаль, черезъ который, яко увольняемъ ихъ *от* войсковое повинности, а ему Шкирмонту до ласки войсковое позволяемъ користовати всѣми розміровыми з нихъ приходячими пожитками: такъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему ништо в той мѣре жадное не чиниль перешкоды и прикрости.

Данъ в Іванполѣ, декаврѣя 5 д[ня]. Року *от* сотворенія свѣта 7199, а *от* Рождества Христова 1690.

Звыщъ менованный гетманъ, рукою власною.

О п у б л и к о в а н о: Національний музей історії України. – К. – 2001. – С. 76. Фотокопія з оригіналу.

№ 88

1690, грудня 6. Батурин – Наказ Івана Мазепи про заборону козакам з слободи Семенівки приймати в козацький реєстр тяглих людей

Ихъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іван Мазепа.

Вам, козакамъ в слободце Семяновце застаючим, засылаемъ нашъ выразный указ, абысте вы, козаки тие, оставлены были при козацкой волности, котрие сего прошлого лета, по указу нашомъ на службе монаршой подъ Казикерменомъ найдовались. А надто если бысте вы якого челоуѣка зъ тяглихъ людей важилистеся до своего козацкаго реєстра приймовати, теди далисмо такую моцъ паней тоее слободки, абы она такового брала подъ свое послушенство. А вы за таковой свой поступокъ будете шванковати на войсковыхъ волностяхъ.

Данъ в Батурине, декаврѣя 6го, року 1690.

Звыщъ менованный гетманъ, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 179. Копія.

Там само. – Спр. 62. – Арк. 180. Копія.

О п у б л и к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 48-49.

1691 рік

№ 89

*1691, січня 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання для потреб
київського митрополита помірною мита на ринку в Києві*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковниковѣ кievскому зо всею его полковою старшиною, сотниковѣ кievскому, атаманови городовому, войтови, бурмистромъ, райцамъ и всему майстратови тамошнему и каждому, кому о томъ вѣдати надлежить, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. Ижъ просилъ насъ, гетмана, ясне в Богу преосвященнѣйшій его милость господинъ отецъ киръ Варлаамъ Ясинскій, митрополит кievскій, галицкій и всея Малія Россіи панъ и пастир нашъ, абысмо, яко для подпори скудныхъ потребствъ при катедрѣ будучихъ, такъ и для вспоможенія дѣла церковного, яке з костела доминиканского пастирскимъ его милости пущаніемъ строенно быти маеть, надали приходъ з помѣрного пашенного на ринку мѣста Кievского приходячій, а доложилъ его милость о томъ своемъ жаданію, же з свѣдѣтельствъ доводится, що тотъ приходъ помѣрній за полское области на тотъ костель доминиканскій належалъ, а за рейменту гетмана Богдана Хмельницкого наданній былъ братству церкви Успенія Пресвятой Богородици Соборной Кievской, а тепер указомъ монаршимъ ихъ царского пресвѣтлого величества позволено тимъ приходомъ его милости владѣти, яко теди мы, гетманъ, по милости Бога всемогущаго и по монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества указу, маемъ моць и владзу належитіи исправляти порядки и послушности, кому годно чинити наданья, такъ давши мѣсце слушности его жъ милости отцу митрополіту в домъ Софѣйскій тотъ приходъ помѣрній на ринку мѣста Кievского, от пашень продажныхъ отбирающийся, позволяючи его милости заразъ оный одобрати в свою моць и владзу. Зачимъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего варуемъ и рейментарско приказуемъ, абы его милости отцу митрополіту в владѣнью того помѣрного приходу, ни хто з старшини и чернѣ, такъ же з майстрату кievского не важился чинити перешкоди.

Дань в Батуринѣ, генваря 1. Року от сотворенія свѣта 7199, а от Рождества Христова 1691^а.

Звыше менованній гетманѣ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 438/430, С. – Арк. 53 зв.-54 зв. Копія.

№ 90

1691, січня 3. –

**Витяг з універсала Івана Мазепи про дозвіл
значному військовому товаришеві Леонтію Полуботку
зайняти греблю та побудувати млин
на річці Білоус, біля села Юрївки**

“...просиль насъ панъ Леонтій Полуботокъ, значній товаришъ войсковій, о виданье фундуша на заняте греблѣ на рецѣ Бѣлоусѣ, вишей села Юревки, в ключу Чернѣговскомъ найдуючоєся, яке мѣстце дароваль ему, пану Полуботку, небозчикъ Павло Товстолѣсъ¹³⁵, быв[ш]ій сотникъ бѣлоускій, где и писмо ему Товстолѣсу на тоє мѣстце отъ небожчика Силича, полковника чернѣговского, даное, онъ, панъ Полуботокъ, намъ презентоваль, а такъ мы, гетманъ, принявши его, пана Полуботкову за слушность прозбу, а справуючи в Малой Россіи з Божое и монаршое ихъ царского пресвѣтлого величества милости всякіє дѣла, далисьмо ему, пану Леонтію Полуботку, по его прошенію сей нашъ унѣверсаль, черезъ которій, яко позволяємъ ему на томъ мѣстцу своимъ коштомъ засипати греблю, и по силѣ води построити млини, ведучи тоє дѣло ку найлѣпшому своему пожитку...”

О п у б л і к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 38. В публікації фрагмент має назву “Універсаль гетмана Мазепи, 3 генваря 1691 года”.

^а Попри те, що є схожий універсал від 10 січня 1695 року (Універсали Мазепи, т. I., №227), до того ж в оригіналі, внаслідок чого наведений документ може викликати певні підозри, та все ж, про те, що це не фальсифікат свідчать такі обставини: даний універсал містить конкретні подробиці, яких немає в документі 1695 року, зокрема те, що помірний податок за часів Б. Хмельницького був переданий братству Соборної церкви Пр. Богородиці, крім того в документі 1691 р. податок надається “для вспоможенія дѣла церковного, яке... строенно быти маєт”, в документі 1695 р. “якоє...значає строїтся и в всеконечное приходит совершенство”, копії документів 1691 р. та 1695 р. також записані одна за одною в одному збірнику, що у випадку фальсифікації було б робити недоцільно, крім того й наказ київському полковникові 1691 р. у цій справі, свідчить також на користь універсала 1691 р., хоч і важко пояснити чому в такому випадку в документі 1695 р. помірний податок не підтверджується, а нібито надається вперше.

^б Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подписъ таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 91

**1691, січня 9. Батурич –
Наказ Івана Мазепи київському полковникові
забезпечити безперешкодне збирання поміршого мита
на Житньому ринку в Києві на користь
київського митрополита**

Мой ласковій пріятелю пане полковнику київский.

Вѣдомо нехай будеть в[ашей] м[илости], ижь ясне в Богу преосвященній его милость отець метрополіть київский, галицкій и Малья Россіи, пань и пастир наш, просиль насъ усиленно о надане себѣ на дворѣ митрополітанскій доходу, помѣрнимъ називаючогося, на Житномъ торгу в городѣ нижномъ, Києвѣ. Теди ми, едно на прозбу его милости пастирскую склоняючися, другое барзѣй до волѣ монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества примѣряючися, з якої его пастирской милости тотъ доход, помѣрное, грамотою наданно есть, позволяемъ з того доходу пожитковати, владѣти и ку вpartню своему дворовому тое оборочати. О якое волѣ монаршой и нашой рейментарской вѣдаючи в[аша] м[илость], абысь за отобранемъ сего листу нашего заразъ приказаль тимъ особамъ, які завѣдовали тимъ доходомъ помѣрнимъ, уступити, и впредь до того не втручатися, жеби кому его пастирска милость от себе того доходу дозирати и ку потребѣ двору своего метрополітанского катедрального пожитки збѣрати polecить, тотъ без перешкоды жадной могъ в своемъ завѣдованью держати. О тое все пилно в[ашей] м[илости] жадаючи, Господу Богу за тимъ поручаемъ.

З Батурина: 9 иануаря, 1691 року.

В[ашей] м[илости] зичливій во всемъ пріятель, Івань Мазепа, Войска ихъ царскаго прес: вел. З[апорозкого]^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 438/430. С. – Арк. 53 зв.-54 зв. Копія.

№ 92

**1691, квітня 1. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови новгородського писаря Івана Лисого Раїни
на млин під Шатрищами та на куплені ґрунти**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетмань Івань Мазепа.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подпись таковь”, після підпису у колі написано “м[ѣсто] п[ечати] рейментарской”.

Пану полковникови стародубовскому, сотникови новгородському, атаману городовому, войтови и всѣмъ, якъ товариству, так и мешчанам тамошнимъ и кому колвекъ о том вѣдати належитъ озънаймаемъ. Ижъ респектуючи ми на заслуги небожчика Івана Лисого, писара новгородского, тепер жону его в удовольствѣ застаючу[ю] Раину, в нашей войсковой оборонѣ, зо всѣми еи купъними власними кгрунтами, яко то з млином, под Шатрищами стоячий, и з дворами всѣми, где колвекъ их мает, заховуем, и оной всѣхъ пожитковъ, з тих кгрунтов [при]ходячих, заживати ненарушно позволяем до ласки нашей. О которой прето волѣ нашей рейментарской вѣдаючи, абы якъ панъ полковъникъ, так сотникъ и вся старшина новгородская, не важилися допускат в спокойном мешканю помененной Раинѣ Ивановой жадной трудности чинити, в дворах становискъ жадних становити и до млина власного еи интересоватися, так же и наименьшой перешкоди чинити. Пилно сым унѣверсалом нашим варуем и приказуем.

Дан в Батуриѣ, 1 април[я], 1691 року.

Звишъ менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи, даний удовствующей писарцѣ новгородской Раинѣ Ивановой Лисой на всѣ грунта, в том числѣ и на мелницу под Шатрищами.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 136. Оригінал. Печатка військава.

№ 93

1691, квітня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав полтавського полкового судді Петра Буцького на млин у селі Лучках та надання йому з млина військової частки прибутків

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Иванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови полтавскому, старшинѣ полковой, сотникомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, а особливе дозорцѣ нашему в том же полку Полтавскому, млинамы завѣдуючому, ознаймаемъ, ижъ прикладалъ намъ черезъ суплику панъ Петро Буцький¹³⁶, судя полковий полтавский, же купилъ онъ в селѣ Лучках у рыбака кишинского млинь о троухъ колах, двоухъ мучних и третемъ ступном на рецѣ Ворсклѣ стоячий, и просил нас о потвержене на тую свою куплю, и жеби моглъ при оной и части войсковое розмеровых пожитокъ заживати; теди мы гетман прозбѣ его пана суди полкового мѣстце у себе давши, яко симъ листомъ нашимъ помененную куплю ствержаемъ, такъ и позволяемъ оному до ласки нашей войсковой всѣ розмѣровіи пожитки, то есте и часть на войсковии росходи приналежную, ку спартю своему отбирати [з] того купленого своего

млына, в чемъ аби ему пану суди ни *от* кого з старших и меншихъ не дѣялася жадная и найменшая перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 26 д[ня], року 1691^а.

Зъвишь менований гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59391. – Арк. 99. Копія.

№ 94

1691, травня 23. Глухів – Універсал Івана Мазепи про надання стародубському полковникові Михайлу Міклашевському “до ласки войскової” сіл Кам’яні Озера та Дем’янка, з підтвердженням прав на млини

Пресвѣтлѣйших и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ [Іванъ] Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, иж по прошеніі пана Михайла Миклашевского¹³⁷, полковника стародубовского, надаемъ ему двѣ селѣ, одно Камиенние Озера, в ключу Новгородскомъ, а другое Дем’янки, в ключу Стародубовскомъ, будучие, зо всѣми до нихъ принадлежностями и угодя[ми] і также симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ млини, працею и коштомъ его новопостроенные, один на рецѣ Титвѣ¹³⁸ вишьше млина Нижинского, а другий на рецѣ Росусѣ¹³⁹, стоячие: якъ ся в собѣ мають, и млинъ Демяновский на рецѣ Ваблѣ¹⁴⁰ в двухъ колахъ мучнихъ будучихъ и третую часть млина за власние его гроши купленную, в млинѣ мѣскомъ Стародубовскомъ на рецѣ Бабинцѣ¹⁴¹ о двухъ колахъ мучнихъ стоячомъ, яко теди позволяемъ ему пану Михайлу Мѣклашевскому до ласки войскової тими селами владѣти, владное *от* тихъ *от* людей посполитихъ ко вспартю господарства своего отбирати послушенство, такъ и в тихъ помяннихъ млинахъ при господарской части заховуемъ при немъ и войсковую часть розмѣровихъ пожитковъ [на] насъ належную, а то респектомъ его значнихъ в Войску Запорозкомъ услугъ. В чомъ всемъ, абысте ему пану Михайлу Миклашевскому, полковниковѣ стародубовскому ниhto з старшини и чернѣ не чинилъ перешькоди. А войти помененнихъ сѣль Каменнихъ Озеръ и Демянки, з посполитими тяглими людми (окромъ козаковъ), абы ему належитое послушенство и дорочную повинность *отдавали*, приказуемъ.

Данъ в Глуховѣ, мая 23 д[ня]. Року 1691.

[Звышьменованный гетманъ, рукою власною].

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 777. – Арк. 41. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 95

*1691, травня. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про відправлення
генеральним обозним Леонтія Григоровича
для збирання податків на військову армату*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа.

Пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ и каждому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ, ижъ для вибраня спенщины, то есть отъ куреня дегтевъ належитое на потреби войсковіе арматныи повиности, з вѣдома нашего гетманского панъ обозній генеральный войсковый, посилаеть въ полкъ Стародубовскій висланнаго пана Леонтія Григоріевича, злецивши ему, жебы во всѣхъ пущахъ, до того полку належныхъ, вибралъ тую повинность, подлугъ звичею давнаго, именно, отъ каждого коня колько при якой печи будетъ, по ботцѣ дегтю и по копѣ грошей отъ коня, зачимъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы в одаваню тоей повинности ему, висланному, ништо не былъ противень, а старшина городова и сѣлская, абы в томъ не чинили перешкоды овшем, належитое б одавали помочи; а особливе тое пишно варуемъ, жебы тая повинность всюда, якъ въ кгрунтахъ и магностехъ духовныхъ, такъ и въ свѣцкихъ, заравно была отобрана, безъ противности жадное, висланному, зась живности звичайное и подводъ в городахъ и селахъ, абы давано.

Данъ в Батуринѣ, мая, 1691 року.

Вышъ менованный гетманъ, рукою властною^а.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27697. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 96

*1691, червня 6. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному
військовому товаришеві Якову Жураківському
засипати греблю і побудувати млин,
на прикордонній з Росією річці Івоті, та осадити
при млині фільварок на п'ять чоловік*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

^а Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”, нижче зазначено: “Арх. П. Депут. Собранія, дѣло №98, стр. 7”.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови глуховскому и всѣмъ обще, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ гетманови панъ Яковъ Жураковский, значный товаришъ войсковый; же купилъ онъ у певныхъ людей греблю старую на рецѣ Ивотѣ, на займищѣ, прозываеомъ Крупинском, выжей млына Радіонова будущую; и просилъ ласки нашей рейментарской в ствержене оной купли, и жебы могль за позволенемъ нашимъ тую греблю отновити и млынъ на ней для своей користи построити. Теды мы, прошеніе его пана Жураковского у себе принявши, яко симъ листомъ нашимъ тую куплю ствержаемъ, такъ и позволяемъ оному на томъ мененномъ купленомъ мѣстцѣ греблю засыпати и млынъ на оной подлугъ потужности воды и своей зможности постановити, а построивши и всѣхъ пожитковъ розмѣровых, з того своего млына приходячих, до ласки нашей войсковой заживати, з такими однакъ докладом, щоб онъ панъ Жураковский старался другую сторону перенайти, якое мает в казну великихъ государей до Сѣвска вложене давати, поневажъ одинъ берегъ тоей реки Ивота приналежит до присуду и завѣдованя ихъ милостей воеводъ сѣвскихъ. При томъ же новопостроенномъ млынѣ позволяемъ ему пану Жураковскому пяти человекъ, а не болшей, осадити для фолварка. В чомъ всемъ абы оному ни от кого з старшихъ и меншихъ подлугъ волѣ нашей выраженной не дѣялася жадная перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Дан в Батуриѣ, іюня 6. Року 1691.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

НМІ України. – РД - . Оригінал. Печатка військова.

№ 97

1691, червня 23. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи козаку Якову із Загорівки на гай, будинок і ґрунти

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ Яковъ, з дѣда и з отца своего козакъ и житель загоровский, жалостне ускаржаючися на пана Саву Прокоповича¹⁴², судю нашего войскового енералного, и его дозорцовъ, же они безправне гай его, под селомъ Загоровкою стоячий, пустошат, чому просилъ собѣ наше обороны, теды мы, гетманъ, респектующи на тое, же онъ Яковъ з дѣда и з отца своего козакует, поневажъ своихъ двоихъ сыновъ, одного за гетманства Бруховецкого¹⁴³ в оказияхъ военной, а другого под Чегриномъ¹⁴⁴ пострадалъ: на прозбу его Якова, заховуемъ при нашей оборонѣ власной его, якъ здавна козакующего, и на монаршыхъ и войсковыхъ услугахъ всегда бывающего, тогъ гай, домъ и всѣ ґрунта в зуполное заживанье. В чомъ абы

ему Якову, якъ самъ панъ судя и его дозорци, такъ и ниhto з старшини и чернѣ, того власного его гаю и дому не важился пустошити: мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, июня 23 д[ня]. Року 1691.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 214. Оригінал. Печатка військова.

№ 98

*1691, липня 22. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про затвердження
розмежування наданих Бречицькому Андрониківському
монастиреві земель із землями навколишніх сіл,
з підтвердженням прав на надане Товстолісами
млинове місце на річці Бречі*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшини и чернѣ, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ и всему того полку товариству и посполству и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ. Ижъ просили насъ законники монастира Брецкого¹⁴⁵, межи Березною¹⁴⁶ и Менюю¹⁴⁷ будучого, именьно велебный отецъ Аньдроникъ Василиевич¹⁴⁸, ігумень, з братією, абысмо кгрунта ихъ монастирские, через розездъ от пана Якова Лизогуба, значного товариша полку Чернѣговского, высланных особ, именьно п. Сави Іовелка, значного товариша полку Чернѣговского обывателя березинского, п. Василя Марковича¹⁴⁹, асаула полку Чернѣговского, п. Василя Грущенко¹⁵⁰, сотника синявского и иныхъ от околичныхъ сьюль, меновите Михайловки, Туи, Жуковки, Наумовки, Чепелева и Будиской Слободы, монастиреви ихъ отведеніе и отграниченныи унѣверсаломъ нашимъ, потвердили, якихъ то кгрунтовъ ограничене, в розездном писмѣ, такъ есть описано, почавши от Михайловского кгрунту от рѣчки Бречици узялася Прорез, од Прорези до Лисиного Бугра, просто до Бродка Лисичного, лѣсомъ до Бродка Лиски, що од Чепеліова, а от Лиски Бродка Моховатимъ болотомъ просто в Догтярню до Трохъ Дубовъ з Крестами, а од Трохъ Дубовъ до рѣчки Бречици и до Крутого Ярку, а од Крутого Ярку через рѣчку Бречицу на Моховатие Болота, понижей Догтярнѣ, от Жуковской Дороги и Будинской до Лужка, а от Лужка Рудкою до Бречи¹⁵¹ просто Михайловской Прорези и Лисиныхъ Бугрувь. Мы теды, гетманъ, прошеніе ихъ помененного отца ігумена брецкого з братією принявши, а особливе з горливости нашей ку мѣстцамъ святимъ, зичачи того, абыся хвала Божая помножала и розширала, яко тии имъ кгрунта в ограниченю описаніи, и тут выжей менованіе, симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы имъ в тыхъ кгрунтахъ ограниченныхъ нѣ от кого не дѣялася перешкода и кривда, тое однакъ докладаемъ и пилно варуемъ, абы оны законники

монастира Брецького, яко тепер в той обители мешкаючіе, такъ и на потомъ будучіе, не важилися *отчини* помененныхъ селянь турецкихъ и иныхъ, яко то деревъ бортныхъ и на бортѣ назначеныхъ, в ограниченю ихъ монастирскомъ найдуючихся, собѣ привлащати, якою своею *отчиною* маюти оны, жители турецкіе, без жадного и наименьшого *от* нихъ, законниковъ, утиску и кривди, спокойне по прежнему владѣти и користовати, а законники не повинни жадного до того дѣла мѣти. Тутже и тое докладаемъ, поневажъ п. Андрѣй Товстолѣс¹⁵², сотникъ бѣлоускій, з братомъ своимъ Яковомъ Товстолѣсомъ же, товаришемъ полку Чернѣговского, з побожного умыслу своего тому мененному монастиреви Брецькому займища млинового, на рецѣ Брець будучого, доброволне тут перед нами, гетманомъ, в Батуринѣ уступили и вѣчне виреклися болшей до него не втручатися, теды повинны оны, законники брецькіе, тепер и на потомъ тамъ будучи, никогда нѣкому *от* монастира своего ни продажою, нѣ замѣною, збывати и отдаляти, але оное, яко ку наилучшому монастира своего пожиткови приводити и *оттол* користовати шукати, якобы тое мѣсце млиновое вѣчне при монастиру Брецькомъ тривало, чога пилю, пилю варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюля 22. Року 1691.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. зазначено: ограничєня ґрунтов монастира Андрониковского, року 1691.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 7. Ориґінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57488. – Арк. 169. Фраґментарна копія, на правому полі від тексту зазначено “№ 1791. 1691, іюля 22”.

№ 99

1691, серпня 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на села Позняки, Карпилівку, Косачівку, Лутаву, Виповзов та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества обоихъ сторонъ Днепра Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого паномъ полковникомъ киевскому и нѣжинскому зо всею ихъ полковою старшиною, туде жъ сотникомъ, атаманомъ зо всѣмъ товариствомъ, войтомъ и всѣмъ посполитимъ, в тихъ полкахъ найдуючимся обывателемъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належало бѣ, ознаймуемъ. Ижъ просили насъ, гетмана, пречестный отецъ Пахомий Подлузский, ігумень и ректоръ монастира Братского Киевского¹⁵³ зо всею тамошнею братиею, абысмо имъ унѣверсаломъ нашимъ потвердили всѣ ихъ

маетности, млыны и рожныи кгрунта: которыи оны перед симъ владѣли, и теперъ в своемъ держанию оние мѣють. Теды мы, яко по милости великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, маемъ в своей моци утверждати и устроувати всякие в Малой Россіѣ порядки, и кому доводится, тому ведлугъ слушности наданне чинити всякихъ добръ, з респекту нашого, такъ по прошению помененного *отца* ректора и всей его братиѣ в слушной речи до насъ занесеном, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ всѣ ихъ монастирские добра, меновите селце, называемое Позняки, над Днепромъ лежащее, а *от* небожчика преосвященного в Богу Петра Могили¹⁵⁴, метрополити киевского зо всѣми до него принадлежностями наданое. А в нижномъ городѣ Киевѣ лежащие пляци рожные, *от* певныхъ побожныхъ особъ и *от* того жъ небожчика Могили, метрополити киевского, къ ихъ монастиру Братскому приданые, на которые оны слушное право маючи, по всѣ часи владѣли и теперъ владѣютъ ими, село в уездѣ Остранскомъ Карпиловку, з селцами двома Косачовкою и Лутавою, зо всѣми до нихъ належными кгрунтами, то есть полями, сѣножатми, лесами, борами, озерами и всякими угодами. В Нѣжинскомъ¹⁵⁵ зас полку в Иванъ Городѣ¹⁵⁶ фолварокъ з лесами, сѣножатми, полями и всѣми до него принадлежностями, якъ ся в собѣ маеть. А под городомъ Остромъ, на рецѣ Острѣ, греблю цѣлую зо всѣми на ней стоячими млинами, и з нихъ походячими пожитками. Да такъ же в Острицкомъ уезду, вновь надаемъ селце, называемое Виповзовъ, зо всѣми до него здавна належными кгрунтами, полями, сеножатми и лесами, и озерами для вспартя недостатковъ того Брат[ского монас]тира Киевского, позволяючи з него всякие пожитки привлащати и звычайную повинность *от* тяглыхъ людей мѣти. Зачимъ вѣда[ючи о та]ковой нашей волѣ, абы нѣхто з старшины войсковой и мѣской не важился помененному *отцу* ректору зо всею братиею, в тихъ звышъ выраженныхъ монастирскихъ добрахъ, и в приисканню з нихъ всякихъ пожитковъ, жадной наименшой трудности и перешкоди чинити, пилно варуемъ. Войты зась помененныхъ сель з тяглимы людми (опрочъ козаковъ заслуженыхъ и всегда Войска пилнующихъ) жебы належитое послушенство и повинност отдавали, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, августа 4 д[ня]. Року 1691.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216. Оригінал. Печатка військава.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 220. Копія.

№ 100

1691, серпня 26. Батурин –

*Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
кравецького козака Кіндрата Огієнка на млин
в селі Тулиголовах, розташований на річці Реті*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетьманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ листомъ всѣмъ въобщѣ и каждому зособна, кому в томъ вѣдати належитъ: ижъ Кондрать Огиенко, козакъ и обывателъ кролевецкій, показоваль намъ писмо высоце в Богу превелебного *господина отца* Феодосія Углицкого, архимандрити елецкого черниговского, собѣ *от* его даное, на то, ижъ онъ часть млына в селѣ Тулиголовахъ, на рѣчце Рети стоячого, архиепископской милости належную, за певную сумму в писме архимандричомъ выраженую, купиль, на который то млынъ, яко ему тая купчая, *от* его милости отца архиманѣдриты черниговского, на вѣчное и спокойное оногo уживанье есть подана, такъ и насъ о тое просиль, абы яко тое купчое писмо в своей моци годными варунками закрѣпленое, во всѣ потомные часы зоставати и ему на того всего млына спокойное владѣние и корыстованье служити *мает*, такъ абы и нашимъ реиментарскимъ писмомъ тая купчая была потвержена: прето мы до слушной его прозбы прихилившись, симъ универсаломъ нашимъ того млына купчую ствержаемъ и мѣти хочемъ и приказуем, жебы ему Кондрату, малжонце и потомкомъ его жадень, такъ з дозорцовъ духовныхъ пастырскихъ, яко и з старшини свѣцкой, и ни хто инный отого млина зуполнаго [в] спокойномъ держанью и пожиткованью и наименшой трудности и перешкоди и жадной кривди не смѣль и не важилса чинити; и ниякимъ приступомъ до того млына интересоватися, *от* яковой всеей трудности цѣлымъ при тоей его милости *отца* архимандрити елецкого купчей сей нашъ унѣверсаль *мает* быти защитомъ и обороною, який подписомъ руки *нашой* гетманской и притисненьемъ войсковою печати зтвержаемъ.

Данъ в Батуринѣ, 26 августа 1691.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи потвердителній на владѣние всей мельници жителю кролевецкому Кондрату.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 133. Оригінал. Печатка військова.

№ 101

1691, вересня 3. Батурин –

Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на двір в Козельці та на поле, належне до двору, подарованих монастиреві колишнім генеральним суддею Михайлом Вуяхевичем

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови киевскому, сотникови козелскому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ, якъ товариству, так и мешчаномъ тамошнымъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ видячи мы легкацію превелебному *отцу* Феодосію Васковскому, ігуменови з братиею монастиря Межигорского порадне даную, на кгрунты в Козельцу¹⁵⁷ стоячыє, якими панъ Вуяхевич, бувшый

судя войсковий енералний, владѣль, меновите на двор, в самом городѣ стоячий, и на пахатное все поле, до того двора належное здавна, прозиваемое Жукивщиною, ствержаем симъ унѣверсаломъ нашимъ оную леггацию. А оразъ пилно жадаем и приказуем, абы нѣхто з старшини и з обивателей козелскихъ не важился помененному отцу ігуменуви и всей братии межигорской в держаню зуполном звишвираженыхъ кгрунтовъ и в приспособленю всякихъ пожитковъ наименшой чинити трудности.

Дан в Батуринѣ, 3 септеврия, 1691.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль пана гетмана Іоанна Мазепы до полковника кievского и старшини козелской, потвержающий леггацию двора в Козелцу и поля под Козелцем пана Михайла Вуяхевича, суди енералного монастиревѣ Межигорскому ле[к]гованной. 1691, септ[еврия] 3 д[ня].

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 124. Фотокопія з оригіналу.

№ 102

*1691, вересня 9. Глухів –
Лист Івана Мазепи своєму дозорці п. Білозорецькому
з наказом розмежувати землі села Сушани,
наданого Каменському монастиреві*

Пане Бѣлозарецкий

Лист вашъ дошол рукъ нашихъ, в которомъ пишете о рѣчахъ до господарства, в дозорѣ вашомъ будучого, належныхъ, а особливе припоминаете о отцу ігумену каменскомъ, который при двохъ колахъ млыва по росказаню нашомъ черезъ васъ монастиреви ихъ отведеныхъ, упоминается еще нѣкоторыхъ нашихъ обѣтницъ. Мы теды вамъ ознаймуемъ, же нашихъ жадныхъ обѣтницъ, такихъ якъ отецъ ігумень пишеть, не было. Тylko то що онъ самъ доносилъ о томъ до насъ свои прозбы, которые мы принявши, обецалисмо тое ему дати, що будетъ можно и слушно, а не такъ именно якъ оный выражаетъ з умыслу, прето послалисмо отъ себе до васъ теперъ пана Лисицу, зъ которымъ вы сполне во всемъ волю нашу повинны вершити, такъ якъ чрезъ него писалося, а що онъ отецъ ігумень проситъ, щобъ селце Сушаны было з нашей ласки монастиреви ихъ Каменскому¹⁵⁸ надано, то мы тую его прозбу приймаемъ и позволяемъ вамъ, абысте тое селце монастирови ихъ отвели, однакъ, щобъ было оно отведено имъ не з такою обширностью сѣножатей и иныхъ кгрунтовъ, якую они замѣраютъ, и якъ вы въ своемъ листу наменяете, бо тое бѣ цѣле неслухне бѣ и непригоже дѣялося, кгда жѣ если бы заховано при томъ селцѣ такъ великую обшырностъ тыхъ кгрунтовъ, то не могло бѣ быти безъ утѣсненія околичнымъ селамъ. Прето жебысте тое преречонное селце тому Каменскому монастиреви отвели з такою частю кгрунтовъ, щобъ тилко з оныхъ люде того селца доволствовались, албо вѣмъ много бѣ то на нихъ было,

если бы поти держали кгрунта, поки бортніи дерева и отчина их найдуются, а такъ и повторе приказуем, абысте, отводячы имъ чернцом тое селце, отводили мѣрную част кгрунтов, которымы б тылко тие люде сушанскіе и монастыр мѣли доволство, а иншую част тых кгрунтов отдѣлѣте на насъ и на маетности нашы, а особно на тых священников яких вы в своем листу наменяете, и тое тутъ же подтверждаем, абы тїи люде, которыи покупили собѣ у Сушанов кгрунты, были безпечными, и тых кгрунтов жебы заживали и в потомные часы без жадных трудностей и нарушеня, а що онъ преречоный отецъ ігумень просит, абы до тых двох коль млыва было еще и третое ступное ему придано, теды мы и тую прозбу его у себе приїмуемъ и позволяем, жебысте там усмотрѣвши такое коло ступное, з которого б у монастыру ихъ было пшоно, отвели имъ оное, а що вы в том же своемъ листѣ доносите, же панѣ Семионова на пререченный монастыр Каменский надала част кгрунтовъ власных Карповских, теды тое еѣ надане не может быти крѣпко, кгда ж панѣ Семионова не ест такъ полномочна, щоб мѣла людские кгрунта кому надавати, а если бъ схотѣла що кому и надати, то нехай надает она свое власное зъ шкатулки, а не кгрунта. Роботником сїинскимъ старайтєся за ихъ дѣло заплатити подлугъ слушности и уваги, кгда ж вамъ не новина за такїе рѣчы платити, а байдака того, о котором вы нашего потребуете расказаня, и не можно згола туда до васъ допроводити, же оный велми потерялся, а если бы можно оным водою орудоваты, тобъ мы велѣли оный з певными потребами нашими спустити до Киева, яко теды не можно его водою никуда посылати, так нехай тотъ продавецъ албо грошы наши вернуть, а собѣ тот свой байдак назад озметъ, албо, если не схочет грошей вернуть, нехай конечно тот байдак так направитъ, якобы можно оным, що потреба будет, орудоваты водою, жебы грошы нашы за него даныи дармо не пропали, о що вы старайтєся. Тютюну до васъ по вашем же донесеню велимо посилати.

Такову волю нашу, в сем нашем же листѣ выразивши, поручаем васъ Господу Богу.

Данъ въ Глуховѣ, септеврїа 9, року 1691^а.

Вамъ ласкавый, Иоанъ Мазепа, гетманъ, рукою власною.

На звороті написано: перепись листу панского, ясневелможного его милости пана Иоанна Мазепы, гетмана Войскъ их царского пресеѣтлого величества Запорозких року 1691, септеврїа 13, в монастырѣ Каменском, Бѣлозарецкому поданого, а в дѣлѣ кгрунтов приверненных, а инных и покупованых, и в розних потребах писаного з Глухова.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50499. – Арк. 101-102. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 54802. – Арк. 180-181. Копія.

* Перед підписом зазначено: "Подпись руки панской".

*1691, жовтня 26. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про права Лубенського
Мгарського монастиря та Івана Кулябки щодо
отримання допомоги від жителів навколишніх сіл
для ремонту греблі, на якій розташовані
млини монастиря та Кулябки*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского пану полковниковѣ лубенскому, обозному, судиі, асауломъ полковимъ, сотниковѣ, атамановѣ городовому и всему товариству, такъже войтови, бурмистромъ и всѣмъ обывателямъ лубенскимъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ превелебнїй в Богу *господинъ* отецъ Іпатїй Горбачевскїй¹⁵⁹, игумен монастиря Мгарского Лубенского и Іванъ Кулябка, обыватель лубенскїй, просили нас, абысмо імъ унѣверсаль бывшего гетмана, на Лисогорскїе млини належачїи, потвердили, которого унѣверсалу таковий былъ теноръ: же превелебному в Богу блаженной памяти Макарію Русиновичу, игумену монастиря Мгарского, з Іваномъ Кулябкою, обывателемъ лубенскимъ, позволено было, абы оны своимъ власнымъ коштомъ, на старой вже греблі, здавно занятой, на рецы Сулѣ недалеко Лубенъ¹⁶⁰, под Лисою Горою, клѣтокъ чотири построиты, такъ власне, жебы по *шест* колъ собѣ кождый з нихъ на той греблі мѣлъ, до которой любо належало перед тимъ и болшей господаровъ, однакъ оны, обрадившися, за полнимъ своимъ зезволенемъ всѣмъ тимъ господарамъ своими грошми сплатили и всѣхъ их од тоей греблі своею нагородою оддалили, и такъ дано імъ было на тую греблю утверженіе, з таковими варунками, приказуючи пилно, абы ниhto в томъ заводѣ ихъ жадной не важился імъ перешкоды чинити и нѣякой задавати трудности, але абы спокойного собѣ, такъ превелебнїй отецъ игумень мгарскїй з своей части шести колъ, яко тежъ и помененнїй Іванъ Кулябка, з другихъ своихъ шести колъ на той же греблі, в тихъ чотирохъ клѣткахъ построенныхъ, заживали *пожитку*, а до направованнїя оной греблі, всѣ такъ пѣшіе, яко тежъ и упраж маючіе, тамошнїе прилеглїхъ сель жители, тепер и в потоннїе часи, коли колвекъ потреба указоватимет, абы завше неотмовне бытностю своею ставали, матерїи розной, которая тамо згодна *бывае*т на гаченя гребель, яко дерну, соломи и іной додавали; знаючи о томъ добре, же кождому *е*ст и *будет* навсегда з выгодою слушною тая греблі оной работа, а оны тежъ, яко господари своихъ млиновъ, повинны в своихъ же займищахъ *хворост* на гачене тоей же греблі позволяти рубати и в томъ, абы такий порядокъ завше не уставалъ, обваровано было. Теды и мы в тоей мѣре рѣчь слушную, такъ монастиреви Мгарскому, яко и всѣмъ людемъ околичнимъ, вигодную и пожитечную уваживши, прихилилисмося ласкаве до ихъ *господина* отца игумена и всей

братіи такъ слушной прозбы и тот бывшего гетмана универсалъ, симъ нашимъ универсаломъ поновляючи, потвержаемъ, мѣты хотячи и приказуючи пилно, жебы непремѣнно, подлугъ такимъ варунковъ описаннихъ, цѣлость тихъ млиновъ и направа гребли была захована, докладаючи и того, жебы Иванъ Кулябка ничего собѣ болшъ в уживаню своих млиновъ не зятягалъ, а ни помененними людьми толко свою в той же гребли часть направовалъ, але жебы тая гребля вся оными людьми слушне, упорядне была зароблевана всегда, яко бы за ихъ якимъ курствомъ или якимъ упоромъ, с под час потреби направовання тоей гребли, в тихъ млинкахъ яка не учинилася шкода, тое пилно варуемъ и приказуемъ, под сrogramъ каранемъ і винами неотпустными.

Данъ в Батурине, 26 октовр: 1691 року.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 36 зв.-37 зв. Копія, має назву “Універсалъ Іоанна Мазепи, гетмана, потвердителній на млины Лисогорскіе, з Іваномъ Кулябкою на гачене гребли”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 125. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 30797. – Арк. 19-21. Копія.

№ 104

1691, жовтня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання в оренду на рік гутникові Василю Кузьмовичу гуті з млином, розташованих під селом Машевим

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, а особливе старостѣ нашему шептаковскому, ознаймуемъ, ижъ пустилисмо в зуполное держане гуту новопостроенную, под селомъ Машевомъ стоящую, зъ млиномъ о трохъ колахъ стоячомъ, на томъ мѣстцу, где рудня бувала, учтивому Василевѣ Кузьмовичу на цѣлій рокъ *от* нижей положенной дати, починаючійся и кончитися о томже днѣ в пришломъ року маючій, за сто копъ, где при гутѣ той заховуемъ и людей седячихъ для гаченя греблѣ и работи гутницькой потребнихъ, в чомъ всемъ абы ему помененному гутниковѣ, такъ в работѣ гутницькой, яко и в челяди работной, тамъже при гутѣ мешкаючой, найменшой трудности и перешкоди не чинено, варуемъ и приказуемъ, а рать всю, якъ вже намъ помененную онъ гутникъ *отдал* тепер, такъ его з того всего квѣтуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 26 октов[рия] 1691.

Звишъменованій гетманъ, рукою власною^б.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписался тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

^б Після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

Нижче написано “с подлинними універсалами читаль такие подлинние універсали я, Василий Скабичевский [и] к себѣ принял”.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4157. – Арк. 4. Копія.

№ 105

1691, листопада 5. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Костантія Голуба на слобідку і на п'ять хат, розташованих на його землях

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іванъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникови нѣжинскому, старшинѣ его полковой, сотникови кролевецкому и каждому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ просилъ насъ панъ Константій Голубъ, значный товаришъ войсковый, абысмо ему слободку, межи Довгалювкою фолварками да Ігнаткомъ, и межи горѣшными млынами, на власномъ его кгрунтѣ лежачую, и пять хатъ, межи Дулиными и его пана Костантія млынами на ровчаку, тожъ на власномъ кгрунтѣ его стоячіе, подтвердили нашимъ універсаломъ. Теды мы, гетманъ, маючи власть по милости Божой и по монаршомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указу всякіе справовати дѣла, и давши у себе его пана Костантія мѣстце прозбѣ, респектомъ значныхъ в Войску Запорожскомъ услугъ и для упреимое его къ намъ рейментарови зычливости, ствержаемъ ему тую слободку и тіе пять хатъ в зуполное владѣніе, варуючи пишно, абы ниhto з старшыни и чернѣ, а особливе старшина кролевецкая, ему пану Костантію в томъ не чинила трудности, и до мѣськихъ своихъ судовъ, якъ тоей слободки, такъ и тыхъ пятохъ хатъ не потягала.

Данъ в Батуринѣ, 5 ноеврія, року 1691го.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

Опубликовано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – Матеріалы для истории Южной Руси. – № 12.

Яковлева Т. Г. “Археграфічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-Петербургских архивов. – С. 329-343.

*1691, листопада 20. Батурич –
Універсал Івана Мазепи у Київський полк про заборону
власникам маєтностей вимагати від козаків
виконання повинностей чи сплати чиншів
та запроваджувати для підданих повинності
і чинші надмірні від звичайних*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запор[ожского] гетманъ Иванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запор[ожского], полковникови киевскому п. Костантію Мокиевскому¹⁶¹, обозному, судии, асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству, войтомъ, бурмистромъ и всякого чину людемъ, доброго зичачи здоровья, ознаймуемъ, іжъ дошло намъ вѣдати, же нѣкаторіе такъ зъ духовнихъ, яко и зъ свѣцкихъ людей особи, зъ ласки Божой и монаршой, и зъ респекту нашого рейментарского, маєтности подъ собою маючи, не поглядаючи на тутешніе малоросійскіе обикновенія и на войсковіе порядки, не такъ, якъ би ся годило, але збитечне зъ жителями тихъ маєтностей поступують: с тяглихъ людий надъ мѣру обтяжають, а козаковъ приневоляють во свое подданство, а если козакъ которий по своей старинности держится реестра войскового и пилюеть козацкое службы, то такого розними способами кривдять, чинячи такую налогу, жеби албо зъ козацтва в мужицтво силомоцью его притягнути, черезъ що многіе козаки надъ волности войсковою необи[ч]ной утерпѣли тягкости. А надъто, яко би и тое дѣтсѣ, же тиѣ особи маєтностями владѣючи, вивѣдуючись о давнихъ кгрунтахъ, поляхъ и сѣножатехъ панскихъ, якіе за лядское держави при дворцахъ бивали, а отъ першое войны славное памяти гетмана Хмелницкого пришли подъ область козацкую, смѣють оніе отъ козаковъ отнимати и приворочати подъ свою владзу, що якъ противъ права войскового и противъ самое слушности, такъ и противъ волѣ наше гетманское дѣтсѣ, кгдижъ що колвекъ добръ рухомихъ и лежачихъ, першихъ лѣтъ войны Хмелницкого, отвагою рицерства Войска Запорозкого зостало отнято и завладѣно, і уже черезъ такъ немало лѣтъ утвердилось козацкимъ заживанемъ, чтобъ жадная рѣчь не повинна бити отъ козаковъ отбирана, поневажъ война оная Хмелницкого была вщата не изъ иншихъ якихъ неуважнихъ завязтостей, тилко за вѣру святую и за церкви благочестия восточного, которые до униѣ римское кгвалтовне были потягнени, а тутъ же и за волности войковиѣ, которые ярмомъ тяжкимъ били притиснени. Прето годни тиѣ отважники того и теперъ заживати, що имъ тогди шаблею и кровию загорнулось в руки. А если^a померъ, то потомки ихъ на томъ сидѣти мають. А такъ мы гетманъ черезъ сей наш унѣверсаль, якъ духовного чина просимъ, такъ и свѣцкимъ людемъ приказуемъ, аби власти своее надъ маєтностями заживали мѣрне, такъ якъ малоросійское

^a В дужках після цього слова зазначено "кто?".

несеть обикновение, не чинячи подданімъ жаднихъ вимисловъ и збиточнихъ тягкостей. А особливе, абы козаковъ, здавна въ тихъ маетностехъ мешкаючихъ, жадною и найменшою кривдою не дотикали, и кгрунтовъ жаднихъ, здавна ими завладѣнихъ, хоч би такъ доводилось, же за держави Полское панскими найдовались, огнмати онихъ не важилися. Опрочь хибя би такие панские давние кгрунта пусто, а не въ подѣлѣ и заживаню козацкомъ найдовались, то можно бы державцомъ нинѣшнимъ владзою своею ихъ огорнути, що колвекъ, яко ся виже помянуло, за початковихъ лѣтъ войны Хмельницкого, любъ слушнимъ подѣломъ, любъ завладѣніемъ зъ позволеня старшихъ во область козацкую пришло, чтобы конечно абы отъ козаковъ жадное рѣчи не отбирано и ничимъ ихъ, а ни поживанемъ на послуги, а ни витяганемъ датковъ не обтяжано, ижъ бы козаки всѣ въ реестру войсковомъ найдуючиися, и услугъ козацкихъ нелениво и нехитляно щиримъ прилежанемъ всегда пилнуючиѣ, при зуполнихъ войсковихъ правахъ и волностяхъ найдовались и спокойне до всихъ духовнихъ и свѣцкихъ маетностей безъ жадное жили турбации, бо велми бы тое било непристойне и несправедливо, если би козаковъ, въ чиихъ же колвекъ маетностехъ живучихъ, которіе, одни зъ предковъ своихъ, а другие своими отвагами и крвавими працами, на волность собѣ заробили, теперь подъ рейментомъ нашимъ приневолено въ подданские работи и посполитие повинности, а прето жъ, кто би таковымъ, любъ зъ духовнихъ, любъ зъ свѣцкихъ особъ, смѣлъ козаковъ въ подданство приневоляти, албо онихъ кривдити и якимъ колвекъ обременяти обтяженемъ, одиймовати зъ подданихъ здавна въ владзѣ ихъ будучии кгрунта, албо витискати онихъ зъ маетностей, противъ такого кожного ми, гетманъ, звѣрхностю нашою рейментарскою козаковъ боронячи, на отпоръ стати хочемъ, маючи в нашомъ намѣреніи же зъ докладомъ монаршимъ у такового упорного державци маетность во общее владѣніе войсковое одобрати роскажемъ. А докладаемъ тутъ и тое, же яко козаковъ, въ реестрѣ войсковомъ будучихъ, отъ налогъ всякихъ и отъ повинностей посполитыхъ боронимъ, заховуючи ихъ при волностехъ належачихъ, такъ и посполитихъ тяглихъ людей въ реестръ козацкий приймовати не кажемъ, жеби якъ козаки своее козацкое служби, такъ и посполитие люде своее тяглое повинности непремѣнно якъ теперь, такъ и во всѣ потомніе часи пилновали. О чомъ виразний у насъ есть монарший указъ, и на томъ инше есть непремѣнное постановлене. Всего теди того панъ полковникъ и старшина полковая зъ сотниками осмотривати повинни, абы сее унѣверсальное виразное гетманское предложене наше ненарушно было заховано, а хто окажется въ якимъ колвекъ пунктѣ быти противень, о томъ абы намъ незакрито давано знати, пилно и зъ великимъ потверженемъ приказуемъ и поручаемъ всѣхъ Господу Богу.

Данъ въ Батур[инѣ], ноеврѣя 20, 1691.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59118. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 181–182. Копія.

Опубликовано: Киевская старина. – Т. XXXVI. – К. – 1892. – С. 139–141.

^а Наприкінці зазначено: “с копій”.

*1691, листопада (20). Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Ніжинський полк
про заборону власникам маєтностей вимагати
від козаків виконання повинностей чи сплати чиншів*

П[ресвѣтлѣйшихъ] и д[ержавнѣйшихъ] в[еликихъ] г[осударей], и[хъ]^а ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] В[ойска] З[апорожского] гетман Иоан Мазепа.

И[хъ]^б же ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] В[ойска] З[апорожского], полковникови нежинскому п. С. Забеле, паном обозному, судіи, писарове и асаулом, полковим сотником, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству, войтом, бурмистром и всякого чину людем, доброго зичачи здоровья, ознаймуем, ижъ дошло нас вѣдати, иж нѣкоторые, як духовніе, так и свѣцкіе особи, з ласки Божей и монаршой, і з респекту нашего рейментарского, маетности подъ собою маючіе, не поглядаючи^в на тутешніе малоросійские обыкновенія и на войсковіе порядки, не так, як бы ся годило, але збытечно з жителями тыхъ маетностей поступуют: тяглых людей велми над мѣру обтяжают, а козаковъ приневолюют в свое подданство. Або^г, который козакъ по своей старинности держится реестра войскового и пилнует козацкое службы, то такого рожными способами кривдят, чинячи такую налогу, жеби альбо з козацтва в мужицтво силомоцю его притягнуты, албо цале з житя маетности преч затиснути, через що многіе козаки над право і волности войсковые необычайной утерпѣли тягости. А надто, як[о]бы и тое дѣется, же тые ж особи маетностями владѣючіе, вивѣдуючися о давныхъ грунтах, полях и сѣножатех панских, якіе за лядской державы при дворцах бывали, а од першое войны славное памяти гетмана Хмелницкого пришли под област козацкую, смѣют оніе от козаков отнимати и приворочати под свою владзу, о що яко против права войскового і против самое слушности, так и против волѣ нашей гетманской дѣется. Кгды ж, що колвек добр рухомых і лежачих, першых лѣт войны Хмелницкого, от всего рицерства В[ойска] З[апорожского] зостало, от него и завладѣно, и вже через такъ немало лѣт утвердилось козацким заживанем, з того жадная рѣч не повинна быти от козаков отбирана, поневаж война оная Хмелницкого была вщата не з иных яких не уважных завязтостей, тилко за вѣру св[ятую] і за церкви благочестіи восточного, которые до униѣ римское гвалтовне были потягани, а тутже^а и за волности войсковые, которые ярмом тяжким были притиснены. Прето годны тые отважники того и тепер заживати, що им тогды шаблею і кровью загорнулося в руки. А если оны померли, то потомки их на том сидѣти мают. А так мы, гетман, через сей наш

^а У копії, в інтитуляції зазначена літера "Е".

^б У копії зазначена літера "Е".

^в У копії написано "не подлягаючи".

^г У копії написано "Абы".

^а У копії написано "те же".

унѣверсал, як духовного чину просим, так и свѣцким особам приказуем, абы власти своей над маетностями заживали мѣрне, так як малоросійское [несет] обикновеніе, не чинячи [подданім] жадных вимислных і збытчных тяжкостей. А особливе, абы козаков, здавна в тых маетностях мешкаючих, жадною и наименшою кривдою не дотикали, і кгрунтов [жадных], здавна [ими] завладѣных, [хоч бы так]^а доводилося, же за державы Полское панскими знайдовалися, от[н]имати оных не важилися, опроч хйба би такіе панскіе давніе грунта пусто, и в не подѣлѣ и заживаню козацкому найдовалися, то можно б державцом нынѣшним владзою своею [их] огорнути. А що колвек, яко ся вышше помянуло, с початковых лѣт войны Хмельницкого, люб слушным подѣлом, люб і завладѣніем с позволения старших до области козацкой прійшло, с того конечно, абы от козаков жадное рѣчи не отбирано и нечим их, а не пориванем на послуги, а не витяганем датков не обтяжано, іж би козаки всѣ у реестри войсковому знайдуючіися, і услуг козацких нелениво и нехитляно щирым приложенем всегда пилнующиѣ, при зуполных войсковых правах и волностях найдовалися и спокойне во всех духовных і свѣцких маетностях безъ жадное жили турбаціи, бо велми б тое было непристойно и несправедливо, если бы тых козаков, в тых же колвек маетностях живучих, которые, одни з продков своих, а другіе своими одвагами и правими кривавими працями, на волности себѣ заробыли под регементом нашым, приневоляно в подданскіе роботы и в посполитіе повинности. А прето ж, кто би таковой, люб з духовного чину, люб з свѣцких особ, смѣл козаков у подданство приневолити, албо оных кривдити і яким колвек оберемежати обтяженем, од[н]имати с под них здавна в владзи их будучіе грунта, албо витискати их з маетностей, [противъ такого]^б каждого мы, гетман, звѣрхностю нашею рейментарскою козаков боронячи, на одпор стати хочемо. Маючи то в нашем намѣреніи же з докладомъ монаршим у такового упорного державцы маетности у в обще войсковое владѣніе роскажем одобрати. А докладает тут и тое, же яко і козаков, у реестри полковом будучых, от налог всяких и от повинностей посполитых бороним, заховуючи их при волностях належитих, так и посполитых тяглых людей у реестр козацкій пріймовати не кажем, жебы як козаки своее козацкое службы, так и посполитіе люде своее тяглое повинности непремѣнно, як и тепер, так и во всѣ потомные часы пилновали, о чом выразный у нас есть монарший указ, і на том наше ест непремѣнное постановление. Всего теды того пан полковник, так і старшина полковая із сотниками досмотреватися повинны, абы сее унѣверсалное виразное гетманское предложение ненарушоно было заховано, а хто колвек окажется у яком [пунктѣ]^в быти противен, о том абы нам давано незакрыто знати, пилно и з великим потверженем приказуем и поручаем всѣх Господу Богу.

Данѣ въ Батуринѣ, ноеврїа, 1691.

Вишменованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 51-53. Копія.

^а У копії написано “до збытка”.

^б У копії написано “потивника”.

^в У копії написано “панстве”.

№ 108

*1691, листопада 25. Батурин –
Наказ Івана Мазепи про заборону козакам
з слободи Семенівки
звільняти від повинностей тяглих людей*

Их царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Иоанн Мазепа.

Вам, всем козакам семьяновским, ознаймуем, иж дойшло нам ведати, же вы не контентуючися тим, що сами на волности найдуетеся, заступаєте тяглих людей многих, жителей семьяновских, от повинности. Зачим приказуем вам сурово, абысте жадного не заступали человѣка от тяглости, контентуючися каждый козак своею волностью, що жеби указыи нашому досит было учинено, повторе и подесеяте под срокгим приказуем каранем.

Дан в Батурине, 25 ноеврия, 1691 року.

Звышменованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 179. Копія.

Там само. – Спр. 62. – Арк. 180. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 48-49.

№ 109

*1691, грудня 20. Батурин –
Наказ Івана Мазепи жителям села Уланова
повернути до обопільного користування незаконно
привласнені ними землі, якими вони володіли спільно
з підданими чернігівського архієпископа,
або поділити їх між собою*

Их царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Вам атаманови и всему товариству села Уланова сим нашим ознаймуемъ писанем: иж дойшло намъ вѣдати, же вы, жиючи сполне з подданими ясне в Богу преосвященного его милости отца архієпископа чернѣговского, сполніе кгрунта собѣ позакоповали и позасиповали, без вѣдома старшихъ, своимъ умысломъ: в которых то кгрунтах не волно имъ подданымъ архієпископскимъ нѣ дровъ урубати, нѣ сѣна укусити, а перед тим сполне всѣ заживали з тих кгрунтовъ пожитки, яко товариство, так тежъ и посполитіе люде, в чомъ имъ подданымъ, вы товариство, великое учинили утиснене. Зачымъ пилно приказуемъ вамъ, абысте тии новии закопи позасипавши, которіе сами собѣ

безъ вѣдома старшихъ позакоповали, опроч старихъ займищъ и иншихъ власнихъ кгрунтовъ, якіе нарушеня не маю^т подлѣгати, и не чинячи межи собою в той мѣре жадныхъ распръ и заводовъ, сполне и спокойне всѣ, якъ товариство, такъ и посполітіе люде, архипастырскіе подданіе, подлугъ давнего обыкновенія и порадку заживали тихъ своихъ совокупныхъ кгрунтовъ, албо тіе кгрунта межи себе сполне подлѣйте. Що и повторе приказавши, Богу вас поручаемъ.

Дан в Батуринѣ, декаврія 20, 1691 року.

Звишъ менованний *гетман*, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль ясне велможного пана *гетмана*, щобъ суполне владѣли кгрунтами козаки и мужики въ Улановѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 139. Оригінал. Печатка військова.

1692 рік

№ 110

*1692, січня 10. Батурич –
Універсал Івана Мазени про підтвердження
прав Київського Межигірського монастиря
на млини, розташовані на річці Которі*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозького гетьманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писмомъ всѣмъ вобецъ и кождому зособна, а именно, такъ духовнымъ властямъ, яко и свѣцкимъ, войсковымъ и посполитымъ, старшинамъ и кому колвекъ сей нашъ унѣверсалъ оказанъ будетъ. Ижъ предложилъ намъ приложную прозбу превелебный в Богу *господинъ* отецъ Феодосий Васковский, ігумень монастиря Межигорского Киевского зо всею о Христѣ братиею, таковую, абысмо имъ ихъ власныя кгрунта, монастирови Межигорскому приналежитые и приличныя, а именно млыны на рѣчцѣ Которы будучие, а власною ихъ копою у вѣчностъ покупленныя, нашимъ реиментарскимъ универсаломъ подтвердили: теды мы, такъ слушноу ихъ отца ігумена и всеей братиею прозбы давши у себе мѣисце, яко обыклисмо по милости и власти монаршой, намъ вручноу, всякие в Малороссии порядки устроивати, такъ и оноу монастиря Межигорского всѣ приличныя кгрунта, а именно помянутые на тоей Которы¹⁶² рѣчце стоячие млыны, симъ нашимъ гетьманскимъ универсаломъ подтверждаемъ и вѣчнымъ оныхъ млыновъ обладаньемъ и пожиткованьемъ закрепляемъ: прето мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, абы во всѣхъ ихъ кгрунтахъ, и в тыхъ ихъ млыновъ спокойномъ ужыванью и зуполномъ пожиткованью ниhto, такъ з старшины и черни войсковою и посполитой, яко и з духовныхъ всѣхъ, наменьшой имъ перешкоды и трудности чинити и задавати найменьшимъ способомъ не смѣлъ и не важился, и жебы тамъбы ниhto на тихъ ихъ гребляхъ клитокъ новыхъ строити не помышлял, таковую прето нашу реиментарскую волю выразивши, абы противко оной намнѣи иначей заступовати жаденъ не смѣлъ, пилно приказуемъ и срокго загрожуемъ.

Данъ в Батуричѣ, 10 януар[ия], 1692 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

Нижче зазначено: Року 1693, мая 22 д[ня], за очевистою прозбою превелебныхъ в Богу отцевъ Филарета Кердановского, намѣсника монастиря Межигорского

и Афанасия Лохвицкого сей унѣверсалъ до книгъ мѣскихъ презентовалемъ Иванъ Быковский¹⁶³, войтъ киевский.

На звороті написано: Унѣверсалъ его мил: пана Мазепи гетмана на потвержене правъ на млыны і на кгрунта Которские противъ розыску Захаріи Шыйкевича¹⁶⁴, 1692, генваря 10 дня.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 127. Фотокопія з оригіналу.

№ 111

1692, лютого 13. Переяслав – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику, з'єднавши свій полк з полком Новицького, вирушити проти виявленого ворога

Мой ласкавий пріятели, пане полковнику лубенській!

Листъ отъ вашей милости до насъ писаный дойшоль, въ которомъ ознаймуете намъ, же сторожа, отъ вашей милости для прогляду шляху посланая, видѣла на томъ, гдѣ ваша милость зъ ордою гонили, шляху зо двѣстѣ конехъ ихъ бесурманъ, яка то малая вскорѣ пошла выше гребли Чигринское черезъ Тясминъ у поле; о какой малой купѣ описавшися ваша милость зъ паномъ Новицкимъ, такъ зрозумѣваете, же гдѣсь великая ихъ поганская сила запала в тайныхъ мѣстахъ; и сіи то двѣстѣ коней, наводячи на великую купу, вибавляють въ поле вашу милость; чого ваша милость обавляючись, просите указу нашего, чи ити за оными неприятели или задержатися маєте; теды мы засылаемъ вашей милости указъ нашъ и тое прекладаемъ, абысте, знесшишь сполнѣ зъ паномъ Новицкимъ, взявши Бога на помощь, ити било безъ страху за ними поганцами, и при Божой помощи чинити надъ ними промысль, въ поготовости военной свои полки мѣючи; а если бы ихъ и великая была купа поганцовъ, то намъ было найскорѣй давати знати; теперъ прето старайтеся своимъ о тое промысломъ, жебысте вѣдали, гдѣ оные бесурмане въ якіе мѣсца обернутя, и кгда певную заозмете вѣдомость отъ посланныхъ своихъ, то намъ ознаймѣте; а мы, яко комонные полки охотницкіе, такъ и полкъ переяславскій и киевскій, мѣючи въ поготовости, будемъ надъ тими жъ неприятели промысль чинити, и если потреба будетъ, то оные на посылкокъ и до вашей милости посилатимемъ, за даньемъ намъ отъ вашей милости вѣдомости; таковую науку нашу заславши, зычимъ доброго здоровья.

Зъ Переяславля, 13 февраля 1692 року.

Иванъ Мазепа гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на полулистѣ.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. III, л. 231), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

О п у б л и к о в а н о: Стороженки. Семейный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 566. – № 499. Цередрук з АЗР. – Т. 5.

*1692, лютого 23. Переяслав –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Микільського монастиря
на селище Тростянець*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Стефановичъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшынѣ и чернѣ, меновите пану полковникови переяславскому и всѣмъ того полку и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ. Ижъ превелебный в Богу господинъ отецъ Іоасафъ Кроковский, ігумень монастиря Свято Николского Киевского з братиею, просил насъ, абысмо потвердили нашимъ унѣверсаломъ гетманскимъ селище, прозиваемое Тростянець, межи кгрунтами баришьполскими и ихъ маетностю Полукняжичами лежачое, показуючи намъ унѣверсаль бывшего гетмана, небожчика Богдана Хмелницкого, небожчикови еще *отцу* Інокентію Кгизелеви¹⁶⁵, ігуменови николскому з братиею, а потомъ архимандрите Лаври Киево Печерской будучому, на тое селище наданыи, и прикладаль намъ, же тотъ Тростянець, якъ за ігуменьства пререченого небожчика *отца* Кгизеля, и *отца* Тура¹⁶⁶, такъ же и за инныхъ ігуменовъ в поссессіѣ монастиря Свято Николского всегда бываль, подлугъ унѣверсалу Хмелницкого. Теды мы, склонившися до прозбы помененного *отца* ігумена нынѣшнего николского з братиею, и зрозумѣвши з донесения певныхъ особъ баришьполскихъ, на тое дѣло ордінованыхъ, же здавна и ажъ по сей часъ тое селище Тростянець найдовалося в области монастиря Николского Киевского, стверждаемъ имъ нашимъ унѣверсаломъ оный и пилно жадаемъ, абы нѣхто з старшыни и черни войсковою не важилъся ему *отцу* ігуменови и всей братии монастиря Николского найменшой трудности и перешкоди чинити в зуполномъ владѣныю того селища Тростянца з призвоѣтими до него приналежностями. Варуемъ однакъ и тое, жеби *от* его, *отца* ігумена з братиею, и отъ полукняжичкихъ дозорцовъ, баришьполскимъ жителемъ, в ихъ старожитныхъ баришьполскихъ кгрунтахъ не дѣялася кривда и непотрибная трудность.

Данъ в Переясловлю, февраля 23, 1692 року.

Звышьменованныи гетман, рукою власною.

На звороті написано: Конфѣрмація на селище Тростянець, *от* гетмана Мазепи данная, *отцемъ* николскимъ.

№ 113

1692, березня 9. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи Бречицькому Андрониківському монастиреві на монастирський ліс

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ его полковой и каждому, кому о томъ вѣдати належитъ, ознаймуем, ижъ суплѣковалъ до насъ отецъ Андроникъ, строитель манастирця Бречицкого, ускаржаючися жалосне, ижъ околичные, коло того манастирця мешкаючіе, люде лѣсокъ ихъ монастирский пустошат. О чомъ просилъ з братією нашего оборонного себѣ унѣверсалу. Теди мы гетманъ, склонившися на тую его прозбу, даемъ ему Андронику з братією сей нашъ оборонный [унѣверсалъ], чрезъ который варуемъ и сурово приказуемъ, абы ни хто з старшыны и з посполитыхъ людей не важился того лѣска ихъ, подъ выною талярей тысячи и суровымъ войсковымъ неотпустнымъ каранемъ, пустошити и наименшее в томъ чинити трудности.

Данъ в Батуринѣ, марта 9 д[ня]. Року 1692.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсал на пуцу Андрониковскую. Данъ року 1692.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 9. Оригінал. Печатка військава.

№ 114

1692, березня 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання людей “в послушенство” березанському сотникові Михайлу Філіпенку, які мешкають біля хутора Черевки

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ, и каждому, кому бы о томъ вѣдати належало, ижъ просилъ насъ п. Іванъ Филипенко, обыватель березанскій, сполне з синомъ своимъ паномъ Михайломъ Ивановичем¹⁶⁷, сотникомъ тамошньимъ же березанскимъ, абысмо людей, около хутора ихъ купленного, називаемого Черевки, будучихъ, надали онимъ в послушенство. Ми теди гетманъ, тую ихъ слушную прозбу принявши, а мѣючи тежъ по милости Божой и по милостивомъ монаршомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указъ всякіе в Малой Россіи устроувати порядки, учинити кому годно

якіє наданья, респектом ронячихся его п. Михайли Ивановича, сотника березанского, в Войску Запорожском услуг, надаемъ оному тих людей, около помененного его хутора будучих, в послушенство до ласки нашей войсковой, а такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ни хто з старшини и чернѣ войсковой в держаню тих от насъ ему симъ нашимъ унѣверсалом наданих людей и в отбираню *от* них належитого послушенства и наименшее не важился чинити перешкоди, а людемъ всѣмъ (опрочъ козаковъ), около того хутора мешканье свое маючимъ, пилно приказуемъ, абы ему преречоному п. Михаилу Ивановичу, сотникови березанскому, во всем належитое отдавали послушенство, а *тутже* и той унѣверсал нашъ подтверждаемъ, який *перед* сим далисмо тому *ж* п. Михаилу, сотниковѣ березанскому, [на] млинки *ж* его власнимъ коштомъ под Березаню¹⁶⁸ построеннии, пилно упоминаючи, абы нѣхто в отбираню ему з тих млинов належитихъ розмѣровихъ пожитковъ жадное не смѣлъ чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, марта 19, року 1692.

Звишименованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 30-30 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 83. Копія з датою 1679 року.

№ 115

*1692, квітня 15. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
Бречицькому Андрониківському монастиреві
побудувати млин на річці Бречі
та заснувати біля нього слободу*

Их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Их же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникови чернѣговскому, старшинѣ его полковой, сотником, атаманомъ городовымъ и сѣлским, и всему товариству, также войтомъ и всему посполству ознаймуемъ, *иж* суплѣковаль до насъ честный отецъ Андроникъ, законѣникъ монастира Бречицкаго з братією, просячи абысмо оному позволили ново заняти на рецѣ Бречѣ гребелку и построить на оной млынъ, и осадити около одного млына десятокъ людцовъ. Теды мы, принявши его *отца* Андроника и всей братіи его *ж* прошеніе, а особливе имѣючи з побожности нашей ку тому мѣстцу святому горливост, выдаемъ *сей* нашъ унѣверсалъ, позволяючи ему *отцу* Андронику ново заняти на рецѣ помененной греблю и построить на оной млынъ, также и осадити людей десятокъ, а не большъ: однакъ и то [з] тых, якіе бы жадныхъ нѣгде не имѣли своихъ осѣдлостей и кгрунтовъ, тутеж тое симъ нашимъ

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати".

унѣверсаломъ пилно варуемъ, абы от тыхъ людей, якие осажены будутъ, никому не было кривды и в кгрунѣтахъ перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, априля 15 д[ня], 1692 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: по сей 1779 годъ по сему унѣверсалу владѣть монастырь.

На арк. 2 написано: Фундушъ на греблю на Бречѣ, року 1692 и на слободку до монастыра Андрониковского.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 10. Оригінал. Печатка військова.

№ 116

1692, квітня 27. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Братському монастиреві села Бельмачівки

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иоаннъ Мазепа.

Ихъ же царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго, полковникови нѣжинскому, сотниковѣ ивангородскому, атаманомъ, войтомъ и всѣмъ обывателемъ тоей сотнѣ ознаймуемъ: ижъ превелебный въ Богу господинъ отецъ Кирилль Филимонович¹⁶⁹, ректоръ монастыря Братскаго Кіевскаго съ братією прекладаль намъ, же в сотнѣ Ивангородской найдется ихъ монастырскій хуторъ, до котораго просиль насъ о наданье в той сотнѣ сельца, теды мы, склонившися до его отца ректора съ братією прозьбы, а респектуючи на тотъ монастырь Братскій, всей Малороссіи потребный, для того что въ немъ увѣченіе всякому зъ малороссійскихъ дѣтей хотячому учитися походить, жадаемъ и симъ универсаломъ нашимъ ствержаемъ сельце Бельмачовку, въ сотнѣ Ивангородской же найдуючоесе, для военной^a помочи, до помененнаго хутора, позволяючи зъ онаго сельца отъ тяглыхъ людей до ласки войсковою всякое послушенство и повинность преречонному отцу ректорови съ братією отбирати: о якой волѣ нашой вѣдаючи, абы ниhto зъ старшины войсковою и городовою ивангородской не важился наименшой отселѣ чинити въ завидованью того сельца перешкоды монастыреви Братскому и зъ него посланнымъ послушникомъ, а войтъ зъ мужиками онаго сельца, давныхъ опрочъ козаковъ, жебы неотмовне во всемъ послушенство отдавали, пильно упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, априля 27 дня, 1692 року.

Зъвышь менованный гетманъ, рукою власною^b.

^a Так у тексті копії.

^b Перед підписом зазначено “на подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “місто печати”.

Наприкінці зазначено: Съ подлиннымъ свидѣтельствовали учитель философіи іеромонахъ Кассіанъ, намѣстникъ іеромонахъ Іеронимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. 220 П. – Арк. 64-64 зв. Копія.
О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. 2. – С. 499-500. – № XXXIV.

№ 117

1692, травня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування перейславській ратуші міських цехів та про надання на ратушу помірною мита “ведеркового” і “колодного”

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови перейсловскому, всей старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманови городовому, товариству и всѣмъ обывателемъ перейсловскимъ ознаймуемъ, ижъ, будучи тутъ въ Батуринѣ, войтъ зъ мещанами перейсловскій прекладалъ намъ, же въ городу Перейсловлѣ здавна бываль такой звичай, же всѣ цехи до ратуша мѣского належали и въкупе съ мѣщанами повинность отбували, о которихъ привернене и теперь просиль насъ для подпори ратушнихъ расходовъ и для помочи громадской. Теди мы, склонившись до такое слушное его, войта перейсловского зъ мещанами прозби, а уважаючи, же въ тимъ городѣ частокротне бивають наезди и хотячи, жебы ратушъ тамошній перейсловскій могъ мѣти якій колвекъ достатокъ на тіе наезди и росходи, прилучаемъ подъ ратушное завѣдоване въ помочь мещанамъ всѣ цехи, и всѣ тіе люде, которіе волними чинятся без слушности и вѣдома нашего, меновите цехъ ковалскій, цехъ музицкій, теслѣ, мелники, рибалки, тертичники и инніе, которіе не суть въ козацкомъ реестрѣ, позволяючи оними войтови зъ мещанами вѣдать и ведлугъ слушности, а не отяжливе, зъ нихъ послушенство и повинность до ратуша отбирати. А тутъ же до ратуша надаемъ городовое помѣрное, то есть ведерковое и колодное, жебы хто колвекъ будетъ чавуномъ горѣлку, вѣдеркомъ медъ или якую рѣчь мѣрити, а в колодѣ четверикомъ, albo осмачкою, всякое збоже продавати, належній датокъ некому иншому, тилко до ратуша отдаваль, въ чемъ въсемъ, абы якъ п. полковникъ, такъ нѣхто изъ старшины перейсловской помененному войту з мещанами найменшой чинити не важился трудности и перешкоди, пилно упоминаемъ и приказуемъ. Позволяемъ однакъ по одному ремеснику виделити зъ цеху на свою дворовую вигоду п. полковникови, для того жебы вже иншихъ отъ ратуши ремесниковъ не отривано на работизну даремную; иншая зась старшина не маеть, а не ремесниковъ увольняти для себе, а нѣ тежъ за роботу свою кривдити недодаванемъ плати, овшемъ повинни такъ,

якъ надлежить, за свою роботу кождому ремесникови нагорожати слушною платою. О що все пилно упоминаемъ, подъ неласкою нашою.

Данъ въ Батуринѣ, 6 мая 1692 г.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною^а.

Опубликовано: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 135-136. – № 70.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 102-103. Копія.

№ 118

1692, травня 20. Батурин – Універсал Івана Мазепи про відправлення з військовим канцеляристом Григорієм Болдаківським плати у комонний полк Іллі Новицького

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану Ілли Новицкому полковникови комонному, асаулови, обозному, сотникови, атаманом курѣнномъ и всему старшому и меншому того полку товариству, доброго от Господа Бога узичивши здоровья, ознаймуемъ, ижъ ховаючи мы вас добрих молодцовъ в нашей незабвенной ласце, а памятаючи тое, же и прошлого року плата дорочная не дойшла вам, теперъ посилаемъ вас тем всему полку, якъ за прошлий рокъ, такъ и за нинешний належную годовую плату черезъ умисльного висланого нашого, пана Григория Болдаковского, канцеляристу войскового. Которий кгда там до вас у полкъ приидет и подлугъ указу нашого и давного постановленя, реестровне вам тую дорочную плату роздаст. Теди абисте ваша милост вдячне от нас оную приимовали и старалися своими вѣрними службами в кождих оказиях за ордонансомъ на том, такъ монархомъ своим, их царскому пресвѣтлому величеству, яко и намъ, рейментарови одвзычати, о тое пилно жадаючи, Богу поручаем оних.

З Батурина, 20 мая, 1692.

Звишьменованній гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14788. – Арк. 234. Оригінал. Печатка військава.

^а Нижче написано “съ копій”.

*1692, липня 19. Гадяч –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
військового товариша Кирила Дорофійовича
на всі прибутки з його млина на річці Малечі
та на відбирання повинностей від шести чоловік,
що оселилися на його землі*

Их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетман Іоан Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского и кому колвекъ о томъ вѣдати належатимет ознаймуемъ, иж суплѣковал до нас п. Кирило Дорофѣвичъ, товариш войсковий, прекладаючи, иж маеть он купленую греблю, з млиномъ на рецѣ Малецѣ построенимъ, з лѣсомъ прозиваемим Яструбнимъ, сѣножатми и полемъ пахатнимъ и непахатнимъ mezi селами Волокитиномъ и Ворголомъ найдуючюся, а доложил и тое в суплицѣ своей, що при том помененомъ купленомъ млину поселилося челоуѣка з шест од часовъ давних для подкрѣпленя тоеи же греблѣ на его ж грунтах и просил на тие свои всѣ кгрунта купление и млин потвердителного унѣверсалу. Теди ми гетман, уваживши его п. Кирила слушную прозбу, видаемъ сей нашъ унѣверсал, которимъ, яко преречоние кгрунта купление ствержаемъ, позволяючи ему п. Кирилу з млина того при части господарской и часть войсковую розмѣровых приходячих пожитковъ спокойне заживати, такъ надаемъ ему моцъ, абы ж од тих людцовъ шести чолоуѣка, поселившихся при мененой греблѣ на его ж кгрунтах, вшелякое послушенство одбырал до ласки войсковой, мѣти прето хочемъ и пилно варуемъ, абы нѣхто [з] старшини и чернѣ в заживанню тих вишпоменних кгрунтов и вибиранню розмѣровых пожитков з млина, также и в отбѣранню повинности од поселившихся тамъ людцовъ ему п. Кирилу жодной и найменшой не чинил перешкоди.

Данъ в Гадячомъ, іюля 19, 1692 року.

Звишьменованний гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20256. – Арк. 2. Копія.

*1692, серпня 31. Табір під Пісками –
Універсал Івана Мазепи про оренди в Гадяцькому полку*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Объявляемъ симъ нашимъ универсаломъ господину полковнику гадицкому, старшинѣ полковой, обозному, судьѣ, писарю и ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ

и всему товар[и]ству, войтомъ, бурмистромъ и всему посполству въ городѣхъ, въ городкахъ и селахъ того полку обрѣтающимся. Дошло намъ вѣдать, что многіе въ полку нашемъ Гадицкомъ межъ чернію чинятца переговоры о арендахъ и о арендаряхъ, что дѣютца имъ досады и тягости, найпаче тѣмъ, что не позволяютъ имъ на крестины и на свадьбу выкурить ихъ своего хлѣба, или на сторонѣ купить вина, а хотя гдѣ будто и позволяютъ, однако всякъ долженъ давать арендарямъ или ихъ шафарямъ явки приносомъ денегъ, курей и овса, а на селахъ отъ привозу, или отъ продажи бочки пива; также и арендари и ихъ шафари вытягиваютъ вымышленной свой будто належашій платежъ, которой поступокъ, какъ познаваемъ, зѣло вамъ есть досаденъ. Вѣдаемъ мы, что изъ канцеляріи, въ нашихъ имяннихъ заказѣхъ и въ универсалѣхъ, написано то, чтобъ арендари и ихъ шафари такое насильство людемъ не дѣлали, пачеже ко угожденію черни доложено есть, чтобъ на крестины и на свадьбы всякому вольно было выкурить, или на сторонѣ вдругъ купить дешевою цѣною, а того слова не доложено, чтобъ отъ того куренія вина, или отъ дружной покупки, явки или приносы какія, имѣли арендарямъ и ихъ шафаремъ доходить. А... ..^а брагу и медь безъ препоны продав отъ которыхъ вольныхъ шинковъ не повинны шинкари арендаремъ никакой и на деньгу давать повинности. И есть ли арендари и ихъ шафари дерзаютъ брать отъ куренія вина на кре[с]тины и на свадьбы явки и дачи, и на селахъ отъ продажи бочки пива берутъ какой ни есть платежъ, то въ томъ поступаютъ они своевольно, безъ указа нашего гетманскаго, и такимъ поступкомъ удостоиваютца они у насъ наказанія; но по многой части въ томъ старшина винна, понеже не иному кому, только старшинѣ, стеречь належитъ, чтобъ сверхъ порядка належашаго, въ универсалѣхъ нашихъ именованнаго, къ отягченію черни ни что такое не дѣлали. И какъ похуляемъ старшинѣ такую лѣность и неосторожность, что имянной воли нашей не дозираютъ и такое отягченіе на чернь допускаютъ, такъ всѣмъ въголе^б симъ универсаломъ нашимъ увѣщаемъ и въ слухъ всякому доносимъ, чтобъ отъ крестинъ и отъ свадебъ за куреніе вина, или за покупку, и за шинки винной ни какой явки, не токмо чеха, но ни денежки, арендаремъ и ихъ шафарямъ не давали, но что въ вольность положено, то безо всякихъ дачъ дабы было вольно. Однако жъ, для порядку належашаго, кто на свадьбу, или на крестины вино ... [курить] будетъ, чтобъ объявилъ старшинѣ и арендарю. А понеже на сторонѣ покупать вино вдругъ по пятидесяти кварть^в только вольно, а меньши не вольно, и кто съ пятьдесятъ кварть не сможетъ, то сорокъ, или тридцать, или двадцать, или десять кварть на такіе брачные и крестинные дѣйства, также на род... .. покупать... .. и арендаремъ и шафарямъ въ такой продажѣ продавать вино кварту по двѣ копѣйки, а не больши того цѣною. Да и за то не меньши намъ приходитъ[ся] негодовати на старшину,

^а Тут і далі лакуни з публікації.

^б Так у тексті.

^в В публікації написано “фартъ”, напевне внаслідок помилкового перекладу московськими канцеляристами, відтак це слово передається як “кварта”, таким яким воно є у всіх аналогічних універсалах українських гетьманів, крім того в деяких інших місцях тексту це слово було подано вірно.

что и того не досматриваютъ, дабы въ арендахъ подмѣшеное и мѣроу умаленное не продовано было вино, которымъ образомъ нѣкоторые шинкари или шинкарки дерзають безбоязненной въ черни чинить обманъ, и въ томъ увѣщаемъ, дабы былъ отъ старшины досмотръ, чтобъ квартою прямою вино простое, какъ дѣлаетца въ винокурнѣ, доброе непременно было шинковано. А понеже въ нѣкоторыхъ мѣстѣхъ и прибыли съ арендъ, на общее добро исходящіе, невѣдомо куды и на какіе расходы обращаются, и о томъ хотя вѣдать, посылаемъ по городахъ всѣмъ полку Гадицкого имярекъ, приказавъ ему о томъ спросить урядовъ городовыхъ и намъ привести вѣдомость; того ради чрезъ того высланнаго и сей универсалъ нашъ всѣмъ оглашаемъ, дабы воля наша, въ немъ изображенная, была всѣмъ старшимъ и меншимъ вѣдома и непременно соблюдена; о семъ увѣщавъ, желаемъ вамъ всѣмъ добраго отъ Господа Бога здоровья.

Данъ въ таборѣ подъ Песками, августа въ 31 день, 1692.

Да тутъ же вамъ всѣмъ, народу посполитому, хотя поноровить, обѣщаемъ, что мы, гетманъ, в будущіе лѣта аренды держати не похочемъ, найпаче когда о томъ будетъ монаршеской, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указъ; только нынѣ пусть до году и надлежащего сроку люди арендовые тѣхъ шинковъ арендовыхъ додержать безо всякой отъ васъ препоны, дабы число то, которое въ Скарбъ Войсковой дали, не пришло имъ въ потерю; а предъ докончаніемъ того году и сроку доложимъ о томъ великимъ государемъ нашимъ, да и старшиною войсковою помыслимъ и со всѣми вами обсылкою писемъ нашихъ посовѣтуемъ, откуда войску охотному... .. на заплату, и на удовольствованіе расходовъ, войск[ов]іе собирать деньги.

Наприкінці зазначено: Сей столпъ во многихъ мѣстахъ сгнилъ.

О п у б л и к о в а н о: Источники Малоросійской исторіи, собранные Д.Н. Бантышемъ-Каменскимъ и изданные О. Бодянскимъ. – М. – 1859. – Ч. II. 1691-1722. – С. 8-9.

1693 рік

№ 121

*1693, січня 10. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
військовому товаришеві Івану Сулимі
зайняти греблю на річці Судості і побудувати млин*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ его полковой, и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ панъ Іванъ Сулима, товарищъ войсковой, просячи, абисмо ему дозволили ново заняти греблю на рѣчцѣ Судості, уверху млиновъ, на що показоваль онъ намъ и свѣдотство жителей чаусовскихъ черезъ писмо вираженное, же тое новой заняте греблѣ ни чимъ не будетъ перешкоюдо кгрунтомъ. А такъ мы, гетманъ, принявши его, п. Сулимину, прозбу, позволяемъ ему симъ листомъ нашымъ, такъ, на рѣчцѣ Судості, ново заняти греблю и на ней построити млинъ. Пилно однакъ варуемъ, жебы тое его занятіе греблѣ, млинамъ, сѣножатемъ и инимъ людскимъ кгрунтамъ отнюдь не было перепною; хочемъ теды мѣти и приказуемъ, абы ему въ томъ ништо зъ старшины и чернѣ найменшое не чинилъ перешкоюды й трудности.

Данъ въ Батуричѣ. Генваря 10, року 1693.

Звышъменованный гетманъ, рукою властною*.

О публіковано: Сулимовский архив. – К. – 1884. – С. 10-11. – № 11.

№ 121а

*1693, січня 12. –
Витяз з універсалу Івана Мазепи про підтвердження
прав Антонія Максимовича на ґрунти в Смолізівці*

Суплѣковаль до насъ панъ Антоній Максимовичъ, житель кієво-печерскій, просячи подтврждателного унѣверсалу нашего на кгрунта купленние, поля, лѣси, сѣножати и дуброви, въ Любецкомъ уездѣ, на урочищи, Смолеговци

* Наприкінці зазначено “Съ копій”.

прозиваємомъ, з килкома людми, тамъже въ Смолѣговци осаженимы, якіе то ему Антонию, тіе всѣ іменованніе кгрунта отъ небожчика тестя его Стефана Отроховича, бывшого войта чернѣговского, суть леггованы и въ вѣнѣ за его, Антона, женою отданы, съ купнимъ правомъ и ствержающею монаршою їхъ царскаго пресвѣтлаго величества грамотою, теди мы, принявши у себе его, Антония, прозбу, подтвержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ до уживання спокойного тие всѣ вишей менованніе, въ Любецкомъ уездѣ лежачіе, кгрунта, яко то есть.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 301. В публікації має назву: “12 янв. 1693 г. получили слѣдующій универсалъ гетмана Мазепы”.

№ 122

1693, березня 13. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи Макошинському дівичому монастиреві на млин

Ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всѣмъ старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкого и кому колвекъ о томъ вѣдати надлежатиметь, ижъ доносили намъ честная ігуменія и всѣ сестри монастира дѣвичого Макошинского¹⁷⁰, же нѣкоторые люде чинятъ имъ перешкоды в пожиткахъ кола ступного, яке имъ при двохъ колахъ мучныхъ на греблѣ Хвесювской еще отъ антецессоровъ нашихъ есть надано, а отъ насъ потвержено. Теды мы, хотячи тое нашихъ антецессоровъ надане и наше потвержене ненарушне заховати, пилю черезъ сий нашъ унѣверсалъ приказуемъ, абы имъ нѣхто на той греблѣ Хвесювской, якъ в двохъ колахъ мучныхъ, такъ и в третемъ ступномъ, яке здавна в ихъ есть владзѣ, найменшее не чинилъ перешкоды, под суровымъ войсковымъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 13, 1693 року.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсалъ Мазепинъ о колѣ ступномъ. 1693.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 15. Оригінал. Печатка військава.

*1693, квітня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав Лубенського Мгарського монастиря
на подаровану Лисницькими половиною
Товстого лісу біля міста Шишак*

Ихъ царского пресвѣтлого велич: Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всеі старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сим нашимъ ознаймемъ оунѣверсаломъ. Ижъ показовал намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Іпатій Горбачевский, ігумень монастиря Мгарского Лубенского, даний себѣ и всеі братіи записъ отъ велебной госпожи Екатерины Лесницкой и синовъ еи Данила, Дмитра и Івана Лесницких, в которомъ записѣ виражено, же лекговала она, госпожа Лесницкая з синами своими помененными, вѣчными часи половиною власного своего лѣсу, прозиваемого Товстого, ведле мѣста Шишаку¹⁷¹ будучого, з сѣножатми на обительъ святыю Мгарского монастиря, з особливоі горливости своеі ку тому мѣстцу святому, на богомоле за спасеніе свое, а якъ того лѣса половина ест у себе велика, и якими окопами обведена, виразне о томъ в записѣ мененномъ доложено. Просиль прето онъ отецъ ігумень мгарский нашего собѣ на тую мененную лѣса половиною стверженя. Мы теди гетманъ по его превелебного отца ігумена прозбѣ видаемъ сей нашъ унѣверсалъ, в которомъ ствержаючи тое на монастирь Мгарский отъ госпожи Лесницкой половиною лѣсу лекговане, мѣти хочемъ и рейментарско варуемъ, абы жаденъ з старшини и черни войскових и посполитихъ людей и найменшой ему отцу ігумену мгарскому и всеі братіи в владѣню мененной половиною лѣсу пререченого не чиниль кривди и долегливости, то естъ жебы нѣхто не важился оного лѣсу пустошити, под сьрокгимъ каранемъ войсковимъ, пилно и повторе варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25, 1693 року.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 63 зв.-64. Копія, має назву “Гетмана Іоана Мазепи на байракъ Товстий унѣверсалъ потвердителный”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 133. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1693, травня 14. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
на війтівський уряд чернігівському війтові
Йосифу Іовлевичу половини прибутків
з Яхимівського млина*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ і чернѣ Войска іхъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и кождому кому колвекъ о томъ вѣдати належит: ижъ супликоваль до насъ п: Іосифъ Іовлевичъ, войть чернѣговскій, просячи собѣ нашего рейментарского респекту ласкаво, жебы моглъ млина, слывучого Яхимовского под Чернѣговомъ на рецѣ Бѣлоусѣ стоячого, части войсковое розмѣровыхъ пожитковъ заживати, а докладаль в суплѣцѣ своей тое, же и прешлии небожчики войты чернѣговские Григорій Яхимовичъ и Степанъ Отроховичъ тыхъ розмѣровыхъ приходовъ за бывших гетмановъ антецессоровъ нашихъ оттоля уживали. Мы теды вѣдаючи тое, же видалисмо унѣверсаль нашъ гетманскій овдовѣлой п: Отроховичовой, бывшой войтовой, на всѣ пожитки з того млина припадаючие, злецилисмо были пану полковникови чернѣговскому в той мѣре розыскъ учинити, з якого показалося такъ, ижъ перед тимъ з оного млина Яхимовского до ратуша чернѣговского пожитки частей войсковыхъ арендовимъ способомъ отбирано, а потомъ тыи части войсковии надани зостали на урядъ войтовства чернѣговского, а не на самого особу, зачымъ мы гетманъ позволяемъ ему п: Іосифу Іевлевичу, войтови чернѣговскому, на урядъ войтовскій з пререченого млина Яхимовского половину розмѣровыхъ пожитковъ отбѣрати, а другою половиною п: Отроховичовая, яко господарскою повинна контентоватися, в чомъ абы ему п: войтови ни *от* кого зъ старшихъ и меншыхъ не дѣялася жадная перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ, а яко тыи розмѣровие приходи мають по половинѣ дѣлиты, такъ и гребля оную помененнии особи п: войть і п: Отроховичовая повини гатити с полною своєю працею, тое тутже всемъ унѣверсаломъ нашимъ докладаемъ.

Данъ в Батуринѣ, [мая 14]^а, 1693 году.

Звишменованій гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (13). – Арк. 95 зв. – 96. Копія, містить лише рік видання.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 37 зв.-38. Копія з датою 14. 05. 1693.

^а Вставка в дужках за копією – ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 37 зв.-38. Копія.

^б Перед підписом зазначено: “в подлѣного подпись такоу”, після підпису написано: “в подлинного унѣверсалѣ войсковая печат”.

№ 125

1693, червня 19. Батури́н – Універсал Івана Мазепи Київському Братському монастиреві на захист від спустошення монастирських лісів біля Карпилівки, Косачівки і Виповзова

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого по[лковни]кови киевскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманом з[о всѣмъ това]риствомъ, войтомъ з посполствомъ и каждому, кому колвекъ вѣдати належитъ, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ. [...] тутъ у нас *отцеве законники* монастира Братцкого [...] прекладали намъ, же ихъ монастирскимъ лѣсамъ около [...] Карпиловки и сель Косачовки и Виповзна, маетности и [...] чимъ великие дѣются шкоды *от* околчныхъ жителей, такъ безъ ошадку ихъ пустошат, в чомъ просили нашего реиментарского застуления. Зачимъ приказуемъ пилно симъ нашимъ унѣверсаломъ, абы жаденъ з старшини и чернѣ, и из [пос]политихъ людей, в тии лѣси вежджати, и внѣвецъ ихъ пустошити не важилься, а хто бы зхотѣлъ собѣ в оной пуци на потребу дворовую якого способного дерева вирубати, таковий повиненъ на тое законниковъ монастира Братцкого просити позволения, якого они ему не *отмовятъ*, абы слушное быти окажется.

Дан в Батури́нѣ, юня 19, рок 1693.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: універсал гетманській на оборону пуци Карпиловской. 1693. Запрещеніе Карпиловской пуци пустошитъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 216 Д. – № 24. – Арк. 2. Оригінал, пошкоджений. Печатка військава.

№ 126

1693, жовтня 2. Батури́н – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику скасувати в полку воєнні приготування з огляду на зникнення небезпеки ворожого нападу

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику лубенській!

По вѣдомостяхъ, якіе насъ передъ симъ зъ Запорожъя были зайшли о приходѣ непріятельскомъ бесурманскомъ подъ городи краю Малороссійского побережъя, любосмо были и заслали такій вашей милости указъ нашъ, абысь сотенъ всѣхъ полку своего товариство до себе скупляя, и велѣлъ онимъ во

вшеякіє военные приспособлятися запасы: однакъ, кгда теперь свѣжо зъ того боку Днѣпра певную такую повзялисмо вѣдомость, же тіе же пріятели, якіє подъ города тутейшіє намѣрили были свой приходъ, не вѣдать для чего пришовши подъ Ставища¹⁷², завзяли свой трактъ въ сторону полскую, яко бы на Волинь, а Нурадинъ солтанъ зъ Крыму зъ своими ордами въ тожь, побывавши подъ городами слободскими, вернулся до своихъ назадъ поганскихъ жилищъ. Яко теды уже по такой вѣдомости ихъ тутъ подъ города малороссійскіє украинные не сподѣватися непріятельского приходу, такъ симъ листомъ нашимъ зъ умыслу вашей милости засылаючи, прекладаемъ, абьсь, по отобраню оногo, скупленіє полку своего сотнѣ розпустили по ихъ домовкахъ, ховаючи товариство на иншую военную впередъ потребу. Тое вашей милости наменивши, ему жъ засылаемъ зичливое наше рейментарское поздоровленье.

Зъ Батурина, октоврія 3^a дня, року 1693.

Вашей милости зичливый пріятель Иванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на полулистѣ. На оборотѣ отмѣчено: копія зъ листу панского слово въ слово переписана.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 18), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

Опубликовано: Стороженки. Семейный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 568. – № 501. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 127

**1693, листопада 16. Ропськ –
Універсал Івана Мазени про дозвіл генеральному
осавулу Андрію Гамалії, стародубському
полковникові Михайлові Міклашевському
та стародубському війту Спиридонові Шираю
побудувати поташні буди**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, их царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуем симъ нашим унѣверсаломъ кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало: иж позволилисмо пану Андрею Гамалѣи¹⁷³, асауловѣ нашому войсковому енералному, пану Михайлу Миклашевскому, полковникови стародубовскому, и п. Спиридону Шираєви, войтови тамошному в краях полку Стародубовского стародубовскому, на одномъ мѣстцу межи Мглиномъ¹⁷⁴ и Почеповомъ¹⁷⁵, обискавши в пущахъ способніє на тоє положеня, завести буды и робити в нихъ поташъ, албо смалчугу, в томъ теды абь ониѣмъ нѣхто не чиниль

* В заголовку публікації датовано 2 жовтня, так само як і в АЗР.

перешкоди. Пилне симъ нашимъ виразнимъ унѣверсаломъ варуемъ. Однакъ и тоє докладаемъ, абы ж от будъ онихъ нѣкому з обивателєй полку Стародубовского в власнихъ ихъ грунтахъ жадное не наносилося утиснене.

Данъ в Ропску, ноевр: 16. Року 1693.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 63-63 зв. Копія.

№ 128

*1693, листопада 28. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону обивателям,
що проживають між Десною і Сеймом,
брати деревину в борах та лісах біля Новгородка,
належних Чернігівській архієпископії*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна обивателемъ, межи Десною и Сеймомъ найдуючимъся, ознаймуемъ. Ижъ по пастирскомъ ясне в Богу преосвященного, его милости господина отца Феодосія Углицкого, архієпископа чернѣговского и новгородского, предложенню, зрозумѣвши и уваживши, же боры и лѣсы по томъ боку рѣчки Белицы от Новгородка¹⁷⁶, албо от села Шатришчъ до посессии его пастирской милости належат; приказуемъ пилно симъ листомъ нашимъ, абы жаденъ з околичныхъ жителей мѣськихъ и сѣлскихъ в оныє вежджати, и дерева и дровъ вывозити, не важилься под срокгимъ караннемъ войсковымъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврия: 28. Року 1693.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Листъ оборонный на лѣсы и боры за рѣчкою Белицею будучи.

Іншим почеркомъ додано: унѣверсаль гетмана Мазепи на бори и лѣси по томъ боку рѣчки Белицѣ катедралніє.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 146. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 782. – Арк. 1. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленного подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 129

1693, листопада 29. Батурин – Універсал Івана Мазепи про повернення до послушенства Леонтію Полуботку громад сіл, володіння якими він раніше був позбавлений

[Іх царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна]^а, а именно вам, войтом и всем громадам сел тих, которые по грамотах государских и универсалах наших п. Леонтий Полуботок в своей области и в полной державе мел, ознаймуем, иж любо он п. Леонтий Полуботок, взглядом певной уразы нашої, якая нас от него часу певного долегала, от тих сел по указу монаршому и нашому повелено был отдален и отчужден, теды кгды теперь оног п. Леонтия Полуботка до своей мы ласки рейментарской знову принялисмо и его ховати зуполне обецуем в потомные часы, прето вам всем войтом и громадом его сел всех, под его властю и державою будучих, пилне приказуем, жебысте его п. Леонтия Полуботка, за власного своего пана и державцу узнавши, всякое ему першое послушенство и повинование неогудное и неленивое, а поготовью во всем неотмовное чинили, отдавали и цале помнили свою от вас же ему приличную повинность и данину, яко власному своему пану, приходячую, в том вам мененным войтом и громадам его сел нашу такову волю рейментарскую неотменную виразивши, и жеби над оную намней иначей не было, сурово приказуючи, жебы нашої ж воли такой гетманской в том ништо из старшины войсковой и посполитой нарушати и наражати не смел и не важился, пилно, пилно и строкго сим универсалом нашим варуем.

[Данъ в Батуринѣ, ноеврия: 29. Року 1693.

Звишь менованний гетман, рокую власною].

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 73. Копія, має заголовок “1693 г. ноября 29, из Батурина. Начало обычное, а далее:”.

№ 130

1693, листопада 30. Батурин – Універсал Івана Мазепи про права колишнього коротівського сотника Тихона Довгелі на слобідку Царівку з млином та на Сохачівський хутір

Іх царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

^а Інтитуляція, частина інскрипції, дата та підпис подані в реконструкції за формою універсала від 28 листопада 1693 року.

Вамъ сотниковѣ короповскому, атамановѣ, войтовѣ, и всѣмъ обывателямъ тамошнымъ, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ мы в непремѣнной ласце нашей маючи пана Тихона Довгеля¹⁷⁷, бывшаго сотника короповского, заховуемъ при немъ слободку, называемую Царевку, под которою и млинъ его ж п. Довгелѣ, прозываемый Гвынтовческый, стоитъ, теди вамъ, жителемъ царовскимъ, пилно приказуемъ, абысте п. Тихону Довгелѣ належитое отдавали послушенство и в своей повинности найдуючися не були ему спречними. А любо на усиловное прошение вас всѣхъ обывателей короповскихъ позволилисмо з села Сохачовѣ роковую повинностъ вамъ выбирати и до далшой волѣ нашой, тихъ людей сохачовскихъ мѣти в послушенствѣ до ратуши мѣской, однакъ варуемъ пилно, абы при хуторѣ своемъ, тамъже в Сохачахъ будучомъ, якъ кгрунта купленне, такъ на плитахъ^a дрова і иніе рѣчи придбаліе, панъ Тихонъ Довгеля без жадной перепоны могъ мѣти в спокойномъ заживанню и владѣнню.

Данъ в Батуринѣ, ноевріа 30, 1693 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1038. – Арк. 9. Копія.

Там само. – Арк. 11. Копія.

№ 131

1693, грудня 6. Батурин –

***Наказ Івана Мазепи пані Семеновій повернути козаку
Ярмолі Нагорному коней та не заважати відбувати
козацьку службу і користуватися козацькими правами***

Моя ласковая пане Семенова.

Занесл перед нас скаргу свою Ярмола Нагорний, козак и жител семионовский, прекладаючи, же, яко дед его и отец войсковую отбували козацко нелениво службу, а в м[илость] будто, его потягаючи до подданства, велела взяти у его двое коней. В чом просил он Ярмола нашего себе рейментарского заступления, теды мы, по его прозбе и жалобе пишем сей лист наш до в. милости, жадаючи, абыст если так ест, як он Ярмола тут нам предложил, что его дед, и отец его, козаковували, и он туюж военную, горячою охотою, мислить отпраовати службу, велела коне взятие ему Ярмоле привернути и не боронити козацко служити, и волностей, так як и иншие товаришы войсковые, заживати. Тое наменивши, зычим в. милости доброго здоровья.

З Батурина, декаврия 6 д[ня], 1693 року.

В. милости зичливый Иван Мазепа, гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 179. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 48-49.

^a Так у тексті копії.

1694 рік

№ 132

*1694, лютого 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволів
київського митрополита та чернігівських архієпископів
ченцям Можнєвському і Щирському відновити
під Любечем для чернецького життя
печеру Антонія Печерського*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуем симъ нашимъ писанем всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникови любецкому и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит: ижъ видячи мы гетманъ писма пастырские ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Варлаама Ясинского, митрополиты киевского, ясне в Богу преосвященного блаженное памяти небожчика отца Лазара Барановича, также и ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Феодосія Углицкого, архиепископовъ чернѣговскихъ, выражаючи в собѣ архиерейское благословеніе, даное честным отцам, ієродіакону Іонѣ Можневскому и монаху Иннокентію Щирскому на иноческое уединенное житіе, якое маюти оны поблизу города Любеча¹⁷⁸, и трудолюбіем своим устрояют там пещерное дѣло, где преподобнаго отца нашего Антонія Печерского пещера прежних вѣковъ бывала, ствержаемъ тое симъ унѣверсаломъ нашимъ, позволяючи онымъ при томъ пустинножителном мѣстцу коло побожного своего умыслу мешкати. В чом же абы имъ ни от кого не дѣялася перешкода, мѣти хотим и приказуем. А яко оны преречоныи иноки, при своем безмовном законничом житіи през обѣщали жадныхъ и наименьшихъ кгрун[то]в людскихъ, в околичности тамошней будучих, обнимати и под себе горнути, такъ оныі гетманъ пишно варуемъ того, абы каждому з жителей любецкихъ и околичныхъ селянъ, хто якие колвекъ кгрунта и угодіа свои там маєт, волно было оныхъ без наименшое от онихъ законниковъ трудности и кривды заживати.

Данъ в Батуринѣ, фсвруаріа 1. Року 1694.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: універсаль гетманский, позволяющий і похваляющий копане пещери.

ЦДІАК України. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 14. Оригінал. Печатка військова.

№ 133

***1694, березня 23. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав значного військового товариша
Микити Якимовича на куплений ним хутір***

Пресвѣтлѣйшаго [и] державнѣйшаго великого государя, его^а царского священнѣйшого^б величества Войска Запорожскаго обоихъ сторонъ Днѣпра гетман Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сѣмъ нашимъ универсаломъ всѣмъ, кому колвекъ о семь вѣдать надлежить, меновите пану полковнику стародубовскому изъ старшиною, а особливо сотнику стародубовскому зъ урядомъ, ижъ вышедши изъ Польши шляхтичъ Никита Екимовичъ, знатный товаришъ нашъ войсковый, чрезъ суплику свою просилъ стверженья купленнаго имъ хутора близъ рѣчки Снови съ населенными имъ четирма двориками людей; мы теды гетманъ, респектуючи впредь до услугъ войсковыхъ, той хуторокъ ему, пану Екимовичу, ствержаемъ; вѣдаючи прето вся старшина полковая, абы ни хто во владѣнью тымъ хуторомъ ему, пану Екимовичу, абы не важились жадной найменшой перешкоды чиниты, пилно жадаемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, 1694 года, марта 23 дня.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф.2. – Спр. 27562. – Арк. 5. Копія.

№ 133а

***1694, квітня 10. –
Витяз з універсалу Івана Мазепи про дозвіл
генеральному писарю Василю Кочубею осадити
хутір на річці Улиці***

Респектуючи мы, рейментаръ на значные и pracowитые въ Войску ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкомъ заслуги и въ дѣлехъ писарскихъ

^а Так у тексті, можлива дата у копії помилкова, оскільки мало б бути “ихъ”.

^б Так у тексті копії.

^а Перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису написано “М. П.”, “Арх. Черн. Дв. Деп. Собр., д. № 4876, л. 33 об.”.

уставичные труды пана Василя Кочубея, писара войскового енерального, надаемо ему ку потребе и выгоде господарской мѣйсце въ уезде Новгородскомъ, на рѣчце Улицѣ¹⁷⁹, к границам Трубецким, на заняте хутора для доволности дровъ, где позволяемъ ему жъ, пану писарови енеральному, тотъ хуторъ осадю людей устроити, яко того будетъ вытягати потреба.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малоросійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526. В публикації має назву: “10 апрѣля 1694 г. получили универсалъ гетмана Мазепы.”.

№ 134

1694, квітня 28. Батурин – Універсал Мазепи про підтвердження прав лохвицького протопопа Петра Імшанецького на млин-вешняк у селі Пісках

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, особливе пану полковникови лубенскому. *Ижъ пречестный отецъ* Петро Імшанецкий, протопопа лохвицкий, презентоваль через свою суплѣку намъ тое: же купилъ млынъ вешнякъ в селѣ Пѣскахъ под мѣстомъ Лохвицею зветшилий и тепер своимъ власнимъ коштомъ реставровавъ оный, и построилъ тамъ о трох колахъ, якъ бы совершенно можетъ з оныхъ себѣ мѣти пожитокъ, просилъ теды онъ пречестный отецъ Імшанецкий, нашего гетманского на тотъ млынъ себѣ потверженя. Зачимъ мы, давши тому его прошенію у себе мѣстце, якъ ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ тотъ его млынъ, так и позволяемъ з него *ж* всякіи пожитки розмѣровые, то есть господарскую и войсковую часть ему *отцу* Імшанецкому до ласки нашей войсковой отбирати. Вѣдаючи теды о таковой волѣ нашей гетманской, абы никто в томъ *отбиранно* з того млына всякихъ пожитковъ, ему, пречестному *отцу* протопопѣ лохвицкому жадной не важилься чинити перепоны и трудности, симъ нашимъ унѣверсаломъ варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 28, 1694 року.

Звышъименованный гетман, рукою власною.

На арк.2 написано: унѣверсалъ на млынъ пѣсковский.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 26027. – Арк.14-15. Оригінал. Печатка військова.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 58065. – Арк. 1. Копія.

№ 134а

*1694, червня 21. Батурин –
Універсал Івана Мазепи жителям села Устья
щодо виконання повинностей на користь
призренського митрополита Никодима
згідно розпоряджень залишеної ним особи*

Вам атаманови и всему товариству, войтови и всему посполству села Устья, сим нашим универсалом ознаймуемъ, иж, яко тут всегда при боку нашом в Батурины жиючому ясне в Богу преосвящен[ному] его мил[ости] г[осподи]ну о[тцу] Никодыму, митрополиту призринскому, надалисмо село тое Устье в область, и всякіе послушенства и повинности з тяглых людей одбирати позволилисмо, так и тепер, кгда его милость одъязжает в Киев по своих певных дилах, сым листом нашим засылаючи вас, приказуем, абысте тяглые люде, тому кого его м[илос]ть на своем мистцу в дворци оставыть, всякое послушенство и повинность роковую, яка колвек належыт, отдавали.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 57488. – Арк. 109. Копія.

№ 135

*1694, червня 13. Батурин –
Наказ Івана Мазепи про обов'язок сарської,
крутківської та петрівської громад ремонтувати
військову Сарську греблю, на річці Пслі*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іванъ Мазепа.

Вамъ атаманамъ сарскому, кротковскому и петровскому зъ товариствомъ, такожъ и войтамъ сѣль тыхъ же зъ посполствомъ, сымъ нашимъ писанемъ сурово приказуемъ, абысте подлугъ давнихъ обыкновений войсковую нашу Сарскую, на Пслѣ будущую, съполнымъ шарваркомъ, гадили греблю; а если бы такъ, подлугъ сего унѣверсалу нашего, досить волѣ нашой не сталося, tedy не тилко вы атаманя и войти зъ тамошными жителями сурового не уйдете караня, але и державци ваши подѣ великую нашу гетманскую подпадутъ неласку и овое жъ каране, абы такъ, а неиначе было, и повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, июня 13 дня, 1694 року.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – Матеріалы для истории Южной Руси. – № 14.

Яковлева Т. Г. “Археграфічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

*1694, липня 17. Батурич –
Дарчий лист Івана Мазепи про надання
двох млинів Чернігівській архієпископії*

Я, нижей подписанный, ознаймую симь моимъ записомъ каждому, [кому] о томъ вѣдати належит, тепер и на потомъ будучимъ, ижъ маючи я попеченіе о душѣ моей, тепер за живота моего з доброй волѣ и здорового розмислу власній мои кгрунта, именно два млины на рѣчцѣ Белицѣ межи Глуховскимъ и Новгородскимъ уиздами, власнимъ моимъ коштомъ построенные, надаю й легкую вѣчне до престола архієпископії Чернѣговской, поневаж и рѣчки тоей берегъ одинъ подлугъ границъ нынѣшныхъ до архієпископії, а другій до войсковой области належит.

Якое то мое надане и лієкгація маєт быти в посессію пастирского престола одобрена по моей смерти. Мѣти теды хочу, жадаю й пишно варую, абы в обнятію и владѣній тыхъ млыновъ пастыревѣ его милости на томъ престолѣ сѣдячому, и его намѣстникомъ, а потомъ сукцессоромъ ни хто, яко з кривныхъ моихъ близкихъ и далекихъ, такъ и з войсковыхъ старшихъ и меншихъ людей, найменшой не чиниль перешкоды. Для чого сей мой записъ крѣпко ствержаючи, власною рукою моею подписалемъ, и печатъ войсковую розказалемъ на немъ притиснути.

Данъ в Батуричѣ, іюля сегогоднацят, тысяча шестсотъ девяносты четвертого року.

Іоанъ Мазепа, гетманъ Войска их цар: прес: велич: Запорожс:^а

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 56258. – Арк. 41. Копія.

*1694, липня 31. Батурич –
Універсал Івана Мазепи Київському Михайлівському
монастиреві про звільнення монастирських людей,
поселених біля села Вигурівщини,
від військових повинностей і податків*

Ихъ царского пресеѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови киевскому, сотникови тамошнему, также войтови зо всѣми майстратовими тамошними. Ижъ донесль намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Силвестръ Головчиу, ігумень михайловский киевский, же купиль онъ часть землѣ близко маетности манастира своего села Вигуровщини, на которой части землѣ осадѣвъ килка человекъ волоскихъ людей, и просиль насъ,

^а Наприкінці зазначено: “мѣстце печати рейментарской”.

абысмо уволили тых его людей *от* подачокъ и всяких войсковыхъ повинностей. Теды мы, гетманъ, принявши тое его *отца* игуменово прошеніе, даемъ ему сей нашъ оборонный унѣверсаль, черезъ который мѣти хочемъ и приказуемъ, абы ниhto з старшини и чернѣ не важился потягати тых его волоскихъ людей до войсковыхъ подачокъ и до жадныхъ повинностей.

Данъ в Батуринѣ, іюля 31. Року 1694.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: унѣверсаль оборонный людей на футорѣ Ризищином, гетмана Мазепи 1694, іюля 31, и вволности [от] всякихъ податей воиньскихъ людей вновь поселенныхъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 216 П. – № 48. Оригінал. Печатка військова.

№ 138

*1694, липня 31. Батурин –
Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
щодо покарання козаків Переяславського полку,
які завдають збитки Київському Межигірському
монастиреві в його володіннях, розташованих
на території полку*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пане полковнику переяславский, доносилъ намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, игумень монастира Межигорского, з братією жалостне прекладаючи, ижъ в кгрунтахъ ихъ монастирскихъ, едныхъ наданыхъ, а другихъ и купленыхъ, в полку в. милости лежачих, дѣется имъ *от* полчанъ вашихъ кривда и долегливость. Яко теды тое недобре дѣется, ижъ во власномъ своемъ оны *отцеве* межигорскіе, узнаютъ обиду, такъ черезъ сей унѣверсаль нашъ реиментарско варуемъ, абы нѣхто жадныхъ имъ в ихъ власныхъ кгрунтахъ не важился задавати трудности и чинити кривды. А тутже и в. милости пане полковнику пишно приказуемъ, жебыс, если коли на кого з полчанъ вашихъ доведутся тие кривды, неотволочную чиниль онымъ *отцомъ* межигорскимъ з такового справедливость.

Данъ в Батуринѣ, іюля 31 д[ня], 1694 року.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: *от* его мил: пана гетмана Мазепи до его мил: пана полковника переясловского в справе о кривдахъ в кгрунтахъ переяславскихъ *от* полчанъ. 1694, іюля 31.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 138. Фотокопія з оригіналу.

*1694, серпня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання Андрію Лизогубу
села Стара Почепина та про підтвердження
його прав на млин на річці Кості*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуем сим нашим унѣверсалом всей старшини и черни Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, и кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати надлежало, ижъ мѣючи мы гетман по милости всемогущаго Бога и монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества власть всякии в Малой России устроевати порадки, респектом пана Михайла Миклашевского, полковника стародубовского, значних в Войску Запорожскомъ услугъ, також и Евфиміа Лизогуба, хорунжого войскового енерального, зятєви его пана полковника стародубовского, синові пана хорунжого енерального, пану Андрею Лизогубови, видячи и в оном самом до тихже войсковихъ услугъ способность, надаем село Старое Почепина в уездѣ Почеповскомъ лежачое, также и млин на рецѣ Кости о трох колах стоячий, суммою грошей пана полковника помененного куплений, ствержаем, позволяючи ему, яко оное село мѣти в своей державѣ, и з посполитихъ людей, кромѣ козаковъ, вшелякое належитое отбирати послушенство, такъ и з млина оного приходячихъ вшелякихъ розміровихъ пожитковъ, о чом то ест при господарской части и част войсковую на свой отбирати пожиток, в яком того села заживанню и в отбиранню з млина пререченного приходячихъ розміровихъ пожитков, абы нѣхто з старшини и чернѣ тепер и на потом будучие часы жадной и найменшой не важился чинити перешкоды, трудности и долегливости, мѣти хочемъ и рейментарско варуем.

Дан в Батуринѣ, августа 10, 1694 году.

Звишьменованный гетман, рукою власною*.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20257. – Арк. 1. Копія.

* Перед підписом зазначено “У подлинного унѣверсалу при печати войсковой подписи руки подлинной”.

*1694, вересня 15. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного військового товарища Семена Ялинського
на млин, на річці Білоус*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иванъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и каждому зъособно, кому о томъ вѣдати надлежить, а именно пану полковнику черниговскому, старшинѣ полковой, сотникамъ, атаманамъ городовимъ и всему старшому и меншому товариству, такъже войтови черниговскому, бурмистромъ и всѣмъ мѣщанамъ тамошнимъ, и всѣмъ обивателямъ полку Черниговскаго ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ панъ Семень Ялинскій, товаришь войсковій значній, а обиватель черниговскій, презентоваль намъ поважное право святой памяти ясне въ Богу преосвященного господина отця Лазаря Барановича, архієпископа черниговскаго и новгородскаго, собѣ на млинѣ бѣлоускій, прозиваемій Старій, на рець Бѣлоусѣ о двухъ колахъ мучнихъ, а третомъ ступном, стоячій, за многолѣтніе услуги, праці и кошти пороненние, отъ его жъ преосвященного архієпископа черниговскаго въ вѣчную область и державу пущеніи, данное, и просиль насъ о тоє, абисмо ему того млина посессію, въ которомъ и часть мелницкую купиль властними своими грошми, нашимъ гетманскимъ универсаломъ подтврдили, теды мы, слушнои прозбѣ его прихилившись, а маючи въ Малороссіи власть и моць всякіє порядки нашими рейментарскими росправами^а устроивати, даемо ему пану Ялинскому сей нашъ унѣверсаль, которимъ мененного млина вѣчную посессію и владѣніє зъ зуполнимъ оного пожиткованьемъ ему пану Семену Ялинскому самому, малжонце, а по нихъ и потомкомъ ствержаемъ и укрѣпляемъ, варуючи пилно того и с[т]рого приказуючи, жебы ему пану Ялинскому, жонѣ его и потомкомъ его жъ в держанно и пожиткованю того млина всего жаденъ зъ старшины войсковой и посполитой и ниhto иншіи найменшои трудности, перешкоди, пренагабанна не смѣль и не важился чинити, и нѣякимъ способомъ задавати, якобы онъ панъ Ялинскій, жона и потомки его найспокойнѣ, а вѣчисто, яко вѣчистимъ правомъ, собѣ на тотъ млинѣ наданнимъ, владѣли онимъ, и яко власнимъ своимъ пожитковали, а кгда и греблю тамошнююѣжъ своимъ коштомъ и працею всегда направуєтъ^б и въ ставу того жъ ловля рибная ему жъ властному належить, теди бы и въ томъ ставу жаденъ зъ бѣлаускихъ козаковъ и мужиковъ, и ниhto иншіи, ловлею рыби ему шкоду чинити не важился, симъ же унѣверсаломъ нашимъ с[т]рого, подъ виною неотступною виновнимъ вязення, впредь приказуємъ и зостерегаемъ.

Данъ въ Батуричѣ, 15 сентября, року 1694.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Соощ[ил] И. Ефименко.

О публіковано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 12.

^а В публікації друкарська помялка – “росправати”.

^б В публікації – “направують”.

*1694, листопада 12. Батурин –
Наказ Івана Мазепи жителям села Строків
беззаперечно виконувати належні повинності
на користь свого державці,
хорунжого Переяславського полку Олександра Сулими*

Вамъ войтови и всѣмъ мужамъ села Строчкова, нехай будетъ вѣдомо, ижь будучи тутъ в Батуринѣ, панъ полковникъ вашъ переяславскій дасть намъ справу, же на п. Александра Сулиму¹⁸⁰, хоружого полкового, щосте скаржилися намъ и будто онъ барзо необиклими взятками и збытноу роботизною васъ утесняль, тое не довелося; зачимъ мы ганимъ вамъ тотъ поступокъ неслушный, жесте насъ важилися своими змышленими плетками турбовати. А такъ впередъ, абысте занехали насъ своєю суплѣкою турбовати впередъ. А теперь конечне оному п. хоружому, жебысте по прежнему поволными оказовалися и во всемъ, що належить, якъ иншимъ державцамъ подданые чинять повинность, послушенство и звычайную повинность дорочную отдавали безъ спереки, о тое васъ упоминаючи, Богу поручаемъ.

Зъ Батурина, 12 ноеврія 1694 року.

Звышъменованый гетманъ, рукою власною^a.

О публіковано: Сулимовский архив. – К. – 1884. – С. 12. – № 13. Наказ в публікації має назву “1694 г., 12 ноября. Универсалъ гетмана Мазепы, подтверждающій переяславскому полковому хоружему Александру Сулимѣ село Строчковъ”.

*1694, грудня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав на маєтності чернігівському полковникові
Якову Лизогубу*

[Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣй]шихъ великихъ государей, ихъ царского [пресвѣтлого величества] Войска Запорозского гетман Иван Мазепа.

[Всеї] старшыне и черни и кождому, кому колвек о томъ ведати належа[тимет ...] полковникъ черниговский, абысмо ему потвердили село Сосновку [... ...]му кгрунтами в томъ же селе и около села лежачими, также [... пост]роеный о двухъ мучныхъ, а третьимъ ступномъ млын, а при [...] новыхъ млынахъ в полку Черниговскомъ при гребле прозивае[мой ... на]звиваемыхъ Дяговцевскихъ, в Дирчине селе на реце Снов [... ... Лю]бецкой сотни кгрунтъ втожъ куплений, где й селца две се[... ...]

^a Наприкінці зазначено “Съ подлинника”.

речце Муравле¹⁸¹, под селом Слабином о колах двох [...] построены, под Андреевкою селом греблю купленую про[...] коштом построены. Теды мы, принявши его пана пол[ковника ...] том его значних и давних в Войску Запорозском услуг тые [...] ствержаем универсалом, позволяючи ему самому и потом [...] от]бирати з посполитых людей, кроме козаков, якии при [... по]слушенство, а з млынов все приходячие отбирати по[житки...], а так мети хочем и рейментарско варуем, абы ништо [ему в] том владеню тих сел и в отбиранию з млынов оных и кгрунтов [не чинил перешк]оды, тилко ж тут кладем такой варунок, жебы от млинов оных и кгрунтов [...] людзским меским и поселянским кгрунтом не было у[й]мы и шкоды.

Дан в Батурине, декаврия 12 д[ня], 1694 року.

[Звишь менованный ге]тман, [рукою влас]ною.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В. В. Тарновського // Сіверянський літопис, 1998. – № 2 – С. 35-36. – № 22. З оригіналу.

1695 рік

№ 142

*1695, лютого 24. Лубни –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Лубенському Мгарському монастиреві на пасіки
під Мошнами на Правобережжі, із звільненням
монастирських пасік від бджоляної десятини*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, меновите паномъ старшинамъ войсковимъ и всему товариству, особливе высланнымъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ по прошенію превелебного в Богу *господина отца* Іпатія Горбачевского, ігумена монастира Мгарского Лубенского, для того жъ мѣстца святого даемъ сей нашъ унѣверсаль оборонній, увольняючи ихъ купленніе на той сторонѣ Днепра монастирскіе пасѣки, іменно за Мошнами¹⁸² городищемъ, прозиваеміе Ливни, *от* пчолной десятины, о якой волѣ нашой вѣдаючи, абы нѣхто не важился з высланныхъ нашихъ и з всякой старшини в тихъ помененныхъ монастира Мгарского пасѣкахъ найменшой десятины и жадного датку на нас гетмана и нѣякого ишого браты, пилно упоминаемъ и приказуемъ. О[д]н[ак]ъ *зас* отецъ игуменъ з братиею и его послушными не мають при своей монастирской пчолѣ в тихъ пасѣкахъ жаднихъ людей з пчолою заступаты и борониты, того пилно варуемъ.

Данъ в Лубняхъ, февр: 24 д[ня], 1695 року.

Звышь менованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “унѣверсаль Іоанна Мазепы гетмана, даный, дабы десятины в островахъ двохъ купленихъ и у пасѣцѣ, за Днепромъ найдующихся, не брано з пчолы”.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

№ 143

1695, квітня 25. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на куплене озеро Колпнят

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови киевскому, старшинѣ полковой, сотникови острицкому и каждому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуем, ижъ презентоваль намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, ігумень монастира общежителного Межигорского Киевского, купчье писмо на озеро Колпнят, под селом Чернином, уезду Острицкого, будучое, от превелебного господина отца Інокентія Манастирского, ігумена кирилского киевского, себѣ данное, и просиль нас именем всей братіи монастира своего Межигорского, абысмо потвердили им нашимъ унѣверсаломъ тую ихъ куплю. А такъ мы гетманъ, видячи тоє ихъ купчье право порядне справленное, симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ, по прошеніи пререченого отца ігумена Межигорского з братією, позволяючи имъ тымъ озеромъ, якъ власнымъ своимъ добрымъ владѣти и всякіє з него належитіє пожитки отбирати ку wsparтю господарства своего, вѣдаючи прето о такой волѣ нашой, абы имъ отцу ігумену з братією в владѣніи оного озера и в отбиранію з него належитихъ пожитковъ ниხო з старшини и чернѣ не важился чинити перешкоды, мѣти хочемъ і повагою сего унѣверсала нашего приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25 д[ня], 1695 року.

Звищѣменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Івана Мазепи, на озеро Колпий даний, апр: 25, в году 1695.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 141. Фотокопія з оригіналу.

№ 144

1695, серпня 17. Табір під Переволочною – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Леонтія Полуботка на греблю з млином (млинами), розташованих на річці Білоусі

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати

належить: а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой тамошней, сотником и всему старшому и меншому того полку товариству. Ижъ просилъ насъ панъ Леонтий Полуботокъ, значный товаришъ войсковый, абысмо подтвердили ему унѣверсаломъ нашимъ греблю въ ключу Чернѣговскомъ, на рѣцѣ Белоусѣ, вишей Юрѣвки новofундованую, млыны^а на ней построены, за котормы бы потверженемъ моглъ тыхъ млыновъ всѣхъ приходячихъ спокойное заживати пожитковъ. А такъ мы, давши его пана Леонтія Полуботка прозбѣ мѣстце, велѣлисмо з канцеляриѣ войсковой видати сей нашъ унѣверсалъ, позволяючи ему, яко греблю оную держати и млынами на ней будучими владѣти, такъ и всякіи пожитки зъ ныхъ^б приходячихъ зуполне себѣ отбѣрати. Пилно теды мѣти хочем и приказуемъ, абы жаденъ з старшихъ и меншихъ наименшее ему пану Леонтію Полуботку въ тыхъ пожиткахъ не чинилъ перешкоды. А що законницы монастыра Пятницкого Чернѣговского привязуются къ той греблѣ възглядомъ землѣ сель своихъ къ оной прилеглое, то маеть и повиненъ будетъ онъ панъ Леонтий Полуботокъ оныхъ удоволствовати и успокоити, яко кажесть слушность.

Данъ въ таборѣ подъ Переволочною¹⁸³, повернувшись з подъ Казикерменя, августа 17. Року 1695.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: крѣпост гетманская небожчику п. Полуботку Леонтію на млынъ Белоусовский монастыреви Елецкому от насъ лекгований.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 35. Оригінал. Печатка військова.

№ 144а

1695, жовтня 1. –

**Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання значному військовому товаришеві
Дмитру Максимовичу сіл Черняхівки та Бурковки**

Респектуючи мы на явную къ намъ, гетмановѣ, зичливість и приличную до дѣлъ войсковыхъ способность пана Димитрія Максимовича¹⁸⁴, бывшаго писара полкового нѣжинского, а теперъ значного товариша войскового, надаемъ ему два селцѣ: одно – въ сотнѣ полковой Нѣжинской будучое, именуемое Черняховку, а другое – въ сотнѣ Прохорской, прозываемое Бурковку, до ласки нашей войскової, которому цале позволяемъ отъ войтовъ тихъ селець и всѣхъ громадскихъ людей тамошнихъ всякое отбѣрати послушенство, якъ въ работизнахъ, такъ и взяткахъ роковое повинности, належачихъ.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 300. В публикації має назву: “1 окт. 1695 г. получили слѣдующій гетманскій универсалъ”.

^а Початково було написано “млынъ”, пізніше виправлено на “млыны”.

^б Початково було написано “него”, пізніше виправлено на “ныхъ”.

*1695, грудня 22. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівського Єлецького монастиря на млин наданий
за заповітом Леонтія Полуботка, із зобов'язанням
Єлецького монастиря ділити навпіл прибутки
з млина із Чернігівським П'ятницьким монастирем,
на землях якого побудована гребля*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуем симъ нашимъ унѣверсалом кождому, кому бы о томъ вѣдати належало, меновите пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотником, атаманом и всему старшому и меншому полку того товариству, ижъ висоце в Богу превелебный его милость *господинъ отецъ Іоанъ Максимовичъ*¹⁸⁵ архимандритъ монастира Чернѣговского Єлецкого просил насъ гетмана, бысмо млинъ на рецѣ Белоусѣ, коштом и старанемъ небожчика пана Леонтія Полуботка уфундований, и *от* его жъ небожчика на монастирь архимандріи Єлецкои Чернѣговской лекгований, нашим унѣверсаломъ у вѣчное время и заживаня ствердили, по котром его милости *господина отца* архимандрити слушном прошеніи, ствержаем вишречоний млынъ, позволяючи на обывелъ святую Єлецкую з оного млина всѣ части розмѣровии и брати, и на пожитокъ свой оборочати. А же тотъ млинъ на рецѣ Бѣлоусѣ в кгрунтахъ власнихъ честнихъ законницъ монастира дѣвичого свято Пятницкого Чернѣговского¹⁸⁶ знайдется, прето *част* з предложєня зацнихъ особъ, а другая и самъ собою розсудително поступючи, не отдаляемъ *от* нихъ законницъ, респектомъ того, же на ихъ власнихъ кгрунтахъ есть сипана гребля, од строєня другой клѣтки при той же скринѣ и на тойже греблѣ, обваровавши то постановленемъ, жебы ровное было завозовъ мливо, едны другихъ не кривдячи, и гачене греблѣ жебы было сполное. Прето, яко ствержаем симъ нашимъ унѣверсалом на помянутой греблѣ, небожчикомъ паномъ Леонтиємъ Полуботкомъ лекгований, святой обители млин, такъ позволяем з оного млина всѣ розмѣри ему *господину отцу* архимандритѣ на монастирское удоволствоване одбырати, безъ кривженя речєннихъ инокинъ свято пятницкихъ черн-говскихъ. В чемъ, абы старшина вишречєнная жадной найменшой не чинила перепони, симъ унѣверсалом нашимъ варуемъ.

Данъ въ Батури́нѣ, декавріа 22, 1695.

Звышъменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: На млынъ Полуботковъ на Бѣлоусѣ рецѣ, ле[к]гований монастирови Єлецкому, унѣверсалъ гетмана Івана Мазепи.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 39. Оригінал. Печатка військава.

Опубликовано фрагментарно: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 38-39. З датою 27 грудня 1695 року.

**1695, грудня 29. Батурин –
Наказ Івана Мазепи чернігівському полковникові
не порушувати майнові права Чернігівського
П'ятницького монастиря та не чинити шкоду
монастирським підданам**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

Пане полковнику чернѣговский.

Супликовали до нас законници монастыря дѣвичого свято Пятницкого Чернѣговского в кривдах и долегливостях великих тамошнему дѣвичому монастиреви дѣючихся частю от самого *вашмо*стиного дозволенѣя и росказаня, а частю з допуску и нехотѣния им, законницям, в их тяжестех додавати помощи и оборони. Албо вѣм подданих их маестностей, в которих унѣверсалами так нашими, яко и антецесоров наших зтверженіѣ и обдарованіи, бывають *вашмо*стины чрез висилчих от себе росказаня, греблю Рыжиковскую, в кгрунтах их стоячую, гатити, деревнѣ до клѣток, сволоки, палѣ и всякий надобок млиновый возити подводи з тех же сѣл монастирских, так для завезеня в двор млинових розмѣров, яко и на инший potrzeby, яко то для сѣнокосов выгонити и по килка недел на роботизнах бавити. Ба будто и надто еще, яко в своей суплице виражають, помянутих законниц подданам дѣются, так под час походу военного от панов наказных полковников, яко от висланой *вашмо*сти челяди, незносние збытки, здирства, вимисли незвычайниі и невиказаныі прикрости, а также и от Рижиковских мелников шкоду поносят. В таковых прето всѣх описаних долегливостях и многих утисках честних инокинь монастыря дѣвичого чернѣговского, принявши мы суплику, оказуем через сей наш унѣверсал реиментарскую о [...]»^а и слушное им заступление, хотячи того зверхностю власти нашей гетманской, абы таким способом и порядком млинових розмѣров на свою обитель належных уживали, як им и за антецесоров наших и ведлуг наданих прав унѣверсалов отбырували, также и подданиѣ в маестностях помянутого монастыря будучиі, унѣверсалним наданем антецесоровъ наших и нашим гетманским стверженіи, абы никому иншому не отдавали послушенства, толко и едино обители святой дѣвичой Свято Пятницкой Чернѣговской, хита тилко им повинность общая ведлуг помиркованя з иншими державцов маестностями до города дѣло росказоватимет, якую волю нашу в сем отвористом писаню притисненем печати войсковое и подписом руки нашей ствержаем.

Дан в Батуринѣ, декаврия 29, 1695 року.

Звишменованный гетман^б.

О публіковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 95-96 // Сіверянський літопис. – 1997. – № 6.

^а У публікації тут зауважено “Невеликий фрагмент тексту втрачено”.

^б У публікації зазначено “БПАН. – ВР. - №270. – Арк. 55-55 зв. Копія п. пол. XVIII ст. Наприкінці документа намальовано коло, в середині якого копіст написав: “Копія слово в слово переведена”.

1696 рік

№ 147

*1696, січня 10. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Межигірського монастиря
на млини, розташовані на річці Которі*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писмомъ всѣмъ вовець и кождому зособ[н]а, а именно, такъ духовнимъ властямъ, яко и свѣцкимъ, войсковимъ и посполитимъ, старшинамъ и кому колвекъ сей нашъ унѣверсаль [п]оказанъ будетъ, ижъ предложилъ намъ прилежную свою прозбу превелебній в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, игумень монастиря Межигорского Київского, зо всею [в]о Христѣ братією, такову, абисмо имъ ихъ власніє кгрунта, монастировѣ Межигорскому приналежитіє и приличніє, а именно млыны на рѣчце Которы будучіє, а власною ихъ копою у вѣрность покупленніє, нашимъ реиментарскимъ унѣверсаломъ потвердили, теди ми, такъ слушной ихъ отца игумена и всей братіи прозбѣ давшы у себе мѣсце, яко обьклисмо по милости и власты монаршой, намъ врученой, всякіє в Малороссіи порядки устроиваты, такъ и оного монастиря Межигорского всѣ приличніє кгрунта, а именно помянутіє, на той Котури рѣчце стоячіє млини^а, симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ потверждаемъ и вѣчнимъ оних млинов обладаньемъ и пожиткованемъ закрепляемъ, прето мѣты хочемъ и пилно приказуемъ, абы во всѣхъ ихъ кгрунтахъ, и в тихъ ихъ млиновъ спокойномъ уживанью и зуполномъ пожиткованью нихто, такъ з [с]таршины и черни войсковою и посполитой, яко и духовнихъ особъ, наменшой имъ перешкоды и трудности чинить и задавати наменшимъ способомъ не смѣлъ и не важилсѣ, и жеби такъже нихто на тыхъ ихъ гребляхъ клитокъ новихъ строити не помишлялъ, такову прето нашу рейментарскую волю выразившы, аби противко оной намнѣй иначей поступовати жадень не смѣлъ, пилно приказуемъ и срокго загрожуемъ.

Данъ в Батуричѣ, 10 януарія, 1696 року^б.

Звішменованній гетманъ, рукою власною.

^а Зверху над словом “млини” копіїст написав: “сверху сіє приписано”.

^б В копії замість слова “року” написано “руку”, перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подпись”, після підпису у колі написано у колі “мѣсто печати”.

Наприкінці написано: С подлинним свѣдѣтельствомъ судия полковый Стефанъ Барановский, писарь Семень Катеринич.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 143. Копія.

№ 148

*1696, січня 21. Прилуки –
Наказ Івана Мазепи лубенському
та охочекомонному полковникам вирушити
з полками для захисту населення Миргородського полку
в напрямку містечка Хорола та, ставши по річках,
перепинити шлях Кримській орді*

Мои ласкавыи пріятели, панове полковники лубенській и охочекомонській!

Маючи мы певную вѣдомость зъ Полтавы¹⁸⁷ и зъ самой Переволочной, же неприятеľ бусурмане Кримскій орды, послѣ своей подѣ Китай-городомъ¹⁸⁸ бытности, будучи зъ своими поганскими силными потугами подѣ Кишинкою¹⁸⁹ и Соколкою¹⁹⁰ и, хвала Господу Богу, ничего шкодливого тымъ городкамъ не учинивши, пошли горѣ рѣки Псла Голтвянскимъ шляхомъ. Пилно теды приказуемъ вашимъ милостемъ, абысте, съ полками своими зъ Лубень рушивши, спѣшно простовали до мѣстечка Хорола¹⁹¹, для отдуха городкамъ, на той рѣцѣ будучимъ, и тамъ стоячи и по рѣчѣхъ неприятеľскихъ смотрячи, знайтеся зъ паномъ полковникомъ гадяцкимъ и полтавскимъ, которому приказалисмо во всемъ списоватися за нимъ паномъ полковникомъ миргородскимъ, и чинити общій тому неприятеľеву належитый отпоръ, о которомъ вашимъ милостемъ пилно приказавши, зычимъ онимъ доброго здоровья.

Зъ Прилуки¹⁹², генваря 21, року 1696.

Вашимъ милостямъ зичливый пріятель Иванъ Мазепа, гетманъ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого³.

Розказуемъ вашимъ милостямъ зъ полками рушити и тягнути до Хорола, едно для того, жебысте людемъ полку Миргородского учинили отдухъ и отраду, а тимъ полкамъ помочь, а неприятеľемъ пострахъ, а другое и для того, жебы в Лубняхъ до прибытья насъ, гетмана, зъ войскомъ при насъ будучимъ, просторно было мѣсце. Такъ теды въ Хоролѣ застаючи, маєте зъ панами полковниками украинными зношоватися, и, смотрячи по рѣчахъ, якъ подастся случай, при Божой помочи, надѣ неприятеľемъ, иле вамъ Господь Богъ сили и способу подасть, военный промысль чинили, если жъ бы они, бесурмане, поминувши тії городки, м-ли ку намъ простовати, теды вы зъ тими жъ панами полковниками повинни будете зъ тылу на нихъ наступати⁶.

³ Нижче перед продовженнямъ написано “Цедула сего жъ листу”.

⁶ Нижче перед продовженнямъ написано “Цедула другая того жъ листу”.

А еслибы такъ было, якъ писалъ до васъ панъ Рубанъ¹⁹³, же то певная, що орды Бѣлгородскіе пришли подъ Кереберду¹⁹⁴, и тамъ совокупилися зъ Кримскими, и керовали бѣ сюда въ осередокъ межи городи, о чомъ у вашихъ милостей маеть быти достаточная вѣдомость, tedy противъ такого непріятельского намѣренія задержтеся ваша милость въ Лубнахъ и до насъ о томъ пишете.

Ниже зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на листѣ. На оборотѣ отмѣчено: списокъ листу ясневельможного его милости пана гетмана, и цедули, генваря 21, принесеннымъ зъ указомъ до порушенья въ Хороль, тутъ же цедулою о возвращеніи.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 15), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

О п у б л и к о в а н о: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 569-570. – № 502. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 149

**1696, січня 23. Прилуки –
Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику
залишатися з полком в Лубнах, а також зупинити
в Хоролі охочекомонний полк Новицького,
якщо він вирушив проти ворога**

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику лубенській!

Послалисмо до вашей милости указъ нашъ гетманській таковий, абысь ваша милость, за отобраньемъ оногo, зъ полковникомъ комоннымъ паномъ Новицкимъ рушаль зъ Лубенъ въ полкъ Миргородскій ку Хоролови, для чиненья належитого отпору непріятелемъ, которий въ полкъ оный Миргородскій, своими великими потугами чинячи промыслы, усунулись. А то по таковыхъ вѣдомостяхъ таковий нашъ вашей милости послалисмо указъ, же было намъ донесено о томъ, что будто зъ тѣми непріятельскими кримскими силами найдуются въ соединеніи орды и Бѣлгородскіе; а поневажь намъ теперъ свѣжо зъ Переяславля принесена вѣдомость, же певнѣ походъ ордь оныхъ Бѣлгородскихъ, змѣраючій въ Отчизну нашу Малую Россію, видѣно за Днѣпромъ не въ далекихъ мѣстцахъ, tedy засылаемъ вашей милости такій указъ нашъ, абысь уже зъ Лубенъ зъ полкомъ своимъ никуды не двигаючися найдовался; а если уже панъ Новицкій зъ своимъ товариствомъ зъ Лубенъ рушилъ, tedy чимъ найскорѣй въ тропи за онымъ посылай ваша милость отъ себѣ, жебы, далѣй не идучи, задержался въ Хоролѣ во всякой чулости и осторожности и поготовности имъ непріятелемъ до отпору даванья до указу нашего гетманского. Тое пилно предложивши, полекаю вашу милость Господу Богу.

Зъ Прилуки, януарія 23, 1696.

Вашей милости зычливый пріятель Іванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на полулистѣ. На оборотѣ отмѣчено: списка зъ письма ясневельможного добродѣя его милости пана гетмана; зъ Лубень не рушатися. Генваря 23, зъ Прилуки, въ Лубняхъ данъ.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 23), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереємъ Наумовымъ.

О публіковано: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 570-571. – № 503. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 150

1696, січня 24. Прилуки – Наказ Івана Мазепи лубенському та охочекомонному полковникам підготувати в Лубнах свої полки для відсічі ворогу

Мои ласкавыи пріятелѣ, панове полковники лубенскій и охочекомонный!

Же Кереберда мѣла быти взята, и жебы mezi ордами оными кримскими самъ ханъ мѣлъ найдоватись, не певніи речи сказывалъ въ Хоролѣ попъ, да и ваши милости не досконалии о томъ вѣдомости к^а намъ ознаймуе: кгдажь прислалъ до насъ письма певній панъ полковникъ полтавскій, въ которыхъ тое доложено, же Кереберда въ цѣлости, тилко человекъ зъ пятнадцеть взято въ неволю, и то ѣдучихъ за сѣномъ. Якую цѣлость города Кереберды очима своими видѣлъ сотникъ опошнянскій, Корицкій¹⁹⁵, который послѣ отступленья непріятелей, туда зъ Соколки былъ посыланый, и що хана mezi тыми ордами нѣтъ, о томъ сказовалъ доводнѣ тотъ человекъ, который зъ тихъ ордъ былъ присланъ прельщати китайгородцовъ; а такъ тилко Калга солтанъ, Нурадинъ солтанъ и Шеремтней найдуются. А и тутъ що писалъ до насъ панъ полковникъ переяславскій, же орды Бѣлагородскіе, близко Бубнова¹⁹⁶ на сей бокъ Днѣпра переправуются, хвала Господу Богу, тое не собылося, бо сего пяткового дня писалъ до насъ онъ же, панъ полковникъ, просячи, же тоєю вѣдомостью потурбувалъ насъ, и менуючи теперъ, же подъ Бубновымъ жадній еще непріятелѣ не являлися; а произошли были тамъ тіе вѣдомости отъ людей полохливыхъ. Добро бъ теды было, коли бы были ваша милость указъ нашъ, вамъ засланный, выполнили, то есть: бысте были зъ своими полками пошли для даванія отпору непріятелемъ. Лечъ кгда ваша милость тогды того не учинили, то вже теперъ въ Лубнахъ до далшого указу нашего задержтесе, однакъ заховуючи дѣла военного до порушеня ся поготовость. Лечъ якій бы случай военный позвалъ вашихъ милостей, то не опускайте погодного часу, а намъ о всемъ давайте часто знати. При томъ зычимъ добраго отъ Господа вашимъ милостемъ здоровья.

Зъ Прилуки, 24 януарія, 1696 року.

¹⁹⁵ В тексті “и”.

Вашимъ милостемъ зычливый пріятель Иванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою власною.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на листѣ. Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 25), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

О публіковано: Стороженки. Фамилный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 571-572. – № 504. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 151

1696, січня 25. Прилуки – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику розвідати про наміри ворожих сил, що знаходяться під Голтвою

Мой ласкавый пріятелю, пане полковнику лубенській!

Поневажъ такъ непріятель бусурменинъ въ поганскихъ своихъ силахъ распростирається, же и Говтву держитъ въ обложенью, и не можна мѣти жадной мѣрою прохода до оногo мѣстечка: прето пилно жадаемъ вашей милости, абысте всякими способами засягали певной вѣдомости, куда оный непріятель, якогo дня и часу повернется, отступивши отъ Говтвы; а о семь увѣдомившись, намъ чимъ найскорѣй давали знати. Зычимъ при томъ вашей милости добраго здоровья.

Зъ Прилуки, року 1696, януарія 25.

Вашей милости зычливый пріятель Иванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого^а.

Маєте ваша милость великую воздавати Господу Богу хвалу, же першей вѣдомостями васъ панъ Иванъ Рубанъ нынѣшними въ повоженью непріятельскомъ, любо и не певними, вспомогалъ, которыми завзятыми насъ обсилувалисте, а по тимъ во мѣсто Рубана сотникъ хоролскій вашей милости же авызуеть о непріятельскихъ оборотахъ, которыми бы люде, если бы васъ не увѣдомили, певни бысте не знали, якій день по недѣлѣ наступаеть. Чи не соромъ, же то вамъ, такъ людемъ рыцерскимъ будучи и военнымъ и людей потому чирствыхъ по собѣ маючимъ, не довѣдатися самими собою, якъ и куды тотъ непріятель оборочається, да чужимъ повѣстямъ, албо рачей повѣривши казкамъ, до насъ писати оніе и передъ нами непевностью рѣчей пописовати. Можете прето ваша милость, выбравши людей на тое способныхъ и отважныхъ, довѣдатися черезъ оныхъ, якіе мѣеть тотъ непріятель дѣла и куда обороти свои маеть. О чомъ всемъ достовѣрнѣ, не съ повѣстей довѣдатися, и намъ повиннысте ознаймити^б.

^а Нижче перед продовженнямъ написано: “Цедула того листу”.

^б Нижче перед продовженнямъ написано: “Приписка”.

Знати, же вельми ваша милость памятаешь евангельское слово и тому прилѣжно послѣдуешь: идѣже есть сокровище ваше, тамо будеть и душа ваша. Домышляемь мы, же много ваша милость животныхъ своихъ въ Лубняхъ зложилъ сокровищъ, а при нихъ и душу свою увязуешь, такъ мощно, же не хочется вашей милости и на такъ пилную монаршую ку оборонѣ Отчизны ити службу, зъ якихъ мѣрь и вимовки передь нами въ той мѣре вынаходишь. А такъ мы вашей милости упевняемъ, же тихъ всѣхъ сокровищъ вашихъ за нашимъ до Лубень прибытиемъ устережемо и додержимъ вашей милости в цѣлости, тилко по правдѣ ознайми намъ, гдѣ що сложено: а иди ваша милость безъ сумнительства туда, гдѣ указъ нашъ гетманскій повелѣваетъ.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на двухъ листахъ.

Изъ коллекції Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 28 и 29), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

Опубликовано: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 573. – № 505. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 152

*1696, травня 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл полковому
полтавському писарю Олександру Чуйкевичу
відбудувати два своїх млини на Манжаліївській
міській греблі, із звільненням
їх від військової частки на один рік*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ миггородскому, старшинѣ его полковой и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ донесль намъ тое писар полку Полтавского панъ Александер Чуйкевич¹⁹⁷, же купилъ онъ на рецѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской Манджалѣвской, два млинки зве[т]шалые, одинъ о двохъ колах, а другій в едномъ колѣ стоячіе, при которихъ колахъ и три стави[д]лѣ яловые обрѣтаются, якіе то млини во время прошлого бесурманского приходу отъ нихъ же бесурманъ огнемъ остали спалены, и просилъ насъ гетмана, абысмо позволили ему тии его млинки построити, и жебысмо в томъ оказали нашъ ласкавый респектъ. А такъ мы, гетманъ, принявши у себе его в той мѣре слушне к намъ занесенную прозбу, яко позволяемъ ему писару полковому тии его млинки построити по своей зможности, такъ и оказуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ такій нашъ рейментарский респектъ, ижъ з ласки нашей увольняемъ тии его млинки отъ части войсковой, на насъ належныхъ розмѣровихъ пожитковъ, на

цѣлій рокъ, якої волности тоюй онъ маєт почати уживати, коли уже тіи его млинки совершенно построени будут, и якъ в нихъ будетъ совершенное мливо. В чомъ всемъ, абы ему пану Чуйкевичу, якъ самъ панъ полковникъ миргородский, такъ и дозорци млиновъ и ниhto з старшини и чернѣ не чиниль перешкоди, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 5. Року 1696.

Звишенованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 57 зв.-58. Копія.

№ 153

*1696, травня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи стосовно стягнення
з підданих Батуринського замку
та козацьких підсусідків, що мають власні ґрунти,
необхідних коштів для забезпечення
провіантом розміщених там п'яти чоловік
з охочекомонного полку Пашковського,
яким належить виступити у военний похід*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ велебному отцу городничому мринскому, п: сотникови тамошнему, атаманови городовому и всему товариству ознаймуемъ, ижъ видячи мы зайшлую у васъ трудность, же товариству полку пана Пашковского, полковника охочекомонного, на станціи тамъ найдуючомуся, именно пяти человѣкамъ, не может належитое въ кормахъ до настоящего походу военного, на мѣсяци назначеніе, учинитися вистатчене; посилаемъ туда з умыслу товариша сотнѣ Батуринское, Якима Книша, для зревѣдованя всѣхъ тяглихъ людей, такъ тыхъ которіе для замку въ дозор отцу городничему злецены належать, яко и тыхъ которыи козацкою, в подсусѣдкахъ живучи, щитятыся обороною; приказавши оному, абы тую повинность пререченому товариству зъ оныхъ тяглихъ людей без отволоки виправиль, чрезъ щобы въ поход военный до порушеня ся не была имъ мешкота. Мѣти прето хочемъ и реиментарско пилно приказуемъ, абы сему нашому посланному въ томъ вибираню належитого корму на оное товариство охотницкое, отецъ городничий мринский, п: сотникъ и все товариство тамошнее не были спречными. Тутже тое докладаемъ, абы тяглеые люде, якіе у козаковъ въ подсусѣдкахъ живут, а своихъ кґрунтовъ осѣдлхъ не маюу, од тоей належитости вистатченя были волными. Такъ зас которіи, любъ въ подсусѣдкахъ у козаковъ

^а Перед підписом зазначено “В подлинномъ подписался”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

живут, а свои кгрунта особно пашут, або пущають оные к инымъ людемъ себѣ въ прибѣль, абы до тоей повинности без жадное одмови належали. А особно пану Завадскому абы тяглих людей, якіе живут на его оборони, *от тоей* подачи не заступаль жадною мѣрою, пилно приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, мая 27 д[ня]. Року 1696.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль в Мрини, даби подсусѣдки козацкии, которіи кгрунта мѣють, до кормлення компанѣйцовъ и прочихъ жолнѣровъ помощны били посполитим людем. 1696: мая.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 167. Оригінал. Печатка військова.

№ 154

***Не раніше 1696 – не пізніше 1700, травень. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл оселити
баришівському протопопу Григорію Максимовичу
при своїй греблі біля Чирикова десять чоловік
та орендувати горілчані шинки в своїй маєтності,
селі Єрковцях, за 10 талерів***

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдат належит, а особливе пану полковнику переяславскому, старшинѣ полковои, сотникомъ, атамановѣ и всему товариству. Также войтови, бурмистромъ и всѣмъ посполитимъ людемъ, обывателемъ тамошнимъ, ижъ суплѣковал до нас пречестный господинъ отецъ Григорій Максимовичъ, протопопъ баришовскій, докладаючи тое, же подлуг поданого пред симъ ему нашего унѣверсалу, близко Переясловля, н а мѣстцу прозиваемомъ Чирикомъ, онъ усипаль греблю і на оной построил млинъ, а теперъ, просячи нашего позволения, жеби при тои греблѣ моглъ посадит людей, давши теди ми той его пречестного господина *отца* протопопи прозбѣ у себе мѣстце, респектомъ ку намъ его зичливомъ і приносячихся при безкровних в церкви Божой офѣрах за нас гетмана молитвъ, позволяемъ ему на помененомъ мѣстцу при овомъ млину, для береження оной греблѣ посадить чловѣка десять, межи тих людей, которіи, не маючи своихъ певних осѣдлосѣтей, похотят тамъ селитися и жити, толко аби чрес тое стариннимъ людемъ в их стариних кгрунтах не было стиснення. Приказуемъ теды, абы ему *отцу* протопопѣ в томъ осажению людей ниhto не чиниль перешкоды, аже онъ поменений отецъ протопопъ в той же своей суплѣцѣ просиль насъ і аренду в селѣ Єрковцях, маєтности его, жеби по прежнему по десять таларей, а не болше рати было *отбирано*, теди ми позволяемъ ему *отцу* протопопу по прежнему, рати десять таларей на рокъ одложивши, мѣти

тую аренду в зуполной своей моци, о чомъ, абы нихто не былъ противень волѣ нашей, приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, мая, року^а.

Звишьменованый гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 181. Копія.

№ 155

*Не раніше 1696, серпня 11. Батурин –
Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
Івану Мировичу повернути коронному гетьману
універсал, в якому той забороняє шляхті
осаджувати міста і села на відстані п'яти миль
від правого берега Дніпра, із сподіванням
швидкого відступу поляків з Мошен
та звільнення осаджених ними слобод*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику переяславській.

Чинится то онъ лицемирнымъ и змысленымъ зичливцемъ з тымъ мѣтъ^а, же сподѣваюся не осѣдытыся тамъ в Мошнахъ, з якихъ подобно причинъ и до насъ гетманъ коронный, чрезъ сотника полку вашого, басанского, прислалъ подобный унѣверсалъ, возбраняющій, абы [жаденъ]^г з посполитою шляхты и з пановъ не важилися городовъ и сель осажовать о пять миль отъ Днѣпра. Яко ж то в скором то часѣ будетъ, же они рады не рады мусятъ оттуль, такъ з Мошень, яко и з инныхъ своихъ новоосаженихъ слободъ уступити, а ваша милость унѣверсалъ той гетмана коронного, до мене в листу вашей милости присланный, одошлѣте назадъ до рукъ самого. Що и повторе вашей милости приказавши, Господу Богу вашу милость поручаемъ.

Батуринъ, августа 11^а.

Вашей милости зычливый приятель, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес: вел. Запороз.

^а Рік не зазначений.

^б Перед підписом написано “в подлѣнномъ тако”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

^г Так у тексті, його так відтворює у публікації й О. Лазаревський, проте подає й свою реконструкцію цих слів – “з тыхъ мѣръ”.

^д Це слово додано в публікації Лазаревського.

^е В припущенні Лазаревського лист був написаний в 1699 р., з документа було зроблено копію в середині XIX ст., як вважав історик недосконалу, оригінал тоді ж було відправлено в Петербурзьку Археографічну Комісію, де він був втрачений. Лист не може бути датований раніше 1696 р. коли Петро I став правити одноосібно, з огляду на відповідну форму підпису Мазепи.

На арк. 2 написано: Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови переяславскому пану Ивану Мировичу¹⁹⁸, моему надежнѣйшему приятелю.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2378 (ун. 126). – Арк. 14. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Письмо Мазепы о заселении Правобережного Приднепровья в конце XVII в. // Киевская старина. – Т. 5. – 1898. – С. 52.

№ 156

1696, вересня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Андрія Зіневича на двадцять дворів в селі Стахорщині, на млини, поля та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских обоих сторон Днѣпра гетманъ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жь царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому зо всею того полку старшиною, а особливе пану сотникови новгородскому з урядом тамошним, такъже п. дозорци добръ наших шептаковских и всѣмъ, кому би колвек о том вѣдати тепер и в потомніе часи надлежало, ознаймуем сим нашим унѣверсалом, іжъ панъ Андрей Зѣневич, значний товаришъ войсковий, мѣючи покупление себѣ кгрунта в уездѣ Новгородском, і где колвекъ будучие, меновите в селѣ Стахорщини двадцат дворовъ з полями до них належачими пахатними и сѣнокосами над рѣчкою Ласкою знайдучимися, такъже и другие над рѣчкою Молотечею лежачие под Стахорщиною, вишше Стахорского [...]а Костантиевого млина, а особливе млиновъ три купленних, на рѣчке Молотечи стоячих, одень в Стахорщинѣ, другий вишше Стахорского млина, третий в селѣ Багриному, четвертий вешнякъ на рѣцѣ Ломлинѣ¹⁹⁹, а пятый в селѣ Смячи на рѣцѣ Смячи жь и двор в Стахорщинѣ з заводами господарскими, в котором и сам битністю знайдуется, отчина бортная, якими и до тих час спокійне владѣючи, просиль и нашего на оние потвержателнаго унѣверсалу, ми теди гетманъ, не отмовивши его п. Андрея Зѣневича, значного товариша войскового, слушному прошенію, а барзѣй респектуючи на згодніе его п. Андрея Зѣневича в Войску Запорожском, при належитой вѣрности, заслуги и праці, до которих вперед заохочуючи^б, яко ненарушне при нем п. Андрею Зѣневичу всѣ тие предречоніе к[г]рунта, млини, гаи з полями пахатними и сѣнокосами заховуем и сим нашим унѣверсалом гетманским ствержаем такъ, аби панъ полковникъ стародубовский зо всею того

^а В цьому місці одне слово написано нерозбірливо.

^б В копії помилково написано "заховуючи".

полку старшиною, а особливе п. дозорца добрь наших шептаковских жадной найменшой не смѣль и не важился ему п. Андрею Зѣневичу, значному товаришу войсковому во владѣние тих к[г]рунтовъ, млиновъ и в отбираню з них належитих розмѣрових пожитковъ и всяких приходовъ чинити трудности и перенагабана, сим нашим унѣверсалом варуем, а жителѣ помянутих дворовъ двадцати з лишком вшелякое повинни отдавати послушенство, пилно мѣти хочем и реиментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврия 15. Року 1696.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 614. – Арк. 35. Копія.

№ 157

1696, жовтня 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження універсалу київського митрополита Варлаама Ясинського стосовно прав Ніжинського Грецького братства при церкві архістратиґа Михаїла

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскому, обозному, суди, писарови и асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманови городовому и всему старшому и меншому товариству, также войтови, бурмистром, райцамъ, лавникомъ и всѣмъ мѣщаномъ и посполитимъ людемъ тамошнимъ. Ижъ учтивіе купцы греческии, обывателѣ нѣжинскии, одержавши отъ ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Варлаама Ясинского, архієпископа, митрополита кievского, галицкого и всея Малія Россіи пана и пастыря нашего, унѣверсалъ на строеніе порядку церковного у храма святого архістратиґа Михаїла и на заложене крестоносного братства себѣ даный, показовали они намъ и суппликуючи просили насъ о тоє усиловне, абысьмо того ихъ дѣла начинаніе и завзятость^б нашимъ гетманскимъ потвердили унѣверсаломъ. Уваживши теды мы: же оныи слушной рѣчи желаютъ, поневажъ, яко порядокъ церковный, такъ и братерский союзъ до помноженя хвали Божое стягається, далисьмо имъ сей нашъ унѣверсалъ, ствержаючи всѣ пункта и паракграфы, въ унѣверсалѣ ясне в Богу преосвященного его милости пана и пастыря нашего выраженыи. А межи иншими особливе ж выразне докладаемъ, жебы при церквѣ помененной презвитерь былъ держанный такий, якого оны улюблять и изберуть до волѣ и уподобаня своего,

^а Наприкінці у колі написано “мѣсце печати войскової”.

^б У копії написано “завзятость”.

и жебы тая церковь, сполне з презвитеромъ своимъ, особливимъ правомъ до звѣрхности пастырской митрополитанского кievского престола належала, до которое онъ, отецъ протопопа нѣжинский, ани жадень игумень, належати и в строеніе чина церковного заглядати не повинень. Надъто и всѣ они, учтивии купцы греческии, яко жители нѣжинскии, такъ и в пріездахъ будучии, в союзъ крестonosного братства, на строеніе чина церковного для болшой хвали Божой совокуплени мають быти, яко отъ протопопи, такъ и отъ всѣхъ священниковъ нѣжинскихъ свободни найдуючися, в парохіи тое греческой церкви, а належачи во всѣхъ справахъ духовныхъ до власти и суда пастырского, преречонного престола кievского митрополитанского. Якого благословеніе и волю в великой почтливости мѣти и всякое ему послушенство (никуда не ухилиючися) отъдавати будутъ должни. Которыхъ мы особливою нашею гетманскою укрываемъ обороною, и по ихъ прошенію особно тое потвержаемъ, що в привилеяхъ антecessоровъ нашихъ, славной памяти пана Богдана Хмельницкого, и иныхъ гетмановъ имъ надано; и унѣверсаломъ нашимъ в початку гетманства нашего утверждено, абы они, якъ прежде въ Малой Россіи найдуючися сами sprawy свои разсуждали, такъ и теперь будучи въ церковномъ крестonosномъ братствѣ, яко люде особливий свой языкъ маючи, и честь свою купецкую держати и цѣлост хранили хотячи, сами межи собою и межи челядью своею всякии разсуждали и росправляли sprawy, опрочъ креминалу. А чого самимъ имъ вершити будетъ неудобно, з тимъ до звѣрхности нашей гетманской удаватися и апеллювати и отъ насъ декретъ приймовати мають. Же яко самъ панъ полковникъ и старшина полковая, такъ и урядъ мѣский, в тии ихъ розсудки и росправы не мають втручатися и перешкожати, и жадного имъ чинити безчестя, зневаги и насилства. Що все, абы было ненарушне, теперь и в потомнии часы заховано, пилно и сурово подъ срокимъ войсковымъ каранемъ приказуемъ. Докладаемъ однакъ тое и варуемъ пилно, жебы они учтивии купцы греческии, такое маючи право, не понижали влади полковничое и овшемъ, якъ пану полковникови пошановане и учтивость, такъ и старшинѣ полковой и уряду мѣскому, прихилний и призвоитой привѣтъ чинити повинны, заховуючи и до всѣхъ мѣщанъ и посполства тамошнего братерскую християнскую любовь, и не чинячи никому з нихъ жадное кривды и досады, для захованя в сполной помешканю общей любителной згоды, якая до сохраненія оздобы и полности цѣлого города Нѣжина есть потребна.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 19 д[ня], року 1696.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: М. П. Ясно читается на печати въ ободкѣ: Печат Малои Россіи Войска Ихъ Цар. Пресвѣтлого Величества Запорожского. Посреди печати фигура во весь рост во всемъ облаченіи представляетъ запорожского козака, край пальца правой руки заложилъ за поясъ, а лѣвою рукою держитъ на лѣвомъ плечѣ рушницу.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 28 зв.-29. Копія.

О п у б л и к о в а н о: Федотов-Чеховский А. А. Акты Греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 55-57. – № 16.

*1696, жовтня 25. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
від оподаткування та повинностей людей,
що живуть у дворах Ніжинського Гречького братства
у Ніжині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетьманъ Іоанъ Мазепа.

Его жь царского пресвѣтлого Воиска Запорозкого полковникови нѣжинскому, старшине полковой, атаманови городовому, такъже войтови, бурмистром и всему маистратови тамошнему ознаймуемъ, ижъ прибывши в Батуричъ, учтивые купцы греческии в святобливомъ духовного братства союзе в Нѣжинѣ зостаючие, просили насъ о тое, абы ихъ дворъ церковный в Нѣжинѣ, подле двора небожчика Гуменского и два подворки такъже за Новымъ мѣстомъ лежачые, свободны были *от* повинностей воисковыхъ и посполитыхъ, то *ест* якіе тамъ люде убогіе для добору живутъ, жебы *от* подачокъ мѣскихъ и подводъ волны были, такъже и *от* становискъ жадныхъ. Прето мы таковой ихъ слушнои прозбе давши у себе мѣсце, розказалисмо имъ сей нашъ оборонный реиментарский универсалъ выдати, которымъ пилно варуемъ и приказуемъ, жебы до того ихъ братского двора и до ихъ же подворковъ мененныхъ никто з старшины воисковой и урядовой мѣской нѣжинской жадень належности мѣти и в нихъ людей живючихъ, до якої же колвекъ повинности и податку притягати, подводъ у ихъ брати и никому у ихъ становискъ показовати не смѣлъ, и найменшь трудности имъ задавати не важилься, а то подъ неласкою нашою гетманскою повторне пригрожуемъ, иначей жебы не было.

Данъ в Батуричи 25 октов[рива], 1696 року.

Звышменованный гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2409. – Арк. 46. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 30-30 зв. Копія.

Опубликовано: Федотов-Чеховский А. А. Акты греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 57-58. – № 18.

^а Після підпису у колі написано “М. П.” та “подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ греческомъ магистраті”.

*1696, листопада 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Мринську сотню
стосовно виконання громадських повинностей
та утримання компанійців, як посполитими,
так і козацькими підсусідками, що мають
свої земельні угіддя*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запоржского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковнику нѣжинскому наказному, старшинѣ полковой, а особливе сотникови мринскому, атаманом городовому и сѣлским зо всѣмъ старшимъ и меншимъ товариством: также и войтам з посполством, в сотнѣ Мринской найдуючимъся, ознаймуемъ. Иж, яко перед сим доношено намъ, такъ и тепер доходит насъ о томъ вѣдати, же многии таковыи у товариства сотнѣ Мринское под их окрыем знайдуются подсусѣдки, которыи свои власныи маючи кгрунта, поля, лѣсы, сѣножати на службы военное не пилнуют, а ни теж тяглости громадское з людми посполитыми не отбывають, черезъ що людемъ тяглым великая в отбываню тяглостей громадских, а надто в прокормленю компанейцовъ дѣется долегливост. Мы tedy хотячи той неслушне дѣючийся направити непорядокъ, яко перед симъ о томъ уже писалисмы, такъ и тепер, симъ листомъ нашимъ засылаючи, мѣти хочем и реиментарско приказуемъ, абы всѣ таковые подсусѣдки, которыи в своих, любѣ в козацких дворах, мешкаючи, поля свои, лѣсы, сѣножати и иншыи угода маот, от козаквъ не были жадною мѣрою окрываны, але жебы посполу з тяглыми людми не тылко в отбываню робочих до громады повинностей, але особливе и в прокормленю компанѣйцовъ належитост свою отбывали. Тай тылко самыи подсусѣдки, которые в дворах козацких мешкаючи, на чужие кгрунта, своих не маючи, з плугами, серпами, косами для заробку ходят, до подданской тяглости належати не маот. А такъ, абы нихто з старшого и меншого товариства, той нашой воли не был противным и повторе реиментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 1 ноеврия, 1696 року.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: О подсусѣдках в Мринской сотнѣ, которіе свои поля и сѣножати имѣют, даби с тяглыми людми работизну отдавали и компанѣйцовъ кормили. Року 1696, ноев[рия].

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 168. Оригінал. Печатка військова.

*1696, листопада 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про захист
міських привілеїв Ніжина*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Иван Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшине и черне и каждому, кому о томъ ведати належит, сым нашим уневерсалом ознаймуем. Иж, супликовали до нас пан Андрей Васютинский, войт нежинский з бурмистрами и всеми майстратовими тамошными, тое доносячи, же любо оны мают на свои мескии права и волности, так монаршии его царского пресвѣтлого величества поважньи грамоты, яко и давнейшии привилеи королевского величества, однак тепер великии терпят долегливости. А то не толко старшина полковая и духовнии особы, але и рядовое товариство, людей посполитых заступают от меской повинности. А сотники будто частокрот описуют таковых же тяглих людей в реестр свой козацкий. А греки многие, скупивши кгрунта у людей таковых, которие отбували мескую повинност, жадное з тих кгрунтов не чинят ратушови помочи, через що згола не могут они майстратовии выдолати и выстатчити належитых меских своих посполитых повинностей. Где и тое доложили, же старшина полковая будто им прирекает о провентовій приход, которий якобы оборочаю оны майстратовии на свои приватныи росходи. А они майстратовии тое прекладают, же значно умаляются тии их ратушныи приходы. Поневаж арендовая сумма, которая повинна в меской шкатуле зложена быти, ледво половина ее до ратуша их доходит. А яко ратушнеи вагы ярмарковыи торговли всякие люде не глядят бо, в домах торгы свои заводячи кантарами и вагами своими важат товары, так и ведерка их ратушного не глядячи, многии тамошнии особы в домах своих ведерком своим власным речи всякии продают и купуют. Также некотории мелники, так духовного, яко и мирского чина особы, не хотят давати розмеровых пожитков от шести каменей в млинах, на греблях меских нежинских обретаючихся и до ратуша належных, в чом всем просили они войт з бурмистрами и всеми майстратовими наше рейментарской обороны и заступания. А так мы, гетман, уваживши тии их тяжелоноснии долегливости, даем им пану войтови з бурмистрами и зо всеми майстратовими сей наш уневерсал, которым ствержаем теи их права и меские волности, позволяючи им, абы они подлуг оных поважньих его царского пресвѣтлого величества грамот без жадное перепоны заживали тих своих прав и волностей меских; того мети хотячи, абы тии мелники отдавали до ратуша их належитии розмеровие пожитки: и жеби всякий торговый человек ратушною вагою важили свои товары, а не потаемне, также и ведерком ратушным, а не приватным щоб мерачи всякий речи продавал и куповал. А если бы кто без ведома их тое чинил, такого грабити им позволяем. А старшина абы их майстратовых о провента, яко не истязала и им не примовляла, так абы не заступала тяглих людей от посполитых повинностей. Также и сотники абы не вписовали в козацкий реестр таковых же посполитых людей. Кгди ж преможньий его царского пресвѣтлого величества указ

и наше постановлене цале забороня[ю]т того, абы вновъ козаки в мужики, а тяглии люде в козацтво вписовались. Греки, займаючи свои кгрунта и оседлости, аби конечне до ратушной их повинности належали и им майстратовим абы отдавали належитое послушенство: о тое все варуем и повагою сего нашего уневерсела приказуем.

Дан в Батурине, ноеврия 11, року 1696.

Звыш менованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 12-13. Копія.

Там само. – Спр. 65. – Арк. 160. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – Стр. 129-131.

№ 161

1696, листопада 23. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Романівський стан

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ всѣмъ кому о томъ вѣдати належит, а особливе всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества, такъ городо[во]му, яко и низовому, а тут же и на Кодацѣ²⁰⁰ знайдуючомуся товариству. Ижъ просил нас превелебній в Богу отецъ Іпатій Горбачевскій, игумень монастиря Мгарского Лубенского з братією, абысмо станъ Романковскій, на рецѣ Днѣпрѣ стоячій, и здавна за унѣверсалами антecessоровъ нашихъ въ ихъ заживаню будучій, зо всѣми здавна до него належачими рибними ловлями, нашимъ потвердили унѣверсаломъ. Мы теды для мѣстца святого, прозбѣ его не отмовивши, тот станъ Романковскій, симъ нашимъ унѣверсаломъ потверждаемъ, позволяючи ему^а з братією зо всѣхъ рибнихъ до того изу належачихъ пожитковати ловлей. Зачимъ абы ниhto з старшого и меншого городского, низового и кодацкого товариства, а особливе жаденъ з дозорцовъ нашихъ, ему отцу игумену з братією в отбиранию з того помененого изу пожитковъ чинити жадной не важилсѣ перешкоды, мѣти хочемъ и под войсковимъ каранемъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 23 ноевр: 1696 року.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “Унѣверсаль Іоанна Мазепи гетмана потвердителній на станъ и на изъ в Романковѣ данный”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 145. Копія.

^а У тексті “его”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ такъвъ подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1696, листопада 24. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
жителів села Омбиша, належного
до Омбишського монастиря і Києво-Печерської лаври,
від забезпечення провіантом і підводами
перейжджих через село старшин і військової “черні”*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить. Ижъ, беручи мы гетманъ под оборону нашу село Омбышъ, до монастира близко него стоячего Омбышского²⁰¹, здавна до лавры Києво Печерскія прислушаючого, належачое, мѣти хочемъ и приказуемъ сурово, абы жаденъ з старшины и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и ни хто инший, мимоездомъ и переездомъ чрез тое село не смѣль и не важилься жаднимъ способомъ людей посполитихъ тамошнихъ, то есть бранемъ подводъ и вимаганемъ кормовъ и напйтковъ, обтяжати, под срукгим войсковимъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноевріа 24. Року 1696.

Звишъменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетманскій, аби жаденъ з старшины и черни войсковою з села Онбиша не важилься подводъ брати и вимаганіемъ кормовъ и напйтковъ обтяжати.

1697 рік

№ 163

*1697, січня 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
військовому канцеляристу Саві Шабельниченкові
викупити Добролежівський гай та повернути луки
під Шабельниками, які раніше належали
його пращурам, з правом отримувати десятину
від людей, що користуються його нивами*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, а особливе сотникам пѣщанскому и бубновскому, и каждому кому о томъ вѣдати надлежитъ, ознаймуемъ, ижъ показоваль намъ панъ Сава Стефановичъ Шабелниченко, канцеляриста нашъ войсковій отвористии два листа пановъ польковниковъ переяславских, одинъ небожчика Войцѣ Сербина²⁰² на гай Добролежовский, под селомъ Шабелниками будучий, которимъ владѣли его п: Стефановича прадѣды Шабелниченко и Шабелникъ, по которих смерти нѣкаторіи легкомисленніи ихъ кривніи попродали тіи гаи, а другій листъ пана Івана Мировича, нинѣшного полковника переясловского на луки, тамъже под Шабелниками лежачіи, небожчику Івану Каневцевѣ его данніи, и просил онъ панъ Стефановичъ Шабелниченко себѣ нашого на тіи прадѣдовскіи свои грунта унѣверсалъ за которимъ би моглъ онъ отложивши за тіи гаи имъ людямъ гроши, овими гаями владѣти и пожитковати. А такъ ми гетманъ, склонившись на тую его прозбу, симъ нашимъ унѣверсаломъ, яко тіи полковницкіи листи ствержаемъ, такъ позволяемъ ему п: Стефановичу, яко сукцесоровѣ тѣхъ добръ, тими луками пожитковати і овій гай (отдавши належити за оній гроши) в свое владѣние обняти, якъ хотя користовати оними. Тутже позволяемъ ему ж пану Савѣ Стефановичу, яко державцѣ і сукцесоровѣ, отбирати к wsparту господарства своего десятину з нивя стародавнього Шабелниковского Добролежовского, з людей тих, которіи будут пахати оние нивя за его вѣдомомъ, видаючи прето о такой волѣ нашой, абы нѣхто з старшини и чернѣ ему пану Стефановичу в владѣни[я]хъ тихъ добръ не чинилъ перешкоды овшемъ, аби старшина пѣщанская и бубновская надежитую до обнятия тихъ гаевъ, лукъ, нивя приззвоитихъ пожитковъ чынила

помощь, а люде тамъ нивели пахаючи, жеби не укриваючи належитой десятины, оную повинность ему отдавали без [с]переки, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, генваря 5 д[ня]. Року 1697^а.

Ввишеіменованный гетман, рукою власною^б.

Нижче написано: Унѣверсаломъ за сему (?) Малороссийской коллегіи указа свѣдѣтельствovali и подписалися полковникъ Григорий [...]. 1767 году, декабря 1 д[ня], таковъ подлѣнный унѣверсаль принялъ и росписался подданий, ассесоръ колежский [...].

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Стр. 146. Копія.

№ 164

1697, квітня 2. Батурин – Універсал Івана Мазепи про заборону Полтавському монастиреві та іншим власникам маєтностей прилучати до повинностей посполитих, що належать до міста Полтави

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковниковѣ полтавскому, полковой старшинѣ, обозному, судѣ, писарови, асаулам и значному товариству, ознаймуем. Ижъ суплѣвовал до насъ, гетмана, войтъ полтавский з мещанами и зо всѣм посполством тое доносячи, же нѣкоторое значное войсковое товариство и законники монастира Полтавского людей посполитих, до мѣста Полтавы належных, потягають до своего послушенства, а именно панъ Павел Семенович²⁰³, маючи собѣ наш унѣверсаль гетманский, на село Павлинки даний, притягаєт к своему послушенству и село Яковцѣ, яке належало особно до мѣста Полтави, а за Ворсклом²⁰⁴, недалеко его пана Павловой греблѣ, болше десятка дворов будучих, до послушенства мѣского належных, он же панъ Павел Семенович загорнул к своему послушенству. Да й панъ Михайло Нащинский²⁰⁵, обозный полку Полтавского, до своей маєтности села Нижних Млынов килканадцат дворов, мѣских подворков, притягнул к своему послушенству. Также и панъ Леонтий Черняк, маючи свою греблю на рѣчци Олшаной, забороняєт и цале не допускаєт тамошних посполитих людей до мѣского их послушенства. Да и законники того ж монастира Полтавского

^а Даний документ опубліковано в “Універсалах Івана Мазепи”, ч. I., проте з іншою помилковою датою (5 грудня 1690 р.), що ця дата невірна видно, зокрема, і зі згадки в універсалі про переяславського полковника Івана Мировича, призначеного на полковничу посаду після Івана Лисенка в 1692 році.

^б Перед підписом зазначено “на подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

подворчанъ до ратуша мѣского належных, близко их монастыра мешкающих, привлащаютъ к своему монастырскому послушенству. В чом всем просили они, войтъ з посполитими людьми, нашего заступленія и своей цѣлости обороны. Теды мы, гетманъ, давши имъ сей нашъ унѣверсал, мѣти хотимъ и сурово приказуемъ, абы нихто з преречонихъ особ не важился людей посполитих, до мѣста Полтавы належных, до своего послушенства потягати, але тоєю маестностю всякий повиненъ контентоватися, которую хто з ласки нашей и до ласки нашей маеть и держитъ. Уважаючи тое же на села и на самый город Полтаву частии войсковии бувають походы, под час якого случаю немалои они, мещане, узнають трудности в отбуванню подводъ и в вистатченю кормовъ, а особливо в той же своей супплѣцѣ они, войтъ з мѣщанами, доложили и тое же кожнихъ святъ Рождества и Воскресенія Господня полковая старшина вимагають у нихъ нѣкоторихъ датков. Теды любо то бывало же на святыхъ преречонихъ господарскихъ праздниковъ давали они, мѣщане, имъ старшинѣ полковой тии датки, однакъ теперъ мы приказуемъ, абы нихто з старшинѣ полковой не важился витягати у нихъ мѣщанъ тыхъ датковъ, але щобъ старшина полковая тымъ контентовалася, що они, войтъ з мѣщанами, под часъ святъ Рождества и Воскресенія Господня з своей добровольной любвѣ и учтивости имъ дадутъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 2, року 1697.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк.67 зв.-68. Копія.

№ 165

1697, квітня 30. Батурин – Унѣверсал Івана Мазепи про заборону Дмитрові Мамчулу втручатися у справи Ніжинського Грецького братства

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати належить. Ижъ яко уже дали есмо унѣверсалъ нашъ учтивымъ купцомъ греческимъ въ Нѣжинѣ обитающимъ, абы в союзе крестоносного братства жительствующи церковный заховали порядокъ, и сами межи собою всякіи розсужали справи, такъ кгда теперъ онии учтивии купци занесли передъ насъ скаргу на Дмитрія Мамчала о чинячиися имъ отъ него досади, и просили о тое, абы онъ Дмитрій до братства ихъ не належалъ и в порядкахъ церковныхъ не чинилъ перешкоды; теды мы тое ихъ прошеніе зъ доводовъ за слушне принявши, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ, приказуючи жебы сій речоный Дмитр[и]й Мамчалъ межи братство ихъ купцовъ греческихъ нѣжинскихъ нѣ тиснулъ и жаднымъ способомъ не важился въ порядкахъ церковныхъ чинити трудности, и нихто иный имъ не чинилъ [бы] и наименшее завады, а если бы

онъ Димитр[и]й, албо кто инный, упорнымъ будучи, важился чинити, албо въ церковномъ порядку, албо въ росправахъ бываючихъ помѣшку, наводячи нарушене унѣверсалу нашему, такового мы срокго карати на худобѣ и на здоровью безъ отпущу будемъ.

Данъ въ Батуринѣ, априля 30, року 1697.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^а.

О публіковано: Федотов-Чеховский А. А. Акты греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 58-59. – № 19.

№ 166

***1697, травня 10. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи жителям
міста Мрина, маєтності Чернігівської архієпископії,
що забороняє вимагати від них особами різних чинів
продовольчого утримання та підвод, а переїжджжим
у військових справах, брати лише необхідне
і за подорожніми гетьманськими листами***

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати належить, всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, *и ж* донесено намъ вѣдати, же рожнихъ чиновъ особы, *от*правуючи свои дороги, болшей невисланными, нѣжли высланными, будучи, чинятъ великіе, людамъ по мѣстах и селахъ мешкаючимъ, утяженя, доправуючися вимыслных живностей и збиточних напоевъ, а особливе самоволне беручи подводи, якии *ж* мѣръ и мѣстечка Мрина²⁰⁶, маєтности катедрі Чернѣговское, жителѣ великую узнають долегливость, хотячи теды мы, абы таковии тимъ мринскимъ обывателем не дѣялися збитки и прикрости, видалисмо сей нашъ оборонный унѣверсал, приказуючи пилно, абы жаден з переезджаючих по своемъ дѣле особъ, не мѣючи нашего подорожного писма, не важилься в тамошних жителей, якъ кормовъ, напитковъ и подводъ витягати, такъ и найменшее чинити прикрости. А если бы и в войсковом ехаль дѣлѣ и за нашимъ подорожнимъ листомъ, то тилко сам живностью мѣръною, не чинячи жадных вымысловъ, контентоватися маєтъ, а напитковъ и одное кварта вимагати и лишних подвод брати не повиненъ, тилко такъ много, якъ в подорожной нашой будетъ написано. А инших датковъ наменьших не повиненъ вимагати. А хто бы без подорожного листа нашего важилися кормовъ, напитковъ домагати и подводи брати, або якии колвекъ себѣ вигоды, а надто чинити зброднѣ, такового всякого обывателям преречонимъ позволяемъ тамже городничому припиняти и намъ

^а Наприкінці зазначено у колі "М. П."

гетману о томъ давати знати. А мы такихъ своеволцовъ срокго непоблажно карати розказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 10. Року 1697.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль в Мрын, дабы пере[е]жчаючи не вимагали лишнихъ датков и подвод. Року 1697.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 172. Оригінал. Печатка військова.

№ 167

1697, травня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Кієво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой и всему старшому и меншому того полку товариству и посполитим людемъ ознаймуемъ. Поневажъ зо всѣхъ сторонъ православія восточного исповѣданя, всякии визнавцы претѣкаючи к чудотворной Кієво Печерской святой лавры, многое ее узнають ласкавое прихилности, теды и мы гетманъ, респектуючи на тоє мѣстце святое, уволняемъ село Омбышъ, маєтностъ Печерскую од посполитихъ тяжаровъ, именно од даваня на полковыи армаши и сторожи и певныхъ уложенныхъ датковъ. Вѣдаючи прето о такой волѣ нашей, абы ниhto з старшины войсковой и посполитихъ людей не важилса брати тоєй на армаши и трубачи полковыи повинности жадной, которая нехай з иншого мѣстца на нихъ будетъ выбырана. Такъже и арендовой рати, сто золотихъ толко, а не болшъ, з того села Омбыша для убожества тамошныхъ людей до общей складки, жеби без жадной турбаціи брано, того мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ з Батурина, мая 15 д[ня]. Року 1697.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль ясне велможного, уволнений от даваня трубачомъ и армашом и сторожом.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 5 (2). Оригінал. Печатка військова.

*1697, липня 2. Табір біля Кодацької пристані –
Універсал Мазепи про мобілізацію козаків
для військового формування
миргородського полковника Данила Апостола*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Іван Мазепа.

Паном полковникомъ наказнимъ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлским і всему старшому і меншому товариству в всѣх полках рейменту нашего застаючим ознаймуемъ. Іжъ по одходѣ нашом от пристани Кодацкой у плавний походъ на низъ Днепра, оставилисмо, з певною частю войска видѣленого, пана Данила Апостола²⁰⁷, полковника миргородского, над рѣчкою Орѣлю, в устю^а Орчика²⁰⁸ впадаючого, для перестороги и недопусканя под городаы великоросійкие и малоросійские ити неприятелским чатам, которому злецилисмо при оном порадку и тое учинити, аби до боку своего з полковъ всѣх у домах застаючое товариство ступити и з онимъ, на помененнимъ мѣсцу застаючим, от поля Кримского стерегти переходовъ, и если би показались неприятелѣ в какой купѣ то над ними военний промыслъ чинити старался, якобы цѣлост краю нашего захована могла бити. Зачим пилно упоминаемъ и приказуемъ, через сей листь, абы хто колвек менуется козаком, конечно надпоравшися в косовицѣ и жнив[ѣ], за тижден по Успеніи Пресвятой Богородицѣ, в табор до его пана полковника миргородского становилися на Орелѣ з порадним оружжемъ и достатком всякого борошна. А если бы мѣлъ хто з войскового, позосталимъ в домах, то[варис]тва сей волѣ нашой противен оказатися и на помененное мѣсце на[з]наченном часѣ не стати, такового кождого роскажем не тилко на [здо]ровю, але і на горлѣ карати.

Дан в таборѣ од пристани Кодацкой, июля 17, 1697 року.

Звышменованный гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14650. – Арк. 225. Копія.

^а В тексті копії написано “иютю”

^б Наприкінці у колі написано: “мѣсце войскової печати”.

1698 рік

№ 168а

*1698, січня 14. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Братського монастиря на куплений млин
на річці Котор та на даровані ґрунти і гай
біля Острицької Кудинової греблі*

Его царского пресвѣт[лого величества Войска] Запорожского [гетманъ Іоанъ Мазепа].

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кож[дому, кому о томъ] належить, ижъ прекладалъ намъ, будучи в Бату[ринѣ], господинъ отецъ Прокопий Колачинский, ректоръ братский [...] именовъ всей братии своей, что купнимъ способомъ за певную сумму золотихъ пятьсотъ [купили млинъ], на рецѣ Котори стоячий, и просили нас, абысмо тот их млинъ нашимъ гетманскимъ потвердили унѣверсаломъ. Яко тедеы каждая рѣчь доброволне купленая, сама в себѣ есть волная, так мы той пре[ре]чоный их млын куплений ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, позволяючи ему отцу ректорови и всей братии его монастыря онымъ млиномъ владѣти и всякіи з него приходячи пожитки на монастыр свой отбѣрати, тутже в семъ нашомъ унѣверсалѣ ствержаемъ и кгрунта, лежачии при греблѣ Острицкой, прозиваемой Кудиновой, и гай, въ Упѣровомъ хуторѣ будучий, доброволне от Василя Семеновича Кропиви, жителя греблѣ Кудиновой, на манастир их Братский Кіевский легкованние, позволяючи имъ оными вѣчними часи спокойне владѣти и пожитковати. Мѣти прето хочемъ и пилно приказуемъ, абы ему отцу ректору и братии его, такъ в пререченой того млина куплѣ, и в отбиранію з ней приходячих на монастыр пожитков, яко и в зуполномъ вѣчньими часи владѣннїи вижей помянутих леггованих кгрунтов ниhto найменшое не смѣлѣ чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, генваря 14. Року 1698.

Звишьменованный гетман, рука власна.

На арк. 2 зазначено: uniwersal Je° Mci Pana Hetmana Jana Mazepy powierdzajzcy kupli mlyna Jacyszyna, na Kotore, 1698, henwara 14.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216 – Д. Братський монастир. – Оригінал з військовою печаткою, пошкоджений, текст в дужках подано в реконструкції.

№ 169

**1698, січня 18. Батурич –
Наказ Івана Мазепи п. Забілі утримувати
як і раніше, в своїй маєтності Обтові,
вигнаних ним перед цим, піхотних компанійців**

Мой ласкавий пане Заб'їла.

Явилися тутъ перед насъ, гетмана, товариши п'їхотнии, по указу нашом в маєтности вашой Обтов'ї станцію маючии, з тимъ, же вы, давши имъ за едного проступного ихъ товариша причину, вигнали оныхъ з села своего, отдаливши станції. Зачимъ приказуемъ вамъ, абысте з того винного справедливости доходили, а симъ товаришомъ по прежнихъ господахъ, в маєтности своей, станцію показали. Що абы такъ, без жадной спреки, а не иначе, было и повторе приказуемъ.

Данъ з Батурина, генваря 18 д[ня]. Року 1698.

Вамъ зычливый Іванъ Мазепа, гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 22. Фотокопія з оригіналу.

№ 170

**1698, січня 30. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про порядок утримання
охочекомонних та охочепіхотних козаків
в місцях постійного розташування**

Его царского пресв'ятлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови черн'їговскому, стародубовскому, н'їжинскому, старшин'ї полковой, всякимъ урядомъ по м'їстахъ и селахъ будучимъ и всему старшому и меншому товариству и посполству ознаймуемъ, ижъ стало у насъ гетмана такое постановлене, абы во вс'їхъ полкахъ, городахъ и селахъ для охотничкого товариства поправити станції ку облегченю убогимъ людямъ. Поневажъ доносилося намъ в'їдати з розныхъ м'їстцъ, же того товариства на едномъ м'їстцу мало, а на другомъ много і з утяженемъ людзкимъ обр'їтається. А такъ мы теперъ приказуемъ, абы именно на компан'їйця комонного по двадцет пят, а на п'їхотинця по двадцет человекъа господаров отведено и назначено было. Прето, абы всюда такъ, а не иначе подлугъ того указу нашего на каждого товариша господаровъ, по тылко, якъ выжей наменилося было распоражено, котории господар'ї повинни тому человекъу, которий у нихъ станцію м'їти будет, подлугъ установи наше выстатчати корму належитого. Яко теды в посполитихъ малороссийскихъ городахъ и селахъ маєть тотъ порядокъ заховатися, такъ абы

и в маестностяхъ катедральныхъ архиепископии Чернѣговской, в полкахъ Чернѣговскомъ, Стародубовском и Нѣжинскомъ будучихъ, было заховано, пилно, а пилно приказуемъ, подъ срокимъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, генвара 30 дня, 1698 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 написано: унѣверсалъ, як много подданих на конного и пѣшого козака для суштентованя належит.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 182. Оригінал. Печатка військова.

№ 171

1698, березня 3. Батурин – Універсал Мазепи про взяття під гетьманську протекцію вдови Олексія Урвихвоста Меланії

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвек о томъ вѣдати належит, а меновите п: сотникови глуховскому, атаманови городовому тамошнему зо всѣмъ товариствомъ, также атаманови и войтови и всѣмъ жителемъ, якъ козакомъ, такъ и посполитим села Спаского. Ижъ респектуючи на услуги Алексѣя Урвихвоста в Войску Запорожскомъ ронячие, на которых, будучи в Таванской осадѣ, *от* неприятелей бесурманъ пораненнимъ, и животь свой скончилъ, беремо жену ж его Меланию овдовѣлую под нашу гетманскую оборону, увольняючи оную *от* военныхъ походовъ, и *от* всяких, и посполитих, повинностей, до ласки нашей. Зачимъ мѣти хотимъ и сурово приказуемъ, аби кождий, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, якъ п: сотникъ глуховский, и весь урядъ тамошней, атаманъ з товариствомъ и войтъ изъ посполствомъ спаскимъ, такъ и никто инший, не смѣли и не важилися ей до жаднихъ повинностей потягати, и жадной наименшой трудности наносити и перешкоди в свободномъ мешканню чинити, и повторе абы воля наша, в семь унѣверсалѣ вираженная, ненарушне била захована, пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 3, року 1698.

Звиш менованный гетманъ, рукою власною*

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55316 (1). – Арк. 137. Копія.

* Наприкінці у колі написано: "мѣсто печати рейментарской".

№ 172

*1698, березня 18. Батури́н –
Наказ Івана Мазепи прилуцькому
полковникові Дмитру Горленкові
щодо ремонту суден та їх проведення до Січі*

Мой ласкавий приятелю пане полковнику прилуцький.

Лист в[аш] милостинь дойшовль рукъ нашихъ: в которомъ ознаймуешъ в[аша] м[илость] о суднах водныхъ, якіи где найдуютьсѧ и цѣли сум, а якіи нарушени, и направи потребують: такъ же и о тихъ, котории не вѣдати где подѣлися. Зачимъ мы чрезъ сей листъ нашъ жадаемъ и приказуемъ, абыс в[аша] м[илость] якии з прошлолѣтного судна^а направи потребують, старался напоровати неоткладне. А новии велѣте дѣлати тожь, яко найскорѣй. А що просишь в. милость нашего себѣ извѣщеніа, яковимъ порядкомъ до направлення суденъ належнии рѣчи, яко то смола, желѣзо и иншіе потребства маюот провадитися до Сѣчи и якого власне времени заразъ или нет. Теди прекладаемъ в. м[илости], же не заразъ, але скоро рѣки пустят, не ждучи иннихъ полчанъ, абыс тилко успѣль, можешъ в. м[илость] передомъ посылати своихъ людей, з тими новоподѣланими суднами и з тими належитостями, до напорованя нарушенихъ суденъ потребными, на выжейпомянутое мѣстце. Тое в. милости наменивши, зычимъ ему жъ доброго здоровья.

З Батурина, марта 18. Року 1698.

В. милости зычливий приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес: велич: Запороз[кого].

На звороті зазначено: Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови прилуцькому пану Димитрію Горленку²⁰⁹, моему ласкавому приятелеви. О стругах и липах в Сѣчи.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 228. Оригінал. Печатка військова.

№ 173

*1698, квітня 8. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому
товаришеві Федору Бобрикевичу відновити млин-вешняк*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, кому колвекъ о томъ теперъ и на потимъ вѣдати будеть належало; особливе еднакъ пану сотникови понурницкому,

^а У тексті написано “суду”.

іжь просиль насъ гетмана панъ Феодоръ Бобрикевѣчъ, товаришь войскowyй, абысмо ему на купленомъ займищи, на которомъ здавна млинокъ вешнякъ буваль, на рѣчце Голомесцѣ, вижей села Крисокъ в сотнѣ Понурницкой, в Андрѣнка Викуса, козака крисковского, своимъ власнимъ коштомъ вешнякъ млинокъ построити и реставровати позволили и нашимъ унѣверсаломъ ствердили. Мы теди гетманъ, видячи его Феодора Бобрикевича до войскової служби охоту и до далшой заохочаючи, позволяемъ ему на прежьреченомъ займищи, своимъ коштомъ млинъ построити, з такимъ еднакъ докладомъ, абы *от* того построения млина в близко околележачихъ кгрунтахъ людемъ не було шкоди и руини, и з того помененого млина всякии належнии пожитки отбирати и онимъ, яко своимъ власнимъ вѣчне владѣти. Зачимъ мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, абы вишь помененому пану Феодору Бобрикевичу, такъ в строеню на помененомъ займищи того млина, яко и в отбиранию з него всякихъ приходовъ на свои власнии домовии пожитки до ласки войскової ништо жадной и найменшой не важилься чинити перешкоди.

Дан в Батуриѣ, априля 8. Року 1698.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Унѣверсал ясне вел: на млинъ Крисковский.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 33. Оригінал. Печатка військова.

№ 174

1698, квітня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівському Єлецькому монастиреві зайняти греблю на річці Смолянці та побудувати на греблі млин

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови кievскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ посполитимъ людемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ. Ижь просил насъ висоце в Богу превелебный господинъ отецъ Димитрий Савичъ²¹⁰, архимандритъ монастира Елецкого Черниговского, абы могль в монастирскихъ кгрунтахъ межи селами до монастира Елецкого належачими Копачевомъ и Надиновкою, на рѣчцѣ Смолянцѣ²¹¹, заняти греблю и строити на оной млынъ. Теды мы, по тому его отца архимандрити прошенію позволилисмо, яко греблю на помененой рѣчце заняти, такъ и млынъ подлугъ жаданя своего строити, однакъ з такимъ докладомъ, жебы од того занятя греблѣ и построения млына тамъ, якъ козацкимъ, такъ и посполитихъ людей кгрунтамъ, поблизу лежачимъ, не дѣялася якая перешкода. Вѣдаючи прето о таковой волѣ

нашої кождей, абы ніхто з старшини и чернѣ не важился ему отцу архимандритѣ, и от его на томѣ дѣлѣ вижей именованом зостаючимъ послушникомъ, жадное найменшое чинити кривди и перешкоды, симъ же унѣверсаломъ нашимъ пишно варуемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 17. Року 1698.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено “Фундушъ гетманскій на млинъ Копачовскій”.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 41. Оригінал. Печатка військова.

№ 175

1698, квітня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на маєтності та монастирських підданих

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томѣ вѣдати належить, а меновите паном полковникомъ, обознимъ, судямъ, писарамъ и асауломъ полковимъ, сотником, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, ижъ не тилко стосуючися мы до унѣверсаловъ от антecessоровъ наших монастиреви Макошинскому святого чудотворца *Христов*а Николая на обвароване такъ самого монастиря з приналежащими кгрунтами, яко и на защиту подданнымъ тому монастиреви прислушаючим, наданным, але и з ревности нашею маючи до того мѣстца святого прихилность, даемо вновъ потвержательный сей нашъ унѣверсаль, варуючи пишно, абы якъ оный монастир при зуполной своей цѣлости зо всѣми приналежними кгрунтами и всякими угоди найдовался, такъ и подданыи по прежнему обыкновенію жебы были захованы при ономъ же монастиру. Зачимъ мѣти хочем и рейментарско приказуемъ, абы нѣхто з старшини и чернѣ Войска Запорожского не важился помененному монастиреви в кгрунтах и всяких властностех найменшое шкоды и уймы, а особливе в тягнѣнях военных ночлѣгами и попасовисками подданных монастирских обтяжати, также околичных обывателей в заживаню кгрунтовъ трудности и перешкоды затѣвати.

Данъ в Батуринѣ, априля 26. Року 1698.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Данъ унѣверсаль Мазепинъ в году 1698, априля, о всѣхъ кгрунтах монастыр: а найпаче о станціях.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 50. Оригінал. Печатка військова.

1698, квітня 28. –

**Універсал Мазепи про надання права
оренди горілчаних та тютюнових шинків
на міські потреби Прилукам за 1500 золотих**

[Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа].

Ознаймуемъ [симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колевек о томъ вѣдати належит, а меновите п: сотникови прилуцкому, атаманови городовому тамошнему зо всѣмъ товариствомъ, войтови и всѣмъ жителемъ]^а, ижъ яко прошлого року за общего всихъ старшихъ и меньшихъ, такъ войсковыхъ, яко й помистныхъ обывателей малороссійскихъ постановленя и приговору стало тое, абы аренды всюди по городахъ и городкахъ не поединковымъ особамъ булы запродаваны, але всюда всеми общежытельны булы держаны, такъ и теперь тое постановлене заховуемъ. Прето и на сей рокъ 1698 отъ дня 12 июня, преподобного Онуфрія, починаючиися, а въ пришломъ 1699 о том и часи кончытися маючий, позволяемъ пану сотнику прилуцкому, атаманови зъ товариствомъ и войтови тамошнему зъ поспольствомъ горилъчаной и тютюннй шинкъ имить в зупольномъ завидованню ку лутшой своей выгоди и общому миському пожиткови, при котором по обнятю аренды и отобраню интерцизіи, мають оные и повинны будутъ належытую до Скарбу Войскового сумму 1500 золотыхъ отдаты безъ жадной отволоки. А докладаемъ тое, абы волно було кождому, яко зъ козаковъ, такъ и зъ посполытыхъ людей на хрестыны и на веселле любъ въкурыты соби кадку одну и другу горилки, любъ купыты соби на сторони, хто похочет, сто кварть, альбо пятьдесять, тыльки бѣ не меньшъ, якои купли гуртовой горилки мает буты. За ведомости сотника, атамана и войта, альбо тыхъ людей, которыи зъ полицення мисского арендою завидовати будутъ. А еслы хто съ козаковъ велель^б посполытыхъ людей ста, альбо пятьдесять кварть горилки купыть не похочетъ, а схочить на меньшомъ частованю перестати, то повиненъ купыты оную въ аренды: лечъ на такіи оказіи маеть имъ продавана буты горилки кварта дешевою циною, а не такъ якъ на роздробъ продается.

Варуемъ однакъ тое, абы старшына не важылась горилкою своихъ даваты въ арендовые шинки дорожшею циною, одколь бы мисту въ пожиткахъ не було уймы; а медомъ, пывомъ и брагою вольно всимъ, якъ козакамъ, такъ и посполытымъ людямъ шинковаты.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 470-470 зв. Копія, має назву “Копія съ универсала Мазепы, снятая в 1709 году. 1698, апр[иля] 30.

^а В дужках реконструкція тексту.

^б Так у тексті, хоч за змістом мало б бути слово на зразок – “чили”, “альбо”, “так и з”.

№ 177

1698, травня 17. Батурич – Оборонний універсал Івана Мазепи місту Березні від переїжджих

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и черни, а особливе переїжджающим всякого чину людем и кожному, кому о том ведати належит ознаймуем. Иж донеслося нам ведати, что многие переїжджающие через город Березную люде, не меючи нашего гетманского виразного подорожного листа, доправляются збитечных кормов и напоев, подводи и проводники самовольные берут и многие чинят збитки, через що тамошним людем не меньшее наносится утяжение и нищета, яко теде неслушне тое деется, так мы, хотячи таковое самовольство и своеволя посоромити, видаем сей наш оборонний универсал, в котором мети хочем пишно и сурово приказуем, абы хто колвек, любо з дворян и слуг наших гетманских, любо иншие якие колвек переїжджающие люде, без подорожного нашего листа не важился так кормов, напоев и оброков для коней, яко подвод и проводников братьи и найменшой тамошним старшим чинити доуки, а если бы хто тоей воли нашой не слушаючи, а упором своим поступаючи, похотел, не маючи нашего виразного себе листа подорожного, чинити в пререченом городе Березной, якии збытки и доправлятися кормов, напоев, албо подвод и проводников, такового позволяем там урядовим людем удержовати и до нас о том ознаймовати, або безчестно з города оного випроважати, в чом всем абы так и нейначе было и повторе сим универсалом нашим варуем.

Дан в Батуричине, мая 17, року 1698.

Звишменованный гетман, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис, 1998. – № 2 – С. 37. – № 26. Оригінал.

№ 178

1698, травня 19. Батурич – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гетьманського управителя в Батуричському замку Никифора Лук'яновича на куплені ним млини та інші володіння

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлѣйшаго величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковниковѣ чернѣговскому, сотниковѣ сосницкому и всѣмъ посполитимъ людемъ в той сотнѣ найдуючимся, и кому кольвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, иж за вѣдомомъ и позволеніемъ нашимъ гетманскимъ панъ Никифор Лукьяновичъ, на сей час господар замку нашего Батуринского, купивши себѣ в певнихъ людей, яко греблю, прозиваемую Довгую, на рецѣ Убедѣ в уездѣ Сосницкомъ, з млинами о семи колахъ стоячими, з мелницкое частю, а при ней по урочищу названним з борами, лѣсами, сѣножатми и инними угодами, так и в п: Полуботка войсковую част войсковыхъ розмѣровъ в тихъ же млинахъ от нас наданную, с присѣлими тамъ людми, и у вѣчность просиль нас о потвержение тоеи своей куплѣ, теде мы, склонившися на его прозбу, а респектуючи на оного намъ зичливіе услуги, и видячи в немъ способность и на далшій час до услугъ войсковихъ, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ тую его куплю и при немъ заховуемъ до тоеи Довгой греблѣ всѣ грунта и присѣліе люде, яко в купчихъ ограничене виражено, есте позволяючи ему, якъ хотѣты ведлугъ своей мисли греблю оную подвшати, млини обновляти и всякие прибыли для своего пожитку розмножати, в чомъ всемъ абы ему, пану Никифору, ни хто не важилься тепер и в далшій час чинитъ наименшой перешкоды и трудности, пильно упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 19 д[ня], року 1698.

Звишъ іменованніи гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55254 (3). – Арк. 241 – 241 зв. Копія.

№ 179

1698, травня 22. Гадяч – Універсал Івана Мазепи про надання права Чернігівському Єлецькому монастиреві продавати горілку на монастирських перевозах

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Паном полковником чернѣговскому и нѣжинскому, старшинам полковим, сотником и атаманѣ городской зо всѣмъ товариством, также и войтом и всѣм, кому колвек о том вѣдати належит, ознаймуем, иж просыл нас висоце в Богу превелебный господин отецъ Димитрій Савич, архимандрит елецкий чернѣговский з братією о позволене, абы могли на перевозахъ своіхъ монастирскихъ, едномъ под Чернѣговомъ, а другомъ – Овдѣевскомъ, горѣлку свою для шинку держати и продавати оную такую квартою и ценою, якою и в самихъ городахъ продается, а то для монастирскихъ нужныхъ расходовъ. Теде мы, тое его отца архимандрити прошение

^а Перед підписомъ зазначено: “в подленномъ подписался тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати гетманской”.

принявши и уваживши, же через тое нимало мѣсту не будет убитку, позволилисмо на помененных перевозах монастирскую горѣлку шинковати з таким варунком, жебы почому в городах кварта продается, потому и там, а не таншей, оная повинна быти продавана. Мѣты теды хочем и рейментарско приказуем, аби никто з старшини и чернѣ и посполитих людей преречоных отцу архимандритѣ в том даваню монастирское горѣлки жадное наименшее не смѣл и не важился чинити перешкоды.

Дан в Гадячом²¹², мая 22, року 1698.

Звышменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: “Унѣверсал гетманский на шинк на наших перевозах”.

Опубликовано: Мищик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 97. – № 8. (З посиланням – БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 69. Оригінал).

Опубликовано фрагментарно: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 40-41.

№ 180

1698, травня 29. Табір на Човпаках – Універсал Івана Мазепи про захист від підтоплення млинів, що знаходяться на Роменській міській греблі, через підвищення рівня води на греблі Антона Кузьменка, розташованій нижче на річці Сулі

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманѣ Іванѣ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, а особливо старшинѣ, в сотни Роменской будучой, зо всѣми тамошними обывателями, ознаймуемъ, ижъ на суплѣку Івана Манжоса и Івана Остренка з товариствомъ, обывателей и мелниковъ роменскихъ о подтопление ихъ млиновъ, на греблѣ миской Роменской стоящихъ, на Антона Кузьменка, жителя бобровицкаго, намъ поданную, зсилалисьмо туда в Ромень²¹³ Василя Велецкого²¹⁴, судью полковаго гадяцкаго, для учиненія на томъ ихъ дѣлѣ розиску, которий то нашъ висланный, яко будучи тамъ, разсмотрѣлъ и уважилъ з многими посторонними и тамошними людми, на томъ дѣлѣ добре знающимъся, что знатной млинамъ ихъ учинился подтопъ, чрезъ занятъе греблѣ и на ней построеннихъ двоухъ клѣтокъ млиновихъ на рецѣ Сулѣ, яко велѣлъ раскопати гать, прозиваемую Быстрицу, и Любокумовъ ровчакъ, и приказалъ оному болше скринѣ в тоихъ млинахъ, тамъ будучихъ, не поднимати, такъ мы тое преречонаго [посланого] нашего разсмотрене и постановленъе ствержаемъ симъ универсаломъ нашимъ, мѣти хотячи, и пилно под виною тисячи талярей на насъ варуючи, абы тотъ Антонъ Кузьменко не важился, безъ волѣ нашей, такъ той зас киданной гати гатити, а нѣ скринѣ своихъ, а нѣ на палець подтопити надъ теперешную мѣру, а имъ преречоннымъ мелникамъ роменскимъ позволяемъ

в своихъ млинахъ, на греблѣ мѣской тамошной будучихъ, скринѣ отии подвишати ведлугъ слушной мѣри, толко повинни того пилно постерегати, жебы тимъ подвишеньемъ обоихъ скринъ млиновъ горѣшн[их], Оксютинскихъ и Процювскихъ, не подтопити, тутъ же зъособна старшинѣ роменской приказуемъ, абы старались конечно в отой сотнѣ своей указомъ (?) поправить и мощно укрепити греблю, подлугъ давнего обикновенія, до котораго то тоей греблѣ подкрѣплення и державци силь, в сотни той будучихъ, людей додати не збороняли. Що все [абы] тако, а не иначе было и повторе симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ.

Данъ в таборѣ на Човпакахъ, мая 29 д[ня]. Року 1698.

Звишъіменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 222. Копія.

№ 180а

1698, липня 1. –

**Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання
генеральному писареві Василю Кочубею
лісів по берегах річки Ретика,
з дозволом спорудити на річці греблю з млином**

Ижъ яко з вѣдома и позволенія нашего панъ Василій Кочубей, писарь Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого енералный, в уездѣ сотнѣ Крелевецкой, на рѣчце Ретикѣ²¹⁵, ниже села Дубовичъ, на мѣстцу явне, слушне и правне купленомъ, занялъ себѣ греблю и побудоваль млынъ, а при томъ млынѣ фундуеть себѣ хуторъ, такъ по его докладу и прошенію сим нашимъ унѣверсаломъ позволяемъ ему к тому хутору и млыну своему заняти лѣса хвойнику и березнику по обоихъ сторонахъ рѣчки оное, прозываемое Ретика, порослого, з соснами, на тыхъ мѣстцахъ стоячими, зтолко, сколько потреба и слушностъ укажетъ, поневажъ и иные особы, тамъ ставы и млыны свои маючіи, займища себѣ починили. А особливе позволяемъ ему заняти и владѣти к тому хутору мѣстца межи боромъ, на поле пахотное и на сѣножати способный, и чистити оныи, якъ звичай господарский кажетъ, такъ по той сторонѣ рѣчки Ретика к дорозѣ Дубовицкой лежачиі, яко и на сей сторонѣ от Быстрика, где хутор тотъ стоитъ, иле колвекъ обыскатися могутъ; а онъ, панъ писарь, обещуеть того доглядѣти, же не будетъ тое людскимъ кгрунтамъ ку шкодѣ; а поневаж там же у верху того ставу своего мѣстце на заняте греблѣ способное у певного человѣка купити онъ, панъ писар, умыслиль, теды и греблю ему другую фундовати и млынъ на ней по силѣ воды будовати позволяемъ.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526. В публикації має назву: "1 июля 1698 г. получилъ универсалъ гетмана Мазепы:".

^а Перед підписом зазначено "на подлинномъ подписались", після підпису у колі написано "мѣсто печати войсковой".

*1698, вересня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівської архієпископії на млинову частку
в Білоуському млині*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдати належить, іжъ прекладалъ намъ ясне в Богу преосвященный его милость *господинъ* отецъ Іоаннъ Максѣмовичъ, архієпископъ чернѣговскій [и] новгородскій, черезъ посланного своего пана Александра Кгадевицкого, что за певную сумму набиль до тоеиждь катедре Чернѣговской у Герасима Филиповича Звѣровича часть мелницкую в млинѣ Белоускомъ, в камени заднемъ и половицю в ступнику, в ступахъ просянихъ и валюшовихъ суконыхъ, со всякими вимѣрами збожа на тую часть мелницкую и з заднего каменя и з половицѣ ступника належачими. На що и купчую, же вѣчними часи помененую часть мелницкую в млинѣ помененомъ Белоускомъ купиль, презентоваль намъ: и жадалъ насъ, абисмо нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ зтвердили тое и обваровали. Митеди, гетманъ, слушному жаданю задосить чинячи, видаемъ сей нашъ унѣверсаль и онимъ тую жъ часть предъреченую мелницкую купленую, в млинѣ помененомъ Белоускомъ зтвержаемъ и варуемъ. Зачимъ мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, аби нѣхто в владѣнню тоеи предъреченой купленои мелницкой части в помененомъ млинѣ Белоускомъ и в одбираню з н[е]й вшелякихъ пожитковъ до катедре архієпископской чернѣговской належнихъ, жадной и найменшой не важилься чинити перешкоди.

Данъ в Батуринъ, септеврїя 25. Року 1698.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль ясне велмож: его мил: Іоана Мазепи, гетмана на част мелницкую в млинѣ Бѣлоуском.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 175. Оригінал. Печатка військова.

Опубліковано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1859. – № 43. З датою 27 вересня 1698 р.

**1698, жовтня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
міських прав Чернігова та про повернення
цехових людей у юрисдикцію міста**

Пресвѣтлѣйшаго і державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого полку Черніговского [и] кождому, кому о томъ вѣдати належатимет; ижъ суплѣковали до насъ гетмана п. Іосифъ Евлевичъ, войтъ чернѣговскій з бурмистрами и всѣми урядовними тамошними прекладаючи тоє, же чрезъ прошлого полковника чернѣговского, небожчика, пана Якова Лизогуба, давние ихъ мѣские права zostали нарушены и всѣ цеховые люде, якие належовали до ратуша, *отвернены от* мѣского послушенства, а привернены в послушенство ему, небожчикови, такъже ваговое и помѣрное *отдалено от* ратуша и просили насъ о потвержене своихъ правъ и привернене знову к ратушу цеховыхъ людей. Мы теди гетманъ, давши ихъ таковой прозбѣ у себе мѣстце, яко потвержаемъ симъ листомъ нашимъ прежнее ихъ права, жебы ненарушне состояны были, также и приворочаемъ к ратушу тихъ всѣхъ цеховыхъ людей, якие чрез небожчика, бывшего полковника тамошнего, были *отвернены*, и позволяемъ войтови и всѣмъ урядовимъ городовымъ оними завѣдовати и до належитого мѣского послушенства потягати ку помочи всему посполству, а хтобы з тих поменених цеховыхъ людей мѣль листь *от* небожчика данній, взглядомъ уволненя *от* мѣской повинности, у такихъ позволяемъ войтови и урядовимъ тамошнимъ тие листи *отбырати* и до спрату ратушного *отдавати*, а тими людми цѣле завѣдовати, такъ же ваговое и помѣрное на ратушь *отбирати*. В якої волѣ нашой вѣдаючи, абы яко сей наказний полковникъ і старшина полковая до того жаднимъ способомъ не втручался, такъ кгда и совершенный полковникъ *будет*, в томъ не чиниль жадной и найменшой перешкоди, прикрости и долегливости, варуемъ, жебы сия наша гетманская воля завше была в исполнении.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 12, року 1698.

Звишь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (12). – Арк. 94 зв. – 95. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 38-39. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “в подлѣнномъ подпись таковъ”, після підпису написано “в подлѣнном унѣверсалѣ печат войсковая”.

*1698, жовтня 16. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря
на містечко Кононч, на медову десятину
та на відновлення млина*

Пресвѣтлѣйшаго і державнѣйшого великого государя, нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Ознаймуем сим нашим унѣверсалом всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливо пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой и всему старшому и меншому того полку товариству, и каждому, кому колвек о том вѣдати належит. Иж будучи в Батуринѣ превелебный в Богу *господинь* отецъ Стефан Яворскій²¹⁶, ігумень монастиря Пустинного Свято Николского Кіевского з братією, показовал нам гетманови стародавніи правніи писма, и грамоту великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества потвержательную, на Конончѣ²¹⁷, мѣстечко на той сторонѣ Днепра, над рекою Россю²¹⁸ лежачое, зо всѣми прилеглими кгрунтами монастиреви ихъ наданніи. А оразъ просил и нашего гетманского на тые Конончочоцкіе кгрунта оного потвержательного унѣверсалу. Теды мы, давши прозбѣ ихъ у себе мѣстце, розказалисмо з канцеляріи войсковой выдати наш унѣверсал, которым яко помененные кгрунта ствержаем, так и позволяем имъ з оных всякіе пожитки и из пасѣкъ тамошних пщолную десятину на монастирскіе потреби *отбирати*. А тут же обявляем, же позволилисмо имъ, *отцу* ігуменови, з братією греблю давнюю Конончовскую *отновити* и подлуг силы тамошней воды построити млын. Зачим мѣти хочем и рейментарско приказуем, абы кождый з старшины и чернѣ, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, им *отцем* николским в владѣню выжей речоными кгрунтами, в *отбиранию* з тамошних пасѣкъ пчоляное десятины, в реставрованю зветшалое греблѣ, в строеню млына и в *отбиранию* всяких пожитков, жадное найменшое не важился трудности и перешкоды чинити.

Дан в Батуринѣ, октоврія 16. Року 1698.

Звыш менованый гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: унѣверсал от ясне велможного его милости пана Іоана Мазепи, гетмана Войскъ его царского пресвѣт: величества Запорозких на Кононч, пасѣку и млынъ даний.

1699 рік

№ 184

*1699, січня 13. Гадяч –
Універсал Івана Мазепи про надання військової частки
Скельському Пустинному монастиреві
з Шиманового млина*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови гадяцкому, старшинѣ полковой, господарови замку нашего Гадяцкого и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ: ижъ просиль насъ гетмана превелебный в Богу *господинъ* отецъ Пахомий Ходоровичъ²¹⁹, ігумень монастира Пустинно Скелского²²⁰, з братією о надане войсковое частки з млына Степана Стрижевского [и] Шиманового, монастирским коштом набутихъ, на рецѣ Ворсклѣ, на греблѣ, близко монастира ихъ засипаной. Але, уважаючи мы, же под часъ нынѣшнихъ уставичныхъ военныхъ походоу потребны нам суть борошна на многіи войсковыи расходы, не попустилисмо в ихъ заживане, обохъ тихъ млыновъ, тилко заховали при нихъ одну клѣтку Шимановскую о трохъ колахъ, двохъ мучнихъ, а третемъ ступномъ, на вышей помянутой греблѣ монастирской будучую, позволяючи им з оной войсковою части всякіи приходячіи млынскіи пожитки *отбѣрати*, при части мелницкой, до ласки нашей. Мѣти теды хочемъ и приказуемъ, абы имъ отцу ігумену з братією в владѣню того млына и *отбѣраню* всякихъ розмѣровыхъ приходоу ништо з старшини и черни жадной и *найменшой* не важилься чинити перепони и трудности.

Данъ в Гадячомъ, януарія 13 д[ня]. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 580. Оригінал. Печатка військова.

№ 185

*1699, березня 8. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
від міських повинностей Олександра Шабельника
з підтвердженням його прав на сіножаті
біля села Онисіва*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запоржского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникови полковому жъ, атаманови городовому и п. войтови тамошнему зо всѣми майстратовими. Ижъ для певныхъ причинъ, мѣючи в певномъ респектѣ нашомъ жителя вашего чернѣговского, Александра Шабельника, увольняемъ од всякихъ мѣскихъ повинностей и работизнѣ з ласки наше. А тутъже ствержаемъ и сѣножати близко села Онисова, межи рѣками протяж Довжинею и Кривотономъ лежачую, которую уже черезъ двадцетъ лѣтъ онъ владѣеть и пожиткуеть, позволяючи ему и в пришлои часы свободно заживати онои. Вѣдаючи теды о таковой волѣ нашей, абы яко панъ полковникъ чернѣговский, такъ и жаденъ з старшини и чернѣ, а именно войтъ з майстратовими тамошними, не важилися его Александра до посполитихъ повинностей потягати и жадними работизнами обтяжати, такъ же и в заживаню помененное сѣножати наименшее трудности и перешкоды чинити, симъ же унѣверсаломъ пилно варуемъ.

Данъ в Батуричѣ, марта 8. Року 1699.

Звишменовалний гетман, рукою власною.

Нижче зазначено: Сей унѣверсалъ при продажахъ сѣножати звишменно[ван]ой вручилем в обитель Елецкую. 1702 року, мая 26. Семионъ Александровъ, дияконъ.

ЦДІАК України. – Ф. 157 – Оп. 1. – Спр. 52. Оригінал. Печатка військова.

№ 186

*1699, березня 28. Батурич –
Наказ Івана Мазепи, що зобов'язує Кулябок
виконувати свою частку роботи при потребі
ремонту греблі, якою вони володіють спільно
з Лубенським Мгарським монастирем*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ Федору и Петру Кулябченкам, обывателем лубенским, симъ унѣверсалом

нашим вѣдомо чиним, ижъ писал до нас превелебный в Богу отецъ Іпатій Горбачевский, ігумень монастыра Мгарского общежителного, з братією, утискуючи на васъ за тое, жеби мѣючи млини свои на греблѣ Лисогорской, на рецѣ Сулѣ под Лубнями, построеніи посполу з монастирскими, не хочете в гаченю той греблѣ жадной монастиреви чинити помочи, але ввесь той тяжар на коштъ монастирскій складаете, от которого гаченя тоей греблѣ великую они черезъ васъ поносят утрату. Що яко неслухне тое дѣется, же вы з млиновъ своихъ пожитки отбѣраючи, не есте до гаченя греблѣ монастиреви тамошнему помочними, такъ пилно и сурово вамъ приказуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, абысте половину тоей греблѣ Лисогорской, коли тилко потреба указовати будеть, гатили якъ належит.

Данъ в Батуринѣ, марта 28. Року 1699.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 64-64 зв. Копія, має назву “гетмана Іоана Мазепи оунѣверсаль, жебы Кулябки половину греблѣ Лысогорской гатили своимъ коштом”.

№ 187

1699, квітня 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про заборону приймати у підсусідки підданих Омбишського монастиря

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атамановѣ з товариствомъ села Омбыша симъ листомъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ, будучи у насъ гетмана превелебный в Богу господиень отецъ Кириль Филимоновичъ, ігумень манастира Онбышовского, утисковаль на васъ з товариствомъ за тое, же вы подданныхъ монастирскихъ, од повинности посполитой ухилияючихся, в сусѣдство себѣ приймаете и заступае оныхъ; зачымъ, яко неслухне противко мѣстца святого постуєте, если тое есть такъ, мы за тотъ вашъ поступокъ ганячы черезъ сей нашъ листь, пилно и сурово приказуемъ, абысте, яко тыхъ людей подданныхъ монастирскихъ, которіи уже подъ вами застають, не заступали, такъ и иныхъ жаднымъ способомъ до себе в сусѣдство приймавати и заступати оныхъ од тяглостей мужицкихъ не важилися. О тое и повторе вамъ приказавши, зичимъ доброго здоровья.

З Батурина, априля 4 д[ня]. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсалъ ясне вел: аби козаки сусѣд своихъ од повинностей монастирскихъ не заступали.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 3. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 785. – Арк. 1. Фрагментарна копія.

^а Передъ підписомъ зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1699, квітня 24. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Лубенського Мгарського монастиря
на Березотоцьку греблю і хутір*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови лубенскому зо всею полковою старшиною, сотникомъ, атаманомъ, а тут же дозорци млиновъ нашихъ в полку томъ найдуючихся, ижъ просиль насъ превелебній в Богу отецъ Іпатій Горбачевскій, игумень монастира общежителнаго Мгарского, именемъ всей братіи тамошной о потвержене части греблѣ Березотоцькой з трома ставидлами и хуторомъ з кгрунтами до него належними, а за певную сумъму у Івана Вербицкого купленной, такъ же и другой части тоей же гребли у Петра Мойсѣевича Вербицкого купленнымъ способомъ набутой. Мы теде принявши его отца игумена в той мѣре слушне намъ занесенную прозбу, а мѣючи особливую нашу ку обители святой тамошной прихилност, ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ тіе обѣдвѣ части гребли Березотоцькой, позволяючи такъ оною, яко и хуторомъ до него належнымъ з інными грунтами, ему отцу игуменови з братією владѣти и всякіе з нихъ на монастирь свой пожитки приходячіе отбырати, вѣдаючи прето о таковой волѣ нашой, абы, якъ панъ полковникъ лубенскій з полковою старшиною, такъ и дозорца нашъ, в томъ полку млинами завѣдуючій, и ниhto инший найменьшой ему отцу игумену з братією не важился чинити в заживаню пререченнихъ грунтовъ трудности и перешкоды.

Данъ в Батури́нѣ, априля 24. Року 1699.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. Спр. 127. – Арк. 39 зв.-40. Копія, має назву “Унѣверсалъ Іоанна Мазепи, гетмана, на потвержене трех ставидель купленнихъ на Березотоцькой пустой гребли у Івана Вербицкого”.

О п у б л і к о в а н о: Русов А. А. Документы, касающіеся Густынскаго и Мгарского монастырей. – Харьков. – 1892. – С. 12-13. – № 1. 3 датою квітень 1700 р.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпис таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1699, квітня 26. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
полтавському полковому писарю Олександру Чуйкевичу
військової частки в його млинах
на Манжаліївській греблі, із збереженням за ним
покабаници та поколюцини*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ миргородскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ и всему старшому и меншому товариству. Тутже войтомъ, бурмистромъ, и всѣмъ того полку посполитимъ людемъ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ, респектуючи мы на значіе пана Александра Чуйкевича, писара полкового полтавского в Войску Запорожскомъ, а особливе на урядѣ полкового писарства роненіе услуги через немалое время, а и впред видячи его до онихъ быти способнимъ, позволяемъ ему з млиновъ его власних на рецѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской Манжалѣвской, о шести колах, частью купленнымъ способомъ набутих, а частью власнимъ его коштомъ построенихъ, найдуючихся, част войсковую при мелницкой части всякій розмѣровіи пожитки ку впартю своему домовому отбирати до ласки войсковое. Зачимъ абы панъ полковникъ миргородский, такъ и ни хто інший з старшини и чернѣ, о таковой волѣ нашой вѣдаючи, не важилися ему пану Александру Чуйкевичу в заживаню з помененних млиновъ войсковое части розмѣровых пожитковъ жадное найменшоетрудности и перешкоди чинити, пишно приказуемъ, а заховуемъ тутже при немъ покабаницину и поколюцину, тож до ласки войсковое.

Данъ в Батуричѣ, априля 26. Року 1699.

Звишменованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 58-58 зв. Копія.

^а Перед підписом зазначено "В подлинномъ подписано", після підпису у колі написано "мѣсто печати рейментарской".

*1699, квітня 28. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтверження
прав вибельського сотника Василя Устимовича
на млин на річці Варезці та про дозвіл побудувати йому
млин на своїх ґрунтах, на річці Гончарище*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови чернѣговскому, обозному, судьи, писарови, асауломъ полковимъ и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ. Предлагалъ намъ гетману, полку Чернѣговского выбельский сотник панъ Василь Устимовичъ²²¹, ижъ в томъ же полку Чернѣговскомъ подъ Любечомъ на рѣчцѣ Варезци мѣть онъ, власнимъ своимъ коштомъ построенный млынъ з однимъ коломъ, стоячий и тамъ же под Любечомъ, на рѣчцѣ Гончарище²²² прозиваемой, скупивши в людей тамошныхъ кгрунтъ, хочеть своимъ коштомъ другой строити млынъ и просиль прето нашего себѣ позволеня и потвержателнаго унѣверсалу. Мы теде, яко вѣдаемъ его в томъ полку вѣрную службу, и вперед приохочаючи до такои жъ войскової зычливой службы, такъ слушному его прошенію давши у себе мѣстце, симъ нашимъ з канцеляріи войскової данимъ унѣверсаломъ на речцѣ Варезцѣ стоячий млынъ потвержаемъ и позволяемъ строити другой на рѣчцѣ Гончарище прозиваемой. Тилко пилно варуемъ, абы з построеня того млына людским кгрунтам не дѣялася ни якая кривда. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы нихто з старшины и черны ему, п. сотнику, жадное не важилса чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, априля 28. Року 1699.

Звишьменовалний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: *Фундуш* ясне велможного моего милостивого добродѣя Іоана Мазепи на млынки любецкие, *фундушъ* на млынъ на рѣчцѣ Варезцѣ в Любечу, а тепер монастирсий, обмѣна за Фастовщину вибельского сотъника Василя Устимовича.

ЦДІАК України. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 23. Оригінал. Печатка військова.

*1699, квітня 29. Батури́н –
Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові
про спорядження сорока підвод з борошном
до Запорозької Січі і Тавані*

Мой ласкавий пане полковнику прилуцкий.

Перед симъ писалисмо до вас, абыс в. милост з полку своего велѣл выстатчити подводъ двадцет для запроваженъя борошна до Сѣчи Запорозкой и до Тавани²²³. А кгда тепер уважилисьмо, що мало буде тихъ подводъ, tedy пишемъ до в. милости, пилно жадаючи, жебысь в. милость приказаль выстатчити з полку своего не двадцет, але четиридесять подводъ. А если здастця быти людемъ латвѣе з подводы грошми дати, нежели в подводу ехати, tedy на волѣ тое даемъ и пилно жадаем в. милости, абысь в. милость, велѣвши взяти грошей з прибелей арендовых мѣських, на подводу по десять золотихъ, на четиридесять подводъ чотири ста золотихъ, заразъ до насъ в Батури́нъ присилаль. А з людей посполитихъ, на якихъ тая подвода припадае, по волѣ велѣтимешъ в. милость помененну сумму vybrати, и на мѣстце прибыльных арендовых грошей положить. О тое пилно и повторе в. милости жадаючи, зычимъ ему жъ доброго од Господа Бога здоровья.

З Батурина, априля 29. Року 1699.

В. милости зычливый приятел, Иванъ Мазепа, гетман Войска его царского пр: велич: Запоро[зкого].

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 25. Фотокопія з оригіналу.

№ 191а

*1699, травня 12. –
Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання генеральному писареві
Василю Кочубею села Дубовичи*

Респектуючи мы на значній и працюючий в Войску Запорозжскомъ роненіе услуги пана Василя Кочубея, судіи войскового енерального, надаемъ для вигоди в господарскихъ дѣлехъ село, прозиваемое Дубовичи, в уезде Кролевецкомъ лежачое, зо всѣми до него приналежними пожитками, позволяючи от тамошнихъ посполитихъ людей всякіе повинности и послушенства отбирати.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійській родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526. В публікації має назву: “1 мая 1699 г. получилъ универсалъ гетмана Мазепы:”.

№ 192

1699, травня 14. Батури́н – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Рихлівському монастиреві з монастирського млина, розташованого на річці Корчевиці

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоан Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому где колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ презентовал намъ превелебный в Богу господин отецъ Лука Григориевичъ, игумен рихловский, что котляр именовъ Колесник, обывател коропский, вступивши в иноческий закон в монастырѣ томъ, лекговал на монастыр млынъ свой, на рецѣ Корчевицѣ под Городищемъ найдующийся, в вѣчность з частю мелницкою и просил нас именовем всей братии своей, абысмо тот млынъ з частю мелницкою и войсковую часть на вспарте обители тамошной ствердили нашимъ гетманским унѣверсаломъ. Мы теди принявши его отца игумена в той мѣре слушне чиненную прозбу и маючи особливую нашу ку обители тамошной прихилность, ствержаемъ обѣдвѣ части в томъ млынѣ, мелницкою и войсковую, позволяючи з них всякии приходячи розмѣровыи пожитки на монастыр тот брати. Мѣти прето хочемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ пилно варуемъ, абы ему отцу игумену з братиею в отбѣраню двох тих частей з того лекгованного млина ниhto з старшини и чернѣ, а особливе дозорци наши оболонскии, найменшой не важилися чинити перешкоды.

Дан в Батури́нѣ, мая 14. Року 1699.

Звышьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 35. Печатка військова.

№ 193

1699, травня 31. Батури́н – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Елецкого Чернігівського монастиря, що живуть на ґрунтах біля монастиря, від постойв охотницького товариства

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорож[с]кого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому о томъ належить вѣдати, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой і всему старшому і меншому полку того товариству, ознаймуемъ: ижъ выше в Богу превелебной отецъ Димитрій Савичъ, архимандритъ елецкій чернѣговс[к]ій, прекладаль намъ, же на кґрунтахъ монастиря

Пречистой Богородицы Елецкого Чернѣговского, к тому мѣстцу святому прилеглихъ, люде живучіи жаднихъ не толко пахарнихъ, але і огородныхъ поль для зъначного убожества не мають, і просилъ насъ абысмо оныхъ от станцій компанейскихъ уволили, мы теды на тую его прозбу съклонившися, а іле, давши тому вѣру, же тии люде, монастиреви прилеглии, жаднихъ не маючи, а ны пахарнихъ полевихъ, а ны огороднихъ кгрунтовъ, в зъначномъ застають недостатку, онихъ от станцій товариства охотницкого симъ нашимъ унѣверсаломъ увольняемъ, зачимъ мѣти хочемъ і рейментарско приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, яко иншіи околичніи, вѣдаючи о таковой волѣ нашой, у тыхъ помененнихъ монастира Елецкого людей, у которихъ теперъ для нужды охотницкое товариство поставлено, товариства охотницкого впредъ для прокормленя сътавиты не важилися, але іхъ при той от станції наданной волности ненарушне заховуемъ.

Данъ в Батуриѣ, мая 31, року 1699.

О публіковано: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 42-43.

№ 194

1699, червня 14. Батуриѣ – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Горошинський млин та на Кропивнянські ґрунти з млином

Его освященнѣйшого царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іванъ Мазепа.

Всей старшине полку Переясловского и каждому, кому бы колвек о том вѣдати надлежало ознаймуем, иж прекладал намъ висоце в Богу превелебный *господиень отецъ Іоасаф Краковскій, архімандритъ святаыя чюдотворныя Києво Печерскіе Лавры*, же маєть на монастырь свой отъ пана Константина Мокѣевского, полковника кіевского, млин, прозываемый *Горошковскій*, и ґрунты въ Кропивной з млином и с подданными, и просилъ нашего ж себѣ на оныя подтверженія, мы теды принявши его, отца архимандрита прозбу, яко ствержаемъ симъ уневерсалом нашимъ тые млины и ґрунта кропивнянскія, такъ мѣти хочемъ и пилно повагою сего уневерсалу нашего варуем, абы в тых млинах *Горошковскіх* и во *отбираню* на обиттел святую всякихъ приходящихъ розмѣровыхъ *пожитков*, такъ же і в ґрунтахъ вышепомянутыхъ, ниhto [з] старшины и черни ему отцу архимандриту не важилися чинити перешкоды.

Дан в Батуриѣ, іюня 14, року 1699.

Выш іменованный гетман, рукою власною^a.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 217. – Арк. 328 зв. – 329. Копія.

^a Наприкінці зазначено: “у подлинного уневерсалу печат одна”.

*1699, червня 19. Неплюєвка –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження права
громади села Кирєївки на млинове коло, залишене
їм за заповітом односельця на будівництво церкви*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдаты належит, а меновите дозорцомъ монастира Новгородского в селѣ Спаскомъ найдуючимъся, ижъ суплековала до нас, гетмана, громада кирѣевская, прекладаючи тое, умираючи в селѣ ихъ Кирѣевцѣ жител тамошний, Евсѣй Морь, лекговаль на церковь тамошнюю коло млиновое на греблѣ, в томъ же селѣ будучое, и просили нас, гетмана, на оное коло оборонного себѣ унѣверсалу. Мы теды, узнавши ихъ слушную в томъ прозбу и выдѣчи преречонного небожчика Евсея конечную память доброволне ознамную, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ, в которомъ пилно варуемъ и сурово приказуемъ, абы никто не смѣль и не важился, особливе з дозорцей монастира Новгородского, жадною мѣрою до того млинового кола не интересовался и не бралъ з того кола належного приходу, кромѣ тамошнихъ жителей, якіе приходы маются на потребу церковную оборочаты, тутже и о тое пилно приказуем, абы дозорца тамошнии в грунтах, сѣножатехъ и инныхъ угодіахъ людскихъ жадной и наименшой не чинилъ шкоды и прикросты, а якіи неслухне не пополнены шкоды од дозорцы монастирского, тые повинни будут нагорожени, прето, абы тая воля наша такъ и неиначей была остоянна, приказуем.

Данъ в Неплюевцѣ, іюня 19, року 1699.

Звыш менованный гетман, рукою власною^а.

А же такъ позно по смерти того челоуѣка оны подали свою суплѣку, просячи потвержателного на тое унѣверсалу, то справыло то ихъ убожество, а скоро намъ подали суплѣку, такъ мы гетманъ з повинности уряду нашого велѣлисмо сей нашъ унѣверсалъ видати.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56257 (1). – Арк. 39. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “у подлинном подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

*1699, липня 5. Глухів –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
глухівського сотника Олексія Турянського
на два млини, на річках Шостці та Ясмани,
з дозволом прилучити до свого підданства десять чоловік,
що мешкають біля його млина на річці Ясмани*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всеї старшинѣ и чернѣ Войска его ж царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ. Ижъ п. Алексѣй Михайловичъ Турянский²²⁴, сотникъ глуховский, прекладалъ намъ, что маєть млыновъ два, единъ подъ селомъ Собичивом, на рецѣ Шостци, о двох колах мучних, а третом ступномъ, а другий, нижей села Ясмани, на рецѣ Ясмани, ново построений коштом своимъ, и просиль насъ, яко на оніи млыни потвержателного унѣверсалу, так и о надане десяти человѣка, тамъ же, поблизу новопостроеного млына, мешкаючих. Мы теды, принявши тую его прозбу, видаемъ сей нашъ унѣверсаль, которимъ, такъ помененніи млыни ствержаемъ, яко и тихъ десяти человѣка надаемъ. Позволяючи ему п. сотниковѣ з оных млыновъ всякіи приходячіи пожитки одбирати и помененним числомъ людей владѣти подлугъ слушности до ласки войсковое. Вѣдаючи прето о таковой волѣ нашой, кождый з старшини и чернѣ, абы не важился ему, п. сотникови, в отбиранию з тих его млыновъ приходячихъ пожитков и в владѣню оними людьми найменшой перешкоды чинити, приказуемъ.

Данъ в Глуховѣ, іюля 5. Року 1699.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 230. Оригінал. Печатка військова.

*1699, липня 12. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
товаришеві Будиської сотні Максимові Левченку
військової частки у його млині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе пану полковнику полтавскому, старшинѣ полковой, сотникови будискому, атаманови и всей старшинѣ тамошной, ижъ прекладалъ

намъ, гетману, Максимъ Левченко, товаришъ сотнѣ Будиской, же мѣть на рецѣ Ворсклѣ на греблѣ Будиской млинъ, о трохъ колахъ найдуючийся, и просиль, абысмо ему часть войсковую з оного млина належную опустили. Ми теди гетман, его прозбѣ давши у себе мѣстце, а видячи его до войсковихъ услугъ способнымъ и впредь до онихъ приохочаючи, надаемъ ему часть войсковую, в томъ его млинѣ спадающую, позволяючи ему оную заживати до ласки нашей войсковой и до слушного якого часу, вѣдаючи прето о такой волѣ нашей, аби ему пререченому Максиму Левченку в томъ его спокойномъ заживаню части войсковой, оному наданной, никто, такъ з старшихъ, яко и меншихъ, а особливе дозорца нашъ, жадной найменшой не смѣлъ и не важился чинити перепоны, симъ унѣверсаломъ нашимъ пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, июля 12, року 1699.

Звишь менований гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59402. – Арк. 115. Копія.

Опубліковано частково: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 321.

№ 198

1699, серпня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав бистрицького козака Івана Роцини на млин під Погребками

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому би колвекъ вѣдати належало, а особливе пану сотнику крелевецкому зо всею тамошною старшиною ознаймуемъ. Ижъ суплѣковаль до насъ гетмана Іванъ Роцина, козаць и обиватель бистрицький, просячи, абысмо ему млинокъ на ставку, прозиваемомъ под Погребки, вишше Быстрика села стоячий, и своимъ власнымъ коштомъ от давныхъ часовъ построеный, ствердили нашимъ унѣверсаломъ. Мы теди давши прозбѣ его у себе мѣстце и респектомъ давныхъ его услугъ козацкихъ, выдаемъ ему сей нашъ оборонный унѣверсалъ, позволяючи ему з того млинка част мелницкую спокойне заживати всякихъ розмѣровыхъ приходячихъ пожитковъ. Мѣти теды хочемъ и пилно варуемъ, абы ему Івану в томъ его млинку нѣхто з старшини и чернѣ, а особливе панъ сотникъ крелевецкий з старшиною тамошною найменшой не важился чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, августа 17. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

^а Перед підписомъ зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

На звороті зазначено: Універсаль гетмана Мазепи, даний козаку Івану Рошинґ на млинґ на ставку под Погребки.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 196. Ориґінал. Печатка військова.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 350-352. Фраґмент, з датою 31 серпня 1708 року.

№ 199

1699, серпня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві права збирати погребельне мито з купців на монастирській греблі, на річці Веті

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ універсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ижъ прекладалъ намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Захарія Корнѣловичъ²²⁵, ігумень монастира святого архистратига Михайла Золотоверхого Київского з братією, же мають они на речцѣ Ветѣ²²⁶, на землѣ своей монастирской, греблю, коштомъ своимъ же монастирскимъ построеную, з которой на монастирь ихъ Михайловский з давнихъ обыкновений належить мито ку отбѣраню з купецкихъ людей; и просилъ насъ абысмо позволили имъ оное отбѣрати. Зачимъ мы, по прошенію ихъ отца ігумена з братією в семъ нашомъ універсалѣ позволяемъ имъ на реченной греблѣ, от купецкихъ людей мито брати. Кгди жъ есть такъ, же и давнихъ часовъ тамъ оное отбѣралося. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы нѣхто имъ законникамъ михайловским в отбѣраню того мита не чинилъ перешкоды, а купецкіи люде, чтобъ безъ жадное спреки и отмови оное отдавали.

Данъ в Батуринѣ, августа 26 д[ня]. Року 1699.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: универсал на мито погребельное на Ветѣ. 1699, августа 26. Гетмана Мазепи.

ІР НБУВ. – ДА – 216. Г – 50. Ориґінал. Печатка військова.

*1699, жовтня 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про розмежування
земель Чернігівської архієпископії та села Уланова*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковъникови нѣжинскому зо всею полковою старшиною, сотникови глуховскому и всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало ознаймуемъ. Ижъ якии висланныи наши пань Яковъ Жураковский, значний товаришь войсковий и пань Алексѣй Туранский, теперешный сотникъ глуховский, учинили межи козаками и посполитими людми села Уланова маетности катедральной ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Іоанна Максимовича, архиепископа чернѣговского новгородского розиздъ в кгрунтах тамошних, тотъ мы ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, и в немъ варуемъ пилно, абы такъ з козаковъ, яко и посполитих людей села Уланова ниhto *отновляти* того межи ними будучого заводу и вщинати ссоровъ, звади и турбацѣй теперь и в потомные часы не смѣль и не важился, над той висланными нашими учиненний розиздъ и помѣрковане, о тое повторе и потрете пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октовріа 5 д[ня]. Року 1699.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: потвержене ясне велможного пана Івана Мазепы, гетмана, на розѣздъ крунтовъ села Уланова.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 195. Оригінал. Печатка військова.

*1699, жовтня 15. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про повернення у власність
Чернігівської архієпископії Юринової Слободи*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ его полковой и всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало. Ижъ жадалъ насъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ Іоаннь Максѣмовичъ, архиепископъ чернѣговский, абысмо село, здавна *отдѣленое* до катедре архиепископской Чернѣговской, и писмом антецессора нашего, гетмана бувшого, укрѣпленое, Юринову Слободу з дворцемъ привернули

и нашимъ унѣверсаломъ ствердили и обваровали. Мы теде, давши слушному висоце поважному его ясне в Богу преосвященному, его милости отца архиепископа чернѣговского, жаданю у себе мѣсце, а уважаючи же неналежите висоце в Богу превелебный панъ змерлый небожчикъ отецъ Михаилъ Лежайский, архимандритъ новгородскій, з законниками того жъ монастыра помененимъ селомъ Юриною Слободою владѣль и всякие з него пожитки отбираль, частью в надѣю зичливой уклонности своей синовской і за живота блаженной памяти ку змерлому небожчику ясне в Богу преосвященному Лазару Барановичу архиепископу чернѣговскому, частью по смерти его жъ упоромъ, любося упоминано не попустиль, а до того нинѣшний ясне в Богу преосвященный архиепископъ чернѣговский, фолкгуочи слабости его здоровья, не хотѣль его оскорбляти, для якихъ мѣрѣ помененая маетность Юринова слобода при обители Новѣгородской по сее время знайдовалася, [по]мененую маетность Юриеву Слободу подлугъ писма роздѣленого и унѣверсалу потвержателного от антецессора нашего гетмана даного [до ка]тедри архиепископской Чернѣговской привертаемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ варуемъ, позволяючи и допускаючи цѣле и зуполне ему ясне в [Богу] преосвященному его милости отцу архиепископу чернѣговскому онимъ селомъ Юриною Слободою з гаями, лѣсами, сѣножатми, яко в своей околичности найдуеться, владѣти, всякие пожитки отбирати. Мѣти теде хочемъ и пилно приказуемъ, абы такъ з свѣцкого стану, яко и з духовного, [в] владѣнію пререченого села ему ясне в Богу преосвященному его милости отцу архиепископу и его намѣсником, вѣдаючи о таковой виразной волѣ нашей, жадной и найменшой не важилься чинити ниhto перешкоди. Войть зас з посполитими людьми повинни будутъ пререченого села всякии повинности и послушенство отдавати, опрочъ козаковъ, що при своей волности найдоватися мають.

Данъ в Батуринѣ, октоврѣ 15. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: потвержателный унѣверсаль на Юринову Слободу. 1699.

ЦДАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 187. Оригінал. Печатка військова.

№ 202

1699, жовтня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії із землями білоусівських жителів

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Всеи старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ его

полкової, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ презентовалъ намъ гетману, ясне в Богу преосвященный его милости отецъ Іоаннъ Максѣмовичъ, архиепископъ чернѣговскій, черезъ посланного своего пана Александра Криевѣцкоґо, описание и постановленіе в року 1699 мѣсяца мая дня 23, черезъ висаженихъ значнихъ, такъ духовнихъ з катедрі, яко и свѣцкихъ от пана Евфимія Лизогуба, полковника чернѣговского, полковихъ, и з маестрату чернѣговского ординованихъ особъ, розграничене и отдѣлене кґрунтовъ з жителями бѣлоусовскими, на Лговѣ прозиваемої лежачихъ, в сотнѣ Бѣлоусовскої знайдуючихъ, до катедрі архієпископії Чернѣговскої здавна належачихъ и печатми и подписами рукъ тихъже специфѣкованихъ в розграниченю в собѣ зтверженое и обварованое, которіи то кґрунта певними прикметами и курганами суть, якося мають в своей околичности найдовати, ненарушене обведени и ограниченіи, то есть начавши от Козла рѣчки, и от дороги лежачой з Зайцовъ и з Богородовки, около діогтарнѣ, на Пліоровскій шляхъ и тамъ надъ рѣчкою Козломъ висипанъ першый курганъ, з признакою олховый кущъ, в середку, край ниви Сидоровой Дубѣнчиной, жителя бугородовского, а той курганъ стоить з правой стороны одътоль едучи; одъ того первого кургана, идучи дорогою до Лговки рѣчки, будетъ гони плуговое долиною и тамъ курганъ другой, з признакою дубовой пень великий в середку, на нивѣ Якуба Василюшенка, козака бугородовского. Третый зас курганъ, идучи в низъ дорогою, на стрелене з луку, висипень, в которомъ признака івка, четвертый курганъ, тоеюжъ дорогою идучи, на гоней двое висипанъ з признакою дубкомъ. Одъ того жъ кургана пятый курганъ висипанъ на тойже дорозѣ поблизу безъ признаки; одъ того жъ кургана идучи гоней трое добрыхъ дорогою висипанъ шестый курганъ подле ровчика безъ признаки. Одъ того шестого кургана, притягши надъ самую рѣчку Лговку, висипанъ семьй курганъ великий, который граничить одъ поля бѣлоуского и рѣчкою Лговкою кґрунта катедрі Чернѣговскої з бѣлоушанами; ажъ до самого бродка, которимъ переизждять рѣчку Лговку, на шляху лежачомъ, и Козла на Бѣлоусъ. На которіи виражоніи кґрунта ограниченіи и цѣле узнаніи, черезъ годнихъ особъ до катедрі архієпископії Чернѣговскої жадалъ нашого гетманского зтверженя и обварованя; в чомъ мы гетманъ, давши слушному и висоце поважному жаданю ясне в Богу преосвященного его милости отца архієпископа чернѣговского у себе мѣсце, предречоніи кґрунта зтвержаемъ и варуемъ и катедрі архієпископскої чернѣговскої за власніи оніи вѣчными часы быти узнаемъ; мѣти теди хочемъ, абы такъ ясне в Богу преосвященному его милости отцу пастирови архієпископії Чернѣговскої, яко и его сукцессоромъ, вѣчными часи в владѣнію преречоныхъ кґрунтовъ и выбираню з нихъ, яко з своихъ власнихъ, всякихъ пожитковъ, нѣхто жадной и наменьшой не важилься чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, октоврия дня 17. Року 1699.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

*1699, жовтня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Федора Лисенка на села Осмаки і Дягову*

Пресвѣтлѣйшаго [и] державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ стосуючися мы, гетманъ, до волѣ монаршой его царского пресвѣтлого величества і ненарушаючи зданія антецесоровъ нашихъ и респектуючи на значніе в Войску Запорожскомъ роненіе труди и праці, перво на урадѣ асаулства енералнаго, потомъ на урадѣ полковництва переясловского найдуючогося, небожчика пана Івана Лисенка²²⁷, имѣючи рейментарскій взгляд, что якъ поважная монаршая грамота дана была ему, такъ и антецесоровъ нашихъ потвержателнїи на маетности и добра мѣлѣ унѣверсали, яко власнаго добрь *отцевскихъ* дѣдыча до всѣхъ кгрунтовъ, то есть дворовъ, млиновъ, лѣсовъ, хуторовъ, подварковъ и сѣножатей чинимъ посессоромъ сына его, пана Федора Івановича Лисенъка, а видячи в лѣтахъ молодыхъ его до службы войсковой способность и заохочуючи впредь бы былъ веренъ и зичливъ великому государю и намъ, гетману, в Войску Запорожскомъ служити, надаемъ ему двѣ селѣ *первое* Осмаки, другое Дягову именуючіеся, зо всѣми при нихъ найдуючимися угодьями, которыми и отецъ его, небожчикъ Лисенко, владѣль и симъ унѣверсаломъ нашимъ, яко речоніе кгрунта, такъ и помянутіе села, ствержаем, мѣти теды хочемъ и рейментарско пилно приказуемъ, абы якъ з старшины и черны, такъ и нѣхто инший ему, пану Федору Лисенку, в заживанню преречонихъ *отчистихъ* кгрунтовъ и владѣню помянутихъ сѣлѣ *найменшое* чинити трудности и перенагабання не важилься. Войты зась дяговскїи и осмаковскїи, зо всѣми тяглими и огородными людьми тамошними, аби належитую ему, пану Лисенку, *отдавали* повиност и всякое послушенство, пилно приказуемъ, а козаки ненарушне при своихъ мѣютъ найдоватися волностахъ, варуемъ.

Данъ з канцелярїи нашої войсковой, в Батуринѣ, *месяця* октоврия 25, року 1699.

Звыш менований гетманъ, рукою власною⁸.

ІР НБУВ. – Ф. 1. Спр. 56148. – Арк. 7. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Спр. 56149. – Арк. 9. Копія.

⁸ Перед підписом зазначено: “в подленомъ написано такъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1699, листопада 8. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
київських міщан від надання підвод
та провізії для переїжджих через Київ
різних чинів людей, за винятком тих,
що мають гетьманські подорожні листи*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит. Ижъ донеслъ намъ панъ войтъ киевскій и всѣ маїстратовыи тамошніи. Же от розныхъ чиновъ людей, в Киевъ приежджаючих, чинятся имъ докуки чрезъ бране подводъ, жадныхъ сюль и присюлоквъ не маючимъ, а в самомъ Киевѣ болшъ ремесничихъ людей нѣжли тыхъ, котріи бы могли подводы возити, и просили нашой гетманской в тои мѣре обороны. Прето симъ нашимъ унѣверсаломъ жадаемъ и пилно приказуемъ, абы нѣхто з начальныхъ и всякихъ посылныхъ людей великоросійскихъ, его царского пресвѣтлого величества, такъ з старшыны и чернѣ Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, безъ листовъ нашихъ подорожныхъ, которіи будутъ особно инимъ в Киевъ писатися, жаднымъ способомъ брати подводъ не важилися; а имъ майстратовымъ киевскимъ такую даемо волю, жебы оны не давали болшъ подводъ, кромѣ того що будетъ в листѣ нашомъ выражено. Также кормовъ и напоевъ, абы подлугъ слушности и годности особы выстатчали.

Данъ в Батуринѣ, ноеврия 8 д[ня], 1699 року.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль на подводы. Данъ року 1699: ноеврія 8 дня.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 231. Оригінал. Печатка військова.

*1699, листопада 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про регламентацію
стягнення податків з київських купців*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого, гетман Іоан Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ кождому, кому кольвек о томъ ведати належит, ижъ суплековал до нас гетмана целый майстрат места его царского пресветлого величества Києва, прекладаючи, что великая мешчаном их, гендель

купецкий отпрауючим, от прошлого ексактора нашего пана Фотия Петровича и его факторов, через чиненье ревизии товаров их, за границу вывозячихся, деялася кривда и просили нас в том ослабы и о учиненьи постановленья з паном ексактором нашим, по чому мают они, киевскийи мещане, огулом от воза до Скарбу нашего Войскового належной индуктовой повинности без реведованя товаров своих давати. Теды мы, склонившиися на тую их, майстрату киевского прозбу, а особливе, оказуючи им же ласковый наш респект, выдаем сей наш уневерсал, в котором виражаем тое, жеби тилко в киевских жителей от воза по двадцать и пять золотых, а не по болш, не реведуючи их товаров, брано. Так пилно мети хочем и приказуем, абы, яко в сем настоящом року пан ексактор наш и его фактори, так и в пришедший час быти маючийи, не важилися в киевских мещан большеи двадцати и пяти золотых от воза брати тоей належитой индукты и евекты, однак и тое варуем, жебы они, киевские жители, гендель купецкий отпрауючие, при своих возах не смели и не важилися, люб заграничных, люб здешних малороссийских купецких людей, возов, за сим универсалом нашим, за границу вывозити, и з заграницы внутрь в Малую Россию впроважати, бо если на кого тое доведется, то не тилько отдаленним зостанет от всей худобы и овшем значного, подлуг своего звания, не увидет каранья.

Дан в Батурина, ноеврия 10, року 1699.

Звишменованный гетман, рукою власною⁹.

Нижче зазначено: Тутже приложена войсковая печать, на пакете отмечено: уневерсал на индукту данный, року 1699, ноеврия 10⁶.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 191-192. Копія.

О публіковано: АЗР. – Т. 5. – С. 286-287.

№ 206

Не раніше 1699, листопада 16. Батурин – Універсал Івана Мазепи Анастасії Скоропадській про підтвердження прав на ґрунти

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетмань Іоань Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его *ж* царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, старшинѣ полковой, п: сотниковѣ крелевецкому и всѣмъ, кому би колвекъ в томъ вѣдати надлежало, ознаймуемъ, иж суплѣковала до нас, гетмана, еще вдовуючий по мужу своемъ прошломъ небожчику Константию Голубу, панѣ Анастасія Марковна, теперешняя панѣ Івановая Скоропадская, бунчучная, просячи, абисмо

⁹ Перед підписом зазначено: "Подлинник писан на лицевой стороне листа. В конце акта подписано".

⁶ Після цього зазначено "Из архива Киевской Градской Думы".

ствердили універсаломъ нашимъ тіе части кгрунтовъ, якіе ей самой и позосталой з нею дочцѣ, по мужу прошломъ, через висланних от насъ особъ видѣлено, и в писмѣ роздѣлномъ описано тое есть, млинъ под селомъ Подоловомъ на рецѣ Ретѣ вижей, и другий млинъ на ровчаку, прокопаномъ з тоєи жъ рѣки нижей стоячій, лѣсъ, прозиваючійся Кирма, з сѣножатмы двома на урочищу Прудкахъ будучими и третою Боровицкою до того, з гаямы двома, при дорозѣ тутже под селомъ и за греблею Чорториєю найдуючимися, дворъ в томже селѣ Подоловѣ з садомъ, огородовъ два и голий без будинку пляц, под мѣстомъ Кролевцемъ лежачій, принявши теди мы слушную прозбу менованной теперешней панѣ бунчучной и респектомъ зслученяйся ей в малженство з паномъ бунчучнимъ нашимъ, ствержаємъ тие всѣ вижей описанніе добра, которіе яко вираженно в роздѣлномъ писмѣ, же вѣчне ей з дитиною приналежат, такъ и мы позволяємъ волне и успокойне у своей мѣючий посесеиѣ вшелякий з онихъ, а особливе з млиновъ, отбираты пожитки, а тутъ же в селѣ Подоловѣ и людми тяглыми, на купленних от небожчика Константия кгрунтах сидячими, без жадной нѣ од кого трудности владѣти, в чомъ ихъ би нѣ од кого жадная трудность и перешкода не дѣялась, и кривди найменшой и спустошена в тихже кгрунтах чинити нѣхто не важился. Пилно симъ універсаломъ нашимъ варуемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврия 16 дня, року 1729^а.

Звишше іменованній гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 65027. – Арк. 3 – 3 зв. Копія.

№ 207

*1699, грудня 9. Батурин –
Наказ Івана Мазени дозорці військових млинів Пестичу
пояснити на яких підставах з млина Федора Борзонасо
ним стягується половина прибутків*

П[ане] Пестычъ.

Суплѣковаль до насъ Федоръ Борзонусъ, житель гапоновскій, же онъ, мѣючи коштомъ своимъ построенный млынокъ вешнякъ на рѣчцѣ Сулицѣ²²⁸, передъ симъ належитости войсковою зъ оного млинъка на рокъ давалъ толко по бочцѣ муки и по пяти золотыхъ, а тепер будто вы зъ пререченого млинка его берете доходовъ розмѣровыхъ по половинѣ, въ чомъ просилъ нашої собѣ ласки, абы по прежнему повинность зъ оного млинка давалъ, мы теди, зъ умыслу пишучи до васъ, приказуемъ вамъ, абысте намъ ознаймили для якихъ причинъ не по прежнему, але по половинѣ отбираете зъ пререченого млинка

^а Така дата в копії, імовірний час видання універсалу визначається за можливим часом одруження Анастасії Марківни та Івана Скоропадського.

^б Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

належитую повинність, о тое и повторе приказавши, зичимъ ему жь доброго здоровья.

Зъ Батурина, декабря 9, року 1699.

Вам ласкавий Іванъ Мазепа, гетманъ, рукою власною^а.

Нижче написано: лубенского полкового асаула Стефана Корсуня.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57733 (III). – Арк. 283. Копія.

№ 208

***1699, грудня 29. Батурин –
Проїжджий лист Івана Мазепи
відправленому до правителя Волощини
значному військовому товаришеві Загурі Стилевичу
(який їде з посланцем російського царя
сержантом Микитою Вахровим)***

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, а особливе ясневелможнимъ, велмож[ним], ихъ милостямъ паномъ сенаторомъ, урядникомъ, кгубернаторомъ, вѣдзомъ рейментаромъ и ихъ намѣстникомъ по мѣстахъ, мѣстечкахъ, по селахъ в державѣ его королевского величества найдуючимися, при залеценю нашей сусѣдской пріязни, ознаймуемъ: ижъ посилаемъ з умислу, при посланному великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, именно саржанту Никитѣ Івановичу Вахрову, п: Загуру Стилевича, значного товариша войскового, до ясне велможного его милости государя волоского, которому аби всюда в той дорозѣ, такъ туда едучому, яко и назадъ поворочаючомуся, при даню зуполной вѣри доброволній пропускъ чинено. Велце вашихъ велможностей о тое жадаемъ, обѣцуючи тую учинностъ вашимъ велможностямъ и милостямъ в поданихъ оказіяхъ завдячити.

Данъ в Батуринѣ, декаврія 29. Року 1699.

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Звишьменованний гетман, рукою власною^б.

Нижче пізніший запис: подорожня 1699 г.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 86. Оригінал.

^а Перед підписом зазначено “Въ подлѣнномъ подписано”, “М. П.”.

^б Так у тексті, гетьман очевидно за звичкою підписався “звишьменованний”, хоч писар і розмістив його титул не на початку, а наприкінці документа.

1700 рік

№ 209

*1700, березня 18. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
любецького сотника Василя Полуніцького
на сіножатъ Тулопівщину*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, урядовѣ любецкому и кождому, кому би колеквѣ з обивателей тамошних войскових и посполитих вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ донесль намъ панъ Васил Полунѣцкій²²⁹, сотникъ любецкій, что усмотрѣвши он сѣножатъ пустовскую, прозиваемую Тулоповщину, в сотнѣ Любецкой, ведле Шумановъ лежачую, около которой своим старанемъ розчистилъ немало и уже *от* килка лѣтъ спокойне, яко непенного, не узнаючи ни *от* кого трудности владѣть, а просил насъ, абисмо оную унѣверсаломъ нашимъ гетманскимъ в вѣчное ему владѣніе утвердили. Мы теди, респектуючи на значніе его пана Василя Полонѣцкого в Войску Запорожскомъ роненіе праці и служби, тому его прошенію не *отмовивши*, яко видалисмо на укрѣпленіе в потомніе часи тоєи сѣножати [в] посе[си]ю, позволяючи ему оную, яко своею власною владѣти и пожитковати, такъ пилно того варуемъ и рейментарско приказуемъ, аби нѣ панъ полковникъ чернѣговскій сполне з старшиною своею полковою, а нѣхто иншій з войскових и посполитих того полку обивателей, жадной найменшой не важился ему пану сотниковѣ любецкому в владѣню и [за]живаню помененной сѣножати чинити трудности, перешкоди и перенагабаняю

Данъ в Батуринѣ, марта 18. Року 1700^о.

Звишменованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18698. – Арк. 12. Копія.

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати".

№ 209а

*1700, березня 18. Батурин –
Наказ Івана Мазепи громаді села Дурнів
щодо допомоги в гаченні греблі
Домницькому монастиреві*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иванъ Мазепа.

Тобѣ войтовѣ села Дурневѣ з всѣма громадними людъми симъ письмомъ нашимъ пильно приказуемъ, абысте были безъ всякой отмовы помочными всегда в гаченю греблѣ, подъ монастыремъ Думницькимъ²³⁰ будучое, а особливо теперь, когда пришлетъ до васъ отецъ игумень тамошній, жебысте всѣ ишли на оную греблю з наложитими до дѣла тамъ потребнаго рѣчами и потоль тоей греблѣ в направѣ неучинится досыть, и отецъ игумень васъ не отпуститъ, о тое и повторе пильноваль, приказуючи, Богу поручаемъ.

З Батурина, марта 18 дня, року 1700.

Звышменованный гетманъ, рукою властною^а.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1864. – Прибавление к № 38. – Герасимъ Кулжинский. – Собрание южно-русскихъ словесныхъ памятниковъ. – № 7.

№ 210

*1700, квітня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про дозвіл чернігівському архієпископу
Івану Максимовичу
спорудити греблю*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливо старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, ижъ прекладад намъ ясне в Богу преосвященній его милости *господинъ отецъ Іоанъ Максимовичъ, архієпископъ чернѣговскій, новгородскій*, через певного своего посланного, же мѣетъ намѣреные в кгрунтахъ катедралныхъ, межі селами тежъ катедралными Улановомъ и Ястребщиною лежачих, засипати греблю, на що

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ написано такъ”, після підпису вказано “М.П.”.

потребовал нашего себѣ совѣтного позволеня. Мы теды на жадане его милости, яко позволяемъ тую греблю на кгрунтахъ монастирскихъ, якъ хотѣти, сыпати его милости, и симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ, пилно приказуючи, абы ниhto з старшини и чернѣ в томъ засыпаню оной греблѣ не был перешкодою, такъ варуемъ пилно, абы от засыпаня той греблѣ кгрунтамъ людскимъ, яко то лѣсамъ, сѣножатямъ и полямъ не учинилася наименшая шкода.

Данъ в Батуриѣ, априля 10. Року 1700.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк 2 написано: ясневелможного гетмана Мазепы унѣверсаль на млинъ новый, вишей Ястребцини.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 215. Оригінал. Печатка військова.

№ 211

*1700, квітня 19. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про дозвіл слабинському сотникові
Івану Тризничу побудувати греблю з млином
на річці Жеведі, з наданням йому
“до ласки нашей” діброви*

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому, старшинѣ его полковой и кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просил насъ панъ Іван Тризничъ²⁵⁰, сотникъ слабинский, абысмо ему на мѣсцу занятомъ, на рѣчцѣ Жеведѣ²⁵¹ в сотнѣ Слабинской, гребелку фундувати и з млыномъ подлугъ можности своей на оной строити позволили и нашимъ унѣверсаломъ обваровали, также и дуброву волную нѣкимъ не заведенную, способную до паханя, тамъже понад рѣчкою Жеведю лежачую, заняти и розробляти. Мы теды, давши слушной прозбѣ его у себе мѣсце, а респектуючи на его роненніи в Войску Запорожскомъ праці и услуги, яко ему пану Івану Тризничу на пререченомъ занятомъ мѣсцѣ, на рѣчцѣ Жеведѣ греблю фундовати и млынъ подлугъ можности на оной строити, также и дуброву волную, никимъ не заведенную, до паханя заняти и розробляти, до ласки нашой, позволяемъ, такъ симъ унѣверсаломъ нашимъ варуемъ и пилно мѣти хоцемъ, абы ему пану Івану Тризничу в построенію оного млына, и в отбираню з него всякихъ пожитков, также и в заживаню до паханя предреченой дубровы, нѣхто з старшыны и чернѣ жадной и наименшой не важился чинити перешкоды, з тымъ еднакъ

докладомъ, абы от того новопостроенного млина нѣкому в грунтах не дѣлася шкода.

Данъ в Батуринѣ, априля 19, року 170(?)^а
Звышьменованный гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 1. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54086. – Арк. 46. Регест з переліку гетьманських універсалів, містить точну дату 19 квітня 1700 року.

№ 212

1700, травня 1. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист Новгородського монастиря від стягнення з нього поборів переїжджими

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсалнимъ писанемъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить: ижъ доносили намъ, гетманови, черезъ писане свое высоце в Богу превелебный его мил. господинъ отецъ Димитрій Савичъ, архимандритъ Новгородского монастиря з братією, же многіи войсковіи значніи и мѣлкіе люде, болше за своими, нежели за нашими войсковими дѣлами, черезъ села ихъ, до монастиря Новгородского належніе, переезджаючи, а найбарзѣй, атаманъ бобровницкій з своими товарищи переходячи, смѣють и важатся насиліемъ, не тилко для себя и челяди збыточныхъ кормовъ и пожитковъ, и для коней оброковъ домагаться, але и поклоны грошовни усиловне видирають, а надто и конѣ в подводи сами хватаючи, заводять в незнаеміе мѣстца, черезъ яке завоживане часомъ и пропадаютъ оти конѣ, в чомъ онъ, отецъ архимандритъ, просилъ у насъ в тіи монастирскіе села оборонного універсалу. Мы теди, гетманъ, уваживши такъ великіе бѣднимъ людемъ дѣючиися прикрости, долегливости и шкоды, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ, черезъ которий атаманъ и войтамъ, в тихъ селахъ будучимъ, пилно приказуемъ, жеби конечно в те села без нашего подорожного листа ехати

^а Документ за описом помилково датовано 1706 роком, тільки тому що цей універсал згадується в наведеній при ньому справі за грудень 1706 року. Насправді, комбінація літер дати в універсалі виглядає як “ашо”, тобто остання літера в копії спотворена, оскільки дата для 1706 року мала б виглядати як “ашс”. Про те, що копіїст канцелярії Чернігівського полку, роблячи копію універсалу до кириличної дати 1700 – “аш” чомусь додав арабську цифру “0”, і таким чином зробив помилку, свідчить регест. Можливо сталося це тому, що після поширення в справочинстві Гетьманщини з 1720-х рр. датування арабськими цифрами копіїст не зовсім вільно орієнтувався в кириличному датуванні, тому і додав до дати непотрібний нуль.

^б Перед підписом зазначено “в подленномъ подписано тако”, після підпису написано “мѣсто печати reimентарской”.

не важилися, кормовъ, напитковъ, подводъ и поклоновъ давати, а особливе бобровникамъ, а хочъ бы хто и з нашимъ подорожнимъ листомъ ехаль, то тилко тымъ маеть коней еймоватися и подводъ толко брати, колко въ подорожномъ нашомъ писмѣ будетъ написано, а пожитковъ и одной квартирки и поклоновъ одного осмака не повинень ниhto домагатися и усиловне витягати, развѣ що сами отамане и войти з людскости напитку (еднакъ безъ поклону) обмислять. А если би хто сю вижей описанную волю нашу важился в тихъ селахъ кормовъ збиточныхъ, напитоковъ, подводъ и поклоновъ домагатися, теди позволяемъ тимъ же атаманѣ и войтамъ з громадными людьми честнихъ честно, а безчестнихъ безчестно з своихъ селъ випроважати.

Данъ в Батуринѣ, мая 1, року 1700го.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^а.

IP НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 787. – Арк. 1-2. Копія.

№ 213

Не раніше 1700, травня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист прав козелецького шевського цеху

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковнику киевскому, сотникови козелецкому з товариствомъ, войтови зо всѣмъ майстратомъ и всѣмъ обивателем и посполитству тамошнему, видячи право цеху шевского козелецкого *от* старихъ вѣковъ и *от* антecessоровъ нашихъ наданное, перед нами покладаное и ухваливши оное, ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ слово в слово выписавши, позволилисмо аби ведлугъ оногo справовалися такимъ способомъ, брата з межи себе обрати за цехмистра, кого они улюблять, и оногo цехмистра повинни они слухат, якъ на старшого их належит, а если би которій шевчикъ вендревній, пришедшій до мѣста Козелца неоповѣдне, без позволеня цехмистровского, в якогo товариша робити мѣль, за такую дознаную вину повинен дати до скринки братской цеховой тое що братія ухвалит, и хтоби колвекъ повинень братій их хотѣл цехъ поеднати и робити з товаришами ровно, *тот* повинень цехмистру и братѣ годит на чем может поеднати, толко до скринки братской повинень копу дати литов[скую], опрочъ воску церкви Божой належачого, и уконтентованя брати, и сотникови на *тот* часъ зостаючому пол золотого звичайного дати повинень, а вшелякого брата цеху того шевского их непослушного они[й] повиненний ведлугъ стародавнихъ своихъ звичаевъ и права карати винуго, якося в такомъ правѣ описано и во всемъ ведлугъ давнихъ своихъ порядковъ справоватися имъ позволяемъ, показавши над ними всѣми лист *тот* нашъ, от подводъ

^а Після підпису зазначено: "Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2474".

увольняючимъ, аби о томъ добро знаючи, панъ полковникъ киевскій, сотникъ козелецкій, войтъ тамошній со всѣми обивателями не важилися у жадного брата цеху шевского подводи брата и их болшь утяжати, тое приказуемъ, аби в том ни хто волѣ нашей не спротивлялися и на тое казалисмо видать сей нашъ унѣверсаль изъ канцеляриі поважной присяжности войсковой [з] подписомъ руки нашей.

Данъ в Батуринѣ, мая 6, року.

А особливо варуемъ, аби ремесниковъ цеху шевского уволено од сторожи туремной и от подачки дому брацкоого, жеби их цеховій дворъ от подачокъ мѣских билъ волень и они сами з мешанами повини тяглости поносить увикли.

Звишь іменованій гетманъ Іоанъ Мазепа^а.

Наприкінці зазначено: З подленим читал писар майстратовий Николай Кукурань.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54645. – Арк. 458. Копія.

№ 213а

1700, травня 25. –

*Витяг з універсалу Івана Мазепи
про підтвердження прав значного товариша
Полтавського полку Захарія Старицького
на село Горбанівку і ґрунти*

“презентоваль намъ панъ Захарій Лукашевичъ Старицкій, знатный полку Полтавскаго товаришь, универсаль подтвердительный небожчиковѣ родичевѣ его, велебному в Богу господину отцу Луцѣ Семіоновичу, зейшлому протопопѣ полтавскому, на село, прозиваемое Горбаневку, и на власний его куплений кґрунтъ, у хуторахъ Полтавскихъ лежачій, з людми, за вѣдомомъ и позволеніемъ нашимъ рейментарскимъ на ономъ осажеными, з обради всей старшини полтавской отмѣною^б ему данние, от насъ выданный, и просилъ насъ, абысмо его от помененного села не отдаляючи, в спокойное ему владѣніе гетманскимъ нашимъ оное ствердили универсаломъ. Мы теди, видячи его быти найближайшого по отцу своемъ добр означеннихъ сукцессора, природнымъ правомъ за власный купленный [кошт] на его, яко и на сына, спадаючій, а до того видячи, же тое село с совѣту старшини полтавской родичовѣ его пришло в посессію, и кґрунтъ его купленный вишеимененный, тутъ же, респектуючи на услуги его войсковые, працюете в полку Полтавскомъ роненные, при немъ преречоное село ку вспартю господарства его заховуемъ.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. IV. – П.-С. – С. 545-546. В публикаціі має назву: “25 мая 1700 г., получилъ слѣдующій гетманскій универсаль:”.

^а Перед підписом зазначено: “в подленомъ подписано такъ”, після підпису у колі аписано “мѣсто печати”.

^б Так у тексті, можливо було “обмѣною”.

*1700, червня 14. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону козакам
приймати у підсусідки підданих
Чернігівської архієпископії, з наказом
кролевецькому сотникові та його сину
повернути таких підданих у Бистрику
до колишнього підданства*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского паномъ полковникомъ нѣжинскому и чернѣговскому зо всею их полковою старшиною, а особливе п.п. сотникомъ глуховскому, кролевецкому и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ унѣверсалнымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ прекладаль намъ чрез поважное свое писане, ясне в Богу преосвященный, его милост отецъ Іоаннь Максимович, архієпископъ чернѣговский и новгородский, что в маетностях его милости катедралных, в полку Нѣжинскомъ и Чернѣговскомъ лежачих, а именно в сотнѣ Глуховской в Улановѣ, в Тулиголовах, в Обложках, и в инных тамъ найдуючихся селах катедрѣ Чернѣговской присутствующих, в сотнѣ Кролевецкой в Бистрику, в сотнѣ Мринской в самомъ Мринѣ и в приселках до него належачих, а в полку Чернѣговскомъ в Ушнѣ, многіе тягліе люде удаляючися от послушенства и от повинностей катедралных тыснутя в подсуѣдство в дворѣ козацкіе, в которых живучи и в кгрунтах тяглых пожиткуючи, не хотят должного катедрѣ Чернѣговской отдавати повиновенія, в чомъ жадалъ нас его милость о таковий унѣверсаль, за якимъ бы могли быти тыи подданыи, в козацких домах живучи, до первобытного своего привернены послушенства. Мы tedy гетманъ, давши у себе слушному его милости жаданю мѣстце, симъ унѣверсалнымъ нашимъ писаниемъ варуемъ и сурово приказуемъ, абы во всѣх преречоных тых катедри Чернѣговской маетностях, жаденъ з козаковъ не важилься подданных катедралных, в домы свои в подсуѣдки приймаючи, от належитых тяглых повинностей оных охороняти, заступати и защищати, а и панъ сотникъ кролевецкий завладѣльми собѣ и сыномъ своимъ в Бистрику катедралных подданных, абы знову конечно до послушенства катедралного привернулъ, и повторе сурово приказуемъ.

Данъ в Батур[инѣ], іюня 14. Року 1700.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: унѣверсаль ясне велможного его милости пана гетмана, щобъ мужики в козацтво не вписовалися въ Глуховщинѣ.

№ 214а

*1700, липня 1. Батурич –
Наказ Івана Мазепи щодо послушенства посполитих
села Дурнів Домницькому Різдвяно-Богородицькому
монастиреві, які самовільно оголосили себе козаками*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іванъ Мазепа.

Вамъ войтовѣ села Дурневъ зо всѣми громадними людьми ознаймуемъ: ижъ донеслося намъ вѣдати, же едны з васъ не будучи предъ тѣмъ въ реестрѣ козацкомъ, и жодной войсковою службы не знаючи, силомоцю тиснетеса въ козацтво, другіе и въ прошлыхъ державцовъ села того въ послушенствѣ будучи, теперъ не хочете подлугъ универсалу, превелебному въ Богу господину отцу игумену монастыря Думницкого зъ братією данного, належатою тяглою отдавати повинности; в чемъ якъ явная ваша показуется быти волѣ нашей гетманской противность и ослушаніе, какъ пильно васъ упоминаемъ и сурово приказуемъ, абысте непремѣнно пререченному отцу игуменовѣ Думницкому зъ братією вшелякое належатое отдавали послушенство; а если бы хто з васъ^а козатствомъ неналежнѣ вымовляючися, албо упорнѣ поступаючи, отягался и не хотѣлъ быти послушнымъ и повольнымъ монастыревѣ Думницкому, tedy таковаго кожного роскажемъ на худобѣ и здоровью непоблажно скарати.

Данъ въ Батуричѣ, іюля 1 дня, року 1700.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^б.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1864. – Прибавление к № 38. – Герасимъ Кулжинский. – Собрание южно-русскихъ словесныхъ памятниковъ. – № 12.

№ 215

*1700, липня 6. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
пирятинському протопопові Якову Філіповичу
усіхъ прибутків з його млинів,
розташованих на річках Удаї та Чучагці*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови лубенському, старшинѣ его полковой, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, бурмистромъ и всѣму старшому и меншому Войска его

^а В публікації – “зваль”.

^б Перед підписомъ зазначено “На подлинномъ подписано”, після підпису вказано “М. П.”.

царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсалнымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ суплѣковаль до насъ гетмана, пречестній отецъ Яковъ Филиповичъ, протопопа перятинскій, просячи о потвержене наше унѣверсалное на осмь коль млива, в млинах на реках Удай и Чутчагцѣ будучихъ, еще за живота *от* небожчика тестя его Леонтия Свѣчки²³¹, полковника лубенского, данное, и цале уже по смерти его жъ небожчиковской тестаменталне ему леггованихъ. Мы теди, давши слушной прозбѣ его в себѣ мѣстце, *том* датокъ и тую небожчиковскую леггацію симъ унѣверсалнимъ нашимъ [листомъ] ствержаючи, яко позволяемъ оному тие осмы кола мѣти в зуполномъ своемъ владѣнии и моци, и заживати з оних всякие на его особу належніе розмѣровіе и з розмѣру войсковой части, и у своему власному пожиткови приходи, такъ мѣти хочемъ и симъ же унѣверсаломъ варуемъ, абы ему преречонному *отцу* протопопѣ в томъ заживаню нѣхто з старшихъ и меншихъ, а особливе з наших млиновихъ дозорцовъ, не важился жадно[й] чинить трудности и перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, іюля 6, року 1700.

Звышъменованій гетманъ, рукою власною⁹.

Наприкінці написано: сію копію с подлиннимъ унѣверсаломъ свідѣлствовали присутствующіе в полковой лубенской канцеляреи, судія полковій Василь Стефановичъ, полковий писарь Яковъ Корнѣевичъ.

С представленной *от* значкового полку Лубенского товариша Ивана Максимовича одного гетманского унѣверсалу копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 153. Копія.

№ 216

1700, липня 14. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Печерського монастиря на Горошинський млин та Кропивенські ґрунти з млином

Его царского пресвѣтлага величества Войска Запорожского гетман Іванъ Мазепа.

Всей старшинѣ и черни полку Переяславского и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало ознаймуемъ, *иж* прикладал нам ясне в Богу превелебный *господинъ* Іосифъ Краковскій, архимандрита свято Печерскій и Київскій, *иж* мѣют на *монастыр* свой *от* пана Константина Мокѣвского, полковника кievского, млин, прозываемый горошинскій и ґрунта в Кропивной з млином и просиль нашего себѣ на оныя подтверженья, мы теди принявши его, *отца*,

⁹ Перед підписом написано “на подлѣнномъ подпись таков”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

прозбу, яко ствержаем сим уневерсаломъ нашим тые млины и грунтъ кропивницькій, такъ меты хочем и пилно повагою сего уневерсалу варуемъ, абы в тых млинахъ Горошинскихъ, въ о[т]биранію на обитель всякихъ прихожающихъ пожиткахъ, такъ же и грунтахъ выже помененныхъ, ни хто [з] старшины и черни ему, отцу архимандрите, не важелися чинити перешкоды.

Дано в Батуринѣ, іюля 14, 1700.

Наприкінці зазначено: С оной крепости от записки пошлин п'ят алтынъ взято. Принял Василей Митрофанов.

ІР НБУВ. – ДА – 217. – Арк. 304 зв. – 305. Копія.

№ 217

1700, липня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на хутір Переводський

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его [ж] царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорозкого паномъ полковникомъ нѣжинскому и прилуцкому, старшинѣ полковой и каждому, кому колвекъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ превелебный въ Богу господиень отецъ Іаковъ Жданович²³², ігумень монастиря Густинскаго Прилуцкаго з братією, презентуючи намъ, гетмановѣ, купчое писанне на хуторъ Переводскій антецессоровѣ своему престав[ив]шемуся Іосифу Товстушичу²³³, на тот часъ ігуменовѣ монастиря мененного Густинскаго²³⁴, з братією, отъ тамошняго жъ жителя перево[д]скаго, в той же купчой именующогося, Семена Косяненка, во вѣчное владѣніе даное, просилъ насъ, абысмо той ихъ хуторъ монастырскій зо всѣми до него належитостями нашимъ гетманскимъ зтвердили унѣверсаломъ, жебы помянутого хутора онъ, отецъ ігумень и его сукцессорове з братією в томъ ограниченю, яке в той же купчой е описано, в потомные часы могли заживати. Мы теде его отца ігумена з братією таковому прошенію давши у себе мѣсце, ствержаемъ и умоцняемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ той речоный Переводскій хуторъ, позволяючи онымъ ему отцу ігумену и по немъ мѣючимъ быти сукцессоромъ з братією зо всѣми до того жъ хутора належитостями именно сѣножатми, гаемъ и инными кгрунтами подлугъ ограниченя, в той же купчой описанною, потомными и вѣчными часы владѣти, спокойне заживати и вшелякіе на употребленіе святой обители з него пожитки мѣти и обирати. Абы прето никто, так з войсковои старшины и черни, яко же вшелякои кондиции людей, а особливе з тамошнихъ перево[д]скихъ и околичнихъ обывателей въ спокойномъ того хутора заживаню имъ, помененного Густинскаго монастиря законникомъ, жадной наменьшой не

важилися задавати^а трудности и нѣякои чинити перешкоды, симъ же нашимъ унѣверсаломъ варуемъ и пилю приказуемъ, докладаемъ однакъ, и тое пилю варуемъ, жебы изъ нихъ густинскихъ законниковъ тыми помененного Переводского хутора кгрунтами прилеглимъ до нихъ околичнымъ людзкимъ кгрунтамъ жадная никому не чинилася уйма и нѣякая перешкода.

Данъ в Батуринѣ, 22 іюля 1700 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^б.

О п у б л і к о в а н о: Русов А. А. Документы, касающіеся Густинскаго и Мгарскаго монастырей. – Харьков. – 1892. – С. 13-14. – № 2.

№ 218

1700, липня 24. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл відновити греблю та побудувати димарку для потреб Чернігівської архієпископії

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалер Іоан Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ чернѣговскому, всей старшинѣ и чернѣ и всѣмъ войсковим и посполитим того полку обивателемъ и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ унѣверсалнымъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просил нас гетмана ясне в Богу преосвященный его милост господинъ отецъ Іоанъ Максимовичъ, архієпископъ чернѣговский и новгородский, абысмо позволили в верху руднѣ, на Старомъ Руднищи, в Неданчичахъ на рѣчцѣ Ворзнѣ²³⁵, старую греблю обновити и на оной димарку для катедрального употребствованія построити, упевнюючи тим, же од того обновленя греблѣ и построеня на оной димарки всякимъ людзкимъ кгрунтамъ не дѣятимется шкода. Теды мы святителской его милости поважному прошенію учинити нашої [волѣ] не одмовивши, яко позволяемъ на предреченомъ мѣсцю Старомъ Рудныщи греблю обновити и димарку построити, тило жебы од того обновленя греблѣ и построеня димарки горѣшнимъ людзкимъ сѣножатемъ, озерамъ и инимъ всякимъ угодиямъ не чинилася яка перешкода и долегливост, такъ вѣдати о таковой волѣ нашої, в сѣмъ унѣверсалѣ выраженой, панъ полковникъ чернѣговский, старшина полковая и нѣхто инший, в томъ обновленію греблѣ, на Руднищи вышреченномъ и построенію на оной димарки, до катедрального стягающей употреблення, жадной найменшой не смѣлъ и не важился его святителской милости на по... ти

^а В публікації очевидно помилково надруковано “заживати”.

^б Наприкінці зазначено “Печать таже”, в попередньому документі надруковано “Печать Малор. Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского”.

и задавати трудности, сим же нашимъ унѣверсалом грозно и сурово под неласкою нашою приказуемъ.

Дан в Батуриѣ, іюля 24. Року 1700го.

Звишменованний гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 205. Оригінал. Печатка військова.

№ 219

1700, вересня 27.

*В полі під Омеляновим хутором, за Козельцем –
Універсал Івана Мазепи про надання
значному військовому товаришеві
Якову Барановському усіх прибутків
з його власного млина, розташованого
на міській козелецькій греблі*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества славного чина святаго апостола Андрея Первозваннаго кавалеръ, Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковнику кievському Войска его царского пресвѣтлого ж величества Запорожского, обозному, судіи, писаровы и асаулови полковому, также сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, а особливе дозорцы нашему, над млинамы будучому, ижъ мѣючи мы нашъ гетманскій респектъ на вѣрній службы войскової пана Якова Барановского, значного товариша воискового, полку Кіевьского, и впередъ заохочуючи его до тоєи жъ непохибной службы войскової, позволяемъ ему, до ласки нашей войскової, для wsparтя домовы его, з власного его млина на рѣчцѣ Острѣ, на греблѣ мѣской козельской, о двох колах стоячого, всѣхъ пожитковъ приходячихъ, именно и часты на войско належной, зуполне свободьно заживати, мѣти теды хочемъ и приказуемъ пилно, аби ему пану Барановскому, в отбиранью тих розмирових пожитковъ, такъ *от* пана полковъника, яко и ни *от* кого иншого, жадная найменшая не дѣялася перешкода.

Данъ з канцелярії нашей войскової, в полю под Омеляновимъ футоромъ, за Козелцемъ, септеврия 27, року 1700.

Звышменованний гетманъ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: с подлѣнними свидѣтелствовали полковий писарь Самуил Катеринич, полковій хоружій Игнатъ Шумъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 154. Копія.

^а Перед підписом написано “в подлѣнномъ тако”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

*1700, листопада 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження угоди
про надання Рихлівському монастиреві
Василевого млина на річці Вербі
призренським митрополитом Никодимом
в обмін на надання Рихлівським монастирем
млинового каменя на річці Убеді
Макошинському монастиреві*

Его царского пресѣ ѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалѣрь
Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ
вѣдати належит, ижъ просилъ насъ ясне в Богу преосвященный господинъ
отець Никодимъ²³⁶, митрополить призринский, о выдане собѣ потвержателного
листа на угоду взглядомъ млыновъ з превелебнымъ в Богу отцемъ Лукою
Григоріевичомъ, ігуменомъ монастира Рыхловского з братією, передъ ясне в
Богу преосвященнымъ господиномъ отцемъ Іванномъ Максимовичемъ,
архиепископомъ чернѣговскимъ, учиненую такимъ способомъ о млынѣ
Нестеренковомъ, заводъ давный, межи собою будучий, совершенно скончивши,
млынъ Василіевский, на рецѣ Вербѣ²³⁷ стоячий, пустилъ на монастирь
Рыхловский; а до монастира Макошинского млыва камень Рыхловского, на
рецѣ Убедѣ под Сосницею²³⁸, в першой клѣтцѣ Вороніевской от мѣста стоячей,
взаемне принялъ и грошей золотихъ сто. Прето мы, по прошенію его святостѣ,
тую их угоду ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. В которомъ мѣти того
хочемъ и пилно варуемъ, абы оная и в потомные часы непремѣнно безъ жадного
взновленя была захована.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 29 дня. Року 1700.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Мазепи, Луке ... учинений в
року 1700, на заживання принятого за ... млынъ на камень млыва на Ворониной
клѣтцѣ, на греблі Сосницкой.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 53. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 788. – Арк. 1. Фрагментарна копія, має назву “Універсаль Мазепи
29 ноября 1700 г. Судь духовный”.

*1700, грудня 8. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
Григорію Павловичу права побудувати млини
на Ворсклі, з наказом Леонтію Черняку
знести млини, побудовані ним без дозволу*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и каждому, кому колвекъ о том вѣдати належит, сим унѣверсалом нашимъ ознаймуем. Поневаж з инквѣзиций паном Василием Велецким, судиею полку Гадяцкого, п.п. Іваном Насвѣтом, товаришем войсковим, Андрѣем Нащинским²³⁹, Адамом Ненаденком²⁴⁰, сотникамы полтавскими и Гаврилом Рудяшкою²⁴¹, хоружим полковим полтавским, же чинено показалост тое: же панъ Леонтий Черняк отворил былъ сам на том боцѣ Ворскла будучій для построення себѣ на онихъ млиновъ. Мы теды, якъ по тому слушномъ одостатечномъ узнаню, и намъ донесеню, такъ и по особливой нашой ку пану Григорию Павловичу ласковой прихилности, позволяемъ ему, пану Григорию тии гати по прежнему тож тепер загатити; яко и вперед укрѣпляты. А мають онии гати гатитися жителми сель Стасовець, Гавронець и Камянки, якии и передъ симъ гачовали, а тутже пилно приказуемъ, жеби млини, якие онъ же панъ Чернякъ на греблѣ стасовалой Ворскляной без жадного тамошних мелниковъ позволеня, а особливе без нашего гетманского фундушу, построилъ, пречъ били знесени и щобъ непремѣнно на той греблѣ по давнему осмъ каменей было, а не болшей. Якому теды нашому приказаню, абы онъ панъ Леонтий Чернякъ без жадной отмови досить учинил, под неотъпустнимъ войсковимъ каранемъ, и повторе пилно симъ же нашимъ унѣверсаломъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декаврия 8, року 1700.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 412-412 зв. Вписаний до полтавської актовї книги після судової справи, на початку має назву: “в той же справѣ и поважный реесментарский виданий унѣверсал на знесене през новых млынов, тут же уписал, которий так ся в собѣ має”.

1701 рік

№ 222

*1701, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
купцю Костянтину Пригарі та його зятю,
військовому товаришеві Федору Добронізькому,
усіх прибутків з купленого Пригарою млина,
розташованого на річці Ромі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чину святого апостола Андрея кавалер Іваннъ Мазепа.

Всякой старшинѣ и чернѣ Войска его *ж* царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану сотникови новгородскому, атаманови городовому и войтови тамошнему и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, тепер и в потомные часы будучимъ людемъ, симъ унѣверсалнымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ. Иж панъ Константинъ Пригара, обывател и купецъ новгородский, мѣючи себѣ куплею набытый млынъ, на рецѣ Ромѣ²⁴² в уездѣ Новгородскомъ застающий, зо всѣми трома млиновыми частми, *от* пана Марка Лещинского, товариша полку Стародубовского, презентоваль намъ такъ самую на писмѣ купчую, яко и ствержене *от* Суду Войскового Енералного, небожчикомъ паномъ Петромъ Забѣлою²⁴³, на *тот* часъ судією енералнымъ себѣ данное, а надто и унѣверсальную крѣпост *от* пана Михаила Миклашевского, полковника своего стародубовского, на оный же млынъ освѣдчаль намъ, и просиль насъ весполь з зятемъ своимъ паномъ Федоромъ Добронизскимъ, товаришемъ войсковымъ, о реиментарское себѣ на той же помянутой млынокъ потвержене. Мы tedy гетманъ, давши у себе слушному прошенію пререченого пана Пригари и зятя его, пана Добронизского, мѣстце, а видячи в томъ же оного зятя до далшихъ услугъ войсковыхъ способность и згодност, яко симъ унѣверсалнымъ нашимъ писанемъ той, куплений *от* Марка Лещинского, млынъ в свободное владѣніе онымъ потвержаемъ, позволяючи всѣми трома млиновыми частми до ласки нашей войсковой имъ користовати, такъ абы в томъ их владѣню и в *от*биранію тых помянутыхъ трох млиновыхъ частей ниhto з духовныхъ и мирскихъ особъ и з старшины войсковой не смѣль и не важилса найменшой чинити кривды, шкоды и

перешкоды, симъ же листомъ нашимъ пилно варуемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батур[инѣ], року 1701, януар[ия] 10.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 219. Оригінал. Печатка військова.

№ 223

1701, лютого 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови генерального писаря Сави Прокоповича Ірини на села Кудравку і Загорівку

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина св. апостола Андрѣя кавалеръ Іоаннь Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ всѣмъ обще и каждому съ особна, кому о томъ вѣдати належитъ, а меновите всеи старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго и всѣмъ малороссійскимъ обывателямъ, ижъ просила насъ гетьмана овдовѣлая пани Ирина Савина, жена небощика пана Савы, судьи нашего войсковаго енерального недавно змерлаго, абысмо двѣ селѣ именно Кудравку и Загоровку, съ млинами при нихъ будучими и иньшими належитостями, которые небощикъ мужъ ея мѣлъ въ своемъ владѣнію, ненарушно при неї заховавши, ствердили нашимъ гетманскимъ универсаломъ, мы прето гетманъ, склонившися на ея паніи Савиной просьбу, выдаемъ сей нашъ подтвѣрдителный универсалъ, позволяючи и даючи ей моць тѣми поменеными належитостями непремѣнно владѣти и такъ отъ подданныхъ обыкные роковые повинности и роботизны, яко съ млиновъ и всѣхъ грунтовъ припадаючіе пожитки отбирати, а такъ абы никто съ старшины и черни жадной въ томъ ей паніи Савиной не чинилъ перешкоды, симъ же нашимъ универсаломъ пилно мѣти хочемъ и рейментарско варуемъ, тутъ же приказуемъ, абы всѣ помененныхъ сель тяглые жители, кромѣ козаковъ, належитое подданское ей паніи Савиной во всемъ отдавали послушенство.

Данъ въ Батуринѣ, 4 февраля 1701 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57883. – Арк. 9-9 зв. Копія.

О п у б л и к о в а н о: Киевская Старина. – 1887. – Т. 19. – С. 156-157.

^а Перед підписом написано: “въ подлинномъ подписалъ”, після підпису написано “(М. П.)”.

*1701, лютого 4. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
горілочної аренди Переяславській єпископії,
в селах які до неї належать, на 1701 рік*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ переясловскому, старшинѣ его полковои и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ будучи у насъ гетмана преосвященній его милость господинъ отецъ Захарій Корниловичъ, єпископъ переяславскій, просилъ насъ абысмо для въспоможєня тамошней новорєставрующей обитєли святой аренду, въ селахъ до катедрѣ єпископїи Переяславской²⁴⁴ належачихъ, отъдали его милости въ область и зуполное завѣдованє. Зачимъ мы, маючи тую обитєль в особливомъ нашомъ респектѣ, и поважаючи его милости прошенїє, пускаемъ того конченїє нинѣшного 1701 року во всѣхъ катедрѣ Переясловскои селахъ его милости всѣ арендовїє шинки в цѣлое диспонуванє и зуполную моць, позволяючи оними владѣти и подлугъ волѣ своей диспонувати, мѣти прето хочемъ и приказуемъ, абы, яко панъ полковникъ переяславскій въ тую аренду не втручался и не насилалъ въ тїє катедралнїє села шинковати своихъ горѣлокъ (а особливе отъ арендаровъ жебы нѣ дѣялася яка въ тои арендѣ втрученємя до тихъ сѣлъ перешкода), такъ и ни хто иншій зъ старшихъ и меншихъ не важился тыхъ сѣлъ безъ волѣ его милости въ кого иншого арендовати и въ своемъ обнятїю онїє мѣти, лечь если кому самъ его милость, подлугъ волѣ своей, зъ уговоромъ похочетъ въ тихъ селахъ пустити аренду, а такъ абы въ томъ ненарушне волѣ не было, и повторе варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, февраля 4 д[ня]. Року 1701.

Звышъменованній гетман и кавалеръ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 157. Копія.

*1701, лютого 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про регламентацію
використання праці козацьких підсусідків в селах
Чернігово-Єлецького монастиря Серєдинці та Надинівці*

Его царскаго пресвѣтлага величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

^а Наприкінці у колі зазначено: "мѣсто печаты войсковой".

Вамъ атаманамъ серединскому і надиновскому зо всѣмъ в тихъ селахъ наидуючимся товариствомъ, и каждому, кому о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ писаньемъ озънаймуемъ, ижъ доносили намъ гетманови висоце в Богу превелебный господи́нь отецъ Никонъ²⁴⁵, архимандритъ елецкій черніговскій, что в поменныхъ селахъ Серединцѣ и в Надиновцы, многіе зъ по[д]даннихъ монастырскихъ, ухилиючися от кормленя компанейцовъ и іхнихъ подданскихъ тяжестей, попродавши свои хати, поудавалися до дворовъ козацкихъ в подсусѣдки, где живучи, кгрунтовъ своихъ заживають свободно, без отбыванія жаднихъ монастиревихъ належныхъ повинностей і выстатченя компанейцомъ обыклого на мѣсяць контенту, от чого всего козаки тамош[н]и заступають онихъ подсусѣдковъ, а осьтавшіеся в тяглости малою уже личбою громадніе люде, кормячи ихъ компанейцовъ и вистатчаючи имъ мѣсячное, немалое утягненіе і зънищеніе въ худобахъ своихъ поносятъ, мы прето гетманъ, по тому его, отца архимандрита, донесеню, такое чрезъ сей же листъ нашъ о тихъ подсусѣдкахъ чинимъ постановленье, подсосѣди которыи свои хати попродавши, в козацкихъ живутъ, а свои кгрунта мають і онимы пожиткують, теды такіе, абы, незаслоняючися козацкою обороною, компанейцовъ кормили і о вшелякихъ подданскихъ повинностяхъ з громадою конечно тягнули, а такіе тилко, которые в козацкихъ хатахъ живучи, жаднихъ своихъ кгрунтовъ не мають, а тилко на услужѣ господаровъ своихъ будучихъ, самимъ у людей заробкомъ живятся, от тихъ подданскихъ тяжаровъ нехай будутъ волны, о якой волѣ нашей вѣдаючи, жебы жаденъ зъ козаковъ тамошнихъ, такихъ подсусѣдковъ, которіи свои кгрунты меють, от громаднихъ тяглостей заступати не важился, але жебы оны в кормленню войсковихъ людей громадѣ чинили помочь і во всѣхъ подданскихъ належитостяхъ зъ громадою тягнули, певно мѣти хочемъ і приказуемъ, а тутже и тое докладаемъ, естлибы такіе в селахъ вашихъ люде мѣли зънайдоватися, которіи в козацкомъ не будучи реестри, на жаднихъ войсковихъ услугахъ нигде не бывали и теперь онихъ не отбывають, с тилко самимъ іменемъ козацкимъ сълывучи, волности заживають, то і такіи, абы во всѣхъ подданскихъ повинностяхъ зъ громадою тягнули, а особно комъпанѣйцовъ кормили, що вже, абы такъ, якъ вамъ [в] листѣ виражено, а не іначе было, повторне пилю приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 7 февруарія 1701 року.

О публіковано: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 43-44.

*1701, лютого 11. Іванпіль –
Оборонний універсал Івана Мазепи
про захист володінь Андрія Лизогуба*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетмань Іоань Мазепа.

Вамъ козакамъ сотнѣ Глуховской [и] жителемъ села Хижокъ сим листом нашим ознаймуемъ, ижъ занеслъ перед насъ гетмана свою скаргу пань Андрѣй Лизогубъ, жебы вы важитесь лѣсь его з озерами Хоцювъ и лозу, под селомъ Хижками будучии, не тилко отчистиити, але и дедизниити, рубати и пустошити. Зачимъ таковый вашъ безправный и неразумный поступокъ вамъ ганячи, сурово приказуемъ, абысте за одобранемъ сего листа нашего, [а]бы намнѣй не важилися и едного вырубати дубця, поки туде до васъ не будетъ от насъ выправлень высланный: которий за прибутемъ туде своимъ, якъ его, пана Лызогуба, такъ вашей козацкой, повинень будетъ выслухати жалобы. О тое и повторе срокго под непоблажним войсковим каранемъ и утратою худобы вамъ приказуемъ.

Данъ в Іванполю, феврала 11, року 1701.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53416. – Арк. 60. Оригінал. Печатка військава.

*1701, березня 9. Фастів –
Універсал Івана Мазепи про надання командування
глухівському сотникові Олексію Турянському
над військовим товариством засеймських сотень –
Глухівської, Кролевецької, Коропівської та Воронізької*

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетмань и кавалеръ Іоаннь Мазепа.

Вамъ, всему старшому и меншому сотень Засеймскихъ, Глуховской, Кролевецкой, Короповской и Воронижской товариству, зычачи доброго от Господа Бога здоровья и всякого счастливого поведенія узнавати, симъ нашимъ унѣверсалнымъ писаниемъ ознаймуемъ. Ижъ вручилисмо пану Алексѣю Турянскому, сотникови глуховскому, такъ той порядокъ, жебы учинилъ межы вами переборъ лучшимъ [...] яднимъ оружемъ вибравши, всегда з оними до монаршой его царского пресвѣтлого величества службы былъ готовъ, яко и той, дабы онъ, помененній пань сотникъ з тимъ вибраннымъ и переборнымъ товариствомъ завше, когда зайдетъ нашъ ордынансъ, куда на монаршую службу рушати, без всякого отлагательства з дому рушивши, на назначеное мѣсце спѣшно простоваль, подлѣйшое засъ товариство, в домахъ оставатися маючое, повинно будетъ тому выборнѣйшому товариству всякое всегда

до дому належитое чинити вспомогательство по его, пана сотника, розсмотрѣніи и предложєня. О якой волѣ нашой вѣдаючи, вы, все тихъ поменованныхъ сотєнь старшое и меншое товариство, абысте оной досыгъ чинили, повинуючися по указахъ нашихъ всякимъ его пана сотника повелєніямъ и предложєніямъ. Тое пилно, пилно постократне всѣмъ вамъ приказавши, ихъ же в сохранение Господу Богу поручаемъ.

Данъ в Хвастовѣ, марта 9, року 1701.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 44. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 178. Копія з датою 2 березня 1701 року.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В.В.Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 2 – С. 41. – № 34. Оригінал.

№ 228

1701, квітня 7. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови березанського сотника Михайла на володіння селом Черевками

Его царского прєсвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазєпа.

Пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой, сотникови, особливо яготинскому и каждому, кому о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсалнимъ нашимъ писанємъ ознаймуємъ: ижъ, яко за живота небожчика Михайла, бившого сотника березанского, для прислуг его и праць, в войсковихъ потребахъ і в иннихъ, надалисмо били сєлце Черевки, жебы люде тяглиє, в ономъ мешкаючіє, послушенство ему отдавали, такъ и тепер при позосталои женѣ небожчика Михайла тое до ласки нашой сєлце захоуємъ, позволяючи ей п: Михайловой тяглихъ того сєлца людіє в своемъ имѣти послушенствѣ и вшєлякіє належитие от тяглихъ тамошнихъ людеє, опрочъ козаковъ, пожитки отбирати, вѣдаючи тєди о таковой волѣ нашой панъ полковникъ з старшиною полковою, а особливе сотникъ яготинский, в держаню помененного сєлца, и ниhto иншій, аби жадной не чинили єи перешкоди, потягаючи тихъ людеє до якихъ работизнь, албо датковъ, войтъ зо всѣми тяглими сєлца Черевокъ людами, жеби без жадной спреки, яко небожчикови Михайлу, такъ и єи п: Михайловой, отдавали послушенство, рейментарско приказуємъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 7 д[ня], року 1701.

Вишшеіменованный гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 159. Копія.

^а Наприкінці зазначено: “М. П.”, “Подлинникъ принадлежитъ Черн. Губ. Уч. Арх. Ком.”, “Модзалевский”.

^б Перед підписом написано “в подлѣнномъ тако”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати малороссійской”.

*1701, квітня 7. Батурич –
Універсал Івана Мазепи
про надання на Переяславську єпископію
Терехтемирівського та Канівського монастирів,
з належними до них маєтностями*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сим нашим унѣверсалом каждому, кому колвекъ о том вѣдати належить, меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особно пану полковникови переяславскому зо всѣми того полку козацкого и посполитого чина обывателемъ, ижъ мы давно уже намѣрали и хотѣли монастыр Терехтемировскій²⁴⁶, чрезъ военніе замѣшаня и розными колотнями затрудненіе часи, здавна запусѣлій, отъ того запусѣнія воздвигнути и до первой бытности привести; мѣючи до того Терехтемировского монастыря отътол присвоеніе, же оній отъ прежде бывших Войска Запорожского гетмановъ, антецессоровъ наших, зъ начала фундованъ, и от оних первій бывшаго бытія своего завзялъ початки, а опрочъ того и иншіе многіе Войска Запорожского товарищѣ до того жъ монастыря от имѣнія своего были вкладчиками и при немъ житіе свое кончили, якого своего намѣренія для певних зъ пограничними панством постановленнихъ межи вѣчного мира договорами кондиціи и варунковъ не могучи выконаты и вершити во мѣсто оногo Трехтемировского монастыря престоль єпископскій переяславскій отъ колко сотъ лѣтъ в Руину обернений и въ непамяти людзкої будучій, въ монастырѣ тамошном Переясловскомъ²⁴⁷, коштомъ нашим гетманскимъ церковъ камяную уфундовавши, и у большой чести и хвалѣ всемогущого Бога реставровалисмо и отъновили, на которую катедру Переясловскую ново возведенному боголюбывому єпископу, преосвященному въ Богу его милости господину отцу Захаріи Корныловичу, до того жъ монастыря Переясловского, ку вспартю господарскихъ порядковъ, помененый Терехтемировскій монастыр, присовокупляючи зо всѣми до него належними по обоихъ сторонахъ Днѣпра лежачыми селами и кгрунтами и вшелякими иншими добрами, позволяемъ и даемъ моць его милости, сполне зъ єпископством и началом ігуменства Трехтемировского, владѣти и справовати, а тутъже и монастыр Каневскій²⁴⁸ зо всѣми его належитостями до тоєижъ катедри Переясловской пригортуемъ и прилучаемъ, яко теди сътвержаемъ и укрѣпляемъ симъ нашим унѣверсалом тоє наше надане, такъ позволяемъ, абы преосвященній его милость отецъ єпископъ переясловскій, сего временный, и по немъ наступуючіе сукцессорове, совершенною звирхностію были моцными владѣти всѣми маєтностями, кгрунтами и иншими вшеляками добрами, до помененныхъ монастырей належними, по обоихъ сторонахъ Днѣпра будучими, изъ перевозомъ Терехтемировскими, и вшелякіе зъ оних мѣти и отбирати пожитки, варуемъ прето,

и пишно приказуемъ, абы нѣхто зъ старшини и чернѣ въ спокойномъ тыхъ добръ владѣнню, и въ зуполномъ вшелякихъ зъ оныхъ пожитковъ отбѣраню, помененной катедрѣ Переясловской жадной найменшой не важился чинити перешкоди и задавати трудности.

Данъ в Батуринѣ, 7 априля. Року 1701.

Звышменованный гетман і кавалеръ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 158. Фотокопія.

№ 230

1701, квітня 8. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Воичанських млинів, розташованих на річці Трубіж, на Переяславській греблі

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сим нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковнику переяславскому, старшинѣ полковой, сотником, атаманом и всѣмъ старшим и меншимъ войсковим и посполитимъ того полку обывателемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ижъ на ново реставрованную, отъ давнихъ временъ запустѣлую, єпископію Переясловскую, яко обыцялисмо перед симъ преосвященному въ Богу его милости господину отцу Захарію Корниловичу, єпископовѣ переясловскому, *отдати млини наши Воичанскіє, на рецѣ Трубешѣ, на греблѣ Переясловской, о пяти колахъ мучнихъ, а шестомъ ступномъ, стоячіє, такъ теперъ тую нашу обѣтницю исполняючи, ку вспартю и подпори катедрального монастыря Переясловского, надаемъ помененные млини Воичанскіє преосвященному въ Богу его милости господину отцу Захарію Корниловичу, єпископовѣ переясловскому, и симъ же нашимъ унѣверсаломъ тоє наше наданье ствержаючи, позволяемъ его милости тими млинами владѣти и вшелякіє зъ нихъ ку потребамъ монастырскимъ отбѣирати пожитки, о якой волѣ нашой вѣдаючи, абы нѣхто зъ старшихъ и меншихъ въ зуполномъ тихъ млиновъ, отъ насъ наданныхъ, владѣнню, и въ спокойномъ оныхъ ку пожиткови своему заживаню, его милости, отцу єпископовѣ переяславскому, и постановитія мѣючимъ отъ его милости дозорцамъ надъ оными млинами, жадной не важился чинити перешкоди и найменшой въ доходахъ уйми и ущербку, варуемъ и пишно приказуемъ.*

Данъ в Батуринѣ, априля 8. Року 1701^о.

Звишьменованный гетман и кавалеръ, рукою власною^б.

^а Наприкінці у колі зазначено “мѣсто печати войсковой”.

^б Наприкінці в колі написано “мѣсто печати войсковой”.

Наприкінці зазначено: “подписалися за полковника Григорѣй Каленко, полковий обозний Якимъ Касіевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 160. Копія.

№ 231

1701, квітня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Дегтярівському монастирю Благовіщення пресвятої Богородиці села Стахорщини з присілками Блистовою і Багринівкою

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина святаго [апостола] Андрѣя кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всеі старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожскаго *господину* полковнику стародубовскому, старшинѣ полковой і всему старшему и меншо[му] того полку тавариству, также сотнику новгородцкому, атаману городовому, і войту тамошнему і всяко[му], кому о том вѣдати належить, симъ уневерсалом своимъ объявляемъ, что хотя они при чудотворной пресвятой Богородицы иконѣ в селѣ Дегтяровце будучей, каменную во имя Благовѣщення ея сооружити церковь, а при ней и монастирь к болшой хвалѣ Божій подвигнути, в котором законники жити имѣющие, дабы надлежащее в прокормленіи имѣли свое удоволствование, даеъ в монастирь тотъ в расположеніи своемъ войсковомъ будущее село Стахорщину с приселками к немулежащими Блистовою и Багриновкою со всѣми к нимъ принадлежащими добрами, мельницами, полями, лѣсами, землями и всякими угодя[ми] в подлинном и здавна ограниченіи обмежеванными, такъ же подлинно какъ покойный Фай в своем ихъ держалъ владѣніи. Повелѣвая того монастиря законникомъ тѣмъ селом Стахорщиною с помянутыми приселками Блистовою и Багриновкою и землями к нимълежащими владѣти і всякие с нихъ пожитки збирати: і вѣдая о таковой волѣ ощо всякой из старшины и черни дабы законникомъ имѣющаго[ся] монастиря были во владѣніи помянутого села с приселками к нему принадлежащими и поиманіи *от* посполитыхъ тамошнихъ людейлежащих живностей и работъ, опричь казаковъ, в томъ селѣ і приселках живущих, всякой нималой чинити трудности и помѣшекъ чинити не смѣлъ и не дерзал, жестоко приказываемъ. Войтъ того села Стахорщини и приселков Блистовой и Багриновки со всѣми посполитыми людми во всемъ дабы повиновался и всякоележащее послушание без всякой противности и *отговорки* законникомъ *отдавали*, приказываемъ.

Данъ в Батуринѣ, апрѣля въ 15 [день], 1701 году^a.

^a Наприкінці зазначено: “Вниз у того листа приписано гетманскою рукою і печать войсковая”.

Перед документом написано: Въ приказе Малыя Росіи вышеписанных челобитчиков подалъ Войска Запорожскаго обоихъ сторонъ Днепра гетмана и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалера Ивана Степановича Мазепы канцеляристь Филипъ Орликъ²⁴⁹, данной имъ універсаль, а в немъ написано.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2769. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 232

1701, травня 16. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи київському магістрату щодо його прав на шинкування горілкою в місті та на захист київських різників і торгівців від незаконних поборів

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковниковѣ киевскому, также пану сотниковѣ киевскому и атамановѣ городовому зо всѣмъ товариствомъ тамошнимъ ознаймуемъ, ижъ панъ Дмитрій Полоцкий²⁵², войтъ киевский, з п.п. майстратовыми тамошними прекладаль намъ скаргу, же, надъ волю и килкакротние указы наши рейментарские, в козацкихъ и монастырскихъ дворахъ, а именно в дворѣ полковничомъ, явнии горилчанин отправаються шинки, якихъ нѣтъ нигде въ городахъ малоросійскихъ, але всюда арендами суть завстягнены; що же противъ од вищого войскового постановленя и противъ монаршого его царского пресвѣтлого величества дѣется указу, яко передъ симъ килкакротними унѣверсалами нашими приказувалисмо, такъ и теперъ симъ унѣверсалнымъ нашимъ писанемъ пилно мѣти хочемъ, варуемъ и приказуемъ, абы в полковничомъ и в жадномъ иншомъ козацкомъ дому, такъ и въ дворахъ жадного монастыра, горилчание шинки жадними мѣрами не были держани и нѣхто съ нихъ ку перешкодѣ ратушу киевскому, а ни явнимъ, а нѣ потаемнимъ способомъ отправовати не важился, подѣ неласкою нашею и срокгимъ войсковимъ каранемъ; а що показуется з скарги того жъ майстрату киевского, же шафоръ экзактора нашего войсковаго у резниковъ киевскихъ от бидла того, которое они, купуючи, за границу не висилають, але тамъ же в Киевѣ продают, берут индукту, и от харчовихъ рѣчей такие жъ индуктовые вымагають датки; также и полковничие слуги у торговыхъ людей нѣякие необыклие вымышляють и выдирають доходи; теди, абы яко шафоръ экзакторские у рѣзниковъ от бидла, до Киева припровожаючогося, и тамъ же продаючогося, и от иншихъ харчевихъ рѣчей жадныхъ добѣль^а и платежу брати не важилися, такъ и полковничие слуги таковихъ здѣрствъ торговимъ людемъ чинити абы не смѣли; и кгды жъ, если бы они, п.п. майстративие, посля сего нашего

^а У тексті публікації після цього слова поставлено знак питання, очевидно в оригіналі було написано: “дабелей”, тобто прибутків.

указу, на жителяхъ своихъ и торговыхъ приезджихъ людехъ таковыхъ здѣрствъ и долегливостей неустающихъ дознавши, впередъ до насъ зъ скаргою, хочъ на полковничихъ, хочъ на индукторскихъ слугъ удатися мѣли, тебѣ расскажемъ ихъ сюди зискати ...^а въ Батуринѣ сурового на собѣ дознають караня.

Данъ в Батуринѣ. Мая 16, року 1701.

Навприкінці зазначено: А для лѣпшой вѣры и певности печати майстратовие приложилисмо до сего поважного рейментарского копиѣ унѣверсалу.

(М. П.). Печать кievской городской ратуши.

О п у б л і к о в а н о: Матеріали по истории Кievской городской общины. Н. Каманин // Университетские известия. – К. – 1898. – № 2 (початок) с. 32; № 8 (закінчення) с. 33.

№ 233

1701, червня 10. Військова канцелярія (Батурин) – Універсал Івана Мазепи про надання синові прилуцького полковника Дмитра Горленка Андрію села Ярошівки

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкаго паномъ полковникомъ, особамъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ и всеи чернѣ ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ, вѣдаючи мы *от* лѣтъ давнихъ престоловѣ монаршому великого государя нашего его царского пресвѣлаго величества в Войску Запорозкомъ вѣрне служачого и килко десятлѣтно на урядѣ полковництва прилуцкого знач[и]е праці ронячого пана Лазара Горленка²⁵³ дѣда, а по немъ сукцессією годно наступившого нынѣшного его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкаго полковника прилуцкаго пана Димитрія Горленка *отца*, явне и значне вѣрностю своихъ службъ и *отвагъ* тому *ж* монаршому престолу и намъ гетманови в Войску Запорозкомъ ронячихся, славной памяти *отцевѣ* своему послѣдуючого, респектомъ которихъ заслужонихъ особъ, а иле и самого Горленкова внука, а теперешнего пана полковника *сина*, пана Андрѣя Горленка, усмотрѣвши хочъ в молодыхъ лѣтѣхъ, однакъ яко менжного, до служби войскової згоднаго и велце способнаго, такъ захоочуючого, на одной непремѣнной дѣда и *отца* линѣи служити *отважающо*гося, надаемъ ему для впартя господарского в полку Прилуцкому село Ярошувку, зо всѣма угодиями до оногo належачими и прислушаючими, и позволя[я] ему⁶ пану Андрею Горленковѣ всѣми в томъ селѣ найдуючимися посполитими людми, яко власними подданными зуполне владѣти и водлугъ волѣ своей замишляти^а и належитую *от* нихъ всецѣло

^а Пропуск тексту означено у публікації.

⁶ Слово “ему” написано двічі.

^а Так у тексті.

отбирати повинность. Абы теди кождей з старшини и черни, вѣдаючи о таковой зуп[олной] волѣ нашей реиментарской, не смѣль и не важилься пану Андр[ею] Димитріевичу Горленков-, полковниченковѣ прилуцкому, в вла[де]нію и заживаню свободномъ помянутого села наименшой чинити трудности и перенагабана, мѣти хочемъ и пилно повагою сего нашего универсалу приказуемъ. Войть зась преречоного села з посполитими людми, абы обиклое, яко власному своему державцѣ, отдавали послушенство и належитую вистатчивали повинность, горячо^а и сурово приказуемъ. А козаки при ненарушной своей мѣють найдоватися волности, варуемъ.

Данъ з канцелярії нашей войсковой, іюня 10. Року 1701.

Звишенованный гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 43*. – Арк. 134. Копія.

№ 234

*1701, червня 14. Батурич –
Наказ Івана Мазени прилуцькому полковникові
Дмитру Горленкові не допускати
захоплення земель підданих пана Іллі Новицького
жителлями села Березовиці*

Мой ласкавый приятелю, пане полковнику прилуцкий.

Недѣль тому сколко, якъ писал в[аша] м[илость] до насъ, ознаймуючи, же уже розведенемъ землѣ межи полчанами в[ашей] [милости] жителми села Березовици и пана Новицкого новоосаженими подданими учинили слушное помѣрковане и обоимъ сторонамъ уконтентоване, о чомъ и лист от пана Новицкого, до в[ашей] м[илости] писаный, до вичитаня намъ прислалъ. А тепер пишеть до насъ панъ Новицкий, прекладаючи же тіе жители его подданимъ не тилко отведеною землею недопускають владѣти, але и пашнѣ засѣяніе отездячи, себѣ присвоивають оніи. Яко теди таковой в[ашей] м[илости] проступокъ, що будто першей учинилъ помѣрковане, [а] потимъ допускаете знову березовскимъ жителемъ в заживаню отведенной земли и в засѣянихъ пашняхъ, тимъ пана Новицкого подданимъ, утискъ и перешкоду чинити, не есть намъ вдяченъ. Такъ пилно упоминаемъ и приказуемъ в[ашей] м[илос]ти, жебыс конечно тимъ березовскимъ жителемъ грозно приказалъ тимъ контентоватися, що имъ отведено, а подданіи пана Новицкого тожь жебы з отведенной части всякое мѣли в своихъ потребахъ доволство безъ пороны и кривды. О тое и повторе пилно в[ашей] м[илости] приказавши, Господу Богу в сохраненіе поручаемъ.

З Батурина, іюня 14. Року 1701.

^а Так у тексті.

^б Перед підписом зазначено “В подлинномъ подпись тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

В[ашей] милости зичливый приятел, Івань Мазепа, гетман Войска его царского прес[вѣтлого] величества Запор[ожского].

На звороті зазначено: Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови прилуцкому пану Димитрію Горленку и моему ласковому приятелеви подати.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 233. Оригінал. Печатка військава.

№ 235

*1701, серпня 2. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про доручення
військовому товаришеві Тимофію Радичу
провести облік козаків Лубенського полку,
що не вирушили зі своїм полковником у похід*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ пану полковникови наказному лубенскому, сотникомъ и атаманѣ городской и сѣлской полку того ж, симъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, иж дойшло намъ вѣдати, же многое число легкомыслного и непостоянного полку вашего Лубенского товариства, не чинячи своей повинности досит, и не хотячи на нинѣшной монаршой его царского пресвѣтлого величества службѣ з паномъ полковникомъ своимъ попрацовати, и указы наши гетманскіе легце собѣ важачи, самоволне в домахъ своихъ пооставалися, на которихъ легкомыслниковъ и повеленія владителей своихъ преслушателей, яко немалую имѣемъ уразу и гнѣвъ нашъ, такъ посылаемъ отъ боку нашего умыслного посланного нашего пана Тимофѣя Радича, товариша войскового, злецивши ему и приказавши, жебы тыхъ осталцовъ зревизоваль, и каждого именно, в реестръ написавши, вѣдати намъ донесль, а мы знатимемъ, яке имъ за тое преслушаніе и самоволство наказаніе учинити. Зачимъ приказуемъ вамъ старшинѣ подѣ неласкою нашею, и срокгимъ войсковымъ каранемъ, абысте тыхъ осталцовъ бы намнѣй не кріючи, нашимъ посланнымъ, для учиненя скутечной ревизіи, объявляли. О тое и повторе пилно вамъ приказуемъ и поручаемъ ихъ же в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Батуринѣ, августа 2 дня. Року 1701.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61280. – Арк. 102. Оригінал. Печатка військава.

№ 236

1701, серпня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Данила Кутневського на млини і ґрунти на річці Ясмани

[Пресвѣт]лѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣт[лого величе]ства Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, симъ унѣверсалом нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ панъ Данило Герасимовичъ Кутневскій, что мѣеть од небожчика пана Сави Прокоповича, зейшого судіи енерального, теста своего, лекгованную част третую, такъ в млинах на Ясманѣ стоячихъ, и во всѣхъ кґрунтах швагрови его, пану Івану Савичу лекгованную, оній же панъ Данило Кутневскій, за вѣдомомъ и призволенемъ теста своего, певною у его пана Івана откупилъ циною, на которіе то млини и кґрунти просилъ насъ гетмана о потвержателнній рейментарскій унѣверсалъ. Мы теди гетман, давши его слушной прозбѣ мѣсце, а заохочаючи его до услугъ войскових, якъ позволяемъ в млинахъ и кґрунтах належитие ему отбѣрати пожитки, такъ пилно того варуем и сурово приказуемъ, абы нѣхто жадной и найменшой не важился чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, августа 26. Року 1701.

Звишґіменованний гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20260. – Арк. 2. Копія.

№ 237

1701, серпня 27. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду горілчаних та тютюнових шинків в селах Спаському і Мезині

Е[го] ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] В[ойска] З[апорозкого] гетманъ Іоан Мазепа.

Вам атаманам з товариством, и войтам з посполитыми людми сел Спаского и Мезина сим писаніем нашим ознаймуем, иж на рок нынешний 1701, од дня

^а Перед підписом зазначено “В подлєнномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Рожд[ества] Пр[есвятой] Бог[ородицы] починаючийся, а в пришлом году 1702^а, о том же часе кончитися маючий, позволилисмо высоце в Богу превелебному е[го] м[илости] г[осподину] о[тцу] Никону, архимандрите монастыра Новгородского з братією, в селах наших завести монастырскіи горелчанин и тютюнніи шинки, за которіи, яко уже при одобранию его интерцизного нашего писанія, належачую сумму т. е. золотих 100 до Скарбу Войскового он, о[тец] архимандрит з братією, уистил. Так мы мети хочем и пилно приказуем, абы ништо, так з межи тамошних спаских и мезинских обивателей, яко и приезджих людей не смел и не важился потаемним шинкованем горелок и продаванем тютюну им, законником монастыра Новгородского жадной найменшой чинити перешкоды, под утратою всей худобы. А докладаем тое, жебы волно было, як козаком, так и посполитим людям, на крестини и на веселя, любо з своей пашни кадку и другую выкурити горелки, люб з стороны оное купити, где хто похочет, 100 або 50 кварт, а не менш, за ведомом однак оних законников и отданем обиклой повинности, а так жебы той воле нашей чинилося досить и повторе пилно приказуемъ.

Дан в Батурине. Августа 27, р[оку] 1701.

Вишменованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 86. Копія.

№ 238

1701, вересня 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську оборону гетьманського слуги Івана Куцевського

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрѣя кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови гадяцкому, старшинѣ его полковой, сотникомъ, атаманомъ, и кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ мы з певныхъ респектовъ пана Иоана Куцевского, слугу нашего, беручи подъ особливую нашу гетманскую оборону и отъ всякихъ до пана полковника гадяцкого полковихъ услугъ зо всѣми угодиямы в томъ же полку лежачимы, а особливе мѣты хочемъ и рейментарско приказуемъ, аби ему пану Ивану Куцевскому самъ панъ полковникъ зъ старшиною своею и ништо иншій, не имѣючи до его жадного дѣла и справи и [в] владѣнню жадной найменшой не важился чиниты перешкоды, трудности и долегливосты, и до наименшихъ его услугъ и належитостей полковихъ под гетманскою нашою обороною найдуючогося не смѣлъ потягаты, але онъ при

* В копії помилково зазначено "1706".

спокойномъ мешканю жадной ни отъ кого не узнаючи кривды въ заживаню своихъ добръ до замку нашего Гадяцького мѣть належаты и до насъ рефероватися, тое и повторе пилю симъ же унѣверсаломъ нашимъ варуемъ і приказуемъ.

Данъ въ Батуринь, септеврия 4, року 1701.

Зъвишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57780. – Арк. 390. Копія.

№ 239

*1701, вересня 6. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
вдові полтавського священника Івана Величківського
Марії Лукашівні військової частки у її млині
на Новосанжарівській греблі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ полтавскому, старшинѣ полковой, сотниковѣ новосанжаровскому з урядом, особливе дозорци нашему млинов в полку Полтавском будучихъ, и каждому, кому би колвек о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ яко по небожчикови честному отцу Іоану Величковскому, презвітерови Соборной Успенской Пресвятой Богородици церкви Полтавской, респектомъ праць при оной же церкви значне роненних, надалисмо у власном млинѣ его, на греблѣ Новосанжаровской будучом, часть войсковую розмирових приходов, такъ і тепер при жонѣ его по немъ овдовѣлой госпожѣ Марии Лукашевнѣ оную заховуемъ, позволяючи ей ту часть войсковую ку вспартю господарства своего на себе отбирати, в якомъ оной отбираню и заживаню аби якъ панъ полковникъ полтавский з старшиною своею, так і дозорца нашъ млиновъ в томъ полку будучих, а нѣ найменшой ей панѣ Марии не важилися чинити перешкоди. Пилю варуем и приказуемъ.

Данъ в Батуринь, сентеврия 6, року 1701.

Звишь іменованный гетманъ, рукою власною^б.

1761 году марта 7 дня съ подлиннимъ универсаломъ свѣдѣтельствовали и по потвѣ[р]дѣтельствуванію подъ чистимъ приписомъ переправил, и ни иншихъ другихъ подобныхъ тому сумпитор (?) не нашли.

Полковий миргородский хорунжий Марко Козиненко, войсковий канцелярист Іван Коневский.

^а Наприкінці у колі написано: “мѣсто печати”.

^б Наприкінці зазначено: “мѣсто печати”.

Вишеописанного году, *месяца и числа* таковой подлинний унѣверсал к себѣ принялъ и росписался полковий полтавский асаул *Василій Магденко*.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 52 188. – Арк. 226-226 зв. Копія.

№ 240

*1701, вересня 7. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
вдові Криштофа Фридрикевича Катерині
про захист від спустошення її пуці і ґрунтів,
біля належного їй села Смячі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ *Іоанъ Мазепа*.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ *чернѣговскому* з старшиною полковою, а особливе пану сотникови *седневскому* и всѣмъ тоей сотнѣ обывателемъ, и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати *будет* належало, симъ нашимъ унѣверсалнымъ писанемъ ознаймуемъ; ижъ прекладала намъ панѣ *Екатерина Криштофорова Фридрикевичова* овдовѣлая, что пуцу и иннии кґрунта до села *Смячи*, маетности ей належачии, инныхъ околичныхъ сель жителѣ *пустошат*, займают и границы себѣ чинят самоволне, зачимъ, яко тое неслухне дѣется, же тии кґрунта, прислушаючи до помененного села *Смячи*, еи панѣ *Криштофоровои Фридрикевичовой* маетности, з ласки нашей *рейментарской* наданной, *пустошат*, *закопуют* и своими чинятъ, боронячи оныхъ, якъ бы своего власного, а было такъ, выдаючи сей нашъ оборонный на [т]ыии кґрунта унѣверсал, мѣти пилно хочемъ и приказуемъ под зарукою *тысячи* *талярей*, абы нѣхто з старшихъ и меншихъ *войсковых* и *посполитих* полку *Чернѣговского* обывателей, а особливе *околичныхъ* сель жителѣ, не смѣли и не важилися жадною мѣрою тоей пуци и *иныхъ* всѣхъ до села *Смячи* *належныхъ* кґрунтовъ *пустошити*, *закопувати* и жаднымъ способомъ *интересоватися*, чого мѣет панѣ полковникъ самъ *перестерѣгати* и властью себѣ данною *забороняти*. А если бы хто *важилься* над указъ нашъ *поступити* и шкодъ в тихъ *вышреченних* *угодах* чинити, такового кождого за *донесенемъ* *велимо* *непоблажнимъ* *каранемъ* *наказовати*, якои *волѣ* *нашой* *вышгвыраженной*, абы *досит* *чинилося*, *повторе*, *потрете* и *подесяте* *сурово* *приказуемъ*.

Данъ в Батур: *септевріа 7: року 1701*.

Звышгвыменованный *гетман* и *кавалер*, *рукою* *власною*.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56263. – Арк. 50. Оригінал. Печатка військава.

*1701, вересня 17. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
Михайлові Шевченку побудувати рудню,
біля його млина, на річці Ревні*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсалнимъ писанемъ, кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ, якъ товариству, тако и посполитимъ, в томъ полку найдуючимся людемъ, тутже дозорци добръ наших в Шептаках обрѣтаючомуся: ижъ позволилисмо п. Михайлу Шевченку, жителевѣ орловскому, при власномъ его млинѣ на рецѣ Ревнѣ²⁵⁴, у урочища Орлего стоячимъ, построи рудню и, построивши оную, робити желѣзо. О такой теди волѣ нашої кождий вѣдаючи з старшини и чернѣ, а именно, якъ Симеоновский державца, такъ и шептаковский дозорца нашъ, ему п. Михайлови, в томъ руднѣ строеню и желѣза в оной робленю, не смѣли и не важилися жадной найменшой кривди и перешкоди чинити, пилно варуемъ и приказуемъ, и однакъ докладаемъ и тое, жебы людямъ, поблизу тамъ мешкаючимъ, от построения тоей руднѣ в кгрунтах не дѣялося перешкоди.

Данъ в Батуричѣ, септеврїа 17. Року 1701.

Звишъменованний гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18699. – 12. Копія.

*1701, вересня 24. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав Макошинського монастиря
на куплену мельницьку частку в млинах,
розташованих на річці Убеді*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ижъ що вычелася была турбація от козака сотнѣ Вольнскои Якима Самотужного, жителя села Самотуговъ, чрезъ супплику до нас поданую на ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Никодима, митрополиту

^a Перед підписом зазначено “В подлинномъ подписано”.

призринского, монастиремъ Макошинскимъ строителствующого, и всю братію того монастира, о третью част мелницкую в млинахъ о чотирохъ колахъ будучихъ, на рецѣ Убедѣ, на урочищи зовемомъ Гутищу, построеньхъ, о которую третю част преречоный Якимъ Самотужный у нихъ отцевъ макошинскихъ у вѣчность допоминалься, теды теперъ преосвященный его милость отецъ метрополитъ з братією монастира Макошинского за тую третю част преречоному Якиму Самотужному за наказомъ судовимъ и его жъ на тое призволенемъ учинилъ доволное уконтентоване, давши ему осимьсотъ золотихъ готовихъ грошей, на що и купчую онъ же Самотужный на урядѣ мѣскомъ батуринскомъ далъ преосвященному его милости отцу метрополитѣ и всей братією монастира Макошинского, на которую купчую тотже преосвященный его милость з братією просилъ нашего гетманского потверженя, мы теды тоеи третей части мелницкой куплю в купчой, от преречоного Самотужного даной, выраженую, симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаючи, пилно варуемъ и приказуемъ, абы яко онъ Самотужный з жоною и потомками своими о тую проданую третью част мелницкую у преосвященного его милости и наступующихъ по его милости монастира Макошинского строителей з братією вѣчными часы не упоминалься, такъ абы и ни хто в спокойномъ тоею частю владѣнію и заживанію имъ отцемъ Макошинскимъ жадной наименшой не важился чинити перешкоды, повторе пилно и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣя 24. Року 1701.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Данъ в року 1701. Унѣверсалъ на млын на Гутище, на каменей что и часть мелницка зплачена.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 56. Оригінал. Печатка військова.

№ 243

1701, вересня 30. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпископії села Лялинець

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чину святаго апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и каждому зособна, кому бы о томъ вѣдати належало, теперъ и в потомние часы будучимъ людемъ симъ унѣверсалнімъ писаньемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ мы, гетманъ, мѣючи по должности нашей рейментарской, не толко о цѣлости отчизны Малоросійской неусипній промисль, лечь и о благосостояніи церквей Божіихъ горливое и ревностное попеченіе, яко рас коштомъ и старанемъ нашимъ запустѣлій упалій и в кылкосотнолѣтномъ забвеніи з неменьшимъ православия святого жалемъ зостаючій престолъ єпископії Переяславской воздвигнулисмо, такъ хотячи в немъ ку сустиментю самой

превисокой особы архиерейской, ясне в Богу превелебнѣйшого его милости господина отца Захария Корниловича, первого на воздвигненномъ томъ от насъ престолѣ епископа переясловского, и всѣхъ при немъ сослужащихъ, належитое учинити доволство, надаемъ его милости властью намъ от Бога врученною гетманскою, на монастырь той престолный Переясловскій ему самому и всѣмъ по ономъ будучимъ престола того епископского сукцессоромъ село, прозваемое Лялинецъ, в полку Лубенскомъ, в сотнѣ Чигриньдубровской лежачое, зо всѣми до него прыналежными добрами лежачими, з грунтами, на гребляхъ тамошнихъ стоячихъ, опрочъ едной тилко вишь реченой греблы воинской, во всѣхъ частехъ розмѣровихъ войсковыхъ отбираты, и якъ хотѣты всѣмъ тамъ диспонувати. В чомъ абы ни хто з старшыны и черни войсковою жадной найменшой не важился чинити перешкоди, крѣпостию сего унѣверсалу нашего варуемъ. Войть засъ тамошний лялинскій зо всѣми тяглимы посполитимы людми, абы всякое належитое ему ясне в Богу превелебнѣйшому его милости отцу епископу переясловскому и сукцессоромъ его милости в потомние часы отдавали послушенство, пилно мѣти хотимъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, року 1701, септеврія 30.

Звышь менованній гетманъ, рукою власною^а.

1767 году, іюня 8 д[ня], таковий подлѣнный унѣверсалъ я принялъ и росписался правитель лялинскій іеромонах Меркурій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62304. – Арк. 217-217 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 162. Копія.

№ 244 .

*1701, жовтня 15. Батурин –
Наказ Івана Мазепи
київському і ніжинському наказним полковникам
вжити заходи для розшуку в'язня,
що втік з батуринської в'язниці*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ паном полковникомъ наказнимъ кievському и нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ и всѣм полку того урядовим, такъ войсковим, яко и мѣскимъ и кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ: ижъ еденъ вязень на имя Уласъ на сихъ дняхъ октоврѣя з Батурина зъза сторожи збѣгъ, которий в примѣти таковий найдуется, бѣлокуръ, бороду голить, бабковать почасті, чуприни лядской, взростомъ немаль,

^а Перед підписом написано: “в подленномъ унѣверсалѣ подпис таково”, після підпису написано “мѣсто печати рейментарской”.

тонокъ, кунтушъ блакитний сукна тонкого носит, а можетъ мѣти на ногахъ и кайданы побитіи. Зачимъ приказуемъ пилно, такъ самымъ паномъ полковникомъ наказнимъ з старшиною полковою, яко и всѣмъ урядовим мѣскимъ и сѣлскимъ, абы пилное имѣти старане того вязня именем Уласа, утеком з Батурина збѣгшого, где колвекъ зимати, любь на пути водномъ, любь земномъ, и скоро бы оного в такихъ вишь вираженихъ приметахъ найдуючогося, хто колвекъ в полку Кіевском и Нѣжинскомъ зловиль, такъ заразъ абы при доброй сторожи оного до насъ в Батуринъ присилано, тое и повторе всѣмъ сим же унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ. Року 1701, октоврия 15.

Звишьменованний гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 235. Оригінал. Печатка військова.

№ 245

1701, жовтня 28. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання великобудищанському священникові Роману Леонтійовичу військових прибутків з купленої ним четвертої частки млина

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови полтавскому, обозному, судіи, писареву, асауломъ полковимъ, а особливе сотникови Великихъ Будищ²⁵⁵ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ честний отецъ Романъ Леонтиевичъ, священникъ церкви святого Иоана Богослова Великихъ Будищъ, же купил онъ в своего брата рожного четвертую часть розмѣровихъ пожитковъ з двохъ коль мучнихъ, а з третьего ступного, на рѣцѣ Ворсклѣ стоячихъ, и просиль насъ потвержателного унѣверсалного листу на тое, теди ми, гетманъ, его отца Романа Леонтиевича прозбѣ давши мѣсце, якъ выдаемъ ему сей нашъ унѣверсалъ, такъ з певного респекту нашего позволяемъ ему с тоей четвертой части всѣ розмѣровие пожитки отбирати на себе, з которой и до шпихлѣру^a нашего войскового нѣхто не мѣеть отбирати належитостей, в чомъ аби нихто зъ старшини и чернѣ жадной найменшой не важился чинити перешкоди, рейментарско приказуемъ.

Дан в Батуринѣ, октября 28, року 1701.

Звишьменованний гетманъ, рукою властною^b.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59405. – Арк. 118. Копія.

^a Так у тексті.

^b Перед підписом зазначено: “на подлѣномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1701, грудня 4. Батурин –
Наказ Івана Мазепи конотопському дозорці Олександрю
щодо звільнення млина ніжинського полкового обозного
Федора Кандиби, розташованого на Конотопській греблі,
від збирання військової частки*

Пане Александеръ.

Взглядомъ знатной служби войсковой и теперешной дороги п: Феодора Кандиби²⁵⁶, обозного полкового нѣжинского, показалисмо нашъ на его таковій респектъ, же приказуемъ вамъ, абись з млина его, на греблѣ Конотопской найдуючогося, розміровихъ приходов войсковой части не *отбирал*, но онъ п: Кандиба до ласки нашой з своего млина всего розміру свободно мѣтеъ заживати. При семь Богу вас поручаемъ.

З Батурина, декаврія 4. Року 1701.

Вамъ ласкавій Іванъ Мазепа, гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Читаль с подленими унѣверсалами канцеляристь войсковий Матвѣй Соснѣцкій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55186 (3). – Арк. 22 зв.-23. Копія, має назву “Копія з листу гетмана Іоана Мазепи, писанного къ дозорцѣ конотопскому, чтобъ розмірнихъ приходов войсковой части з млинов на греблі Конотопской не брать”.

*1701, грудня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
Переяславській єпископії наданих маєтностей*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ и славнаго чину *святаго* апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всякой старшинѣ и чернѣ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належатимет теперъ и в потомніе часи будучимъ людемъ, симъ унѣверсалнимъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просил насъ гетмана ясне в Богу превелебнѣишій его милость господинъ отецъ Захарія Корниловичъ, православній єпископъ переясловскій, абьсмо владзою нашею рейментарскою и особнымъ унѣверсаломъ гетманскимъ потвердили монастиреви престолному єпископскому Переясловскому всѣ добра, маєтности, села, селища, млины, озера, перевози, хутори, кгрунта, поля, лѣси, гаи, сѣножати, пасѣки, дани медовые, десятины камѣня млынового *от* каменщиков належитіе и десятины пашенные з кгрунтовъ монастирских приходячіе, и всякіе

обще отчины и угодія, такъ здавна отъ благочестивыхъ царей і великихъ князей и отъ благочестивыхъ царей і великихъ князей и отъ антецессоровъ нашихъ валечныхъ Войска Запорожского гетмановъ, яко и отъ насъ гетмана передъ тимъ и теперь наданные і купление, а именно село Войтовцѣ на семь боцѣ Днѣпра, в полку Переясловскомъ лежащее, з селами до него прилеглими, Кутомъ Мазюмскимъ, Мацковцами, Сошниками, Подсѣннимъ, Андрушами і ставомъ рыбнимъ в Войтовцяхъ znajduющимъся, і з полями пахарними, названными Каляшковскими, в мѣстѣ самомъ Переясловлѣ пляцъ за мостомъ Илтицкимъ и дворъ отъ небожчика Войци наданный, а при немъ теперь килка прикупленных, другой пляцъ надъ Илтицею Цюцюринскій, также наданный, хуторъ з полями пахарними межи рѣчками Каранями, названный Калитинскій, за певную суму купленный, станъ рыбный з озерами и з сѣнокосними угодиями надъ рѣкою Днѣпромъ лежащими, также на тамтомъ боцѣ Днѣпра монастырей православныхъ отъ биссурманского нашествия зруинованих и пустошенихъ монастыря Терехтемировского и монастыря Каневского селища, кгрунта, млыны і всякіе угодія, мѣстечко Терехтемировъ пустое, слободку Зарубинцы, Григоровку, Колесища, Букриновъ два, Дудары, Ромашки, Бичакъ, Ходоровъ и перевозъ на Днѣпрѣ здавна отъ антецессоровъ нашихъ наданный, и отъ насъ гетмана потверженный, а монастыря Каневского селища Пустиевъ, Костинець, Литвиновку, Тростинець, Авраамовку, Кирданы, Глинчъ двѣ, Чорниши, Бичакъ, Іванков, Студенець, хуторъ отъ кievского войта наданный, другой хуторъ тому жъ монастыревѣ Каневскому отъ нѣякогось козака Хиренка Трощина лекгованный, село Пекари и пустошь, комору торговую наданую отъ козака Федора Рудка, при монастырскихъ же осми коморахъ на самомъ ринку в городѣ Каневѣ²⁵⁷, на рогу положене свое мѣющую, два млыны там же в городѣ на Потоцѣ znajduющіеся, з полями и сѣножатми до нихъ належачими, такъ же на рецѣ Росавѣ²⁵⁸ млынъ прозиваемый Калачинскій, в полку Кievскомъ znajduющійся, да на той же рѣцѣ млыны Бабичанскіе іменуеміе, в двохъ клѣткахъ и млыны Биркозовскіе в двохъ клѣткахъ на рецѣ Руднѣ будущіе, где погребелное на монастырь той Каневскій для людей купецкихъ бирано, слободу Богородицкую, село Бобриця зо всѣми до него принадлежностями, мѣстечко Межиричъ з частми пожитковъ и приходовъ розмѣровихъ до скарбу Войскового з осмнадцати клѣтокъ належачими и тамъ же млынъ еденъ отъ блаженные памяти преосвященного архіепископа митрополита кievского Іосифа Нелюбовича Тукалского²⁵⁹ купленный, а монастыреви Каневскому наданный, з дворцемъ близко млына на самомъ краю отъ мѣстечка при рѣцѣ Росѣ лежачимъ, село Моячичи и Бабичи, на которіе презентоваль намъ и грамоту монаршую отъ блаженной и вѣчнодостойной памяти, благочестивѣйшого великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича²⁶⁰, всяя Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца данную в року отъ созданія мира 7164, декаврѣя 17, на Москвѣ и привилей короля полского Казимира²⁶¹, также и гетманскіе антецессоровъ нашихъ унѣверсалы, а до того просилъ насъ гетмана зособна тойже ясне в Богу превелебнѣйшій его милостъ отецъ епископъ переясловскій, абисмо ему вновъ отъ насъ же на монастырь помянутой катедральной Переясловскій наданное село Лялинець в полку Лубенскомъ в сотнѣ Чигириндубровской зъ всѣми до него прислушающими угодиями и з пожитками войсковыми розмѣровими з млыновъ тамошнихъ, на трохъ гребляхъ застающихъ,

приходячими, млыны на великой греблѣ Остранской в двох клѣтках зостаючие, а о шести колах стоячие власнимъ нашимъ гетманскимъ коштомъ в вѣчность у пана Радіона Думитрашки Райчи²⁶², значного товариша войскового, купленние и наданние з розмѣрами всѣми войсковыми и з волнимъ всегда наедно с коло без черги мололемъ, а там же в Острѣ и двор межи улицами *от* того жъ пана Думитрашка монастыревѣ катедралному Переясловскому лекгованный, также двѣ клѣтки млыновие под мѣстомъ на гребли Переясловской *от* насъ гетмана наданные, и третюю клѣтку на той же греблѣ стоячую, в которой една часть наданная *от* небожчика пана Войци, а другая купленная *от* теперешнего полковника переясловского пана Івана Мировича зо всѣми розмѣрами млыновыми і войсковыми во всѣхъ трох помянутыхъ клѣтках, а в четвертой, вдовы Маріи Івановой прозиваемой, з двохъ коль, а з третьего мелника Кондрата з частью тылко розмѣровъ войсковыхъ в вѣчность *от* насъ тому жъ пререченому престолному монастыревѣ Переясловскому наданныхъ и стверженныхъ; мы теди гетманъ и кавалер, видячи в томъ слушное и не противное ясне в Богу превелебнѣйшого его милости *отца* епископа переясловского прошеніе, яко разъ власнимъ коштомъ и накладомъ нашимъ *от* самого основания церковь каменную Вознесения Господня и монастырь при оной сооруживши, *от* килка сотъ лѣтъ запусчѣлій, упалый і забвенный престоль епископіи Переясловской в ней воздвигнули, реставровали і обновили, чинячи то по премилостивѣйшомъ монаршомъ, его царского пресвѣтлого величества повелителномъ, а святѣйшого патріаршего всероссійского трону благословителномъ соизволенію и по совѣту богоугодномъ и благоревностномъ доброго и бодрого архипастира нашего малороссійского ясне в Богу преосвященнѣйшого его милости *кыр* Варлаама Ясинского православного архіепископа митрополита Кіевского, Галицкого и всея Малыя Россіи, такъ хотячи всякое належитое томужъ достойнѣ на престоль епископскій переясловскій рукоположенному і возведенному ясне в Богу превелебнѣйшому его милости *отцу* Захарии Корниловичу, пререченому епископу переясловскому и братіи при его милости зостаючой, учинити в прекормленя доволство, не тилко тые всѣ данніе вишгписанные добра, маетности, села, селища, млыны, поля, лѣсы, озера, сѣножати, пляцы, двори, медовие, пашенные и каменные дани, и всякие *отчины* и угодия, на которие старинные крѣпости права записы і инные мунимента монастырь кафедралній Переясловскій у себе імѣеть при тои обители *святой* в потомние часы заховуемъ, присовоскупляючи и цѣле прилучаючи до оной два монастыри запусчѣлые Терехтемировскій и Каневскій з всѣми до нихъ приналежащими помянутими добрами и всякими угодіями, лечь тепер внов *от* насъ наданные села, млыны, кгрунта, в полкахъ Кіевскомъ, Переясловскомъ, Лубенскомъ лежачие, такъ потвержаемъ и во вѣчние времена ему самому его милости *отцу* епископу переясловскому і всѣмъ наслѣдникомъ его милости укрѣпляемъ же, а ни мы самы, а нѣ по насъ наступуючіе гетманы, жаднымъ способомъ *от* того мѣстца *святого* *отторгнути* и *отдалити* не имѣемъ овшемъ з повинности своеи християнской для болшого хвалы Божои помноженя и для всегдашнихъ *молитвъ* у престола жертвенного *отправующихся* за себе, за Войско Запорожское і за всю *Отчизну* Малороссійскую в особлиvoi своей милости ласцѣ и призрѣнію імѣючи, розширати, защищати и укрѣпляти должны будутъ, а

такъ волень и моцень есть и будетъ повагою сего унѣверсалу нашего той же его милост отецъ епископъ переясловскій і всѣ его сукцессорове, в зуполной своей владзі, посесіи и диспозиціи всѣ тые вышписанные добра імѣти от людей тяглых послушенства и повинности з млынов, з кгрунтов, з озеръ, з полев, з пляцов, з дворов, з перевозъ, от каменщиковъ десятиій ся в камѣней, на земли монастирской з пустовщини десятину пашенную, а з лѣсов дан медовую і всякіе пожитки и корѣсти отбирати, і якъ хотячи оных употребляти, вѣдаючи прето о таковой воли нашей кождый з старшини и чернѣ войскової, абы ему преречоному его милости отцу епископу переясловскому и сукцессоромъ его милости в владѣне тых всѣхъ до монастира его катедрального належачих добръ, сель, маетностей і всяких угодій и в отбиранию з них належитих себѣ повинностей, пожитков і користей, жадной найменшой не важился чинити трудности и перешкоди і згола ништо не смѣлъ в кгрунта их монастирскіе вѣджати і оные пустошити. Пилно варуемъ и рейментарско приказуемъ войты зась з посполитыми помянутих сель людми, жеби всякое до монастира того катедрального Переясловского отдавали послушенство (опрочъ козаков военной служби пилнующих) сим же унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ і непремѣнно мѣти хочемъ.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^а.

Данъ в Батур[инѣ], року 1701, декемврія 10.

Оного унѣверсала копѣя за справкою полковъ. Переясловскои канцелярии, а в сводѣ той копіи съ подлинным мя подписались, атаманъ переясловскій Никифоръ Зубновский и полковые канцеляристы Григорий Кардашевский и Кирило Хоменко.

1767 году, июня 8 дня, такового унѣверсала справочную копию я принялъ и роспысался правитель лялинскій іеромонах Меркурий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62365. – Арк. 219-221 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 163. Копія.

№ 248

1701, грудня 17. Батури́н – Уні́версал Івана Мазепи про надання Переяславській єпархії прибутків з млина Кіндрата Мельника та Марії Золотої, розташованого на Переяславській греблі

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^а Перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рементарской”.

Его жь царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всякой старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковниковѣ переяславскому зо всею его старшиною полковою, сотником полковимъ тамошним и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належатиметь, теперь и въ потомніе часи будучим людямъ, сим универсалним листомъ нашим ознаймуемъ, ижъ просилъ насъ, гетмана, ясне въ Богу превелебнѣйшій его милость отецъ киръ Захарія Корниловичъ, епископъ переяславский, абысмо его милости казали ку вспартю и удоволствовованію скудостей ново фундуючогося монастыря тамошнего Переясловского часть розмѣровъ млинових, до скарбу войскового належачихъ, зъ млиновъ Кондрата Мелника и Маріи, прозываемой Золотою, приходячих, на греблѣ Переясловской же зостаючихъ, которому мы его милости прошенію благоисполнительной нашей учинности не отмовляючи, яко надаемъ его милости самому на монастырь той катедралній Переясловскій и всѣмъ сукцессоромъ его милости, епископомъ переясловским, въ потомніе часи часть розмѣровъ млинових з помянутих млиновъ Кондрата и Маріи Золотой до скарбу Войскового належачихъ, такъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ниhto зъ старшини и черны войсковой въ отбыранью тихъ приходовъ и пожитковъ розмѣровихъ найменшой не важился тому жь его милосты отцу, епископу переясловскому, и всѣмъ сукцессоромъ его милосты, чинити перешкоды, что абы при своей моцы, крѣпости въ потомніе часи зоставали, повагою сего унѣверсалу нашего ствержаемъ.

Данъ в Батуринѣ. Року 1701. Декаврія 17.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 164. Копія.

^а Наприкінці у колі зазначено: “мѣсто печати войсковой”.

1702 рік

№ 249

*1702, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
конотопському сотникові Андрію Кандибі
вільної землі, на річці Сейм під селом Старою*

[Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа]^а.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, [кому] колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ просиль насъ гетмана панъ Андрѣй Кандыба²⁶³, на сей часъ будучи сотникомъ конотопскимъ, абисмо позволили ему, впустѣ находячуюсь волную землю, в сотнѣ жъ Конотопской и къ рѣцѣ Сейму, подъ селомъ Старою между болотами Гнилицею и Маевою, заняты для виращення гаю [и] на гачення греблѣ, находячейся въ томъ же селѣ Старой на рецѣ Сейму, теди ми, маючи моць и волю по указу пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского величества, вшелякими подѣрементарскими нашими войсковими добрами диспонувати и онихъ по заслугамъ годнимъ войсковимъ ко взможенню изъ пожиття удѣляти, склонившись на прозбу пана Кандыбы, и знаючи годне заслуги въ Войску Запорозкомъ отца его и его жъ, Кандыбы, приказалисмо сей нашъ видать на вишозначенную землю унѣверсаль, въ которомъ жадаемъ и миле приказуемъ, аби ему въ заняттю тоей землѣ нѣхто не важился жадной и найменшой чинити перешкоды, а не тежъ утисковъ, але ему бы самому тоєю землею, якъ теперъ и наслѣдникомъ его въ потомніе часы спокойне владѣти.

Данъ въ Батуринѣ, генваря 10 дня, року 1702.

Звишменованній гетманъ, рукою.

Опубліковано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 259. В публікації документ має назву “Унѣверсаль Мазепи Андрею Кандибѣ на гай около с. Старой”.

^а Інтитуляція в публікації відсутня, подано в реконструкції за універсалом від 17 грудня 1701 року.

*1702, квітня 21. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
значному військовому товаришеві Іллі Новицькому
про підтвердження прав на куплені ним ґрунти
в Прилуцькому і Лубенському полках*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго^а величества Войска Запорожского гетманъ и славного чину святаго апостола Андрея кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Воиска Запорожского панамъ полковникамъ, обознымъ, судьямъ, писарямъ и осауламъ полковымъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Воиска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, также и войтамъ, бурмистромъ мѣскимъ и всѣмъ посполитымъ людямъ и каждому, кому кольвекъ о томъ вѣдать надлежить, симъ универсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ показовалъ намъ гетмановѣ панъ Ілляшъ Новицкіи, знатный товаришъ воисковіи, купчий^б выписъ зъ уряду снѣтинского на розные ґрунта стоячіе и лежачіе около слободки своей в полкахъ Прилуцкомъ²⁶⁴ и Лубенскомъ, въ уѣздахъ Краснянском, Срѣблянскомъ и Роменскомъ, подлѣ села Талалаевки наиду[ю]чиися, в розныхъ селахъ помянутыхъ полковъ и уѣздовъ за вѣдомомъ и позволеніемъ нашимъ покупленное, выданніи и печатью мѣскою снетинскою подтверженіи, и просилъ насъ на всѣ тѣ ґрунта стоячіе и лежачіе, в томъ купчом, зъ уряду снетинского выданномъ, записѣ описаніи, о потвержателнѣи унѣверсаль, мы теди гетманъ, тому его пана Ілляша Новицкого прошенію, поневажъ оказал[о]ся быти слушное, давши у себе мѣсце, яко розказалисмо з канцеляріи воисковой выдати сеи нашъ ствержателнѣи унѣверсаль, такъ повагою и крѣпостію оного имѣти хочем и пильно приказуемъ, абы ему речоному пану Новицкому [нихто з] старшихъ воисковыхъ и меншихъ и посполитыхъ людей, на[й]барзѣй въ вышепомянутыхъ уездахъ мешкаючихъ, в заживаню и владѣню всѣхъ тихъ, в купчомъ записѣ именованныхъ, ґрунтовъ и въ отбѣранію зъ оныхъ всякихъ приходящихъ пожитковъ и корыстей^в не имѣль и не важился жадной наименшой кривды, шкоды и перепоны чинити.

Данъ въ Батуринѣ, априля 21 дня. Року 1702.

Звишъ именованный гетманъ, рукою власною^г.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 5-5 зв. Копія.

^а У тексті копії зазначено “пресвѣтлѣйшаго”

^б У копії написано “копчой”.

^в У копії написано “корыствы”.

^г Перед підписом зазначено “въ подлинномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “М. П.”.

*1702, травня 31. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав значного військового товариша
Парфена Томари на село Каратуль*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего его царского величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого переяславскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству и всему посполству, иж п. Парфенъ Томара, значній полку Переясловского товаришъ, мѣючи село прозиваемое Каратулю, поблизу самага города Переяславля, въ сотнѣ полковой Переяславской лежачое, отъ полковника его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого переясловского пана Івана Мировича собѣ наданое, просиль на оноє звирхнѣйшого нашего гетманского потверженя. Мы tedy гетманъ, вѣдаючи его п. Парфена Томару нелениве и неотпустно войсковыи отправаючого услуги, и въ пришлые часы до оныхъ заохочуючи, далисмо таковой его прозби у себе мѣсце, розказавши выдати зъ канцеляріи нашей войскової сей нашъ потвержатный унѣверсалъ, которимъ пререченого села Каратулѣ надане полковничое ствержаемъ и заховуемъ при немъ, п. Парфену Томарѣ, до ласки нашей войскової, позволяючи тымъ селомъ владѣти и вшелякіє до оного, на вспарте господарства своего, отбирати пожитки. А такъ, абы войтъ пререченого села Каратулѣ зо всѣми тамошними посполитыми людми (кромѣ козаковъ, которыи при козацкой волности ненарушно повинны бытъ захованы) ему, п. Парфену Томари, належитое въ роботизнахъ послушенство, обыклую роковщину и инные подлугъ давнего звычайю, безъ жадной спреки, отдавали повинности, повагою сего жъ унѣверсалу нашего варуемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, 31 мая 1702 року.

Звышъменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

О публіковано: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 136. – № 71.

^а Наприкінці зазначено "Съ подлинника".

*1702, червня 21. Кочарівка –
Універсал Івана Мазепи
щодо виконання козацькими підсусідками,
що були посполитими Новгородського монастиря,
монастирських повинностей
та утримання ними сердюків*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому, старшини полковой, сотникови понурницькому, а такъ же и атаманови села Мѣзина, до сотнѣ Понурницькой належного, и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ писанемъ нашимъ унѣверсалнымъ ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ, гетманови, висоце в Богу превелебный его милость господинъ отецъ Никонъ, архимандрита новгородскій, з братією: же в маєтности ихъ селѣ Мизинѣ, многіє з громаднихъ посполитихъ людей власны дѣдизніи и отчистіє оставивши свои домовки и кгрунта, поуходили в доми козацкіи на мешкане, а то заживають себѣ такового способу ухилияючися отъ кормленя сердюковъ и о[т] отбуваня иншихъ належитихъ посполитихъ повинностей и тяглостей, а любо в домах козацкихъ живутъ; еднакъ кгрунтовъ своихъ з посполитими людми заживають. Яко теди той поступокъ таковыхъ легкомыслнихъ людей передъ нами оказался быти неслухнымъ и порядкамъ громадскимъ мѣскимъ и сѣлскимъ противнымъ, тако ми оній имъ ганячи, пилно и сурово приказуемъ, жеби всѣ подсосидки козацкіи, в дворахъ и при дворахъ козацкихъ мешкаючіє, были помочни такъ до кормленя сердюковъ, яко и в отбуваню всѣхъ посполитихъ подачокъ и тяглихъ повинностей, а найбарзѣй тии, которіє мѣють кгрунта. А если би хто сей волѣ нашої былъ противень и ослушень, таковихъ и силомоцю позволилисмо до общихъ громадскихъ тяглостей примушати. Тутъ же о тое пилно варуемъ, жебы впередъ ни хто з козаковъ не важился у людей посполитихъ жаднихъ кгрунтовъ купувати и в свою промоцію онихъ людей пріймовати и отъ даваня обиклихъ повинностей и послушенствъ заступати; бо если на кого тое доведеться, же мѣлъ бы якіи колвекъ кгрунта у тяглихъ людей подданныхъ монастирскихъ купувати хто, и продавцовъ оныхъ в свое заступленіє пріймовати, таковій не тилко гроши за кгрунтъ данній тратити маєть, але и значного отъ насъ, гетмана, не увойдетъ караня: о що потрете и подесеяте пилно приказуемъ.

Данъ в Кочаровцѣ, іюня 21, року 1702.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 790. – Арк. 1-2. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 224. Оригінал.

^а Після підпису зазначено: "Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2462".

*1702, червня 21. Кочарівка –
Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському
полковникові Дмитру Донцю розсудити справу
про захоплення спадкових ґрунтів
чернігівських жителів Семеном Ялинським*

Мой ласкавый пане полковнику наказный чернѣговский.

Якую нам подали супплику Андрѣй, Иван, Леско Злоби, Иван Молявка и Семен Лопатин, жителѣ ваши черниговские, ускаржаючи на п. Семена Ялинского о неслушное завладѣне кґрунтов их отчистых от оного Ялниского^a кґвалтовне учиненное. Тую до рук ваших посылаючи, пишно приказуем, абы їх осмотрѣвши в той супплицѣ вираженных кривд, правосудно оных супплѣкуючих по самой святой справедливости, помѣрковал и погодил. А если бы там не могли з собою учинити по мѣркованю, теды обидвѣ стороны присилай перед суд наш войсковый енералный в Батурин. О тое вам и повторе приказавши, его ж Богу поручаем.

З Косаровки, [и]юня 21, року 1702 го.

Вам ласкавый Иван Мазепа, гетман, рукою власною.

На звороті написано: Пану Димитрию Донцеви, полковникови наказному чернѣговскому моему ласкавому.

О публіковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // Сіверянський літопис. – 1998. – С. 98. – № 10. (З посиланням – БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 64. Оригінал).

*1702, липня 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Братського монастиря на селище Плисецьке*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, его царскаго величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго всякой старшинѣ и чернѣ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежить, теперь и въ потомные часы будучимъ духовнаго и мирскаго чину и достоинства людемъ, симъ универсальнымъ писаньемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ презентовалъ намъ чрезъ своего посланнаго превелебный въ Богу его милость отецъ Гедеонъ Одорскій²⁶⁵, ректоръ и игумень монастиря Братскаго Київскаго, мно[го]честную

^a Відмінність прізвищ за публікацією.

монаршую блаженныя и вѣчнодостойныя памяти великого государя царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца грамоту на село, прозываемое Плисецкое, на томъ боцѣ Днѣпра, недалеко Фастова²⁶⁶ znajduюще[е]ся, которое же Божиихъ грѣхъ ради нашихъ попущеніемъ многими мимошедшими войнами, неспокойными часами и неприятельскими нашествіями зруиновано, и такъ спустошено zostало, ижь теперъ самое тилько мисце и селище безлюдное обрѣтается, прето просиль насъ о таковой унѣверсалъ и о позволене, абы вольно было на томъ селищу Плисецкомъ слободу закликати и во время сіе мирное людей тамобочныхъ осадити. Мы, теды, гетманъ, давши у себе слушной его превелебнаго отца ректора прозбѣ мѣсце, а мѣючи особливый нашъ на тую обитель святую Братскую Кіевскую (:в которой многими трудами по общей церкви Божіей и Малоросійской нашей Отчизны пользѣ и потребѣ, науки вызволеніе отправуются:) респектъ и рейментарскую патронственную прихильность, яко позволяемъ ему превелебному въ Богу его милости отцу ректору и игумену братскому кіевскому и всей братіи тамошней къ лучшему и общому монастыря своего пожитковы, на томъ помянутомъ селищи Плисецкомъ, переважною монаршою его царскаго пресвѣтлаго величества грамотою, за универсаломъ антецессора нашего валечного Войскъ Запорожскихъ гетмана вѣчнодостойныя и славныя памяти Богдана Хмельницкаго стверженномъ, людей тамобочныхъ съ потребу осадити, оными владѣти, повинность и послушенство посполитое отбирати, и якъ хотѣти онымъ користовати и диспоновати, такъ абы нихто съ старшины и черни войсковою, изъ всякаго духовнаго и мирскаго чину людей в осажованю тоей Плисецкой слободы и въ отбираню съ оной належитыхъ приходовъ, користей и отъ жителей тамошнихъ подданныхъ своихъ послушенства и повиностей жадной наименьшой ему отцу ректору братскому кіевскому и всей братіи законной тамошней не мѣлъ и згола не важился чинити перепоны, наступства, шкоды и перешкоды, повагою сего универсалу нашего пильно варуемъ и сурово рейментарско приказуемъ.

Въ Батуринѣ писанъ, року 1702, мѣсяца іюля, дня 29.

Зъвыше менованный гетманъ и кавалеръ, рукою властною^а.

Наприкінці зазначено: Съ подлиннымъ свидѣтельствовали учитель философіи іеромонахъ Касіанъ, намѣстникъ іеромонахъ Іеронимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. 220 П. – Арк. 41-42. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. 2. – С. 499-500. – № XXXIX.

^а Перед підписом зазначено “въ подлинномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

*1702, вересня 2. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про передачу
Кієво-Печерській Лаврі, до її Омбишського монастиря,
хутора Карлики, який належав померлому печерському
ченцю, омбишському управителю Кириліві Філімоновичу*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанн Мазепа.

Ознаймуемъ сим нашим унѣверсалом кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковнику нѣжинскому зо всею полковою старшиною, и всѣмъ, такъ войсковим, яко и посполитим того полку людем, ижъ висоце в Богу превелебный его милости господинъ отецъ Іоасафъ Кроковский, архимандрит киево печерский з братиею, довѣдовшися о зестю з сего свѣта превелебного в Богу отца Кирилла Фѣлѣмоновича, тоєи жъ Києво Печерской Лаври законника, а вѣдаючи же небожчикъ мѣлъ хутор свой власний, прозиваемый Карлики, в полку Нѣжинском найдучийся, просил насъ абы тот хутор некому иншому, тилко обители святой Печерской в област поданий биль, и унѣверсалом гетманским ствержений. Мы прето гетман, уважаючи самую слушност, же небожчикъ превелебный отецъ Филѣмоновичъ в той обители в законний чинъ постригался, и чрез многие лѣта житіє свое там провадил, и посилав былъ на началство до монастира Омбышского, под послушенством Лавры Києво Печерской будучого, поблизу которого и тот хутор Карлики найдуется, надаем и приказуем, совокупляючи оный до Омбиша; якое надане сим нашим унѣверсалом ствержаючи, позволяемъ висоце в Богу превелебному его милости господину отцу свое диспонувати. О чом вѣдаючи, абы нѣхто не перечил в томъ, и в зуполном того хутора владѣнію обители святой Києво Печерской жадной найменшой не важился чинити перешкоди, сим же унѣверсалом нашим писанним пилно варуем и приказуем.

Данъ в Батуринѣ, септеврїа 2. Року 1702.

Звишьменований гетманъ и кавалѣръ, рукою власною^а.

На звороті написано: Копѣя унѣверсалу на Карлики, от его милости пана гетмана данного.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 7. Копія.

^а Після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

*1702, жовтня 2. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
полтавському протопопові Йосипу Нащинському
військової частки з належної йому частини млина*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іванъ Мазепа.

Пану полковниковѣ полтавскому зо всею старшиною полковою, сотникомъ, атаманови городовому з товариствомъ и войтови зо всѣмъ тамошним урадомъ, а особливе дозорцѣ нашому над млинами в полку Полтавскомъ найдуючомъся и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладаль намъ черезъ суплѣку свою пречестній отецъ Іосифъ Нащинскій, протопопа полтавскій, же мѣет на рекѣ Ворсклѣ полтрета кола млива, з которих колъ приходячіе розмировіе пожитки старшина полтавская нѣкоторая полковая на себе *отбѣрает*; и просилъ нас гетмана, абы тіе розмировіе пожитки части войсковою, на нас гетмана належніе, на его ишли, теди мы в той мѣре прошенія его отца протопопа давши у себе мѣстце, а респектуючи на тое, же за нас гетмана и за всю цѣлост *Отчизни* Малороссійской у престола Божія до Господа Бога пречестній отецъ Іосифъ Нащинскій, протопопа полтавскій, офѣру приносить и мѣет приносить, яко до ласки войсковою надаемъ ему в млинѣ его на рецѣ Ворсклѣ греблѣ Брусѣвской мѣючомъ част войсковою, позволяючи з тоей части всякими розмѣровими приходами, отбѣраючи на себе, пожитковати, такъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ему отцу протопопѣ полтавскому в отбѣраню з части войсковою розмѣровихъ користей и пожиткованя оних нѣхто з старшини и чернѣ, а особливе дозорця нашъ жадной найменшой не важился чинити перешкоди и повторе симъ же нашимъ унѣверсаломъ варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 2, року 1702.

Више именованній гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59396. – Арк. 98-98 зв. Копія.

*1702, жовтня 21. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про взяття
під гетьманську протекцію значного
військового товариша Омеляна Пащенко*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^а Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

Пану полковникови гадецкому, старшинѣ полковой, также пану господаревѣ замку нашего Гадяцкого, а особливо п. сотниковѣ опошанскому и каждому, кому о томѣ вѣдати надлежитъ, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ давши у себе мѣсце прошенію пана Омеляна Пашенка, знатного опошанского товариша, до насъ внесенному, выдаемъ сей нашъ оборонный унѣверсаль ему п. Пашенку, беручи его подѣ особливої свой гетманскій зашитъ и службу, которою загортуючи его вшелякихъ войсковыхъ, сотенныхъ и до самого полкового началу стягаючихся повинностей, зъ таковымъ докладомъ, жебы онъ, п. Пашенко, когда колвекъ наше гетманское въ походъ военный будетъ порушенъ, при боку нашомъ въ войсковой знайдовался працѣ и услужѣ, мѣти хочемъ и приказуемъ, абы такъ самъ панъ полковникъ до полковыхъ, яко тежъ и сотникъ до сотенныхъ войсковыхъ и якихъ нибудь услугъ учнулъ потягати и жаднихъ ему налоговъ и долегливостей чинити не важился; а тутъ же и тое докладаемъ, если би кто мѣлъ до помененного п. Пашенка правную якую претенсію, таковой кождій, а ни до полкового, а ни замкового Гадяцкого суду, а ни до сотеннаго опошанскаго уряду, абы его не мѣлъ призивати, але до суду нашего войскового енералного, гдѣ каждому укривжоному неотволочная чинена бываетъ справедливость, за скаргою своею удавался, о якої волѣ нашей вѣдаючи, абы ниhto помененному п. Пашенку, подѣ обороною нашею будучему, въ свободномъ его мешканью жаднихъ не важился задавати трудностей, варуемъ и повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октября 21, 1702 року.

Звишь именованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27564. – Арк. 7-7 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Спр.6661. Копія.

№ 258

1702, листопада 2. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи коронівському ковальському і котлярському цеху про непритягнення до міських повинностей

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ каждому, кому би колвекъ о томѣ вѣдати надлежитъ, а особливо пану сотниковѣ короповскому, атаманови и войтови тамошнимъ, ижъ прекладали намъ чрезъ суплѣку свою цехмистръ ковалского и котлярского майстерства зъ своимъ товариствомъ, что они зъ давнихъ часовъ, на нашихъ гетманскихъ работизнѣ зостаючи, волни бивали отъ всякихъ тяглихъ повинностей мѣскихъ, а теперъ любо тіежъ наши работизны отбувають, однакъ

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ тако”, після підпису написано “М. П.”, “А. Ч. Д. №769, л. 8 об.”.

будто вы и до мѣскихъ повинностей оныхъ притягаете^a, о чомъ оны просили себѣ нашего заступленія. Зачимъ мы пилно того варуемъ, аби онихъ до жадныхъ тягостей посполитихъ не потягано: но поневаж оны *отдавна* в нашихъ потребахъ служачи, волности заживали мененной отой, повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 2. Року 1702.

Звышменованный гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 3442. – Арк. 3. Копія.

№ 259

*1702, листопада 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Рихлівського монастиря на Самотузкий млин,
з наданням права відновити для своїх потреб рудню,
що раніше знаходилася на греблі,
де розташовано млин, та на поклади руди*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ велебный в Богу господинъ отецъ Діонисій Добромилскій, ігумень монастиря Рыхловского з братією, будучи у насъ в Батуринѣ, презентоваль намъ легкацію *от* паней Маріи Стефановны, жены небощика пана Василія Борковского, обозного войскового енералного, данную на млынъ, прозываемый Самотузкій, з хатою при томже млынѣ будучою, на реце Убедѣ стоячій, и просиль нашего себѣ потверженя на оный. Мы теды, видячи оную легкацію быти правдивую, на прошеніе его *отца* ігумена з братією симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ оный млынъ, позволяючи з оного всякіи на обитель *святую отбирати* пожитки. А тутже позволяем и в той руднѣ, которая найдется запущеная, на одной греблѣ з млыномъ лекгованымъ небощиковскимъ, ему *отцу* ігумену з братією желѣзо робити, и руду тамъже брати, в якихъ мѣстцахъ до оной руднѣ и *перед* тымъ бѣрувано. В якомъ вышъпомянутыхъ млына и руднѣ заживаню, абы ему *отцу* ігумену з братією ниhto жадной найменшой не важилься чинити кривди и перенагабана, пилно варуемъ и сурово грозимъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 5. Року 1702.

Звышменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 39. Печатка військова.

^a У тексті копії написано перскручене “принасяєте”.

*1702, грудня 5. Батурич –
Наказ Івана Мазепи про зняття з посади
козелецького отамана Лук'яна Бутка*

Пану сотнику козелецькій.

Поневажъ слушніи таковіи причини на Лукяна Бутка, бывшаго атамана вашого, показуютьсѣ, яко пишешъ вашъ листъ до насъ, же онъ к людемъ вельми тяжель и въ подзоръ утра оказавшись, а надто и в суровости справихъ драчливъ, теды не силуемъ васъ о привернене ему уряда атаманства, а таковіи нашъ указъ вашности засылаемъ, абы а не тотъ Бутко, а не Ханенчикъ не были на ономъ атаманскомъ старшинствѣ, лечъ маешъ самъ в. милость до данного указу нашего, всякіи войсковіи в городѣ управляти порядки, а войтъ посполитыми радѣти порядками. Мы засъ, осмотрившись, скажемъ непременно указъ нашъ заслати, кому будетъ годно, уряд атаманства тамошнего вручити; тое в. милости предложивши, зичимъ ему жъ доброго здоровья.

Зъ Батурина, дек[абра] 5, р[оку] 1702.

В. милости зичливій Іванъ Мазепа, р[ука] вл[асна].

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58172. – Арк. 16. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18223. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 52.

*1702, грудня 7. Батурич –
Наказ Івана Мазепи щодо перевезення деревини
посполитими села Городища для потреб
Думницького Різдвяно-Богородицького монастиря*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозскаго гетманъ Іванъ Мазепа.

Пане сотнику березинській, атаманъ городовій и войте тамошній, просиль насъ гетмана отецъ игуменъ монастиря Думницкаго, не могучи деревне для строенія потребнихъ дѣлъ монастирскихъ подданными своїми выстатчити, абы до выготованья и вывезенья до монастиря дерева посполитые люди села Городища, до сотнѣ вашей Березанской належатога, были помощными; теды мы, давши его отца игумена прозьбѣ мѣстцѣ, приказуемъ вамъ, абысте тыхъ посполитыхъ жителей до жадныхъ своїхъ мѣскихъ тяжаровъ не потягаючи и до везенья дровъ на потребу нашу не высылаючи, приказали имъ, жебы если подданные монастиря Думницкаго будутъ деревню продавати, они чинили вшелякую помочъ и не были спречными деревне на будувлю монастирскую

вивозити; таковимъ указомъ нашимъ васъ черезъ сей листъ нашъ заслави,
ихъ же Господу Богу въ сохраненіе поручаемъ.

Данъ въ Батуринѣ, декабря 7 дня, 1702 року.

Звышменованный гетманъ, рукою властною^а.

О п у б л і к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1864. – Прибавление к № 38. – Герасимъ Кулжинский. – Собрание южно-русскихъ словесныхъ памятниковъ. – № 14.

^а Перед підписомъ зазначено “На подлинномъ подписано”, після підпису вказано “М. П.”.

1703 рік

№ 261

*1703, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи до київських міщан
з розпорядженням приймати при розрахунках
старі низькопробні російські монети, так звані “чехи”*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а меновите: паномъ полковникомъ, обознымъ, судьямъ, писаромъ и асауломъ полковымъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, тутъ же пану войтовѣ киевскому, бурмистромъ, райцомъ и всѣмъ майстратовымъ, мѣщаномъ и всѣмъ посполитымъ людемъ тамошнимъ, особливе купцом и всякимъ торговымъ и промышленнымъ великороссийскимъ и малороссийскимъ людемъ, тутъ же и заграничнымъ, которіе колвекъ тамъ ся в Киевѣ на ярморкахъ и торгахъ бывають и бывати звикли, ознаймуемъ, иж пресвѣтлѣйшій и державнѣйшій великій государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, зъ певного доношеня извѣстившися о томъ, что въ малороссийскихъ городахъ чрезъ браковане и взгарду чеховое монеты въ купляхъ и продажахъ межи народомъ великіе уростили спори, трудности и турбации, извоилиъ прислати до насъ, гетмана, въ поважной своей монаршой грамотѣ и въ статьяхъ поединокротне таковой милостивый свой монарший указъ, абысмо мы, гетманъ, всѣмъ обще, якъ старшимъ, такъ и меншимъ, якъ торговымъ, такъ и посполитымъ людемъ, приказали чеховую монету старую, хочъ бы який чехъ отъ старинности своей и приглажений былъ, безъ всякого браку во всякихъ гендляхъ брати, жебы тая чеховая старинная правдивая монета ни въ кого въ жадномъ не была умалении, опрочъ іншихъ фалшивыхъ, циганскихъ и воровскихъ чеховъ, ижъ бы чрезъ взгарду онои старои монеты болшей межи купуючими и продаючими жадние не дѣялися спори и звади и в гендляхъ купецкихъ трудности; а хто бъ былъ в томъ спречень и упорень, такового его ж монаршимъ указомъ велено жестокии окривати каранемъ; яко теды мы, гетманъ, передъ сымъ лѣтъ тому уже минуло сколко, наши гетманские о томъ розсылали универсали, приказуючи для общого всянародного покою чехи

старинние въ каждахъ продажахъ брати без жадной отмови, такъ и теперь, маючи з Запорожя от войска Низового вѣдомости, что в городахъ велми тоею монетою браковати стано^а, знову унѣверали наши всюди, где рейментъ нашъ засягаетъ, велѣлисмо розсилати тое указу монаршого повеление, поновляючи, яко жъ и в городъ Киевъ сей нашъ унѣверсаль з канцелярией войсковой розказавши видати, пилно мети хочемъ и сурово приказуемъ, абы жаденъ з купецкихъ торговыхъ и посполитыхъ тамошнихъ и приежджихъ людей чехами старинними, хочъ бы и приглажени были, браковати и из личбы грошовой отмѣтати оныхъ не важилися, а новотного и фалшивого чеха кождий познати можетъ, кгда жъ воровский а ни формою, а ни матерією з добримъ стариннымъ поровнитися не можетъ; а такъ, если бы хто въ торговыхъ и ярмарковыхъ случаяхъ и въ якихъ колвекъ купляхъ и продажахъ старинными чехами браковати, спори и звади о онїи вчинати и трудности межи народомъ вьносити важился, такового кождого повиненъ урядъ тамошний подъ арешт брати и карати кождого подлугъ чину, якъ доведеться, безъ жадной фолжки и поблажки, значныхъ вязенемъ, а легкихъ боемъ.

Данъ в Батуринѣ. Генваря 10, року 1703.

Звыщъменованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: (М.П.). Приписка на оборотѣ: Унѣверсаль ясне велможного добродѣя его милости пана гетмана, о небраковане чехами, данный въ року 1703, генваря 10 дня.

О п у б л и к о в а н о: Матеріалы по истории Киевской городской общины. Н. Каманин // Университетские известия. – К. – 1898. – № 8. С. 34-35.

№ 262

1703, січня 11. Батурин – Універсал Івана Мазени про надання полтавським полковим обозному Дорошеві Дмитровичу та писарю Олександрю Чуйкевичу байраку Соколле

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалерь Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ полтавскому з старшиною полковою, сотникамъ, атаманѣ городской и всему старшому и меншому товариству, войтамъ, бурмистромъ, мѣщаномъ и всѣмъ посполитимъ того полку обивателемъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладали намъ гетмановѣ панъ Дорошъ Дмитровичъ²⁶⁷, обозний и панъ

^а Так у тексті.

Александр Чуйкевич, писар полковій полтавській, же байракъ, прозиваемий Соколле, давно на розній войсковій потреби (понеже былъ войсковій) зрубанъ и спустошень, и просили насъ о надане того байраку з сѣножаткою в обоихъ концахъ будучою. Мы теде гетманъ, давши тому ихъ прошенію у себе мѣстце, велѣлисмо выдати имъ на тотъ байракъ з сѣножаткою вижеймененною, сей нашъ з канцелярії войскової унѣверсаль, которого моцо и повагою, яко позволяемъ имъ оный байракъ и сѣножатку обняти в свою посессию и владѣти до ласки войскової, такъ пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ниhto з старшини и чернѣ того Полтавского полку имъ пп: обозному и писареви полковимъ во владѣнію пререченимъ байракомъ з сѣножаткою, в обоихъ концахъ лежачою, найменшой [не важился] чинити перешкоди.

Данъ в Батурини, януарія 11. Року 1703.

Звишенованній гетманъ и кавалер, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 56 зв. Копія.

№ 263

1703, лютого 24. Батурин – Універсал Івана Мазепи про повернення Чернігівській архієпископії належних прибутків, як з козацьких млинів, так і млинів інших державців, побудованих в її маєтностях

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалѣр Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковниковѣ нѣжинскому, пп: сотникомъ глуховскому и крелевецкому, всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить: ижъ, яко Судомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого Енералнымъ в маєтностяхъ катедралныхъ чернѣговскихъ млыны, передъ симъ неслушне отдаленыи, по теперешномъ розыску пилнымъ уваженемъ, стосуючися до права и справедливости, а именно в кгрунтахъ улановскихъ млынѣ, на рецѣ Клевенѣ стоячій, вдовою Сѣдинчиною, козачкою глуховскою, владѣемый, в селѣ Глѣбовцѣ млынокъ, в держаню Пархома и Гаврила Суглубенковъ будучій, в селѣ Тулиголовахъ млынки Борисовъ, Петрусювъ, Михайловъ Турчинов и Грицковъ Головченковъ, на рецѣ Ретѣ будучи, а в селѣ Быстрику млынъ на рѣчцѣ Быстрику стоячій, Трохименками, козаками тамошными, обладаемый, до отдаваня на катедру повинности належитой, то есть половина розмѣровъ, привернено. Такъ и мы гетманъ оныи млыны у вѣчистое держане тойже катедрѣ Чернѣговской потвержаемъ, и повинности

^a Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

належити з нихъ *отбрати* позволяемъ, приказуючи мелникомъ, абы в *отдаваню* тоей повинности жадного спору и [с]переки не чинили. А греблѣ, под тими млынами будучи, сполнымъ шарварком, якъ подданных, такъ и козаковъ, гачены быти мают. О що симъ нашимъ унѣверсаломъ пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринь, февруаріа 24. Року 1703.

Звишъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: Anno D[o]mini 1703, февр. 24. Унѣверсаль на млыни въ Тулиголовахъ Михайловъ Турчиновъ и прочие, Бистрицкіе и на Глѣбовский млынъ, в Улановщинѣ на Петрусевъ, на Борисовъ.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 245. Оригінал. Печатка військова.

№ 264

*1703, березня 6. Батуринь –
Оборонний універсал Івана Мазепи
вдові генерального обозного Василя Борковського
Марії Стефанівні про заборону посполитим,
що живуть на її землях, записуватися
у козацький реєстр та про захист її володінь*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому з п: п: старшиною полковою, всѣмъ того полку сотникомъ и кождому, кому колвекъ з обывателей тамошнихъ войскових и посполитихъ людей о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ доносила намъ жалостно панѣ Марія Стефановна Борковская, бывшая обозная енералная: что в маетностяхъ, по небожчику пану малжонку ей позосталих, многи посполитиі люде упорне вновь тиснутя в казацкіи реєстра, не хотячи належитого по прежнему *отдавати* послушенства и всякихъ тяглихъ повинностей. А докладала и ты[е], же и в займища и лѣси небощиковскіе, к селу Листвину прилегли, которіи *от* давнихъ лѣтъ были в пилнои охоронѣ и цѣлости, тепер околичніе люде, самоволне веджчаючи, рубаютъ дрова и на иншіи свой всякій потреб нещадно пустошат оныи, и просила себѣ в такихъ нуждахъ нашої гетманской помощи. Мы теды гетманъ, на тое ей паней Маріи Борковской прошеніе, узнаючи оное быти слушное, склонившися, пилно и сурово всѣхъ вас посполитих, в маетностехъ ей по небожчику пану малжонку позосталих, симъ унѣверсаломъ нашимъ гетманскимъ упоминаемъ, аби жаденъ з васъ не важился упорне в козацтво тиснутися, а *от* належитого подданского послушенства, работизнь, и всякихъ тяглостей ухилитися, чинячи своему званію задосит. А и п: п: сотникомъ пилно приказуемъ, аби таковихъ в войсковый компуть не пріймовалы, также аби нѣхто з околичныхъ людей не смѣлъ в помененный лѣси и займища везджати, дровъ рубати й на якій нѣбудъ свой потреби пустошити оныхъ: кгда жъ позволяемъ таковыхъ шкодцовъ, заставши

в тих пушах, грабити, й грабежов, до указу нашого, не ворочати. О тое все пилно повторе й подесеяте под срокимъ войсковымъ караннемъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 6; року 1703.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Лаз. 41⁹. – Спр. 56089. – Арк. 85. Копія.

№ 265

Не раніше 1703, квітня 7. Батурин – Наказ Івана Мазепи війтам сел Снітина, Щоки, Окопу, Литваків, Исачок, Нехаївки та Кліщинець про виконання повинностей посполитими цих сіл на користь Григорія Новицького і його братів

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Вамъ войтомъ сель Снѣтина, Щеки, Окопу, Литваков, Исачокъ, Нехаевки и Клѣщинець зо всѣми тамошними посполитими людми ознаймуемъ, ижъ, яко надалис[мо ...]^б васъ в держане и подданство небожчику пану Ілію Новицькому, значному товаришевѣ войсковому, респектомъ значних его и працовитих в Войску Запорожскомъ ронених службъ, такъ и теперъ по смерти его небожчиковской на позосталих его синов, іменно п: Григорія Новѣцького з братами, взглядомъ такъже его войскових услугъ, оказуючи нашъ респектъ, всѣ поменутиє села [...]^в в держане и владѣне при тих захоуемъ, позволяючи имъ всякое от всѣхъ васъ тамошнихъ посполитихъ людей отбѣрати послушенство і обикліи до тяглости належнии повинности, о якои виразной волѣ нашой гетманской вѣдаючи, абысте вы всѣ войти вишеписаннихъ сель зо всѣми тамошними посполитими жителми без жаднихъ спречностей ему п: Григорию Новѣцькому з братами, такъ яко прежде небожчикови пану родичеви ихъ, должное отдавали послушенство и всяким посполитимъ тяглостямъ поволно чинили за досить, пилно рейментарско симъ унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ.

Данъ въ Б[атуринѣ ...]г, априля 7, року 17[...]^г

Звишъ менованний гетманъ, рукою власною^д.

Нижчезазначено: “с подлинним свидетелствоваль порутчикъ Ілія Булгаков”, “с подлѣннимъ унѣверсалом читал полковой лубенской канцелярии канцеляристъ

^а Перед підписом зазначено “в подленномъ подпись таковъ”, після підпису написано “мѣсто печати войсковой”.

^б У тексті зазначено “здѣс вигорело место”.

^в У тексті зазначено “здесь мѣсто выгорѣло”.

^г У тексті зазначено “сие мѣсто вигорело”.

^д У тексті зазначено “вигорело”.

^е Перед підписом зазначено: “подлѣнной подписанъ по сему”.

Григорий Бѣлаш”, “1767 года, февраля 2, таков подлѣнной унѣверсал я обратню принял, прописался бунчуковий товаришь Андрей Новицкий”.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58105. – Арк. 3. Копія.

№ 265а

**1703, травня 8. Басань –
Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання генеральному бунчужному
Дмитру Максимовичу села Дорогинки**

Респектуючи мы на значные въ Войску Запорожскомъ праці, услуги и заслуги пана Димитрія Максимовича, бунчучного енерального, прежде уряду нынѣшнего роненные и теперь з уонтентованемъ нашимъ отъправуемые, надаемо ему въ посессію и зуполную владзу село Дорогинку, въ полку Нѣжинскомъ лежачое, з всѣми до онаго належними кгрунтами.

О п у б л и к о в а н о: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 300. В публикації має назву: “8 мая 1703 г. (въ м. Басани) получилъ гетманскій универсалъ”.

№ 266

**1703, травня 23. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав генерального осавула
Івана Ломиковського на маєтності**

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ і славного чина святого апостола Андрѣя кавалер Іоаннь Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всякой старшинѣ и черни, а особно *господамъ* полковникомъ черниговскому, стародубскому, прилуцкому со всей их старшиною полковою і всякому, кому ни есть о том вѣдати належит, ныне і впред будущие времена симъ уневерсаломъ обявляемъ, что он гетманъ імѣеть по благодати Божіи и по монаршеской его царского величества милости совершенную власть не толко в Войску Запорожскомъ, і во всей Малоросійскои его Отчизнѣ всякие належачіе устраивати и ісправляти порядки, но и по достоинству знатнымъ за услугами войсковыми особам належачееудоволствование і надание чинити, всегда вѣдая і видя надобну в Войску Запорожскомъ, і заслуженою особою Івана Ломиковского²⁶⁸, ясаула войскового генерального, которой такъ на знатных урадах

войсковыхъ генералныхъ, первое в хорунжихъ, а нынѣ въ ясаулѣхъ, знатные і всѣмъ явные ронил и ронить труды и работу какъ и прежде сего и з давныхъ лѣтъ еще при предкахъ ихъ гетманѣхъ з Войска Запорожского в военныхъ дѣлахъ Чигиринскихъ, Перекопныхъ, Казыкерменскихъ и на всякомъ мѣсте в Войску Запорожскомъ желательные і монаршескому его царского величества престолу вѣрные не щадя здоровья своего учинил услуги і в награждение тѣхъ ево ко удовольствованию і вспоможению домовыхъ і всякихъ господ[ар]скихъ расходовъ село Понурницу, в полку Черниговскомъ будущее, со всѣми принадлежащими угодами, полями, лесами, сѣножатми, в такомъ положении и ограничении в какомъ прежнихъ лѣтъ бывало, и с тремя мельницами в том же селѣ будущими, одно о двухъ жерновахъ мучныхъ на гребелцѣ пустой, у Василя Зѣнченка, тамошняго жителя, куплено[го], сушнымъ иждивениемъ ево, пана Івана Ломиковского, построеное, а другое мельницею, ниже на той же рѣчкѣ за вѣдомомъ і повелѣниемъ его также своимъ иждивениемъ и трудами вновь з двумя жерновами мучными построеное і третью мельницу ниже от Вербы села о двухъ жерновахъ мучныхъ у Ходченка, казака и жителя понурницкого, купленную и своимъ иждивениемъ обновленную, со всѣми с тѣхъ мельницъ приходящими пожитками при немъ Іване Ломиковскомъ и наслѣдникомъ его сохраняеть, другое село Вербу, в таком же давномъ положении обретающееся, с полями, лесами, сѣножатми купленными, заимищами лесными и дубровными за его повелѣниемъ, а иждивениемъ его сушнымъ окопаными Старою Гутую, і рѣчкою Лятою, на которой мельницѣ вешнякъ построити повелеваемъ, с мельницею в селѣ будучею, однимъ жерновомъ у Карченка, мельника тамошняго, давно з половиною кола ступного, потомъ у Емеляна Денисова, казака і жителя сосницкого, другимъ жерновомъ і половиною стул купленными, к тому з двумя млинами на той же рѣчкѣ ниже стоящими, однимъ прежде того у дѣтей [і наслѣдниковъ отца Дубровы Коропского за 1000] золотыхъ полскихъ з двумя камнями мучными і третьимъ коломъ ступнымъ, купленнымъ в Козолуповцѣ, взявъ за тотъ млинъ из рукъ господина Івана Ломиковского 1000 золотыхъ полскихъ в скарбѣ Войсковомъ для знатной Григорья Иванова сына измѣны на расходы ихъ войсковые належащие, со всѣми тремя мѣрочками приходящими, в вѣчное употребленне ему Івану Ломиковскому и наслѣдникомъ его полецаемъ в сие время и всегда к забираению вышепомянутой суммы, с третьимъ млыномъ на той же рѣчкѣ ниже Козалуповки о двухъ жерновахъ мучныхъ і третьимъ коломъ ступнымъ у Шарого, казака конятинского, и Івасенковъ, братьевъ родныхъ, и матери ихъ, козаковъ сосницкихъ, купленнымъ, і ниже той мельницы, недавно на ровчику с новой меленкою иждивениемъ его построеное, повелѣлъ и отдал в той же сотнѣ Понурницкой село Вишенки со всѣми к нему належащими угодами, в каковомъ ограничении і прежде бывало, с мельницею вешнякомъ на рѣчкѣ Чернявцѣ, иждивениемъ его построеное, какъ прежде тому преждереченному Івану Ломиковскому і наслѣдникомъ его далемъ, такъ і нынѣ даетъ и утверждаетъ в полку Стародубскомъ в сотнѣ Новгородской на реки Снячи под селомъ Момѣнкиномъ купленную мельницу о двухъ жерновахъ мучныхъ, з третьемъ коломъ ступнымъ, подлиннымъ правомъ вѣчно належащ[ми] со всѣми то мельницы приходами ему Івану Ломиковскому і наслѣдникамъ его сохраняет, в Сосницкой сотнѣ на рекѣ Убеди ниже села Кудровки, а вышей села Кирѣвки, на мѣсте купленомъ, о трехъ жерновахъ мучныхъ и четвертымъ колесомъ ступнымъ

мельницу, знатнымъ его Івана Ломиковского иждивением і трудами построеную, утверждаетъ, всякие с неѣ пожитки имати і еще вновь на той же греблѣ для пожитку клѣтку построити і сеножате [возле] того своего ставу в вершинѣ і внизу, знатными денгами у жителей кудровинскихъ и кирѣских с полями куплеными, подтвержая купчую, употребляти повелѣваетъ, а в новых млинах на рекѣ Сеймѣ, в четвертой от города идучи клѣтке, давно купленной, одинъ жернов с сеножатою і лѣском со всѣми с того жернова тремя мѣрочками в вѣчное владѣніе оному ж отдаеть, и отдал при тѣхъ ж[е] селах и мельницах дворъ в Бахмачѣ²⁶⁹ на купленной землѣ иждивением подлинным с меленкою вешнякомъ, недалеко села Фастовъця названного, по милости его наданными сеножатми владѣти и купчие на тѣ грунты писма утверждаетъ і вѣчное ех охраняет; в полку Прилуцком, в сотнѣ Иченской, село Парафѣвку с полями, гаями, сеножатми к тому селу по давным отграничениям належщими і вновь занятыми и куплеными, тому ж Івану Ломиковскому и наслѣдником ево давно позволив ему самому і всѣм наслѣдником ево тѣми вышеописанными селами, мельницами, грунтами, полями, лесами, сеножатми і всѣми добрами належщими владѣти і всякие с них пожитки, повинности і послушания воспринимати, какое то награждение здѣсь вышеобъявленное, такъ знатной и заслуженой войсковою генералнѣй особѣ чинили, паче взирая на знатные і в Войску Запорожскомъ к пресветлѣйшому его царского величества престолу вѣрные давные і впред от наслѣдниковъ начала его благонадежные услуги, а неже на уряд его нынешней ясаулской генералной, застѣм имѣти хощемъ и региментарско скоро приказывает; дабы никто впред будующие времена и зо всякой старшины и черни войсковою, а наипаче полковниковъ черниговского, стародубского, прилуцкого і всѣхъ к нимъ належщих начальных і подначальных людей не смѣлъ ничего дерзати во владѣніе тѣх помянутых сел, мельницъ, земель і всякихъ угодей поиманных, с них належщих пожитков, а от людей посполитых послушания и повинностей ему Івану никакой чинити помѣшки и препоны, в земли вѣзжати і пахати в леса тѣх сель і з иных блиских і далних мѣст нихто не дерзал. Войты в тѣх выше писанныхъ сельх обретающияся со всѣми посполитыми людми, кромѣ одних казаков, непременно войсковые службы отправляющих, дабы ему Івану Ломиковскому, и наслѣдникомъ ево, всякое належщее отдавали послушание и обыкновенную годовую дачю, то и повторяя честию сего уневерсалу скоро приказываемъ.

Данъ в Батуринѣ, 1703, маяя 23 дня*.

Перед документом написано: І въ Приказе Малыя Росіи вышписанной челобитчикъ войсковою генеральной писарь Іванъ Ломиковской подал Войска Запорожского обоихъ сторон Днепра гетмана і славного чина святого апостола Андрѣя кавалера Івана Степановича Мазепы данной ему уневерсал, а в немъ написано.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2770. – Арк. 5-7. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2771. – Арк. 10-12. Копія з датою 23. 05. 1702.

* Наприкінці зазначено: “внизу у того листа приписано гетманскою рукою і печать войсковая”.

*1703, червня 12. Батурич –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря
на Конончу, Совин Луку та інші володіння*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войска Запорожского гетман и славного чина святого апостола Андрея кавалеря Іоан Мазепи.

Всѣм вобецъ и кождому зособна, кому колвек о томъ вѣдати належит, всякой кондиції и годности людемъ. А меновите Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского пану полковникови переясловскому зо всею его старшиною полковою, и всему старшому и меншому полку того товариству, так же и посполитим людем, симъ унѣверсалнымъ писанем нашим ознаймуем: ижъ просил нас превелебный в Богу его милость господиць отецъ Прокопій Колачинскій²⁷⁰, ігумен монастиря Свято Николского Пустынного Кіевского о рейментарское потвержене новоосѣлых слобод Конончы и Совин Луки, здавна до монастиря того Свято Николского належачих, в полку Переясловском застаючих, и всѣхъ до оных от преждных времен присутствующих добрь и угодій, яко то млынов, бору, за Росю рѣкою от Мошен²⁷¹ стоячого, до Совин Луки належачих, а в Конончи так же млинов, изу на той же рецѣ Росѣ з перевозом и боромъ волным зарѣчным, и о уволенне от десятины пчоляной пасѣкъ монастирских. Мы теды гетман, давши того ж превелебного в Богу его милости господина отца ігумена прозбѣ благоисполнительное у себе мѣстце, а мѣючи особливый нашъ реиментарскій, ку той обители Святой Пустынно Кіевской, чудесами прославленной, респект, яко повагою сего унѣверсалу нашего, тые нво[о]сѣлые слободы Кононч и Совин Луку, зо всѣми до них належачыми здавна угодіями, млынами, борами, перевозом, изом и пасѣками, ствержаем, позволяючи ему превелебному в Богу его милости отцу ігумену Свято Николскому Кіевскому и всей братіи тамошней тыми слободами диспонувати, от людей тамошних посполитих пожитки, послушенства и повинности отбирати, з млынов розмѣровые приходы, з изу рыбные ловы, з боров, перевозу и з пасѣкъ без даваня з оных десятины пчоляной, обыклии користи ку общому монастирскому пожиткови употребляти, так пилно варуемъ и срокго грозим, абы нихто з старшины и чернѣ войсковой и з посполитых людей полку Переясловского обывателей не смѣлъ и не важился в владѣню тых слобод и всѣхъ помянутых до них приналежачих угодій и в отбиранию з оных належитих корыстей и пожитков и от людей посполитых послушенства и повинностей жадной найменшой ему ж превелебному отцу ігумену и братіи тамошней свято николской чинити перешкоды и шкоды. Войт зас преречоных слобод зъ всѣми посполитымы людами (опроч козаков там живучих), абы ему превелебному отцу ігумену и всей братіи его належитое

отдавали послушенство и повинности, непрѣменно мѣти хочем и реиментарско приказуем.

Данъ в Батуринѣ, року 1703, іюня 12.

Звыш менованый гетман, кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 219 П. – Арк. 33 зв. – 34 зв. Копія.

№ 268

1703, червня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про затвердження проведених у 1686 та 1694 рр. розмежувань земель вовчківських із землями церковищан, надинівців та карасилівців

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите всей старшинѣ полку Кіевского войсковою и п. сотниковѣ козелецкому зо всѣмъ урядомъ тамошнымъ, такъже всѣмъ тоей сотнѣ войсковимъ и посполитимъ обывателемъ. Ижъ донесши намъ Михайло Хенцѣньский, староста маетности нашей села Вовчковцовъ, супплѣку тамошныхъ жителей, подданныхъ наших, з прошеніемъ о потвержене себѣ ку спокойному в потомные часи владѣня лугу и сенокосовъ над Десною, в певномъ ограниченю лежачихъ. Презентоваль намъ двѣ правныи оного ограничєня писма, едно в року 1686 *от* п. Івана Сухини по указу антецессора нашего небожчика пана Івана Самойловича на тіє кгрунта для роздѣлу оныхъ межи вовчковцами и ихъ поселянами церковищанами, надиновцами и карасиловцами высланного, данное, в которомъ такими прикметами тогдашного подѣлу положена граница: же церковищане, надиновци и карасиловци маюи владѣти и заживати оныхъ, взявши *от* креста, над Десною рекою будучого, и *от* вершини озера Головинъ до рѣчки Махнѣи и озера Головина, а *от* тои межи, на том боку Махнѣи лежачой, до самой Десны вгору. А вовчковцы, почавши також *от* вершини озера Головинъ до устя Рясина, заживати того лугу повинны. А другое писмо в року 1694 *от* высланныхъ нашихъ пана Захарія Шийкевича, значного товариша войскового и пана Василя Чуйкевича, реента канцелярієи войсковою, в потвержене того первого *от* вижейречоного высланного данное, абы ненарушне розграничене помененного кгрунту в своихъ тогда учиненыхъ межахъ заховалося, выданное. Мы теды гетманъ тоей супплѣце речоныхъ села Вовчковцовъ жителей, яко слушной, не *отмовѣвши*, а запобѣгаючи, абы впредь яковыи такъ *от* тихъ трохъ сѣлъ жителей церковищанъ, надиновцовъ и карасиловцовъ, яко и *от* иншихъ околичныхъ маетностей и *от* ихъ державцовъ духовныхъ или свѣцкихъ, имъ вовчковцомъ не дѣялися трудности и перешкоды

в владѣню тоей имъ удѣленной части лугу, розказалисмо сей нашъ выдати унѣверсаль: которымъ яко обоє помененныи розграничныи писма зтвержаем, такъ и розграничене, межами и певными прикметами в оныхъ описанное, в потомніе часи умоцняем. А пилно того варуемъ и подъ заплаченемъ выны на насъ гетмана, в тихъ розездныхъ писмахъ положенной, упоминаемъ, абы нѣ *от* кого з старшины полку Кіевскаго, з урядовыхъ войскового и посполитого чина козелецких, а особливе *от* маетностей околичныхъ и *от* ихъ державцовъ духовныхъ или свѣцких, имъ вовчковскимъ жителемъ в владѣню и заживаню тоей лугу и сенокосовъ, двома правными писмами *отдѣленной*, и симъ унѣверсалним листомъ нашимъ укрѣпленной части, жадная не дѣялася трудност, перешкода и неналежное втручане ся в оный кгрунтъ не чинилося. Пилно и повторе о тое варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 17. Року 1703.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи о лугахъ и сѣножатехъ Волчковскихъ. Року 1703.

ЦДІАК України. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 10. Оригінал. Печатка військава.

№ 269

1703, червня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання сину генерального судді Сави Прокоповича Семену села Медвиного

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, ихъ^a царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетман Іоаннъ Мазепа.

Ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго пану полковникови лубенскому, старшинѣ его полковой, сотникови роменскому и каждому, кому о томъ вѣдати надлежить, ознаймуемъ, ижъ, респектуючи мы на значные и годные въ Войску Запорожскомъ пана Саввы Прокоповича, судьи нашего войскового генерального, заслуги, до которыхъ выдачи мы и въ сынѣ его пану Семену Савичу пристойную способность, надаемъ ему пану Семену село, прозываемое Медвеное, въ сотнѣ Роменской со всѣми принадлежностями будучое, позволяючи съ ласки нашей войсковою тѣмъ селомъ владѣти и всякіе съ него изъ людей посполитыхъ избирати пожитки и послушенство къ wsparтью господарства своего. Вѣдаючи прето о таковой волѣ нашей, абы никто съ старшины и черни [в] владѣню того села и въ избираню съ него належитыхъ пожитковъ не важилися ему пану Семену чинити перешкоды. А войть того села с посполитыми людьми (опрочъ

^a Так у тексті.

козаковъ), абы ему належитое послушенство и доволную повинность отдавали, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, іюня 22 дня 1703 года.

Звыше менованный гетманъ, рукою властною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57884. – Арк. 10. Копія.

№ 270

1703, червня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на викуплений і повернений у колишнє володіння млин на річці Білоус

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чину с[вятого] апостола Андрея кавалер Іоанъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови чернѣговскому зо всею старшыною полковою и всѣм старшымъ и меншымъ, такъ войсковымъ, яко и [пос]политымъ полку того обывателемъ и каждому, кому бы колвекъ о том вѣдати належало, сымъ нашимъ унѣверсалом ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ ясне в Богу преосвященный его милость господинъ отецъ Іоанъ Максимовичъ, архієпископъ чернѣговскій и новгородскій, же млынъ, на рецѣ Белоусѣ стоячій, здавна до катебри Чернѣговской належный, которій блаженной памяти, ясне в Богу преосвященный, его милост отецъ Лазаръ Барановичъ за певные услуги п: Семену Ялынскому даль былъ, тепер оный откупленъ есть знову до тойже катебри Чернѣговской старанемъ и коштом его архієрейскимъ, на якого млына откуплене и купчую намъ презентоваль, просячи на оную нашего гетманского потверженя. Мы tedy гетманъ, поважачи его архієрейское у себе жадане, яко тую купчую ствержаемъ сымъ нашимъ унѣверсаломъ, такъ повагою оногo пилю варуемъ и рейментарско приказуемъ, абы ниhto з старшыхъ и меншихъ войсковыхъ и посполитыхъ полку Чернѣговского обывателей, в свободномъ держаню того млына, в спокойномъ оногo заживаню и в волномъ одбираню з оногo всякихъ приходячихъ пожитковъ, теперъ и в потомные часы катедрѣ Чернѣговской жадной найменшой не важилься чинити трудности и перешкоды. А поневажъ и гребля шарваркомъ посполитым околычныхъ сель не гатится, яко намъ дойшло вѣдати, але самым толко катедралным коштомъ строиться, tedy зособна рейментарско варуемъ, абы ниhto иншій з стороны, кромѣ катебры, не смѣлъ в [с]таву том ни явным, ни скритымъ способомъ риби ловити. А тут же позволяемъ на поправу тоей катедралной греблѣ в лозах и хащникахъ волныхъ, около реки Белоуса, поблизу тоей греблѣ найдуючихъся, рубати

^а Перед підписом зазначено “Подлинный подписалъ”, після підпису написано “печать”.

хмызу з потребу, не займаючи однакъ старинныхъ и купленыхъ людскихъ займищъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 22. Року 1703.

Звищъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 238. Оригінал. Печатка військова.

№ 271

1703, червня 27. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазени Полтаві на міських посполитих та на захист міщан від незаконних поборів

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чину святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ полтавскому зо всею его полковою старшиною, сотникомъ, атамановѣ городовому зо всѣмъ старшимъ і меншимъ войсковимъ полку того товариствомъ. І каждому кому колвекъ о томъ вѣдаты належитъ сим универсалним писаниемъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ вѣдомо нам есть чрезъ поданную до рукъ нашихъ жалобливаю *от* войта полтавского и *от* всѣхъ мѣщанъ тамошнихъ суплѣку, что за нерадениемъ і нестроениемъ бившой полковницкой власти, не тилко порядки мѣские поповалися, посполитие люде значнѣйшій и можнѣйшій протекцією войсковой старшины себе свойственной *от* общой тягости уволенніи zostали. Лечъ и многие, до ратуша і добра городского посполитого належачие, одойшли. Наветь і людмы, такъ в самомъ городѣ Полтаве, яко и в селах, до города належачих, многие зъ духовныхъ і свѣтскихъ особ завладѣли и *от* посполитой тяглости мѣской *отторгнули*. Яко то панъ Искра²⁷², бившій полковникъ, тридцять человекъ мѣских, у Крутого Берега застающих; попъ спаскій полтавскій в самомъ городѣ двадцять человекъ; Алексѣй Чернякъ волощанъ болшъ *от* семидесять людей в свою неналежную область одобрали, надто сѣножаты под Соколим байракомъ и на Ташлику *от* На[с]вѣта²⁷³ і *от* Жорнивого самовласне присвоены и млины в селѣ Брусѣвѣ Ворскляние, также и доходи обиклие і солодовень, в самомъ городѣ и в селахъ до города належачих, стоячих, *от* ратуша *отдаленны* zostали, зверхъ зась всего того самая ратушь, незвычайными святочными ралцамы старшинѣ полковой, сотникомъ, атамановѣ, войтовѣ, бурмистровѣ, трембачамъ, армашам даючимися, обтяжила[с]я и многими расходами и драчами обнищала и задовжилася, з которого за вимаганемъ также неналежним мусят на конецъ каждого року людей посполитих по тридцят человекъ на косовицу хоружим полковим, асаулѣ и хоружому же арматним вистатчатися, в якихъ своихъ

незносних долегливостях, кривдах и утисках просили нас всѣ обще мещане рейментарского заступления, ми теди гетманъ, мѣючи *от* Бога всемогущаго зуполную владзу въ всей Малой Росіи всякие къ добру посполитому стягаючиеся устроевати порядки, а видячи и знаючи п[е]внїи цѣлому городови Полтавѣ дѣючіиися утиски, яко срочно чинимъ, таковие нестроения и самоволие, такъ грозно повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, аби нѣхто з власти войскової не смѣлъ и не важился свойствених своихъ людей посполитих *от* мѣской тяглости заступати, а вишше помянутие особы панъ Искра в Крутом Березѣ, попь спаскій в самом городѣ Полтавѣ, Чернякъ, вол[о]щаних людей, а панъ Насвѣт и Жорновїй под Соколѣмъ Байракомъ и на Ташлику сѣножатеи собѣ самовластне безъправне завладѣли, конечно уступили, и до первобытної власти мѣской привернули млини зась Брусѣвскіе, здавна до ратуши належные и обиклие солодовне в Полтави и в селах мѣских застаючих, доходи до ратуша тамошнего приворочаемъ, оними владѣти и къ общому городовому пожитку виупотребляти обволяемъ, а *тут* же мѣти хочем и рейментарско приказуемъ, аби отсель старшина такъ полковая, сотники, атаманъ городовий, войтъ, бурмистръ, писарь мѣский, трубачи и армаши необиклого святочного ралца, яко и хоружий полковїй, асауль и хоружий арматнии людей на косовицу з ратуша полтавского вимагати, до приватних своихъ работизнъ принуждати не важилися, того всего панъ полковникъ теперѣшнїй повинень *будет* досмотрити, и що и *отвекъ* чрезъ нестроение бившей власти в порядках городових и полкових попсовалося, тое все направляти и справляти для своей славы и не тилко *от* людей лечь и *от* нас рейментара своего похвали, таковому теди указови нашему *тут* вираженому аби ниhto в наименшом пунктѣ не противился и не биль ослушникомъ, пилно варуемъ и под непоблажним каранем приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 27 д[ня], 1703 року.

Звишь менованїй гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59349. – Арк. 1а-2. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18777. – Арк. 12 зв.-14. Копія.

№ 272

1703, червень. –

*Інструкція Івана Мазепи,
вїдправленому до царя Петра I,
глухівському сотникові Олексїю Турянському*

Інформація *от* ясне велможного его милости пана гетмана и кавалѣбра Івана Стефановича Мазепы мнѣ Алексѣю Турянському, сотнику глуховському, абысмо словесно до монаршого престолу донеслъ тое.

^а Перед підписом зазначено “на копїи подпись таково”, після підпису у колї написано “мѣсто печати”.

1. Просить его милость пань гетман о совершеный указ, если турки напрутея чинити границу, теде якимъ способомъ и поқы.

2. Запорозкой шатости, что уже ему великому государю през многое доношеня от гетмана вѣдомо, як бы з ними поступити.

3. До примуженя онихъ запорозцов належитой вѣрностью, вперед нѣжь оружиемъ, таковыи гетманъ прекладает способы, первая абы взявши от Киева, ажъ до самое Самары²⁷⁴ певных людей, то ест компанїи и сердюковъ, понад берегом Днѣпровымъ и в певнихъ мѣстехъ и при многихъ осторожностяхъ, абы того накрѣпко перестерегали, жебы жадныхъ ватагъ з городов, идучихъ до Сѣчи, не пропускали, бо черезъ тое, якъ хлѣбные запасы, так и Войско Сѣчи примножаются, поневаж там ихъ черезъ не родить, тилко з Украйны. По вѣре Кодакъ отограти, государскими людьми осадити, если не можная способами лагодными того доказати, то хотя и оружиемъ, бо всему зломъ томъ, и брат⁶ прибѣжище; а способъ такой лагодный, посылатимет борошно, по давномъ п: гетмана обикновению килка сот бочокъ и болше и при тихъ подводахъ с тайнымъ оружиемъ сердюковъ и, впровадивши там у городокъ, взятыся кождому за своего лагодне, а если бы и так не доказати, то б онѣхъ килка десятъ укинуги, то оны могутся смирити, бо из Орѣли городка человѣка из сорокъ пошло тепер, якихъ сотникъ орѣлский завертати почал, аби не йшли на свою волю, теде они кодачане, выпавши, под сотникомъ коня забили, а асаулчика поранылы и самихъ мало, з сотникомъ будучихъ, козаковъ не розграбили.

4. О Самары доноситъ ясне велможный пан гетманъ, ижъ запор[озцы] дармо [до] оное упоминаются и неслушне своят, поневаж жадного права на тое не имѣють, тилко грамота великого государя была до ихъ писанная, на тотъ часъ, коли строилося Ново Богородыцкое городъ²⁷⁵, указная и упоминальная, абы оны жадныхъ шатостей не чинили запорозцы. А привилеованное грамоты государской оны не имѣютъ, и первия грамота за отпискою Неплюева, до нихъ писанная, отправлена, якъ онъ небожчикъ в военихъ оказияхъ вонпливый былъ человѣкъ. А що и в короля, его тежъ выправили будто привилея, и тое имъ давалъ его милостъ король, що в себе не мѣлъ. А тая рѣчка Самар, взявши от гетмана Хмельницкого, в диспозициі гетманской найдовалася, и що бівало добичи, яко то лисица десятая, рибная ловля, и вся степовая добыч на гетмана давалася. А оны запорозцы, за Бруховецкого влѣзшы з пасѣкою, привлащаютъ собѣ и то толко по урочище⁸. А тепер и ввесъ степъ обыймутъ и своят, на якую Самар, если воля будетъ монаршая и грамоту видати, то тилко повелительную, а не вовся владѣние, и для тихъ причинъ, що татаре еще мало турковъ слушають, нѣмъ турки по прежнему приймаютъ татаръ во первое послушенство, щобъ изнѣсшиися з собою краю нашему не зашкодили. А особливое Самари, Днѣпру и инимъ рѣчкамъ абрис, албо чертожъ посилается.

5. О Ми[к]лашевскомъ посланномъ предложити, чы неслушне бы оного по войсковымъ правамъ наказати за его виступки, подержати в Батуригѣ у вязеню,

⁸ Так у тексті.

⁶ Так у тексті.

⁸ Назву урочища зтерто.

от уряду полковничого отдалити и з Стародуба в Глухов на старое господарство, абы жить зве[...]а, а нѣжли посилати н[а ...]бтаву, жебы през таковой поступокъ ыншыхъ полковников не ожесточити сердца и не привесты в отчаянные, а ыле под нинѣшныя времена, яко еще за моего гетманства жадныхъ засилокъ не било, и в том болше на волю великого государя пан гетман полагает, а если б оказалась вперед якая на нем вина Миклашевском, и в то время восприметь по дѣломъ достойное.

6.^a О брате князя Четвертенского ксензы, который многое время живет при нем, брате, и частыи посылки посилает в Польшу, а ему гетману ни о чем не доносит, и чае едва не одной ли факции с ним же, Миклашевским. И с теми князьями как ему гетману поступать?

7. О укреплении монастыря Печерского, где ево гетманскими проторми от давней печеры ограда каменная учинена, а ныне от башни киевской какая башня каменная учинитися имеет? И каменщики стужают, прислан ли будет какой инженер или так строит как есть, чтоб впредь напрасно протори не пропали.

8. О фортификации замка Острянского, которая зело надобно от близких соседов поляков, и на самой пристани водяной государевыми б людьми над воду блиско перенести и построить.

9. О пороху, чтоб 2000, по указу монаршему поставить с Украины и уже готового несколько сот, где его б принимать и деньги выданы бы были ис казны. А наипаче серы трудно добыть, что взять ее негде, разве бы на Москве купить, потому что и пороховых мастеров мало; а казак и сам себе делает несколько фунтов на нужду, тем и доволствуетца. И денги бы ему, посланному, даны были за пуд по 6 рублей.

10. О бывшем полковнике полтавском Искре, который от уряду отставлен за известные причины, а наипаче что с татары ссылатца было почал, и татар имел и принимал в присылках, у которых татар и письмо нашли, писанное от него к некоторому аге, о чем старшина полковая, судья, обозной и иное знатное товариство свидетелство чинили, что не точию пересылался, но и подарки посылал, которые приступления помянутая старшина доносила господину гетману, не хотя иметь его полковником. Хотя некоторые сотники и чинили приговор на него, Искру, однако ж иная страна на иную особу приговор в том давали, разделився в таком своем намерении. И для того иная еще сторона полчан, знаячи Левенца²⁷⁶ на тот уряд згодного и достойного, что и его отец был полковником и сам может управитись, и его, гетмана, просили (дабы) вручил тот уряд полковничества полтавского помянутому Левенцу. И он гетман, о том его царскому величеству чрез него, присланного, доносит.

11. О Вилдуневиче, с Москвы был бы отпущен в Литву иною стороною, хотя [и] на Смоленск, толко бы не на Украину.

^a В цьому місці текст пошкоджено.

^b В цьому місці текст пошкоджено.

^{*} Подальший текст інструкції подано за копією з ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 57-61.

12. По милости великого государя ныне придан полк ему, гетману. Буде великий государь повелит у него быть полковником сыну Григория Анненкова, Богдану, у того полку, и в том воля ево, великого государя.

И на все те помянутые статьи просит указа.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2094. – Арк. 1-1 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. Копія, має назву "1703, іоня в 22 день, гетмана и кавалера Ивана Степановича присланной посланецъ глуховской сотник Алексей Туранский явился в его великого государя походе у Шлотбурка в государственной посольской походной канцелярии и объявил данную ему информацию по которой велено ему донести великому государю словесно, а в ней написано".

№ 273

1703, липня 2. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтверження прав писаря Стародубського полку Афанасія Покорського на село Вистриків

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святаго апостола Андрея кавалер Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, особливе пану полковникови стародубовскому з старшиною полковою и всѣмъ, такъ войсковымъ, яко и посполитымъ, того полку обывателямъ, ознаймуемъ, ижъ панъ Афанасій Покорский, писарь полковый стародубовский, мѣючи от пана полковника своего селце Вистриковъ, в томъ же полку, и в уездѣ Стародубовскомъ застающее, респектом писарскихъ услугъ ему наданное, просыль насъ о потвержателный унѣверсаль. Мы теде гетманъ, видячи его до войсковыхъ услугъ здатного и способного, до которыхъ и впредъ захоочуючи, яко велѣлисмо на тое село зо всѣми до него належачими угодами з канцеллярии войсковое видати ему сей наш унѣверсаль, такъ повагою оногo мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ему п[ану] Покорскому в владѣнію того села и в отбирано з него пожитковъ, и з посполитыхъ людей послушенства, нѣхто не важился жаднымъ способомъ чинити трудности и перенагабаня. Войть зась того села маеть и повинень будеть зо всѣми мужами (:опроч козаковъ в ономъ мешкаючихъ и войсковую службу отбуваючихъ, якие при своей волности мѣють захованы быти:) належатое отдавати послушенство и повинность без жадное спреки. Пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюля 2 д[ня], 1703 року.

Звышъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50615. Оригінал. Печатка військава.

**1703, сернія 6. Батури́н –
Наказ Івана Мазепи моровському сотникові
вжити заходів, щоб козаки Моровської сотні
не приймали до себе підсудків**

П[ане] сотнику моравській.

Прекладаць намъ ясне в Богу преосвященный его милость господинъ отецъ метрополіта кїевскій, панъ и пастир нашъ, же сотнѣ в[ашей] м[илости] товариство подданїхъ его милости пастирскихъ в подсуѣдки приймають, *от* належитого послушенства захищаючи, що яко неслухне и з кривою пастирскою дѣтся, такъ мы пилно приказуемъ в[ашей] м[илости], зажажѣте товариству сотнѣ своей, жебы они не важилися жаднихъ подсуѣдковъ, якіи можуть бути въ послушенство тяглимы, до себе приймати, передержовати и заступати, под неласкою нашею. О тоє повторе приказавши, Богу в[ашу] м[илость] поручаемъ.

З Батурина, 6 д[ня] августа, 1703.

В[ашей] м[илости] ласкавій, Іванъ Мазепа, гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 438/430, С. – Арк. 54 зв.-55. Копія.

**1703, вересня 11. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про виправлення писаря
Генерального Військового суду Семена Савича
для розгляду справи про суперечні ґрунти
між Чернігівською архієпископією
і Максаківським монастирем**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ листомъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ для доконченя заводу межи катедрою архієпископіи Чернѣговской и межи законниками монастира Максаковского о кґрунта будучого, посилаемъ *от* боку нашого пана Семена Савича, писаря судовъ войсковихъ енералнихъ, приказавши ему тотъ заводъ оуспокоити слушнимъ и правдивимъ в тихъ спорнихъ кґрунтахъ помѣркованемъ, ведлугъ самой истинни. Зачимъ пилно жадаемъ, абы з обохъ сторонъ особы до того дѣла належніє на тіє спорніє кґрунта к высланному нашому прибивши, росправи и помѣркованю того заводу без жаднихъ криковъ и задаваню турбаціи слухали, и якъ онъ по злеценю и указу нашомъ и по

^а Перед підписом зазначено “в подлїнномъ подписъ таковъ”.

своеи оувазѣ и разсмотренію учинить помѣрковане, приверненемъ якої сторонѣ тихъ спорнихъ по слушности кгрунтовъ, такъ маюгъ обѣдвѣ стороны и контентоватися, а болшъ уже нас о тое з обохъ сторонѣ не турбовати. Пилно жадаемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврія 11 д[ня]. Року 1703.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 65 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 32. Оригінал. Печатка військова.

№ 276

*1703, жовтня 2. Батурин –
Наказ Івана Мазепи пані Івановій Забілиній
виділяти гроші на утримання чотирьох козаків
охочепіхотного полку, що знаходяться в її селі Обтові*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ панѣ Івановой Забѣлиной сымъ писанемъ нашимъ приказуемъ, абысте скоро за отобранямъ оногъ, заразъ нѣмалого часу не баяючи, на козаків чотырохъ человекъ охочопѣхотного товариства полку, в маестности вашой в селѣ Обтовѣ станцію мѣючихъ, прислалали мѣсячний викутъ на тры мѣсяци на кожного человекъ на мѣсяць по золотыхъ чотыри в Батуринѣ, и повторе пилно вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 2 д[ня], року 1703.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 22649. – Арк. 10. Оригінал. Печатка військова.

№ 277

*1703, грудня 17. Іванпіль –
Наказ Івана Мазепи до свірзьких козаків
віддавати належну за звичаєм медову данину
з їхніх бджоляних отчин у Свірзькій волості
на користь Чернігівської архієпископії*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ товариству в волости Свѣржской найдуючомуся, мѣючимъ свои отчины пчолянні в тойже волости Свѣржской, сым унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ,

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписанно”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

ижь будучи у насъ честный отецъ Гедеонъ Радзiевскихъ, економъ добръ катедралныхъ чернѣговскихъ, в Свѣржу найдуючихся, супликоваль до нас, гетмана, ускаржаючи на васъ, что вы мѣючи в кгрунтахъ катедралныхъ чернѣговскихъ отчины пчолянiи, не хочете за оные по прежнему належитой до катедри отдавати дабелы, и уже, при томъ своемъ упорѣ стоячи, за два годы з тоей своей здавна уйшуваной належитости не уистилистеса. Зачимъ мы, по той его отца економа скарзѣ, пишемъ до васъ сей нашъ унѣверсал, пилно и сурово вамъ приказуючи, абысте занехавши тоей своей упорчивости, такъ впредь идучіе роки по прежнему отдавали до катедри Чернѣговской за преречоные отчины пчолянiи повинность, яко и за мимошедшии два годы з оной уистилися без жадного откладу и вымовы. О тое вамъ и повторе пилно и сурово приказуемъ. [А тутже пилно и грозно варуемъ, абы поддании монастырскии помянутымъ козакамъ жадныхъ и наименшихъ шкодъ рубанемъ дровъ, albo якимъ нибудъ инымъ способомъ не важилися чинити в пчолянныхъ ихъ отчинахъ]*.

Данъ в Иванполѣ, декаврiя 17. Року 1703.

Звишьменованный гетман, рука власна.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи, чтобъ козаки, в волостяхъ Свѣржскихъ найдуючіеся, медовую данъ свирчину тоей обителі в катедру отдавали.

Іншимъ почеркомъ додано: Унѣверсаль ясневелможного о медовой дани.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 252. Оригінал. Печатка військова.

№ 278

*1703, грудня 19. Іваннiль –
Унiверсал Івана Мазепи про пiдтвердження прав
товариша Стародубського полку Івана Гаркуші
на млини, розташовані на Погарській греблі,
на річці Судості, з усіма прибутками,
що на них припадають*

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови стародубовскому зо всею старшиною полковою, п: сотниковѣ погарскому зо всѣмъ тамошнимъ урядомъ и каждому, кому бы колвекъ з войсковыхъ и посполитихъ тамошнихъ обывателей о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ Іванъ Горкуша, товаришь полку Стародубовского, житель погарский, подавалъ намъ при суплѣце своей двѣ фундушовыи писма, едно от небожчика п: Петра Рославца²⁷⁷ и п: Григорiа

* Зазначений текстъ написано вертикального до основного тексту унiверсала, на правому полi аркуша.

Карповича²⁷⁸, зейшлых полковниковъ стародубовскихъ, отцу его з товарищи, и в тихъ же фундушяхъ, именованными на млыни на рецѣ Судостѣ въ Погару²⁷⁹, власнимъ своимъ коштомъ построени, данныи, и просилъ насъ, абысмо такъ помененныи фундушовыи листи умоцнили, яко и два каменѣ млыва, якіи ему належитою по отцеви своемъ сукцессією на той же греблѣ спадають, войсковою волности унѣверсаломъ нашимъ гетманскимъ обваровали. Мы теды гетманъ, респектомъ службы его войсковою, оба два тіе каменѣ млыва в спокойное ему владѣнье ствержаючи, позволяемъ по обыкновенно козацкой волности всякихъ розмѣровыхъ пожитковъ з оныхъ приходячихъ каменей обѣрати оному ку вспартю своего господарства, въ чомъ абы оному Івану Горкушѣ, такъ помененный полковникъ стародубовский з старшиною своею полковою, п: сотникъ почеповскій з урядомъ тамошнимъ, яко и нѣхто иншій з войсковыхъ и посполитыхъ тамошнихъ обывателей, жадной найменшой не важилися чинити трудности и перешкоды, пилно сим же унѣверсаломъ нашимъ приказуем.

Данъ въ Іванполю, декавр[ія] 19, року 1703.

Нижче зазначено: На послѣд[ней] стр[аницѣ] надпись: унѣверсаль бывшего Мазепы гетмана, увольняющий од млива Івану Горкушѣ воисковой части.

О публікован о: Рукописи П. Я. Дорошенко. – Чернигов. – 1908. – С. 31-32.

№ 279

1703, грудня 21. Батурин – Універсал Івана Мазепи щодо порядку стягнення індукти та евекти в Гетьманщині

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великаго государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского паномъ полковникомъ, обознимъ, судіамъ, писаромъ и асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому товариству, тутъ тежъ войтомъ, бурмистромъ, мѣщаномъ и всякого чину людемъ, въ городахъ и селахъ найдуючимся, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ индукту и евекту, то есть ексацію, отъ купецкихъ привознихъ и вивознихъ товаровъ по премилосердой монаршой его царского пресвѣтлого величества милости, до скарбу Войскового ку спартю войсковихъ уставичнихъ расходовъ надежную пустилисмо певнимъ постановлениемъ въ дозоръ и вѣрное справоване пану Фотею Петровичу Томарѣ; а то на рокъ нынѣшній отъ сотворенія свѣта семь тысячъ двѣстѣ первій надцять отъ дня святыхъ безъсребнихъ Козми и Даміана починаючійся, а въ пришломъ году о томъ же часѣ кончитися маючій, ижъ по монаршомъ его царского пресвѣтлого величества указу ему п. Фотію, дозорци скарбу Войскового, позволяемъ, яко отъ чужоземскихъ, такъ великороссійскихъ и малороссійскихъ

ввозячихся и припывающихся товаров належитую обикновенную подлугъ давнихъ квитовъ отбирати експекцію, яка повинность, яко до скарбу нашего Войскового належить, такъ приказуемъ пилно, абы безъ всякихъ отмовъ всякій купецъ и торговій человѣкъ во всемъ ему п. Фотию, дозорци скарбу Войскового и его умоцованнимъ на тое факторамъ совершенно уищася, въ чомъ доводитимется. А если хто зъ купцовъ и торговыхъ людей великороссійскихъ и малороссійскихъ, въ той повинности, яка по всѣ годи прошліе была отдавана, теперъ былъ спорній и отмовній, такового каждого приказуемъ пилно, абы старшина по городахъ и селахъ и висланній ярманковий на заграничныхъ мѣстахъ припиняли и задержовали поколь ажъ тоей повинности станется задоситъ, а поневажъ тое належить, жеби купци и торговіе люде въ належитихъ своихъ должностяхъ до скарбу Войскового совершенно уищася, теди жебы въ томъ не была перепона, приказуемъ тутъ же абыся якъ самого ексактора нѣгде о тое, опрочъ насъ, не штрафовано, такъ и факторовъ его по мѣстахъ и селахъ не сужено, опрочъ суду Войскового Енералного, предъ которимъ всякому укривжоному зъ винного справедливость учинена быти маеть. Варуемъ тутъ однакъ, абы якъ самъ ексакторъ, такъ и факторы его, ничего нового въ той ексакціи не пристановляли, только такъ обиходилися, якъ здавна въ прошлихъ сихъ лѣтахъ дѣялося, смотрячи вивознихъ и привознихъ товаровъ, а не домовихъ продажей, якобы людамъ до плаченя индукты неналежнимъ утяжене не дѣялося; тутъ же варуемъ, жеби купецкіе и торговіе люде товаровъ своихъ отъ ексакціи до скарбу Войскового неналежній не утаевали, а ежели бы такové могли знайдоватися, теди овихъ товаровъ чрезъ ексактора нашего отобрани мають быти на насъ гетмана, що все подлугъ вижей выраженной воли нашей, абы было ненарушне заховано, пилно приказуемъ симѣ нашимъ унѣверсаломъ и варуемъ. А же доносится намъ вѣдати, же фактори ексакторскіи, будучи по городахъ смѣють и вимагають неналежніе отъ коней, воловъ, яловиць, и барановъ, отъ гусей и качокъ, отъ чоснику, цибули и капусти и инихъ харчевихъ рѣчей зъ хутора или зъ села приведесть, приженеть, або привезеть въ продажъ для домовой потребы, брати и вимагати датки, чрезъ що великое на насъ гетмана отъ людей уросло помовиско, теди мы, запобѣгаючи тому, пилно варуемъ, дабы вишь писанніе фактори о выполненемъ рѣчей жаднихъ не вимагали ни у кого датковъ, кгда що колвекъ тутъ въ Малой Россіи родится и тутъ же продается, отъ такихъ товаровъ и рѣчей, кромѣ заграничныхъ, не позволяемъ мы найменшихъ давати датковъ, але тилко позволилисмо и дали моць отъ тихъ товаровъ, якіе за границу ввозятся и за границею въ Малую Россію упровожаются, взимати ексакцію до скарбу Войскового належную, а такъ жебы той вижей выраженной волѣ нашей цѣле задоситъ чинилося, повторе и подесеяте грозно подѣ неопуснимъ войсковимъ штрафомъ приказуемъ.

Данъ въ Батуриѣ, декаврія 21 д[ня], року 1703.

Зъвишь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 1659 (ун. 118). – Арк. 12-14. Копія.

^а Перед підписом написано “въ подлинномъ подписано тако”, після підпису зазначено М. П.”.

1704 рік

№ 280

*1704, січня 13. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
власівського сотника Устима Сахненка
від медової десятини з його пасіки (пасік)*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, особливе высланнымъ нашимъ, на той сторонѣ Днѣпра для отбирания пчоляной десятины биваючимъ, симъ унѣверсальнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ з певныхъ респектовъ, окриваючи мы, гетманъ, ласкою нашою пана Устима Сахненка²⁸⁰, сотника власовского, увольняемъ его пасѣку^а и на томъ боку Днѣпра с пчолами будучою^б от даваня роковой и обиклой пчоляной десятины, под такою еднакъ кондицією: дабы он при своей пасѣцѣ^а чужихъ пчоль не утаеваль и не забороняль до отдаваня десятинной повинности, а если бы мѣло на его тое перевестися, чтобы утаеваль чужии пчолы, то не тылко од тоей пасѣки, лечъ и от ураду сотницкого будетъ оддалень.

Данъ в Батуринѣ, генвара 13, року 1704.

Звишъ менованній гетман, рукою власною^с.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 29 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27537. – Арк. 7. Копія.

О публіковано: Модзалевский В. І. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. ІV. – II-С. – С. 545.

^а У копії справи 27537 написано “пасѣкы”.

^б У копії справи 27537 написано “будучими”.

^с У копії справи 27537 написано “при своихъ пасѣкахъ”.

^с Наприкінці зазначено: “съ подлинника изъ архива Сахно Устимовичей”, “М. П.”.

*1704, січня 25. Батурин –
Наказ Івана Мазепи щодо умов повернення ґрунтів
Чернігівській архієпископії, якими заволодів
компанієць Василь, з огляду на те, що вони були надані
у користування першому (померлому)
чоловікові його дружини*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Прибывши до насъ в Батуринъ честный отецъ городничий ушнянский, на маестностяхъ Катедрі архієпископії Чернігвской застаючий, прекладалъ намъ жалобу, что компанѣца, именовъ Васил, полку небожчика пана Пашковского, в селѣ Воловичах, маестности катедральной, змерлого того села войта понялъ себѣ жену в супружество, по какой женѣ дворъ и кґрунтъ тяглый, тому змерлому войтови от катедрі наданный, завладѣлъ, з якого то двора и кґрунту жадная вже повинност в видаткахъ и работизнах не отдається катедрѣ, на которую отца городничого жалобу таковой видаемъ нашъ указъ, когда приидеть до совершенного зросту змерлого войта сынъ, и, осѣвши на отцевскомъ томъ кґрунтѣ, будетъ вшелякую по прежнему отдавати катедрѣ повинност и послушенство, а тепер тотъ компанѣца мает спокойне до зросту дитинного на томъ кґрунту зоставати, тилко жебы и Катедра не зовсѣмъ на томъ кґрунтѣ шкодовала, не мают уже подданіе катедралніе тому компанѣйцеви, хочъ будетъ при комъпаньи и служити, мѣсячних грошей, такъже для коней его сѣна и овса в сей часъ же вистатчати, якъ будетъ время тихомірное и той компанѣца в дому своемъ найдоватиметься, контентуючися тимъ кґрунтомъ, а когда за позванемъ военного и всякого случаю будетъ онъ Васил компанѣца по своей должности з полкомъ в дорогу куда колвекъ виходити, теды в той часъ подданіе катедралніе без жадной спреки повинни на всѣ тие мѣсяцѣ, колко в дорозѣ забавить, мѣсячний контентъ ему вистатчати, потому жъ якъ и другимъ компанѣйцомъ дається, подлугъ якого сего нашего указу и помененний компанѣецъ мает зоставати, хочъ то и листъ нашъ былъ ему виданъ по его прошению, а тепер, абы такъ, а неиначей было, якъ в семь листѣ нашомъ виражено, приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, генваря 25 д[ня]. Року 1704.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Мазепи, приворочаючий ґрунтъ воловицкий катедрѣ, которимъ билъ завладѣлъ по женѣ Василь компанѣецъ, записанно в реестрѣ под номеромъ 6.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 258. Оригінал. Печатка військова.

*1704, лютого 9. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про затвердження
розгляду справи про суперечні ґрунти
між Чернігівською архієпископією
і Максаківським монастирем
писарем Генерального Військового суду Семеном Савичем*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ оунѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ, яко по указу нашомъ панъ Семень Савичъ, писарь судовъ войсковихъ енералныхъ былъ висиланъ на розискъ и помирковане mezi Катедрою Чернѣговскою и монастира Максаковского законныками о спорный кґрунта, mezi селами Сидоровкою и Степановкою лежачи, точачогося заводу и яко тотъ споръ чрезь оногo висланного нашого слушною угодою ведлугъ свѣдковъ и слушныхъ доводоv zostаль оуспокоенъ и чрезь него жъ даннимъ писмомъ тое успокоене *ест* оутвержено. Такъ мы симъ нашимъ оунѣверсаломъ оное помѣрковане, mezi помененними сторонами учиненое, в потомніе часи, аби не било нарушено, оутвержаючи, пилно рейментарско варуемъ и жадаемъ, абы впред з обохъ сторонъ не важилися о тиі кґрунта над оугоду, в писмѣ помянутого высланного нашого вираженную, една сторона другой взновляти mezi собою жадного спору и заводу, але жебы коженъ своимъ кґрунтомъ контентовался, и повторе властію нашею гетманскою варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, февруарія 9. Року 1704.

Звишъ менованній гетманъ и кавалер, рукою власною*.

ІР НБУВ – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 65. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 33. Оригінал. Печатка військова.

*1704, лютого 10. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Київському Братському монастиреві
про захист Карпилівської пуці*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

* Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписанно”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

Всѣмъ обще, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе п. сотниковѣ острицкому зо всѣми тамошними урядовими, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ. Ижъ превелебный в Богу отецъ Гедеонъ Одорский, игумень и ректоръ монастыра Братского Кіевского, прекладалъ намъ гетмановѣ, же многіе з розних мѣсть и сѣль люде, а барзѣй з города Остра з пущи монастыра Братского Карпиловской, такъ давними висоце поважными монаршими грамотами, яко и теперь вновъ з указу великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества виданю грамотою, стверженою, рубанемъ деревнѣ на будинки, и на иншіе домовіе потреби значное чинять спустошене, и просиль насъ в сей мѣрѣ о зашитъ и оборону. Мы теды гетманъ, чуючи такое тих неуважных людеи самоволіе, же они важатся в пущи, такъ полномощными крѣпостями стверженою и наданною монастыревѣ Братскому Кіевскому, явній утискъ и обиду чинити, яко оное сурово ганимъ, такъ рейментарско варуемъ и приказуемъ, абы нѣхто з людеи остерских и посторонных старших и менших болшъ от сего часу пререченой пущи, а ни явнымъ, а ни потаемнимъ рубанемъ деревнѣ на жадніе свои потреби не отважались спустошити. А если бы которій и над сей нашъ заказъ поважился в пущи той безъ волѣ и вѣдома законниковъ братскихъ деревню на будинки, албо якіе домашніе обпалки рубати. Теды, такового позволяемъ грабити, забирати и у суду належитого святой з него справедливости искати, з которого всюди абы била належитая и неотволочная чинена управа и повторе сымъ же унѣверсаломъ нашимъ варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, февраля 10. Року 1704.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: унѣверсал повторный гетманский на оборону пущи Карпиловской. Ап[н]о 1704.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА – Спр. 216 П. – Д. №23. – Арк. 1. Оригинал. Печатка військова.

№ 284

1704, березня 3. Батурин – Наказ Івана Мазепи жителям сіл Юровців та Рижикова ремонтувати спільними силами греблю на річці Білоус, тоді коли буде в цьому потреба

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атаманѣ сѣль Юровцы и Рыжиковъ з товариствомъ и войтамъ тамошнымъ з посполитыми людами черезъ сее унѣверсалное писмо наше засылаем указъ нашъ рейментарский таковой, абысте греблю, межи селами вашими на рецѣ Бѣлоусѣ найдуючюся, общественнымъ, яко козаковъ, такъ и посполитыхъ людеи шарваркомъ, когда того потреба указоватиметь, безъ

отмовы и отволоки гатили и якъ належит моцнили. Мы теде, [абы] сей волѣ нашей, в унѣверсаловѣ выраженой, было задосит чинено и повторе повагою онаго пилю вамъ и сурово прыказуемъ.

Данъ з Батурина, 1704, марта 3 д[ня].

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На зворогі зазначено: Унѣверсаль гетманский, на гачене греблѣ Юриевской, Мазепи.

ЦДІАК України. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 29. Оригінал. Печатка військова.

№ 285

1704, березня 5. Батурин – Наказ Івана Мазепи полтавському полковникові не дозволяти Полтавському монастиреві прилучати до свого підданства підданих Полтави в Лисій Гірці

Мой ласкавий приятелю пане полковнику полтавский.

Пишеш в. мл. до насъ, ексузууючися до скарги *от* отца ігумена полтавского, на в. милости перед насъ занесенной, о тое что в. м. в грунта и в поддании монастирский неналежне будто втручаешся, а прекладает и тое в своем писаню, же виданъ есть *от* насъ ему отцу ігумену з канцелярии войсковой унѣверсаль на Лисую Гурку, жебы тамошний жителѣ монастиревѣ тамошнему Полтавскому подданское отдавали послушенство. Зачим мы на лист в. милости отвѣтуем так, же мы, як жадной на в. милости по той отца ігумена скарзѣ не малисмо и не маем урази, так и ничего внов не давалисмо на монастир Полтавский, а хоча унѣверсаль ему и виданъ есть на Лисую Гурку, то в оном не виражено такого нашего позволення, щоб они всѣми жителями тамошними владѣли, але тими трома тылко дворами, якии перед симъ монастировѣ наслуговували. А так не мѣшеш в. милость ничего ему, отцу ігумену кроме тоей волѣ нашей попускати. Леч нехай город ваш Полтава по прежнему всѣмъ тим владѣеть, що мы оному реиментарскимъ нашим ствердили унѣверсалом, который унѣверсаль, *от* в. милости тепер для прочитання до нас присланий, *отсилаемъ* знову до рук в. милости, абы оний в соблюдении на далший часъ хован былъ ратушному на зашит и оборону. Тое в. милости предложивши, ему нашу засилаем зичливість.

З Батурина, марта 5. Року 1704.

В. милости зичливый приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес: вел: Запорозкого.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк. 74 зв.-75. Копія.

*1704, березня 20. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання в річну оренду
конотопському сотникові Андрію Кандибі
та значним військовим товаришам
Юрію Харевичу і Григорію Костенецькому
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків*

Е[го] ц[арского] пр[есвѣтлого] вел[ичества] В[ойска] З[апорожского] г[етман] Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ интерцизнымъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе всѣмъ старшимъ и меншимъ войсковимъ и посполитимъ сотнѣ Конотопской обивателямъ, ижъ на сей близко наступуючій 1704 годъ отъ дня святыхъ мученикъ Мѣккавей починаючійся, а въ пришломъ 1705 о томъ же часѣ кончитися маючий, пустилисмо пану Андрѣевѣ Кандибѣ, сотниковѣ конотопскому, п. Юрию Харевичу и Григорию Костенецькому, значнымъ товаришамъ войсковимъ, горѣлчаные, тютюнныи и дегтевые шинки, въ городѣ Конотопѣ отправоватися маючие, въ арендовое завѣдоване, за полтретѣ тысячи золотыхъ; а зверхъ того мѣють на ратушѣ тамошную конотопскую для мѣскихъ обиходовъ дати полторы тысячи золотихъ, якую сумму всю сполна, яко при обнятію тихъ помянутихъ шинков непремѣнно до Скарбу Войскового и на ратушѣ уистити повинны будутъ, такъ мѣти пилно хочемъ и рейментарьско приказуемъ, абы нѣхто зъ старшинъ и чернѣ войсковыхъ и посполитихъ тамошнихъ и приезджихъ людей, нѣ явнимъ, а не потаємнимъ шинкованемъ и продаванемъ горѣлки, тютюну и дегтю жадной найменшой чинить не смѣлъ и не важился, подъ утратою всей худобы, перешкоди. Докладаемъ однакъ и тое же: каждому з тамошнихъ старшихъ и меншихъ войсковыхъ и посполѣтыхъ жителей волно на кристины и на веселля, чи то зъ своее пашни викурить кадку и другую горѣлки, чили зъ стороны купить, где хто похочеть, кварть сто, либо пятьдесятъ, а меншъ яка купля тоей горѣлки мѣеть отправоватися за вѣдомомъ ихъ п.п. сотника, Харевича и Костенецкого, албо тихъ людей, якие онихъ на тое для дозору поставлени будутъ, медомъ зась, пивомъ и брагою всѣмъ тамошнимъ жителямъ [...] свободно шинковать. Отъ якихъ шинков нихто ни в кого жаднихъ найменшихъ не повиненъ вимагать и отбирать датковъ, що все аби по вираженю волѣ нашой непремѣнно чинилося и повторе варуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, марта 20, 1704 году^a.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 66719. – Арк. 48 зв.-49. Копія.

^a Наприкінці зазначено: “съ копій”.

**1704, квітня 3. Батурич –
Оборонний універсал Івана Мазепи
смолинському пресвітерові Парфенію Стефановичу
на млин і став, з наданням йому з млина
військової частки прибутків та ствердженням
за ним права на відбирання повинностей від людей,
що живуть на його землі**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого чернѣговскому, старшинѣ полковой, а особливе власти монастыра Свято Троецкого Іліинского Чернѣговского²⁸¹ духовной и всѣмъ войсковымъ и посполитым, старшимъ и меншимъ полку Чернѣговского обывателемъ, кому колвекъ о томъ вѣдати потреба, симъ унѣверсалом нашимъ ознаймуемъ: ижъ честный отецъ Парфеній Стефанович, презвитеръ свято николскій смолинскій, мѣючи свой млынъ о двохъ колахъ на рѣчцѣ Козлѣ, в селѣ Козлѣ жъ маетности обители Свято Троецкой Чернѣговской стоячій, природнымъ правомъ по небощику *отцу* его в поссесію ему доставшійся, з якого по ласце нашей войскової небощикъ Дмитро Донецъ, товаришъ полку Чернѣговского, *отчимъ* его отца Па[р]фенія, часть войсковую розмѣровыхъ приходовъ на себе до остатного житія своего часу *отбираль*, просилъ подтверженя нашего на часть половинную мелницкую в томъ своемъ *отческомъ* млынѣ для спокойнѣйшого в прейдучіе часы владѣнія, и о надане себѣ в оном же другой половины, на часть войсковую належачой. Мы прето, гетманъ, респектуючи на услуги его, в Войску Запорозкомъ презъ лѣтъ килканадцят, прежде принятя на себе духовного іерейского чина, при полку Чернѣговскомъ неохибне одправованые, а уважаючи, же в том духовномъ стану священническомъ у престола Божія при безкровных офѣрахъ за монаршое достоинство, насъ гетмана и все Войско Запорозкое молитви приносить, по прошенію его, выдаемъ ему сей нашъ унѣверсаль, которымъ, яко ствержаемъ в помянутомъ его *отческомъ* млинѣ половинную часть мелницкую, такъ позволяючи ему жъ *отцу* Парфенію Стефановичу в томъ же его млинѣ и часть войсковую на себе до ласки нашей *отбирати*, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, абы якъ самъ панъ полковникъ чернѣговскій з старшиною полковою, особливе власть монастыра Свято Троецкого Чернѣговского, такъ же Димитрієвая Донцевая и ниhto иншій з старшихъ и меншихъ духовного стану и мирского, ему честному *отцу* Парфенію в свободномъ и спокойномъ в потомные часы половинной мелницкой части владѣнію и в волномъ части войскової до ласки нашей одбираня, жадной найменшой не смѣлъ и не важился чинити перешкоды. А зособна варуемъ пилно, абы якъ за живота небощика Донца, в томъ ставу, на якомъ преречоный млынъ найдеться, ниhto з стороны до рибныхъ ловлей волного вступу не мѣлъ, кроме его *отца* Парфенія самого, ниhto иншій з стану духовного

и свѣцкогo в томъ его ставу риби не важилься ловити. Тутъ же на прошеніе его отца Парфенія людей тыхъ, якіи на власныхъ его кгрунтахъ купленьхъ и в его жъ хатахъ трохъ стоячихъ в томъ же дворѣ, в якомъ и самъ онъ живеть, а в четвертой особно за дворомъ найдуючоїся, живутъ, абы ни хто кроме его отца Парфенія до жадныхъ войсковыхъ и посполитыхъ не потягалъ повинностей и ниякихъ не вымагалъ в нихъ подачокъ, а именно, жебы не брали в нихъ ничего, якъ передъ симъ звикли были брати, городничій чернѣговскій, сторожѣ тамошныє и монастирь мѣскій чернѣговскій. Що все аби не иначе было, мощью сего нашего унѣверсалу закрѣпляемъ и повагою оногo пилно и грозно повторе и подесеяте варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, априля 7 дня, року 1704.

Звишменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 66. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 642. – Арк. 1-2. Копія.

№ 288

*1704, травня. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
Чернігівському Єлецькому монастиреві в річну аренду
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків
в селах Онисові, Горбові, Мощонці та Авдієвці*

Его царского пресе вѣлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ интерциознымъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе пп. сотникомъ полку Чернѣговского вибелскому и городницкому и п. сотникови полку Нѣжинского дѣвицкому, атаманѣ и войтамъ тамошнымъ, также атаманѣ и войтамъ з посполитими людми сель Онисова, Горбова, Мощонки и Овдѣвки. Ижъ пустилисмо в вышѣречоныхъ селахъ в зуполное завѣдоване арендовыє горѣлчаныє, тютюнныє и дегтевыє шинки на сей 1704 рокъ, од дня святихъ мученикъ Маккавей починаючийся, а в пришлом 1705 году о томъ же часѣ кончитися маючий, велебному в Богу отцу Іпполиту, намѣсникови монастира Єлецкого Чернѣговского и всей братии того монастира, отправоватися маючий за сумму готовыхъ грошей, золотихъ чотири ста до Скарбу Войскового належную и уже ришеную, позволяючи в тихъ селахъ имъ тими горѣлчаными, тютюнными и дегтевыми шинками завѣдовати и распоражати оныє, з повиннымъ всѣхъ варунковъ в общихъ интерциозныхъ нашихъ листахъ в арендахъ выразатися звиклихъ в цѣлости захованемъ; то есть, жебы волно было кождому, якъ козакамъ, такъ и посполитимъ людямъ, на крестины и веселя, любъ викурити себѣ кадку одну и другую горѣлки, любъ купити оноє

^а Наприкінці зазначено: "Арх. Черн. Каз. Палати, 1616/745".

з стороны, где хто похочеть: кварта сто или пятьдесят быле бы не ме[н]шь. Тилко жь за вѣдомомъ и позволенемъ тих людей, которые будутъ тоєю арендою завѣдовати, абы тая горѣлчаная купля бы отправована. А если бы хто на сто, албо пятьдесят не могль вспомогтися, и похотѣл бы на тѣе доходы весѣльные или крестинные меншимъ частованемъ обойтися, то уже тот повинень оную горѣлку в шинках арендовыхъ брати, тилко жь на такіи оказіи мѣеть имъ продавана быти горѣлки кварта дешевшою ценою и правдивою квартою, а не такъ якъ на роздробъ продаетя. Медомъ зас, пивомъ и брагою волно всѣмъ козакамъ и посполитимъ людемъ шинковати, без всякого за тѣе шинки датку. О якой волѣ нашой всякъ вѣдаючи, абы не чинилъ ни хто з тамошнихъ сѣлскихъ обывателей войсковыхъ и посполитихъ и приезджихъ людей, черезъ тѣе села переезджающихъ, имъ помя[ну]тому отцу в спокойномъ тоей аренды завѣдованю, ни явнымъ, а ни скритимъ горѣлки, тютюну и дюгтю шинькованемъ перешкоды, под утратою всей худобы, пилно варуемъ и грозно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая^а. Року 1704.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 67. Оригінал. Печатка військова.

№ 289

*1704, червня 4. Табір під Фастовим –
Універсал Івана Мазепи про надання
Новгородському монастиреві в річну оренду
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків
у селі Спаському*

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ пустилисмо висоце в Богу превелебному его милости господину отцу Никону, архимандритѣ новгородскому, арендовие горѣлчаніе, тютюніе и дегтевие шинки в завѣдоване, в селѣ Спаскомъ в сотнѣ Сосницкой будучомъ, на наступуючий рокъ 1704 тий отъ дня [...] ⁶ починаючийся, а о томъ же часи прийдуючого году кончитися 1705 го маючий; за которіе то шинки висоце в Богу превелебный отецъ архимандритъ, яко належитую до Скарбу Войскового сумму уйстиль, такъ позволяемъ оними ведлугъ давнего порадку владѣти и якъ хотя оними диспосовати, ку лучьшему своему пожиткови, в якихъ шинкахъ не повинень ни хто з жителей помененного села Спаского войсковихъ и посполитихъ людей и з посторонныхъ переезджающихъ жадной найменшой перешкоды чинити погаемнимъ горѣлки шинкованемъ и явнимъ; медомъ засъ, пивомъ и брагою

^а Число не зазначене.

^б На цьому місці рукою М. Василенка зазначено “пропуск”.

волно всякому з козаковъ и посполитих людей без жаднихъ датковъ шинковати, що все такъ, а не иначе аби било, симъ листомъ нашимъ варуемъ.

Данъ в таборѣ, іюня 4, року 1704, под Хвастовом.

Звыш менованный гетманъ, рукою власною^а.

IP НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 795. – Арх. I-1 зв. Копія.

№ 290

***1704, липня 12. З обозу під Паволоччю –
Універсал Івана Мазени про непорушність
Військом Запорозьким майнових прав
обивателів Київського воєводства,
із застереженням посполитим щодо виконання ними
повинностей на користь своїх державців***

Przesnietlejszego y dzierzawniejszego wielkiego gospodarza naszego, jego carskiego wieliczeztwa, Wojska Zaporoskiego hetman, sławnego czynu swietego apostola Andrzeja kawaler Jan Mazepa.

Jasniewielmożnym, wielmożnym, ich m[і]ość[c]iojm panom dzierzawcom i possessorom, i wszystkim wszelakiej godności i preeminencji województwa Kijowskiego²⁸² duchownego i sweckiego stanu obywatelom y koźdemu, komu kolwiek o tym wiedzieć należy, przy zaleceniu sąsiedzkiej naszej przyjaźni i wszelakiej powolności oznajmujemy, iż my, hetman, po swierzchniejszym przeswietlejszym samodzierzawniejszym monarchy naszego, jego carskiego wieliczeztwa, ukazem i ordynansem idąc ze wszystkimi Wojskami Zaporoskimi w Państwa Korony Polscuej nie dlatego abyśmy w Rzeczy tej Pospolitej, wżecznego pokoju paktami z najasniejszym jego carskiego przeswietłego wieliczeztwa majestatem zconfederowanej, mieli takie przeciwne wzruszać depaktację, zamieszania, dyssensję i w dobrach tak królewskiego wieliczeztwa, jako też duchownych y swieckich czynić takowe dewastacje i agrawacje ani dlatego, abyśmy tym naszym wojennym marssem w tych najbarziej pogranicznych krajach, jakową swawolnemu narodowi sedycy i buntów przeciwko panom i dzierzawcom swoim, i do wyłamania się z należytego posłuszeństwa i poddaństwa podawati ohazją i otuchę, cecz w scikkurs królewskiemu wieliczeztwu i całej rzhtej przeciwkospolnegoobudwóchnajasniejszjch monarchów, jego carskiego przeswietłego wieliczeztwa i jego królewskiego wieliczeztwa, i całej rzpettej nieprzyjaciela szweda i jego kolligatów na zaszczyt i obronę dostojeństwa najasniejszego majestatu królewskiego wieliczeztwa i całej reptej od jawnej króla szwedzkiego nieprzyjaźni, oppresy, drapieztwa i depopulacji, jako pilne w tym mamy po ukazu najasniejszego monarchy naszedo, jego carskiego wieliczeztwa staranie, aby te naszego auxiliarne do Państwa Korony Polskiej zewszysscemi Wojskami Zaporozkimi poruszenie i posiłki požądanych królewskiemu wieliczeztwu i całej rzpettej przyniesli pokój, ciszynę we wsrystkich stanach, rzpettej spolna

^а Наприкінці зазначено: Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2503.

wprzeciwnych dyssencjach i dyssidencjach zgodę i confidencją a nieprzyjacielowi wieczną hańbę i od Państwa Korony Polskiej awersją, tak wszystkich wobec jasnie wielmożnych, wielmożnych, ich m[ilość]c[io]w panóm Wojewodstwa Kijowskiego i powiatów do niego przynależących wszelakiego stanu, kondycje, godności i preeminencje obywatelów, w bliskim pogranicznym sąsiedztwie z nami zostających, tym uniwersalem naszym upewniamy, aby ich m[ilość]c[i] bezpiecznie bez żadnej najmniejszej trwogi na dobrach swoich ojcrystych, dziedzicznych i jakimkolwiek prawem nabytych, siedzieli, w należytej poddanych swoich posłuszeństwa klubie dzerzeli spokojnie, onemi władali i gdzie by kolwiek między onemi wszcrynało się jaliowe do rebellie szemianie władzy swoją według woli i upodobania swego onych od lego powściągali; a esli by kto z ich m[ilość]c[io]w opacznie jaką relatię i postrachiem tych jego carskiego przeswietlego wieliczesstwa auxiarnych regimentu naszego Zaporoskich Wojsk poruszonych od dobr i possessje swojej oddalit się, tedy aby koždy takowy z ich m[ilość]c[io]w na pierwsze swoje miejsce i kabotacją bezpiecznie powrócił, się pewien będąc, że najmniejsza nikogo z ich m[ilość]c[io]w nie potka nieprzyjaźn, oppresją i aggrawacja. Pospolity zaś naród w poddaństwe tych że pomienionych jasnie wielmożnych, wielmożnych, ich m[ilość]c[io]w panów obywatelów Województwa Kijowskiego zastających, tym uniwersalem naszym upominamy, aby w należytych ku panom drierzawcom i possessorom swoim posłuszeństwie znajdującysie, najmniejszego nigdzie nie wszczynali do buntów sznirania, które jesli by gdzie mieli polazać sie, tedy my po sobie deklaruem, iż sami roskażem one wsmierzać i jako nieprzyjacioł, tak onych gwałtowników znosić. Dla skuteczniejszej przeto wszystkiego tego wiadomości i twardości roskażalismy ten uniwersał z kancellarje naszej wojskowej prze bującej stronie z podpisem ręki naszej przy pieczęci Wojska Zaporoskiego zwykłej wydać.

Dan z obozu od Pawołoczy²⁸³, july dwunastego dnia. Roku tysiąc sedmset crwartego.

Zwyszmanowany hetman i kawaler, ręką wiasną.

ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 16. Копія. Універсал облятовано в житомирських гродських книгах 28 липня 1704 року. Оригінал руською мовою, з печаткою та підписом гетьмана було пред'явлено в Житомирському гродському суді пп. Вацлавом Бранським та Самуелем Жеребилом.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 82-83. Копія.

Там само. – Спр. 64. – Арк. 30-31. Копія.

О п у б л и к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. 2. – Т. 2. – С. 632-634.

Переклад

Пресвітлішого і державнішого великого господаря нашого, його царської величності Війська Запорозького гетьман, славного чину святого апостола Андрія кавалер Іван Мазепа.

Ясновельможним, вельможним, їх милостям панам державцям і посесорам та усім всілякої гідності і поваги Воеводства Київського духовного і світського стану обивателям та кожному, кому коли про те знати належить, при побажанні нашої сусідської приязні та всілякої прихильності, оголошум, що ми, гетьман, за зверхнішим найсвітлішого самодержавнішого монарха нашого, його царської

величності, наказом і ордонансом, йдемо з усіма Військами Запорозькими в Панство Корони Польської, не для того, щоб в Речі тій Посполитій вічний мир, угодами з найяснішим його царської пресвітлої величності маєстатом встановлений, мали б неправдиво порушити зневаженням права, сум'яттям і розколом, не для того, щоб як в маєстностях королівської величності, так теж в духовних і світських, вчинити спустошення та обтяження, і не для того, щоб тим нашим воєнним маршем в тих найближчих прикордонних краях, якому свавільному народові в повстаннях та бунтах проти панів та державців своїх і у звільненні з належного послушенства і підданства подавати допомогу і надію, а йдемо на допомогу королівській величності і всій Речі Посполитій проти спільного обох найясніших монархів, його царської пресвітлої величності та його королівської величності і всієї Речі Посполитої ворога шведа і його спільників, на заступ і оборону гідності найяснішого маєстату його королівської величності і всієї Речі Посполитої від неприхованого від короля шведського пригнічення, хижацтва та знищення народу. Також за наказом найяснішого монарха нашого, його царської величності пильно і про те маємо дбати, щоб той наш допоміжний похід і наступ завзятих Військ Запорозьких до Панства Корони Польської, на побажання королівської величності і всій Речі Посполитій принесли спокій і тишу всім станам Речі Посполитої, замість осоружних розколів і незгод згодою і довір'ям, а ворогові вічною ганьбою від Панства Корони Польської обернувся. Так, всім загалом ясновельможним, вельможним, їх милостям панам всякого стану, кондиції, придатності і преміненції Воеводства Київського і належних до нього повітів обивателям, що в близькому прикордонному сусідстві з нами знаходяться, тим універсалом нашим запевняєм, аби їх милості безпечно без жодної найменшої шкоди в маєстностях своїх батьківських, дідівських та яким коли правом набутих, перебували, в належному послушенстві своїх підданих разом спокійно тримали, володіли ними та де б коли між ними відчувався потяг до повстання, земляни свою владу згідно своєї волі та вподобання над ними законно поширювали, а якби кого з їх милостей неправдивими якими вимогами залякували, що маєстностей і володінь своїх позбавлять ті прибулі його царської пресвітлої величності, регіменту нашого, допоміжні запорозькі війська, тоді щоб кожний такий з їх милостей на колишнє своє місце, не остерігаючись, повернувся, певен будучи, що найменші нікого з їх милостей не спіткають неприязнь, примус та обвинувачення. Проте, посполитому народу, що в підданстві тих же згаданих ясновельможних, вельможних, їх милостей панів обивателів у Воеводстві Київському залишається, тим універсалом нашим нагадуємо, щоб в належному послушенстві знаходилися своїм панам державцям і посесорам, найменшого ніде не починали до бунтів підбурювання, а якби хто де-небудь мав це зробити, тоді ми від себе повідомляємо, що накажемо таких приборкувати, і як ворогів так тих бунтівників знищувати. Відтак для остаточної віри всьому тому повідомленню наказали цей універсал з канцелярії нашої військової, при зацікавлених особах, з підписом руки нашої, з печаткою Війська Запорозького звиклою, видати.

Виданий з обозу під Паволоччю, липня дванадцятого дня. Року тисяча сімсот четвертого.

Вищеназваний гетьман і кавалер, рука власна.

*1704, серпня 1. В обозі під Бердичівом –
Універсал Івана Мазепи про позбавлення
Семена Палія полковничого уряду та призначення
полковником в його полк Михайла Омельченка*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ, всему старшему и меньшому Войска Запорожского бывшего Палѣевого полку товариству и всѣмъ, кому бы колвекъ зъ обывателей фастовскихъ и инныхъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ, оддаливши мы для певныхъ причинъ пана Семена Палѣя²⁸⁴ одъ уряду полковництва, вручилисмо тотъ урядъ полковничій пану Михайлу Омельченкови²⁸⁵, яко справному и благородному человѣкови, позволяючи оному всякіи межи вами порядки управляти и все, що колвекъ належить до оногo старшенства, справовати. Зачимъ, вѣдаючи о таковой волѣ нашой, абысте вы всѣ належитое оному отдавали послушенство и всякую, яко старшому своему, оказовали поволность, во всѣмъ стосуючися до указу нашего. Онъ зась, яко есть справный и благородсудительный человѣкъ, такъ знатиметь якъ добрыхъ миловати и на оныхъ респектъ оказывати, а злихъ и проступныхъ слушнымъ каранемъ наказовати, подлугъ права и святое справедливости. Якои воли нашой абы во всемъ чинилося задосить, пилно симъ же універсаломъ нашимъ приказуемъ.

Данъ в обозѣ подъ Бердичевомъ²⁸⁶. Августа 1, року 1704.

Вышь менованый гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

О публіковано: Арх. Юго-Зап. Росс. – Ч. III. – Т. 2. – С. 639-640. – № ССХХХІХ.
ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 32. Копія.

*1704, вересня 1. Київ-Печерський –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Анни Ліщанки Ханенчихи та її сина
козелецького сотника Федора на село Солов'ївку*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану польковниковѣ бѣлоцерковскому з старшиною полковою и всѣми старшими и меншими войсковими и посполитими того полку обывателями и кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати належало сымъ писаніемъ нашимъ

ознаймуемъ, ижъ просила насъ гетмана вдовствующая п: Анна Лищанка Ханенчиха, з синомъ своим паномъ Федоромъ Ханенкомъ, на тот час сотникомъ козелецкимъ, о ствержене в владѣніе ей сельца, прозиваемого Соловѣвка, недалеко Хвастова будучого, по небожчику Лищцѣ, дядку ей рожономъ ей, належного, поневажъ тот помененній ей дядко за певную сумму тое селце имѣль. Мы теды, гетманъ и кавалѣръ, склонившися на ей п: Ханенковой прошеніе, яко слушное, а до того респектуючи на услуги пререченого сина ей п: Федора Ханенка, сотника козелецкого, [в] Войску Запорозкомъ ронячіе, до которых и вперед заохочуючи оного, надаемъ ей п: Ханенковой з сыномъ оное селце зо всѣми здавна до его належними кгрунтами и угодіями и сымъ унѣверсаломъ нашимъ тое надане ствержаючи, позволяемъ имъ от посполитих тамошних людей всякіе обикліе повинности и належитіе послушенства отбирати. Вѣдаючи прето о сей волѣ нашої виразной, якъ вишей помянутій панъ полковникъ з старшиною полковою, такъ й нихто иншій з старших и менших войскових и посполитих полку Бѣлоцерковского²⁸⁷ обывателей, абы не смѣли и не важилися имъ п: Ханенковой з синомъ ей в владѣнію того селца и в отбираню от тамошних жителей тяглих належащих повинностей и послушенствъ найменшой кривды и перешкоды чинити, пилно под неласкою нашою варуемъ. А войтовы зо всѣми громадними людьми оного селца, абы без всякой спреки отдавали имъ подданское послушенство и уищали належніе повинности, грозно приказуемъ.

Данъ в Кіевѣ Печерскомъ, септеврѣя 1, року 1704.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^a.

Наприкінці зазначено: таковые подлинныя унѣверсалы к собѣ прийняль, а [в] нашихъ копіяхъ своеручно подписалься судія полковий старод: Николай Ханенко.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63795. – Арк. 317 зв.-318. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Генеральне слідство про мастності Стародубського полку // Український архів. – Т. 1. – С. 170.

№ 293

*1704, вересня 8. Табір під Мирополем –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
колишнього стародубського полковника
Михайла Міклашевського на осаджені слободи
Деснянку, Зибку і Злинку та на перевіз,
з дозволом на виробництво ванна*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозжскаго гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^a Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

Пану полковникови стародубовскому теперешнему наказному, а впредь совершеннымъ, кому ли нибудь быти маючому стародубовскому зъ старшиною полковою, полковому сотникови топалскому и вамъ старшимъ и меншимъ войскового чина и посполитымъ того полку обывателямъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ ведати належало симъ писаниемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ гетманови панъ Михайло Миклашевскій, значный Войска Запорожского товарищъ, же застаючи онъ на урядѣ полковничества тамошнего стародубовского, осадилъ въ сотнѣ Топалской надъ рекою Ипутью²⁸⁸ три слободки по нѣскольکو человекъ волныхъ людей и неподалече оныхъ слободокъ, именуемыхъ Десненка, Зибкое и Зьлинки, на той же рекѣ Ипути, строилъ перевозъ и просилъ насъ о подтвержателный на оные слободки и перевозъ универсаль, особливе о позволеніе на заведеніе там же при речке Ипути въ волной пуще и на непѣнныхъ мѣсцахъ вапенного майдану и паления въ ономъ вапны, мы теди гетманъ, тому его пана Миклашевского прошению къ намъ занесенному давши у себе мѣстце, а до того респектуючи на значнии зъ молодыхъ лѣтъ въ Войску Запорожскомъ зичливие и статечние ронячие пращи и услуги, яко тіе вишь помененіе слободки и перевозъ симъ уневерсаломъ нашимъ ствержаемъ, позволяючи тамо осажеными людми и онымъ перевозомъ по своей охоти, якъ бы зъ лутшимъ было пожиткомъ владет, такъ и майдану вапенного заводить и вапну палити не отмовляемъ и овшемъ позволяемъ, въ чомъ всемъ, або абы никто зъ старшины и черни реченного полку, абы не смель и не важился ему пану Михаилу Миклашевскому наименшое кривды и перешкоди чинити, пилно варуемъ и грозно приказуемъ.

Данъ въ табуре подъ Мирополемъ, сентеврия 8, року 1704.
Звышеименованный гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 59125. Копия.

№ 294

*1704, грудня 2. Батурин –
Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському
полковникові, полковому судді, Юрію Затиркевичу
підтвердити права товарища Чернігівського полку
Івана Силича на село Терехівку, з трьома підданими,
та додати до них в підданство трьох вільних людей,
що живуть на його ґрунтах*

Мой ласкавій пане полковнику наказній чернеговскій.

Прекладал нам пан Иван Силич, значній полку нашего Чернеговского товариш, же служачи он килканадцять лет в Войску Запорожском, жадного з ласки войсковой не одержал і не імеет вспартя, и просил нас, гетмана, о надании селця Тереховки, в котором три толко человека, и три на ґрунтах его власних,

купленним способом набитих, в том селце лежачих, мы теды, респектуючи на его служби и праці, и видячи до оних и вперед быти згодного и способ меючого, пишемо до вашей милости сей лист наш, пилно вашей милости чрез оній жадаючи, абы ваша милость тих трох човеков свободних ему, пану Івану Силичу, отвел в подданство, подал для вспартя господарства и приказал всякое належитое посполитое отдавати послушенство и повинности, поневаж ест на тое воля наша рейментарская. А і тое прекладал, же небожчик, пан полковник чернеговский, трох его човеков, на грунте купленном сидячих, под владзу свою отобравши, обицял в замену того іншое містце надати, але тоеи замени в скором часе смерть не допустила небожчикове исполнителним skutком совершити и учинити: теди, яко тих трох човеков села Тереховки, перед сим свободне, не под его державою жиючих, в владеніе ваша милость ему подай, так и тих, которие на грунте его мешкаючи, с под владзи, чи то панѣ полковниковой, чи пана полковниченка, или кого іншого, отобравши, до первобитного ему, пану Силичу, отдаване послушенства и всяких тяглих повинностей приверни, которими он моцен ест владети и пожитки звикло належние отбирати, подданских работизн, о що вашей милости и повторе пилно жадаючи, ему ж зичим доброго от Господа Бога здоровля.

З Батурина, декабра 2 дня, року 1704.

Вашей милости зичливій Іван Мазепа, гетман, рукою власною^а.

По прочитанню сего нашего листа, отдай ваша милость пану Івану Силичу для крепости лучшей, за которым бы могл безпечно, без жадной трудности тое село Тереховку держати и владети^б.

Нижче зазначено: Лист писаній до пана Юрия Затиркевича²⁸⁹, на тот час наказного полковника чернеговского и судіи полкового.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 187. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Н. Василенко. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка 1729-1730 г. – Чернігів. – 1903. – С. 396-397.

№ 295

1704, грудня 3. Батурин – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію слюсаря Олексія Лопати

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетмань Івань Мазепа.

^а Перед підписом написано “В копії подпис”, нижче зазначено “при том же листе цидулка”.

^б В публікації примітка “Здесь пропущено несколько слов переписчиком, не разобравшим, должно быть, подлинника или копии. Документ этот приложен к Генеральному следствию, как с копии копия”.

Пану полковникови тепер наказному, а вперед совершенному чернѣговскому, старшинѣ полковой тамошной, а особливе п. сотниковѣ любецкому и кому колвекъ о том вѣдати надлежит, ознаймуемъ, ижъ ми, Алексѣя Лопату, слюсаря, жителя кезюковского, уваживши, же здастся и потребенъ *ест* до двору нашего на дѣла слюсарскимъ ремесломъ споражаючіеся, беремъ его под нашу гетманскую оборону, защищаючи, абы кромѣ двору нашего нѣ до кого з старшини полковой, сотенной и городской не належалъ и нѣкому кромѣ нас не *отдавалъ* повинности и тяглости. Также в приключаячихся справах у Суду Войскового Енералного розсправлялься, а не перед іншимъ якимъ урядомъ, о якой волѣ нашей кождий з старшини полковой чернѣговской, а особливе панъ сотникъ любецкій, вѣдаючи, аби ему Лопатѣ жадной не накладалъ посполитой тяглости и *найменшого* не мѣлъ интересу в справахъ и всякихъ подаючихся *оказіяхъ* до него. Пилно мѣти хочемъ и приказуем, поневаж онъ до двору нашего будучи тепер прилеглим, указанніе ему мѣтеь дѣла *отбувати*.

Данъ в Батуринѣ, 3 декаврїя. Року 1704.

Звышменованный гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 99. – Арк. 16. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 2. Копія (фрагментарна).

О п у б л и к о в а н о: Киевская старина. – Т. 6. – 1898. – С. 92-93.

^а Перед підписом зазначено "в подленном подпис таково", після підпису у колі написано "мѣсто печати".

1705 рік

№ 296

*1705, березня 19. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону
ігумену Полтавського монастиря
та значним військовим товаришам Жученку і Іскрі
селити у своїх слободах полтавських козаків,
а також посполитих, що є підданими Полтави*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозских гетманъ и кавалеръ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови полтавському з старшиною полковою, атаманови городовому з товариством и войтови тамошнему с посполитими людьми сим унѣверсалом нашим ознаймуем, иж донеслося нам вѣдати, что превелебный в Богу отецъ ігумен полтавский, начавши фундовати при дворци своем монастирскимъ церковь, слободу без вѣдома нашего оголошает и намѣривает оную там осажовати, а и панъ Федор Жученко²⁹⁰, значний товариш войсковий, одобравши наше рейментарское позволене на п[е]реселение нисколко людей з маетности своей Жуков в слободцѣ Локощанской, в милю от города обрѣтающейся, под претекстом тим людей многихъ значних войскових и посполитих полтавских до оной обнадеживанем волностей на житло звабляет, также и панъ Іскра, значний товариш войсковий, мимо волю и позволене наше поблизу своего дворца, прозиваемаго Трибовского, неподал города Полтави, mezi кгрунтами мѣскими, слободу, волность на колко лѣтъ оголосивши, осадил и многих значних людей з Полтави козаков и посполитих туда перевабил, и не менши тоей слободи осажованем в кгрунтах городу Полтавѣ чинит утискъ. Уважаючи прето мы то их мененних особъ, такъ превелебного отца ігумена полтавского, яко и пана Федора Жученка и пана Іскри, значних товаришов войсковыхъ, неслушний праву посполитому и нам гетманови противний, неуважный, самовольный и никогда еще в Малороссийской нашей Отчизнѣ небувалий поступок. Же чрезъ тое самовольное слобод мимо волю и указъ нашъ без вѣдома и позволеня нашего для своих приватних пожитков и прихотей осажоване, не толко явний и публичний наносится городовѣ Полтавѣ в людех ущербокъ, и в приходах мѣских убытокъ, лечь и в походах войскових окажется малолюдствие, когда товариство полтавское ухилияючися од службы войсковои

для волностей и свободного на сей час помешканя, оставивши жилища свои туда на слободу попереходили. А барзѣй же посполитие полку Полтавского люде за уменшенем и своих тяжаров мѣских отбувати и войско охотницкое, консистенции у них мѣючое, мѣсячному контентое доволствовати не здолают и отнюд не могут, даем пану полковниковѣ полтавскому зуполную моць и владзу и накрѣпко приказуем, абы таковых легкомислних людеѣ, котории, убѣгаючи от повинностей, оставивши свои жилища, для полегки на таковие слободы уходят, не толко переймал, грабил, забирал, вязенем мордовал, кіями бил, лечь без пощадѣнія вѣшати росказовал, тих засѣ так козаковѣ, яко и посполитих людеѣ, котории уже на мененной слободи перейшовши поселилися, мѣет и повинен будет сам панѣ полковник, з старшиною своею туда захавши, оттол зогнати, на першое их мешканя повернути, и слободи тие, неслушне заведении, скасовати и впред недопускати никому там селитис, що все абы было непремѣнно исполнено, пилно упоминаем и приказуем.

Дан в Батур[инѣ], марта 19, року 1705.

Звишменованный гетманѣ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 55256. – Арк. 430 зв.-431. Копія, має назву “унѣверсаль поважний рейментарский о зогнаню новопостроених нѣкоторими державцями слободѣ, так ся в собѣ маєть”.

№ 297

***1705, березня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови Олексія Забіли Анастасії на села Ярешки,
Пилипчичі, Семенчичи, Ляхновці, на млини,
ліси та інші успадковані маєтності, з наданням
їй права додатково осадити людеѣ біля свого млина
неподалік села Кузьминці***

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманѣ і славного чина святого апостола Андрѣя кавалерѣ Іоанѣ Мазепа.

Пану полковниковѣ переяславскому зо всею старшиною полковою і всему старшому і меншому того полку товариству, а особливе всѣмъ войсковимъ и посполитимъ людемъ, по той сторонѣ Днѣпра обрѣтаючимся, і кождому, кому колвекъ о томъ вѣдаты належить, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ просила насѣ панѣ Анастасія Забѣловна, Алексѣева по небожчику мужу своему, з малими дѣтми судбами Божиими овдовѣлая, о подтвержене, такъ на маєтности, іме[н]но на село Ярешки, Пилипчичи, Семенчичи і Ляхновцѣ, якие небожчикъ мужъ еи з ласки нашої войскової, а удѣлена небожчика дѣда своего пана Думитрашка Райчи, значного товариша войскового, мѣль в своемъ владѣню

и посессии. Яко і грунта, добра и всякие угодия, которие едни небожчику пань Думитрашко, такъ войсковие, яко и своею працею набитие, надалъ. А другие, за власние свои гроши покупление, то есть на греблю Березанскую, на которой лотъковъ два з частю войсковою, а третий млинъ ихъ власний, тамже стоячий, на лѣси два з сѣножатми, на степи березанские, якие небожчикъ пань Думитрашко надалъ, на млинъ в селѣ Кузминцах, на рецѣ Леглисѣ стоячий, з полями пахатними, сѣножатми, лѣсомъ і пасѣкою до того ему млина прилеглимъ, при якому млинѣ і на поселившихся людей в двохъ дворахъ, и ему ж за позволениемъ нашимъ сколко можетъ вмѣститися на его кгрунтахъ селитися мѣючихъ. Мы теды гетманъ, слушное еи прошение^а признавши, а до того респектуючи на значние в Войску Запорожскомъ небожчика родича еи пана Стефана Забѣли, полковника нѣжинского, і небожчика пана Думитрашки Райчи, значного товариша войскового, дѣда мужа еи, праці і заслуги, такъ і на еи самой вдовство, а особливе на позосталие з нею малые дѣти, которие за Божию помощию дошедши совершенного возраста лѣтъ своихъ могутъ в Войску Запорожскомъ служити, і росказалисмо з наше[й] канцелярие войсковой сей нашѣ видати унѣверсаль, которого повагою, яко тие всѣ местности^б ствержаемъ, позволяючи *от* посполитихъ людей всякие повинности и послушенства *отбирати* до ласки войсковой, такъ и покупление і працею своею набитие кгрунта и угодия, з которихъ волно ей всякие приходящие пожитки збирати подлугъ своего хотения и волѣ, в чому аби нихто з старшини и чернѣ нѣкому^в не важилися в тихъ маетностяхъ од тяглихъ людей податей и послушенства, а з добръ, кгрунтовъ и угодий приходячихся пожитковъ, а найбарзѣй в осажованю за позволениемъ нашимъ при млинѣ людей, найменшой чинити перешкоди, тутъже варуемъ, аби законники свято софѣйские киевские [з] людей еи, новоосѣлихъ и всѣдати маючихъ, до поданской повинности потягати, и в пасѣцѣ еи, к тому ж вишей вираженому млину прилеглою, медовой десятины *отбирати* [не смѣли]. Пилно и срокго варуемъ і приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 27. Року 17[0]5.

Звишьменований гетман и кавалер, рукою власною^г.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 28. Копія.

^а Слово “прошение” написано двічі.

^б В оригіналі очевидно було написано “маетности”.

^в Так у тексті.

^г Перед підписом зазначено “В подлѣнном подписано”, після підпису в колі написано “М. П.”.

1705, квітня 1. –

**Витяг з універсалу Івана Мазепи
про дозвіл генеральному судді Василю Кочубею
осадити людей при своїй греблі на річці Знобівці**

Маючи мы, гетман, в особливої любові и ласце пана Василя Кочубея, Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского судію енералного, яко годного особу всякого респекту войскового, вглядаючи тежъ на его з молодихъ лѣтъ у Войску Запорозском многіе значніе и працюватіе в поважныхъ и всякой похвали годныхъ, не тылко за писарства енералного роненыхъ, але и тепер на судейском урядѣ шире, вѣрне, зычливе и не оспале^а отправуючихся дѣлехъ, яко уже в прошлыхъ лѣтехъ надалемъ^б ему мѣстце на рѣчце Улице mezi пустошами для устроена хутора (где тепер з вѣдома нашего гута его ест заведена) и другое мѣстце на рѣчце Знобовцѣ, ку засипаню греблѣ и збудованю млына приличное, гдѣ уже млынъ ест выставлений, такъ сым нинѣшнимъ нашимъ унѣверсаломъ, тот же нашъ ласкавый рейментарский маючи на его взгляд и респектъ, позволяемъ ему при томъ млынѣ, на рѣчце Знобовцѣ^в будучом, около урочищъ, или потоковъ, Крутого Логу и Березки поселити людей мѣрное число для ратунку греблѣ, з такимъ тилко варункомъ, абы на тоє мѣстце люде з мѣсть и сель околичныхъ з своихъ ихъ^г осѣдлостей и повинностей не были туды затыганы и приймаваны, але такии бы были, якии от реестру повинностей народныхъ и от подданства всякого окажутся быти волными; а якии тамъ будутъ поселени, ти всякии повинны будутъ ему, пану судии, отдавати послушенства; позволяемъ при томъ ему, пану судии енералному, абы пуци тамошней, лѣсовъ и бору, по межамъ слушнымъ, яко от села Чернацкого, Знобы и Голубовки, такъ и от рубежа Трубецкого остерегал и боронилъ, жебы неналежніе и своевольніе люде в оную пустопашъ не въездили и безъ позволеня звѣрхной власти наглого и навалного в ней не чинили спустошеня и истребленя.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526-527. В публикації має назву: “1 апр. 1705 г. получилъ слѣдующій універсаль гетмана Мазепы:”.

^а Так у тексті.

^б В публикації надруковано очевидно перекручене і явно непридатне тут за змістом – “в надѣю”.

^в В публикації надруковано – “имъ”.

^г Так у тексті.

1705, квітня 16.

**Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання осавулу Ніжинського полку
Йосипу Тарасовичу (Тарасевичу)
села Хибаловки та млина в цьому ж селі**

...просиль насъ панъ Иосифъ Тарасович²⁹², асаулъ полку Нѣжинского, о надане собѣ села Хибаловки, въ полку жъ Нѣжинскомъ будущого, также и зъ двохъ клѣтокъ Юрченковыхъ, на греблѣ в томъ же селѣ стоячихъ, войсковою частѣ розмѣровыхъ приходовъ; мы теди гетманъ, респектуючи на значніе его на томъ урядѣ асаулства полкового ронячіеся працѣ и услуги, до которыхъ и впредь его заохочуючи, надаемъ ему помененное село Хибаловку, зо всѣми до того села належными угодіями, якими колвекъ антецессоръ его, Толочко небожчикъ, асаулъ полковий нѣжинскій, владѣль, и зъ двохъ клѣтокъ Юрченковыхъ, въ томъ же селѣ будучихъ, войсковую часть розмѣровъ до ласки войсковою, позволяючи в томъ селѣ от тяглыхъ людей и козацкихъ подсусѣдковъ всякое послушенство и повинность подданскую, а з двохъ клѣтокъ помененнихъ войсковую часть розмѣровыхъ пожитковъ, отбырати.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 16883. – Тарасевичи. – Арк. 2-2 зв. Копія, має назву “16 апр[еля] 1705 г. получил следующий гетманский универсал”.

О п у б л і к о в а н о: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К.. – 1996. – Т. V. – Вип I. – С. 17.

1705, квітня 25. Батурин –

**Універсал Івана Мазепи
про надання побережного мита в Києві
на відбудову приміщення Київської ратуші**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ нашимъ унѣверсалнимъ писанемъ вѣдомо чинимъ, ижъ прекладалъ намъ панъ Димитрій Полоцкий, войтъ кіевскій з всѣма тамошними майстратовими, же мѣют намѣреніе ратушъ свой кіевскій одновити и реставровати, в чомъ просиль нашего гетманского позволеня и для складнѣйшого и латвѣйшого одновленя и реставрованя того свого ратуша од байдаковъ побережное з запасами и товарами, пристаючими у березѣ Днѣпра подъ Києвомъ, отбирати послушности. Теды мы, прозбѣ ихъ пана Полоцкого з майстратовими учинилости нашей не отмовивши, позволяемъ по мислѣ своей ратушъ мененний одновити и реставровати, и на тое

одновлене и реставъровано *от* байдаковъ з вапною и иними всякими привозними запасами и товарами пристаючими под Кіевомъ у бережѣ Днѣпра, побережное *от* каждого байдака по золотому брати. А якої волѣ нашої вѣдаючи, всякъ з старших и менших духовного и свѣцкаго стану особъ, абы не смѣлъ и не важилъся жаднимъ способомъ ему пану Полоцкому, войтови кіевскому з майстратовими, в обновленю и реставрованю ратуша своего чинити перешкоды и задавати наименьшой трудности, сим же нашимъ унѣверсаломъ срокго приказуемъ.

• Данъ в Батур[инѣ], априля 25. Року 1705.

Звышъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 239. Оригінал. Печатка військова.

№ 300

1705, квітня 25. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Лозовку і Будище

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман и славного чина святого апостола Андрея кавалер Іоанъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и черни, а особливе пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой, сотником полку того, а меновите сотникови мошенскому, атаманом городовому з товариством и войтови тамошнему з посполитыми людми и всѣмъ общевоискового и посполитого чину, в полку Переясловском найдуючимся обывателем, также и духовного стану особам и каждому, кому бы колвекъ о том вѣдати належало, сим оунѣверсалом нашим ознаймуемъ, ижъ прибавши до нас превелебній в Богу господинъ отецъ ігумень, Амвросій Бѣлкевич²⁹³, монастира Мгарского Лубенского з братією, презентовал нам легкацію остатней волѣ небощика Юрія Русѣновича, ферованную обители их Мгарской на вѣчное владѣне добръ, природнимъ правом на его Русиновича спадаючих, в уездѣ Мошенском знайдуючихся, а именно двохъ сель, прозиваемых Лозовка и Будища, з полями, сѣножатми, пасѣками и инними всѣми до тих сель приналежащими оугодіями, также и млина, под тим же селом Лозовкомъ на рѣчцѣ Моши²⁹⁴ знайдуючогося, и просиль насъ, гетмана, о потверженіе тих небощикомъ Юріемъ Русѣновичемъ леггованих монастиреви своему Мгарскому добръ. Мы теди гетманъ и кавалеръ, видячи и узнаючи тую побожную небощика Русиновича легкацію, на писмѣ намъ презентованую, быти правдивую, и самой слушности согласуючую, поневажъ власніе свои по природномъ правѣ ему належачіе, обители помянутой, феруетъ добра, яко ствержаемъ оние в вѣчное владѣніе монастиреви Мгарскому Лубенскому, позволяючи з людей, в тих селах мешкаючихъ посполитих, всякое одбирати послушенство и всѣми до онихъ приналежащими добрами и угодіями владѣти,

таже и з млина всякіє розміровіє приходячіє пожитки на свої монастирскіи пожитки оборочати, такъ пишно и сурово сим нашим оунѣверсалом приказуемъ и грозим, аби панъ полковникъ переяславскій, старшина полковая, а найбарзѣй сотникъ мошенскій, атаманъ городовий з товариством и войтъ тамошний з посполствомъ и ниhto инший згола духовного и свѣцкогo стану пререченой обителі святой Мгарской Лубенской, в владѣню и пожиткованю лекгованихъ небошиком Русѣновичом добръ, жадной найменшой не важилсѧ чинити перешкоди, трудности и перенагабання. Що все, абы при своей моци и належитой обсерваціи ненарушне было заховано, пишно и срокго повтoре сим же нашим унѣверсалом приказуем и повагою оногo, з подписом власной нашoй руки и притисненем печати нашoй жѣ войсковоу закрѣпляемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25. Року 1705.

Звишьменованній гетманъ, рукоу власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “Гетмана Іоана Мазепи унѣверсаль потвердителний на кгрунта Русѣновѣчовскіє, на том боку Днѣпра под Мошнами застаючіє, то ест села, прозиваеміє Лозовки и Будища з полями, сѣножатми, пасѣками и всѣми угодіями, и на млинъ на рѣчцѣ Мошнѣ под Лозовкомъ застаючій”.

№ 301

1705, квітня 25. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл київському магістрату пред’явити у військовий суд права на міські володіння, що незаконно були привласнені духовенством та військовими людьми

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, з обивателей кієвских, такъ духовного, яко и свѣцкогo стану, ижъ будучи в насъ у Батуринѣ панъ Димитрій Полоцкій, войтъ кієвскій, просилъ насъ зо всѣми майстратовими, абысмо позволили имъ ревизию и розискъ в кгрунтахъ мѣських до их ратуша належных, хто якъ много кгрунту их з духовних особъ и войскових людей тамошних завладѣлъ, и поселеніями своїми занялъ, чи то винницями, чи якими огородами, теды мы принявши пана войта зо всѣми майстратовими прошеніє, или слушне занесенное, позволяемъ имъ в тих кгрунтахъ мѣських ревизию учинити, и много хто з духовних особъ, albo свѣцкихъ войсковихъ, кгрунту мѣского завладѣлъ, з тоєй ревизии на реестръ списати, и з тимъ реестромъ и правами на тие свои кгрунта до насъ явитися, подлугъ якоу ревизии и реестру о завладѣню тих кгрунтов обѣцуемъ мы судомъ войсковимъ расправити и ведлугъ слушности, якъ належатиметь за досит учинити, в якоу то ревизии не маєт ниhto

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати реиментарской”.

з духовних и свѣцкихъ особъ пану войту з майстратови[ми] быти перепною и перешкою. Пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25 д[ня]. Року 1705.

Звишь именованный гетман и кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф.І. – Спр. 62308. – Арк. 46-47. Оригінал. Печатка військова.

№ 302

1705, квітня 25. Батурин – Універсал Івана Мазепи про звільнення від посполитих тяжарів мельника, що працює на полкового полтавського писаря Олександра Чуйкевича, в млині побудованому Чуйкевичем на річці Пслі, в Манжсалійці

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ миргородскому зо всею старшиною полковою, сотникомъ, атаманомъ и кому колвекъ о томъ вѣдати надлежит, ознаймуемъ, ижъ просиль насъ гетмана панъ Александер Чуйкевич, писар полку Полтавского, о таковий респектъ, яко его млинъ власній, в Манджелювце на рецѣ Пслѣ в полку Миргородскомъ будучий, ест под особливою нашею обороною, такъ абы его и мѣрочникъ, в томъ млинѣ обрѣтающийся, под туж нашу защищающую былъ принят протекцію. Мы теди, респектуючи на его пана Чуйкевича писарскіе згодніе Войску и намъ услуги, до которих и вперед его заохочуючи^а, давши мѣстце его прошенію, видаемъ сей нашъ оборонній унѣверсаль, которимъ, такъ настоящего в поменномъ его млинѣ пана Чуйкевичовомъ Манджелювскомъ мѣрочника, яко и вперед тамъже мѣрочникующих и господаруючих людей, увольняемъ от всяких посполитих тягlostей, а особливе от подводъ, поборовъ и компанѣйкой станціи обороняемъ, о чомъ вѣдаючи, абы панъ полковникъ миргородский з старшиною тамошнею, такъ тежъ и ништо інший, его пана Чуйкевичого тепер мѣрочникующего и господаруючого чловѣка и вперед на томъже млиновомъ дѣле будучих людей до жоднихъ звишшевираженних не потягаль тягlostей, волю в томъ нашу и указъ ненарушно ховаючи, пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25. Року 1705.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 58 зв.-59. Копія.

^а В копії помилково написано “заховуючи”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати рейментарской”.

*1705, квітня 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про виправлення писаря Генерального Суду
Семена Савича в Борзну для поділу майна
померлого ніжинського полковника Степана Заб'їли
між його синами Степаном та Семеном*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ паномъ сотнику полковому нѣжинскому и борзенскому и кождому, кому колвек о томъ вѣдати належить, симъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ суплековали до насъ панъ Стефанъ и панъ Семень Заб'їли, просячи насъ о подѣл всѣхъ добръ по отцови ихъ, небожчику пану Стефану Заб'їлѣ, полковникови нѣжинскомъ поосталих, такъ рухомих в депозитъ, и на верху будучих, яко и лежачих всѣхъ, где колвекъ якие найдуются, такъже и сель за Сеймомъ и в сотнѣ Борзенской будучих, жебы зналъ кождий свое и вѣдалъ на чомъ мает жаденъ жити, теды мы, принявши их пановъ Заб'їловъ занесенное намъ через суплѣку прошение, посилаемъ пана Семиона Савича, писара Судовъ Войскових Енералних в Борзну²⁹⁵, приказавши ему пану Семиону, абы онъ села, млини и всякие кгрунта лежачие, где колвекъ есть, такъже гроши, срѣбро, клейноти, фанти и инние рухомие рѣчи, якие найдуются в дому небожчика Заб'їли, отца их, зревѣдовалъ и реестровалъ по самой слушности и правдѣ, при якої то ревизии и в милости, панове сотники, маете найдоватися и додати помочи ему, пану Семиону, в чомъ будетъ потребовати в милостей. А панове Заб'їли, що колвекъ будетъ з клейнотовъ, грошей, срѣбра и инних рѣчей в их депозитѣ, мають сему посланному нашому обявити и показати.

Данъ в Батуринѣ, априля 29. Року 1705.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Унѣверсаль Мазепи на висланство мнѣ Симеону Савичу, писару судовъ Войскових енералних, виданный, жебы всѣ добра рухомии и нерухомии, оставшии по покойному отцевѣ пановъ Заб'їлѣ Стефана и Семена зревѣдовати взглядомъ помѣркованя их межи собою.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-31. – Оп. 1. – Спр. 59. Фотокопія з оригіналу.

*1705, травня 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Максаківського монастиря на Лазницьке озеро,
з островом та іншими належними до нього угіддями*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣр Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ унѣверсалнымъ писаніемъ кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ижъ превелебній в Богу *господинъ отецъ Калисть Меніовскій, ігумень максаковскій*, презентоваль намъ гетманови легкацію, то *ест* писаніе, *от* небожчика Лаврентія Касперовича, презвитера свято похвалского девицкого и капеляна, на тотъ час будущого, войскового, антецессоромъ его, о наданню озера, прозиваемаго Лазницького, з островомъ, при томъ озерѣ лежачимъ, з лугомъ и сѣнными покосами до монастиря ихъ Максаковского данное, и потвержателній на оную легкацію чили о надане вишь помянутого озера з приналежними к ѣму угодіями бывшаго нашего антецессора унѣверсаль; и просиль на оніи нашего вновъ стверженя унѣверсалного. Мы теди гетман, видячи слушное его *господина отца Калиста, ігумена максаковского*, слушное прошеніе, и давши оному у себе мѣстце, казалисмо з канцелярії войскової видати сей нашъ оунѣверсаль, которимъ, яко тіи небожчика Лаврентія Касперовича рукоданное писаніе и бившого антецессора нашего унѣверсаль ствержаемъ, такъ позволяемъ ему отцу ігумену з братією тимъ озеромъ з островомъ и зо всѣми до оного належними угодіями, якося вышшей наменило, владѣти и пожитковати, яко власнымъ тоя Максаковской обьители добримъ. Вѣдаючи теди о сей волѣ нашой, з старшини и чернѣ абы [нихто] не смѣлъ и не важился предреченому *господину отцу ігумену* и всей братіи в владѣню и заживаню вышь помянутого озера и всѣхъ оугодій найменшей кривди и перешкоди чинити, под срокгимъ воисковимъ каранемъ и заплаченемъ на насъ гетмана выни тысячи згола. Приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 1 д[ня]. Року 1705.

Звышь менованній гетманъ и кавалер, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 63 зв. – 64. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 38. Оригінал. Печатка військова.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписанно”, після підпису у колі написано “мѣсто печати реиментарской”.

*1705, травня 1. Батурин –
Наказ Івана Мазепи про заборону порушувати права
Максаківського монастиря на Лазницьке озеро*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атамановѣ з товариствомъ и войтови зо всѣми громадними людьми села Хибаловки, в полку Нѣжинскому будучого, симъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, иж в Богу превелебній господинъ отецъ Калисть Меніовскій, ігумень монастиря Максаковского з братією заносилъ намъ гетманови черезъ присилныхъ законниковъ на вас скаргу, же ви в озеро их монастирское, от небожчика Лаврентія Касперовича, презвитера свято похвалского девицкого и капеляна на тотъ час войскового, до монастиря ихъ наданное, прозиваемое Лазницькое, неналежне самоволне впыраетеса и многіе забываемъ на ономъ езовъ и ловленемъ рыбы пакости и шкоди имъ чините. Зачимъ мы, яко тотъ оупорній и самоволній поступокъ вашъ ганимъ вамъ, такъ пилно и грозно под неотпустнимъ и непоблажнимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, абысте болшь од сего часу самоволнимъ в помянутомъ озерѣ ловленемъ риби наименшое перешкоди и шкоди чинити не важилися. А если бы хто з межи васъ, албо и з иншихъ околичнихъ сель смѣлъ и поважился в оное озеро вездити, ези забывати и рибу ловити, такового кожного позволилисмо законникомъ максаковскимъ, заставши в озерѣ, грабыти, рибу одбирати и ези роскидати, о що все и повторе и под суровимъ каранемъ, и под винами правними вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 1. Року 1705.

Звышь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 8. – Арк. 63. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 36. Оригінал. Печатка військова.

^а Перед підписом зазначено “в подлинном подписано”, після підпису у колі написано “місто печати реиментарской”.

*1705, травня 30. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
Новгородському монастиреві в річну оренду
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків
в селах Спаському і Мезині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ інтерцізнимъ унѣверсаломъ кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе атаманамъ з товариствомъ и войтамъ сель Спаского и Мѣзина зо всѣми посполитими людми, ижъ на сей 1705 годъ отъ дня Рождества Пресвятой Богородици починаючіяся, а в пришломъ 1706 мѣ, в томъ же часѣ кончитися маючій, пустилисмо висоце в Богу превелебному Господину отцу Никону, архимандритѣ новгородскому з братією в помененнихъ селахъ, ихъ же маєтностяхъ, Спаскомъ и Мѣзину горѣлчаніе, тютюнніе и дегтевіе шинки, в зуполное арендовое завѣдоване за сумму сто золотихъ, якую онъ, отецъ архимандритѣ з братією повиненъ при зачатю року и одобраню інтерцізи до Скарбу Войскового уйтити. Зачимъ пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ни хто, такъ з козаковъ, яко и посполитыхъ людей, в помененнихъ селахъ жиючихъ, у держанемъ на поташное, шинковане горѣлку, тютюну и дегтю ему отцу архимандритѣ з братією в томъ завѣдованю аренды не важилися чинити перешкоды. Докладаемъ однакъ тое, аби волно било кождому, якъ з козаковъ, такъ и посполитыхъ людей на крестины и на весѣля любѣ викурити собѣ кадку одну и другую горѣлки, любѣ где купити оное гуртомъ сто, албо пятьдесятъ, кварть горѣлки, толко би не меншъ, якая купля повинна быти любѣ за вѣдомомъ отца архимандрити, любѣ отъ него випосаженого на тое человѣка и тоею завѣдуючого арендою. А если би хто гуртомъ ста, албо пятьдесятъ кварть горѣлки купити не похотѣлъ, а схотѣлъ на меншомъ частованю перестати, теди тотъ повиненъ оное купувати в шинкахъ арендових, тилко же на такіе окказіи маєть имъ продавана горѣлка правдивою квартою и дешевшою цѣною. А если бы онъ самъ, отецъ архимандритѣ з братією тоєю аренды держати не похотѣлъ, а запродалъ бы якому посторонному особѣ, теди и тое даемъ ему на волю. Медомъ засъ, пивомъ и брагою волно всѣмъ, якъ козакомъ, такъ и посполитимъ людямъ, шинковати, отъ яковихъ шинковъ не повиненъ ни хто ни у кого жаднихъ найменшихъ вимагати датковъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 30, року 1705.

Звиш менованний гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 796. – Арк. 1-2. Копія.

^а Наприкінці зазначено: "Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2504".

*1705, вересня 15. Табір під Городлом –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл дівицькому сотникові
Йосипу Шендюху відновити куплену греблю
в селі Будищі, побудувати на ній млин
та отримувати з нього усі прибутки,
з наданням йому рибного ставка
під містечком Дівицею*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорозких гетман, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іванъ Мазепа.

Пану полковникови нѣжинскому зо всею его полковою старшиною и всему старшому и меншому полку того товариству и посполству и всѣмъ, кому би колвекъ вѣдати о том надлежало, ознаймуемъ тим унѣверсалом нашим, ижъ предложил нам суплѣкою своєю п. Есифъ Шендюх²⁹⁶, сотникъ дѣвицький, что купил за власніе свои гроши в сотни своєї Дѣвицькой, в селѣ Будищи, в двох людей, іменно в Тищихи и у Знойка Седневского на болотѣ Уздвижѣ гребелку спаленную пустую, и хотячи на мѣстцу ономъ гребелку обновити и млинъ тамъ соорудити, просил на тоє нашего гетманского позволеня, взглядом мѣрочки розмѣру, якая би с того новопостроити мѣючогося млина его мѣла ити на потреби войсковіе, особливого нашего респекту, ми теди гетман, давши у себе мѣстце прошенію его п. сотника дѣвицького, и респектуючи на его всегдашнюю Войску Запорозкому службу, и вперед до тоєи жѣ его заохочаючи, яко позволилисмо ему на помененномъ купленном урочищи Уздвижѣ старую запустѣлую обновити, якъ надлежит укрѣпити, греблю и построити на ней млин подлугъ сили води тамошней, такъ и мѣрочку войсковую, с того млина его быти мѣючую, ему жѣ для подпоможения господарского надаем до ласки нашей войсковой, такъ тежъ по его прошенію позволяем ему п. сотникови дѣвицькому другій заняти для риби ставокъ на волной калюжи Гниляцѣ, под мѣстечком Дѣвицею²⁹⁷ застаючой, прето, аби нѣхто з старшини и чернѣ войсковой и посполитих полку Нѣжинского обивателей ему п. сотнику дѣвицькому, такъ в засипаню предречених гребел, в построенню млина, яко и в отбираню з них належитих розмѣрових и рибних жадной найменшой не важилса чинити прикрости, подступу и перепоны. Утверждаемъ повагою сего^а унѣверсала нашего, мѣты хочем и пилю всѣмъ приказуемъ и под винами варуем.

Данъ в таборѣ нашомъ под Городлом, сентября 15. Року 17[0]5.
Звишеменованній гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 769. – Арк. 81-81 зв. Копія.

^а Слово “сего” написано двічі.

^б Перед підписом зазначено “на подлинном подпис такоу”.

*1705, листопада 9. Табір під Замостям –
Універсал Івана Мазепи про надання
чернігівському полковникові Павлу Полуботку
командування над козацьким військом,
розміщеним на зиму в Белзькому воєводстві
та на Холмищині*

Ознаймуем, иж по указу преславного и державнейшого великого государя нашого, его царского величества, и по соизволенію королевского величества, ліокуючи мы, гетман и кавалер, рейменту нашого войско, в воеводстве Бе[л]зком и земле Хелмской на зимовіи консистенції, остановляем над оними на местцу нашом для управління всяких належацих порадков п. Павла Полуботка, полковника чернеговского, зачим мети хочем и пилно всем приказуем, абысте з оним во всяких делех военных советно зносились, всякое послушенство ему отдавали, которому далисмо моц и владзу всякую приступность не тилко легко, леч и на горле карати, а хто бы колвек з старших и менших сей воли нашой был сперечен и прогивен, и ему, пану полковникове чернеговскому непослушен, такого кожного, за ознайменем нам, росказуем без всякого пощаденія и поблажки належитим окривати каранем, о що все повторе пилно, пилно приказавши, их же поручаем в сохраненіе Господу Богу.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 75. Копія, має назву “1705 г., ноября 9, из лагеря под Замостьем²⁹⁹”.

1706 рік

№ 309

*1706, лютого 16. Дубно –
Універсал Івана Мазепи
із закликом до шляхти Волинського воєводства
про постачання провіанту козацькому військові*

Roku tysiąc siedmsetnego szóstego, mitsiāca februarii dwudziestego szóstego dnia.

Przed urzędem i actami niniejszymi grodzkimi krzemienieckimi i przedemną, Bazylim Bieniaszewskim, namiestnikiem burgrabstwa krzemienieckiego, compareus personaliter urodzony imci pan Władysław Kamieński, dla wpisania do act niniejszych, grodzkich, krzemienieckich, extract, authentice wydany z grodu łuckiego, z wpisaniem uniwersału od jaśnie wielmożnego imć pana Mazepy, hetmana Wojsk Zaporoskich, niżej inserowany, ratione introcontentorum, per oblatam podał, tenore tali: Wypis z xiag grodzkich zamku łuckiego. Roku tysiąc siedmsetnego szóstego, mitsiāca februarii szesnastego dnia, na urzędzie grodzkim, w zamku jego królewskiej mości łuckim, przedemną, Adamem Antonim Niemirowskim, skarbnikiem sanockim, namiestnikiem burgrabstwa i zamku łuckiego i xiegami niniejszymi grodzkimi łuckimi, personaliter compareus urodzony imć pan Jan Berestowicz, dla zapisania do xiag niniejszych grodzkich łuckich, ten uniwersał od jaśnie wielmożnego imć pana Mazepy, hetmana Wojsk jego carskiego prześwieczonego weličestwa Zaporoskich, świętego apostoła Andrzeja i Białego Orła kawalera, z podpisem ręki onegoż, przy pięczęci przyciśnionej, do wojewodztwa Wołyńskiego na rzecz pewną wydany, per oblatam podał, o czym ten uniwersał szerzej i djstateczniej w sobie obmawia, prosząc mnie, urzędu, o przyjęcie onego i do act wpisanie, ktorego ja, urząd, annuendo affectationi, do xiag przyjmując, czytałem, de tenore tali:

Jan Mazepa, hetman Wojsk jego carskiego prześwieczonego weličestwa Zaporoskich, świętego apostoła Andrzeja i Białego Orła kawaler.

Jaśnie oświeconym, jaśnie wielmożnym, wielmożnym ich mość panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, officialistom, possessorom, dzirzawcom, administratorom dóbr królewskich, duchownych, dziedzicznych i wszystkim in genere, cujuscunque status et praeminentiae wojewodztwa Wołyńskiego obywatelom, moim wielce mościwym panom, przy zaleceniu braterskich chęci moich, do wiadomości donoszę, że na tych dniach zaszedł mię ordynans najjaśniejszego monarchy, jego królewskiej mości Augusta Wtorego³⁰⁰, abym in hoc bellico aestu, kiedy in excisionem majestatis, praw i wolności ojczystych nieprzyjacielska potentia rabidis inhiat armis, i innemi dotychczas viscera regni, immatura dla dalszego wojsk auxiliarnych: moskiewskich, saxońskich i kozaczych konserwowania, któreby, obsistendo nieprzyjacielowi, mogli vim vi refundere et

ictus, wybrawszy z każdego domu, nemine excepto, w tym wojewodztwie Wołyńskim, według taryfły prowianty, mąki, a in defectu onych, żyta i kaszy in quam numerosissima copia, ordynował one tutejszemi podwodami, jedne in instanti, tej zimnej drogi do Brześcia Litewskiego, a drugie primo vere – woda. Ja więc, parjerując conformi nisu takowemu jego królewskiej mości ordynansowi, convenio tą innotescetią i amore patriae, który confidentiam et obedientiam populi do pana conglutinat, wszystkich waszmościów, moich wielce miłościwych panów, obowiązuje, abyście, pro integritate majestatis et conservatione boni publici, chcieli w tym supremo jego królewskiej mości mandato consentire, tak dalece, żebyin praefixo tempore te prowianty mogły bydz złożone, do Brzyścia Litewskiego³⁰¹ zwiezione; co, by tem snadniej effectua retur, chciejcie waszeć, moi wielce mościwi panowie, tu, do mnie, do Dubna, taryfły przysyłać, z jakichbym sie in quantitate tych prowiantów mógł miarkować. Ja zaś, chcąc waszmościom, moim wielce mościwym panom, tanta alleviare onera i onych do pędszego victualium wystarczenia facilitować, z całym wojskiem moim ustompie do Litwy z wojewodztwa Wołyńskiego. Nie wątpię tedy bynajmniej, że waszmość, moi mości panowie, jako od początku panowania najjaśniejszego króla jego mości Augusta, pro tuitione majestatu jego, praw i wolności polskich, incorrupta fide et fervido zelo, nie tylko fortuny, lecz, co jest carius, życie i zdrowie swoje, in tot discrimina rerum, azardujecie, tak i teraz, ex debito et innato ku dobru pospolitemu ardore et amore, łatwo to exequi zechcecie, co mi jest od jego królewskiej mości injunctum, zważywszy i uważywszy to altissimo suo iudicio, że te wszystkie auxiliarne wojska, in spe rebelli in meditullio Rzeczy Pospolitej zostając, samychże waszmościów, moich wielce miłościwych panów, salvos penates et cara pignora, od tak hardego nieprzyaciela, sociatis bronią armis. Ufundujecie weszeć, moi wielce mościwi panowie, hoc suo actu in regni pectore monumentum gratitudinis, kiedy, in tanto turbidine fluctuantem majestatis jego królewskiej mości integritatem fulcire zechcecie; do czego waszeciów, moich wielce mościwych panów, generoso stimuluję calcari, a dla lepszej wiary, wagi i interessu publicznego, ten uniwersał, ręką moją podpisany i pieczęcią wojskową ztwierdzony, po grodach wojewodztwa Wołyńskiego publikować zlecam i zalecam.

Dat w Dubnie, februarii die decima quinta, anno millesimo septingentesimo sexto.

Jan Mazepa, hetman i kawaler, ręką własną*.

Który uniwersał, per oblatam podany, za podaniem i prozbą jego mości podawającego, do xiag niniejszych, grodzkich, łuckich jest inserowany. Z których xiag i ten wypis, pod pieczęcią grodzką łucką jest wydany. Pisany w zamku łuckim. U tej oblaty extractu przy pieczenci grodzkiej, correcta regentowska w te słowa: Wawrzyniec Stanisław Peplowski, sędzia ziemski podolski, podstarości grodzki łucki m. P. Locus sigilli capitanealis. A tak ta oblata extractu, za podaniem i prozbą wyszczeczonego offerenta, a za moim urztdowym przyjęciem, jest do xiag grodzkich krzemienieckich ingrossowana.

Наприкінці зазначено: Книга гродская, кременецкая, записовая и поточная, № 1616, годъ 1706-1707; листъ 432 на оборотѣ.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. 3. – Т. 2. – С. 686-688. – № CCLVII.

* Перед підписом зазначено: “U tego uniwersału podpis ręki w te słowa:”.

Іван Мазепа, гетьман Військ його царської пресвітлої величності Запорозьких, святого апостола Андрія і Білого Орла кавалер.

Найсвітлішим, ясновельможним, вельможним, їх милостям панам сенаторам, дигнітаріям, урядникам, офіціалам, посесорам, державцям, адміністраторам добр королівських, церковних, дідичних і всім загалом будь-якого стану та преміненції воеводства Волинського обивателям, моїм вельми ласкавим панам, передаючи братерські мої вітання, повідомляю, що цими днями прибув до мене ордонанс найяснішого монарха, його королівської милості Августа II, аби в цьому військовому розпалі, коли ворожа люта сила нищить збройно гідність, права і вольності Вітчизни та інші робить насильства, цієї пори, яка є важкою і для подальшого збереження допоміжних військ: московських, саксонських і козацьких, які могли б відновивши сили, стати на шляху ворога і [нанести йому] удар, зібрали з кожного дому, не минаючи нікого в цьому воеводстві Волинському, належний провіантний податок, борошно, а в нестачі такого жито і кашу, і, як в цей час найбільше багатство, аби терміново відправили їх тутешніми підводами цією зимовою дорогою, а решту на початку весни – водою. Отже, я, зважаючи на те наскільки відповідає це оголошення такому його королівської милості ордонансові і любові до Вітчизни, яке довірливий і слухняний народ до пана прихилить, всіх ваших милостей, моїх вельми милостивих панів, зобов'язую для відновлення суспільного маєстату і добра, а також за погодженням з тим найповажнішим його королівської милості дозволом, щоб у ближчі часи той провіант мали підготувати та відвезти до Берестя Литовського; щоб те краще закінчилося, зваживши, мусите, мої вельми милостиві панове, ви до мене, до Дубна, податки надіслати, з яких би же кількість тих провіантів міг розрахувати. Я також, бажаючи вашим милостям, моїм вельми милостивим панам полегшити тягар та сприяти швидшому забезпеченню і постачанню провінтом, з цілим військом моїм відступлю з воеводства Волинського до Литви. Ваші милості, мої милостиві панове, які від початку панування найяснішого короля Августа, на захист його маєстату, прав і вольностей польських, непорушною вірністю і запалом стаєте, і не тільки щастям, але й, що є найдорожчим, життям і своїм здоров'ям за цього неспокоїного правління ризикуєте, так зараз із належним і природним для добра посполитого запалом і прихильністю краще робити бажаєте, не сумнівайтесь відносно того що ми є призначеними від його королівської милості, зважте та візьміть до уваги найпильніше і розважливіше те, що ті всі допоміжні війська з огляду на повстання всередині Речі Посполитої залишаються для самих же ваших милостей, моїх вельми ласкавих панів, а озброєна суспільством армія є запорукою рятунку домів і людей від такого тяжкого ворога. Глибоко зважте, мої вельми милостиві панове, цей свій вчинок, керуючись серцем [та] вдячною пам'яттю, коли в настільки неясному збуренні маєстат його королівської милості чесно підтримати побажаєте, до чого ваших милостей, моїх вельми милостивих панів, шляхту заохочуєм і надихаєм, а для кращої віри, ваги та суспільного інтересу цей універсал, підписаний мою рукою і стверджений військовою печаткою, по містах воеводства Волинського опублікувати доручив і доручаю.

Виданий в Дубно, лютого, дня шістнадцятого, року тисяча сімсот шостого.

Іван Мазепа, гетьман і кавалер, рука власна^а.

№ 310

1706, червня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію жителя Салтикової Дівиці Григорія Кубраковського

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, кождому кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови наказному нѣжинскому з старшиною полковою, сотниковѣ Дѣвицѣ Салтиковой, атаманови городовому с товариствомъ и войтовѣ тамошному зо всѣми посполитими людми, *и ж* п: Григорій Евстафиевичъ, прозвискомъ Кубраковской, житель Салтиковой Дѣвицѣ, чрез килка на десять лѣтъ живучи в царствующемъ градѣ Москвѣ, заехавши туда по указу нашомъ, а теперъ возвратившись з Москви ку домовѣ своему на мешканіе, ку Дѣвицѣ, суплѣковал до нас, просячи себѣ нашего респекту и оборони, теди ми, мѣючи на его Григорія для слушних причин *наш* респект, беремо его Григорія в нашу гетманскую оборону, приказавши видати ему сей *наш* унѣверсалъ, чрез которий увольняемъ его Григорія, такъ *от* военныхъ войсковихъ походоу, яко и *от* посполитихъ тяглихъ людей повинностей и инихъ всякихъ належитостей, позволяючи ему спокойне жити, не узнаючи жаднихъ ни од кого долегливостей и наприкрення, вѣдая теди о таковой волѣ нашой, аби якъ панъ полковникъ нѣжинский з старшиною полковою, такъ сотникъ Дѣвицѣ Салтиковой з своими урядниками и нѣхто *инший* з войсковихъ и посполитихъ тамошнихъ дѣвицкихъ людей не смѣлъ и не важился ему п. Григорію в спокойномъ его мешканню чинити найменшую долегливост и обтяженіе, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 22. Року 1706.

Звишменованій гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 769. – Арк. 46. Копія.

^а Перед підписом зазначено: "В того універсала підпис руки такими словами".

^б Перед підписом зазначено "А в подленомъ тако подписанно", після підпису у колі написано "М. П."

*1706, липня 23. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Лубенського Мгарського монастиря
на села Лозовок і Будища
та про надання рибних озер*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войскъ Запорозскихъ гетманъ и славного чину святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазеппа.

Пану полковниковѣ переясловскому, старшинѣ полковой, п. сотниковѣ мошенскому з тамошнимъ урядомъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалнымъ писаніємъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ яко в прошломъ 1705 году надалисмо и унѣверсаломъ нашимъ потвердили монастиреви Мгарскому села Русяновичевскіе, прозиваеміи Лозовокъ и Будища, на той сторонѣ Днепра в полку Переясловскомъ в сотнѣ Мошенской найдуючіеся, зо всѣми угодіями до онихъ належашими, опроч ловль рибнихъ, такъ тепер и ловль оніе рибніи небожчиковскіе Русяновскіе жъ, дванадцят озеръ уступнихъ днѣпровихъ, той же святой обители Мгарской къ вишь помянутимъ селамъ приворочаемъ, позволяючи обители оной превелебному в Богу *господину* отцу игумену настоящому и вперед будучимъ по немъ сукцесоромъ з братією, якъ селами тими, такъ и озерами оними владѣти и всякими з нихъ приходячіе користи *отбирати* и *пожитковати*, вѣдаючи теды о сей виразной волѣ нашої, такъ самъ панъ полковникъ переясловскій, яко и кождий з старшини и чернѣ и всѣхъ обще полчанъ тамошнихъ, особливе п. сотникъ мошенскій, абы не важилса имъ законникомъ мгарскимъ в завѣдованню тих озеръ и ловленню рыбы в оныхъ найменшой кривди, перепони и трудности чинити, пилно грозимъ, срогко варуемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 23 іюля, 1706 году.

Звишьменованній гетманъ и кавалер, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. – Спр. 127. – Арк. 1 д – 1 д зв. Копія, має назву “Унѣверсаль гетмана Івана Мазепи, наданій на села Лозовокъ и Будище, на той сторонѣ Днѣпра, и на дванадцят озѣръ рибнихъ”.

Там само. – Арк. 241 зв. Копія з датою 23 червня 1706 року.

^а Наприкінці у колі зазначено “мѣсто печаты рейментарской”.

*1706, жовтня 15. Київ-Печерський –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Києво-Печерської Лаври на Ленкевичівські
та Підгорські ґрунти, на село Рубежівку
та на слободу Михайлівку*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетман и славного чина святого апостола Андрея кавалѣръ, [Бѣлого] Орла кавалѣръ Іван Мазепа.

Всеми вобецъ и каждому зособна, кому бы колвекъ тепер и в потомные часы з власти духовной и мирской о томъ вѣдати належало, а особливо пану полковникове кievскому [з] старшиною полковою, тамъ же пану войту кievскому со всем маестратом сим уневерсалным писаніем нашим ознаймуемъ, иж презентовал нам ясно в Богу превелебный его милость *господинь* отецъ Іоасаф Кроковскій, архимандрить святыя Печерскіе Лавры з братією екстрактъ з книгъ миских ратуша кievского, запис вечисто[й] купли добръ Ленкевичевых и Подгорских, по сей сторони Днeпра знайдуючихся, до обители их свято[й] належачих, а именно села Рубежовки и слоботки, прозываемой Михаловки, положеніем над речкою обрѣтаючи[х]ся, активованого под час рочков судовых гродцких, року и дня в том же экстракти спецификованного, отправованых, а просиль нашего гетманского на тые добра срокойнейшого оных в потомные часы владенія уневерсалного подтвржденія, мы прето гетман, і во всем миючи особливую нашу ко святои чудотворной обители Кієво Печерской, яко ко первѣйшей и знаменитшей в манархи[и] всеросійской Лавры инклинацію о которой добръ целости и ненарушеной твердости всегда *от* початку панованя нашего печаловитое имѣемъ старане, казалисмо по прошенію его милости выдати ис канцеляріе войсковой сей нашъ уневерсаль, которого повагою яко, ствержаем предреченное село Рубежевку и слободку, именуемую Михаловку, векуистую, Лавры святой Кієвской Печерской поссесью, даючи зуполною моць і владу, ясно [в] Богу превелебному *господину* его милости *отцу* Іоасафу Кроковскому, тоеж святой Лавры архимандриту и всей [в]о Христе братіе теми добрами, якъ хотя диспонувати, владети, *от* людей то оних послушенство и повинности подданскіе *отбирати*, так варуем пилно, сурово грозим и приказуем, абы пан полковникъ кievскій [з] старшиною полковою, такъ же пан войтъ кievскій з майстратом и ниhto згола з началных и подначалных стану духовного и свитского особ не важилися до тых добръ интересоватися, притенсій, яко и вступу до оных, яко вечисто купленого обители святой доставитя, миты, людем тамошнимъ кривды и долегливости наносити и жадной перешкоды и владенію оными ясно в Богу превелебному его милости *отцу* архимандрите теперешнем, сукцесором по нем мѣющим быти, все[й] [в]о Христе братіи не смел наносити, люде зас такъ в селѣ в Рубежевце, яко и в слободце Михайловцы мешканія свои меючи[е], повинны будуть во всемъ обители свято Печерской подданство

отправляя и во всяких нуждах своих до той же обители рекурсь миты, такая наша воля, у семь уневерсалѣ выраженная, абы тепер и в потомные часы в належитой твердости и ни в чемь, не в чемь ненарушенной целости заступала, повторе и подесеате пилно приказуемь, варуемь и грозим сим же нашимь уневерсалом, который с подписомь руки нашей власной гетманской и притиснѣнемь печати войсковою закрепляем.

Выдан ис канцеляріе войсковою, в Кіеве Печерском, октовріа 15, року 1706. Звышъ минованный гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. 217. – Арк. 293-295. Копія, має назву “Копія уневерсалу гетманского, данная на добра, купленые Ленкевечевскіе и Подгорскіе, то есть на село Рубежеву и слоботку Михаловку, в року 1706, октовріа 15”.

№ 313

1706, жовтня 15. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Кієво-Печерської Лаври на Будицькі, Берковецькі, Летинські та Сирецькі землі

Пресвѣтлѣйшаго і державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войска Запорожского гетман, славного чина святаго апостола Андрѣя і Бѣлого Орла кавалер Іоань Мазепа.

Всімь вобець и кождому засобна, а іменовите пану полковниковѣ киевскому, старшине полковой, п: войту киевскому з майстратом і всякой кондиції і годности людемь з власти духовной і мирской, кому бы колвек тепер и у потомные часы о томь вѣдати належит, сим нашимь уневерсалнымь писаніемь ознаймуемь, ижъ презентовав нам ясно в Бозе превелебный господинь, его милость, отець Іоасаф Кроковскій, архимандрить святыя великіе чудотворныя Лавры Кієво Печерскіе з братією святобливою ле[к]гацію блаженныя и вечно достойныя памяти благороднаго князя Галицкого, Кієвского, Владимирского, Луцкого и іныхь рускихь земель обладателя Рамана³⁰² и жены его благочестивой княгини Анастасіи данною³⁰³ на добра обители ихь святой служащей, а имянно на землю Будицкую, Бирковскую, Летинскую и Сырецкую з людми и со всеми тыхь землею нале[жа]чими добрами и угодіями и просил насъ, гетмана, абы тоя побожная ле[к]гація для лепшей потомныя часы крепости нашимь была ствержена уневерсалом. Мы прето гетман и кавалер, яко жадной по надання нашего прилѣжное всегда о розширеніе хвали Божій и благолѣпіе церквей имѣемь попечение, такъже аби добра и старинныя наданя обители святыхь, а особливо Кієво Печерской Лавры при неподвижимой и ни в чемь ненарушенной твердости и целости своєї зоставили, пилного придаем стараніе, такъ и сему слушному

^а Наприкінці зазначено: “у подлинной крепости печат одна”, “с оной крѣпости от записки пошлин шесть алтын, четыре денги взято, принялъ Василей Митрофанов”.

ясно [в] Богу превелебному *господину*, его милости *отца* архимандрита кіево печерского з братією прошенію давши у себѣ месце, казалис мы выдати ис канцелярії войсковой сей *нашъ* уневерсаль, которымъ, яко ствержаемъ помянутую святобливою ле[к]гацію благоверного князя, такъ позволяемъ ясно [в] Богу превелебному, его милости *отцу* архимандриту з братією и по немъ будучимъ архимандритомъ вираженными у оной землямъ и людми, на техъ земляхъ оседлыми, такъ же млинами, грунтами и всякими до тыхъ добръ здавна и теперъ належачими угодіями владѣти, а [з] люде[й] послушенство и повинности подданскіе *отбирати*, з млиновъ розмеровые пожитки и всякіе с тыхъ добръ приходячіе корысти общей обители святой Кіево Печерской и ползы употреблять. Зачимъ пилно приказуемъ, упоминаемъ и жестоко грозимъ и сурово варуемъ, абы панъ полковникъ кіевскій з старшиною полковою, такъ тежъ панъ войтъ кіевскій зо всемъ моестратомъ и ни хто инше з старшихъ и меншихъ власти духовной и свицкихъ особъ в тихомирномъ и безперешкодномъ техъ добръ заживаню и во о[т]бираниі з оныхъ всякихъ пожитковъ, ему ясно [в] Богу превелебному, *отцу* архимандриту кіево печерскому, сукцессоромъ его и всей [в]о Христе братіи тои святой Лавры Печерской жадного наименшого не смил и згола не важилься бы чинити пренагабаня^а кривдъ и долегливостей до людей, на тыхъ земляхъ оседлость меющихъ, интересоватися, якимъ колвекъ способомъ оныхъ утесняти и обижати, люди зась, мѣючи поселеніе на тыхъ земляхъ повинны будуть чинитъ за досытъ своей подданной должности и никого иншого слухати и во всякихъ своихъ потребахъ и нуждахъ, кромѣ самого ясно в Богу превелебного его милости *господина отца* архимандриты кіевопечерского, такая наша воля в сему уневерсали вираженная, абы потомъ и в потомные часы при своей моци, обсервациі и повазіи зоставала и ни в чимъ ни *от* кого не нарушена и нимало повреждена не была. Повторе, подесеяте и постократне симъ нашимъ уневерсаломъ пилне приказуемъ, упоминаемъ и жестоко грозимъ, на которомъ для лепшей певности и твердости при подписи власной нашей гетманской руки и печатъ нашу войсковую звыкло приложити.

Данъ в канцелярії войсковой, в Кіево Печерскомъ, октовріа 15. Року 1706. Звышъ менованный гетман, рукою власною^б.

Нижче написано: У тоей крепости печатъ одна. С оной крѣпости *от* записки пошлинъ шестнатцать алтынъ четыре денги взято, принялъ Василей Митрофановъ.

ІР НБУВ – Ф. 160. – КДА. – Спр. II 217. – Арк. 290 зв. – 292 зв. Копія, має назву “Копія уневерсалу гетманского, виданное на землю Забудецкую и Сирецкую, Бирковскую, Мытицкую, в року 1706, октября 15 дня”.

^а У тексті написано “вренагабаня”.

^б Перед підписом зазначено “у подлинной пишеть”.

*1706, жовтня 15. Київ –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
канівського дозорці Петра Гриневича
на куплені ним ґрунти в селі В'юнищах*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалѣръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой, сотником, атамании курѣнной и всему старшому и меншому товариству, войтам, бурмистрамъ, мѣщанамъ и всѣмъ посполитим того полку людямъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ унѣверсалнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ презентоваль намъ гетманови панъ Петро Гриневичъ, дозорца добръ наших каневскихъ, купчий записъ *от* майстрату переясловского на покуплене кґрунтовъ в селѣ Вюнищахъ, в уезде Переясловском же будучомъ, лежачихъ, в томъ записѣ купчомъ именованыхъ, и просыль на оный потвержателного унѣверсалу нашего. Мы tedy гетманъ, давши тому его пана Гриневича прошенію, якъ слушному, у себе мѣстце, велѣлисмо з канцелярії войскової *выдати* сей нашъ унѣверсаль, которимъ яко тотъ купчий записъ ствержаемъ, такъ и позволяемъ подлугъ оного тими покупленими кґрунтами владѣти и пожитковати. Вѣдаючи прето о сей волѣ нашой, кождий з старшини и чернѣ, абы не смѣлъ и не важился ему пану Гриневичу в владѣню оными кґрунтами найменшой чинити перешкоды, пилно мѣти хочем и грозно приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октоврія 15. Року 1706.

Звишь менованный гетман и кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 272. – Арк. 31. Оригінал. Печатка військова.

*1706, жовтня 17. Київ –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
Київського Микільського Пустинного монастиря
від орендної плати за горілчані шинки
в монастирських селах Дівички і Ковалин*

Пресвѣтлѣйшого і державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетман, славного чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови переяславскому, сотникови полковому, атаманови городовому и войтови тамошнему зо всѣми майстратовыми и кождому, кому

колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ унѣверсалнымъ писаньемъ ознаймуемъ, ижъ мы гетманъ, мѣючи особливыи нашъ респектъ на святую обитель монастыра Николского Пустынного, увольняемъ села, именно Дѣвички и Ковалѣнь, до помянутого монастыра Свято Николского Пустынно Киевского належачіе, *от* оплачуванья раты арендовой. Зачимъ, абы такъ самъ панъ полковникъ, яко и всѣ урядовые полку Переясловского, вѣдаючи о таковой нашой волѣ, не смѣли и не важилися, въ держаню тоеи аренды чинити перешкоды и доправлятися ратно и за оныя села сумми, которыи позволилисмо помененному монастыревѣ, яко хотя ку своему *пожиткови* общому диспонувати, пилно мѣти хочемъ, и повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октоврѣ 17, року 1706.

Звышъ менованый гетман и кавалер, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – ҚДА. – II 219. – Арк. 96, 93 зв. Копія, має назву “унѣверсалъ ясне велможного п. гетмана, даный на Дѣвички и Ковалин, увольняючи *от* даванья раты горѣлчаной до полку Переясловского, року 1706, октовр: 17 дня в Києви дата”.

№ 316

1706, жовтня 20. Київ – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування київського цеху музик міській владі Києва

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Иоаннъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого кievскому зо всею старшиною полковою, пану сотникови кievскому и всему старшому и меншому в том полку товариству и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ унѣверсалнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ тое. Поневажъ здавну цехъ музикъ игралной под властю пп: майстратовыхъ кievскихъ найдовался, во всемъ ихъ слушалъ и всякіи обиклии подачки до ратуша уйщаль, а тепер лѣтъ тому под десятокъ, з под власти ихъ ухилившись, пригорнулися, чили поддалися самоволне, под власть войсковую, в завѣдоване пп. сотника и атамана тамошнихъ, найбарзѣй для того жебы належныхъ до ратуша не уищати повинностей и для немѣрного *отиграня* веселя, албо крестинь, взятку, якихъ перед тимъ не бывало. Теды ми по прежнему тотъ музицкий цехъ въ владѣніе имъ пп. майстратовимъ приворочаемъ и позволяемъ имъ имѣти всѣхъ музикъ в своемъ завѣдованю, и постерѣгати над людми *от* веселовъ и крестинь, жебы лишнихъ избыточнихъ не вимагано датковъ, но по давнему обикновенію, смотря по людяхъ, платежъ брали. Вѣдаючи теды о сей виразной волѣ нашой з старшини и чернѣ, особливе панъ полковникъ кievский з старшиною своею и пп. сотникъ и атаманъ тамошний, абы

^а Наприкінці у колі написано “мѣстце печати войскової”.

не смѣли и не важилися имъ пп. майстратовимъ в завѣдованю и владѣню тимъ цехомъ и замишляню музиками найменшое перешкоды и перепоны загѣвати, пилно варуемъ и грозно упоминаемъ.

Данъ в Кіевѣ, октоврія 20. Року 1706.

Звишь менованний гетман и кавалер, рукою власною.

На звороті пізніше приписано: унѣверсаль на музики. Року 1704.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 237. Оригінал. Печатка військова.

№ 317

1706, листопада 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав міста Почеп на село Старий Почеп

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалѣрь Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ на сей часъ наказному, а впредь совершенному стародубовскому, старшинѣ полковои, сотникамъ, атаманамъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдать належить, а особливе пану Андрею Лизогубу, ознаймуемъ, ижъ респектуючи мы на уставычныи презъ наезди и переезди началних и рядовыхъ ратнихъ великороссиіскихъ его царскаго пресвѣтлаго величества, яко и нашего реименту войсковыхъ людей, тяжести и несносные долегливости городу Почепу дѣючіеся, а згола нѣоткуль ратушовѣ онаго потягати помочи и поратовання, бо якіе до него належали села тие всѣ за власти славной памяти небожчика пана Миклашевского, полковника стародубовского, одошли за державцовъ, навѣтъ лѣдво неосталное село, зовемое Старш Почепъ, [з] дани [и] станціями за^а уставичною его прозбою зятеви его пану Андрею Лизогубу достались в завладовинне, чрезъ що тамошние обыватели почеповскіе умалились и досталного пришли знищеня, приворочаемъ, по прежнему до ратуша почеповскаго реченное село Старш Почепъ стверждаемъ, позволяючи съ него всякіе послушенства и повинности отбирати, зичачи рементарско, аби почеповскіе жители на своихъ одержались осѣдлостяхъ и свои недостатки привели до полности, а универсаль от насъ пред симъ данный пану Андрѣю Лизогубу моццю сего нашего универсалу за симъ касуемъ и анигулюемъ, приказуючи абы онъ панъ Лизогубъ села того Старого Почепа, без жадно[й] спреки уступивши, всѣ свои набытки господарские зъ него спродаль, вѣдаючи прето о такой воли нашеи, абы ниhto з старших и менших до помянутаго села жаднихъ способъ не належалъ и не интересовался, пилно варуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, ноеврія 6 дня, року 17[0]6.

Вышеименованнѣй гетманъ и кавалеръ, рукою власною^б.

^а В тексті написано “и”.

^б Перед підписом зазначено “въ подлинномъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Наприкінці зазначено: Таковъ подлиннѣи унѣверсалъ къ от^а великаго его высокородного коллежскому совѣтнику Григорию Николаевичу, господину Теплому, мною принятъ, а на сеи точной копии подписуюсь, июня 15 дня 1757 году, управитель почеповский Павель Лобысевичъ.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 64339. – Арк. 6 зв.-7. Копія.

№ 318

*1706, листопада 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
на маєтності вдові генерального обозного
Василя Дуніна-Борковського Марії
та її синам Михайлові і Андрію*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣй старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а меновите его царского пресвѣтлого величества Запорожского *ж* полковниковѣ чернѣговскому пану Павлу Полуботкови и сукцессорамъ его и старшинѣ полковой, сотникомъ, особливе белоускому, стуленскому, городницкому, понорницкому и седневскому, атаманомъ и войтамъ тых сотень з всѣми обивателми и всѣ *ж* обще, кому бы колвекъ теперъ и в потомніе часи з войсковихъ и посполитих полку Чернѣговского обивателей, такъ же з власти духовной, о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ мы, гетманъ и кавалеръ, поглядаючи на значіе радѣтелніе и вѣрніе его царскому пресвѣтлому величеству в Войску Запорожскомъ роненіе заслуги небожчика славной памяти пана Василя Дунѣна Борковского, обозного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского енералного, которій, якъ з молодихъ своихъ лѣтъ, такъ барзѣй найнаменитихъ урядахъ, первой полковнитства чернѣговского, а потомъ обозництва войскового енералного, на которомъ и живот свой скончилъ, и его жъ царского величества наяснѣйшому маестатови вѣрно зичливе и к намъ гетманови ни в чомъ не шедливе в услугахъ своихъ войсковихъ оказавался, працюете и *отважне* оніи справуючи, малжонку его, во вдовствѣ позосталую, паненю Марію Василіевую Борковскую с потомками панами Михайломъ и Андреемъ Дунѣнами Борковскими в незабвенномъ особливомъ нашомъ респектѣ содержимъ; а мѣючи надѣю, что тіе потомкове, послѣдуючи стопами небожчика славной памяти родича своего, и сами, достигши совершенного возраста и дозрѣлого ума, похотят и будутъ в Войску Запорожскомъ служити, для всѣхъ тихъ причинъ заховуемъ в ненарушной цѣлости теперъ и в потомніе часи при оной же овдовѣлой панені Маріи Василіевой Борковской, обозной енералной, и при потомкахъ еи паняхъ

* Так у тексті.

Михайлу и Андрею Дунѣнахъ Борковскихъ позосталіе небожчиковскіе добра, висоцєповажними монаршими грамотами, такъже антецессоровъ нашихъ, прежде бывшихъ валечнихъ гетмановъ, и нашими гетманскими жъ унѣверсалами и інними правними мунѣментами ствержденніе, такъ за значніе его і вѣрніе в Войску Запорожскомъ услуги, наданніе, яко купленіе и займаніе працею и стараніемъ его небожчиковскимъ, положенем в рожнихъ полку Чернѣговского найдуючихся сотняхъ, якіе в семь же унѣверсалѣ именно специфують такъ: близко города Чернѣгова село Бобровица з Яцевомъ, з фолварками и займищами, и сѣножатми чотирма, меновите: Плоское, за Прурвою, за Жердкою и в Катерининому Рогу, и с всякими угодіями, до Бобровици и до Яцева належачими. В сотнѣ Белоуской село Брусилувъ з Перекопомъ и з тамошними сѣножатми, з перевозомъ на рецѣ Сновѣ, з станомъ полову рибного, з озерами, з займищами луговими, з полемъ, пахотнимъ и з всякими угодіями; в сотнѣ Стуленской: село Борковка з сѣножатми, з полемъ и займищами и всякими угодіями, где и дворъ построенній найдется; село Лиственъ з дворами, з полемъ, з сѣножатми, з лѣсами, з пущею занятою, з бортнимъ деревомъ до того села належачими и вшелякими угодіями. В сотнѣ Городницкой при дворѣ Лиственскомъ на рѣчцѣ Рудцѣ часть войсковая, наданная в млинѣ Рамшиномъ, в которомъ два каменѣ и ступи. Еще виже на той же рѣчцѣ, власнимъ коштомъ и працею уфундованная, гребля засипанная, на якой два каменѣ и ступи и при томъ сѣножать найдется. В сотнѣ Понорницкой^а: село Тупичевъ з полями, з дворомъ Шийковичимъ купленимъ, и з всякими угодіями; рудня з слободкою, з млиномъ о двохъ каменяхъ, з ступами, власнимъ коштомъ з фундаменту построенимъ на рецѣ Смячи и сѣножаткою на болотѣ. Млинъ на тойже Смячи, нижей руднѣ, власнимъ коштомъ з фундаменту построеній, з двома каменями и ступами. Еще нижей, на тойже рецѣ Смячи, в млинѣ Лопатинскомъ, часть войсковая наданная, в которомъ два каменѣ и ступи. В сотнѣ Понорницкой: село Ховми з всѣми угодіями, з полемъ, сѣножатми, отчиною, тамъже и дворъ купленній, и построеній з виницею, и слободка, прозиваемая Камка. Млинъ на рецѣ Убедѣ, прозиваемій Рудня, власнимъ коштомъ з фундаменту построеній, в которомъ два каменѣ и ступи. Гребля на рецѣ Кистрѣ³⁰⁴, власнимъ коштомъ з фундаменту засипанная, на якой два каменѣ и ступи, в селѣ Авдѣевцѣ; дворъ власній з будинковимъ строеніемъ, з полями и сѣножатми купленими. На рецѣ Сновѣ, на греблѣ Седневской, осѣмъ каменей купленнихъ, а два каменѣ за фундушомъ нашимъ, коштомъ власнимъ новofундованніе, при якихъ млинахъ купленіе сѣножати, гаи, которіе з полемъ пахотнимъ знайдуются. Млинъ под Чернѣговомъ, на рѣчцѣ Стрижнѣ, власнимъ коштомъ з фундаменту занятій, и построеній, з дворомъ, гаями и з сѣножатию, на болотѣ лежачою. В млынѣ вешняку Семеновскомъ, стоячомъ межи Муравейкою Баклановою и Будою, часть войсковая наданная, которіе то всѣ общеименованніе по милости монаршой и з особливого войскового респекту наданніе, такъже куплею набытые, и займаніе добра, яко подаемъ в полномощную посессію, зуполную моць,

^а За текстом помилково вдруге написано “Городницкой”, проте очевидно, що йдеться про Понорницьку сотню, в інскрипції після городницького сотника згадано саме про понорницького, і далі про седнівського, між тим у переліку маєностей в сотнях, двічі згадано про Городницьку сотню (вдруге замість Понорницької) і далі про Седнівську.

владзу и заживане пререченной пані Маріи Василіевоі Борковскоі, обозной енералноі и потомкамъ еи, паномъ Михаилу и Андрею Дунѣнамъ Борковскимъ, позволяючи от людей послушенство и звикліе повинности подданскіе, а з млиновъ розмѣровіе приходи и всякіе з тѣхъ добръ пожитки и користи отбирати и оніе ку удоволствованію своихъ потребъ, якъ хотя оборочати, такъ пилно упоминаемъ, приказуемъ и грозно варуемъ, абы панъ полковникъ чернѣговскій теперешній, і сукцессорове его, такъже старшина полковая, сотники и ни хто згола з старшихъ и меншихъ, войскового и посполитого чину в полку Чернѣговскомъ найдуючихся обивателей, особливе з особъ стану духовного, не смѣлъ до тихъ добръ интересовати, неслухного якого вступу и претенсіи мѣти, людей тамошнихъ чимъ нибудь обѣжати и жадной згола оной паней обозной енералноі и потомкамъ еи в тихомирномъ и безъперешкодномъ владѣнію кривди, долегливости и перенагабання наносити. Войти зась, в онѣхъ нижеименованныхъ маетностехъ znajduючіися, з всѣми громадними людми (кромѣ козаковъ, которіи при своихъ войсковыхъ волностехъ всегда мѣють ненарушне зоставати) повинни будутъ чинити задоситъ подданской своей должности, во всемъ оной паней обозной енералноі и потомковъ еи, пановъ Борковскихъ, служити належитіе повинности уищаючи. А тутъже особливе ствержаемъ и заховуемъ при паней Борковскоі и при потомкахъ еи млинъ нижей двора Лиственского, на рѣчцѣ Рудцѣ³⁰⁵, о двохъ каменяхъ и ступном колѣ znajduючіися: до которого панове Войцеховичи жадною мѣрою не повинны интересоватися и еи панною Борковскую теперъ, albo впредъ потомковъ еи турбовати. Поневажъ тотъ млинъ небожчикъ панъ Борковскій, обозній енералній, остатней волѣ своей тестаментомъ малжонце и потомкамъ своимъ ствердилъ, докладаючи в томъже тестаментѣ: что за тую греблю и млинъ иншоє мѣстце, сему в пожиткахъ равное, отцеви ихъ небожчику пану Богдану Войцеховичу³⁰⁶, сотниковѣ седнецкому, замѣною на рецѣ Смячи далъ і кошти всѣ к утрати, якіе небожчикъ отецъ ихъ на засипане греблѣ и построене млина виложилъ, от мала до велика поворочалъ, яко о томъ и намъ гетманови одъ особъ певнихъ, значнихъ и вѣри годнихъ, явни суть доводи. Таковая наша воля абы теперъ и в потомніе часи при своей моци и крѣпости нѣ в чомъ ненарушне зоставала, повторе и подесеяте пилно, грозно и сурово всякого упоминаемъ, варуемъ и приказуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, которій для лѣпшой поваги и твердости, при подписѣ власной нашей руки гетманской, печатю нашою жъ войсковою велѣлисмо закрѣпити.

Данъ з канцеляріи войсковою в Батуринѣ, ноеврія 7. Року 1707^a.

Звишъ менованный гетманъ і кавалеръ, рукою власною^b.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19862. Арк. 24-27. Копія.

^a Рік в копії, очевидно, помилковий, тому що в цей час Мазепа знаходився в Києві, з огляду на те, що в інтитуляції гетьмана він названий кавалером Білого Орла, а в інскрипції міститься звернення до чернігівського полковника Павла Полуботка, універсал не міг бути виданий раніше 1705 р., не міг він бути виданий, тим більше в Батурині, і в 1708 р., до того ж мав би тоді зовсім інший титул гетьмана, з двох же можливих років видання – 1705 і 1706, імовірнішим є останній, оскільки універсал перегукується з універсалом виданим Борковською 21. 11. 1706.

^b У колі зазначено: “мѣсто печати реиментарской”.

*1706, листопада 17. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заходи щодо допомоги
Чернігову у відновленні міського господарства,
яке прийшло в занепад через постійні витрати
на утримання царських урядовців і російських військових*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетмань, славного чину святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому зо всею старшиною полковою, а особливе всякимъ духовнымъ и свѣцкимъ державцомъ, в полку Чернѣговскомъ маетности мѣбочимъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ цѣлый майстратъ чернѣговскій зо всѣми тамошными жителями, что под часъ монаршой его царского пресвѣтлого величества в Чернѣговѣ битности, сиятелнѣйшаго тежъ князя его милости Александра Даниловича Меншикова³⁰⁷ и іннихъ его жъ царского величества министровъ и офицеровъ, такъ же и в иншие многие *от* людей великоросійскихъ частокротне переизжающихъ наизди, для належитого тимъ значнимъ оказиямъ в выстатчення слушныхъ доволствъ отбування, такъ великую мѣють з города своего выдачу, же не тилко вся сумма ратушная на тие росходи истощилася, лечъ надто еще для довольствованя тихъ же потребъ публичнихъ на осмь тысячей золотихъ у людей запозичилися, в якихъ своихъ долегливостехъ просили нашего респекту и разсмотрения. Мы прето и сами знаючи добре и явственно выдачи, же мусѣли оны майстратъ чернѣговскій зо всѣми тамошными до него прилеглими обывателямы на прыняте такъ поважныхъ и многихъ в городѣ своемъ гостей не меншую понести трудность у беля^а и виложенея, пилно симъ унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ і непремѣнно мѣти хочемъ, а жебы такъ для далшой майстрату чернѣговскому в отправаню подаваемыхъ наизднихъ оказий помочи, яко и для виплаченя пожиченой на ратушь осмотисячной сумми всѣ обще духовные и свѣцкие державци, в полку Чернѣговскомъ маетности мѣбочиі, бы на мнѣи не перечалися и подданныхъ своихъ не заступали *от* зложена подачи таковой, якую панъ полковникъ чернѣговскій з совѣту и согласия тихъ же державцовъ уважить и постановить уйстчати, поборцы зась тоей выбираемой з подданныхъ, под державцами будущихъ, подачки, скилко оной зберется и що *от* кого возметься, повинни все тое, в реестрѣ записанное, мѣти для донесеня и видома намъ о томъ часу своего, таковой волѣ и указови нашому абы задосит чинилося, повторе повагою сего унѣверсалу нашего рейментарского приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 17 ноевр[ия], 1706.

Звышменованій гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (14). – Арк. 96-96 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2330. – Арк. 39-39 зв. Копія з датою 14. 11. 1706.

^а Так у тексті, очевидно в оригіналі було “дабелях”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпис таков”, після підпису написано “в подлѣнном унѣверсалѣ войсковая печат”.

*1706, листопада 26. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про надання допомоги Веркїївською сотнею
та селами Куликівкою, Авдієвкою, Будищами
і Дурнями містечку Салтиковій Дівиці,
розореному переходами царських військ,
із звільненням міської старшини
від сплати 100 золотих та заборонаю
залишати в містечку на зимівлю полкове стадо*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ, славнаго чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іванъ Мазепа.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманом и всему старшому і меншому того полку товариству, а особливе сотникови веркиевскому з товариствомъ, атаманови городовому и войтови тамошнему з посполствомъ и кождому, кому колвекъ о том вѣдати надлежить, симъ нашимъ унѣверсалним писаніем ознаймуемъ, ижъ мы гетманъ, мѣючи особливий нашъ взгляд на мѣстечко Салтиковую Дѣвицю, которое для килкокротних много чиненних монаршихъ войскъ великороссійских [г]рун[г]ом и водою прошлого лѣта переходов до крайнего уже пришло такъ далеце разоренія, руини и знищенія, что болшь цѣле не здолѣеть, а ни подводами для наиздов вистатчити, а ни прочаи, якая там постановлена, *отбувати* (яко з жалосной суплѣки *от* сотника Салтиковой же Дѣвици и всей тамошной старшини нам поданной учинилося извѣстно), придаемъ в помощь до помянутой сотнѣ Салтиковой Дѣвици сотню Веркѣвскую и села Куликовку, Овдѣвку, Будище и Дурни, которая сотня и села помянутие без жадной спреки мѣють в одбуванію под час наиздов подводъ в одправованію почти и въ удоволствованію всяких расходов, якіе под часъ тихже наездовъ звикли одправоватися, належитое помоществованіе и вспоможеніе чинити; *тутже* и тое ознаймуемъ, же респектом тихже шкод, утратъ и остатнего разоренія, якего тотъ городокъ через цѣлое прошлое лѣто неперестално *от* переходячих великороссійских войскъ узнавалъ и ныне узнавати не перестаетъ, увольняем *от* роковой стаціи, которой старшина мененная Салтиковой Дѣвицѣ в годъ обикла давати панеи Обидовской, полковниковой нѣжинской по сто золотих, чому и панѣ Обидовская непрепонно мѣеть согласовати и не доправоватися з мененаго мѣстечка тоей обиклой на сей час стацѣйной повинности. Же [с]час всѣ тие сѣна, якіе оны дѣвичане для общих мѣских расходов были приуготовали верблюдами и конми монаршими въ многомъ числѣ будучими, потравлено, тедеи и стаду полковому, которое звикло в том мѣстечку Салтиковой Дѣвици на зимовлѣ стояти, не позволяем станціи претендовати, щобы и помянутое стадо не мѣло жаднаго там викормленія, за потравленіем з сѣлъ сѣновъ верблюдами и конми, и тотъ городокъ через тое до большого еще бы пришло разоренія и знищенія. А такъ, абы волю и указъ наш рейментарский, въ семь унѣверсалѣ вираженний, непремѣнно при

своей моци и повазѣ былъ захованъ и ни од кого не нарушенъ и крѣпостию и повагою сего нашего унѣверсалу пилно варуемъ, упоминаем и приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, ноемврія 26. Року 1706.

Звышъменованый гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 214. – 1-1 зв. Копія.

№ 321

1706, грудня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання охочокомонному полковникові Антонію Танському сіл Яхни і Микитинці

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царьского величества Войскъ Запорожскихъ гетьманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ, Іванъ Мазепа.

Въсей старшинѣ и чернѣ Войка его царьского пресвѣтлого величества Запорожского, на той сторонѣ Днѣпра застаючої, особливе дозорцы добръ нашихъ Корсунскихъ и Драбовскихъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ универсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ, респектуючи мы на значные и pracowити пана Антонія Танского³⁰⁸, полковника Войка его царского пресвѣтлого величества Запорожского охочокомонного, въ томъ же Войску Запорожскомъ на рознихъ оказіяхъ военныхъ роненные и ронячіе услуги и заслуги, до которыхъ и въпередъ заохочуючи оногo, надаемъ ему село Яхны и сельце Микитинцы, в уездѣ Корсунскомъ будучи, зо всѣми до оныхъ сельъ зъдавна належачими кгрунтами и угодіями, позволяючи одъ посполитыхъ тамошнихъ людей (опрочъ козаковъ) всякіи звиклые повинности до ласки войсковой [отбирати]. О какой волѣ нашей вѣдаючи, кождый зъ старшины и чернѣ тогобочной, имянно вышъ помянутыхъ добръ нашихъ дозорцы, абы не смѣли и не важилися ему, пану Танскому, въ обнятыю въ свое завѣдованье вышше речонихъ села Яхновъ и селца Микитинець зо всѣми до оныхъ належными кгрунтами и угодіями, въ владѣнни оными и въ одбиранью обыклыхъ повинностей и послушенствъ одъ тамошнихъ посполитыхъ жителей, найменшой кривды и перепоны чиниты и трудностей наносити, пилно подъ строкгимъ караньемъ варуемъ; войты зась зо всѣми громадными людьми, абы во всемъ оному, яко державцы своему, были послушны и належитіе повинности безъ отмовы уищали, приказуемъ. А тутъ-же объявляемъ, же и дворъ, теперь на насъ належный, в Яхнахъ будучій, ему жъ во владѣнне подаемъ.

Данъ въ Батуриѣ. Декаврія 15, року 1706.

Звышъменованный гетманъ и кавалѣръ, рукою власною^б.

О публіковано: Архив ЮЗР. – Ч. 2. – Т. 2. – С. 698-699. – № CCLX.

^а Перед підписом зазначено “В подлинном подписано”.

^б Перед підписом зазначено “на подлинномъ тако”, після підпису надруковано “Подлинникъ сообщенъ г. председателемъ комисіи М. В. Юзефовичемъ”.

*1707, лютого 1. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтверження прав
генерального асаула Івана Ломиковського
на маєтності та про надання йому села Внуковичі*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всей старшынѣ и чернѣ Войскъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскихъ, а меновите пану полковникови стародубовскому, старшинѣ тамошний полковой, сотникомъ, особливе топалскому, атаманови з товариством и войтови з посполствомъ топалским и всѣмъ обще полку Стародубовского старшымъ и меншим войскового и посполитого чину обывателемъ и каждому всякой кондиціи и годности, кому бы колвекъ о томъ тепер и в потомные часы вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ презентоваль намъ панъ Іоаннъ Ломѣковскій, его царского пресвѣтлого величества столникъ Войскъ Запорожскихъ, асаулъ енералный, купчіе, вѣчистую в себѣ продажу содержаціе, записы на рожные свои в полку Стародубовскомъ, в сотнѣ Топалской, покупленые, нижей спецификованые добра, именно: на часть мелницкую в млынахъ на рецѣ Сновѣ, на греблѣ Руднянской, недалеко Топалѣ³⁰⁹ найдуючихся, за певную сумму у пана Прокопа Силенка³¹⁰, сотника на тотъ часъ полкового, а теперешнего обозного и полковника наказного стародубовского, в року 1705 м, в первомъ мѣсяца февруарія числѣ купленую, такъже и на часть войсковую в тыхже млынахъ, вѣчистымъ правомъ за певную значную сумму у паней Феодосіи Леоновны Ивановой Рубцовой и у сина еи Іосифа Ивановича Рубца Ішутенка, року и мѣсяца того ж, дня пятого набытую, на якій то греблѣ вновъ уже коштомъ и старанемъ его, пана асаулы войскового енералного, много построеныхъ клѣтокъ знайдутся; на млынъ, посеред села Большой Топалѣ стоячій, у п: Федора Мозеліовского³¹¹, сотника топалского, року 1703 го мѣсяца октоврїя 20 дня за певную сумму куплений, з хатою и огородом, з трома полосами поля пахарного и з сѣножатю, до тыхже полось на урочищи Коневѣ належною, и з другою сѣножатю, вкупѣ лежакою, а од Клименка, топалского козака, замѣною за иньшую сѣножат набытою, з одной стороны од Максюты, козака топалского, а

з другой од Плавянь опредѣленою; на млынъ в селцѣ Внуковичах, од Матвѣя Андрѣевича Новичонка, мелника тамошнего, року 1703 го *месяца ноеврія 15 куплений*, и на сѣножат, прозиваемую Елчаковскую, межи границами Литовлянскою и Топалскою лежачою, якая ему, пану асаулови енералному, от *обнятя Топалѣ*³¹² в *посессію отдана*, и просилъ насъ так о *потвержене тых купчих записовъ и всѣхъ в нихъ и тутъ выжей выраженных добръ лежачих и належачих себѣ и потомкам своим*, яко и о *надане селца малолюдного Внуковичъ, для помощи и гаченя греблѣ, там застаючой, а ему, пану асаулови нашому войсковому енералному, купнымъ правом присудствующой*. Мы прето гетманъ и кавалер, яко всяких годных в Войску Запорожском заслужонных особъ *прошеній илеслушных отриновенных*, никогда мѣти не хотим, овшем оныя ку *удоволствованію их исполняем неотрицателно*, такъ, *респектуючи на значные вѣрные и зичливые ку пресвѣтлѣйшому монаршому маестатови и цѣлой нашей Малороссійской Отчизнѣ ревностные пана Ивана Ломѣковского, его царского пресвѣтлого величества столника, Войскъ Запорожских асаулы енералного, прежде уряду асаулства енералного от молодых лѣтъ и на том знаменитом достоинствѣ донинѣ в Войску Запорожском роненые и тепер без пощадѣнія житія и здоровья непрестанно и радѣтелно з уконтентованем нашим ронячіеся публично услуги и заслуги, а хотячи прошеніе его, праву посполитому и самой слушности не противное, благопризрителною нашею прихилностю и благоисполнителним рейментарским аффектом в скуток привести, яко крѣпостію и повагою сего нашего унѣверсалу ему, пану Ивану Ломѣковскому, асаулови нашому войсковому енеральному, и неменшой надѣи потомком его, всѣ тые вижей спецификованные добра, в полку Стародубовском, в сотнѣ Топалској лежачіе, млыны, поля, сѣножати и всякіе угодія, вечистою куплею набытые, в спокойное владѣніе, моць и посессію на потомные часы ствержаем, так и селце преречоное Внуковичи, надаем и подаем ему ж, пану асаулови нашому войсковому енералному, в зуполную *област з сѣножатою, на Ратовом болотѣ застаючою, и другою сѣножатою изъ всѣми до того селца здавна и тепер належачими, прежним ограничениемъ опредѣленными, полями, гаями, лѣсами и всякими обще угодіями, позволяючи ему, пану асаулови енеральному, и потомкам его (которых видим быти неотродных чиновъ и заслугъ отческих сукцессорами) тыми купним правом набытыми, в Топалској полку Стародубовского сотнѣ знайдучимися, добрами: млынами, сѣножатми и полями пахарными владѣти и всякіи користи, приходы и пожитки з ных належитые употреблять и оными по своему хотенію и волѣ диспонувати, а в селѣ Внуковичах од посполства всякіе повинности и послушенства отбирати, от которого войтъ тамошний зъ всѣми посполитими людми (кромѣ козаков) не повинны жадным способом ухилиятися, овшем мѣючи его, пана Ломѣковского, асаулу войскового енералного, за державцу своего, должны будут ему и потомком его въ всем повиноватися. Таковая наша воля абы тепер и в потомные часы у всякого стану кондиціи и годности рейменту нашего людей при належитой моци ненарушне была захована и никим згола, особливе п:п: полковниками стародубовскими и всѣми того полку старшими и меншими обывателми ни в чом не была нимало поврежденна, пино грозно и сурово под срогим войсковым каранем варуем и повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ,**

которій для потомной крѣпости подписом власной нашей руки и притисненемъ печати войсковою утверждаемъ и умоцняемъ.

Данъ в Батуринѣ, февруарія 1, року 1707.

Звишь менованный гетман и кавалер, рукою власною^а.

На звороті зазначено: Универсалъ гетмана Мазепы, данный Ивану Ломиковскому его царскаго величества стольнику и Запорозкаго Войска генеральному асаулу, коимъ подтверждаются разные купчіе крѣпости и документы на недвижимыя имѣнія.

ІР НБУВ. – Ф. 28. – Спр. 612. – Арк. 5. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 17395. – Арк. 19-21. Копія.

№ 323

1707, березня 11. Батурин – Універсал Івана Мазепи щодо надання коней і підвод жителями сіл, розташованих навколо Іванніля, при потребі перевезення через Іванніль російських військових людей

Его царскаго пресвитлаго величества Воискъ Запорожскихъ гетман и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всем старостам и воитам со всѣми посполитыми людми сель Серединокъ, Буды, Ромашкова, Чернацкои слободы, Юриновки, Погаровки^б, Дуплиновки, Каменки, Шатришъ, Ивога, Палѣвки, Имшаной пилно и грозно приказуем сим нашим писанием, абысте когда кояк оное будетъ до васъ от пана Заруцкого, добръ наших іванполских економа, прислано, тогда без всякаго отречения и отлагательства высылати з межи себе людей своихъ с конми и возами на тиженую стоику для вожения подводъ въ Іванполь потолко, поколко до кого от того ж добръ наших економа будетъ назначено, поневаж сами іванполские жители в воженіи уставичных многочисленных подводъ не здолѣют і оныхъ не могут выстатчати, а если бы кто з старость і воитов вышеописанныхъ сель сему приказанію нашему отмовлялся досытъ чинити, і не хотѣл людей посполитых для такой нужной, але под сеи часть, потребности, которая щоденне и ношне для переѣзжающихъ чрезъ Іванполь розныхъ великоросіискихъ начальныхъ і подначальныхъ людей немалого числа подводъ вытягаетъ въ Іванполь посылати, такого кожного злецилисмо тому ж економи нашему, зхватавши при добрыхъ приставахъ до насъ в Батуринѣ под наказаніе присылати, а так жебы непремѣнно тои вираженои выше их волѣ нашей чинилося досытъ, повторе, пошосте и подесеяти сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 11. Году 1707 год.

Вышеименованныи гетманъ, рукою власною^а.

^а Наприкінці зазначено “М. П.”, “Съ подлинника”.

^б В копії написано “Пигаровки”.

^а Перед підписом зазначено “у подлинного приписано”.

На арк. 2 написано: 1707го, март 11го. Универсалы гетмана Мазепы к іванполскому атаману и козакамъ, о укрѣпленіи городка оного и о дачѣ подводъ проезжающимъ великороссійскимъ военнымъ людямъ. Вынуть и присоединенъ к малороссійскимъ подлиннымъ актамъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 1895 (2). Копія.

№ 324

1707, березня 25. Батури́н – Універсал Івана Мазепи про дозвіл колишній гадяцькій протопопівні, вдові Марії Бородичівні Бутовичівні побудувати млин

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорозскихъ гетманъ, славного чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Всей старшинѣ і чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкого, особливо пану полковниковѣ тепер наказному, а впредъ совершенному гадяцкому з старшиною полковою, пану господареві замку нашего тамошняго і всѣмъ кому би колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалнимъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просила насъ гетмана госпожа Бутовичова, бившая протопопіная гадяцкая Марія Бородичовна, ѓ позволеніе на постановленіе вновъ на рецѣ Пслѣ на греблѣ в селѣ Сарах, маєтности ей будучой, млина, ми теди гетманъ і кавалеръ, давши тому ей прошенію у себе мѣстце, яко позволилисмо ей на помяненной греблѣ построити млинъ о толко колах по колко коль в іншихъ клѣтках на той греблѣ будучихъ обрѣтається. Если толко во построенний млинъ не будетъ стариннимъ млинамъ якою перешкодою, такъ и когда построит оний позволяемъ всѣ огуломъ размѣровѣ приходи отбирати для въспартя ей вдовиного дому, поневаж она, господинова Бутовичова, якъ теперъ завше своїми подданными тую греблю напрацуєть, і укрѣпляєть, такъ і впредъ мѣєть укрѣплять і направовати оную, вѣдаючи теди о той волѣ нашої кождій [з] старшини і черни того полку, также такъ господарь нашего тамошняго замку не смѣли и не важилися жадной найменшой ей господиновой Бутовичовой в строенію того млина і в отбѣранію з оного размѣровихъ приходоѡ трудности вносити, кривди і перешкоди чинити, пилно варуємъ і грозно приказуємъ.

Данъ в Батури́нѣ, марта 25, року 1707.

Зви́шше іменованний гетманъ і кавалеръ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57764. – Арк. 356. Копія.

^а Перед підписом зазначено “подлинной подписанъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой националной”.

*1707, квітня 3. Київ –
Наказ Івана Мазепи курсунському старості
Василю Ждановичу забезпечити захист прав
Київського Пустинно-Микільського монастиря
на Осетрів острів*

Пане старосто курсунській.

Прекладаю нам жалосне велебный отець Яворській, намѣстник монастиря Свято Николского Пустинно Київского, что нѣякійсь человекъ кгрунт их власный, прозываемый Остятров остров, у Конончѣ знайдуючійся, неслушне под себе загорнул и не попускает одного обывтели Свято Николской. Зачим приказуем вам, абысте велѣли тому человекowi кгрунта мененного уступити обывтели Святой Пустынно Николской. Если он не мѣет жадных на тот кгрунт прав и крѣпостей, поневаж тая Святая обывтел мѣет на тот остров права. Тое и повторе пишно пишно приказавши, зичим вам доброго здоровья.

З Києва, априля 3. Рок 1707.

Вам ласкавый, Іванъ Мазепа гетман.

На початку зазначено: Пану Василю Ждановичу, старостѣ курсунскому.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 34 зв. Копія.

*1707, квітня 26. Жовква –
Універсал Івана Мазепи
про непорушність Війском Запорозьким
маєтностей роду Шембеків*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалерь Іоанъ Мазепа.

Паномъ полковникомъ, старшинѣ полковой: обознымъ, судіамъ, писаромъ, асауломъ, хоружымъ, также сотникомъ, атаманомъ курѣннымъ и всему старшому и меншому Воискъ его царского пресвѣтлого величества, реименту нашего, Запорожских товариству и кождому, кому бы колвекъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ, мѣючи в належитой обсервации и повагѣ великое имя и высокіи въ Рѣчи Посполитой заслуги ясне освяченого его милости ксендза, арцибискупа гнезненского Короны Полской и Великого княжества Литовского примаса и вернаго ксіонжеця, уроженого легата^а, также

^а Так у тексті.

ясневельможного его милости пана подканцлера коронного, и целого висоцеповажных ясновельможных их милостей пановъ Шембековы дому, которіи отъ початку войны Шведской при Рѣчи Посполитой Полской, зъ найяснейшимъ его царского пресвѣтлого величества маестатомъ сконфедерованной, [которий] въ военныхъ конъюнктурахъ статечно и непоколебимо ставаючи, монаршимъ его величества интересомъ всегда быть и теперъ непремѣнно есть прихильный, верный и зичливый; все ихъ вобецъ добра, такъ яснеосвѣцонного его милости ксіонженца примаса, и ясновельможного его милости пана подканцлера коронного, яко и цѣлого висоцеповажного ясновельможныхъ ихъ милостей пановъ Шембековъ дому, в якихъ колвекъ воеводствахъ, земляхъ и повѣтахъ знайдуючіся, беремъ в особливую нашу протекцію, охороняючи оние отъ всякихъ явнихъ и потаемнихъ акгравацій, спустошеній, кривдъ и долегливостей. Зачимъ абы никто зъ старшаго и меншого Воискъ, его царского пресвѣтлого величества, реименту нашаго, Запорожскихъ товариства, которое мѣеть быти отъ насъ ордыновано во внутрь Короны Полской на пришлою военную кампанію теперешней весной, сведаючи о таковой нашей волѣ не смѣлъ и не важился во всѣхъ [чинити] обиды добрахъ, гдѣ колвекъ по воеводствамъ и повѣтамъ знайдуючихся, яснеосвѣцонного ясновельможного и цѣлаго имянитого ясновельможныхъ ихъ милостей пановъ Шембековъ дому, не смѣлъ и не важился в тягненю, в подъездахъ, переходами, чи походами, становисками, попасовисками и ночлегами кривдъ, руинъ и екзорбитанцій претендовати, подводы брати и жадныхъ найменшихъ опрессій, грабунковъ и дезолацій чинити, пилно, грозно и сурово варуемъ и приказуемъ. А если бы кто, легкомыслне поступивши, поважился тимъ якіе колвекъ екзорбитанціи, надъ сей нашъ указъ, починити, то такового каждого, яко указомъ нашимъ противного, безъ жадного респекту, за певными доводами, ведлугъ войсковихъ артикуловъ на горлѣ карати докладаемъ.

Данъ въ Жолквѣ³¹³, апреля 26, року 1707^a.

Звишеменованный гетманъ и кавалер, рукою власною.

О публіковано: Яковлєва Т. Г. "Археграфічний щорічник". – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургскихъ архивов. – С. 329-343. Документ має назву "Универсал И. Мазепы для безопасности некоторыхъ польскихъ вельмож во время войны со Швецией. В Жолкве, 26 апреля 1702 г." (копия 1831 г. с подлинника, принадлежавшего кн. Д. И. Долгорукому).

^a В документі помилково зазначено 1702 рік, має бути 1707.

*1707, травня 24. Батурич –
Наказ Івана Мазепи чернігівському обивателеві
Михайлу Голобоярину повернути привласнений
ним млин Чернігівському Єлецкому монастиреві
та прибути у цій справі на Військовий Суд*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Вамъ Михайлу Голобоярину, обивателеви чернѣговскому сым нашимъ позовнымъ листомъ ознаймуемъ, ижъ жалостне на васъ скаржилъся висоце в Богу превелебный его милостъ господинъ отецъ Ісаакий Васѣневичъ, архимандритъ елецкий чернѣговский зо всею братією о тое, что вы млынокъ в селѣ Мощонцѣ, маетности ихъ будучой, покойнымъ блаженной памяти преосвященнымъ [архие]п[ископ]омъ чернѣговскимъ отцемъ Феодосіемъ Угльѣцкимъ, за архиман[дритства] построенный, и чрезъ десять лѣтъ в владѣнію [монастира] Елец[кого] найдовавшийся, отнялес, и тепер не вѣдати яковымъ правомъ, не мѣючи жодныхъ на оный крѣпостей и найменшого приступу, владіеш тымъ млыномъ власнымъ ихъ монастирскимъ и отбѣраешъ з него пожитки, и просил насъ онъ отецъ архимандритъ святой справедливости, жебы тотъ млынокъ имъ былъ в первое владѣніе приверненьный. Зачимъ, яко вы неслушне и безправне тотъ ихъ млынокъ монастирский завладѣли, такъ мы ва[мъ] пилно и грозно приказуемъ, абысте жадного интересу до того млына не имѣли и пожитковъ з того млына приходячихъ не отбирали, до росправы, на якую маете ставати предъ судъ нашъ войсковый енеральный, за поворотомъ нашимъ з предлежащего войскового походу, з документами и крѣпостями по якихъ оный млынокъ в свою посессію обнялисте. О тое и повторне пилно вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, 1707, 24 д[ня] мая.

Звищменованный гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 70. Оригінал. Печатка військова.

*1707, травня 24. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівського Єлецкого монастиря на слободу Лемешівку*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому, паномъ старшинѣ полковой, сотником, атаманомъ и всѣмъ старшымъ и меншымъ того полку войсковымъ и посполитымъ обывателемъ и каждому, кому колвек о томъ вѣдати належитъ, сымъ нашимъ унѣверсалнымъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ просиль насъ висоце в Богу превелебный его милост *господинъ* отецъ Исаакій Васѣнкевичъ, архимандритъ монастыра Елецкого Чернѣговского зо всею тоей обителы братією, о потвержене новоосѣлого селища, болшь милѣ далей *от* села Мощонки обрѣтаючогося, Лемешовкою зовемого, которое при наданю села оногo Мощонки, за архимандритс[т]ва блаженной и вѣчной памяти преосвященного архиепископа чернѣговского Феодосія Углицкого, позволилисмо осадити, и они за тымъ нашимъ позволенемъ осадили людми тогобочными заграничными. Мы теда, гетманъ и кавалер, тому его мил: *отца* архимандриты елецкого и всей тоей обителы братіи прошенію давши у себе мѣстце, яко сымъ нашимъ унѣверсаломъ пререченое селище Лемешовку во владѣніе тоей святой обителы Елецкой ствержаемъ, зо всѣми до него приналежитостями и всякымы угодіями, якыи здавна своимъ ограничєнямъ до оногo належать; позволяючи з оногo къ общой монастырской потребѣ належитые *отбѣрати* користы, повинности и подданское з людей, тамо мешкаючых, послушенство, такъ пилно мѣти *хочем* и приказуемъ, абы ниhto з старшины и чернѣ и з всѣхъ того полку Чернѣговского обывателы не важилься в владѣнію того помененного селища и в *отбираню* з оногo користей и повинностей жадной найменшой пререченой обителѣ святой Елецкой чинити перепоны и кривды.

Данъ в Батуринѣ, 1707, 24 мая.

Звищѣменованный гетманъ и кавалер, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль на слободу Лемешувъскую, 1707 году.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 69. Оригінал. Печатка військова.

№ 329

*1707, травня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівського Елецького монастиря
та городницького сотника Андрія Стаховича
добудувати для своїх потреб греблю
і млин на річці Тетиві, під селом Мощонкою*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому, пп. старшинѣ полковой, сотником, атаманомъ и всѣмъ старшымъ и меншымъ войсковымъ и посполитымъ того полку обывателемъ *тутже* и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, сымъ нашимъ

унѣверсалнымъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ висоце в Богу превелебный его милост господинъ отецъ Ісаакий Васин[к]ѣвичъ, архимандрит монастыра Елецкого Чернѣговского зо всею тоей обывтели братією, начавшы за позволенем нашим на рѣчце Тетивѣ, под селомъ Мощонкою, маетностію своею и подъ селомъ Семковкою, сполне з паномъ Андреемъ Стаховичемъ, сотникомъ городницкимъ, греблю фундовати и млынъ на оной строити, просилъ на тое у насъ потвержателного унѣверсалу, абы им в том ништо не чинил препятія. Мы теды гетманъ и кавалеръ, такъ его мил: отца архимандриты елецкого и всей братіи тамошной прошенію, иле слушному давши в себе мѣстце, яко съм нашим унѣверсалом тую греблю з млыном строити начавшуюся, ствержаемъ, позволяючи ему отцу архимандритѣ з преречоным сотникомъ городницким до совершенства приводити, а по совершенію оная отбѣрати з млына всякые пожитки, такъ пишно варуемъ, абы ништо з старшины и чернѣ и всѣхъ того полку Чернѣговского обывателей не важилься тепер в строеніи того млына и греблѣ, потомъ в владѣнію оного и в отбиранію з него пожитковъ, жадной чинити перепоны и кривды; варуем еднак тое, абы з строенія оной греблѣ и млына не учинилася кому якова кривда и шкода.

Данъ в Батуринѣ, 1707 року, 25 мая д[ня].

Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетманский на млынъ з паномъ сотникомъ городницкѣмъ, за Мощонкою, новопостроенный.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 71. Оригінал. Печатка військава.

Опубліковано фрагментарно: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 39-40.

№ 330

1707, червня 1. Київ –

*Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови стародубського полковника
Михайла Міклашевського Ганни
на слободи Зибку, Деменку та Перевіз*

Пресвѣтлѣйшаго [и] державнѣйшаго великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ, славнаго [чину] святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Пану полковниковѣ стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, а особливо полковому стародубовскому, и всѣмъ старшимъ и меншимъ войскового и посполитого чину обывателямъ и каждому, кому бы кольвекъ о томъ теперъ и впредъ будетъ належало вѣдати, симъ универсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ панѣ Анна Миклашевская, овдовѣлая полковникова стародубовская, просила нашего потвержателного универсалу на слободы, въ полку Стародубовском

знайдуючієся, небожчиком малжонкомъ ей паномъ Михайломъ Миклашевским, полковникомъ стародубовским, за вѣдомомъ нашимъ осаженные, именно на Зыбкую, на Деменку и на Перевозъ. Мы прето гетманъ и кавалеръ, респектуючи на значные въ Войску Запорожскомъ услуги пана Михайла Миклашевского, умерлого на тыхже услугахъ монарших и войсковых *от* рукъ неприятельскихъ шведскихъ въ Несвѣжу³¹⁴ полковника стародубовского, яко по смерти его, малжонку въ вдовствѣ позосталую, въ особливомъ нашемъ респектѣ и протекціи имѣемъ, такъ зъ иншими позосталими небожчиковскими добрами и тые три слободки, именуемые Зыбкую, Деменку и Перевозъ зъ всѣми до нихъ належачими добрами и угодиями при оной заховуючи, симъ нашимъ универсаломъ въ спокойное на потомной часѣ владѣніе, посессію и заживаніе потвержаемъ, зачимъ вѣдаючи о такой нашей волѣ, абы нихто з старшины и черни полку Стародубовского не смѣлъ и не важился въ спокойномъ слободѣ владѣнію и въ *отбиранію от* людей тамошнихъ послушенства жадной найменшей чинити перешкоды и утыску, пильно приказуемъ. Люде зась, въ тихъ слободахъ мешкаючіе, посполитыи (кромѣ козаковъ) повинны ей паней Анны Миклашевской, полковниковой стародубовской, во всемъ слухаючи, якъ и небожчика малжонка ей, чинити задоситъ во всемъ подданскую свою повинность^а, таковую нашу волю и указъ подписомъ власное руки и печате наше войсковое ствержаемъ.

Данъ въ Кіевѣ, іюня 1 дня. Року 1707.

Вышейменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^б.

Наприкінці написано: с подлѣнного унѣверсалу списана, свѣдетелствуемъ Михайло Миклашевскій, надворной совѣтникъ Іванъ Миклашевскій.

ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 7594. – Ч. 1. – Арк. 181-181 зв. Копія.

Там само. – Арк. 14-14 зв. Копія.

№ 331

**1707, червня 5. Біла Церква –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
колишнього крелевецького отамана
Федора Даниловича на шість дворів в Крелевці
та один в селі Кам'яному, із звільненням людей,
що в них мешкають, від посполитих повинностей**

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского священнѣйшого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ славного чину святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

^а В копії дещо спотворено написано "подданнымъ своимъ повинности".

^б Перед підписомъ написано "на подлинномъ подпись таково", після підпису у колі написано "мѣсто печати".

Пану полковникови нѣжинскому зо всею старшиною полковою, особливо сотникови кролевецкому зо всѣмъ тамошнимъ урядомъ, теж атаманови и войтови села Каменного сотнѣ Глуховской и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежить, симъ унѣверсалнимъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ. Іж просиль нас панъ Федоръ Даниловичъ, бывший атаманъ кролевецкий, потвержателного унѣверсалу на двори свои, такъ *отчистіе*, яко и купленнымъ правомъ набутие, в городѣ Кролевицѣ³¹⁵ знайдуючіеся, а іменно на дворъ, в которомъ самъ живет, стоячий за мѣстомъ, на другий дворъ з винницею, а третій з солодовнею, тамъ на подворкахъ будучіе. На четвертий дворъ *от* Бутенка купленный, на пятій в ринку мѣскомъ стоячий, на шестій близко миской брами, купленный у Сака и Близнючки; на семий в селѣ Каменном, в сотнѣ Глуховской будучій. Мы прето, гетманъ и кавалеръ, слушному его прошенію давши у себе мѣстце, розказалисмо з канцеляріи войскової сей нашъ видати унѣверсаль. Которого повагою, моцю и крѣпостю, яко тіе всѣ двори его в вѣчное ему владѣніе ствержаемъ, такъ аби нѣхто з старшихъ і меншихъ войскових и посполитих всякого чину людей, а особливе панъ сотникъ кролевецкий з тамошним урядомъ, атаманъ каменский з войтомъ, не имѣли дѣла и не важилися в тех его дворахъ станцій никому показовати, людей [...]а мешкаючихъ до найменшихъ посполитихъ потягати повинностей, ему зась самому во владѣню тихъ дворовъ найменшой чинити трудности, пилно, пилно приказуемъ.

Данъ в Бѣлой Церквѣ³¹⁶. Іюня 5. Року 1707.

Звишьменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною⁶.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 601. – Арк. 61 зв.-62. Копія.

№ 332

1707, червня 20. –

Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Федору Случановському зайняти греблю і побудувати млин на річці Бабинці, біля хутора Шкрябина, з наданням з нього усіх прибутків

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, а особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, атаманамъ, войтомъ, бурмистромъ и кождому, кому колвекъ о томъ ведати надлежить; ижъ просиль насъ гетмана панъ Федоръ Случановскій, знатний товаришь полку Стародубовского о фондушовной универсаль, по которомъ бы могль вновь греблю заняти и млинъ построити, на wsparте своего господарства, на купленномъ займищи при хуторѣ, зовемомъ Шкрябинѣ, на рецѣ Бабинцѣ; прото мы, по слушному его прошенію велѣли ему выдати сей нашъ фондушъ, позволяючи на пріречонихъ мистахъ заняти греблю

³ В цьому місці два слова зтерті.

⁶ Після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

и подлугъ силы воды млинъ построити ку своему пожиткови; а такъ, ведаючи о таковой волѣ нашей, абы никто з старшихъ и меншихъ ему, п. Случановскому, в занятю тоей греблѣ, построению млина и в отбиранню з него, якъ въ совершенный конецъ придетъ, всякихъ розмировихъ, ему належныхъ, приходовъ не важился чинити перешкоды и турбаціи, докладаемъ однакъ же, абы отъ того засипання греблѣ и млина построения не було людскимъ грунтамъ околичнымъ якої шкоды и утѣсненія.

Опубликовано: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Арк. 449. В публікації документ має заголовок “Універсаль гетм[мана] Мазепы, 20 іюня 1707 г.”. Черниговские Губернские ведомости. – ОРО. – 1873. – № 7.

№ 333

1707, червня 28. Київ-Печерський – Універсаль Івана Мазепи про підтвердження права Семигорського монастиря побудувати греблю з млином на річці Маняківці

Его царского преесвѣтлого величества Войскъ Запорозких гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови стародубовскому, тепер наказному, а впродъ совершенному, паном старшинѣ полковой, сотником, атаманом и всѣмъ старшимъ и меньшимъ войсковымъ и посполитымъ того полку обывателемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ чрезъ супплику свою превелебный отецъ Калисть Рощина, ігумень монастирца Семигорского з братією тамошнею, что мають они от покойного пана Михайла Миклашевского, полковника стародубовского, фундушъ на занятю греблѣ и построене млынка на оной, нижей села Манюковъ на рѣчцѣ Манюковцѣ³¹⁷ и просилъ насъ о потвержене того фундуша. Мы прето, тому его отца ігумена Семигорского монастирца и всей братіи тамошней прошенію давши в себе мѣстце, яко тотъ небожчика пана Миклашевского фундушъ, имъ даный, сымъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ, такъ онымъ позволяемъ ему пререченому отцу ігумену семигорскому з братією на рѣчце той Манюковцѣ греблю займати и фундовати и млынъ на ней строити, и построившы одбѣрати з него волно къ вспартю монастирца своего розмѣровые приходы, в якомъ занятю греблѣ и строеніи млына абы никто з старшихъ и меньшихъ того Стародубовского полку обывателей не смѣлъ и не важился жадной чинити перешкоды, пилно приказуемъ. Вшакъ^a же тое варуемъ, абы з занятя тоей греблѣ и строенія млынового не учинилася кому з тамошнихъ жытелей в кгрунтахъ шкода. Що если покажется потомъ, теды роскажемъ, яко греблю тую роскидати, такъ и млынъ знести.

Данъ в Киевѣ Печерскомъ, 1707 року, 28 д[ня] іюня.

Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

^a Так в оригіналі, помилково написано писаремъ замість “однакъ”.

На звороті зазначено: універсал гетманский на Маняковский млин, Мазепин и пана Скоропадского есть на тоє потверженіе. 1707 года, іюня 28 д. Манюков, № 81.

ЦДІАК України. – Ф. 147. – Оп. 1. – Спр. 34. Оригінал. Печатка військава.

№ 334

1707, липня 15. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на містечко Стайки, на приналежні до нього мастності та на перевіз через Дніпро

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царскаго священнѣйшаго величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славнаго чину святаго апостола Андрея и Бѣлаго Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ универсаломъ нашимъ Войска его царскаго пресвѣтлаго [величества] Запорожскаго старшинѣ и чернѣ и всякой кондиціи и годности, теперъ и въ потомные часы будучимъ людемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдать надлежить: ижъ презентоваль намъ превелебный въ Богу господинѣ отецъ Христофоръ Чарнуцкій³¹⁸, ректоръ и игуменъ монастиря Братскаго Кіевскаго, універсаль славной памяти антецессора нашего, гетмана Войска Запорожскаго, пана Петра Дорошенка³¹⁹, данный на мѣстечко Стайки³²⁰ и перевозъ, тамъ же на Днѣпрѣ бывший, въ полку Каневскомъ³²¹ znajduющеея, блаженныя памяти преосвященному въ Богу господину Іосифу Нелюбовичу Токальскому, архієпископу митрополитѣ кіевскому и письма того жъ преосвященнаго архієпископа малороссійскаго въ которыхъ чинить вечистую цессію того жъ мѣстечка и перевозу, при немъ бившаго, монастиреви Братскому Кіевскому, и просилъ насъ такъ стверженъе тихъ писмъ, яко и стверженъе до первобытной поссессіи помянутаго мѣстечка Стаекъ до обители своей святой Братской Кіевской. Мы прето гетманъ и кавалеръ, мѣючи особливый респектъ на монастирь Коллегіатскій Братскій Кіевскій, который есть въ сей Церкви нашей Православно Восточной благопотребный и благополезный, а видячи слушное и праву посполитому непротивное превелебного въ Богу господина отца ректора и игумена того жъ коллегіумъ прошеніе, яко тіе письма блаженной памяти преосвященнаго въ Богу господина отца Іосифа Нелюбовича Токальскаго архієпископа митрополита кіевскаго, заключаючіе въ себѣ цессію и леггацію мѣстечка Стаекъ монастиреви Братскому Кіевскому, симъ универсаломъ нашимъ ствержаемъ, такъ и помянутое мѣстечко Стайки зо всѣми здавна до него належачимы угодіями, грунтами, полями, лѣсами, рыбными ловлями и перевозомъ (естли под сей часъ на Днѣпрѣ находится) до первой области помянутому монастиреви Братскому Кіевскому приворочаемъ и въ потомный

вѣкъ при немъ заховуемъ, жадаючи того и по сукцесорахъ нашихъ валечныхъ гетманахъ Войска Запорожскаго, абы въ томъ воля наша не была нарушена, зачимъ абы никто зъ старшинъ и черни войсковою, якої же колвекъ кондиціи и годности людей, не смѣлъ и не важился въ владѣніе того мѣстечка Стаекъ и всѣхъ до него давнимъ ограниченіемъ прилучаючихъ угодій и въ отбиранию оттуль належатыхъ приходовъ и пожитковъ, а отъ людей посполитыхъ послушенства и повинности, преречонному монастыреви Братскому Кіевскому найменьшой чинити перешкоды и шкоды подъ винами правными и строгимъ войсковымъ караньемъ. Войтъ зась со всѣми посполитыми людьми (опрочъ козаковъ, котории при обыкльхъ своихъ ненарушимыхъ мѣють быти захованы правахъ и вольностяхъ), абы тому жъ монастыреви Братскому Кіевскому належитое отдавали послушенство и повинности, пильно варуемъ, грозно упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Кіевѣ Печерскомъ, іюля 15. Року 1707.

Звышеименованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

Наприкінці зазначено: Съ подлиннымъ свидѣтельствовали учитель философии іеромонахъ Кассіанъ, намѣстникъ іеромонахъ Іеронимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 220. – Арк. 57 зв.-59. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 136. Копія, з датою 21 липня 1707 року.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. 2. – С. 499-500. – № XL.

№ 335

1707, серпня 22. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Чернігівської архієпископії збирати медову данину з івотських козаків

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войска Запорозкого гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану сотникови глуховскому, атаманови городовому тамошнему, а особливе атаманови ивоцкому з товариствомъ ознаймуем, ижъ прекладалъ намъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ Іоаннъ Максимовичъ архієпископъ чернѣговскій, что козаки івоцкии не хотятъ тепер медовой данѣ, якая здавна за антецессоровъ его милости и за антецессоровъ нашихъ, гетмановъ Войска Запорозкого, до катедры архієпископії Чернѣговской належала, отдавати; и просиль насъ, абысмо тую медовую данъ по прежнему обыкновенію при катедрѣ заховали и унѣверсаломъ нашимъ ствердили. Мы прето, исполняючи тоє его милости отца архієпископа чернѣговского прошеніе, слушности и давному

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ тако”, “мѣсто печати”.

обыкновенію не противное, яко тую медовую дань еще за антецессоровъ наших гетманов Войска Запорозкого, до катедры Чернѣговской належачую, и стверженую, ненарушне при катедрѣ заховуемъ, такъ пилно приказуемъ, абы козаки ивоцкии, хто колвекъ з них мѣть отчины, тую медовую дань без всякой спреки до пререченой катедры Чернѣговской отдавали. А если чьи суть спустошены отчины, тьи мают быти от даваня медовой данѣ волными. Якая воля наша, жебы была ненарушне консервована и одержана, повторе пилно и грозно приказуем.

Данъ в Кіевѣ Печерском, 1707 року, 22 д[ня] августа.

Звишь менованный гетман и кавалер, рукою власною.

На звороті зазначено: універсаль на дань медовую зъ козаковъ івотскихъ, року 1707. Іншим почерком додано: універсаль гетмана Мазепи, щоб козаки івотскіе давали медовую дань з бортного дерева в катедру.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 285. Оригінал. Печатка військова.

№ 336

1707, серпня 24. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду шинків в селах Спаському і Мезині

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалѣръ Иоанн Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому з старшиною полковою, сотникови сосницкому з тамошним урядом и атаманиѣ з товариством сел Спаского и Мѣзина, маетностей монастыра Новгородского, иж пустилисмо на наступуючий рок 1707 од Покрова Пресвятой Богородици початися и в пришлом 1708 м году, о том же часѣ скончатися мѣючой, в помененних селах арендовие шинки в распоряжене висоце в Богу превелебному его милости господину отцу Никону, архимандритѣ Новгородского монастыра, з братиею, яко державцам оних сел, за певную сумму, то ест за золотих сто, которую, яко он отец архимандрит, при одобранию сего интерцизного такого писания до скарбу Войскового вистин^а, так мы гетман и кавалер пилно мѣти хочем и грозно приказуем, абы никто з старшины и чернѣ Чернѣговского полку не смѣл и не важился ему, отцу архимандритѣ з братиею, в распоряженю в них своіх маетностях арендових шинков найменшой кривди и перешкоды, яко и волѣ нашой, абы во всем чинилося досыть. Повторе и подесеят пилно всѣм приказуем.

Дан в Кіевѣ Печерском, августа 27, року 1707 го.

Иван Степанович, гетман, рукою власною.

* Так у публікації. За змістом мало бути – “уистиль”.

На звороті написано: Интерцизия на Спаское и Мѣзинъ [1]708 го року [...] о аренде.

О п у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 98. – № 12. (З посиланням – БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 72. Оригінал).

№ 337

***1707, серпня 27. Київ-Печерський –
Наказ Івана Мазепи богуславському і корсунському
полковникові Самійлу Івановичу (Самусю)
щодо недопущення привласнення ним
та його небожами прибутків з млина,
що належить Ковшовацькому монастирю***

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику богуславській.

Жалосне намъ предложилъ чрез суплѣку свою превелебный отецъ Іона, ігумень монастира Ковшовацкогo з братією, что в. *милость*, до построенного млина чрез ных на кгрунтах тих, якіе имъ на монастир превелебный отецъ Іоанъ Углицкий, протопопа кievскій, за спасеніе души своей надалъ леггацією, интересуючися, великіи и незносниі ему *отцу* ігумену и братіи чинишь кривды и утиски; з млына того, яко самъ велишь брати розмѣровые приходы, такъ и сыни твоего брата, находячи до оногo, насилне забирают оные. В чомъ просиль собѣ онъ, отецъ ігумень, нашего заступленія. Прето мы, яко таковагo кгвалтовного и безправного поступку не похваляемъ, такъ напоминаемъ в. *милости*, абыс в. *милость* же не инътересовался до того ихъ монастирскогo млына, и кривды имъ чинити нѣ в чомъ не важился, яко самъ, такъ и сынамъ своего брата грозне учинил приказане свое, чтобъ они до того млына не наездили и розмѣровъ брати не важилися, и нѣ в чомъ ихъ старцовъ не обижали. Тое в. *милости* приказуючи, ему зычимъ *от Господа* доброго здоровья.

Данъ з Кіева Печирскогo, 1707 року, 27 д[ня] августа.

В. *милости* зичливій приятель, Іванъ Мазепа, гетман Вой[ска] его царскогo пресвѣтлого [величества Запорозкогo].

На звороті зазначено: Моему ласковому приятелеви пану Самойлу Івановичу³²², полковникови Войска Запорозкагo богуславском і корсунскому.

Окремо написано назву: Листъ Мазепинский до пана полковника бугуславскагo, о кривдахъ дѣючихся *от* него в кгрунтах монастыря Ковшоватицкогo.

ЦДІАК України. – Ф. 2218. – Оп. 1. – Спр. 4. Копія.

*1707, серпня 30. Обоз під Києвом –
Універсал Івана Мазепи про встановлення прав
київського магістрату на землі,
розташовані від річки Сирець до Пріорки*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царско[го] величества Войскъ Запорозских гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалѣръ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, всякой кондиции и преемѣнницѣ, духовного и мѣрского чина, теперъ и в потомніе часы быти мѣючимъ людемъ, а особливе пану полковниковѣ кievскому зо всею старшиною полковою: сотниковѣ тамошнему з товариствомъ, также превелебному в Богу отцу ігумену монастира свято Троецкого Кирилского Кievского, тепер будучому и его пришлим сукцессорамъ превелебнимъ отцамъ ігуменамъ кириловским зо всею братією тоей обители, теперешною и вперед быти мѣючою, ознаймуемъ. Ижъ предложил намъ жалостне панъ Димитрій Полоцкий, войтъ кievский, зо всѣми маістратовыми и зо всѣмъ мѣстомъ Кievом великая дѣется кривда и утискъ от монастиря помененного Кирилского, в кгрунтах от Преварки до рѣчки Сирца²²³ будучих. Которая то рѣчка ест власною границею кгрунтамъ кievскимъ от Сирца ку Преварцѣ лежачимъ, и кгрунтамъ монастира Кирилского от Сирца ж ку монастиру помененному Кирилскому прилеглимъ. А любо на тую границу рѣчку Сирецъ, и людей тамъ живучихъ, сунъ выданы унѣверсалы наши потвержателніе, первій в року 1696^а по желанію в Богу зешлого отца Иннокентія Монастирского, ігумена монастиря того Кирилского, другий свѣжо в року 1703^б, по прошенію бывшего на тотъ час ігумена тамошнего, отца Гедеона Савицкого, заховуючи кгрунты и людей, по обоихъ сторонах рѣчки Сирца будучихъ, зо всѣми угодіями тамошними при монастиру оном Кирилском. Однакъ, когда тое сталося вне вѣдомости помененной границѣ, тилко респектомъ своихъ желаний и прошений преречоньх отцовъ ігуменовъ кирилскихъ, и когда тепер з реляции и совершенного намъ доклад[у от]^а высланныхъ нашихъ, пана Івана Ломѣковского, асаула Войска Запорозского енералного, и пана Семена Савича, писара судовъ Войсковыхъ Енералныхъ извѣстилисьмося, же неслухне отци кирилскіе за рѣчку Сирецъ власть свою распростирают и унѣверсали наши на тое собѣ данные имѣють, понеже и права давнии, в ихъ отцовъ кирилскихъ рукахъ будучих, [...]ихъ монарховъ королевей полскихъ и инныхъ зейшлихъ свѣта сего властителей того имъ не позволяють. Тилко са[...] рѣчку Сирецъ, в тыхъ правахъ кладучи, заховують кгрунта и всякіе угоды при монастиру Кирилскомъ, тые ко[торіе в]зьявши от монастира

^а В цьому місці документа текст пошкоджено.

^б В цьому місці документа текст пошкоджено.

^в В цьому місці документа текст пошкоджено.

^г В цьому місці документа текст пошкоджено.

оного по Сирецъ свое положене имѣють. А которіе землѣ, кгрунта и всякіе угода *от* рѣчки Сирца, а [жъ до]^а Преварицѣ найдуются, тые захованы суть тими жъ давними правами и привѣлеами до Преварки, а з Преваркою майстрату кievскому и всему обще мѣсту Кіеву. Теды и мы тые унѣверсалы наши, неслушне выданіе, тепер касуемъ, аннигилюемъ и за неважные узнаемъ, в тых однакъ тилко пунктахъ и клявзулахъ, которіе границу Сирецъ терали [и] нарушали, позволяючи *отцамъ* кирилскимъ за Сирецъ *власть* распростирати, до кгрунтовъ и людей тамошнихъ неналежне (бо над права давніе и привилея) належати. А стосуючися до давнихъ и стариннихъ онихъ правъ и привилеовъ и до реляциѣ преречонихъ пановъ, высланныхъ нашихъ, не нарушаемъ *тоей* границѣ Сирца помененного, кгрунта монастыра Кирилского з кгрунтами и землями мѣста Кіева до Преварки належачими опредѣляючого, и овшемъ тепер и в потомніе часы оную симъ унѣверсаломъ нашимъ вѣчне ствержаемъ и умоцняемъ. Заховуючи всѣ кгрунта и всяк[и]и уг]^бодя з людскими поселеніями, *от* самого Сирца, ажъ до Преварки будучими, и за Преваркою [п]ри майстрату и всему граду Кіеву, [а всѣ]^в кгрунта, землѣ и всякіе угода з людскими поселеніями, если суть, албо вперед будуть, *от* монастыра Кирилского по самую рѣчку Сирецъ застаючіе, при монастыру ономъ Кирилскомъ. Зачимъ, абы, такъ превелебний отецъ ігумень кирилский теперешной, яко и впредъ быти мѣючіе его сукцессорове зо всею братією тамошнею теперешною и вперед быти мѣючою, в тые кievскіе добра, землѣ и угода, *от* Сирца ку Преварицѣ будучіе, и людей на оныхъ кгрунтахъ кievскихъ поселившихся и вперед селитися мѣючихъ, не втручались и жадного приступу (яко не до своего) не чинили и турбации о тое не взновляли, своими власными монастырскими землями, кгрунтами и всякими угодами, *от* монастыра своего Кирилского, по рѣчку Сирецъ будучими, спокойне, а вѣчне, владѣючи и пожиткуючи. В чомъ всемъ взаимнимъ способомъ и пан войтъ кievский теперешний, и вперед быти мѣючіе его сукцессорове, з майстратовими и зо всѣми обывателями города Кіева, такъ тепер, яко и в пришіліе часы, вѣчне не маєть монастыру Кирилскому жадной о власніе кгрунта, между Сирцемъ и монастыремъ будучіе, трудности и турбации наносити и въ оные, яко мѣсту Кіеву неналежніе, и правами древними опредѣленіе, втручатис, повагою сего унѣверсалу нашего ствержаемъ, вѣчне варуемъ, упоминаемъ и пилно приказуемъ. Жадаючи упрейме, абы и пришіліе наши сукцессорове, славные Войскъ Запорозскихъ гетманы, для своего и посполитого общого покою правъ давнихъ цѣлость заховуючи, *тоей* границѣ не нарушали и турбацией внов непотребной и цале неслушной, з котрой би колвекъ стороны походити мѣла, вкоренитисъ и ширитисъ не допускали, овшемъ всяко оную мощю и повагою власти своей выкореняли.

Дан у обозѣ под Кіевом, августа 30. Року 1707.

Звишъменованный гетман и кавалер, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 245. Оригінал. Печатка військова.

^а В цьому місці документа текст пошкоджено.

^б В цьому місці документа текст пошкоджено.

^в В цьому місці документа текст пошкоджено.

*1707, вересня 10. Київ –
Універсал Івана Мазепи про надання
Київському Видубицькому монастиреві
села Таращичі і хутора Прутильця
з прилеглими до них угіддями*

Пресвѣтлѣйшого і державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ, славного чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови корсунскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, также старостѣ нашему тамошнему і всѣмъ старшимъ і меншимъ воисковымъ і посполитымъ полку Корсунского³²⁴ обывателямъ, и кождому, кому бы колвекъ теперъ и в потомный часъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: іжъ мы гетманъ і кавалеръ, мѣючи владзу по милости Божой і ласце монаршой его царского пресвѣтлого величества всякие порядки в Малой Росіи по обоихъ сторонахъ реки Днепра устроувати, яко по должности уряду нашего горливое о разширению і помноженю обывтелей святыхъ імѣемъ попечение, и в дни жития нашего всегда за наипервѣишій у себе цел, тое покладаемъ, такъ видячи старинную обывтель святую Видубицкую Кіевскую³²⁵, любо здавна древными росѣйскими князями уфундованную, однакъ в обѣщихъ монастирскихъ потребахъ оскудѣлую, к вспартю тыхъ скудостей, для святыхъ молитовъ, надаемъ село, прозываемое Таращичи, і хуторъ, іменуемый Прутильця, в уездѣ Корсунскому положенемъ знаидуючиися, з гаями, лѣсами, полями пахатными, сѣнними и покосами, и зъ всѣми іншими до того села и хутора здавна и теперъ належачими кгрунтами, добрами и угодиями, той святои обывтели Михаиловской Выдубицкои Кіевской, позволяючи, и зуполную моць даючи, превелебному в Богу господину отцу Варлааму Стѣраховскому, игуменови тамошнему, і всеи о Христѣ братіи, и по немъ імѣючимъ быти сукцессорамъ з братією ж, теперъ і в потомные часы тымъ селомъ і хуторомъ (если в ономъ посполитие люде знаидуются) свободне і спокоине владѣти, *от* людей посполитыхъ послушенство належитое і подданскіе повиности, а зъ кгрунтовъ і всякихъ угодій користи і пожитки ку общои монастирской ползѣ *от*бырати. Которое наше наданне, яко ствержаемъ симъ унѣверсаломъ, для крѣпости теперешней і потомныхъ часовъ, такъ пилно мѣти хочемъ, упоминаемъ, варуемъ и грозно приказуемъ, абы панъ полковникъ корсунский з старшиною полковою і сотникамы, также староста нашъ тамошний і ніхто інший зъ старшины и черни того полку, превелебному отцу Варлааму Стѣраховскому, игуменови выдубицкому кіевскому з братією, і сукцессорамъ его, в спокоинномъ владѣню того села і хутора, і въ *от*быраню *от* людей посполитыхъ послушенства, а з добръ тамошнихъ користей, жадной наменьшой не смѣлъ і не важился чинити перешкоды, шкоды, кривды і перенагабання, козаки, в томъ селѣ і хуторѣ знаидуючиися, мѣють при своихъ ненарушныхъ правахъ і волностехъ воисковыхъ

зоставати. А войтъ тамошный з посполитимы людми долженъ в всемъ монастыреви Выдубицкому Кіевскому быти послушнымъ, без спреки отдаючи подданьскіе належитие повинности. Если бы зась в Таращичахъ, албо в хуторѣ мененномъ, обиталися таковые люде, которыи самоволне, над войсковое постановлене і нашъ указъ, вновъ недавно одорвавшись от громады, в компуть козацкій повписовалися, то таковыхъ позволяемъ знову, хочъ і поневоле, до громады привернути, таковая наша воля и указъ, абы теперъ і впредь, въ всемъ все цѣле у всѣхъ была захована, повторе і подесеяте пилно упоминаемъ і приказуемъ.

Данъ в Кіевѣ, септеврія 10. Року 1707.

Звишгъіменованый гетманъ і кавалеръ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: С подлѣннимъ свѣдѣтельствомъ судия полковий Стефанъ Барановский, полковий писарь Семуил Катеринич, полковий хорунжий Игнатъ Шумъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ - 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 173. Копія.

№ 340

1707, вересня 24. Київ – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Лялинських озер

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорозскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ лубенскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, а особливе чигириндубровскому и всѣмъ старшимъ и меншимъ войсковымъ и посполитымъ того полку обывателемъ и каждому, кому бы колвекъ о томъ теперъ и в потомниѣ часъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ мы гетманъ и кавалеръ, к помноженю всемогущого Бога чести и слави и розширеню церквей его святыхъ, престолъ єпископскій Переясловской, здавна от килкохъ сотъ лѣтъ запустѣлый, особливимъ нашимъ старанемъ и сумптомъ воздвигнувши и уфундовавши, яко раз до тоєи катедрі ясне в Богу превелебнѣйшому господину его милости отцу Захаріи Корнѣловичу, первому по нынѣшнемъ престолу єпископского переясловского реставрованю єпископови и администраторови митрополіи Кіевской, надалисмо село в полку Лубенскомъ Лялинци зо всѣми добрами и угодиями. Такъ тепер вновъ всѣ озера в ограниченю нинѣшнемъ самолю, толко лялинскомъ знайдуючієся, якіє до тихъ часъ в поссесіи нашої, а в завѣдоване пана Василя Пиковца, значного товариша войскового, били при

^а Перед підписомъ зазначено “подленнои унѣверсаль подписанъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

мененномъ селѣ, до тоей же катедрі Переяславской надаемъ в потомную посессію, моць, владу и заживане, позволяючи ясне в Богу превелебнѣйшому его милости *отцу* епископу переясловскому нинѣшнему і наслѣдникомъ по его милости имѣемь бити, тыми озерами спокойне як хотя диспозовати и рыбные ловлѣ к общей монастырской ползѣ употреблять, в чомъ абы его милости и сукцессоромъ его жъ милости панъ полковникъ лубенскій з старшиною полковою, сотникъ чигириндубровскій і ништо згола з старшини и чернѣ не смѣль і не важился жадной чинити перешкоды рыбних ловлей тамъ *отправовати*, і яко колвекъ до тых озеръ вступу і интересу мѣти. Пилно и грозно варуемъ. Приказуемъ подобным же способомъ катедрі Переяславская не мѣть за границу лялинскую теперешнѣю до озеръ овых и до жадних добръ втручатися.

Данъ в Кіевѣ, септеврия 24, року 1707.

Звишьменованный гетман и кавалеръ, рукою власною^а.

Нижче зазначено: С подлиннимъ свидѣлствовалъ хоружий полковий лубенский Петро Лукьяновичъ 1767 года, іюля 8 дня таковой подленій унѣверсаль я принялъ і росписался правитель лялинскій іеромонахъ Меркурий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62375. – Арк. 234-234 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 175. Копія.

№ 341

1707, жовтня 27. Київ-Печерський – Оборонний універсал Івана Мазепи Максаківському монастиреві на село Максаки

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ теперъ и в потомніе часы вѣдати належало, а меновите пану сотникови менскому з товариствомъ и войтови тамошнему з посполитими людьми симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ превелебный в Богу отецъ Іосифъ Бѣлѣцкій, ігумень монастыра Максакувского, прекладаль намъ гетманови, что монастыр Максакувскій мѣть унѣверсаль *от* антецессора нашего бывшего гетмана на село Максаки данный, жебы оное в послушенствѣ ему найдовалоса, а же тому унѣверсалови не чиниться досить, поневаж старшина менская, *отриваючи* оное *от* послушенства монастырского до городовых потягает работизнь, теде просиль в томъ нашего рейментарского прирѣнія и потверженя. Мы прето уважачуючи, что тое село прилеглое есть монастыреви и в подпоможеня монастырскихъ скудлостей найпотребнѣйшее,

^а Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ подписъ такоѣ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

казали з канцелярії войскової сей нашъ унѣверсалъ, которимъ яко тое антецессора нашего надане ствержаємъ, такъ пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, абы панъ сотникъ менский, старшина тамошня и ни хто инший не смѣлъ и не важился людей посполитыхъ села Максакувъ до мѣскихъ работизнъ и подачокъ потягати, *от* послушенства монастирского отривати, и до своихъ привать и интересовъ уживати.

Данъ в Киевѣ Печерскомъ, октовріа 27, року 1707.

Звишъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

Нижче зазначено: Унѣверсалъ монастиреви Максакувскому на село Максаки.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 39. Оригінал. Печатка військова.

№ 342

*1707, жовтня 31. Київ –
Універсал Івана Мазепи про надання
військової частки Скельському Пустинному
монастиреві в монастирських млинах,
розташованих на річці Ворсклі, біля монастиря*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови гадяцкому зъ старшиною полковою, особливе пану господареви замку нашего тамошнего и кождому, кому бы колвекъ тепер и в потомний часъ о томъ вѣдати належало, сымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ просилъ насъ превелебный в Богу отецъ Гервасий, ігумень монастиря Пустинно Скелского з братією о ствержене войскової части розмѣровихъ приходовъ з власнихъ млыновъ ихъ монастирскихъ, на рецѣ Ворсклѣ тамъ же и под монастиремъ стоячихъ. Теды мы, гетманъ и кавалер, склонившиися на тое его *отца* ігумена з братією прошеніе, а найбарзѣй, оказуючи святой обители Пустинно Скелской респектъ, заховуемъ при оной тую войсковую часть розмѣровихъ приходовъ и сымъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ, варуючи тое пилно, абы якъ панъ господар замку Гадяцкого, такъ и ни хто инший, не важился ему *отцу* игумену з братією в владѣнію и заживаню тоей войскової части розмѣровихъ приходовъ найменшой кривды и перешкоды чинити, пилно под неласкою нашою приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октовріа 31. Року 1707.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Барзо потрібень унѣверсал сей гетмана Мазепи, на млины розмѣро[во]й пожалованный.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 581. Копія.

*1707, жовтня 31. Київ –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
Опанасу та Олексію Єсимонтовським,
значним товаришам Стародубського полку,
осадити хутір та побудувати млин на ручаї Вовнянці*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, его царского величества Войскъ Запорозкихъ гетманъ славнаго чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ наказному, а впредь совершенному стародубовскому, пп. старшинѣ полковой і кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ. Іжь просили насъ пп. Афанась и Алексѣй Єсимонтовскіи, значное полку Стародубовского товариство, о позволене завести і построити хутор в волномъ лѣсѣ, при купленной іхъ вотчинѣ засипати на ручаї іменуемомъ Вовнянцѣ греблю, постановити млинъ і нѣсколко человѣка осадити. Мы теди гетманъ і кавалеръ той ихъ пп. Єсимонтовскихъ прозбѣ давши у себе мѣстце, а до того респектуючи на ихъ услуги в Войску Запорожскомъ ронячие, позволяемъ імъ і хутор в волномъ лѣсѣ завести, греблю на помяненнамъ ручаї засипати, млинъ построити і людей сколко человѣка осадит, если не дѣетимется кому через тое якая перешкода і кривда, еднакъ варуемъ тое, жебы оны пп. Єсимонтовскіи не з тамошнихъ Стародубовского полку мѣсть і сель жителей, лечь захожихъ з за границѣ людей, при томъ новозаводитися мѣючомъ хуторѣ осадити, в чомъ всемъ абы ниhto імъ пп. Єсимонтовскимъ найменшой перепони чинити не важился приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октоврия 31. Року 1707.

Звишменованний гетманъ і кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1176. – Арк. 69 зв. Копія.

*1707, листопада 20. Київ-Печерський –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
стародубському полковому судді Івану Романовському
спорудити греблю та побудувати гуту і млин,
осадивши при них потрібну кількість людей*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшаго великаго государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славнаго чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалѣръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови теперь наказному, а впередь совершенному стародубовскому, пп. старшинѣ полковой и всѣмъ, кому колвекъ о томъ будетъ потреба вѣдати, сымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просыль насъ гетмана панъ Иванъ Романовскій³²⁴, судія полку Стародубовского о позволене завести и построити в власномъ отчистомъ своемъ кгрунтѣ, неподаль Мглинщини будучомъ, гуту на рѣчци, тамъже будучой, прозываемой Воронинцѣ, ручаю лѣсовомъ, засыпати греблю и построити млынъ для работниковъ гутницкихъ, и дворовъ сколько осадити людей, мы прето гетманъ и кавалеръ, той его прозбѣ давши у себе мѣстце, велелисмо выдати ему зъ канцелярии нашей войсковой сей унѣверсалъ, позволяючи якъ гуту завести, греблю засыпати и млынъ построити, такъ и дворовъ сколко осадити свободными, з заграници приходячими, а не тамошними з околичнихъ сель, одъ обиклихъ повинностей ухилиячимися, на власномъ его кгрунтѣ, если не будетъ кому дѣятися якая кривда одъ заведеня той гуты, засыпаня греблѣ, посаженя людей. Вѣдаючи теды о той выразной волѣ нашей кождый зъ старшины и чернѣ того Стародубовского полку, абы [во] всемъ вышей писаномъ не смѣли и не важилися ему пану судіи наименшой перешкоды и перепоны чинити и жадной трудности наносити, пилно варуемъ.

Данъ в Киевѣ Печерскомъ, ноеврия 20, року 1707.

Звишьменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: На оберточної сторонѣ написано: сей фундушъ унѣверсалный при запису купчому, въ року 1707, ноеврия 4 данномъ^а, велможному его милости пану Іоанну Чарнишу, судіи енералному, отдаемъ его жъ велможности. Христина Р. Романовская, Владимѣръ Рокушко Романовскій.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 14. – Матеріалы для Южной Руси.

№ 344

1707, грудня 22. Батурин –

Наказ Івана Мазепи про заборону приймати у підсусідки підданих Омбишського монастиря

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атаманови з товариствомъ села Онбиша сымъ листомъ нашимъ ознаймуем. Ижъ будучы у насъ гетмана велебный отецъ Антоній, намѣсникъ монастиря Омбыского, утисковал на васъ з товариствомъ за тое, же вы подданныхъ монастирскихъ, од повинности посполитой ухилиячихся, в сусѣдство себѣ приймете и заступаєте оных. Зачымъ, яко неслушне противко мѣстца святого постуєте, [если тое есть так, мы за тотъ вашъ поступокъ] ганячы

^а Різничитання дати за публікацією.

через сей нашъ лист, пилно и сурово приказуем, абысте, яко тих людей подданныхъ монастирскихъ, которіи уже под вами застають, не заступали, такъ и иныхъ жаднымъ способом до себе в сусѣдство приймавати и заступати оныхъ од тяглостей мужицких не важилися. О тоє и повторе вамъ приказавши, зичимъ доброго здоровья.

З Батурина, декаврія 22 д[ня]. Року 1707.

Звишьменованный гетман, рукою власною^а.

На звороті зазначено: Унѣверсаль од его милости добродѣя, щобъ козаки онѣбишские не приймавали сусѣдъ до себе.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 3 (2). Оригінал. Печатка військова.

№ 345

1707, грудня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Києво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозких гетманъ и кавалеръ Іоаннь Мазепа.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой и всему старшому и меншому того полку товариству и посполитимъ людем ознаймуемъ. Ижъ з особливою прихилности и респекту нашего ку святой обывелѣ Печерской Кіевской увольняемъ село Омбышь, маєтност тоей святой обывелѣ от тяжаровъ посполитихъ, именно от даваня на полковыи армашы и сторожѣ певныхъ уложеньхъ датковъ. Вѣдаючи прето отаковой волѣ нашой, абы никто з старшины войсковой и посполитыхъ людей не важился брати тоей на армашѣ и трубачи полковыи повинности жадной, которая нехай з иншого мѣстца на них будетъ вибирана. Также и арендовой рати, сто золотих толко, а не болшь, з того села Омбыша для убожества тамошнихъ людей до общой складки, жеби без жадной турбации брано, мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декаврія 22. Року 1707.

Звишьменованный гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 5 (1). Оригінал. Печатка військова.

^а За візрєць форми писарем було взято аналогічний наказ від 4 квітня 1699 року, з яким даний наказ збігається майже дослівно.

^б Фактично це підтвердження аналогічного за змістом універсалу від 15 травня 1697 року.

№ 346

*1707, грудня 22. Батурин –
Наказ Івана Мазепи жителям села Махнівки
ремонтувати у випадку потреби греблю Омбишського
монастиря, яку селяни використовують для проїзду*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Вамъ атаманови з товариствомъ и войтови з посполитыми людьми села Махнувки симъ универсалнимъ писанемъ нашимъ ознаймуем, ижъ прекладаль намъ велебный отецъ Антоний, намѣсникъ монастиря Онбышского, что въ греблѣ ихъ монастирской, межи селомъ Онбышемъ и селомъ Махнувкою будучой, за которою всѣ ваши находятся кгрунта, не хочете гатити и направовати. Зачымъ приказуем вамъ пилно, абысте, когда колвекъ указоватиметь потреба, тую гатити греблю не *отмовлялися* и двигнувшия всѣ такъ козаки, яко и посполитые люди, гатили и, якъ належить, умоцняли, поневажъ черезъ тую греблю до кгрунтовъ своихъ частые вы отправете поездки, о тое вамъ и повторе пилно, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декавріа 22. Року 1707.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль ясне велможного на село Махнувку для гачення греблѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 2 (1). Оригінал. Печатка військова.

№ 347

*1707, грудня 22. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про звільнення жителів села Омбиша, належного
до Омбишського монастиря і Києво-Печерської лаври,
від забезпечення провіантам і підводами переїжджих
через село старшин і військової “черні”*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит. Ижъ, беручи мы гетманъ под оборону нашу село Омбишъ, до монастиря близко него стоячого належачое; мѣти хочемъ и приказуемъ сурово, абы жаденъ з старшины и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и нихъто инший, мимоездомъ чрезъ тое село не смѣлъ и не

важилься жаднимъ способомъ людей посполитих тамошних, то есть бранемъ подводъ и вимаганемъ кормовъ и напунковъ, обтяжати, под срукгилм войсковимъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, декемврія 22. Року 1707.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль ясневелможного, жебы подводъ нѣкому не давати.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 2 а. Оригінал. Печатка військова.

1708 рік

№ 348

*1708, січня 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
полтавського полковника Івана Левенця на млин,
розташований на Новосанжарівській греблі*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливо пп: полковой старшинѣ полку Полтавського, кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, иж просил насъ гетмана панъ Іванъ Левенець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского полтавский о унѣверсалѣ на млыни куплею набитие, на вишшой греблѣ Новосанжаровской будучие, о чотирохъ колах, трохъ мучныхъ, а четвертомъ ступномъ, мы прето гетман и кавалеръ слушному его пана полковника промыслу не отмовивши, респектомъ его знаемих в Войску Запорожскомъ заслугъ тие млыни о чотирохъ колах, на Новосанжаровской греблѣ будучие, ствержаемъ, позволяючи здавна належити розмѣровие приходи отбирати, какъ хотя к лутшому своему пожитковѣ владѣти, в которомъ владѣнню, абы нѣхто не смѣлъ и не важился ему пану полковникови найменшой чинити трудности и перешкоды, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ [г]енвар[я] 7, року 1707.

Звышей менованный гетман, рукою власною^а.

Нижче зазначено: 1761 году, марта 9 го дня съ подлѣннимъ универсаломъ свѣдѣлствовали и по посвѣдетелствованію под чистимъ приписомъ перед правомъ ани иныхъ другихъ подобнихъ тому свидетельствъ не нашлося.

Полковий миргородский хоружий (підпис), войсковою канцеляристь (підпис).

Вишше писанного году мѣсяца и числа таковъ подлѣнній унѣверсалъ по изверению матки моей Агафьи Красовской, обозной полковой, обратно к себѣ принялъ и росписался Федоръ Левенець.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 52187. – Арк. 225. Копія.

^а Перед підписом зазначено “на подленномъ унѣверсалѣ подпис тако”.

*1708, січня 7. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови хорунжого Переяславського полку
Олександра Сулими Анастасії на нерухомість
під Ржищівим і Гуляниками, куплену її чоловіком*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ Войска его ц[арского] пр[есвѣтлого] велич[ества] Запор[ожского] переясловскому, старшинѣ полковой, а особливе честному отцевѣ городничему иржищевскому и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, ижъ презентовала намъ панѣ Анастасія Александрова Сулиминая, хоружая полковая переясловская, купчие, екстрактомъ з книгъ мѣськихъ переясловскихъ выданние мужу еи записи, именно: первый, року 1703, марта 4 д[ня], на греблю з ставомъ, на томъ боку Днѣпра, под Иржищевомъ³²⁶, у Параскевии Петрихи и синовъ еи, Мокия и Артема Петренковъ, купленную, на рецѣ Леглича, межи греблями Петикаловою и мѣскою Иржищевскою застающою; другий, на двѣ гребелки, нижей Гуляниковъ, на потоцѣ Гуляницкомъ, Ступкомъ прозиваемий, з лѣскомъ коло тихъ же гребелюокъ застаючимъ, Ступокъ прозиваемимъ, и зъ сѣножатою тамъже, надъ ставками помененними лежачою, Ступками прозиваемомъ, року 1704, априля 7 д[ня] у Василя Скрипченка, предъ тимъ иржищевского, а тепер ячникувского жителя, купленній, [и] просила, абисмо тие мужа еи куплѣ и записи ствердили унѣверсаломъ нашимъ. Ми прето, гетманъ и кавалеръ, тому еи паней Сулиминой прошению, аки слушному, давши у себе мѣстце, яко ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, смотрячи на [...]а записи помененныхъ трохъ гребель, лѣса и сѣножати куплю помененного пана Александра Сулими, хоружого полкового переясловского, такъ варуемъ, упоминаемъ, мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, аби въ спокойномъ тихъ трохъ гребель, лѣса и сѣножати владѣню и заживаню ништо, такъ з старшины полковой переясловской, яко и з посполства, ей, паней хоружиной, жадной и найменшой не важился чинити прикрости и перепоны, а особливе обывателѣ къ тимъ ставомъ, лѣсу и сѣножати пререченой зорувати (якъ предъ симъ самоволне чинити) не смѣли и не важились, сурово, подъ неласкою нашою и строгимъ наказанемъ, упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуричѣ. Януарія 7 д[ня], року 1708.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною⁶.

О публіковано: Сулимовский архив. Семейные бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей XVII-XVIII вв. – К. – 1884. – С. 29-30.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 172. Копія.

³ Пропуск зазначено у публікації.

⁶ Наприкінці зазначено “Съ копій”. В публікації також зазначено “Самъ Александръ Сулима во время выдачи этого универсала былъ въ плену у шведовъ”.

*1708, січня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав на ліс Малий Кормил
сестри гетьмана Мар'яни Вітославської,
черниці Києво-Печерського Вознесенського монастиря,
із взяттям лісу під гетьманську оборону*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ, Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови кїевскому з старшиною полковою п: сотникови козелецкому, атаманови городовому и войтови тамошнему и всѣмъ войсковимъ и посполитимъ уизду Козелецкого людемъ, ижъ превелебная в Богу ей милост панна Маріянна Вѣтославская, милая сестреница наша, інокія монастира девичого свято Вознесенского Печерского Кїевского³²⁷, поблизу кгрунтовъ своихъ, в уиздѣ Козелецкомъ под селомъ Крехаевомъ лежачихъ, маеть давно уже занятый лѣсъ, прозиваемый Малий Кормил, на которий просила насъ о потвержателный нашъ унѣверсаль и оборону, жебы нѣхто того лѣса не пустошилъ, теды мы по прошенію ей милой сестреницѣ нашей, велѣли видати сей нашъ унѣверсаль, через которий, яко той давно занятый лѣсъ, прозиваемый Малий Кормил, ствержаемъ, позволяючи ей милости онимъ владѣти, такъ абы нихто з старшини и черни полку Кїевского, а особливе з жителей околичнихъ сель не смѣли и не важилися в той лѣсъ вездити и пустошити оного, пишно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 12 д[ня] януарія. Року 1708.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: Унѣверсал на лѣс под Крехаевом от ясне велможного гетмана Мазепы Малий Кормиль. 1708, генваря 12.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. II 216. – 52 Г. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59293. – Арк. 16. Копія. Фрагмент.

*1708, січня 29. Глухів –
Наказ Івана Мазепи
новгородському сотникові Лук'яну Журавку
заборонити вдові стародубського
полкового хорунжого будувати греблю
на річці Свесі, на землях Новгородського монастиря
та належно покарати вбивць підданого
Новгородського монастиря, вбитого в їх селі Мезині*

Пане сотнику новгородский.

Презентоваль намъ висоце в Богу превелебний его милост господинъ отецъ архимандрита монастира вашего Новгородского, через превелебного в Богу господина отца намѣстника того жъ монастира, двѣ инквизициі, одну о занятю греблѣ на рецѣ Свесѣ, в кгрунтѣ ихъ монастирскомъ, небожчикомъ п. Ивановъ Юркевичомъ, хоружимъ полковимъ стародубовским, другую о забитю в селѣ Мѣзинѣ, маетности ихъ, ихъ же подданого, от одного товариша Пѣхотного Полку, пана Димитріа Чечеля, з двома тамошними жъ мѣзинскими жителями, подсосѣдками козацкими; и просылъ насъ, жебы тая гребля, небожчикомъ Юркевичомъ в кгрунтѣ ихъ занятая, не была привожена в совершенство, а помененніи убийци были по достоянію скараны. Мы прето, пишуци до в[ашей] м[илости] сей нашъ листъ, пилно жадаемъ и приказуемъ в. милости, абысь, за одобранемъ оного, предложилъ именемъ нашимъ овдовѣлой женѣ небожчика Юркевича, чтобъ она не важилася тоей греблѣ в совершенство приводити, если не упросит его, отца архимандрити з братією, албо не учинить якого з ними постановленя, жебы позволили ей тую греблю, небожчикомъ мужемъ еи в кгрунтахъ ихъ занятую, кончити, бо любо и выдаются з канцеляріи нашої войсковою на займане гребел унѣверсалы (:який може и небожчику мужу еи данъ:), однакъ виражається в оныхъ варунокъ той, если не буде кому где од занятя якої греблѣ дѣятися яка кривда и перешкода. А поневажъ, якъ зрозумѣлисмо з тоей инквизициі, же когда бъ совершилася тая гребля, то много бъ монастирского лѣсу, в которомъ и бортного дерева ест немало вдовжъ и вшир, вода подтопила, теде для того приводити оной в совершенство, хочъ имѣть нашъ унѣверсаль, не позволяемъ. Убийцы зас помененніи, любо самое право инстикгуеть, жебы были на горлѣ караны, однакъ когда перед тимъ оны на здорове того ихъ подданого не ватовали и не з умыслу, лечъ на подгуляню в шинку до смерти оного з оказіи приправили, а до того и нихто не настоить, жебы на горлѣ ихъ карати, прето и мы от смертной казни свободними чинимъ оныхъ. Токмо приказуемъ в. м[илости], абысь захавши в помененное село Мѣзинъ и знесшися з атаманомъ сердюцкимъ и атаманомъ тамошнимъ мѣзинскимъ, велѣлъ передъ всѣмъ народомъ непремѣнно всѣмъ троимъ по сто кіювъ добрихъ дати, и приказалъ з худобъ ихъ за душу небожчиковскую

сорокоустъ наняти, стол поминалній и иніи церемоніи по обычаю христіанском поотпровати. Тое и повторе пилно, а пилно в. м[илости] приказавши, его жъ поручаем Господу Богу.

З Батурина, генваря 29. Року 1708.

В. милости зычливый Іванъ Мазепа, гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. зазначено: Пану Лукіану Івановичу Журавку, сотникови новгородскому. О убийцахъ мѣзинскихъ и о Юркевичовой греблѣ, жебы не кончена, на рецѣ Свесѣ.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 60279. – Арк. 1-2. Оригінал із залишками печатки.

№ 351

**1708, травня 10. Біла Церква –
Універсал Івана Мазепи
про дозвіл значному військовому товаришеві
Євстафію Панкевичу побудувати млин
на річці Усі**

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннь Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите пану полковникови Войска его царского величества Запорожского стародубовскому, такъже пану сотникови почеповскому и пану дозорцѣ нашему почеповскому ж, тепер и на потомъ мѣючому быти, ознаймуемъ, ижъ панъ Евстафій Панкевичъ, значный товаришь войсковый, усмотрѣвши мѣйсце, ни в чомъ никому непенное, на ричцѣ Усѣ³²⁸, под селцемъ Устиновимъ будучое, до занятя греблѣ и млинового на оной строения способное, просиль нашего на тое унѣверсалу, з которимъ бы моглъ на помянутой ричцѣ, безъ найменшой ни *от* кого перешкоды, греблю засипати и млинъ построити. Мы прето гетманъ и кавалеръ, тому его, пана Панкевича, прошению не *отмовивши*, а респектуючи на его вѣрние и зичливые не *от* теперъ в Войску Запорожскомъ ронение и ронячиесе услуги и прислуги, до которыхъ и въпередъ, яко годного и згодного заохочуючи, казалисмо з канцеллярии нашей войсковой сей нашъ на заняте греблѣ и построене млина на ричцѣ Усѣ ему, пану Панкевичу, видати універсаль, которого повагою и крѣпостию пилно варуемъ и подъ срокгимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, абы нѣхто, а особливе п. сотникъ почеповский и п. дозорца тамошний не смѣлъ и не важилься в занятю греблѣ, построению млина и въ *отбираню* належитих приходовъ, когда въ совершенство *придет*, *найменшей* чинити трудности и перешкоды. Варуемъ однакъ, абы *от* занятя тоей греблѣ и построения на оной млина не было кому зъ жителей тамошнихъ яковой в кгрунтахъ шкоды.

Якая воля наша абы ни *от* кого не была нарушена и повторе упоминаемъ и срокго приказуемъ.

Дать в Бѣлой Церквѣ, мая 10, року 1708.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 1-1 зв. Копія.

НМІ України. – РД. Оригінал.

№ 352

1708, травня 14. Біла Церква – Універсал Івана Мазепи про спорудження укріпленъ Іванполя жителями околиць сїл

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалер Іванъ Мазепа.

Вам, старостѣ нашому іванполскому, атаманови городовому тамошнему з товариством и войтови з посполитыми людми, такъже атаманомъ и войтам сѣлским з посполством сымъ нашим унѣверсалным писаніем ознаймуемъ, ижъ под часъ сего военного времени для наступующих непріятельских небезпеченствъ приказалисмо город ваш Іванполь, такъ валом, яко и палямы добре укрѣпити: зачым, абысте всѣ обще, такъ городяне, козаки од походу позосталые и посполитые, яко и всѣ обще селяне, около города Іванполя под державцами духовными і свѣцкими будучие, для своєї общей обороні около уфондованя и укрѣпленія того своего города Іванполя без всякой спреки тшчливе і нелѣнively приложили стараня и працы, а именовите тыи нижейвыраженныи села мають чинити помощь и працювати около того дѣла валового городового: Середина Буда, Слобода Черняцкая, Ромашков, Юриновка, Дуплиновка, Пагаровка, Камянка, Шатрища, Івоть, Палѣвка, Імшаная, Журавка, Недбаговка, Войтовка, Чуйковка и Дорошовка: тое вам всѣмъ городянамъ и вишейвыраженным селянамъ пилно приказавши, имъ же жычимъ доброго *от* Господа Бога здоровья.

Данъ в Бѣлой Церквѣ, 1708 року, 14 д[ня] мая.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ІДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 1954. Фотокопія з оригіналу. Печатка військова.

Там само. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 1895 (1). Копія.

**1708, червня 11. Біла Церква –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівської архієпископії на уланівські ґрунти,
які залишили її колишні піддані**

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозских гетманъ и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите жителемъ улановскимъ, подданимъ прежде катедралнымъ чернѣговскимъ и въ прочку, увойшовшимъ в зарубежние села, ознаймуемъ, ижъ ясне в Богу преосвященный его милост отецъ архієпископъ чернѣговский доносилъ намъ, что вы з своего легкомыслия, удалившиися зъ тоей до катедри Чернѣговской належачой маетности за границу, кґрунта позосталие свои продаете, поля, туда приежджаючи, засѣваєте, а засѣвки зъ копи жати позволяете и всякие пожитки, власне якъ тамъ живучи, зъ своихъ угодий отбираете, що, яко неслухне и праву, здавна ухваленому, противно дѣється, такъ мы вамъ тот самовольный поступокъ сурово ганячи, пилно упоминаемъ и под жестокимъ каранемъ приказуемъ, абысте до тих своихъ позосталих кґрунтовъ од сего часу жадною мѣрою не интересовалися, поліовъ тамъ не засѣвали, а нѣ оних кому иншому позволяли засѣвали, такъже и засѣвковъ, якіе там найдуются не важилися забирати, поневаж всюды такое обыкновение ест, же по одеяшлих на иншие мѣйсце для жития подданихъ, кґрунта их на державцовъ спадають, а они тратят свою сукцессию. Для чого вамъ и повторе пилно приказуемъ, абысте жадного дѣла до своихъ кґрунтовъ одѣйшлих не имѣли.

Данъ в Бѣлой Церквѣ, іюня 11. Року 1708.

Звишъименований гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Лист ясне велможного пана гетмана Мазепы, абы зейшлие бившиє поданые, живучи на сторонѣ, не важилися кґрунтовъ улановских засѣва[ти и] никому продавати.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 296. Оригінал. Печатка військова.

**1708, липня 7. Обоз під Тетісвим –
Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському
Мгарському монастиреві на Ковжизький ліс**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Вамъ, пану сотниковѣ великобудискому, атаманови и войтови тамошнимъ, симъ нашимъ писаніемъ чинимъ вѣдомо, иж скаржился намъ чрезъ супплику свою на вас велебній отецъ Савватій Вербицкий, намѣсникъ монастыра Мгарского Лубенского, зо всею тамошнею братією о тое, же любь оны презентовали вамъ нашъ унѣверсаль, данній имъ на оборону лѣса ихъ, прозиваемого Ковжижа, однакъ вы легце тот нашъ унѣверсаль поваживши, и нѣ во что вомѣнивши, оній ихъ лѣсъ нѣ на що спустошили, не тилко рубанемъ для гаченя греблѣ своей Великобудиской хворосту, але и воженемъ потребного дерева много шкоды в немъ учинили. В якой своей кривдѣ и шкодѣ просилъ онъ, преречонній отецъ намѣсникъ, з братією у насъ з васъ слушной святой справедливости. Зачимъ мы приказуемъ вамъ, абысте ви за одобранемъ сего нашего писанія всю шкоду в лѣси ихъ, чрезъ васъ починенную, имъ законникомъ слушне и належите нагородили, и вперед не важилися такой дерзости мѣти и большъ шкоды имъ в томъ лѣси, унѣверсаломъ нашимъ обварованомъ, чинити. А що есть унѣверсаль нашъ в себе за нѣзащо поставили, якій повинны были есте ненарушоне заховати, и в немъ приказанне вираженное непремѣнно исполняти, теды, яко тотъ вашъ дерзновенній поступокъ, васъ сурово ганымъ, такъ упевняемъ вас, же часу своего за тое будете значне от насъ скараны. Е[с]лисмъ бы засъ вы по по сюмъ приказанню нашомъ листовномъ не уконтентовали ихъ законниковъ за ихъ шкоды, теды за высланемъ от насъ туда на розискъ особы, и за притяженемъ васъ предъ судъ Енералній, будете вдвое тую шкоду илбо пополняти, и винѣ правной подлягати.

Данъ в обозѣ под Тертѣвемъ³²⁹, іюля 7, 1708 року.
Звышъменованній гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 42-42 зв. Копія, має назву “Потвердителній унѣверсаль Івана Мазепи, гетмана, на лѣсъ Кожижскій”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 178. Копія.

№ 355

1708, серпня 8 чи 20. Русанів – Універсал Івана Мазепи про захист прав Києво-Печерського монастиря на використання млина, розташованого на Козелецькій греблі

Пресвѣтлийшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетман, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского величества Запорожского кієвскому, паномъ старшине полковой, такъже пану сотникове козелецкому с тамошнимъ урядомъ, особливе мелникомъ на греблі Козелецкой млины маючимъ, і

^a Наприкінці у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

кождому, кому колвекъ о том вѣдати надлежитъ имѣть, сим нашимъ уневерсалнымъ писаніемъ ознаймуемъ, иж прикладад намъ висоце в Богу превелебный господинъ отецъ наместникъ монастыря свято Печерского Кіевского з братією, что в млине их, на гребли миской Козелецкой стоячем, збороня[ю]т никоторые особы, а именно мелники, на той гребли млини мѣючіе, над давніе права и вневерсалах наши[х] и прошлых антецессоров наших, безречезно молоти, которого млына до предреченного святой обители для служенія божественныхъ литоргій на просфурѣ наиболее бываееть приход. Яко теды мы тых особ и мелников тот противной давнымъ правам, уневерсаломъ нашимъ и бывшихъ гетманов, поступокъ ганим, такъ пилно мѣти хочемъ наминаем и грозно приказуем, абы ниhto, такъ з старшины полковой и уряду миского козелецкого, яко и мелники помененные, давныхъ прав и уневерсалов нарушати не важились и безпѣчно в той святой Печерской обители в млине молоты не зборонялы, якої воли нашой, абы непременно чинилось задосыть, повинны старшина меская козелецкая досматривати, которой пилно о тое приказуем.

Дан в Русанове, августа 20 дня, року 1708.

[Звыш менованный] гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 217. – Арк. 301-302. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Арк. 335-336. Копія, з дагою 8 серпня 1708 року, місце видання універсалу зазначено як “в Русалове”.

№ 356

***1708, серпня 24. З обозу під Биковим –
Наказ Івана Мазепи київському війту з магістратом
у справі про повернення Прилуцькому Густинському
монастиреві двора у Києві, який раніше колишній
ігумен монастиря Жданович продав Кочубею***

Мой ласкавий приятелю, пане войте кіевський зо всѣмъ майстратомъ.

Поневажъ превелебный в Богу господинъ отецъ Ждановичъ, ігуменъ бывшій монастыря Густинского, неслушне учинилъ, же безъ согласія всей тоей Святой Густинской братіи двор ихъ монастырський, в Киевѣ стоячій, за ігуменства своего тамошнего Густинского небожчику Кочубееви продалъ, о чомъ тое дажъ суплѣковали до насъ всѣ обще законники воспомянутаго монастыря, просячи, абы небожчикъ, Кочубей, гроши свои за тотъ ихъ дворъ данный принялъ, а двора имъ уступил, на що онъ Кочубей и соизволилъ былъ, тылко просилъ о виждане, нимъ сынъ его Кочубеевъ з школь латинскихъ тамошнихъ выйдеть. Теды пилно

^а Перед підписом зазначено “у подлинной крѣпости пишеть”, після підпису написано “с оного листа от записки пошлин пят алтын взято. Принель Василей Митрофанов” та “У сей крѣпости печат одна”.

в. милост жадаемъ в тое, абысь двор оный привернулъ и отдалъ в первобытное владѣніе законникомъ вышейреченной обители, и если хто *от* небожчика в томъ дворѣ живеть, уступити з оного тому приказаль, кгда ж оныи законники *отложили* гроши до скарбу Войскового, а до того не повинна легкація побожныхъ людей *от* церквїи Божїихъ и святыхъ обителей жаднымъ способомъ *отдалятися*. О що и повторе в. милость жадаючи, пишно засылаемъ ему жъ зичливое наше поздоровлене.

З обоу *от* Быкова, августа двадцать четвертого. Року тысяча сѣмсотъ осмого.

В. милости зичливый прїятель, Іванъ Мазепа, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^а.

Сей нашъ листъ велѣте в. милость до книгъ приняты и выдати имъ отцемъ густинскимъ екстрактомъ з книгъ оный в твердость в потомный часть^б.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216-Д. Оригінал випису з мїських книг справи про повернення київським магістратом Густинському монастирю двора, який раніше був проданий монастирем Кочубею, що включає зазначений наказ І. Мазепи. Має такий початок “Випись з книгъ мѣських права Майдебурского ратуша Кїевского. Року тысяча сѣмсотъного осмого, месяца септеврія, дня шестого. Его царского пресвѣтлого величества в ратушу Кїевском перед нами Димитріем Полоцкимъ упривілюваннимъ войтомъ, а Гарасомъ Петровичемъ рочнымъ бурмистром и перед райцами и лавниками: ставши персоналѣгеръ честные в Богу отцы іеремонах СерафіонъЗахарїевичъ и іеродїаконъ Іеремїя, законники монастира святыхъ живоначалныхъ Троицы Густинского, подали висоце поважный его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозскихъ гетмана, славнаго чина велможнаго его милости пана Іоанна Мазепы листъ приватне до всего майстрату писанный, который листъ мы *первей* перед собою казали вычитати, а по вычитан[іи], яко рѣчь слушную и поважную в книги нынешные мѣские кїевскїе вписати позволили, который слово в слово такъ ся в собѣ маеть.

№ 357

1708, серпня 30. Биків – Універсал Івана Мазепи про дозвіл лукомському священикові Петру Петровичу побудувати млин в селі Онушках

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ і кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ лубенскому, старшинѣ полковой, а особливе п. сотниковѣ лукомскому, атамановѣ з товариствомъ и войтовѣ тамошнему з посполитими людми и кождому, кому бы колвекъ теперъ и на потим вѣдати о томъ надлежало ознаймуемъ: ижъ просилъ насъ честній отецъ Петро Петровичъ, священникъ лукомскїй, о фундушѣ на засипане греблѣ и построене млинка для пожитку

^а Перед підписом зазначено “У того листу печать войсковая притиснена и подпись руки рейсмтарской тыми выражень словы”.

^б Перед припискою зазначено “А на боку того листа такъ написано”.

своего в уездѣ Лукомскомъ в селѣ Онушках на рѣчцѣ Оржицѣ³³⁰, на мѣстцу ни в чомъ никому непенномъ. Ми прето гетманъ и кавалеръ, принявши прозбу его за слушную, яко позволяемъ ему честному отцу Петру на томъ мѣстцѣ греблю засипати и, млинок на оной построивши, всякіе розмѣровіе приходи отбирати, такъ пилно варуемъ и грозно приказуемъ, аби нихто з старшини и черни войсковихъ и посполитих того полку обывателей не смѣлъ и не важился в томъ ему отцу Петрови жадной найменшой чинити перепони, варуемъ однакъ тое, аби з засипаня тоей греблѣ и построеніа млинка околичнимъ кгрунтамъ, поблизу будучимъ, аби жадная не дѣлалася кривда и шкода. Яковой волѣ нашей аби во всемъ било за досить чинено, повторе и подесеате варуемъ и приказуемъ.

Данъ въ Биковѣ, августа 30 д[ня]. Року 1708.

Звышъ менованій гетманъ, рукою властною³.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57717. – Арк. 249. Копія.

№ 358

1708, вересня 27. В обозі біля Бикова – Універсал Івана Мазепи про надання на Чернігівську архієпископію гетьманських млинів, розташованих біля Іванполя на річці Білиці

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы колвекъ о томъ тепер и в потомные часы вѣдати належало, всякой кондиціи и годности духовного и мирского стану людемъ, а особливе всякой старшынѣ реименту нашего ознаймуемъ: ижъ мѣючи мы млыны, на власныхъ нашихъ вѣчистою куплею набытыхъ грунтахъ, в согнѣ Глуховской, близко маетности нашей же Іванполя, на рецѣ Бѣлицы, власнымъ коштомъ и старанемъ построеные, яко приватнымъ писаніемъ прежде за дней житія блаженныя памяти преосвященного Феодосія Углицкого, архієпископа чернѣговского, надалисмо оные катедрѣ Чернѣговской для вѣчного молитвенного за душу свою воспоминанія, такъ теперъ и публичнымъ сымъ нашимъ унѣверсаломъ, тыежъ Бѣлицкіе млыны наши Дому архієрейскому архієпископіи Чернѣговской нынѣшнему ясне в Богу преосвященному господину его милости отцу Іоанну Максимовичу, архієпископу чернѣговскому и новгородскому, и по его милости мѣючимъ быти того архієрейского престола наслѣдникомъ, надаемъ, ствержаемъ и в зуполную вѣчистую поссессію летуемъ, позволяючи з оныхъ всякіе розмѣровые пожытки и користи ку общой Дому архієрейского ползѣ употребляти, и, якъ хотя, по своей имъ воли диспонувати. Зычимъ, абы нихто з власти духовной, такъже з старшыны и черни реименту

³ Після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

нашого войсковою и посполитой, не смѣлъ и не важылся теперь и в потомные часы вышписаныхъ млыновъ Бѣлицкихъ от Катедры архієпископіи Чернѣговской отдаляти и в отбиранію приходячихъ з оныхъ пожитковъ наименшой перешкоды чинити, пилно и грозно варуемъ и приказуемъ, чога и по сукцессорахъ нашихъ непремѣнно мѣти хочемъ и судомъ Божиимъ, предъ которій всѣмъ намъ явитися подобаеть, запрѣщаемъ.

Данъ з канцеляріей войсковою, септеврїа 27. Року 1708. В обозѣ от Быкова. Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 300. Оригінал. Печатка військова.

№ 359

1708, вересня 27. В обозі під Биковим – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на двір Кочубея в Києві

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому бы колвекъ з духовного и мирского стану людей о томъ вѣдати належало, теперь и в потомные часы, сымъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ превелебный в Богу *господинъ* отецъ Іовъ Мартиновичъ, ігумень монастиря Густинского з братією, презентоваль намъ интромиссію, на маистратѣ кієвскомъ писанную, служащую обьтели Густинской, на дворъ в Києвѣ, близко церкви Воскресенія Господня положенемъ знайдуючійся, которій то дворъ превелебный в Богу отецъ Ждановичъ, бывший ігумень тоей же святой обьтели, без согласія братіи продать былъ небощику Кочубееви, а теперь онъ отецъ ігумень нынѣшній, за *отложенемъ* суммы, знову в область обьтели своей по листу нашомъ приватномъ до пана войта кієвского з маистратомъ писанномъ одобраль и просиль нашего на тотъже дворъ унѣверсалного, для совершеннѣйшой в потомный часъ крѣпости, потверженя. Мы прето гетманъ, тому его *отца* ігумена прошенію слушному давши у себе мѣстце, казалисмо выдати з канцеляріей войсковою сей нашъ унѣверсалъ, которого повагою, яко ствержаем в первобытнюю обители святой Густинской вѣчистую посессію тотъ дворъ, позволяючи з онога якіе можно пожитки ку общой монастирской ползѣ отбирати, такъ и плецъ небощыкомъ Кочубеем к тому жь двору прикупленный, для спасенія души небощиковской и молитвенного поминанія, вѣчисто жь надаемъ з поселеніемъ тамо будучимъ. Зачымъ, абы ниhto з духовного и мирского стану предреченой святой обьтели Густинской в спокойной посессіи того *откупленого* двора и вновъ наданного плецу не смѣлъ и не важился жадной наименшой чинити перешкоды и кривды, приказуемъ. А особливе пилно варуем и приказуемъ, абы ниhto згола з духовной же власти и свѣцкой, а найбарзѣй з потомковъ небощика Кочубея, не важился вѣчными часы, такъ в двор *тот*, яко

и в плечь наданный, втручатися и чи то купным способомъ, чи ли иншымъ якимъ, *от* обители святой *отдаляти*. Поневаж подлуг права духовного и свѣцкогo побожная ле[к]гація не повинна никогда ни продажею, а ни яким иншим способом *от* церкви Божой *отдалятися*, такая наша воля и указъ, абы тепер и в потомные часы наймнѣй нарушена не была, повторе и подесеяте пилю варуемъ и приказуемъ.

Данъ в обозъ *от* Быкова, септеврїя 27. Року 1708.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: На двор кїевский гетманский, тутже и на прикупленный *пляц* *от* небожчика Кочубея, *от* пана Івана гетмана Мазепи. Году 1708. Септевр: 7.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 179. Фотокопія з оригіналу.

№ 360

1708, вересня 29. В обозі під Биковим – Універсал Івана Мазепи про надання роменському атаманові Якову Лук'яновичу села Процівки

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалѣръ Іванъ Мазепа.

Пану полковниковѣ Войска его царского величества Запорожского лубенскому, п. п. старшинѣ полковой, особливе пану сотнику роменському з урядомъ тамошним и кождому, кому би колвекъ в томъ вѣдати належало, симъ писаніем нашимъ ознаймуемъ, ижъ видячи ми гетманъ, пана Якова Лукяновича, атамана на сей час городового роменского, ку нам зичливого и респектуючи на его в Войску Запорожском ронячіе услуги, а до того в справности его на атаманствѣ, надалисмо ему и симъ унѣверсаломъ нашим зтвердили в владѣніе село Процовку, под городомъ Ромном будучое, позволяючи од посполитих людей всякіе належачіе повинности и послушенства одбирати до ласки войсковой. Зачим мѣти хочем и пилю варуемъ, аби якъ панъ полковникъ лубенский и п. сотникъ роменский и з иншими тамошними урядовими, такъ и кождий з старшини и чернѣ того полку, вѣдаючи о той волѣ нашої, не важилсѣ ему п. атамануви владѣнїю тим помянутим селомъ, в одбираннїю од тамошних жителей обиклих повинностей и послушенствъ наймен[ш]ой кривди и перепону чинити. Войтови зась того села и всѣмъ посполитим жителем (опроч козаковъ) грозно приказуем, жеби достойное пошанованнїе, яко державци своему виражали, послушенства оддавали и повинности уищали без отречення.

Данъ в обозъ под Биковом, септеврия 29, року 1708.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55333. – Арк. 186. Копія.

^а Після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковое”.

*1708, жовтня 30. Дегтярівка –
Закличний лист Івана Мазепи
до стародубського полковника Івана Скоропадського
з поясненням причин розриву з Московою
та закликом і наказом звільнити Стародуб
від московського гарнізону, або, якщо це неможливо,
відступити до Батурина*

Мой ласкавый пріятель, пане полковнику стародубовській!

Нехай тое будетъ в. милости вѣдомо, ижъ мы, гетманъ, видячи Отчизну нашу Малороссійскую до крайней уже приходячую згубы, когда враждебная намъ здавна потенція московская тое, что отъ многихъ лѣтъ въ всезлюбномъ своемъ намереніи положила, теперь, зъ упадкомъ послѣднимъ правъ и волностей нашихъ, почала приводити в скутокъ, кгда безъ жадного о томъ зъ нами согласіа зачала города малороссійскіе въ свою область отбирати, людей нашихъ зъ онихъ повигонявши, по[г]рабованихъ и до конца знищенихъ, своими войсками осадувати; и нехай бы то чинили въ полку Стародубовскомъ, Чернѣговскомъ и Нѣжинскомъ, мѣючи, изчисляючи зъ вроженой своей хитрости лживые причины будто для обороны отъ наступленія войскъ шведскихъ тое чинять, лечь и около далнихъ городовъ, куды войска шведскіе никогда не мѣслятъ наступати, заходилися уже были, кгда до Полтавы два полки зъ Бѣлгорода³¹ ординовано; а и надъ иншими городами тое жъ бы власне виполнилось, если бы мы зъ обykleй нашей ку Отчизнѣ Малороссійской горливости тому ихъ злому намѣренію не запобѣгли. А до того не тилко отъ зычливыхъ пріятелей мѣючи тайные престороги, лечь и самы тое явными доводами видячи и совершенно вѣдаючи, же насъ гетмана, енералную старшину, полковниковъ и увесь Войска Запорожского началъ, врожеными своими прелестми хотять къ рукамъ прибрати, въ тиранскую свою неволю запровадити, имя Войска Запорожского згладити и козаковъ въ драгонію и солдати перевернути, народъ зась^a Малороссійскій вѣчне себѣ поработити. И если бы же Господъ помогль намъ отъ тиранскихъ ихъ рукъ избѣгти, то певне бы тое ихъ намѣреніе непріязненное свой одобрато скутокъ. Кгда жъ не для чого иншого Александръ Меншиковъ и князь Димитрій Михайловичъ Голицинъ зъ войсками своими къ намъ поспѣшали, не для чого иншого прелестми своими, першъ зъ Войскомъ, а потомъ самого зъ старшиною до обозовъ своихъ московскихъ бавили, тилко жебы насъ всѣхъ могли забрати въ тяжкую неволю, а, не дай Боже, и на тиранскіе муки. Надъто видячи и тое, же потенція московская безсилная и невоенная бѣгствомъ всегда отъ непреоборимыхъ войскъ шведскихъ убѣгли, лечь огнемъ, рабункомъ и немилосерднымъ мордерствомъ руиновати и города въ свою область отбырати пришли, удалисмося за согласіемъ и общимъ зъ панами енералними особами, полковниками и всего Войска Запорожского

^a Так у копії, можливо початково в оригіналі було написано “наш”.

старшиною постановлениємъ въ непреборимую наяснѣйшого короля, его милости, шведского протекцію, мѣючи въ Бозѣ всемогущомъ, единомъ, обесдолнихъ заступнику, любящому правду и ненавидящому лжу непостыдную, надежду^а, же Отчизну нашу Малороссійскую и Войско Запорожское его королевское величество всегда щастливымъ своимъ и непобѣдимымъ оружіемъ отъ того московского тиранскаго ига оборонить, уволнить и отнятіе намъ права и волности, не тилко привернетъ, лечъ зъ общою ползою и зъ несмертелною въ потомнихъ вѣкѣ Войска Запорожского славою умножить и розширить, въ чомъ насъ и королевскимъ своимъ никогда не отмѣняющимся словомъ и данною на писмѣ ассекраціею упевнилъ и утвердилъ. Зачимъ в. милость, яко естесь правдивый Отчизны своей сынъ, не зичачи оной крайней погибели, знищенія и руины, берись до единого зъ нами всѣми согласія и до сполной тоей жъ Отчизны своей обороны; а старайтесь всѣми способами по данному себѣ отъ Бога розуму и искуству московское войско зъ Стародуба искоренити, согласившись въ томъ зъ панами полковниками переясловскимъ и нѣжинскимъ. Певны того будучи, же потенція московская ничего не можетъ тамъ в. милости и городу Стародубу зашкодити, которая вскорѣ будетъ оружіемъ королевского величества шведского въ свои загнана границы; а еслибысь в. милость до искорененія того кгварнѣзону московского, въ Стародубѣ застающого, столко силы и способу не мѣль, теды радимъ в. милости оттуль уходить и до боку нашего въ Батуринъ зъ товариствомъ поспѣшити, жебысь не попалъ зъ неветованымъ жалемъ нашимъ въ московскіе руки. О тое в. милости и повторе пилно жадаючи, горливістю и любовію ку Отчизнѣ обовязуючи, и приказуемъ, ему жъ зичимъ доброго отъ Господа Бога здоровья.

Зъ Дягтирувки. Октовріа 30, року 1708.

В. милости зичливый пріятель, Иванъ Мазепа, гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Подлинникъ, за подписью Мазепы, писанъ на листѣ бумаги, который былъ сложенъ пакетомъ и запечатанъ печатью войсковою, на красномъ воску под кустоді[е]ю.

На пакетѣ надпись: моему ласкавому пріятелеви пану Ивану Скоропадскому, полковникови Войска Запорожскаго стародубовскому пилно.

Надъ надписью помѣта: письмо ізмѣнника Мазепы прелестное.

На копіи написано: вѣрно К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрлял С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2670. – Арк. 1-2. Копія, має назву “1708 года, октябрія 30. Письмо гетмана Мазепы къ стародубовскому полковнику Ив. Скоропадскому о причинахъ своего перехода къ шведскому королю, съ убѣжденіемъ прибыть съ полкомъ въ Батуринъ”.

О п у б л и к о в а н о: Источники Малороссійской исторіи, собранные Д.Н. Бантышемъ-Каменскимъ и изданные О. Бодянскимъ. – М. – 1859. – Ч. II. 1691-1722. – С. 173-175.

История Малороссии Николая Маркевича. – М., 1842. – Т. 4. – № XLVIII. – С. 217-220.

^а У копії “недежду”.

*1708, листопада 15. Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Веркїївську сотню
Нїжинського полку про заборону слухати накази
Москви та щодо ненадання допомоги для посилення
московського гарнізону в нїжинській фортеці*

Іванъ Мазепа, гетманъ и кавалер Войскъ Запорожскихъ.

Вамъ, пану сотникови веркѣвскому, атаманови городовому, и войтови тамошнему, и всѣмъ старшимъ и меншимъ войсковымъ и посполитимъ тоей сотнѣ обывателем, зичичи доброго *от* Господа Бога здоровья, сымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ дойшло намъ вѣдати, же головный всѣмъ намъ ворог, Москва, в Нѣжинѣ застаючая, повелѣваетъ вамъ своими указами и примушаетъ циле, чтобъ есте ишли до фортеці Нѣжинской в осаду, зачимъ перестерегаемъ васъ, а ораз пилно и приказуемъ, абысте жадных московских указовъ не слухали, на прелести их не склонялися и у осаду помянутой фортеці Нѣжинской не ишли, жебысте в оной з головами и худобами не пропали, кгдижъ мы вскорѣ при помощи Божой и при помощи короля его милости шведскаго, з данними намъ *от* его жъ величества войсками, не тилко около тоей Нѣжинской московской фортеці, лечъ и около всѣхъ будучихъ в Малой России московскихъ фортець, промисль чинити хочемъ, а вѣдайте вы всѣ тое, что Москва, застаючимъ в Нѣжинѣ войскомъ своимъ, не можетъ дати одсѣчи, понеже и сама къ своимъ границамъ *от* войскъ шведскихъ уступаеть, оставивши нас и Малую Россию безоборонную и безпомощную, да и тое всѣмъ вамъ явно *ест*, же тая Нѣжинская московская фортеца цилому полку Нѣжинскому тяжкая, на сердцу болучия, а такъ повторе перестерегаемъ и напемѣнаемъ васъ, абысте жаднимъ московскимъ указомъ не повыновалися и оных не слухали, также и до фортеці Нѣжинской в осаду не ходилися, лечъ по прежнему на своихъ осѣдлостяхъ мешкаючи, были певни цилости, рейментарскимъ словомъ и христианскою совѣстию обнадеживаемъ и поручаемъ их же в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Батуринѣ^а, ноевр: 15. Року 1708.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: В сотню Веркиевскую.

На окремому аркуші пізніше зазначено:

1708. Ноебр. 15 д. Универсалъ бывшаго гетмана Мазепы къ сотнику вертѣвскому, повелѣвающій не слухать указовъ великороссійскихъ, и не итить для осады Нѣжинской крепости.

Сдѣлана копія для напечатанія въ изданіяхъ Кіевской Коммиссіи в 1852 г.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 2002. Фотокопія з оригіналу.

^а Так в оригіналі, власне Мазепа дійсно міг в цей час бути в спаленому Батурині, що побічно підтверджується щоденником Д. Крмана, який зупинявся тут з шведським військом близько 22-23 листопада за н. ст. (12-13 листопада за с. ст.).

*1708, листопада 19. Гадяч –
Наказ Івана Мазепи
опошнянській старшині прибути в Гадяч*

Іванъ Мазепа, гетманъ и кавалер Войскъ Запорозкихъ.

Вамъ, пп. сотникомъ наказнимъ опошнянскимъ, атаманови городовому и войтови тамошнему, пилно сымъ писанемъ нашимъ приказуемъ, абысте за одобраниемъ оногo зараз прибували до насъ в Гадячъ для певныхъ дѣлъ, тое и повтoре пилно вамъ приказавши, поручаемъ ихъ же в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Гадячoм, нoевр: 19. Року 1708.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: В Опошнее³³².

На окремому аркуші пізніше зазначено:

1708. Нoевр. 19 д. Указъ гетмана Івана Мазепи градоначалникамъ опошнянскимъ o скорѣйшемъ к нему въ Гадячъ пріездѣ для нѣкоторыхъ дѣлъ.

Сдѣлана копія для напечатанія в изданіяхъ Кіевской Комиссії в 1852 г.

1709 рік

№ 364

*1709, березня 30. Будище –
Пройжджий лист Івана Мазепи посланцям
семигородського князя до шведського короля
Даніелю Крману та Самуїлу Погорському
на зворотний проїзд через козацькі
та підвладні Туреччині землі*

Іоаннь Мазепа, гетмань Войскъ Запороскихъ с обоихъ сторонъ Днепра. Славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ.

Ознаймуемъ симъ подорожнимъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить. А особливе в Панствѣ наяснѣйшого Порты Оттоманской ихъ милостемъ паномъ властелиномъ и всякої кондиціи и достоинства людемъ: тутже и паномъ старостинамъ^а и всему старшому и меншому Войскъ Запорожскихъ городового и низового, рейменту нашего, товариству, иж ихъ милост[и] панъ Данѣль Керманнъ³³³ и Самуиль Погорский з прочіими своїми людами, посланними з Панства Венгерского от наяснѣйшого кіонженця его милости усѣмеградского, были въ певныхъ того жъ Панства Венгерского інтересахъ у двору наяснѣйшого короля его милости шведского, которіи теперъ зъ належитою отправою черезъ Панства наяснѣйшой Порты Оттоманской восвояси поворачаютъ. Зачимъ, абы всюда онихъ з Панства Венгерского посланниковъ доброволне без задержанія пропущано, и якої бы потребовали учинности, тоєи высвѣдчати неотмовляно, велце ихъ мил: пановъ властелиновъ въ Панствѣ наяснѣйшой Порты Оттоманской жадаемъ и просимъ, обещуючи сусѣдственною приязнію тоє взаємствовати. Старшинамъ засъ рейменту нашего, Войскъ Запорожскихъ городового и низового, пилно приказуемъ.

Данъ в Главныхъ Кватерахъ, в Будищи, марта 30го. Року 1709.

Звишъменнований^б гетман и кавалер, рукою власною^в.

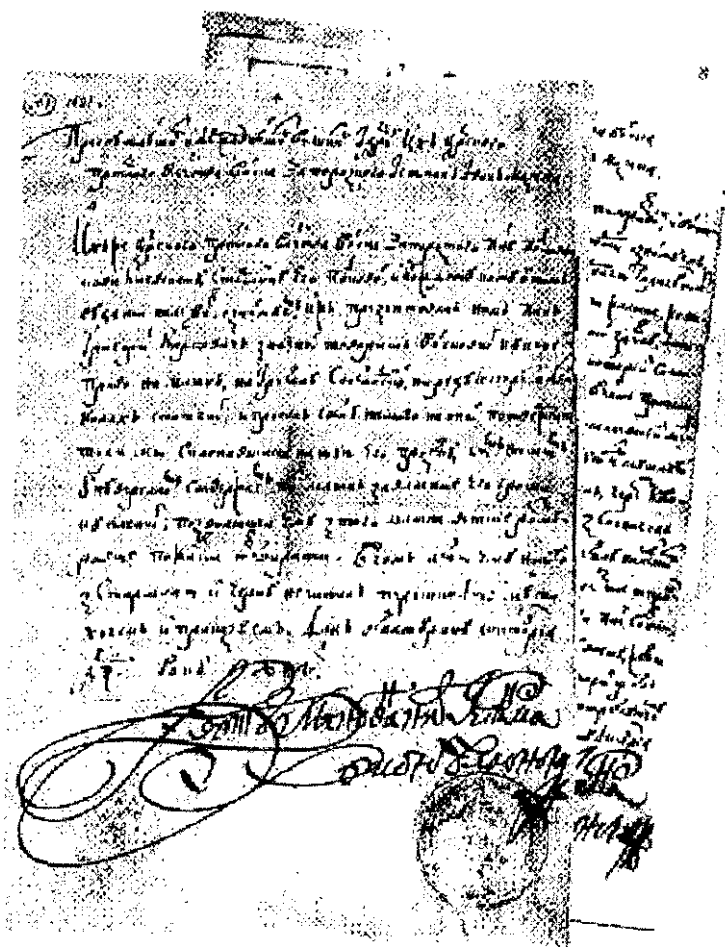
Опубліковано: Д. Крман. Подорожній щоденник (Itinerarium 1708-1709). – К. – 1999. – С. 70-71.

^а Так у копії Крмана, імовірно в оригіналі було написано “старостамъ”.

^б В копії Крмана (с. 71) написано “Звинь меннований”, в перекладеній копії (с. 70) помилково розтлумачено “Іван іменований”.

^в Наприкінці зазначено “L[oco] S[igilli]”.

ДОДАТКИ

Додаток I
Універсали
українських гетьманів

№ 1

*1632, березня 12. Канів –
Оборонний універсал Івана Кулаги-Петражицького
з усім Військом на захист Київського православного
братства, на церкву, школи, шпиталь і маєтності
Київського Братського монастиря, наданий
Петру Могилі, як старшому братства,
та його наступникам, підтверджений
Богданом та Юрієм Хмельницькими*

Во имя отца и сына и святого Духа, Пресвятыя и животворящія Троицы, ку
онной тоей рѣчи памяти станся аминь.

Мы, Иванъ Петражицкий¹ гетманъ, асаулове, пулковники и все Войско его
королевской милости Запорожское, видячи, ижъ ихъ милость господинове отцеве
и пастыреве наши, все духовенство православное посполу зъ старшимъ и
звърхнѣйшимъ своимъ его милости господиномъ отцемъ митрополитомъ кирь
Исаією Копинскимъ², тутешъ ихъ милость панове шляхта, обыватели и[з]
воеводства Киевского и всѣ иннии уписніе до братства Киевского³ православнаго
послушенства святѣйшого архієпископа константинопольского, патріарха
вселенского, при церкви святыхъ Богоявленій въ Киевѣ уфундованного, згодне и
едностаинє просили превелебнѣйшаго его милости господина отца кирь Петра
Могилу, воеводича земель Молдавскихъ, на той часъ будучого архимандрити
печерского киевского, абы школы отъ его милости, въ монастыри Печерскомъ
Киевскомъ, на подпору всего православія Восточного фундованіи и въ нихъ
будучихъ учителей, братію того жъ монастыря Печерского Киевского,
перенести зезволилъ до Киева, на мѣстѣ при церкви вышепомененной, святыхъ
Богоявленій Братской Киевской, и тамъ оныє весполь зъ учителями ихъ вѣчне
уфундовати, яко при ставропигіи святѣйшаго архієпископа константинопольского
патріарха вселенскаго, и яко на мѣсце способнѣйшомъ до выхованя учащимся,
узналисмо тежъ и мы все вышменованное его королевской милости Войско
Запорожское речъ быти святобливую и всей Церкви Православной велце

потребную и пожитечную, абы ведлугъ прозбы вышменованных ихъ милости обоего стану людей, школы тые на мѣсцу вышпомененномъ при церкви Братской Кіевской были фундованные, а такъ и мы тешъ все Войско Запорожское донеслисмо до его милости вышменнованного господина отца архимандрита прозбу нашу, абы тое зезволилъ, и што помененный ихъ милость духовенство и шляхта его милости жадали и просили, на которую всѣхъ насъ вышменованныхъ духовнаго и свѣтскаго стану шляхетскаго и Войска Запорожскаго людей згодную и церкви святой Восточной пожитечную прозбу и жадање его милость отецъ архимандрита добровольне зезволилъ зъ тимъ докладомъ, абы онъ самъ зъ своихъ власнихъ отчистыхъ и дѣдичныхъ добръ школы зъ ихъ на учителѣми, братією монастыря своего Печерскаго Кіевскаго наменованному мѣсцу при церкви святыхъ Богоявленій Брацкой Кіевской уфундовавши, всего онаго мѣсца церкви, монастыря и школь, яко старшій того братства нашего братъ уписный, доживотнымъ дозорцею, опекуномъ и оборонцою былъ, и всѣми на тую жъ церковь, монастырь, школы и шпиталь наданными, и надатися от кого колвекъ маючими, данинами, фундаціями и доходами заведоваль и шафоваль весполь съ старостами дорочными отъ всего братства обранными и зъ вѣдомостью, а зъ сполною радою всего братства православнаго до тоежъ церкви уписного, постерегаючи того пилне, абы братія зъ монастыря его милости Печерскаго Кіевскаго тамъ для справованья церкви и монастыря, и тежъ для розмноженья наукъ школныхъ уфундованная, подъ послушенствомъ и благословеніемъ святѣйшаго архиепископа константинопольскаго патріарха вселенского застаючи побожне, и сами жили, и другихъ науками своими до святобожного житія приводили, а пилную опатрѣнность мѣли и постерегали, яко найбарзѣй, абыся ничего отъ кого жъ колвекъ вѣры нашей православной и канономъ седми святыхъ вселенскихъ и помѣстныхъ соборов и тежъ старожитнымъ святоблिवымъ церквѣ святѣй Восточной звичаемъ противного и непристойнаго не дѣяло. Што мы вышменованный гетманъ, асаулове, полковники и все Войско его королевской милости Запорожское, при вышменованныхъ отъ насъ до его милости господина отца архимандрита з помененныхъ обоего стану и кондиціи людей доношоныхъ прозбахъ нашихъ латво и охотне позволилисмо его милости, яко старшому брату до того вышменованного братства уписному: толко жъ зъ таковымъ варункомъ, абыся той вышменованный рядъ, дозоръ и опекунство и старованье церкви, монастыря, школь и шпиталя и тежъ до ныхъ наданными добрами и фундаціями, шафунок и доживотное завѣдоване не на урядъ архимандритства Печерскаго, але тилко на самую щегульную его милости вышменнованного киръ Петра Могилы, воеводича земель Молдавскихъ, особу стягало и разумѣло, а по смерти его милости въ моцы то и воли вышменованной братіѣ монастыря Печерскаго Кіевскаго, въ братствѣ нашомъ Кіевскомъ уфундованное, зъ вѣдомостью и радою всего братства до тоей церкви уписанного, заставати маеть, абы кого колвекъ они сами захочуть на то способного и благочестиваго и церкви православной зичливаго, любь духовнаго, любь свѣцкаго стану челоуѣка, за старшого своего, на мѣсце вышменнованного его милости господина отца архимандриты, на часъ певный обрати, ни от кого то имъ боронено и перешкожено не было, але абы то въ моцы ихъ самыхъ заставало, которымъ то

братіямъ законникамъ монастыря Печерского при церкви Брацкой Кіевской вѣчне уфундованнымъ. Мы все вышепоменованное Войско его королевской милости Запорожское, такъ именовемъ всѣхъ насъ теперь будучихъ, яко и на потомъ быти маючихъ полковниковъ нашихъ Войска Запорожскаго, прирѣкаемъ и обещуемъ въ оборонѣ своей, такъ и самыхъ, яко и церковь монастыря, школы, шпиталь и все до нихъ належности мети отъ вшелякихъ непріятелей, противностей и перешкодъ, мощно боронити, заступати и за нихъ до смерти своей заставлятися, на что для лѣпшого въ томъ всемъ певности и тр[и]валости даемо его милости господину отцу архимандриту и помененной братіи тотъ нашъ войсковый листь зъ печатью нашею войсковою^а и подписами рукъ нашихъ.

Дѣялося въ Каневѣ, мѣсяца марта 12 дня, року 1632.

Именемъ пана Андрея Гавриловича, гетмана и всего Войска Запорожскаго руку подписую Савва Граневскій, писарь Войска Запорожскаго.

Именемъ его милости пана Иоана Петрижицкаго, гетмана и всего Войска Запорожскаго подписую Савва Гробневскій^б, писарь Войска его королевской милости Запорожскаго^в.

Не уймаючи ничего тыхъ правъ и наданья войскового, власною рукою своею подписуюся, Богданъ Хмельницкий, гетманъ Войска Запорожскаго.

Юрій Хмельницький, гетманъ Войска его царскаго величества Запорожскаго^г.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. П 220. – Арк. 84-87. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – 2-е изд. – Т. II. – Отд. I. – С. 421-423. - № XIII.

№ 2

1650, квітня 26. Чигирин – Універсал Богдана Хмельницького про послушенство максимівських та городиських міщан Київському Пустинному Микільському монастиреві

Богдан Хмельницкий, гетманъ з Воискомъ его кор: мил: Запорожским.

Ознаимуемъ тымъ писанемъ нашимъ, меновите мешчаномъ максимовскимъ, городискимъ, абы[с]те во всемъ послушными были отцомъ николскимъ монастира Пустинного Кіевскаго, а до послушника, зосланого одъ отца игумена николскаго пустыннаго кіевскаго, во всемъ служили и вѣши[л]якую повинность и послушенство, яко передъ тымъ, такъ и тепер, отцомъ николскимъ отдавали, кгдыжь они власно до тыхъ маетностей належат, которые надано отъ православныхъ

^а У тексті копії написано “войскокого”.

^б Різні написання прізвища писаря за текстом.

^в Нижче у колі зазначено “мѣсце печати войскової”.

^г Наприкінці написано “сѣ подлиннымъ свидѣтельствовали учитель философіи, іеромонахъ Кассіанъ”.

предковъ наших, и на сим абы[с]те не чинили, ежели бы своевольными были, таких мы росказуем сурово карат, не одсылаючи до нас.

Дат в Чигирине, дня 26 априля 1650.

Богдан Хмелницкий, рукою власною.

І[оанн] В[ыговский], п[исар].

О п у б л і к о в а н о: “Український археографічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Яковлева Т. Г. Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343. Український археографічний щорічник”. – Нова серія. Випуск 8/9.

№ 3

*1653, грудня 1. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника Івана Золотаренка
про надання млина в Нових Млинах, на річці Сеймі,
Ніжинському монастиреві, підтверджений
Богданом Хмельницьким*

Іванъ Ничипорович⁴, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Чиню вѣдомо симъ писаннемъ моимъ кому того вѣдати належатиметь, ижъ владою моею, мѣючи отъ его милости пана гетмана, пана и добродѣя моего, позволилемъ мѣти млинъ новобудованній въ Новихъ Млинахъ, на Сейму, в которомъ млинѣ колюсь двѣ, а меновите велебнимъ господиномъ отцомъ законникомъ монастыря Нѣжинского⁵, зъ которого то млина виживене мѣють мѣти вышеменовите законники безъ жадной перешкоды, где и писанне наше далисмо, зъ подписомъ руки и притисненемъ печати.

Данъ в Нѣжинѣ, року 1653, мѣсяця декемврія 1 дня.

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Богданъ Хмелницкій гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Листъ, указанній отъ пана полковника нѣжинского на млинокъ новомлинскій, которого ствержаемъ, абы вѣчне оставаль при монастыру Нѣжинскомъ, безъ всякой перешкоды старшихъ и меншихъ Войска нашего Запорожского.

Богданъ Хмелницкій, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 331-332.

№ 3а

1656, лютого 10. Чигирин – Універсал Богдана Хмельницького про надання прав Прилуцькому Густинському монастиреві на вилов риби біля Вовчих Острівів

Богданъ Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожским.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писаніємъ всѣмъ вовець и каждому зособна, такъ старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского на Низъ и с Низу, з Запорожя, идучимъ, яко арендаремъ и посполитимъ людемъ, кому тилко показано будетъ, иж мы видечи убозство монастиря Густинского и братіи тамошней, же виживення ни *откуль* не мають, теди дозволилисмо братіи густинской на виживене и на розходи и потреби монастирські ловить рибу у Вовчихъ Островахъ, якъ предъ тимъ ловили, сурово теди приказуем и наминаемъ, жебы онимъ в томъ ловленю риби ни хто, так з товариства нашего, яко й иншихъ людей и арендаревъ, найменшою не былъ перешкодою, а не того зборонялъ, що мы онимъ надали, и которого они тамъ брата з межі себе, жеби того доглядалъ, вищають, абы найменшое кривди не мѣл, боронимъ, а хто [б] кривду чинилъ, албо того помененнимъ отцемъ густинскимъ зборонялъ, и в ловленю рыбъ перешкожалъ, таковий кождий за найменшою скаргою сроког без *отпусту* бы на горлѣ караний будет, иначей не чинячи.

Дать в Чигиринѣ, февраля 10, року 1656.

Богданъ Хмельницькій, рука власна^а.

Нижче написано: С подлиннимъ слѣдовал полковой канцелярист Яковъ Сергиенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 272. Копія.

№ 4

1656, червень. Чигирин – Універсал Богдана Хмельницького про взяття під гетьманську протекцію Анастасії Вольської та її зятя Тимофія Биковського

Богданъ Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Паномъ полковником, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству Войска его царского величества Запорожского старшинѣ и чернѣ в тягнѣню за

^а Наприкінці написано: “В подлинномъ подписано такъ”, в колі зазначено “мѣсто печати гетманской”.

войскомъ идучимъ, яко и з войска назад поворачуючимъ коннимъ и пѣшимъ, и на якої колвекъ услуже нашей будучимъ вшелякого стану людемъ и кождому, кому би тилко се наше писме показано было, доносимъ до вѣдомости, ижъ якосмо здавна взяли под оборону и протекцїю нашу панюю Анастасїю Волскую, на сей часъ в Лубняхъ застаючею, такъ и тепер неотмѣнне вцале заховуемъ оную при ласцѣ нашей, сурово приказуючи, абисе жаденъ з козаковъ товариства нашего и вшелякої кондициі людей в дому ей, а нѣ становискъ, а нѣ попасовыскъ и жадное кривды и перенагабаны чинит не важил и речи найменшое допомагатисе не догадовал, такъ жебы за указомъ того листу нашего пререченая панѣ Волская в дому своемъ, спокойне сидячи, ласкою нашою щитила и не отъ кого найменшое трудности не поносила, бо хто бы колвекъ былъ спротивнымъ волѣ и тому виразному писаню нашему и оной важилсе над заказъ нашъ в чомъ якую колвекъ трудность задавати, то мы кожного такогого, за взятємъ вѣдомости би, и на горле будемъ карати, не чинячи иначей.

Дан у Чегирина, юня, року 1656.

При той же деклярованной ласцѣ нашей заховуемъ и пана Тимофея Биковского, зятя паней Волской, з якого его варуючи, жебы зоставал певень здоровья своего и ни от кого найменшое ни в чомъ трудности не поносил.

Богданъ Хмельницкій, рукою власною^a.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 2-3. Копія, має назву “Універсал Богдана Хмельницького гетьмана, даній Анастасїї Волской, жебы постоевъ ниякої трудности самой и зятевѣ ей ни от кого не было”.

№ 4а

**1657, січня 28. Чигирин –
Універсал Богдана Хмельницького
про підтвердження прав
Прилуцького Густинського монастиря
на вилов риби в Дніпровських озерах**

Богданъ Хмельнїцкій, гетман з Войском его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанїемъ нашимъ, кому о томъ вѣдать належить, ижъ суплѣковали до насъ законники монастиря Густинского, жадаючи абисмо онимъ позволили где в озерахъ днепровыхъ на выживене рыбъ ловить, зачимъ теды мы позволяемъ, абы на тыхъ озерахъ, на которихъ и прошлого року за позволенїемъ и листомъ нашимъ рибу ловили и тепер ловить волно было. Зачимъ приказуемъ симъ писанїемъ нашимъ, абы жаденъ в ловеню рыбъ помененнимъ отцемъ густинскимъ найменшою перешкою и трудностю не былъ, а если бы кто, сему листови нашему спротивляючись, в ловеню онимъ перешкою и

^a Перед підписом зазначено “У подлинного тако подписано”.

заборонене яке чинить важилъся, таковий каждый сурово от нас караный будетъ, без фолкги.

Данъ в Чигиринѣ, дня 28-го генваря 1657 року.

Богданъ Хмельницкій, рука власна^а.

Нижче написано: С подлиннимъ слѣдоваль полковой канцелярист Яковъ Сергіенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 271. Копія.

№ 5

1657, квітня 18. Чигирин – Оборонний універсал Богдана Хмельницького Гадяцькому монастиреві на надані ґрунти і поля

Богданъ Хмельницкій, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писаніемъ всѣмъ обець и кождому зособна, кому тилко показанно будетъ теперъ и на потомъ, меновите старшинѣ и чернѣ Войскъ Запорозкихъ и вшелякое кондиціи людемъ, ижъ мы, охороняючи ґрунта и поля, наданнее на монастирь Гадяцкій^б, сурово теди наповідаемъ и приказуемъ, жебы жаденъ с козаковъ и поспулства до тих ґрунтовъ и пул монастирскихъ не втручался и перешкоди отцомъ гадяцкимъ не чинилъ, такъ якобы найспокойне оны тихъ ґрунтовъ заживали. А хтобы колвекъ перешкоду имъ чинилъ, таковий кождий за найменшую скаргу срого каранъ будет, иначей не чинячы.

Данъ в Чигиринѣ, 18 априля. Року 1657.

Богданъ Хмельницкій, рукою власною^б.

Нижче зазначено: С подленнимъ сводилъ канцеляриста войсковий Филипъ Купчинский. Подленній к себѣ принялъ іер[о]монахъ Лука, намѣсникъ монастира Гадяцького.

На звороті написано: Копія з унѣверсалу гетмана Богдана Хмельницкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-23. – Оп. 1. – Спр. 8. Копія, має назву “Красногор. мон., копія з унѣверсалу”.

^а Наприкінці написано: “В подлинномъ такъ подписано”, праворуч в колі зазначено “мѣсто печати гетманской”.

^б Перед підписом зазначено “в подленномъ написано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1658, травня 20. Чигирин –
Оборонний універсал Івана Виговського
Київському Пустинному монастиреві
на маєтність Конончу, містечко Михайлівку
та на інші володіння*

Іоан Виговский⁷, гетманъ зъ Войском его цар: велич: Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тым нашим писанем. Иж мы видѣвши права привилея з давных лѣт од королей их мил. п: отцом николским монастира святого Николы Пустынного Киевского, наданые на маєтность их Конончу, и на грунты до нее належачіе, на которих містечко Михайловка осажена, а в долуг тых прав мененому монастиреви Пустынному здавна и тепер належит з грунтами и озерами на них будучими, называючими Росохов, Било Озеро, Хрещатое, Пѣщаное, Гнездовое, Золовное, з болотами, сѣножатми, борами, бортями, реками, полями, яко их граници и приналежности в тых правах описаны сун тые, теды вси кгрунты, озера, поля, сеножати, реки, боры, борти и самое местечко Михайловку з поддаными их повинностями, зо млынами, футорами, приходами торговыми и ярмарковыми и всими згола пожитками и приналежностями, никому там иншому жадной належности не зоставуючи, на прозбу отцовъ николскихъ и за показаніем правъ тому их монастиреви Пустынному Киевскому, яко его власное добро, цале отдали и зо всим привернулисмо. В чом абы ся ни хто з козаковъ наших тамошних и пережджих не спротивлял в жадных речах и пожитках перешкоды отцу не чинил, ани ся въ што не втручал, под срогим войсковим караніемъ приказуемо. Обещуючи срого без фолги каждого тому листу нашему противного, за скаргою отцов карати. А для лѣпшой в том вѣры отцом николским далисмо тот унѣверсал наш под печатю и з подписом руки нашее.

Писан в Чигирине, року 1658, месяца мая 20.

Іоан Виговский.

Нижче написано: унѣверсал ясне велможного п. Івана Виговского, на Конончу и Михайловку, грунта и озера называючимие Росохов, Бѣлое Озеро, Хрещатое, Пущаное, Гнѣздовое, Заловнее, зъ болотами, сѣножатми, борами борными, реками, полями, млинами, футорами и приходами торговыми, ярмарковыми наданый.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. II. 219. – Арк. 17-17 зв. Копія.

*1658, липня 3. Чигирин –
Наказ Івана Виговського
переляславському полковникові Якимі Сомку
повернути Київському Пустинному Микільському
монастиреві Кучуків острів*

Иоан Виговський, гетьманъ зъ Воиском его царского величества Запорозким.

Пану Якимі Сомъченку⁸, полковникови нашому переляславскому, ознаймуємо сим, честные отцове монастыря святого Николы Пустинного Киевского ускаржалися нам, же онъ, не дбаючи на права ихъ, такъ давные, которые нам не раз тепер и привилея показовали, на остров Кучуков названые, а ни тем не слушаючи листовъ небощика пана Хмелницкого, гетмана нашего и прошлых полковников переляславских, которыми листами, водлуг прав их, отцом тот остров зо всим цале, яко церковное доброе, отдали и привернули; на том острови, квалтом и упором пасеку свою держыть, сеножатий сам косить и другим косит позволяеть, рыбы, в озерах их на том острови будучих, зловляеть, через то соби и Церкви Божой великую шкоду меновали. А намъ по то часто барзо зъ скаргою своею на вас напрыкраются, про то вас и просим и под воисковым каранем приказуемъ, абы ж и сам в права отцов николских, и листы небощика пана Хмелницкого вглянувши, и ос[т]удившися, од тех часъ болше церковного добра не тримал и не заживал самъ собою, и другим не позволял, и ото карал, водлугъ особного нашего до сотника воронковского писаного листу, ани тем озеръ на том острови Кучукови не зловлял бы нам, потреб[н]а Бога и святого Николу просити, а не гнѣвити, и церкви не крывдити. А естлистя што взглядом тои пасѣки, кому дали, або кошъть який важыли, то отцове вам нехай вернут, або з ними до часу якого постановенье учини и позволене от них возми, иначе ж церковного добром ништо не может удержати, але з нагородою, хотя подолгому часъ вертається, и повторе теды и пилно просим и напоминаем вам абы иначе не было, а нам упрыкреня и скаргъ: на што и для лепъшой веры даемо тот лист нашъ з печатю и с подписом руки нашое.

Писан въ Чигирини, року 1658, июля дня 3.

Иван Выговский.

О публіковано: “Український археографічний щорічник”. – Т. 11/12. – Київ-Нью-Йорк. – 2004. – Яковлева Т. Г. Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

Український археографічний щорічник”. Нова серія. – Вип. 8/9.

*1658, липня 3. Чигирин –
Оборонний універсал Івана Виговського
Київському Пустинному Микільському монастиреві
на Кучуків острів*

Иоан Виговский, гетьманъ съ Воиском его царского величества Запорозким.

Сотнику воронковскому и всему товариству козаком, также мешчаном и селяном, около Воронкова⁹ будучим, ознаймуемо, иж честные отцове монастыра святого Николы Пустинного Киевского ускаржалися нам на вас, же вы, не дбаючи на права их стародавние, на остров, названыи Кучуковъ, им наданыи, также не поважаючи листов небожчика пана Хмелницкого, гетмана нашего, и прошлых полковников переяславских, и наших теж, которыми листами, дале зовсим той остров Кучуков отцом николским прыверненным и отданным, на том острови церковном к[г]валтом и упором рыбы въ озерах ловите и сеножати зькошуете, а отцомъ николским заживат бороните, ани из доходу из звычайного, водлуг давного звычайу, за сеножате не отдаете. През што соби немалую кривду и шкodu од вас меновали, чога абы од того часу болше не было, водлуг прозбы отцов николских и прав их, и водлуг тых листов небожчика пана Хмелницкого, гетмана, и прошлых полковников сурово вам под срокгим войсковим каранемъ и зарукою на каждого ста коп до скарбу нашего, прыказуемъ, абы намъ зъ вас старшим и меньшим козаков, мешчан и селян в Воронкови, Глубоком, Деревятини, Салкови, и иным де будучим, не важился на том острови их Кучукови и кгрунтом его церковных, ани рыбу ловити, ани сеножати косити, без позволения к доходу належитого отцом николским. А хто и на тот лист дбати не будет, таки[й] кождый караным будет сурово, и заруку запластит, и сена утратит, которое заграбит отцом волно будет. Кгды же упорне покоит, на што все, [для] лѣпшшой веры и памяти в потомные часы далисмо тот лист нашъ з подписом руки нашею и печатю.

Писан в Чигирине року 1658 июля 3 дня.

Иван Выговский, [рукою] власною.

О п у б л і к о в а н о: Яковлева Т. Г. “Український археографічний щорічник”. – Т. 11/12. – Київ-Нью-Йорк. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

Український археографічний щорічник”. Нова серія. – Вип. 8/9.

*1658, вересень - жовтень. –
Універсал від імені Війська Запорозького
до іноземних володарів про причини розриву з Москвою*

[Serenissimis, Celsissimis, Illustrissimis, Excellentissimis, Perillustribus, Illustribus, Generosis, Spectabilibus Dominis, Regibus, Electoribus, Principibus, Marchionibus, Rebus publicis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Civitatibus ets. ets. – Nos, Universus Exercitus Zaporovianus, notum testatumque facimus coram Deo et toto mundo hac nostra sincera et candida manifestatione: Suscepti gesticque cum Polonis belli nostri non aliam fuisse causam nec alium seopum ac finem, quam defensionem Sanctae Ecclesiae orientalis, tam et avitae libertatis nostrae, cuius amore tenebamur, una cum Duce nostro immortalis memoriae Bohdano Chmielnicki nec non Joanne Wyhowski Cancellario nostro. Privatas res nostras procul habebamus, gloriae divinae et boni publici causa. Unde inprimis cum Tartaris amicitiam contraximus et cum Serenissima Regina Sveciae Christina¹⁰, postea cum Serenissimo Carolo Gustavo¹¹ Sveciae Rege. Omnibus his fidem servavimus constantem. Imo nec Polonis unquam dedimus ansam rumpendorum pactorum, sed omnibus sacrosancte fidem nostram, pacta et foedera servavimus. Non aliam ob causam susceperamus protectionem Magni Ducis Moscoviae, quam ut auxilio divino armis pactam et multoties profuso sanguine vindicatam conservaremus et auferemus libertatem nostram nobis et posteritati nostrae. Ideoque Exercitus noster primus fuit ad subjugandam Lithvaniam Magno Duci Moscoviae cum nostro praefecto Legionis Nizinensis Zolotarenko, onustus multis promissis et pollicitationibus Magni Ducis Moscoviae: quem ob vinculum Relligionis et liberam ac spontaneam subiectionem nostram sperabamus nobis fore aequum, benignum ac clementem et non nisi bona ac sincera fide nobiscum acturum, libertatibus nostris non insidiaturum imo illas magis ac magis secundum promissa sua aucturum. Sed (o spes fallaces) Principem illum Piissimum, Relligiosissimum, Benignissimum ministri status et primores Moscoviae ad ea induxerant consilia, ut primo illo anno, quo de pace inter Polonos et Moscos agitabatur, actum quoquo est, ob spem adipiscendi Poloniae Regni, etiam de nobis opprimendes et subiungendis: promiserant Moscovitae Polonis nos rupturos fidem Svecis illisque bellum illaturos ad nutum Magni Ducis: eo autem dirigebant consilia sua, ut nos bello cum Svecis occupatos facilius opprimere potuissent et subiugare: ad quod Bogdanus Chmielnicki una cum Cancellario nostro non tantum consensum non praebuerunt Magno Duci, imo etiam multis eum rationibus per Basilium Petronidem Kikinum dehortabantur, ne bellum Svecis inferatur in Livonia. Habuimus ad manus copias commissionis supranominatae omni dubio certiores, credebamus tamen ministrorum status hoc fuisse vitium et speciem adulantium suo principi magnatum neque assensurum huic sceleri benignum Principem, quam et Sanctissimum Patriarcham, ideoque constanti fide nostra vincere conatus Moscorum conabamur. Bellum itaque Serenissimo Regi Sveciae confoederato et amico nostro in Livonia illatum absque ulla causa, hoc tantum solo praetextu, quia serenissimo Regi Sveciae amicitiam nobiscum pacisci placuit, primum sceleris huius fuit documentum apertum, quod Rex Sveciae,

diversione belli distractus, nostris intentionibus opem ferre non potuerit. Propterea Legato nostro Generoso Danieli Graecano Olivemberdio ad Serenissimum Regem Sveciae iter per Moscoviam bis negatum coegit Generalissimum nostrum eundem cum exercitu, cui tum praeerat Dominus Daniel Wyhowski¹², gener ipsius, Lublinum usque expedire et dolos Moscovitarum in posterum observare. Auxit fidem non vanae suspicionis erectum noviter castellum in civitate nostra principali Kioviensi ibique aliquot millium Moscorum impositum praesidium, quod nec a Polonis olim desiderabatur, in illa oppressione nostra: ita sollicita cura destinabantur Moskovitae, ut nos sibi servitute coniunctos haberent socios. Cuius rei certa habuimus documenta exempla evidentissima in Alba Russia, dum nobilium, qui sua sponte partibus Moscoviae adhaeserunt, ducentas fere familias vi et dolo transtulerunt in Moscoviam; dum cives Mohilovienses aliosque Albae Russiae indigenas, ex varijs oppidis et pagis, clementia Magni Ducis assecuratos, plus quam duodecim millia deportarunt in deserta Moscoviae, deductis in loca illorum colonijs Moscovitarum^a. Omitto tractatus de Veteri Bychovia in manus illorum tradenda et alijs circa Boristenem locis, ut sic integer Boristhenes praesidijs teneretur.] Quod ubi non successit, alio dolos suos converterunt. Post mortem immortalis memoriae Bohdani Chmielnicki, Generalissimi Exercitus Zaporoviani Ducis, credebatur cito peritura Minor et Alba Russia nostra, cum Exercitu Zapoviano: ideo et Legati nostri in Moscovia diutius retendi ac superciliosissime tractati et ad postulata nostra frigide responsum. Mox et Exercitus Moscorum, cum Duce Gregorio Romadanowsky, specie auxilij submissus, Pereasiavium usque penetravit nec obedire voluit Generalissimo.

Electo postmodum Generalissimo Joanni Wyhowsky, qui ex Cancellario Magno Exercitus Zaporoviani hoc regimen suscepit, primo titulus officij a Romadanovio negabatur, imo et a Magno Duce; postea semina discordiarum iacebantur, nobilem Polonum illum esse et magis Polonis, quam Exercitui Zapoviane fore addictum. Ut est ad licentiam prona militum libere militantium et multis victorijs elatorum natura, tum et ambicio imperandi movit quosdam Cosaccos post Borysthenis catharactas degentes, ut sibi Ducem quendam Barabassum sediciose eligerent, qui multis criminibus confictis noviter electum Generalissimus et integrum Exercitum Zaporovianum literis scriptis deferunt et accusant Magno Duci Moscoviae per legatos suos invitantque ac suadent, ut praecipua Exercitus capita cum omnibus illorum facultatibus in Moscoviam deportentur, Gubernatores civitatibus nostris ex Moscovia mittantur. Plausibilis haec res ita erat instructa, quod dum hi legati transirent territorium Legionis Pultavianaе triginta militibus stipati, ad eos quasi intercipiendos Puscar Legionis Pultavianaе Praefectus, eiusdem rebellionis consciens et particeps, septem milites suos submitit, qui a legatis sediciosi capti et ad fines Moscoviae deducti, postea dimittebantur, ut excusarent Puscarum voluisse illos retinere, sed non potuisse. Qua re coguita, ex consilio generali, quod Corsunij habebatur (ubi etiam Puscar iuravit obedientiam Generalissimo), mittit Generalissimus ad Magnum Ducem legatos cum litteris, orans, ut istis sediciosis fides non adhibeatur, propter fidem multoties iam ad exercitu M. Duci probatam, imo legati sediciosorum captivi mittantur ad Exercitum Zaporovianum. Ita res foeliciter processerat, ut nostri Legati anticipaverint adventum

^a Зазначена в дужках частина тексту подається в перекладі М. Грушевського.

rebellium: qui postquam Moscuam venerunt, clam habitu occultabantur. Rogatus a nostris legatis Cancellarius Moscoviae Almasius negavit illos venisse, donec ipsimet obviam habitu in civitate et agniti omnia faterentur nostratibus. Nihil id profuit destinatae malitiae Moscorum: expediti nostri legati absque solatio, Patriarcha Moscoviae nec ad litteras Generalissimi respondere dignatus est; sediciosi e contra praemijs a Magno Duce donati literas et privilegia Exercitui Zaporoviano praeiudiciosa receperunt, Barabasso ferenda. Praeerat tum Putivliae vir prudentissimus Nicolaus Alexandri Susin Palatinus videbatque rem male procedere, male tractari liberam gentem ideoque hos legatos sediciosorum detinet et nobis reddere promittit, si Magnus Dux in id consentiat. Interim Puscar inconsulto Generalissimo legatos Moscouiticos fere quotidie excipit clam et remittit. Septem litteris vocatus a Generalissimo venire recusat; tandem prope euntes et nihil hostile molientes quasdam copias Generalissimi ex improviso aggreditur, occidit alios, alios dissipat. Sub id fere tempus venit extraordinarius Legatus Magni Ducis, Bogdanus Mattei Chitro[vo], Generalis Artilleriae et Senator Moscoviae. Is literas universales ad omnes Legionum praefectos emittit inconsulto Generalissimo, ut Pereasiaviam se sistant ad consilium generale. Is Gregorium Romadanowsky consulto cum exercitu in Moscoviam ablegat, is Nomine Magni Ducis iubet, ut coram consilio compareat Generalissimus. Male ea res habebat Generalissimum, quod iura eius officij et autoritatis cum libertatibus Exercitus Zaporoviani coniunctae infringerentur: cessit tanem communi bono et venit ad cosilium. Ibidem significatur Generalissimo, Gregorium Romadanowsky Ducem Exercitus Moscovitici bidno fuisse apud Puscarum ibique de nostris capitibus egisse comitia; cuius in potestate erat sediciosum capere, vincere et ad praedictum consilium mittere. Ita per octiduum expectatus, non comparet Puscar, imo vires acquirit a progrediendo. Missi ad eum Legati ab omnibus Legionum praefectis et a Bogdano, desistat a proposito et veniat ad consilium fide publica assecuratus, proponat accusationes: ad quae ille respondit, se nisi cum exercitu suo aliter venire non posse, suo autem loco mittit centuriones aliquot, qui a Bogdano honorificentissime excepti et muneribus donati redierunt. Jurat interim Bogdanus cum suis socijs Generalissimo, se recta ad Puscarum abiturum eumque ad obsequium adducturum, si non pervasione, tum vi vi aperta, si modo haec duo promittat Generalissimus: 1. Juret super Sancta Evangelia Magno Duci. 2. Ut intra spacium octidui cum praecipuis quibusque Exercitus Zaporoviani abeat in Moscoviam ad colloquendum cum Magno Duce. Itaque ad utrumque consensum praeiudicium Generalissimus: postea dimissum consilium et legiones quatuor ad aggrediendum Puscarum ordinatae redire iussae. Eodem fere momento emittuntur legati illi Barabassi et accedunt Puscarum, litteras et privilegia incensiva a Magno Duce ostendunt (ille enim Barabas, gratia Dei et prudentia Generalissimi Zaporovia evocatus, dum culpam fatetur ac depraeatur Generalissimum, clementer et generose absolvitur ad omni culpa et poena). Bogdanus pares copias suas sediciosis habens, dum non stat promissis, sed ad iuramentum cogit Puscarum et impunitatem illi promittit, hac re incendium Nostrum sufflamine Moscorum erumpit in flammam, occiduntur passim innocentes a sediciosis, longe spectantibus Moscicis. Inter quos Generosus Boglevski, affinis Generalissimi, cum uxore et tota familia domestica innocens et pacatus trucidatur domi suae; delatum hoc crimen Magno Duce silentio praetermittitur. Sed Puscar his non contentus, congregata legione sua et pluribus in

partes suas petraclis sediciosis Cosacis, recta tendit versus Boristenem ad capiendum Generalissimum cum omnibus praecipuis Exercitus Zaporoviani Capitibus, quos in manus Moschorum tradere pollicitus erat. Vocatos in auxilium Moschos Generalissimus frustra expectat, sed cogitur aliter consulere rebus suis, ideoque vocat in subsidium Tartaros cum Caracz Beio illorum duce, et coniunctis Cosacorum, quotquot haberi oterant, tum et stipendiarium suorum copijs, obviam it rebellibus eosque repellit Pultaviam usque, id unice cupiens, ut absque effusione sanguinis motus hic sedari possit. Quam ob rem multoties mittit legatos ad Puscarum, impunitatem offert omnibus et gratiam suam promittit. Videbatur inclinatus esse ad pacem Puscar et ab utrinque iam missi obsides habebantur. Sed maliciosissima fraude Puscar, ipso festo solenni Sanctissimae Trinitatis, media nocte, arbitratus exercitum nostrum somno et ebrietate sepultum facile frangi posse, aggressus est, stimulantibus praesertim proditoribus Moschis, tum et in nostro Exercitu, quibus tum non carebamus. Ingressus itaque tacite media castra Puscar magnum cladem infert: cui prima luce cum suis stipendiarijs et Tartaris Generalissimus resistit et profligat rebelles, usque ad interneccionem deletis omnibus Puscarianis, una cum Duce illorum; solus Barabas cum paucissimis fuga saluti suae prospexit. Occisorum hoc proelio, adnumeratis ijs, qui Lubniae et Hadiaciae perierunt ex rebellibus, ad quingaginta millia virorum computabatur numerus, fructus sceleris Moschorum. Dum haec ita peraguntur et iam pax in Russia nostra speratur, ecce spacio trium septimanarum elapso Gregorius Romadanowsky cum exercitu Magni Ducis intrat in diciones nostras; de adventu suo significat Generalissimo, se venisse in rem Cosaccorum ad sedandos tumultos hos: cui responsum, iam omnia sopita esse ideoque redeat cum exercitu suo et Barabassum iterato rebellem nostrum remittat vinctum Generalissimo. Respondet Romadonovius, se redire cum exercitu vel Barabassum reddere Generalissimo non posse absque speciali mandato Magni Ducis: imo veniat Generalissimus ad colloquium, in panco numero. Interea Seremet Generalis Magni Ducis ex altera parte Kiioviam ingreditur cum sex millibus militum, quem insequabantur sensim aliae copiae Moschorum, quorum numerus ad quindecim millia ascendebat. Rogat is amicabiliter Generalissimum, veniat ad se et colloquator, omnia ad hanc dirigens scopum, ut Generalissimus capiatur cum praecipuis quibusque. Congressus iste dum negatur a Generalissimo, erumpit in sermones apertos Seremet, Puskarum perijse optimum et fidelissimum servitorem Magni Ducis, Generalissimum esse inimicum Moschis. Addidit fidem quorundam Moschowitarum ad nos per fugum rellacio, Seremetum omnia pessima Generalissimo et toti Exercitui Zaporoviano moliri. Confirmant idem duo profugi ab exercitu Romadanovij sceleratae coniurationis conscij. Nec defuit officio ex sua parte Romadanovius: quosdam centuriones ad patibulum damnat nobis addictos; Barabassum bis rebellem titulo Generalissimi Exercitus Zaporoviani donat cum insignijs a Madno Duce. Praefectum Legionis Prilucensis nobis addictum deponit officio, nouum creat alium; literas universales Barabassi ad concitandam novam rebellionem varia in loca mittit; tandem hostiliter rem agit aperte, Veprico oppido nostro loca adiacentia depopulatur et in captivitate ducit multos nostrates. Ita detegitur dolus et fraus illorum, qui nostro primum interno et civili bello, postea et apertis armis suis iugum servitutis sine ullo nostro merito nobis praeparant. [Ad quod excutiendum, innocentiam nostram deducimus et invocato in auxilio Deo, legitimam

defensionem suscipere et vicinorum auxilia querere coacti sumus et cogimur pro libertate. Non in nobis itaque culpa est nec belli istius, quod iam accenditur, causa sumus, ut qui Magno Duci fideles eramus et esse volumus, sed inviti capessimus arma]^a.

Наприкінці зазначено: (Швед. Гос. Архивъ: Cosacica).

О п у б л і к о в а н о: Архив Юго-Западной России. – Ч. III. – Т. 6. – С. 362-369. – №. СХХVII.

Переклад (неповний) М. Грушевського

Заявляємо і свідчимо перед Богом і цілим світом, що розпочата й ведена нами війна з Поляками мала не іншу причину і не іншу мету, як оборону святої Східної церкви і предківської свободи нашої, – любов до неї водила нас з покійним вождем нашим, безсмертної пам'яті Богданом Хмельницьким і Іваном Виговським писарем нашим. Свої приватні справи відсунули ми далеко перед славою Божою й справою громадською. Задля того ввійшли ми в приязнь з Татарами та з пресвітлою королевою шведською Христиною, а потім з пресвітлим Карлом Густавом королем шведським. Всім їм ми заховали свою вірність міцно. І Полякам не дали ми ніколи приводу для розірвання трактатів, але всім додержували ми свято нашу вірність, умови і союзи. Не з інших мотивів прийняли ми протекцію великого князя московського, як тільки для того, щоб заховати і примножити для себе і потомства нашого свободу нашу, здобуту зброєю з поміччю Божою і стільки разів назад повернену жертвою крові. Засипане обіцянками і приреченнями в[еликого] князя московського наше військо перше виступило на підбивання йому Литви – під проводом нашого полковника ніжинського Золотаренка. Ми сподівалися, що з огляду на спільність

^aУніверсал має таку назву і примітку “Копія універсала отъ имени Войска Запорожскаго къ иноземнымъ владѣтелямъ, изъясняющаго причины разрыва съ Москвой. – S. I. et d. (октябрь 1658 г.?)”¹⁾ Писана тѣмъ же почеркомъ что и письмо Ю. Немирича къ герцогу Адольфу Іоанну под № СХХVI”. Дата універсалу у прилученні упорядника тому М. Молчановського імовірно і ґрунтується на даті документа №СХХVI “d. 11/21 Octobris 1658”, але ж те що обидва документи написані однією рукою не виключає можливості складання універсалу одразу після Гадяцької угоди 6/16 вересня, і навіть вірогіднішим виглядає його написання у вересні, оскільки чим пізніше цей документ з’являвся після відкритого розриву України з Москвою, тим більше він втрачав, якщо не в актуальності, то принаймні в новизні. До того ж й перелічені в універсалі причини розриву, а деякі з’явилися майже одразу протягом кількох років спільного співіснування, були досить вагомими, щоб не зволікати з їх оприлюдненням, це: замість обіцяного захисту свободи України – завоювання Москвою за допомогою козаків Литви; зрадницькі переговори з Польщею, що велися коштом інтересів України; оголошення війни союзнику України Швеції та спроба втягнути українців у війну зі шведами; розташування московської залози в Києві; підтримка бунтівників під проводом полтавського полковника М. Пушкаря та запорожця Барабаша, що розпочали міжусобицю в Україні, і зрештою відкритий виступ проти України, внаслідок чого українці змушені взятися за зброю, щоб врятувати себе від ярма московської неволі.

віри і наше добровільне підданне, в[еликий] князь московський буде справедливим, прихильним і ласкавим до нас, поступатиме з нами щиро і на свободи наші не замишлятиме, а навпаки примножатиме їх більше і більше, згідно з обіцянками своїми. Але здурили нас ті надії. Міністри і вельможі московські намовили того пречестного, всепобожного і найласкавішого володаря, що зараз першого ж року як завелися переговори між Поляками і Москвою, разом з тим вирішено придавити і поневолити нас, з огляду на надії на польське королівство. Москалі пообіцяли Полякам, що з наказу вел[икого] князя порушимо нашу присягу Шведам і будемо їх воювати, а замисел їх був той, щоб занявши нас війною з Шведом, легше нас придавити і поневолити. Б[огдан] Хмельницький з канцлером нашим ніяк не хотіли на це пристати і всякими доводами переконували вел[икого] князя через Вас[илия] Петр[овича] Кикіна, аби війни з Шведами в Ливонії не починав. Ми мали в руках копію згаданого наказу, цілком певну, але думали, що це був тільки лукавий замисел міністрів, інтрига вельмож, що хотіли підлеститися своєму государеві, а сам ласкавий государ і святійший патріарх не дадуть згоди н а т а к е з л о д і й с т в о⁹, – тому далі хотіли нашою вірністю перемогти московські замисли. Але війна розпочата в Ливонії з світл[ішим] королем Швеції, нашим союзником і приятелем, без усякої причини – тому тільки, що світ[ліший] король шведський ввійшов в союз з нами, – була першим явним документом ц ь о г о з л о ч и н у. Шведський король, відтягнений цією диверсією, не міг прийти в поміч нашим планам. Послові нашому до нього, грекові Данилові Олівембергові (з Оливної Гори) двічі відмовлено в переїзді через Московію, і це змусило нашого гетьмана вислати його до Любліна з військом, котрим провадив тоді Данило Виговський, зять гетьмана, а надалі пильно слідкувати за московськими інтригами. Підозріння збільшила також будова нової фортеці в нашій столиці і залога з кількох тисяч московського війська, поставлена там: навіть Поляки, при всьому нашому тодішньому поневоленню, не вимагали того від нас, а Москва пускалась на таке, в своєму бажанні мати нас своїми союзниками поневолі. А найбільше проречисті свідoctва їх замислів мали ми на Білій Русі – як вони там майже 200 родин шляхетських, що добровільно перейшли на московську сторону, силою і лукавством переселили на Московщину. Міщан могилівських та інших мешканців Білої Русі, з городів і сіл, понад 12 тисяч вивели на заслання в Московській пустині, а на їх місце привели колонії московські. Поминаю переговори їх про те щоб Старий Бихів й інші наддніпрянські місця були передані в їх руки – аби весь Дніпро був обсаджений їх залозами...

...Так відкривається ця хитрість і обманство тих, що з початку через внутрішню усобну війну, а далі й відкрито своєю власною зброєю приготували на нас ярмо неволі, без всякого приводу з нашого боку. Свідчачи неповинність нашу ні в чому і кличучи Бога в поміч, змушені ми для заховання своєї свободи взятися до законної оборони, щоб скинути з себе те ярмо і шукати для цього помочі наших сусідів. Отже, не на нас спадає вина цієї війни, що вже загорасться.

* Розбивка в тексті М. Грушевського.

Ми були вірні й зістаємося вірними великому князю (царю) і проти волі нашої беремося за зброю.

О п у б л і к о в а н о: Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – К. – 1931. – Т. 9. – Ч. 2. – С. 1239-1240.

Грушевський Михайло. Ілюстрована історія України. – Київ-Львів. – 1913. – С. 328-330.

№ 9а

1658, жовтня 10. Табір під Максимівкою – Оборонний універсал Івана Виговського Данилові Зноїці на млин, на річці Снові під Седнівом

Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войскомъ Запорозжскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ всей старшинѣ и чернѣ Войска нашего Запорозского, особливе еднакъ пану полковникови черниговскому, асауломъ, атаманомъ и всему старшому и меншому, въ томъ полку найдуючомуся, товариству, кому толко сей нашъ унѣверсалъ показанъ будетъ, ижъ мы, възъяви певную вѣдомость, же панъ Данило Знойка, обыватель воеводства Черниговскаго¹³, въ млине купленномъ, на рецѣ Сновѣ, въ Седневѣ¹⁴ будучомъ, маеть перешкоду и перенагабанае, и для того жъ пишно и сурово приказуемъ, абы жаденъ южъ болше найменшой оному перешкоди въ спокойномъ заживанью помененъного вьсего млина и пожитковъ вьсѣхъ, з него приходячихъ, чинить и найменшой кривди не важился, кгди жъ таковый каждій на ласце нашої от насъ каранъ будетъ.

Данъ в табуре под Максимовкою, октовріа 10, 1658.

Іоанъ Виговскій*.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1913. – Вып. X. – Модзалевскій В. Л. Матеріали и заметки. – С. 151.

№ 10

1659, травня 7. Перевіз під Бужином – Універсал Івана Виговського про надання Київському Пустинному монастиреві Михайлівського перевозу на Дніпрі

Іоан Виговскій, гетман з Войском Запорозким.

Ознаймуем тым писанем нашим паном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всей старшини и черни Войска Запорозкого. А меновите пану

* Наприкінці зазначено “М[ѣсто] П[ечати].”

полковникови каневському и кому толко показано будет. Иж мы, бачачи значным недостатком через неприятели стисненую обител святого Пустынного Николы в Києве, а хотячи их недостаток поратовати, даем и надаем той обители святой до Михайловки перевоз на Днѣпрѣ, противко Михайловки; которій перед тым Ринда, сотник межирецкій, держивал, а тепер гуляючій. Пилно теды желаем и сурово приказуемъ, абы так в обнятю того на Днѣпрѣ перевозу, збудованю, спокойном держаню и пожитков з него уживаню далное, и найменшое так пань полковник каневскій, яко и арендари наши, и ниhto иный не важил чинить перешкоды и задават трудности. Для ласки нашое и срокгого на спротивных воли нашои за найменшим донесеніем скарги без отпущу караня.

Дан над перевозом под Бужином¹⁵, месяца мая 7 дня, рок 1659.

Іоан Виговскій.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. II. 219. – Арк. 18 зв. Копія, мас назви “Перевоз отцем николским до Конончи даный и потвержоный на Днѣпри противко Михайловки. Перевоз на Днѣпри отцем николским кievскимъ”.

№ 10а

1659, серпня 1. Табір під Гадячем – Універсал Івана Виговського про підтвердження прав родини Миньківських на Миньківці, Вербовку, Верховню та на нерухомість у Паволочі і біля неї

...Маючи мы взглядъ и респектъ на позосталие потомки небозчика пана Ивана Минковского, а вѣдаючи то, же посполите кождій з добръ своихъ тѣшитися маєт и онихъ ведлугъ уподобаня заживати и диспонувати, зачимъ позосталие добра по небожчику Ивану Минковскому потомкамъ его теперь будучимъ, по отцѣ своемъ, яко дѣдичомъ, приворочаемъ: село, называемое Минковцы, Вербовку и Верховню зо всѣми ихъ належними, яко здавна власностями, до того в мѣстѣ Паволочи доми, комори, млинь, за суму отца ихъ купленіе, лежачіе, з броваромъ и солодовнею, и всѣ футори, фолварки и сѣножати, ово згола всѣ грунта коло Паволочи небозчика отца ихъ застаючие, которихъ онъ колвекъ заживаль, пуцаемъ и до спокойного подаемъ держання, приказавши всей старшинѣ и черни Войска Запорожского, аби ниhto онимъ позосталимъ потомкомъ, Давидови Минковскому и другимъ з нимъ братом и сестрѣ его, в приверненихъ отъ насъ имъ добръ обнятю и спокойномъ держаню и уживаню, до жаднихъ пожитковъ и грунту не втручаючися, а ни ихъ пустошачи, не чиниль кривди и перешкоды.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малоросійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. IV. – П-С. – С. 25-26. В публикації мас назву: 1 авг[уста] 1659 г., “з табору з под Гадяча”, получили съ братьями и сестрой универсалъ гетмана Ивана Виговскаго.

№ 11

1659, вересня 13. Перевіз під Бужином – Універсал Івана Виговського про звільнення маєтності Київського Пустинного монастиря Михайлівки від ярмаркового

Іоан Виговській, гетман з Войскомъ Запорозким.

Ознаймуем тым писанем нашим всей старшини и чернѣ Войска Запорозкого, а меновите пану полковникови каневскому и наказным его, так же высылчим по ярмарковое од нас и од кого колвек. Иж мы, маючи взглядом на спустошное значное монастиря Пустинного Святого Николы Киевского од неприятели там застаючого, а хотячи их недостаток ласкою нашою поратовати, ярмарковое, з ярмарковѣ припадаючих, в их маєтностѣ Михайловце на оба празники святого Николы и на Успеніе Пресвятое Богородици ихъ монастиреви и од монастиря тепер будучому велебному господину отцу Быковскому и наступцом его даем и надаем. Пилно теды жадаем и сурово приказуем, абы жаден так з старшини, яко и черни Войска Запорозкого, а меновите панѣ полковник каневській и так од нас, яко и од кого колвек высылки з перначами, албо листами по ярмарковое в выбираню ярмаркового, монастиреви жадное и наименшое не важил чинит перешкоды и, втручаючися в доходы ярмаречного, задават трудности. Для ласки нашої и сройгой на спротивных волѣ нашої караня.

Дан над перевозом под Бужином. Рок 1659, септевр[ия] 13 дня.

Іоан Виговській.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. П. 219. – Арк. 19. Копія, має назву “Лист гетманській пана Іоана Виговського, жебы в маєтности в Михайлувцѣ ярмаркового не выбирано в полку Каневском”.

№ 12

1660, лютого 7. Чигирин – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку

Юрый Хмельницкій, гетман з Войском его цар: вел: Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорозкого вшелякого стану и кондиції людем под владзою нашою з ласки его цар: вел: застаючим, и кому колвекѣ сее наше тепер и на потым будучим показано будет писане, до вѣдомости доносим. Ижъ яко за славное памяти его мил: пана родича нашего мѣли собѣ наданую унѣверсалом Михайловку зо всѣми до нее приналежностями. Так и мы, ствержаючи, мѣти жадаем, абы жаден, так з старшини и черни в держаню и спокойном уживаню не был велебным господином отцем монастиря

пустинно николским найменшою перешкодою. Яко теж и обывателѣ михайловскіе до повинностей и послушенства належитого не были спречними ведлугъ давного унѣверсалу, который обширней в собѣ замыкает. А если бы хто воли и розказаню нашему смѣлся спротивляти, а до неналежных втручатися пожитков, послушенства высланному брату з монастыра Николского не мѣлъ отдавати, такового мы, яко непослушного и воли нашей противного, за найменшою скаргою на горлѣ без одпущу карати будем.

Дат в Чыгиринѣ, дня 7 февраля, рок 1660.

Юрый Хмельницкій, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 20. Копія, має назву “Потвержене отцем николским на Михайловку”.

№ 13

*1660, лютого 8. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на перевіз через Дніпро
з Пекарів до Михайлівки*

Юрый Хмельницкій, гетман з Войском его цар: вел: Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его цар: вел: Запорозкого, особливе еднак пану полковникови каневовскому, сотником михайловскому и прохоровскому и кому толко о том вѣдати належит, доносим до вѣдомости, ижъ яко антецессоръ наш з побожности своєї для поратованя обители святого Николы Пустынного Кіевского привернуло до Конончи перевоз на Днепрѣ, противко Михайловки стоячій, так и мы, видячи великій недостаток помененого монастыра законниковъ, симъ нашим унѣверсалом той им пором ствержаем, пристан против Пекаров назначивши. Пилно теде жадаем и сурово напамінаем, абы а нѣ пан полковник каневскій, а нѣ жадеи з товариства нашего Войска его цар: вел: Запорозкого в помененой паром законником обители святого Николы Пустынного, в Конончи з послушанія застаючих, не важился втручати, и яковім же колвек способом перешкоду чинити. Що, абы иначей не было, под срогим и неотволочным, на кожного волѣ нашей спротивляючихся, каранем.

Дат в Чигиринѣ, дня 8 февраля: року 1660.

Юрій Хмельницкій, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 20 зв. Копія, має назву “Потвержене на паром отцем николским”.

№ 14

*1660, лютого 22. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на Бородянку, Нову Греблю,
Загалці, Мосани та Красноїлля*

Юрій Хмельницький, гетман з Войскомъ его царского вел: Запорозкимъ.

Всей старшине и черни Войска его царского вел: Запор: и всякого стану людем, которым колвекъ о томъ вѣдати належит. Ижъ яко его царское вел: изволил з побожности своей, пожаловавши на монастыр святого Золотоверхого Михайла Киевский, надал повагою своею царскою оной для выживленя братіи маетности лядскіе, называемыи Бородянку, Новую Греблю и Загалці, а на Полѣсю за Припетю¹⁶, Мосаны и Красноїлля: так и мы нѣ в чом волѣ и наданя его царского вел: не нарушаючи, ведлуг грамоты царской, мы иж вновъ наданыи маетности вышменованыи от его царского вел: сим нашим варуемъ унѣверсаломъ, абы нѣхто з старшины и черни Войска его царского вел: Запорозкого и всякого стану людей помененым законникам моныстыра Золотоверхо[го] Михайловского Киевского в обнятію вышѣменованых маетностей в спокойном держанію и пожитковъ з них уживанію найменшею не был перешкодою и нѣхто в тые маетности не втручался, под срокгим каранем войсковым и повторе напоминаемъ.

З Чигрина, 22 февруаріа, року 1660.

Юрѣй Хмельницький, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Потвержене на маетности монастиреві Михайловському Київському ведлуг грамоти цар.

Іншим почерком додано: Которым мѣстечкомъ и греблею не владѣемъ.

IP НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216. – Г 38. Оригінал. Печатка військова.

№ 15

*1660, березня 6. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Братському монастиреві
про підтвердження прав на Ксаверів, Мухойди,
Плисецьке, Чорнорудку та на ділянку землі
і мурований домініканський костел у Києві*

Юрій Хмельницький, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, залогомъ и всѣму старшому и меншому Войска его царского вел: Запорозкого, такъже ратнымъ

государскимъ началнымъ и подначальнымъ и всякого стану людемъ, которымъ колвекъ о томъ вѣдати належитъ, вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писаньемъ, ижъ, видячи мы грамоту с печатю его царского вел: на маетности монастыреви Братскому Кіевскому, для фундованя монастыря самого и школ данную, и ствержающую, не в чомъ ся волѣ царской не спротивляемъ и повагою нашею гетманскою змощняемъ и варуемъ: абы никто з старшины и черни Войска его царского вел: Запорозкаго и всякого стану людей в маетности, наданіи от его царского вел: [чернцамъ] брацкимъ киевскимъ, названыи, Ксаваровъ зо всіми здавна и теперъ приналѣжностями, село Мухойды под Хвастовомъ, местечко Плисецкое и Черногородку, также пляць порожный, в Кіевѣ лежачій, Рылского, и костел доминеканской мурованый, втручатися не важиль и в обнятя тыхъ маетностей и пляцовъ не перешкожал и не зборонял, и пожитков им, з них уживаючимъ, не ущерблял, памятаючи на далшую ласку нашу воисковую и на срокое каране, также его царского вел: бояре и князя, воеводы и ратные началные люди, поглядаючи на ласку царскую милосердную, тыхъ маетностей менованныхъ и пляцу в Кіевѣ от помененныхъ чернцовъ брацкихъ, абы не *отдаляли*, велце просим.

З Чигирина, дня 6, *месяца марта*, 1660 року.

Юриі Хмельницкій, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27704. – Арк. 40 зв.-41. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 220. – Арк. 38 зв.-39. Копія з датою 6 березня 1662 року.

№ 16

*1660, травня 7. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Кіївському Видубицькому монастиреві
про підтвердження прав на медову данину
і десятину збіжжя з обивателів сіл
Нестанович і Волосович та на острові Селець*

Юрий Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ его цар: вел: Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его цар: вел: Запорозкого товариству, меновите пану полковникови киевскому и залогамъ от его на Полѣсю будучымъ, ижъ выдилисмо листъ еще короля Четвертого Владислава¹⁷ полского, з которого выразумели, же з острова Селець названного, от села Нестановичъ и Волосовичъ, в повѣте Мозырскимъ лежачихъ, святой обители Выдубицкой Киевской была дань медовая и десятина збожа, що и мы не *иначе* хотячы мѣти, пилно и сурово чернѣ, обывтелемъ в помененыхъ селахъ мешкаючымъ, приказуемъ, абы зараз ведлугъ давного звичаю, належную дань медовую и десятину збожа святой обители Выдубицкой далѣ двѣ, поневажъ за розными небрано заверухами отдавали, и на потомъ повиновалися. Чому старшое и меншое Войска его цар: вел: Запорозкого товариство, а ни самъ панъ полковникъ киевский, ни залогы его,

перешкодою быти не мають, а ни найменшою трудностю. Кто зась будет противный воли нашей и сему писаню, таковой, без жадного баченя, срокгого не уйдет караня.

Дат в Чыгирини, 7 дня мая, року 1660.

Юрый Хмельницкий, рукою власною.

На арк. 1 написано: универсаль гетмана Юрия Хмельницкого, чтобы з острова Селець, и из села Нестаповичь и Волосовичь обывателей Выдубицкому монастырю медовую дань, а з збожа десятину неотмѣнно отдавали.

На арк. 2 написано: Отцом выдубицким на дань медовую выбиратье и збожа ведлугь листу Владислава Четвертого.

На арк. 2 також зазначено: про збожа даное Юрия Хмельницкого отцемъ выдубицким на выбиратье медовое ведлугь королев полских наданя в Мозирщинѣ. 1660.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 595. – Спр. 10. Оригінал. Печатка військова.

№ 17

1660, липня 17. Сахнівка – Наказ Юрія Хмельницького канівському полковникові Івану Лизогубу у справі захисту колончичьких та михайлівських сіножатей Київського Микільського Пустинного монастиря

Мой ласкавый пане полковнику каневській.

Скаржили нам законники монастиря святого Николы Пустинного Киевского на козаков кононических, же они неналежне в ихъ вдираются сѣножати и пустошат, на которіе и признане^a, през хмеляне в[ы]сказаное, и из уряду вашего виданое, пред нами покладали. Зачим жадаем пилно, абы в. м[ило]с[ть] туды кого zesлал угледѣти в шкоду, албо и самъ, если потому час мѣтимеш зехати. Где, уваживши о слушную же, й скарай в. м[ило]с[ть] ведлуг заслуги шкодцов. Яко бы нас в том през в. м[ил]л[ость] в учиненю зо всем оным досыт болш скарга от отцов пустинно николских не доходила. Так же и в Михайловицѣ, в сеножатах монастирских, нѣкому в. м[ило]с[ть] не допускай чинити кривды. О счо и повторе в. м[ило]с[ти] желаючи, Господу Богу поручаем.

Дат з Сахновки, дня 17 іюля, 1660.

В. м[ило]с[ти] всего добра зичливий, Юрій Хмельницкий, гетман з Вой[ском] его цар: вел: Запор[озким].

Моему ласкавому п: Івану Лизогубу¹⁸, полковникови каневскому отдат лист оборонний на сѣножати кононечкіе и михайловскіе ченцом.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 19-19 зв. Копія.

^a У копії написано "признает".

№ 18

*1660, грудня 5. Чигирин –
Наказ Юрія Хмельницького
канівському полковникові не порушувати права
Київського Микільського Пустинного монастиря
на коломийські прибутки і ярмаркове в Михайлівці*

Пане полковнику каневській.

Скаржили нам законники монастиря Київського святого Николського, в Конончи на послушанію застаючіе, же в мил[ость], любо оныи на Михайловку выразный унѣверсал мають, нѣчого не уважаючи, з коломыйцов и з инших доходы, монастиреви належачіе, выбираеш^а и собѣ пожиткуеш^б. Чого если бысь не мѣл поперестати, а важился над сей заказъ нашъ у коломыйц[к]ого доходу законником належного упоминати, любѣ ярмарковое выбирати, теды вѣдай о том, же не тылко от Бога на себѣ, также и на дѣтех отнесеш помсту, але и от нас за найменшою скаргою рок каран будеш, бо що до ласкѣ войскової Богу отдано того не треба з рук выдирати. Также от п: обозного не повинни, опроч дьогтю и желѣза, на що унѣверсал мает, жадного ярмарочного брати, до того и п: сотник межирѣцкій не мает помененным законником в мливѣ найменшою перешкодою быти, але волно людем гдѣ хотѣти молоти, що абы иначей не было под неласкою нашею и срогим войсковым каранем.

З Чигрина, дня 5 декав[рия], 1660 рок.

Юрый Хмельницкій, рукою влас[ною].

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 19 зв.-20. Копія, має назву “о ярмарковоме и доходи иншіе з Михайловкѣ, также и о коломыйскіе доходы на монастир потвержене”.

№ 19

*1661, січня 26. Чигирин –
Оборонний універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на Михайлівку*

Юрый Хмельницкій, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

Вам всѣм обывателем, козаком, мешаном и мелником михаиловским вѣдомо чиним. Ижъ п: Войнѣ, ревизорови княжате его мил: Вишневецкого, выдалисмо на Мошенській повѣт унѣверсал, абы послушенство тяглые люде княжате его мил: отдавали, в котором унѣверсале жадною мѣрою не тикалисмо Михайловки, а нѣ подавали обывателей ваших помененному княжате его мил: албо и ревѣзорови

^а У копії написано “выбирает”.

^б У копії написано “пожиткует”.

до послушенства, гдыж то ест, яко смо з справ выразумѣли, маестност монастира Пустинно Николского Кіевского. Зачим и вам приказуем пилно, хот бы п: Воина о що и присылал до вас, не слухайте его ни в чом до росправы, поки чернцы з княжатею его мил: на сеймѣ теперешнем не росправятя, и овшем так мелники отдавайте из млынов повинностъ, яко люде тяглые, послушенство отцу Быковскому, намѣсникови, зосланому от всей братіи пустинно николскіе, который, абы в мѣстечку вашом вшелякіе отбирал пожитки и приходы, иначей не чинячи. А вы его во всем слухайте, повторе росказуем.

Дан в Чигирынѣ, дня 26 ануар[ія], рок 1661.

Юрый Хмелницкій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 21. Копія, має назву: “отцем николским до Михайловки”.

№ 20

1661, березня 28. Чигирин – Універсал Юрія Хмельницького Кіївському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку

Юрый Хмелницкій, гетман з Войском его кор: мил: Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска его кор: мил: Запорозкого товариству, а особливе п: полковникови каневскому и всякого стану и приложенству людем и обывателем михайловским, ознаймуем сим писаніем нашим. Ижъ, яко славной памяти родич наш с побожности своей, поглядаючи на убозство и недостатки великіе монастира свято Николского Пустинно Кіевского, для поратованя надал ил Михайловку местечко з всѣми до ней принадлежностями и пожитками здавна и тепер прилеглими, так и мы волѣ и росказаня отцевского не нарушаючи, тому ж монастиреви, тоеж местечко Михайловку з всѣми провентами и пожитками, яко ся в собѣ мают, сим нашим ствержаючи унѣверсалом, приказуем пилно, абы жаден, яко з старшины и черни Войска его кор: мил: Запор[озкого], так и вшелякой кондыціи людем, господином отцом николским, в спокойном держаню, и всяких пожитков уживаню и отбираню, найменшею быти перешкодою не важился и не втручался, обывателѣ теж тамошныи михайловскіе, абы зосланным там на резиденцію^а и на дозор законником послушенство вшелякое и повинност належную отдавали, сурово напоминаем и приказуем, под срогостю войсковою.

З Чигирна, 28 марта, 1661.

Юрый Хмелницкій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 21 зв. Копія, має назву “потвержене ведлуг унѣверсалу давного на Михайловку чернцом и[иколским] к[іевским]”.

^а У тексті копії “резиденцію”.

№ 21

*1661, квітня 17. Чигирин –
Наказ Юрія Хмельницького прохорівському сотникові
та пекарському отаманові не порушувати права
Київського Микільського Пустинного монастиря
на перевіз в Пекарях*

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозкимъ.

Сотникови прохоровскому и отаманови пекарскому доносим вѣдати, же нам скаржено, яко бысте перехвалки на отца Быковского, законника монастиря святого Кіево Пустынно Николского, чигаючи на здорове, чините, и перешкодою в порому естесте. Зачим сурово вам приказуем, абысте того поперестали, и найменшою перешкодою в поромѣ не были. Бо если бы зас от того часу нас такіє слыхи доходили, на неласку нашу и срокое войсковое каране заслужили бысте.

Дат з Чигирына, 17 април[я]. Рок 1661.

Юрій Хмельницький, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 219. – Арк. 23 зв. Копія, має назву “потверженіє на перевоз в Пекарах”.

№ 22

*1661, липня 11. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на перевіз через Дніпро
між Прохорівкою та Пекарями*

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

Всеі старшине и черни Войска его кор: мил: Запорозкого, меновите п: полковнику каневскому, сотником михайловскому и прохоровскому и кождому, кому бы о том вѣдати належало, ознаймуем сим писанієм нашим. Иж, яко антецессоръ нашъ з побожности своей для поратованя святой обители монастиреви свято Николскому Пустинно Кіевскому дозволил мѣти на Днепрѣ до Конончи перевоз, так и мы, видячи их великіє недостатки, а найбарзѣй знищеніє и спустошене маетностей и хуторов через розные войска московскіє, коронные, крымскіє и нашѣ козацкіє. Тот же перевоз тому ж монастиреви свято Николскому сѣм унѣверсалом ствержаем. Которому пристан, где и так рок хожоваль, межи Прохоровкою и Пекарями назначаем и сурово приказуем, абы а ни п: полковник каневскій, а ни сотники менованые, а нѣ арендарѣ полку Каневского, а нѣ хто иншій, так з старших и менших козаков, яко и вшелякое

кондиції людей в предреч[он]ый пором не втручался и не важился в пожитки приходячіе интересовати, и тепер знову свѣжо в обнятію перешкодою быт законником и зосланим на дозор *от* них, под неласкою нашею и срогим войсковым на спротивного воли нашої и сему выразному писаню назначоным каранем.

З Чегирина, 11 іюля, 1661 року.

Юрый Хмельницькій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 22. Копія, має назву “потвержене на пором Николского Пустынного [монастыря] од Пекаров до Прохоровки на Днепрѣ”.

№ 23

1661, листопада 10. Табір під Переяславом – Універсал Юрія Хмельницького про надання Київському Пустинному Микільському монастиреві права на оренду шинків в Михайлівці

Юрый Хмельницькій, гетман з Войском его корол: *мл*: Запорозким.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому бы о том належало вѣдати, меновите сотникови, атаманови и всим обывателем михайловскимъ. Иж пустилисмо аренду михайловскую *отцем* николским монастыра Пустынно Кіевского зо всѣми належачими пожитками, приказавши кождому сурово, абы жаден не важился менованым законником з товариства Войска нашого Запорозкого перешкодою быт, и в неналежитые собѣ провента интересовати. Яко бы могли [в] обители^а святой пожиток, любо сами вибираючи, любѣ теж арендарови за певную сумму пушаючи, привлащат, и *оттул* под таковой тяжкій час поживене мѣт. Трубачи зас и челяд их перешкодою абы не были и не важилис *от* млынов^б людей отворочат, под нашою неласкою и суровым каранем.

Дан в таборе под Переясловлем, 10 новембра, 1661.

Юрый Хмельницькій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 22 зв. Копія, має назву “на аренду михайловскую”.

^а В тексті копії написано “обыватели”

^б Можливо в оригіналі було написано “шынков”.

№ 24

*1662, березня 7. Чигирин –
Оборонний універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
на виконання повинностей на користь монастиря
обивателями, що живуть в монастирській маєтності
Михайлівці*

Юрый Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

Вам, всѣм обывателем михаиловским, козаком, посполитым людем и мелником ознаймивши, же от поссессіи велебных отцевъ николских и от обители святой маєтности власной, названой Михаиловки, зо всѣми приналежностями, пожитками и млынами не отдаляем, абысте вшелякое послушенство и повинность належную, нѣкому иншому, але монастиреви Николскому К[иевскому] и зосланным там до вас законником, отдавали. Гдыж тая маєтност, поневаж на грунтах николских кionже засадил, не маєт от обители святой Николской отдалена быти. Зачим нѣхто не маєтся втручати безправне.

Писанъ в Чигрынѣ, 7 марта. Рок 1662.

Юрый Хмельницький, рука власна.

IP НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 219. – Арк. 23. Копія, має назву “До Михайловки на послушенство законником зо всѣми угодіями приказ”.

№ 25

*1662, квітня 10. Чигирин –
Наказ Юрія Хмельницького михайлівським
та конончицьким сотникам, отаманам та війтам
слідкувати за непорушністю прав Київського
Микільського Пустинного монастиря
на оренду шинків в Михайлівці та Конончі*

Юрый Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

П: сотнику, атамане и войте михаиловскіи и конончинскіи приказуемъ пилно и сурово, абысте того добре дозирали, яко бы господином отцем законником монастиря Пустынно Николского Кіевского нихто в шинкованю вшеляких напоєв и во всей аренде, так михаиловской, яко и конончинской, не перешкождал и не держал шинку, кром тых, которим злицит отець намѣсникъ тамошний, иначе не чинячи под виною на нас и на монастирь заложоною, и под великою неласкою нашою.

Дан з Чигирына, дня 10 априля. Рок 1662.

Юрый Хмельницький, рука власна.

IP НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 219. – Арк. 23. Копія, має назву “Абы не перешкожано в аренде михаиловской и конончинской монастирови”.

*1662, початок вересня. –
Інструкція Якимом Сомком відправленому до царя
гельмязівському сотникові Степану Кустовському*

Інформація до его царского пресвѣтлого величества через Степана Кустовского, сотника гельмязовского, поданая 1662, сентябр[я] 12.

По отданію до лица земнаго его царскому пресвѣтлому величеству челобитя посланникъ нашъ бити челомъ *от нас мает* о прислании в Переяславль ваших людей для додержания крепелийшаго стѣн, усердно прошу, что людей государевых и наших умалилос.

Бити челомъ его царскому величеству, чтоб своим войскам велѣл быти до успокоения войны на Украйне, для того что исмѣнники, слышачи войска, себѣ имѣют приклонятися под его царского величества руку, и якъ им татарин докучить и корол может скорѣе до упокою наклонитися, и города наши крѣпко держатися мѣют.

Бити челомъ о свобожении и об *отпуске* Бутенка^а каневского с товарищи и о Цыцуре¹⁹, а о иных его царского величества воля, потому что ныне каневцы многие к нам утекают.

О ляцкомъ натужномъ приходе корол к салтану, вѣстно чинячи, присылал, извечаючи, что татары их приходу ждат *будут* за кождым мало не ежедневнымъ приходом, [и] *отнюд* мнѣ гетманови, и черниговскому и ирклѣевскому полковником, в раду быти немочно, якую *б* раду его царское величество повелѣл *отложит* до *отходу* неприятелского с Украйны.

До той інформації печать войсковую приложили и руку нашу гетманскую подписать велѣлесо.

Иакимъ Самко, геѣманъ Войска его царского величества Запорожского.

ЦДІАК України. – КМФ – 41. – Оп. 3. – Спр. 50. – Арк. 80-82. Копія.

^а Йшлося про колишнього канівського полковника Андрія Бутенка.

№ 27

*1663, березня 11. Чигирин –
Наказ Павла Тетері
михайлівському отаманові Андрусеві
не прилучати до підданства пивенських підданих
Київського Микільського монастиря,
із заборноюю розпоряджатися землями
монастирської маєтності Михайлівки*

Павел Тетера, гетман з Воиском его кор: мил: Запорозкимъ.

Тобѣ Андрусеви, атаману михайловскому приказуем влаздою нашою гетманскою, абы, иначей не чинячи, под суровым войсковым каранем, все тое щос у подданных монастирских пивенских повывидирал, претендуючи собѣ якуюс владзу над ними от нас даную, поворочав, так теж плацов в Михайловце, маєтности монастирской продават, роздават и оными диспонуват, под сроким каранем и утраченем всей худобы своей, не важился, а не тилко в пляцах, але и в жадных пожитках монастирских, абыс жадное перешкоды, так ты, яко и иншіе атаманове, по тобѣ наступуючіе, кривды и перешкоды отцемъ николским не чинили и чинити не допущали.

Дат з Чигирына, 11 марта, рок 1663.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 24-24 зв. Копія, має назву “Унѣверсал на Михайловку, ясне велмож: его милости пана Павла Тетеры, гетмана, под Каневом лежачую”.

№ 28

*1663, березня 11. Чигирин –
Універсал Павла Тетері про підтвердження прав
Київського Микільського монастиря
на перевіз через Дніпро в Пекарях*

Павел Тетера, гетман з Воиском его кор: мил: Запорозкимъ.

Пану полковнику и всему полку Войска его кор: мил: Запорозкого каневскому ознаймуем тым писанем нашим, ижъ мы, маючи особливый взгляд на монастир святого Николы Пустынского Киевского, позволилисмо отцем николским, яко пред тым и антецессорове наши, на Днепру перевоз мети на звичайной пристани в Пекарях. Прето приказуем вам, абы жадень, такъ з старших, яко й менших, в полку Каневском, жадной спорки и перешкоды отцем николским в перевозе не чинили, поглядаючи на давную з нами, Воиском его кор: мил: Запорозким, прыязнь. Так теж порома о[т]цев николских абыстеса

не важили до Канева забирати, але ежели бы яка тривога наступила, tedy сами *отцеве николські повинны будут* пором в Роси затопит.

Дан в Чигирыни, марта 11. Рок 1663.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 27 зв.-28. Копія, має назву “На перевоз под Пекарами Днепровый монастиреви Пустынно Київскому потвержене”.

№ 29

1663, березня 11. Чигирин – Наказ Павла Тетері михайлівським міщанам та пивнянським селянам про послушенство і підданство Київському Микільському монастиреві

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: мил: Запорозким.

Вам мешчаном михайловским и селяном пивнянским приказуем, абысте конечно, иначе не чинячи, послушенство и подданство *отцем* николским отдавали, якъ перед тым, так и тепер и до владзы и звѣрхности атаманскои абыстеса ни в чом не удавали, а хто бы был з вас тому писаню нашему противный, такого сами *отцеве* николські, яко непослушного, карати мают, не удаючис до нас.

Дата в Чигиринѣ, март 11 дня, рок 1663.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 28. Копія, має назву “О послушенство михайловцом”.

№ 30

1663, квітня 4. Чигирин – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Кононч, Михайлівку, Савин та інші маєтності

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: мил: Запорозкимъ.

Всім кому колвек о том вѣдати належит, ознаймую тым моим писанієм, иж яко антесорове мои, стосуючис до прав на добра монастиреви святого Николы Пустинно Київському, *от* рожных побожных людей наданые, и привилеами святой памяти королей их мил: ствержоные, а меновите на Кононч, Михайловку и Савинъ, в трактѣ Каневском, з млынами и полями, озерами, езами, сеножатми и з всѣми згола водними и земляными на урочищахъ тамошнѣхъ, которіе *отцеве* в правах выражоные мают, и як се здавна тот в собѣ кгрунтъ знайдует пожитками,

в звыш менованым отцом николскимъ в посессіи своей мѣти помененых добръ зовсѣм на всѣмъ спокойне уживати не збороняли. Тым же я тором антецесоровъ моих идучи, унѣверсалы, од нихъ даные, потвержаю: жебы кгрунт церковный не нарушоный през нас зоставал. И то, що по завоеваню Войско еще держало, а з правных документов монастирским быт грунтом видячи, Межиречку²⁰ з Воробювкою, а ку Днепрови Пекарѣ (вынавши млыны Межирецкіе, тые которіе до часу на слуг войсковых, на трубачов ити мают), тому мѣсцу святому привертаю. В чом абыся никто з козаковъ наших тамошних и переизджих не спротивлял, в пожитках отцом не перешкоджалъ, а ни се в тые их добра втручал, под срокгим войсковым каранем приказую. Для лѣпшого в том вѣри отцом николскимъ даем сей унѣверсаль мой под печатю войсковой и з подписом руки моей власной.

В Чигиринѣ, 4 априля 1663 року.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 25 зв.-26. Копія, має назву “Унѣверсал от ясне велмож: его мил: пана Павла Тетеры, гетмана, на Конончѣ, Михаиловку и Савин, з млынами, пасѣками, озерами, полями, изами, на рецѣ Росѣ наданы”.

№ 31

*1663, травня 31. Чигирин –
Наказ Павла Тетері сахнівському сотникові
та товариству не втручатися у належні
Київському Пустинно-Микільському монастиреві
Осетрові острови*

Павел Тетера, гетман з Войском его кор: мил: Запорозкимъ.

Пане сотнику сахновскій и всему товариству пилно приказую и имѣнем нашим наупоминаем, абы тые островы, названые Осѣтровскіе, лежачіе под мѣстечком Сахновкою, которіе з давных часов належат до обители святого Николы Пустынно Кіевского, воли нашой не спротивляючи, и водлуг их прав монастирских и признанем людей старих ваших сахновских, доброволне уступили и ни в чом ся не спротивляли, под срокгим каранем на непослушного, на которого, если нас дойдет скарга, за першим разом не оминет. Кгди ж на тую справу были высланые от в Бозе велебного его м[илости] отца Хмѣлицкого, антецесора нашего, перед которими сознане сталос, иж ест власныє тые островы монастира святого Николы. С тым вас гослоду Богу поручаю.

Писан в Чигиринѣ, 1663, мая 31.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 29 зв. Копія, має назву “Тетера гетман листъ дал на озера Сахновскіе”.

* Так у тексті.

№ 32

1663, липня 26. Чигирин – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Осетровий острів

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: мил: Запорозким.

Всім вобец и кождому зособна, кому толко о том вѣдати належати будет. А меновите козаком и всему посполству людем местечка Сахновки ознаймуемо. Ижъ што mezi вами обывателями сахновскими и велебными отцами николскими монастиря Пустынного Киевского од маестности их стародавнее села Савина спор восчался о остров, названный Осетрово, а на нем о сеножати, лес и речки. Поневаж показалос ясне з прав тых отцов и з свѣдоцтва людей годных старѣнных околичных, которіе на тот спорный кгрунт выездили, иж тот островъ по Рось реку со всим належал з давных лѣт до села монастирського Савина и там пасѣка отцов николских перед тым бывала и спокойне держали. Теды и мы тепер, старане маючи з повинности наше, абы церков Божія ни в чом не шкодовала и кривди не терпѣла, тот островъ со всеми принадлежностями ведлуг давного уживаня монастирського и прав при монастиру том святого Николы зоставуем и ствержаем. I поминаючи кождого под срогим каранем и зарукою до скарбу нашего войскового ста копѣ в[ашей] мил: абы, опроч отцов николских, никто инший не важился того острова и синожатеи и жадное рѣчы там собѣ привлащати, заживати и перешкоды нѣякое отцом николским чинити, на што выдаемо тот наш войсковый лист, до которого при печати руку мою гетманскую подписалем.

Писан в Чигирыны, рок 1663. Дня 26 іюля.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 25-25 зв. Копія, має назву “Універсал на остров Осетров, повторе даный”.

№ 33

1664, січня 11. Корсунь – Наказ Павла Тетері канівському полковникові повернути Київському Пустинно-Микільському монастиреві прибутки з монастирського млина, привласнені козаком Крогулецьким

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: милости Запорозкимъ.

Пане полковнику каневській маем то у себе во великом подивеню, же в. м[илость] справы вел: отцов николских з Крогулецьким, козаком нашим, о млинѣ

их, под Хмѣлною на Черленкови будучій, водлуг перших моих килку о том выданных унѣверсалов, до skutku привести не хотѣлъ, з чого и церкви Божой шкода, и нам великая доука, од тых *отцевъ* дѣтся, а ваше непослушенство к нам показується и до срогости против вас побуждаєт нас. А так сурово и остатне приказую, абыс тое справы болшей не допускаючи до нас, сам Крокгуленцкого за упорност его, же отцем николским их мѣрок належачих през цалый рок не давал з того млынка, вязенем скарал, и за шкоду их заграбил и во всем абысся водлугъ моих перших декретов и унѣверсалов заховал. Кгды ж *отцове* николскіе, на *тот* млинок право маючи, за небожчика старого п: Хмелницкого гетмана и потом за наступцов его того млынка уживали, нехай же и тепер таким способом уживають. А што Крокгулецькій листки Черкаса, слуги пана Лащовы, гдес достал, тыми ся он боронити не может, бо перед тым пан Лащъ и *тот* Черкасъ кгвалтом были у *отцов* тое одняли. Для чого неважни тые листи быти мусят. А Крокгулецькій свѣжо тепер року яко од *отцов* однял, купивши мелницкую толко мѣрку у мелника их. А затим и млинков не побудовал до того часу, одкол монастиру шкода дѣтся. И повторе теды наминаю вас, абысте иначе не чинили в той справы, толко водлуг того и первых универсалов моих под срогким каранем войсковым. На што при печати нашой войсковою до сего листу и рукою своєю гетманскою подписалем.

В Корсуні²¹, рок 1664, месяца генваря, дня 11^а.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 27-27 зв. Копія, має назву “ Унѣверсал п: Тетери гетмана до полковника канеяского писаний, стороны млинка *отцов* николских кievских на Черленкове под Хмѣлною, абы од мелника Крокгулецького взял, а *отцем* отдавал з нагородою шкод писан”.

№ 34

1664, червня 26. Канів –

*Інформація гетьмана Івана Брюховецького,
видана кievському полковникові Василю Дворецькому,
канівському полковникові Федору Панченкові
та Маркові Артемовичу з товаришами,
відправленими до царя для її оголошення*

Інформація панум Василю Дворецькому²² кievському, Федору Панченкови каневському полковником, и Маркови Артемовичови с товариши, посланцом к великому государю нашому, к его царскому пресвѣтлому величеству, од мене Іоана Брюховецького, гетмана, и од всего вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, дня 26 июня, 1664, з Канева выправленим, даная.

* Дата не зовсім певна, але можлива, в такому випадку треба погодитись, що з Лівобережжя (21 грудня 1663 р. ще знаходився під Прилуками) Тетера змушений був відступити значно раніше, ніж польський король покинув Сіверщину.

Поклон земный великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству посланцѣ наши од мене, гетмана, и од всего вѣрного Войска Запорозкого отдадут. Также и всимъ мил: паном бояром и началным людем поклонятся.

Оповѣдят о вѣрной и щирой, и кривавой гетманской и всего войска службѣ, ижъ послѣ зимное тяжкое военное працы в болшую и небеспечнѣшую за Днѣпр удалисмося военную роботу, которую через весну и лѣто отправовалисмо и тепер безпрестанно отправуем. А то все прислугуючися щыре великому государю нашему и ему, свѣту у всѣхъ народов, на несмертелную заробляючы славу.

А, ижъ под Чигирыном судьбы Божие з премного[го] милосердия своего нам посебити над неприятelmi изволилъ, теды не за Днѣпръ, але ку Каневу з войскомъ удадемся. А то для тых причин: першая, чтоб на Заднѣпрю люде после зимное нужды в хлѣбъ запасьлися, и беспечно около пашенное роботы ходили; другая, чтоб на сем боку Днепра жицелѣ[й] оних городов в плѣнение бѣсурманское и лядское, и Косагова, и Серка²³ з войск[ом] не подати; третяе, чтоб великим и полномочным послом на комѣсиѣ до уговариваня ся крѣпчайшую помоч нарядить. Чого всего пострадалибысмо были, кгда быстмо на тамтой бок Днепра з войском переправиль былъ: бо, уховай Боже, орда и Чарнецкий²⁴, в тропы за нами пошовшы, города б зымою зголоднѣлые осадил, и без хлѣба к собѣ пригорнул, мир по городам на сем боку Днепра жичливий пропал бы, а комѣсаром на комѣсиі полским з того б утѣха, а великим и полномочным послом скорбѣ была, и так послѣдняя горшая первых бы были, бо чого корол на Украинѣ не доказал, тое Чарнецкий, заваруй Боже, здѣлал би был.

Выведут панове послы нашы, же любо тую працу военную щоденную кривавую з неприятелем на сим боку Днепра маем. І пред це жадного ратунку з Бѣлгорода и з иных сторон не маем, и любо через посланцов наших часто о ратунку просячи пишем, жаднаго однаго на той пунктѣ отвѣту не односим, и до сих ратунку не видим, для чого и наше войско скорбит, на сем боку Днепра зостаючи, и города тые, которые поздавалися на нашу сторону, праве до отчаяния приходят, что од нас обнадеживаными будучы, до сих час посылков не мѣют. А князь Ромодановский, яко перед тим зразу з Лохвицѣ не з нами ку Днепру в купѣ пошел, але собѣ недоброхотно указ ку Бѣлгороду зѣднал, любо килконадцат городов дома ратных людей на запасы хлѣбовые назначении мѣль. Так и тепер помочы не дает овшем, и Омеллянови полуполковникови, на Низ назначеному, ко мнѣ, власт гетманскую над Запорожем мѣючому, ити заборонил, который през все лѣто напрасно под Миргородом²⁵ стоячи, людем кривду чинит, а козаки всѣ бедныя тут при мнѣ головы своѣ кротко неприятелям ставят и кров проливають, поневаж на Запороже нѣлзя ити, на що ж напрасно з войском стояти, але разсмотрѣлобыся и указало ему иное Запорожу належное мѣстце, одкул бы неприятелем одпор давали, а не своих дармо людей нищил, за що войско велми скорбитъ, что козаки бьются тут, а християне домовки ихъ разоряют и дармо козакѣ стоять, [а для] лѣпшое вѣры и листы з супликами и реестри при[кладаемъ], а з тых городов на християне покажут.

А що князь Ромодановский для моровое повѣтря розголосоил, якобы на Украинѣ по городах пануетъ: оповѣдят, же на Украинѣ по городах жадного

повѣтря *немаши*, и если бы пановало, певне быся не заспало о том маестат его царского пресвѣтлого величества остерегты, а то Богъ крил города наукраинные од того своего гнѣву. А що на Запорожу тая зараза показалася была, и там за ласкою Божиею усмѣряется: а до украинных зас городов распасалося, абы жадное душѣ з Запорожа не пускано, яко жъ не тѣлко в городи, але и на Кодак з Запорожа нѣкого не пускают. Але княз Ромодановский для того розголосоил тое повѣтре, чтоб, а нѣ ему на помоч з войском к Днепру не ити, и иных войскъ не слати, того прагнет абы якая пагуба над з мною и над войском сталася, од которое Богъ, и щасте его царского пресвѣтлого величества нас защищает. Мочно б было християнину, не под Миргородом напрасно стоячы, а людем кривды чинячы, на Кодак, албо до Кременчука²⁶, албо ко мнѣ ити и тут ся з нами крваве его царскому пресвѣтлому величеству заслуговати. Але то все княз Ромодановский справил, же его опѣнил, стать бы за Запороже, Кодак, албо Кременчук, албо и при минѣ службою.

Оповѣдят послы нашѣ, же и тут не спит князя Ромо[дановского] ко мнѣ гетману [...] ^a и заздрост, бо чого не может ся собою доказати надѣйного, то через Косагова, своее ко мнѣ неприязни совѣтника и помощника, справует, бо немало на том, же и сам з Бѣлгорода не ищол, и християна спѣнил, поголоску о повѣтрю моровом пустившы, але и калмыков, ку мнѣ идучих, еще в дорозѣ через Косагова одорвате старался од мене, якожъ лукавою думою своею Косагов и одорвал и отаким способом. Якся з под Чигирина рушило, послалося писане до Сѣрка, и чтоб вкупѣ з Косаговым з Смѣлое под Черкасами²⁷ зо мною, под Канев идучым, заимался. Але Косагов для скарбов Тетериных²⁸, в Браславле²⁹ взятых, а на тот час в Уманы³⁰ застаючых, до Уманы з Смѣлое Сѣрка ити побудил з войском, якож, не хотячыся зо мною злучити, и рушили. А потом под Каменною, войско оставивши при Сацку³¹, ркомо на Караел, що у Войску старшым не ведется, пошли, а они, оставивши войско до Торговицы³² в килку человѣка прибѣгли, и з Торговицы Сулымку³³ по скарбы до Уманы послали. Уманцѣ и скарбов не дале и Сулимку в вязене взяли, а то все Косагов розумѣл, что мы з под Чигирина цѣли не войдем з сего боку, и для того не в войско, але о себе, и о скарбѣ старалися, и щоб з ным на тамтой бок Днепра уминути. А постерѣгшы Косагов, же в думѣ своей поруганым зостал, и назад до войска, под Камяною оставленным, нѣлза очей показат, пустилися за Днѣпр на Переволочную, голос пустившы, що будто против калмык пошли, и так Косагов и Сѣрко в Пултавшину пришли, войска и клейноты войсковые на сем боку Днепра покинувшы, якже почули же нас Бог здоровых до Канева припровадил, так Сѣрко з моим посланцем Иринею против калмык з Полтавы поѣхали и розминувся [з кал]миками, а Косагов до Золотоношѣ³⁴ пришол, ко мнѣ [...] калмыки до Пултави пришли, хочай помеж [...] кал]миками под Полтавою знался, [...] не ко мнѣ, [а...] полем к Умани ити, але воевода Яков Тимофѣевич перемоглъ, же ко мнѣ до Канева калмики пришли, з которыми и Косагов в Золотоношѣ зостався.

* Оригінал пошкоджений, крім того не є бездоганим і відбиток документа на плівці, тому тут і далі зазначаються місця, де в документі, або не збереглися окремі слова, або де вони є нечитабельними внаслідок дефекту плівки.

По приходѣ калмыков до Канева назначилем был калмыком з войском козацким, перебранцом, при полковниках переясловском и прилуцком, и при Опарѣ³⁵, ку Корецню под войско татарское и лядзкое ударити зненацка, і Косагов и тое спуров тайною и лукавою думою своею, бо умысливши тое, чтоб од мене до Уманы для скарбов з калмыками одорватися, направив калмыков, чтоб не ишли нѣгде бе, албо без мене, гетмана, албо без Сѣрка, якож калмыки так и одповѣли мѣнѣ: прето ж позволилося калмыком з Сѣрком к Корсуню ити вкупѣ з войском перебранным, а Косагов при калмыках, мене не радячися, неоповѣдне пр[оч] пошел и ведлугъ лукавое думы своее калмыков к Умани, а не там где я казал, справил и завѣль, од которое лукавое рады его воевода Яков Тимофѣевич Хитрово, иж и полковники и козаки одстали, и з дороги до Канева вернулись.

Прето ж просит о перемину Косагова послы наши мают и о наказание за такую неправду: бо измѣнником мене, гетмана, називал, о чом ся и великому господарю через Шубу писало[ся], що ушима своими Марко [Арте]мович чул и признает.

Не забудут и того послове наши спомянути, иж з того не меншая у войску мя теж дѣется и до кривавого междуособия порон показується, кгда мымо власт совершеннаго гетмана, который и над Запорожем начало мает, посылают сукна и иные жалованя, чым собѣ атаман ровную власт гетманови почитает и привлащает, и належного послушенства збороняется и межи войском розност и ярост ставається, вся чернь, так козаки, якъ и поспулство о том чуючы, что великий государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, по прошенню короля полского комѣсси изволил быти, просит и, до лица земли упадаючи, молит в купѣ зо мною и зо всѣм народом христианским и зо всѣмъ вѣрнымъ Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким, чтоб он, великий господар змилосердився и Святыя Восточныя вѣры Православныя зо всѣм народом христианским, з монастырами и з церквями Божиими, в Малой Росіи будучыми, на поруганне ляхом и на вѣчное гонение подавати не изволил, и челом бити послове нашѣ именем всего войска и народу мают о обнадеживалную до всего миру в той мѣре грамоту мают, бо на комѣссиѣ першая статия об Украинѣ мусит бити, при сюм пунктѣ устне шырей послове нашѣ примовятся и оный выведут.

Жычливыст города Канева певную и их теперешную [...] его царскому пресвѣтлому величеству оповедят и о посѣщении каневцов милостивым словом его царского пресвѣтлого величества маетстат молити мают, поневажъ за першую жычливыст свою под час розбитя Юрия Хмельницкого од измѣнников много страдало, одны кровю службу свою вѣрную запечатовали, яко то Лизогуб и иные, а иные всѣ мѣстом в плѣнѣ татаром выданы были, аж ся выкупаль ордѣ од плѣнення. А и тепер перший Канев межы всѣми сегобочными городами жычливыст свою показал, и войска хлѣбом кормили в домах своих, так ратные, яко и иные.

А просит мают о воеводу и о ратных людех до Канева, бо то город портовый и Киевови потребный, и на осередку Украины зостаєт, и на тамтой бок Днепра переходу неприятельскихъ войскъ боронит, хотбы з Нѣжина до Канева ратных людей, що звести, бо Нѣжин город, а нѣ пограничный, а нѣ портовый, также до

Пултавы, до Кременчука, до Остря воеводов просити мают, бо тые города пограничные и портовые.

Ожъ припомянут и просити мают, чтоб на кождый пунктъ нашъ отвѣтъ по милосердному его царского пресвѣтлого величества указу даваний был, поневаж в прошлых грамотах на многие пункта отвѣту травано.

Стосуючи Черкас оповѣдят послове наши хитрост ихъ и частую измѣну за [...] измѣну, сама же с лица праве Божаго черкасцов побила. А [...] указу гетманского на тое не было: о чом ся обшырнѣи в гра[мотѣ ...] посланцѣ наши доводне свѣдомы. А ижъ [...] злидняков разоренных зостал и того [...] полковник каневский свѣдомый, якого стараня прикло[...] тых, хочай якожъ и мает той небожчика [... най]довался оный межы ных, з тых речей не знайшлося, однакъ пилного стараня о ползе тамо прикладаю и прикладати буду.

Просити и челом бити посланцѣ наши мают о милосердный господарский указ до воеводов, по городах будучых, чтоб дома не сидячы в порожнованю, людей ратных з нами вкупѣ на войну посилали: бо за тое войско не мовчат же козаки, жены, и домовки своѣ оставившы, безпрестанно на службѣ и на войнѣ з неприятelmi кров проливают, а тые войска, по городах стоячы, порожнюют, а хлѣбъ войсковый берут.

И о том бити челом посланцѣ наши мают, чтоб теперешный воевода Ничипор Алексѣевич Полѣнов болшую армату войсковую отдал, которую без указу господарского против правъ войсковых князь Василий Богданович Вольтинский забрал и чтоб на потом воеводы до арматы войсковое и до жадних справ войсковых ведлугъ правъ стародавних вой[ско]вых не втручались, а кгда бы тая арма[та ...] под Чигирином была, могло [... ..] меншии штуки отдати и тых [...], абы привернены были войскови.

З калмыцкими тайшами чтоб зсилатися гетману поволно было о войнѣ на Крым, проситы послове о позволене мают.

Дня 19 дек[аврия] указал великий государь, чтоб околничий и воевода Федор Василевич Бутурлинъ кормъ посланцом моим давал, того указу ж он, околничий, не исполняет.

Стороны Івана Сербина³⁶ оповѣдают, ижъ доброволне з жоною, з детми, з маетком і до дѣтей^а к Переясловлю, вспомянувшы на присягу свою, пришол, которого я, гетман, з повинности вѣрное свое перед маестатом его царского пресвѣтлого величества презентует, и за ним причину внесут: поневаж на тамтом боцѣ зостаючы, поти до жадных военных справ, до которых его корол, Тетера и иние затягали не втручался [...], поти по Волоской Землѣ и по иных мѣстцах тулял [... ..] на той бок Днѣпра не углядѣл [...], выбравши тую высокодержавную [его царского пресвѣтлого] величества руку по присязѣ [... ..].

Тые всѣ пункта, в информациѣ выражоные дѣлности и ростролности, пана полковника киевского вручаютя, о которых вкупѣ з товариством бити челом великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству именем всего вѣрного Войска Запорозкого и од мене, гетмана, мает.

^а Так у тексті.

Іванъ Бруховецкій, гетманъ вѣрнаго Войска его прес: цар: велич: Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 7. – Оп. 3. – Спр. 137. Фотокопія з оригіналу.

№ 35

*1666, початок листопада. –
Реєстр старшини та козаків,
відправлених при чернігівському полковникові
Дем'яні Ігнатовичу (Многогрішному)
гетьманом Іваном Брюховецьким до Москви**

Реєстръ списаня всѣх тихъ по имени козакув, которые пры его царского величества дворянине и вѣрнаго Вой[ска] Запороз[кого] чернѣговском полковнику Демку Игнатовичю³⁷ на столицу выправленные.

Найпервый саме его царского пресвѣтлого величества дворянын и вѣрнаго Войска Запорозко[го] чернѣговскіи полковныкъ Демко Игнатовичъ, Иван Самуйлович³⁸ сотник вепрыцкій, Леонтеі Артемов³⁹ писар полку Чернѣговского, Костантыі Иванов хоружый, Саво Игнатенко, Михайло Олексѣевъ, Хведоръ Леонтевъ, Ерохвѣй Гришков, Павель Ивановъ, Иванъ Станиславов, Павел Матвѣев, Иванъ Самоіловъ, Лука Николаевъ, Иванъ Семенов трубач, Тимофѣі Самойловъ, Махно Марченко, Иванъ Микитенко, Кгнатъ Иванов, Грицко Максименко, челяд Демянъ Василевъ, Иванъ Андрѣевъ, Микита Пилипов, Грицко Ивановъ, Несторъ Андрѣевъ, Опанас Сидоровъ, Максимъ Наумовъ.

Великого государя нашего, его цар[ского] прес[вѣтлого] вел[ичества] бояринъ и его ж цар[ского] прес[вѣтлого] вел[ичества] Вой[ска] Зап[орозкого] гетманъ Иванъ Мартинович Брюховецкій.

Коней всѣх двадцят сѣмъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 7. – Оп. 3. – Спр. 165. Фотокопія з оригіналу, на презнятому аркуші реєстра дати немає, яка наводиться у заголовку: "Архивъ древній. Отдѣленіе 2. Малоросійскіе подлинные акты. 1666 года въ началѣ ноября. Списокъ лицъ отправленныхъ въ Москву отъ гетмана Брюховецкаго.

* Цей документ Брюховецького очевидно слугував для зазначених в ньому осіб проїжджим листом до Москви.

*1667, січня 10. Гадяч –
 Інформація гетьмана Івана Брюховецького,
 видана канівському полковникові Якову Лизогубу
 та військовому канцеляристові Карпу Мокрієвичу,
 відправленим до Москви, пункти якої
 вони мають оголосити перед царем*

Информация его царского пресвѣтлого величества дворянинови и полковникови каневскому Іакову Лизогубове и товарищевѣ, и канцеляристѣ войсковому Карпови Мокрѣвичови до его царского пресвѣтлого величества: в року 1667 месяца генваря 10 дня выправленным даная.

Информация его царского пресвѣтлого величества дворянинови и вѣрного Войска Запорозкого каневскому полковникови Іакову Лизогубу и Карпови Мокрѣвичю канцеляристѣ и товаришу войсковому, на столицу выправленным з Гадячого, генваря, року 1667^a

1. Земний и смиренный мой поклонъ пресвѣтлому великому государя нашего его царского пресвѣтлого величества маестатови *от* мене боярина и гетмана и *от* всего вѣрного Войска Запорозкого *отдадут*. Тоеж их милостям бояром и всѣмъ начальнымъ. А особливе боярыну его мил: Петру Михайловичю Солтикову.

2. Объявят боярына и гетмана и всего вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, пилный и тщательный около неприятелей и тамтогбочных измѣнников промысль, же сами собою, сколько их мочи стает, по всѣ тые часы, и тепер, з ними роспираются, и вперед тоже, сколько Богъ помочы пошлет, неотмѣнно трывать будут. Толко бы к тому еще на вспоможене ратные его царского пресвѣтлого величества в малоросийскіе города поспешилис силы, о которые смирено бити челомъ его царскому пресвѣтлому величеству мают.

И о том предложат шшо по подвакромных его царского пресвѣтлого величества милостивых указах и по се время белгородских полков ни единого чловѣка ратных государевыхъ людей к боярыну и гетману на службу не бывало. И если будут, или нѣ, то о том и единого слова тамошний бѣлгородский околничый и воевода князь Юрый Никитич Борятинской по се время нѣт вѣдома, для чого к боярыну и гетману не писивал, и што онъ в Белгородѣ по государевомъ указу зостае, то и о том не извещал. И тым не помалу боярын и гетманъ скорбитъ, не вѣдаючи к кому в дѣле государевомъ в Белгород писати маеть.

3. Оддати мают в Малоросііском его царского пресвѣтлого величества Приказе листъ козаков запорозких. Который оны к боярыну и гетману писали.

4. *Отдадут* двох языков через подѣздъ гетманский под Чегирыном ныне взятых. А щося *от* ляхов чигирынских з тамошними козаками в самом городе

^a Перший заголовок міститься на титульному аркуші, другий – на наступному.

дѣяло, о том оны словесно оповѣдят. А притом и третего бѣлоцерковскаго козака на тамтом боку Днепра за Трыполем⁴⁰ взятого. Особливе и ляха четвертого, товарища Мурашчыноѣ компанѣѣ, под Чернѣговом добутого, отдадутже. А при тых нѣмца корсунскаго, свѣжо под Корсунем пойманого. И о том обявят, што тойже врагъ Мурашка вовчым обычаем в повѣтѣ Новгородском жаловалныя от его царскаго пресвѣтлаго величества боярыну и гетману двѣ отчынѣ в остатный разорил конецъ.

5. О клятвопреступном измѣннику Дорошенку обявят, же ныне он, королю полскому измѣнившы, на вѣрност хану крымскому и всѣм ордам зо всѣми своими тамобочными измѣнниками присягу выконавшы, хотячи гдѣ прикладом волоскаго воеводы тым самым удѣльное на Украинѣ у цесаря турскаго воеводство обсталювати, подлинно бити ляхов на Украинѣ при Маховскомъ⁴¹ славном и значномъ полковнику лядскомъ ушал. Якож мимо иншыя на розных становисках знесение приводомъ его Дорошенковым, через орды лядскіе корогвы, и под Браиловом⁴² подлинно самого Маховскаго орды, при трох солтанах будучые, тридцет корогвей люду полскаго распорошившы, живцем его Маховскаго в неволю бесурменскую взяли. И послѣ тоеѣ потребы далѣй, аж поди Львов⁴³ чатами орды з частю тамобочных козаков пошли. А солтаны стоят ныне коло Межыбожа. А Дорошенко коло Калника⁴⁴. На довод того отдадут лист коменданта чегирынскаго, в котором о всем выписует до Тетенса. А обявят и о свѣжој ордѣ, которое за певне тысячей двѣ на святыи вечеръ под Чегирынѣ пришло.

6. Извѣстно учинилося боярыну и гетману и всему вѣрному Войску Запорозкому о том, же якобы, великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, новий ханъ крымскій нине через послов своих добивает челом о миру. Што если бы то так, а не иначе, мѣло быти, обявят о плохом и недостойном боярына и гетмана зданю, же то его нового хана явная ошуканина и омана бесурменская, през которую лстячы, такого собѣ вынайдует способу, през который могль, так от славных его царскаго пресвѣтлаго величества калмыцких ордъ, яко зас и от козаков запорозких, волное мѣти в полях улусами своими кучевиско, в котором нине милостию Божию и его царскаго пресвѣтлаго величества щастем не мает волного быту.

А особливе зас и для того онъ, несметный крове христіанское неприятел, лстит и будто о миру его царскому пресвѣтлому величеству добивает челом, абы без жадное, так с пол, яко зас и от украинных малоросіиских его царскаго пресвѣтлаго величества городов, не маючи жадное перепоны нинѣшнему своему злomu предсявзятю, з ляхами войну вщавшы, смуток учинил, а потом и на отчыну, барзе на малоросіискіе его царскаго пресвѣтлаго величества города, видячы мир убезпечоный, своѣ бесурменскіе и измѣнничьи обернул силы. Прето ж конечно надобе бы явному его, скрытого неприятеля, лукавству не доймати вѣры. Однак тое, боярын и гетман, яко вѣрный холопъ на предмонаршую и розсмотрителнѣйшую его царскаго пресвѣтлаго величества спускает волю.

7. Подлинно вѣдати дойшлося через купцов кречких боярына и гетмана о тыхже бесурменских неодмѣннѣйших замыслах, же стараются з пилностью своею оным доказати, кгда на тую войну, толко бѣ имъ Богъ, щастем праведными

великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, молитвами, не допомоглъ, и воеводам волоскому и мултанскому цесар турский рассказал з войсками их на Украину готовым быти, и рушатися ораз.

8. С пилностью о том его царскому пресвѣтлому величеству посланники наши обявят, же увес мѣръ сегобочных малоросиіских государевых городов о тых горячых бесурменских и измѣнничых трывожится замыслах. А иле под сей час без силы я, рады чому абы завчасу запобѣгти, и повторе о прислане скорое ратый бити мают посланники наши смиренно великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству челом.

9. Обявят о тыхже ратных его царского пресвѣтлого величества людех, же по указу государевому и у Каневи, всему Заднѣпрю, што Киевъ потребном городе, с потребу их нѣтже. Такъ теж и в Переясловлю малолюдно. Аже и в Киеви тое ж дѣється. А неприятелскіе силы под бокомъ, пишет о том к боярыну и гетману боярын и воевода киевский и намѣстник смоленский Петръ Василиевич Шереметев, что б боярын и гетман наскорѣ писал о том к великому государю, к его царскому пресвѣтлому величеству, бючы челом, о прислане скорое ратных его царского пресвѣтлого величества людей на оборону малоросиіским городам. Особливе зас же и при воеводах в кождомъ городе, барзе в пограничных, людей ратных государевых нѣтъ. О том преж сего многжды и его царскому пресвѣтлому величеству в листах своих боярын и гетманъ писивал.

10. Оповѣдятъ засже и при боярыну и гетману ратных его царского пресвѣтлого величества людей с воеводою Федором Протасиевым в полках мало кого ест, всѣ немал по домах розбрылися.

11. Обявити мают и о том, же на тамтом боку Днепра, в измѣнничом городѣ, то ест в Торговици, по указу ханском ныне денги дѣлаться именем бесурманскимъ через усиловане клятвопреступного Дорошенка почали. А то для того, абы тыми денгами, яко срѣбраними, а не мѣдними им бесурманом, и измѣнникови Дорошенкови, всяких людей к их замыслам приохочати.

А ныне внов боярыну и гетману учинилося через выходцовъ вѣдати, же якобы клятвопреступный Дорошенко з бесу[r]менскими силами, аж в Полщу войною на короля полского пошов. О том вперед якая подлинѣйшая через подѣзды гетманскіе достанется вѣдомост. О той боярынъ и гетманъ з повинности своее его царскому пресвѣтлому величеству через гонца вскорѣ даст знати.

12. Обявят о том его царскому пресвѣтлому величеству, же так на повѣт Чернѣговский, яко зас и Стародубовский, безпрестанные от ляхов военные чынятся навалности, которым болшей не могут стерпити, позволил боярын и гетманъ его царского пресвѣтлого величества дворяном и вѣрного Войска Запорозкого чернѣговскому и стародубовскому полковником оным лядскимъ частым подѣздам щастем его царского пресвѣтлого величества, сколько Богъ помощи пошлет, давати отпоръ. Штобъ болей через усиловане лядское отчынѣ его царского пресвѣтлого величества спустошене не чынилося.

13. Обявят о том, што протопопъ нѣжинский Семионъ Адамович⁴⁵ ложно писал к Москвѣ, будто измѣнничый город Чегиринъ хана крымского осѣли уже янчаре, а то неправда, и ныне в городе вышшом ляхи. А в большом измѣнники тамошние зостают.

14. Стороны Чигирына и Черкас, головнийших измѣнничых городов. Посланники нашѣ великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству предложити мають, якобы по его государевом милостивомъ указѣ ратные откуду его царского пресвѣтлого величества силы, скупившиися с козацкими полками, при помощи Божьей, его ж царского пресвѣтлого величества щастем, тые барзей два головнейшыя измѣнничые города могли одолѣти и их искоренити. Що болшей затягаючи и собѣ [...] не чинили отчинѣ его царского пресвѣтлого величества трудности и остатнего спустошеня, яко звыкли они, чигирынци и черкасци, тое чынити по всѣ тые часы. Тому абыся было и давно запобѣгло, по его государевомъ указу, боярынъ и гетманъ припоминов о том под час своее бытности на Москвѣ, боярыну и намѣстнику вологодцкому Петру Михайловичю Салтыкову, штобъ бувъ о том барзо потребном дѣли, самому свѣту, великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, предложыль. Аже и по се время тому мешкота. А конечне тые помянутые измѣнничые города треба зруиновати, бо кулко они будут цѣли стояти, то всему краеву сему Заднѣпровскому покою, яко живо, не будет.

15. О городех измѣнничых заднѣпрских, меновите о тых, в которых по всѣ тые часы, якъ од его царского пресвѣтлого величества отложилися, люде королевские зостають.

Обявят посланники наши, же измѣнникъ Дорошенко пилного своего стараня прикладает, якъбы их коммендантов и всѣх королевских людей, з городов выманивши, бесурменом в неволю отдати.

16. Обявити мають о измѣнниковом Дорошенковом едыноутробном брату, именем о Андрѣю Дорошенку⁴⁶, же з царствующого и богоспасаемого великого града самого Москвы прошлого лѣта, не вѣдат яким кшталтом, з неволниками лядскими на Литовский край вышел и ныне в Чегиринѣ зостаёт, ему клятвопреступному измѣнникови Дорошенкови злых допомагаёт порати замыслов.

17. Предложити великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, же декаврия, дня^a, з Бѣлоє Церкви корогвей двѣ ляхов военным втайнѣ способом в полкъ Переясловский вторгнули были. А так, кгды оных сотник воронковский довѣдався, и, зобравшы конно и пѣшо козаков, за ними гонив, и, нагнавши в той дорозѣ ку Бѣлой Церквѣ, бой з ними мѣль, в ту пору оние ляхи, козаком на бою не выдержавшы, в городокъ монастира Киево Печерского, называемый Безрадичы, ухватилис. И так оных чернцѣ печерские козаком не выдали. А если бы була в той мѣре не зрада чернецкая, певно их ляхов и нога бѣ була в Бѣлую Церковь не увойшла. А так за тое на чернцов всѣ козаки, не толко боярын и гетман, барзо скорбять, яко жъ всюды они чернцѣ звыкли тое чынити; с тим боярын и гетман якъ пуступити маёт. Посланники смиренно, великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, об указ челом бити будут.

18. Обявят о том, же во всѣх полках его царского пресвѣтлого величества спищики тяглых людей, и з них в казну государеву приходячых бобылей, якбы

^a Для позначення дня було зроблено пробіл, проте число так і не було вписане.

довелос, так не описали. Толко один столникъ Кирило Осипович Хлопово, по указу государевомъ, повѣренное собѣ его царского пресвѣтлого величества дѣло, мимо иныхъ всѣхъ пристойнѣй зорудовал. А так ныне его царского пресвѣтлого величества воеводы, не маючи от спищиковъ книгъ, ведлуг которыхъ бы в прибыли казнѣ государевѣ уймы постерегали, о том боярына и гетмана молствуют, просячы книгъ отих, якъ и миргородский писал воевода, подадут увѣреня рады лучшого его листъ. Аже бы знову порядне всѣ государевы города, села и деревнѣ были описанные, што Кирило Осипович Хлопово описал, на тое об указ государевъ смиренно челом бити будут.

19. Оддати мают в Малоросииском его царского пресвѣтлого величества Приказѣ стороны сыскного дѣла между ратными государевыми людьми и ключа Гадяцкого жителями челобитные всѣ, таковие ж слово в слово, что и столник его царского пресвѣтлого величества, князь Иван Александрович Лобанов Ростовской з Гадяча з собою взялъ. А при тих отдадут и столпечь чолобитных за рукою воеводы Федора Протасиева, на полковника Кграна, от людей полку его ж начальных, боярину и гетману поданных.

20. Да извѣстно учинят о Матвѣю Кгвѣнтовце⁴⁷. А мают смиренно его царскому пресвѣтлому величеству бити челом о милосердный государевъ стороны Кгвѣнтовки указ. А якая его вина, о той боярын и гетманъ перед великимъ государемъ, его царскимъ пресвѣтлымъ величеством, по своему обещанію, не потавѣшне, ныне в листу своемъ выписал. А на его Кгвѣнтовчино мѣсто в полковники за волными голосами все старшины козацкое же ся ныне Артема Мартиновича⁴⁸ выбрано.

21. Обявити мают и о том, же боярын и гетман умыслил, христіянскимъ обычаем на мѣстцу царя и вѣры ради православное, избіенных от измѣнников и, крове христіянское прагнучых, агаран татар, и де же мощы под городом Конотопом лежать, оставити храм м: мучеников, на который храм и деревнѣ уже выстатчити килка тысячей розказал; в том абы за его царского пресвѣтлого величества пресвѣтлый маестат и за тых избіенных [в] ярости неистовое мучениковъ вседневная пожершемуся всѣхъ рады человѣкъ жертва одправовала, на мѣрной свой умысль. Толко надобе бы милосердного его царского пресвѣтлого величества к тому з казны его государевое вспоможеня, о которое, если можная, посланники нашѣ бити будутъ смиренно его царскому пресвѣтлому величеству челом. Особливе зас на колокола осме штуки спижовые, которые з попорченыхъ двохъ неболшихъ пушокъ в Гадячу, в казнѣ государевой лежат. Бит челом его царскому пресвѣтлому величеству мают. Штобъ тые по милосердному его ж царского пресвѣтлого величества государскомъ указѣ на тое Богу угодное дѣло одданы были.

22. Оповѣдять пресвѣтлому государскому маестатови о безчыннїю нѣкоторого духовенства, которые людемъ обоєя плоти даютъ шлюбы и незаконно жити и распускати ся позволяють. А тое ихъ безчыннїе богомерзкое и богомстительное маестатови государскому обрыдливое. Не черезъ що иншое, толко черезъ тое, в отчинѣ его царского пресвѣтлого величества дѣється, же од пастырей своихъ духовенство безчыннїе, противъ правиламъ святыхъ отцовъ постановленнымъ, творяще караня не имѣють, зачимъ, яко предъ тымъ били, такъ и

тепер бити мают пресвѣтлому государскому маестатови посланцѣ челомъ о прислане метрополита руского на метрополию Киевскую в Киев. Чрез которого бы стан духовный од своих безчыннй поперестал. До того и в постоянствѣ зоставал. Абовѣм, же якое духовенство в Малоі Росіі двоедушие мает и на обѣ сторонѣ соглядываються. А кгда русский от святѣйшого патриархи московского з Москви на метрополию в Киевѣ прислан будет метрополит, певне жадной межи духовенством шатости и двоедушыя поготовю, мовычи, и безчынне творяща не не будет.

23. Обявят теж посланники нашѣ его царскому пресвѣтлому величеству и о том, же стародубовскіе и погарскіе мещане, иле роз[н]ыи, боярину и гетману о том докучали, абы за ними послѣднѣйшую до пресвѣтлого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, маестату внѣслъ причину. А то о наданно им болшей на Майдебургское право помѣстей. На що боярын и гетман ку воли тому видячы с потребу их милостивое государское ласки, отмовивши и всего того, яко то стародубовскіе мещане, якъ много до права Майдебургского прибили мают, память через посланцов нынешныхъ пославшы, тую речъ на премудрейшую и розсмотрѣтлнѣйшую его царского пресвѣтлого величества спускают волю.

24. Обявити зас мают и о том его царскому пресвѣтлому величеству, же жона покойного Богдана Хмельницкого измѣннычое стороны в Киев приѣхала и ныне, зостаючы в Девичом монастыру Печерском, конечно тую волю имѣть зостати инокинею. А при ней Хмельницкой дочеръ измѣнника Гришка Гуляницкого⁴⁹, тамже в Печерском монастыру найдуется.

25. Предложат его царскому пресвѣтлому величеству стороны горѣлокъ, же во всѣх государевых городех воеводы позволили мужиком, якъ который зможет, горѣлку курити и шинковати. А то недостатное дѣло, с которого не що иншое прибили озмет за розмноженемъ горѣлокъ, толко бунты, лѣсом и пушам тым самым станется спустошене и рожи умаление. Зачым смиренно о том его царскому пресвѣтлому величеству посланники нашѣ бити будут челом. Якобы великий государь ко всѣм воеводам милостивый свой царского пресвѣтлого величества наскорѣ указъ послал, штоб роблене посполитое горѣлокъ для всякого на Украинѣ худа конечно угамовали. Так, як боярын и гетманъ по государевому указѣ преждѣ того унял былъ, и жадному мужику, кроме козаков, и то на два казаны, курити горѣлокъ не позволял. А што мужики не станут горѣлокъ робити, то тым самым жадное казнѣ государевой уймы не будет.

26. Обявити мают посланники нашѣ о том его царскому пресвѣтлому величеству, што измѣнничый на тамтом боку Днепра городок, се ест Мошна, в семь року мясця ноеврыя, через полки козацкіе, в Каневи на службѣ государевой будучые, взят зостал, особливим щастемъ и праведными великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, молитвами.

27. Обявят зас о Костантомъ⁵⁰, же онъ при них, посланниках наших, безчестно по указу государевомъ для тоея причины, а не особливе з честю, к Москвѣ выправился, же сам доброволне з честю отмагався ѣхати, и хотѣл своеволне своее засягышыся купи, счось недоброго на Украинѣ спорати, чога

боярынъ и гетман зо всѣми его царского пресвѣтлого величества дворяны и вѣрного Войска Запорозкого полковниками в ден Собора святого славного пророка и Предтечи и Крестителя Христова Іоанна, в своем дому на чести з его Костантиевых слов домислившись, так над нымъ мусѣл учинити, нѣмало не спустившы з очей.

28. Отдадут его ж Костантого пешых единомыслиников тамтогбочных измѣнничих городов жителей именовем Гудыма, полкового его обозного, и Остапа Лейбенка, зятя Носачова⁵¹ измѣнникова.

29. С пилностью посланники наши его царскому пресвѣтлому величеству бити смиренно будут челом об указ стороны полчан его, якъ о них боярын и гетман распорядити мает, бо кгда ж од них барзо великіе крывды и насилства людем бѣдным починилися и нинѣ не перестают. А з них жадное нѣ наименшее по се чысло службы не бывало, и яка ж мѣла з них, яко непостоянных людей вперед быти. О той боярынъ и гетманъ з вѣрным Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким вонтпит.

30. Обявят о жаловальной государевой грамотѣ дворянинови и полковникови каневскому на помѣсте даной, же при иных его добрах ныне в Переясловлю, под часъ бунтовъ, згорѣла. А бит буду[т] смиренно его царскому пресвѣтлому величеству челом, абы такую ж внов, так на помѣсте, яко зас и на дворянство ему, Якову Лизогубу, великий государъ з милостивое отеческое своее государское ласки выдати повелѣл.

Также припомянуги мают о том, що грамота государская товаришови и канцелярыстѣ войсковому Карпови Мокрыевичови на маестности, в Чернѣговском повѣте лежачые, даная, под час приходу короля полского, в схованю в земли будучы, зотлѣла, о чом мают добывати челом, щоб внов такую великий государъ з прежнее своей ласки выдат указати изволил.

31. Смиренно будутъ бити великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, посланники нашѣ челом о милосердный его государевъ указъ, якобы на всѣ, так в листе, яко зас и в сую инѣформациѣ, выраженные взглядом цѣлости его ж царского пресвѣтлого величества отчыны (пункта) милостивый государевъ указ боярыну и гетману и всему вѣрному Войску Запорозкому они вышей помянутые посланники нашѣ одержавшы, з премногое и неизреченное его царского пресвѣтлого величества ласки, донесу[т].

Великого государя, его цар: прес: вел: боярынъ и его ж цар: прес: вел: вѣр: Вой: Зап: гетманъ Іванъ Мартинович Бруховецкій.

№ 37

1665, листопада 19. Чигирин – Оборонний універсал Петра Дорошенка Києво-Печерському монастиреві на хутір Бузуків та на інші маєтності

Петро Дорошенко, гетман з Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ.

Всей старшине и черни Войска его королевской милости Запорожского, паном полковникомъ, сотником, атаманомъ симъ нашимъ ознаймуем писаніемъ, иж мы, застаючи на уряде гетманскомъ, хочемо мѣти, абы кождые мѣста, местѣчка в протекце[и] и оборонѣ нашей зоставали, особливе зас мѣючи респектъ на хутор монастырски[й] обители святой Печерской, меновите Бузуков, взявши под оборону свою, кождому, кому показано будетъ, сурово приказуемъ, абы ни хто з вшелякой старшины и наѣздов, мимоѣздовъ не важилься в томъ помененном хуторѣ и в млинахъ и во всѣхъ кгрунтах вышъ менованного монастыра кривды, шарпанины и жадной долегливости чинить и вымышляти, але овшем, абы по прежнему о[т]цеве іеремонасії монастыра Печерскаго спокойне своихъ кгрунтов уживали, а хто бы мѣлъ сему нашему выразному универсалови спротивным будетъ и кривду якую онимъ в помененномъ хуторѣ, або ш в кгрунтах, чинити, а за донесенемъ и намнѣйшое скарги, срокгою и неотпусного караня на горле *от нас не* войде[т].

Писан в Чигиринѣ, ноября 19 дня, 1665 року.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 217. – Арк. 319-320. Копія.

№ 38

1667, червня 11. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на села Кононч і Совин та на інші маєтності

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ его кор: милости Запорожким.

Вѣдомо чиню писанем моим старшинѣ и чернѣ Войска его кор: мил: Запорозкого, посполитым людям и кому колвек будет показано: ижъ яко антецессорове мои варовали писмами своими добра монастира Пустынно

^а Наприкінці зазначено “У подлинного уневерсалу печат одна”.

Свято Николского Кіевского села Кононч и Совин называемые, кгрунтами межи Каневом и Корсуном лежачее, абы иѣхто не чинил в спокойном тых добрь заживаню *отцевъ свято николскихъ** перешкоды. Такъ и я з повинности хрїстіянское цале того постерегаючи, яко иншіе добра церковные *от* вшеляких долегливостей заступати звыклем, так и тые помененые взвыш маетности тому свято Николскому монастирови Кіевскому власные, и з давных часов оному мѣсцу святому наданем служачіе, при вшелякой заховаючи оборонѣ, цале мѣти хочу и приказую. Абы тые села Конончъ з перевозом на Росѣ, а Совин з млынами и зо всѣми полями кгрунтами и пожитками, здавна до тых сѣл належачими, не в чьим иншом, одно велебных *отцов* помененого монастира были в завѣдованю так, якобы найспокойнѣй, яко своими власными, *отцеве* завѣдуючи добрами, з них належные вшелякіе пожитки могли отбирати на мѣсце святое, без жадное так *от* старшыны и черны, яко и *от* посполитыхъ людей наименшое перешкоды. А хто бы колвек над *тот* выразный унѣверсаль поважился поступовати таковой кождый, за донесенем наименшое до нас скарги, сурового войскового не уйдет *от* нас караня, яко противный волѣ нашей бы, и на горле. Що потвержаючи, абы конечно иначе не было, и повторе приказую.

Дат в Чегрѣнѣ. Рок 1667, іюня 11 дня.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 30-30 зв. Копія, має назву “Оборона на Кононч и на Совин монастирови Пустынно Свято Николскому Кіевскому”.

№ 39

*1668, серпня 27. Чигирин –
Наказ Петра Дорошенка
канієвському полковникові Андрію Ігнатенку
щодо отримання належних послуг і прибутків
Київським Пустинним Микільским монастирем
з млина під Михайлівкою, що є власністю монастиря*

Мой ласкавий приятелю пане полковнику каневській, пане Андрею Ігнатенку⁵².

Пишет до мене *отець* Берекгеля, послушник монастиря святого Николы Пустынного Кіевского, в Савинѣ застающий, скаржачися, же мелник михайловській млын, под Михайловкою будучый, а здавна монастирови Николскому належачый, держачы, жадное повинности не чинит и вымѣров приходячих не дает. Зачим, яко тое з ущирбком и кривдою мѣсца святого ся дѣет, так жадаю и приказую, абы в. м[илость] мелникови тому, упор зганивши, приказал, жебы оный, конечно од звычайное повинности свое не одмовляючис,

* У тексті копії написано “николским”.

вымѣров, монастирови належачих, не зборонял. О що и повторе в. м[илости] жадаючи, поручаю Богу в сохраненіе.

З Чегирина, август 27, 1668.

В. м[илости] всего добра жичливый приятел Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 30 зв. Копія, має назву “Приказ гетманській з млынов Кононецких под Михайловкою всякую принадлежност отдавати”.

№ 40

*1669, січня 31. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка
про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря
на перевіз через Дніпро між Прохоровкою та Пекарями*

Петро Дорошенко, гетман з Войском Запорозкимъ.

Пану полковникови Войска Запорозкого каневському, асаулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству и кому колвек о том вѣдати належит сим нашим писанем ознаймуем. Иж яко антецессорове нашѣ отцом законником монастыра святого Николы Пустынного Киевского до Конончи перевоз на Днепрѣ межи Прохоровкою и Пекарами мѣти позволили, так и мы, видячи значное помененного монастыра знищене, тым же отцом законником перевоз там мѣти и пожитки з него одбирати позволяем. Теды мѣти хочем и приказуем, абы так пан полковник каневскій и жаден з сотников и старшого и меншого товариства, яко нѣхто иншій, им отцем законником николским и од их зосланыи дозорцом в том перевозѣ перешкожати и до одбирания з него пожитков интересовати не важился. Под неласкою нашею войсковою и срокгим на противного каранем.

Дан в Чегиринѣ, генваря дня 31, 1669 року.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 31. Копія, має назву “Унѣверсал на перевоз од Пекаров через Днѣпрѣ до Прохоровки”.

*1669, березня 10. Сосниця –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про дозвіл військовому товаришеві
Дмитру Бондаренкові побудувати млин на прорві
з річки Убедь, в кінці Сосницької греблі*

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з войскомъ его царского пресвѣтлаго величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тымъ писаніемъ нашимъ пану полковникови чернѣговскому, сотникови, атаманови з товариствомъ, войтови зо всѣмъ посполствомъ сосницькимъ, также дозорцомъ нашимъ войсковымъ и кождому [кому] о томъ вѣдати будетъ^а потреба, ижъ Дмитро Бондаренко, товаришъ войсковый, обыватель сосницькій, дозволялся у насъ млынъ своимъ коштомъ у концѣ греблѣ мѣское Сосницкоѣ, од поля на рецѣ Убедѣ прорву занявши, построи на заставок три; пріймѣючи до себе Микиту Гриценка, мѣщанини сосницкаго, въ товариство до будованя млына и займаня прорвы, однакъ, мы, уважаючи тоє абы от онаго занятя^б старымъ млыномъ не было перешкоды на тои же греблѣ, пыталисмо такъ уряду сосницкаго, яко и самыхъ мелниковъ, если на тоє припустят Дмитра, абы на помененномъ мѣстцу млынъ строиль; теды^в урядъ сосницькій и старыхъ млыновъ мелники не жебы боронити оному Дмитру мѣли, лечь еще на занятіе прорвы оному позволяючи, за нимъ Дмитромъ Бондаренкомъ до насъ причину (о видане фундуша просячи) вносили. Такъ мы, угледѣвши и зрозумѣвши, же речъ слушная, позволи[ли]смо помененому Дмитру на вышеписанной прорвѣ въ концѣ греблѣ Сосницкое од поля греблѣ подняти и млынъ на три заставки построи; с кое^г по выставленю таго млына, долженъ будетъ онъ, Дмитро Бондаренко, чинячы оповѣдъ, зъ тымъ же унѣверсаломъ нашимъ, ему на фундушъ даннимъ, до насъ удатися, въ той часъ ведлугъ права войсковаго [и] унѣверсаль, якъ меетъ з того млына пожитокъ одбирати, одъ насъ одержитъ. Прето, варуючы мы и тоє кождому з старшины и черни козацкое и жаднаго посполитаго, жадаемъ и приказуемъ; абысте помененному Дмитрови Бондаренкови в томъ будованю перешкод[о]ю найменшою быти не важил[и]ся; а хто бы якою важился быти трудно[ст]ю, теды^д таковий^е срого каранъ от насъ будетъ, а неиначей.

Писанъ въ Сосниці, марта 10, 1669.

О публіковано: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 2-3.

^а В тексті надруковано “будемъ”.

^б В тексті надруковано “занятися”.

^в В тексті надруковано “тебы”.

^г Так у тексті.

^д В тексті надруковано “тебы”.

^е В тексті надруковано “такових”.

*1669, серпня 29. Батурин –
Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного
військовому канцеляристу Єремії Яремовичу
з товариством на проїзд в Москву*

Демянь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества, ихъ милостям паном бояром, око[лнич]м, думным дворяном, столникам, воеводам, и всѣмъ начальным и под началом будучим людям, в великоросііских гор[одах, а] особливе под властию нашою застаючим в малоросііских городех паном полковникомъ, асаулом, бурмистром и всякого стану людям, до вѣдомости доносим, ижъ до великого государя, [в справах], до его царского пресвѣтлого величества на Москву посланцовъ наших, Иеремя Яремовича канцеляристу и то[вари]ща войскового с товариствомъ, в его жъ государевих и войсковых зѣло надобных, посылаем. Зачым вышешменованых [...] милостей просим, а в серодку помянутым приказуем, абысте посланцом нашим, при вшеляком пошанованю, [хлѣ]ба, соли и вшелякого корму и в незбороненю подвод шыст давати не збороняли. А мы особливим нашим, [чи и]ншыимъ способом, завдячити вашым милостем обецуем.

Дан в Батуринѣ, августа 29 дня, 166[9] року].

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

На іншому аркуші пізніше зазначено: Малоросійськіє подлинные акты, 1669 года, августа 29. Проїзжий листъ посланнымъ в Москву отъ запорожскаго гетмана Ігнатовича канцеляристу и войсковому товарищу Іереміи Яремовичу.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 199. Фотокопія з оригіналу.

*1670, січня 19. –
Інструкція гетьмана Демяна Многогрішного
генеральному осавулу Матвію Гвинтовці,
відправленому в Москву до царя*

Информация до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, наяснѣйшого и незвитяжоного, православного единого, под слонцемъ сияючого, хрестиянского монарха, помазанца Божого, благодителя нашего многомилостивого, од мене вѣрного подданого Демяна Ігнатовича, гетмана Войска вашого царского пресвѣтлого величества Запорозкого и енералнихъ особъ

обозного, судьей і всей старшины войсковое, поданая [и] порученая ясаулу Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого енералному с товарищи Матвѣю Никитичу Кгвѣнътовъцѣ, в року 1670, месяца генвара, дня 19, мѣеть добывати од нас гетьмана челомъ:

1. Кгды до великого государя, его царского пресвѣтлого величества наших пословъ, гдыс Богъ здорово в царствующый град Москву исщасливе допроводит од нас вѣрного подданого и слуги найнижайшого, гетмана Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого и всего народу посполитого найнижайшое и смѣреннѣйшое наше, упадаючи до лица земли и пресвѣтлого маестату вашего царского пресвѣтлого величества, и наслѣдникомъ великого государя нашего и всему пресвѣтлому синѣклѣту мѣют оддати поклон и проситы, абысмо завше при неодмѣнной одческой милости заховани были.

2. А потомъ учинити од нас же вѣрного подданого и слуги найнижайшой гетмана Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого і всего преосвященного Собору духовного і вѣрного народу посполитого малоросийского найнижайшое и смиреннѣйшее, упадаючи до ногъ и пресвѣтлого маестату вашего царского пресвѣтлого величества, поклонение оддати мають; жебы онъ свѣту помазанник Божий, наяснѣйший и незвитяжоный, православный единъ под слонцемъ сияющий християнский монарха, великий государь нашъ, ваше царское пресвѣтлое величество, з премногое и неизреченное своеи милости одческое противко нас вѣрных подданих и слугъ найнижайших же нас рачил цѣлкомъ упевънити и освѣдчити ласкою государскою своею, же мы вѣрные подданне и слуги найнижайшие, юже цѣлкомъ его свѣта помазанца Божого подданне и во вѣки неодступние зоставати будем. З такъ премногой милости одческой утѣшивъшися, перше воздаючи всесилному Богу и Пресвятой Богородици хрестиянской скорой заступници и всѣм святымъ благодарение, же такъ вамъ великому государю, нашему благодѣтелю многомилостивому спустил Богъ и подалъ на ласкавое и милостивое сердце, же из своих усть пре найдорожших предложил през ясне преосвященного в Богу его мил: господина отца Лазара Барановича, архиепископа чернѣговъского, новгородского і всего Сѣвера, богомолца вашего царского пресвѣтлого величества посланого и вамъ великому государю през велебного отца Иеремѣю Ширкевича⁵³, игумена максаковъского, ко мнѣ, вѣрному подданому и служѣ найнижайшому и о всемъ вѣрному Войску своему, милостивие и обнадеживателние слова предложить, где я, вѣрный подданий, наполнивъшися таковое неизреченное радости, всѣмъ сердцемъ и душою утѣшаяся, и поки будет жития моего ставати, ораз за достоинство и разширена Панъствъ вашего царского пресвѣтлого величества и ваших царских наслѣдниковъ, вамъ великому государю нашему от Бога данных, противко кождых неприятелей, на ваши государские пресвѣтлие скипетра наступующих, и на нас вѣрных подданих, зостановлятися и кров проливати и умирати зо всѣмъ Войскомъ вашего царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ готовъ зостаю. А до того и господа Бога просити, абы всесилный Богъ вашего царского пресвѣтлого величества на великоросийскій и малоросийскій скипетра утвердил и поблагословил, в иннимъ в тожь зостаю.

3. Любѣ ко мнѣ од Михайла Ханенка⁵⁴ и Григория Пелеха, атамана кошового, преватны [листь], заодно писаны, якъ скоро мене през посланцовъ умисльных из Коша зайшол, а до того и пречестный отецъ игумень мгарски[й], мѣючи у себе од преосвященного господина отца Іосифа Токальского, митрополита киевского, писаний [листь] до вас, великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, в Малоросійский Приказъ, для слушное вѣдомости и увѣренія посилаю, и себѣ на той пунктъ, якъ ся вѣрному подданому из Запорожямъ справити, об милосердный отческій указ государскій велце прошу. Поневажъ онъ пишеться гетманомъ Запорожскимъ, а тепер кгда до вас великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества і все Войско Запорожское отзывается з зичьливостю, якъ мнѣ до его писати. А кгда в листу своимъ оны писали, повѣраючи ко мнѣ посланцеви до устное розмови и я, тую рѣчь од него вислухавши, ясаулови енералному войсковому злечилемъ устне в Приказѣ столнику, полковнику и намѣстнику серпуховскому Артемону Сергиевичу Матфѣеву оповѣсти. А до того, кгда еще мене указ вас великого государя нашего не зайшол, а мѣлемъ грамоту государскую на Кошъ у себе, теды тую грамоту вашу государскую одсилаючи, писалемъ до его, гетманомъ именуючи, а що писал в тожъ копию того листу, на Кошъ^a посланого, до вашего царского пресвѣтлого величества для лутшого увѣренія посилаю: а тепер еще лист ко мнѣ, кгда од сотника до полковника переяславского принял, а он по своей вѣрности прислал, теди и я тотже лист самый сотника гелмязовского, для лутшого увѣренія, посилаю.

4. Же города, которие у спротивенствѣ зоставали, а тепер милостю Божию и щастямъ вашего царского пресвѣтлого величества, воспоминаввши свое крестное обѣщание ти, отдаливъшися од гетмана Дорошенка Петра и од бесурмян, добывали вамъ великому государю нашему у вынах своихъ челомъ. И у нас вѣрного подданого вашего царского пресвѣтлого величества были, яко то гадячане, лохвичане, лубенцѣ, рашовцѣ, сорочинцѣ, Комишная⁵⁵, хороляне, вепричане, зѣнковцѣ, Опушнее, Бурки, лютенцѣ, сенчане, лукомляне, оржичане, буромѣцѣ и ператинцѣ, теды я, вѣрный подданный и слуга найнижайший, упевнивши их ласкою изреченною отческою вашею государскою, абы, надежными будучи, вамъ великому государю, вашему царскому пресвѣтлому величеству, заразъ присягу перед святымъ евангелиемъ виконали и крест святой целовали у Соборной церкви Батурынской у святого ерархи Христова Николая на вѣрное і вовѣци неодступное подданство, и мнѣ, вѣрному подданому и слузѣ найнижайшому, на послушенство. А еще и иншиє, яко то с полку Пультавского не бували. А кгда вину свою принесуть, обещаю вамъ, великому государю своему, дати знати.

5. Од вас, великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, ко мнѣ роспис присланы[й], такъ о утварех церковных, арматах, неволниках, и о купцах, яко за тое вамъ великому государю, вашему царскому пресвѣтлому величеству, много чоломъ быю, що дойшло нас. А строни армать, що измѣнник Бруховецкий за своимъ старшинствомъ поодавалъ у замки, яко

^a В текстѣ написано “Кушъ”.

то Переяславский, Нѣжинский и Острицкий, также и застѣнные пищали, не оддано. Любо и по договорнымъ статьямъ Глуховскимъ, такъся постановило, же що тилко онъ змѣнникъ Бруховецкий за своего старшинства поодавал, мѣли быти всѣ намъ одданы. А тепер тымъ одпараетъ договорними статьями. Зачимъ, болшей вашего царского пресвѣтлого величества тым не турбуючи, южь то през все лѣто наприкраемься об тие армати и все одбиваютъ договорними статьями Глуховскими, ест то и в статьях, що тилко Бруховецкий поодавал, о тые вамъ, великому государю своему, помазаннику Божому, бьюмъ челомъ, извол свой милосердный указъ государский учинити, абысмо болшей вамъ, великому государю нашему, не наприкралися, бо згола под час и до Войска противько неприятелей наступующих не мѣемъ из чемъ выйти. Затимъ такъ часто об арматах вамъ великому государю своему добываемъ челомъ, умилосердися помазанник Божий, хотѣи свой милостивий и милосердный указ учинити.

6. Смѣлемъ теж еще вашему царскому пресвѣтлому величеству, помазаннику Божому, добивати челомъ в нуждных, а барзей потребных намъ вѣрнымъ подданимъ и слугамъ найнижайшимъ вашего царского пресвѣтлого величества наприкратися дѣлех, а то же тепер барзо зостае Украина спустошоная од неприятелей розних наступующих, а не мѣючи тепер нѣгде общѣ слушного поратунку в порохах, свинцу узяти. А мнѣ завше войсковие люде докучаютъ, иж не мѣють за що купити, а завше за достоинство вас, великого государя нашего, противько неприятелей застановляютъ, прето ежели без прикрости той пунктъ нашъ зостае, на ласкавую о милосердную ласку, що изволение вашего царского пресвѣтлого величества будетъ на все Войско, такъ о порох и свинець смиренно покорне, упадаючи до лица землѣ, просимъ и молимъ. А в томъ, якъ воля и ласка вашего царского пресвѣтлого величества зоставати будетъ спущаемъ.

7. При томъ вамъ, великому государю своему, вашему царскому пресвѣтлому величеству, помазаннику Божому, православъному единому под слонцемъ сияючому хрестиянскому монарѣ, благодѣтелеви нашему милостивому и заступникови великому, упадаючи до лица земли и пресвѣтлого маестату стопи ногъ, смиренно со всякимъ усердиемъ челомъ бьемъ, и на всѣ наши пункта выражоние в информаций, през пословъ наших енералного Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозского асаула Матвѣя Никитича Квѣнтовку до вас, великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, од насъ, вѣрных подданихъ и слугъ найнижайших, подание одвѣту и милостивого указу отческого просимъ и молимъ и о незабавный одпустъ ку намъ пословъ наших.

Демян Ігнатович, гетман Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

№ 44

**1670, червня 28. Батурин –
Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного
на проїзд в Москву іченському протопопові
Симеону Адамовичу та чернігівському полковому
сотникові Василю Семеновичу**

Дем'янь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

Его царского пресвѣтлого величества бояром, околничым, думным дворяном, столником и воеводам, и всякимъ начальнымъ людем и подначальным, и его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского паномъ полковъником, асаулом, сотником, атаманом городовым, особливе войтомъ, бурмистром, znajduючьмися вшелякоѣ кондициѣ людемъ до вѣдомости доносимъ, ижъ до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества на Москву, в справахъ пилныхъ войсковыхъ виправилисмо пословъ нашихъ, пречестного в Богу господина отца Симеона Адамовича, протопопу иченъского и Василя Семеновича, сотника полкового чернѣговъского с товариством, которым, якъ туды едучим, и назадъ поворочаючьмися, хлѣба, соли для самыхъ, и конямъ ихъ звичайного корму и подводъ десять без мешканя давали, для ласки войскової и нашой, пилно жадаем.

Писанъ в Батуринѣ, дня 28 июня. Року 1670.

Дем'янь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

На окремому аркуші пізніше написано: Малороссійскіе подлинные акты, 1670 год, іюня 28. Проѣзжий листъ гетмана Демьяна Ігнатовича, посланнымъ от него въ Москву іченскому протопопу Симеону Адамовичу и черниговскому сотнику Василю Семеновичу. Въ 1853 г. сдѣлана копія для изданій Киевской Комиссіи.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 204. Фотокопія з оригіналу.

№ 45

**1670, грудня 14. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав
Київського Печерського монастиря на хутір Бузуків,
село Солопівку та на інші маєтності**

Петро Дорошенко, гетман з Войском Запорозжским.

Паном полковником чигиринському, черкаському, сотникомъ, атаманамъ городовым, товариству старшому и меншому, такъ же войтом, месщаномъ

и всемъ посполитымъ людемъ, меновите мѣста Смелое⁵⁶, Оловятина⁵⁷, Жаботина⁵⁸ и инныхъ в той тамъ околичныхъ сель найдуючихся^а полку Чигиринского и Черкаского обывателямъ, кому толко о томъ ведати надлежати будетъ, ознаймуемъ симъ нашимъ писмомъ, ижъ якомо зраз[у] хутора, Бузуковъ названного, выше Оловятина надъ Тясменомъ, такъже и села, Солоповка реченого, [и] нижъ Оловятина лежачихъ добрь, святой обители монастыря Печерского Кіевского належачихъ, не мыслили *от* того месца святаго *отривати* и *отдаляти*, такъ теперъ скоро до насъ прибыль *от* его милости *господина* отца архимандрита Печерского ново присланными намесникъ велебный *господинъ* отецъ Галактіонъ, зараз оныи выжреченныи добра, то *есть* хуторъ Бузуковъ и Солоповку з сеножати, лѣсомъ и инными кгрунтами, монастырови служащими, знову сему новоприсланному з монастыря Печерского Кіевского, намесникови, *господину* отцу Галактіону, цале подаемъ в спокойное заведоване и диспоноване, которому отцу намесникови помененному, такъ до обнятья и спокойного заведованя оногo футора Бузукова и села Солоповки, добрь монастырскихъ, жебы не толко з старшихъ и меншихъ товариства и посполитыхъ той тамъ околичности обывателей нашихъ жаделъ наименшой перепоны чинити, до тыхъ добрь втрученя мети, за показанямъ сего уневерсалу нашего не важилься, цале под войсковою карностью сурово приказуемъ, а особливе под срокою виною варуемъ, жебы монастырскихъ кгрунтовъ нихто пустошити и квалтовнѣ чого з нихъ собѣ привлчати не смелъ людей, зась тамошныя, которые передъ тымъ з часовъ давнихъ и недавно прошлыхъ под началомъ намесниковъ монастырскихъ зоставали и теперъ сему отцу намеснику жебы во всемъ, в чомъ повинны, *отдавали повинность*^б, мети хочемъ и навпоминаемъ.

Писанъ в Чигирине, 14 декаврїя, року 1670.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власная.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 217. – Арк. 321-322. Копія.

№ 46

*1671, червня 22. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка про взяття під
протекцію новозаснованого Мошенського монастиря,
з наказом мошенській старшині надати монастиреві,
скільки потрібно, землі, та закликом до мошенських
обивателів допомогти у спорудженні
монастирського будинку*

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозскимъ.

Всѣмъ вовець, кому колвекъ з Войска Запорозскаго потреба будетъ в томъ вѣдати, а меновите пану полковникови черкаскому, сотникови мошенскому,

^а В тексті копії написано "надеючихся".

^б В тексті копії написано "поволность".

городовому^а тамошному, городовому войтови, бурмистромъ и всѣмъ такъ с товариства, яко и з посполитихъ людей полку Черкаского, а найбарзей мошенскимъ обивателемъ, симъ нашимъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ мы, яко во всей православій церквамъ Божиимъ благосостоянія, и в нихъ помноженія хвали имени Божого христіанскимъ серцемъ зичимъ, такъ и монастирь Мошенскій, заложенія храму святихъ верховнихъ апостоль Петра и Павла, теперъ ново за помочию Божією, благословеніемъ его милости отца митрополита кіевскаго, пана и пастыря нашого, а стараніемъ той же святой обители велебныхъ отцевъ иноковъ будоватися зачатый, взявши под особливую нашу охорону, а упрейме желяючи, абы тогъ монастирь в будованю своемъ, яко найпоспѣшнѣй, до призвоитого пришелъ совершенія, варуемъ симъ нашимъ универсаломъ, аби жаденъ з околичности всеей Черкаской, яко и нѣхто з обивателей мошенскихъ, зо старшихъ и меншихъ войсковихъ и посполитихъ, найменшой велебнымъ того монастыря отцемъ инокомъ в намѣренномъ особливомъ дѣлѣ перепоны и нѣгде жадного перенагабанія чинити не важился, а вшемъ, хто колвекъ з ласки Божой маєтъ з чого, з побожности своей аби до виведеня того монастырського будынку были помочными, залецаемъ. А що уважаемъ, имъ поля и сѣножатей до того монастыря на обходъ уставичный есть потреба, теди вамъ, сотникови и всей старшинѣ мошенской, розказуемъ, жебысте, стосуючи до волѣ нашей, поля и сѣножатей, естли где есть, а озера пановъ дѣдичнихъ, яко и грунта никому не певніи, колко монастыреви потреба, аби отдани цале были того жъ монастыря велебнымъ отцемъ, и никому и никому^б в завидованье и заживанье не чинячи [перешкоды], для ласки войскової.

Данъ в Чигиринѣ, 22 іюня, 1671^а года.

Петро Дорошенко, рукою власною^с.

ЦДІАК України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 5-5 зв. Копія.

№ 47

1671, липня 1. Табір на Бутені – Універсал Петра Дорошенка про надання новозаснованому Мошенському монастиреві млина в Стеблеві, на річці Росі

Петръ Дорошенко, гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писмомъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожскаго, а особливо обивателямъ стеблевскимъ, резидентови нашему

^а Імовірно в цьому місці пропущено слово “атаманови”.

^б Так у тексті, за змістом можливо було “и никому и наименшой”.

^с В копії початково було написано 1701, потім цифри було виправлено на 1671, втім очевидно, що правильним є 1671 рік, про що свідчить універсал Дорошенка новозаснованому Мошенському монастиреві від 1 липня 1671 року.

^с Наприкінці у колі зазначено “М. П.”.

тамошнему и каждому, кому о томъ видати належить, іжь поглядаючи на недостатокъ и еще на господарство неприспособленно монастыра, називаемаго, фундуючагося, Мошенского, господину отцу игуменови тамошнему и всеи его братіи умислилисмо дати на заживаніе млинъ, Квиту прозиваемый, въ Стеблеви на реци Росѣ стоящій, такожъ залеченіемъ онѣмъ надаючи, и симъ писаніемъ ствержаючи, позволяемъ до ласкѣ нашої войсковое вшелякое розмѣр[ов]іе збѣрати, и на вспартіе житія ихъ до монастыра помененнаго привлащати, за симъ приказуемъ и пригрожаемъ, аби имъ отцамъ монастыра Мошенского никто и[з] старшины и чернѣ, и жаденъ съ обивателей стеблевскихъ, владинію [и] заживанію приреченного млина найменшой^а не чинилъ п[е]решкоды.

Данъ в табори на Бутенѣ, 1го дня іюля, 1671 года.

Петро Дорошенко гетманъ, рукою своею власною^б.

Наприкінці зазначено: “Подлинную таковую бумагу вишепрописанную взялъ я на свои руки, которую возвратно доставить въ оной же Мошногорскій монастырь одолжаною и на тое своеручно подписую. Киприанъ Старовойскій, черкасаго повѣтоваго суда реентъ, 1807 года, 1го ноября.

ЦДІАК України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4. Копія.

№ 48

*1671, листопада 16. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка до полковників
і старшини щодо вжиття застережних заходів,
з огляду на прибуття під міста Гетьманщини
турецьких і татарських військ,
які мають надати допомогу проти ворога*

Петро Дорошенько, гетманъ з Войском Запорозьким.

Паном полковником наказным корсунскому, каневскому, черкаскому и наказному нашему в Чигиринѣ застаючому, атаманом городовым, войтом и всѣмъ посполитымъ людем по городах и местечкахъ тих полковъ доброго от господа Бога зычымъ здоровья. Кгди юж прибыли, такъ татарские, яко турские, войска потужные ку городам нашим, вышовъши противько неприятелей наших на помоч. Обьсылаем вас сим писанем нашим, остерегаючи и розказуючи, жебысте по гостиньцахъ не плуталися и с товарами и набытками своими при мѣстахъ в осторожности держалися и во вшелякой около своего доброго были пилности. Нѣмъ тьи потуги вытягнемъ далей з нашего краю, бо едно же силное, другое голодное, войско, жебы где не вторгнуло для живности. Сей теды

^а У копії написано слово “намлинѣ”, яке імовірно є перекрученням, подається можлива реконструкція слова.

^б У колі зазначено літери “М. П.”.

унѣверсал, где припадет там у себе, прочитавъши, dalej куда належит днем и ночью жебысте [...], пишно, пишно напоминаем тую осторогу, з полковых горо[дов] по городах всюды, жебы старшина розсылали днем и [ночью] унѣверсал в городаы далшие приказуемъ. За тымъ вас пору[чаем] Господу Богу.

З Лисяньки⁵⁹, 16 ноевр: 1671.

Петро Дорошенько, гетьманъ, рука власная.

На іншому аркуші пізніше зазначено: Малоросійськіє подлинные акты, 1671 год, ноября 16. Универсаль гетмана Петра Дорошенка к полковникамъ и другим начальнымъ людям Войска Запорожского, о принятии мѣрь предосторожности против прибывших въ Украину вспомогательных татарских войскъ. Въ 1852 г. сдѣлана копія для изданій Киевской Коммиссіи.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 217. Фотокопія.

№ 48а

1672, лютого 7. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка про надання Лисянському монастиреві села Смольчиці

Петро Дорошенько, гетманъ зъ Войскомъ Запорозкимъ.

Пану полковникови корсунскому, лисянскому сотникови, атаманови городовому, всему товариству, такъже вой[тови] и всему урядови тамошному, и кому толко вѣдати о том належит, ознаймуемъ сим нашимъ писанем. Ижь мы, видячи не меншій Лисянского монастыря от войскъ в опаленію огорожѣ и по обваліованію рознихъ околичныхъ его будинковъ нанесенный уцербокъ, а зичачи, абы тое святое мѣсце знову, якъ перед тимъ бывало, поправами всего опустошеного за первое, яко найпоряднѣй, пришло во всемъ досконалости, такъже для вспартя и иншихъ потребъ монастырскихъ, надаемъ на тотъ монастыр Лисянскій село, Смольчынцѣ названое, в ключу Лисянскомъ же лежачое, зо всѣми зверхности старшихъ з него призвоитими приналежностями и пожитками. Варуемъ тежъ в семъ унѣверсалѣ под каранемъ воисковымъ и цалѣ мѣти хочемъ, абы нѣхто от власти монастырской того вишьреченого села Смолчинеи, без нашей виразной волѣ и войсковой, отдаляти, и в завѣдованію оногo, такъ самому велебному господину отцу того ж мѣсца святого ігуменови, яко и его другимъ отцемъ инокомъ, подручнымъ, найменшої перепоны чинити жаденъ не важился, якобы спокойно оноє село голдовало тому монастиру святому до ласки войскової без жадної перешкоды. Обывателемъ зас посполитымъ того села особливе розказуемъ, жебы належитое отцу ігуменови в каждыхъ мѣсца святого певныхъ погребяхъ завше отдавали послушенство и нѣ в чомъ не важилися быти спротивными.

Писан в Чегиринѣ, 7 февруарія 1672.

Петро Дорошенько гетманъ, рука власная.

На нижньому полі зазначено: на село Смолчынцѣ монастырови Лисянскому конферованое.

Зі збірки Сергія Білоконя. – № 5. Фотокопія з оригіналу.

№ 49

1674, квітня 14. Табір під Переяславом – Проїжджий лист Івана Самойловича військовому канцеляристові Богдану Войцеховичу в Москву

Іванъ Самуїлович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкымъ.

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояром і околничим, думним дворяномъ, столником и воеводам, началним и подначалним людем, в городах великоросійских застаючим, такъ теж паном полковником Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, сотником, атаманом городовым, войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належит по малоросійских городах, ознаймуемъ, ижъ посилаем в пылных справах войсковых посланца нашего Богдана Войцеховича, канцеляристу войскового, приказавши ему пилно, жебы он, яко найскорей, днем и ночью к ему, великому государю, поспешал, которому абысте, якъ туды едучому, так и назад поворочаючому, где прибудет, звичайного ему з товариством живности и конем корму, и для скорого поспешеня подвощь осмѣ город од города давати, не збороняли давати, пилно, пилно жадаем и приказуемъ.

Дат з табору з под Переяславля, априля 14, року 1674.

Іванъ Самуїлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор[озкого], рукою.

На окремому аркуші пізніше написано: Малоросійскіе подлинныє акты, 1674 года, апрѣля 14. Проѣзжий листь гетмана Ивана Самойловича войсковому канцеляристу Богдану Войцеховичу, отправленному в Москву. В 1853 году сдѣлана копія для издания Киевскою Коммиссиею.

ЦДІАК України. – КМФ -7. – Оп. 1. – Спр. 305. Фотокопія з оригіналу.

№ 50

1675, грудня 14. Батури́н – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву гетьманському слугі Степанові Василевичу

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великого государя нашего, его царского прес: величества [бояр]омъ, стольникомъ, думнимъ дворяном, околничим, [воеводам], и всякого начала и под началом в великороссийских его царского прес: величества городѣхъ найдуючимся людемъ, симъ нашимъ оз[най]муемъ писанемъ. Тутже в малороссийских городах [всей] ознаймуем старъшинѣ, ижъ до великого государя нашего, его царского прес: величества, в его жъ государскихъ пильныхъ с[прав]ахъ, на Москву з грамотою слугу нашего Степана Василевича з челядю нашою дворовою, зъ кормъ идучими до Спаса нашего тамъ же на Москву випр[...], посилаемъ. Зачимъ вельце милостей вашихъ просимъ для тимъ снаднѣишого послуху подводу пяттохъ давати не збороняли. В малороссийскихъ засъ город[ѣхъ] помененной старшинѣ приказуемъ.

Писанъ в Бату[ринѣ], 14 декаврия, 1675.

Звышменованный гетман, рука власна.

На окремому аркуші пізніше написано: Малоросійськіє подлинные акты, 1675 года, декабря 14. Проїзжий листъ, данный отъ гетмана Ивана Самойловича слугѣ его Степану Василевичу, отправленному въ Москву. Въ 1853 году сдѣлана копія для изданія Киевскою Коммиссиею.

ЦДІАК України. – КМФ -7. – Оп. 3. – Спр. 330. Фотокопія з оригіналу.

№ 51

1676, липня 19. Батури́н – Формальний дозвіл Івана Самойловича стародубському полковникові Петру Рославцю на поїздку до Москви, із застереженням від такого кроку

Мой ласкавый приятел, господине полковникъ стародубской.

Понеже такъ здумал еси, нашу честь под ноги потоптавъ, и власть войсковую, которая і намъ не от кого дана, но от него ж, помазанника Божия, великого государя, его царского величества, как блаженные памяти, такъ и ныне, подай Боже, на многие лѣта государствующаго намъ великого царя счасливо,

і підтвержено намъ тѣмъ дела въ Малой Росіі разсуждать, добрыхъ миловати, а преступныхъ карати, і то говорю, с пастыремъ заведшись, і нашъ совѣтъ впрямъ отческій отставилъ еси, поѣзжай здоровъ, однако мы будемъ ожидать каковъ намъ от его царского пресвѣтлого величества указъ будетъ на тѣ ваши челобитыя, чего тамъ имѣете добыватца, в то время по совѣту всее старшины и мы кого пришлемъ, прочее ж словесно вручили есмы господину Авдѣю^а, буде послушаешь, сказать: при семь васъ Богу вручаемъ.

Писанъ в Батуринѣ, іюля 19го дня, 1676го году.

Тебѣ во всѣмъ желателный приятел, Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

На початку зазначено: Списокъ с списка с листа белорусского писма, каковъ писалъ гетманъ Иванъ Самойловичъ к стародубскому полковнику к Петру Рославцу, а сей списокъ подаль в Приказе Малыя Росіі онъ же Петръ Рославецъ, в нынешнемъ во 184 году, августа въ 7 день.

О публіковано: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссіи. – Чернігів. – 1917-1918. – Вып. XII. – Материалы для біографіи стародубскаго полковника Тимофея Алексѣевича. – С. 31-32.

№ 52

***1676, серпня 2. Батурин –
Інструкція Івана Самойловича відправленим
до Москви кийському полковникові
Костянтину Солонині з товаришами,
що відповідати там проти звинувачень гетьмана
з боку Петра Рославця***

Списокъ с ынструкцыи, какову далъ гетманъ Войска его царского величества Запорожского Иванъ Самойловичъ посланцомъ, киевскому полковнику Костянтину Солонинѣ⁶⁰ и судѣ Косте Кублицкому⁶¹, да ясаулу Ивану Насвѣту⁶² Полтавского полку, да сотнику Черниговского полку Степану Силичю⁶³ с ыными товарищи ихъ, данная в Батурине при печати нашей войсковой с приписью руки моей, августа во 2 день 1676го году, а подаль сию инструкцью онъ же, полковникъ Костянтинъ, с товарищи в Приказе Малыя Росіі дьякомъ думному Лариону Иванову с товарищи августа въ 14 день нынешняго 184го году.

По которой, став пред наяснѣйшимъ великого государя нашего престоломъ, имѣють его царскому пресвѣтлому величеству поклонъ до лица земли отдать, вѣрное и вѣчное мое и всего Войска Запорожского и народу Малоросіиского Украинского объявити подданство и благодареніе его царскому пресвѣтлому

^а Тут в публикації Вадимом Модзалевським зазначено: Должно быть – Авдѣй Ивановичъ Рославецъ, сотникъ почепскій (1665, 1669, 1670, 1672, 1676, 1678), родной братъ полковника Петра Рославца.

величеству учинити покорственно и за прислание его государские премилостивые к Дорошенку грамоты.

А по семь, отдавъ его царскому пресвѣтлому величеству належащей от меня листъ, имѣють то объявити, что пребываю на повелѣние его великого государя со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ готовымъ к походу воинскому, какъ того надобно будет.

А при семь и листъ, по волоску писанъ, которой при отпуске тѣхъ моихъ посланныхъ пришолъ к моимъ рукамъ из Литвы от подлинного человѣка о неприятельскомъ намѣреніи, тогда же ему, великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, должны будутъ отдати и отвѣты мои, против Рословцова и протопопского намѣрения злаго описанные, буде к тому доидеть, объявити.

Описание ложные рѣчи Петра Рословца, бывшаго полковника стародубскаго, противъ меня, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожскаго Ивана Самойловича, не по дѣлу нанесенные, и отвѣтовъ моихъ, которые къ его царскому пресвѣтлому величеству в Приказ Малыя Росіи к Москве чрез киевскаго полковника Костянтина Дмитреевича Солонину и судью полку Полтавскаго Костю Кублицкаго и сотника полковаго полку Черниговскаго Степана Силича с товарищи ихъ посылаю.

1-я рѣчь Рословцова

О походехъ моихъ с войски царскаго пресвѣтлого величества московскими и казацкими за Днепръ, что будто ихъ непотребно и без совершеннаго царскаго пресвѣтлого величества указу вымогалъ есмь многожды.

Отвѣтъ

Многожды ходил есмь з бояриномъ съ его милостью со княземъ Ромодановскимъ и с войски, при насъ будучими, за Днепръ; всякъ, кто в Войске Запорожскомъ, и малѣйшиі товарищъ вѣдают, что то все по совершенному изволенію его царскаго величества і указу, и не беспотребно чинил есмь, было о томъ его блаженныя памяти великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержца, отца его царскаго пресвѣтлого величества, ныне намъ счастливо, подай Боже, на многа лѣта государствующаго, и всего его государскаго синклита разсужденіе и мнѣ многократной явственной государскаго указ, чтобъ я Дорошенка купно с бояриномъ его милостью, отлучивъ от бусурманские турецкие и татарские обороны, под высокодержавную его царскаго пресвѣтлого величества руку приклонилъ и всѣ силы Войска Запорожскаго и всенародіе украинское обоихъ сторонъ Днепра, в розни будучее, к пожелаемому привелъ къ единству, для чего невозможно было, по указу его, великаго государя, не исполняя, в дому сидѣть, какъ онъ, глупой простякъ, хочет сидѣть, и чтобъ толко обогащатис, понеже и ныне, выѣхавъ к Москве, писал к старшинѣ, будто великіи государь послал ко мнѣ свою государскую такову грамоту, чтобъ я войско в походъ не подымал, а ко мнѣ далече разнѣйшиі от его неразумные мысли пришол государскаго указ, понеже тотчасъ

на сихъ дняхъ указать мнѣ изволиль иди з бояриномъ съ его милостью со княземъ Ромодановскимъ за Днепръ под Чигиринъ чинити промысль над забывшимся Дорошенком, для чего неисчетные свои войска государские, опричь тѣхъ, что з бояриномъ бывали к намъ, выслалъ; сего ради, буде великии государь толь силные войска свои не толико великою несчастною казною на заступление и на оборону сея Малоросіиския страны по желанію нашему посылает, симъ паче намъ надобно для милости его царского пресвѣтлого величества и для славы своя по указу его, великого государя, охотными к той же службе воинской ставитись, толко-ж онъ того, вижу, ни мало не размышляет.

2-я рѣчь Рословцова

Что будто я его с полкомъ, когда ходил есмь с войски за Днепръ, гдѣ пущее время и болшее бывало страхование и нужда, от себя отсылал и будто его полку товариства в прилучаяхъ воинскихъ, особливо в Лодыжине⁶⁴, болши погибло отъ неприятелей.

Отвѣтъ

В томъ меня, яко недобрый сынъ, ложно оклеветалъ; когда былъ я въ походехъ воинскихъ, а лучилось когда его послать с полкомъ, тогда не самой полкъ его, но и всѣ войска выборные конные при честныхъ особахъ войсковыхъ посылалъ есмь и нигдѣ ни единъ его товарищъ не погиб, а буде и погиб, и в томъ самъ Богъ дѣйствуетъ, мнѣ невозможно укрыти, егда которому Господь Богъ смерть назначилъ, а паче на войнѣ бесъ того не можетъ быти, чтобъ никто головы не положил, на которой добрый рыцарскій челоувѣкъ охотно здоровье свое за церковь Божию и за вѣру святую православную христианскую и за достоинство царского пресвѣтлого величества противъ неприятельскаго наступления несет; однако болши того бывало, что украинными полками переясловскимъ, киевскимъ, лубенскимъ, прилуцкимъ, миргороцкимъ, гадицкимъ и полтавскимъ, а отчасти и с нѣжинскимъ исправляли есмы, а онъ с полкомъ своимъ и черниговскій всегда при мнѣ обрѣталис; такъ же в Лодыжине ни единъ челоувѣкъ съ ево полку не был, хотя судьбами Божиими многое число побито, всѣ ис тѣхъ помянутыхъ украинскихъ полковъ послано было от насъ товариство выборное, и на тѣхъ бы, при которыхъ выслано было, удобне бы мнѣ, яко и региментарю, с войскомъ оскорбляти и негодовати, но невозможно что творити: сие Господу Богу за грѣхи наши причитати имамы^а, хотя такъ насъ в томъ прилучае с неприятелемъ посетити изволиль.

3-я рѣчь Рословцова

Что будто я в должности моей гетманской не противъ статей царского пресвѣтлого величества и нашихъ войсковыхъ, на радахъ в Казачьей Дуброве и в Переясловле при обрании моемъ на тотъ хлопотной урядъ постановленныхъ, сохраняюс и поступаю, что полкъ Мовчановъ при себѣ державъ, становище в

^а Такъ тексті.

городѣхъ полку Стародубского на уреченное время указаль было есмь и удовлетволение по обычаю давати всенародству приказал есмь.

Отвѣтъ

И в томъ не по дѣлу меня и неразумно безразсудный обноситъ: аз от начала моего гетманства всегда о томъ какъ прилежнее радѣл есмь и радѣю, какъ бы я могль належашей моей гетманской должности доволство учинити, и в чем ни есть мнѣ указ царского пресвѣтлого величества дойдеть, никоея ни малыя черты не преступая, исполнити, для чего каково на тѣхъ помянутыхъ радахъ, когда я обранъ на гетманство, стало в Войску постановление, которое в статьяхъ между иными статьями есть описано, чтобъ компании и охотныхъ людей на Украине не держати, такъ какъ Федор Мовчанъ⁶⁵ с полкомъ своимъ коннымъ, от Дорошенка отлучас, пришел ко мнѣ, и я, по должности моей остерегая, чтобъ того постановления не нарушити, хотя обещался, при мнѣ со всѣмъ своимъ товариствомъ пребывая, вѣрно его царскому пресвѣтлому величеству и Войску Запорожскому городовому служити, и хотя самое дѣло требовало, что в нынѣшние воинские времена надобны суть таковы люди для помочи к оборонѣ Малыя Росіи, однако, не принимая его впрямь, но на слове удержавъ, писал есмь нарочно по совѣту всей всей* старшины войсковые к великому государю, блаженныя памяти отцу его царскому пресвѣтлому величеству, объявляя и вопрошая, буде ему поволит при себѣ обретатися или ни, о которомъ когда одержал есмь от его, великого государя, не токмо прятію его к себѣ соизволение, но и особое его-жь, великого государя, милости, безо всякихъ еще его заслугъ обнадеживанье, чего подлинно былъ знакъ, когда великіи государь, прислав свое государское ему жалованье и прислав к нему особую свою государскую грамоту, похваляя ему таков святыи поступок и жадая, дабы, вѣрно при мнѣ пребывая, хотѣлъ ему, великому государю, радѣти и иныхъ к себѣ достальныхъ от Дорошенка призывати, о чемъ и ко мнѣ былъ особой указ государской, тогда в то время приняв его к послуге, начал есмь употреблять и становища указывати, ис которыхъ бы себѣ с товарищи имѣлъ обыкновенное прокормление, которое чрез сию весну в Стародубскомъ полку по изволению его царского пресвѣтлого величества имѣли, не належало бы ему того инако судити и меня неподобно тѣмъ оговаривати, понеже самъ, будучи полковникомъ, держалъ полтора ста человекъ, а мнѣ и паче невозможно было в нынѣшнее время воинское бес такихъ людей, которые немалою суть в Войске нашемъ Запорожскомъ помочью, имъ за обычей прежде всего войска с неприятелемъ сойтитца имъ для языка, хотя и вдаль пойти, а онъ ни в какомъ прилучаи, хотя и достойно было ему, такъ показатис не хотѣл, понеже и способности у себя к воинскому дѣлу не имѣл.

4-я рѣчь Рословцова

Что будто в Стародубскомъ полку великое людемъ от меня чинитца грабление.

* Слово "всей" надруковано двічі в тексті публікації.

Отвѣт

И в томъ дѣле не по правдѣ меня оклеветает, понеже хотя я, будучи гетманомъ, немалые имѣю у себя войсковые расходы ежедневные, пословъ государскихъ принимая и войсковыхъ всякихъ чиновъ людей доволствуя и одевая, а паче когда еще повоеванные чрезъ неприятеля креста святаго люди не токмо с тое стороны Днестра, с Побожья и от Днестра⁶⁶, но и шляхта розная и духовенство с Воыни и с Подолья и ис Покутья на сю сторону Днестра, слыша, что благословити изволилъ Господь Богъ, за счастьемъ его царского пресвѣтлого величества, в державе его государственой тихомирнымъ житиемъ, приходят и приклоняютца под высокодержавную его государственую руку и под мой региментъ, и просятъ всѣ всегда денно и ночью хлѣбного и всякого вспомогателства, от которыхъ никогда не имѣлъ одпочиву, но всякого, для милосердаго христианского благодарения и для славы его царского пресвѣтлого величества имяни, вотще не отпуская, помочествуемъ, а на то у себя никакихъ приходовъ ни откуда, какъ прежде сего бывали аренды во всѣхъ городѣхъ, ныне не имѣем, однако никакова грабителства в Стародубскомъ полку, какъ и в ыныхъ полкахъ, не чинимъ, опричь что обыкновенные от посполитыхъ людей в год во время осени возмемъ должности, от мелниковъ поколещины и покабанщины и от винокуровъ казанщины, а от пахотныхъ посполитыхъ людей стацію, се есть отмѣру хлѣбного, чего от году до году намъ не станет, понеже у казаковъ никакихъ податей не емлетца, и показанщины толко то, что с полку Стародубского и с Черниговского ко мнѣ доходит, но не от казаков, а ис тѣхъ иныхъ украинскихъ не бывает, понеже тамо и вина не сытят^a, и на тѣхъ доходахъ всегда пребываем, и всѣ свои потребности воинские тѣмъ отправляемъ, а онъ, будучи полковникомъ, и не имѣя такихъ расходовъ, каковы чинил грабленія, с слезныхъ челобитен тамошнихъ жителей, которыхъ много чаю, всякъ тот, кому належати будет, увѣдомитися может.

5-я рѣчь Рословцова о полкахъ

Что будто всѣ, едино с нимъ разумѣя, не хотятъ моему регименту повиновенны быти, а особно Полтавской.

Отвѣтъ

І то онъ ложно оболгателствовалъ: подай Богъ, дабы и всегда, за счастиемъ его царского пресвѣтлого величества, такъ счастливо не токмо в Полтавскомъ, какъ онъ с протопопомъ нѣжинскимъ оболгателствовалъ, но и во всѣхъ полкахъ поводилос, какъ и ныне поводитца, и что належашее по обычаю и по чину войсковому старинному доходить ко мнѣ от нихъ послушание, о чемъ судья полку Полтавского и ясаулъ, приѣхавъ с полковникомъ киевскимъ и с сотникомъ черниговскимъ, достаточно обявит.

После тѣхъ отвѣтовъ противъ рѣчи Рословцовы онъ же, полковникъ киевскій, гдѣ належати будетъ, обявити имѣет во свидѣтелство его ложного на меня оболгателства его прямые листы, в Стародубской полкъ писанные, и письмо от

^a У публікації помилково надруковано "сидят".

боярина его милости князя Ромодановского, ко мнѣ присланное, которое Иван Серко от Дорошенка, власнымъ рукописаниємъ писаря его к себѣ писанное, купно с листомъ Дорошенковымъ восприяв, къ его милости прислал, ис которой уrozumѣвъ собинно с скаски товарища Черниговского полку знатного, издавна здѣсь заслуженного, имяны Грембецкого, с полковникомъ киевскимъ посланного к Москве, увѣдомився о его с протопопомъ нѣжинскимъ зломъ противъ меня намѣрениі, что, давно с собою ссылаясь, и посылали к превратному Дорошенку и к Серку, хотя меня, яко вижу, здоровья избавити и нѣкое замешание межъ народомъ учинити, покорственно его царского пресвѣтлого величества прошу чрезъ помянутого полковника о ласковомъ к себѣ государскомъ разсужденіи, дабы ихъ обоихъ для ненарушения правъ и волностей нашихъ войсковыхъ какъ скорее ко мнѣ для оправдания с симъ-же моимъ посланнымъ прислати и от своего государского наяснѣйшаго престола для прислушанья того дѣла, естли надобно будет, какову особу прислати изволил, чтобъ я от нихъ о иныхъ добра ненавидящихъ людехъ и мнѣ нежелательныхъ увѣдомився, могъ злу предварити, а не предвара, имѣло-бы то быть с послѣднимъ, храни Боже, Малой Росіи упадкомъ, а паче, когда нынѣ Дорошенко по прежнему паки орды немалую часть призвалъ к себѣ ис Крыму, о чемъ листь кошевого, ко мнѣ писанной, достаточно подтверждает, которой сей же посланной мой въ Приказе Малыя Росіи отдати должень будет.

При семъ объявити имѣетъ скаску, на писмѣ описанную, другого товарища знатного батуринского, Ивана Быстроновского, во свидѣтельство злаго противу меня протопопского намѣрениа, которое онъ, помянутой Быстроновскій, впрямь при отпуске уже сего посланного к Москве, добровольно пришедши ко мнѣ, при старшинѣ нашей генеральной сказал, какъ его, призвавъ к себѣ въ домъ въ Нѣжинѣ, похвалялся на мое здоровье и какъ обещался присягою, чтобъ тѣхъ словъ никому не объявлялъ, о чемъ пространнѣе на особомъ писмѣ есть, какъ помянуто, и описано.

А чтобъ въ Приказе Малыя Росіи, тотъ, кому належати будет, могль о томъ Рославцовомъ и протопопиномъ зломъ поступкѣ удобно размыслити и, увѣдомяс, царскому пресвѣтлому величеству возвестити и при явственныхъ моихъ доводахъ, тотъ же Миколай Грембецкій можетъ протопопу нѣжинскому явѣ предъ нимъ словесно сказати, каковы онъ ему, будущему въ Нѣжинѣ, слова за городомъ к Карпу Мокрѣву наказывалъ, которые по тому-жъ к злomu ихъ замыслу и к намѣрению склоняютца, какъ Дорошенко объ нихъ чрезъ письмо свое, к Серку писанное, держа, подтверждает.

А при семъ что будетъ о томъ пространнѣе, посланной мой с товарищи своими по врученію моему говорити, чтобъ все вѣрно было и к достоинству государскому, принявъ, донесено, премного особно молю.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Наприкінці зазначено: (Моск. Архивъ Мин-ва Юстиціи, Малор. Приказа кн. № 43, л.л. 72 об.-84 об.).

О п у б л и к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1917-1918. – Вып. XII. – Модзалевский В. Л. – Материалы для біографіа стародубскаго полковника Тимофея Алексѣевича. – С. 58-67.

*1677, квітня 30. Батурин –
Універсал Івана Самойловича
про дозвіл товаришу Переяславського полку
Івану Пилипченкові відновити млини
на річці Недрі, під містом Березаню*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належатиметь, а меновите пану полковикови переяславскому и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, въ томъ полку мѣшкаючому товариству, поневажъ Иванъ Пилипченко, товаришъ полку Переяславского, предъ тымъ за правами и конфирмаціями антецессоровъ нашихъ, прошлихъ Войска Запорозкого гетмановъ, под мѣстомъ Березаню на рецѣ Недрѣ⁶⁷ мѣль два млины на одной греблѣ, власнимъ коштомъ своимъ и працею пофундованые, которые подъ часъ руины мѣста Переяславля спустѣли и южъ только мѣстца займають. Теды и теперъ, склонившись мы на его суплѣку, о томъ до насъ донесенную, позволилисьмо ему на томъ же знову мѣстцу, на рецѣ Недрѣ, на тыхъ чотырохъ заставкахъ своею жъ працею власною и коштомъ фундовати и пожитокъ собѣ привлащати. Зачемъ, абы кождый зъ старшины и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого о той нашой виразной волѣ вѣдаючи, ему помененному Иванови Пилипенкови в реставровано млиновъ на власномъ своемъ кгрунтѣ ниhto найменшой перешкоды и кривди чинити не важился, чога всего самъ панъ полковникъ переяславский дозрѣти повинень будетъ, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, априля 30, 1677.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 18-18 зв. Копія.

^а Перед підписом написано “На подлинномъ подписано такъ”, після підпису у колі зазначено “мѣсто подлинной печати”.

*1677, липня 16. Батури́н –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження права
Київського Пустинного Микільського монастиря
збирати десятину на свою користь, як з козаків,
так й усіх інших, хто використовує
монастирські поля в Ковалині та Дівичках*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресеѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ сим писанемъ нашимъ пану полковникови переясловскому и всему старшому и меншому Воиска его царского пресеѣтлаго величества Запорожского того полку, а особливе в Ковалинѣ^а и в Дивичках мешкаючому товариству, ижъ велебный господинъ отецъ ігумень и вся братія монастиря святого чудотворца Николы Пустынного Киевского, через высланого своего, показовали намъ универсалъ от гетмана, небожчика Хмелницкого, подлугъ стародавнихъ правъ ихъ имъ на тоє наданыхъ, абы онымъ в селах Ковалинѣ и Дѣвичкахъ, яко маєтностехъ имъ до обители ихъ належныхъ, волно было з пол брата десятину, такъ от козаковъ, яко и от всякихъ людей тыє поля засѣваючихъ, и просили насъ помененые отцове, абысмо, тотъ универсалъ Хмелницкого потвердивши, позволили имъ на вспатѣ святому мѣстцу помененую десятину. Теды, яко в томъ антецессора нашего унѣверсалѣ, такъ и в прозбѣ ихъ отцовъ николскихъ видячи слушность, симъ писанемъ потвержаемъ имъ тоє право, позволяючи цале онымъ з тыхъ ихъ кгрунтовъ власныхъ монастирскихъ, в Ковалинѣ и в Дѣвичкахъ, належитую издавна звычайную отбирати десятину; от якоє абы и козаки тии мешкаючіє, и кгрунтовъ, албо поль тыхъ, заживаючіє, тамъ приезджаючи, абы кгрунтовъ власнихъ манастирскихъ на себе не привлащали, овшемъ продавати ихъ не важилися, тилко под срокгимъ караньемъ приказуемъ, до того если бы хто в тыхъ помененыхъ селахъ монастирскихъ курилъ горѣлку, теды показанщину имъ отцомъ николскимъ звычайную отбирати позволяемъ, в чомъ абы ни от кого не было спереки, панъ полковникъ переяславскій допомогти будетъ повинень.

Дан в Батури́нѣ, року 1677, іюля 16 дня.

Звышъ менованый гетманъ, рука власная^б.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 95 зв.-96. Копія, має назву “Унѣверсалъ гетманскій, в Дѣвичкахъ и Ковалѣни от козаковъ брата десятину, которые кгрунта монастирскіє засѣвамъ позволяє. Року 1677, іюля 18 д[ня]”.

^а В тексті копії написано “Козалинѣ”

^б Наприкінці у колі зазначено: “Мѣстце печати войскової”.

^в Різничитання числа в даті, безпосередньо в документі та в його назві, за текстом.

*1677, листопада 18. Батурин –
Універсал Івана Самойловича про заснування
в Глухові монастиря Успіння Пресвятої Богородиці
Афанасією Євфимівною з підтвердженням
закріплення за цим монастирем села Берези
та інших її колишніх володінь*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорозского.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, [кому о том] вѣдати належити мѣтеь, а особливе пану полковниковы нѣжинскому, сотникови глуховскому і атамановѣ городовому застающесея, такъ^а тежъ и всей старшинѣ, товариству и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозскаго, войтовѣ, бурмистромѣ, райцомѣ мѣста Глуховскаго и кому сей нашъ будетъ показан унѣверсаль, доносим до вѣдомости, понеже ясне в Богу преосвященный его милост господин отецъ Лазар Баранович, архиепископъ чернѣговский, новгородский и всего Сѣвера панъ и пастир, упатривши побожност честной інокінѣ Афанасіи Евфимовни⁶⁸, за прозбою еи на грунти еи власномѣ в мѣсти Глуховѣ монастир Паниенский Успенія Пресвятой Богородици⁶⁹ заживати и фундовати за благословеніемъ позволилисмо і игуменію для порадоку монастирського постановилисмо: теди ми, стосуючися до воли его милост[и], пана і пастира, і абисмо тимъ барзо хвала Божая розмножила, и такъ святобливой честной інокінѣ Афанасіи Евфимовны похвалили, якъ самъ лист его милост[и] пана и пастира конфѣрвалисмо и вышѣпомененний монастир Успенія Пресвятой Богородици в Глухови фундовать позволилисмо. А по зестю еи з того свѣта сукцесоркомѣ владѣти на вѣчніе часи змоцнилисмо, такъ тежъ и село Березу, от ихъ царскаго пресвѣтлаго величества наданное, со всѣми прена[ле]житостями, з млинками, и футор на рець Гремяцѣ⁷⁰, и гай и сѣножати, и иніе речи корисніе, на виживлене и порадоку монастирський честной інокінѣ [Афанасіи] Евфимовнѣ, игуменіи, симъ нашим унѣверсаломѣ утвердилисмо, і такъ аби жаден з [с]гарших и менших Войска Запорозскаго, а особливе панъ полковникъ нѣжинский, так в будованню монастира, яко и держанню села Берези з млинками на рець Гремяцѣ⁶, честной інокінѣ Афанасіи Евфимовнѣ, ігуменіи монастира Паниенскаго Глуховскаго, найменшою не важилися быти перешкодою и утискомѣ трудности имъ, сурово сим нашимъ рейментарскимъ приказуемъ унѣверсаломѣ.

Данъ в Батуринѣ, ноемрія 18 дня, 1677 року.

Звишѣменнованний Іванъ Самуйловичъ, гетман Войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорозскимъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 342. Фотокопія.

^а У копії слово “такъ” написано двічі.

⁶ У копії написано спотворення “Грелякею”.

^а Наприкінці у колі написано “вмѣсто печати копія”.

№ 56

*1677, грудня 8. Батурин –
Проїжджий лист
Івана Самойловича на проїзд до Москви
генерального судді Івана Домонтовича
та писаря Генерального Суду
Андрія Василевича*

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Воискомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества бояромъ, околничим, думнымъ дворяном, столником, воеводомъ и всякимъ начальнымъ и под началомъ в великоросыйскихъ городѣхъ застаючимъ людемъ, а в малоросыйскихъ вшелякой старшинѣ, так войсковою, яко и мѣской, кому о томъ вѣдати належатимет, сымъ нашимъ ознаймуемъ писанием, иж до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, в пилних и немнѣй поважных его ж государственныхъ и нашихъ войсковихъ дѣлах з умыслу, пана Івана Домонтовича, судю нашего войскового енерального и з нымъ писара его ж Андрія Василевича само десят посылаем. Которымъ прето, абы, в уду давши, доброволне всюда по городах и в дорозѣ пропускано и в звичайнихъ покормахъ для самыхъ, и з ними будучих, на попасах и ночлѣгахъ чинити выгоды, такъже подвод пятнадцат и проводниковъ для тым скорѣйшого поспѣху от города до города без отмишканя неодмовне давано, такъ туда едучимъ, яко и назад к намъ поворочаючим в великоросыйскихъ городѣхъ его царского пресвѣтлого величества всякихъ начальныхъ и приказныхъ людей велце просимъ, а в малоросыйскихъ старшинѣ вшелякой пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 8 декаврѣя, 1677.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 343. Фотокопія з оригіналу.

№ 57

*1678, вересня 28. –
Відповідь Івана Самойловича і старшини
на царські статті, які йому повідомив
стольник Семен Алмазов*

Покорное предложение на статѣ великого государя, его царского пресвѣтлого величества, через столника Семена Ярофѣевича Алмазова, в наказѣ выговореные от гетмана и от старшины. Року 1678, септ[еврѣя] 28 описаное.

На первую.

О войнѣ з турками *отправленной*.

Иж великий государь, его царское пресвѣтлое величество, з килкокротных моих гетманских до пресвѣтлого его монаршого престола доношенных листовъ и з писмъ ближнего его *ж* царского пресвѣтлого величества боярина и воеводи, намѣстника бѣлогородского, князя Григория Григориевича Ромодановского Стародубовского, с товариши, досконале и все совершенно о поступках наших военных и о сердечных в даваню неприятелем *отпору* попеченіах увѣдомившихся: милостиво своим милосерднымъ монаршим словомъ тые труды и працы наши похвалити изволил. Теды ми на тое, мы гетманъ и все Войско Запорозкое до сердець наших *пріймем* и многократне покорне ему великому государю за тое челом биемъ. А яко тые всѣ неприятелем даванные *отпоры*, доказоване звытязтвъ, побране *армат*, наметовъ и ииших запасовъ неприятельских, силѣ и действію вседержителной руки Божой причитаем, так и тое прилагаемъ Божому допущеню; же Чегирин город до защиту краям его царского пресвѣтлого величества потребный, под прилѣжным около цѣлости его старанем нашим *пришел* до запустѣнія. Що кгда и онъ великий государь, его царское пресвѣтлое величество, судомъ Божиимъ *приписует*, премудрое то *ест* его монаршое разсмотреніе. Албо вѣмъ во всѣхъ дѣлехъ и хотѣніахъ людскихъ *скуток* *зависает* в справѣ велможности Божои, противъ которой ни кто з земныхъ ни в чом спростати не может. Дай Боже, абы вперед за благочестнымъ щастемъ его царского пресвѣтлого величества краѣ и города, в превысокой державѣ его монаршой будучые, были неподвижимы. А неприятели бесурмане, ни в чом бы их не вредячи, *от* Войскъ его царского пресвѣтлого величества *относили* вструть належитый. Чого я гетман, яко зычу, такъ и сердечне о тое стараюся. Причомъ на помощь Божию и на монаршую его царского пресвѣтлого величества милост и оборону надежда моя не слабѣеть.

На 2.

О оборонѣ Киева, если бы на пришлою весну
неприятели бесурмане войною
приходити мѣли.

В Киевъ противъ неприятельского нашествія, якъ бы много было надобно ратныхъ его царского пресвѣтлого величества людей и крѣпости в прибавку и прежнымъ крѣпостемъ в Киевѣ, если *суть* надобны. О томъ *дадут* справу ему великому государю особы, в его *ж* царского пресвѣтлого величества синклитѣ найдующиеся. Которые по его монаршомъ указу на его *ж* *государской* службѣ в Киевѣ побывали. Тые бо вѣмъ не токмо положенія и крѣпостей, в киевскомъ основаниѣ будучыхъ, *суть* вѣдомы, але и широты его, якъ много околосажныхъ *найдется*, досконале знают. Мы тылко тое наменяем. Кгда *неприятел* бесурманин, сам салтанъ турский, под Киевъ мѣлъ бы змѣрати, то всѣ з нимъ *будут* войска его бесурманние. А хочъ бы и вейзырь кроме салтана своего

сюда мѣль быти, однакъ всѣ ихъ вражіе з ним найдоватимутся силы. А такъ, предваряючи тые злые намѣренія неприятелскіе, надобно чтоб изволил великий государь, его царское пресвѣтлое величество, многие свои государские войска вдвое, албо втрое, сугубые против нынешных, якіе насвѣжо прошлой войнѣ под Чегирином найдовалися, указаль приготовить, которыѣ бы кромѣ тых, що в валах киевских седѣти будут, одны тамже под Киевом, по горѣ межи великим городом и межи мѣстечком монастыра Печерского окопавшися, обозами станули. А другіе на сем боку Днѣпра в найблизших ку Киеву мѣстцах найдовалися. Где, если многие войска станут, певней же и воды доволство от Киева отнято не будет и монастырь Печерский в храненіѣ зоставатимет. А мѣстце власное, где б войску на сем боку Днѣпра найлѣпшей стояти належало, тогды ж, якъ часъ тому будет, рейментарѣ войсковые снадне уважат. Тылко жъ такъ великому его великого государя войску потреба множественныхъ запасовъ военных, пушокъ, мортѣровъ, кгранатовъ, пороховъ, а до того пушкарровъ добрых и кгранатных и до дѣланя подкоповъ способныхъ майстровъ. Чим бы против неприятелского наступства снадно было поставитися, и фортелные неприятелскіе зломити стусы. Кгды жъ неприятели турки, не такъ отважнымъ своим наступленіем и силою, яко хитростю шанцовъ, чиненемъ з немалымъ коштом и працею подкоповъ и киданемъ частыхъ кгранатовъ (що вѣдомо нам з досвѣдченя) фортецамъ шкодити звыкли. Такихъ теды способностей и царского пресвѣтлого величества силамъ против того гордого врага зажити належит. А тые всѣ силы, запасы и способности за зимного времени на вѣшний час спостатчитися повинны. Также и мость войскамъ царского величества тамже под Киевом за часу построити, велце будетъ потребный. Судна теж водные, до тое военное окказиѣ потребные, нигдѣ инде здѣлатися не могут, тылко около Бранска, где лѣса ест на тое досыт и снадно ихъ Десною речкою спустити ку Киеву. А суденъ тыхъ речныхъ плавныхъ з 300 потреба будетъ, на которыхъ войска рейментары такую выправлятимутъ личбу, яке вытягатиметъ потреба. Тогды жъ, якъ неприятелские вѣдомы будутъ силы, замыслы и обороты. Любо тежъ войско наше козацкое на той военной под Чегириномъ его царского пресвѣтлого величества службѣ велми знужнѣло, и такъ в Чегиринѣ многие козаки головы своѣ положили, где и два полковники гадяцкій и стародубовский скончили животъ свой, яко и над Днѣпромъ немало ихъ в потребахъ военныхъ побито. А до того, кгдысма пѣстуючи славу монаршую и свою войсковую заховуючи цѣлост, з тое стороны на сей бокъ Днѣпра коней переправовати не допускали, теды тамъ немалъ всѣхъ коней своихъ войско наше отпало. Що, яко людей неплатныхъ, барзо болѣти мусит. Однакъ я гетманъ, подхилияючися монаршому его царского пресвѣтлого величества указу, з моего рейменту, иле зможностъ будет, на оборону Киева войска послати повиненъ буду. Кгды жъ я и в Чегиринѣ надъ указное число немалъ другую такую жъ частъ еще передъ своимъ з обозами к Чегирину приходомъ войска впровадилемъ былъ, якая тамъ з весны найдовалася. Докладаемъ тое, ижъ противъ такъ квалтовного неприятелского наступства надобно, абы великий государь изволил, отколъ его монаршая будетъ воля, вновь пѣхоты доброе з килкодесятъ тысячей указаль зобрати и в поготовомъ ея мѣти.

На 3.

О посланю таномъ для провѣдоваия вѣстей о неприятельскихъ замыслех и оборотахъ.

Монарший указ его царского пресвѣтлого величества до сердца подданского принявши, обещаю я гетман, людей своих на мѣстца пристойные пославши, вѣрне ему великому государю послужити в провѣдованю неприятельского намѣренія. Если они бесурмане о войнѣ или о покою мыслят. Если в прийдучую весну войну вिति, или еѣ на далшій час отложить и в сторону его царского пресвѣтлого величества, или где индей, обернутися мают. Если они вѣдают или невѣдают о перемиръ великого государя, его царского пресвѣтлого величества з королевскимъ величеством, на Москвѣ поновленном, и якое о томъ mezi ними неприятелми ест ехо. И если Чегиринь строити схочуть. О чомъ всемъ, кгда певную зломъ вѣдомост, дам вскорѣ великому государю знати. А о семъ его царскому пресвѣтлому величеству ныне извѣщаю, же ест у нас о томъ вѣдомости, что королевское величество, подлугъ своих Журавенскихъ трактатовъ⁷¹, своимъ комендантомъ и войсковымъ людямъ велѣлъ уступить з городовъ певныхъ з Бару⁷², з Немирова⁷³, з mezi которыхъ в Немировѣ турский вейзырь, з под Чегирина поворочаючи, якобы Юраска Хмельницкого⁷⁴ оставил на мешкане.

На 4.

О Серку и о Низовомъ Войску, где они оборочаются.

Сѣрко и Низовое войско по розгромленю на кгирлѣ Днѣпровомъ турскихъ суден (о чомъ вже ему, великому государю ест вѣдомо) были на рецѣ Богу⁷⁵. Мосты турскіе попалили и килкокrotnie ихъ неприятельские выправы з под Чегирина в Турскую землю, на тые мосты идучие, громили. И ныне они Сѣрко и войско Низовое там на рецѣ Богу (якъ мѣлисмо вѣдомост) найдуются, а еще ихъ в Сѣчи нѣтъ. С ханомъ крымскимъ ихъ перемире, якъ на тое не было поры, розумѣемъ не потвержилось, и турскимъ, в в рукахъ ихъ будучымъ, полоняникомъ окупы и обмѣны не было. Чаемъ, же они Сѣрко и Войско Низовое тогда прибудут до Сѣчи, коли ханъ крымский з войны повернетъ до Крыму. А ижъ ханъ крымский (якъ чуемъ з поголосок), опровадивши до рѣки Днѣстра вейзыра, накеровалъ вже до Крыму. Теды и Сѣрко и Войско Низовое, кгда якого промыслу военного надъ юртами татарскими не учинят, поспѣшат до Сѣчи. А такъ, пошлю я гетманъ, подлугъ указу его царского пресвѣтлого величества посланника моего к Сѣчи, обнадеживаючи ихъ, Сѣрка и Войско его царского пресвѣтлого величества премногою милостію. А приводячи ихъ под свой реймент з Войскомъ Запорозкимъ до стислого соединенія и согласія и довѣрное ему великому государю службы, за которую от его царского пресвѣтлого величества премилостивое монаршое будетъ имъ призрѣніе. Чого б они, надежны будучи, з бесурманами и з Хмельнецкимъ жадное не мѣли зсылки.

О перемѣне ближнего боярина и воеводы и намѣстника бѣлогородского князя Григория Григориевича Ромодановского Стародубовского великому государю его царскому пресвѣтлому величеству по премудрому его разсмотрѣнію до чиненія всяких дѣлъ государственных его волная монаршая воля.

З которое ежели на челобите ближнего своего царского пресвѣтлого величества боярина и воеводы и намѣстника белгородского князя Григория Григориевича Ромодановского Стародубовского милостивнѣ склонившися, з службы своее монаршое переиминити его изволяет, тое нехай будет Богомъ благословленно ку пожаданному жадающего скутку. А я гетманъ, яко и з ним помененным боярином и воеводами по всѣ часы, якъ он поважные великого государя дѣла в сих краях на собѣ двигал, жил в любви и мѣвал з нимъ, такъ в домахъ застаючи, яко и на военных окказіах найдуючися, о всем, якъ бы найлѣпшей великому государю услужити совѣтъ общій. Такъ и з тым особою, кого на его мѣстце в Курескъ и над войсками рейментарем онъ великій государь его царское пресвѣтлое величество выслати изволит, тымже способомъ жити общаюся. Толокъ бѣ той особа подлугъ милосердного его царского пресвѣтлого величества ку нам призрѣнія зо мною ласкаве и любовне заховал свой союз и ко всѣмъ тутейшим украинским обывателем приязливуо заховывал склонност.

О великих и полномочных послех от великого государя его царского пресвѣтлого величества к королевскому величеству полскому для потверженія договорных статей, з Москвы выправленных, и о взаимных тых обоих монарховъ посліахъ против Турчина.

Яко за обявленѣ договорных статей ближними его царского пресвѣтлого величества бояры и думными людми з великими и полномочными королевского величества послами и комисарами, на Москвѣ споряженных, через столника Александра Протасева по указу великого государя до нас присыланых, покорственное его царскому пресвѣтлому величеству чинилисмо челобите, такъ и о еѣ великого государя милости при найнишом поклонѣ велмы естество благодарны, же его царское пресвѣтлое величество изволил указати извѣстити нам о высланю от пресвѣтлого его монаршого престола великих и полномочных пословъ для одобраня от королевского величества присяги на потверженѣ тых московских договоровъ. А что полскіе послы, будучи на Москвѣ, ближним его царского пресвѣтлого величества бояром и думным особамъ говорили и обнадеживали, что будто з турскимъ салтаном королевское величество Журавенскіе договоры розорвет и войну против него бесурманина взочнет, тое ледво придет в совершенство, понеже (якъ ся выжей в предложено моем на третюю статью описало) корол полскій трактатамъ своим Журавенским доволство чинячи, уступил им бесурманом

своих тамже именованих городовъ. Вшакъже, кгда бы всемогущаго Бога одѣлной промыслъ сердце короля полскаго до такового накервал намѣренія, жебы зачал войну противъ турчина, теда где колвекъ быся тотъ неприятелъ обернул, любь в Полскую землю, любь, *от* чего сохрани *Божей*, в сторону его царского пресвѣтлого величества, на той час вынайшолбыся способ им обоимъ христьянскимъ монархамъ, его царскому пресвѣтлому величеству з королевскимъ величествомъ где войска своѣ совокупляти ку сполнымъ силамъ, и якъ тому неприятелеви давати отпоръ. И надѣя *б* в *Богу*, же за злученемъ силъ обоихъ тыхъ монархий побѣжденъ бы былъ бесурманинъ.

На 8^а.

Якъбы Турскую войну успокоивати и якъ турецкаго салтана к миру приводити.

Турскую войну якими мѣрами успокоивати, якъ турецкаго салтана к миру приводити и одномуль великому государю его царскому пресвѣтлому величеству или обще з королевскимъ величествомъ, чрезъ кого и якимъ способомъ тое дѣло начинати премудрому и многомогучому монаршому его царскому пресвѣтлому величеству прилично и пристойно *ест* [...]ству. Которому во всѣхъ его благоразсмотрительныхъ дѣйствіяхъ ку цѣлости славнѣмъ его государствамъ и ку найлѣпшому добру стягающихся, Богъ, вся во всѣхъ действующий, нехай помагаетъ и все совершаетъ. А мы, гетманъ и все Войско Запорозкое зо всѣмъ народомъ малоросійскимъ милосердной его монаршой в той мѣре, яко слушности, готовы естесмо послѣдовать волѣ, в едино тылко покорными сердцами и душами просимъ, абы цѣлостъ наша и цѣлостъ краевъ овыхъ в милостивомъ монаршомъ его царского пресвѣтлого величества промыслѣ и оборонѣ была захована. А узнаваемъ то за слушностъ одозватися к салтану турецкому з миромъ. Але кгда бы онъ з гордости своее прихилитися до смиренія не похотѣлъ, теда опятъ готовой всякую военную на отпоръ оному, конечно мѣти потребу, подлугъ выжей описанаго способу.

На 9.

Кгда бы солтанъ до покою приступити не похотѣлъ, можно ли его воиннымъ нашествіамъ якую учинити помѣшку.

Такъ сухимъ, яко и воднымъ, путемъ в далекихъ краяхъ тому гордому неприятелеви в его злыхъ намѣреніяхъ и в военныхъ ку краямъ симъ оборотахъ войска его царского пресвѣтлого величества не овшемъ snadно запобѣгати. Кгда *ж* неприятелъ оный, кгда схочетъ ити подъ Киевъ, не *будет* своихъ войскъ жадною мѣрою двоити, але зо всѣми в намѣреную потягнетъ дорогу. Противъ которыхъ и войскамъ великаго государя, на отпоръ готующися, в злученію всѣхъ силъ найдоватися належитъ, а в далекіе стороны на непевные мѣстца рознитися непристойно. Бѣ хочъ бы малая купа з войска его царского пресвѣтлого

* Нумерація порушена в документі.

величества, любь водным, любь земным путем под города неприятелские мѣла вторгнути, однакъ шкодити им неприятелем, такъ далеце, жебы оные тое за перепону собѣ мѣли, не может. А [...]ѣмь города неприятелские пограничные мають в собѣ ку своей оборонѣ особливых людей военных. Яко то и теперь, любь сам хань кримский з ордами при вейзиру на войнѣ противко войскъ великого государя найдовался, в Криму однакъ калга солтанъ не без людей был, от него на оборону заставан. Прето для побѣженя неприязних неприятелских завязтостей, то толко найкгрунтовнѣйший ест способ и поступокъ многую силу великого государя войскъ з многими запасами и способностями приуготовати на пристойное, якося выжей наменило, ку Киеву мѣстце. Где кгда всѣ войска в готовности и в способности станут, теда помочи тылко всемогущія Господнеѣ упросивши, могут за щастемъ его царского пресвѣтлого величества того врага оттрутити нашествие. А тамъ над Кримомъ развѣ бь калмыки, коли б схотѣли вѣрнѣй и болшою силою великому государю послужити, зношися з войском Низовым Запороzkимъ, учинили в Криму втарчку и який зможно промысль. З чого могла б быти татарским юртам, на войнѣ найдуючимся, помѣшка.

На 10.

О разореню Канева и о вѣстех таких будто вейзырь турского салтана на Бѣлую Церковь, з полювь обернувшись, под Киевъ змѣрити хочет.

Яковымъ способомъ ошуканским неприятели бесурмане за поднустою Юраска Хмелницкого Каневъ разорили, и же не всѣ жители каневские в Каневѣ на той час найдовалися, але од нас на сюю сторону Днѣпра збѣгли, а другие в малой части в Каневѣ остались, писалем вже я гетманъ к его царскому пресвѣтлому величеству через умыслных гонцов моих, через которых и двох языковъ турского и татарского, того власне часу, якъ Каневъ разорено, з того жъ войска неприятелского пойманных, к Москвѣ послалем. Далем вже и о том знати ему великому государю, же тые турские паши, под Каневомъ будучие, немнѣй там не бавячися, вскорѣ назад одойшли ку вейзиру, и вейзырь зо всѣми войсками вже ку рецѣ Днестру простуючи, в своѣ обернулся краѣ, где и хань кримский, его вейзыра опровадивши, до Криму напростовати мѣль. А такъ хвала Господу Богу тые о неприятелех вѣсти, будто оные под Киевъ ити мѣли, не справилися. Велце однакъ рѣчь ест хвалебная, же он великий государь, его царское пресвѣтлое величество о Киевѣ сердечне уболѣваючи, за данемъ себѣ от своего царского пресвѣтлого величества боярина и воеводы и намѣстника бѣлоозерского князя Михайла Андрѣевича Голицына таких тревожливых вѣстей, знати указати изволил своим великого государя войскам на оборону Киева поспѣшити. По такому монаршому указу и я гетман, кгда бы указала того потреба, иле б было мочно, з под моего рейменту сего часу по працах военных зобрати войска послати ку Киеву старалбымся. Якожъ вже полковника киевского з его полкомъ про запас туда послалем и велѣлемъ ему поты в Киевѣ найдоватися.

Ажъ совершенно о неприятелских замыслех увѣдомимося, що колвекъ теде мѣтиму вѣстей, о всѣхъ тыхъ великому государю давати знати не устану. А на сей часъ якие маю листы, о вѣдомостехъ писаные, тые в руки столника Семена Ярофѣевича Алмазова повѣрилем.

А наконецъ тое наше выжей описаное предложеніе тымъ кончимо, ижъ якъ зъ початку старшинства нашего отцу его великому государю, блаженныя памяти в Богу зешлому великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичю всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу себе самыхъ зо всѣмъ Войскомъ Запорозкимъ и зо всѣмъ народомъ украинскимъ в опеку добротливую отдалисля, такъ и ему щасливе над нами обладающому великому государю, царю и великому князю Феодору Алексѣевичю⁷⁶ всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству, нас, все Войско Запорозкое и ввесъ народъ малоросійскій з цѣлостію церквий Божихъ, краю, городовъ и мешкантѣй нашихъ, тутже волныхъ правъ и свобод, намъ належныхъ, в монаршии промыслъ и в милосты его государскую оборону цале полецаючи, маемъ надежду нашу, ижъ онъ, православиный монарха нашъ христіанскій для славы імени своего в милосердной своей государской насъ христіанъ содержитъ опецѣ. А мы, вѣрне ему великому государю радѣючи, [...]скихъ же дѣлъ выжей намененыхъ, досконале предложенія нашего [...] по вѣдомостяхъ и повоженныхъ зрозумиваючися, вперед з данемъ нашей [...]ству, его царского пресвѣтлого величества [...] ему великому государю доносити будемъ.

Івань Самуйлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 348. Фотокопія з оригіналу.

№ 58

1680, січня 28. Батурин – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву ієромонаху Скитського монастиря Варфоломію із супроводжуючими

Івань Самойловичъ, гетманъ с Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества бояромъ, окольничымъ, думнымъ дворяномъ, столникомъ, воеводамъ і всякимъ начальнымъ и приказнымъ въ великоросійскихъ городѣхъ пребывающимъ людемъ, а в малоросійскихъ городахъ всякимъ старшинамъ городскимъ и селскимъ вѣдомо чинимъ, что монастыря искони знатного Скитского, а нынѣ чрезъ бусурманъ сожженнаго и до основанія разореннаго, бѣдныя старцы, именно: ієромонахъ Варфоломей с братією, самъ четверть, за нашимъ вѣдомомъ

в царствующій градъ Москву для прошенья милостыни святой отпущены, которыхъ чтобъ есте туды ѣдущихъ и оттуду назадъ возвращающихся безъ задержанія пропускали въ великороссійскихъ городѣхъ, всякихъ начальныхъ и приказныхъ людей просимъ, а в малороссійскихъ городѣхъ всякимъ старшинамъ приказуемъ.

Списанъ в Батуринѣ, генваря въ 28 день, 1680 года.

Вышеупомянутый гетманъ, рукою своею.

О публіковано: Архив Юго-Западной России. – Ч. I. – Т. 5. – Відділ III. – С. 207-208. – Акты, относящіеся къ дѣлу о подчиненіи Кіевской митрополіи Московскому патріархату. – № LI.

№ 59

1680, липня 16. –

Витяг з універсалу Івана Самойловича про захист володінь пані Фаєвої

[Вамъ, атаманови орловскому, войтови тамошнему и всѣмъ орловскимъ обывателямъ]^a

...иже подавала намъ суплѣку свою панѣ Фаиха, ускаржаючи на васъ, обывателей орловскихъ, же не толко у подданныхъ ...^b сѣножати поотнѣмавши ихъ власніе покосилисье ...^c але и власніе до двору належачіе оной панѣ Фаевой луки и сѣножати в окопахъ скосилисье, [поэтому]^d разумѣвши зъ повѣсти оного асаули нашего генералного войскового, же вамъ достаткомъ от'ихаль по розказаню нашимъ кгрунтовъ, з которихъ можете контентовати ...^e приказуемъ вамъ, абысте не важил[и]ся кривди жадное въ к[г]рунтахъ и сѣножатяхъ, такъ подданимъ оное панѣ Фаевой, яко тежъ и ней самой чинити.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 16896. – Арк. 4 зв. Копія, має назву “16 июля 1680 г. данъ универсалъ гет[мана] Ив[ана] Самойловича атаману орловскому, войту и посполитымъ орловскимъ”.

^a Імовірна реконструкція звернення.

^b Лакуна у тексті документа зазначена копійістом.

^c Лакуна у тексті документа зазначена копійістом.

^d Слово вставлене в текст документа копійістом.

^e Лакуна у тексті документа зазначена копійістом.

№ 60

**1680, жовтня 29. Батурин –
Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву
казнодію і писарю киевопечерського архіандрита
Інокентія Гізеля Іванові Максимовичу
та Івану Армашенкові**

Іоань Самуйловичь, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всяким начальным и приказным в великороссийских городахъ знайдуючимся людем, а в малороссийскихъ вшеляким старшинамъ городовымъ и сѣлскимъ ознаймуем. Ижъ до его царского пресвѣтлого величества къ Москвѣ превелебный в Богу господинъ отецъ Інокентій Кгизел, архимандрита печерский киевский, именемъ всей своей братіи посилаетъ казнодѣя своего честного іеромонаха Іоана Максимовича и писара своего Івана Армашенка, челоуѣкъ ихъ десят. Которымъ мы сей нашъ проезджий листъ давши, всякихъ начальныхъ и приказныхъ в великороссийскихъ городахъ людей жадаем, а в малороссийскихъ всякой старшинѣ приказуем, абы онымъ всюду корму и подводъ къ городъ от города неотмовне давано.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 29. Року 1680.

Звышменованный гетман, рука власна.

На окремому аркуші пізніше написано: Малоросійські подлинні акти, 1680 года, октября 29. Проїзжий листъ гетмана Івана Самойловича киевопечерскому казнодѣю іеромонаху Іоанну Максимовичу, отправленному въ Москву. На одном листе с печатью под бумажною кустодією.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 381. Фотокопія з оригіналу.

№ 61

**1681, травня 5. Батурин –
Наказ Івана Самойловича про розміщення на землях
села Волокитина двадцяти сімей поселенців,
з вимогою до жителів села не заважати розселенню**

Іоаннь Самойловичь, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Вамъ обивателямъ села Волокитина ознаймуемъ, ижъ прочанѣ, двадцеть семей, неувѣдомый конецъ блукаючихся и жити где не маючих, посилаемъ до села вашего на мешкане, при умыслнихъ нашихъ приставахъ, хочемъ теде мѣти

цале, абы оные негде инде, тилко в селѣ вашомъ на вигонахъ и на пристойнихъ мѣстцахъ, хочъ бы вамъ и огородов пришло уступити, поселилися и мешкане свое посполстви^а. А такъ вамъ пилно приказуемъ, жебысте волѣ нашої не перечачи, не тилко мѣсца з собою до мешканя имъ, прочанамъ, не зборонили, але и от себе давали онимъ пораду, где бы найпристойнѣй межъ вами оные могли зачати будоватися, о що вамъ и повторе приказавши, поручаемъ васъ Господу Богу.

З Батурина мая 5 дня, року 1681.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18774. – Арк. 59 зв. Копія.

№ 62

1681, травня 18. Батурин – Наказ Івана Самойловича жителям сіл Кочерги, Зазірок та Воргола не заважати розселенню на їх землях поселенців, нещодавно прибулих до села Волокитина

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ атаманамъ, войтомъ и всѣмъ жителямъ села Кочерги, села Зазѣрокъ и села Воргол^а ознаймуемъ, іжъ куть дубровы, о пол милѣ от села Волокитина лежачий, до селитбы людей прилежит, якого вы, кочержане, зазѣрци, и ворголцѣ до сего часу заживали, позволилисмо обняти и на немъ поселитися прочаномъ, недавно от насъ до села Волокитина запроваженимъ, которий то куть імъ, прочаномъ, оказоваль атаманъ волокитинский и оны, прочане, самы очима своими обачивши, зрозумѣли, же тамъ могут помѣститися. А такъ пилно приказуемъ, абы вы, кочержане, зазѣрцѣ и ворголцѣ, а тут же и волокитинцѣ, за оказаннемъ сего листа нашего прочаномъ помененнимъ, того кута дубровного, около чернѣжа^г, не зборонили и в селитби их не чинили жадной перешкоды, о що и повторе вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 18, року 1681.

Звышъ менованный гетманъ, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18774. – Арк. 59 зв.-60. Копія.

^а Після слова у копії зазначено – “sic”.

^б Перед підписом зазначено: “в подлинном подпись”, після підпису написано “М. П.”.

^г У тексті копії написано “Воргов”.

^д Після слова у копії зазначено – “sic”.

^а Перед підписом зазначено: “в подлинном подпись таков”, після підпису написано “М. П.”.

№ 62а

*1681, червня 8. Глухів –
Універсал Івана Самойловича
про надання генеральному бунчужному
Константію Івановичу (Голубу) села Падолова*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ сим нашимъ писаниемъ, кому колвекъ з старшини и черни войсковое о томъ вѣдати належати будетъ, а особливе п. сотниковѣ кролевецкому, ижъ пану Константиевѣ Івановичу, бунчужному войсковому енералному, взглядомъ значнихъ его, при боку нашомъ, завше працювите отпрауючихся и отпраоватися маючихъ услугъ, надаемъ звѣрхностю нашей рейментарскою село Падоловъ, в сотнѣ Кролевецкой лежачое, позволяючи оному того села жителей тяглихъ, такъ до правованя греблѣ, яко и до иншихъ своихъ потребъ, заживати, мѣти теди хочемъ, абы сотникъ кролевецкий, и жаденъ з уряду тамошнего, тихъ селянъ до повинностей мѣськихъ потягати не важился, они за его^а селяне подоловские тяглие, абы во всемъ, що призвоитость несеть, ему пану бунчужному отдавали послушенство.

Данъ в Глуховѣ, июня 8, року 1681.

Звишьменованный гетманъ, рука власна.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 12.

№ 63

*1682, грудня 2. Батурин –
Наказ Івана Самойловича переяславському
полковникові Леонтію Полуботку щодо проведення
слідства над колишнім переяславським
полковником Дмитрашкою Райчею
та утримання його під вартою*

Мой ласкавий приятелю пане полковникъ переясловский.

Добре сталося, же без далшого упору, якъ в. милост пишешъ, Дмитрашко пришовши до памяти, приехал з асауломъ вашимъ полковим до Переясловля, з которим такъ в. милост поступи, якося дала в. милост в листу нашемъ чрез сотника нашего батуринского наука, мѣй его в. милост за пилною барзо сторожею, люб в мѣстѣ, люб в замокъ пану воеводѣ отдай. Жебы его додержано до указу нашего далшого, и нимъ выводъ з себе даст, аже листов лядскихъ з собою не привюз і запирает, стода ему Поповичу^б не давал жаднихъ листов, пришовши з

^а Так у тексті публікації.

^б Так Самойлович називає баришівського священника.

Димера⁷⁷, теди постав в милост их обох пред собою, при старшинѣ своей полковой, и вели говорити Поповичовѣ до уха Дмитрашковѣ, коли і якъ *отдалъ* оние листи ему в Баришевецѣ⁷⁸, которие если бы запиралъ Дмитрашко, теди роскажи при ему Поповича добре канчуками вибити, питаючи чи буде в одно слово говорити на его, ведлугъ *отданя* ему тих листов, а якъ вибють добре, по здорову не скажет сам правди, яко *ж* колвекъ теди *тот* блазен *будет* о томъ правити пред в. милостю, в. милость еднакъ такъ поступи з Дмитрашком, яко ся намѣнило, вишли сего *ж* сотника батуринаского в справах опят до насъ, виписавши [п]овесть [о] тим доскональне, тилко дбалостю своею і чулостю звиклою допилнуй того, жебі его до указу нашего подержано, о тое пилно, пилно, в. милостъ жадаючи доброго здоровья, мѣти зичу.

З Батурина, декабря 2 дня, 1682 году.

В. милости зичливий приятел Иванъ Самойлович, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 9. Копія, має назву “Копія листа до Леонтия Полуботка”.

№ 64

*1683, травня 11. Батурин –
Лист Івана Самойловича до переяславського
полковника Леонтія Полуботка
з оголошенням амністії колишньому
переяславському полковникові Дмитрашкові Райчі
та баришівському священнику Павлу*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику переясловский.

Поневажъ такъ сталося, же за усиловним упрошениемъ многихъ духовнихъ і свѣцкихъ особъ уволнилисмо пана Думитрашка *от* наказаний декретом, караня вибачивши ему милостиво [за] *тот* его поступокъ, который тутъ в церквѣ по службѣ Божой перед святым олтаремъ при священниках, и при битности столника, воеводи, полковника Семена Евстратиевича Воейкова, старшини войскової енеральной, на святому евангеліи страшною присягою присягнул, обовязуючися щиримъ сердцемъ і всецѣлою душою до конца живота своего въ вѣрности ку пресвѣтлимъ монархамъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, і в зичливому послушенствѣ ку респекту нашему статечне жити, не мишляючи ничего шкодливого намъ і всему тугейш[н]ему краевѣ, а мешкати на томъ мѣсцѣ *мает*, гдѣ мы ему роскажемъ, а за себе самого и за тую свою присягу поставилъ оній поручника, превелебного в Богу *отца* Евфимия, архимандриту Святой Гори Афонской, яко тойже присязѣ притомного, который и писмо нам *от* себе и *от* обители своей на томъ даль. Теды, якосмо вже его Дмитрашка прощению сподобили, такъ і священника баришевского, *отца* Павла, отселя ку домовѣ

отпускаем, о таком отпуску, жеби и в. милость вѣдаль, ознаймуемъ і наше в. милости засилаемъ поздоровленне.

З Батурина, мая 11 д[ня]. Року 1683.

В. милости зичливий приятель, Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 10. Копія, має назву “Копія листа до Леонтия Полуботка”.

№ 65

1683, травня 22. Батурин – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав глухівського священника Максима Софоновича на слободу Хотминівку

Іоанъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковиковъ нѣжинскому і урядовъ глуховскому. Іжь суплѣковал намъ честний господинъ отецъ Максимъ Софонович, священникъ глуховской церкви святого чудотворца Николая, докладаючи, же при млинѣ его власномъ на рѣце Есманѣ, близко лѣса Неродина найдуючомъся, на грунтѣ его власномъ купленномъ осажена людьми слободка назвискомъ Хотминовка. І просил нас, жебысмо ему людей слободки оной ку рятунку, такъ и ку веспартю господарства его поддали в послушенство. Теди мы, повабляючи его, отца Максима, до того, аби охочимъ сердцемъ до Господа Бога приносил за нас молитви свои іерейские, подаемо оному в владѣніе слободку оную; і яко варуемъ, абы нѣхто ему до ласки нашей не чинил в томъ перешкоди, такъ и жителямъ слободки оной тяглимъ приказуемъ, абы ему в пристойнихъ повинностяхъ были послушними.

Данъ в Батуринѣ, мая двадцат второго дня. Року 1683.

Звишменованний гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Алексѣй Софонович, священникъ свято николской глуховский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20251. – Арк. 2. Копія.

№ 66

*1683, липня 20. Батурич –
Повідомчий лист Івана Самойловича
лубенському полковникові про наказ
переляславському полковникові повернути
жителів Сурмачівки Пирятинської
сотні їх колишні володіння в Переляславському полку*

Мой ласкавий приятелю, пане полковникові лубенский!

На жадане ваше и причину, до нас через асаула вашого полкового унесеную, за полчанами вашими, обывателями пѣратинскими, писалисмо до пана полковника перелясловского, упоминаючи и росказуючи, абы всѣх их, обывателей пѣратинских, так саме тих старожитних природных людей, яко из Перелясловщины, под час Шереметовщины туды на мешкане зайшлых, всѣ лѣси и сѣножате, у полку его кгрунтом лежачих и знайдуючихся, якие тепер был от ных отѣхал, иж опять, яко их власные, привернул у спокойное их держане, и жебы не бороныл им же, пѣратинцям, в тих же лѣсах их од сего часу нѣкгде дерева на потреби их всякие рубаты, и на сѣножатех сѣно косити, по котором упомненню и росказанню нашем ре[й]ментарском не будутъ мѣти в далшей час од полковника перелясловского поменение пѣратинцѣ жадного в кгрунтах своих утиску, такую надѣєю в. милости в той мѣре упевневши, поручаем Господу Богу.

З Батурина, юля 20, року 1683.

В. милости зычливый Иван Самойлович, гетман Войска их царского пресвѣтлаго величества Запорозкого.

Лист бывшаго гетмана Самойловича тож ведлуг сурмачовцов*.

О п у б л і к о в а н о: Стороженки. Семейный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 55.

№ 67

*1683, липня 21. Батурич –
Оборонний універсал Івана Самойловича
жителів села Хлопяників на сіножати*

Іоанъ Самойлович, гетман з Войском их царского пресвѣтлаго величества Запорозким.

* Йдеться про жителів Сурмачівки, які ще в 1659 році перебралися з Переляславщини в Пирятинську сотню Лубенського полку. Сурмачівці намагалися втримати за собою й свої колишні володіння. За Самойловича ці землі розпорядився відібрати в них переляславський полковник. Самойлович наказав 1683 року повернути їх сурмачівцям, проте Мазепа 1690 року скасував це рішення.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати потреба, тепер и на потом будучим, ознаймуем, ижъ скаржилися нам жалобливе жителѣ села Хлопяников на жителей села Кудревки, же их хлопяничан власную синожат, певними знаками еще за Шумейка ограниченую, и виною правною на уряд нашъ гетманский обварованною, тепер они кудревци викосили, чего жебы им в далшие часи оны кудревци не дѣли просили нас оборону, мы теды, вислухавши ихъ хлопяничан жалобы, взялисмо их под оборону нашу, и варуемъ под закладомъ вины на уряд нашъ рейментарский ста таярей грошей, жебы их сѣножати кудревци косити юж нѣгди не важилися, и если бы смѣли черезъ оное их сѣножати ограничене и через заруку давную оную косити, теды вышпомененную виноу конечне, такъже и заруку на насъ належную неотпустне заплатят, і ижъ и в сего лѣта не варуючися заруки важилися через границу косити, теды их од заплаченя вины не увольняем, і любо и сѣно за туюж ихъ виноу належило все хлопяничаном, яко свое власное, забрати, еднакъ же, поважаючи причину до нас внесенную пана Ивана Доментовича⁷⁹, судиі нашего енералного, за ными кудревчанами, розказалисмо хлопяничаном, жебы кудревцам половини теперъ сѣна того уделили.

Писан в Батурынѣ, июля 21. Року 1683.

Звишь менованний гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – КМФ -7. – Оп. 1. – Спр. 954. Копія.

№ 68

*1683, грудня 13. Батурин –
Універсал Івана Самойловича про надання
у використання Київському Печерському
жіночому монастиреві сіл Бугайки і Беркова,
розташованих на річці Стугні*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Знаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ пану полковникови кievскому и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ знаючи мы, з донесеня певного, села Бугаювку и Берковъ, неподалеку от Кіева ку рѣце Стугнѣ⁸⁰ лежачіе, якихъ з ласки войсковой за владзы и позволеня небожчика гетмана Хмелницкого заживаль Яненко⁸¹, же оные належат до зверхности нашей рейментарской, не тылко вѣдати оныхъ, але и в власную нашу посессію обняти ихъ маемъ волю, а немъ до того приидеть, теперъ позволяемъ до часу завѣдовати ими велебной госпоже Магдалине Мазениной⁸², игуменіи монастыря Паненского Печерского, абы з оныхъ, любо запустелыхъ, якіе могутъ быти пожитки привлащала на свою и сюстръ своихъ потребу. Теды приказуем пилно, абы до тыхъ сюль ниhto з старших и менших не належалъ,

и такъ в садах, заходах и сѣножатех, яко и в ставах, шкодити не важился, под неласкою нашею.

Данъ в Батуринь, декавріа 13. Року 1683.

Звышменованый гетманъ, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27704. – Арк. 94 зв.-95. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 15549 (88). Фрагментарна копія з датою 13 грудня 1680 року.

№ 69

1685, липня 20. Батурин. –

*Інструкція Івана Самойловича генеральному писарю
Саві Прокоповичу, відправленому до Москви
з представниками українського духовенства
для погодження умов, на яких Київська митрополія
має приєднатися до Московського патріархату*

Наказъ отъ насъ гетмана, старшины и всего Войска Запорожскаго і народа малороссійскаго посланному нашему, пану Савѣ Прокоповичу, писарю генералному войсковому, к превысокому престолу монаршему, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, вмѣстѣ с посланными отъ духовнаго чина особами, отпущенному, из Батурина, иуля въ 20 день, 1685 года, данъ.

Великимъ государемъ, царемъ и великимъ княземъ Іоанну Алексіевичу, Петру Алексіевичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцемъ, и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ, и сѣверныхъ отчичемъ, дѣдичемъ, и наслѣдникамъ, и государемъ, и обладателемъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, и сестрѣ ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ и великой княжнѣ Софіи Алексіевнѣ всенижайшее и всепокорнѣйшее поклоненіе, а вамъ, превелможнѣйшему ихъ царскаго пресвѣтлаго величества синклиту, желательное поздравленіе отъ насъ гетмана, і отъ старшины, и отъ всего Войска Запорожскаго посланный предложить долженъ.

В началѣ посланный нашъ, съ посланными, отпущенными отъ чину духовнаго, объявить имѣте статьи отъ чину духовнаго причта митрополіи Київской⁸³, поданные с выбору, по которымъ о волностяхъ і правахъ своихъ тотъ чинъ духовный домогается милостиваго и премилостиваго великихъ государей, царей и великихъ князей Іоанна Алексіевича, Петра Алексіевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексіевны призрѣнія, и святѣйшаго и всеблаженнѣйшаго отца, кирь Іоакима⁸⁴, патріарха царствующаго града Москвы и всея Россіи, благословенія. А тѣ статьи суть такovy:

^а Перед підписом зазначено "У того универсалу печать войсковая притиснена, а подпись руки тыми словами:".

1-я. Покорно чинъ духовный, причта митрополіи Кіевской, благодарствуетъ, что великіе государи, ихъ царское величество, и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексіевна, и святѣйшій и всеблаженнѣйшій кир Іоакимъ, патріархъ царствующаго великаго града Москвы и всея Россіи, изволили положить у себя, чтобъ митрополія Кіевская первоначальная, первая была межъ митрополіями Россійскими, за что покорно и всепокорно челомъ бьетъ.

2-я. Тотъ же чинъ духовный и причеть митрополіи Кіевской, всѣ власти и под властію всѣ будущіе особы, просятъ покорно пресвѣтлыхъ монарховъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества: – понеже сице имъ великимъ государемъ годно, а чину духовному пристойно, чтобы митрополія Кіевская была подъ благословеніемъ святѣйшаго патріарха московскаго и всея Россіи, то дабы они, великіе государи, изволили милостивое свое неотложное учинить попеченіе скорою своею нарочно въ Царградъ посылкою, чтобы святѣйшій цареградскій патріархъ из под власти своей, по своей братской въ Духу любви, ту уступилъ митрополію Кіевскую святѣйшему патріарху московскому, чѣмъ бы кромѣ всякаго сумнѣнія и митрополить и весь причеть его, чинъ духовный, ему, святѣйшему московскому и всея Россіи архипастырю отдавали свое повиновеніе.

3-я. Тотъ же чинъ духовный, причта митрополіи Кіевской, всѣ вобще власти и под властію будущіе, разсуждая то, дабы чрезъ отдаленіе митрополіи Кіевской къ святѣйшему цареградскому (московскому?)^а патріарху православныя вѣры святыя грекорусскія исповѣдники, въ Полской державѣ обрѣтающіися, сыновства своего отъ Церкви Матери Восточной не отпали, которые во епископіяхъ, архимандріяхъ, игуменствахъ, братствахъ, а особо межъ шляхты обрѣтается немало, просятъ покорно милостиваго, премудраго и разсмотрительнаго монаршескаго ихъ царскаго пресвѣтлаго величества благосоизволенія, повелѣнія же и попеченія, чтобъ для тѣхъ вѣры святой ревнителѣй удержанія, митрополить кіевской, при отдаваніи своего святѣйшему патріарху московскому и всея Россіи послушанія, могъ называтися экзархомъ святѣйшаго Константинопольскаго престола.

4-я. Егда митрополія Кіевская по волѣ пресвѣтлыхъ монарховъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, по соизволенію святѣйшаго вселенскаго патріарха, будетъ под благословеніемъ и под послушаніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, просятъ тотъ же чинъ духовный, всѣ вобще въ началѣ и подъ началомъ будущіе, причеть митрополіи Кіевской, чтобъ милостивымъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества заступленіемъ и повелѣніемъ, суды митрополита кіевскаго въ своей епархіи были крѣпки, и чтобъ отъ тѣхъ судовъ никто въ царствующій градъ Москву не бѣгалъ съ челобитными, и святѣйшій бы патріархъ въ тѣ суды вступатися не изволилъ, какъ о томъ положено въ Переяславскихъ статьяхъ, соблюдая ту первоначальную митрополію въ такомъ съ^б бытіи, въ какомъ она и подъ святѣйшимъ патріархомъ вселенскимъ обрѣталась, приемлющи благословеніе во всемъ себѣ была полна: яко въ соблюденіи

^а Припущенія наведено в дужках подається за текстом публікації.

^б Так в тексті.

митрополичей чести, тако и во исправленіи духовнаго чина и церковнаго начала. Въ чемъ на милосердную монаршескую ихъ царскаго пресвѣтлаго величества и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексіевны милость надежны, что какъ Войско Запорожское и народъ малороссійской въ сохраненіи правъ и волностей своихъ обыклыхъ обрѣтаются, такъ и они, чинъ церковной, въ своемъ исконномъ начинаніи подъ высокодержавною ихъ царскаго пресвѣтлаго величества рукою обрѣтатися будутъ, со обираниемъ и въ предбудущыя времена волнымъ избраниемъ митрополита.

5-я. Епископіи, архимандріи, игуменства, братства, монастыри и церкви, которые издавна належали к послушанію митрополита кіевскаго, тѣ всѣ дабы и нынѣ непремѣнно належали въ послушаніи к нынѣшнему новообранному его милости отцу митрополиту и къ тѣмъ, которые по немъ митрополиты будутъ, покорно о томъ милостиваго крѣпкаго утвержденія от ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и у сестры ихъ великой государыни, благовѣрной царевны, и у святѣйшаго патріарха весь чинъ духовной митрополіи Кіевской просить.

6-я. Просить тутъ же чинъ духовный, причта митрополіи Кіевской, чтобъ села, недалеко отъ Кіева, на Кіевской сторонѣ Днепра будучіе, старые митрополическіе маетности, которые позаѣзжалъ Шумлянскою⁸⁵, епископъ луцкой, милостивымъ монаршескимъ попеченіемъ во область преосвященному новообранному отцу митрополиту были изысканы, чѣмъ бы его милости могло быти прокормленіе; а на первой часть ему жъ просятъ милостиваго монаршескаго призрѣнія.

Говорить будетъ вышереченный посланной, что тѣ духовнаго чина статьи донося, мы гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ народомъ малороссійскимъ, яко благодарствуемъ усердно, что ту митрополію Кіевскую они великіе государи первою полагаютъ межъ митрополіями Россійскими, такъ просимъ покорно великихъ государей нашихъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны, дабы они пресвѣтлые монархи, по премилосердой своей милости, изволили послать свою грамоту къ цареградскому патріарху вскорѣ, чтобъ онъ про то вѣдалъ, что они великіе государи изволяютъ быти митрополіи Кіевской подъ благословеніемъ и послушаніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, и чтобъ на то далъ онъ, святѣйшій царегородскій патріархъ, на письмѣ свое соизволеніе. А какіе къ намъ, гетману, листы съ собору обирателнаго писаны, тѣ тутъ же посланный нашъ показати имѣеть въ Приказѣ Посолскомъ, из которыхъ явно будетъ вамъ, великимъ государемъ, что всѣ духовные особы, причта митрополіи Кіевской, крѣпко насъ, гетмана, просятъ, чтобы есмы, съ войскомъ и съ народомъ, за нихъ к пресвѣтлому монаршескому престолу внесли свое челобитье.

И то не отъ слушности выборной чину духовнаго собраніе в третей статью свое положило, чтобъ митрополитъ кіевской, хотя и подъ послушаніемъ святѣйшаго патріарха будетъ обрѣтатися, назывался екзархомъ константинопольскаго апостолскаго престола, понеже зѣло то надобно, чтобъ въ Полской державѣ благочестія грекороссійскаго люди, не толко той митрополіи, но и своей, еже о святой вѣрѣ, ревности не отпали. Понеже папезники, услышавъ, что митрополія

Кіевская подь послушаніемъ святѣйшаго московскаго патріарха будетъ, будутъ поругатся благочестія ревнителемъ, тамо пребывающимъ досаждая – чего не бывало, то нынѣ събудется – или ихъ пуще принуждати будутъ ко унѣ Западнаго Костела, или ихъ приведуть к тому, что особого себѣ изберуть митрополита, и назовуть его кіевскимъ, и поставленную грамоту въ Царьгородъ пошлютъ. А грекороссійскаго благочестія исповѣдниковъ в Полской державѣ не токмо в той Полской Коронѣ, се есть Красная Русь: около Лвова, Премышля⁸⁶, Галича⁸⁷, Люблина, такъ же на Воыни, на Подляшии и въ Полесье; но и в Великомъ княжествѣ Литовскомъ: въ Слуцкѣ⁸⁸, въ Могилевѣ⁸⁹ и в иныхъ не токмо многихъ, но и во всѣхъ купно мѣстахъ зѣло много обрѣтаеся, которые мѣста обрѣтаются и у Балтійскаго моря, и тамъ ихъ обрѣсти можно, которые всѣ належали къ митрополіи Кіевской. И не токмо отъ ближнихъ мѣсть Полескихъ или отъ Слуцка и отъ Вилни, но и отъ мѣсть к рубежу Лифлянскому смежныхъ прихаживали благочестія ревнители к кіевскому митрополиту поставлятися въ чинъ іерейскій; да и архіереи всѣ епархій тамошнихъ поставлялися у того же митрополита. А естли и нынѣ митрополитъ кіевской будетъ называтися экзархомъ Константинопольскаго апостолскаго Престола, то всѣ тѣ непременно митрополиты [будут] слушать и не отпадутъ отъ Церкви. А такъ посланный объявити имѣть, что мы, гетманъ, с войскомъ и съ народомъ малороссійскимъ, просимъ покорно премилоседой милости ихъ царскаго пресвѣтлаго величества и сестры ихъ, великой государыни, чтобъ премилостивымъ и премудроразсмотрительнымъ попеченіемъ ихъ монаршескомъ, тоуже къ цареградскому патріарху посылкою, то экзаршество при митрополитѣ для тѣхъ благочестія ревнителей было соблюдено. А естли бы того экзаршества митрополиту имѣти подь послушаніемъ святѣйшаго московскаго патріарха не показалось, то ихъ же пресвѣтлыхъ монарховъ и святѣйшаго отца киръ Іоакима, патріарха московскаго и всея Россіи, просимъ разсмотрѣнія милостиваго: какъ тѣхъ в Полской державѣ благочестія ревнителей и непорушности вѣры ихъ сохранить, или какъ преждедеченнымъ трудностямъ предварить, чтобъ тамъ митрополита особаго не учинили?

Въ статьѣ четвертой духовнаго чина особы на обирателномъ соборѣ положили свое прошеніе, чтобъ какъ Войско Запорожское и народъ малороссійскій, по премилосердой пресвѣтлыхъ монарховъ нашихъ россійскихъ милости, сохранены суть при своихъ правахъ и волностяхъ, такъ жебы и чинъ духовный митрополіи Кіевской при своихъ правахъ соблюденъ былъ, какъ и подь святѣйшимъ патріархомъ вселенскимъ та митрополія обрѣталась, гдѣ толко благословеніе митрополиты кіевскіе отъ святѣйшаго патріарха приимали, а суды всякіе духовные сами судили и правъ своихъ употребляли по здѣшнему обыкновенію, а патріархъ въ тѣ суды не вступался и порядковъ митрополическихъ ни разрушалъ и не хулилъ. Тогда и мы, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и с народомъ малороссійскимъ, просимъ покорно великихъ государей нашихъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны, дабы они премилосердые монархи тѣ права духовные грамотою своею монаршескаю утвердить изволили, чтобъ и подь святѣйшимъ патріархомъ московскимъ и всея Россіи они непорушимо были соблюдены, и чтобъ жалобъ на митрополита о судѣхъ его митрополіи к святѣйшему патріарху не приносили, и митра съ крестомъ, ношеніе креста в своей

митрополіи во всякихъ походехъ, печатаніе книгъ на хвалу Божію и на оборону святыхъ вѣры, ученіе дѣтей греческимъ и латинскимъ языкомъ чтобъ не возбранно было соблюдено, и елекція^а полная на избраніе митрополита чтобъ была и впредь во вся роды непремѣнно содержана при иныхъ всѣхъ той митрополіи обыкновеніяхъ, о чемъ посланный нашъ покорно домогаться долженъ.

А понеже пристойная и того требуетъ потреба, что духовнаго чина особы въ пятой статьѣ своей доложили: чтобъ епископи, архимандріи, игуменства, монастыри и церкви, которые издавна належали к послушанію митрополита кіевскаго, неотмѣнно были и нынѣ и потомъ въ томъ же послушаніи митрополическомъ, того ради посланной нашъ объявити имѣеть, и мы, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ народомъ малороссійскимъ покорно о томъ просимъ монаршескаго ихъ царскаго пресвѣтлаго величества утвержденія, а маестности кафедральной митрополіи Кіевской вручаемъ превысокому и премудрому монаршескому разсмотрѣнію и милосердому прирѣшнію.

Тотъ же посланный нашъ говорити имѣеть, что князь его милость, преосвященный епископъ луцкій отецъ Гедеонъ Святополкъ Четвертинскій, новообранной митрополитъ кіевской, имѣеть скорбь в своей совѣсти о своей присягѣ, которую святѣйшему Константинопольскому престолу, не вступать отъ него, учинилъ, при своемъ на епископство Луцкое возведеніе, для того жадалъ насъ, гетмана, чтобъ есмы домоглись у пресвѣтлаго монаршескаго престола, дабы они пресвѣтлые монархи милостивое свое приложили попеченіе, чтобъ та присяга отъ святѣйшаго цареградскаго патріарха разрѣшена была. И мы гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ народомъ, покорно великихъ и премилосердыхъ государей нашихъ просимъ, чтобъ черезъ ту же вышепомянутую въ Царьградъ посылку монаршеское ихъ великихъ государей к тому святѣйшему вселенскому патріарху заступленіе было, чтобъ ему новообранному митрополиту могло взыскатись то на присягу разрѣшеніе.

При тѣхъ Церкви Малороссійской духовныхъ дѣлѣхъ, имѣеть вышереченной посланной войсковые дѣла, о которыхъ словесно отъ насъ донести повиненъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству, котораго чтобъ выслушали и прошенію нашему дали мѣсто, и ево, посланнаго нашего, с посланными духовными, безъ задержанія к намъ отпустили, покорно в томъ премилосердой милости монаршеской просимъ.

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго.

И противъ четвертой статьи по справѣ съ Приказомъ Малыя Россіи выписано:

Въ постановленныхъ Переяславскихъ статьяхъ, каковы учинены в приобраніи гетмана Богдана Хмельницкаго 160 году, а во 163 году при обираниіи же Юрасковѣ подтверждены написано:

Въ 8-й статьѣ: чтобъ царское величество пожаловалъ, правъ поданныхъ изъ вѣковъ отъ князятъ и королей, какъ духовнымъ, такъ и мірскимъ людемъ, ни в чемъ нарушати не велѣлъ.

^а В текстѣ надруковано "алекція".

Царское величество пожаловалъ: какъ права духовные, такъ и мірскіе, ни в чемъ нарушаны не будутъ, а митрополиту кievскому, также и инымъ духовнымъ Малыя Россіи, быти подъ благословеніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи; а въ права духовные святѣйшій патріархъ вступати не будетъ.

Въ 14-й статьѣ написано: о митрополитѣ же кievскомъ посланнымъ изустный наказъ данъ, и посланные били челомъ, чтобъ царское величество пожаловалъ, велѣлъ дать на ево маетности свою царскую жалованную грамоту.

И царское величество пожаловалъ митрополита, на маетности его, которыми онъ нынѣ владѣеть, свою государскую жалованную грамоту дать повелѣлъ.

Подпись к указу на подлинной: 193 года, августа въ 25 день великимъ государемъ и сестрѣ ихъ великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ извѣстно и бояромъ всѣмъ чтено, въ ихъ государскомъ походѣ, въ селѣ Коломенскомъ, въ комнатѣ. И великіе государи и сестра ихъ, великая государыня, указали совѣтовати о семъ дѣлѣ и объявити сіи писма великому господину, святѣйшему Іоакиму, патріарху московскому и всея Россіи, и гетманскому присланному, генералному войсковому писарю Савѣ Прокопову, да отъ чина духовнаго причта митрополіи Кievской, всѣхъ властей и подъ властію всѣхъ будучихъ, присланнымъ же духовнымъ особамъ: Кievскаго Выдубицкаго монастыря игумену, Феодосію Углицкому, да Переяславскаго монастыря игумену, Герониму Дубинѣ, быти у его архіпастьрскаго благословенія и на разговорѣ.

Наприкінці зазначено: Помѣта думнаго діака Емельяна Украинцева.

Опубликовано: Архив Юго-Западной России. – Ч. I. – Т. 5. – Відділ II. – С. 71-80. – Акты, относящіеся къ дѣлу о подчиненіи Кievской митрополіи Московскому патріархату. – № XV.

№ 70

*1685, жовтня 8. Глухів –
Пріїжджий лист Івана Самойловича
на проїзд до Москви кievського митрополита
Гедеона Святополка Четвертинського
із супроводжуючим його духовенством*

Іоан Самойлович, гетман з Войском ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Великих государей наших, их царского пресвѣтлого величества воеводам и всяким начальнимъ и приказнымъ людемъ в великоросійскихъ городахъ найдучимся, ознаймуемъ, ижъ по указу великихъ государей наших, ихъ же царского пресвѣтлого величества простуетъ до монаршого ихъ же царского пресвѣтлого величества престола к царствующоу великому граду Москвѣ яснѣ

в Богу преосвященный его милост *господинъ отецъ* Гедеонъ Святополкъ князь Четвертенский, бувшый епископъ луцкий и острожкий, а ново избранный митрополитъ киевский, маючий при боку своем духовных особъ, превелебных в Богу *отцевъ* игуменовъ, пречестных протопоповъ епархии Киевской, а пры них также послушниковъ и слугъ, которим теда абы за показанемъ сего листу нашого звичайного корму и подводъ *сѣмдесят пят от* города до города дават незбороняли, их милостей началствующих о тое в великороссийских городах просим.

Писанъ в Глуховѣ, року Божого 1685, месяца октоврия 8.
Звышменованный гетман, рука власна.

На двох наступних аркушах наводиться перелік осіб, що їдуть до Москви:
Преосвященный митрополит киевский Гедеонъ Святополкъ князь Четвертенский.

При его преосвященству: превелебный отецъ Иннокентий Манастырский, игумен кирилский киевский з намѣсником своего монастыра Кирилского Киевского, іеромонахом Максимомъ и дияконом Викторомъ.

Другий игумень велебный отецъ Софроний Подгаецкий, монастыра Почаевского епархія Луцкой.

Велебный отецъ, іеромонах Ефрем Мидицский, духовник.

Протодияконъ Пахомий.

Іеромонах Іоасафъ з челядником.

Пречестный отецъ Іоанъ Стефанович, протопопа лохвицкий, з Андреемъ, диякономъ своимъ.

Пречестный отецъ Андрей Борзаковский, протопопа гадацкий, з челядником.

При преосвященномъ его милости митрополиту шляхта:

Феодор Влостовский, писар з хлопцемъ.

Самоел Доморацкий.

Іоанъ Данилович.

Іоанъ Насалский.

В покоювыхъ преосвященного митрополита два Грыгорыи Ковалский и Михайло Подберезкий.

Того ж преосвященного митрополита:

Возницъ пят.

Гайдуковъ два.

Кухар одинъ.

В велебного игумена кирилского киевского челяди пятеро, хлопецъ одинъ.

В велебного отца игумена почаевского: челядник одинъ и хлопецъ.

В протодиякона хлопецъ одинъ.

В отца протопопа лохвицкого сынъ и челядник един.

В отца протопопа гадацкого челяди тры человекъка.

Гаврыло Василенко, стелмах арматный войсковый, од его милости пана гетмана, для направованя в дорозѣ возовъ его милости отцу митрополитѣ есть приданный.

З Сѣвска приданный од воеводы капитан Василий Лукияновъ з сыном.

На окремому аркуші пізніше написано: Архивъ древній. Отделение 2. Малороссійскіе подлинныя акты, 1685 года, октября 8. Проѣзжіи листъ Ивана Самойловича новоизбранному митрополиту кievскому Гедeonу Святополку князю Четвертинскому, отправляющемуся въ Москву.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 477. Фотокопія з оригіналу.

№ 71

1686, січня 22. Батурин – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті, оголошені окольничим Леонтієм Неплюєвим

На милостивый ихъ царского пресвѣтлого величества указъ черезъ ближнего окольничего и воеводу сѣвского и намѣстника карачевского Леонтія Романовича Неплюева мнѣ, Іoанну Самойловичу гетману, и старшинѣ зъ Войскомъ Запорозскимъ въ Батуринѣ року 1686, генваря 3 д[ня], предложенный, покорное подданское донесенье.

По великихъ государей, царей и великихъ князей Іoанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича, и сестри ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софиѣ Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, ближний околничый и воевода сѣвскій и намѣстникъ карачевскій Леонтій Романовичъ Неплюевъ, прибывши въ Батуринъ, мнѣ, гетману, объявилъ, что къ ихъ царскому пресвѣтлому величеству простують къ Москвѣ отъ королевского величества и Речи Посполитой Полской великіе послы Криштофъ Крамалтовскій, воевода познанскій, зъ товарищи шесть особъ.

А дана имъ отъ королевского величества и Речи Посполитой зуполная мощъ договаривати и становити межи ихъ царского пресвѣтлого величества преславнымъ Російскимъ Государствомъ и межи Королевства Полского стороною вѣчный покой з уступленьемъ вѣчнымъ всѣхъ тыхъ городовъ и земель, якіе завоеваніи в державѣ ихъ царского пресвѣтлого величества обрѣтаются.

А за тую бѣ вѣчне в сторону ихъ царского пресвѣтлого величества уступку тыхъ городовъ и земель позыскати королевскому величеству и Речи Посполитой Полской у ихъ царского пресвѣтлого величества союзъ противъ общого христiянского непріятеля солтана турецкого и хана кримского.

А безъ союзу вѣчного миру становити и завоеванныхъ городовъ уступати тыи послы не мають повеленія.

И если жъ бы тыи королевского величества и Речи Посполитой послове, готовы будучы въ договорахъ зъ ихъ царского пресвѣтлого величества ближними бояри становити вѣчный миръ, и уступити вѣчне городовъ и земель завоеванныхъ, не узнали в ихъ царского пресвѣтлого величества сторонѣ прихилности до союзу, и ни зъ чымъ ся назадъ похотѣли повернути.

То для тое городовъ и земель при вѣчнымъ миру уступки великихъ государей ближнимъ боярамъ о союзи договаривати, якимъ бы удобнѣе было способомъ, злученіемъ ли ихъ царского пресвѣтлого величества силъ зъ войсками королевского величества или зъ ихъ царского пресвѣтлого величества стороны ихъ монаршими ратми особый промыслъ взяти на Крымъ.

Албо за тую завоеванныхъ городовъ на вѣчныи времена уступку королевскому величеству и Речи Посполитой Полскою зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества въ мѣсто слученія войскъ и особного на Крымъ промыслу учинити вспоможенъе денежною казною?

И тое при томъ мнѣ, гетману, предложено, что татаре и за мирными договорами ихъ царского пресвѣтлого величества порубежныи земли безпрестанно воюють и людей въ полонъ берутъ множество, а по договорамъ такому своеволству наказанъя солтанъ и ханъ не чинять.

И что на размѣну отъ ихъ царского пресвѣтлого величества посылается казна, тую татаре емлють, ни во что собѣ вмѣняючи, симъ превысокому ихъ царского пресвѣтлого величества имени чинять безъчестъе.

И прочее разсужденіе, когда зъ Полскою стороною вѣчный миръ нынѣ не учинится и союзъ не станеть: то, чтобы поляки, зъ солтаномъ турскимъ и зъ ханомъ крымскимъ помирившиися, войны на ихъ царского пресвѣтлого величества преславное государство (отъ чого Боже сохрани) не обратили и его солтана и хана въ помочь собѣ не затыгли, где и отъ прочихъ своихъ союзниковъ помочи, если не ратми, то денгами мѣти могутъ.

А о томъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству вже вѣдомо, что солтанъ турскій у цесаря рымского и короля полского ищетъ миру черезъ хана и иныхъ.

Противъ чого всего указали они, пресвѣтлые монархи наши, ихъ царское пресвѣтлое величество, жебымъ я, гетманъ, з нимъ, ихъ царского пресвѣтлого величества ближнимъ околничымъ и воеводою Леонтиемъ Романовичемъ, говорилъ пространно, и по вѣрной своей службѣ, помысливъ прилѣжно, яковымъ бы способомъ противъ такого полское стороны поселства и противъ вышей выраженного предложенья зъ ихъ царского пресвѣтлого величества стороны поступити пристойнѣе, и о томъ бы написалъ статьи.

Любо теды мнѣ, гетману, [же] з моими о таковыхъ государственныхъ дѣлехъ зданями и разсудительствами мнѣ належить пописоватися предъ превысокимъ монаршимъ ихъ царского пресвѣтлого величества престоломъ, где при особливомъ Богоизданной премудрости монаршой исполненіи, ясневелможнѣи бояре и высокороднѣи особы мудрими и благоразумными совѣтами своими всѣ дѣла ихъ монаршіе въ доброе исправляти совершенство и всему преславному Російскому царствію всецѣлого сохраненія мира и благополучія всегда искати усердствуютъ, черезъ що помощію и благодатию всемогущаго и всетворящаго Бога, тое преславное Російское царствіе впередъ грядущіе вѣки з преславною ихъ царского пресвѣтлого величества славою во всякой щасливости щасливе изобилувати можетъ.

Однако жъ по милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу, по моей подданской истинной вѣрности, яко устне з нимъ ближнимъ окольничымъ и воеводою о томъ полскомъ поселствѣ говорилемъ, такъ и статьями

туть вкратцѣ покорное мыслѣ моей пишу до ихъ царского пресвѣтлого величества донесенье.

А зъ той же вѣрности моей и черезъ сына моего Григорія Ивановича⁹⁰ покорне о семь во малѣ намыслилемъ.

Помню тое, же в свѣжопрошлыхъ лѣтехъ килкокротне по указу ихъ царского пресвѣтлого величества присылонымъ ко мнѣ о полскихъ желаніяхъ особамъ я говорилемъ и статьями имъ великимъ государемъ доносилемъ, же безъ вѣчного миру и безъ договору о якомъ особливомъ пожитку ихъ царского пресвѣтлого величества сторонѣ зъ стороною полскою противъ бесурманъ въ союзъ вступовати неприлично, яковымъ способомъ полской сторонѣ и отказъ тогда учинено. Знати теды же, польская сторона, не могучы иначе жадными мѣрами въ ихъ царского пресвѣтлого величества сторонѣ позыскати себѣ союзу, и таковыхъ преможныхъ монарховъ силы двигнути противъ непріятелей собѣ притяжкихъ, теперъ тое собѣ постановила, абы вѣчнымъ миромъ и городовъ завоеваныхъ уступою въ той мѣре свое получила желаніе.

Тому теды польскому одозву, хоча бы оный достатечными договорами в совершенное пришелъ постановленье и приличными на тое обовязательствами въ закрѣпленье, абы во вѣчныи времена безъ нарушенія былъ содержаний, яко вѣрити не смѣю, такъ и на тое не могу безопаснымъ способомъ поважитися, абымъ предлагати мѣль, и жебы постановленнымъ вже зъ Турчиномъ, хочъ онъ есть и непріателемъ Креста св[ятого], примирнымъ договорамъ сотворено разореніе.

Не смѣю (еже рекахъ) полскимъ прихилнымъ одозвамъ вѣрити для того, же извѣстенъ есмь ихъ стороны многихъ хитростей и неправдъ, черезъ якіе, якъ въ давнѣйшихъ, тако и въ послѣднѣйшихъ временехъ, розными способами много зла і ихъ царского пресвѣтлого величества російская сторона узнала. Издавна у ныхъ бывало, а мню и нынѣ есть такое намѣреніе, чтобъ яковымъ колвекъ способомъ (отъ чого Боже сохрани) превысокую ихъ царского пресвѣтлого величества честь понизити и превысокое ихъ монаршое обладаніе умалити. Для чого, яко прежде, и св[ятой] ихъ отецъ, папѣжъ, своимъ благословеніемъ и иншіе годовѣрные имъ монархи радою своею были имъ помочны, о чомъ на многихъ мѣстцахъ лѣтописци свидѣтельствуютъ: такъ и теперъ, что колвекъ будетъ сюда з ныхъ походити до обманы, того годовѣрники оные отражати имъ не будутъ. Нѣлзе прето во всѣхъ тыхъ совершенной мѣти надежды, понеже оны всѣ своей вѣры суть желательнии, певнѣ никому иному тылко собѣ сприяютъ славы и пожитку и розширеня обладанія, яко жъ есть зъ ихъ же стороны отъ особъ певныхъ, вѣры святой православной ревнителей, пересторога, же сіе посельство полское ихъ великихъ государей сто року имѣтъ наговаровати въ союзъ на ошуканье, о якой пересторозѣ зъ моего донесенья прежь сего имъ пресвѣтлымъ монархамъ вѣдомо.

Бо если оны, поляки, в своихъ краяхъ благочестивый російскій народъ, всякого чина людей, уничижаютъ и цѣле непріязненнымъ своимъ намѣреніемъ вѣру нашу искореняютъ: то що доброго по ныхъ собѣ маеть царство Російское надежно обѣцати. Въ чемъ слушне бы ихъ царского пресвѣтлого величества бояромъ сихъ пословъ полскихъ обличити и чтобъ тое утяженье благочестивымъ Восточной

Церкви исповеднѣкомъ, якъ въ Полши, такъ и всюды, отъ папѣжниковъ не дѣялося, учинити огражденіе.

А еще рекахъ, не могу поважитися предложити совѣту к разореню готовыхъ вже примирныхъ з Турчиномъ договоровъ, то чиню такимъ розсужденіемъ, же извѣстно мнѣ есть, что братъ ихъ, великихъ государей нашихъ, блаженныя и святыя памяти великій государь, царь и великій князь Феодоръ Алексѣевичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержецъ, его царское пресвѣтлое величество, такъ великими исправными и такъ валечными и преможными силами своими монаршими войну зъ бесурманами проводячы и огромныи въ подвократныхъ подъ Чигириномъ походахъ боѣ, и не безъ презысканія звѣтязтва отправаючы, за лучше потомъ превысокимъ и премудрымъ своимъ монаршимъ разумомъ тое избрати изволилъ, чтобъ было зъ ними примирье, а нѣ если бы простиралося далшее кровопролитіе, до чого въ оное время и велможный синклить его монаршій и духовного чина, превышшіе особы, волѣ его монаршой пособствовали, и мнѣ, вѣрному подданому, въ томъ же стояти повелѣло его жъ монаршое всѣмъ благожелательное повеленіе.

И мню я, же в тое время вси околичности, въ томъ примирью быти маючыѣ и самый крымскій окладъ имѣлъ быти въ превысокомъ его царского пресвѣтлого величества разсужденіи и въ разумномъ всего синклиту совѣтѣ.

Яко убо оного времени брата ихъ, великихъ государей, блаженныя и святыи памяти его царское пресвѣтлое величество истинно монаршою многомогучею волею, не безъ пращи тыхъ особъ, которыи около того, по указу его монаршомъ, pracowали, послѣ войны примирье з бесурманами сотворилося, такъ нынѣ да будетъ тое въ монаршой великихъ государей нашихъ и сестри ихъ, великой государинѣ благовѣрной царевни и великой княжны, ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ, еже держати и еже разорити оное. А я, гетманъ зъ старшиною и зъ Войскомъ Запорозкимъ, вѣрнымъ ихъ царского пресвѣтлого величества будучы подданнымъ, во всемъ указу ихъ царского пресвѣтлого величества повиноватися и повеленіе ихъ монаршое исполняти должень.

Уважаю я тое, же добре мѣти миръ изъ поляками, а иле вѣчный. И писаніе научаеъ “взыщи миръ и пожений” и знаю тое, же нынѣ за примирьемъ турецкимъ (хочъ въ пограничью нѣкоторимъ есть докука), але внутрь царствія всѣмъ есть изобилное благополучье. Однакож, когда тымъ вѣчнымъ з поляками миромъ и союзомъ дочасный з другое стороны миръ разоритъсѣ и война прежняя, такъ докучливая и такъ обтяжливая зачнетъсѣ: то убо, человѣческо разсужаючы, згадати того не могу, якого потомъ преславному Російскому царствію надѣятися поведенія. А звлаща же зъ неодновѣрными (яко ся выше рекло) тотъ союзъ до состоянія ведетсѣ.

Если бы прото была на томъ воля ихъ царского пресвѣтлого величества, абы для миру вѣчного и для тоее завоеванныхъ городовъ и Запорожья уступки вступити зъ полскою стороною въ союзъ за нынѣшнымъ зъ полское стороны посельствомъ: то яковымъ бы способомъ оный союзъ составляти удобнѣе?

О томъ многожды вже покорне отъ мене, вѣрного подданого, чинилося предложенье, что слученію ихъ царского пресвѣтлого величества силъ съ полскими войсками быти неудобно, бо если бы ихъ царского пресвѣтлого

величества войскамъ, по указу ихъ монаршымъ въ злученіе къ войскамъ полскимъ ходити Литовскими краями, то такіи туды великій пути протягъ, же дѣло рочное на самый походъ ку пограничью турецкому тратити имъ пришлось [б] время. А и за кормы бѣ, людямъ и конемъ надобныи, всюда мусѣли тамъ быти свары.

А если и черезъ Малую Росію таковыи войска ихъ царского пресвѣтлого величества справити походы то и тутъ до одной реки Днѣпра (якъ по прежнихъ походахъ змѣрилося) много бѣ было трудности, бо всегда бывало рати оголоднѣють. А на Заднѣпру черезъ рѣки Богъ и Днѣстръ и черезъ иншіе трудныя переправы, безлюдною пустынею ходячы, чого бѣ иного, ажъ на голоду, напередъ непріятельского потканья, начаятися? При якихъ недовольствахъ, понеже по союзному обовязательству и непріятели бы вѣдети и в росправахъ военныхъ позамешкати надобно; теда (яко въ прошлыхъ моихъ покорныхъ донесеньяхъ докладывалося) ненадежное бы было тымъ случительнымъ войскамъ возвращеніе. А претожъ о томъ изданья моего намиру далѣ.

А что чинити обращенія ихъ царского пресвѣтлого величества силъ на Крымъ, тое въ томъ есть подобіе, же удобнѣе бы тымъ трактомъ военное исправить дѣло. Но и въ такомъ намѣреніи потреба зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества великого и особного приготованья и стройныхъ войскъ приспособленья и выставленья, если не потужнѣйшихъ, то певне такихъ, якіе были, по указу брата ихъ великихъ государей, блаженныя памяти царя и великого князя Феодора Алексѣевича, его царского пресвѣтлого величества, при ближнемъ боярину его милости князю Василію Васильевичу Голицину, подѣ Путивлемъ, албо при ближнемъ боярину его милости князю Михаилу Алегуковичу Черкаскомъ подѣ Кіевомъ; о якихъ на Крымъ походахъ, що по настоящихъ оборотахъ послѣдовательно разсужалемъ, тое свѣжо черезъ сына моего Григорія Ивановича и зъ нимъ черезъ асаула Ивана Мазепу статьями по должной вѣрности подданской до ихъ, великихъ государей, отъ мене описалося. Да будетъ убо все тое въ премудромъ и превысокомъ ихъ царского пресвѣтлого величества разсмотренію.

Но аще въ нынѣшнихъ договорахъ таковое вершити постановленіе, чтобы войска ихъ царского пресвѣтлого величества вмѣсто слученія союзныхъ силъ были обѣцаны обернути на Крымъ, а тое, за якою бы непоготовостю сего близко грядущаго лѣта не могло прійти въ совершенство: по тымъ договорамъ тылко дати пересторогу бесурманомъ, же и оны за лучшее свое фортуны всякими мѣрами искатимуть способу. И чого, Боже не дай, вынайдутъ такое время, же отъ Крыму всѣми силами своими межи города ихъ царского пресвѣтлого величества украинныя, якъ уже оны тому привыкли, уваятися, що не можеть бити безъ шкоды.

Тымъ же, если бы не можно мѣти готовности, чтобы заразъ силы ихъ царского пресвѣтлого величества въ Крымъ могли двыгнутися, але тое пойдетъ въ отложеное время, то чи не пристойнѣ бы и договоръ такіи отложить до того времени, поколь совершенное войскъ станеть приспособленье. А тымъ бы временемъ и посылка ихъ царского пресвѣтлого величества до Цариграда, свѣжо сотвореная, возвращеніемъ совершилася, и о далшихъ бы, якъ союзниковъ оныхъ

христіянскихъ поведеніяхъ, такъ и о турскихъ и татарскихъ поступкахъ, сторонѣ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества разсмотрѣтися, и чтобъ было къ лучшему порозумѣтися можно.

А вмѣсто того обойча, то есть слученія силъ и оберненья во[й]скъ на Крымъ, если по монаршому ихъ царскаго пресвѣтлаго величества изволенію, денежная казна въ сторону полскую дана будетъ, то могло бѣ кому разумѣтися въ сторонѣ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, легчае тотъ способъ быти можетъ; понеже бы тое для вѣчнаго миру и для уступки, якъ поляки сами глаголють, городовъ и земель завоеванныхъ собылося и у бесурманъ бы не заразъ тымъ повредилося примирье. Бо могли бѣ ся имъ предложити такіе выводы, же там казна зъ стороны ихъ царскаго пресвѣтлаго величества не взглядомъ способленья войскъ противъ ихъ бесурманъ въ сторону полскую дается, але взглядомъ въ сторону ихъ великихъ государей уступки тыхъ городовъ и земель, а къ тому и Запорожья, хочъ потомъ зрозумѣють тое и неприязнствовати могутъ они, бесурмане.

Но можно ли тое ихъ царскому пресвѣтлому величеству знести, что тая полская сторона не въ благодареніе, но во хлюбу и гордость собѣ тую казну прийметъ и будетъ обыклымъ своимъ о собѣ хваленіемъ на весь свѣтъ превозноситися, что будто она есть преславному и богохранимому царствію Російскому страшна и будто такая ихъ царскаго пресвѣтлаго величества монархія не защитомъ преможныхъ и многочисленныхъ своихъ силъ, о якихъ всему свѣту явно, покою боронитъ, але денгами оный у нихъ поляковъ купуетъ.

А про то, яко то неусердныи еще тое полское стороны до вѣчнаго покою и до позысканья себѣ противъ Турчина послковъ старанья, же тылко тии города и землѣ в сторону ихъ царскаго пресвѣтлаго величества поступаетъ, которые и безъ поступки такое въ богохранимой ихъ царскаго пресвѣтлаго величества державѣ обрѣтаются и, при Божой помочи, вѣчне обрѣтатися будутъ, и оны то тылко поляки зъ своею стороны въ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества сторону завоеванными быти ихъ именуютъ, а ихъ царскаго пресвѣтлаго величества сторона отвоеванными ихъ называти можетъ. Бо оные города и землѣ, а к тому и дальніи Російскіе страны ихъ великихъ государей истинная прародительная есть отчина. А поляки своимъ небогобаячимъ напрамствомъ и злокознымъ наступствомъ зъ державы продковъ ихъ великихъ государей тое выдрали и владѣли имъ несправедливе безъ студу, а имъ, великимъ государемъ нашимъ, нынѣ и впередъ предъ Богомъ и свѣтомъ владѣти тымъ своимъ жребіемъ достойно есть и праведно. Бо Смоленское князтво недавними вѣками за державы пресвѣтлыхъ царей російскихъ въ сторону ихъ лядскую было одержано: а потомъ пристойнымъ способомъ въ тую жъ Богохранимую державу возвратилося. Поготовю Кіевъ и Малая Росія не есть од ныхъ ляховъ завоеваніѣ, бо вже отъ ихъ лядского ига отвоевавшися Войско Запорозкое, будучы російское породы, а не маючи межі собою жадного ляха и мазура, зъ тымъ всѣмъ Малоросійскимъ краемъ, отцу ихъ, великихъ государей, блаженныя памяти великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всеи Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству, якъ природному своему государю и обладателю, удалося въ подданство. А такъ чи не пристойне бы то было, жебы имъ, полскимъ посломъ, и в данью денежной казны отказано?

Бо той денежный (якій бы имъ въ сторону полскую посулился) датоць можетъ в запасъ преславному ихъ царского пресвѣтлого величества Російскому царствію здатися для своихъ войскъ, которыи всегда на оборону своихъ границъ имъ, великимъ государемъ, держати надобно.

А даваньє денежное казны зъ преславногo ихъ царского пресвѣтлого величества Російского царствія въ сторону полскую и подъ часть Чигринское з Турчиномъ войны, яко инымъ того праведного царствія доброхотомъ, не уподобалосѧ, такъ и мнѣ, вѣрному ихъ царского пресвѣтлого величества подданому, до сего часу немилу; же когда тому Російскому царствію должны были оны, поляки, дати противъ Турчина помочь, о чомъ брать ихъ, великихъ государей, блаженныя памяти пресвѣтлый монарха царь Феодоръ Алексѣевичъ частіи до ныхъ чинилъ поселства, тогда оны цѣлою своею полскою стороною, добра оному не желачуы, своимъ хитримъ поселствомъ у его блаженныи памяти великого государя, такъ много тысячей денегъ вымогли, а не точьно денги, но и городовъ три зъ уездами.

Годны бѣ прото оны, поляки, по моему извѣту, отъ велможныхъ бояръ не лишитися нынѣ обличенія, же не природное, но временемъ поведенія прижитое, природнымъ своимъ Кіевъ и Смоленскъ з иними именуочуы, аки якого долгу отъ ихъ царского пресвѣтлого величества конечно, любь противъ Турчина сполного войскъ союзу, любь денегъ доискатися хочуть.

А если бы того не позыскали, то и погрозки предлагають, же будто оны (з умыслу для того, что отъ ихъ царского пресвѣтлого величества вспоможенія на войну не мѣтмутъ) зъ Турчиномъ змирити и войну свою на ихъ царского пресвѣтлого величества благочестивое государство обратити, и в помочь себѣ Турчина и Татарина подговорити могутъ, а к тому и отъ союзниковъ своихъ помочы, если не войсками, то денгами певне воспріймутъ.

А я низкимъ подданскимъ разумѣніемъ такъ о семь мню, что если у Турчина поляки миру искати схочуть, то много ихъ той миръ будетъ коштовати, потреба бѣ Турчину нагородити утраты, якіе черезъ зламаные отъ ихъ примирья ему нанеслися не тылко подъ Вѣднемъ, но и тутъ около Каменца Подолского⁹¹, где по городахъ и селахъ порозно найдуючыхся турковъ отъ наездовъ полскихъ много погигло.

А хочай бы и примиритися имъ, полякомъ, зъ Турчиномъ пришло, то Турчинъ не дасть надъ собою того перевести, абы имъ не тылко самъ собою, але и силами своими допомагати мѣлъ, бо еще никому онъ сихъ своихъ з поважнѣлыхъ часовъ такое не чинилъ учтивости, а певне и имъ полякомъ чинити не будетъ.

А если бы хто и такъ реклъ, же Турчинъ хитростю лядзкою будетъ побуженый учинити, не имъ помогаочуы, але собѣ користи ищучы надъ преславынымъ Російскимъ Государствомъ промыслъ, теды не позволяеть и тутъ разумъ такъ цѣле держати, абы онъ тое учинити мѣлъ, маочуы отъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества, такъ великую пріязнь, же подъ часъ настоящее валечное на него войны, отъ такъ многихъ союзниковъ дѣючоеса, отъ ихъ царского пресвѣтлого величества статечне з великою цѣлости его надеждою примирныи доховуются договоры. Знаеть онъ Турчинъ тое, же когда бы з стороны ихъ царского пресвѣтлого величества в тые три прошлые военные

противъ него отъ союзниковъ лѣта были чинены на него военные промыслы, то певне бѣ онъ въ болшихъ опалахъ быти мусѣль. Прото можно по немъ разумѣти, же пріязнь пріязню отдавати схочеть, бо любо онъ есть и бесурманинъ, однако жъ не чутно того, а иле сыхъ часовъ, жебы албо безъ сконченья лѣтъ примырныхъ, албо безъ якой колвекъ причины зъ якимъ монархою войну точити мѣль.

Ровнымъ способомъ и ханъ кримскій не дастся такъ латво намовити, абы, отступивши ихъ царского пресвѣтлого величества пожиточний собѣ пріязнѣ и турецкого одномысля, полякомъ ставаль на помочь; бо и тотъ знаетъ лядское коварство, же навсегда стоять при своемъ слови, а до того уважалъ бы ханъ, же Кривому война зъ ихъ царского пресвѣтлого величества царствіемъ была бы докучлива.

А было бы ли и такъ, по якому лукавому прохирству, жебы часть якая татаръ своевольныхъ ставала полякамъ въ помочь и отъ иншого кого денежное вспоможенье [брала] противъ ихъ царского пресвѣтлого величества преславного царствія Російского, то и тое не было бѣ страшно преможнымъ ихъ монаршимъ силамъ и краямъ самымъ украиннымъ. Бо если тогды, якъ король Янъ Казимиръ значными полскими и литовскими войсками на одобранье городовъ малоросійскихъ и на ушкоженье городамъ великоросійскимъ тороваль походы свой, нѣчого поляки не успѣли, якого времени, якъ войска козацкого тогобочный Днѣпра зуполный полки зъ измѣнникомъ Тетерею при королю находалися, такъ и орды расные потуги наступовали сполне, а сее Днѣпра стороны города на тотъ часъ были некрѣпки и малолюдны, и черезъ прелесть измѣнничую не тылко нѣкоторыи местечка ляхомъ поддалися были, але и межы войсковыми людми по розныхъ сегобочныхъ мѣстцехъ неодномысля и расколы дѣялися.

Однакъ того часу, если бы по указу блаженныя памяти отца ихъ, великихъ государей, великого государя, царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержца, его царского пресвѣтлого величества, войска на погонь войскъ лядскихъ, зъ подь Глухова зъ соромомъ уступуючыхъ, поскорили, то и нога бѣ ихъ не увойшла была. А и такъ одна часть войска лядского зъ самымъ королемъ на Могилновъ змѣряючи, тѣснотою лѣсовое дороги, то зъ голоду, то зъ холоду малъ не до половины умалилася и обозы свои по лѣсахъ покидала. А другая часть, зъ тираномъ Чарнецкимъ, в Полесье на Чернобыль⁹² простуючи, не тылко обозовъ своихъ въ цѣлости на той бокъ Днѣпра не упровадила, але и самыхъ людей своихъ военныхъ на Днѣпрѣ по многой частю надтопила, а и татаре назадъ тогды не въ цѣлости выпущены.

А теперь при лѣпшой способности нашей маемъ въ Господу Богу надежду, же при монаршомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, щастю полскіе приходы не тылко внутрнимъ російскимъ поселеніямъ, але и пограничнымъ краямъ не зашкодять; поневажъ, яко ихъ царского пресвѣтлого величества до odporу немалыи знайдуються силы, такъ и малоросійскіе лѣпшіе обрѣтаються нынѣ приспособленія и городовъ крѣпости. И не по тогдышнему имъ, ляхомъ, будетъ плужити повоженье, же тогды многолюдствіемъ тогобочное Днѣпра стороны, до самое реки Днѣпра простуючи, зъ полностью запасовъ, на сей бокъ перевалилися были. А теперь, если такую схочуть выполнить завязотъ, то

далекою з краевъ ихъ стороною и безлюдною, до одного Днѣпра тягнучы, гараздъ выголодали бѣ; а на сей бокъ нѣлзе бѣ имъ було и показатися, уважаючи къ тому, же при помочи Божой, силами ихъ царского пресвѣтлого величества не дала бѣ ся имъ плохо на сей бокъ Днѣпра переправа?

Можетъ каждый здѣ рещи истину, же не годится никому преможныхъ и превеликихъ ихъ царского пресвѣтлого величества силъ умаляти противъ полской стороны завязтостей, якіе то завязтости всегда противъ силъ сыхъ мусять быти слабы.

А к тому, если поляки ихъ царского пресвѣтлого величества государству грозять, тымъ же зъ Турчиномъ помирится хочуть, то противъ того есть ихъ царского пресвѣтлого величества богохранимой державы лучшая надѣя, понеже ихъ царское пресвѣтлое величество зъ Турчиномъ и Ханомъ имѣють миръ готовый, и если чого в томъ миру ку пожитку и ку лучшей надеждѣ сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества не достаетъ, то можно бѣ теперъ тое поправити и договоръ поновити.

А что причины суть зъ бесурманской сторонѣ ку нарушенью примирья, же своевольны татаре, одъ Озова⁹³ ходячы подъ городами ихъ царского пресвѣтлого величества, великіе дѣють шкоды, того воистинну и я, гетманъ, зъ войскомъ есмь жалостенъ; тылко жъ, поглянувши на донскіе и запорозкіе поступки, выжу тое, же и зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества имъ, бесурманомъ, не безъ шкоды дѣется, А и тое покорне доносити смѣю, же отъ Крыму през всѣ тые примирные лѣта подъ городами малоросійскими, а мню и подъ слободскими, не было жадное шкоды; лечь же такіе случаи по договорамъ зубополному розыску подлежать, то я тое все превысокому ихъ царского пресвѣтлого величества полецаю разсмотренію.

А даванье ихъ царского пресвѣтлого величества казны щогодъ татарамъ кримскимъ, всякій подъ высокодержавною ихъ царского пресвѣтлого величества рукою обрѣтающийся, не маеть почитати за умаленіе ихъ монаршое чести, понеже не точно предки ихъ царского пресвѣтлого величества тое чинили, але и брать ихъ монаршій, блаженное памяти постановилъ чинити зъ премудрого своего монаршого разсужденія; и не вмѣняется тое за якую должную дань, но вмѣняется за подарокъ, ку охоронѣ границъ праведное ихъ монаршое державы. Яковымъ способомъ и цесарѣ греческіе во время оно, далеко царствующы отъ Волги, дарами своими татаръ заволзскихъ отъ таковыхъ бѣглыхъ и скоронашественныхъ на область ихъ нападений завстягали; о чемъ есть певнее свѣдительство въ давныхъ Гисторіяхъ. А и поляки о томъ нѣчого не могутъ говорити, понеже и самы они такимъ же способомъ татаръ кримскихъ доволствовати звыкли и до сего часу еще того обыкновенія не переставали. А що волохи и мултяне хочъ подъ Турчиномъ, такъ якъ и татаре, въ подданствѣ найдуются, то тыи у ныхъ крымцовъ своимъ малымъ областямъ всегда покой купуютъ, лечь сіи не в примѣръ тутъ докладаются.

Что убо пишу сицевыи о бесурманахъ предложенья, то не оптомъ тое чиню, жебымъ не мѣлъ зычити бесурманомъ упадку, бо душею хрістіанскою и подданскою зычу усердно, абы превысокая и преможная ихъ царского пресвѣтлого величества рука имы пообладала, але чиню тое оттоль, же теперъ

на досконалыи и достаточныи надъ ними промыслы зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества нѣтъ еще времени. А знать имъ, бесурманомъ, не пришоль еще часъ упадку; понеже такъ многіе союзники цесарь римскій, король полскій, венеціане и иншіе князѣ и государи зъ нымъ ся воюючи, albo немного, albo нѣчого земли зъ подъ ихъ уворвали; и бои свои еще не внутрѣ ихъ турецкой области, але все на пограничю нибы, оборонително отираючыся, зъ войсками ихъ зводятъ.

А и тое потребуеть великое уваги, же король французскій, будучи цесареви римскому свой, королеви полскому, венеціаномъ и иншымъ союзникомъ годовѣрный, не стоитъ зъ ними в союзѣ противъ того непріятеля Креста Святого, и для чого то цесарь римскій и король полскій потягати его къ тому не усердствуютъ?

А которые панове и в союзѣ томъ найдовалися, а суть розные въ вѣрѣ, то и межъ тыми, якъ намъ вѣдати донеслося, нѣтъ въ томъ союзномъ намѣреніи всецѣлое надежды и купности, потому что не желаютъ римлянѣ великое Фортуны, которою бы оны римляне взгордившися и тыхъ въ отмѣну волѣ и вѣры плѣнити похотѣли, яко то и там у нихъ з турками война черезъ венггри о вѣру видалася.

И тое передъ тымъ было чути и теперъ чуемъ, же многіе зъ Речи Посполитой Полской значные панове и мѣрные особы въ настоящей войнѣ Турецкой не смакують, же черезъ частіи войскъ ихъ на войну походы великое на землю и на людъ посполитій наносится знищенье, и войска ихъ барзо ослабѣли. Если теды имъ, полякамъ, тая война есть немила, то для чого оны, если суть зычливые сусѣде, ихъ царского пресвѣтлого величества сторону въ такіе трудности уводятъ? Яко теды великое и преславное есть Російское Государство и силами своими крѣпко есть и преможно, при помочи Божой противъ великого непріятеля, такъ по великихъ государей ихъ царского пресвѣтлого величества указу, ихъ правѣднымъ монаршимъ щастемъ чи не можно бы оному, почувши самому себѣ силу, безъ такихъ союзныхъ обовязательствъ время якое пожити. Крѣпки суть всюда границы чулымъ и премудрымъ ихъ царского пресвѣтлого величества промыслѣмъ, а где бы оказовалися быти слабы, то и тамъ да будетъ по указу ихъ монаршѣмъ укрѣплено, при якой крѣпости имѣю надежду, что ни отколѣ непріятельская кознь не зашкодитъ.

А полскимъ бы посломъ отъ того отговоритися можно, опрочъ иншихъ явныхъ причинъ, есмь вымовка, же на такъ великую и долгую зъ Турчиномъ войну не было приуготовленія, а на досконалое приуготовленіе часу немалого потреба.

Не встидается королевское величество французскій, годовѣрный цесареви римскому и королеви полскому будучы, же не держать зъ ними союзу. И яко я, вѣрный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, зъ повороту оттолѣ ихъ монаршыхъ посланыхъ, якій мнѣ есть по великой милости ихъ монаршой обявленъ, порозумѣваю слушными и полѣтичными вымовками его, короля французкого, его жъ человекъ ближный отъ того союзу заслоняеть. Довлѣеть (говорить) того, что король его милость французскій, маючи многіе отъ союзниковъ указы и причины, терпитъ имъ тое и войну свою прекратыль зъ

ными, жебы оны всѣ сполне зъ Турчиномъ расправылися. А если бы мовить, що имъ оказалось остатнего небезпеченства, то и тогда ихъ поратовати онъ можетъ.

Если бы про то упорнымъ желаніемъ полскіе послы ихъ царского пресвѣтлого величества сторону до союзу потягали, то таковымъ же способомъ, якъ король французкій, не отърѣчы вымовитися, же досыть доброго ихъ царского пресвѣтлого величества въ томъ желателства, что маючы отъ ныхъ, поляковъ, досвѣдченныи многіе вражды, черезъ которые ихъ, великихъ государей, благочестивое государство за предковъ ихъ монаршыхъ много разоренія, расколовъ и мятежей утерпѣло, и что теперь за ихъ уже монаршой и щасливой державы они прелестями и до смятенія державы побудками и затыжними на службу свою подговорами въ державу ихъ монаршую зло вкидають: терпятъ имъ подъ сее время, не шукаючы одомщенія и не оборочають своихъ силъ на одобранье зъ подъ ныхъ достойного своего жребѣя.

А до того пристойней имъ сіе предложити, же мають оны, поляки, з под высокодержавной ихъ царского пресвѣтлого величества руки знакъ певный пріязнѣ, помочь немалую, же такъ много козаковъ къ нымъ на затыги позаходило, зъ которыхъ оны въ дѣлѣ своемъ военномъ мають вспоможенье; наветь изъ Дону⁹⁴ козаки и калмики къ нымъ ходили, гдѣ в розныхъ окказіяхъ немаль до двадцати тысячей ихъ затыжниковъ погигло (що ихъ великихъ государей сторонѣ мусить быти з жалемъ). Хочай теды тые затыжники ходили не за указомъ ихъ монаршымъ, однакъ, когда того имъ незабороняно, и съ повернувшихся оттоль нѣкого не карано, то повинны бѣ оны поляки зъ стороны ихъ великихъ государей пріяняти тое благодарне.

И тымъ можно имъ вымовлятися, же еще полская сторона стусовъ тяжкихъ въ той зъ турками войнѣ не терпѣла. Бо всѣ тые три прошлые лѣта сама полская сторона ихъ шукала: разъ поѣ Вѣднемъ, а другое подъ Каменцемъ, самъ королевское величество найдуючыся искалъ непріятелей по своей хотѣ; и любо подъ Каменцемъ тѣснога была его войскъ и до килко тысячей легкихъ людей въ Камянець турки нахватали и обозъ его татаре о[т]ганяли, однакъ учинился его поворотъ восвосяи не безъ надежды. А того прошлого третего войны ихъ лѣта гетманы за Днѣстромъ у Буковинѣ шукали.

Того жъ непріятеля, одколь хочъ не безъ шкоды, однакъ вернулись назадъ, якіе обороти за гулянье въ ныхъ почитаються. А если бы оны за границу не ходили, то Турчинъ бы до нихъ и не наглянуль. А такъ оставити бѣ имъ такую теперь надежду, же если бы полская сторона отъ той войны въ остатнее приходила небезпеченство, то могутъ оны собѣ тое обѣцати, же великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, праведныи и милостивыи монарха христіанскіе, яковымъ пристойнымъ способомъ учинить имъ вспоможенье, чога бы и оны на той часъ были вдячнѣйшими.

А такъ застановленье тое союзного трактату преславному ихъ царского пресвѣтлого величества царствію хочъ бы на время продолжити барзо бѣ (здаеться мнѣ) было пожиточно. Бо слушне бы тымъ часомъ въ пришлыхъ лѣтехъ поглядѣти на обороти и поведенія оныхъ зъ цесаремъ рымьскимъ и зъ королемъ полскимъ вяжучихся союзниковъ: чи будутъ оны въ своей завзятости

стояти твердо и чи опиратиметься имъ Турчинъ, а до того и король французкій якъ будетъ въ пришлый часъ поступовати?

А если жъ такъ, якъ вѣтъ, проникаеться, Турчинъ ся мѣтъ, же у цесаря римского и у короля полского покою шукаеть, то поготовю, кромѣ всѣхъ иныхъ околичностей и вымовокъ, симъ можно отмовитися, же когда вже у ихъ, поляковъ, рѣчы суто до покою нанятыи, то оны даремне и союзу потребують. Развѣ оны на самое тылко сторонѣ великихъ государей зъ стороною турскою примирья запсованье въ союзъ прилѣжно взывають и такъ насильно въ войну зъ Турчиномъ впровадити хочуть.

А я, вѣрный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, того бымъ усердно зычылъ, дабы премилосердные монархи наши, великіе государи, цари и великіе князи Іоанъ Алексѣевичъ, Петръ Алексѣевичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержци, ихъ царское пресвѣтлое величество, юнии свои лѣта мирно и безмолвно, кромѣ военныхъ хлопотовъ, перешли щасливе, приходячы отъ силы въ силу и въ совершенство богоподобнаго возраста своего. А тымъ бы временемъ спряты оныи монаршыи, прошлыми валечными войнами опорожнены, наполнилися ихъ монаршою казною, якая бы въ примирныхъ щаслившихъ временехъ збыралася и въ большое число множилися, для пришлой (а може и скорой) ихъ царского пресвѣтлого величества потреби.

Уважаю я и тое, выше ся наменило, же якъ цесарь римскій войскъ своихъ внутрь Турецкой области а нѣ на десятокъ миль не впровадилъ, где хороше бѣ ему до сего времени многіе, понадѣ Дунаемъ лежачые, поотбирати у Турчина мѣста, але воюеться оборонително, Турчина тылко, якъ бестію, отъ пограничья отгоняючы, такъ и король полскій, хочъ и самъ особю своею мѣлъ походы на войну и зъ гетманами своими, на промыслы военные выправоваль войска, однакъ не тылко того недоказаль, жебы турецкій якій взялъ городъ, але и того не справиль, ижъ бы свои мѣста отъ Турчина очистиль. Бо не тылко въ Камяncy Подолскомъ многимъ числомъ турки держатся, але и по малыхъ замкахъ въ Межибожу и въ Бару, по малой частицѣ невыгнаныи обрѣтаются. А такъ самы оны, цесарь и король, въ своихъ границахъ обрѣтаючыся, побуждають тутъ на злое, абы ихъ царское пресвѣтлое величество, взявши союзъ, войска свои на войну за килко сотъ миль въ Кримъ и где инде наступательско посылали; яковымъ порадамъ войска бы ихъ монаршіе далеко въпереду найдовалися, а поляки бѣ и нѣмци назадѣ въ своихъ границахъ зоставали, хочъ бы теды у волѣ ихъ царского пресвѣтлого величества тотъ союзъ учинити цале постановлено, то добро бѣ его тогды вже вершити, когда бы нѣмецкіе и полскіе войска в турецкихъ найдовалися земляхъ зъ широкою и неотложною помочью иныхъ своихъ (о которыхъ выше припоменулося) союзниковъ.

На остатокъ, якъ всегда докладаемъ и якъ въ початку сего покорного моего донесенья доложилемъ: такъ и тутъ тое жъ поновляю, же я, вѣрный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, всѣ тые вышеописаныи статьи покорне поддаю превысокому и премудрому великихъ государей и сестры ихъ великой государинѣ благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексѣевны, ихъ царского пресвѣтлого величества, разсмотренію. И не зостановляюся при томъ, жебы мое мѣлкое подданское предложенье у пресвѣтлого и превысокого ихъ

монаршого престола мѣло повагу, але всего мене зо всѣма зданьями моими подлагаю подь богомудренную и многомогучую ихъ, великихъ государей, волю и подь самыя ихъ монаршіе стопы, готовъ будучы зъ старшиною и зъ Войскомъ Запорозкимъ во всемъ исполняти ихъ царского пресвѣтлого величества монаршій милостивый указъ.

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запор[озкого].

Наприкінці зазначено: Подлинникъ писанъ на восьми листахъ бумаги, сшитыхъ вмѣстѣ тетрадью. Подпись гетмана собственноручная. Вѣрно: К. М. Оболенскій. С подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 101-129. Копія.

№ 72

1686, липня 2. Батурин – Універсал Івана Самойловича про доручення командування полковникові Іллі Новицькому над розвідницьким загоном на Правобережжя

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ, старшому и меншому полку комонного товариству, доброго *от Господа Бога* здоровья зычачы, ознаймуемъ. Ижъ для певних и потребних дѣлъ нашихъ посылаемъ, до берега Днѣпра правого, пана полковника вашого, пана Ілию Новицкого, придавши ему людей особливих. А такъ, що з порученя нашего гетманского, кому з межи товариства послужити в потребѣ належитой онъ розкажетъ, мѣти хочемъ, абы тотъ всякий вѣрное учинилъ послушенство. А за поворотомъ его пана полковника *от берега*, мы ласкаве обѣцуюемъ обослати васъ звыклымъ грошовымъ уконтентованемъ. Чимъ васъ всѣхъ упевнивши, поручаемъ васъ *Господу Богу*.

З Батурина, іюля 2 д[ня]. Року 1686.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14668. – Арк. 4. Оригінал. Печатка військова.

№ 73

**1686, липня 2. Батурин –
Наказ Івана Самойловича до городових старшин
забезпечувати провіантом та підводами загін
Іллі Новицького під час його руху на Правобережжя**

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Старшинам городовым ознаймуемъ, иж для дѣлъ наших певных посылаемъ до берега Днѣпра правого, пана Ілію Новицкого, полковника комонного, придавши ему людей певных. Мѣти теды хочемъ и жадаемъ, кгда где припадетъ ему попас, албо ночлѣгъ, абысте давали живности, хлѣба с потребу и по два бараны, а подводи пятнадцат, туда тылко простуючому.

Данъ в Батуринѣ, іюля 2, року 1686.

Звышменованний гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14664. – Арк. 1. Оригінал. Печатка військова.

№ 74

**1687, січня 3. Батурин –
Відповіді гетьмана Івана Самойловича
на царські статті оголошені стольником
Семеном Алмазовим**

На поважний наказъ з волѣ и указу пресвѣтлѣйших и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Іоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича, и великое государыни, благовѣрное царевни и великія княжны Софії Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества стольнику Семену Ярофѣвичу Алмазову даний, який онъ, стольникъ, будучи в Батуринѣ, объявилъ мнѣ гетману, покорное мое подданское донесенъе. Генваря 3 дня 1687, з Батурина.

Изволили пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, милостивый свой монарший указъ поновити, чтобъ я, гетманъ, з старшиною и з Войскомъ Запорозкимъ, на походъ войны Кримское к первому числу мѣсяца марта былъ готовый, прекладаючи то, же и бояре, ихъ милость, к полководству войскъ ихъ царского пресвѣтлого величества, ихъ же монаршею преможною волею наименовании, на тое жъ время на приличнихъ ихъ мѣстцехъ стануть. Теды я, гетманъ, з войскомъ, яко уже по собѣ тую готовость и з нею охоту имъ, пресвѣтлѣйшимъ великимъ государемъ, обѣцалемъ, такъ и теперъ обѣцую, же неотложне и неомылне в той мѣре к назначоному сроку совершенную готовость выставити маю. Они жъ,

пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили черезъ свою монаршую грамоту и черезъ столника Семена Ерофѣевича объявити мнѣ, гетману, свою преможную монаршую волю, что изволяютъ они, великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, выслать зъ своей стороны особъ на Запорожьѣ, которыи бы могли зъ хана крымского высланими учинити зездъ для того, что онъ, ханъ, в листу своемъ (зъ якого мнѣ по милосердной монаршой ихъ великихъ государей милости присланъ есть списокъ) у ихъ, великихъ государей, требуетъ дружбы и мира. А и для того великіе государи изволяютъ учинити тотъ зездъ, чтобъ хану и всему Крыму выговорити совершенно, якіе зъ ихъ басурманской стороны до нарушенья мира оказались причины и объявити досконалѣй, что они, великіе государи, зъ королевскимъ величествомъ польскимъ приняли союзъ, и если онъ, ханъ, похочетъ за себе и за солтана турецкого поправить миръ и онъ бы вступилъ в договоръ. А тамъ хочай бы ханъ и не по истиннѣ брался за дѣло, однакожь пресвѣтлѣйшіе великіе государи, превысокимъ своѣмъ разумомъ разсуждаютъ, что будетъ тотъ зездъ надобенъ ку лутшему приуготовленью ихъ монаршихъ силъ на предлежащую войну Крымскую, а наипаче ку удержанію его, хана, в нынѣшное зимное время отъ незапного военного под городаи ихъ царского пресвѣтлого величества нахождения. А если и совершенно онъ, ханъ, пожелаетъ искать мира, то можетъ то быти к лучшему и способнѣйшому сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества примѣренію в дѣлехъ.

На сіе прото монаршое, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, такъ отзиваюся, яко же у всегдашней молитвѣ нашей до отца небесного глаголемъ: да будетъ воля твоя, тако и до пресвѣтлѣйшихъ царей нашихъ, боговъ земныхъ, рещи намъ достойтъ: да будетъ воля ихъ монаршая ку исполненію всякого имъ желаемого благополучія.

Но понеже я извѣстенъ есмь, что на Запорожьѣ низше и выше Сѣчи на таковой зездъ приличныхъ мѣсць нѣтъ, и о корми конскіе трудно, бо и в самой Сѣчи Запорозкой сѣновъ и оброковъ никогда не готуютъ, а всегда козаки тамошнии зъ конми своѣми на зиму в городаи выходятъ, якожь и нынѣ первѣе коней зо сто оны, запорожцы, в городаи випровадилы, которыи я в городку Керебердѣ по ихъ прошенію велѣлъ перезимовати, а потомъ и товариства ихъ зо двѣстѣ комонно выйшло, котормъ я в полку Прилуцкомъ прокормленье показалемъ. Теды, уважаючи тое, же когда якіе особы по ихъ великихъ государей указу на тотъ зездъ высланы будутъ, то имѣють быти при нихъ ратныи ихъ монаршии люде, в якомъ же колвекъ числѣ, а не пѣшо, но конно. Про то покорне имъ, великимъ государемъ доношу, же нынѣшнимъ зимнимъ временемъ того зезду учинити и для небытности приличного на тое мѣсца и для небытности конскихъ кормовъ великая претинаетъ трудность.

А хочай бы при Сѣчи Запорозкой или при городку Казикермену мѣсцо на тое было назначено, то якъ до городка Казикермена зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества особамъ ехати небезпечно, такъ и до Сѣчи зъ ханской стороны высланыи в такомъ дѣлѣ близитися не похочуть. А якъ при Казикерману нѣтъ жадного поселенія, где бы было можно зъ такимъ зездомъ притулитися, а внутрь городка никого тамъ не пушаютъ, такъ и в Сѣчи самихъ кормовъ

конскихъ оскудность зехатися не допустить, где хочъ бы и кошти ложити, купити того нѣгде.

Взлядомъ якої о мѣсце и о корми трудности, развѣ бы енералу и воеводѣ Григорію Ивановичу Косогову было тое зездное дѣло по указу ихъ монаршомъ (если власне неотмѣнная ихъ великихъ государей на томъ будетъ воля) поручено, зославши до него якую особу з совершеннимъ монаршимъ наказомъ, который енераль и воевода, яко уже з лѣта туда на службу ихъ монаршую зайшли, могль собѣ в полку для коней харчи приспособити, отколь удобнѣе ему можетъ быти тотъ зездъ и в немъ указное по волѣ монаршой дѣло, любѣ тамъ же у Каменного, где онъ крѣпость построилъ (тылко бы з ханское стороны зосланныи приехати туда похотѣли), учинити, любѣ где обсылочный договоръ назначить на тое мѣсце.

Але несовершенно я надѣюся сего, абы ханъ на таковой зездъ симъ зимнимъ временемъ похотѣлъ послати з своей стороны высланныхъ, мною же бо и татаромъ прикро есть велми безъкормная конемъ нужда, о которой, на Запорожью будучой, совершенно оны вѣдають.

Хочай теда не достоить мнѣ дерзновенно моего вносити подданского предложенья, абы намѣренное монаршое дѣло инакшимъ подобіемъ приходило в исполненіе, однакъ з должности, истинной моей подданской вѣрности, тое предлагати смѣю, чи неудобнѣй бы тотъ намѣренный на Запорожю зъездъ (який имѣеть быти не безъ убытку казни ихъ монаршое и не безъ труда ратнихъ людей, якихъ хочай мало тамъ будетъ, здадутся однакъ онии на грядущую ихъ монаршую службу) отложить к тому силъ ихъ царского пресвѣтлого величества намѣренному походу, который яко вскорѣ именно первого числа марта, по указу ихъ монаршомъ зачатися маеть, такъ можно тогди по указу ихъ царского пресвѣтлого величества бояромъ и воеводамъ (где и я, гетманъ, що оны великіе государѣ укажутъ, могль бымъ помочень быти) тое зездное дѣло в походѣ отправить, тылко бы ханъ крымскій хотѣлъ того шукати щире, яко жъ на тотъ часть надѣятибъся на милость и помощь Божию, щастьемъ ихъ монаршимъ, что мусять бѣсурмане, такъ великихъ ихъ царского пресвѣтлого величества силъ устрашатися. И если ханъ, албо салтаны, албо беи и мурзы помышлятимуть о утѣчцѣ своей во время утисненія своего за море, то суть много татаръ чорнихъ, которые на утѣчку способности не имѣють. З якихъ мѣрь, що знати не похотять ли оны обще о цѣлости своей челомъ имъ великимъ государемъ ударити, в чомъ обнадеживаеть мя всесильная Божая помощь.

А если и особливо тотъ зездъ передъ походомъ силъ ихъ монаршихъ чинити, то совершити его передъ первимъ числомъ марта ледво будетъ возможно; занеже за далнимъ Крымского пути разстояніемъ, в самой обсылцѣ о томъ з ханомъ много упливеть часу. А по обсылцѣ, выправуючи на зездъ особъ, развѣ к тому жъ числу оныи на Запороже поспѣють.

А около первого числа марта уже и кромѣ зезду такого татаре отъ походу удержатися мусять и нѣлзе будетъ имъ тогды в приуготовлении и в порушении ихъ монаршихъ на войну силъ чинити перепоны. Занеже в тую пору оказыватимется в томъ неспособность наступуючимъ распаленъемъ водъ и трудностю конскихъ кормовъ, яко жъ мы и теперъ уважаемъ, же если на сихъ часехъ в генварѣ мѣсяцѣ,

который близко к половинѣ своей приходитъ, и в февралѣ мѣсяцѣ, по книжному разумѣючи, они, бесурмане приходомъ своѣмъ под города ихъ царского пресвѣтлого величества (що дай Боже) не окажутся, то уже в мартѣ мѣсяцѣ не будутъ.

Да и тое я вѣрний ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, плохимъ моѣмъ разумомъ разсуждаю, если ихъ, бесурманъ, хана кримского, в такой зездѣ з стороны ихъ великихъ государей (первѣе ихъ о томъ одозву) взывати, то чи не озмутъ оны враги того собѣ за высокость ку подпорѣ своей гордости, где яко по присланомъ мнѣ з милости ихъ монаршой списку листь ханъский до ихъ, великихъ государей, недавно писаний, порозумѣваю, в которомъ онъ, ханъ, зробить речь свою, что будто з ихъ бесурманское стороны до нарушенья мира не было причины, но будто з ихъ, великихъ государей, стороны отъ Войска Донъского великии ихъ народамъ пагуби не неслися, и будто они на королевское величество полского не ходили, но онъ королевское величество з войсками своѣми на нихъ трикраты приходилъ. А затимъ послѣдователно докладываемъ, если они, великіе государи, в миру з нимъ, ханомъ, быти поволять, то дабы изволили любительную щорочную казну на розмѣнное мѣсце присылати, такъ на томъ зездѣ напередъ всего о той же казнѣ ханскии выслании договариватися стануть. А кромѣ явленія наступательное на нихъ войны до желаемого сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества ихъ упокоренія, чим они, враги, принудяться?

Не сее однакъ мое подѣданъское предъложение, но монаршая ихъ царского пресвѣтлого величества воля да будетъ во своѣмъ исполънении, которой я всегда послушникъ и работникъ естемъ.

Они жъ, пресвѣтлѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили милостиво напоменути черезъ него жъ, столника Семена Ерофѣевича, чтобъ я, гетманъ, вѣрний ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, накрѣпко о томъ помыслилъ и до ихъ, великихъ государей, отписаль стояти ли енералу и воеводѣ Григорію Ивановичу Косогову з ратними ихъ монаршими людми, в нынѣшное зимное время, на томъ Запорозкомъ мѣстцу в Каменемъ Затоне⁹⁵, где онъ крѣпости добрии собѣ з полкомъ подѣлалъ, или распустили ратнихъ людей по домахъ, чтобъ имъ на тую жъ пришлую Кримскую войну можно было выготовитися: и тое теды дѣло, я, яко дѣло ихъ великихъ государей власное монаршое, монаршой ихъ преможной волѣ полецаю. Але любо знаю, же хороше бъ тымъ ратнимъ ихъ, великихъ государей, людемъ, не в маломъ числѣ тамъ будучимъ, возвратитися в дома свои и приготоватися на тую енералную войну, з которыхъ бы знакомитое могло быти в силахъ царского пресвѣтлого величества примноженъе; однакъ, разсуждаючи сіе, же если бы тыи ратнии великихъ государей люде оттоль были к домамъ ропущены, то первое, же неприятелѣ бы бесурмане о томъ обрадовалися и страхъ свой прежний на лучшую надежду мненія своего предложили; другое, если бы понадобилася имъ, неприятелемъ, тая крѣпость, бо отъ ихъ кримское стороны приходъ к ней есть удобний, то уховай Боже, жебы оные своѣхъ людей сотецъ килка в нюю не усадили, якимъ способомъ крайняя бы Войску Низовому, с Сѣчи будучому, тѣснота стала. Третее, хочъ бы и тое не шкодило, що оны, враги, з уступленья тыхъ ратныхъ ихъ монаршихъ

людей порадуются. А хочъ бы и в тую крѣпость людей своѣхъ не сажали, то Войску Низовому станеть отголь великая вонтпливость, отколь будутъ такіе, що изъ Сѣчи ухиятиса стануть, волны будучи, що хотѣти тамъ дѣлати, теды нанесетса на Сѣчь небезпеченство, а затимъ и неслава; для тыхъ теды мѣръ здаетса мнѣ быти надобно тую крѣпость у Каменного Затону до весни людми ихъ царского пресвѣтлого величества ратними удержати.

Аже они жъ, пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили по прежнему своему монаршому указу указати мнѣ, абымъ я приложилъ дбалости своее около вынайденя вожовъ добрихъ, положеня полского добре свѣдомихъ, котории бы могли совершенно сказати, якимъ бы трактомъ найлѣпше могли ихъ царского пресвѣтлого величества сили з доволствомъ на станахъ воды и з доволствомъ дровъ на Кримъ простовати, теды я, вѣрний ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, на тое покорственно отзиваюся, что який уже я трактъ выписавши послалъ к имъ, великимъ государемъ, то надъ той иншого способнѣйшого и выгуднѣйшого не будетъ; бо подавшися влѣво, то стати вышей в поляхъ дикихъ, где горшая в дровахъ и в водѣ учинитса оскудность; а похилившися вправо, то самимъ бы ити Днѣпровимъ берегомъ, на которомъ великимъ обозомъ по раздолахъ и ярахъ глубокихъ (якіе з поля в Днѣпръ втягають) пут[е]шествовати трудно. Тымъ теды путемъ, який уже до великихъ государей описаль я обширне, належатиметь ити ихъ монаршимъ силамъ. На якомъ хочай великого доволства на дрова не будетъ, будетъ еднакъ якая жъ колвекъ выгода и въ дровахъ и в водѣ, понеже тотъ путь недалеко лежить отъ реки Днѣпра. А около реки Днѣпра есть дров с потребу и тимъ то путемъ, взявши отъ городовъ украѣннихъ малороссийскихъ, ити можно до самого Шахъ Кермена⁹⁶, при дровахъ и при водѣ доволной. А что воспомянути конскіе кормы, то тыи будутъ доволны; когда неприятели бесурмане, або страхомъ зламаны, албо боемъ побѣжденны остануть. А отъ Шахъ Кермана до Перекопу 12 миль ходу, нѣтъ дровъ згола, суть воды колодяжнии на двохъ мѣстцехъ, з которыхъ мѣстце Каланчакъ 15 версть отъ Перекопу, где узапасившися на воду в возы, зъ тимъ бы то запасомъ к Перекопу, при помочи Божой, достати и за нимъ ити внутрь Криму. А за Перекопомъ, подъ тридцетъ миль найдуючогоса протягу до Акъ Мечета и до Карасева, нѣтъ водъ текучихъ, и лѣсы на дрова тамъ не обрѣтаются. А хочъ и суть воды, но не иншіе точию колодяжнии, а колодязѣ на тыхъ мѣстцахъ глубиною великою по килкодесять сажней найдуются и не знать того чи не похотятъ тогды они, погане, ихъ закидати, албо воды в нихъ псовати. А в томъ разстоянии отъ Перекопу до Акъ Мечету и Карасева вправѣ будетъ море Чоръное, а влѣвѣ море Гнилое. А дойшовши отъ Перекопу до Акъмечету и до Карасева, тамъ водъ доволнихъ досягнутиса можно; бо ажъ тамъ суть рѣчки текучии и дрова уже тамъ будутъ. А до тыхъ помененихъ мѣсть, внутрь Криму будучихъ, и отъ Шахъкермана внѣ Криму немалъ на сорокъ миль будучого протягу дровъ не будетъ и воды суть оскуднии, потреба будетъ на тотъ путь ихъ царского пресвѣтлого величества силамъ, в воду на Калакъчаку, а в дрова на берегу Днѣпровомъ запаситиса. О чомъ по истиннѣ покорное черезъ его жъ, столника Семена Ерофѣевича Алмазова, до пресвѣтлого престола монаршого доносячи, поддаю мое подданское предложение премудрому ихъ

царского пресвѣтлого величества разсмотренію и преможной монаршой волѣ. А понеже пресвѣтлѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, по премилосердной своей ку мнѣ милости изволяютъ всегда объявляти мнѣ монаршіе своѣ дѣла, и якъ поважныхъ своихъ монаршихъ грамотъ, к хану кримскому писанихъ, такъ и отъ хана до своего царского пресвѣтлого величества приношенихъ листовъ, присылати ко мнѣ списки, яко то и о Запорожской присылцѣ тожъ спискомъ ихъ листа и спискомъ своей монаршое, на Запорожье писаное, грамоты мнѣ милостиво объявити изволили, теде я покорне и яко наипокорнѣй под ноги пресвѣтлого ихъ монаршого престола упадаючи, за тое челомъ бю и о непремѣнную ихъ монаршую милость и милосердіе рабскою унижонностью прошу.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запор[озкого].

Наприкінці зазначено: Подлинникъ за подписью гетмана писанъ на четырехъ листахъ, сшитихъ тетрадью. Вѣрно: К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

Додаток II

Документи генеральної військової старшини, запорозької старшини, полковників та сотників

I. Генеральна військова старшина

№ 1

*1664, квітня 15. Глухів –
Дозвіл військового підскарбія Романа Ракушки
заснувати глухівський цех котлярів, ковалів, слюсарів
та димарників з універсалом глухівського уряду
від 23 червня 1664 року про його утворення*

И то видячи, и доброе зачатое дѣло Богу приятное, позволяю и зичу, аби Господь рачиль в ихъ замислови помогать, до которого ж тежь листу для лѣпшого потвержения прохали насъ о подписѣ руки Филиппъ Уманецъ¹, сотникъ вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, видячи слушное для постановлення от преложенихъ глуховскихъ, ведлугъ порядку и иншихъ городовъ, же вшелякие города иншие свои цехи мають задля розмноження хвали Божией и скорѣйшой услуги на потребу войсковую, щося притрафить робити, якъ межи собою ремесники старшого мають, прето и сие ремесники ковалѣ, обивателѣ мѣста Глухова, жеби себѣ завше з межи братии обирали цехмистра кого улюблять, и порадок вшелякий ведлугъ звичаю іншихъ цеховъ по городахъ застаючихъ отправовали, такъ в судахъ справъ малихъ в цеху своемъ отправовали бѣ, який тежь и коженъ хто тимъ ремесломъ бавится ковалским, тако живучихъ у Глуховѣ, яко и новоприходячихъ, и во всей волости Глуховской, жеби в завѣдованю цехмистра ковалского заставали позволяю, а хто би з межи ковалей упорний билъ, такого кожного ведлугъ права своего повинни карати, и вину до цеху своего взяти цехмистру з братиею всею, що за упрошением старшини глуховской даю сие мое писание за подписом руки.

Писанъ в Глуховѣ, априля 15, 1664.

Романъ Ракушка², подскарбий Войска его царского величества Запорожского.

Ми, нижеписанніе старшіе глуховскіе вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писмомъ кому о томъ вѣдать потреба, тепер и в потомніе часи, так свѣцкому стану, яко и духовному, ижъ за ласкою Бога всемогущого и пресвятой Богородици, и всѣхъ святыхъ, и за щастемъ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, заведенъ цехъ котлярскій, и ковалскій, и слѣсарскій и димарскій в мѣстѣ его царского пресвѣтлого величества Глуховѣ, хотячи жеби с кануку свѣча Божия в церквахъ господарскихъ горѣла на славу свою и спасение душамъ своимъ и всему народу християнскому, теди все братство прибивши, промежь себе обискали за старшого собѣ цехмистра Симона Григориевича, жебы порадокъ слушний вель, якъ и во иншихъ мѣстахъ ведеться, а жеби інихъ злихъ караль и проступнихъ, а добрихъ миловаль, справки маліе, принадлежніе цехмистру аби отправляль, а болшіе, якъбися мѣли трафить, старшимъ повинни вдаваться и судитися, которому то цехмистру менованному все братство его повинни вшелякую почесть выражать, яко старшому, тие засъ всѣ ремесники з нимъ принадлежніе в уезду глуховскомъ мешкаючіе с позволениемъ цехмистра мають робити, и прикладки в канук Божий бити, и в город приехавший, с позволениемъ и вѣдомомъ цехмистровимъ товаръ який маеть продавать, и которіе би ремесники на селахъ без вѣдома цехмистрова мѣлѣ робити, и в городе продавать, вини и карности таковий попадетъ, такъ же ковалѣ цигане жеби под завидованиемъ цехмистра били сами тежъ, все братство аби в мистѣ живучи, стараючися канукъ божий ситить и исправлять, якъ з можности ихъ, за свое спасеніе и славу, нащо для лѣпшой вѣри и свѣдѣтельства сей нашъ листь даемъ, с подписомъ рукъ нашихъ и притисненемъ печати.

Дѣялося в Глуховѣ, в року 1664, мѣсяця июня, 23 дня.

Василий Марковичъ, от его *милости пана* гетмана висланный.

Михайло Семеновичъ, атаманъ глуховскій.

Федор Яковенко, войт глуховскій.

Иванъ Андрѣевичъ Курминскій, протопоп глуховскій.

Кирилъ Ивановъ, писарь *глуховскій*^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54614. – Арк. 402-403. Копія, зроблена О. М. Лазаревським.

№ 2

1670, грудня 18. Черкаси – Універсал генерального обозного Івана Гулака про захист монастирських маєтностей

Иванъ Гулак³, обозной Войска Запорожского генералный.

Отаманови степановскому, харковскому и протчіим з сель тых уз Тясмен застаючих, зо всім товариством, [кому толко] знать потреба, их самого ясне велможного его *милости пана* гетмана в певном дознаню, [про] великіе чинячіе,

^а Наприкінці у колі зазначено “М. П.”.

през ваши[х] упорных селянь, монастырскому хуторцеви и всимъ кгрунтам ихъ чернецкимъ кривди, [и за] такую^а суть сваволю^б, абы мы, к воле его милости пана гетмана стосуючись, в кождых своевольных, мѣль бы которы[й], упарте въездячи, в кгрунта чернецкіе чинити спустошене, кони отобравши, вечно под гармату оных заводити. До того я вашей милости даю пересторогу, жебысте тых своих воль чинити перестали и займищам монастырскимъ рубанемъ кривдъ не выражали, [а] смел бы которы[й] над волю нашу поступовати, в таких позволяемъ, и сами в том застаемъ помочны, кони забравши, под армату брат, о чомъ и повторне пилно даючи вамъ осторогу, Богу поручаю.

3 Черкас, 18 декабря 1670.

Ивань Гулакъ^в, обозны[й] войсковы[й]^г.

IP НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 321-321 зв. Копія.

№ 3

*1672, березня 30. Батурин –
Універсал генерального обозного Петра Забіли
та генеральних суддів Івана Самойловича
та Івана Домонтовича про підтвердження прав
Рихлівського Микільського монастиря
на села Будище, Городище і Вишеньки*

Петро Забѣла обозный, Івань Самуйловичъ, Івань Домонтовичъ судіѣ, особы Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозь[кого] енералніе.

Всеі старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозь[кого], а имено пану полковниковы чернѣговскому, сотниковѣ, атамановѣ и всѣму товариству понурницкому, и кому колвекъ тилко сей нашъ унѣверсалъ будетъ презентованъ, удаемо вѣдаты, хотячи мы, абы в церквахъ Божіихъ хвала его святая, такъ за его царь[ское] пре[свѣтлое] велич[ество], яко и за Войско Запорожское у престола Господня была одправована, а маючи в особливомъ респектѣ святителя^а Христова Николая монастира Рихловского новореставрованного, иж^б значную оскудность, в виживлене помененного мѣстца святого братія поносять, теды мы, стосуючись до воли и интенціи побожнихъ людей, для суспенътованя братиѣ, нимъ пошлетъ Господь Богъ намъ реиментара, ствержаемъ универсаломъ симъ села Будище, Городище и Вишенки, въ полку Чернѣговскомъ, в сотнѣ Понурницкой лежачіи, зо всѣми

^а У тексті копії "такая".

^б У тексті копії "своволю".

^в У тексті копії "Гулинъ".

^г Наприкінці зазначено " У подлиннаго писма печать одна".

^а У копії написано "святое".

^б У копії написано "ихъ".

приналежностями до того тежъ села Будища, и два млини в томъ же селѣ стоячіе, одинъ Максима Короповского з двома колами, другий Авраменка, обывателя городиского, такъже з двома колами, двѣ мѣрочки, припадаючіе на Войско, *отбирает*, такъже и озера Городискіе для ловленья риби помененного монастира въ Богу превелебному *господину* отцу ігумену из братією конферовалисмо и позволилисмо, такъ з селъ вишереченнихъ, якъ и с млиновъ будискихъ и озеръ городискихъ, вшелякіе пожитки отбырати и на свою, ихъ, потребу оборочати. В которомъ пожитковане, жебы панъ полковникъ черниговскій, сотникъ, атаманъ понурницькій з иншимъ товариствомъ не важились монастиревѣ жадного утиску и кривды чинить, подъ срокгимъ войсковимъ каранемъ, люде же засъ, жебы были в помененнихъ монастирскихъ селахъ монастиревѣ во всемъ послушними, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, року 1672, марта, дня 30.

Звишъменованніе особы енералніе*.

Нижче написано: “С подлѣннимъ унѣверсаломъ свѣдѣтельствovali полковникъ Петръ Милорадовичъ, писарь полковый чернѣговский Андрѣй Екимовичъ”.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 71. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 54066. – Арк. 93 зв. Копія (фрагмент).

№ 4

*1673, листопада 29. Дегтярѣвка –
Універсал генерального бунчужного Леонтія Полуботка
щодо збереження права Новгородського Спаського
монастиря брати медову данину з нових,
вписаних до реєстру, козаків, що проживають
в монастирських селах Дегтярѣвці,
Кудлѣвці та Ігнатѣвці*

Леонтий Полуботокъ, бунчужный Войска его царского пресвѣтлого величества Запор[озкого] енералний.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ каждому, хтоби того мѣль потребовати, ижъ, будучий зосланимъ в маестностя от ясне велможного его милости пана Івана Самуйловича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, в Богу превелебного его милосты отца Михаила Лежайского, архимандриты монастира всемилостивого Спаса Новгородского, для зревизованя монастирскихъ подданихъ и ново сего року сталыхъ козаковъ. Теды в сельцяхъ Дѣгтяровцѣ, Кудлевцѣ и Игнатовцѣ по килку до реєстру

* Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпись”, після підпису написано “1677. Ч. П.”, у колі зазначено “мѣсто печати”.

войскового вписавши, при волности звичайной ихъ остановилемъ^а то есть волним мешканнемъ, в поляхъ розробленемъ, и в покосѣ сѣножатехъ, а що ся тычет, которые с тыхъ ново козаковъ от превелможного в Богу его мил: отца архимандрити данную отчину держать, и далее бы мѣли тую ж монастырскую отчину в держанню, за уфалою мене высланного, поневажъ з давнихъ вѣковъ до всемилостивого Спаса тая отчина належала (и належит) и при мнѣ на тот час моего товариства висланных от его м: пана Петра Рославца, полковника стародубовского, которих всѣхъ ниже имена сут подписаны, повинны будут до того монастыра Новгородского по давнимъ окладах роковую дан медомъ давать, чого пану сотниковѣ новгородскому и атаманѣ тых сюль постерегати приказуемъ.

Данъ в Дюгтяровцѣ, месяца ноеврія, дня 29, року 1673.

Леонтий Полуботок, бунчучный Войска его царского величества Запор[озкого] енералний, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 114. – Арк. 36. Копія.

№ 5

*1686, червня 25. Батурич –
Наказ генерального бунчужного Костянтина Голуба
козотопським отаману і війтові вирішити справу
про захоплення землі Костюка Кудлаєнка
Леськом Сірко*

Атамане и войте козотопскии.

Сей человекъ Костюкъ Кудлаєнко ускаржался на пана Леська Сѣрика, обывателя семяновского, що тот Лесько мимо заруки ниву его власную кгвалтом поорал и посѣялъ ярину пшеницу и ячмѣнь, о той, мовит, заруцѣ и п. сотникъ вашъ зналъ и якобы при п. сотникови упросилъ былъ на третинѣ...^б того засѣвку, а тотъ и третины поступить не хочеть: зачимъ, ежели того сей Костюкъ доведеть людми, що мимо сотницкую заруку поораль, то и од усіого засѣвку еще отдалите и якъ колвекъ ихъ помѣркуйте, [абы] жадне до нас з жалобою ни выточилилися, пилно того по вас и по ныхъ хотячи мѣти, приказуемъ.

В Батуричѣ, июня 25, року 1686го.

Костантий Иванович Голуб, бунчучный енер: Войска ихъ царского прес: вел: Запор: на мѣстцу ясне вел: его милости пана гетмана зостающий.

Наприкінці зазначено: Съ копії въ бумагах А. М. Лазаревского.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27676. – Арк. 5. Копія.

^а Так у тексті копії, очевидно в оригіналі було написано "оставилемъ".

^б Лакуна в тексті копії.

*1689, травня 17. Батурин –
Універсал генерального судді та наказного гетьмана
Михайла Вуяхевича про недоторканість маєтностей
і прибутків з них шляхтича, значного
військового товариша, Афанасія Григоровича*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого енеральний судія и наказній гетманъ Михаилъ Вуяхевичъ.

Пану полковниковѣ нѣжинскому з старшиною полковою, а особливе сотниковѣ глуховскому, атаману городовому з товариствомъ и войтовѣ тамошнему з посполитствомъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало до вѣдомости^а подаемъ, ижъ панъ Афанасій Григорьевичъ, урожоній шляхтичъ и товаришъ знатній войсковій, ставши предъ судомъ нашимъ, презентоваль унѣверсаль отъ ясне вельможного его милости пана и добродѣя нашего, гетмана Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкого, з воли самого его царскаго величества деклярованной, на гребелку и млинъ на рѣцѣ Клевенѣ⁴, и на слободку Афанасовку при той гребелцѣ знайдуючо[йся], имъ паномъ Афанасомъ Григорьевичемъ ведлугъ правъ шляхетскихъ, з дозволенія ихъ милости пановъ гетмановъ осаженную, и прекладалъ жалобу въ той мѣрѣ, же мѣючи онъ мененые кгрунта, наданые ему з ласки его царскаго пресвѣтлаго величества за вѣрныя его службы и в нагорожене оставленныхъ имъ на полской Украины своихъ шляхетскихъ маєтностей, давалъ изъ того млина часть розмѣровыхъ приходовъ до города Сѣвска, з той причини, же тая гребелка прилегла до берега великороссійскаго, а другую зась часть тыхъ розмѣровихъ приходовъ до Скарбу Войскового уищаль, потомъ того взглядомъ самого его царскаго пресвѣтлаго величества зоставал цале в пожитковани мененнихъ розмѣровыхъ приходовъ и всѣхъ отъ его царскаго пресвѣтлаго величества жалованныхъ кгрунтовъ, а панъ сотникъ глуховскій, полегая слушныя и умоцованіе привилеи, великіми кривдами чинить ему, пану Афанасію Григорьевичу, въ спокойномъ тихъ кгрунтовъ уживанню перешкоду. Мы теди, енералній судья и наказній гетманъ, прихилиючись до воли его царскаго пресвѣтлаго величества и стосуючися до рейментарскихъ ясне вельможнаго его милости пана гетмана унѣверсаловъ, ненарушне, якъ тие розмѣровые приходи, такъ и мененный его пана Афанасія кгрунтъ, цале при немъ Афанасію Григорьевичу заховуемъ, вѣдаючи теди о таковой респекціи нашей, аби ниhto ему, пану Афанасію Григорьевичу, якъ въ пожиткованію помененыхъ розмѣровихъ приходовъ, такъ и всего его шляхетского кгрунту, жадной кривды и найменшой перешкоды чинити не важився. Повагою сего унѣверсалу пилно варуемъ и ствержаемъ, люде зась тяглие, в помененномъ кгрунтѣ осѣлие, аби ему жъ, пану Афанасію

^а В тексті копії написано “замостя”.

Григорьевичу, належитое послушенство отдавали и повиновалися, тутъ же сурово п[р]иказуемъ.

Данъ въ Батуригъ, маія 17, року 1689.

Зъвишеименованный судія войсковий енералній, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18671. – Арк. 1-5. Копія.

№ 7

*1707, січня 13. Батурин –
Лист реєнта Військової канцелярії Пилипа Орлика
дівцицькому сотникові з передачею наказу гетьмана
залучити підданих Чернігівсько-Єлецкого монастиря
з села Авдієвки на допомогу містечку
Салтиковій Дівиці*

Мцѣ пане сотнику дѣвицкий, мой велце мцѣ пане и брате.

Поневаж висоце в Богу превелебний его милость отецъ архимандрить елецкий чернѣговский, поступуючи противно волѣ и указу ясневелможного добродѣя, не допускает з села своего монастирского Овдѣвки чинити до мѣстечка Девици помочи, теды ясневелможний добродѣй через мене, слугу своего, приказует в. милости пану, аби ваша милость, милостивий панъ, розказалъ жителей овдиевских, подданих монастира Елецкого Чернѣговского заграбыти, а онъ висоце в Богу превелебний отецъ архимандрить хочай бы имѣлъ удатися за тое до ясневелможного добродѣя, то нѣчого помисльного по желанію своемъ не исправитъ, тое в. милости, милостивому пану, прикладаю и зосилаю.

З Батурина, януарія 13. Року 1707.

В. милости, милостивому пану, всего добра зичливий приятель и рад служити, Филипъ Орликъ, реєнтъ канцелярії Войска Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 214. – Арк. 1 зв.-2. Копія

^а Перед підписом зазначено “подлинной подписаль”, після підпису написано “Архив Черн. Дв. Деп. Зібр. Справа о шляхетстві роду Апа[на]сенків. № 1168. Аркуш 23”.

II. Старшина Війська Запорозького Низового (Запорозької Січі)

№ 8

1677, вересня 12. Кодак – Універсал кодацького полковника Андрія Домонтовича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на використання Романківського уступу

Андрей Домонтович, полковникъ его прес: цар: вел: Вой: Запор: кодацкий зо всѣмъ товариством.

До вѣдомости доносим сим нашим писаніем, кому о том буде потрібно вѣдати, ижъ мы, мѣючи с Коша *от* пана кошового и всего товариства Вой: прес: цар: вел: Запор: наданий уступъ Романковский, зо всѣми приналежными тонями, иле що приналежит до Романкова, надаемъ до обители святой монастиря Мгарского⁵, для половления рыбъ и ку пожитку своего и нам, як било пред часи за отца Палладія Крутого, которій господарем зоставал, що на обытел, а що на Войско приналежно, абы при Войску зоставало, так и тепер позволяем новозосланного отца Евфимія з монастиря Мгарского *от* усей братіи на оное мѣсце Романковъ, абы господарем зоставал и справовал так, як отецъ Палладий, которому сіе писаня наше подаем, абы жаденъ рыбалка, так з великим посудом, яко и з малим не важился в уступѣ Романковском, такъ и в тоняхъ приналежных, без вѣдома отца Евфимія ловити, або перешкоду чинити у тонях, а ежели бы хто мѣл спречнимъ бит нашему писаню, такового позволяем, звязавши, и нам на Кодакъ одсилат. Мы будем знат якое караня од насъ отримают, на що для лѣпшой вѣри сіе писаня при печати нашей войсковой отцу Евфимию подаемъ.

Писанъ в Кодаку. Року 1677, месяца септеврия, дня 12.

А окромѣшне Терешку Мелниченку приказуемъ именем войсковим, абы ся жадною мѣрою не втручалъ до пасѣки и перешкоди чинилъ, которая юж надана на обытел святую.

Звишменованный полковникъ с товариствомъ, рукою власною⁶.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 76-76 зв. Копія, має назву “Лист пана Андрея Домонтовича, полковника кодацкого, в котором надаєть станъ Романковский и жеби нѣхто не важился риби ловити в уступах Романковскихъ заказуєть”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 88-89. Копія.

⁶ Перед підписом зазначено “в подлинномъ таково подписъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

*1680, жовтня 4. З Коша –
Універсал кошового отамана Григорія Івановича
із старшиною Війська Запорозького Низового
про передачу січової церкви Покрови Пресвятої
Богородиці та Запорозької парафії загалом у відання
ченців Київського Межигірського монастиря*

Григорей Іванович⁶, атаманъ на тот час кошовый, Григорей Мелченко, судья кошовый, Леонтій Константиновичъ, писарь, Матвѣи Цесарскій, асаул, и мы вси атаманя всѣхъ куреніовъ на имя: Васил Олисенко, атаманъ куреня Крилувского, Яков, атаман куреня Гіріївского, Иванъ Стягаило, [атаман] куреня Куреневского, Павло, атаман куреня Конеловского, яко и вся атаманя куренная, в томъ року идучомъ, ниже описаномъ, такъ и все товариство куренное и Низовое Войско царского ихъ пресвѣтлаго величества Запорозкое.

Ознаймуем симъ писаніемъ нашимъ теперъ и на потомные незамѣронные часы, ижъ намъ, всему Войску Запорозкому, били чолом на писмѣ всему наши духовны отцове, честный господинъ отецъ Феодосій Васковскій, игумен межигорскій кievскій, зо всѣмъ соборомъ своимъ з братією своею, жебысмо онымъ на потомные часы и лѣта потвердили писанемъ нашимъ войсковымъ то, щобы теперъ и завше з ихъ монастиря общежителного Межигорского Кievского, а не з иншою якои обители святои священницы служили з монастиря присланныи Божія службы у Покровы Пресвятои Богородицы в церкви святои нашої Запоро[з]кои и вси духовныи sprawy, до спасенія воиску належачи, отправовали и духовными отцами товариству были, жебы парафѣя наша Запорозкая в держаню ихъ была. А такъ мы, все Войско, видячи презъ часъ немалый отцев межигорскихъ кievскихъ житіе иноческое пристойное общежителное и чинъ ихъ монастирскій похвалы годный, ку спасенію людемъ полѣзным, и привѣтныи и страннолюбивыи уважаючи оныхъ прислуги и немалыи у Войску нашомъ и в церкви святои нашої, и видячи церковный порядокъ у святои Покровы статечныйѣ, и отправу в ней службъ Божіихъ по монастирску, и з того всего тѣшачыся. Теды мы, Войско, все едностайне, нарадившися з собою, добре тую челобитную отцовъ выжей помененыхъ приняли, есмо и до скарбниці войскової сховали, а на ихъ желаніе позволилисмо тое, абы церковь святои Покровы наша Запорозкая и вся парафія при нихъ завше была, жебы на потомные часы завше неотменно з монастиря Межигорскаго общежителного Кievского при святои Покровѣ священнодѣйствовали, а Войску Запорозкому богомолцами и отцами духовными были. Тое еднакъ собѣ варуемо, абы з монастиря на тое святое дѣло присылано людей способныхъ статечныхъ священниковъ двоухъ, діакона и уставника, которое то наше зезволенье войсковое, согласное симъ нашимъ войсковымъ писаньемъ, при печати войскової ствержаемъ теперъ и на потомные часы, и хочемо и просимо, абы тоєи воли нашої войскової, которая за волею Божією сталася, у сего постановленя нихто

теперь и на потомные часы не касовал и не *отмѣнялъ*, жебы войсковое слово, звлаща непротивное воли Божой, овшемъ славу Божую помножающее, было *завше* поважно, статечно и як скала неподвижно.

Дѣялося на Коши Войска Запорозкаго Низового, року 1680го, октоврїя четвертого дня.

Звышмененный кошовый и судя зо всѣмъ товариствомъ Запорозкимъ и Низовымъ подписуемся.

Універсал має заголовок: От Войска Запорозкаго записъ, даный монастыреви Межигорскому вѣчисто парахию держати Запорозкую.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27704. – Арк. 79-80. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 15549 (88). Регест.

№ 10

*1684, червня 18. –
Оборонний універсал
кошового отамана Григорія Івановича Лубенському
Мгарському монастиреві на захист прав монастиря
біля річки Самари*

Григорій Іванович, атаман кошовий Войскъ их царского прес: вел: Запорозкаго Низового.

До вѣдомости доносим унѣверсалом нашим кождому, кому о том вѣдати потреба, меновите людям ватажнимъ, которіе простуют до Рогу з Дону, з Тору и городовъ оукраиннихъ през Самар на сей бокъ Днепра, ижъ дойшло насъ знати у Войску Запорозком, же такіе люди кривду чинят честному отцу Палладію монастира Мгарского, в борошнах, рибяхъ и в іншихъ рѣчах, которих имъ неналежит чинити, теди варуемъ сим нашимъ оунѣверсаломъ кождому, абы дали покой и жаднихъ кривдъ не чинили, под неласкою нашею войсковою на непослушного караня войскового. Зачим даем сей унѣверсаль для оборони до рукъ отцу Палладію Крутому.

Іюня 18, 1684 року.

Звишьменованный атаман кошовий з Войском Запорозкимъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 76 зв. Копія, має назву “унѣверсаль Григорія Івановича оборонний на станъ Романковскій, отамана кошового”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 90. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”.

*1688, квітня 12. Біля гирла Самари –
Оборонний універсал самарського полковника
(військової Сівери) Матвія Каляненка
Лубенському Мгарському монастиреві
на Самарський стан*

Року 1688 місяця априля 12 дня.

Я, Матвей Калянненко з ласки найвишшого Бога и их пресвѣтлых монарховъ великих государей и позволенемъ атамана Войска Запорозкого кошового и всего товариства, будучи *от* Войска Запор: в Самарѣ постановлений.

Тилко властю Войска Запор: и пана атамана кошового и всего товариства приказъ таковий чиню и приказую, жебы, яко здавна было надано *священн*: іеромонаху Палладію в Самарѣ наданніе *от* Войска Запорозкого тонѣ, котріє приналежни до невода, од устя Самари до самой Килчини⁷. Теди я од Войска Запор: посланий, и *от* всего товариства, Матфей, полковникъ Сѣвери войскової самарский, приказую, жебы жаденъ, яко нашъ товаришъ, з Самари, тай теж и з Кодаку, жадной перепони и кривди в рыбном ловленю у *звишменованних* тонях законником *монастира* Мгарского Лубенского на стану з ласки войскової, в Самарѣ застаючим, од Войска Запорозкого оним порученом, жадной перепони и кривди в рыбной здобичи не важилися чинити, а если бы хто, през *сей мой лист* данний, посланнимъ *от* обывтели с: Спаса важился кривду и перешкоду чинити, теди таковий караня войскового не *уйдет* и на такового *пред* Войскомъ Запорозким и атаманом кошовим буду я скаргу прекладати. На що даю сіе писмо з *потверженемъ* Войска Запорозкого и всего товариства Войска Запор: самарского.

Дѣялося на устю Самари. Року и дня вишейнаписанного.

Звишменованний атаманъ Войска Запорозкого сѣверский з товариством⁸.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 77-77 зв. Копія, має назву “Матвѣя Каляненка полковника самарского листъ оборонний на станъ Самарский, взявши од устя Самари до самой Килчини”.

ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Ч.1. – Арк. 93. Копія.

⁸ Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1688, липня 8. З Коша –
Оборонний універсал
кошового отамана Філона Лихопоя
Лубенському Мгарському монастиреві
на Самарський стан*

Хвилонъ Лихопой^а, атаман кошовий Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого Низового з товариством.

Доброго здоровя узычивши милостям вашим и вшеляких радостних потѣхъ, не иначе, яко сами собѣ, а при той нашой зичливости нехай вам будет вѣдомо братіи нашой милой, ижъ законники монастира Мгарского Лубенского, которіи зостають на стану Самарском на мѣсцу отца Палладія Крутого, брата своего, за вѣдомом и позволеніємъ нашим войсковим, которіи то законники били челом нам всему Войску Запорозкому Низовому в посполитой радѣ нашой, на товариство фортеціи нашой войскової Кодацкой, и на товариство самарское, а именно на самого Севрука, которое то товариство, неуважніи голови, при препомнѣйших боязнъ Бозкую и карност срогую войсковую, чинят кривду и перешкоду в половю рыбы, и самих зневажают, зачим тепер мы, Войско Запорозкое Низовое, даемо им сей нашъ унѣверсаль с притисненемъ печати нашой войскової, задля лѣпшой моци и потверженя варуючи тое сим нашим унѣверсалом и приказуючи тое и грозячи срокгою карностію нашею войсковою, вам пану полковнику кодацкому и всему товариству, знайдуючомуся на фортеціи нашой войскової Кодацкой, такъ и отаману самарскому за всѣмъ товариствомъ таковий приказъ нашъ войсковий, абысте вы якъ старший, такъ [и] менший, ни в чомъ сим законником на стану том жадной кривди и долегливости не чинили и самих ихъ не зневажали, под срокгим каранем войсковым, а оніи законники повинни будут зоставати там на том стану Самарском, на давніом звичаю и постановленю, якъ зоставал брат ихъ небощикъ Палладий Крутий, а васъ и повторе и подесеате упоминаемъ и приказуемъ, абысте кривди имъ и перешкоди жадной не чинили, а при том вам зостаемо.

З Коша, іюля 8, 1688 року.

Звишьменованный атаманъ кошовий з товариствомъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 78 зв.-79. Копія, має назву “потвердителний унѣверсаль Хвилона Лихопоя, отамана кошового, на станъ Самарскій”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 97. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 154-155.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войскової”.

№ 13

1688, вересня 19. Кодак – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Тарамського

Мы, Іванъ Лобко, полковникъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого кодацкий зо всѣм товариствомъ, вѣдомо чиним сим нашим писмомъ, ижъ з обради всего товариства, пустилисмо Тарамское и що приналежит до ней, на обитель всемилостиваго Спаса Мгарскую Лубенскую, теди варуемъ, жеби им чернцям нѣхто не важился перепоны чинити, такъ з нашего товариства кодацького, такъ тежъ и городовых, а мѣл бы хто вторженемъ шкоду чинити, теди за донесенемъ скарги, такихих сурово карат обѣцуюмъ.

Писано в Кодацѣ, 1688, септеврїя 19.

Іванъ Лобко, полковникъ тотже що и вишчий^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 76 зв.-77. Копія, має назву “лист Івана Лобка, полковника кодацького, в котором надаєт Таранское и що приналежит до ней”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 91. Копія.

№ 14

Після 1688, березня 2. Кодак – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Романківського стану

Іванъ Лобко, полковник Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого кодацкий.

Якосмо надали в осени писмо на Романковъ, жебы оный стан Романковъ монастиреви Лубенскому зоставал, такъ и тепер даемо сіє писмо, жебы оніє чернцы лубенскіє в том стану уживали, якъ и небощикъ отецъ Палладий Крутий, а жебы жадной перепоны нихто не чиниль, якъ чуемъ, жебы Імакава жадною мѣрою в оний станъ вторгнення не мѣль и не важился, а мѣли бысмо дознати укривжоних чернцовъ, теди всю постант неводную тратит, тое приказавше, всѣмъ доброго здоровья зычим.

Писано в Кодацѣ, марта 2.

Звишменованний полковникъ кодацкий з товариством^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 77. Копія, має назву “того жъ Івана Лобка, полковника кодацького, потвердителний на станъ Романковский”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 92. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

1694, травень. –

**Універсал кошового отамана Семена Рубана
із старшиною Війська Запорозького Низового
до жителів Полтави про передачу Андрію Севруку
повноважень для розгляду справ
про самовільний випас худоби
на запорозьких землях**

Мы, власт славного Войска Запорозкого Низового, Семень Рубан⁹ атаман кошовый, Андрей судя, Созонтъ Грабовский¹⁰ писар, Петро Яременко асаулъ, под ихъ царского пресвѣтлого величества обладателною рукою и всесилною найдуючися, извѣстно подаем з атаманами курѣнными и со всѣмъ, так старшим, яко і меншим, товариством нашим, всѣмъ обще, кому о семъ вѣдати будет належно. Иж мы, соизволившись, дали в завѣдованне Андрѣю Севруковы власть, що ваши жители полтавские насилно на войсковие пуци находили з своими худобами, и теперешнего часу Войско изволило, жеб тое все было вибито, и до Коша отсилат, і мы тое по указу войсковом теперешнего часу вибыле, и до вас у Полтаву посилаем и ознаймуем презъ сие писмо, же ваши жители глупство починают, у Кошу не одвѣчаючи, своим напихом идуть и тепер нехай на Войску Запорозком отшукое, хто будетъ шкодовати на чомъ. О тое в[ашей] милости ознаймивши, Господу Богу поручаемъ.

Вам всего добра зичливий приятел, полковник севруцкий Стародуб^а.

Документу передує назва: Листъ писаний от севруцкого полковника Стародуба в Полтаву, переписан слово в слово при пану Івану Насвѣту, на мѣсцу панском зостаючому, пану Петру Буцкому суди полковому, Микитѣ Михайленку атаману городовому полтавскому, при битности п. Івана Красноперича, которим тот лист и презентован, який в собѣ такся маеть.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк. 51-51 зв. Копія, дата відсутня, документ внесено в Полтавську актову книгу між актами від 13 квітня та 30 травня 1694 року.

^а Так у тексті, хоч і виходить, що звернення січової старшини до жителів Полтави Стародуб підписав окремо від свого імені.

III. Полковники та сотники

1. Київський полк

№ 16

*1656, серпня 8. Київ –
Універсал київського полковника
Павла Хмельницького
про підтвердження прав Київського Пустинного
Микільського монастиря на село Павловичі*

Павел Іванович Хмелницкій, полковник Войска его цар: велич: Запорозкого кїевскій.

Ознаймую тым писанем моим, кому одно колвек показано будет: ижъ приходил до мене велебный в Богу отецъ намѣсник [монастиря] святого Николы Пустынного Кїевского, именем всей братїи, того ж монастиря Пустынного, просячи абы село Павловичи, в повѣте Кїевском лежачое, за Чернобилем, которое здавна на тот монастирь наданое было, жебы зо всѣми пожитками [и з даню медовою потвержене было, и унѣверсаль]^а, од его мил: пана гетмана данній, показовал. Прето и я, прихилияючись до унѣверсалу его мил: пана гетмана, добродѣя моего, село Павловичи зо всіми пожитками и з даню медовою, ничого на себе не зоставуючи, монастиреви святого Николы Пустынного Кїевского и всей братїи, в нем зостаючим, до уживаня подалем и подаю, и тым писанем моим варую, иж отцем николским жаден з козаковъ в заживаню пожитковъ найменшое перешкоды чинит не мають и мати не будут. На што для болшое вѣри и певносьти тот мой лист с печатю и с подписом руки моеї даю.

Дѣялось в Кїевѣ, дня 8 августа, рок 1656.

Павел Іванович Хмелницкій, полковник Войска его цар: велич: Запорозкого кїевскій.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 17 зв.-18. Копія, має назву “Лист потвержателный унѣверсал гетманскій на село Павловичи отцем николским”.

^а Очевидно при копіюванні було втрачено рядок тексту, відновлюється за змістом.

№ 17

*1660, серпня 1. Серединка –
Дозвіл серединського намісника,
слуги кийвського полковника Василя Дворецького,
Ігната Крїпицького зайняти греблю і поставити млин
мірошникові Василю Шишові, з наданням йому острова,
сіножаті та огороду*

Признаю тым моим писанемь, кому того потреба вѣдат, тепер и на потомнии часы, іжъ до далшої декларації пана моего, велможнаго его милости пана Василя Дворецького полковника киевского, на грунтах его власных позволилем Васкови Шишови, млынару, греблю займат и млын ставит на рѣтци, названои Жидовци, вышше Копачовки, нѣкому нѣ в чомъ не на перешкоду, до которого млынка, в томже мѣсцы, придалем ему островъ, сѣножати на пятьдесят воз, и огород з рушами полными, на томже островѣ лежачий, за рѣчкою Жидовкою, которого спокойне мает заживати у маетности пана моего милостивого, жаден ему с подданных и козаковъ жадного пренагабаня не мают чинити, подъ закладомъ вины талярей тридцат на его милость пана моего велможнаго вышменованнаго, [на] що для лѣпшой вѣры и певности при печати с подписом руки моеи даю ему признае свое.

У Серединци, августа 1, рок 1660.

Ігнат Крѣпицкий, слуга его мил: п: полковника киевского, намісник серединский.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1. Оригінал.

№ 18

*1674, квітня 7. Київ –
Універсал кийвського полковника Костянтина Солонини
про надання Кийвському Братському монастиреві
показаницини в Моровську та поколіщини
з млинів кудинівських мельників*

Константий Дмитрієвичь Солонина, полковникъ Войска его царскаго величества Запорозскаго кийвскій.

Ознаймуемъ тым писанѣмъ моимъ всѣмъ вьобецъ и каждому зособна, кому о томъ вѣдати надлежит, особливе войтовѣ моровскому и всѣмъ гражданамъ, такъже мельникомъ кудиновскимъ: іжъ, заповѣдаючи виразний его милости пана гетьмана Войска его царскаго пресвѣтлого величества универсаль монастирови Братскому^a Кіевскому, наданнымъ на мѣстечко Моровскъ¹¹ зо всѣми принадлежностьюми и

^a У публікації відтворено перекручення з копії – “градскому”.

приходами, властію старшинства моего въ полку моемъ Кіевскомъ приказую тожде войтови моровскому и всѣмъ мѣщаномъ, которые казаны маєте и горилку на нихъ курите, абисьте ведлугъ звичаю отда[ва]ли показанщину велебнымъ отцомъ братскимъ безъ жадного прекословія и противленія, такъже вамъ мелникомъ кудиновскимъ, належачимъ до монастира Братскаго, росказую, абисьте съ своихъ млиновъ отъ кожного каменя звичайную отда[ва]ли поколюсщину тимъ отцомъ братскимъ кіевскимъ, яко богомольцомъ нашимъ и строителямъ школъ кіевскихъ, на що для лѣпшой крѣпости при печати моеи руку мою власную подписую.

Писанъ въ Кіевѣ, року 1674, мѣсяца апреля 7 дня.

Звишь менованный полковникъ кіевскій, рукою^а.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1913. – Вып. X. – Модзалевскій В. Л. Матеріалы и заметки. – С. 174-175.

№ 19

*1691, травня 4. Козелець –
Універсал київського полковника
Константія Мокієвського про підтвердження
Лаврїна Антоновича Лихолїтка носївським сотником*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозскаго кіевскій полковникъ Константій Мокіевскій.

Пану атаману городовому носовскому, атаманѣ сѣлской и курѣнной сотнѣ Носовское и всему старшому и меншому товариству, доброго от Бога зичачи здоровья, симъ нашімъ ознаймуемъ писанемъ, же поневажъ вседѣйствующаго Бога изволеніемъ и милостію оного ясне велможного рейментара его милосты пана гетмана, добродѣя нашего, ласкою и любовію, зъгодною всего старшого и меншого товариства елекцїею обранъ естемъ на урядъ полковництва кіевского, теда приналежно намъ есть всякіе, яко господареви в полку, чиниты порядки и утверждаты старшину, яко жъ симъ нашімъ унѣверсалнімъ писанемъ пана Лаврѣна Антоновича (Лѣхолѣтка)^б на урядѣ сотніства носовского потвержаемъ, пилно жадаючи и приказуючи, абисте, яко передъ тимъ, такъ и теперь зъвыкное ему, сотниковы, отдавали безъ прекословія послушаніе и пошановане, повторе о тое вамъ приказавшы, жичимъ доброго здоровья.

С Козелца, мая 4. Року 1691.

Зъвышь іменованной полковникъ кіевской, рукою^а.

Нижче зазначено: Арх Черн. Дв. Деп. Собр. Д. № 773, л. 8. Копія 1780-хъ годовъ, засвидѣтелствованная.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27664. Копія.

^а Наприкінці зазначено “М[ѣсто] П[ечати].

^б Вставка в тексті, очевидно В. Модзалевського.

^а Перед підписом зазначено “на подлїнномъ тако”, після підпису написано “М. П.”.

№ 20

*1696, лютого 20. Козелець –
Універсал кийського полковника
Константія Мокієвського про дозвіл хорунжому
Кийського полку Сергію Солонині
побудувати млин в селі Літках*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозскаго полковникъ кийскій Константиній Мокієвскій.

Всѣмъ сполне, такъ на власти жь, яко и подвластнимъ, жичливымъ моимъ приятелемъ, а меновите атамановѣ села Лѣтокъ съ товариствомъ и войтовѣ тамошнему зъ громадою, при офированю приязни моей, вѣдати подаю, ижъ подлугъ власти полковничей и волѣ моей доброй позволилемъ пану Сергию Солонинѣ¹², хоружому полку моего, мѣти млинъ въ селѣ его Лѣткахъ на рѣцѣ Любичѣ, ново в первый раз мѣючи[й] тамъ быты, которой волѣ моей желаю, абы ниhto в томъ вѣчне не былъ спречнимъ и не турбоваль пана Сергія Солонину доживотне въ постановленіи млина и въ заживаню добръ, зъ оногo мѣючихъ быты, о чимъ предложивши, покорно зъ приязню моею отзивуюся.

Зъ Козелця, дата февраля 20 дня, року 1696.

Всѣмъ жичливымъ приятелемъ моимъ всего добраго искатель, вышъписанный полковникъ^а.

Нижче зазначено: Изъ бумагъ Владиміра Конст. Солонины; съ копіи, писанной въ 1817 г. Ильєю Ив. Солониною, его дѣдом, 1908.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27563. – Арк. 25. Копія.

№ 21

*1697, січня 26. Козелець –
Універсал кийського полковника
Константія Мокієвського про підтвердження прав
олишівського сотника Леонтія Шрамченка
на куплений млин, на річці Острі, на Киселівській греблі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого, кийскій полковникъ Константиній Мокієвскій.

Вѣдомо чинимъ сымъ нашимъ писанемъ всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ижъ, будучи у насъ панъ Леонтий Шрамченко, сотникъ олишевскій, презентовалъ намъ свою купчую, на клѣтку з двома заставъками, построенную на рѣцѣ Острѣ на греблѣ Киселювской, за сумму певнимъ числомъ купленную за

^а Перед підписом зазначено “подлѣнное подписано”, після підпису написано “М. П.”.

золотих п'ятсот у Потапа и Ільи Даниленковъ, а мелниковъ киселювських, зъ таким докладомъ, ежели бѣ еще кто мѣль на той же греблѣ кола поновляти и приваблювати, то и ему пану сотниковѣ олишевскому волно будет. Теди и ми тую ж его пана сотника купчую за подписомъ руки и з притисненемъ нашей полковой печати зътвержаючи, варуемъ, абы ему нѣхто в томъ жадной и найменшой не важился чинити перешкоды.

Писан в Козелцю, 26 генвара. Року 1697.

Звышъменованный полковникъ киевский, рукою.

На арк. 2 написано: Унѣверсаль полковника киевского, виданный на греблю Киселювскую.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50508. – Арк. 122. Оригінал. Печатка полковнича.

3. Лубенський полк

№ 22

Не раніше жовтня 1659 – не пізніше червня 1660. Лубни – Універсал лубенського полковника Якова Засядька про надання Лубенському Мгарському монастиреві двора з будинком в Лубнах

Я, Иаковъ Засядко¹³, полковникъ на тотъ часъ Войска его царского величества Запорозского лубенский.

Чиню вѣдомо, кому бы о томъ належало вѣдати, ижъ за сполною радою товариства, при мнѣ будучою, уваживши мы, ижъ тотъ пляцъ, нѣкому непенній и нѣкому незаведенній, але волне заставаеъ, теди видячи слушность и потребу пилную, и взявши на недостатокъ отцовъ монастыря нашего Мгарского Лубенского, подалисмо вѣчными часы превелебному господ[ину] отцу Виктору Загоровскому¹⁴, игумену того жъ монастыря Мгарского и братіи его, въ ринку о бокъ зъ одной стороны пана Ігната Вербицкого¹⁵, а зъ другой пана Василя Полонѣя лежачій, називаючійся Боровиковскій, а потимъ Колядинъ зосталъ былъ, которого передъ тимъ зъ будинкомъ, на немъ стоячимъ, антецессорове мои заживали, теди я, весполъ с товариствомъ, того пляцу мѣстцу сьвятому отдавши, на тотъ часъ каждому зъ обывателей лубенскихъ и товариства нашего приказую, абы жадной кривды и перешкоды, сполне его заживаючи, отцеве мгарскіе, ни отъ кого не поносили, на которомъ, яко на своемъ власномъ, волно имъ будетъ что схотять будувати, дати, даровати и продать кому хотя, на що для лѣпшой вѣри и певности даемъ тое писане наше съ подписомъ руки моеи и притисненемъ печати полковое, таюже и товаришовъ при мнѣ бившихъ на имя Стефанъ Шамьлинскій¹⁶, атаманъ городовій, Устїмъ Луценко, обозній на тотъ часъ полку Лубенского, Игнатъ Вербѣцкій.

Копія з актових книг, має такий початок і закінчення:

Выпись съ книгъ мѣскихъ ратуша лубенского, року 1660, мѣсяця іюня, 5 дня.

Передо мною Иваномъ Андриевичомъ, войтомъ лубенскимъ, и колежки моей Стефана Корчевского, Мирона Семеновича, Петра Котляра, бурмистровъ, и инихъ людяхъ добрихъ, ставши очевисто в Богу превелебній еромонахъ господинъ отецъ Викторъ Загоровскій, игумень монастыря Мгарского Лубенского, которій намъ майстрату мѣскому лубенскому показаль и подалъ писмо от его мил. пана Якова Засядка, пана полковника Войска его царск[ого] [велич]ества Зап[орожского] лубенского, на пляць Боровиковскій и Колядинскій оному в посессію и во вѣчное держанье обители святой Мгарской данное, которого ми вишъменованній врьдъ, читаючи и видячи, ижъ была рѣчь слушная, изволили принять и до книгъ мѣскихъ ратуша лубенского розказали пану писареву своему записатьъ, которій русскимъ писмомъ так ся в себѣ маеть:

У того запису печать полковая лубенская.

И мы вишъменованній врьдъ казали, ону справу принявши, до книгъ мѣскихъ ратуша лубенского записатьъ и есть записана, съ которихъ и сей экстрактъ под печатю мескою ратушною и съ подписомъ руки писаря нашего розказали видать.

Писанъ в ратушу лубенскомъ, року и дня звишъмененного.

Сава Григоріевичъ, писарь мѣскій лубенскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59213. – Арк. 122. Копія.

ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 48-49. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Архивные отрывки для истории Полтавской епархии. – 1887. – С. 70-71.

№ 23

*1670, грудня. Мгарський монастир –
Оборонний універсал
лубенського полковника Івана Сербина
Лубенському Мгарському монастиреві
на “джерело” (рибне місце) в Стриганці, під Хицями*

Іванъ Сербинъ¹⁷, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запороского лубенскій.

Пану намѣснику городискому, такъ теж паном сотниковѣ, атамановѣ и войтовѣ зо всѣмъ посполством тамошнимъ, по узиченю от Господа Бога доброго здоровья, ознаймаю, ижъ в Богу превелебній его милость господинъ отецъ игумень святія обители Мгарскія з братією своею презентовал мнѣ жалобу, же в. м[илости] у ихъ жерелѣ, названном в Стриганцѣ, под Хицями, которое имъ з давнихъ лѣтъ належачое, допустили сме своимъ горожаномъ чинити великую перешкоду. Зачим, постерегаючи я того, аби мнѣ за донесенемъ скарги, от ясне велможного его милости пана гетмана, за тую вашу своеволю не було за васъ наганы, по васъ мѣти хощу и пилно в. м[илостем] сурово приказую. Аби сте

в. м[илости], такъ своимъ горожаномъ, яко и селяномъ, в громаду созвавши, сурово заказали, жеби *от* сего часу, такъ козаки, яко и мѣщане, в томъ ихъ жерелѣ жадной найменшой не важилися чинити перешкоди, не тилко жеби мѣлися, кгда *будет* риба продихатис, до оной інтересовати, але аби не важилися и гостинца тамъ через тую рѣчку чинити. А кгда теперъ мѣли бисте, мимо розказане мое, важитися в томъ монастирском жерелѣ, якую колвекъ вчинити перешкоду, певне не тилко *тот* которого поймают *будет* в карцеру лубенскомъ зоставати, але и в. [милости], старшина, за неупинене, войсковою не увойдете, чого не зичу, карности, повторе в. *милостям* сурово приказавши, звиклюю маю препосылат зичливість.

Дат з монастира Мгарского, декав[рия], 1610^а.

Звишъименованій полковникъ лубенскій^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 24 зв.-25. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 14. Копія.

№ 24

1672, жовтня 25. Лубни.

*Універсал лубенського полковника Івана Сербина
про підтвердження прав
лубенського музичького цеху*

Іванъ Сербинъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанем, кождому кому о томъ будетъ вѣдати потреба, меновите сотниковѣ и атаману лубенскимъ, тутеж войтовѣ, лантвойтомъ майстрату лубенского, ижъ Стефанъ Есифовичъ, братъ старшій музичькій, зо всею братнею своею, показували намъ листъ, мѣючий от бывшего полковника лубенского, от небожчика Игната Вербицкого, уволенніи от вшеляких податокъ мѣских, при которомъ просили и насъ, абысмо оних обдаровали, зачимъ, знаючи и ми давній звичай в Войску Запорозком, же музики звлаца надъ всѣми учиненими старшими, которіе и повинности отримують належачіи, не на що іншое, зо всѣх ремесла такого найдуючихся, тилко на хвалу Бозкую визбирають, и для окраси церковное тимже своим коштом образы и корогви виставляють, свѣчи щоденніе в церквѣ мѣють, теди приказуемъ всей старшинѣ, а особливе п. войтовѣ нашему лубенскому, владзою нашего старшинства, абы имъ братѣи музичькой нѣ в чом нѣколи не важилися ништо турбовати, оцерклѣвавши шарварки, в подводи, в побори жадніе найменшіе посполитіе непритягали конечно, поневаж, якъ иніе старшіе, то ест панове

^а Рік в копії помилковий, імовірно мав бути 1670.

^б Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подписъ таков”, після підпису у колі написано “М. П.”.

полковники прежде мене будучіе, не чинили имъ в томъ утемеженія, такъ и я симъ моимъ ствержаю и варую писанием.

Дан в Лубнях, року 1672, місяця октоврія, дня 25.

Звишменованній полковникъ лубенскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57619. – Арк. 36. Копія.

№ 25

1674, січня 8. Лубни.

Універсал лубенського полковника

Івана Федоровича (Сербина)

про підтвердження прав

Івана Кулябки на млин в селі Олександрівці

Іван Федоровичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского лубенскій.

Всѣмъ вовець и каждому зособна, кому бы о томъ вѣдати надлежало, меновите пану сотниковѣ Войска его царского пресв. величества запор. лукомскому, атаманови городовому и войтови тамошнему, особливе дозорцамъ нашимъ и отъ боку нашего вшелякимъ высланимъ людемъ, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ, знаючи мы, и видячи здавна пана Івана Кулябку, значного мешканца лубенского, которій во всемъ есть мѣстцу всему вшелякихъ потрібнихъ рѣчахъ згадливій и нѣ в чемъ не закритий, и до того особливая его, такъ противко насъ общихъ людехъ, и всему мѣстцу явная щирость, теди зъ респекту нашего, хотячи его и въ далший часъ въ таковой же щирости при собѣ заховати, албо рачей и иншимъ таковимъ же и по насъ старшимъ, которіе также, увидѣвши такую щирость, могутъ отъ ласки своей не отдаляти, але овшемъ таковимъ же писмомъ подтвердити, а то, ведлугъ прозби пана Івана Кулябки, тотъ его млинъ зъ двома колами, в селѣ увѣ Олександровцѣ, купленній у священника оржицкого, нѣмъ тотъ урядъ на себѣ мѣтиму, увольняемо, позволяючи зъ него ему самому пожитокъ мѣти, варуючи тое, аби, такъ отъ старшины лукомское, и отъ дозорцовъ нашихъ, жадной нѣгди не было перешкоды и до того млина не втручались, повагою старшинства моего пилно, пилно и срого приказую, що аби не било, подлугъ волѣ наше, иначей.

Писанъ в Лубняхъ, року 1674, яннуарія 8 дня.

Звишьменованний полковникъ лубенскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53207. – Арк. 235. Копія, рукою О. М. Лазаревського.

^а Перед підписом зазначено “в подленномъ подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1676, грудня 11. Лохвиця –
Універсал лубенського полковника
Івана Федоровича (Сербина) про дозвіл
лохвицькому міщанинові Лук'янові Калику
побудувати додатковий млин на своїй греблі,
розташованій на річці Сулі в селі Скоробогатьках*

Іванъ Федоровичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лубенскій.

Пану сотникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лохвицькому, атаманови городовому, войтови и всему в той сотнѣ старшому и меншому войсковому товариству и посполитим людямъ, особливе паномъ Войскового Скарбу дозорчимъ, и от боку моего зосланимъ, заславши звиклое мое поздоровленіе, ознаймую симъ моимъ писаниемъ, поневажъ панъ Лукьянъ Каликъ, мешанинъ лохвицький, мѣючи в селѣ Скоробогатках, уезду Лохвицького, на рецѣ Сули своимъ коштомъ фундованую греблю, и ведлугъ позволения прошлихъ старшинъ побудованіе трохъ клѣтокъ млини, теди и четвертую клѣтку зъ чотирма колами на той же рецѣ Сулѣ и греблѣ в Скоробогаткахъ, оному ж пану Калику взглядомъ примноженія Скарбу войскового будовати и млинъ строити позволилисмо, которому то пану Калику, знаючи волю нашу, старшина и чернъ лохвицькая, яко и мешчане лохвицькие, абы в будованю тоей четвертой клетки з чотирма колами, жадной найменшой не были перепною, пилно и сурово приказую, а мѣль би хто надъ заказъ нашъ оному пану Калику в томъ фундованю млина з чотирма колами бити перепною, певне войсковою от насъ таковій не в войдет карности.

Данъ в Лохвицѣ, декабръ 11 д[ня], 1606 году^а.

Звишменованій полковникъ лубенскій^б.

Наприкінці зазначено: 1768 году, априля 2 д[ня] такову подлинную крѣпость принялъ и розписался абшитованный значковий полку Лубенского товаришь Василь Олшанскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51055. – Арк. 209. Копія.

^а Рік в копії помилковий, очевидно при перекладі в 1768 році, кириличної дати (ахои) з оригіналу на цифрову, в копії третій знак копіїст записав як нуль.

^б Перед підписом зазначено “на подлинной тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1687, вересня 27. Лубни.
Універсал лубенського полковника
Григорія Гамалії про підтвердження
за Лубенським Мгарським монастирем
грунтів на річці Сулі*

Григорій Гамалія, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенской.

Пану сотниковѣ лубенскому, атамановѣ городовому, войтовѣ з бурмистрами и посполитимъ в той сотнѣ людемъ ознаймуемъ. Поневажъ законники монастиря Мгарского, превелебній в Богу отецъ ігумень з братією, мѣть на свои кгрунта монастирскіе *от* прошлого гетмана и *от* антецессора нашего зешлого полковника оборону, же где *ест* ихъ грунта на рецѣ Сулѣ стоячіе, тамъ рибалки лубенскіе с каждымъ посудкомъ, такъ на самой Сулѣ рецѣ, яко и по озерахъ, риби ловити не повинни, меновите в низъ по Проезное, а у верхъ Сули по Поляну Кашину, поки монастирскіе кгрунта заходять, збороненно. Теди и ми, подлугъ тихъ унѣверсаловъ стосуючись, лубенской городской и сѣлской старшинѣ и чернѣ, а особливе рибалкамъ лубенскимъ, пилно приказуемъ, абы оніе рибалки лубенскіе мѣскіе и сѣлскіе на помянennomъ мѣсцу риби ловити с каждымъ посудкомъ рибалскимъ внизъ Сули по Проезное, а в верхъ Сули по Кашину Поляну, туди *отежати* и перешкоди чинити не важились, повторе пилне приказуемъ.

Данъ зъ Лубень, септев: 27, 1687.

Звышменованний полковникъ лубенский^а.

А тутже и на другомъ мѣсцу вишей греблѣ Лисогорской *от* устя Солоници¹⁸ до устя Булатцевого¹⁹, где *впадает* в Сулу, у ловленню риbf, абы не дѣялися перешкоди, симъ же *потвержаемъ* унѣверсаломъ.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. – Спр. 127. – Арк. 242-242 зв. Копія, має назву “Листъ *от* пана Григорія Гамалїи, полковника лубенского, в которомъ приказуемъ, даби нѣхто не важился, где сугъ монастира Мгарского кгрунта, тамъ би на рецѣ Сулѣ нѣхто не важился, внизъ по Проезное, а в верхъ Сули по Поляну Кашину”.

ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 197-198. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпис таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 28

**1688, травня 12. Пирятин –
Універсал лубенського полковника
Леонтія Свічки про підтвердження
за Лубенським Мгарським монастирем
озер біля річки Сули та рибних угідь на Сулі
від Поляни Кашиної до Проїзного
та від гирла Солониці до гирла Булатцевого**

Леонтій Свѣчка²⁰, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенской.

Пану сотниковѣ лубенскому, атамановѣ городовому, войтовѣ з бурмистрами и посполитимъ людемъ ознаймуемъ; поневажъ прежде насъ будши, панъ полковникъ Григорій Гамалѣя отцу игумену з братією законникамѣ монастиря Мгарского на Сулѣ, межи ихъ кгрунтами монастирскими коло Сули реки, озера до ловленя рибъ обвароваль, жебы нѣхто не важился всякимъ посудкомъ ловити и на самой рецѣ Сулѣ и в верху Сули, от поляни Кашиной, а внизъ по Проезное, у другомъ мѣску низше греблѣ Лисогорской от устя Солоницѣ до устя Булатцевого, где впадаеть в Сулу; и мы тоє имъ позволяемъ боронити, варуючи, жеби нѣхто ся тамъ не важиль всякимъ посудкомъ тамъ ловити риби, кромѣ за приказомъ отца игумена, аби такъ било приказуемъ.

З Ператина²¹, мая 12, 1688.

Звышменованний полковникъ лубенский*.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 242 зв.-243. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 199. Копія.

№ 29

**1688, липня 21. –
Наказ лубенського полковника Леонтія Свічки
роменським отаманові і війту про передачу
посполитих села Оксютинців згідно волі гетьмана
в послушенство Никифорові Синдоровському
та непритягнення їх до міських повинностей**

Мой ласкавий приятелю, п. атамане городовий роменский и п. войте тамошний.

На том есть виразная воля самого ясневелможного добродея п. гетмана, иж в селе Оксютинцах посполитие люде уезду вашего Роменского, жебы на сей

* Після підпису у колі написано "мѣсто печати".

указ голдовали п. Ник. Синдоровському, яко тепер прислушни будучи к его домовце, абы сена косили, и если пашня пожата, жебы извожена была, и дров если потребоватимет, з его ж леса нарубавши, ку домовце привозили, жадаем и приказуем, а он, п. Синдор[ов]ский знатимет и сам, як з оними посполитими наданними ему людьми статечне поступовати, а оны тож звичайное послушенство отдавати во всем повинни, а сее письмо господине его отдайте, жебы в том селе оним всем посполитым людям осведчила для поверения, чего по вас всей старшине жадаем, жеби до города оксютинцов оних не в чем не притягали, а на том ласкою добродея его милости п. гетмана и нашею прикривши, ствержаем.

При том нашу зославши ласкавость, зостаем назавше вам всего добра зичливый Леонтий Свечка Войска ц. п. [в]. Запорожского, полковник лубенский.

21 июля, 1688 г.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 173. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 35. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Барвинский В. Крестьяне в Левобережной Украине в XVII-XVIII вв. – С. 291-292.

№ 30

***1688, липня 25. Табір на річці Самарі –
Універсал лубенського полковника
Леонтія Свічки про підтвердження прав
сенчанського сотника Леонтія Василевича
на село Юськівці***

Леонтий Свѣчка, полковникъ Войска ихъ [царского пресвѣтлого] величества Запорожского лубенский.

Ознаймуемъ [сим] универсалом нашим, кому того вѣдати подлежить, атаманови городовому сенчанскому, особливо атаманови [села] Юсковец, ижъ презентоваль нам Леонтій Василевич²², [...] сотник сенчанский, писма от бывших полковников [...] на село Юсковци данные, теды и мы взглядом респ[ектов]яных полковников тое село ему, пану Леонтію Василевичу, [и] тяглых людей посполитых в селе том, на wsparте домовки его надаем, которое то посполство в селѣ Юсковцах найдуючеся, абы и на сей час сена вкосили, погромадили и попрятали, як надлежит, и во всем належную повинность и вшелякое послушенство оному выражали, о чом обявивши волю нашу, поручаем вас Богу.

Дан в таборѣ на Самарѣ, июля 25 дня, року 1688.

Звышменованный полковник лубенский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59214. – Арк. 43. Копія, зроблена О. Лазаревським з пошкодженого документа.

*1690, січня 13. Лохвиця –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свѣчки
про затвердження угоди між комонним полковником
Ілляшем Новицьким та лучанськими
і ломацькими мельниками про встановлення
рівня води на Ломацькій греблі*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковник лубенський Леонтий Назарович Свѣчка.

Ознаймуемъ сим нашим кому о том вѣдати в кожного суду и права будет показано писаня, ижъ на сей час бувши ми в Лохвици з особами полковими и з сотниками, повернувши з Батурина ку домови, где презентовал нам его милости пан Іелияшъ Новицький, полковникъ комонний, писмо на згоду, принятое от мелниковъ лучанских и ломачинских при старшинѣ сенецкой и при висланнихъ от нас атамана лубенского и писара и инних мелниках многих, яко обширнѣй у поданомъ першом писмѣ виражае о розмѣреню води и опущенем на греблѣ Ломацкой скрѣнѣ, на що стала промежъ паном полковником и мененними мелниками о том завод их померкованая угода цѣле, жебы болшъ юж в том себѣ не смѣли спреки и подтопъ водний, и на чом стала мѣра, такъ повинни и в потомност ненарушне собѣ на тотъ час зосланихъ из старшини лубенское и враду тож сеньчаньского моцно себѣ укрѣпити и под печатю майстратовою лубенською. Ми теж, полковникъ, вчитавши оное писмо и вирозумѣвши быти во всем слушне, похваляем и в ново сим нашим унѣверсаломъ при печати полковой ствержаем, абы тая ихъ доброволная угода, взявши свой слушний skutokъ, вѣчне трвала, варуем и на взрушителя права, где ся покажетъ и отзовется, теди на такового заруки покъладаемъ талярей сто до шкатули войсковою неотпустне.

Дѣялося в Лохвицѣ, од створенія свѣта 7198 года, а от Рождества Христова 1690, генваря 13 дня.

Звишьменованный полковникъ лубенский.

ЦДІАК України. – Ф. 1528. – Оп. 1 – Спр. 2. Копія в актовій книзі Лохвиці, має назву “Зезнане доброволного постановлення и обварованя на взрушителя данин”.

№ 32

*1690, березня 4. Пирятин –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки
про підтвердження дозволу оржицького уряду
оржицькому священникові Василю Семперу
побудувати млин, зробити при ньому став
та набувати з них усі прибутки*

Іх царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковник лубенский Леонтий Назарович Свѣчка.

Ознаймуемъ сим нашим писаннем, тако старшине, яко и черни, в сотни Лукомской знайдуючимся, особливе мелникам гребли Горошинской, ижъ презентовалъ нам письмо отец Василий Семпер, священник оржицкий, на вѣкуистую згуду, колко кому имѣеть бити ставидель, з ураду оржицкого виданное, в яком писме вираженно, жеби отец Василий, оставивши при клѣтци, стоячей от Горошина, на скрине старой двѣ ставидлѣ своихъ, ново строил клѣтку на прурве от Мохнача, на той же греблѣ, и в ней пустилемъ за тии двѣ ставидла два каменя, а третее коло, за нагороду, счо он первый кошть свой и працю заложилъ, там же подано ему отцу Василю и валюшное четвертое [коло], теди, приймаючи ми тое письмо за слушное, варуем, аби ни хто не важился ему отцу Василию на той его прурве нѣякой чинити перепони, волно ему построити клѣтку или рибу ловити, албо якие колвек привлачати пожитки, а мѣл би хто на той прурве отцу Василию чинити якую кривду, таковий на нас полковника заплатить заруки талярей сто, а на урядъ лукомский сто золотихъ, неотпустне так декляруемъ.

Дан в Пирятинѣ, марта 4, року 1690.

Звишменованный полковник лубенский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51011. – Арк. 91. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 51014. – Арк. 99. Копія.

№ 33

*1690, грудня 26. Пирятин –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки
про дозвіл товаришу Сенчанської сотні
Василю Тройці отримувати всі прибутки
з побудованого ним млина на річці Сулиці*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского лубенский полковникъ Леонтий Свѣчка.

^а Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

Пану сотниковѣ сенчанскому и всей старшинѣ городской и кому колвекъ о томъ будетъ надлежаты потреба, при взиченню *от* Господа Бога доброго здоровья, сымъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ докладалъ намъ Василій Тройка, товаришъ сотнѣ Сенчанской, житель села Гапоновки, же мѣючи тепер новопостроенный млинь, объ одномъ колѣ вешнячокъ, на власномъ своемъ отъ многихъ лѣтъ держачи добромъ, подъ тымъ же селомъ Гапоновкою, перенявшы *от* Сулицѣ часть воды, никому не вчинилъ въ лѣсахъ и въ сѣножатяхъ и наименшой шкоды и кривды, бо черезъ лѣсъ перекопавши накомомъ пустилъ воду на лотокъ и съ него мѣеть собѣ одного кола мучного пожитокъ: теды мы, уваживши его таковую своимъ коштомъ вложенную працю и коштъ у власномъ его кгрунтѣ, а звлаща нѣкому зъ тамошныхъ обывателей не учинилъ подтопомъ въ гору, а внизъ уймою воды жадной перешкоды, позволяемъ оному вышѣреченному Василевы Тройцѣ въ той его завзятой працѣ и въ сооруженню объ одномъ колѣ мучномъ млина, спокойне владѣючи, користовати, не маючи жадной нѣ *от* кого зъ тамошной старшины и тыхъ обывателей и наименшой перепоны, але яко у власномъ своемъ добрѣ всѣмъ пожитковати ненарушне, що абы иначе не было, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ съ Ператина, декаб[ря] 26 дня, 1690 року.
Звышѣменованный полковникъ лубенскій^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57733 (IV). – Арк. 283 зв. Копія.

№ 34

*1692, січня 1. Пирятин –
Універсал лубенського полковника
Леонтія Свѣчки про заборону залучати підданих
Лубенського Мгарського монастиря, що живуть
біля монастирських Вовчанських млинів,
до виконання повинностей разом з жителями
села Вовчка на користь міста Лубни*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ лубенскій Леонтій Свѣчка.

Пану сотниковѣ лубенскому, атаманѣ городовому с товариствомъ и войтомъ с посполитими людми, а особливе атамановѣ вовчковскому, такъже с товариствомъ и войтомъ в томъ селѣ зо всѣми тамошними жителми, доносимъ вѣдати: ижъ в Богу пречестній господинъ его милость отецъ Ипатій Горбаческій, игумень монастиря общежителного Мгарского Лубенского з братиею своею смирено докладалъ намъ о томъ, же мѣючи свои власніе ку пожитковѣ обителѣ святой Мгарской у Вовчку млини, коштомъ и працею

^а Перед підписом зазначено “Въ подлѣнномъ подписано”, “М. П.”.

монастирскою построенніи, и при тихъ млинахъ, на власнихъ кгрунтахъ монастирскихъ, на плесцахъ жіючихъ людей, и поля ихъ пашучихъ, тих же христьян много ихъ есть в томъ кутку мешкаючих, опрочей *от* самага села Вовчка, тилко при млинахъ, якіе то кгрунта и в грамотѣ господарской есть, у вѣчное владѣніе имъ до обителѣ святой Спаской Мгарской заведено и укрѣплено с тими христіяни, а теперъ не *знатъ* зъ якихъ мѣрѣ, якобы атаманъ вовчковскій и войтъ того села, в томъ кутку при млинахъ жіючихъ людей, на грунтахъ монастирскихъ поселившихся, притягаеъ и прихилает до подачокъ городовихъ, аби сполне з ними *отбували*; чога имъ селянамъ вовчковскимъ, атаману и войту и неналежало бы до тихъ христьян монастирскихъ интересоватися, яко и неналежит. Зачимъ по всѣхъ властей, такъ городской старшини лубенской, и сѣлской вовчковской, жадаемъ и пилно приказуемъ, абысте жадною мѣрою до онихъ, якіе при тихъ млинахъ, на грунтахъ монастирскихъ мешкають люде, нѣ в чомъ не притягаючи до себе, дали во всемъ покой. Такъ мѣти хочимъ и подесеяте приказуемъ, ствердивши при печати нашой полковой и унѣверсаль нашъ на то, варуючи, видаемъ.

Данъ с Пер[атина], януарія 1 д[ня]. Року 1692.

Звишьменованній полковникъ лубенскій^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 293 зв.-294. Копія.

№ 35

*1693, квітня 23. Пирядин –
Універсал лубенського полковника
Леонтія Свѣчки про надання в послушенство
чигириндубровському сотникові
Яремі Ілляшенкові посполитих
в селі Гусиному*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ лубенскій Леонтій Свѣчка.

Пану атаманови городовому чигириндубровскому і войтови тамошнему, а особливе атаманови села Гусинного и каждому того вѣдати потребууючому, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ респектуючи мы на значные працѣ і прислуги в Войску Запорожскомъ пана Яремы Ілляшенка²³, сотника чигириндубравского, взглядомъ теды тих его працъ и вѣрных прислугъ, надаемъ оному в селѣ Гусинномъ людей посполитых в сотнѣ Чигириндубравской в послушание, которому теды пану сотникови абы люди того села посполитые по замыслу его в делахъ господарскихъ вшелякое без жадного противенства *отдавали* послушание, а непослушного и противного

^а Перед підписом зазначено "в подлинном тако", після підпису у колі написано "мѣсто печати".

волѣ нашої ему ж пререченному пану сотникови карати без фолкги позволяем.

Дан в Пирятине, року 1693, месяца апреля, 23 дня.
Звышменованный полковникъ лубенский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57745 (1). – Арк. 309. Копія.

№ 36

*1694, грудня 14. Пирятин –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свѣчки
про дозвіл Федору Ярмоленкові та Василисі Лутайці
побудувати другий млин на Кароваєвій
полковничій греблі, з розподілом прибутків
між ними і полковником навпіл*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ лубенский Леонтій Свѣчка.

Паном сотнику ператинскому, атамановы, войтовы, тамошним же, а особлыве людам в селѣ Короваях мешкаючым, и кому колвек бы о том вѣдати потребуячому, ознаймую сим писанием, иж на рѣцѣ Оржиця, под селом Короваями, на власной своей греблѣ, есмь перед сим позволилысмо были Федору Ярмоленку и небожчику Василю Лутаеви млын в двох колах построиты, так и тепер на донесене прозбы Федора Ярмоленка и по zostалой по мужу вдовы Василихи Лутайки позволяем ему и другой имѣни на тойже греблѣ вишпомянутой Короваевой млын о двох колах построиты и отбираты собѣ пожиткы, однакъ тое докладаем и варуемъ сым пысанем нашим, иж тие помененние особи, построивши тот млын другій, пожиткы брати мѣют з обох клѣток половынѣ, одну половину на себе, а другую на нас полковныка половину вселяких размѣров повинны будут даваты, а то для того, же на нашей власнымъ коштомъ построенной греблѣ тие млыны Федор Ермоленко и Василиха Лутайка з ласки нашої собѣ построили, тое варуючи, тим помененнымъ особамъ для крѣпости всякой видаем и сее пысмо наше з притиснением печати полковой, а по отбиранне з тих млынов всякихъ размѣровыхъ пожитковъ ни от кого теж кривды жадной оны собѣ не мѣють узнаваты.

Дан в Пыратинѣ, декемрия 14, 1694 року.
Вышменованній полковник лубенский^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58066. – Арк. 91. Копія.

^а Наприкінці зазначено “при том універсале оного полковника печат”.

^б Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 37

*1701, квітня 11. Костянтинів –
Універсал лубенського полковника
Дмитра Зеленського про підтвердження прав
чигриндубровського сотника Яреми Ілляшенка
на село Гусине*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого лубѣнскій полковник Дмитрѣи Зелѣнскій²⁴.

Кому колвекъ о том ведати потреба, старшинѣ полку нашего Лубѣнского, а меновите атаманови городовому чигриндубровскому со всеми тамошними людьми, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсалом, ижъ пань Ерема Илляшенко, сотник чигриндубровскій, презентовал намъ, якъ *от* нѣбощика пана Свѣчки, полковника лубѣнского уневерсал, даннѣи на селцѣ Гусиное, в уездѣ Чигриндубровскомъ, такъ и поважное ясне велможного добродѣя его милости пана гетмана показѣвал намъ подтверженія, на якое селце онъ же, мѣненнѣи пань сотник чигриндубровскій, просил и насъ, теди и ми, склоняючися до того жъ поважного рейментарского подт[в]ерженія, на прошение пана сотника выдаемъ сей уневерсал, позволилисмо однакъ до ласки ясне велможного добродея его милости пана гетмана і войсковою в томъ селцѣ людми посполитѣми владѣти.

Данъ в Костантиновѣ, апреля 11. Року 1701.

Звышъмѣнованнѣи полковникъ лубѣнскій^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57746. – Арк. 310 зв. Копія.

№ 37а

*1708, жовтня 1. Козар –
Універсал лубенського полковника
Дмитра Зеленського про надання значному військовому
товаришеві Петру Кулябці війського лісу*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозького лубенскій полковникъ Димитрїи Зеленскій.

Вамъ, пану сотниковѣ лукомскому, атамановѣ городовому и всей атаманѣ сѣлской зо всѣмъ тоей сотнѣ товариству, и войтомъ зо всѣми посполитими людми и всѣмъ, кому би колвекъ о семъ теперъ и на потомъ вѣдати належало, ознаймуемъ: ижъ пань Петро Кулябка, значний товаришь войсковий, мѣючи свою власную в селѣ Александровцѣ на реци Слѣпоруде греблю, прекладаль намъ, же оная людскими жителей того жъ села Александровки хворостами завше

^а Наприкінці зазначено “при том ево полковничая печать”.

из давних часовъ гатится, а теперъ просил нас, жеби ему пану Петру Кулябцѣ для полегкости людямъ, помянутого села жителемъ, на гаченя тоей греблѣ часть войскового лѣса и къ своему купленному лѣсу Довгалювскому позволилисмо заняти, теди в томъ видячи слушное оного прошеніе, яко и инніе много частей тих волних и пустих лѣщанокъ на греблѣ Лукомскую і Мацковскую уже позаймали, такъ и ему пану Петру Кулябцѣ, за вѣдомомъ и позволеніемъ ясне велможного добродѣя, его милости пана гетмана, позволяемъ ку своему купьленному Довгалювскому лѣсу часть волних лѣщанокъ на обидва боки низомъ и горою, для полегкости людской и своей потреби въ гаченню помянутой его греблѣ, приняти и заняти по певніе признаки, меновите, тимъ бокомъ *от* Мацковецъ, по тую дорогу старинную, що из Александровки на гору идетъ дорога, противъ Іовкового лѣса до Мацковецъ, и на другій бокъ и къ дорозѣ Лукомской по Іовковъ лѣсъ унизу, къ селу Александровци, обидва боки лѣса и въ гору тожь на обидва боки лѣса займаного, прозиваемое урочище Третьаки. Прето тіе к его лѣсу Довгалювскому принятіе лѣщанки, подлугъ вижей описаннихъ признакъ низомъ и горою, симъ нашимъ ему, пану Петру Кулябцѣ, в зуполное владеніе ствержаючи унѣверсаломъ, аби нѣхто з старшини и чернѣ конно, и нѣ пѣшо, в оних принятих лищанках жадного спустошения чинити и самоволне их рубати, под зарукою значной вини войсковой и нѣпустного караня, не важился, пилно варуемъ, а грозно приказуемъ, и неиначей мѣти хочемъ.

Данъ в Козари, октоврия 1, 1708 року.

Звишьменованный полковникъ лубенский^а.

Наприкінці засвідчено: 1767 году, февраля 22 д[ня] таковий подлѣнный унѣверсаль я принялъ и подписался, канцелярыст полковый лубенский Ігнат Несходовский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53214. – Арк. 246-247. Копія.

3. Миргородський полк

№ 38

*1688, травня 15. Сорочинці –
Універсал миргородського полковника
Данила Апостола про надання голтвянському
сотникові Матвію Івановичу села Броварки*

Ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго полковникъ миргородскій Данило Апостоль²⁵.

Всѣмъ кому колвекъ о семь вѣдати належати мѣеть, а особливе атамановѣ городовому голтвянскому съ товариствомъ и войтовѣ тамошнему съ посполствомъ,

^а Перед підписом зазначено: “в подлѣнной тако”, після підпису в колі написано: “мѣсто печати”.

такожь атамановѣ и войтовѣ села Броварокъ со всѣми того села жителями, симъ нашимъ ознаймуемъ уневерсаломъ, ижъ респектуючи мы на войсковыя пана Матвѣя Ивановича²⁶, сотника голтвянскаго, услуги, и впредь до оныхъ его заохочуючи, надаемъ ему село Броварки, въ ключу сотни Голтвянской лежачое, въ подданство, до ласки нашей войсковой, о якой волѣ нашей всѣмъ вамъ оставляючи, жадаемъ и приказуемъ, абы войтъ того села Броварокъ и посполитые люди ему пану Матвѣю Ивановичу, сотнику голтвянскому, надлежащее около домового его господарства отдавали послушаніе и повиновеніе, въ чемъ укажетъ потреба, безъспречно, козаки тежъ, в томъ селѣ живучіе, при своихъ вольностяхъ мають зоставати свободны, варуемъ.

Данъ в Сорочинцяхъ²⁷, 1688 року, маія 15го дня.

Звышменованный полковникъ миргородскій, рукою власною^а.

Наприкінці написано: На вышписанной универсала копії владѣлецъ Матвѣй Остроградскій судья полку Миргородскаго, а на сводѣ писарь голтвянскій Емеліянъ Голенковскій подписалися.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 240. – Арк. 53-53 зв. Копія.

№ 39

1704, травня 5. Сорочинці – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання хорольському сотникові Василю Ивановичу села Хвощівки

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго полковникъ миргородскій Данило Апостоль.

Всѣмъ кому бы о томъ вѣдати належало симъ нашимъ уневерсаломъ ознаймуемъ, ижъ респектуючи мы на значній отъ давнихъ лѣтъ роненніи въ Войску Запорожскомъ зичливіи ку его царскому пресвѣтлому величеству службы пана Василя Ивановича²⁸, сотника хоролскаго, надаемъ ему селце, въ уездѣ Хоролскомъ же, Хвощовку въ подданство, мѣти хотячи и приказуючи, абы войтъ селца того зъ тяглыми людьми, въ томъ селце будучими, вшелякое ему пану сотниковѣ хоролскому отдавали послушенство и повиновеніе, а козаки при своихъ вольностяхъ повинни зоставати.

Данъ въ Сорочинцяхъ, маія 5 дня, 1704 року.

Звышменованный полковникъ миргородскій, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 240. – Арк. 63. Копія.

^а Перед підписом зазначено “на копії подпись таковъ”.

^б Перед підписом зазначено “в копії подписано”, після підпису в колі написано “мѣсто печати полковничей”.

№ 40

*1705, травня 7. Сорочинці –
Універсал миргородського полковника
Данила Апостола про підтвердження імунітету
мірошника полтавського полкового писаря
Олександра Чуйкевича щодо непритягнення його
до повинностей та сплати податків*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ миргородский Данило Апостоль.

Пану сотниковѣ омельницкому, атамановѣ манджалѣвскому и каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ нашимъ унѣверсалнимъ писаніємъ ознаймуемъ: ижъ панъ Александеръ Чуйкевичъ, писар полковий полтавский, презентовалъ намъ висоце поважний унѣверсалъ ясневелможного добродѣя рейментара, данній на оборону, увольняючи од всякихъ повинностей и подачокъ его пана писарского мѣрочника в млинахъ Манджелѣвскихъ, такъ тепер будучого, яко и потомъ зоставати мѣючихъ, в тихъже млинахъ пана писаревыхъ. До якої волѣ рейментарской и мы з мѣйсцю уряду нашого полковницкого стосуючися, пилно старшинѣ омельницкой и манджелѣйской приказуемъ, жебы жадного и найменшого дѣла не мѣли до преречонихъ млиновъ пана писара полкового полтавского и теперешнего мѣрочника и потомъ мѣючихъ быти, якобы воля рейментарская цѣло и ненарушно зоставала.

Данъ в Сорочинцахъ, мая 7, 1705 году^а.

Звишменованній полковникъ миргородский, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 59. Копія.

№ 41

*1705, липня 22. Табір під Костянтинівом –
Універсал миргородського полковника
Данила Апостола про надання уласівському сотникові
Устиму Сахненкові Канівського кута*

Всѣмъ, кому бы о томъ вѣдати належало, такъ теперъ, яко и на потомныи часы, а особливо старшынствуючимъ въ Уласовцѣ, Городищи и Крыловѣ, зо всѣми тамошньными обывательми, ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ панъ Устимъ Сахненко, теперешний сотникъ уласовский, же куть Канѣвченковский, лежачий од дороги, що идетъ з Уласовки до Крылова, ажъ по рѣчку Цибульникъ²⁹, не мѣть

^а Перед підписом написано "В подлинномъ подписано", після підпису у колі зазначено "мѣсто печати".

своего власного господара и призвойтого наслѣдника, и просиль насъ, абы, за вѣдомомъ нашимъ, обнявши куть оный, владѣль нимъ такъ, якъбы власнымъ купленнымъ кгрунтомъ; яко теѣды пустовскій, а иле лежачіи добра, не кому инному въ полку нашомъ належить вѣдаты и диспонувати, тылко нам, яко господареви по милости Божой и рейментарови того Миргородского полку, такъ, уважаючи давныѣ значныѣ въ Войску Запорозкомъ прислуги помененного пана Устима Сахненка, сотника уласовского, а приохочаючи его до далшыхъ таковыхъ-же вѣрныхъ и щирыхъ услугъ, куть оный Канювский, яко пустовщину, позволяемъ ему обняти и такъ власне держати и владѣти въ часы потомныѣ, якобы мѣль за грошы, въ чом абы оному пану Устиму Сахненку и его наслѣдникомъ од какой старшины и тепер и потом не дѣялася уйма и укрявжене, сим нашимъ унѣверсалом велце жадаемъ.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. — К. — 1914. — Т. IV. — П.-С. — С. 545-546. В публікаціі має назву: 22 іюля 1705 г., “в табурѣ под Костянтиновомъ”, получилъ универсаль миргородскаго полковника Данила Апостола:

№ 42

***1708, листопада 16. Красний Колядин —
Наказ миргородського полковника Данила Апостола
наказному миргодському полковникові, обозному
Василію Онисимовичу бути готовим з полковим суддею
і сотниками вирушити на з'єднання з гетьманом Мазепою
в Гадяч, а до цього часу, якщо з'являться посланці царя
і гетьмана Скоропадського з їхніми грамотами,
виловлювати таких та присилати до нього***

Мой велце ласковий приятель, пане обозний полку нашого и на мѣсцу нашомъ застаючий.

Отпускаючи сторожовъ нашихъ до Сорочинецъ, ознаймуемъ в. милости о томъ, же войска шведскіе, почавши от самой Борзны, всюды по городах и селах, для защищенія отчизны нашей от наступленія московского, ажъ до самого Ромна постановлены на станціах, а и около Ромна в полку Лубенскомъ стоятимут. Самъ зас наяснѣйший король его милость шведский в Ромнѣ свою станцію имѣтимет, где и мы з ясне велможнымъ добродѣемъ его милостію паномъ гетманомъ завтрѣшнего дня цѣле 17 числа сего мѣсяца прибыти сподѣмся, а з отколъ, не обавляючися, скоро ку Гадячу ясне велможный добродѣй з десятма тысячами шведовъ поспѣшати будет. Зачимъ, яко пред тим многократне о неповѣренъе жаднымъ пліоткамъ в. милостю листовне упоминалисмо, такъ и тепер, о томъ же упоминаючи, пилно прекладаемъ, абысте прослухаючи о поворотѣ рейментарскомъ, где обрѣтатимется, якъ скоро его велможност до Гадяча прибудет, такъ заразъ в. милость з паномъ судією нашимъ и з панами сотниками для отданья поклону ясне велможному добродѣеву его милости пану гетману туды до Гадяча приездѣте, а если бы там мѣль хто з грамотами государскими и

нового гетмана Шкоропадского просмикатися, теды таковых ловѣте и до насъ их присилайте, о томъ всемъ в. милости прекладаючи и приказуючи, Богу вас поручаемъ.

Данъ в Красномъ Колядинѣ³⁰, ноемврія 16, 1708 року.

В. милости зычливый пріателль Данило Апостол, полковникъ миргород: рукою власною.

На звороті зазначено: моему велце ласковому пріателеви пану Василю Онисимовичу³¹, обозному полку нашого Миргородского и на мѣсцу нашомъ застаючому, пилю, пилю и для имовѣрія певного сей листъ добродийский до в. м[илости] посилаем и пилю до насъ в городъ прибувайте з сотникомъ по указу добродѣйскомъ.

На окремому аркуші пізніше написано:

Писмо миргородского полковника Данила Апостола къ полковому обозному Онисимовичу о послѣшеніи его съ полкомъ къ Гадячю, о соединеніи съ гетманомъ Мазепою и о присылкѣ къ нему всѣхъ тѣхъ, кои покажутся съ какими либо указами новаго гетмана Скоропадского.

Снята копія для напечатанія въ изданіяхъ Кіевской Коммиссіи в 1852 г.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 2003. Фотокопія з оригіналу.

6. Ніжинський полк

№ 43

*1653, травня 12. Ніжин –
Універсал ніжинського наказного полковника
Григорія Кобилівського про дозвіл носівському
мельникові Ярошу працювати на Петрових млинах
для збільшення прибутків Військового Скарбу*

Григорій Кобилівскій³², полковникъ наказній нѣжинскій.

Ознаймую симъ моимъ писаніємъ кому того вѣдати потреба, ижъ есть воля добродѣя моего п. полковника нашего нѣжинского и всего Сѣвера, абы хто колвекъ скарбъ его милости пана гетмана Войска Запорозкого и войскового пилюеть дома готовали, а до войска абы не йшли, жеби шкоди и утрати скарбу не было, прето и я ведлугъ волѣ п. полковника позволилемъ Ярошови, мелникови носовскому, на млинахъ Петровихъ для вшелякого порадку и направи у млинѣ, жебы скарбъ войсковій не гинулъ, [абы] дома зосталь и жебы оному найменшая кривда и перемога боле не отъ кого не дѣялась, а хто бы ся того важиль, а шкода бы скарбови Войсковому статися мѣла для перешкоды чіей, таковій сродкого караня войскового не увидеть и усѣ шкоды до скарбу заплатить, на що и для лутшой вѣры далемъ оному сей мой листъ съ притисненемъ печати моей.

Писанъ у Нѣжинѣ, року 1653, мая 12.

Той що и вишей пол[ковникъ] н[аказній] нѣжинскій.

О публіковано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 143.

№ 44

*1653, грудня 1. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Івана Золотаренка про надання млина
в Нових Млинах, на річці Сеймі,
Ніжинському монастиреві,
підтверджений Богданом Хмельницьким*

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Чиню вѣдомо симъ писаннемъ моимъ кому того вѣдать належатиметь, ижъ владзою моею, мѣючи отъ его милости пана гетмана, пана и добродѣя моего, позволилемъ мѣти млинъ новобудованній въ Новихъ Млинахъ, на Сейму, в которомъ млинѣ колюсь двѣ, а меновите велебнимъ господиномъ отцомъ законникомъ монастыря Нѣжинского, зъ которого то млина виживене мѣють мѣти вышеченовите законники безъ жадной перешкоды, где и писанне наше далисмо, зъ подписомъ руки и притисненемъ печати.

Данъ в Нѣжинѣ, року 1653, мѣсяця декемврія 1 дня.

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Богданъ Хмельницкій гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Листъ указанній отъ пана полковника нѣжинского на млинокъ новомлинскій, которого ствержаемъ, абы вѣчне zostавалъ при монастыру Нѣжинскомъ, безъ всякой перешкоды старшихъ и меншихъ Войска нашего Запорожского.

Богданъ Хмельницкій, рукою власною.

О публіковано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 331-332.

№ 45

*1654, лютого 6. Кролевець –
Універсал кролевецького сотника Федора Поповича
з кролевецьким військовим товариством
та міщанами Кролевця про дозвіл
Миськові Маковському побудувати млин
на Кролевецькій греблі*

Мы, Хведор Поповичъ, сотникъ Войска его царского величества Запорожского кролевецькій, Ярема Попович, отаманъ городовий, А[с]таховъ Адаменко, войтъ, Сава Кушнѣрь, Иванъ Калачъникъ, бурмистрове того ж места Кролевецкого.

Вѣдомо чиним и ознауем симъ писанемъ нашимъ, кому бы о томъ ведать належало, теперешнего часу и на потом будучие, иж с породою нашею и за одностайнымъ всѣхъ, так козаковъ товариства нашего Войска Запорозкого его царского величества, яко мешановъ зуполной громады, позволениемъ, позволилисмо пану Мискови Ивановичу Маковскому греблю занять и млын фундоват на рѣчци Свидни, тутже в мѣсти Кролевецѣ, мѣщанамъ пристойне фпетривши, своимъ коштомъ и накладомъ власнымъ, которому абы вже ни хто инший от мелниковъ туболцовъ [и] приезджих обчихъ жадной перепоны, перешкоды і трекозы абы не было, а то под закладомъ на таковых выны, на старших наших его милости пана полковника, копь тридцать личбы литовское, а на сотника, хто бы на тот час был, копь десят, а на вряд мѣщанский также копь десят, що для лѣпшой вѣри и певности сее писане наше оному вышпомененному Мискови Ивановичу с подписомъ рукъ наших и с притисненемъ печати мѣской далем.

Писанъ в Кролевцу, месяца февраля, 6 дня. Року 1654.

Хведор Попович, сотникъ его цар. величества Войска Запорозкого кролевецкий, звышмінованный.

Нижче зазначено: А повинен на него тот млин зо всѣмъ ити пожиткомъ до святого пророка Ілѣ, в року 1654, вѣласт кролевецкая повинни быти послушными до справованя греблѣ тоей. Романъ Ракушка, зосланный от его мил. пана полковника нѣжинского і всего Сѣвера.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50661. – Арк. 6. Оригінал.

№ 46

*1656, жовтня 27. Стародуб –
Універсал ніжинського полковника
Григорія Гуляницького про підтвердження прав
Опанаса Зінченка на отчину в Тростені,
розташованій в Топальській сотні*

Григорій Гуляницький, полковникъ нѣжинский и всего Сѣвера Войска его царского величества Запорозкого.

Вѣдомо чинимъ тимъ писанемъ нашимъ, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе пану сотнику топалскому^а и вшелякое кондиціи людемъ, ижъ што есть отчина Опанасова Зѣнченкова у Тростене, в сотнѣ Топалской, абы оний спокійне того своего заживаль, не поносячи в той отчинѣ жадной кривди и перешкоды нѣ от кого; а мешкать ему волно, любь в Стародубовѣ,

^а В копії явно помилково зазначено “гомелскому”, має бути “топальському”, оскільки село Тростень було розташоване в Топальській сотні, Топал же в свою чергу знаходився поруч з Стародубом, де Гуляницький видав універсал.

любъ кгде хочеть и своего спокойне заживат. На томъ ему письмо то даемъ, при печати нашой с подписомъ руки власное.

Дѣялося в Стародубовѣ, месяца октоврїя 27 дня, 1650^а.

Григорий Гуляницкий, полковникъ нѣжинский и сѣверский, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк.28 зв. Копія.

№ 47

*1659, грудня. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Василя Золотаренка про підтвердження прав
стародубського сотника Гаврила Дащенко
на військову частку у побудованому ним млині
на річці Берестянці*

Василий Ничипоровичъ Золотаренко³³, полковникъ Войска его цар: вел: Запорозкого нѣжинский і всея Сѣверы.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, кому о томъ вѣдати належить, иж що за позволенем листовнымъ анѣтецессора нашего, Гаврило Дашенько³⁴, сотник стародубовский, греблю на урочищи Шуховъщизни, на речъцѣ Берестянцѣ своимъ власнымъ кошгътомъ засыпавъши, млын у [...] ⁶ Запорозкимъ отдаваные, позволяемъ ему двоухъ мѣрочокъ, з того ж млына нам належачих, уживати; прето розказуемъ, абы в держаню того млынька ни от кого жадное перешькоди помененый сотникъ не мѣль, подь срокимъ каранемъ нашимъ.

Дата в Нѣжинѣ, декаврия, 1659.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Вой: его цар: вел: Зап: Нѣж: и всея Сѣвери^а.

Іванъ Плотный³⁵, полков[ник] его прес: цар: вел: Запорозкого стародубовский, сие листи потвержаю, 10 июля 1667^г, при котором листѣ... нѣхто...^а

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18640. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 18658. Копія.

^а Дата помилкова, виходячи з інтитуляції універсал міг бути виданий Гуляницьким в 1656 або 1657 році, проте в жовтні 1657 року він був в Корсуні, тому універсал очевидно виданий 1656 року.

^б На цьому місці в копії примітка копіїста – “одна строка отсутствует”.

^в Після підпису зазначено “М. П.”.

^г Дата підтвердження помилкова, має бути – 1663 року.

^д Текст уривається, наприкінці зазначено – “М. П.”, “Арх. Черн. Дв. Деп. Собр., № 5294, подлинник”.

№ 48

*1660, вересня 24. Під Гомелем –
Універсал ніжинського полковника
Василя Золотаренка про підтвердження прав
Макошинського Микільського монастиря на озера*

Василий Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его цар: вел: Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ симъ писаньемъ нашимъ каждому, кому о томъ вѣдать належить, ижъ мы, выдачи отца игумена теперешнего макошиньского, отца Пафнотия, посполу з братиею, пильних и горливых в набоженствѣ, аже у великих недостаткахъ зосталъ, далемъ [озера Ри]ботиньские, Сахоньские и Змѣтневские, зо всѣми тонями и уходами, якося в собѣ мѣють, яко и передъ тимъ держали, на тотъ монастирь Чудо Творца Христова Николая, абы онихъ заживаючи, за усе православное Господа Бога просили, [на] що для лѣпшого вѣри даной, абы в тих озерахъ нѣ от кого жадное кривьди и перешкоди не поносили даемъ наше сее писанье с подьписомъ руки и притисненьемъ печати наше.

Писанъ подъ Гомлемъ³⁶, септеврия 24: 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Вой: его цар: вел: За: Нѣж.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 4. Оригінал. Печатка полковника.

№ 49

*1660, вересня 24. Під Гомелем –
Універсал ніжинського полковника
Василя Золотаренка про надання
Макошинському Микільському монастиреві
військової частки прибутків
з млина Чалого, розташованого
на Сосницькій греблі, на річці Убеді*

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Войска его цар: вел: Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ тимъ писаньемъ нашимъ [каждому], кому бы о томъ вѣдать належало, ижъ мы, выдачи отца игумена теперешнего [макошиньского], отца Пафнотия, посполу з братиею, пильних и горливых в набоженствѣ, аже у великих недостаткахъ зостають, на выживленье даемъ онимъ двѣ мѣрочки, на нас належние, с каменей двѣ в млинѣ Чалого, на гати Сосницькой, на рецѣ Убеди стоячкомъ, приходячихъ выбирати, такъ и ступное коло в томъ же млинѣ Чалого подаемъ до уживанья, [и з] двох мѣрочокъ, и ис

кола ступного, кривди жадное и перешкоди нѣ от кого [абы] не было, сурово приказуемъ.

Дата под Гомлемъ, 24 септеврия, 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Вой: его цар: вел: Зап: нѣж.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 5. Оригінал. Печатка полковника.

№ 50

*1665, липня 3. Глухів –
Універсал гетьманського глухівського намісника
Василя Марковича про дозвіл мельнику
Семену Кузьменкові засипати греблю
і побудувати млин на річці Ясмані,
під селом Землянкою*

Чиню явѣно и свѣдомо сим моим писмомъ, кому бы того знат потреба тепер и на потомные часы, ижъ позволилем на млын греблю займат и сыпат на рецѣ Ясманѣ пуд селом Землянкою, вишше горы Каменной, в уѣзды Глуховском, пану Семену Кузьменку, мелнику и обивателю глуховскому, который мает, ии засыпавъши, млынъ будоват, і засыпавъши и млын сооруживъши, еще нѣмъ пустивъши, мает ѣхат до его мил: пана гетмана, любѣ до подскарбиого войскового, подкреплене лѣпшое у вѣчност взят и о слободѣ прохат, которого варую и приказую, жебы ништо жадной справы и турбаціѣ в томъ Семену не важилсѣ чинит. Под виною на вѣряд глуховский копѣ сто, н[а] що для лѣпшой вѣры и певности сий мой лист в моцѣ даю менованному Семену с подписом руки моеѣ и с притисненемъ печати.

Дѣялося в Глуховѣ, в рокъ 1665, месяца іюля, 3 дня.

Василий Марковичъ, намесник от его милости пана гетмана глуховский.

Толко жебы отколѣ никому от него крывѣды не было в том.

На арк. 2 написано: Ведлугъ сего фундуша працѣ своеѣ продадем во всемъ половицу якъ греблѣ, такъ и млина всего, покол другий из моего уробленого всего млына спостал збудоват с паном Павъллом Крутенъкомъ, обивателемъ воронизким, которому продадем у вѣчност по половинѣ и, уробивъши по половицѣ, слушьнем роздѣл учинит повиннисми Семенъ Кузьменко млынар, обивателъ воронизкий, за суму продадем золотих сто.

ЦДІАК України. – Ф. 834. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-2. Оригінал, печатка вирізана.

*1667, березня 14. Ніжин –
Оборонний універсал ніжинського полковника
Артема Мартиновича коронівській козацці Авдотії
з дітьми на млин з прибутками*

Великого государя, нашего царского пресвѣтлого величества дворянинъ и вѣрного Войска Запорозского полковникъ нѣжински[й] Артемъ Мартиновичъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, кому того вѣдати належить, меновите паномъ сотникови, атаманови городовому з товариствомъ, войтови з бурмистрами и посполитствомъ кролевецкимъ, а особливе дозорцамъ млыновъ уезду Кролевецкого и каждому хто того потребовати будетъ до вѣдомости доносимъ, поневажъ въ статяхъ, од его царского пресвѣтлого величества данныхъ, написано чтобъ мелники козацкие его коштомъ, а не мирскимъ, греблю и млынъ поста[новляли и] жадное ни од кого перешкоды и уймы въ припадаючихъ з тыхъ млыновъ розмѣровъ, волно застаючи, не поносили. А ижъ, Овдотия Івановая, козачка и обывателка коропьская, по мужу своему небожчыку Івану оставши удовою, ведлугъ статей государскихъ, з дѣтми своими од волности козацкое одпадати не повинна, овшемъ из мелницы на рецѣ Ретѣ прозываемой, Івановымъ небожчиковскимъ, а не мирскимъ коштомъ построеное, припадаючый розмѣръ з двох каменей никому іншому, толко ей Овдотіѣ з позostalыми Івановыми дѣтми долженъ естъ цале безъ жадное перешкоды доходити. Прето мы до так выразное государское формуючися воли, симъ нашимъ унѣверсаломъ стверѣдившы, по кождомъ того пилно мѣти хочемъ и сурово приказуемъ, абы жоденъ такъ з козаковъ, яко тежъ и с посполитыхъ людехъ, в том держаню еѣ Овдотии власном млынѣ, на помененой рѣцѣ, прозываемой Ретѣ, стоячкомъ, въ одбиранию розмѣровъ уймы... не важилися чинити^а. На що для лѣпшого певности сее наше писане з притисненемъ печати полковницкое выдати казалисмо.

В Нѣжинѣ, дата марта 14, року 1667.

Вышменованный дворянинъ и полковникъ нѣжинский Артемъ Мартиновичъ.

Нижче зазначено: На печати въ щитѣ изображенъ натянутый лукъ со стрѣлою, обращенные тетивою внизъ, а в верхней части щита двѣ звѣзды: кругомъ щита расположены буквы въ слѣдующемъ порядке – ЕЦПВДИВВЗПНАМ^б.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 10.

^а В тексті публікації надруковано “нене...”

^б Тобто – “Его царского пресвѣтлого величества дворянинъ и вѣрного Войска Запорозского полковникъ нѣжинский Артемъ Мартиновичъ”.

№ 51

*1668, квітня 14. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Артема Мартиновича конотопським козакам
Миколі та Кирею і конотопському міщанинові Карпу
на звільнення їх на один рік від надання військової частки
з побудованих ними млинів у селі Попівці*

Артемь Мартынович, полковник Войска Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуем тым листом нашим, кождому кому о том вѣдати потреба будеть, пану сотникови конотопскому и всему товариству, атаманови городовому, так же войтови зо всѣмъ посполством конотопским, ижъ Микола козак, и Кирѣй козак з мешчанином Карпом, обывателѣ конотопские, ознаймовали, що коштом и працею своею на ново занятой греблѣ, на речцѣ прозиваемой Черицѣ, в селѣ Поповце построивши млыни на каменей чотири, сей весны в тое з великих ...^a теди взглядом утраченія кошту просили насъ слободы в тыхъ своих млынках в нагороду тоей працы мѣти, зачымъ уважаючи мы ихъ, Миколаеву и Кирѣеву з Карпом, працу и утрату, далисмо оным слободы на рокъ, вперед розмѣр абы з тых млынковъ припадаючих всѣ три мѣрочки на свой пожитокъ одбырали, которым абы ни од кого перешкода в том не деялася, приказуем сурово. За ще по вистю тое слободы помененніи Миколай и Кѣрѣй з Карпом знову в нас быти мают и опов[...]и до Скарбу Войскового з оных млынов розмѣру належная част извыкле мела заходьти, чого всего дозорцы наши дозрѣсти мают.

Данъ в Нѣжинѣ, априля 14 дня 1666^b.

Звышменованный Артем Мартинович, полковник Войска Запорозкого нѣжинский.

IP НБУВ. – Ф.1. – Спр. 56251. – Арк. 30. Оригінал.

№ 52

*1669, січня 17. Батурин –
Універсал ніжинського полковника
Філіпа Уманця про підтвердження прав
Максаківського монастиря на маєтності*

Филипъ Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинский.

^a В даному місці тексту два слова втрачені.

^b Рік у документі зазначено помилковий, справжнім є 1668, про що свідчать інтитуляція і підпис Мартиновича в універсалі (типові для 1668 року, під час повстання проти Москви, і неможливі для 1666).

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ, кому бы о томъ вѣдати будетъ потреба, а меновите пану сотникови борзенскому, шаповаловскому, атаманѣ городовоу и всему старшому и меншому в тихъ сотняхъ найдуючомуся товариству, до вѣдомости подаемъ. Ижъ мы, поглядаючи на выразный унѣверсаль его милости пана Деяна Ігнатовича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого Сѣверскаго, наданыи в Богу пречестному господину отцу Іеремѣю Ширкевичу, ігуменови всемилостиваго Спаса монастыря Максаковского, [на] маетностѣ, зачимъ и мы, не нарушаючи того жъ унѣверсалу и волѣ его милости пана гетмана, овшемъ потвержаемъ и умоцнюемъ, абы такъ вышей іменованной старшини, яко и черни, в Богу пречестный господинъ отъецъ Іеремѣй Ширкевичъ з братією не поносил наименшой перешкоды и жадного утяження, але яко своими до обители святой маетностями спокойно под претекстомъ держаль и чого будетъ потреба на обителъ святую замышляль, а ежели бы черезъ наше сіе писанье и виразный унѣверсаль мѣлъ от кого колвекъ перешкоду поносити, таковой каждый, за донесеньемъ от пречестнаго господина отъца ігумена скарги, не увойдетъ срокого войскового каранья, безъ респекту обещуемъ, іначей не будетъ.

З Батурина, 17 януарія, 1669 року.

Звышменованныи полковникъ нѣжинский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 50. Копія.

№ 53

1669, лютого 16. Батурин – Універсал нѣжинського полковника Філіпа Уманця про підтвердження прав новомлинських козаків Івана Омеляновича та Опанаса на млин, на річці Лутаві

Филипъ Иванович Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе и именовите пану сотникови новомлинскому, атаману городовому, вуйтови тамошнему, до вѣдомости доносим, ижъ мы, респектуючи на кошть и працу, и робленя греблѣ пана Івана Омеляновича и Опанаса, товаришей войсковыхъ і обывателей новомлинскихъ, уфортофѣровали млин на рецѣ Лутавѣ і Крупце з едной заставкою, теди если оны своимъ коштомъ млин и сипание греблѣ поднѣмали, яко войсковые люде, повинны всѣми трома мѣрочками пожитковати, а если хто втручался, на пожитокъ ихъ помочи додавал, повинни по половинѣ тотъ доходъ приходячий зо млына брать, а часть половины в парности зоставити, зачымъ онымъ тыи всѣ пожитки пускаемъ имъ, козакамъ новомлинскимъ, до ласки нашей

^а Передъ підписомъ зазначено “в подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

и войсковою, варуючи абы, так старшина новомлинская, яко теж товариство и послуство, наименшое им чинити кривди не важилися, а если бы хто смѣл и важился мимо сей виразный унѣверсаль нашъ задавати трудность, таковой, яко спротивный вирѣ и росказаню нашему, кождый не уойдет войскового караня, иначе не будет.

Писан в Батуринѣ, 16 февруария, 1669 року.
Звишьменованый полковник нѣжинский.

На звороті зазначено: Унѣверсал Омеляновичу и О[пана]су, козакам новомлинским, на млин на Лугавѣ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50455. – Арк. 29. Оригінал.
О публіковані: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 333-334.

Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII століття. – К. – 1974. – С. 84-85.

№ 53а

*1672, червня 16. Табір під В'язовою –
Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця
про дозвіл крелевецькому сотникові Василю Дейнеці
побудувати греблю на річці Реті, звести на ній млини
та отримувати з них усі прибутки*

Филипъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозскаго нѣжинскій.

Всеи старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозскаго полку нашего и кождому, [кому] колвекъ будетъ потреба вѣдати, доносимъ, ижъ оповѣдалъ намъ панъ Василь Дейнека³⁷, сотникъ крелевецкий, же маеть засипати своимъ коштомъ и працею греблю и млынъ строити на рецѣ Ретѣ, вышей Мисковое греблѣ. А такъ мы, информиуючися до статей, выразне описаныхъ на волности козацкие, который без мирского прикладу товаришъ млынъ построить, волно припадающий увесь размѣръ, яко господарь, на себе отбирати; прето, видячы здавна прислуги противъ всякого неприятеля за Войско Запорозское помененого пана сотника крелевецкого, на рецѣ Ретѣ греблю засыпати и млыновъ, сколко дека потянетъ, строити позволяемъ, а, дастъ Богъ, спорядившы всякой припадающий размѣръ на его самого отбирати целно позволяемъ же: зачимъ всего полку товариства нашего, пилно жадаючи, приказуемъ, абы в томъ его фундованно пану сотникови крелевецкому нѣ от кого кривда ся наименшая не дѣяла, варуемъ под неласкою и каранемъ войсковымъ.

Данъ в таборѣ под Вязовою, 16 июня 1672 року.
Звишьменованый нѣжинский полковникъ.

Наприкінці зазначено: На этомъ документѣ находится восьмиугольная печать, в щитѣ которой изображены накрестъ двѣ стрѣлы остриями внизъ, подъ

стрѣлами одна звѣзда и луна рогами вверху; вокругъ щита буквы:
ФИУПВЕЦПВЗН^а.

Опубликовано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 11. – Матеріалы для Южной Руси.

№ 54

*1672, вересня 10. Батурина –
Осадчий лист ніжинського полковника
Філіпа Уманця осадчому Мирону Іуді
на заселення слободи Зудівки*

Филип Іванович Уманецъ, полковникъ Войска его цар: прес: вел: Запорозкого нѣжинский.

Пану Мирону Иуди, осадчому слободи Зудовъки и вѣсѣм жителем зудовъским, узичивъши доброго здоровья [от] Господа Бога всему посполству, до вѣдомости подаем, абысмо во всем безпечне будовалис в той слободѣ, ни въ чомъ не вонплячи о розвличеню границъ, на що вам потвержене слободи на килка лѣт позволяю, тое милостям вашим до ознаймения подавъши, Богу вас вручаемо.

З Батурина, 10 септевърия, 1672 року.

А от Кулинина городища вышей озерца и к рѣцѣ туй же Ворѣ.
Звышменованный полковник нѣжинский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50665. – Арк. 11. Оригінал. Печатка полковника.

№ 55

*1674, квітня 15. Канів –
Наказ ніжинського полковника
Філіпа Уманця полковому писареві
Павлу Михайловичу відправити до нього в Канів
військові гроші*

Пане Павло, знай ты человекъ, же власти наше противишся, ото и Бога не боишся, же одихавши од насъ, якось инакъ до насъ южь и не буваешъ, подобно тамъ домовихъ войсковіе [справы] опустивши, привать не упорашъ, зачимъ абысь ораз по прочитаню писма, гроши войсковіе взявъ^б в дому, не чекаючи

^а Тобто “Ф[илиппъ] И[вановичъ] У[манецъ] п[олковникъ] В[ойска] е[го] ц[арского] п[р]есвѣтлого] в[еличества] З[апорозкого] н[ѣжинский].

^б У публікації зазначено “святъ”, імовірно було “взявъ”.

докладу^а, до насъ привозилъ, ласкаве наупоминаю, не мнѣй, але строга и сурово росказую.

Данъ з Канева, року 1674, априля, дня 15.

Копія з актовї книги має такой заголовок, початок і закінчення:

Актикация картки, присланное од его милости пана Филипа Івановича Уманца, полковника нѣжинского.

Перед нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистром сегорочнимъ, райцами, лавниками того року на справах меских завѣдуючими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ ратуша нѣжинского, панъ Павелъ Михайлович³⁸, козакъ Войска его пресвѣтлого царского величества Запорозского, писаръ на сей часъ полку Нѣжинского, сюю картку для оказания невинности своей часу своего до актъ нынешнихъ подалъ, которая од слова до слова так ся в собѣ мает:

Которое то письмо од слова до слова казалисмо до книгъ нынешнихъ принять и вписать, што есть принято и вписано.

О п у б л и к о в а н о: Отрывки из нежинских магистратских книг 1657-1674 годов". – Чернигов. – 1887. – Арк. 63-64.

№ 56

*1674, травня 15. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Філіпа Уманця про дозвіл Мартину Павловичу
побудувати млин на греблі,
успадкованій його дружиною Ганною*

Филипъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозж[с]кого нѣжинскій.

Пану сотниковѣ глуховскому, атаманови городовому, войтови тамошнему и всему товариству и посполству, в той сотнѣ znajduющимъ, такъ тежъ и висланнымъ од его милости пана гетмана и од насъ висланнымъ, ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, ижъ ми, углядѣвши на сиротство Ганни Гавриловни, а братанки моеї родной, позволяемъ, яко на отцевщинѣ ей власние ей приналежние кгрунта, яко то именно гребля, которая стоячая под селомъ Гавриловкою, аби на той греблѣ, коштомъ своимъ и працею муж помененої Анки, Мартинъ Павловичъ, млинъ постановилъ, а до того млина сѣножатеї окопавъ до лѣсу, и до всѣхъ имъ приналежачихъ отцевскихъ кгрунтовъ, нѣхто жадной кривди чинити не важился, и в тоє нѣхто не втручался, кромѣ имъ самимъ позволилисмо спокойне на своемъ отцевскомъ кгрунтѣ пожитокъ всякий одбирати, такъ тежъ и зят той Стефанъ Колошинскій, аби, через сые письмо наше данное, не важился

^а У публікації зазначено "за ладу", імовірно було "докладу".

болшей в ихъ приналежнихъ кгрунтахъ и до млина нѣ во що втручатися, и нѣхто з родичовъ нашихъ не важился до ихъ жадного дѣла мати, под срогимъ каранемъ войсковимъ приказуемъ, аби иначе не было.

Данъ з Нѣжина, мая 15, 1674 року.

Звышменованный полковникъ нѣжинский^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 12047. – Арк. 80. Копія.

№ 57

1676, травня 16. Батурич – Універсал батуринського сотника Яреми Андрієвича щодо захисту сіножаті Пархома Спереки

Року Божого тысяча шестсот сѣмьдесят шестого, месяца мая, шестого надцать дня.

Ознаймовал передо мною Яремѣемъ Андрѣвичемъ³⁹, сотникомъ батуринским, помененний Пархомъ Сперека, обывател вѣзду нашего, з Митченок, батуринского, ижъ закопал сѣножат, Натятчи прозиваемой, лежачую подле Яджели, на которую то сѣножат упросил нас урядовы, абы ништо ему жадною перешкодою не билъ в кошеню з обывателей митченских, такъ и инъшихъ людей бы жадной ништо не мѣл утички до тоей сѣножати, а ежели би хто мал одоймати Пархома Спереку вишейпомененного, на такового заруки покладаемъ до шкатули войсковоу талярей сорок и комишин в флякъ сто, для лѣпшой зас певности казалем и печат свою приложит.

Дѣялося в Батуричѣ, року и дня вишей описанного.

Ярема Анѣдрѣвич, сотникъ батуринский.

Федор Бѣликъ, атаманъ городовий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50471. – Арк. 56. Оригінал, печатка сотника.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣного писма подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 58

*1680, червня 2. Глухів –
Оборонний універсал глухівського сотника
Василя Федоровича Кіндрату Грудяці на озеро*

Пане атамане полошковській зо всимъ товариствомъ и войтомъ тамошнимъ, с посполством, презентоваль нам писмо, наданное от бывшего полковника нѣжинского Гуляницкого, пан Кондрат Филиповичъ Грудяка⁴⁰, жебы въ ставу его жаденъ з обивателей полошковскихъ не важился риби ловити, зачемъ и мы, с повинности вряду своего, симъ писмомъ нашимъ ознаймивши, вамъ приказуемъ, абы од сего часу всѣ жителѣ ваши не смѣли в томъ ставу и не важили кривди чинить ловленьями рибы, а хто пред сей засланній лист важитимется мененному пану Кондрату перешкоду чинить, позволяемъ такого заграбить и за ознайменьямъ и донесеньямъ скарги строжъ[го] будетъ от насъ каранній, о чемъ повторе и подесеяте приказуемъ, абы иначеї не было.

Дано зъ Глухова, иѣбня 2 дня 1680 року.

Вынны зась на упертого, хтобы мѣлъ в поволность чинити перешкоды, без отпуску заплатитъ [за] противность таярей двадцать и сверхъ того карности зъ жителей полошковскихъ.

Василій Федоровичъ, сотникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского глуховскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18668. Копія.

№ 59

*1688, квітня 9. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Стефана Петровича Забіли про підтвердження прав
вересоцького козака Яроша Семеновича
на побудований ним млин на річці Вересочі
та на військову частку з цього млина*

Стефанъ Петрович Забѣла, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскій.

Пану сотниковѣ нѣжинскому новомѣскому, а особливе атаманови вересоцкому и войтови, товариству и посполитимъ людемъ, такъже и от насъ прилучаючимъся висланимъ, ознаймую. Іжъ, респектуючи мы на шидливость лѣтъ и отважние з молодих лѣтъ в Войску прислуги (на которихъ и тепер

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнном тако”, після підпису написано “Арх. Ч. Д. Д. Зібр. Справа про шляхетство Борисенків, № 2447, арк. 13”.

працуєт синъ его Павель) пана Яроша Семеновича, козака и обывателя вересоцкого, а до того поважуючи наданіє писма пановъ полковниковъ уфалених, предо мною бывших антицессоров моихъ, позволяемо ему, и по нему синови его, млинкомъ его власнимъ, працею и коштомъ его фундованнимъ, в лѣсѣ на рецѣ Вересочи⁴¹, войсковою мѣрочкою до войскової ласки и нашой пожитковати. В чомъ абы ему ни хто не важился чинит жаднаго перешкоди, симъ моимъ листомъ варую и приказую.

З Нѣжина, апрѣля 9. 1688 року.

Звишменованний полковникъ нѣжинский, рукою власною^а.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50488. – Арк. 85. Копія.

№ 60

1698, травня 11. Ніжин – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського про заборону козакам скуповувати, а підданим Чернігівської архієпископії продавати архієпископські ґрунти в Мринській сотні

Его царского пресвѣтлого величества столник, Войска Запорозкаго полковникъ нѣжинский Іоанъ Обѣдовский⁴².

Вамъ, пану сотниковѣ мринскому, атаманови городовому и сѣлскимъ и всему старшому і меншому тоєй сотнѣ товариству, и кому о томъ вѣдати належит, ознаймуем, иж прекладал нам тое честный отецъ городничий мринской, у подданныхъ катедральныхъ архієпископії Чернѣговской, жителей тамошнихъ, купуютъ сѣножати и инние кґрунта лежачие, през що убил дѣется, так подданнымъ в кґрунтахъ, яко и катедре архипастирской, значная кривда, же през таковые продажи тяглые люде убожати мусят; забороняючи теды мы таковой куплѣ и продажи, пилно того мѣти хочем и сурово под значнымъ войсковымъ каранемъ приказуемъ, аби так товаришь войсковый, любѣ в самомъ мѣстечку Мринѣ, любѣ и по селахъ сотнѣ тоєй, не важился у подданныхъ архієпископії Чернѣговской, а нѣ тежъ взаємне помененнымъ подданнымъ у козаковъ жадною мѣрою лежачихъ скуповувати кґрунтовъ, то ест сѣножателей, гаевъ, лѣсовъ, поля и якихъ же колвекъ кґрунтовъ не важилися, под выною талярий ста на двор нашъ полковничий, чого панъ сотникъ мринский з атаманею и честный отецъ городничий тамошний пилно постерѣгати мѣет и нам доносити. И повторе теды таковой куплѣ симъ нашимъ унѣверсаломъ забороняемъ.

Данъ в Нѣжинѣ, 11 мая, 1698.

Звишменованний полковникъ нѣжинский, рукою власною.

На звороті арк. 2 зазначено: *От пана Обѣдовского виданий унѣверсалъ в*

^а У колі написано “мѣсто печати”.

сотню Мринскую, забороняючий кгрунтовъ лежачих продавати и куповати козаком у людей тяглых. Року 1698 записано в реестръ под номером 5.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 132. Оригінал. Печатка полковника.

№ 61

**1698, жовтня 29. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Івана Обідовського щодо утримання
розташованих в Мринській сотні компанійців
підсусідками та тяглими людьми**

Его царского пресвѣтлого велич: столникъ, Войска Запорозского полковникъ нѣжинский Іванъ Обѣдовский.

Пану сотниковѣ мринскому, атамановѣ городовому и сѣлскимъ зъ всѣмъ товариствомъ, при узиченю доброго здоровья, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ вѣдаючи мы о томъ певне, же в сотнѣ Мринской болшей ста знайдется козацкихъ подсусѣдковъ, от которыхъ, яко и от іншихъ в полку нашомъ винайдующыхся подсусѣдковъ, по указу самого ясне велможного его милости пана гетмана на компанѣйцовъ повинностъ вибираетъ, мѣсячное по шагу, для помочи тяглимъ людямъ, з умислу симъ нашимъ засилаемъ указомъ, абы тоей сотнѣ подсусѣдки, тих двохъ компанѣйцовъ, котории туда недавно виправлены, мѣсячнимъ подлуг установи належитимъ контентовалы, намнѣй ведлуг недавно учиненого з указу ясне велможного добродѣя распораженя на тяглыхъ людей Мринской сотнѣ послано чотирохъ компанѣйцовъ, тамъ и тепер неотмѣнно мѣти хочемъ, абы тяглыи люде чотирохъ челоуѣка доволствоvalы месячнымъ, а двохъ подсусѣдки.

Данъ з Нѣжина, октовр[ия] 29. Року 1698.

Звишьменованный столникъ и полковникъ нѣжинский, рукою власною.

На звороті написано: Жебы подсусѣдки козацкіе двохъ компанѣйцевъ кормили в Мринѣ. Просити его милости пана комисара, если будутъ стояти государскіе воинственные люде или компанѣйцы, дабы по числу подсусѣдковъ козацкіхъ и бѣдныхъ подданныхъ распорагано станціи, такожде подводы и иные наѣзды по числу людей отбували бы.

Іншимъ почеркомъ додано: Записано в реестръ под номеромъ 7.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 177. – Арк. 1. Оригінал.

№ 62

*1699, листопада 2. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського
щодо відбування повинностей на користь Ніжина
козаками, що перестали виконувати козацьку службу,
та козацькими підсусідками, які живуть в селах,
належних до Ніжина*

Его царского пресветлого величества столник, Войска Запорозскаго полковник нежинский Иоанн Обедовский.

Вам, атаманом и войтом хорошоозерским, печинским, крутовским, кагарлицким и сынякувским, сим нашим ознаймуем уневерсалом, иж дойшло нас ведати, что в мененных селах до ратуша нашого нежинского належных, многие од дебелеі повинных ухияются, щитячися под суседками козацкими, любо на своих живут кгрунтах, и здавна в козацком не будучи компуте и не отбуваючи належных походов военных, козаками называются, зачим мы, уваживши, абы таковые отбували належитую повинност, властию нашою пилно приказуем, абы кождый менуючийся козак, и не отбуваючий походов военных, и кождый подсуседок, которий, продавши свою хату, на своем живет кгрунте и оным пожиткует, отбувал конечно свою пану вуйтове нежинскому теперешнего времени до далшого разсмотрения належитую дабелную повинност, що и повторе пилно сим нашим приказуем уневерсалом.

Дан в Нежине, 1699 року, ноеврия 2.

Звиш менованный столник, полковник нежинский, рукою.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 183. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Чернигов. Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 137.

№ 63

*1700, липня 8. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського
про заборону козацькій старшині залучати
тяглих людей, що належать до юрисдикції Ніжина,
до заготівлі сіна для полкових потреб*

Его царского пресветлого величества столник, Войска Запорозскаго полковник нежинский Иоанн Обедовский.

Пану сотникове прохорскому, атаманом хорошоозюрскому, печинскому, крутовскому, кагарлицкому и синяковскому, сим нашим ознаймуем писанем, иж зачувши мы, что не ведлуг давного обыкновенения над указ наш выгоняют людей тяглих з сюл, до ратуша нежинского належных, для уготовання сена на потребу

нашу, выдаем сей лист наш, пилно приказуючи, абы чого прежде не бывало теперь в звычай не уводили и тых ратушных змененных поданных до тое повинности отнюд не потягали, що и повторе пилно приказуем.

Дан в Нежине, 1700 року, іюля 8.

Звиш менованний столник, полковник нежинский, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 183. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Чернигов. Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 137-138.

3. Переяславський полк

№ 64

1676, жовтня 28. Золотоноша – Універсал переяславського полковника Войці Сербина про підтвердження давніх прав золотоноського ткацького цеху

Войця Сербинь⁴³, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского переяславский.

Всѣмъ, кому би о томъ вѣдати було надлежало, меновите ихъ милостямъ паномъ полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, такъже паномъ сотникомъ, атаманомъ городовимъ, войтомъ, бурмистрамъ и всему старшому и меншому товариству и посполитим людемъ, тутъже особливо пану сотнику золотоносному, атаману городовому і войтовѣ тамошнему с поспольством, доброго здоровья от Господа Бога мѣти зичим, поглядаючи ми на порядокъ в инихъ городах разныхъ цеховъ ремесла, ухвалили и уважилисмо братии цеху ткацкому золотоносному, стосуючися в наданняхъ от давнихъ старыхъ пановъ и антецессоров наших на оный братерский цех писемъ, симъ нашимъ писаннемъ стверджуем и в томъ старшому брату ремесла ткацкого моцъ подаемъ, аби подлуг давнихъ своихъ обычаевъ, вшелякии межу собой належитий порядокъ вели и до жадного иного цеху ремесла належитой повинности не отдавали, але цале по першихъ своихъ обычаевъ диспонували, и приходцевъ того ж ремесла ткацкого из промежку себе доброго миловали, а злого карали по своему уставу; которому мененному цеху ткацкому аби в томъ ихъ звычайномъ поступку ни од кого жадного перенагабання и перешкоди не узнали и повторе ствержаем.

Данъ в Золотоноше, 28 октября, 1676 року.

Звишъменованний полковникъ переяславский⁴.

Нижче зазначено: свідетельствоваль писар сотский золотоноский Степанъ Муравей.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51513 – Арк. 25. Копія.

⁴ Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 65

*1685, лютого 1. Переяслав.
Оборонний універсал переяславського полковника
Леонтія Полуботка Київському Печерському
монастиреві на звільнення від обкладення поборами
монастирської пасіки*

Леонтій Полуботоць, полковникъ Войска их царского пресветлого величества Запорожского переясловский.

Паном сотником ирк[ли]ѣвскому, крапивянскому, залотоновскому и домонтовскому ознамую, же висоце в Богу превелебный его милость отецъ архимандрить печерскій во особливомъ своемъ листѣ предложил мнѣ о долегливостях, albo рачей о домыслах ваших, которыми зневоляючи послушников монастырских в пасеце чернаской Бузуковской, обители святой належати застаючих, вытягаете *от* них непотребные и не без датки куницъ и всяких зверовъ, що яко против слушности и против расказаня моего вами дѣется, такъ, хотячи абы в далшіе часы такія не доходили скарги, пишно росказуем, абысте послушником, то есть пасечником обители святой, в вышепомянутой пасеце мешкаючим, жадное не задаваючи з долегливостями трудности целком до их не имели sprawy и вступку, за що, яко противного карати обещуем, такъ и повторне, абы не узнавано жадное *от* васъ доуки, пишно постерегати расказуемъ.

З Переясловля, февраля 1 д[ня], 1685 року.

Леонтій Полуботоць, звишеименованный полковникъ, рукою^а.

IP НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 323-323 зв. Копія.

№ 66

*1688, липня 9. Переяслав –
Універсал переяславського полковника
Якима Головченка про підтвердження прав
Івана Пилипенка та його сина Михайла
на млин в Березані*

Якимъ Головченко⁴⁴, полковникъ Войска их царского пресвѣтлого [величества] Запорожского переяславский.

Ознамуюемъ сим нашим писаніемъ всякому, [кому] о томъ [вѣдати] належно, [иж] ми, респектуючи на старожитние пра[ци] и услуги пана Ивана Пилипенка, а теперъ на его [сына, березанского сотника], Михайла Иваненка, которій завше услуги войско[вие] нелѣвно ложить и нѣгди не ослабляет войсковое ус[луги],

^а Наприкінці зазначено “у подлинного писма печат одна”.

теди млинокъ их в Березанѣ, на греблѣ стоячий, с [розмѣровими] з него приходами, имъ Ивану Пилипенку и его сыну Михайлови зо всѣмъ подаемъ ку спокойному удерж[анню] и уживанню, с которого то млинка, аби нѣхто, такъ [з] старшини, яко и висланих наших полкових, поти поки сей нѣ у власти будетъ, нѣчого брати не важився, приказуемъ.

В Переясловлю, июл 9, 1688 року.

Звишьменованный пол: пер:^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 32. Копія

№ 67

1689, липня 29. Переяслав – Універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка про надання полковому хорунжому Олександру Сулимі сіл Вовчків та Строкової

Великихъ государей нашихъ царей и великой государинѣ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ переясловскій Леонтій Полуботокъ.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полку Переяславского паномъ старшинамъ, обозному, судіи, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему полку нашего, такъ старшому, яко и меншому товариству, симъ нашимъ ознаймуемъ писаньемъ, ижъ респектуючи ми на знатние пана Александра Сулими⁴⁵, хоружого нашего полкового, въ працахъ военныхъ дѣлности, а до далшихъ сего часу военного службъ войсковихъ заохочаючи, надаемъ ему ку wsparтю домового господарства село Вовчкось и село Строкову въ уездѣ Переяславскомъ застаючие, зо всѣми до нихъ принадлежностями, до ласки войсковою, и симъ унѣверсаломъ нашимъ утверждаемъ. За симъ, аби нихто з старшини вишьпомянутой и з товариства не важился ему, пану Александру Сулимѣ, въ держаню тихъ помянутихъ сель и въ отбираню (зъ) ихъ всякихъ пожитковъ наименшой чинить перешкоди и трудности, пилно варуемъ, докладаючи виразне и ясне тое, аби войти вишь помянутихъ сель з громадами своими (опричь товариства, которого волность не нарушена бити мѣте) належитое во всемъ в чемъ слушность указоватиметь, ему пану Сулимѣ, отдавали послушенство, звиклой не отмовляючись в работи з нихъ и въ роковихъ подачахъ повинности, цѣле тако мѣти хочемъ и приказуемъ.

Писано в Переясловлѣ, року Божого 1689, мѣсяца іюля 29 дня.

Вишепомянутій полковникъ переясловскій, рукою власною^б.

О публіковано: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 27. – № 22.

^а Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ тако”.

^б Наприкінці зазначено “съ копіи”.

**1689, вересня 27. Київ-Печерський.
Універсал переяславського полковника
Леонтія Полуботка про повернення до послушенства
підданих Київського Печерського монастиря,
які вийшли з монастирської маєтності Бузукова
на проживання в села Іркліївської
та Кропивнянської сотень**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, полковникъ переясловский Леонтій Полуботокъ.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полку Переяславского паном, сотником ірклеевскому, кропівянскому, атаманом тамошним городовим и войтам з посполством сель тамошным, доброго от Господа Бога здоровія узычивши, симъ нашим ознаймуем писаніємъ, иж под час сей бытности нашой в монастырю Печерском для поклоненія, по обѣщанію прежном святым мощам, прекладал намъ висоце в Богу отецъ Варлаам Ясинскій, архимандрит святыя чудотворныя Лавры Печерской, жалобу и прозбу свою, що з маєтности з Бузукова, до святой обители належной, человѣка тринадцат повыходивши, мешкане меот по селах, до сотен ваших належачих, якія люди іменно и где мѣшкают, такъ ся выражают в денгах^а, сотни Кропивнянской Семен Пронщиков, зять Василь Процьковъ, шурин Якимъ Скорядченко, Роман Тимошенка, у Богушковой Слободце, Мартин Сопонковъ, зят Ерема Рябодух, Лукян Пилипишин, зять Стефан Сулима, у Мелниках Ірклеевской сотни, Хведор Семченко, Андрей Семионов, зять Васил Сечкаренко, Василь Даниленко, Петро Тарасенко, прето, яко за першого уряду нашего полковництва переясловского тые люде вышъреченные належали правомъ слушным до святой обители, такъ абы и тепер послушенством не отдалялися по прежнему, хочъ на инших к[г]рунтах мешкаючи[х], помянутой святой обители, яко то дозорца пасекъ печерскихъ, непоотдалъ на семь боку знайдуючийся, в чомъ тылко тягло повинности слушность указоватимет, що абы неотменно так было, и старшина вышъменованная не была перешкодою, пилно приказуемъ.

Дан с Печерского, 1689, сентября 27.

Вышъ помянуты[й] полковникъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 323 зв.-324 зв. Копія.

^а Так у тексті.

^б Нижче зазначено "Алексей Солонко Дробницький, у подлинного писма печат одна".

**1693, червня 27. Золотоноша –
Універсал переяславського полковника
Івана Мировича про призначення
бубнівським сотником Дениса Деркача**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ переяславскій Иванъ Мировичъ.

Вамъ, старшому и меншому сотнѣ Бубновской товариству, доброго отъ Господа Бога узычивши здоровля и счасливого поволання, ознаймуемъ: ижъ прибувши до насъ въ Золотоношу килко десять товариства сотнѣ вашой, прекладали намъ дѣючієся долегливости и особливое недобротство до всего товариства пана Ивана Каневца⁴⁶, сотника вашего, же оный, на урядѣ застаючи согнищомъ, едно за неспособностью здоровля своего, другое, за недобротью своею, вельми вамъ всѣмъ, добрымъ молодцамъ, принаприкрися и просили у насъ, именемъ всѣхъ васъ, абысмо его пана Ивана Каневца съ уряду того согнищого отставили, а на томъ урядѣ утвердили сотникомъ пана Дениса Деркача⁴⁷, значного товариша и заслужоного въ Войску Запорожскомъ. Теды мы, схилившиєся прозьбѣ вашой, вѣдаючи объ немъ пану Денису, которого на урядѣ себѣ согнищій просите, же онъ есть челоуѣкъ добрый, въ воинскихъ оказіяхъ справный и до уряду согнищого способный, посылаемъ сему жъ высланному нашему пану Евсѣю Караджѣ, товаришу войсковому, короговъ согнищую пану Денису вручити, а тут росказуемъ пану Ивану Каневцу, яко тамъ же вамъ, всему товариству, за урядѣ подякувати, такъ, пріехавши и до насъ, належитій намъ уклонъ отдати; которого то новоизбранного сотника вашего чтѣте и яко старшему своему повинуйтеєся, а онъ васъ всѣхъ добрыхъ молодцовъ любячи, будетъ къ вамъ ласковымъ.

Данъ въ Золотоношѣ, іюня 27, року 1693.

Звишь менованный полковникъ переяславскій^а.

О публіковано: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 50-51. – № 28.

**1697, березня 4. Переяслав.
Оборонний універсал переяславського полковника
Івана Мировича Іванові Сулимі на став**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ переясловскій Іоанъ Мирович⁴⁸.

^а Перед підписом зазначено “В подлинномъ тако:”, після підпису надруковано “печать”.

Пану сотникови баришовському, атамановъ городовому, особливе атамановъ старицкому з товариством и войтовъ зо всѣми посполитими людми, ознаймуем, ижъ презеньтовал нам поважный рейменьтарский ясне велможного его милости длбродѣя пана гетмана унѣверсал его милость панъ Іоанъ Сулима, в котором накрѣпко объваровано *отчистий куплений ставъ* его, абы нѣхто виловлѣвати рибу з оного ясно и криемо не важилс з жителей старицких, понеже там поблизу того села менений лежить ставъ, зачим по виразной рейменьтарской волѣ и мы сіе ему видаемъ писмо, приказуючи всѣмъ обще под суровимъ каранем и нещадным, и под вложенем вины на звѣрхность нашу полковничую талярей сорока, таковому, хто бы тилко зиманъ билъ на ставу, з яким колвекъ посудком способным до зловленя рибу, бо кеди жъ его милост панъ Іоанъ Сулима своимъ коштом и укладом держит греблю того ставу, яко одчисто купленную, о тое и подесеате всѣмъ срокго приказуем.

Данъ з Переясловля, марта 4 д[ня], 1697 року.

Звишьмененный полъковник переясловский.

На арк. 2 написано: Унѣверсаль полковницкий забороний ставу Бочечекъ, жеби нешкодено его.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56260. – Арк. 44. Оригінал. Печатка полковника.

№ 71

1698, травня 19. Переяслав.

*Наказ переяславського полковника Івана Мировича
кропивнянському сотникові у справі захисту володінь
Київського Печерського монастиря*

Мой ласкавий пріятелю пане сотнику кропивянській.

Стревшися з нами над Кавраемъ, честный *отець* Ионові^а великого монастира Печерского просил нас, абысмо позволили тые ланы, которые паннь мо..кіевскій^б оривал панскіе имъ орати и корыстовати оними, чего мы им неотмовивши, лечъ позволивши, приказуемъ тутъ *вашей милости*, абы по нашей волѣ не зборонял тых ланов на потребу обители святой орати или десятины с тых отбирати, яко самъ, такъ и посланным, сію нашу волю повинен войтъ осведчати, абы их законников наши посланные не турбовали. О сем *вашей милости* и повторе приказавши, зычимъ доброго *от Господа Бога здоровія*.

Данъ с табору над Кавраем, 19 [мая]^а, 1698 року.

Вашей милости зычливый пріятел, Іван Мирович, полковникъ переясловский.

ІР НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 328-328 зв. Копія.

^а Так у тексті.

^б Так у тексті, можливо, йдеться про київського полковника Костантія Мокієвського

^а У тексті копії місяць не зазначено, місяць травень встановлюється за часом мобілізації козаків Переяславського полку для походу 1698 року проти турків на пониззя Дніпра.

№ 72

*1699, грудня 1. Переяслав.
Універсал переяславського полковника
Івана Мировича про підтвердження прав
вдови березанського сотника Михайла
на послушенство посполитих в селі Черевках*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ переяславский Іванъ Мировичъ.

Вамъ, атаманови зо всѣмъ товариствомъ, особливе войтовѣ з посполитими всѣми людьми села Черевокъ, симъ нашимъ писаньемъ ознаймуемъ, еще за живота небожика Михайла, бывшего сотника березанского, презентованъ былъ намъ унѣверсалъ ясневельможного его милости пана гетмана, наданий на сельце ваше, жебы мѣлъ въ своемъ держаню людей посполитихъ до послушенства. Теды и теперь, любо судьбами Божиими небожичъ Михайло преставился, свѣтъ сей пожекглавши^а, еднакъ мѣючи респектъ нашъ на овдовѣлую бывшую сотничку, и стосуючи до унѣверсалу отъ добродѣя пана гетмана наданного, мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, абы якъ за живота оного небожика Михайла посполитые люде послушенство до двору его отдавали; такъ и теперь по смерти его, абы всякое чинили посполитые люде послушенство, повторе приказуемъ, въ чомъ абы ниhto зъ товариства не былъ жадною переполоною варуемо посполитымъ людемъ отъ послушенства, абы до двору ее вдовы чинили, потрете приказуемъ, Богу всѣхъ в сохраненье поручаемъ.

Зъ Переяславля, декабра 1 дня, 1699.

Звышменованный полковникъ переяславский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 30-31. Копія.

№ 73

*1701, січня 30. Переяслав.
Універсал переяславського полковника
Івана Мировича про підтвердження
за Лубенським Мгарським монастирем
Мошенських ґрунтів*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ переяславский Іванъ Мировичъ.

Пану сотникови мошенскому, атаманови городовому з товариствомъ и войтовѣ з посполитими людьми симъ нашимъ писанемъ ознаймуемъ: бил тут у нас

^а Так у тексті.

^б У колі написано “мѣсто гербовой печати полковника”.

посланий от превелебного в Богу *господина* отца Виктор Феодоровичъ, намѣсникъ монастыра Мгарского и презентовал права и купчіе записи на грунта Мошенскіе, а барзѣй показовал унѣверсал з суду поважного Енералного потвержателний на тіе ж грунта, за Мошнами найдуючіеся; которіе права по прошенію его мил: *господина* отца ігумена описани сут в книги ратушніе переяславскіе мѣскіе, а з тими ж правами и до вас в Мошни пріехати и презентовати мѣет, при которих правах просил и нас о лист отвористий до всѣхъ васъ. Теди мы, стосуючись и склоняючис до унѣверсалу поважного з суду Енералного виданого, варуем и приказуем сим листом нашим, абы в добрах и грунтах монастыра Мгарского нѣ од кого жадной кривди, перешкоди и самоволного не било утеменjenja, в тих якіе в записах суть грунта и озера монастирскіе виражени, под срогою виною, якъ козаком, так и посполитим людем заказуючи; поручаем всѣх в сохраненіе Господу Богу.

З Переяславля, януарія 30 д[ня], року 1701.

Звишьменованный полковникъ переяславский*.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 240 зв. Копія, має назву “Лист Івана Мировича, полковника переяславского, потвердителний на грунта Мошенскіе”.

№ 74

***1707, липня 18. Київ-Печерський –
Універсал переяславського наказного полковника,
полкового обозного, Степана Томари
в Бубнівську сотню про підтвердження на посаді
бубнівського сотника Дениса Деркача,
що повернувся зі шведського полону***

Вамъ, пану атаману городовому бубновскому, атаманиѣ куреннымъ и сѣлскимъ зо всѣмъ товариствомъ, также войтамъ з посполитыми людьми, доброго от Господа Бога узычивши здоровля, извѣстно подаемъ, ижъ яко изволеніемъ и судьбами Божіими попаль былъ въ шведскую неволю панъ Денисъ Деркачъ, сотникъ вашъ бубновскій, такъ его же силою и моцю Бозкою нынѣ высвобожденъ, а особливимъ щастіемъ рейментарскимъ отъ той же непріятельской неволѣ простуетъ въ домъ свой. Которой якъ прежде найдовался, по милости Божіей и ласцѣ войсковой, въ городѣ вашемъ сотникомъ цѣлымъ бубновскимъ, такъ и теперъ жадаемъ, абы неотмѣнно при той власти и чести зоставалъ, а вамъ атамання и товариство съ посполитыми людьми, абысте своего власного господаря и старшого знали и вѣдали, всякую почесть и пошановане з належитымъ послушенствомъ отдавали, въ чемъ выражаючи, жадаемъ, зостаемъ.

* Перед підписом зазначено “в подлинном таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Вамъ зичливій Степанъ Томара, обозный полковый и наказный полковникъ переяславскій.

З Печерского, іюля 18, 1707 року^а.

О публіковано: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 51. – № 29.

4. Полтавський полк

№ 75

*1675, травня 14. Полтава –
Наказ полтавського полковника
Прокопа Левенця щодо встановлення
розмежувальних знаків на ґрунтах
Стефана Царя та Трохима Пивоваренка*

Мы, Прокопъ Левенець⁴⁹, полковникъ Войска его царьского пресвѣтлого величества Запорожского полтавский.

Досит чинячи до сказаня панов судей енералних, злецилем сам своею персоною задля опатрениа кґрунтов, Царевого, належного ему по жонѣ Ясановнѣ и по пасынку его Дмитру, такъ в огорожи, яко и прищепах; поневажъ немъ того Трохима нагородити, вдѣлилисмо Трохимови от берега знакъ, на деревѣ глодинѣ крест нарубленъ, а на вишняхъ тые признаки значачи, [при] Ониску Шпиталному, при Петру Мисенку⁵⁰, Демьяну Кгуджолу⁵¹, Михайлу Нашинскому, Петру Окгиру и при инших значних персонах. Позволивши вѣчне владѣти своею частю, так Трохимови Пивоваренкови, яко теж и Стефанови Цареви з жоною его Ясановною, [и] болшей [абы] в том правного заводу обома сторонами не вщинано, кгда жъ ми той кґрунтикъ роздѣлили, и писмом обваровавши, велѣли в книги мѣские полтавские записати, що и есть записано року и дня вишмененного.

Зарука вложенная, кгда би еще важился Трохим Пивоваренько Стефана Царя за тий кґрунтикъ правне турбовати, теди безъотступне повинен будетъ заруки платит таляров двадцати и тоехмо при писмѣ в сие ж книги мѣские полтавские вписати.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 55256. – Арк. 26. Копія, має заголовок “Запись Стефанов Царев повторний з Трохимом Пивоваренькомъ. Року Божія 1675, месяца мая, 14 дня”.

^а Перед підписом зазначено “На подленномъ тако”, наприкінці надруковано “М[ѣсто] П[ечати]”.

**1687, жовтня 11. Кобеляки –
Універсал полтавського полковника
Федора Жученка про надання фундуша
кобеляцькому ткацькому цеху**

Федоръ Жученко, полковныкъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского полтавскийй.

Пану сотниковѣ кобеляцкому, атаману городовому, войту, бурмистру и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежит, сымъ пысмомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ яко по иншихъ городахъ полку нашего цехи всяко ремесла належитую повинност урадови своему [отбувають], мѣючи свой зуполнїи за позъволенїемъ нашимъ фундушъ, такъ [и] имъ, Івану Левченку, цехмистрови ткацкому и его братѣ[и], позволяемъ фундушъ зо всѣми до цеху належачими околїчностями мѣти, а поневажъ оны ткачѣ з черги десятковой, такъ тяглось посполитую всякую, яко и належытую сторожу мѣскую, отбувають, теди вже з цеху своего ткацкого повинны будутъ особлывой сторожы на мѣсто вистатчати, в чомъ абы имъ, ткачамъ, старшина городова кобеляцкая жадного утяженя и прыкрости [не задавала], пылно сымъ лыстомъ нашимъ варуемъ и приказуемъ.

Пысанъ в Кобеляцѣ⁵², октября 11 дня 1687 року.

Звышъменованній полковныкъ, рукою власною³.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57626 (II). – Арк. 49 зв.-50. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 28-29. – № 14.

№ 78

**1688, вересня 16. Полтава –
Наказ полтавського полковника Федора Жученка
жителям, що мешкають біля річки Тростянець,
про їх перехід у підданство Полтавського монастиря,
яким відтепер належить виконувати
одноденну панщину на його користь**

Вамъ, людемъ, над рѣчкою Тростянец⁵³ названною, мешкаючимъ, доброго от господа Бога узичывши здоровя, до вѣдомости доношу, ижъ воля на томъ ясневелможного его мил: пана гетмана, абысте отдѣлени были от городской власти, а прилучены zostали под нашего монастиря Полтавского область, прето, колко тамъ васъ около Тростянця в лѣсѣсть есть поселившихся маєте, належить

* Перед підписом зазначено “В подлыномъ подпысано”.

теди вамъ, абысте тую волю нашу знаючи, всечестному господину отцу игуменови полтавскому Лазару Бузкевичови, или по немъ будучимъ наступцомъ послушенство отдавали, розказаня слухали и во всемъ, якъ подобаєть безъ всякого ослушанія, нѣ в чомъ не сперечаючи, монастиреви нашому повиновалися, роботизну чинячи день в тиждень сами собою и статкомъ отбываючи, они зась законники наши над вами мають власт повинуючихся и во всемъ розказаню ихъ послушнихъ, яко добрихъ людей миловати, а непослушнихъ, огурнихъ и спротивихъ, яко злихъ карати мають, о томъ ви знаючи, будте во всемъ монастиреви нашому послушними, именемъ ясне велможного его мил: пана гетмана реиментарскимъ и нашою владзою приказуемъ.

Данъ в Полтавѣ, септеврия 16 д[ня], року 1688.

Вамъ ласкавій Федор Жученко, полковник Вой: их: цар: прес: вел: Запор: полтавский, рука^а.

Нижче написано: свидетелствоваль м[онастыря] Пол[тавского] игумен Амфилохи[й].

ЦДІАК України. – Ф. 912. – Оп. 1. – Спр. 7. Копія.

№ 79

*1695, березня 2. Білики –
Наказ полтавського полковника Павла Семеновича
великобудиській старшині не чинити переешкоди
Лубенському Мгарському монастиреві
в поселенню вільних людей під Ковжизижею*

Вамъ, пану сотникови великобудискому, атаманови городовому и всему старшому и меншому войсковому товариству, также войтови и всѣмъ посполитымъ города того обывателемъ и каждому, кому тилко о семъ вѣдати належатимет, приюзнъ мою залѣчивши, ознаймую, ижъ ясне велможний милостивий добродѣй, его милость панъ гетманъ, позволил превелебному в Богу его милости господину отцу Іпатію Горбачевскому, ігуменови монастира Мгарского свято Спаского, з братією, на ихъ власнихъ монастирскихъ кгрунтахъ, под Ковжизижею застаючихъ, селити людей волнихъ. Зачим, стосуючися я такой волѣ рейментарской милостивого добродѣя нашего, варую и пилно приказую, абы нѣхто з васъ старшини Будиской и з вашихъ обывателей, послушникамъ тоей святой обители монастира Мгарского жадной кривди в поселеню людей волнихъ на томъ пререченомъ мѣску и найменшой перепони чинити не важился. Що и повторне пилно обваровавши, поручаемъ васъ за тимъ в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Бѣликах⁵⁴, марта, дня второго, 1695 року.

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати".

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Зап: полтавский полковник Павель Семеновичъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “лист пана Павла Семеновича до сотника великобудиского, приказуючий, абыс не збороняли людам селитися под Ковжижею, полковника полтавского”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 84-85. Копія.

№ 80

*1701, жовтня 5. Полтава –
Наказ полтавського полковника
Івана Левенця кобеляцькому сотникові
не дозволяти особам різного чину
без гетьманського дозволу
переходити у підданство до державців*

Мой ласкавій пріятедь, пане сотнику кобеляцькій.

Що колвекъ за причиною его милости пана Іскри, позволилисмо были Рогуленковѣ дворовъ посполитыхъ мѣти въ послушенствѣ его, теди теперь, поневажъ указъ виразній рейментарскій есть, абы нѣхто нѣкого, безъ волѣ его панской, не заступоваль отъ тяглости посполитой, прето и тиі лица всякого чину, чи швецъ, чи посполитій челоувѣкъ, жеби кождій своей власти не винилса, нѣхто з сторони въ панщину не слухаючи, о тое в. милости приказуемъ и зичимъ за живота здорова доброго.

З Полтави, октоврія 5 дня, 1701 року.

Вамъ зичливій пріятедь, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского полковникъ полтавскій Іванъ Левенець^б.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 29. – № 15.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

^б Перед підписом зазначено “На подлинномъ подписано:”.

7. Прилуцький полк

№ 81

*1670, червня 6. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Івана Маценка про дозвіл
військовому товаришеві Леську Побочію
відновити греблю і збудувати млин
на річці Лисогорі, в селі Блотниці*

Іванъ Маценко⁵⁵, полковникъ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого прилуцкій.

До вѣдомости доносимъ, кому того вѣдати будетъ потреба и в потомние часи, а особливе пану сотнику срѣбранскому, атаману зо всѣмъ товариствомъ и посполствомъ блотницкимъ, иж мы, выдачи греблю, з давних лѣтъ през розніе войны спустошеную, никому ни в чемъ непеную, лежачую в селѣ Блотницѣ на рѣчцѣ Лесогорѣ⁵⁶, позволилисмо оную греблю пану Лесковѣ Побочѣви, товаришевѣ нашему войсковому, обивателю срѣбранскому, к[г]рунтовати и млинъ на оной греблѣ ставитъ своимъ власнимъ коштомъ, которому жадень, такъ з товариства и посполитих людей, перешкодой абы не были, до грунтовання тоей греблѣ блотничане абы помочными были, на що помененному Лесковѣ Побочѣвѣ писмо под печатю нашою полковою даем[о]ся.

С Прилуки, дня 6 июля 1670^a.

Нижче написано: За вѣдомостю самого пана полковника нашего прилуцкого Івана Маценка мѣль росправу Лѣско Побочѣй з Пилипомъ Жабкою, обиватели сребранские, о заняте греблѣ в Блотницѣ селѣ на Лисогорѣ, бо Пилипъ Жабка почаль греблю кгрунтовати и дерево почаль готовиты, теди все спустиль Лесковѣ Побочѣви за гроши и дерево, шчо порубаль в запретъ, ку интрату вся от мала и до велика нагородити поднялся ему Побочѣй. Писано в Прилуце.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54698. – Арк. 56. Копія.

Там само. – Спр. 54699. Копія, рік видання виправлено з 1670 на 1677.

^a У колі написано “мѣсто печати”.

№ 82

*1672, червня 6. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Лазаря Горленка про дозвіл Степанові Голявцю
та Дмитрові Безпальченку зайняти греблю
на річці Іваниці та побудувати млин*

Пану сотникови іваницькому, атаману городовому с товариствомъ, войту зо всѣмъ посполствомъ, доброго от Господа Бога узичивши здоровья, доносимъ вѣдати, ижъ Степанъ Голявецъ, житель вашъ іваницький, из Дмитромъ Безпалченком, тамошним обивателемъ вашим, бивши в насъ, вѣдомо чинили нам, якъ вмовившися межи собою обидва, в товариствѣ хотят собѣ коштомъ своимъ и працею зобополне неподалеце от мѣста, на рѣчцѣ Іваницѣ⁵⁷ гребелку занявши, на которой и млинокъ ку пожитковѣ своему построити, зачимъ же и ми оним позволили, ежели кому чи не будетъ с кривдою, займати, а тое освѣдчаючи виражаемъ, ежели кому там в том ставу будется дѣяти[ся] перешкода якая, теди нехай теперешнего часу одзивається, нѣмъ еще оніе не вложилис; а кгда вже оніе уфундуют и уложатся скарбомъ своимъ, прето кожди[й] в том юж часѣ ничего не [с]может позасипати, тое в. милосцѣ доносячи вѣдати, Богу поручаемъ.

Данъ в Прилуци, юня 6, 1672 году.

Лазарь Горленко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского прилуцький*.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57769. – Арк. 368. Копія.

№ 83

*1681, січня 1. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Лазаря Горленка про дозвіл
військовому товаришеві Павлові Довгому
відновити для своїх потреб греблю в селі Дмитрівці*

Лазарь Горленко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлага величества Запорожскаго прилуцькій.

Пану сотниковѣ красноколядинскому, атаманамъ, такъ городовымъ, яко и сотенному дмитровскому, и всѣмъ тамошнимъ обивателямъ, доброго отъ Господа Бога узичивши здоровья, симъ нашимъ ознаймуемъ писаниємъ, ижъ

* Перед підписом написано “На подлинномъ тако”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

позволилисмо Павлу Довгому, товарищу войсковому сотнѣ нашей Красноколядинской, греблю панскую, въ селѣ Дмитровкѣ лежачую, фундовати, въ которой то его заведенной працѣ абысь нѣхто не важиль чинити [перешкоди, а як] греблю уфундуеть позволилисмо ему [на] сію дорогу дома садити^а, на шо и сіе наше писаніе оборонное дати розказалисмо.

Писано въ Прилуки, дня 1 генваря, 1681 року.

Зъвишейменованный полковникъ прилуцкій.

Нижче зазначено: Подпись свидѣтельствоваць войсковый товарищъ Иванъ Бялецкій, сію копію писалъ войсковой товарищъ Власть Киричко.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54956. – Арк. 268. Копія.

№ 84

1685, січня 19. Прилуки – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про надання військовому товаришеві Івану Ляшку сіножати

Вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писаньемъ каждому, хто бы того потребоваль, меновите пановѣ старшини варвинской, сотниковѣ и атамановѣ городовому, також якъ и мѣского уряду войтовѣ зъ мѣщанами, подаемъ до ознайменья, ижъ мы, респектуючи на розные заслуги пана Ивана Ляшка, товарища нашего войскового, теди въ награду оныхъ позволилисьмо ему за уряду нашего владити сѣножатию панскою, окопанною, прозываемою Жидовскою, найдуючи[й]ся подѣ селомъ Гнидинцами, въ которомъ то позволенью нашемъ, абы такъ изъ старшины тамошней, яко и посполитыхъ людей, ему, Ивану Ляшку, въ той сѣножати не важилися жадной чинити перешкоды, и нѣ въ чомъ не втручались, презъ ему отъ насъ данное позволенье, а ему жъ вольною сѣножатию корыстовати, якосмо зъ ласки нашей далисьмо ему волю^б, на що для лѣпшаго утвержденья и сіе наше писанье розказалисмо ему выдати съ подписомъ руки нашей и съ притѣсненіемъ печати полковой.

Дѣялося въ Прилуцѣ, дня 19 януарія 1685 року.

Лазарь Горленко, полковникъ Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго прилуцкій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54682. – Арк. 22. Копія.

^а В копії написано “сидати” (?).

^б Так у тексті.

^а Перед підписом написано “На подлинномъ такъ”, після підпису зазначено “М. П.”.

*1687, грудня 10. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Івана Стороженка про підтвердження прав
прилуцького цеху музик*

Іванъ Стороженко⁵⁸, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского прилуцкій.

Всѣмъ хтоби того потребовалъ, теперъ и на потомние часи, симъ нашимъ писанемъ доносимъ вѣдати, іжь якъ за прежде бившихъ антицесоров наших, такое постановлене ухвалено, же хто колвекъ, игрою музицкое бавячійся, пожитокъ себѣ мѣтеъ, таковій всякий, во всемъ полку нашомъ мешкаючій, але под часъ ярмарку, і всегда, і вандровние, аби под протекцією братства оних самих в городѣ нашомъ Прилуце заведенного, при отдаваню постановленной належитости до скринки братерской не знайдовался спречнимъ, а то такъ не тилко для лѣпшого порядку в справованню онихъ, лечь абы ку хвалѣ Божой свѣча, якую они зъ своихъ доходовъ и складки установленной три рази на рокъ в обохъ церквах божественнѣх звикли становити, не уставала, якого то прежде ухваленого постановленнѣя и мы не нарушаючи, і овшемъ симъ нашимъ ствержаемъ писанемъ, пилно мѣти хочачи, абы всякий музика во всемъ полку нашомъ, любь осѣдлій, албо вандровній, здавна звичайного доходу пятничного и веселного, і ярмаркового, до скринки брацтва прилуцкого не зборонялся давати, подь срокгимъ каранемъ упорнимъ приказуемъ, і от тяглостей всяких меских громадскихъ и поборовихъ датковъ оних уволняемъ, и аби имъ в томъ не дѣялася долегливость, симъ нашимъ варуемъ писанемъ.

Данъ в Прилуцѣ, декаврия 10 д[ня], 1687 року.

Звишенований полковникъ прилуцкій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57615. – Арк. 29. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 86

*1688, квітня 25. Ічня –
Універсал прилуцького полковника Івана Стороженка
Дмитрові Безпалієнку та Степанові Голявеєнку
на право збирати усі прибутки
з побудованого ними млина*

Іван Стороженко, полковник Войска их [царского] пресвѣтлого величества Запорожского прилуцкий.

Ознаймуемъ сим писанем нашим всѣм, хтобы того потребовал вѣдати, и ж мѣючи ми респект на Дмитра Безпалеєнка и Степана Голявеєнка, которіи ново тепер собѣ на речцѣ Іваницѣ уфундовавши греблѣ, и млинок на оной построивши, немалій кошт около того всего вложили, в нагороду теди таковой праці их и кошту всѣ приходячіи пожитки позволяем им с того млина спокійно до ласки нашой отбирати, в чом абы над волю нашу ни *от* кого оним жадной и найменшой не дѣялось кривди, пилно сим нашим варуем писанием.

В Ичне⁵⁹, априля 25, 1688 року.

Звишменованый полковник прилуцкий^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57769^а. – Арк. 369. Копія.

№ 87

*1688, жовтня 29. Прилуки –
Наказ прилуцького полковника Івана Стороженка
ічанським сотнику, отаману та війтові щодо захисту
майнових прав на ліс і поле Вакули Шепеленка*

Мой ласкавий приятелю пане сотнику ічанській и пане атамане городовый и войте тамошний.

Пилно в[аших] м[илостей] жадаемъ, абысме сему челоуѣковѣ Вакулѣ Шепеленку приказали во всем дати покой, жебы Радко Кулаченко болшѣ его и лѣс и поле не важился турбовать, у яке он безвинне упоминается и хочет от помененного Вакули отдалити никоторіе грунта, [на якие] он в себе и запис маеть, тое абы и далее не было и повторе в[ашим] милостям приказавши, поручаем Господу Богу.

Сам ласкавий приятель, Іванъ Стороженко, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запор[озкого] прилуцкий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55406 (1). – Арк. 69. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленном тако”.

№ 88

1692, липня 31. Прилуки – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про надання значному військовому товаришеві Івану Носу села Щурівки

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого прилуцкій полковныкъ Димитрій Лазаревич Горленко.

Пану сотниковѣ іваницкому с товариством и войтовѣ тамошнему зо всѣмъ посполствомъ и кождому, хто того потребоватимет вѣдати, съи нашымъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ респектуючи мы на давные услуги, в Войску Запорозкомъ ронение, пана Івана Яремовича Носа⁶⁰, значного товариша войскового, надаемъ оному селце Щурувку, в ключи Іваницкомъ найдуючоесе, позволяючи ему з оногo селця всякими приходячимы пожитками корыстовати, до якого абы уже войтъ іваницкій болшей жадного не мѣль дѣла, пилно варуемъ того, такъже войтъ з мещанами вышменованного селця Щурувки, абы належачое ему, пререченному пану Носовѣ, отдавалъ послушенство, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ.

Дат в Прилуцѣ, іюля 31, 1692 року.

Звышменованный полковныкъ прылуцкій, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50929. – Арк. 54. Оригінал. Печатка полковника.

№ 89

1692, грудня 2. Прилуки – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького цеху музик

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозжского прилуцкій полковныкъ Димитрій Горленко.

Всѣмъ хтобы того потребовалъ, теперь и на потомние часи, симъ нашимъ писанемъ доносимъ вѣдати, ижъ як за прежде бывшихъ антицесоровъ наших, пановъ полковниковъ прилуцкихъ, такое постановлене ухваленно, же хто колвекъ игроу музицкою бавячися пожитокъ себѣ мѣеть, таковой всякий, во всемъ полку нашомъ мешкаючий, але и под часъ ярмарку, и всегда, и вандровние, абы под протекциею братства онихъ самих в городе нашом Прилуце заведенного, при отдаваню постановленнихъ належитостей до скринки братерской не знайдовался спречнимъ, а то такъ не тилко для лѣпшого порядку в справованню оних, лечъ абы к ухвалѣ Божой свѣча, якую они зъ своихъ доходовъ и складки установленной три рази на рокъ в обохъ церквахъ божественнихъ звиклы становити, не уставала, якого то прежде ухваленного постановлення и мы нерушаючи, овшемъ симъ нашимъ ствержаемъ писаниемъ, пилно мѣти хотячи, абы всякий музыка во всемъ

полку нашомъ, любь остьдлий, албо ванъдровній, здавна звичайного доходу пятничного и веселного, і ярмаркового, до скринки брацтва прилуцкого не зъборонялся даваты, под срокгимъ каранемъ упорнимъ приказуемъ, и от тяглостей всяких меских громадских и поборових датковъ онихъ увольняемъ, и аби и[м] в том не дѣялася долегливость, симъ нашимъ варуемъ писанемъ.

Дать в Прилуцѣ, декаврия 2, 1692 году.

Звишьменованній полковникъ прилуцкій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57616. – Арк. 31. Копія.

№ 90

1694, грудня 7. Прилуки –

Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького різницького цеха

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полъковникъ прылуцкій Димитрій Горленко.

Всѣмъ кому колвѣкъ о томъ вѣдати належить, меновите панам старшинамъ войскового чину, так теж и войтовѣ прылуцкому з бурмистрами, на приложенствѣ в полковомъ нашом городѣ Прилуцѣ найдуючимся, сим нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ просили нас, полковника, цехмистр из братією своею цеху и ремесла ризницкого, жебисмъ порядки их цеховіе и права от давних часов черезъ антecessоровъ нашихъ, ихъ милости пановъ полковниковъ прылуцкихъ, спораженіи, и постановление потвердили, а такъ мы за слушностъ прозбу ихъ до нас внесеную принявши, а особливе стараючися всякіе належніе до добра посполитого чинити строенія, цехъ ремесла ихъ резницкого, от давних лѣтъ в полковомъ мѣстѣ нашом Прылуце постановлений, зо всяки[ми] ихъ уставами и порадками на потомніе часи под[т]вержаемъ, жебы оны по давному своему обикновенію доброхотни всѣ съхилившися, цехмистра собѣ кого хотя, челоуѣка неподезреного і во всемъ цегорливого обравшы, послушенство ему належитое отдавали, которий би ихъ за выступки цеховіе и потошніе, опрочъ кривавих и крѣминалних, з браті[e]ю своею засѣвши, моглъ судити, а в той ихъ судъ жаденъ съ преложонихъ интересоватися не маеть и, якъ в самом мѣстѣ Прылуце, такъ и по селахъ до города нашего Прылуки приналежащих, не повиненъ нѣхто съ козаковъ и посполитихъ людей бидли купуючи, рѣзати и продавати, вимуючи таже всякому свое власное бидла, а ни купованное, волею зарѣзати йи продати по давнему теж узаконенію, подвод с посполитими тяглими людми отправовати не повинны, а поборы на цехъ их наложеноіе, з ратуша мѣского прилуцкого повиненъ каждій ведлугъ своего проможена отдавати, а остатокъ нинѣшнихъ вимисловъ и датковъ маеть найдоватися волними: урядъ тежъ нашъ полковій прылуцкій и мѣскіе приложения, якъ порядковъ ихъ више бѣ вираженыхъ мѣшати

^а Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

не повинни, такъ мають бити онимъ помочними до каранья непослушных и забороняти хто бы колевекъ, любь с товариства, albo посполства, безъ волѣ и позволеня цехового важился гендел ремесломъ их чинити и таковихъ за упорчивост карати; для лутшого теди на потомніе часи утверженія сей унѣверсал нашъ цеху резницкому при печаты нашой полковой и подписомъ руки власной есть видани[й].

В Прылуце, декемрия 7 д[ня], 1694 року.

Зъвышъменованій полковникъ прилуцкій, рукою власною^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57621. – Арк. 39. Копія.

№ 91

1708, січня 28. Прилуки – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження та розширення прав прилуцького кравецького цеху

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ прилуцкій Димитрій Горленко.

Всѣмъ кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану войтовѣ и бурмистромъ прылуцкимъ, такъ тежъ войтамъ по селахъ въ сотнѣ Полковой Прылуцкой найдучимся, вѣдомо чинимъ симъ унѣверсаломъ, ижъ суплѣковаль до насъ цехмистръ кравецкій з братією своєю, покилкокротне прекладаючи то, же онимъ великая в томъ дѣется долегливость, що не тилко барву на войско пѣхотное по указу ясневелможного добродѣя его милости пана гетмана щорочне шьють, и до двору нашего полковничого всякую кравецкую на челяд роботизну въсегда *отправуют*, але надто над звичай давній і иле волности, д[о] стацѣи роковой гетманской и нашой подвод і иныхъ людемъ посполитимъ обиклой тяглости оних притягають и прымушають, и просили у насъ такового респекту, аби отъ того, що над давній звичай на нихъ вымагається, цехъ ихъ билъ волнимъ; ми прето, давши мѣстце такъ слушному прошенію ихъ и респектуючи на то, ижъ они издавна и теперь на войско пѣхотное по указу ясневельможного добродѣя его мил: пана гетмана щорочне барву робять без жадной нагороды и *от двора нашего полковничого*, яко и за антецессоровъ наших, прежде бившихъ пановъ полковниковъ, не меншая цеховѣ ихъ, работизною приключающихся на челяд потреб, дѣется доука, и овшемъ, и *от наездовъ в работѣ кравецкой и кушнѣрской* частокротне биваесть имъ долегливост, удовляемъ всѣхъ здавна в цеху кравецкомъ обрѣтающихся людей, в городѣ Прилуцѣ и по селахъ до полковой Прилуцкой прилеглихъ сотнѣ мешкающихъ, от роковой зсыпая стацѣи, такъ до двору ясне велможного его милости пана гетмана, яко и до нашего полковничого належачой, либо которий зъ ратѣ ихъ воломъ однимъ, albo и двома, хлѣба пашеть и пахати будетъ, такъ тежъ увольняемъ *от воженя подвод*

^а Перед підписом написано “в подленом тако”, праворуч від підпису зазначено “место печати”.

притрафляючихся, кромѣ таковой навалной потребы, под час которой и козаки отъ подводѣ видання не могли би бити волнимы: надто увольняемъ отъ всякого жнива, кошени и воженя сѣна на потребу войсковую и нашу, отъ податковъ (кромѣ мѣсячного на компанцовъ даючогося) и отъ иныхъ всѣхъ людемъ посполитимъ звычайнихъ тяглостей, мѣють еднакъ они и повинни будутъ ремесломъ своимъ войсковую, то есть когда колвекъ указоватиметъ потреба, на войско пѣхотное робити барву и до двора нашего по давнему обикновенію, що колвекъ будетъ, на челядь шити іли направовати, потребою отбувати повинность.

Побори тежъ самие тилко цеховіе и податки ведлугъ давнего звичаю знати, и тими з цехомъ, а не с посполитими людами, общой городской потребѣ бити прикладними, таковую теди респектомъ цеху кравецкого волю нашу всѣмъ, кому о томъ вѣдати належитъ, обявившы [волю], пилно мѣти хочемъ и грозно приказуемъ, аби ка[ж]день з войтовъ, и иншой старшини городской прылуцкой и сѣлской, над тую оному и найменшаго утяженя чинити не важился, а мѣл бы кто противъ виразной волѣ нашей таковой якую колвекъ тому цеховѣ кравецкому чинити долегливость, таковій жестокого отъ насъ не уйдетъ наказания, упевняемъ.

Данъ в Прылуцѣ, року 1708, месяца иануаря 28 дня.

Звишьменованій полковникъ прилуцкий^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57620. – Арк. 37-38. Копія.

7. Стародубський полк

№ 92

*1660, березня 12. Стародуб. –
Універсал стародубського полковника
Петра Рославця про підтвердження прав
стародубського козака Афанаса Зінченка
на отчину Деревизию і пасовище Людковщину*

Петро Рославченко, полковникъ Войска его царского п[ресвѣтлого] вел[ичества] Запороского Стародубовский.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ писаніемъ кождому, кому о томъ вѣдати буде той потреба, іжъ позволилемъ отчину Деревизию, і пашню, прозиваемую Людковщину, которую держалемъ правной, доглядати и уживати козакови стародубовскому Афанасу Зѣнченку, и що дай Богъ спокойне держати, зачимъ кождого сурово напаминемъ, абы в держаню тоей отчины помененному Афанасу ни од кого жадной і найменшой кривди и перешкоди не было, под неласкою нашею. На том і сіе писаніе далисмо с подписомъ руки і при печати нашей.

Дать в Стародубу, 1660го, месяца марта, 12 дня.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

Петръ Рославченко, полковникъ Войска его царского п: вел: Запор[озкого] стародубовский.

ЦДІАК України. – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 1. Копія.

№ 93

*1662, жовтня 24. Почеп –
Універсал стародубського полковника
Петра Рославця про дозвіл військовому товаришеві
Стефану Терейковському побудувати млин в селі
Івойтенках та отримувати з нього усі прибутки*

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Ознаймуем сим нашим писмомъ всякого стану людем, [кому] би того вѣдати надлежало, ижъ позволилисмо товаришевѣ войсковому, пану Стефану Терейковскому, в сотнѣ Почеповской, в селѣ Івойтенкахъ, своимъ коштомъ и працею ново греблю займат и млинъ на рецѣ Буйнѣ⁶¹ в одномъ каменѣ будовать, теди при позволеню, поглядаючи подлуг на статечніе его заслугѣ в Войску Запорожском, отдаючи и в том ... [его] власном млынѣ всякіи розмѣрѣ, то есть три мѣрочки, яко [...]ту приналежит, пожитковати, отбираючи, позволяем, прето и пилно жадаем, аби оному, как в займаню греблѣ и в будованю млина, яко и в одбираню и уживаню трохъ мѣрочок розмѣру, жадной найменшой кривди и перешкоди не було, на що ему же реченному пану Терейковскому сей нашей потвержателній [унѣверсал] с подписом рукѣ и при печати дали.

В Почепови, октоврия 24, 1662^a.

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4177. – Арк.20. Копія.

№ 94

*1664, липня 2. Стародуб –
Універсал стародубського полковника Петра Рославця
про встановлення кордонів між Почепівською
та Мглинською сотнями Стародубського полку*

Петро Рославець, полковникъ его царского величества Войска Запорожского Стародубовский.

* Перед підписом зазначено “у сего унѣверсалу подпись [и] печать”.

Всему старшому и меншому полку Стародубовского товариству и посполству ознаймуем сим унѣверсалом, же ясне велможний его милость пань гетмань в Гадиче приказал мнѣ, яко его милость пань Роман Ракушка, подскарбий Войска Запорожского енералний, з коронного повету Новгородка Сѣверскаго учинил три сотнѣ Новгородскую, Шептаковскую и Погарскую, а с литовского повету Стародубовского, который обширнѣе немало, за Почепѣ, учинилем чотири сотнѣ Топалскую, Стародубовскую, Мглинскую и Почеповскую, и пань подскарбий, подлуг волости держави Польской и Литовской, починил им границы такъ, аби жили в грунтахъ всѣ сотнѣ спокойно, тогда ж там подскарбий енералний между Мглином и Почепом, подлуг давней воеводи троцкого Абрамовича границы понову тим сотнемъ розвел [границы], о чем иж роспитовалем старинцов з козаков и посполитих людей сотни Почеповской и Мглинской, и они з сотниками своими при старинцахъ своих, которіе от Лядской войны остались живіи, з начала лядскихъ мест, селами Почеповскими и Мглинскими, границу по старой межи на обидвѣ руки отводили урочищами от грунтов Полковой и Погарской сотнѣ над рекою Дубкою будучих, от вершин Унечи⁶² и Росухи до Чистыхъ Луж по Лужаницкіе болота і по речци Хрулевци и Воронуси, и вверх к Будовцемъ Верхнѣм, Будовцемъ у Сосновое болото да у Березовое болото, з Березового у Ровное, а в Ровномъ у половину другого Сосновского болота у рубежи Подбеловские, и от тое лесомъ черезъ рѣчку Попеловку, з Попеловки у вершину речки Хохлика, а [от] Хохлика речкою у Дивовку ж речку, з Дивовки речки по Стародеременскому шляху у Копци, и [у] Дуброву, от Дубровы у другіе копцы, а с тое, по Новедеременскому шляху у копци, у Дуброву Велжичи, з Велжичкой Дуброви Плещечевиною у Березовое болото, з Березового болота у Сосновое болото, з Соснового болота на шляхъ Рябчевский у крайное Сосновое болото, до стародавней границы ограненой, направо при Сосновомъ болотѣ Почеповской сотнѣ грунта, а [на]лево земли, грунты Мглинские, якъ старинними людьми достовѣрно, межи сотнями Мглинскою и Почеповскою означенную границу для спокойности людской по указу рейментарскому на потомніе часи симъ порубежнымъ писмомъ моимъ полковничимъ ствержаю.

Дѣялося в Стародубѣ, року 1661^а, іюля 2 дня.

Петро Рославецъ, полковникъ его царского величества Войска Запорожского Стародубовский^б.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55397. – Арк. 23. Копія.

^а Універсал датовано 1661 роком помилково. У документі 1661, чи 1662 року, не міг згадуватися військовий підскарбій Роман Ракушка, який займав цю посаду у 1663-1666 рр. причому в перші тижні гетьманства Брюховецького у 1663 році він іменувався “дозорца Скарбу Войскового”, що унеможливило датування й цим роком. На користь дати 2 липня 1664 року свідчить те, що принаймні з березня 1665 року стародубським полковником вже був Левко Острианин. Рославецъ же повернув собі стародубське полковництво пізніше 1666 року, коли Ракушка вже не займав посаду підскарбія, тобто коли Рославецъ вже не міг посилатися на Ракушку. В той же час не був Рославецъ полковником Стародубського полку також на початку гетьманства Брюховецького, він тоді втратив цей уряд, і принаймні до грудня 1663 року посаду стародубського полковника займав Іван Плотник.

^б Перед підписом зазначено: “в подленномъ подписано”.

№ 95

*1665, вересня 15. Стародуб. –
Універсал стародубського полковника
Леська Острянина про дозвіл кистерському козакові
Тарасу Буренкові зайняти греблю на річці Кистерці
та фундувати на ній млин*

Левко Острянинь⁶³ полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского Стародубовскій.

Всей старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и на таком колвекъ приложенствѣ застаючимъ губернаторомъ по справахъ велможного его милости пана гетмана вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского трафившимся, вѣдомо чинимъ симъ писмомъ нашимъ, іжъ Тарасъ Буренокъ козакъ, обыватель кистерскій, упрохаль насъ, жебы позволилемъ греблю оному заняты своимъ коштомъ власнымъ на рецы Кистерцы⁶⁴ міжъ Андрѣйковичами повѣту Новгородского, и другими Андрѣйковичами повѣту Стародубовского, против поля Горлачового, и з другого боку (поля) Горбачового, жебы Скарбъ Войсковій розширался, теди менованному Тарасу Буренку в тому мѣстцу, вѣдячи, і нікому непѣнное (оное), позволяем млинъ к гребле власним его коштомъ фундувати, и в том зверху вишменованнихъ старшихъ упрошаем, абы не була в томъ зачатомъ дѣлѣ ку Скарбу Войсковому перешкода, а нѣ жодній утискъ, але абы спокійне за старанемъ своим, так ку Скарбу Войсковому, і собѣ пожитокъ, и потомкамъ своимъ учинилъ, на що и сей фундушъ выдалемъ, моцью велможного его милосты пана гетмана вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского ствержаючи.

Писанъ в Стародубѣ, септеврїя 15: 1665.

Верху менованній полковникъ стародубовскій рукою.

Наприкінці тексту зазначено: “с подлѣннимъ фундушомъ сводыль духовной протопопии Симеоновой, правления писарь, священникъ Петръ Крушневичъ”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18644. Копія.

№ 96

*1666, січня 28. Почеп –
Осадчий лист почепівського сотника
Овдія Рославченка козаку Леону Бруєнкові
на заселення селища Шматова*

Чиню вѣдомо симъ листомъ моимъ кому о томъ вѣдаты належить, іжъ зъ дозволенія моего позволилемъ въ уезде Почеповскомъ, на селищѣ Шматовѣ отъ

Довбежовъ над рѣчкою, над Вуслю, и надъ Жоравкою, и надъ Надинкою, узявши болотомъ ажъ до Бревцы, и до Бибиковского болота, Леону Федоровичу Бруенку, козаку, и на грунтѣ козацкомъ, которій тотъ Леонъ маєть, на томъ селищѣ спокойно селитися и будинокъ ставити, и другихъ маєть до себе на тоє селище людей добрихъ зятягать, а оному Леону Федоровичу Бруенку слободи годъ маєть, Леонъ по вистю той слободи повиненъ будетъ служить Войску Запорожскому вѣчными часи.

Писано в Почепѣ, мѣсяца январія, 28 дня, року 1666го.

Авдѣй Рославченко⁶⁵ сотникъ почеповскій на той часъ будущій^а.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 56081. – Арк.66. Копія.

№ 97

*1669, липня 24. Стародуб –
Універсал стародубського полковника Петра Рославця
про дозвіл військовим товаришам Погарської сотні
Івашку та Кузьмі Головненкам засипати греблю
і побудувати млин в селі Шнятках, на річці Шнятці*

Петро Рославецъ, полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Ознаймуемо симъ нашим писанием каждому, [кому] бы того вѣдати надълежало, же позволилисмо товариству сотнѣ Погарской, козаком и обывателем ковалевским, Ивашькови и Кузьми Головненкам, в сотнѣ Погарской подъ селом Шнятками на речъци Шнятци, для своєї домовые потребности ново греблю засыпавъши, млинъ вешнякъ своим кошѣтом и працею збудоват и ставокъ мѣт; прето пильно жадаємо и упоминаємо, [а]бы в том займанню и будованню млина, и в спокойном держанню, жадное наименшое кривды и перешкоды не узнавали, кгда жъ тои в Войску Запорожском статечне услуги всякие всегда отдают и впредь того встати не хотят, и если бы в том млинку прилучилося, яко в их власном, подъ час измолоть, позволяем часть належную розмиру пожитковат, для чего имъ реченнимъ Головненькам сей нашъ лист потверъжательни[й] с подьписом руки нашей и при печати дали.

В Стародуби июля 24, 1669 року.

Петро Рославецъ полъковник Войска его царского пресвитлого величества Запорожского стародубовский⁶.

Нижче написано: с подленного фундуша слово в слово переписаль, а подлений фундушъ к соби взялъ и подьписался козак сотнѣ Бакъланской Григорий Бурий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56735. – Арк. 11. Копія.

^а перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ такъ”, після підпису у колі написано “М. П”.

⁶ Перед підписом написано “В подленномъ подписьъ таковъ”, після підпису зазначено “М. П.”.

№ 98

*1670, травня. Стародуб –
Осадчий лист стародубського полковника
Петра Рославця осадчому Тимошу Павловичу
на заселення слободи Назарівки*

[Петро Рос]лавець, полковникъ Войска его ца[рского пресвѣт]лого величества Запорозского староду[бовский].

[Ознайм]ую симъ моимъ писмомъ всякого стану лю[дем, кому бы] того вѣдати належало, ижъ позволяемъ [Т]имошовѣ Павловѣчу, обивателевѣ бывшому [...]хровскому, осадцы, в сотнѣ Стародубовской, над рѣчко[ю Р]евною⁶⁶, на селищи Махновомъ ново слободу Назаровк[у] заводит, и людей тамъ осажовати и будоватися, изъ Ро[...]пахова котори[и, и] из Мѣни⁶⁷, и сѣножатѣ мѣти и [слобод]ку ново заводити в обрубѣ тамошнемъ от рѣки Пу[...]ла до рекѣ Проход, а от Проходъ до Костобобра⁶⁸, [а от Костобобра до Кости⁶⁹, а от] Кости до Ревни, [и а]бы с того до Скарбу Войскового звичайний датоць и квота приходила. І при позволенію слободи при [волн]ости на пят лѣтъ далемъ, которыи лѣта волно вижи[ва]ти от всяких подачокъ і пригоновъ, і подводъ, подлегливости городской стародубовской всяко мают послушными и повинными бити, прето пилно жадаю и приказую, абы ему осадцы с тамошними жителми, такъ в займаню селищъ, якъ и в распахованю земли, и в сѣножатех, и в держаню пяти лѣтъ волнихъ, жадной найменшой кривди і перешкоди ни от кого не было, под виною и неласкою войсковою упоминаю, и то [...] варую, аби старимъ отчинамъ от них кривда не дѣялася. На що осадци Тимошеви для подтверженя сие мое писмо с п[одписом] моей руки і при печати далем.

В Стародубѣ, мая [...], 1[6]70 року.

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского п[ресвѣт]лого величества Запорозскаго стародубовский.

ІР НБУВ. – Ф. 61. – Спр. 752. Копія.

№ 99

*1673, червня 5. Стародуб –
Осадчий лист топальського сотника
Михайла Рубця осадчому Ілляшеві Лобачу
заселити слободу Лобанівку*

Михаиль Рубецъ⁷⁰, сотникъ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества топалскій.

Ілляшу Лобачу позволяемъ слободу осажовати Лобановку и осадчимъ быти, за Божиею помощію селитися, и людей добрыхъ до себе привабляти на речцѣ

Чадиць⁷¹ и въ Вершинахъ, въ грунтѣ Топалскомъ, и слободи имъ даемъ на пятнадцать рокъ, и на що то сей мой листъ для имовѣрности и безпеченства людямъ приходячимъ далемъ, за подъяисомъ руки моеи и притисненіемъ печати.

Въ Стародубѣ, месяца іюня, 5 дня, року тысяча шестьсотъ семдесятъ третего.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62290. – Арк. 11 зв. Копія. (З акту розмежування земель, проведеного генеральним осавулом Л. Полуботком в Лобанівці 31. 08. 1681.).

№ 100

*1673, липня 5. Стародуб. –
Оборонний універсал стародубівського полковника
Петра Рославця селу Євдокілля
на непорушність кордонів його земель сусідніми селами*

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ вшелякой кондиции людемъ, а особливо пану сотникови погарскому, атаманови городовому і всему товариству, такъ теж і войтови, і всімъ посполитимъ людемъ в той сотнѣ застаючимъ, ижъ видячи ми, же село Евдоколей, слободи достаючое в уездѣ Погарскомъ, которое предъ сіе роки розними людами оцѣло, маюг от тамошнихъ околичнихъ селъ в грунтахъ своихъ, до того села здавна належачихъ, великую долегливость, теги пишно повагою старшинства нашего приказую, аби помененнимъ обивателямъ того села Евдоколя з тамошнихъ околичнихъ селъ, меновите от села Перегону и от села Дешковичъ, отчастѣ и от иншихъ селъ, ниякая, яко в грунтахъ, тако и в синожатахъ, и во всякомъ ихъ угодѣ в рецѣ Деснѣ, не дѣялася кривда, што здавна до того села приналежало, а ежели бы хто колвекъ о грунтахъ, синожатахъ и во всякомъ угодѣ, до того села Евдоколя приналежитихъ, перешкодою [мѣл] бити ведлугъ границы, теги таковой спротивний вини таляровъ сто заплатит, а панъ сотникъ погарский повиненъ того доглядити, аби межи тими околичними селами Евдоколя не чинилось нѣ в чомъ кривда. И синожатеи, до того села належачихъ, не важился нѣхто з иншихъ селъ заставляти, і повторе пишно приказуемъ под войсковимъ каранемъ, [на] що для лѣпшой вѣри і поваги далемъ той мой листъ с подписомъ руки і при печати.

Писанъ в Стародубовѣ, року 1673, месяца іюля 5 дня.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53617. – Арк. 57. Копія.

^а Наприкінці у колі зазначено “мѣсце печати полковничой Рославцовой”.

*1674, листопада 22. Почеп –
Універсал стародубського полковника
Петра Рославеця про дозвіл мглинському сотникові
Павлу Лосенкові, мглинському отаманові
Семену Нечаєнку та Іванові Єсимонтенку
зайняти греблю на річці Судинці, побудувати млин
та отримувати з нього усі прибутки*

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ, кому того вѣдати было [бы] потреба, а меновите паномъ сотникомъ, асауломъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству и чернѣ, такъ тежъ войтомъ и всѣмъ посполитимъ людемъ до вѣдомости доносимъ, ижъ видячи мы пана Павла Лосенка⁷², сотника на тотъ часъ будучого мглинского, якож и товариства полку нашего Стародубовского сотнѣ Мглинской Семена Нечаєнка, атамана мглинского, и Івана Єсимонтенка, в рицерских дѣлех способних, а завше безпрестанно у Войску працюючихъ, теде в нагороду онихъ працювъ позволилемъ ново греблю займовать на реци Судинци⁷³ и Беловодци, в полку нашомъ Стародубовскомъ, уездѣ Мглинскомъ, и млинъ будувати своимъ коштомъ, працею и накладомъ, зачимъ с кожного мѣти хочемъ і приказуемъ, абы ему пану Павлу Лосенку, сотниковѣ, з вишьменованнимъ товариствомъ, яко в займанню новой греблѣ, такъ и в забудованню млина, і по збудуванню млина всяких припадаючих розмѣру всѣхъ трохъ частокъ в уживаню, жаденъ не важилъся кривди и перешкоды чинить, на томъ для лѣпшого стверження далисмо ему пану сотнику из вишь менованнимъ товариствомъ сей нашъ фундушъ съ подписомъ руки вradoвой и притисненіемъ печати полковою.

Писанъ в Почепѣ, року 1604^a, месяца ноеврія 22 дня.

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій⁶.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18652. – Арк. 16. Копія.

^a В даті властива для пізніх копій (з другої пол. XVIII ст.) помилка, коли кириличну літеру “О”, що позначала цифру 70, копіїсти сприймали буквально, як нуль “0”.

⁶ Перед підписом зазначено “в подлинной тако”, після підпису написано “Рум. Оп., п. Старод., т. 99, сотн. Мглинская, стр. 757”.

№ 102

*1677, лютого 15. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Тимофія Олексійовича про надання козаку
Почепівської сотні Олексію Костиничу
усіх прибутків з побудованого ним млина на річці Навусі*

Тимофій Алексієвич, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Пану обозному, сотникомъ, асауломъ, атаманомъ и всему Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, в полку Стародубовскомъ znajduющимъ, так тежъ паномъ войтомъ, бурмистромъ, посполитимъ людемъ и черни, здоровя доброго и всякихъ помилностей от Господа Бога в. милостямъ сприявши, ознаймую симъ моимъ писанемъ, кому о томъ вѣдати належит, ижъ Алексій Костиничъ, козакъ сотнѣ Почеповской полку Стародубовского, млинъ маючи себѣ в сотнѣ Почеповской, стоячий на реце Навуси, ведле села Довбежа, которий з початку греблю самъ займалъ и млинъ будовалъ своимъ коштомъ и працею, в которомъ спокойномъ держаню ему Алексею Костиничу млина и вживаня приходячихъ пожитковъ варую, аби нѣ от кого не мель кривди и перешкоды, наймней щос и для лѣпшой моци и стверженя з подписомъ руки при печати полковой ему, Алексію Костиничу, сей листъ далемъ.

Писанъ в Стародубовѣ, року 1677, месяца февраля 15 дня.

Звишменованый полковникъ стародубовский*.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63841. – Арк. 371. Копія від 23 листопада 1730 року.

№ 103

*1677, квітня 15. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Тимофія Олексійовича про дозвіл рудникові
Тимофію Шимковичу побудувати рудню
в селі Щербиничах, з наданням усіх прибутків з неї
протягом половини року після побудови*

Тимофей Алексієвич, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Пану сотниковѣ топалскому, атаманови тамошному, войту щербиницкому и всѣмъ кому о томъ вѣдати будетъ належало, сим моимъ ознаймую писаннем, ижъ для уставичнихъ потребъ, расходовъ войсковыхъ, позволилемъ пану Тимофѣевѣ

* Перед підписом зазначено “В подленномъ подпись таковъ”.

Шимковичови, рудниковѣ цятовскому, в селѣ Щербиничахъ, на рецѣ Вазѣ⁷⁴, греблю старую слушне оправити и на онуй же греблѣ рудню новую з фундаменту, то есть зо всѣмъ угодемъ, з млином, власним своимъ коштом построити, вѣдаючи теди кождый о таковой волѣ моей, абы нѣхто оному Тимошовѣ, рудниковѣ, в построению оной рудни и найменшой не важился быти перешкодою, повагою уряду моего приказую, а по збудованю [по]мененой руднѣ зо всѣмъ угодемъ и начиниємъ, и з приготованиемъ матерій, то есть руди, з того часу якъ зачнетъ робити, на цѣлую повроку, в нагороду ложенного кошту, даю слободи помененному Тимошовѣ, [на] що для лучшей певности и писаніе мое оному ж даю.

Писано в Стародубѣ, 20 [дня], априля, 1677 року.

Звышъменованный полковникъ, рука власная^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 43-43 зв. Копія.

№ 104

*1678, березня 6. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Тимофія Олексійовича військовому товаришеві
Григорію Медвідьському про надання греблі
на річці Трубежі з дозволом побудувати на ній млин*

Тимофѣй Алексіевичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій.

Пану сотникови стародубовскому, атаманови кустицкому, войтови руховскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ надлежало, симъ моимъ ознаймую писаніємъ: иж, зважаючи я здавна [на] щиріе пана Григорія Медвѣдского, товариша войскового, обывателя стародубовского, в Войску Запорозском прислуги и дѣлности, взглядомъ оних теперъ оному ку вспартю его домовому позволилем в селѣ Рухови, на речцѣ Трубеши⁷⁵, греблю на сыромъ корени новую заняти и на оной гребли млинокъ вишнякъ побудувати; вѣдаючи теди кождий о таковой волѣ моей, абы оному мененему пану Медвѣдскому, такъ в заняттю на оной рѣчцѣ Трубеши гребли, яко и в побудованню на той же гребли млина, и найменшою ниhto не важился быти перешкодою, властю уряду моего пилно варую.

Писанъ в Стародубѣ, 6 марта 1678 года.

Звишменованный полковникъ, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18383. – Арк. 9. Копія^б.

^а Перед підписом зазначено “у подленного подпись таковъ”, після підпису у колі написано “у крѣпости мѣсто печати”.

^б Перед підписом зазначено “на подлинной тако”, після підпису написано “Рум. Оп., п. Стародуб, с. Новом(лин.), т. 123”.

№ 105

*1678, травня 14. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Григорія Карповича про дозвіл руднику Яну Скочку
засипати греблю на річці Вазі, а на греблі
побудувати рудню і млин*

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Пану сотниковѣ топалскому, атамановѣ городовому, войтовѣ хвоевскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будет належало, симъ моимъ ознаймую писанемъ. Уваживши я частіе, а праве уставичніе войсковіе потреби, которых мало одколъ ест чимъ вспирати, теди на вспарте росходовъ войсковихъ позволилемъ пану Яну Скочку, рудниковѣ хвоевскому у селищи Кривецкого в грунтѣ Хваевскомъ на сиромъ коренѣ на рецѣ Вазѣ новую греблю миромъ заняты и уфундовать и на оной же греблѣ рудню своимъ коштомъ и працею, тамъ же и млинъ ку вспартю домовому и ку пожитку Войскового Скарбу и его побудувати. Знаючи теди кождій о таковой волѣ моей, абы нѣхто ему Яну в занятю на оной рецѣ Вазѣ новой гребли, и в том будованю на оной же греблѣ руднѣ и млина и найменшою не важылся быт перешкодою, властью уряду моего варую. Тутежъ докладаю, ижъ яко для вспартя потребъ войсковихъ позволилемъ мененному Яну новую греблю на рецѣ Вазѣ заняты, такъ абы села околичніе поблизу того мешкаючіе мѣсца оную греблю мирскою работою, то ест возячи хворост, дерево, солому, землю, заняли и зо всѣмъ уробили, приказую.

Писанъ въ Стародубѣ, 14 мая, 1678 року.

Звишьменованій полковник стародубовскій, рука власная^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1109. – Арк. 80. Копія.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 47-47 зв. Копія з датою 24 травня 1726 року.

№ 106

*1678, жовтня 30. Почеп –
Універсал стародубського полковника Григорія Карповича
про підтвердження прав почепівського отамана
Кирила Яковича на селища Кучучеве і Некраші*

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Ознаймуемъ симъ пісаниемъ нашимъ каждому, [кому] бы о томъ вѣдати належит, а особліве пану сотниковѣ почеповскому, атаману городовому з товариствомъ

^a Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

и войту с посполствомъ, иж презентоваль намъ панъ Курило Яковлевичъ, атаманъ городской почеповский за услуги, Войску отправуючому, унѣверсаль на селище пустое, называемое Кучучово, из Некрашами до того селища належачими, которое то селище подле рѣчки Пса, у уездѣ Почеповскомъ застаючое, и из кгрунтами и зо всякими угодиями, до тих селищъ належачими, ему пану Курилу Яковлевичу позволено от бившаго антецессора нашего тримати, якожь под таковою кондиціею волно ему пану Курилу на тихъ селищахъ, подлугъ своего уподобаня, вшелякии привлащати пожитки, то ест своимъ коштомъ домъ будовати и кгрунта роспаховаты и ведлуг мисли и уподобаня своего вшелякими до тихъ селищъ принадлежностями владѣти, яко самъ захочетъ, и волно теж на тихъ селищахъ слободу осажовати людьми посторонними, яко то з литовских и з иншихъ краевъ захожими, а не тутейшими старинними людьми. Теды, стосуючися на жадане его и листовний унѣверсаль, и мы потвержаемо его пана Курила Яковлевича симъ нашимъ унѣверсаломъ. Зачим, вѣдаючи о той волѣ нашой, аби пану Кирилу в держаню тихъ пожитковъ [нихто] жадною не билъ перешкодою, варуючи приказуемъ.

Данъ в Почеповѣ, месяца октоврия 30, 1678 року.

Звишьменованный полковникъ, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63847 (III). – Арк. 387-387 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11457. – Арк. 2. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11456. – Арк. 1. Копія, з датою 1 жовтня 1678 року.

№ 107

*1678, листопада 1. Погар –
Універсал стародубського полковника
Григорія Карповича про підтвердження права
військового товариша Івана Володимировича
зайняти нову греблю на річці Ложиці
та побудувати собі млин*

Грыгорый Карповичъ, полковнык Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозького стародубовський.

Ознаймуемо сымъ писаньемъ нашимъ кождому, кому бы о томъ вѣдати належало, а особлыве пану сотнику погарскому, атаману городовому з товариствомъ и войту з мѣщанами, иж ставъши перед нами панъ Иванъ Володымеровыч, товариш войсковый и обывател дариевский, презентоваль намъ бившаго польковника пана Тимофея Алексѣевича фундушъ за значныѣ ложоные в Войску Запорозкомъ прислугы, взглядомъ теды оныхъ для подпарьтя домового позволено ему, мененому пану Ивану, нижей села Дарѣевска у верху Рожкова, млына на рецѣ называемой Ложиця⁷⁶ на сыромъ корены греблю новую заняты и

^а Перед підписом зазначено “В подлинном подпис таковъ”.

на оной же греблѣ млын ку пожитковы своему побудовати, зачымъ и мы, стосуячыся до того ему даного унѣверсалу, симъ нашимъ потвержаемо унѣверсаломъ, вѣдаючи тебѣ кождый о таковой волѣ нашой, абы нѣхто ему, Ивану Володимеровичу, такъ уже до фундованья того млына и найменшою не важилися быти, такъ з старшины войсковою, якъ и отъ обчихъ людей, перешкодою, симъ нашимъ варуемо писаньемъ.

Дан в Погару, бытностю нашею ноеврия 1 дня 1678 року.

Звишменованный полковникъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18384. – Арк. 11. Копія.

№ 108

1679, травня 31. Стародуб – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про затвердження розмежування земель сіл Чернижова і Кустичі

Поневаж особи, от боку моего вислання, жителей села Чернижова и села Кустичъ до такого помирковання привели, же мененніе стороны, то есть чернижовцы и кустичанне сами згодне и доброволне в грунтахъ своихъ, яко вчиталех, от Будницкой дороги до дуба бортного на той же дороги стоячого, а от дуба черезъ лись Губинь у Чистую Лужу, от Чистой Лужи до Рохмановской границы отвели, розихали и учинили границу, жебы тебѣ тая доброволне межѣ ними учиненная в грунтахъ ихъ граница цале и ненарушне тривала, симъ моимъ писаниемъ оную ствержаю, докладаючи то, ижь если бы которая сторона важилася оную границу нарушати, безъ отпущу заразы до Скарбу Войскового маетъ заплатити вины талярей двѣстѣ, що для лутшого моцы при печати полковой сіе мое потверждалное писаніе з подписомъ руки моеи потребующей стороны, то ест чернижовцамъ, даю.

Писанъ в Стародубѣ, 31 мая 1679.

Григорій Карпович, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 64333 (2). – Арк. 1-1 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Спр. 64336. – Арк. 5 зв.-6 зв. Копія.

^а Наприкінці зазначено “М. П.”, “Музей укр. древн. В. В. Тарновского, Черниг. Губ. Земства, рукописи, № 72, подлинник”.

^б Перед підписом зазначено “в подленномъ подписѣ руки и при печати тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”. Універсал було вміщено в текст купчої, при цьому такі елементи як інтитуляція та інскрипція очевидно скоротили.

*1680, січня 3. Новгород-Сіверський –
Універсал стародубського полковника
Григорія Карповича про виключне право соляників
міста Новгородка продавати в місті сіль вроздріб,
з розпорядженням московським купцям продавати сіль
лише оптом, під загрозою втрати ними
товару у випадку роздрібної торгівлі*

Григорий Карпович, полковник Войска его царского величества Запорожскаго стародубовский.

Пану сотникови новгородскому, атаманови городовому, также войтови тамошнему и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, симъ моимъ ознаймую писаниемъ, предложили мнѣ вашего города Новгородка соляники кривду свою в тотъ способ, же они з шинкованя солѣ всякие мѣскіе тяжари, то есть подачи поборовие, дають и войскових людей годують, а купецкие людѣ з великороссийских е[го] ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] городовъ, привозячи сюда соль многими купами, важатся оную в мѣстѣ Новгородку шинковати, через що не меншая мененним солоником чинится кривда, зачимъ, яко мененние соляники з того подачку дають и людей войскових годують, такъ ѣмъ только самимъ позволяю соль квартою, албо безмѣномъ, продавати, купци зась московские, кгда соль припроводят, аби гуртом кулями продавали, а квартою и безменомъ аби жадною мѣрою, под утраченем всего товару не важилися продавати и шинкувати, сим моим писанием варую, а если бы который з пріѣзжихъ людей купецкихъ московскихъ, привюзши соль смѣль и важился оную квартою, албо безмѣномъ, шинковати и продавати, то у такого, яко у спротивного нашей волѣ, позволяю товаръ забрати, для лѣпшой твердости мененним соляникам сее мое даю писание.

Писан в Новгородку, 3 януария 1680 року.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 28. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Арк. 818.

Черниговские губернские ведомости. – Обзорение Румянцевской описи. – 1875. – № 38.

*1682, липня 18. Погар –
Універсал погарського сотника Тараса Гавриловича
про надання Василю Якимовичу сіножаті,
що знаходиться біля набутого ним млина*

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ кождому, кому бы о томъ вѣдать потреба, иж що нам презентованъ^а реестръ, поданній от пана Леска Балжецкого Василю Якимовичу, мешаниновѣ погарскому, на млинъ судовскій, и ще есть сѣножатъ поблизу млина судовского внизу зостаєть, то есть на бугрѣ межи озера и болота от хутора велебного господина отца Даниеля Белковича, священника святопречиского, през болота, при которомъ то бугрѣ, и болота прилеглого, оному ж Василю позволяемъ косить и оною сѣножатъ продать и даровать, и в том варуемъ, аби якъ з товариства, такъ тежъ и з мѣщанъ, оному Василю в держанню тоєи сѣножатѣ ниhto не важился жадной чинить спереки и кривди, сурово варуемъ, и о томъ пилно приказуемъ, и сей нашъ врядовій ствердѣлій листъ ему, Василю, подаемъ, с подписомъ рукъ нашихъ врядовихъ, нижей на семь листѣ подписаннихъ, и при печати нашей.

В Погару, року 1682, июля 18 дня.

Тарасъ Гавриловичъ⁷⁷, сотникъ погарский, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11472. Копія.

*1683, жовтня 12. Почеп –
Універсал почепівського сотника Наума Ноздрі
про надання земель, що раніше належали Зайченкам,
почепівському протопопу Івану Білявському*

Наумъ Григоревичъ Ноздра⁷⁸, сотник Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого почеповский.

Чинню вѣдомо сим моимъ писанем, кому бы о томъ вѣдаты належало, особливе войтови грушынскому и всим жителем тамошним, так козаком, яко и посполитым людям, ижъ позволилем селину пустовскую Зайчынскую, в том же селе Грушыне, сумежную с Петраком Игнатъченком, то есть огороды и поле пахотное, з дубровами и спожнями и зо всеми приналежностями, приналежащими до помененой селины Зайченское, которою прежде сего владели два братья Иваны Зайченки, честному господину отцу Івану Белявскому, протопопѣ почеповскому,

^а У копії написано “презентовалъ”.

^б Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ”, після підпису написано “М. П.”, “Рум. Опись, т. 135, л. 1129”.

на спокойное владение, ни од кого не поносячи жадной перешкоди и перенакгабаня, в пожиткованю помененное селины честному отцу протопопе, пилно жадаю и сурово приказую, абы никто не важился быти перешкодою, так козаки, яко и посполитые люди, на которой селинѣ волно ему отцу протопопѣ подворку фундовати і им спокойне владети, яко своим добрым; волно ему отцу протопопѣ той помененною селиною самому владети, жоне и потомкам его, волно ему куды хотя повернути, яко свое доброе на свой лепшый пожиток, на том ему отцу протопопе казалем выдати для лѣпшой моцы и твердости сей мой листъ с подписомъ руки моей и с притисненем печати урядовой.

Писан в Почеповѣ, року 1683, месяца октоврия 12 дня.

Наумъ Ноздря, сотник вышпомененный.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56248. – Арк. 25. Оригінал. Печатка сотника.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 18777. – Арк. 30-31. Копія.

№ 112

*1686, листопада 4. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Якова Івановича Гетьманича про надання
значному військовому товаришеві
Якову Завадовському села Дохновичі*

Яковъ Івановичъ Гетманичъ⁷⁹, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій.

Всеи полковой старшинѣ, и кому тилко о томъ вѣдати надлежатиметь, ознаймуемъ, ижъ видячи мы пана Якова Завадовского⁸⁰, товариша знатного войскового, охочое и пильное при боку нашемъ услугъ отправованіе, а сподѣваючися, же и впредь оній *от* того своей не ухилить охоти, овсемъ старатимется лѣпше къ намъ належитую заховати вѣрность, надалисмо ему ку вспартю его домовому село Дохновичи, в Стародубовскомъ уѣздѣ найдуючоеся, и позволили всякіе належитіе, такъ грошовіе, якъ и осипніе, з ового села на себе *отбирати* приходи, вѣдаючи теди о таковой волѣ нашой, жебы в деръжанню и владѣнню, до ласки нашой, помененного села нѣхто ему, пану Завадовскому, жадное не билъ перешкодою и найменшаго не важился чиниты пренагабання, цале мѣти хочемъ и повагою сего нашего листу варуемъ, воить тежь тамошний зо всѣми тяглими мужиками, жеби ему належитое *отдавали* послушенство и во всемъ повиновалися, тудежь приказуемъ.

Писанъ в Стародубовѣ 4 дня ноеврія, 1686 году.

Звишъменованный полковникъ стародубовскій, рука власна^a.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 127. Копія.

^a Перед підписом зазначено “подпись в копії”, після підпису написано “1729-1730. С. П.”.

№ 113

*1690, квітня 27. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Михайла Міклашевського про надання значному
військовому товаришеві Федору Козлу села Зіваки*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ стародубовский Михайло Миклашевскій.

Всѣму старшому и меншому полку моего товариству, особливо пану сотникови почеповскому, атаману городовому и войтови тамошнему, и кому тилко о том належатимет вѣдати, сим моим ознамую писанием, ижъ стосуючися я до виразной ясне велможного добродѣя его милости пана гетмана волѣ, в универсалѣ его рейментарскомъ пану Федору Козлу, значному товаришеви войсковому, жителеви почеповскому, на село Зеваки данной описаной, а узнавши его Федора Козла ласки нашей, и[з] респекту заслуги его у Войску Запорожском роненное, быти годного, оное село Зеваки до дальней ласки при нем заховуемъ, позволяючи ему [тим селомъ] во всем спокойне владѣти^а [и] з него всякіе пожитки отбирати, в чем абы ниhto оному и найменшой не важился быти перешкодою, властью вряду моего приказую.

Писан в Стародубѣ, априля 27, 1690 году.

Звышіменованный полковник, рукою власною^б.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57666. – Арк. 135 зв. Копія.

7. Чернігівський полк

№ 114

*1657, листопад. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника
Іоаникія Силича про підтвердження прав
Чернігівського монастиря великомучениці Параскевії
на хутори Мохнатин, Янівку і Кошовку*

Іоаникій Силич, полковник его царского величества Войска Запор[озкого] чернѣговский.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособно, кому о том вѣдати належит, меновите асауломъ, сотъником, старшинѣ и черни и вѣсему товариству козаков Войска его царского величества Запорожского, в полку нашем Чернѣговском знайдуючомуся, тутеж атаманови и войтови и всему послульствъ и кондицій людем, которым

^а У копії написано “владѣне”.

^б Перед підписом написано “У подленном подписано такъ”.

только сие писане показано будет, до вѣдомости всѣмъ подаю: иже що надал ясне велможный его мил: пань гетман футори три, то ест Мохнатин, Янувку и Кошувьку з млином на манастыр Чернѣговьский Святой великомученицы Парасковей. Теды и я оное надане ствердившы симъ листом моим и цале тые футори вышменованные зо всѣми приналежностями на оный манастыр привернулем и сурово приказую, абы никто з старшыни и черни и всего посполства в [за]живаню тых футорув законницам вышреченнаго манастыра найменшое кривды и перешкоды чинит и трудности задават не важился под срогим каранемъ войсковым, также атаманови и войтови и всему посполству тых футорув приказую и навпоминаю, абы оным законницам ни в чом спречными не были, подданство и вшелякое послушенство звичайное до того монастыра отдавали, ни в чом спречными оным не были, що и повторе всѣмъ приказую, абы иначе не было.

Данъ в Чернѣгови, ноемрия, 1657 року.

Іоаникий Силич, полковник его цар: вел: Войска Запор: чернѣговский, рукою.

На звороті зазначено: подлинный унѣверсаль 1657 года Иоаникия Силича, полковника чернѣговского].

ЦДІАК України. – Ф. 160. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1. Оригінал.

№ 115

*1665, липня 13. Куликівка –
Універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного любецьким священикам
Григорію Пронковичу та Єрофею церкв святої
великомучениці Параскевії та Різдва
пресвятої Богородиці про підтвердження
за їхніми церквами озера Святого*

Демко Ігнатович, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского чернѣговский.

Ознаймуемъ симъ писанем нашим кождому хто бы того мѣль потребовати, тепер и по нас заступуючим антецессором, и кому би колвекъ показано сее наше писане, до вѣдомости доносим, отецъ Григорий Пронкович и отецъ Ерофей, священники любецкие, покладали перед нами лист от бывшего чернѣговского полковника пана Івана Аврамовича⁸¹ на озеро, прозываемое Святое, на храм святое великомученицы Парасковей и на храм Рождества Пресвятой Богородици, церквѣ любецкие, у навѣчно надатое, и просили нас абысмо и от себе особливий лист на тое надали, теды мы, на прозбу помененых священников будучи склонными, на тое озеро и от себе лист дали, хотячы показом того мѣтъ, абы в том озерѣ никто, такъ с обывателей любецких, и иных, не был найменшою перешкодою и не важился кривды чинити и отдаляти, а хто бы зас мимо сее писане смѣл и

важился якою колвекъ в ловлень[ю риби перешкодою быти]. . . которий таковой. . . мѣет заплатити ко. . . приказуем коп. . .^а

З Куликовки, іюля [13, року 1665].

На звороті універсалу написано: унѣверсал полковника чернігівського Демка Игнатовича потвердителный 1665 года іюля 13, по представлению священниковъ любецких Григория Пронковича и Ерофія, состоявшій на наданное, до храмовъ Рождественского и Параскевского, озеро, прозиваемое Святое, и о нечинении в томъ имъ ниякой перешкоды.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 50456. – Арк. 30. Оригінал.

№ 116

***1665, 23 липня. Табір під Ваганичами (?)
Оборонний універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного Макошинському
Микільському монастиреві щодо прав на Грицьків
та Василів млини, на Сосницькій греблі на річці Убедь
та у селі Верба, і на Змітенські, Сохачевські,
Риботинські та Конятинські озера***

Демко Ігнатович, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского чернѣговский.

Пану атаманови городовому бабинському и всему товариству, вуйтови и всему в томъ селѣ мешкаючому посполству, от господа Бога доброго здоровья вам узичивши, до вѣдомости доносим, велебный господин отецъ Пафнутий Кондратович, игумен монастыра Свято Николского макошинский и сосницкий, унѣверсаль велможного его милости пана гетмана Ивана Бруховецкого, наданый, ему из братиею того ж монастыра, на млын Грицковый, на гребли Сосницкой на рецѣ Убедѣ стоячий, два камени в собѣ мѣючий, из ступным колесом, и на млин Василиовъ в селѣ Вербѣ стоячий, на один камен, також и на озера Змѣтненские, Сохачовские, Риботинские и Конятинские дание, перед нами показовал, и просил нас абысмо так приказали, жебы те во всем том, в млынах и в озерах перешкодою не были, прето и мы, стосуючися воли виразной его милости пана гетмана, пилно жадаем и сурово приказуем, абы жадною найменшою перешкодою помененому отцу игуменови и братии того монастыра, такъ в млынах и в озерах не важилис кривды и ущербку чынит и перешкодою быт, а особливе Федору Смолѣю приказуем, абы в тых озерах жадное кривды не чынил, и не важился чинит, о которое перед нами былѣ, і сам бы мѣль, а которий мимо виразную волю в унѣверсаль его милости пана гетмана в том

^а Універсал реставровано, раніше було втрачено праву нижню частину документу, внаслідок чого втрачені окремі слова тексту, що закінчували універсал.

же уживаню хто найменшою, и мимо сее писане, перешкодою был, за скаргою таковий бы срогого войскового караня [не уйдет].

Дан в табори Вагани..., июля 23, року 1665.

Демко Игнатович, звышменованный

ЦДІАК України. – Ф.146. – Оп.1 – Спр. 8. – Арк.1. Оригінал.

№ 117

*1668, травня 17. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного Макошинському
Микільському монастиреві про підтвердження прав
на два млини у містечку Сосниця та селі Верба,
на Змітненські, Сохачівські, Риботинські
та Конятинські озера*

Демко Игнатович, полковникъ Войска Запорожского Чернѣговский.

Пану сотникови сосницкому, атаманови городовому тамошнему и всему товариству в той сотнѣ будучому, доброго здоровья от господа Бога узычивши, до вѣдомости доносим, поглядаючи мы на давнихъ нашихъ антецессоров писма, которие з особливого своего респекту на обител святую монастира святого Николая Макошинскую мѣли в надання, млинѣ, іменно на греблѣ Сосницкой на рецѣ Убедѣ стоячей з двома каменями, и з ступним колесом, и на млин Василювъ в селѣ Вербѣ стоячий из однимъ каменем и з ступним колесом, також и на озера Змѣтненские, Сохачовские, Риботинские и Конятинские дание, и я, стосуючися в том, а особливе за щоденние одправуючися безкровной оповѣди за все Войско Запорозкое, на тои поглядаючи, симъ моимъ писанем приказую, абы нѣхто такъ з старшини, яко и черни, в наданю онымъ найменшою нѣхто не был перешкодою, под срогим войсковим каранем.

Ис Чернѣгова, мая 17, 1668.

Звышъ менований полковник.

ЦДІАК України. – Ф.146. – Оп.1. – Спр. 13. Оригінал.

№ 118

*1670, квітня 29. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка
про надання генеральному судді Івану Домонтовичу
вільних ґрунтів в селах Жолвинці і Гущині*

Іван Лисенко, полковник [Войска] его царского величества Запорозкого черниговській.

Ознаймую тимъ писанем кождому потребууючому вѣдати, меновите паномъ сотникови белоускому, атаманомъ городовимъ жолвинскому и гущинскому з товариствомъ, войтомъ тамейшимъ з мужами, и кому бы едно презентовано тоє писанье, такъ теперъ, яко и на далшіє часы, поневажъ ясневелможній его милость панъ гетман, добродѣй мой, абы мы во всемъ полку Черниговскомъ диспозиторомъ будучи, всѣ добра войсковіє в моей мѣль посесієи, з милостивой своей ласки мнѣ поручиль, теда, видячи я ґрунта пустовскіє при селѣ Жолвинце, такъже и Гущинѣ, з пляцами дворовими в помененних селах, меновите бывшіє негдысьєя поругою лежачіє, его милости пану Івану Домонтовичови, енеральному Войска Запорозкого судѣ, слушной прозбѣ его давши мѣстце, в спокойную надалемъ посесію, именемъ ясневелможного его милости пана гетмана, варуючи абы без жадной *от* кождого противности и турбаціи помененній панъ судя диспонаваль, обещаю кождого противного сурово карати.

Писанъ в Черниговѣ, 1670, апрель 29.

Іванъ Лисенко, полковник Войска его царского величества Запорозкого^а.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 1. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. Копія.

№ 119

*1674, травня 25. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника
Василя Борковського про надання козацькій вдові
Марині Яківні військової частки,
з побудованого нею млина на річці Понурниці*

Василей Буркувський, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговский.

Ознаймую сим писанем моим кождому, кому бы о том вѣдать належало, тепер и на потомные часы по нас наступуючим полковъником, антецессором нашим, особливе сотъникови понурницкому и товариству в той сотъни будучому.

^а Наприкінці зазначено “Черниговский М. П. Из копіи Черн. Каз. Пал., докум. Борисоглибского монаст., св. 4, № 13”.

Иж, Марина Якововъна Зѣньковая, козачка и обывателка понурницкая, удова, зоставшыс з дѣтками недорослыми при волностях козацких, а хотячи дѣтки своѣ слушне воспитати, умыслила (за фунѣдушом бывшого гетьмана Демка Многогрѣшнаго) на рецѣ Понурницы, у самой Вершынѣ своимъ коштом греблю занят и млын збудовать. Якож до skutьку тот свой замысль привѣвѣшы, у Чернигове у мене бывшы, оповѣдалас и просила мене о тое, абы я еѣ, яко позосталую удову, козачку, при волностях козацких, у статяхъ его царского пресвѣтлого величества Войску Запорозскому даных, и о таких жонах, позосталих козачках, описаных, заховал. Вѣдаючи теды мы о зешлом мальжонку еѣ Зѣньку, же за цѣлость отчизны Украинное сего свѣта позегналъ, яко позосталую удову з детками еѣ при ласцѣ войсковой заховавши, стосуючи волю мою до статей его царского прес: величества, той помененой удовѣ зо млына помененого, еѣ коштом власным выставленого, ежели бы замуж за простого стану человѣка не мѣла пойти, при мелницкой частцѣ и двѣ мѣрочки войсковые уживат и отбират до еѣ пожитку позволилем, до особливои ласки велможного его милости пана гетьмана, добродѣя мо[его] великого. Зачим с товариства полкового старшого и меншого о том знаючи, в держаню млына и в уживаню отих частокъ размѣру, абы помененой удовѣ из дѣтками еѣ жадное наименшее кривды чынить не важились, под срогим каранемъ приказуем, чого всего, яко поблызу того сотънику жиючому понурницкому, злецаем постерѣгать.

Дать в Черниговѣ, мая 24. Року 1674.

Василий Буркувский, полковъникъ Войска его [царского] пресвѣтлого величества Запорозского чер[нѣговский].

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50573. Оригінал з печаткою полковника.

№ 120

*1680, березня 20. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника
Василя Борковського про дозвіл значному
військовому товаришеві Філону Свіцькому
спорудити греблю з млином на річці Сухий Вир,
із наданням усіх прибутків з млина*

Василей Борковский, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговский.

Всей старшинѣ полку моего, особливе однакъ пану сотникови роискому и всему его воисковому товариству и посполитимъ людемъ, в той сотнѣ мешкаючимъ, и хтобы толко того потребовалъ вѣдати, ознаймую симъ моимъ писаниемъ, ижъ п: Филонъ Свецкый, значний товаришь сотнѣ Роиской, видячи подобное и згодное мѣстце до занятя греблѣ и побудовання на ней млина, на

реще Сухомъ Вору⁸², у Копиного селища, в власномъ своемъ отчистомъ грунтѣ, в сотнѣ Роиской, просиль мене о позволене и о фундушовой листъ, за которимъ бы волне на томъ уподобанномъ мѣстцу к своей потребѣ и пожитку мogle влascимъ коштомъ и накладомъ займовати греблю и млина будовати, прето я, при моей полковничей звѣрхности, волень будучи в своемъ полку таковыми грунтами и мѣсцами диспoновати, яко иншимъ годнимъ людемъ, такъ и сему товаришови нашому, а звлаща на его жъ влascномъ грунтѣ, позволяемъ его коштомъ греблю займовати и млинъ ку далшому пожиткови своему будовати, варуючы однакъ того, абы без шкоди людем иншим, близко того займища свои грунта мѣючихъ, о чомъ знаючи панъ сотникъ роискій, товариство его и посполитии люде, в той сотнѣ мешкаючи, абы не важилися найменшой чинити перешкоди, такъ в займованью на томъ звикломъ мѣстцу, в греблѣ побудованне своимъ коштомъ млина, яко тежъ і в отбиранны приходячихъ пожитковъ, вижьпомененьному Свѣцкому, товаришови нашому воисковому, которому по збудованню того млина позволилисмо, до далшой воли и ласки самого ясне велможного его милости пана гетмана и войсковой, всѣми трома частками завѣдовати и пожитковати, а то респектуючи на его у Войску заслуги и ложеннихъ онимъ въ [в]иставленне того млина, для лѣпшой теды моци и поваги того фундушоваго листа казалемъ полковую притисънути печать и подписомъ власное мое[й] руки змоцнилемъ.

Дата в Чернѣговѣ, 20 марта, року 1680.

Звышъменованній полковникъ чернѣговский, рукою^a.

Нижче написано: “С подлѣннымъ унѣверсаломъ свидѣлствовавали полковникъ Петръ Милорадовичъ, писарь полковий чернѣговский Андрей Екимовичъ”, “1767, Ч. П.”.

№ 121

*1688, березня 30. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника
Якова Лизогуба про надання в послушення
хорунжому Чернігівського полку Іванові Чечелю
18 людей, які живуть на його землях в селі Голубичах*

Яковъ Лизогубъ, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговский.

Всѣй полку моего старшинѣ, а особливе п. сотникови роискому, и хто бы того належило потребовал вѣдати, ознаймую, ижъ не толко для прошлыхъ неподлихъ в Войску Запорожскомъ оказанныхъ услугъ, леч и зособна для теперешней працы, якую за ураду моего ложити мает, ношеномъ знаку полкового особливаю мою

^a Передъ подписомъ зазначено “в подлѣнномъ подписъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

ласку и респект оказуючи на п. Івана Уласовича Чечеля, хоружого полкового, позволяем ему ку потребѣ своей людцами, в селѣ Голубичах на части его ж купленной кгрунту сидячими, которих лѣчбою осѣмнадцать человек найдутся, владѣти позволяем, прето абы ему хоружому в владѣню тими людми нѣ от кого не било жодной трудности и перешкоди, пилно варую, а оніе люде ему ж абы вшелякую призвоитую повинность и послушенство, яко державци своему без всякой противности отдавали, приказую.

Дан в Чернѣговѣ, дня 30 марта 1688 року.

Вышменованній полковникъ чернѣговскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк. 11. Копія.

№ 122

1688, травня 12. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання містечку Березні прибутків з млина на річці Турі

Іаковъ Кондратовичъ, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскій.

Всѣй старшинѣ полку моего, а особливе паном сотником синявскому и киселювскому, товариству их сотенному и всяким посполитым, в тих же сотнях мешкаючим людем, ознаймую, иж ясне велможній его мил: пан гетманъ, уважаючи великіе тяжари прилегливости местечка Березного⁸³, через наѣзди уставичніе и иншіе датки, для вспоможеня тамошним мешчанам и всей громади, надал им зо млинка, на рѣцѣ Турѣ⁸⁴ стоячого, з трох кол, якими до сего часу заведовав и пожитковав Красовскій, отбирати всякіе розмировіе пожитки, прето ж до воли рейментарское ясневелможного его мил: пана гетмана стосуючися, аби отбираючи, не мѣли нѣ от кого з околичних тамочніх мешканцов кривди и наименшое перешкоди, повагою сего моего листу пилно варую.

Дан з Чернѣгова, 12 мая, 1688 року.

Вишменованний полковник чернѣговскій, рукою^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55515. – Арк. 332. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 123

1688, листопада 29. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання Івану Мокрієвичу села Звиничів

Яковъ Лизогубъ, полковникъ Войска іхъ царского пресвѣтлаго величества Запороского чернѣговскій.

Всей полку моего старшинѣ, а именно пану сотниковѣ ройскому, атамановѣ звиничовскому, и кому бѣ вѣдати о томъ належало, симъ моимъ писаніємъ ознаймую, ижъ поважаючи я годность и знаменитіе здавна у Войску Запорожскомъ услуги пана Карпа Мокриевича, судіи моего полкового, а видячи згодность до тихъ же услугъ сына его молодого пана Івана Мокриевича, для поратованія и wsparтя, счо на тіежъ услуги, которіе самъ южъ *от* себе готовъ есмь *отправляти*, конферовалемъ ему в посессію село Звиничивъ, прето жебы онимъ селомъ панъ Іванъ Мокриевичъ волне и успокойне владѣлъ безъ перешкоди и трудности жадной *от* кого жъ колвекъ, симъ моимъ листомъ варую, а войтовѣ и мужамъ тамошнимъ, жебы належную повинность и вшелякое послушенство, якъ звиклость несетъ, безъ *отмовы* и спротивности жадной [т]давалы, пилно приказую.

Данъ въ Чернѣговѣ, 29 ноеврия 1688.

Зъвишменованній полковникъ чернѣговскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 110. Копія.

№ 124

1689, січня 19. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про підтвердження податкових пільг чернігівському цеху музик

Великих государей наших царей и великіе государынѣ благовѣрной царевни, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ чернѣговскій Іаков Кондратовичъ Лизогубъ.

Всѣй старшинѣ полку моего з товариством войсковим, а особливе пану войтовѣ чернѣговскому зо всѣми майстраговими особами и посполитими людми, кому о том вѣдати належит, сим моим писанем ознаймую, иж цехмистръ музицкій чернѣговскій, іменем Макар Памфилович, з братією своєю цеховою, антecessоровъ моих прошлих п.п. полковниковъ, данные им на вольност, унѣверсали *от* подачок мѣских презентовали, в которих есть виражено тое, же що колвек з их брацкой складки грошми зберут запасу, то на потребу оборочаюу церковную, а яко рѣч

^а Перед підписом зазначено “В копії пишеть”, після підпису написано у колі “М. П.” та “1729-1730. Ч. П.”.

добрую и церкви Божественной потребную, углядѣвши [яко] писмами своими оден по другому наступуючи[е] ствержали, абы цех музицкий zostавал на таковой вольности, иж бы их от подачок мѣских и иных тягlostей был волен, так и я до того ж стосуючися моих антецессоров постановленя, тим моим листом, абы теперешнего цехмистра з братерствомъ, колко мает в реестрѣ цеховомъ, до тихъ подачок мѣских чернѣговскихъ не потягано, пилно варую и приказую.

Дан в Черниговѣ, 19 генваря, 1689 року.

Их же царского пресвѣтлого величества звышменованній полковник чернѣговский, рукою^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57611 (2). – Арк. 21 зв. Копія.

№ 125

1699, травня 5. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба про взяття під протекцію та звільнення від міських повинностей чернігівського цеху музик

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ чернѣговский Евфим Лизогубъ.

Ознаймую сим нашим писаніем кожному, кому колвек того вѣдати будет потреба, а особливе войтовѣ чернѣговскому, бурмистрам и райцам, иж Василь Бабченко, цехмистр музыки веселой, з всѣм товариством своим цеховим покладали рожних антецессоров наших отвористіе листи, на волно́ст им от подачки мѣской данные, также и милого родича нашего презентовал унѣверсал, и просили нас, абысмо и мы оним же таковую освѣдчили ласку, якобы они до мѣской неналежали повѣнности, теде мы одно стасуючися до писем антецессоров наших, яко и уваживши самую слушност, иж и по инних полках музыка веселая не подлѣгает до повинности мѣской, леч сами меж собою чинячи складку до церкви Божественной щорок вистатчают оную почом с кого доведетя, берем их под нашу протекцію і оборону, увольняючи их от найменших подачок городових, о яковой волѣ нашей вѣдаючи кождий, аби ништо их волности нарушити не важился, сим нашим пилно, а пилно приказуем писаніем.

Дан в Чернѣговѣ, мая 5, 1699 року.

Звышменованній полковник чернѣговский Евфим Лизогуб^б.

Нижче написано: Канцелярист войсковій Петро Ломѣковскій.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57612. – Арк. 22. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленном подписано”, після підпису написано “мѣсто печати”.

^б Перед підписом зазначено “в подленном подписано”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 126

*1705, травня 10. Чернігів.
Універсал чернігівського полковника
Павла Полуботка про ствердження за товаришем
Седнівської сотні Дем'яном Петличним
половини прибутків у купленому ним млині
на річці Снові, в Нових Млинах*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковник чернѣговскій Павел Полуботок.

Пану сотникови седневскому и каждому, кому о том ведати належатимет, сим нашим писанием ознаймуем, иж стосуючися мы до уневерсалов антецесоров наших, панов полковников чернеговских, даных п. Демяну Петличному, товаришови сотне Седневской, на заживане половины в млину его власном, на реце Снове, [в] Новых Млинах, о двох колах мучных стоячом, пожитков всяких розмеровых, а до того респектуючи на его до войсковых услуг згодность, которого до далшых прац войсковых заохочаючи, позволилимы, абы он в купленом своем млину, в Новых Млинах стоячом, половину всяких приходячих розмеровых пожитков ку вспартю своего господарства о[т]бирал до далшой ласки велможного добродея его милости п. гетмана, а половину в томже млину розмеровых приходов, абы на наш уряд полковничий належную отбирано верне, подлуг обыклости и давнего звычайю, мети теды хочем и пилно приказуем, дабы нехто з старшины и черне войсковых и посполитых людей, таюже и дозорци млынов наших полковничих, жадной в отбиранию половине его розмеров реченому п. Демяну Петличному не важилися чинити трудности, кривды и перешкоды, под строгим каранем.

Дан в Чернегове, мая 10, 1705 року^a.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 77-78. Копія.

№ 127

*1706, жовтня 19. Чернігів.
Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка
про підтвердження обов'язку громад сіл, розташованих
біля Величківської та Феськівської гребель,
належних Макошинському дівичому монастирю,
гатити їх у випадку потреби*

Его царского пресвѣтлого велічества Войска Запорозкого полковникъ чернѣговскій Павелъ Полуботокъ.

^a Наприкінці зазначено "Подпись и печать".

Вамъ паномъ сотникамъ менскому и кіселновскому, атаманнѣ городской и курѣнной, такъ же войтамъ и всѣмъ посполітымъ в тых сотняхъ будучимъ обывателемъ, при узиченню доброго от Господа Бога здоровья, сымъ нашимъ ознаймуемъ писаннемъ, ижъ прибувши тутъ в Чернѣговѣ законницѣ, з монастіра дѣвичого Макошинского посланніи, презентовали намъ в Богу зейшого антецессора нашего его милости пана Іакова Лізогуба, полковника бувшого чернѣговского, унѣверсаль себѣ данный, в которомъ віражаєт, абы греблѣ Величковская и Хвескувская, так тамошніми обивателми, яко и поблизу будучими селами, были гачены, и просили насъ, аби и мы нашимъ вновѣ полковничимъ оний унѣверсаль стверділи листомъ. Прето ми, слушной ихъ законницѣ прозбѣ давши у себе мѣстце, а уважаючи самую слушност, конфѣрмуемъ симъ писаннемъ нашимъ тотъ антецессора нашего унѣверсаль и абы всѣ тиѣ села, якіи в прежномъ унѣверсаль помененного пана полковника чернѣговского суть выражены, были помочни, без отмови, в гаченню гребель Величковской и Хвескувской, когда того оказоватиметъ потреба, пилю пріказуемъ.

Данъ въ Чернѣговѣ, октоврія 19. 1706 року.

Вышгьменованный полковникъ чернѣговский, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1 – Спр. 18. Оригінал.

№ 128

1708, липня 30. Табір під Кролевцем – Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка щодо повернення жабницьким Росолом сіна солонівським жителям, взятим з їх сіножатей

Атамане жабницькій и войте тамошній.

Поневаж Росоль жабницькій забрали сѣно солонівскихъ жителей, подданихъ пана асаула, на сіножатахъ ихъ, и перевозили оное до своего села, теди под часъ росправи его з солонівцями о тое, наказано ему вернути тое сѣно, а такъ се есть, владою^а нашою приказуемъ вамъ, абысте тому Росолови приказали, щобъ заразъ тое сѣно, о якое билъ завод, отдал солонівцямъ, и жеби впередъ такихъ неслушнихъ задоровъ чинити не важился, от сего часу, що прекладаючи и [печат] же нашу, притомъ засилаємо ласкаво.

В табури з под Кролевця, июля 30, д[ня]. Року 1708.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникъ черниговский Павель Полуботокъ^б.

Нижче зазначено: Таковий подлинний ордеръ посводил, к себе обратно принялъ и росписался Демянъ Гутовичъ.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19850^а. – Арк. 41. Копія.

^а У копії написано “картою”.

^б Перед підписом написано “В подленномъ подписъ”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати полковничой”.

**7. Фастівський полк
(з 1702 р. Білоцерківський)**

№ 129

**1700, листопада 4. Фастів –
Оборонний універсал полковника Семена Палія
Київському Михайлівському Золотоверхому
монастиреві на селища Крикувщину і Данилівку,
на Гордївський млин та на мито
на річці Бобриці**

Семен Палїй, полковникъ Войска его к: м: Запорозскаго.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому бы о том вѣдати належало, доброго от Господа Бога ужичивши здоровья, и поволних услугъ моих залѣцивши, до вѣдомости подаю: будучи тут в нас, превелебний в Богу отецъ Сильвестер Хмеловский, з раменя ясне в Богу превелебного его милости господина отца Захарія Корнѣловича, епископа переясловского, и игумена монастыра святого архистратига Христова Михаила Золотоверхого Киевского, презентоваль виразную грамоту пресвѣтлѣйшаго и великадержавнѣйшаго государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, такожде и поважний рейментарский ясне велможного его милости пана Іоанна Мазепа, Войска Запорозскаго обоих сторонъ Днѣпра гетмана, унѣверсаль, на надане тойже обителѣ святой Золотоверхъ кгрунтовъ и селищъ Крикувщини и Даниловки, зо всѣми приналежитостями. Зачимъ и я по горливой любви тойже святой обителѣ даю тое мое писане, жадаючи в нем по своихъ людехъ, аби надаремне и сваволне пущи ихъ не пустошити, кромѣ того если потреба указуватимет нам на будинокъ дерева, дранѣ вдраной и дровъ до дому своего втяти, що и сама обителъ святая позволяеть. Тутже млинъ, на тойже гряниці стоячий, на греблѣ Княжицкой збудований, от небожьчика пана Гордѣя, бурмистра киевского, при землѣ Даниловской на двѣ колѣ, якъ грамотою и унѣверсалом утверженний, такожде и мито на рицѣ Бобрицѣ⁸⁵, которое граничить з паном Аксаком Войским Киевскимъ, поневажъ мнѣ не ест в подлеглости, а нѣ жадныхъ пожитков оттол не приходит, теди я жадного интересу не маю, повинна святая обителъ мѣрковатися з паном Аксаком о млин. Стороны зас помянутого мита, хто бы колвек мѣлъ отзиватися хвастовскимъ человѣкомъ, и при упорности зоставати, не отдаючи належитости монастирской, такових волно, под правом, промитячихъ людей обителі святой, карати. Кромѣ хто покажет наше писане, на кождое респектовати и в особливой ласцѣ мѣти: що все обяснивши, виразнимъ тим унѣверсалом для теднѣйшого валору и потверженя оного подписомъ и звиклою печатю ствержаю.

Дано в Хвастовѣ, дня 4 ноеврія, 1700 року.

Звишъменованный полковникъ Войска е. к. м. Запорозскаго.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 155. Фотокопія з оригіналу.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 19 зв.-20. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1915. – Вып. XI. – Модзалевский В. А. Матеріалы и заметки. – Ч. II. – С. 4-5. – № 2. З датою 9 листопада 1700 р.

№ 130

*1709, жовтня 14. Фастів –
Універсал білоцерківського полковника
Семена Палія про надання новofундованному
Скитському монастиреві військової частки з млина
в Малій Салтанівці мельників Михайла Коломійця
і Шкалимандри*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ охочокомонній и бѣлоцер[ковский] Семень Палѣй.

Вамъ, пану сотникови мотовиловскому, так теж атаману и войту Салтановки Малой Самариной, а особливе мелникамъ тоеи жъ Салтановки Малой Михайлу Коломійцю и Шкалимандрѣ, здорова от Господа Бога узичивши, симъ унѣверсалним листомъ нашимъ до вѣдомости подаемъ: понеже ми, респектъ мѣючи на новofундованній монастирѣ преподобного отца Онуфрія Скитский, надаемъ на оную святую обител млинъ, аби часть войсковая размѣру на вишь писанній монастирѣ ишла, о що варуемъ и сурово приказуем, абы до того млина жадною мѣрою, якъ изъ старшини, такъ и от посполитих людей, не мѣл нѣхто интересу и жеби имъ нѣхто в том млинѣ найменшой перепони не чиниль, о що варуемъ, а оніи Михайло и Шкалимандра жеби мѣли старания до того млина, якъ господарѣ до своего доброго, и жеби не били спречни[ми] честному отцу Захаріи, начальникови скитскому, и повинност, войсковую часть, на монастирѣ отдавали, о що варуем и пилно приказуем и сурово грозимъ и для лутшого увѣрення подписом и звиклою печаттю ствержаем.

Дан с Хвастова, 14 октоврія 1709 году.

Ва[шим] милостем во всем зич[ливий], звишменованній полковникъ охочокомон[ний] и бѣлоцер[ковский].

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1915. – Вып. XI. – Модзалевский В. А. Матеріалы и заметки. – Ч. II. – С. 5-6. – № 4.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 20. Копія.

*1709, грудня 31. Фастів –
Універсал білоцерківського полковника Семена Палія
про надання на скит Липник містечка Княжичі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ охочокомонний и бѣлоцер[ковский] Семень Палѣй.

Вамъ, сотниковѣ бышевскому, атаманѣ и кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, добраго от Господа Бога узичивши здоровья, симъ нашимъ писаниемъ извѣстно чинимъ: поневажъ мы село, зовомое Княжичи, привернули въ послушание до скитка, зовомаго Липъникъ, з тамошними жителѣ, кромѣ тихъ людей, котории, тамо мешкаючіи, леч же на службу монаршую войсковую готови всегда, а тиѣ, которіи не козацко, леч же подданско обитаютъ тамо, теди повинни всякое подданихъ во всемъ послушенство до скитка, прозиваемаго Липникъ, воздавати, о що пилно, пилно и сурово приказуемъ; тутежъ всякому полку моего товариству, преходячому през тое вижей выраженое мѣстечко Княжичи⁸⁶, якимъ колвекъ способомъ, жаднихъ приказуемъ вимисловъ и аграваций не вчинати, а особливо покорственно упрошаемъ їхъ милостей всякого чина людей, по указу его царского священнѣйшого величества преходячихъ, якъ и з малоросійскихъ войскъ, такъ и з великоросійскихъ, жадной кривди и утеменженя сему местечку Княжичи, з обитаючими тамо людми, не чинит, о що ихъ милостей упросивши, а моего полку всякому под суровою карою войсковою пилно обваровавши, а для болшого валору даемъ сие наше писание из подписомъ и звиклою печатию полковою ствержаемъ.

З Хвастова, декаврия 31, року 1709.

Вашимъ милостемъ во всемъ всего добра зичливий звышъменованный полковникъ охочокомонний и бѣлоцерковский.

О п у б л и к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1915. – Вып. XI. – Модзалевский В. А. Матеріали и заметки. – Ч. II. – С. 6-7. – № 5.

Додаток III

№ 1

*1710, квітня 10. Бендери – Конституція Пилипа Орлика**

Во имя Отца и Сына и Святаго Духа, Бога, во Троицы Святой славимаго.

Нехай станеться на вѣкопомную Войска Запорожского и всего народу Малороссійского славу и памятку!

Дивный и непостижимый въ судьбахъ своихъ Богъ, милосердный въ долготерпѣнни, праведный въ казни, яко всегда, отъ початку видимого сего свѣта, на праведномъ правосудіи своего мирилъ, едны Панства и народы возвышаетъ, другіе за грѣхи и беззаконія смиряетъ, едны порабощаетъ, другіе освобождаетъ, едны возноситъ, другіе низвергаетъ; такъ и народъ валеchnый, стародавний Козацкій, прежде сего именованный Козарскій, первъ превознеслъ былъ славою несмертельною, обширнымъ владѣніемъ и отвагами рицерскими, которими не тылко окрестнымъ народомъ, лечь и самому Восточному Панству, на морѣ и на земли страшень былъ, такъ далече, же Цесарь Восточный, хотячи оный себѣ вѣчнѣ примирити, сопрягль малженскимъ союзомъ сынови своему дочку кагана, то есть, князя Козарскаго. Потомъ славимый во вышнихъ той же праведный Судія Богъ, за умножившіеся неправды и беззаконія, многими казнѣми наказавши тотъ народъ Козацкій, понизилъ, смирилъ и ледво невѣчною руиною низвергль, наостатокъ военнымъ оружіемъ державъ Польской чрезъ Болеслава Храброго¹ и Стефана Баторія², королей польскихъ, поработилъ. И любо не домислимый и непонятный въ правосудіи своемъ Богъ, наказуя наказаль сородныхъ нашихъ предковъ несчисленными плягами, однакъ не до конца прогнѣваючися, ни во вѣки враждуючи, а хотячи на первую слободу народъ Козацкій зъ подтяжного на тотъ часъ панованья Польского выпроводити, воздвигнулъ ревностного Православія святого, Отчизны правъ и вольностей войсковыхъ стародавнихъ оборонцу, валеchnого гетмана, славной памяти Богдана Хмельницкого, который помощію его всесильною, непреодолѣннымъ пособіемъ найяснѣйшого короля, его милости, шведского, несмертельной и вѣчно достойной памяти Карла Десятого, и съ полнымъ и сопособственнымъ Панства Крымского и Войска

* В українській історіографії цей документ розглядається саме як Конституція – Конституція Пилипа Орлика, або Бендерська Конституція, у виданні, з якого публікується, він має назву “Договоръ и постановленіе между гетманомъ Орликомъ и Войскомъ Запорожскимъ въ 1710 году”.

Запорожского оружіемъ, а своимъ благоразумнымъ промысломъ, працами и отвагами, вызволивши з польского подданства Войско Запорожское и народъ порабощенный и утысненный Малороссійскій, поддался зъ онымъ добровольне подъ самодержавную руку великихъ государей, царей и великихъ князей, повелителей россійскихъ, надѣючися, же обовязковъ своихъ, въ договорахъ и статьяхъ изображенныхъ и присягою стверженныхъ, Государство Московское, яко з нами единовѣрное, содержать и вѣчне Войско Запорожское и народъ вольный Малороссійскій при правахъ и вольностяхъ ненарушимо подъ обороною своею заховаетъ. Лечь по смерти славной памяти того жъ гетмана, Богдана Хмельницкого, кгда тое жъ Государство Московское многими избрѣтенными способами усиливало права и вольности войсковые, собою подтвержденные, надвередити и до конца разрушити, а на народъ вольный Козаккій, собою никогда не завоеванный, невольничое ярмо вложить, теды клекротъ Войско Запорожское въ томъ насильство терпѣло, тилекротъ принуждено было кровію и отвагами цѣлости правъ и вольностей своихъ боронити, до которыхъ обороны самъ Богъ мститель пособствовалъ. На послѣдокъ, когда уже свѣжо теперъ, за гетманства славной памяти небожчика, ясневельможного Іоанна Мазепы, помянутое Государство Московское, хотячи свое злое намѣреніе въ skutокъ привести, а воздаючи злая, възлагаѣ^а во мѣсто вдячности и респектовъ, за такъ многіе вѣрныя службы, и гоненіе на оныхъ до остатнего знищенія кошты и утраты, за несчисленные отваги и военные кровавые працы, хотѣло непремѣнно козаковъ въ регулярное войско переменѣти, города въ область свою одоброти, права и вольности войсковые поломати, Войско Запорожское Низовое искоренити и имя того вѣчне згладити, чога явные были, и подъ сее время суть, знаки, доводы и початки, тогда преречонный, славной памяти, гетманъ ясневельможный Іоаннъ Мазепа, подвигнувшись правдою и ревностію за цѣлость Отчизны, правъ и вольностей войсковыхъ, а желючи усерднымъ желаніемъ за дній гетманского своего владѣнія видѣти, и по смерти своей для вѣкопомной имени своего памяти зоставити^б тую жъ Отчизну, милую матку нашу, и Войско Запорожское городовое и Низовое, не тилко въ ненарушимыхъ, лечь и въ разширенныхъ и размноженныхъ волностяхъ, квѣтнучую и изобилуючую, отдался въ непреламанную оборону наяснѣйшого короля, его милости, шведского, Карла Дванадцатого³, особливимъ Бога Всемогущого промысломъ, съ войсками своими вступившого въ Украйну; послѣдуючи и наслѣдуючи антецессора своего, славной памяти, валечного гетмана, Богдана Хмельницкого, который, з наяснѣйшимъ королемъ шведскимъ, его королевскому величеству соименитымъ дѣдомъ, Каролемъ Десятымъ, единомысліемъ и промыслами военными въ высвобожденью Отчизны своей отъ польского, на тотъ часъ тяжкого, подданства согласуючися, не меншую мѣлъ въ замыслахъ своихъ помочь, до розерванья силъ польскихъ стягающуюся, и хотъ то неизслѣдованные судьбы Божіи, такъ ревностного небожчиковского намѣренія, за опачнымъ отмѣнной фортуны военной поводомъ, не тилко не исполнили, лечь и самого

^а У тексті публікації "возблагая".

^б У тексті публікації "зоставити".

туть въ Бендерѣ декретомъ смертельнымъ прикрили; однакъ, осиротѣлое, по смерти своего первенствующаго рейментара, Войско Запорожское, не отчаеваючися желаемой себѣ свободы, и полагаючи сталую уфность^а въ помощи Божой, въ протекціи наяснѣйшого короля, его милости, шведского, и въ праведной нашей справѣ, якая всегда обыкла триумфовати, на попарте оной и для лучшихъ войсковыхъ порядковъ и поводу, постановило, зъ общою енеральной старшины обрадою, послѣдуючи и согласуючи въ томъ воли наяснѣйшого протектора нашего, королевского величества шведского, избрати себѣ нового гетмана, на которое избраніе назначивши термень, кгда на приличное тому акту елекціальному мѣстце подѣ Бендеромъ⁴, въ общую Раду, съ предводителемъ своимъ, паномъ Константиномъ Гордѣнкомъ⁵, атаманомъ кошевымъ, совокупилося, теды всѣ сполне з старшиною енеральною и з послами отъ Войска Запорожского [Ни]зового, у Днѣпру застаючого, знесшися, по давнымъ обыкновеніямъ и по правиламъ войсковымъ, избрали себѣ, волными единократными голосами, за гетмана, его милости, пана Филипа Орлика, достойного тоей гетманской чести, и могучого, при помощи Божией и при протекціи наяснѣйшого королевского величества шведского, высокимъ своимъ разумомъ и искусствомъ, урядъ тотъ гетманскій, подѣ сее время трудное тяжкій, двигати, управляти и о интересахъ Отчичны Малороссійской радѣти и радити. А поневажъ преждныи гетманы Войска Запорожского, застаючи подѣ самодержцами московскими, привлащати себѣ дерзали надѣ слушность и право, самодержавную владзу^б, которою были значне надвередили давные порядки, права и вольности войсковые, не безъ всенародной тяжести, прето мы, енеральная старшина, туть притомная, и мы, атаманъ кошевый зъ Войскомъ Запорожскимъ, запобѣгаючи впередь таковому безправью, найбарзѣй подѣ сей до того дѣла выгодный часъ, когда тое жъ Войско Запорожское, не для чого иншого подѣ протекцію наяснѣйшого королевского величества шведского удалося, и теперъ оной крѣпко и непоколебимо держится, тылко для поправки и подвигненья упалыхъ правъ своихъ и вольностей войсковыхъ, договорили и постановили съ ясневельможнымъ, его милостью, паномъ Филипомъ Орликомъ, новообраннымъ гетманомъ, абы не тилко его вельможность, за счастливого гетманского своего владѣнія, всѣхъ тыхъ, туть послѣдующихъ, пунктами изображенныхъ, а собою поприсяжныхъ договоровъ и постановленій, ненарушимо додержаль, лечь и за иншихъ, впредь будучихъ, гетмановъ Войска Запорожского, чтобъ оные непремѣнно захованы и задержаны были, которые такъ ся въ собѣ мають:

1.

Поневажъ межи тремя добродѣтелями богословскими вѣра первенствуетъ, теды въ первомъ семъ пунктѣ о вѣри святой Православной Восточного

^а Так у публикації.

^б Слово “влада” в публикації подавалося як “владга”, очевидно через особливості використаного Бантиш-Каменським джерела, проте цілком очевидно, що таке написання є спотворенням від “владза” – звичайної тодішньої форми цього слова, яке саме так відтворюється тут і далі.

исповѣданія дѣло надлежитъ начати, которою, яко разъ народъ валечный Козацкій, за владѣнія еще кагановъ Козарскихъ въ столицѣ апостольской Константинопольской просвѣщенный zostаль, такъ и теперь непорушимо въ оной триваючи, жаднымъ иновѣріемъ никогда не колебался. И не тайно есть, же славной памяти гетманъ Богданъ Хмельницкій зъ Войскомъ Запорожскимъ, ни за что иное, опрочъ правъ и вольностей войсковыхъ, унялся и праведную противъ Рѣчи Посполитой Польской воздвигнулъ войну, тилко, во первыхъ, за вѣру святую Православную, яка розними тяжестями насильствована была отъ власти польской до Уніи зъ Костеломъ Римскимъ, а по искорененіи иновѣрія зъ Отчизны нашей, не для чого иного зъ тымъ же Войскомъ Запорожскимъ и народомъ Малороссійскимъ въ протекцію Государства Московского удался, и доброволне поддался, тылко для самого единовѣрія Православного. За чимъ теперешній новообранный гетманъ, когда Господь Богъ, крѣпкій и сильный въ бранѣхъ, пособить щастливымъ оружіемъ наяснѣйшого короля, его милости, шведского, свободити Отчизну нашу, Малую Россію, отъ невольничого ярма московского, мѣеть и повиненъ будетъ, во первыхъ, старатися и крѣпко застановлятися, абы жадное иновѣріе въ Малую Россію, Отчизну нашу, ни отъ кого не было впроважено, которое если бы гдѣ, чи то тайно, чили явне, могло показатися, теды, владзою своею, долженъ будетъ оное искореняти, проповѣдатися и разширатися оному не допускати, иновѣрцемъ сожитія на Украинѣ, а найбарзѣй зловѣрію жидовскому, не позволяти, и на тое всѣ старанья ложити, жебы едина вѣра Православная Восточного исповѣданія, подъ послушенствомъ святѣйшого апостольского Трону^а Константинопольского, вѣчне утвержена была, и з помноженьемъ хвалы Божой, церквей святыхъ, а з цвѣченьемъ въ наукахъ вызволіоныхъ синовъ малороссійскихъ, разширялася, и яко кринь въ терніи, межи окрестными иновѣрными панствами, процвѣтала. Для большой зась поваги первоначального въ Малой Россіи Престола митрополитанского Кіевского и для знатнѣйшого дѣль духовныхъ управленія, мѣеть той же ясновельможный гетманъ, за высвобоженьимъ Отчизны отъ ига московского, справити у столицѣ апостольской Константинопольской екзаршескую первобытнуну власть, чтобъ черезъ тое обновилася реляція и послушенство синовское^б до помянутого апостольского Конста[н]тинопольскаго Трону^а, отъ которого проповѣдію евангельскою въ вѣри святой кафолической просвѣщена и змоцнена быти удостоилася.

2.

Яко всякое Панство цѣлостію границъ ненарушимою состоится и утверждается, такъ и Малая Россія, Отчизна наша, жебы въ своихъ границахъ, пактами отъ Рѣчи Посполитой Польской и отъ Государства Московского стверженныхъ, найбарзѣй въ тимъ: которые по рѣку Случь^б, за гетманства, славной памяти, Богдана Хмельницкого, отъ тоей же Рѣчи Посполитой

^а В публикації – “Фрону”.

^б В публикації – “синовское”.

^в В публикації – “Фрону”.

Польской, области Гетманской и войску поступлены, вѣчне отданы и пактами обварованы zostали, не была згвалчена и нарушена, мѣть и тое ясневельможный гетманъ, при трактатахъ найяснѣйшого короля, его милости, шведского, старатися, и крѣпко, сколько Богъ силы и разуму пошлетъ, застановлятися, гдѣ будетъ належати, а найпаче супплѣковати о тое до найяснѣйшого маестату его королевского величества шведского, яко оборонцы и протектора нашего, чтобъ его величество не допускалъ никому, не тылко правъ и вольностей, лечь и границъ войсковыхъ надверезати и себѣ привлащати. Надъто повиненъ будетъ тотъ же ясневельможный гетманъ, по сконченю, дай Боже, счастливомъ войны, упросити у королевского величества шведского такого трактату, чтобъ его величество и его сукцессорове, найяснѣйшіе короли шведскіе, вѣчными протекторами Украины титуловалися и самимъ дѣломъ zostавали, для большой крѣпости Отчизны нашей и для захованья оной цѣлости въ правахъ наданныхъ и границахъ. Такъ тежъ и о тое долженъ будетъ ясневельможный гетманъ до найяснѣйшого королевского маестату супплѣковати, абы у трактатахъ его величества зъ Государствомъ Московскимъ было тое доложено, чтобы, якъ невольниковъ нашихъ, на сей часъ въ Государствѣ Московскомъ найдующихся, по сконченю войны, намъ свободныхъ возвращено, такъ и всѣ починеные въ нынѣшнюю войну на Украинѣ шкоды, нагорожено и слушне отъ Москвы пополнено; а особливе о тое просити и старатися у найяснѣйшого королевского величества повиненъ, жебы невольниковъ нашихъ, въ Панствѣ его жъ величества застающихъ, всѣхъ освобождено и намъ возвращено.

3.

Поневажъ намъ всегда пріязнь сусѣдская Панства Крымского есть потребна, отъ которого помощи не разъ Войско Запорожское до обороны своей засягало, теда, иле подъ сей часъ возможно будетъ, мѣть ясневельможный гетманъ и найяснѣйшого хана, его милости, крымского, чрезъ пословъ старатися о обновленъе давнего зъ Панствомъ Крымскимъ братерства, коллегации военной и потверженъе вѣчной пріязни, на которую бы окрестные Панства заглядующися, не дерзали порабощенія себѣ Украины желати и оную въ чомъ колвекъ насильствовати. По сконченю зась войны, когда Господь Богъ пособить, при желаемомъ и помыслномъ намъ покою, новообранному гетману на своей осѣсти резиденціи, тогда крѣпко и неусыпно постерегати того, должностію уряду своего обязанъ будетъ, абы ни въ чомъ зъ Панствомъ Крымскимъ пріязнь и побратимство не нарушилося черезъ своевольныхъ и легкомысленныхъ з нашей стороны людей, которые обыкли не тылко сусѣдскую згуду и пріязнь, лечь и союзы мирные, рвати и раздрушати.

4.

Войско Запорожское Низовое, яко несмертельную собѣ славу многими рыцерскими отвагами на морѣ и на земли заслужило, такъ и не меншими

наданнями обогачено было для общего своего пожитку и промысловъ, лечь кгда Государство Московское, вынаходячи розныхъ способовъ до утисненья и знищенья оногo, построило на власныхъ войсковыхъ кгрунтахъ и угодіяхъ, то города Самарскіе, то фортецы на Днѣпрѣ, чимъ, хотячи въ промыслахъ рыбныхъ и звѣриныхъ тому жъ Войску Запорожскому Низовому перешкоду учинити, незносную шкоду, праволомство и утеменjenje учинило. На остатокъ гнѣздо войсковое, Сѣчь Запорожскую, военнымъ наступленіемъ розорило. Прето, по скончанью, дай Боже, счасливомъ, войны (если теperь помянутое Войско Запорожское тыхъ кгрунтовъ своихъ и Днѣпра отъ насильства московского не очиститъ и не удовольнитъ), повиненъ будетъ ясневельможный гетманъ, при трактованью наяснѣйшого короля, его милости, шведского, зъ Государствомъ Московскимъ о покою, о тое старатися, жебы Днѣпръ отъ городковъ и фортець московскихъ, тако жъ и кгрунта войсковые отъ посессіи Московской очищены и до первобытной области Войска Запорожского привержены были, гдѣ впредь никому, а ни фортець строити, а ни городковъ фундовати, а ни слободъ осажувати, а ни якимъ же колвекъ способомъ тыхъ войсковыхъ угодій пустошити, не тылко не мѣть ясневельможный гетманъ позволяти, лечь и до обороны оныхъ обовязанъ будетъ Войску Запорожскому Низовому всякую помощь чинити.

5.

Городъ Терехтемировъ⁷, поневажъ здавна до Войска Запорожского Низового належалъ и шпиталемъ оногo назывался, теды и теperь, за освобожденьемъ, дай Боже, Отчины отъ московского подданства, мѣть ясневельможный гетманъ тотъ же городъ Войску Запорожскому Низовому, зо всѣми угодіями и зъ перевозомъ на Днѣпрѣ, тамъ застаючимъ, привернути, шпиталь въ оноmъ для старинныхъ зубожалыхъ и ранами скалеченныхъ козаковъ, коштомъ войсковымъ построити, и отколъ мѣть имъ быти пища и одежда, промысль; также Днѣпръ увесь зъ гори отъ Переволочной внизъ, перевозъ Переволочанскій и самый городъ Переволочную, съ городомъ Керебердою и рѣка Ворскло зъ млинами, въ полку Полтавскомъ знайдуючимся, и фортецу Кодацкую⁸ [з] принадлежностями, повиненъ будетъ ясневельможный гетманъ и по немъ будучи уряду того гетманского наслѣдники, ведлугъ давныхъ правъ и привилеевъ, при Войску Запорожскомъ заховати, никому зъ власти духовной и свѣцкой не допускаючи и не позволяючи ѣзовъ тамъ на Днѣпрѣ отъ Переволочной внизъ забивати и строити, становъ и рыбныхъ ловль заводити, особливе въ полю рѣки, рѣчки и всякіе прикметы, ажъ по самой Очаковъ, не до кого иншого, тилко до Войска Запорожского Низового, вѣчными часы мѣють належати.

6.

Если въ Панствахъ Самодержавныхъ хвалебный и состоянію публичному полезный заховуется порядокъ, въ тотъ порядокъ, же завше, якъ въ бою, такъ

⁸ В публикації – “Козацкую”.

и въ покою, о общо́мъ отчисто́мъ добрѣ́ приватные и публичныя обыкли отпра́вовать Рады, въ которыхъ и самыя самодержцы притомностию своею продкуючи, не возбраняются соизволеніе свое подь общее министровъ своихъ и совѣтниковъ зданье и ухвалу подлагати, а чому жъ бы въ вольномъ народѣ́ таковой збавенный порядокъ не мѣлъ быти захованъ, который, любо въ Войску Запорожскомъ при гетманахъ передь симъ, ведлугъ давныхъ правъ и вольностей, непремѣнно содержался, однакъ кгда нѣкоторіи Войска Запорожского гетмани, привлащивши собѣ́ неслушне и безправне самодержавную владу, узаконили самовластіемъ такое право: “Такъ хочу, такъ повелѣваю”, черезъ якое самодержавіе, гетманскому урядови неприличное, уросли многіе въ Отчизнѣ́ и въ Войску Запорожскомъ нестроєнія, правъ и вольностей разорєнія, посполитыя тяжести, насильныя и накупныя урядовъ войсковыхъ распоряженья, легкое старшины енеральной, полковниковъ и значного товариства поваженье, прето мы, енеральная старшина, атаманъ кошовый и все Войско Запорожское, договорили и постановили съ ясневельможнымъ гетманомъ, при елекціи его вельможности, таковое право, которое мѣеть быти вѣчне въ Войску Запорожскомъ заховано: абы въ Отчизнѣ́ нашей первенствующими были совѣтниками енеральная старшина, такъ респектомъ урядовъ ихъ первоначальныхъ, яко и уставичной при гетманахъ резиденціи; по нихъ, зась обыклымъ порядкомъ послѣдуючіи полковники городовіе, подобнымъ же публичныхъ совѣтниковъ характеромъ почтены нехай будутъ; надь то зъ каждого полку по единой значной старинной, благоразумной и заслужоной особѣ́ мѣють быти до общей рады енеральніи совѣтники, за согласіемъ гетманскимъ избраны, зъ которыми всѣми енеральными особами, полковниками и енеральными совѣтниками долженъ будетъ теперешный ясневельможный гетманъ и его сукцессорове о цѣлости Отчизны, о добрѣ́ оной посполитомъ и о всякихъ дѣлѣхъ публичныхъ радитися, ничего, безъ ихъ соизволенія и совѣту, приватною своею владою, не зачинати, не установляти и въ скутокъ не приводити. Для чого теперь, при елекціи гетманской, единоголасною всѣхъ обрадою и ухвалою, назначаются три Енеральные въ каждомъ року Рады, мѣючієся въ резиденціи гетманской, отпра́вovati: первая о Рождествѣ́ Христовомъ, другая о Воскрєсеніи Христовомъ, третія о Покровѣ́ Прєсвятой Богородицы, на которое не тылко панове полковники зъ старшиною своею и сотниками, не тылко зо всѣхъ полковъ енеральніи совѣтники, лечь и отъ Войска Запорожского Низового, для прислухованья ся и сѣтованья. Послы мѣють и повинни будутъ, за присланьемъ къ себѣ́ отъ гетмана ординансу, прибувати, ничего назначеного термену не ухибляючи, гдѣ́ что колвекъ будетъ отъ ясневельможного гетмана, до общей бы Рады предложено, о томъ всѣмъ благосовѣстно, безъ жадныхъ, приватного своего и чужого порядку, респектовъ, безъ душегубной зависти и вражды, такъ далече, жебы ничего не было въ тыхъ Радахъ зъ ублизеньемъ чести гетманской, зъ публичною Отчизны тяжєстію и разорєніемъ, а, не дай Боже, и пагубою. Если бы зась, опрочъ тыхъ вышрєченныхъ, до Енеральной Рады назначенныхъ терменовъ, притрафлялися якіе публичныя sprawy, скорого управленія от преставленія и отпра́вленія потребуєчіє, тєды ясневельможный гетманъ моцєнь и воленъ будетъ, зъ

обрадою енеральной старшины, таковыя дѣла повагою своею гетманскою управляти и отпраовати. Также, если бы якіе письма приключалися зъ заграничныхъ посторонныхъ Панствъ, до ясневельможного гетмана ординованные, теды оныя маеть его вельможность енеральной старшинѣ объявити и отвѣты, якіе отписуватимутся, освѣдчати, не утаеваючи предъ ними жадныхъ корреспо[н]денцій листовныхъ, найбарзѣй заграничныхъ и тыхъ, якіе могутъ цѣлости Отчистой и добру посполитому вредити. А жебы скутечнѣйшая была въ секретныхъ и публичныхъ Радахъ междоусобная ясневельможного гетмана зъ старшиною енеральною, съ полковниками и енеральными совѣтниками поуфалость, повиненъ будетъ каждый зъ нихъ, при обнятю своего уряду, на вѣрность и у Отчизнѣ на зычливость, къ рейментарови своему на захованье повинностей своихъ, якіе колвекъ до уряду чіего належатимуть, формальную присягу, ведлугъ роты, публичне ухваленой, выконати. И если бы что противного, здоровного, правамъ и вольностямъ войсковымъ вредительного и Отчизнѣ неполезного усмотрено было въ ясневельможномъ гетману, теды таяжъ старшина енеральная, полковники и енеральные совѣтники, моцны будутъ волными голосами, чили то приватне, чили, когда нужная и неотволочная потреба укажетъ, публичне, на Радѣ его вельможности выговорити и о нарушенье правъ и вольностей отчистыхъ упоминатися, безъ уближенья и наименшого поврежденья высокого рейментарского гонору; о якіе выговоры не мѣеть ясневельможный гетманъ уражатися и помсты чинити, овшемъ развращенная исправити старатимется. Особливе енеральнии совѣтники, каждый зъ нихъ въ своемъ полку, зъ которого на радецтво изберется, силенъ будетъ, совокупне съ паномъ полковникомъ городовымъ, постерегати порядковъ и оныя общимъ совѣтомъ управляти, застановляючися за кривды и тяжести людскіе. А яко енеральная старшина, полковники и енеральнии совѣтники, повинны будутъ ясневельможного гетмана въ должномъ мѣти почитаніи, належитъ ему выразати гоноръ и вѣрное отдавати послушенство, такъ и ясневельможному гетману взаемне шановати оныхъ, и за товариство, а не за слугъ и предстоятелей работныхъ, належитъ консервовати, не принуждаючи ихъ умыслне, для пониженья особъ, до публичного, неприличного и непоносного предъ собою стоянья, опрочъ того, гдѣ потреба укажетъ.

7.

Если бы кто зъ енеральныхъ особъ, полковниковъ, енеральныхъ совѣтниковъ, значного товариства и инныхъ всѣхъ войсковыхъ урядниковъ, надѣто й самой черни, чи то гоноръ гетманскій дерзнулъ образити, чили въ иншомъ якомъ дѣлѣ провинити, теды таковыхъ проступцовъ самъ ясневельможный гетманъ, приватною своею помстою и владзою не мѣеть карати, лечь на судъ Войсковый Енеральный таковую справу, чито криминальную, чили не криминальную, повиненъ будетъ здати, у которого якій нелицемирный и нелицеизрѣтельный падеть декретъ, такіи долженъ всякъ проступный понести.

Тыежь енеральные особы, уставичне при боку гетманскомъ резидуючіе, всякіе sprawy войсковые, якіе до чіего чину и повинности будутъ належати, мѣють ясновельможному гетману доносити и декларациі отбирати, а не слуги приватныи домовыи, которыхъ до жадныхъ справъ, докладовъ и дѣлъ войсковыхъ не отпраовати.

Поневажь передъ симъ въ Войску Запорожскомъ всегда бывали подскарбіи енеральныи, которыи Скарбомъ Войсковымъ, млынами и всякими, до Скарбу Войскового належачими, приходами и повинностями завѣдовали и оными за вѣдомомъ гетманскимъ шафовали, теды и теперь таковой порядокъ общимъ договоромъ устанавлиается и непремѣнно узаконяется, абы за уволненьемъ, дасть Богъ, Отчизны нашей зъ ярма московского, увагою гетманскою и сонзволеніемъ общимъ былъ обранъ подскарбіи енеральній, человѣкъ значный и заслуженый, маетный и благосовѣстный, который бы Скарбъ Войсковый въ своемъ дозорѣ мѣлъ, млынами и всякими приходами войсковыми завѣдовалъ и оные на потребу публичную войсковую, а не на свою приватную, за вѣдомомъ гетманскимъ, оборочаль. Самъ зась ясновельможный гетманъ до Скарбу Войскового и до приходовъ, до оного належачихъ, не имѣеть належати и на свой персональный пожитокъ употреблять, довольствуячися своими оброками и приходами, на булаву и особу его, гетманскую, належачими, яко то: индуктою, полкомъ Гадяцкимъ, сотнею Шептаковскою, добрами Почеповскими и Оболонскими и иншими интратами, якіе здавна ухвалены и постановлены на урядъ гетманскій; большъ зась ясновельможный гетманъ маетностей [и] добръ войсковыхъ не мѣеть самовластно себѣ привлащати и иншимъ, мнѣй въ Войску Запорожскомъ заслужонымъ, а найбарзѣй чернцямъ, попамъ, вдовамъ бездѣтнымъ, урядникомъ, посполитымъ и войсковымъ мѣлкимъ слугамъ своимъ гетманскимъ и особамъ приватнымъ, для респектовъ якихъ колвекъ, не раздавати. А не тылко до боку гетманского подскарбіи енеральній поприсяжный, для дозору Скарбу Войскового, мѣеть избиратися, и гдѣ резиденція гетманская утвердится, тамъ зоставати, лечь и въ каждомъ полку два подскарбіи, такъже поприсяжныи, люде значныи и маетныи, общою, полковника, старшины войсковой, и посполитой ухвалою, повинны знайдоватися, которыи бы о полковыхъ и городовыхъ приходахъ и посполитыхъ поборахъ знали, оные въ своемъ завѣдованью и шафунку мѣли и каждого року поражунокъ зъ себе чинили. Якіе полковіе подскарбіи, мѣючи релацию до енерального подскарбега, должны будутъ въ своихъ полкахъ о належачихъ до Скарбу Войскового приходахъ знати, оные отбирати и до рукъ енерального подскарбега отдавати. Панове полковники зась не повинни такъже интересоватися до скарбцовъ полковыхъ, контентуючися своими приходами и добрами, на урядъ полковничій належачими.

Яко всякихъ во Отчизнѣ и Войску Запорожскомъ порядковъ, по должности уряду своего мѣть ясневельможный гетманъ постерегати, такъ найбарзѣй повиненъ будетъ и на тое пилное и неусыпное мѣти око, жебы людѣмъ войсковымъ и посполитымъ збытечныя не чинилися тяжести, налоги, утеменженья и здырства, для которыхъ они, оставивши жилища свои, обыкли въ прочку ити и въ заграничныхъ Панствахъ спокойнѣйшого, легчайшого и помыслнѣйшого шукати себѣ помешканья. Зачимъ, абы панове, полковники, сотники, атаманья и всякіе войсковые и посполитые урядники, не важилися панщизнѣ и роботизнѣ своихъ частныхъ господарскихъ козаками и посполитыми людьми тыми, якіе а ни на урядъ ихъ не належать, а ни подъ ихъ персональною державою зостають, отбувати до кошенія сѣнъ, збиранья зъ поль пашень и гаченья гребель примушати, въ одиманью и кгвалтовномъ купленью кгрунтовъ насилія чинити, за леда^а якую вину зо всей худобы, лежачой и рухомой, обнажити, ремесниковъ безплатежне до дѣлъ своихъ домашнихъ приневоляти и козаковъ до посылокъ частныхъ заживати, повиненъ будетъ того ясневельможный гетманъ владзою своею възбраняти, чого и самъ, на добрый иншымъ, подручнымъ себѣ, прикладъ, мѣть выстерегатися и не чинити. А поневажъ всякіе на людей вѣрныхъ тяжести, утыски и здырства походятъ найбарзѣй отъ властолюбныхъ накупневъ, которіи, не фундуючися на заслугахъ своихъ, а прагнучи несытою пожадливостью, для частного своего пожитку урядовъ войсковыхъ и посполитыхъ, прельщають сердце гетманское коррупціями и оными втыскаются, безъ вольного избранія, надъ слушность и право, то на уряды полковничіе, то на иншыя власти, прето всеконечнѣ постановляется, абы ясневельможный гетманъ жадными, хочъ бы найболшими, не уводячися датками и респектами, никому за коррупціи урядовъ полковничьихъ и иншихъ войсковыхъ и посполитыхъ начальствъ не вручалъ и насильно на оныя никого не наставлялъ, лечъ всегда, якъ войсковые, такъ и посполитые, урядники мѣють быти волними голосами, особливе зась полковники, обираны, а по избранію владзою гетманскою подтвержываны; однакъ таковыхъ урядниковъ елекціи не безъ волѣ гетманской отправоватися повинны. Тоежъ право должны будутъ и полковники заховати и не постановляти, безъ вольного избранія цѣлой сотнѣ, сотниковъ и иншихъ урядниковъ, для коррупцій и якихъ же колвекъ респектовъ, а для урядъ своихъ частныхъ не повинны такъже отъ урядовъ отстановляти.

11.

Вдовы козаціи и осиротѣлыя козацкіе дѣти, вдовы козацкіи и жоны, безъ бытности самихъ козаковъ, когда въ походахъ, албо на якихъ же колвекъ службахъ войсковыхъ знайдоватимутся, жебы до всякихъ посполитыхъ повинностей не были потяганы и вымаганьемъ датковъ обтяжованы, договорено и постановлено.

* Так у тексті.

Не меньшая городамъ украинскимъ и оттоль дѣется тяжесть, же многіе, для отбуванья всякихъ посполитыхъ повинностей, належачіе, подь розныхъ державцовъ, духовныхъ и свѣцкихъ, въ посессию поотходили жители, зась ихъ посполитые, въ малолюдствіи оставшіеся, мусять, безъ жадной фолги, тые жь самыя двигати тяжари, якіе з помощьюъ отторгненныхъ и одойшлыхъ сель на себѣ носили. За чимъ, за успокоеньемъ отъ военного мятежу Отчизны и за уволненіемъ, дай Боже, оной отъ подданства московского, енеральная маеть быти установлена, чрезъ избранныхъ на тое комисаровъ, ревизія всѣхъ маетностей, подь державцами застаючихъ, и до уваги Енеральной при гетману Рады подана, на которой разсудится и постановится, кому годне належить, а кому не належить, войсковые добра и маетности держати, и якіе повинности и послушенства подданскіе мѣются державцамъ отъ посольства отдавати. Такъ тежъ и оттоль людѣмъ убогимъ посполитымъ умножается тяжесть, же многіе козакъ людей достальныхъ посполитыхъ, въ подсусѣдки^а себѣ пріймуючи, охороняють оныхъ отъ обыклыхъ имъ повинностей, ку общей тяглости город[ск]ой и сельской стягаючихся, а купцы маетные, защищаючися то универсалами гетманскими, то протекціею полковничою и сотницкою, ухилиются отъ двиганья сполныхъ тяжаровъ посполитыхъ и не хотятъ быти помощными въ отбуванью оныхъ людѣмъ убогимъ. Прето ясневельможный гетманъ универсалами своими привернути не занеаеть, такъ подсусѣдковъ достатныхъ козацкихъ, яко и купцевъ до посполитыхъ повинностей, заборонити оныхъ протекціи.

Городъ столечный, Кіевъ, и иные украинскіе города зъ маистратами своими во всѣхъ правахъ и привилеяхъ, слушне наданыхъ, непорушимо жебы захованы были, повагою сего акту елекціального постановляется и подтверженье оныхъ своего часу гетманской власти поручается.

Же посполитымъ людѣмъ прежде сего на Украинѣ наѣзды и подводы, а козакамъ проводничества, найбільшъ приносили тяжести, черезъ которые люде до крайнего въ худобахъ своихъ приходили знищенья, теды теперь, абы тые подводы и проводничества вовся были отставлены, и ни хто з переѣзджаючихъ жадной нигдѣ подводы брати, напоевъ, кормовъ и датковъ найменшихъ вымагати отнюдь не важился, хиба хто въ публичныхъ дѣлѣхъ, и то за подорожною ясневельможного гетмана, будетъ ѣхати, то и тому, безъ жадныхъ поклонныхъ датковъ, подводъ толко дати, сколко въ подорожной будетъ написано. Особливе, чтобы жадные особы войсковые и ихъ слуги, ясневельможного гетмана, за приватными дѣлами, а не войсковыми, переизджаючіе, подводъ,

^а В тексті написано “подсусѣдин”.

кормовъ, напоевъ, поклоновъ и проводниковъ отнюдь не вымагали, бо черезъ тое городови разореніе, а людѣмъ бѣднымъ знищеніе наносится; лечь всякій особа, великій, мѣлкій и наименьшій, за приватнымъ своимъ дѣломъ, а не войсковымъ, безъ подорожной рейментарской переѣздаючій, долженъ будетъ своимъ грошемъ всюду по городахъ и селахъ sustentоватися, подводъ и проводниковъ не вымагати и усиловне никогда не брати.

15.

Же аренды, для платы роковой компаней и сердюковъ и для иныхъ расходовъ войсковыхъ, установленные, за тяжесть посполитую отъ всѣхъ обывателей малороссійскихъ войсковыхъ и посполитыхъ, такъ и станція компанѣйская и сердюцкая за прикрость и утяженіе у посполства почитается: прето, якъ аренды, такъ и помянутая станція повинна быти отставлена и весьма знесена. Отколь да Скарбъ Войсковой упалый, на отбуваніе и удовольствованіе всякихъ публичныхъ войсковыхъ же расходовъ [не мѣтъ] реставроватися и постановитися; и якъ много, по скончанью войны, ясневельможный гетманъ мѣтъ людей платныхъ компаней и пѣхотинцевъ, при боку своемъ, на услугахъ войсковыхъ держати, о томъ на Енеральной Радѣ общая будетъ увага и постановленіе.

16.

Во стокротне люде убогіе воплять и ускаржаются, же такъ индуктари и ихъ факторы, яко и выѣзджіе ярмарковые, многіе чинять не обыкые и нещисленны[е] имъ здырства, за которыми згола невозможно человѣку убогому свободнѣ на ярмарокъ появитися, малой якою рѣчи, для подпартя убозства своего, продати, албо на домовую потребу купити, безъ платежи ярмарковой, а, не дай, Боже, въ вину якую, хочъ малую, попастися, то съ ногъ до головы отъ выѣзджихъ ярмарковыхъ ободранному быти прыйдется. За чимъ абы индуктари и ихъ фактори, отъ тыхъ тылко товаровъ и таковые ексакціи, евекты и индукты до Скарбу Войскового отбырали, якіе будутъ выражены въ интерцигахъ, ничего лишнего отъ купцевъ не вымагаючи и людѣмъ вѣрнымъ убогимъ наименьшого здырства не чинячи. Такъже и выѣзджіе ярмарковые, абы повинность, у кого належить, а не у людей убогихъ, з малою продажею домовую, албо для купленья чого на домовую потребу на ярмарокъ прибылыхъ, выбирали, справъ жадныхъ, не тылко криминальныхъ, але и поточныхъ, не судили и необыклого здырства людѣмъ и городови не чинили, потрафляти въ тое будетъ ясневельможный гетманъ своимъ благоразумнымъ радѣніемъ и владзою, которого и всѣ въ Отчизнѣ нестроенія, премудрому исправленію, права и вольности войсковые непорушиму захованью и оборонѣ, договоры сіи и постановленія скутечному исполненію поручаются, якіе его вельможность не тылко подписомъ руки своей, лечь и формальною присягою и притисненіемъ печати войсковой изволить подтвердити. А присяга тая такъ ся въ себѣ мѣтъ:

Присяга Орлика.

Я, Филиппъ Орликъ, новоизбранный Войска Запорожского гетманъ, присягаю Господу Богу, въ Троицы Святой славимому, на томъ, ижъ, будучи волними голосами, по давнымъ правамъ и обыкновеніямъ войсковымъ, за соизволеніемъ наяснѣйшого королевского величества шведского, протектора нашего, отъ енеральной старшины и отъ всего Войска Запорожского, тутъ при боку его жъ королевского величества, и у Днѣпра на Низу зостаючого, черезъ посланныхъ особъ, обранный, оголошенный и возведеный на знаменитый урядъ гетманскій, яко сіи договоры и постановленья, тутъ описанные, и съ полною обрадою на актѣ теперешной елекціи, межи мною и тымъ же Войскомъ Запорожскимъ, узаконенные и утвержденные, во всѣхъ пунктахъ, комматахъ і періодахъ непремѣнно исполняти, милость, вѣрность и печаливое ку Отчизнѣ Малороссійской, матцѣ нашой, о добрѣ оной посполитомъ, о цѣлости публичной, о разширенью правъ и вольностей во[й]сковыхъ, старанье, сколко силъ, разуму и способовъ станеть, мѣти, жадныхъ факцій зъ посторонними Панствами и народами и внутрь въ Отчизнѣ на зруйнованье и якое жъ колвекъ оной зашкоженье, не строити, подсылки всякіе, Отчизнѣ, правамъ и вольностямъ войсковымъ шкодливые, енеральной старшинѣ, полковникомъ и кому колвекъ належатимуть, объявляти ку годнымъ^а и заслужонымъ въ Войску Запорожскомъ особамъ пошанованье и ку всему старшому и меншому товариству любовь, а ку проступнымъ, ведлугъ артикуловъ правныхъ, справедливость заховати обѣцую и долженъ буду, такъ мнѣ, Боже помози, непорочное сіе Евангеліе и невинная страсть Христова. А тое все подписомъ руки моея власной и печатью войскового ствержаю.

Дѣялося въ Бендерѣ, року 1710^б, апрѣля 5 дня.

Филиппъ Орликъ, гетманъ Войска Запорожского, рукою власною^в.

О п у б л и к о в а н о: Источники Малороссійской исторіи, собранные Д. Н. Бантышемъ-Каменскимъ и изданные О. Бодянскимъ. – М. – 1859. – Ч. II. 1691-1722. – С. 242-255.

^а В тексті друкарська помилка – “горным”.

^б В тексті друкарська помилка – “1719”.

^в Наприкінці зазначено місце печатки – “М. П.”.

Додаток IV

Список місцевостей, в яких перебував Іван Мазепа у 1687-1709 рр.

1687 рік

- липня 25. – Табір під Коломаком.*
- липня 27. – Табір під Коломаком.*
- серпня 1. – Табір під Шкловкою.*
- серпня 7. – Гадяч.*
- серпня 10. – Гадяч.*
- серпня 13. – Гадяч.*
- серпня 19. – Ромни.*
- серпня 21. – Батурин.*
- серпня 25. – Батурин.*
- серпня 27. – Батурин. – Док. 1
- вересня 1. – Батурин. – Док. 3
- вересня 5. – Батурин. – Док. 4
- вересня 6. – Батурин. – Док. 5
- вересня 7. – Батурин. – Док. 6
- вересня 10. – Батурин.*
- вересня 11. – Батурин.*
- вересня 12. – Батурин. – Док. 7, 8
- вересня 13. – Батурин. – Док. 9
- вересня 15. – Батурин.*
- вересня 17. – Батурин. – Док. 10, 11
- вересня 20. – Батурин. – Док. 12
- вересня 25. – Батурин.*
- вересня 27. – Батурин.*
- вересня 30. – Батурин.*
- жовтня 4. – Батурин. – Док. 13
- жовтня 5. – Батурин.*
- жовтня 7. – Батурин.*
- жовтня 8. – Батурин.*
- жовтня 9. – Батурин.*
- жовтня 10. – Батурин.*
- жовтня 11. – Батурин.*
- жовтня 17. – Батурин.*
- жовтня 20. – Батурин.*
- жовтня 21. – Батурин.*
- жовтня 22. – Батурин. – Док. 14, 15

* Подається за “Універсалами Івана Мазепи”, ч. 1, додаток II.

- жовтня 23. – Батурич. – Док. 16
- жовтня 26. – Батурич. – Док. 17
- жовтня 30. – Батурич.*
- листопада 10. – Батурич.*
- листопада 12. – Батурич. – Док. 19, 20
- листопада 17. – Батурич.*
- листопада 27. – Батурич.*
- листопада 30. – Батурич.*
- грудня 1. – Глухів.*
- грудня 3. – Батурич. – Док. 21
- грудня 8. – Батурич.*
- грудня 9. – Батурич.*
- грудня 18. – Батурич.*
- грудня 19. – Батурич.*
- грудня 22. – Батурич.*
- грудня 23. – Батурич. – Док. 22

1688 рік

- січня 10. – Батурич.*
- січня 11. – Батурич.*
- січня 13. – Батурич. – Док. 24
- січня 14. – Батурич.*
- січня 17. – Батурич. – Док. 25
- січня 21. – Батурич. – Док. 26
- січня 26. – Батурич.*
- січня 27. – Батурич. – Док. 27
- лютого 1. – Батурич.*
- лютого 9. – Батурич.*
- лютого 12. – Батурич.*
- лютого 21. – Батурич. – Док. 28
- березня 10. – Батурич. – Док. 29
- березня 15. – Батурич. – Док. 30
- березня 17. – Батурич.*
- березня 27. – Батурич.*
- квітня 6. – Батурич. – Док. 31
- квітня 24. – Батурич.*
- квітня 28. – Батурич. – Док. 32
- травня 3. – Батурич.*
- травня 8. – Батурич.*
- травня 12. – Батурич. – Док. 33, 34
- травня 17. – Батурич.*
- травня 19. – Батурич.*
- травня 20. – Батурич.*
- травня 21. – Батурич.*
- травня 22. – Батурич. – Док. 35
- травня 24. – Батурич.*
- травня 26. – Батурич. – Док. 36
- травня 29. – Батурич.*
- травня 30. – Батурич.*
- травня 31. – Батурич.*
- червня 9. – Батурич.*

- червня 12. – Батурич.*
- червня 16. – Табір під Хоружівкою.*
- червня 27. – Батурич.*
- липня 23. – З обозу під Липовою Долиною. – Док. 37
- серпня 5. – Табір на Самарі. – Док. 38
- серпня 19. – З обозу над Самарою. – Док. 39
- серпня 31. – Табір над Кустоловим.*
- вересня 13. – Батурич. – Док. 41
- вересня 14. – Батурич.*
- вересня 16. – Батурич.*
- вересня 25. – Батурич.*
- вересня 29. – Батурич.*
- жовтня 3. – Дунаївці.*
- жовтня 25. – Глухів.*
- жовтня 25. – Батурич – Док. 42
- листопада 3. – Батурич.*
- листопада 6. – Батурич.*
- листопада 9. – Батурич.*
- листопада 15. – Батурич.*
- листопада 21. – Батурич.*
- листопада 28. – Батурич.*
- листопада 29. – Батурич. – Док. 43
- грудня 11. – Батурич.*
- грудня 17. – Батурич.*
- грудня 19. – Батурич.*
- грудня 30. – Батурич. – Док. 44

1689 рік

- січня 1. – Батурич.*
- січня 1. – Чернігів.*
- січня 5. – Батурич. – Док. 46
- січня 6. – Батурич. – Док. 47
- січня 8. – Батурич.*
- січня 9. – Батурич. – Док. 48
- січня 10. – Батурич.*
- січня 11. – Батурич. – Док. 49, 50
- січня 12. – Батурич.*
- січня 18. – Батурич. – Док. 51
- січня 29. – Батурич.*
- січня 30. – Батурич. – Док. 52
- лютого 1. – Батурич. – Док. 52а
- лютого 6. – Батурич.*
- лютого 10. – Батурич.*
- лютого 12. – Батурич. – Док. 53, 54
- лютого 16. – Батурич.*
- лютого 17. – Батурич.*
- березня 4. – Глухів.*
- березня 6. – Батурич. – Док. 55
- березня 11. – Батурич.*
- березня 12. – Батурич.*

- березня 14. – Батурич.*
 березня 15. – Батурич.*
 квітня 14. – Батурич.*
 квітня 20. – Коломак.*
 квітня 26. – Батурич. – Док. 56
 квітня 30. – Батурич.*
 травня 11. – На березі річки Катрин біля Перекопа.*
 травня 14. – Табір між Зеленою і Чорною Долиною.*
 травня 20. – На Перекопі.*
 травня 21. – На Перекопі.*
 червня 12. – На березі річки Самари.*
 червня 22. – Батурич.*
 червня 24. – Табір під Коломаком.*
 червня 27. – Гадяч.*
 червня 29. – Костянтинів – Док. 57
 липня 3. – Батурич.*
 липня 5. – Батурич. – Док. 58
 липня 7. – Батурич. – Док. 59
 липня 8. – Батурич.*
 липня 13. – Батурич. – Док. 60
 липня 17. – Батурич.*
 липня 19. – Батурич.*
 липня 23. – Глухів. – Док. 61
 липня 27. – Глухів. – Док. 62
 серпня 10. – Прибув у Москву.*
 серпня 12. – Москва.*
 серпня 29. – Москва.*
 серпня 31. – Москва.*
 вересня 13. – Батурич.*
 вересня 20. – Москва.*
 вересня 24. – Батурич. – Док. 63
 вересня 30. – Москва.*
 жовтня 11. – Батурич. – Док. 64
 жовтня 15. – Батурич. – Док. 65
 жовтня 31. – Батурич. – Док. 66, 67
 листопада 1. – Батурич. – Док. 68
 листопада 9. – Батурич. – Док. 69
 листопада 19. – Батурич. – Док. 70
 грудня 1. – Глухів.*
 грудня 9. – Батурич.*
 грудня 20. – Батурич.*
 грудня 29. – Батурич.*

1690 рік

- січня 4. – Батурич. – Док. 71
 січня 12. – Батурич. – Док. 72, 73
 січня 28. – Гадяч. – Док. 74
 січня 30. – Гадяч. – Док. 75
 лютого 13. – Гадяч.*
 лютого 17. – Миргород.*

лютого 18. — Голтва.*
лютого 21. — Лубни.*
лютого 23. — Лубни.*
березня 5. — Лохвиця.*
березня 9. — Лохвиця. — Док. 76
березня 10. — Лохвиця.*
березня 20. — Батурич. — Док. 77
квітня 3. — Батурич.*
квітня 13. — Батурич. — Док. 78
квітня 20. — Батурич.*
квітня 28. — Батурич.*
травня 5. — Батурич.*
травня 8. — Батурич.*
травня 9. — Батурич.*
травня 17. — Батурич.*
травня 29. — Київ. — Док. 79
червня 5. — Київ.*
червня 9. — Під Ніжином.*
червня 18. — Батурич.*
червня 19. — Батурич.*
червня 20. — Батурич.*
червня 21. — Батурич. — Док. 81
червня 26. — Батурич.*
червня 30. — Батурич.*
липня 9. — Батурич.*
липня 11. — Батурич.*
липня 16. — Батурич.*
липня 18. — Батурич.*
липня 22. — Батурич.*
серпня 5. — Батурич. — Док. 82
серпня 9. — Батурич. — Док. 83
серпня 16. — Батурич.*
серпня 17. — Батурич. — Док. 84
серпня 21. — Батурич.*
вересня 20. — Батурич.*
вересня 29. — Батурич.*
жовтня 14. — Батурич.*
жовтня 20. — Батурич.*
жовтня 23. — Батурич.*
жовтня 24. — Батурич. — Док. 85
жовтня 29. — Батурич.*
листопада 10. — Батурич.*
листопада 17. — Батурич. — Док. 86
листопада 19. — Батурич.*
листопада 20. — Батурич.*
грудня 5. — Батурич.*
грудня 5. — Іванпіль. — Док. 87
грудня 6. — Батурич. — Док. 88
грудня 11. — Батурич.*
грудня 12. — Батурич.*
грудня 22. — Батурич.*

1691 рік

січня 1.	–	Батурин. – Док. 89
січня 3.	–	Батурин. – Док. 90
січня 9.	–	Батурин. – Док. 91
січня 13.	–	Батурин.*
січня 17.	–	Батурин.*
лютого 2.	–	Батурин.*
лютого 3.	–	Батурин.*
лютого 13.	–	Лубни.*
березня 9.	–	Батурин.*
березня 15.	–	Батурин.*
березня 18.	–	Батурин.*
квітня 1.	–	Батурин. – Док. 92
квітня 12.	–	Батурин.*
квітня 17.	–	Батурин.*
квітня 22.	–	Батурин.*
квітня 26.	–	Батурин. – Док. 93
квітня 28.	–	Батурин.*
травня 2.	–	Батурин.*
травня 4.	–	Батурин.*
травня 6.	–	Батурин.*
травня 23.	–	Глухів. – Док. 94
травня 26.	–	Батурин.*
червня 3.	–	Кролевечь.*
червня 6.	–	Батурин. – Док. 96
червня 13.	–	Батурин.*
червня 20.	–	Батурин.*
червня 23.	–	Батурин. – Док. 97
червня 26.	–	Батурин.*
липня 3.	–	Батурин.*
липня 20.	–	Батурин.*
липня 22.	–	Батурин. – Док. 98
серпня 4.	–	Батурин. – Док. 99
серпня 7.	–	Батурин.*
серпня 10.	–	Батурин.*
серпня 26.	–	Батурин. – Док. 100
серпня 28.	–	Батурин.*
вересня 3.	–	Батурин. – Док. 101
вересня 9.	–	Глухів. – Док. 102
вересня 15.	–	Батурин.*
жовтня 1.	–	Батурин.*
жовтня 5.	–	У Лубенському Мгарському монастиреві.*
жовтня 6.	–	У Лубенському Мгарському монастиреві.*
жовтня 14.	–	Батурин.*
жовтня 16.	–	Батурин.*
жовтня 26.	–	Батурин. – Док. 103, 104
жовтня 29.	–	Батурин.*
жовтня 30.	–	Батурин.*
листопада 5.	–	Батурин. – Док. 105
листопада 20.	–	Батурин. – Док. 106

- листопада 25. — Батурич. — Док. 108
- грудня 1. — Батурич.*
- грудня 12. — Батурич.*
- грудня 20. — Батурич. — Док. 109
- грудня 22. — Батурич.*
- грудня 27. — Батурич.*

1692 рік

- січня 3. — Батурич.*
- січня 10. — Батурич. — Док. 110
- січня 22. — Батурич.*
- січня 29. — Батурич.*
- лютого 4. — Батурич.*
- лютого 7. — Переяслав.*
- лютого 8. — Переяслав.*
- лютого 13. — Переяслав.*
- лютого 14. — Переяслав.*
- лютого 23. — Переяслав. — Док. 112
- березня 9. — Батурич. — Док. 113
- березня 10. — Батурич.*
- березня 19. — Батурич. — Док. 114
- квітня 15. — Батурич. — Док. 115
- квітня 27. — Батурич. — Док. 116
- травня 6. — Батурич. — Док. 117
- травня 11. — Батурич.*
- травня 15. — Батурич.*
- травня 20. — Батурич. — Док. 118
- червня 6. — Батурич.*
- червня 26. — Батурич.*
- червня 28. — Батурич.*
- липня 19. — Гадяч. — Док. 119
- серпня 3. — Табір під Гадячем.*
- серпня 4. — Табір на Шилівці.*
- серпня 16. — Голтва.*
- серпня 20. — Голтва.*
- серпня 31. — Табір під Пісками. — Док. 120
- вересня 26. — Батурич.*
- жовтня 26. — Батурич.*
- жовтня 27. — Батурич.*
- листопада 4. — Батурич.*
- листопада 14. — Батурич.*
- листопада 28. — Батурич.*
- грудня 13. — Батурич.*

1693 рік

- січня 10. — Батурич. — Док. 121
- лютого 12. — Лубни.*
- лютого 19. — Батурич.*
- лютого 26. — Батурич.*

- березня 13. – Батурич. – Док. 122
 березня 25. – Батурич.*
 квітня 2. – Батурич.*
 квітня 15. – Батурич.*
 квітня 25. – Батурич. – Док. 123
 травня 14. – Батурич. – Док. 124
 червня 15. – Батурич.*
 червня 16. – Батурич.*
 червня 19. – Батурич. – Док. 125
 червня 27. – Батурич.*
 липня 12. – Батурич.*
 серпня 18. – Батурич.*
 серпня 23. – Батурич.*
 серпня 25. – Батурич.*
 вересня 28. – Батурич.*
 жовтня 2. – Батурич.*
 листопада 6. – Орлівка.*
 листопада 13. – Стародуб.*
 листопада 15. – Стародуб.*
 листопада 16. – Ропськ. – Док. 127
 листопада 28. – Батурич. – Док. 128
 листопада 29. – Батурич. – Док. 129
 листопада 30. – Батурич. – Док. 130
 грудня 6. – Батурич. – Док. 131
 грудня 8. – Батурич.*

1694 рік

- січня 14. – Батурич.*
 лютого 1. – Батурич. – Док. 132
 лютого 9. – Батурич.*
 березня 7. – Батурич.*
 березня 23. – Батурич. – Док. 133
 квітня 16. – Батурич.*
 квітня 27. – Батурич.*
 квітня 28. – Батурич. – Док. 134
 червня 1. – Батурич.*
 червня 4. – На Брусилівському перевозі, на річці.*
 червня 13. – Батурич. – Док. 135
 липня 7. – Батурич.*
 липня 13. – Батурич.*
 липня 16. – Батурич.*
 липня 17. – Батурич. – Док. 136
 липня 30. – Батурич.*
 липня 31. – Батурич. – Док. 137, 138
 серпня 10. – Батурич. – Док. 139
 серпня 18. – Батурич.*
 вересня 15. – Батурич.*
 листопада 12. – Батурич. – Док. 140
 грудня 11. – Батурич.*
 грудня 12. – Батурич. – Док. 141

- грудня 13. – Батурич.*
грудня 18. – Батурич.*

1695 рік

- січня 10. – Батурич.*
січня 11. – Батурич.*
січня 14. – Миргород.*
лютого 3. – Лохвиця.*
лютого 8. – Батурич.*
лютого 23. – Лубни.*
лютого 24. – Лубни. – Док. 142
лютого 25. – Лубни.*
березня 4. – Батурич.*
березня 5. – Батурич.*
березня 9. – Батурич.*
березня 10. – Батурич.*
березня 15. – Батурич.*
квітня 15. – Батурич.*
квітня 25. – Батурич. – Док. 143
травня 9. – Батурич.*
травня 16. – Табір під Переволочною.*
червня 15. – Переволочна.*
червня 16. – Табір під Переволочною.*
серпня 17. – Табір під Переволочною. – Док. 144
вересня 11. – Батурич.*
жовтня 5. – Лубенський Мгарський монастир.*
жовтня 8. – Батурич.*
жовтня 27. – Батурич.*
грудня 3. – Батурич.*
грудня 11. – Батурич.*
грудня 22. – Батурич. – Док. 145
грудня 29. – Батурич. – Док. 146

1696 рік

- січня 2. – Батурич.*
січня 10. – Батурич. – Док. 147
січня 14. – Курень.*
січня 21. – Прилуки.*
січня 23. – Прилуки.*
січня 24. – Прилуки.*
січня 25. – Прилуки.*
квітня 1. – Батурич.*
квітня 20. – Батурич.*
квітня 28. – Батурич.*
травня 3. – Батурич.*
травня 5. – Батурич. – Док. 152
травня 17. – Батурич.*
травня 27. – Батурич. – Док. 153
червня 8. – Батурич.*

- червня 26. – Табір на Ковжизі.*
- липня 1. – Табір на Коломаку.*
- липня 2. – Сорочинці.*
- вересня 15. – Батурич. – Док. 156
- вересня 18. – Батурич.*
- жовтня 19. – Батурич. – Док. 157
- жовтня 25. – Батурич. – Док. 158
- жовтня 27. – Батурич.*
- листопада 1. – Батурич. – Док. 159
- листопада 11. – Батурич. – Док. 160
- листопада 19. – Батурич.*
- листопада 23. – Батурич. – Док. 161
- листопада 24. – Батурич. – Док. 162
- грудня 5. – Батурич.*
- грудня 17. – Батурич.*
- грудня 21. – Батурич.*

1697 рік

- січня 1. – Батурич.*
- січня 5. – Батурич. – Док. 163
- січня 17. – Батурич.*
- лютого 2. – Москва.*
- березня 5. – Батурич.*
- березня 18. – Батурич.*
- квітня 1. – Батурич.*
- квітня 2. – Батурич. – Док. 164
- квітня 18. – Батурич.*
- квітня 30. – Батурич. – Док. 165
- травня 10. – Батурич. – Док. 166
- травня 15. – Батурич. – Док. 167
- травня 16. – Батурич.*
- липня 2. – Табір біля Кодацької пристані. – Док. 168
- серпня 7. – Під Кизикерменом.*
- серпня 17. – Переволочна.*
- вересня 27. – Батурич.*
- грудня 2. – Іванпіль.*
- грудня 10. – Батурич.*

1698 рік

- січня 11. – Батурич.*
- січня 14. – Батурич. – Док. 168а.
- січня 18. – Батурич. – Док. 169
- січня 30. – Батурич. – Док. 170
- лютого 24. – Батурич.*
- березня 3. – Батурич. – Док. 171
- березня 18. – Батурич. – Док. 172
- квітня 8. – Батурич. – Док. 173
- квітня 17. – Батурич. – Док. 174
- квітня 22. – Батурич.*

- квітня 26. — Батурич. — Док. 175
- травня 3. — Батурич.*
- травня 12. — Батурич.*
- травня 17. — Батурич. — Док. 177
- травня 19. — Батурич. — Док. 178
- травня 20. — Табір під Берестівкою.*
- травня 22. — Гадяч. — Док. 179
- травня 24. — Гадяч.*
- травня 29. — Табір на Човпаках. — Док. 180
- серпня 22. — Табір над річкою Саксаганню.*
- вересня 5. — Гадяч.*
- вересня 25. — Батурич. — Док. 181
- жовтня 12. — Батурич. — Док. 182
- жовтня 16. — Батурич. — Док. 183
- листопада 1. — Батурич.*

1699 рік

- січня 10. — Батурич.*
- січня 13. — Гадяч. — Док. 184
- січня 22. — Гадяч.*
- січня 24. — Гадяч.*
- березня 8. — Батурич. — Док. 185
- березня 18. — Батурич.*
- березня 28. — Батурич. — Док. 186
- квітня 4. — Батурич. — Док. 187
- квітня 24. — Батурич. — Док. 188
- квітня 26. — Батурич. — Док. 189
- квітня 28. — Батурич. — Док. 190
- квітня 29. — Батурич. — Док. 191
- травня 5. — Батурич.*
- травня 14. — Батурич. — Док. 192
- травня 16. — Батурич.*
- травня 31. — Батурич. — Док. 193
- червня 1. — Батурич.*
- червня 10. — Іванпіль.*
- червня 14. — Батурич. — Док. 194
- червня 19. — Неплюєвка. — Док. 195
- липня 3. — Глухів.*
- липня 5. — Глухів. — Док. 196
- липня 12. — Батурич. — Док. 197
- липня 17. — Батурич.*
- липня 30. — Батурич.*
- серпня 2. — Батурич.*
- серпня 15. — Батурич. — Док. 198
- серпня 22. — Батурич.*
- серпня 25. — Батурич.*
- серпня 26. — Батурич. — Док. 199
- серпня 29. — Батурич.*
- вересня 13. — Батурич.*
- вересня 14. — Батурич.*

- вересня 16. – Батурин.*
- вересня 25. – Батурин.*
- жовтня 5. – Батурин. – Док. 200
- жовтня 7. – Батурин.*
- жовтня 11. – Батурин.*
- жовтня 12. – Батурин.*
- жовтня 15. – Батурин. – Док. 201
- жовтня 17. – Батурин. – Док. 202
- жовтня 20. – Батурин.*
- жовтня 24. – Батурин.*
- жовтня 25. – Батурин. – Док. 203
- листопада 2. – Батурин.*
- листопада 8. – Батурин. – Док. 204
- листопада 10. – Батурин. – Док. 205
- грудня 9. – Батурин. – Док. 207
- грудня 29. – Батурин. – Док. 208

1700 рік

- січня 10. – Батурин.*
- березня 11. – Батурин.*
- березня 18. – Батурин. – Док. 209, 209а
- квітня 10. – Батурин. – Док. 210
- квітня 19. – Батурин.*
- травня 1. – Батурин. – Док. 211
- травня 12. – Батурин.*
- травня 13. – Батурин.*
- травня 14. – Батурин.*
- травня 20. – Батурин.*
- травня 26. – Батурин.*
- травня 28. – Батурин.*
- червня 5. – Батурин.*
- червня 13. – Батурин.*
- червня 14. – Батурин. – Док. 213
- червня 17. – Батурин.*
- липня 6. – Батурин. – Док. 214
- липня 10. – Батурин.*
- липня 14. – Батурин. – Док. 215
- липня 19. – Батурин.*
- липня 22. – Батурин. – Док. 216
- липня 23. – Батурин.*
- липня 24. – Батурин. – Док. 217
- липня 25. – Батурин.*
- серпня 2. – Батурин.*
- серпня 12. – Батурин.*
- серпня 24. – Батурин.*
- вересня 7. – Батурин.*
- вересня 27. – В полі під Омеляновим хутором, за Козельцем. – Док. 218
- вересня 30. – Київ.*
- жовтня 16. – Переяслав.*
- жовтня 27. – Київ.*

- листопада 2. – Батурич.°
- листопада 9. – Фастів.°
- листопада 26. – Глухів.°
- листопада 28. – Батурич.°
- листопада 29. – Батурич. – Док. 219
- грудня 8. – Батурич. – Док. 220
- грудня 10. – Батурич.°
- грудня 24. – Батурич.°

1701 рік

- січня 10. – Батурич. – Док. 221
- лютого 4. – Батурич. – Док. 222, 223
- лютого 6. – Батурич.°
- лютого 7. – Батурич. – Док. 224
- лютого 11. – Іванпіль. – Док. 225
- лютого 20. – Батурич.°
- березня 2. – Фастів.°
- березня 9. – Фастів. – Док. 226
- березня 26. – Батурич.°
- квітня 1. – Батурич.°
- квітня 3. – Батурич.°
- квітня 7. – Батурич. – Док. 227, 228
- квітня 8. – Батурич. – Док. 229
- квітня 15. – Батурич. – Док. 230
- квітня 20. – Батурич.°
- травня 8. – Батурич.°
- травня 16. – Батурич. – Док. 232
- червня 10. – Військова канцелярія (Батурич ?). – Док. 233
- червня 14. – Батурич. – Док. 234
- червня 17. – Батурич.°
- липня 21. – Обоз під селом Потоки.°
- серпня 2. – Батурич. – Док. 235
- серпня 26. – Батурич. – Док. 236
- серпня 27. – Батурич. – Док. 237
- вересня 1. – Батурич.°
- вересня 2. – Батурич.°
- вересня 4. – Батурич. – Док. 238
- вересня 6. – Батурич. – Док. 239
- вересня 7. – Батурич. – Док. 240
- вересня 13. – Батурич.°
- вересня 17. – Батурич. – Док. 241
- вересня 24. – Батурич. – Док. 242
- вересня 30. – Батурич. – Док. 243
- жовтня 1. – Батурич.°
- жовтня 15. – Батурич. – Док. 244
- жовтня 28. – Батурич. – Док. 245
- листопада 10. – Батурич.°
- листопада 14. – Батурич.°
- листопада 28. – Батурич.°
- грудня 4. – Батурич. – Док. 246

- грудня 10. – Батурин. – Док. 247
грудня 17. – Батурин. – Док. 248

1702 рік

- січня 10. – Батурин. – Док. 249
квітня 21. – Батурин. – Док. 250
квітня 25. – Батурин.*
квітня 27. – Батурин.*
травня 5. – Батурин.*
травня 8. – Батурин.*
травня 12. – Батурин.*
травня 31. – Батурин. – Док. 251
травня 31. – Батурин.*
червня 19. – Іванпіль.*
червня 21. – Кочарівка. – Док. 252, 253
червня 22. – Кочарівка.*
червня 25. – Глухів.*
червня 30. – Батурин.*
липня 12. – Батурин.*
липня 17. – Батурин.*
липня 18. – Батурин.*
липня 27. – Батурин.*
липня 29. – Батурин. – Док. 254
серпня 1. – Батурин.*
серпня 22. – Батурин.*
вересня 2. – Батурин. – Док. 255
вересня 6. – Батурин.*
жовтня 1. – Батурин.*
жовтня 2. – Батурин. – Док. 256
жовтня 20. – Батурин.*
жовтня 21. – Батурин. – Док. 257
листопада 2. – Батурин. – Док. 258
листопада 5. – Батурин. – Док. 259
листопада 6. – Батурин.*
листопада 10. – Батурин.*
грудня 2. – Батурин.*
грудня 3. – Батурин.*
грудня 5. – Батурин. – Док. 260.
грудня 7. – Батурин. – Док. 260а.

1703 рік

- січня 9. – Батурин.*
січня 10. – Батурин.*
січня 11. – Батурин. – Док. 262
січня 15. – Батурин.*
лютого 24. – Батурин. – Док. 263
березня 6. – Батурин. – Док. 264
травня 6. – Батурин.*
травня 8. – Басань. – Док. 265а

- травня 23. – Батурич. – Док. 266
- травня 24. – Батурич.*
- червня 1. – Табір біля Віти.*
- червня 12. – Батурич. – Док. 267
- червня 13. – Батурич.*
- червня 17. – Батурич. – Док. 268
- червня 18. – Батурич.*
- червня 22. – Батурич. – Док. 269, 270
- червня 27. – Батурич. – Док. 271
- червня 30. – Батурич.*
- липня 1. – В обозі біля Києва.*
- липня 2. – Батурич. – Док. 273
- липня 11. – Батурич.*
- липня 21. – Батурич.*
- липня 22. – Батурич.*
- серпня 6. – Батурич. – Док. 274
- серпня 7. – Батурич.*
- серпня 24. – Батурич.*
- вересня 7. – Батурич.*
- вересня 8. – Батурич.*
- вересня 11. – Батурич. – Док. 275
- вересня 15. – Батурич.*
- жовтня 2. – Батурич. – Док. 276
- грудня 14. – Батурич.*
- грудня 17. – Іванпіль. – Док. 277
- грудня 19. – Іванпіль. – Док. 278
- грудня 21. – Батурич. – Док. 279

1704 рік

- січня 4. – Батурич.*
- січня 7. – Батурич.*
- січня 13. – Батурич. – Док. 280
- січня 25. – Батурич. – Док. 281
- січня 31. – Батурич.*
- лютого 1. – Батурич.*
- лютого 8. – Батурич.*
- лютого 9. – Батурич. – Док. 282
- лютого 10. – Батурич. – Док. 283
- лютого 15. – Батурич.*
- лютого 26. – Батурич.*
- березня 2. – Батурич.*
- березня 3. – Батурич. – Док. 284
- березня 4. – Батурич.*
- березня 5. – Батурич. – Док. 285
- березня 12. – Батурич.*
- березня 14. – Батурич.*
- березня 20. – Батурич. – Док. 286
- березня 31. – Батурич.*
- квітня 1. – Батурич.*
- квітня 3. – Батурич. – Док. 287

- квітня 8-9. -- Батурич.*
- квітня 10. -- Батурич.*
- квітня 29. -- Батурич.*
- травня 1. -- Батурич.*
- травня 5. -- Батурич.*
- травня 7. -- Батурич.*
- травня 8. -- Батурич.*
- травня 10. -- Батурич.*
- червня 4. -- Табір під Фастовим. -- Док. 289
- червня 9. -- Табір під Паволоччю.*
- липня 12. -- З обозу під Паволоччю. -- Док. 290
- липня 13. -- Табір під Паволоччю.*
- серпня 1. -- В обозі під Бердичівом. -- Док. 291
- серпня 10. -- Табір на Вчорашньому.*
- вересня 1. -- Київ-Печерський. -- Док. 292
- вересня 8. -- Табір під Мирополем. -- Док. 293
- жовтня 12. -- Під Паволоччю.
- жовтня 20. -- Батурич.*
- листопада 6. -- Батурич.*
- листопада 10. -- Батурич.*
- листопада 12. -- Батурич.*
- листопада 20. -- Батурич.*
- листопада 21. -- Батурич.*
- грудня 2. -- Батурич. -- Док. 294
- грудня 17. -- Батурич.*
- грудня 3. -- Батурич. -- Док. 295

1705 рік

- лютого 21. -- Ямпіль.*
- лютого 22. -- Ямпіль.*
- лютого 27. -- Ямпіль.*
- березня 8. -- Батурич.*
- березня 14. -- Батурич.*
- березня 19. -- Батурич. -- Док. 296
- березня 27. -- Батурич. -- Док. 297
- квітня 18. -- Батурич.*
- квітня 20. -- Батурич.*
- квітня 23. -- Батурич.*
- квітня 25. -- Батурич. -- Док. 299-301
- квітня 26. -- Батурич.*
- квітня 29. -- Батурич. -- Док. 303
- травня 1. -- Батурич. -- Док. 304, 305
- травня 2. -- Батурич.*
- травня 7. -- Батурич.*
- травня 12. -- Батурич.*
- травня 15. -- Батурич.*
- травня 20. -- Батурич.*
- травня 23. -- Батурич.*

* ЦДІАК України. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 12. Оригінал. Універсал опублікований в ч. I. – Док. 171, з копії, в якій не зазначено рік видання та проставлено помилковий день місяця.

- травня 29. — Батуриг.°
- травня 30. — Батуриг. — Док. 306
- серпня 27. — Табір під Львовом.°
- вересня 7. — Батуриг.°
- вересня 8. — Батуриг.°
- вересня 15. — Табір під Городлом. — Док. 307
- жовтня 14. — Почеп.°
- листопада 9. — Табір під Замостям. — Док. 308
- листопада 10. — Городло.°

1706 рік

- січня 4. — Батуриг.°
- січня 6. — Батуриг.°
- січня 12. — Батуриг.°
- лютого 8. — Дубно.°
- лютого 15. — Дубно.°
- лютого 16. — Дубно. — Док. 309
- червня 10. — Батуриг.°
- червня 13. — Батуриг.°
- червня 18. — Батуриг.°
- червня 21. — Батуриг.°
- червня 22. — Батуриг. — Док. 310
- липня 1. — Батуриг.°
- липня 5. — Батуриг.°
- липня 9. — Батуриг.°
- липня 10. — Батуриг.°
- липня 11. — Київ.°
- липня 15. — Київ.°
- липня 23. — Батуриг. — Док. 311
- липня 30. — Батуриг.°
- серпня 19. — Київ.°
- серпня 31. — Київ.°
- вересня 3. — Київ.°
- вересня 5. — Київ.°
- вересня 11. — Київ.°
- вересня 15. — Батуриг.°
- вересня 16. — Батуриг.°
- жовтня 8. — Київ.°
- жовтня 9. — Київ.°
- жовтня 15. — Київ-Печерський. — Док. 312-314
- жовтня 17. — Київ. — Док. 315
- жовтня 20. — Київ. — Док. 316
- листопада 6. — Батуриг. — Док. 317
- листопада 7. — Батуриг. — Док. 318
- листопада 15. — Батуриг.°
- листопада 17. — Батуриг. — Док. 319
- листопада 21. — Батуриг.°
- листопада 25. — Батуриг.°
- листопада 26. — Батуриг. — Док. 320
- грудня 15. — Батуриг. — Док. 321

1707 рік

- січня 4. — Батурич.*
січня 7. — Батурич.*
січня 9. — Батурич.*
січня 10. — Батурич.*
січня 12. — Батурич.*
січня 17. — Батурич.*
лютого 1. — Батурич. — Док. 322
лютого 11. — Батурич.*
березня 2. — Батурич.*
березня 4. — Батурич.*
березня 9. — Батурич.*
березня 11. — Батурич. — Док. 323
березня 12. — Батурич.*
березня 22. — Батурич.*
березня 25. — Батурич. — Док. 324
квітня 3. — Київ. — Док. 325
квітня 3. — Жовква.*
квітня 23. — Батурич.*
квітня 25. — Батурич.*
квітня 26. — Жовква. — Док. 326
травня 24. — Батурич. — Док. 327, 328
травня 25. — Батурич. — Док. 329
червня 1. — Батурич.*
червня 1. — Київ. — Док. 330
червня 5. — Біла Церква. — Док. 331
червня 22. — Батурич.*
червня 24. — Батурич.*
червня 28. — Київ-Печерський. — Док. 333
липня 15. — Київ-Печерський. — Док. 334
серпня 19. — Київ.*
серпня 22. — Київ-Печерський. — Док. 335
серпня 24. — Київ-Печерський. — Док. 336
серпня 27. — Київ-Печерський. — Док. 337
серпня 30. — Обоз під Києвом. — Док. 338
вересня 10. — Київ. — Док. 339
вересня 18. — Київ.*
вересня 23. — Київ.*
вересня 24. — Київ — Док. 340
жовтня 2. — Київ.*
жовтня 11. — Київ.*
жовтня 20. — Київ.*
жовтня 27. — Київ-Печерський. — Док. 341
жовтня 29. — Київ.*
жовтня 31. — Київ. — Док. 343
листопада 15. — Київ.*
листопада 20. — Київ.*
листопада 27. — Київ.*
грудня 2. — Батурич.*
грудня 15. — Батурич.*

- грудня 16. — Батурин.*
 грудня 20. — Батурин.*
 грудня 22. — Батурин. — Док. 344-347

1708 рік

- січня 7. — Батурин. — Док. 348, 349
 січня 9. — Батурин.*
 січня 11. — Батурин.*
 січня 12. — Батурин. — Док. 350
 січня 15. — Батурин.*
 січня 25. — Батурин.*
 січня 27. — Батурин.*
 січня 29. — Батурин — Док. 350a
 березня 14. — Батурин.*
 квітня 20. — Біла Церква.*
 квітня 22. — Біла Церква.*
 квітня 28. — Батурин.*
 травня 9. — Батурин.*
 травня 10. — Біла Церква. — Док. 351
 травня 12. — Біла Церква.*
 травня 14. — Біла Церква. — Док. 352
 травня 20. — Біла Церква.*
 травня 25. — Білоцерківська фортеця.*
 травня 27. — Білоцерківська фортеця.*
 червня 11. — Біла Церква. — Док. 353
 червня 30. — Табір біля Росохи.*
 липня 1. — Обоз під Тетієвим.*
 липня 7. — Обоз під Тетієвим. — Док. 354
 серпня 1. — Батурин.*
 серпня 3. — Обоз під Києвом біля річки Либідь.*
 серпня 4. — Обоз під Києвом.*
 серпня 8 чи 20. — Русанів. — Док. 355
 серпня 18. — Табір біля Русанівки.*
 серпня 24. — З обозу під Биковим. — Док. 356
 серпня 25. — Обоз під Биковим.*
 серпня 30. — Биків. — Док. 357
 вересня 20. — Під Биковим.*
 вересня 27. — В обозі біля Бикова. — Док. 358, 359
 вересня 29. — В обозі під Биковим. — Док. 360
 жовтня 8. — Батурин.*
 жовтня 16. — Салтикова Дівиця.*
 жовтня 18. — Борзна.*
 жовтня 21. — Батурин.*
 жовтня 23-24. — Батурин.*
 жовтня 25. — Короп.*
 жовтня 28. — Гірки.*
 жовтня 30. — Дегтярівка. — Док. 361
 листопада 4. — Ромни.*
 листопада 15. — Батурин — Док. 362
 листопада 19. — Гадяч. — Док. 363

грудня 1. — Гадяч.*
грудня 5. — Ромни.*

1709 рік

березня 26 — Диканька.*
березня 28. — Великі Будища.*
березня 30. — Будище. — Док. 364
липня 6. — Очаків.*
серпня 1. — Бендери.*

Іван Мазепа помер в ніч з 21 на 22 вересня, його тіло було перевезене в Галац і поховане в монастирі Св. Юрія.

Список місцевостей, в яких перебували українські гетьмани від Б. Хмельницького до І. Самойловича (за додатком І)

Богдан Хмельницький

- 1650, квітня 26. Чигирин. – Док. 2
- 1656, лютого 10. Чигирин. – Док. 3а
- 1657, січня 28. Чигирин. – Док. 4а
- 1657, квітня 18. Чигирин. – Док. 5

Іван Виговський

- 1658, травня 20. Чигирин. – Док. 6
- 1658, липня 3. Чигирин. – Док. 7, 8
- 1658, жовтня 10. Табір під Максимівкою. – Док. 9а
- 1659, травня 7. Перевіз під Бужином. – Док. 10
- 1659, серпня 1. Табір під Гадячем. – Док. 10а
- 1659, вересня 13. Перевіз під Бужином. – Док. 11

Юрій Хмельницький

- 1660, лютого 7. Чигирин. – Док. 12
- 1660, лютого 8. Чигирин. – Док. 13
- 1660, лютого 22. Чигирин. – Док. 14
- 1660, березня 6. Чигирин. – Док. 15
- 1660, травня 7. Чигирин. – Док. 16
- 1660, липня 17. Сахнівка. – Док. 17
- 1660, грудня 5. Чигирин. – Док. 18
- 1661, січня 26. Чигирин. – Док. 19
- 1661, березня 28. Чигирин. – Док. 20
- 1661, квітня 17. Чигирин. – Док. 21
- 1661, липня 11. Чигирин. – Док. 22
- 1661, листопада 10. Табір під Переяславом. – Док. 23
- 1662, березня 7. Чигирин. – Док. 24
- 1662, квітня 10. Чигирин. – Док. 25

Павло Тетеря

- 1663, березня 11. Чигирин. – Док. 27-29
- 1663, квітня 11. Чигирин. – Док. 30

- 1663, травня 31. Чигирин. – Док. 31
1663, липня 26. Чигирин. – Док. 32
1664, січня 11. Корсунь. – Док. 33

Іван Брюховецький

- 1664, червня 26. Канів. – Док. 34
1667, січня 10. Гадяч. – Док. 36

Петро Дорошенко

- 1665, листопада 19. Чигирин. – Док. 37
1667, червня 11. Чигирин. – Док. 38
1668, серпня 27. Чигирин. – Док. 39
1669, січня 31. Чигирин. – Док. 40
1670, грудня 14. Чигирин. – Док. 45
1671, червня 22. Чигирин. – Док. 46
1671, липня 1. Табір на Бутені. – Док. 47
1671, листопада 16. Чигирин. – Док. 48
1672, лютого 7. Чигирин. – Док. 48а

Дем'ян Многогрішний

- 1669, березня 10. Сосниця. – Док. 41
1669, серпня 29. Батурин. – Док. 42
1670, червня 28. Батурин. – Док. 44

Іван Самойлович

- 1674, квітня 14. Табір під Переяславом. – Док. 49
1675, грудня 14. Батурин. – Док. 50
1676, липня 19. Батурин. – Док. 51
1676, серпня 2. Батурин. – Док. 52
1677, квітня 30. Батурин. – Док. 53
1677, липня 16. Батурин. – Док. 54
1677, листопада 18. Батурин. – Док. 55
1677, грудня 8. Батурин. – Док. 56
1680, січня 28. Батурин. – Док. 58
1680, жовтня 29. Батурин. – Док. 60
1681, травня 5. Батурин. – Док. 61
1681, травня 18. Батурин. – Док. 62
1682, грудня 2. Батурин. – Док. 63
1683, травня 11. Батурин. – Док. 64
1683, травня 22. Батурин. – Док. 65
1683, липня 20. Батурин. – Док. 66
1683, липня 21. Батурин. – Док. 67
1683, грудня 13. Батурин. – Док. 68
1685, липня 20. Батурин. – Док. 69
1685, жовтня 8. Глухів. – Док. 70
1686, січня 22. Батурин. – Док. 71,
1686, липня 2. Батурин. – Док. 72, 73
1687, січня 3. Батурин. – Док. 74

Примітки

1. Осота – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 1.
2. Батурин – заснований на початку XVII ст., з 1648 р. сотенне містечко Чернігівського полку, з 1649 р. – Ніжинського. З 1654 р. місто з магдебурзьким правом, мало магістрат. Тимчасова столиця гетьмана І. Брюховецького наприкінці 1663 – на початку 1664 рр., де тоді були підписані додаткові Батуринські статті з Московією. Столиця гетьманів Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи та К. Розумовського. 2 листопада 1708 р. місто було зруйноване, а його жителі знищені російським військом О. Меншикова; нині селище міського типу (з 1960 р.) Бахмацького району, розташоване на річці Сейм за 26 км від райцентру і залізничної станції Бахмач. – Док. 2.
3. Жураківський Яків Михайлович – глухівський сотник у 1669-1677 рр., підписав Глухівські статті 1669 р. та Конотопські статті 1672 р., ніжинський полковник у 1678-1685 рр., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 1699 р. – Док. 3.
4. Сліпород – річка на Глухівщині. – Док. 3.
5. Свеса – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 3.
6. Локня – річка на Глухівщині, права притока Клевені. – Док. 3.
7. Глухів – вперше згадується в Іпатському літописі під 1152 р. як місто Чернігівського князівства, з 1648 р. центр Глухівської сотні Ніжинського полку, 29 січня та 8 лютого 1664 р. витримало два штурми польських військ; 3-6 березня 1669 р. тут було проведено раду, на якій укладено статті між Гетьманщиною та Московією і визнано царським урядом після переобрання Д. Многогрішного гетьманом; пізніше це столиця гетьмана І. Скоропадського, нині райцентр Сумської області на р. Єсмані. – Док. 4.
8. Ясмась (Єсмась) – річка на Сумщині, ліва притока Десни. Тече територією Кролевецького району. – Док. 4.
9. Шостка – річка на Сумщині, ліва притока Десни. – Док. 4.
10. Лежайський Михайло – архімандрит Новгород-Сіверського Спаського монастиря, не пізніше ніж з 1669 р. по 1699 р. Підписав 1672 р. при обранні І. Самойловича Конотопські статті, р. н. ? – помер 16 липня 1699 р. – Док. 5.
11. Новгород-Сіверський Спаський монастир, чоловічий. Заснований в XI – на початку XII ст. на пагорбі понад заплавою річки Десни. Головний мурований Спаський собор зведено на початку XIII ст. Багато нових будівель споруджено в другій половині XVII ст., зокрема муровану огорожу з кутовими баштами і надбрамною дзвіницею (1670-1699). – Док. 5.
12. Новицький Ілля – бл. 1672-1674 рр. димерський комендант, 1674 р. залишивши польську службу перебрався разом з сім'єю на Лівобережжя, 1675 р. став полковником охочечомонного полку, був довіреною особою гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи, неодноразово призначався наказним гетьманом над компанійськими полками,

- покинув службу в останні роки життя, значний військовий товариш, р. н. ? – помер 1702 р. – Док. 7.
13. Снітин – містечко, перша згадка як про укріплення, що захищало густозаселену долину річки Удай від нападів кочівників, належить до XII ст. З 1658 р. сотенне містечко Лубенського полку, тепер село Снітин Лубенського району – Док. 7.
 14. Лубенський полк – адміністративно-територіальна та військова одиниця Лівобережної України у другій пол. XVII–XVIII ст. Створений 1648 р. на чолі з полковником Герасимом Яськевичем (1648-1649). Після Зборівського договору 1649 р. територія Лубенського полку була розділена між Миргородським і Кропивенським полками. Відновлений 1658 р., полковним центром стало м. Лубни, у 1714-1727 рр. було м. Ромни. Полковниками Лубенського полку після Г. Яськевича були: Павло Швець (Омельянович) (1658-1659), Яків Засядько (1659-1660), Степан Шамлицький (1660-1661), Андрій Пирський (1662-1663), Гнат Вербицький (1663-1664), Григорій Гамалія (1664-1666, 1668-1670, 1687-1688), Богдан Щербак (1666-1667), Пилип Плисенко (1669), Іван Сербин (1671, 1672-1675), Андрій Нестеренко (1671-1672), Михайло Степанів-Кияшко (1672), Максим Ілляшенко (1676-1687), Яким Головченко (1688), Леонтій Свічка (1688-1699), Дмитро Зеленський (1700-1708), Василь Савич (1708-1714), Андрій Маркович (1714-1727), Петро Апостол (1728-1757), Іван Кулябка (1757-1771), Степан Максимович (1771-1781). – Док. 7.
 15. Сула – річка на Сумщині і Полтавщині, ліва притока Дніпра, нині впадає в Кременчуцьке водосховище. – Док. 7.
 16. Ніжин – місто розташоване на берегах р. Остер (притоки Десни), вперше згадується в Іпатіївському літописі 1147 р. як Уненез, за Гетьманщини полкове місто Ніжинського полку, нині райцентр Чернігівської обл. – Док. 9.
 17. Хмельницький Богдан – гетьман у 1648-1657 рр., 1648 р. очолив повстання українців проти Польщі, фундатор Гетьманщини, р. н. 1596 – помер 27 липня 1657 р. – Док. 9.
 18. Чернігів – місто, річковий порт на правому березі Десни. Формування Чернігова почалося у VII ст. У IX ст. місто було центром східнослов'янських племен. У кінці того ж століття Чернігів увійшов до складу Київської держави. Вперше згадується в літописі під 907 р. За Гетьманщини полкове місто Чернігівського полку, нині обласний і районний центр України. – Док. 10.
 19. Десна – річка, ліва притока Дніпра, по Україні тече територією Сумщини, Чернігівщини і Київщини, впадає в Дніпро перед Києвом. – Док. 10.
 20. Білоус – річка на Чернігівщині, права притока Десни. Бере початок біля села Пушкарів Ріпкинського району. – Док. 10.
 21. Стрижень – річка на Чернігівщині, права притока Десни. – Док. 10.
 22. Четвертинський Гедеон Святополк – князь, луцький єпископ, київський митрополит 1685-1689 рр., р. н. ? – помер 6 квітня 1689 р. – Док. 11.
 23. Монастирський Інокентій – любельський ігумен 1680 р., овуцький архімандрит 1681 р., рятуючись від переслідувань польської влади перейшов до Гетьманщини, ігумен Київського Кирило-Троїцького монастиря призначений не пізніше січня 1684 р. – був ним щонайбільше по 1703 р., р. н. ? – помер не пізніше 1703 р. – Док. 11.
 24. Ржищівський Спаський монастир – заснований у XVI ст. (фундація Вороничів). За часів Руїни спустошений, переданий в опіку Київському Кирило-Троїцькому монастиреві. – Док. 11.
 25. Київський Кирило-Троїцький монастир – заснований у 60 рр. XII ст., в урочищі Дорогожичі, як родовий монастир чернігівських князів Ольговичів. Кирилівська церква монастиря у XII-XIII ст. була місцем поховання князів, тут у 1194 р. було поховано київського князя Святослава Всеволодовича, уславленого давноруською поемою “Слово о полку Ігоревім”. Монастир був зруйнований монголо-татарами, відновлений

в XVI ст., у XVIII ст. було здійснено реконструкцію Кирилівської церкви та будівництво надбрамної церкви і дзвіниці відомим київським архітектором І. Григоровичем-Барським, закритий царським урядом 1786 р. – Док. 11.

26. Переяславський полк – відомий з 30-х рр. XVII ст. як полк реєстрових козаків, з 1648 по 1782 рр. територіально-адміністративна одиниця в складі Гетьманщини, серед полковників найвідоміші такі як Павло Тетеря (1653-1657), Тимофій Цицюра (1659-1660), Яким Сомко (1658, 1660), Єрмоласко Данило (1663-1666), Дмитрашко Райча (1666-1671, 1672-1674, 1687-1688), Іван Лисенко (1677-1679, 1690-1692), Леонтій Полуботок (1683-1687, 1689-1690), Іван Мирович (1692-1706) та інші. – Док. 11.
27. Стародуб – вперше згадується 1096 р., місто Чернігівської землі, центр Стародубського удільного князівства, 1239 р. зруйноване монголо-татарами. З другої половини XIV ст. у складі Великого князівства Литовського, у 1503-1618 рр у складі Московського царства, у 1618-1648 рр. у складі Речі Посполитої, з часів Хмельниччини сотенне містечко Ніжинського полку, у 1663-1781 рр. центр Стародубського полку Гетьманщини, з 1925 р. райцентр Брянської області Росії. – Док. 13.
28. Лизогуб Юхим – син чернігівського полковника Якіма Лизогуба, генеральний бунчужний (1687-1694), генеральний хорунжий (1694-1698), чернігівський полковник (1698-1705), р. н. ? – помер 1705 р. – Док. 14.
29. Сейм – річка на Сумщині і Чернігівщині, ліва притока Десни. Бере початок на схилах Середньоросійської височини в Белгородській обл. Росії. Довжина 748 км. – Док. 14.
30. Конотоп – вперше згадується в першій половині XVII ст., за часів Гетьманщини сотенне містечко Ніжинського полку. Розташований на лівому березі р. Єлучі (притока Сейму), нині місто обласного підпорядкування, райцентр Сумської обл., залізнична станція. – Док. 14.
31. Макошинський Миколаївський монастир – чоловічий. Заснований на початку XVII ст. на правому березі р. Десни. 1650 р. одержав маєності від Адама Киселя та його брата Миколи. Деякий час був закритий, відновлений 1660 р. – Док. 15.
32. Пафнутій Кіндратович – ігумен Макошинського Миколаївського монастиря у 1660 – після 1688 рр., р. н. ? – помер після 1688 р. У 1664 р. під час походу Яна-Казимира на Сіверщину очевидно короткочасово був усунутий від ігуменства, оскільки тодішні грамоти короля адресовані ігумену Віктору Бублицевичу. – Док. 15.
33. Убідь (Убедь) – річка у Чернігівській області, права притока Десни (басейн Дніпра). Довжина 106 км. Тече територією Коропівського, Менського, Новгород-Сіверського і Сосницького районів. – Док. 15.
34. Стародубівський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України у другій половині XVII–XVIII ст. Заснований 1654 р. Спочатку складався з 10 сотень і був підпорядкований ніжинському полковникові. 1663 р. Стародубівський полк виокремлено з Ніжинського полку й безпосередньо підпорядковано гетьманському управлінню. Адміністративний центр полку – Стародуб. Полк у різні часи мав від 7 до 11 сотень. – Док. 17.
35. Жоравка Тимофій Олексійович – у 1660-1690-х рр. стародубський городовий отаман, багаторазово призначався наказним полковником, у 1676-1678 та 1687-1689 рр. стародубський полковник, значний військовий товариш, р. н. ? – помер після вересня 1700 р. – Док. 17.
36. Київський Миколаївський (Микільський) Пустинний монастир – чоловічий. Виник на терасі правого берега Дніпра при Миколаївській церкві. Збудований стараннями малярського ватажка Олмоша у 80-тих рр. IX ст. (нині урочище Аскольдова Могила). 1690-1693 рр. на краю Печерського плато споруджено мурований новий великий собор коштом Івана Мазепи (т.зв. військовий) у стилі українського бароко (архітектор Осип Старцов). Інтер'єр собору прикрашав семиповерховий унікального різблення

- іконостас. 1750 р. поряд з собором збудовано дзвіницю. Розібраний і на його місці у 1962-1965 рр. збудовано Палац піонерів (тепер дітей та юнацтва). – Док. 18.
37. Пивгородський Миколаївський монастир (Пивський, Пустинно-Миколаївський) – чоловічий, заснований 1629 р. як пустинь ченцями Київського Пустинно-Миколаївського монастиря для нагляду за земельними володіннями на Лівобережжі. Був розташований на схилі гори Пивихи, на лівому березі Дніпра, напроти впадіння на правому березі в Дніпро річки Тясьмин. Під горою було викопано печеру, збудовано церкву, зруйновану під час нападу кримських татар. Невдовзі було зведено нову дерев'яну Миколаївську церкву та інші будівлі. У XVII ст. став значним релігійно-політичним осередком, який відіграв помітну роль у визвольних змаганнях XVII–XVIII ст. 1774 р. пожежа знищила майже всі будівлі. Але вже 1775-1777 рр. було зведено новий мурований Миколаївський собор та надбрамну дзвіницю під горою біля в'їзду до монастиря. 1786 р. монастир закрито. – Док. 18.
 38. Городище – містечко за версту від розташованого на Дніпрі Пивського монастиря, було надане Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві, який опікувався Пивським монастирем, тепер смт Градизьк Глобинського району. – Док. 18.
 39. Миргородський полк – як військова одиниця Миргородський полк відомий у 1625-1638 рр., як адміністративно-територіальна і військова одиниця Гетьманщини створений влітку 1648 р. У 1649 р. до нього тимчасово приєднали Лубенський полк, який був відновлений за часів І. Виговського. Миргородський полк ліквідований у 1781 р. – Док. 18.
 40. Чигирин-Діброва – сотенне містечко Лубенського полку, як село Градизького району Полтавської області існувало до 1962 р., було перенесене в інше місце у зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища. – Док. 18.
 41. Псел – річка, бере початок на західних схилах Середньоросійської височини, тече в Белгородській і Курській областях Росії та Сумській і Полтавській областях України, ліва притока Дніпра, впадає в Дніпродзержинське водосховище. – Док. 18.
 42. Омельник – сотенне містечко Миргородського полку. – Док. 18.
 43. Кердановський Герман – максаківський ігумен 1682 – після 1687 рр. – Док. 19.
 44. Максаківський Спасопреображенський монастир – розташований на лівому березі р. Десни неподалік від села Максаки. Час заснування невідомий, відновлений 1642 р. – Док. 19.
 45. Яловецький, Ялоцький Василь Федорович – глухівський сотник (Ніжинський полк) у 1678-1680, 1683, 1685, 1687, 1693-1696 рр., значний військовий товариш. – Док. 21.
 46. Сулима Марія – походить з переяславського старшинського роду Сулим, дочка Федора Сулими, у 1680 р. одружилася з сином гетьмана І. Самойловича Семеном (Семионом) Гетьманичем, стародубським полковником 1682-1685 рр., у 1685 р. одвдовіла, попри долю Самойловичів після перевороту 1687 р. уникла репресій і частково зберегла маєтності набуті в попередні часи. – Док. 23.
 47. Київський Михайлівський Золотоверхий монастир – чоловічий. Заснований 1108 р. київським князем Святополком Ізяславичем на місці Дмитрівського монастиря. У 1108-1113 рр. споруджено Михайлівський Золотоверхий собор. У XII ст. монастир був місцем поховання князів. 1240 р. його пограбували і частково зруйнували орди Батия. За митрополита Іова Борецького монастир став одним з центрів антиуніатської боротьби. На території монастиря велось велике будівництво у стилі українського бароко. У 1934-1935 рр. Михайлівський собор розібраний. Відбудований у 2000 році. – Док. 25.
 48. Остер – річка на Чернігівщині, ліва притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок поблизу села Кальчинівки Бахмацького району. На Острі розміщені міста Ніжин і Остер. – Док. 25.

49. Голович Сильвестр – 1673 р. переведений з Гойського в Київський Братський Богоявленський монастир, у 1673-1674 рр. братський ігумен і ректор Києво-Могилянської академії, у 1674-1697 рр. ігумен Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря, р. н. ? – помер 15 листопада 1697 р. – Док. 25.
50. Остер – розміщений на лівому березі Десни (притока Дніпра), у місці сполучення з нею р. Остер. Пристань на Десні. Можливо, згадується в літописі під 1098 р. як місто “на Встри”, засноване великим київським князем Володимиром Мономахом, яке у літописних звістках XII ст. неодноразово зустрічається під назвою Городець (ототожнюється з городищем у с. Старогородка під сучасним Остром), за часів Гетьманщини сотенне містечко Київського полку, нині місто Козелецького району Чернігівської області, знаходиться за 43 км від залізничної станції Бобрік. – Док. 25.
51. Гадяцький полк – створений 1648 р., 1649 р. його територія була приєднана до Полтавського полку, за часів Я. Сомка на його території складається Зінківський полк, який продовжує існувати і за часів І. Брюховецького, 1665 р. згідно з пункту Московських статей Брюховецький забирає Гадяцьку волость собі на булаву, а в Гадячі влаштовує свою столицю, проте Зінківський полк продовжував паралельно своє існування, втім ще за Брюховецького С. Остренка називають гадяцьким полковником, серед гадяцьких полковників також Ф. Криницький (1672-1678, загинув під час Чигиринської оборони від турків), Михайло Василевич Самойлович (1678-1687), Михайло Борохович (1687-1704) та інші. Полк ліквідовано 1782 р. – Док. 26.
52. Борохович Михайло Андрійович – гадяцький полковий обозний – не пізніше 1682 р., гадяцький полковник 1687-1704 рр., р. н. ? – помер 1704 р. – Док. 26.
53. Борки, Бурки – містечко Гадяцького полку. – Док. 26.
54. Лютенка – містечко Гадяцького полку. – Док. 26.
55. Печерське містечко – район Києва, що склався біля Києво-Печерського монастиря (Києво-Печерської Лаври). – Док. 26^a.
56. Переяслав – місто, відоме з 907 р., за часів Русі столиця Переяславського князівства, знищене монголо-татарами 1239 р., за часів Гетьманщини полкове місто Переяславського полка, в 1943 р. перейменовано на Переяслав-Хмельницький, нині місто обласного підпорядкування Київської обл., райцентр, на річці Трубежі, за 28 км від залізничної станції Переяслав. – Док. 26^a.
57. Трубіж – річка на Київщині, витoki на Чернігівщині, ліва притока Дніпра, впадає в Канівське водосховище. – Док. 26^a.
58. Гельм’язів – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 26^a.
59. Супій – річка на Київщині, Черкащині та Чернігівщині, ліва притока Дніпра. Бере початок біля міста Бобровиці на Чернігівщині. Тече Придніпровською низовиною. Гирло в Золотоніському районі Черкаської обл. – Док. 26^a.
60. Трофимія Концевичівна – ігуменя Батуринського Новомлинського Бобріківського монастиря, обрана не пізніше ніж 1687 р. – продовжувала бути ігуменею після 1688 рр. – Док. 27.
61. Батуринський Новомлинський Корибутівський Бобріківський монастир – заснований як чоловічий у середині XVII ст. на лівому березі річки Сейм і затоки річки Бобрік. Містився між селами Нові Млини і Корибутівка. З 1658 р. діяв як жіночий. Підпорядковувався Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві, 1786 р. його володіння були секуляризовані. Існував до 1827 р. – Док. 27.
62. Вороніж – сотенне містечко Ніжинського полку, нині смт Шосткінського району Сумської області, розташоване на берегах річки Осот (притока Єсмані), за 2 км від залізничної станції Воронізка на лінії Хутір Михайлівський – Конотоп. – Док. 27.
63. Нові Млини – сотенне містечко Ніжинського полку, розташоване на лівому березі річки Снов, нині село Вининського району, за 12 км від райцентру і залізничної станції Щорс. – Док. 27.

64. Силич Іоаникій – чернігівський полковник 1657-1663 рр., р. н. ? – страчений в Борзні 18 вересня 1663 р. – Док. 27.
65. Рихлівський Свято-Микільський монастир – чоловічий, після секуляризації заштатний монастир в Кролевецькому повіті Чернігівської губернії. Заснований 1666 р. чернігівським полковником Д. Многогрішним. Знаходився біля села Понорниці. – Док. 29.
66. Григорович Лука – ігумен Рихлівського Миколаївського монастиря не пізніше 1681 – після 1700 рр. – Док. 27.
67. Чернігівський полк – адміністративно-територіальна одиниця Гетьманщини у 2-й пол. XVII-XVIII ст. Створений на початку визвольних змагань. Полковим містом був Чернігів. У 1649 р. полк налічував 7 сотень, у 1767 р. – 18 сотень. Серед відомих полковників Мартин Небаба (1648-1651), Степан Пободайло (1651-1654), Іоаникій Силич (1657-1663), Дем'ян Многогрішний (1665-1668), Яків Лизогуб (1687-1699) та інші. – Док. 27.
68. Бистриця – річка, ліва притока Десни. – Док. 29.
69. Баранович Лазар – український церковний, політичний, освітній діяч і письменник. Освіту здобув у Київській Братській школі та у Віленському і Каліському колегіумах. У 40-х рр. XVII ст. був викладачем, 1650-1657 рр. – ректором Києво-Братського колегіуму. Висвячений на чернігівського єпископа у 1657 р. Баранович виконував обов'язки київського митрополита, з 1668 р. архієпископ чернігівський, новгородський і всього Сівера, р. н. бл. 1620 – помер 3 вересня 1693 р. – Док. 30.
70. Чернігівська архієпископія – перетворилася на таку з Чернігівської єпископії у 1668 р. коли Москва з політичних мотивів, у зв'язку з протимосковським повстанням в Гетьманщині, визнала чернігівського єпископа Л. Барановича архієпископом. – Док. 32.
71. Реть – річка, ліва притока Десни. – Док. 33.
72. Печерський монастир, Києво-Печерська лавра – заснована 1051 р. ченцями Антонієм і Феодосієм біля літньої князівської резиденції Берестове поблизу Києва. Монастир став центром поширення і зміцнення християнства. У XVI ст. одержав статус “лаври” – головного великого монастиря. Лавра мала великі володіння. У XVIII ст. їй належало три міста, сім містечок, бл. 200 сіл і хуторів, понад 70 тис. кріпаків, 2 паперові фабрики, 11 цегельних заводів, 6 гут, понад 160 винокурень, багато млинів, шинків, 2 кінні заводи. Їй також було підкорено чимало невеликих монастирів і т.з. пустинь (Китаївська, Никольська та ін.). Лавра зіграла велику роль у розвитку культури, була центром літописання, книгодрукування, освіти і мистецтва, зокрема високого рівня досягло образотворче мистецтво. – Док. 33.
73. Ясинський Варлаам – ігумен Київського Братського монастиря, ректор Києво-Могилянської колегії 1669-1672 рр., ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря 1673-1677 рр., архімандрит Києво-Печерської Лаври 1684-1690 рр., київський митрополит 1690-1707 рр., р. н. ? – помер 1707 р. – Док. 33.
74. Іван Олексійович – російський цар Іван V (1682-1696), розумово обмежений, спочатку за нього правила сестра Софія Олексіївна (1682-1689 рр.), потім брат Петро I, р. н. 1666 – помер 30 січня 1696 р. – Док. 34.
75. Петро I Олексійович (р. н. 1672 – помер 1725) – російський цар, імператор (1721–1725). Після смерті свого старшого брата Федора (1682) Петро Олексійович з братом Іваном (Іван V) були проголошені царями, хоч фактичну владу у державі захопила їхня сестра – цариця Софія Олексіївна. Наприкінці серпня – на початку вересня 1689 р. сімнадцятирічний Петро усунув Софію від влади та ув'язнив її у монастирі. З цього часу став правити самостійно, при номінальному співправлінні з Іваном V. Після смерті останнього у 1696 р. став єдиноподлявним правителем і юридично. – Док. 34.
76. Софія Олексіївна – російська цариця, після стрілецького перевороту 1682 р. фактично правила одноосібно у 1682-1689 рр., номінально у співправлінні з братами Іваном та

- Петром Олексійовичами, ув'язнена в монастирі після захоплення влади Петром I, р. н. 1657 – померла 1704 р. – Док. 34.
77. Неплюев Леонтій Романович – ближній окольничий, севський воєвода, карачевський намісник, до 1684–1689 рр., у 1687 р. стратив у Севську сина гетьмана І. Самойловича Григорія, після перевороту 1689 р. у Москві засланий, р. н. ? – помер не пізніше 1697 р. – Док. 34.
78. Косагов, Касогов Григорій Іванович – стольник, думний дворянин, воєвода, карачевський намісник, у 1660-х рр. воював разом із запорожцями проти татар і поляків. У 1686-1687 рр. побудував на р. Самарі фортецю Кам'яний Затон, яку утримував і у 1688 р., у 1689 р. після перевороту у Москві потрапив в опалу до нової влади, р. н. ? – помер 1701 р. – Док. 34.
79. Вуяхевич Михайло – генеральний писар у Я. Сомка 1660-1663 рр., після приходу до влади І. Брюховецького був засланий до Московщини, генеральний писар у П. Дорошенка у 1668-1676 рр., за Самойловича і Мазепи – значний військовий товариш, генеральний суддя 1683-1690 рр., призначався наказним гетьманом, 16 листопада 1690 р. обраний архімандритом Києво-Печерської Лаври, прийнявши в чернецтві ім'я Мелетій, дезалишався архімандритом до смерті, р. н. ? – помер 7 лютого 1697 р. – Док. 34.
80. Коломак – річка, ліва притока Ворскли (басейн Дніпра). – Док. 34.
81. Самара – річка, ліва притока Дніпра. – Док. 34.
82. Дніпро – річка, найбільша водна артерія України, довжина 2200 км, починається на Валдайській височині в Росії, впадає в Дніпровський лиман Чорного моря. Найбільші притоки – Прип'ять, Десна, Псел, Ворскла, Сула та інші. – Док. 34.
83. Казикермень, Кизикермень – турецька фортеця, споруджена 1596 р. на правому березі Дніпра на місці литовської митниці, фортеця була плацдармом для нападів на українські землі і мала не пропускати козацькі чайки до гирла Дніпра. На руїнах Казикерменя у 1784 р. засновано місто Берислав. – Док. 34.
84. Очаків – місто засноване наприкінці XIV – на початку XV ст. литовським князем Вітовтом як фортеця Дашів, на місці якої 1492 р. кримський хан збудував фортецю Кара-Кермень, що невдовзі перейшла до Туреччини і була названа Ачі-Кале. За Яським мирним договором 1792 р. Очаків відійшов до Росії, нині райцентр Миколаївської обл. – Док. 34.
85. Путивль – місто розташоване на річці Сеймі (басейн Дніпра). Вперше згадується в Іпатському літописі під 1146 р., нині райцентр Сумської області, за 24 км від залізничної станції Буринь. – Док. 34.
86. Київ – місто вперше згадане в літописах під 860 р., у IX-XII ст. центр Київської Русі, 1240 р. зруйноване монголо-татарами, у XII-XIII ст. столиця Київського князівства, у другій половині XIV-XV ст. столиця Київського удільного князівства, у XV – першій половині XVII ст. центр Київського воєводства, за часів Гетьманщини у 1650-1670 рр. центр Київського полку. – Док. 34.
87. Самойлович Іван – на початку 1668 р. чернігівський полковник, підтримав протимосковський виступ Брюховецького, але не зміг звільнити від царської залоги Чернігівську фортецю; генеральний суддя у 1669-1672 рр., гетьман 1672-1687 рр., прийшов до влади в результаті змови проти Многогрішного, проводив авторитарну політику, прагнув поширити владу на Правобережжя, виступав проти П. Дорошенка, що співпадало з інтересами царського уряду, натомість проводив політику дотримання миру з Туреччиною і Кримом та відмови від підписання мирного договору з Польщею, що суперечило намірам Москви, усунутий від влади в результаті змови старшини з царським урядом, засланий в Сибір, р. н. ? – помер 1690 р. – Док. 34.
88. Полтавський Хрестовоздвиженський монастир – заснований як чоловічий 1650 року ігуменом Мгарського монастиря Калістратом за сприяння київського митрополита

Сильвестра Косова на кошт полтавського полковника Мартина Пушкаря та представників козацької старшини І. Іскри та І. Крамаря, розташовувався на горі над річкою Полтавкою, на північний схід від Полтавської фортеці, серед ігуменів – Герасим Івашковський (1666), Генадій Феодорович (1667 – після 1671), Лазар Бузкевич (до 1678 – після 1695) та ін. – Док. 35.

89. Бузкевич Лазар – ігумен Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря, обраний до червня 1678 р., але не раніше серпня 1671 р., коли ігуменом був Генадій Феодорович – згадується як ігумен ще в січні 1695 р., інший ігумен монастиря відомий з жовтня 1702 рр. – Док. 35.
90. Орель (Оріль) – річка, ліва притока Дніпра. Довжина 346 км. Бере початок на Харківщині, тече по межі Дніпропетровщини з Харківщиною і Полтавщиною, далі територією Дніпропетровщини, впадає в Дніпропетровське водосховище. – Док. 35.
91. Орел – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 35.
92. Полтавський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Гетьманщини в 2-й пол. XVII-XVIII ст. Створений 1648 р. Після Зборівського договору 1649 р. до Полтавського полку тимчасово була включена територія Гадяцького полку. Відоміші полковники – Мартин Пушкар (1649-1658), Федір Жученко (1659-1661, 1670, 1679-1680, 1686, 1687-1689, 1689-1691), Дем'ян Гуджол (1661-1664, 1672-1674), Прокіп Левенець (1674-1675, 1677-1679) Павло Семенович Гершик (1676-1677, 1683-1687, 1691-1696) та ін. – Док. 35.
93. Лубенський Мгарський монастир – чоловічий. Знаходився в селі Мгарі на правому березі Сули при впадінні до неї річки Ольшанки. Заснований 1624 р. (за ін. даними 1619 р.) коштом княгині Раїни Вишневецької українським політичним діячем Ісаєм Копистенським (р.н. – ? – помер 5 жовтня 1640). 1629 р. при монастирі було створено братство, яке відігравало значну роль у боротьбі проти покатоличення українського населення. У XVII-XVIII ст. створено літопис Мгарського монастиря. У 1684 р. було розібрано дерев'яну Преображенську церкву і за ініціативи гетьмана І. Самойловича закладено мурований Спасо-преображенський собор, освячений 1684-1692 рр. (архітектори І. Баптіст і М. Томашевський). 1736 р. пожежа знищила дерев'яні споруди разом з Михайлівською церквою. У XVIII ст. збудовано келії (до наших днів не збереглися), а 1785 р. – барокову дзвіницю. – Док. 38.
94. Забіла Степан Петрович – у 1672 р. підписав за свого батька генерального обозного Петра Забілу Конотопські статті, у 1672-1677 рр. борзенський сотник (Ніжинський полк), у 1677-1682 рр. генеральний хорунжий, у 1687-1694 рр. ніжинський полковник. – Док. 40.
95. Григорович Сава – воронізький сотник (Ніжинський полк) у 1672-1687 рр. – Док. 42.
96. Київський полк – створений 1648 р., у 1649 р. мав такі межі – на південному заході межував з Білоцерківським і Канівським полками, на півночі і сході, лівим берегом Дніпра, межував з Чернігівським, Ніжинським і Переяславським полками. У 1649 р. Київський полк поділявся на 17 сотень, з них 14 називалися за місцевостями. У 1654 р. до Київського полку були приєднані три сотні з Переяславщини. У 1667 р. згідно Андрусівського перемир'я між Польщею і Росією Правобережжя перейшло до Польщі, за Гетьманщиною в Київському полку на Правобережжі залишився лише Київ з прилеглою територією, пізніше адміністративний центр полку було перенесено до Козельця. Серед полковників – Василь Дворецький в 1650-1660 рр., з перервами, Павло Яненко-Хмельницький 1654-1659 рр., Костянтин Солонина 1669-1682, 1687-1689 рр., Григорій Карпович Коровка-Вольський 1682-1687, 1689-1691 рр., Костянтин Мокієвський 1691-1708 рр. та інші. – Док. 45.
97. Черняк Леонтій – генеральний осавул у 1671-1677, 1680 рр., полтавський полковник у 1680-1682, 1689 рр., значний військовий товариш, у 1690-х рр. відомий тим, що самочинно захоплював міські землі Полтави та незаконно будував млини на Ворсклі, р. н. ? – помер після 1700 р. – Док. 47.

98. Кочубей Василь Леонтійович – початково відомий як один із старшин П. Дорошенка, у 1675 р. перейшов на бік Самойловича, учасник змови проти Самойловича у 1687 р., 1687-1699 рр. генеральний писар, 1699-1708 рр. генеральний обозний, призначався наказним гетьманом, зробив донос на гетьмана Мазепу царю Петру I, був виданий Мазепі і страчений, р. н. 1640 – страчений 15 липня 1708 р. – Док. 47а.
99. Городище – містечко Лубенського полку, прибутки з якого йшли на утримання Генеральної канцелярії. – Док. 47а.
100. Удай – річка на Чернігівщині і Полтавщині. Права притока Сули. Бере початок в Ічнянському районі. Має звивисте русло, заплава річки подекуди заболочена. – Док. 47а.
101. Многая – річка, ліва притока Удая. – Док. 47а.
102. Лизогуб Яків Кіндратович – катівський полковник у 1666-1669 рр. у Брюховецького і Дорошенка, неодноразово змінював політичну орієнтацію, у 1665 р. наказний гетьман у Брюховецького, 1669-1674 рр. генеральний осавул у Дорошенка та його наказний гетьман у 1670 р., у 1674 р. перейшов на Лівобережжя до Самойловича, у 1687-1698 рр. чернігівський полковник, р. н. ? – помер 19 серпня 1698 р. – Док. 48.
103. Снов – річка на Чернігівщині, права притока Десни. – Док. 48.
104. Бурковський, Дунін-Борковський Василь Андрійович – вибельський сотник у 1668-1672 рр., чернігівський полковник у 1672-1687 рр., генеральний обозний у 1687-1702 рр., учасник змови проти Самойловича у 1687 р., конкурент Мазепи на гетьманську булаву на Коломацькій раді, р. н. ? – 1702. – Док. 48.
105. Гамалія Григорій – лубенський полковник 1664-1666, 1668-1670, 1687-1688 рр., у 1669 р. іменувався також охотницьким полковником, паволоцький полковник 1672-1673 рр., призначався Дорошенком наказним гетьманом, значний військовий товариш; підписав Московські статті 1665 р., у лютому 1666 р. заарештований Брюховецьким, більше року тримався під вартою, після звільнення був відправлений Брюховецьким до Туреччини просити допомоги проти Москви, у 1668-1670 рр. лубенський полковник, охотницький полковник, наказний гетьман, утримував Лубенський (в червні 1669 р. Миргородський) полк на боці Дорошенка, до якого перейшов на Правобережжя у 1670 р. Учасник змови проти Самойловича у 1687 р., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після липня 1696 р.
106. Ромодановський Григорій Григорович – князь, боярин, білгородський намісник, попри те, що приймав активну участь в українських подіях 1650-1670 рр., як полководець, що мав у своєму розпорядженні значне військо, проти зовнішніх ворогів України нічим не відзначився, проте старанно виконував “жандармські” функції супроти самої України, був належно оцінений царським урядом. – Док. 50.
107. Цитва – річка, ліва притока Снови. – Док. 51.
108. Углицький Феодосій – ігумен Київського Видубицького монастиря, обраний не пізніше 1668 р. – залишався щонайменше по вересень 1688 р., архімандрит Чернігівського Єлецького Успенського монастиря, обраний не пізніше 1689 р. – по 1693 р. Чернігівський архієпископ 1693-1696 рр., народився у 1630-х рр. – помер 1696 р. – Док. 52а.
109. Чернігівський Єлецький Успенський монастир – заснований у 60 рр. XI ст. чернігівським князем Святославом Ярославичем (р. н. 1027 – пом. 27 грудня 1076) на захід від Дитинця у Хвойному лісі, звідки й дістав свою назву. 1239 р. спалений монголо-татарами, відбудований 1445–1495 рр. У 1635–1648 рр. належав єзуїтам. Під час національно-визвольної війни монастир було відновлено. – Док. 52а.
110. Білиця, річка, права притока Іпуті. – Док. 110.
111. Голуб Костянтин – генеральний бунчужний у 1678–1687 рр., під час Кримського походу Самойловича (травень–липень 1687 р.) був залишений у Батурині виконувати обов’язки гетьмана, після перевороту 1687 р. значний військовий товариш, р. н. ? –

помер між 1692 та 1699 рр. (вдова Голуба Анастасія Марківна вийшла заміж за майбутнього гетьмана І. Скоропадського). – Док. 55.

112. Андрійович Ярема – охочепіхотний полковник 1689-1690 рр., через Запоріжжя 1691 р. перейшов на службу до польського короля охочекомонним полковником, принаймні з 1693 р. розпочав напади на паліївців на Київщині, 1696 р. потрапив до рук С. Палія і був страчений. Є певна вірогідність, що він та Ярема Андрійович, який був батуринським отаманом (з часів Многогрішного до перевороту 1672 р.) і батуринським сотником в 1676-1689 рр., є однією особою; зв'язок простежується, зокрема, саме цьому батуринському сотникові Самойлович доручав 1684 р. виплатити платню компанійським полкам. – Док. 55.
113. Костянтинів – сотенне містечко Лубенського полку. – Док. 57.
114. Смячі, Смічі – річка, права притока Десни. – Док. 58.
115. Короп – виник у другій половині XVI ст. З 1618 р. під владою Корони Польської, з 1635 р. – центр волості Новгород-Сіверського повіту Чернігівського воєводства. Після 1648 р. – сотенне місто Ніжинського полку. Коропська сотня безпосередньо підпорядковувалася гетьманові. З 1672 р. тут розміщувалася козацька артилерія. У першій половині XVIII ст. Короп дістав магдебурзьке право. Нині смт, райцентр Чернігівської обл., за 26 км від залізничної станції Алтинівка. – Док. 60.
116. Пашковський Григорій – компанійський комонний полковник, призначений до 1682 р. – загинув на війні зі шведами 1701 р. – Док. 61.
117. Кожуховський Петро – компанійський піхотний полковник, призначений до 1678 р. – востаннє згадується в Азовській кампанії 1696 р. – Док. 61.
118. Лош – річка, ліва притока Десни. – Док. 63.
119. Мокрієвич Карпо – у 1659-1660 рр. військовий товариш, у 1660-1661 рр. чернігівський полковий суддя, у 1664-1667 рр. канцелярист Військової канцелярії, у 1669-1672 рр. генеральний писар, підписав Глухівські статті 1669 р. (був знятий з уряду Многогрішним, за те що втратив листи до Дорошенка, замість якого писарем було призначено Л. Заборовського), один з організаторів змови проти гетьмана Многогрішного в 1672 р., був одним з чолобитчиків до царя про обрання нового гетьмана та підтвердження Глухівських статей, проте при обранні Самойловича Конотопські статті підписав вже інший генеральний писар С. Прокопович; після обрання Самойловича гетьманом Мокрієвич знову лише військовий товариш; був причетний до змови П. Рославця проти Самойловича у 1676 р., до 1688 – після 1689 рр. чернігівський полковий писар, до 1694 – після 1699 рр. значний військовий товариш. – Док. 66.
120. Антонович Лаврін Лихолітко – носівський сотник Київського полку, призначений до жовтня 1689 – підтверджений на посаді новим полковником в травні 1691 р. – Док. 67.
121. Каленикович (Калиниченко) Микифор – чернігівський полковий осавул, призначений до 1671 – після 1674 рр., чернігівський полковий обозний, 1681 р., до 1688 – після 1690 р. – Док. 69.
122. Скоропадський Іван – військовий канцелярист з 1675 р., чернігівський полковий писар у 1681 – після 1695 р., генеральний бунчужний 1698-1701 рр., генеральний осавул 1701-1706 рр., стародубський полковник 1706-1708 рр., гетьман 1708-1722 рр., р. н. 1646 – помер 3 липня 1722 р. – Док. 69.
123. Вир – річка, ліва притока Сожі. – Док. 69.
124. Межигірський Спасопреображенський монастир – у Межигір'ї біля Києва (тепер Нові Петрівці), заснований, за переказами, ще в домонгольські часи, але пізніше запустілий. Відновлений у першій половині XVI ст. Розквіт монастиря розпочався в XVII ст. завдяки діяльності ігумена Афанасія і особливо Ісаї Копистенського. Межигірський монастир перетворився на великий церковний осередок (напередодні Хмельниччини понад 150 ченців), поширив вплив на церковно-релігійне і культурне життя Лівобережжя, беручи участь у заснуванні там нових монастирів – Густинського,

Ладинського і Мгарського. У 1651 році, під час наступу військ кн. Януша Радзивіла на Київ, монастир був спустошений, але незабаром за ігумена В. Лебедевича (пом. 1663 р.) відбудований. Період розквіту в розвитку монастиря припадає на час ігуменства Т. Васьковського, який залучив до опіки над Межигірською обителлю гетьмана І. Мазепу та Військо Запорозьке Низове. 1687 р. монастир дістав право ставропігії, у XVIII ст. був одним з найзначніших і найбагатших монастирів в Україні, в цей час були збудовані мурований храм Преображення, дзвіниця (1766 р.), церква св. Петра і Павла (1768 р., коштом кошового отамана П. Калнишевського), Братський корпус – споруджені архітектором І. Григоровичем-Барським. 1786 р. російський уряд заклав монастир, 1787 р. його будівлі були пошкоджені пожежею, а 1798 р. на місці монастиря була заснована Межигірська фаянсова фабрика, що працювала до 1874 р. 1880 р. монастир був відновлений, спочатку як чоловічий, з 1894 р. перетворений на жіночий, за радянської влади був ліквідований. В ньому розміщувався мистецько-керамічний технікум (1923–1931 рр.), а у 1930 рр. будівлі Межигірського монастиря були знищені партійним керівництвом, щоб розмістити на його території дачі керівників партії та уряду. – Док. 71.

125. Полуботок Леонтій Артемович – чернігівський полковий писар у 1666-1668 р., чернігівський полковий сотник у 1671-1672 рр., генеральний бунчужний у 1672-1678 рр., генеральний осавул у 1678-1682 рр., переяславський полковник у 1682-1687 рр., після перевороту 1687 р. усунутий з посади як приближена людина до Самойловича, відновлений на посаді у 1689 р. був полковником по 1690 р., вдруге усунутий і позбавлений мастностей в зв'язку з підозрою (недоведеною) його участі у змові проти гетьмана Мазепи, частково реабілітований 1693 р., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 17 серпня – до 22 грудня 1695 р. – Док. 71.
126. Подлузький Пахомій – ігумен Київського Видубицького монастиря 1690 р., ігумен Київського Братського монастиря та ректор Київської колегії 1691 р. – Док. 72.
127. Київський Видубецький монастир – чоловічий. Розташований на південній околиці Києва в урочищі Видубичі, де в часи Київської Русі за літописом знаходився перевіз на лівий берег Дніпра. Заснований у другій пол. XI ст. князем Всеволодом Ярославичем як родовий монастир Всеволодичів. У 1070-1088 рр. на горі монастиря зведено Михайлівський собор. У 1199-1200 рр. під стінами собору київський зодчий П. Милоног збудував систему підпірних споруд. Сучасний ансамбль монастиря склався у XVII-XVIII ст., коли стародубівський полковник М. Миклашевський звів тут мурований Георгіївський собор і трапезну (1686-1701), а гетьман Д. Апостол дзвіницю (1727-1733) в стилі українського барокко. Тут було складено Київський літопис. 1116 р. ігумен Сильвестр створив одну з редакцій “Повісті минулих літ”. – Док. 72.
128. Кроковський Іоасаф – закінчив Києво-Могилянську колегію, вдосконалював освіту в Римі та інших країнах, після повернення чернець в Києво-Печерській Лаврі, з 1683 р. професор Києво-Могилянської колегії, 1687 р. її префект, до січня 1689 р. обраний і призначений київським митрополитом ігуменом Київського Пустино-Миколаївського монастиря, 10 січня 1689 р. отримав підтвердження на ігуменство від Мазепи, з 1693 р. одночасно призначений ігуменом Київського Братського монастиря та ректором Києво-Могилянської колегії і займав усі ці посади по 1697 р., у 1695 р. був головним кандидатом в єпископи на Переяславську кафедру, що тоді мала відновитися, проте з невідомих причин ним не став, з 1697 р. по 1707 рр. архімандрит Києво-Печерської Лаври, у 1707 р. обраний київським митрополитом і був ним по 1718 р.; р. н. ? – помер 1 липня 1718 р. – Док. 73.
129. Васьковський Феодосій – церковний діяч, проживав у Києві з 1635 р., ігумен Київського Межигірського монастиря у 1669-1703 рр. – Док. 75.
130. Лохвиця – давньоруське місто у Переяславській землі. Вперше згадується в історичних джерелах 1320 р., сотенне містечко Лубенського полку. Нині райцентр Полтавської

області, розташована на р. Лохвиця (притока Сули), на автошляху Київ-Сули, за 12 км від залізничної станції Сула – Док. 76.

131. Тясмин – річка, права притока Дніпра. – Док. 79.
132. Судость – річка, права притока Десни. Бере початок в Росії. Нижня течія в Новгород-Сіверському районі Чернігівської області. – Док. 80.
133. Гусак Іван – кошовий запорозьких козаків у 1689-1693 рр. – Док. 82
134. Михайло Василевич – родич гетьмана Самойловича, який зробив його гадяцьким полковником (1678-1687), після перевороту 1687 р. усунутий з посади, у 1690 р. звинувачувався у змові проти гетьмана Мазепи. – Док. 82.
135. Товстоліс Павло – чернігівський сотник (травень 1669 р.), білоусівський сотник Чернігівського полку з 1669 р. – принаймні до 1681 р., р. н. ? – помер до 1691 р. – Док. 90.
136. Будцький Петро – полтавський полковий суддя 1687-1700 рр., р. н. ? – помер до 8 травня 1701 р. – Док. 93.
137. Міклашевський Михайло Андрійович – (р. н. 1640 р. – помер 1706 р.) – військовий товариш (1671) і “дворянин” гетьмана Д. Многогрішного (1672), глухівський городовий отаман (1675), ніжинський полковий осавул у 1679–1682 рр., генеральний хорунжий у 1682 р., генеральний осавул у 1683-1687 рр., стародубський полковник у 1689–1704, 1705–1706 рр., багато зробив для господарської колонізації північної Гетьманщини, поширюючи гутництво і рудництво в своїх численних маєтностях. Був меценатом українського містечка, зокрема побудував собор святого Юрія у Видубицькому монастирі. Загинув під час облоги шведами Несвіжу. – Док. 94.
138. Тетива, Титва – річка, права притока Снові. – Док. 94.
139. Росуха – річка, ліва притока Ваблі. – Док. 94.
140. Вабля – річка, права притока Судості, що впадає в Десну. – Док. 94.
141. Бабинець – річка, права притока Ваблі, на Бабинці розташовувалося полкове місто Стародуб. – Док. 94.
142. Прокопович Сава – як воронізький сотник (Ніжинський полк) у 1669 р. підписав Глухівські статті, як генеральний писар (1672-1687 рр) у 1672 р. підписав Конотопські статті, генеральний суддя у 1687-1700 рр., один з організаторів змови проти гетьмана Самойловича у 1687 р., р. н. ? – помер 1701 р. – Док. 97.
143. Брюховецький Іван Мартинович – запорізький кошовий, “кошовий гетьман” у 1661-1663 рр., лівобережний гетьман у 1663-1668 рр., підписав у 1665 р. Московські статті, які фактично майже ліквідували самоврядні права Гетьманщини, з лютого 1668 р. очолив повстання проти Москви, вбитий козацтвом за свою колишню непопулярну промосковську політику, р. н. 1623 – вбитий 7 червня 1668 р. – Док. 97.
144. Чигирин – місто, на річці Тясмині. У першій половині XVI ст. згадується, як укріплений козацький зимівник. Після Люблінської унії 1569 р. став центром Чигиринського староства. 1592 р. дістав магдебурзьке право. У 1638-1647 рр. чигиринським сотником був Б. Хмельницький. У 1648-1676 рр. Чигирин був гетьманською резиденцією, адміністративно-політичним центром України та полковим містом Чигиринського полку. За Прутським трактатом (1711 р.) відійшов до Польщі, в 1793 р. – до Росії. Нині райцентр Черкаської області. – Док. 97.
145. Бречицький Андрониківський монастир – заснований на початку 1690-х рр., названий за іменем фундатора, першого ігумена Андроника Васильовича (1696 р. в монастирі вже був інший ігумен Пахомій) – Док. 98.
146. Березна – сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 98.
147. Мена – розташована на річці Мені (притока Десни). Перша згадка про Мену відноситься до 1408 р., сотенне містечко Чернігівського полку, нині райцентр Чернігівської області, залізнична станція. – Док. 98.
148. Андроник Васильович – фундатор Бречицького монастиря, ігумен 1692 – після 1692 рр. – Док. 98.

149. Маркович Василь – осавул Чернігівського полку 1691 р. – Док. 98.
150. Грущенко, Грищенко Василь – синяківський сотник (Чернігівський полк) 1691 р. – Док. 98.
151. Бреч – річка, ліва притока Снові. – Док. 98.
152. Товстоліс Андрій – білоусівський сотник (Чернігівський полк) 1691-1694 рр. – Док. 51.
153. Київський Богоявленський Братський монастир – заснований 1615 р. Знаходився між сучасними Контрактовим майданом, Набережно-Микільською (тепер вул. Сковороди), Іллінською і Волоською вулицями. У Братському монастирі були поховані гетьман Петро Сагайдачний (?-1622) та вчений, мандрівник Василь Григорович-Барський (1701-1747). – Док. 99.
154. Могила Петро Симеонович – молдавський воєводич, визначний український церковний діяч, архімандрит Києво-Печерської Лаври 1627-1632 рр., київський митрополит 1632-1647 рр., народився 31 грудня 1596 р. – помер 1 січня 1647 р. – Док. 99.
155. Ніжинський полк – створений 1648 р., у 1663 р. від нього відокремився Стародубський полк, ліквідований у 1782 р. Найвідоміші полковники Іван Золотаренко (1653-1655), Григорій Гуляницький (1656-1659), Василь Золотаренко (1659-1663), Артем Мартинович (1667-1668), Пилип Уманець (1668-1674), Яків Жураківський (1678-1685), Степан Забіла (1687-1694) та інші. – Док. 99.
156. Івангород – сотенне містечко Ніжинського полку. – Док. 99.
157. Козелець – відомий з XVI ст. У 1649 р. утворено Козелецьку сотню Переяславського полку, з 1654 р. Козелець – сотенне містечко Київського полку, з 1670-х рр. – його центр, де розміщувалася полкова канцелярія. 1656 р. Козелець одержав магдебурзьке право. У квітні 1662 р. в Козельці відбулася Козелецька рада, де було повторно обрано гетьманом Я. Сомка, законність обрання якого царський уряд знову не визнав. 1663 р. затверджено герб Козельця. – Док. 101.
158. Кам'янський Успенський монастир – чоловічий. Заснований 1687 р. Іоною Полховським на кошти І. Мазепи, на річці Снові, 1764 р. закритий, 1786 р. сюди з Стародуба було переведено жіночий монастир. – Док. 102.
159. Горбачевський Іпатій – у 1678 р. намісник Лубенського Мгарського монастиря та за відсутності ігумена фактично виконувач його обов'язків (ігуменом ще й у 1686 р. був Макарій Русанович), ігумен – призначений до 1689 р. – ще був ним у 1699 р. – Док. 103.
160. Лубни – згадуються як Лубно в Іпатіївському літописі під 1107 р. з 70-х рр. XVI ст. належали князям Вишневецьким, мали магдебурзьке право, у 1658-1768 рр. – полкове місто Лубенського полку, нині райцентр Полтавської обл. – Док. 103.
161. Мокієвський Костянтин – київський полковник 1691-1708 рр., небіж гетьмана І. Мазепи. – Док. 106.
162. Котор – річка, права притока Ірпеня, який є правою притокою Дніпра. – Док. 110.
163. Биковський Іван – київський вїйт у 1677-1699 рр. – Док. 110.
164. Шийкевич Захарій – генеральний писар у 1665 р., у грудні 1665 р. розсварився в Москві з гетьманом І. Брюховецьким та його оточенням, на вимогу яких царський уряд відправив Шийкевича у заслання. Шийкевич повернувся до Гетьманщини десь наприкінці правління Самойловича, у 1685 р. він військовий товариш, пізніше значний військовий товариш та представник Мазепи для розгляду різних справ, р. н. ? – помер не раніше травня 1705 р. – Док. 110.
165. Гізель Інокентій – відомий український церковний діяч, 1642 р. закінчив Києво-Могилянську колегію, 1645-1650 рр. ректор Києво-Могилянської колегії, 1650-1652 рр. ігумен Київського Кирилівського монастиря, 1652-1656 рр. ігумен Київського Пустино-Миколаївського монастиря, 1656-1683 рр. архімандрит Києво-Печерської Лаври, р. н. бл. 1600 – помер 18 листопада 1683 р. – Док. 112.
166. Тур Олексій – ігумен Київського Пустино-Миколаївського монастиря з 1656 р. (наступник І. Гізеля) – перебував ним принаймні по 1670 р. – Док. 112.

167. Пилипенко Михайло Іванович – березанський сотник Переяславського полку, призначений до липня 1688 р. – продовжував перебувати на посаді після березня 1692 р., р. н. ? – помер до грудня 1699 р. – Док. 114.
168. Березань – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 114.
169. Филімонович Кирило – ректор Києво-Могилянської колегії і ігумен? Київського Братського монастиря 1692 р., чернець Києво-Печерської Лаври, ігумен Омбишського монастиря 1699 р.; р. н. ? – помер до 1702 р. – Док. 116.
170. Макошинський Покровський монастир – жіночий, заснований 1640 року Адамом Киселем на околиці села Макошин на березі Десни. – Док. 122.
171. Шишак – сотенне містечко Миргородського полку. – Док. 123.
172. Ставище – виникло наприкінці XVI ст. – на початку XVII ст., власність кн. Ружинських. Розташоване на річці Гнилому Тикичу (басейн Південного Бугу). Нині райцентр Ставищанського району Київської області, за 6 км від автомагістралі Київ-Одеса, за 17 км від залізничної станції Жашків. – Док. 126.
173. Гамалія Андрій – генеральний осавул у 1687-1694 рр. – Док. 127.
174. Мглин – розташований на р. Судинці, відомий з XIV ст., сотенне місто Стародубського полку, у 1666 р. отримав магдебурзьке право. – Док. 127.
175. Почеп – відомий з XV ст., на початку XVI ст. потрапив під владу Москви, у 1535 р. був спустошений польським військом. Старий Почеп розташовувався на р. Кості, в пізніші часи тут залишилося село з такою назвою; новий Почеп було засновано на р. Судості, де він знаходився принаймні вже на початку XVII ст. У 1618 р. за Деулінським перемир'ям Почеп відійшов до Польщі, в серпні 1648 р. слідом за Стародубом Почеп був захоплений козаками, у квітні 1649 р. на короткий час повернувся під владу Польщі, після повторного захоплення козаками Погар став сотенним містом Стародубського полку, у 1666 р. отримав магдебурзьке право. – Док. 127.
176. Новгородок (Новгород-Сіверський) – розташований на Десні, відомий з 1044 р., в XI ст. в місті засновано Спасо-Преображенський монастир, у XVII-XVIII ст. сотенне містечко початково Ніжинського, потім Стародубського полку, нині райцентр Чернігівської області. – Док. 128.
177. Довгеля Тихон – коропівський сотник Ніжинського полку у 1681-1692 рр., 30 листопада 1693 р. згадується як колишній сотник. – Док. 130.
178. Любеч – відомий з 882 р., в 1097 р. тут відбувся Любецький княжий з'їзд, у XVII-XVIII ст. сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 132.
179. Улиця – річка, ліва притока Десни. – Док. 133а.
180. Сулима Олександр Степанович – хорунжий Переяславського полку 1684-1711 рр. – Док. 140.
181. Муравля – річка на Чернігівщині, ліва притока Синполки, яка є лівою притокою Болгача, що є лівою притокою Дніпра. – Док. 141.
182. Мошни – сотенне містечко Черкаського полку, зруйноване за часів Руїни, при Мазепі відновлюється і належить до Переяславського полку. – Док. 142.
183. Переволочна – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 144.
184. Максимович Дмитро – ніжинський полковий писар у 1682, 1692, рр. значний військовий товариш 1695 р., генеральний бунчужний у 1703-1708 рр. – Док. 144а.
185. Максимович Іоан – архімандрит Чернігівського Єлеського монастиря до 1695-1696 рр., чернігівський архієпископ 1697-1712 рр., у 1712 р. був засланий Петром I у Сибір як митрополит тобольський і сибірський, р. н. ? – помер 1715 р. – Док. 145.
186. Чернігівський П'ятницький (св. Параскеви П'ятниці) монастир – у Чернігові, діяв у XVII-XVIII ст. як жіночий. Заснований в середині XVII ст., не пізніше 1657 р. Перша ігуменя – Анастасія Бабурчанка. – Док. 145.
187. Полтава – відома з 1174 р. як давньоруська Лтава, за часів Гетьманщини полкове місто. Нині облцентр. – Док. 148.

188. Китай-Город – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
189. Кишеньки – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
190. Соколка – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
191. Хорол – сотенне містечко Миргородського полку. – Док. 148.
192. Прилуки – місто Чернігівської обл. Розташоване на річці Удай (бас. Дніпра). Вперше згадується в Іпатіївському літописі під 1092 р. Одна з фортець Київської Русі. 1239 р. Батий зруйнував місто. З 1362 р. – в складі Великого князівства Литовського, після 1569 р. – у складі Польщі. З 1590 р. містом володів кн. О. Вишневецький. Жителі Прилук брали участь у селянсько-козацьких повстаннях кінця XVI-першої половини XVII ст. У 1648-1781 рр. Прилуки – центр однойменного полку. – Док. 148.
193. Рубан Іван – полковий осавул охотницького полку, прилуцький полковник 1694 р. – Док. 148.
194. Келеберда, Кереберда – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
195. Корицький Роман – обозний Гадяцького полку в 1687 р., опішнянський сотник Гадяцького полку не пізніше 1696 р. – принаймні по серпень 1699 р. – Док. 150.
196. Бубнів – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 150.
197. Чуйкевич Олександр – полковий писар Полтавського полку 1685-1686, 1693-1708 рр., значний військовий товариш. – Док. 152.
198. Мирович Іван – з 1689 р. значковий товариш, переяславський полковник 1692-1706 рр., під час Північної війни в березні 1706 р. під Ляховичами (Білорусія) потрапив у полон до шведів, р. н. ? – помер бл. 1709 р. у Швеції. – Док. 155.
199. Ломленка – річка на Стародубщині, ліва притока Десни. – Док. 156.
200. Кодак – фортеця, зведена 1635 р. на правому березі Дніпра проти Кодацького порогу. Того ж року зруйнована Іваном Сулимою. 1639 р. відбудована. У другій половині XVII ст. тут перебувала залага запорожців. За умовами Прутського трактату 1711 р. була знищена. – Док. 161.
201. Омбишський монастир Різдва Богородиці – чоловічий. Заснований на початку XVII ст. дружиною чернігівського скарбника Катериною Угорницькою в одній версті від села Омбиш на острові річки Остер. Крім того, тут існував і жіночий монастир, який занепав у середині XVII ст. і не відновлювався. У 1764 р. в монастирі було дві церкви: Різдва Богородиці і Вознесенська з трапезною. Перепис 1781 р. фіксує будинок келій, будинок ігумена, скарбові приміщення, винокурню на 5 котлів. Монастир припинив існування у 80-х рр. XVIII ст. – Док. 162.
202. Сербин Войця – лубенський полковник у 1671, 1672-1676 рр., р. н. ? – помер до 1696 р. – Док. 163.
203. Семенович Павло (Герцик) – полтавський полковник в 1676-1677, 1683-1687, 1691-1696 рр., р. н. ? – помер після 1697 р. – Док. 164.
204. Ворскла, Ворскло – річка на Сумщині і Полтавщині. Ліва притока Дніпра (село Прилуцького району Чернігівської області, центр сільради. Розташована на річці Удаї, за 22 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Нині впадає у Дніпродержжинське водосховище). Бере початок на Белгородщині в Росії. Довжина 464 км. – Док. 164.
205. Нащинський Михайло – полтавський полковий сотник 1683 р., обозний Полтавського полку у 1691, 1693, 1697 р. – Док. 164.
206. Мрин – заснований наприкінці XVI ст., вперше згадується на початку XVII ст. Розташований на річці Острі. Сотенне містечко Ніжинського полку. Нині – село Носівського району Чернігівської області., за 16 км від райцентру і за 21 км від залізничної станції Носівка. – Док. 166.
207. Апостол Данило Павлович – миргородський полковник у 1683 – 1727 рр., брав участь у багатьох військових походах, разом з Мазепою у жовтні 1708 р. перейшов на бік шведів, через місяць, домовившись з обраним за наказом Петра I гетьманом Скоропадським, перейшов на бік росіян, завдяки чому зберіг свою посаду, у 1722-1727 рр.

- за правління Малоросійської колегії захищав автономні права України, підписав у 1723 р. Коломацькі чолобитні, гетьман у 1727-1734 рр., р. н. 1654 – помер 1734. – Док. 168.
208. Орчик – річка на Полтавщині, права притока Орелі. – Док. 168.
209. Горленко Дмитро Лазаревич – значний військовий товариш (до 1692 р.) прилуцький полковник 1692-1709 рр., у 1708 р. разом з Мазепою приєднався до шведів та серед інших мазепинців змушений був у 1709 р. покинути Україну. – Док. 172.
210. Савич Дмитро (Туптало, Тупталович, св. Димитрій Ростовський) – з 1668 р. чернець Київського Кирилівського монастиря, з 1675 р. ієромонах Прилуцького Густинського монастиря, наприкінці 1670-х рр. проповідував у Вільно і Слуцьку, у 1681-1682 рр. ігумен Максаківського монастиря, у 1682 р. ігумен Батуринського Крупицького монастиря, з 1683 р. перейшов до Києво-Печерської Лаври, де став укладати свій загальновідомий збірник житій святих, з 1685 по 1692 рр. він знову батуринський ігумен, з 1694 р. ігумен Глухівського Петропавлівського монастиря, у 1697-1699 рр. архімандрит Чернігівського Єлецького монастиря, у 1700-1701 рр. архімандрит Новгородського Спаського монастиря, у 1702-1709 рр. ростовський митрополит. У 1757 р. канонізований. Народився в грудні 1651 – помер 27 листопада 1709 р. – Док. 174.
211. Смолянка – річка на Чернігівщині, права притока Остра. – Док. 174.
212. Гадяч – місто, розташоване на правому березі річки Псла, де в нього впадає річка Грунь. Згадується з 1634 р. У центрі міста знаходився замок. За часів Гетьманщини полкове місто Гадяцького полку. Нині райцентр Полтавської обл., залізнична станція – Док. 179.
213. Ромни, Ромен – відомий з 1096 р. Сотенне містечко Лубенського полку. – Док. 180.
214. Велецький Василь – військовий канцелярист у 1690-1691 рр., гадяцький полковий суддя у 1697-1712 рр., р. н. ? – помер після 20 листопада 1716 р. – Док. 180.
215. Ретик – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 180а.
216. Яворський Стефан – ігумен Київського Пустино-Микільського монастиря 1698 р., митрополит рязанський і муромський, у 1700-1721 рр. місцеблюститель Московського патріархату, р. н. 1658 – помер 1722 р. – Док. 183.
217. Кононча, Кононч – сотенне містечко Канівського полку, зруйноване за часів Руїни, відновлене за часів Мазепи як містечко Переяславського полку. – Док. 183.
218. Рось – річка на Київщині та Черкащині, права притока Дніпра. – Док. 183.
219. Ходорович Пахомій – ігумен Зінківського Пустино-Скельського монастиря у 1699 р., в 1707 р. в монастирі вже був інший ігумен. – Док. 184.
220. Зінківський Пустино-Скельський монастир – заснований у другій половині XVII ст. – Док. 184.
221. Устимович Василь – вибельський сотник Чернігівського полку у 1699-1701 рр. – Док. 190.
222. Гончарище, Гончарівка – річка на Чернігівщині, ліва притока Болгача, який впадає у Дніпро. – Док. 190.
223. Тавань – турецьке містечко-фортеця на Таванському острові в пониззі Дніпра. 1695 р. було захоплене козацько-московським військом. В Тавані з цього часу утримувалася постійна залага, відбиваючи неодноразові напади на фортецю турецько-татарського війська. У даній згадці про Тавань (1699 р.) йдеться про постачання провінту для його гарнізону. – Док. 191.
224. Туранський (Турянський) Олексій Михайлович – глухівський сотник Ніжинського полку в 1699-1709 рр., генеральний суддя в 1709-1716 рр. – Док. 196.
225. Корнилович Захарій – ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря у 1697-1700 рр., переяславський єпископ відновленої Переяславської єпископії у 1700-1715 рр. – Док. 199.
226. Віта – річка під Києвом. – Док. 199.
227. Лисенко Іван – чернігівський полковник у 1669-1671 рр., генеральний осавул у 1672-1678 рр., переяславський полковник у 1677-1679, 1690-1692 рр. – Док. 203.
228. Сулиця – річка на Лубенщині, права притока Сули. – Док. 207.

229. Полунецький Василь – любецький сотник Чернігівського полку у 1700-1701 рр. – Док. 209.
230. Домницький Різдвяно-Богородицький монастир – Док. 209а.
231. Свічка Леонтій Назарович – лубенський полковий осавул у 1665-1666, 1671, 1675-1687 рр., лубенський полковий суддя у 1672 р., лубенський полковник у 1688-1699 рр., р. н. ? – помер в 1699 р. – Док. 214.
232. Жданович Яків – ігумен Прилуцького Густинського монастиря до 1700 – 1708 рр. – Док. 216.
233. Товстушич Іосиф Федорович – ігумен Прилуцького Густинського монастиря, обраний не пізніше 1657 р. – був ігуменом не пізніше ніж по 1672 р.; з 1672 р. в монастирі вже новий ігумен Авксентій, р. н. ? – помер до серпня 1672 р. – Док. 216.
234. Прилуцький Густинський Троїцький монастир – чоловічий. Заснований 1610 р. в селі Густині на Полтавщині (тепер Прилуцький район Чернігівської обл.). Первісно дерев'яний. Горів 1636 р. Архітектурний ансамбль складався протягом 2 пол. XVII-XVIII ст. Він справив значний вплив на культове будівництво Лівобережної України. Центральна споруда – п'ятибанный Троїцький собор. У першій половині XVII ст. тут написано Густинський літопис і Густинський монастирський літопис. – Док. 216.
235. Ворзна – річка на Чернігівщині, ліва притока Дніпра. – Док. 217.
236. Никодим – митрополит Призренської митрополії на Балканах, змушений був її покинути, про що свідчить універсал Самойловича від 10 вересня 1672 р., в якому оголошувалося:
 “преосвященный Никодим, митрополит призренский, не имея денег для уплаты за кафедру цесарю бусурменскому, не может без того свободно и спокойно владѣть кафедрою. Потому решился пожить некоторое время в нашем краю... Видя его милость г. о. Никодима, митрополита призренского, в таком преследовании от агарян, мы... даем ему на содержание село Городище в сотнѣ Понурницкой полка Черниговского”. (Опубліковано: Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов. – 1874. – С. 146).
- Никодим залишився в Гетьманщині надовго, усунення Самойловича у 1687 р. не відбилося на його становищі, він продовжував жити під захистом Мазепи принаймні по 1701 р., опікував на Чернігівщині Рихлівський монастир. – Док. 219.
237. Верба, Вербча – річка на Чернігівщині, права притока Тетиви, що є правою притокою Снові. – Док. 219.
238. Сосниця – розташована на правому березі р. Убідь (притока Десни). Давньоруське місто, фортеця в Чернігівській землі. Вперше згадане в Іпатському літописі під 1234 р., сотенне містечко Чернігівського полку. Нині райцентр Чернігівської обл. – Док. 219.
239. Нащинський Андрій – полтавський городовий отаман у 1683 р., полтавський полковий сотник (1-ї сотні) у 1691, 1693-1700 рр. – Док. 220.
240. Ненаденко Адам – полтавський полковий осавул у 1678-1683 рр., полтавський обозний у 1693-1694 рр., полтавський полковий сотник (2 –ї сотні) у 1700 р. – Док. 220.
241. Рудяшка Гаврило – хорунжий Полтавського полку у 1700 р. – Док. 220.
242. Ром – річка на Новгород-Сіверщині, притока Узруя, що впадає у Смяч, праву притоку Десни. – Док. 221.
243. Забіла Петро Михайлович – до повстання Б. Хмельницького адміністратор королівських володінь у містечку Борзні, у 1648 р. перейшов на бік повсталих і сформував у Борзні Борзенський полк, постійно проживав у Борзні і після його розформування, отримав тут від нової влади два королівських будинки в міському замку та за містом і 6 сіл; генеральний військовий суддя у 1662–1669 рр., генеральний військовий обозний у 1669–1687 рр., народився у 1582 р. – помер 10 квітня 1691 р. – Док. 221.
244. Переясловська спархія – формально очевидно була відновлена 1695 р., згідно поставленої грамоти московського патріарха Адріана, проте до 1700 р. була вакантною

- і управлялася або самим київським митрополитом В. Ясинським (якому вона підпорядковувалася), або його вікарієм, 1700 р. єпископом було призначено ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Захарія Корниловича. – Док. 223.
245. Никон – архімандрит Новгородського Спаського монастиря, призначений до лютого 1701 р. – продовжував ним бути після серпня 1707 р. – Док. 224.
246. Терехтемирівський монастир – чоловічий, заснований на Канівщині у XVI ст. За привілеєм польського короля Стефана Баторія у 1578 р. монастир було передано реєстровому козацькому війську і перетворено на шпиталь-притулок для поранених та похилого віку козаків, в часи Руїни був зруйнований, 1701 р. переданий Мазепою Переяславській єпископії..
247. Переяславський Свято-Вознесенський монастир – з відновленням Переяславської єпископії на початку XVIII ст. стає кафедральним, до цього часу був у занепадом стані, заснований до 1685 р., у 1685 р. ігумен Геронім Дубина. – Док. 228.
248. Канівський монастир – чоловічий, відомий з XVI ст., був прихистком козаків похилого віку, перебуваючи у Дорошенка, монастир опівав київський митрополит Тукальський, у 1678 р. спалений турецько-татарським військом, 1701 р. переданий Мазепою Переяславській єпископії. – Док. 228.
249. Орлик Пилип Степанович – український гетьман в еміграції. Закінчив Києво-Могилянську колегію у 1694 р., у 1698-1700 рр. писар у канцелярії київського митрополита, перейшов на службу у Військову канцелярію, де служив довгий час без особливого службового зростання, 1701 р. він військовий канцелярист, в січні 1707 р. все ще реєнт канцелярії. Втім саме 1707 р. Орлик був наближений до Мазепи і втаємничений у його справи, наприкінці цього року він стає генеральним писарем і залишається разом з Мазепою на боці шведів у 1708-1709 рр. Після поразки під Полтавою разом з іншими прибічниками Мазепи опинився в Бендерах, тут був обраний гетьманом мазепинцями і запорожцями на раді 5 квітня 1710 р., при обранні підписав “Пакти прав і вольностей Запорізького Війська” відомих як Конституція П. Орлика, у 1711 р. здійснив похід на Правобережжя, який після початкових успіхів скінчився невдало, після цього змушений був остаточно покинути українські землі, вів багаторічну активну закордонну діяльність на захист прав України. Народився 11 жовтня 1672 р. – помер 26 травня 1742 р. – Док. 230.
250. Тризнич Іван – слабинський сотник Чернігівського полку у 1687-1701 рр. – Док. 231.
251. Жеведа, Жеведь – річка на Чернігівщині, права притока Цяти, що є правою притокою Снови. – Док. 231.
252. Полоцький Дмитро – київський вїйт з 1699 – після 1708 рр. – Док. 232.
253. Горленко Лазар Федорович – прилуцький полковник у 1661, 1664-1668, 1672-1677, 1680-1687 рр., прилуцький полковий суддя у 1678-1680 рр., в різні роки призначався наказним полковником, р. н. ? – вбитий 2 серпня 1687 р. в полі між Кодаком і Самарою повсталими полчанами, які так реагували на усунення Самойловича. – Док. 233.
254. Ревна – річка на Новгород-Сіверщині, ліва притока Снови. – Док. 241.
255. Великі Будища – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 245.
256. Кандиба Федір – корсунський полковник у 1669-1672, 1674-1675 рр., перейшов від П. Дорошенка до І. Самойловича, яким 18 вересня 1675 р. був перепризначений корсунським полковником, не втримався в Корсуні і змушений був рятуватися від Дорошенка втечею на Лівобережжя; конотопський сотник у 1681-1689 рр., обозний Ніжинського полку у 1698-1701 рр. – Док. 246.
2257. Канів – відомий з XII ст., біля 1144 р. в місті побудовано Георгіївський собор, центр удільного князівства, за часів Гетьманщини полкове місто Канівського полку, нині райцентр Черкаської області. – Док. 247.
258. Росава – річка на Канівщині, ліва притока Росі, що впадає в Дніпро. – Док. 247.

259. Тухальський-Нелюбович Йосип – білоруський єпископ, київський митрополит 1663-1675 рр., був ув'язнений польською владою в Мальборку, після звільнення у 1667 р. перебрався в Чигирин під захист гетьмана Дорошенка, р. н. ? – помер 26 липня 1675 р. – Док. 247.
260. Олексій Михайлович – російський цар у 1645-1676 рр. – Док. 247.
261. Ян Казимир – польський король у 1648-1668 рр. – Док. 247.
262. Райча Дмитрашка Іродіон – переяславський полковник у 1666-1671, 1672-1674, 1687-1688 рр., значний військовий товариш, брав участь у змовах проти гетьманів Многогрішного у 1672 р. та Самойловича у 1677, 1683 і 1687 рр., р. н. ? – помер після серпня 1699 р. – до березня 1705 р. – Док. 247.
263. Кандиба Андрій Федорович – конотопський сотник Ніжинського полку в 1698-1707 рр., корсунський полковник у 1709-1710 рр., всупереч твердженням деяких дослідників він не був у 1709 р. заарештований Москвою за підтримку гетьмана Мазепи, оскільки ще 26 травня 1710 р. залишався в Корсуні корсунським полковником, причому декларував себе як полковник царя, за часів гетьмана Апостола генеральний суддя у 1728-1730 рр., р. н. ? – помер у травні 1730 р. – Док. 249.
264. Прилуцький полк – утворений 1648 р., 1649 р. до нього приєднано Ічнянський полк, ліквідований 1782 р. Серед найвідоміших полковників – Яків Воронченко у 1652-1657 рр., Петро Дорошенко у 1657-1659 рр., Лазар Горленко у 1664-1668, 1672-1677, 1679-1687, Іван Маценко у 1668-1671, 1677-1678 рр., Іван Стороженко у 1679, 1687-1692 рр., Дмитро Горленко у 1692-1709 рр. та інші. – Док. 250.
265. Одорський Гедеон – ігумен Київського Братського монастиря та ректор Києво-Могилянської академії у 1702-1704 рр., ігумен Багуринського Крупицького монастиря у 1691, 1707-1708 рр. – Док. 254.
266. Фастів – місто на Київщині, на річці Унава. Відоме з 1390 р. За часів Б. Хмельницького сотенне місто Білоцерківського полку. З другої половини 1680-х рр. по 1702 р. полкове місто Фастівського полку, де знаходилася резиденція фастівського полковника С. Палія (1702 р. центр полку перенесено до Білої Церкви). – Док. 254.
267. Дмитрович Дорош – полтавський полковий хорунжий у 1670-1684 рр., полтавський полковий осавул у 1685 – після 1700 рр. полтавський полковий обозний до 1703 – 1709 рр. – Док. 259.
268. Ломиковський Іван – на початку 1670-х рр. генеральний писар у гетьмана М. Ханенка, перейшов на Лівобережжя, у 1687-1692 рр. генеральний хорунжий, у 1692-1707 рр. генеральний осавул, у 1707-1709 рр. генеральний обозний, активний прибічник Мазепи, підтримував розрив з Москвою, з 1709 р. в еміграції, р. н. ? – помер 1714 р. – Док. 266.
269. Бахмач – сотенне містечко Ніжинського полку. – Док. 266.
270. Колачинський Прокопій – у 1691-1693 рр. викладав риторику в Києво-Могилянській колегії, в 1697-1703 рр. її ректор та ігумен Київського Братського монастиря, з 1703 р. ігумен Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, пізніше ігумен Прилуцького Густинського монастиря, народився в середині XVII ст. – помер за часів Скоропадського. – Док. 267.
271. Мошни – сотенне містечко Черкаського полку, за часів Мазепи містечко Переяславського полку. – Док. 271.
272. Іскра Іван – полтавський полковий осавул у 1683 р., полтавський полковник у 1696-1700 рр., у 1708 р. взяв участь у змові проти Мазепи, був виданий царем Петром I гетьману і страчений 15 серпня 1708 р. – Док. 271.
273. Насвіт Іван – полтавський полковий осавул у 1675-1678 рр., у 1680-х – 1690-х рр. неодноразово призначався наказним полковником – Док. 271.
274. Самара – річка на запорозьких землях, ліва притока Дніпра. – Док. 272.
275. Новобогородицьке містечко – фортеця побудована московським військом в гирлі Самари, на горі. – Док. 272.

276. Левенець Іван Прокопович – полтавський полковий осавул у 1691-1699 рр., полтавський полковник у 1703-1709 рр. – Док. 272.
277. Рославець Петро Іванович – почепський сотник у 1653-1657 рр., стародубський полковник у 1659-1664, 1668-1676 рр. Під час боротьби Сомка і Брюховецького фактично зробив Стародубський полк незалежним від Ніжинського полку, оскільки ніжинський полковник В. Золотаренко не мав у той час на нього ніяких важелів впливу. Адміністративно це відокремлення було оформлене Брюховецьким після здобуття булави, проте новий гетьман змінив і полковника. Під час повстання 1668 р. проти Москви Рославець повернув собі посаду полковника, і був першим хто спонукав Д. Многогрішного до замирення з царським урядом. У 1672 р. взяв участь у змові проти Многогрішного, Рославецю було доручено везти схопленого гетьмана до Москви. У 1676 р. інтригував проти Самойловича, попри небажання гетьмана виїхав до Москви, намагався організувати відокремлення Стародубського полку від Гетьманщини та його приєднання до Московської держави, на вимогу Самойловича був виданий до Гетьманщини, після суду в Батурині на початку 1677 р., був засланий до Сибіру. – Док. 278.
278. Карпович Григорій (Коровка) – стародубський полковник у 1678-1681 рр., київський полковник у 1682-1687, 1689-1691 рр., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 22 серпня 1702 р. – Док. 278.
279. Погар – розташований на р. Судості, відомий з XII ст. як Радочощ, у 1665 р. отримав магдабурзьке право, сотенне містечко Стародубського полку. – Док. 278.
280. Сахненко Устим – власівський сотник Миргородського полку в 1704-1705 рр. – Док. 280.
281. Чернігівський Троїцький Іллінський монастир – розташований на терасах Болдиних гір. Складається з двох частин – колишнього Іллінського та Троїцького монастирів, об'єднаних ландшафтом і архітектурою в єдиний ансамбль. Згідно з літописом монастир заснував чернець Антоній Печерський 1069 р. – Док. 287.
282. Київське воєводство – адміністративно-територіальна одиниця у XV-XVIII ст., створене після ліквідації 1471 р. Київського князівства. У XVI-першій половині XVII ст. до Київського воєводства входили: Київський, Житомирський, Овруцький повіти, Білоцерківське, Богуславське, Канівське, Романівське, Черкаське, Чигиринське староства і частина Лівобережної України, крім Чернігівського воєводства. Київське воєводство було ареною визвольних змагань, очолюваних Богданом Хмельницьким. Згідно зі Зборівським договором 1649 р. в Київському воєводстві обмежувалася влада шляхти. Овруцький, Житомирський і Київський повіти були підпорядковані гетьманському управлінню. За Андрусівським перемир'ям 1667 р. в складі Київського воєводства залишалися лише правобережні повіти і староства (без Києва). – Док. 290.
283. Павлоч – наприкінці XVI ст. маєтність князя К. Ружинського, полкове місто з часів Хмельниччини, під час Руїни було спустошене. – Док. 290.
284. Палій Семен (Гурко) – фастівський, білоцерківський полковник. Походив з борзенських козаків, у 1683 р. із загоном козаків брав участь у розгромі турків під Віднем. Після повернення, розмістився зі своїми козаками на Київщині, обравши місцем перебування місто Фастів, активно сприяв відновленню правобережних полків на Правобережжі (як територіально-адміністративних одиниць), наприкінці 1680-х – у 1690-х рр. здійснював спільні з лівобережними козаками походи проти турецько-татарських військ. Проводив політику приєднання Правобережжя до Лівобережної Гетьманщини. З середини 1690-х рр. Палій помітно погіршує відносини з Польщею, оскільки перешкоджає їй відновити контроль над Київщиною, невдовзі після рішення польського сейму про ліквідацію козаччини на Правобережжі (1699), змушений був відкрито розгорнути повстання проти Польщі. Скориставшись війною поляків зі шведами, у 1702 р. захопив Білу Церкву, куди переносить полковий центр. Занадто довірливо відносився до Мазепи, вбачаючи в ньому союзника. У 1704 р. під час

- перебування Мазепи на Правобережжі прибув до його табору, що дало можливість гетьману 31 липня 1704 р. заарештувати Палія. Прагненьню Мазепи поширити владу Гетьманщини на правобережні полки заважала тут присутність сильного і самостійного у своїх рішеннях лідера. Палія було заслано до Сибіру в Тобольськ, який повернувся до України лише у 1709 р. після відкритого розриву Мазепи з Москвою. Після повернення знову намагався проводити свою колишню політику, що викликало скарги польської шляхти на Київщині. На думку В. Волка-Карачевського та О. Оглобліна постать Палія єдина в українській історії до якої не можна висловити жодних докорів. Народився в 1640-х рр. – помер 1710 р. – Док. 291.
285. Омелянович Михайло – білоцерківський полковник з серпня 1704 р. по квітень 1709 р., призначений гетьманом Мазепою. Заарештований росіянами як родич Мазепи. – Док. 291.
286. Бердичів – місто, відоме з 1545 р., було спустошене в перші роки повстання Б. Хмельницького. – Док. 291.
287. Білоцерківський полк – створений у 1630-х рр. як полк ресетрових козаків. У 1651 р. його східна частина відійшла до Павлоцького полку. Білоцерківський полк припинив своє існування після здачі Дорошенком Чигирин у 1676 р. (останній полковник Г. Макуха). У 1702 р. відновлений Палієм, який переніс у Білу Церкву центр свого полку з Фастова, остаточно ліквідований після Прутського походу Петра I у 1711 р., фактично у 1714 р., коли Білоцерківська фортеця була передана полякам. – Док. 292.
288. Іпуть – річка на Стародубщині, притока Сожі. – Док. 293.
289. Затиркевич Юрій – чернігівський полковий суддя у 1698-1704 рр., ченігівський наказний полковник у 1704 р. – Док. 294.
290. Жученко Федір – полтавський полковник у 1670, 1679-1680, 1686, 1687-1689 рр., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 1705 р. – Док. 296.
291. Знобівка – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 297а.
292. Тарасевич Йосип (Забіла) – осавул Ніжинського полку в 1698-1715 рр. – Док. 298.
293. Білкевич Амвросій – ігумен Лубенського Мгарського монастиря у 1705 р. – Док. 300.
294. Мошна – річка на Черкащині, права притока Дніпра. – Док. 300.
295. Борзна – розташована на річці Борзенці. Заснована у XVI ст., 1634 р. одержала магдебурзьке право. За часів Гетьманщини сотенне містечко Ніжинського полку, фактично вотчина Забіл, де вони протягом багатьох років залишалися сотниками. Нині райцентр Чернігівської області, за 14 км від залізничної станції Доч. – Док. 303.
296. Шендюх Йосип Матвійович – сотник Салтикової Дівиці Ніжинського полку у 1703 – після 1710 рр. – Док. 307.
297. Салтикова Дівиця – згадується вперше у 1619 і 1625 рр. Відновлена на давньому городищі чернігівським воєводою В. Салтиком, у 1654-1782 рр. сотенне містечко Ніжинського полку. – Док. 307.
298. Полуботок Павло – чернігівський полковник з 1705 р., у листопаді 1708 р. один з претендентів на гетьманську булаву на раді зібраній Петром I з метою нейтралізації союзу Мазепи зі шведами (викликав підозру у царя як можливий захисник інтересів України внаслідок чого гетьманом проголосили Скоропадського), після смерті Скоропадського у 1722 р. був обраний козаками гетьманом (Росією визнавався лише як наказний гетьман, оскільки вона заборонила вибори гетьмана), боронив інтереси України, намагався нейтралізувати руйнівну для України діяльність призначеного Петром I бригадира С. Вельямінова президентом Малоросійської колегії, організував подання Петру I Коломацьких петицій, задоволення яких мало захистити українську автономію, внаслідок чого викликав гнів царя. За наказом Петра I восени 1723 р. був ув'язнений у Петропавлівській фортеці Санкт-Петербурга, де й помер у грудні 1724 р., очевидно закатований. Народився бл. 1660 р. – Док. 308.
299. Замостє – польське місто, розквіт у XVI-XVIII ст. – Док. 308.

300. Август II – саксонський курфюрст (Фрідріх Август I) з 1694 р. та польський король у 1697-1706, 1709-1733 рр., народився 1670 р. – помер 1733 р. – Док. 309.
301. Берестя-Литовське – давньоруське місто, відоме з 1017 р., з XIV ст. в Литві, пізніше в Польщі, з 1795 р. в Росії, нині обл. центр в Білорусії. – Док. 309.
302. Роман Мстиславич – галицько-волинський князь у 1199-1205 рр., опанував ненадовго Київ у лютому 1204 р., р. н. ? – загинув 1205 р. – Док. 313.
303. О. Оглоблін вважав зазначену грамоту Романа підробкою лаврських ченців, яка з'явилася не раніше кінця 16 століття, коли Лавра заволоділа згаданими у ній землями – (ЩДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 173). – Док. 313.
304. Кистра, Кистер – річка на Чернігівщині, ліва притока Снові. – Док. 318.
305. Рудка – річка на Чернігівщині, ліва притока Остра, довжина 17 км. Бере початок біля міста Носівки. – Док. 318.
306. Войцехович (Войтехович) Богдан – підписок Військової канцелярії у складі посольства відправленого гетьманом Д. Многогрішним до Москви 1 січня 1669 р., полтавський наказний полковий писар у січні 1672 р., у 1675-1676 рр. канцелярист Військової канцелярії, у 1680 р. седнівський сотник Чернігівського полку, р. н. ? – помер до листопада 1707 р. – Док. 318.
307. Меншиков Олександр Данилович – син двірцевого конюха, з 1686 р. денщик царя Петра I, з 1702 р. граф, з 1707 р. князь, один з найближчих співробітників Петра I, підтримував лінію на обмеження та ліквідацію прав Гетьманщини, після смерті Петра I фактичний правитель Росії при Катерині I (1725-1727 рр.) та в перші місяці царювання Петра II, усунутий від влади у вересні 1727 р. і відправлений у заслання, р. н. 1673 – помер 1729 р. – Док. 319.
308. Танський Антоній – одружився у 1677 р. з дочкою С. Палія Параскою, був наближеною до Палія людиною, проте у 1704 р. став на бік Мазепи, не заперечивши проти арешту свого тестя гетьманом, прийняв команду над білоцерківськими козаками Палія після його арешту, охочекомонний полковник, не підтримав виступ Мазепи проти Москви, призначений Скоропадським наказним білоцерківським полковником у березні 1710 р., витримав у 1711 р. облогу Білої Церкви з боку сил гетьмана Орлика, і цього ж року був призначений Скоропадським повночинним білоцерківським полковником. Після Прутької угоди Петра I з турками Танський у 1712 р. призначається київським полковником та, виконуючи волю царя, займається депортацією населення Білоцерківського полку на територію Київського, був київським полковником по 1742 р. – Док. 321.
309. Топаля – річка на Прилуччині, права притока Удая. – Док. 322.
310. Силенко Прокіп – стародубський полковий сотник у 1692-1706 рр., стародубський полковий обозний у 1705-1707, 1714, 1722 рр., неодноразово призначався наказним стародубським полковником, товариш полкової сотні Стародубського полку. – Док. 322.
311. Модзалевський Федір – топальський сотник Стародубського полку у 1700-1706 рр. – Док. 322.
312. Топал – сотенне містечко Стародубського полку. – Док. 322.
313. Жовква – місто, відоме з 1368 р. як село Винники, розквіт XVI-XVIII ст. – Док. 326.
314. Несвіж – місто в Білорусії, відоме з XIII ст. – Док. 330.
315. Кролевець – відомий з 1601 р., розташований на річці Реті і її притоці Свидні. У 1644 р. одержав магдебурзьке право. Сотенне містечко Ніжинського полку. Нині райцентр Сумської області. – Док. 331.
316. Біла Церква – відома як Юр'єв з часів київського князя Ярослава Мудрого (1019-1054), розташована на лівому березі річки Росі, полкове місто Білоцерківського полку. Нині райцентр Київської обл. – Док. 331.
317. Манюківка – річка на Мглинщині, є притокою невеликих річок, що впадають одна в одну – Манюківка в Білий Колодязь, Білий Колодязь у Веприн, Веприн в Жечу і Жеча у Внечу. – Док. 333.

318. Чарнуцький Христофор – ректор Києво-Могилянської колегії та ігумен Київського Братського монастиря у 1706-1709 рр., пізніше ігумен Київського Пустинно-Миколаївського монастиря. – Док. 334.
319. Дорошенко Петро – правобережний гетьман у 1665-1676 рр., прихильник державницьких традицій України та її об'єднання, втратив реальний шанс на об'єднання України у 1668 р., коли легковажно залишив Лівобережжя (характер загроз на Правобережжі не представляв тоді великої небезпеки для його влади і не вимагав повернення туди Дорошенка в липні 1668 р.), суттєвою помилкою також було допущення розправи над ставлеником запорожців Брюховецьким у своїй присутності в червні 1668 р, що стало для Криму зручним приводом виступити в підтримку Запоріжжя, вимагати покори від Дорошенка та почати проти його прихильників війну. Відсутність восени 1668 р. допомоги з боку Дорошенка змусила його наказного гетьмана на Сіверщині Д. Многогрішного розпочати переговори з Москвою. В умовах розколу українського суспільства та відсутності надійних зовнішніх союзників більше не отримав можливостей для реалізації своєї політики. В подальшому, включно по 1676 р., державницькі плани Дорошенка лише все більше вступали у протиріччя з планами Москви, Польщі, Туреччини і Криму на підпорядкування козацьких територій. Внаслідок боротьби цих держав за українські землі як при Дорошенкові, так і після його усунення, Правобережжя наприкінці 1670-х рр. було майже повністю спустошене, р. н. 1627 – помер у 1698 р. – Док. 334.
320. Стайки – містечко на Дніпрі., у 1668 р. спустошене московсько-польським загоном, у 1669 р. надане гетьманом Дорошенком київському митрополиту М. Тукальському, пізніше входить в межі правобережної округи Київського полку, 1707 р. Мазепа підтвердив права на містечко Київському Братському монастиреві. – Док. 334.
321. Канівський полк – заснований у 1630-х рр. як реєстровий полк, у 1649-1654 рр. в його складі 18 сотень. Відомі полковники – А. Бутенко (1655-1657), І. Лизогуб (1659-1663), Я. Лизогуб (1666-1669, 1672-1673), І. Гурський (1674-1676), Д. Пушкаренко (1674-1678). Пізніше ліквідований. Ненадовго відновлений за часів Мазепи. – Док. 334.
322. Самійло Іванович, Самусь – полковник богуславський у 1688 – 1713 рр., одночасно також у 1707 р. і корсунський полковник, правобережний наказний гетьман, один з керівників антипольського повстання на Правобережжі у 1702 р., зрієс гетьманства перед Мазепою, проте на відміну від Палія зберіг полковничу владу. – Док. 337.
323. Сирець – річка в Києві, права притока Дніпра. – Док. 338.
324. Корсунський полк – заснований у 1630-х рр. як реєстровий полк, у 1649 р. до складу полку входило 19 сотень. Найвідоміші полковники – С. Морозенко (1645-1649), І. Гуляницький (1653-1656), Ф. Кандиба (1669-1672, 1674-1675), М. Соловей (1672-1674). З середини 1680-х рр. в Корсуні знаходився козацький полковник З. Іскра призначений сюди польською владою, який втім намагався зберігати самостійність, а в 1702 р. підтримав повстання проти Польщі на Правобережжі. Не пізніше 1707 р. полк було відновлено як адміністративно-військову одиницю Гетьманщини під керівництвом Мазепи, серед полковників цього часу Самусь (1707, богуславський і корсунський), А. Кандиба (1708-1710), С. Нестеренко (1708, наказний), М. Романович (1710, наказний). Після укладення Прутського миру (1711) полк був ліквідований. – Док. 339.
325. Романовський Іван (Ракушка) – мглинський сотник Стародубського полку у 1678-1679, 1682-1687, значний військовий товариш у 1688 р., 1689-1705 рр., стародубський полковий осавул у 1689 р., стародубський полковий суддя у 1705-1708 рр. – Док. 343а.
326. Ржищів – на правому березі Дніпра, у глибокій долині, оточеній Дніпровими горами. Вперше згаданий у літописі 1151 р. під іменем Іван-гора. За Хмельниччини сотенне містечко Канівського полку. Нині смт Кагарлицького району Київської обл. – Док. 349.

327. Києво-Печерський Вознесенський монастир – жіночий, заснований 1566 р. У 1710 р. в зв'язку з будівництвом Печерської фортеці переведений до Київського Флорівського жіночого монастиря на Подолі. – Док. 350.
328. Уса – річка на Почепівщині, права притока Судості. – Док. 351.
329. Тетіїв – давнє місто на Київщині. За твердженням С. Величка тут народився гетьман Павло Тетеря. Сотенне місто Кальницького (Вінницького) полку. Нині райцентр Київської обл. – Док. 354.
330. Оржиця – права притока Сули. Заплава до 600 м завширшки, з багатьма озерами, у нижній течії заболочена. Нині тече в межах Київської і Полтавської обл. – Док. 357.
331. Белгород – російське місто, відоме з 1237 р., розташоване на річці Сіверський Донець. Нині облцентр в Росії. – Док. 361.
332. Опішня – сотенне містечко Галяцького полку. – Док. 363.
333. Крман Данієль (Молодший) – словацький протестант, делегат синоду до шведського короля Карла XII, розшукуючи короля, мимоволі став учасником походу шведських військ до України у 1708-1709 рр., який описав у своєму подорожньому щоденнику, р. н. 1663 – помер 24 серпня 1740 р. – Док. 364.

Додаток І

1. Петражицький-Кулага Іван – гетьман ресстрових козаків, скинутий козаками на раді у вересні 1632 р. та страчений у Каневі, р. н. ? – Док. 1.
2. Копинський Ісає – на початку XVII ст. заснував Прилуцький густинський монастир, у 1619 р. Лубенський Мгарський монастир, у 1615 р. один з фундаторів Київської Братської школи, у 1620-1628 рр. перемишльський і самбірський митрополит, у 1628-1631 рр. архієпископ смоленський і чернігівський, у 1631-1632 рр. митрополит київський, позбавлений митрополічої кафедри П. Могилою, до 1635 р. перебував у Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві, р. н. ? – помер 5 жовтня 1640 р. – Док. 1.
3. Київське Боговленське братство – православна громадська організація, заснована в 1615 р. в Києві на Подолі; на землі подарованій дружиною мозирського маршалка Лозки Галшкою Гулевичівною яка ставила за мету захист православної віри, у 1615 р. було засновано Київську Братську школу (у 1632 р. трансформовану у Києво-Могилянський колегіум за рахунок злиття з Печерською школою П. Могили) та типографію, у 1620 р. до братства вступив гетьман П. Сагайдачний з усім запорозьким військом, за підтримки якого в Україні була відновлена православна церковна ієрархія. – Док. 1.
4. Золотаренко Іван Ничипорович – ніжинський полковник у 1652-1655 рр., командував козацьким корпусом в Білорусії, наказний гетьман у 1654-1655 рр., родич Б. Хмельницького, який був одружений на сестрі Золотаренка Ганні, р. н. ? – був поранений під Старим Бихом і помер в листопаді 1655 р. – Док. 3.
5. Ніжинський Ветхорізд'яний Георгіївський (Красноостровський) монастир – чоловічий. Заснований у першій половині XVII ст. в урочищі Ветха (зараз Ніжин). 1716 р. монастир разом з усіма мастностями підпорядковано новоутвореному Благовіщенському монастиреві. – Док. 3.
6. Галяцький Красногірський Миколаївський монастир – чоловічий. Заснований 1440 р., за 6 верст на південь від Галяча на горі Красній, згодом території села Монастирські Будища. – Док. 5.
7. Виговський Іван Остапович – генеральний писар у 1648-1657 рр., організував роботу Генеральної канцелярії, гетьман у 1657-1659 рр., у 1658 р. завдав поразки полтавському полковникові М. Пушкарю та запорожцям, що почали в країні громадянську війну,

невдоволені втручанням Москви у внутрішні справи України підписав у вересні 1658 р. Гадяцький трактат з Польщею, успішно відбив наступ московських військ, проте в результаті нового повстання на Лівобережжі та змови правобережної старшини втратив булаву наприкінці вересня 1659 р., вважається деякими істориками організатором протипольського повстання на Правобережжі у 1664 р., р. н. ? – розстріляний поляками 16 березня 1664 р. – Док. 6.

8. Сомко Яким – переяславський полковник у 1658 р.; незважаючи на те що в квітні 1659 р. був нобілітований польським королем, виявив себе як прибічник Москви; у 1660-1662 рр. лівобережний гетьман, після укладення у жовтні 1660 р. Слободищенського трактату і переходу Ю. Хмельницького на бік поляків очолив прихильників московської орієнтації на Лівобережжі, дозволяв собі критикувати політику царського уряду в Україні, реакцією на що було невизнання Московю обрання Сомка гетьманом лівобережними козаками у 1661 та 1662 рр., під час третіх таких “виборів” в червні 1663 р. у Ніжині на Чорній раді був схоплений в присутності царських військ ставлеником Москви на булаву Брюховецьким та за “присудом” Військового суду страчений в Борзні, р. н. ? – страчений 18 вересня 1663 р. – Док. 7.
9. Воронків – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 8.
10. Христина – шведська королева у 1632-1654 рр., донька шведського короля Густава Адольфа. 6 червня 1654 р. зреклася престолу на користь свого стричного брата Карла-Густава – Док. 9.
11. Карл X Густав – шведський король у 1654-1660 рр., союзник гетьмана Богдана Хмельницького в боротьбі з Польщею, хотів стати польським королем, у 1655 р. захопив значну частину Польщі, після успіхів поляків проти шведських окупаційних військ уклав угоду про розділ Польщі між Швецією, Україною та Семиградям, згідно якої останні в січні-липні 1657 р. здійснили спільний похід в Польщу. 6 жовтня 1657 р. між Україною і Швецією було укладено союзний шведсько-український договір. Народився 8 листопада 1622 р. – помер 13 лютого 1660 р. – Док. 9.
12. Виговський Данило Остапович – брат І. Виговського, одружився на дочці гетьмана Б. Хмельницького Олені (січень 1656 р.), за Хмельницького неодноразово їздив послом до царського двору, як полковник згадується з 1655 р. (коли ходив зі своїм полком в похід на Польщу), наказний гетьман у 1658 р., отримав доручення від гетьмана Виговського у серпні 1658 р. звільнити від царських військ Київ, але не зміг його виконати, у грудні 1659 р. потрапив у полон до царських військ і очевидно був закатований, р. н. ? – помер у грудні 1659 р. – Док. 9.
13. Чернігівське воєводство – адміністративно-територіальна одиниця, створена 1635 р. польським урядом. Складалося з двох повітів: Чернігівського і Новгород-Сіверського. На початку визвольних змагань на чолі з Богданом Хмельницьким було ліквідоване, а його територія ввійшла до Чернігівського і Ніжинського полків. – Док. 9а.
14. Седнів – вперше згадується як давньоруське місто Сновськ в Іпатському літописі під 1068 р., сотенне містечко Чернігівського полку, нині райцентр Чернігівської обл. Розташований на р. Снові, за 25 км від залізничної станції Чернігів. – Док. 9а.
15. Бужин – сотенне містечко Чигиринського полку. – Док. 10.
16. Прип'ять – річка, найбільша права притока Дніпра. Бере початок у Волинській області. – Док. 14.
17. Владислав IV Ваза – польський король у 1632-1648 рр. – Док. 16.
18. Лизогуб Іван Кіндратович – канівський полковник у 1659, 1660-1662 рр. – Док. 17.
19. Цицюра Тимофій – переяславський полковник у 1658, 1659-1660 рр. У серпні 1659 р. підступно перебив у Переяславі запрошену до себе прихильну до Виговського старшину та оголосив себе прибічником Москви; 1 вересня 1659 р. знищив гарнізон Виговського в Ніжині (при цьому під час втечі загинув відомий український політичний діяч Юрій Немирич), у жовтні 1660 р., після підписання Ю. Хмельницьким

Слободищенського трактату, перейшов на бік поляків, пізніше потрапив у полон до лівобережних козаків і був виданий весною 1662 р. Сомком та В. Золотаренком Москві, клопотання Сомка літом цього ж року до царя про його звільнення залишилося без розгляду, в серпні 1667 р. Цицюра відправив з Тобольська до царя прохання про звільнення, яке не було задоволене. – Док. 26.

20. Межирічка, Межиріч – сотенне містечко Канівського полку. – Док. 30.
21. Корсунь – місто розташоване на лівому березі річки Рось (притока Дніпра). Засноване 1032 р. кн. Ярославом Мудрим. Зруйноване 1240 р. монголо-татарами. Після Люблінської унії (1569 р.) у Корсуні було збудовано фортецю (1584 р.), в якій стояла залаго польського війська і реєстрових козаків. У 1584 р. місту було надано магдебурзьке право. Жителі Корсуня брали участь у селянсько-козацьких повстаннях 90-х рр. XVI ст. і 30-х рр. XVII ст. У 1648 р. під Корсунем козацьке військо на чолі з Б. Хмельницьким розгромило польське військо. У 1648-1670-х рр. Корсунь – центр Корсунського полку. Кінець 1670-тих – 1680-ті рр. часи найбільшого спустошення і знелюднення Корсуня, з другої половини 1680-х рр. місто поступово знову почало заселятися. За Мазели Корсунь був відновлений в статусі полкового міста Корсунського полку. Після 1711 р. за умовами Прутського миру потрапило під владу Польщі. З 1944 р. має назву Корсунь-Шевченківський, нині райцентр Черкаської обл. – Док. 33.
22. Дворецький Василь – київський полковник у 1660-1662, 1663-1666, 1668 рр., неодноразово призначається наказним полковником (у 1650, 1653-1655, 1656-1657, 1658-1659 рр.), виявив себе ворогом Сомка та прихильником Брюховецького, засудив Сомка у вересні 1663 р. на смерть, у 1668 р. підтримав повстання Брюховецького проти Москви, знищив частину царської залаго в Острі. – Док. 34.
23. Сірко Іван – з кінця 1650-х рр. отаман, пізніше багаторічний кошовий отаман запорожців, полковник кальницький та харківський, спочатку притримувався промосковської орієнтації, у 1667 р. напавши з Ж. Рогом на Крим зруйнував козацько-татарську кампанію П. Дорошенка проти Польщі, у 1668 р. як харківський полковник підтримав протимосковський рух Брюховецького на Харківщині, після згортання повстання перебрався на Правобережжя до Дорошенка, допоміг йому розбити ханенківців, у 1671-1672 рр. об'єднався з Ханенком і поляками, зневірившись в Дорошенкові через його спілку з турками і татарами. У квітні 1672 р. після усунення Многогрішного перейшов на Лівобережжя, де був схоплений полтавським полковником Ф. Жученком, та звинувачений лівобережною старшиною у намірах узурпувати владу в Полтавському, Гадяцькому та інших полках і в спробі захопити гетьманську булаву; був засланий Москвою в Сибір, пізніше на прохання Польщі звільнений, після чого займав на Запоріжжі стійко протимосковську позицію, постійно воював з турками і татарами, виступав проти капітуляції Дорошенка перед Москвою і Самойловичем, р. н. ? – помер 1 серпня 1680 р. – Док. 34.
24. Чарнецький Стефан – польський воєначальник, останній ворог України, проти якої боровся з усією можливою енергією, після останньої кампанії проти України 1664-1665 рр. внаслідок поранень і хвороб підірвав здоров'я та помер в лютому 1665 р., р. н. ? – Док. 34.
25. Миргород – полкове місто Миргородського полку, відоме з 1575 р., розташоване на річці Хорол. – Док. 34.
26. Кременчук – сотенне містечко Полтавського полку, відоме з XVI ст. Нині місто Полтавської обл., порт на Дніпрі. – Док. 34.
27. Черкаси – відомі з 1394 р., полкове місто Черкаського полку. Нині облцентр, порт на Дніпрі (на березі Кременчуцького водосховища). – Док. 34.
28. Тетеря-Моржковский Павло – писар Переяславського полку у 1649, 1653 рр., переяславський полковник у 1653-1657 рр., разом з військовим суддею Богдановичем-

Зарудним погоджував з царським урядом у березні 1654 р. договірні статті між Гетьманщиною і Московією, у 1662 р. Тетеря полоцький стольник, посол на польській службі, присланий до Війська Запорозького, у 1663-1665 рр. правобережний гетьман, дотримувався пропольської орієнтації, ворог Виговських, причетний до розстрілу поляками колишнього гетьмана І. Виговського у березні 1664 р., народився близько 1620 р. – помер у 1671 р. – Док. 34.

29. Брацлав – центр Брацлавського воєводства, з часів Хмельниччини полкове місто Брацлавського полку. – Док. 34.
30. Умань – відома з 1616 р., з 1648 р. полкове місто Уманського полку. Нині місто в Черкаській обл. – Док. 34.
31. Туровець Сацько, Сашко – отаман, полковник запорожців у 1660-1664 рр., наказний кошовий запорожців у 1663 і 1664 рр., спільник І. Сірка разом з яким на відміну від більшості січовиків загалом нейтрально ставився до Я. Сомка та неприхильно до І. Брюховецького, у 1664 р. захищав зі своїми козаками від поляків Умань. – Док. 34.
32. Торговиця – полкове місто на Правобережжі до 1674 р. – Док. 34.
33. Сулима, Сулима Степан – походив з переяславського старшинського роду Сулим, двоюрідний брат переяславського полковника Степана Сулими, після того як останній разом з братом Северином був вбитий в серпні 1659 р. під час перевороту Цецюри в Переяславі, втік разом з їх братом Федором до Виговського, яких гетьман наблизив до себе за виявлену вірність (Федір був призначений переяславським полковником); у 1664 р. один з керівників протипольського повстання на Правобережжі, на допиті у полоні начебто вказав на координацію дій з колишнім гетьманом І. Виговським, р. н. ? – страчений 1664 р. – Док. 34.
34. Золотоноша – згадується у 1647 р. Сотенне містечко Переяславського полку. Нині місто в Черкаській обл., залізничний вузол. – Док. 34.
35. Опара Степан – медведівський сотник Чигиринського полку, не пізніше ніж з 1658 р. З 1664 р. намагався триматися незалежно, що спричинило підозри з боку Тетері та С. Чарнецького у його симпатіях до Москви. На початку 1665 р. уклав спілку з Кримом про що стало відомо Брюховецькому. Претендуючи на гетьманську булаву, проте не маючи широкої підтримки в Україні, зважився на надто авантюристичний план дій. Залучивши орду та маючи два полки козаків, вирушив на Правобережжя, намагаючись нейтралізувати одночасно і промосковські, і пропольські впливи, як такі що себе дискредитували. 11 червня захопив Умань, далі рухався в напрямку Київщини. 19 серпня зраджений татарами, які злякалися можливої війни на два фронти. Під час переговорів з мурзами був захоплений разом зі своєю старшиною під приводом зв'язків Опари з промосковськими старшинами та виданий полякам або самими татарами, або за посередництва П. Дорошенка, що став гетьманом при їх підтримці, р. н. ? – страчений 1665 р. – Док. 34.
36. Сербин Іван – брацлавський полковник, за свідченням гетьмана Брюховецького загинув весною 1665 р. при захисті Умані від поляків (нерідко плутається з Іваном Сербиним, лубенським полковником у 1670-х рр.). – Док. 34.
37. Многогрішний Дем'ян Ігнатович – чернігівський полковник у 1665-1668 рр., підтримав повстання Брюховецького проти Москви, таємно від нього вступив у переговори з П. Дорошенком, в червні 1668 р. після загибелі Брюховецького був призначений П. Дорошеком наказним гетьманом, у вересні фактично змушений був захищати Чернігів лише силами свого полку від великої московської армії Г. Ромодановського, оскільки сподіваної допомоги від Дорошенка не отримав, у жовтні змушений був вступити в прями переговори з Московією, завдяки твердо зайнятій позиції значною мірою зміг нейтралізувати руйнівні для Гетьманщини наслідки підписання Брюховецьким Московського договору 1665 р., що було зафіксовано Глухівськими статтями у березні 1669 р., обраний сіверським гетьманом на раді в Новгороді-

Сіверському в грудні 1668 р., в березні 1669 р. обраний повночинним гетьманом і визнаний Московією. Відновивши владу на Лівобережжі, налагодив з ним нормальні стосунки та намагався проводити незалежну політику щодо Москви, що не влаштувало царський уряд. Вночі 13 березня 1672 р., змовившись з головою московських стрільців в Батурині Г. Нейоловим (який мав охороняти гетьмана), незадоволені Многогрішним старшини вчинили переворот, в Москві гетьмана визнали зрадником і відрали до Сибіру, до 1688 р. Многогрішний знаходився в ув'язненні, народився близько 1630 р. – помер не раніше 1696 р. – Док. 35.

38. Очевидно йдеться про майбутнього гетьмана Самойловича – див. примітки до універсалів Мазепи – 87. – Док. 35.
39. Йдеться про Леонтія Артемовича Полуботка – див. примітки до універсалів Мазепи – 125. – Док. 35.
40. Трипілля – розташоване на правому березі Дніпра. З часів Хмельниччини сотенне містечко Київського полку. – Док. 36.
41. Маховський Стефан – польський воєначальник, у березні 1664 р. наказав без суду розстріляти колишнього гетьмана І. Виговського, у грудні 1666 р. очолене Маховським військо було розгромлене козаками Дорошенка та кримськими татарами, Маховський як бранець був забраний до Криму. – Док. 36.
42. Браїлів – місто на Брацлавщині, поблизу якого в грудні 1666 р. козацько-татарськими силами було розгромлене військо С. Маховського. – Док. 36.
43. Львів – місто засноване 1256 р. галицько-волинським князем Данилом Галицьким, 1349 р. захоплене польським королем Казимиром III, за часів Хмельниччини і пізніше залишилося в складі Польщі, як вважають деякі українські історики саме змарнування реальної можливості поширити у 1648 р. козацьку територію на заселені українцями західні землі України суттєво підірвало військову потугу твореної Б. Хмельницьким держави, що в майбутньому відгукнулося багатьма трагічними наслідками. – Док. 36.
44. Кальник – полкове місто Кальницького полку, у 1663 р. центр полку перенесено у Вінницю, проте й пізніше полк згадується за назвою свого початкового центру. – Док. 36.
45. Адамович Симеон – ніжинський протопоп, відомий своїми промосковськими поглядами, авантюрист, дізнавшись на початку 1668 р. від прилуцького полковника Л. Горленка про планований козаками розрив стосунків з Московією попередив про це царського воєводу в Ніжині І. Ржевського, за що був відданий І. Брюховецьким під монастирський нагляд, при Дорошенкові звільнився, виступив активним прихильником примирення козаків з царським урядом, пізніше інтригував проти Д. Многогрішного, який заборонив йому листування з Московією, та І. Самойловича, був засуджений у 1677 р. за участь у змові проти Самойловича. – Док. 36.
46. Дорошенко Андрій – середній з братів Дорошенків, у 1668 р. чигиринський полковник, цього ж року при поверненні П. Дорошенка за Дніпро був залишений ним в Гадячі, який він продовжував утримувати і на початку 1669 р.; після повернення на Правобережжя отримував відповідальні доручення від брата, паволоцький полковник у 1673-1674 рр., у 1674 р. очолював з Г. Гамалією в Корсуні корпус з 5-ти полків, дізнавшись про наступ Самойловича і Г. Ромодановського та поразку козаків Г. Дорошенка і татар під Лисянкою (де Григорія Дорошенка було захоплено в полон), перебіг з Гамалією в Чигирин до П. Дорошенка після чого полишені корсунський, брацлавський, кальницький, подільський і паволоцький полки перейшли на бік Самойловича; пізніше жив на Лівобережжі, сосницький сотник (Чернігівський полк) у 1677, 1689-1691 рр., військовий товариш Чернігівського полку. – Док. 36.
47. Кввинтовка Матвій – ніжинський полковник у 1663-1666 рр., не був полковником у 1667 р., як іноді твердиться, оскільки в Пилипів піст 1666 р. (між 18 листопада та

27 грудня) за вбивство своєї дружини був ув'язнений Брюховецьким в Гадачі, і звільнився з ув'язнення лише після смерті Брюховецького в червні 1668 р. (помилка виникла через неправильне датування одного з його універсалів, виданого в Каневі, і явно помилково поширеного з датою 30 липня 1667 р., оскільки його аналіз доводить що він міг бути виданий тільки в 1664 р.); генеральний осавул у 1668-1672 рр. – Док. 36.

48. Мартинович Артем – генеральний осавул у 1666 р., користувався прихильністю Брюховецького, отримав доручення від гетьмана придушити повстання в Переяславському полку, що вибухнуло в липні 1666 р., проте не виявив енергії у виконанні цього наказу (фактично його не виконав, козаки відмовлялися битися з повстанцями), не зміг також в жовтні прикрити козацьким військом від татарської навали Ніжинський і Прилуцький полки. Тим не менше отримав підвищення, був призначений Брюховецьким ніжинським полковником (січень 1667 р. – червень 1668 р.). Підтримав протимосковське повстання у 1668 р., але не зміг звільнити Ніжинську фортецю від царської залоги, оскільки ніжинський протопоп С. Адамович попередив ніжинського воєводу І. Ржевського про виступ козаків; очевидно помилково згадується в актах як ніжинський полковник у квітні 1672 р., оскільки при скинненні Многогрішного в березні 1672 р. та при підписанні Конотопських статей в липні цього ж року полковником був Уманець. Вірогідною виглядає смерть Мартиновича ще у 1668 р., з огляду на згадку про його поранення в червні цього року. – Док. 36.
49. Гуляницький Григорій – за походженням з волинської шляхти; ніжинський полковник у 1656–1659 рр., брав участь у ліквідації повстання Барабаша і Пушкаря та у війні Виговського з Москвою, у 1659 р. призначений І. Виговським сіверським гетьманом відзначився при обороні Конотопа. При Ю. Хмельницькому був корсунським полковником, призначався наказним гетьманом. У 1663-1664 рр. брав участь у спільному поході польських і козацьких військ на Лівобережжя. У 1664 р. внаслідок інтриги Тетері був ув'язнений поляками у Мальборкській фортеці, в якій перебував два роки, за деякими свідченнями після звільнення з'явився на Правобережжі, де невдовзі був вбитий поляками. – Док. 36.
50. Могилевський Костянтин – волоський полковник, родом волох, командував 5-ти тисячним найманим полком, перейшов на царську службу літом 1665 р., склавши присягу перед київським воєводою П. Шереметєвим, після чого приймав участь в придушенні протимосковського повстання на Переяславщині, спалив Бубнів. Розміщення полку на Лівобережжі викликало невдоволення населення, яке мало його утримувати, крім того Могилевський зіпсував протягом короткого часу стосунки з Брюховецьким та його старшиною, що й спонукало Брюховецького в січні 1667 р. звинуватити його перед царем в зраді. – Док. 36.
51. Носач Тимофій – у 1649-1650 рр. прилуцький полковник; у 1655-1665 рр. генеральний обозний з невеликими перервами (після розколу України був обозним на Правобережжі), 4 квітня 1665 р. захоплений в полон при здобутті лівобережними козаками і московським військом Корсуня, пізніше звільнився з московського полону, в 1668 р. жив на Правобережжі під захистом Дорошенка. (У червні 1669 р. переяславський полковник Д. Райча схопив в Переяславському полку і стратив якогось прибічника Дорошенка Носача, до певної міри можна припустити, що це був Т. Носач). – Док. 36.
52. Ігнатенко Андрій – канівський полковник у 1668 р., очевидно став ним після того як полковники Дорошенка Жерибало і Гоголь у січні 1668 р. зайняли Канів, оскільки раніше тут визнавали Брюховецького, а в місті розміщувався царський гарнізон, окрім того в січні 1668 р. ще згадується канівським полковником Яків Лизогуб, що отримав за клопотанням Брюховецького від царя дворянство. – Док. 39.

53. Ширкевич Ієремія – ігумен Максаківського монастиря у 1665-1681 рр. – Док. 43.
54. Ханенко Михайло Степанович – правобережний гетьман у 1669-1674 рр; уманський полковник у 1656-1659, 1664-1669 рр; весною 1669 р. підтримав татарського ставленика на гетьманську булаву Петра Суховієнка проти Дорошенка, коли татари на вимогу турків покинули Суховієнка, той в липні 1669 р. визнав гетьманом Ханенка, якому забезпечив підтримку Криму. Ханенко у боротьбі проти Дорошенка просив допомоги у Многогрішного, проте не отримав її. Після поразки ханенківців від Дорошенка і Сірка під Стеблевим Ханенко переорієнтувався на поляків, уклав з ними у 1670 р. договір та допомагав Польщі у війні проти Дорошенка і турків, 1674 р. на Переяславській раді склав повноваження перед Самойловичем, у подальшому проживав на Лівобережжі, був заарештований за зносини з Польщею, р. н. ? – 1680. – Док. 43.
55. Комишна – сотенне містечко Гадяцького полку. – Док. 43.
56. Сміла – перші дані про поселення на території Сміли датуються XVI ст. Наприкінці XVI ст. на місці колишнього хутора нерестрові козаки заснували слободу. На початку XVII ст. слобода перетворилася на містечко. Розташована на річці Тясьмин. За Гетьманщини сотенне містечко Чигиринського полку. Нині місто обл. підпорядкування, райцентр Черкаської обл., залізничний вузол. – Док. 45.
57. Олов'ятин – сотенне містечко Чигиринського полку. – Док. 45.
58. Жаботин – заснований наприкінці XVI – на початку XVII ст. на місці зруйнованого 1484 р. Менглі-Гіреєм міста Радивонього. За Гетьманщини сотенне містечко Чигиринського полку. Нині село Кам'янського району Черкаської області – Док. 45.
59. Лисянка – сотенне містечко Корсунського полку. – Док. 48.
60. Костянтин Солонина – київський полковник у 1669-1682 (на початку 1669 р. на боці Дорошенка, потім визнав Многогрішного), 1687-1689 рр., р. н. ? – помер після 1691 р. – до 1696 р. – Док. 52.
61. Кублицький Кость – полтавський полковник у 1667-1669 рр. (у Брюховецького і Дорошенка), підтримав протимосковське повстання у 1668 р., у 1673, 1675-1676, 1677-1678, 1680-1684 рр. полтавський полковий суддя, у 1688-1690 рр. обозний Полтавського полку, неодноразово призначався наказним полковником. – Док. 52.
62. Насвет Іван – полтавський полковий осавул у 1675-1678 рр., неодноразово призначався наказним полковником, р. н. ? – помер після 1699 р. – Док. 52.
63. Силич Степан – брат страченого у 1663 р. Брюховецьким чернігівського полковника І. Силича, чернігівський полковий сотник у 1661, 1670, 1676-1677 рр., хорунжий Чернігівського полку у 1672 р. – Док. 52.
64. Ладизин – розташований на річці Південний Буг (Бог) на Брацлавщині, Перша літописна згадка про Ладизин відноситься до 1362 р. Був відомий своїми укріпленнями. З 1648 р. Ладизин став сотенним містечком, важливим стратегічним пунктом, що прикривав козацькі землі від Польщі. У 1671-1672 рр. зайнятий поляками і ханенківцями. У 1675 р. поляки спустошили місто, а його мешканців забрали в полон. Нині смт Тростянецького району Вінницької обл. – Док. 52.
65. Мовчан Федір Лук'янович – у 1675-1676 рр. відомий як охочекомонний полковник, що 1675 р. перейшов зі своїм полком від Дорошенка до Самойловича, р. н. ? – загинув під час II Чигиринського походу в серпні 1678 р. З іменем Ф. Мовчана пов'язана певна плутанина в переліку прилуцьких і стародубських полковників, оскільки за актовими матеріалами виходить, що він у 1678 р. був одночасно полковником і в Стародубському і в Прилуцькому полках. Стародубським полковником Ф. Мовчан був принаймні з квітня 1677 р. що простежується за актами, втім також за актами Ф. Мовчан у квітні 1677 р. був осавулом Прилуцького полку. В. Антонович в дослідженні про Мовчанів, повідомляє лише, що Ф. Мовчан після переходу на Лівобережжя недовгий час був прилуцьким полковником, а втративши посаду невдовзі помер, тому залишив сім'ю без засобів існування, не згадуючи ні

- про які інші подробиці, в т. ч. про його можливе стародубське полковництво. Якщо взяти сучасників тих часів, то стародубський полковник з 1682 р. Симеон Гетьманич (син Самойловича) згадує про Ф. Мовчана як про свого попередника на посаді, та й сам Самойлович повідомляє про загибель під Чигирином стародубського полковника (мався на увазі Мовчан), що не надто узгоджується з цілком певним наказом самого ж Самойловича про призначення Мовчана в квітні 1678 р. прилуцьким полковником. Можна було б впевнено припустити, що йдеться про різних Ф. Мовчанів, проте не дозволяє це зробити те, що після 1678 р. зникають вони обидва. – Док. 52.
66. Дністер – річка, довжина 1352 км, витoki в Карпатах, впадає в Дністровський лиман Чорного моря. – Док. 52.
67. Недра – річка на Переяславщині, притока Березанки, що є лівою притокою Трубежа. – Док. 53.
68. Афанасія Євфимівна – (світське ім'я Агафія), вдова військового товариша Марка Кимбаровича (загинув у 1668 р. під час повстання Брюховецького проти Москви), перша ігумена Глухівського монастиря Успіння Пр. Богородиці. – Док. 55.
69. Глухівський монастир Успіння Пр. Богородиці – жіночий. Заснований за Многогрішного близько 1670 р., у 1688 р. за наказом Мазепи переданий у завідування і управу матері гетьмана Марії Магдалені Мазепиній, ігумені Київського Печерського жіночого монастиря. – Док. 55.
70. Грем'ячка – притока річки Стечної, що є лівою притокою Судості. – Док. 55.
71. Журавенський трактат – укладений 17 жовтня 1676 р. у с. Журавному на Львівщині між Польщею і Туреччиною, згідно якого польський уряд визнавав права Туреччини на Поділля та перехід частини Правобережжя під владу П. Дорошенка, договір не був затверджений польським сеймом. – Док. 57.
72. Бар – місто на Поділлі, за Хмельниччини відійшло до козаків, пізніше було здобуте поляками. – Док. 57.
73. Немирів – розташований в прилуці річки Устя (Замчик) – притоки Південного Бугу, сотенне місто Кальницького (Вінницького) полку. Напівзруйнований Немирів був резиденцією наприкінці 1670-х – на початку 1680-х рр. турецького ставленика на Правобережжі Ю. Хмельницького. Нині смт, райцентр Вінницької обл., за 4 км від залізничної станції Немирів – Док. 57.
74. Хмельницький Юрій – син гетьмана Б. Хмельницького, гетьман у 1659-1660 рр., правобережний пропольський гетьман у 1660-1662 рр., протурецький “князь і вождь” України у 1677-1681 рр. Не був самостійною фігурою, при відсутності державного мислення його політика у 1659-1662 рр. вироблялася найближчим старшинським оточенням (підписання Переяславських статей 1659 р., укладення Слободищенського трактату), не користувався авторитетом серед козацтва, тому спроба Туреччини використати ім'я Хмельницьких під час Чигиринських походів 1677-1678 рр. ніякого успіху не мала, р. н. бл. 1640 – очевидно страчений турками бл. 1681 р. – Док. 57.
75. Буг, Південний Буг – річка на Поділлі, довжина 806 км, впадає в Дніпровський лиман Чорного моря. – Док. 57.
76. Федір Олексійович – московський цар у 1676-1682 рр. – Док. 57.
77. Димер – за Хмельниччини сотенне містечко Київського полку, з 1668 р. зайняте поляками, стало базою для грабіжника Київщини польського полковника Я. Пиво-Запольського, який також згадується як комендант Димера (листопад 1671 р.), пізніше тут певний час був димерським комендантом І. Новицький відомий в майбутньому козацький полковник Самойловича і Мазепи, який перейшов на козацьку службу в 1674 р. – Док. 63.
78. Баришівка – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 63.
79. Домонтович Іван – слабинський сотник (Чернігівський полк) у 1659 р., чернігівський городовий отаман у 1668 р., генеральний суддя у 1669-1683 рр. – Док. 67.

80. Стугна – річка під Києвом, права притока Дніпра. – Док. 68.
81. Хмельницький-Яненко Павло – київський полковник у 1653, 1654-1656, 1657-1659 рр. Посол до польського короля від гетьмана Ю. Хмельницького, до московського царя від гетьмана П. Дорошенка. Небіж гетьмана Б. Хмельницького та тесть П. Дорошенка, р. н. ? – помер не раніше 1679 р. – Док. 68.
82. Мазепина Марія Магдалина – мати гетьмана Івана Мазепи, ігуменя Київського Печерського жіночого монастиря – до 1683 р. – 1707 р., р. н. ? – померла 1707 р. – Док. 68.
83. Київська митрополія – заснована після прийняття християнства Руссю у 988 р., відновлена у 1620 р., за часів Хмельниччини вищий клір митрополії виступив проти угоди Б. Хмельницького з Москвою у 1654 р., у 1685-1686 рр. митрополію переведено з формального підлягання Константинопольському патріархату у фактичне підпорядкування Московського. – Док. 69.
84. Іоаким (Савелов) – московський патріарх з 26 липня 1674 р. по 1690 р., приєднав Українську Церкву до московського патріархату, до цього чернець Київського Межигірського монастиря у 1655-1657 рр., з 1657 р. наближений патріарха Никона в Іверському монастирі, р. н. ? – помер 17 березня 1690 р. – Док. 69.
85. Шумлянський Йосип – луцький єпископ, не визнавав обрання Г. Святополка-Четвертинського київським митрополитом, оголосив себе місцеблюстителем Київської митрополії. – Док. 69.
86. Перемишль – заснований в X ст., в XII-XIV ст. в складі Галицько-Волинського князівства, відомий також як центр православної єпархії. Нині польське місто Пшемисл. – Док. 69.
87. Галич – давньоруське місто в X-XIII ст., столиця Галицького князівства з 1144 р., Галицько-Волинського з 1199 р. Нині місто Івано-Франківської обл., залізнична станція. – Док. 69.
88. Слуцьк – давньоруське місто, відоме з 1116 р., центр Слуцького князівства. Нині місто Мінської обл. в Білорусії. – Док. 69.
89. Могилів-Дніпровський – відомий з 1267 р., центр православної єпархії. Нині облцентр в Білорусії. – Док. 69.
90. Самойлович Григорій Іванович – син гетьмана І. Самойловича, чернігівський полковник у 1685-1687 рр., у 1687 р. наказний гетьман, після усунення Самойловича від влади був заарештований, страчений у Севську севським воєводою Л. Неплюєвим, р. н. ? – страчений 1687 р. – Док. 71.
91. Кам'янець-Подільський – заснований наприкінці XI ст. Ключова фортеця, що закривала підступи до Польщі туркам. У 1672 р. місто було захоплене турецько-татарським військом та козаками П. Дорошенка, перебувало у складі Туреччини по 1699 р. Нині місто Хмельницької обл. – Док. 71.
92. Чорнобиль – згадується наприкінці XII ст. в Іпатському літописі, в середині XV ст. чорнобильський замок належав київському князю Олельку, за Хмельниччини містечко Київського полку, польську адміністрацію в місті було відновлено у 1660-х рр. – Док. 71.
93. Озов, Азов – з XI ст. половецька фортеця, з XIII ст. татарська, з 1471 р. турецька фортеця Азак, у 1637-1642 рр. була захоплена і утримувалася донськими і запорозькими козаками, у 1696 р. Азов був захоплений Петром I, в поході брали участь і українські козаки. – Док. 71.
94. Дон – річка, починається на Середньоруській височині, впадає в Таганрозьку затоку, довжина 1870 км. – Док. 71.
95. Кам'яний Затон – побудована стольником і воєводою Григорієм Косаговим у 1686-1687 рр. на р. Самарі фортеця. – Док. 74.
96. Шах-Кермень – турецька фортеця в пониззі Дніпра. – Док. 74.

Додаток II

1. Уманець Пилип – глухівський сотник (Ніжинський полк) у 1653-1668 рр., ніжинський полковник з 1668 р. (призначений Д. Многогрішним під час Новгород-Сіверської ради в грудні 1668 р.) – принаймні по травень 1674 р., учасник перевороту проти Д. Многогрішного 13 березня 1672 р., р. н. ? – помер до 1678 р., очевидно у 1674 р. – Док. 1.
Ракушка Роман Онисимович – походив з української шляхти, у 1649 р. козак полкової сотні Ніжинського полку, у 1654-1655 рр., ревізор військового скарбу, дозорця військового скарбу в Ніжинському полку, у 1655 р. наказний ніжинський полковник, у 1658 р. ніжинський сотник – прихильник Виговського; очевидно учасник перевороту в Ніжині 1 вересня 1659 р. проти Виговського, як ніжинський полковий суддя 7 жовтня прибув в Москву послом ніжинського полковника В. Золотаренка, де отримав 31 жовтня грамоту для Ніжина і Ніжинського полку від царя, у 1660 р. ніжинський сотник, наказний полковник, у 1663 р. новомлинський сотник, у зіткненні В. Золотаренка і Я. Сомка з Брюховецьким переходить на бік Брюховецького, призначений ним генеральним підскарбієм (1663-1666 рр.) та проводить в перші тижні гетьманства Брюховецького поділ Ніжинського полку на Ніжинський, Стародубський і Сосницький. Востаннє згадується як генеральний підскарбій у травні 1666 р., пізніше його посада очевидно була ліквідована, оскільки царський уряд згідно Московського договору збирався фіскальні функції в Гетьманщині перебрати на себе, після падіння Брюховецького з'являється вже на Правобережжі як брацлавський піп, був ворогом Д. Многогрішного, що захопив його майно в Ніжині, тому під час поїздки послом від Дорошенка і Тукальського до константинопольського патріарха домігся від нього виголошення анафами Многогрішному, з 1676 р. живе в Стародубі, отримавши парафію (він священник церкви св. Миколи). Найбільш імовірний автор літопису Самовидця, р. н. бл. 1622 – помер 1703 р. – Док. 1.
3. Гулак Іван – генеральний обозний у Дорошенка у 1669-1674 рр., на початку лютого 1674 р., не розраховуючи захистити Черкаси від військ Самойловича і Ромодановського змушений був присягнути Самойловичу; був учасником Переяславської ради в березні 1674 р. при Perezatвердженні Самойловича гетьманом “обох боків Дніпра”. – Док. 2.
4. Клевень – річка, права притока Сейму, що є лівою притокою Десни. Гирло нижче міста Путивль. – Док. 6.
5. Лубенський Мгарський Спасопреображенський монастир – чоловічий, знаходився у с. Мгари на правому березі р. Сули, де в неї впадає р. Ольшанка. Заснований 1624 р. (за іншими даними 1619 р.) коштом Р. Вишневецької, укр. церковним діячем Ісаєм Копинським. У 1622 р. при монастирі було створено братство. У XVII–XVIII ст. тут був складений монастирський літопис. 1684 р. дерев'яну Преображенську церкву розібрали і за ініціативою гетьмана Івана Самойловича заклали мурований Спасопреображенський собор, побудований у 1684–1692 рр. – Док. 8.
6. Єремєєв Григорій Іванович – кошовий запорозьких козаків, з серпня 1680 р. (після смерті І. Сірка) – був ним принаймні по червень 1684 р. – Док. 9.
7. Килчень, Кілчень, Кічета – річка на землях запорожців, права притока Самари (басейн Дніпра) – Док. 11.
8. Лихопой Філон – кошовий Запорозької Січі у 1688 р., опішнянський сотник (Гадяцький полк) у 1697-1703 рр. – Док. 12.
9. Рубан Семен – до обрання кошовим курінний отаман Полтавського куреня, кошовий запорозьких козаків з 1693 по липень 1694 рр. – Док. 15.
10. Грабовський Сазонт – кошовий писар запорожців у 1694 р., полковий писар Київського полку в 1696 р. – Док. 15.
11. Моровськ – сотенне містечко Київського полку. – Док. 18.
12. Солонина Сергій – хорунжий Київського полку в 1690-1696 рр. – Док. 20.

13. Засядько Яків – лубенський полковник у 1659-1660 рр., підписав Переяславські статті 1659 р., лубенський отаман у 1670, 1676 р., лубенський козак у 1671 р., р. н. ? – помер після травня 1676 р. – Док. 22.
14. Загоровський Віктор – дев'ятий ігумен Лубенського Мгарського монастиря до травня 1658 – принаймні по 1663 рр.. У серпні 1658 р. за дорученням патріарха Никона відвідав Івана Виговського у таборі під Снітинцями. – Док. 22.
15. Вербицький Гнат Якович – лубенський полковник у 1663-1664 рр., ставленик Брюховецького, наказний лубенський полковник у 1660 р., р. н. ? – помер до жовтня 1672 р. – Док. 22.
16. Шамлицький Стефан – лубенський городовий отаман, лубенський полковник у 1661-1663 рр (з перервою, на Козелецькій раді у квітні 1662 р. Сомка обирав лубенський полковник А. Пирський), страчений разом з Сомком і В. Золотаренком в Борзні 18 вересня 1663 р. – Док. 22.
17. Сербин Іван Федорович – лубенський полковник в 1670-1672, 1672-1676 рр. – Док. 23.
18. Солонія – річка на Лубенщині, ліва притока Сули. – Док. 27.
19. Булатець – річка на Лубенщині, права притока Сули. – Док. 27.
20. Свічка Леонтій Назарович, осавул Лубенського полку в 1671, 1675-1687 рр., лубенський полковий суддя у 1672 р., лубенський полковник у 1688-1699 рр., р. н. ? – помер 1699 р. – Док. 28.
21. Пирятин – розташований на річці Удай. Відомий з 1155 р. За часів Гетьманщини сотнене містечко Лубенського полку. Нині місто в Полтавській обл., залізнична станція. – Док. 28.
22. Слюз Леонтій Васильович – сенчанський сотник (Лубенський полк) у 1687-1695 рр. – Док. 30.
23. Іляшенко Ярема – чигрин-дїбровський сотник (Лубенський полк) не пізніше 1692 – принаймні по квітень 1701 рр. – Док. 35.
24. Зеленський Дмитро – лубенський полковник у 1700-1708 рр. – Док. 37.
25. Апостол Данило Павлович – гетьман у 1727-1734 рр., до цього миргородський полковник у 1683-1727 рр., у 1690-х рр. приймав постійну участь у походах проти турецько-татарських сил в Причорномор'ї та Приазов'ї, під час Північної війни воював зі шведами в Білорусії, у жовтні 1708 р. перейшов з Мазепою на бік шведів, намагався організувати активну підтримку шведів в Прилуцькому полку, через місяць різко змінив свою позицію, приєднавшись до проголошеного Петром I гетьмана Скоропадського, брав участь у Прутському (1711) та Персидському (1722) походах, 1722-1723 рр. підтримував політику П. Полуботка на захист автономії Гетьманщини, як наказний гетьман підписав у 1723 р. Коломацькі чолобитні від козацтва, за що був заарештований, утримувався в С.-Петербурзі, звільнений після смерті Петра I; внаслідок тимчасової зміни політики Росії щодо Гетьманщини на дозволені царським урядом виборах 1 жовтня 1727 р. обраний гетьманом, правив під наглядом царського резидента Ф. Наумова, народився 4 грудня 1654 р. – помер 15 січня 1734 р. – Док. 38.
26. Остроградський Матвій Іванович – голтвянський сотник (Миргородський полк) у 1688-1715 рр., миргородський полковий суддя з 1715 р. по 20 травня 1734 р. – Док. 38.
27. Сорочинці, (з середини XIX ст. Великі Сорочинці) – розташовані на річці Псел, відомі з 20-х рр. XVII ст. як Сорочинці. Давня назва – Краснопілля. З 1646 р. належали князю І. Вишневецькому. 1648 р. була утворена Сорочинська сотня Миргородського полку. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Сорочинці – містечко, де знаходилось правління Миргородського полку, обнесене земляним валом з дерев'яними баштами на бастіонах, тут мав будинок і проживав Данило Апостол. Нині село Миргородського району Полтавської обл., за 25 км від райцентру та 18 км від залізничної станції Гоголеве. – Док. 38.

28. Родзянко Василь Іванович – хорольський сотник (Миргородський полк) у 1701-1704, 1710 рр. – Док. 39.
29. Цибульник – річка на Чигиринщині, права притока Дніпра. – Док. 41.
30. Красний Колядин – сотенне містечко Прилуцького полку. – Док. 42.
31. Базилевський Василь Онисимович – обозний Прилуцького полку в 1708-1709 рр. – Док. 42.
32. Кобиловський (Кобиляцький, Кобилецький) Григорій – ніжинський наказний полковник у 1653, 1655-1656, 1658 рр.; у жовтні-листопаді 1658 р. за наказом наказного гетьмана Г. Гуляницького відповідав за захист Ніжина від московських військ; ніжинський обозний у 1663 р.; в червні 1663 р., напередодні Чорної Ради, в Ніжині поширювалися чутки про його ймовірні претензії на гетьманську булаву. – Док. 43.
33. Золотаренко Василь – брат Івана Золотаренка, ніжинський полковник у 1659–1663 рр., був одним з головних суперників Я. Сомка та І. Брюховецького на гетьманську булаву, але напередодні Чорної ради став прихильником обрання гетьманом Сомка, р.н. ? – страчений в Борзні 18 вересня 1663 р. – Док. 47.
34. Дашенко Гаврило – стародубський полковий сотник у 1659 – 1663 рр., обозний Стародубського полку, призначений не пізніше 1665 р. – був обозним принаймні по 1676 р., р. н. ? – помер до 13 жовтня 1678 р. – Док. 47.
35. Плотний, Плотник Іван Якович – стародубський полковник, не пізніше ніж з листопада 1663 – по 1665 рр. та наказний стародубський полковник у 1666-1667 рр., стародубський полковий суддя у 1669 р., ставленик І. Брюховецького. – Док. 47.
36. Гомель – відомий з 1142 р., місто на річці Сож, певний час було зоною суперництва між Польсько-Литовською державою та Гетьманщиною і Москвою з одного боку та між Москвою і Гетьманщиною з іншого, у 1648 р. гомельці підтримали повстання Б. Хмельницького, у 1654 р. місто здалося після довгої облоги наказному гетьманові І. Золотаренку, де було розміщено козацьку залозу, у гетьмана Д. Многогрішного були наміри включити Гомель до Гетьманщини (що було одним із висунутих йому звинувачень після перевороту), І. Самойлович приєднав до Стародубського полку села на річці Сож, починаючи від Гомеля і просив в 1685 р. у царського уряду дозволу приєднати Гомель. Нині облцентр Білорусії. – Док. 48.
37. Дейнека Василь Якович – кролевецький сотник (Ніжинський полк) у 1669-1672 рр. – Док. 53а.
38. Михайленко, Михайлович Павло – ніжинський полковий писар у 1661, 1669-1676 рр. – Док. 55.
39. Ярема Андрійович – батуринський сотник (Ніжинський полк) у 1676-1689 рр. – Док. 57.
40. Грудяка Кіндрат Пилипович – товариш Глухівської сотні у 1683 р., глухівський сотник (Ніжинський полк) у 1687, 1689 рр., глухівський отаман у 1693 рр. – Док. 58.
41. Вересоч – річка на Ніжинщині, ліва притока Десни. – Док. 59.
42. Обідовський Іван – ніжинський полковник у 1692-1701 рр., син сестри І. Мазепи, восени 1700 р. був відправлений гетьманом на чолі 20-тисячного корпусу козаків на війну зі шведами, після розгрому російського війська під Нарвою, куди він не встиг прибути, його три полки були розташовані для захисту прикордонних російських міст, помер наступного року в прикордонні зі шведською Ліфляндією. – Док. 60.
43. Сербин Войця – переяславський полковник у 1675-1676, 1679-1683 рр. – Док. 64.
44. Головченко Яким – черкаський полковник у 1669 р., переяславський полковник у 1688-1689 рр., р. н. ? – помер до 28 квітня 1690 р. – Док. 66.
45. Сулима Олександр Степанович – переяславський полковий хорунжий у 1684-1711 рр., брав участь у походах проти турків і татар у 1690-х рр. – Док. 67.
46. Канівець Іван – бубнівський сотник (Переяславський полк) у 1692-1693 рр. – Док. 69.
47. Деркач Денис – бубнівський сотник у 1693-1706 рр. – Док. 69.

48. Миревич Іван – переяславський полковник у 1692-1706 рр., у 1704-1706 рр. очолив 17-ти тисячний козацький корпус, який воював зі шведськими військами у Польщі і Білорусії, в березні 1706 р. під Ляховичами потрапив в полон до шведів, помер у полоні близько 1709 р. – Док. 70.
49. Левенець Прокіп – полтавський полковник у 1674-1675, 1677-1679 рр., полтавський обозний у 1687, 1690 рр., був відзначений Самойловичем за хоробрість виявлену в Чигиринських походах 1677-1678 рр., р. н. ? – помер не пізніше червня 1691 р. – Док. 75.
50. Мисенко Петро – полтавський полковий суддя у 1667 р., обозний Полтавського полку у 1671 р. – Док. 75.
51. Гуджол Дем'ян – полтавський полковник у 1661–1664, 1672–1674 рр., полтавський городовий отаман у 1667 р., полтавський полковий суддя у 1672, 1676, 1678-1680 рр., під час боротьби між Сомком і Брюховецьким підтримував Брюховецького, р. н. ? – помер після 1680 р. – Док. 75.
52. Кобеляки – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 76.
53. Тростянець – річка на Полтавщині, права притока Лисогору, що впадає в Удай. – Док. 78.
54. Білики – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 79.
55. Маценко Іван – початково відомий як запорізький отаман, з'явився в Прилуках напередодні повстання Брюховецького проти Москви, коли із Запоріжжя на підтримку гетьмана в українські міста вийшла значна група запорожців. Прилуцький полковий осавул у 1668 р., прилуцький полковник у 1668-1671, 1677-1678 рр., прилуцький полковий суддя у 1672-1676, 1680 рр. У 1668-1669 рр. як полковник підтримував П. Дорошенка, не дозволяв привести Прилуцький полк до царського підданства, але не визнавав також спілку запорожців з Кримом після смерті Брюховецького, восени 1668 р. перебив татар, яких направив в Прилуки П. Суховієнко. – Док. 81.
56. Лисогір – річка на Прилуччині, притока Удаю. – Док. 81.
57. Іваниця – річка на Прилуччині, ліва притока Сможі, що впадає в Удай. – Док. 82.
58. Стороженко Іван – прилуцький полковник у 1679, 1687-1692 рр., р. н. ? – помер 1692 р. – Док. 85.
59. Ічня – полкове місто Ічнянського полку у 1648-1649 рр., після його ліквідації сотенне містечко Прилуцького полку. – Док. 86.
60. Нос Іван Яремович – у 1676 р. військовий товариш в Прилуках, значний військовий товариш, прилуцький полковий осавул у 1684, 1692-1693 рр., прилуцький полковий суддя у 1693-1705 рр., прилуцький полковий обозний у 1677, 1705-1708 рр.; під час облоги Батурина О. Меншиковим на початку листопада 1708 р. як наказний прилуцький полковник знаходився з частиною свого полку в місті, зрадив захисників Батурина, вказавши російським солдатам вночі з 1 на 2 листопада потаємний хід у місто, внаслідок чого столиця гетьмана Мазепи була захоплена, а її захисники і жителі знищені, в нагороду за виявлені царському уряду послуги став повночинним прилуцьким полковником (1708-1714 рр.), р. н. ? – помер 1714 р. – Док. 88.
61. Буйна – річка на Стародубщині, очевидно Бучка – притока Максимівки, яка впадає в Росуху, ліву притоку Ваблі, яка є правою притокою Судості. – Док. 93.
62. Унеча – річка на Стародубщині, ліва притока Іпуті. – Док. 94.
63. Острянин Левко – стародубський полковник у 1665-1667 рр. – Док. 95.
64. Кистерка – річка на Стародубщині, притока Вари, яка є правою притокою Судості, що впадає в Десну. – Док. 95.
65. Рославченко Авдій Іванович – почепівський сотник у 1665-1670 рр. – Док. 96.
66. Ревна – річка на Стародубщині, притока Деревенки, що є правою притокою Судості. – Док. 98.

67. Мена – сотенне містечко Ніжинського полку. Нині місто Чернігівської обл., залізнична станція. – Док. 98.
68. Костобобр – річка на Стародубщині, притока Ревни. – Док. 98.
69. Коста – річка на Стародубщині, права притока Судості. – Док. 98.
70. Рубець Михайло Іванович – топальський сотник (Стародубський полк) у 1669-1670, 1672-1673, 1681, 1686 рр. – Док. 99.
71. Чадиця – річка на Стародубщині, притока Ірпи, що впадає в Стечну, яка є лівою притокою Судості. – Док. 99.
72. Лосенко, Лось Павло Федорович – мглинський сотник (Стародубський полк) у 1674-1676 рр. – Док. 101.
73. Судинка – річка на Стародубщині, на якій розташоване місто Мглин. – Док. 101.
74. Ваза – очевидно Вага, річка на Стародубщині, притока Трубіжа, лівої притоки Снові. – Док. 103.
75. Трубіж – річка на Стародубщині, ліва притока Снові. – Док. 104.
76. Ложиця – річка на Стародубщині, притока Вари, що є правою притокою Судості. – Док. 107.
77. Ярем'єнко Тарас Гаврилович – погарський сотник (Стародубський полк) у 1681-1698, 1703-1705 рр. – Док. 110.
78. Ноздря Наум Григорович – почепівський сотник (Стародубський полк) у 1670, 1676, 1677, 1679-1687 рр., у 1688 р. значний військовий товариш. – Док. 111.
79. Гетьманич Яків Іванович – син гетьмана Самойловича, стародубський полковник у 1685-1687 рр., після перевороту 1687 р. був схоплений і засланий в Сибір. – Док. 112.
80. Завадовський Яків – значний військовий товариш, стародубський полковий осавул у 1690-1703 рр., стародубський полковий суддя у 1703-1705 рр., призначався наказним полковником. – Док. 112.
81. Аврамович (Попович) Іван – чернігівський полковник у 1654-1657 рр. – Док. 115.
82. Сухий Вор, Сухий Вир – річка на Чернігівщині, права притока Виру, що є лівою притокою Сожі. – Док. 120.
83. Берзна – сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 122.
84. Тур'я – річка на Чернігівщині, ліва притока Снові. – Док. 122.
85. Бобриця – річка на Київщині, ліва притока Ірпеня. – Док. 129.
86. Княжичі – містечко на південний захід від Києва, розташоване на р. Ірпінь, згадується в XVI ст. Нині село Києво-Святошинського району в Київській обл. – Док. 131.

Додаток III

1. Болеслав I Хоробрий – польський князь з 992 р., польський король з 1025 р., об'єднав польські землі, р. н. 967 – помер 1025 р.
2. Стефан Баторій – польський король у 1676-1686 рр., за часів Баторія вперше офіційно здійснено набір реєстрових козаків, р. н. 1533 – помер 1686 р.
3. Карл XII – шведський король у 1697-1718 рр., на початку Північної війни мав значні успіхи у війні з коаліцією Данії, Саксонії, Польщі і Росії, за умовами Альтранштадського миру 1706 р. позбавив саксонського курфюрста Августа II Фрідріха (польського короля Августа III) польської корони, зробивши польським королем Станіслава Лещинського, через Лещинського встановив контакти з Мазепою, під час походу на Росію повернув з військом на Україну, уклавши в Гірках 29-30 жовтня 1708 р. союзний договір з гетьманом, зазнав поразки під Полтавою від російських військ, проте уник полону, відступивши до турецьких володінь, після смерті Мазепи підтримував його наступника П. Орлика, продовжував війну у спілці з Туреччиною, після укладення Туреччиною Прутського миру (1711 р.), лише 1715 р. зміг повернутися до Швеції, продовжував

війну з відновленою коаліцією, загинув 11 грудня 1718 р. (за н. с.) в Норвегії, народився 27 червня 1682 р. (за н. с.).

4. Бендери – місто на правому березі Дністра, відоме з XII ст. Нині знаходиться у складі Молдавії.
5. Гордієнко Костянтин – кошовий запорожців у 1702-1703, 1703-1707, 1707-1709, 1709 – 1728 рр., приймав участь в Азовських походах 1695-1696 рр., завжди був послідовним у своєму несприйнятті московської політики, підтримав спілку Мазепи з Карлом XII, після смерті Мазепи підтримував Орлика, р. н. ? – помер у 1733 р.
6. Случ – річка в Західній Україні, довжина 451 км, права притока Горині, певний час при Б. Хмельницькому розмежувала польські та українські володіння.
7. Терехтемирів, Трахтемирів – згадується у XVI ст., як селище надане Остафієм Дашковичем Києво-Печерському монастирю, пізніше містечко, де був розташований Терехтемирівський монастир. Нині село Переяслав-Хмельницького району Київської обл.

Список архівних фондів та публікації універсалів

1. Архівні джерела

Центральний державний історичний архів України у Києві
(ЦДІАК України).

- Ф. 11: Житомирський гродський суд
- Ф. 51: Генеральна військова канцелярія
- Ф. 57: Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769 рр.
- Ф. 59: Київська губернська канцелярія
- Ф. 64: Сотенні канцелярії Лівобережної України (об'єднаний фонд)
- Ф. 80: Стародубська полкова канцелярія
- Ф. 108: Чернігівська полкова канцелярія
- Ф. 127: Київська Духовна канцелярія
- Ф. 128: Київська Печерська лавра
- Ф. 129: Київський Софійський монастир
- Ф. 131: Києво-Слупський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир
- Ф. 132: Київський Межигірський чоловічий монастир
- Ф. 133: Чернігівський Кафедральний монастир
- Ф. 137: Лубенський Мгарський чоловічий монастир
- Ф. 139: Чернігівський Троїцький Андронниківський чоловічий монастир
- Ф. 141: Кам'янський Успенський жіночий монастир
- Ф. 143: Максаківський Спаський чоловічий монастир
- Ф. 144: Рихлівський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир
- Ф. 145: Ніжинський Благовіщенський Красноострівський чоловічий монастир
- Ф. 146: Макошинський Миколаївський чоловічий монастир
- Ф. 147: Семигорський чоловічий монастир
- Ф. 148: Гамаліївський Пустинно-Харлампіївський чоловічий монастир
- Ф. 149: Глухівський Успенський жіночий монастир
- Ф. 150: Домницький Різдвяно-Богородицький чоловічий монастир
- Ф. 151: Антоніївський Любецький монастир
- Ф. 152: Макошинський Покровський монастир
- Ф. 153: Омбиський монастир
- Ф. 154: Батуринський Крупицький Миколаївський жіночий монастир
- Ф. 157: Слещький Успенський чоловічий монастир
- Ф. 158: Печенецький Успенський жіночий монастир
- Ф. 159: Прилуцький Густинський Свято-Троїцький монастир
- Ф. 160: Чернігівський П'ятницький жіночий монастир

- Ф. 161: Глухівський Петропавлівський чоловічий монастир
- Ф. 163: Чернігівський Іллінський чоловічий монастир
- Ф. 165: Козелецький Георгіївський монастир
- Ф. 166: Мошенський Петропавлівський чоловічий монастир
- Ф. 167: Київський Флорівський Вознесенський жіночий монастир
- Ф. 168: Київський Братський Богоявленський монастир
- Ф. 169: Київський Михайлівський Золотоверхий чоловічий монастир
- Ф. 182: Канцелярія Київського магістрату
- Ф. 194: Київський Губернський магістрат
- Ф. 220: Колекція документів Київської археографічної комісії
- Ф. 221: Нова серія
- Ф. 222: Колекція документів Київського історичного товариства Нестора Літописця
- Ф. 237: Каманін І.М.
- Ф. 248: Прилуцький полк
- Ф. 251: Тарновські
- Ф. 824: Виноградський Успенський чоловічий монастир
- Ф. 826: Медведівський Миколаївський монастир
- Ф. 834: Миклашевський
- Ф. 888: Київський Кирилівський чоловічий монастир
- Ф. 912: Полтавський чоловічий монастир
- Ф. 915: Київський Йорданський жіночий монастир
- Ф. 983: Ханенки
- Ф. 1203: Шувалови
- Ф. 1230: Колекція фотокопій документів про Визвольну війну українського народу 1648-1654 рр.
- Ф. 1235: Грушевські
- Ф. 1253: Лебединський Георгіївський монастир
- Ф. 1391: Переяславський Михайлівський монастир
- Ф. 1407: Колекція грамот російських царів та універсалів українських гетьманів
- Ф. 1528: Лохвицька ратуша
- Ф. 1556: Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир
- Ф. 2043: Плохинський М.М.
- Ф. 2077: Канівський монастир
- Ф. 2168: Колекція документів, що стосуються історії України
- Ф. 2218: Корсунська полкова канцелярія
- Ф. 2232: Андрій та Микола Артемовичі
- Ф. КМФ – 7
- Ф. КМФ – 9
- Ф. КМФ – 15
- Ф. КМФ – 23
- Ф. КМФ – 31
- Ф. КМФ – 41

2. Інститут рукописів Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського

- Ф. 1: Літературні матеріали
- Ф. 2: Історичні матеріали
- Ф. 8: Київський університет
- Ф. 10: Матеріали АН України
- Ф. 28: Всеукраїнський історичний музей імені Т. Г. Шевченка

- Ф. 40: Василенко М.
Ф. 61: Кістяківський О.Ф.
Ф.160: Київська Духовна Академія
Ф.201: Новицькі

3. Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України)

Ф.3561: Оглоблін О.О.

Опубліковані джерела

- Акты, изданные комиссией для разбора древних актов. Т.34. Вильно, 1909.
Акты Московского Государства. – Т.2. Разрядный Приказ. Московский стол. 11635-1659. – СПб., 1894.
Акты, относящиеся к истории Западной России (Акты ЗР), Т.5, СПб., 1853.
Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России (Акты ЮЗР), Т.3, СПб., 1861; Т.4., СПб, 1863; Т.5., СПб, 1867; Т.6., СПб, 1869; Т.7., СПб, 1872; Т.8., СПб, 1873; Т.9., СПб, 1877; Т.10., СПб, 1878; Т.11., СПб, 1879; Т.12., СПб, 1882; Т.13., СПб, 1885; Т.14., СПб, 1889; Т.15., СПб, 1892.
Акты исторические, собранные и изданные Археографическою комиссиею. Т.1-5, СПб., 1841-1843.
Дополнения к актам историческим. Т.1-12, СПб., 1846-1875.
Акты по истории землевладения в Малороссии (1620-1689) // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Кн.4., – 1890. – А.Л[азаревский]
Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636-1730) // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Кн.5., – 1891. – А.Лазаревский.
Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. – Т. 7. – Вильно, 1870.
Архив Юго-Западной России (Архив ЮЗР). – Ч.1. – Т.4. – К., 1871. Акты об унии и состоянии православной церкви в Юго-Западной России во 2-й половинк 17 и в 18 ст. (1648-1798).
Архив ЮЗР. – Ч.1. – Т.5. – К., Акты, относящиеся к делу о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату (1620-1694).
Архив ЮЗР. – Ч.1. – Т.10. – К., 1904. Акты, относящиеся к истории православной церкви в Галиции (1423-1714), извлеченные из львовских архивов.
Архив ЮЗР. – Ч.3. – Т.2. – К., 1868. Акты о козаках (1679-1716).
Архив ЮЗР. – Ч.3.- Т.4. – К., 1914. Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого.
Архив ЮЗР. – Ч.3. – Т.6. – К., 1908. Акты Шведского государственного архива, относящиеся к истории Малороссии (1649-1660).
Астряб М.Г. Лубенский Мгарский Спасо-Преображенский монастырь // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1913, – Вып.13.
Барвинский В. Крестьяне в Левобережной Украине в XVII–XVIII вв. – Х., 1909.
Барвинский В. Генеральное следствие о маетностях Миргородского полка 1729–1730 г. // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1913. – Вып.13.
Бантыш-Каменский Д. Источники малороссийской истории. Ч.1.М., 1858.
Бантыш-Каменский Д. История Малой России. – М.1842.
Василенко М.П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права 17-18 вв. // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. 1.
Величко С. Літопис. К., 1991. Т. 2.

- Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729–1730 гг. // Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии, под. ред. Н.П.Василенко. – Чернигов. – 1901. – Вып. I.
- Генеральное следствие о маетностях Киевского полка 1729–1730 гг. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1893. – Кн. 7. – III отдел
- Генеральное следствие о маетностях Гадяцкого полка 1729–1730 гг. Полтава. 1893.
- Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка 1729–1730 гг. // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Вып. 9. – Кн. 3. 1896.
- Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка 1729–1730 гг. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1896. – Кн. 11. – III отдел.
- Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка 1729-1730 года. // Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии, под. ред. Н.П.Василенко. – Чернигов. – 1909. – Вып. III.
- Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку // Український архів, – К., 1931 – Т. 4.
- Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку // Український архів, – К., 1929 – Т. 1.
- Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку // Рукопис І.Бутича.
- Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис, 1998, – № 1. – Уп. Ситий І.
- Гетьманські універсали. З архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату // Київська старовина. 1995. – № 2. – Уп. Морозов О.
- Герасимчук В. Виговський і Юрій Хмельницький // Записки НТШ, Т. 59-60, Львів, 1904.
- Герасимчук В. Виговський і Гадяцький трактат // Записки НТШ, Т. 87-89, Львів, 1909.
- Грушевський О. Перші гетьманські земельні універсали // Записки історико-філологічного відділу. Вип. 7-8. – К., 1926.
- Грушевський О. Гетьманські земельні універсали 1660-1670 років // Історико-географічний збірник. – Т. 1. – К., 1927.
- Грушевський О. Універсали та грамоти в земельних справах з 1650-1660 років // Записки Українського наукового товариства. – К., 1926.
- Грушевський О. Універсали та грамоти лівобережним ратушам у 17 в. // Ювілейний збірник на пошану ак. М. С. Грушевського. Т. 1-3, 1928-1929.
- Ефименко А. Из истории борьбы малороссийского народа с поляками // Южная Русь. – СПб., 1905.
- Жевахов Н.Д. Акты и документы Лубенского Мгарского Спасо-Преображенского монастыря. – К., 1913.
- Жерела до історії України-Русі. – Львів, 1913. – Т. 11: 1912. – Т. 12.
- Закревский Н.В. Описание Киева. В 2-х т. – М., 1868.
- З матеріалів до історії Києво-Могилянської академії // Записки НАУКМА, уп. Мицик Ю. – К., 2002.
- Исторические и крепостные документі Виноградского Ирдинского монастыря // Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 18-20.
- Каманин И. Материалы по истории Киевской городской общины // Университетские известия. – К., 1892. – № 2, 8 (в приложениях).
- Каманин И. Из истории подложных документов // Чтения в ИОНЛ. – К., 1907. – Кн. 20.
- Каманин И. Материалы по истории казацкого землевладения // Чтения в ИОНЛ. – К., 1896. – Кн.8.
- Карачевський – Волк. Б.В. Борьба Польши с казачеством во второй половине 17 и начале 18 вв. – К., 1892.
- Каталог документів Київської археографічної комісії. – К., 1971
- Ковальський Н.П., Мицик Ю.А. Анализ архивных источников по истории Украины 17-18 вв. Днепропетровск, 1986.

- Коринець Д. Зносини Виговського з Польщею в рр. 1657-1658 // Записки НТШ – Т. 38. Львів, 1990.
- Коринець Д. Повстання Мартина Пушкаря // Ювілейний збірник на честь М. Грушевського. – Львів, 1906.
- Костомаров М. Гетьманування Виговського і Юрія Хмельницького. – Тернопіль. 1891.
- Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – К., – 1954.
- Крип'якевич І.П. Студії над державою Богдана Хмельницького.
- IV. Гетьманські універсали // Записки наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 1927. – Т. 147.
- Кулиш П. Записки о Южной Руси. Т. 1-3. – СПб., – 1856-1857.
- Лазаревский А. Обзорение Румянцевской описи. – Чернигов. – Вып. 1: 1866; Вып. 2: 1867; Вып. 3-4: Вып. 1867.
- Лазаревский А. Архивные отрывки для истории Полтавской епархии. – Полтава, – В. 1. – 1882.
- Лазаревский А. Акты по истории землевладения в Малороссии // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – 1890. – Кн. 4. – III отдел.
- Лазаревский А. Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636–1730) // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. К., 1891. – Кн. 5. – III отдел.
- Лазаревский А. Материалы для истории общественного и частного быта в Малороссии XVII века. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. К., 1896. – Кн. 11. – III отдел.
- Лазаревский А. Гетманские универсалы о Киевском городском хозяйстве (1677–1729) // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1902. – Кн. 16. – Вып. IV. – III отдел.
- Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Т. 1-3. К., 1888; К., 1893; К., 1902.
- Левицкий О. Киево-Выдубецкий перевоз на Днепре и его неожиданная политическая роль // Киевская старина. – 1882. – № 10.
- Луцицкий И. К истории финансов и финансового управления в Малороссии 17 и 18 вв. // Чтения в ИОНЛ. – Кн. 15. – Отд. III.
- Летописец Самовидца. – К., 1898.
- Магистрат, занимаемая Киевской Духовной семинарией // Киевские епархиальные ведомости. – 1863. – № 9.
- Маркович Н. История Малороссии. Т. 1-4. – М., 1842.
- Материалы для истории внутренней жизни Левобережной Украины. М.Плохинский, Х., 1891.
- Местечко Борисполе в 17 веке. Акты мейского уряда 1612-1699 гг. с пред. А.Стороженка. – К., 1892.
- Модзалевский В. К характеристике отношений между монахами Мгарского монастыря и лубенскими козаками. В 1629-1661 гг. // Киевская старина. – 1906. – Т. 92. – № 3-4.
- Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII–XVIII вв., под ред. А. Лазаревского. – К.: 1890.
- Мякотин В. Очерки социальной истории Украины. – Прага, 1924. – Т. 1. – 3.
- Отрывки из нежинских магистратских книг 1657, 1674 гг. – Чернигов, 1887.
- Палеографический изборник. – Вып. 1. – К., 1890.
- Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов. Т. 1. – К., 1845; Т. 2. – К., 1846; Т. 3. – К., 1852.
- Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов. – Т. 1-2. – Изд. 2. К., 1898.
- Петровський М.Н., Путилов В.К. Історія України в документах і матеріалах. Т. 3. – К., 1941.
- Полное собрание законов Российской империи. – Т. 1. – СПб., 1830.
- Праці для вивчення історії західно-руського та українського права. – Вип. 2. – К., 1926.
- Похилевич. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – К., 1864.
- Рігельман О.І. Літописна сповідь про Малоросію та її народ і козаків узагалі. – К., 1894.

- Рукописи П.Я. Дорошенка // Труды Черниговского предварительного комитета по устройству 14 археологического съезда. – Чернигов. 1908.
- Русов А.А. Документы, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей. Сказание о войне козацкой с поляками. – К., 1921.
- Стадник М. Гадяцька унія // Записки Українського наукового товариства – Т. 7-8. – К., 1910.
- Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной России. – К., 1880.
- Сборник Русского исторического общества. – Т. 144. // Материалы Екатеринославской законодательной комиссии. – Ч. 13. – СПб., 1914.
- Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. – К., 1874.
- Сулимовский архив, под ред. А. Лазаревского – К., – 1884.
- Яковлів А. Українсько-московські договори в 17-18 ст. // Пр.Укр. Наук. Ін-ту у Варшаві. 1934. Т. 19.

Список скорочень літератури та назв установ

Скорочення	Повна назва
АЗР Т. V.	Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. V. – СПб., 1853.
Архив ЮЗР. Ч. I. – Т. 4. Ч. III. – Т. 6.	Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденную при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. I. – Т. 4. – К., 1871. Ч. III. – Т. 6. – К., 1908.
ГСМЛ.	Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку // Український архів. – К., 1931. – Т. IV.
ГСМН.	Генеральное следствие о маєтностях Нежинского полка 1729–1730 гг. – Чернигов, 1901. Упор. М. Василенко
ГСМЧ.	Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка 1729–1730 гг. – Чернигов, 1909.
ДБХ.	Документи Богдана Хмельницького / Упор. І. Крип'якевич та І. Бутич. – К., 1961.
Записки НТШ.	Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка.
Лазареский А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690). Кн. IV.	Лазареский А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. Кн. IV. – К., 1890.

Маркевич Н. История Малороссии. Т. IV.	Маркевич Н. История Малороссии. – М., 1842. – Т. IV.
Местечко Борисполе в 17 веке.	Местечко Борисполе в 17 веке. Акты мейского уряда 1612–1699 гг. с предисловием А. В. Стороженка. – К. – 1892.
ОРОМ. Вып. 1. Вып. 2.	Обозрение Румянцевской описи Малороссии Упор. О. Лазаревський Чернигов, 1866. – Вып. 1. Чернигов, 1867. – Вып. 2.
Памятники. Т. II (Изд. 2). Т. III (Изд. 3). Т. IV.	Памятники, изданные Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе. К., 1898. – Т. II (Изд. 2). К., 1898. – Т. III (Изд. 2). К., 1859. – Т. IV.
Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського.	Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1.
Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства.	Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. К., 1884.
Скорочена назва установи	Повна назва
ЦДАВО України.	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
ЦДІАК України.	Центральний державний історичний архів України в м. Києві.

Словник застарілих і рідковживаних слів

- Абисмо** – щоб ми
Абисте – щоб ви
Ага – турецький чи татарський старшина; начальник, хазяїн
Аж, аже – щоб
Албо, альбо – або
Антесор – попередник
Апробовати, апробувати – схвалити
Артикул – стаття
Архідиякон – старший диякон серед ченців-дияконів
Архірей – у православній церкві вище духовне звання у ченців
Асесор – засідатель королівського суду
Атаман – див. отаман
Атестация – свідчення
Афектация – бажання
- Бавитися** – баритися, займатися
Барзо – дуже
Бей – 1) князь, правитель незалежного князівства; 2) управитель округи в Османській імперії
Бинаймней – аж ніяк, ніяк, ані трохи, ніскільки
Бидло – свійська робоча худоба
Битність – перебування
Бихмо – щоб ми
Борть – найпростіший вулик, видовбана колода, яку навішували на дерево, або дупло в дереві, де живуть бджоли
Бочка – міра об'єму, поділялась на чотири корці або чверті
Бровар, броварня – пивоварня
Буда – 1) підприємство для виготовлення поташу; 2) тимчасове житлове чи виробниче приміщення
- Бурмистер** – друга за значенням після вейта посада в міській адміністрації
Бусурманин – магометанин
Бунт – одиниця лічби товарів, 15 штук
- Важитися** – зважуватися, насмілюватися
Варувати – застерігати
Вдячне – радо
Ведлуг, ведля – з причини, через; *ведлуг звичаю* – за звичаєм; *ведлуг ради* – згідно з порадою
Везир – візир, вищий сановник при дворі турецького султана, міністр й член імперської ради
Вейчисте – вічне
Велебний, превелебний – звернення до вищого духовенства
Вельце – вельми, дуже
Вендровний – мандрівний
Веспол – разом
Вешняк – млин, що працює на весняній воді
Видарти – знати, мати про щось уявлення, відомості
Видячи слухність – бачачи справедливість
Війт, вейт – 1) голова магістрату; 2) голова місцевої влади
Возний – судовий урядовець в Речі Посполитій та Україні
Волость – територіально-адміністративна одиниця; об'єднання навколо центру певної кількості (до кількох десятків) населених пунктів
Волюка – міра земельної площі, що дорівнювала 19-22 га
Волох – молдаванин
Вшелякий – всякий
Везене – ув'язнення

Галера – турецький корабель
Гамоване – перешкода, затримка
Гандлі – торгівля
Гарнец – міра об'єму сипких тіл і рідин
місткістю близько 4 л.
Городовий – нижчий чин міської поліції в
Московській державі
Гвалтовний – насильницький
Гетьман польний – заступник великого ко-
ронного (або литовського) гетьмана,
військовий начальник
Господар – володар молдавського і волось-
кого столів
Господарство – держава
Греченин – грек
Гріш – назва срібної монети у Чехії, Речі По-
сполитій; 30 польських грошів складали
і польський злотий
Гродський суд – суд у Речі Посполитій і Геть-
манщині, що розглядав кримінальні спра-
ви
Гута – підприємство по виробництву скла

Даток – данина
Дворище – садиба, господарство
Декрет – постанова, присуд
Дим – одиниця оподаткування
Диспонувати – розпоряджатися
Домініканці – католицький чернечий орден
Дорожний податок – збір за користування
землями
Дукат – червоний золотий, дорівнював
4,5 гульдена
Долегливий – залежний, підвладний
Донація – дарчий запис

Екзактор – збирач податків
Екзація – збирання податків до скарбу
Екзарх – намісник патріарха
Експедиювати – висилати, відряджати
Електор – виборець
Еміненція – (вища) гідність
Ефект – результат, наслідок
Ефікація – здійснення

Євфимок, сфимок – російська срібна мо-
нета
Єдваб – шовк
Єжели – якщо
Єсли – тільки
Єстєстьмо – ми є
Єстєсте – ви є
Єще – ще

Жадеи – жодний
Жадати – бажати
Жартливий – жартівливий, веселий
Жеби – щоб
Жолнер – солдат (у коронному війську)

Забава – затримка
Заборонятися – захищатися
Загамовати – затримати
Заживати – користуватися, споживати
Займа – заплава
Заказний – що забороняє
Заказувати – забороняти
Законник – чернець
Залечення – висловлення, заява, рекомен-
дація
Замешкання – затримка
Замешки – заворушення
Засе, зась – же, але
Заховувати – зберігати
Затягати – набирати
Зачим – отже, тому, таким чином
Здати отправу – виконати доручення
Здрайца – зрадник
Злєцити – доручити, наказати
Зичливий – добродійний
Знайдуватися – знаходитися
Зойшлий – померлий
Зособна – зокрема
Зосталий – останній, залишковий
Зповиноватися – споріднитися
Зуполний – повний

Ігумен – настоятель чоловічого монастиря
Іж – що
Іжелі – якщо
Ізгон – наїзд, під'їзд
Іначей – інкаше
Індукта – мито за ввезення товарів
Інкізіція – слідство
Інкурсія – наїзд, напад
Інок – чернець
Інсерувати – вкласти, вилучити
Інстанція – клопотання
Інстигнувати – підбурювати
Іntenція – намір, бажання
Інтерцесія – посередництво

Кавалер – рицар
Кадь, кадка – міра меду (бл. 60-90 л.)
Калга-салтан – наступник престолу
Камень – одиниця ваги, що дорівнювала 32-
50 фунтам

- Камеральний – казенний
 Канонік – 1) член капітули, крилоса; 2) священослужитель кафедрального собору
 Канцлер великий коронний – урядник, що завідував канцелярією Корони Польської, виконував обов'язки міністра закордонних справ
 Капелан – католицький ксьондз, духівник при війську
 Капітула – рада з духовних осіб при єпископі, що займається адміністративними питаннями
 Кармазин – тканина фарбована в червоний колір
 Катедрa – собор, соборна церква
 Каштелян – урядовець замку і прилеглих територій
 Кварта – одиниця виміру рідких і сипких тіл, трохи більша за літр
 Квота – сума
 Кгвалтовний – насильний
 Кгди, гди – коли
 Кгдиж – тому що
 Кеди – коли
 Киндяк – турецька бавовняна тканина
 Клейноди військові – відзнаки Запорозького Війська: короґва, булава, бунчук, котли (бубни), гармати
 Ключ – територіально-економічна одиниця, об'єднання навколо міста (містечка) групи фільварків та селищ
 Князь – глава селянської громади на волоському праві
 Коберець – коверець, килимець
 Колвек – будь (хто, що)
 Комісар – особа, спеціально призначена для виконання певного доручення
 Комонний – кінний
 Компанія – товариство, відділ війська
 Композиція – згода
 Компут – розрахунок, реєстр
 Компутування – складання реєстру
 Кондиція – стан, звання, умова
 Конклюдзія – закінчення, висновок
 Консенс – дозвіл
 Консистенція – розміщення військ на квартирах
 Консоляція – радість, втіха
 Конституція – сеймова ухвала
 Конфірмація – підтвердження
 Копа литовських грошей – дорівнювала 60 литовським або 75 польським грошам
 Корець – одиниця виміру зерна й рідини, що дорівнювала 20-32 гарнцям (80-128 літрів)
 Кром – без
 Ктитор – 1) особа, на гроші якої побудовано або відновлено церкву або монастир; 2) церковний староста
 Кульбака – сідло
 Купа – міра тканини (100 відрізків)
 Купитися – громадитися
 Куситися – спокуситися
 Лава – колегія суддів
 Лавник – член лави
 Латво – легко
 Лев – українська назва турецької срібної монети
 Лінія – границя, межа
 Лупезство – грабіж
 Люб – або
 Любисмо – хоч ми
 Людськість – ввічливість, прихильність
 Люстратор – ревізор королівських маєтків
 Маєстат – величність
 Майдебурзьке право – маґдебурзьке право
 Малжонка – дружина, жінка
 Мати взгляд – брати до уваги
 Машталер – конюх, кучер
 Меновите – а саме
 Моц – влада, уповноваження
 Морг – міра земельної площі, що дорівнювала 0,6-0,7 га
 Мурза – знатний титул у Кримському ханстві
 Мултянський – валаський
 Навідати – повідати
 Над волю – проти волі
 Надтлумити – розгромити
 Наймнійший – найменший
 Найпилней – найпильніше
 Наказний – виконуючий обов'язки
 Належность – приналежність
 Напрудшей – найшвидше
 Наступець – напасник
 Незабавне – не барячись
 Некгдись – колись
 Не маш – немає
 Не мній – не менше
 Неналежне – безправно
 Неотволочний – невідкладний
 Неоткуль – нізвідки
 Неотпусний – непоблажливий

Непотрібний – шкідливий
Неслушний – неправильний
Нікгда, негдись – колись
Нурадин-солтан – начальник адміністративної одиниці в Кримському ханстві

Обачити – побачити
Обваровати – оберегти, охоронити
Обиватель – житель
Обийстя – удержання
Обитель – монастир
Обіймати – займати
Облята – запис документа (майнової трансакції, універсалу, тестаменту і ін.) в акто-
ву книгу
Обняти – оволодіти
Оборочати – повертати, уживати
Овшем – навпаки
Одно – тільки
Одтол – відтіть
Ознаймити – сповістити, обнародувати
Оказія – нагода
Оклад – річна данина, податок
Оковита, оковиточна – горілка
Околичний – вищий боярський чин у Росії
Околот – який-небудь озимий чи ярий хліб,
злегка обмолочений для годівлі худоби
Омешкати – затримати
Оний – цей
Оправення – налагодження
Опроч – окрім
Отмова – відмова
Отсул – звідсіля
Отпуст – відпуск
Офіра – жертва
Офірувати – жертвувати
Очкове – податок від бджіл

Пакти – переговори, угода
Паненський монастир – жіночий монастир
Патент – указ, закон, документ на право зай-
матися торгівлею
Паша – турецький вищий сановник, полко-
водець
Первій – перше, раніше
Перемешкувати – проживати, мешкати
Перенагабаня, пренагабаня – турбування
Перевадовати – переконати
Перевазія – умовляння
Персоналітер – особисто, в особистому плані
Перфекція – досконалість, завершення
Пильний – усердний, безвідкладний
Під'їзд – військова розвідка

Підскарбій – казначей
Підсусідки – безземельні селяни
Пірнач – булава, знак влади старшини
Плуг – одиниця виміру земельної площі
(0,75 га)
Побережжя – пограниччя
Побор – податок, збір податків
Погамувати, погамувати – зупинити, заспо-
коїти
Пожиток – прибуток
Показанщина – податок від виноварного ка-
зана
Поменений – названий, згаданий
Поневаж – оскільки, тому що
Понеже – оскільки
Послугувати – служити, прислужувати
Послушенство – покірність
Поспільство – населення, народ
Превелебний – див. велебний
Прето – тому
Приказувати – наказувати
Пришлий – майбутній

Райца, радця – радник у ратуші або магіст-
раті
Ратуша – приміщення магістрату, міської
управи
Ребелізант – бунтівник
Ребелія – бунт
Реймент, регімент – полк, загін
Реляція – донесення, повідомлення
Респект – увага
Респектувати – брати до уваги, відповідати
Респонс – відповідь
Реферувати – доповідати, повідомляти
Рецес – відкладення
Рихло – швидко
Розграничене – розмежування
Розказане – розмежування
Розпиратися – судитися
Рокош – збройний виступ шляхти проти ко-
роля
Ронити – скидати, губити
Рудня – місце добування залізної руди
Рушене – ополчення, мобілізація

Сеймик – з'їзд повітової шляхти
Сентенція – вислів повчального характеру
Скуток – наслідок, результат
Слушність – справедливість, чесність
Специфікація – визначення і перелік харак-
терних особливостей
Справувати – розвідати

Справця – керівник
Спрека – опір
Спречний – заперечливий
Срокго – суворо
Ставшина – плата, яку одержували власники та орендарі
Стащі – збирання припасів з селян і міщан на утримання війська під час постоїв
Стольник – 1) у *Речі Посполитій* почесний титул; 2) у *Росії* придворний чин рангом менший окольничого
Субстанція – 1) основа; 2) значення; 3) цілий масток; 4) підстава
Сукурс – підмога
Сумнене, сумнітельство – сумнів
Сукцесія – спадок, успадкування
Сукцесор – спадкоємець
Супліка – письмове прохання
Суспенса – відстрочка

Талер битий – срібна монета, дорівнювала трьом польським золотим
Теди – отже, тому
Тіун, тивун – виборний представник сільської громади
Товариш – 1) козак Запорозького Війська; 2) цеховий майстер; 3) жовнір певної хоругви
Тракт – шлях, область
Трактат – угода
Тракувати – вести переговори
Трансакція воєнна – воєнні дії
Турбація – турбота, непокоєння
Тягнення – похід
Тяжар – тягар

Уважати – взяти до уваги
Улус – татарське селище
Ульжене – полегшення
Умисльне – навмисно
Упрейме – привітно
Уражатися – ображатися
Утрапленний – намучений
Утяження – обтяження, кривда
Учтивість – люб’язність
Ущербок – втрата, збиток

Фасія – декларація, платники податків; відомість про прибутки поміщика
Ферувати – надавати, вносити вирок

Флорин – золотий польський
Фолкга, фолкговане – поблажливість
Фільварок – панське господарство, садиба
Фундатор – законники
Фунт – одиниця ваги, що дорівнювала 409-512 г.

Ховати – див. *заховувати*
Хорогва, корогва – 1) прапор; 2) загін війська
Хто-колвек – будь-хто

Цале – цілком
Цехмистер – старшина цеху
Цеховий, цеховик – член цеху

Час слушний – відповідний час
Чата – загін війська, висланий на розвідку
Чатовник – вартовий
Чаус, чауш – турецький
Челобитьє – послання
Челядь – слуги, піддані
Чернь – голога, простолод
Чинш – грошовий податок

Шарварок – повинність споруджувати і ремонтувати дороги, мости
Шарпанина – грабіж
Шарпати – грабувати
Шафунок – витрата
Шкатулка військова – скарбниця Запорозького Війська
Шеляг – монета, що дорівнювала 3 грошам
Шестак – назва монети, що дорівнювала 6 срібним грошам
Штука – одиниця виміру довжини тканин; *штука полотна* дорівнювала в середньому 48 ліктям; *штука інших тканин* дорівнювала від 30 до 79 ліктів

Щитися – захищатися
Юж – уже

Якоби – якби
Який-колвек – будь-який
Якосьмо – як ми
Яничар-ага – начальник підрозділу яничарів
Ясир – татарський полон, населення, виведене у полон
Ятка – торгове місце

Предметний покажчик

Окрім суто універсалів Івана Мазепи, текст містить три документальних додатки, які в покажчиках позначаються відповідними абрєвіатурами – Д I, Д II та Д III, після абрєвіатур подаються, так само як і до основного тексту, номери документів, де знаходяться відповідні терміни, імена та місцевості.

- Армата – 81, 95; Д I: 34, 43, 57; Д II: 2
Арматний військовий стельмах – Д I: 70
Архів – 27, 68, 77, 83, 86, 105, 111, 118, 121, 126, 135, 140, 148-151, 205, 251, 280, 290, 309, 321, 326, 349; Д II: 19, 67
Архієпископ – 11; чернігівський і новгородський 30, 32, 53-54, 109, 128, 132, 139а, 200-202, 210, 217, 219, 327-328, 335, 353; Д I: 43, 55; константинопільський – Д I: 1
Архієпископія – Чернігівська і Новгородська 32, 170, 181, 201-202, 281, 335; Д II: 60
Архієрей – 243, Д I: 69
Архімандрит – Афонського монастиря – Д I: 64; Єлецького і Чернігівського монастиря – 52, 100, 145, 174, 179, 193, 224, 327-329; Д II: 7; Києво-Печерського Лаври 33, 79, 112, 194, 215, 255, 312-313; Д I: 7, 45, 60; Д II: 65, 68; Новгородського Спаського монастиря 5, 12, 201, 211, 237, 252, 289, 306, 336; Д II: 4
Архімандрія, архімандритство – архімандрія – Д I: 69; Єлецько-Чернігівська – 52, 145, 328; Києво-Печерська – Д I: 1
Арцибіскуп – гнєзненський 326
Байрак – 123, 262, 271
Батьківщина (Отчизна) – Малої Росії, Малоросійська 149, 151, 243, 247, 254, 256, 266, 296, 322, 361; Д II: 42, 119; Д III: 1
Богомоля – 123
Богомольці – Д I: 43; Д II: 9, 18
Боголюбо – 40, 98, 249, 307, 318, 322; Д II: 94, 96, 110
Бор – 40, 48, 74, 99, 128, 131, 178, 180а, 261, 297а; Д I: 6
Боярин – 50, 82; Д I: 35, 36, 57, 71
Братство – Д I: 1, 69; купців грецьких ніжинських 165; цехове – Д II: 1, 85, 89, 124
Броварня – Д I: 10а
Буда – 127
Будинок (дом) – Д I: 10а; Д II: 22, 29-31, 55, 74, 83, 96, 106, 129
Бунчужний (бунчучний) генеральний – 14, 85, 206, 265а; Д I: 62а; Д II: 4, 5
Бурмістр – 4, 10, 23, 89, 103, 106-107, 139а, 154, 157-158, 160, 174, 181-182, 189, 214, 250, 261-262, 271, 279, 314, 332; Д I: 42, 44, 46, 49, 55; Д II: 22, 27, 28, 45, 50а, 55, 64, 76, 90, 91, 102, 125, 129
Бусурмани – 34, 81-82, 111, 126, 148, 151-152, 171; Д I: 36, 43, 57, 71, 73
Вали – 352; Д I: 57
Велике князівство Литовське – 326; Д I: 69
Вешняк – 21, 74, 134, 156, 173, 207, 266, 318
Вино – 120
Винокурня – 120
Відомість – 34, 82, 111, 120, 126, 148-151, 176, 261, 338; Д I: 1, 4, 9а, 12, 13, 36, 42-44, 55, 57; Д II: 6, 8, 10, 50а, 52-54, 77, 78, 81, 101, 114-117, 129, 130
Візир – Д I: 57
Війна – 34, 82, 106-107, 254, 326; Д I: 26, 34, 36, 57, 71, 73; Д II: 81, 94; Д III: 1

- Військо – Д: 1-6, 9а-16, 19-25, 27-56, 58-60, 62-74; Д II: 1-131; Д III: 1
- Військо шведське 361-362;
- Війт – 2-4, 6, 10, 16, 18-21, 24, 26, 29, 31, 45, 48-50, 52-60, 62, 63, 75, 76, 80, 89, 92, 94, 99, 101, 103, 106, 107, 110, 115-117, 120, 121а, 124, 125, 127, 129, 130, 134а, 135, 137, 139а, 140, 144а, 154, 157-160, 164, 171, 174, 176, 179, 181-182, 185, 189, 201, 203, 204, 209а, 211, 212, 213а, 214, 221, 227, 230, 232, 233, 237, 242, 247, 250, 251, 256, 258, 260-262, 265-267, 269, 271, 273, 279, 281, 284, 288, 292, 296, 299-301, 305, 306, 310, 312-315, 318, 320-323, 331, 332, 334, 338, 339, 341, 346, 350, 352, 354, 356, 357, 359, 360, 362, 363; Д I: 25, 41, 44-46, 48, 48а, 49, 55, 59, 62; Д II: 1, 5, 6, 18, 20, 22-29, 34-36, 37а, 38, 39, 45, 50а, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 64, 67, 68, 70-74, 76, 77, 79, 82, 84, 87, 88, 90, 91, 100-107, 109, 111, 113, 114, 116, 118, 121, 123-125, 127, 128, 130
- Війтвство – 124
- Віра християнська – 18
- Віросповідання православне (віра грецька) – 167; Д III: 1
- Влада – 2, 11, 22, 32, 34, 46-48, 52, 56, 59, 62, 68, 74, 75, 81, 89, 105, 106, 107, 110, 122, 129, 139, 139а, 146, 147, 157, 240, 243, 247, 265а, 266, 271, 282, 287, 290, 294, 296, 297а, 308, 312, 313, 316-318, 338, 340, 349, 358, 359; Д I: 3, 12, 27, 29, 34, 42, 48а, 51, 52, 68, 69; Д II: 11, 15, 18, 20, 24, 34, 44, 55, 62, 66, 74, 78, 80, 104, 105, 113, 128; Д III: 1
- Владика – див. Єпископ
- Власність – 175
- Восвода – 30, 33, 34, 36-38, 39, 44, 82, 96; Д I: 15, 34, 36, 42, 44, 49, 50, 56-58, 60, 63, 64, 70, 71, 74; Д II: 94
- Воеводич – Д I: 1
- Воеводство – 326; Белзьке 308; Волинське 309; Київське 290; Д I: Київське I; Чернігівське 9а
- Волості – Глухівська Д II: 1; Польсько-Литовської Держави – Д II: 94; Свірзька 227; Шентаківська 57
- Вольності – 1-3, 5, 8, 11, 13, 16, 26, 29, 31, 48, 50, 56, 57, 59, 62, 76, 82, 88, 106-108, 131, 152, 160, 193, 201, 203, 224, 233, 251, 258, 273, 278, 291, 296, 318, 339, 361; Д I: 52, 69; Д II: 4, 67, 91, 119, 125; Д III: 1
- Вотчина – 40, 343
- В'язниця, ув'язнення, “в'язня” – 68, 139а, 261, 272, 296; Д I: 33, 34
- Гармата – 81
- Генерал (єнерал) – Д I: 74
- Гетьманство – 97, 157, 272
- Гінці – 81; Д I: 36, 57
- Горілка – 117, 176, 179, 223, 237, 286, 288, 289, 306; Д I: 36; Д II: 18; Д III: 1
- Город, град – 4, 6, 12, 14, 30, 33-39, 44-46, 65, 82, 91, 95, 99, 101, 117, 120, 126, 132, 146, 148, 149, 155, 157, 164, 168, 170, 176, 177, 179, 232, 247, 251, 260, 261, 266, 271, 272, 279, 284-286, 296, 310, 317-320, 323, 331, 338, 352, 360, 361; Д I: 26, 34, 42, 43, 48-50, 56-58, 60, 70, 71, 74; Д II: 1, 6, 10, 29, 42, 64, 74, 76, 77, 79, 85, 89-91, 109
- Городище – 142; Д II: 54
- Городничий – 153, 166, 281, 287, 341; Д II: 60
- Государ – див. Цар
- Государеві (государські) люди – 272; Д I: 26, 36, 74
- Грамота – 10, 82, 91, 121а, 129, 160, 183, 203, 247, 254, 261, 272, 283, 318; Д I: 14, 15, 34, 36, 43, 74; Д II: 34, 42, 129
- Границя (кордон, межа) – 23, 40, 54, 74, 82, 133а, 136, 205, 232, 240, 268, 272, 279, 322, 338, 340, 343, 343а, 363, 361, 362; Д I: 6, 67, 71; Д II: 54, 94, 100, 108; Д III: 1
- Гребля – 1, 3, 4, 7, 8, 15, 21, 25, 26, 26а, 32, 42, 43, 47-50, 52, 58, 60, 63, 69, 74, 75, 80, 83, 84, 87, 90, 96, 99, 103, 104, 110, 111, 115, 116, 119, 121, 122, 124, 135, 139а, 141, 144-147, 152, 154, 160, 164, 168а, 174, 178, 180, 180а, 183, 184, 186, 188, 189, 195, 197, 199, 206, 209а, 210, 217-220, 229, 231, 239, 243, 246-248, 250, 256, 259, 263, 266, 270, 278, 284, 297, 298, 307, 318, 322, 324, 329, 332, 333, 343, 343а, 346, 348, 349, 351, 354, 355, 357; Д I: 14, 41, 53, 53а, 62а; Д II: 6, 17, 21, 26-28, 31, 32, 36, 37а, 45, 46, 50, 51, 53, 56, 66, 70, 81-83, 86, 93, 95, 97, 101-105, 107, 116, 117, 119, 120, 127, 129; Д III: 1
- Громада – 24, 29, 31, 129, 159, 195, 224, 339; Д II: 20, 23, 45, 67, 77, 122
- Гроші – 64, 85, 86, 94, 95, 102, 103, 139, 139а, 163, 191, 219, 242, 252, 281, 288, 297, 303, 307, 356; Д I: 67; Д II: 41, 55, 77, 81, 124
- Грунт, (земля) – 8, 11, 13а, 19, 20, 26а, 27, 29, 40, 43, 45, 46-48, 50, 51, 53-56, 60, 65, 69, 72-74, 77, 80, 84, 92, 95, 97-99, 101,

- 102, 105-107, 109, 110, 112, 115, 119, 121, 121а, 127, 130, 132, 136, 138, 141, 145-147, 153, 154, 156, 159, 160, 163, 168а, 173, 174, 175, 178, 180а, 183, 188, 190, 193-195, 200, 201, 203, 206, 210, 212а, 213, 215, 216-217, 222, 224, 228, 231, 236, 240, 241, 243, 247, 250, 252, 253, 263, 265а, 266, 268, 275, 277, 281, 282, 285, 287, 292, 294, 296, 297, 300, 301, 303, 313, 314, 321, 325, 332-334, 337-339, 34а, 346, 350, 351, 353, 357, 358; Д I: 1, 5, 6, 8, 10а, 24, 30, 32, 37, 38, 45, 46, 53-55, 59, 65, 66, 71; Д II: 2, 6, 17, 27, 28, 33, 34, 41, 56, 60, 62, 73, 75, 79, 87, 94, 96, 98-100, 105, 106, 108, 118, 120, 121, 129 Д III: 1
- Гута – 43, 54, 64, 104, 343а
- Гутники – 343а
- Данина – Д: 1, 69; медова – 79, 129, 247, 277, 317, 335; Д I: 16; Д II: 4, 16
- Датки – див. Побори
- Двір (двірєць) – 26а, 32, 49, 52, 56, 71, 74, 91, 92, 101, 106, 107, 133, 146, 156, 158, 159, 164, 201, 203, 206, 212, 213, 224, 232, 247, 252, 266, 281, 285, 287, 295-297, 318, 321, 331, 343а, 356, 359; Д I: 59; Д II: 60, 72, 80, 91, 118
- Двір королівський – 362
- Дворянин – 34, 82, 177; Д I: 35, 36, 42, 44, 49, 50, 56, 58; Д II: 50а
- Дегтярня – 201
- Декларація – Д III: 1
- Декрет – 51, 157; Д I: 33, 64; Д III: 1
- Депозит – 303
- Деревня – 71, 77, 82, 146, 283; Д I: 36
- Дерево – 22, 125, 128, 260а, 354; Д I: 66; Д II: 75, 81, 105, 129; бортне – 13а, 27, 98, 102, 318, 335; садове – 73
- Держава – 34, 82, 106, 107, 129, 139, 139а, 208, 268, 294; Д I: 57, 69, 71; Д II: 94
- Державці – 5, 32, 106, 107, 129, 135, 140, 146, 163, 180, 213а, 233, 241, 268, 290, 296, 309, 317, 319, 321, 322, 336, 352, 353, 360; Д II: 121; Д III: 1
- Десятина – 34, 79, 142, 163, 183, 247, 267, 280, 297; Д I: 16, 54; Д II: 71
- Діброва – 40, 51, 74, 121а, 231; Д I: 62; Д II: 111
- Діти козацькі – Д II: 119
- Добра (мастності) – 5, 13а, 29, 32, 46, 73-75, 95, 99, 102, 106, 107, 112, 125, 137, 146, 154, 156, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 200, 201, 203, 206, 212а, 213, 228, 230, 238, 240, 241, 243, 244, 247, 249, 252, 263, 264, 266-268, 271, 276, 277, 281, 287, 291, 296, 297, 300, 303, 304, 306, 309, 312-314, 318, 319, 321-324, 326, 327, 329, 330, 336, 338-340, 345, 353, 358; Д I: 1, 2, 6, 10а, 11, 14, 15, 19, 22, 24, 27, 30, 32, 36, 38, 45, 54, 69; Д II: 4, 6, 17, 20, 33, 41, 52, 68, 73, 118; Д III: 1
- Договір – 34, 228; Д I: 55, 69, 72; Д III: 1
- Дозорія – 25, 32, 79, 93, 97, 100, 102, 112, 152, 156, 161, 188, 192, 195, 197, 207, 214, 218, 229, 239, 241, 246, 256, 279, 314, 321, 351; Д I: 1, 40, 41; Д II: 25, 50а, 51, 68, 126
- Дорога – див. Шлях
- Доход – 91, 207, 229, 232, 271, 288; Д I: 1, 8, 11, 18; Д II: 53, 85, 89
- Драгуни (драгонія) – 361
- Дуб бортний – Д II: 108
- Духовенство – Д I: 1, 36
- Духівник – Д I: 70
- Дьоготь – Д I: 18
- Дяк – 82
- Евекта – 279; Д III: 1
- Елекція – Д III: 1
- Єпископ – 223, 228, 229, 243, 247, 248, 340; Д I: 69, 70; Д II: 129
- Єпископство – 223, 228, 229, 243, 247, 340; Д I: 69
- “Жалованье” (жалування, платня, плата, заплаता) – 81, 82, 85, 117, 118, 120, 232, 315, 316; Д I: 34; Д III: 1
- Жителі – 13, 29, 45, 72, 78, 97, 98, 100, 103, 106-108, 112, 121, 121а, 125, 128, 130-132, 135, 156, 157, 166, 171, 176, 180, 185, 195, 201, 205, 207, 216, 220, 222, 225, 232, 234, 240-242, 253, 254, 265, 266, 268, 278, 285, 286, 289, 292, 295, 310, 317, 319, 321, 323, 333, 343, 349-351, 353, 360; Д I: 36, 57, 62, 65, 67; Д II: 7, 15, 33, 34, 37а, 38, 54, 58, 60, 70, 82, 98, 108, 111, 113, 127, 131
- Займище – 13а, 43, 77, 96, 98, 103, 109, 173, 180а, 264, 270, 318, 332; Д II: 2, 120
- Законник – див. Чернець
- Законники (ченці) – 15, 18, 29, 38, 65, 73, 98, 125, 132, 164, 199, 201, 216, 230, 237, 254,

- 275, 282, 283, 297, 305, 311, 354, 356; ДІ: 1, 3, 4а, 13, 14, 17, 18, 19-25, 36, 40; ДІІ: 11-14, 27, 28, 44, 71, 77, 78
- Законниці (черниці) – 144-146; ДІІ: 114, 127; ДІІІ: 1
- Залізо – 172, 241, 259; ДІ: 18
- Залога – ДІ: 15, 16
- Замок – 153, 178, 184, 238, 257, 272, 324, 342; ДІ: 63
- Запаси – 34, 52, 126, 272, 299; ДІ: 34, 57, 71, 74; ДІІ: 124
- Запорозжі – 34, 82, 272; ДІ: 36, 74
- Зарука – 240; ДІ: 8, 32, 67; ДІІ: 5, 31, 32, 37а, 57, 75
- Звичай – 45, 92, 117, 212, 251; ДІ: 1; ДІІ: 1, 12, 18, 24, 91
- Здирство – 20, 146
- Земля – 22, 34, 72, 137, 144, 199, 230, 234, 247, 249, 266, 308, 313, 326, 338
- З'їзд – ДІ: 74
- Золотий – 23, 85, 86, 167, 168а, 176, 191, 205, 207, 212, 219, 237, 242, 266, 276, 286, 288, 299, 306, 319, 320, 336, 345
- Ігумен – 11, 15, 18-20, 25, 29, 35, 43, 70, 72, 73, 76, 98, 99, 101-103, 110, 112, 123, 137, 138, 142, 143, 147, 157, 161, 183, 184, 186-188, 192, 199, 209а, 213а, 216, 219, 254, 259, 260а, 267, 283, 285, 296, 300, 304, 305, 311, 333, 334, 337-339, 341, 342, 356, 359; ДІ: 2, 43, 47, 48а, 54, 70; ДІІ: 9, 22, 28, 34, 48, 49, 77, 78, 116, 129
- Ігуменство – 228, 259, 356; ДІ: 69
- Ігуменя – 27, 36, 44, 122; ДІ: 55, 68
- Ієродиякон – 33, 132, 356
- Ієромонах – 30, 33, 116, 243, 247, 254, 334, 340; ДІ: 58, 60, 70; ДІІ: 77
- Індукта – 23, 26, 26а, 205, 232, 279; ДІІІ: 1
- Індуктор – ДІІІ: 1
- Інок – 132; ДІ: 46, 48а
- Інокіні – 145, 146, 350; ДІ: 36, 55
- Із – 161, 267; ДІІІ: 1
- Камінь млиновий – 6, 15, 70, 160, 181, 219, 220, 242, 247, 266, 278, 318; ДІІ: 18, 32, 49, 50а, 51, 93, 116, 117
- Канцелярія (гетьманська, військова) – 47, 48, 86, 120, 144, 183, 190, 203, 212, 218, 233, 250, 251, 261, 262, 268, 273, 285, 290, 297, 304, 312-314, 318, 331, 341, 343а, 351, 358, 359; ДІІ: 7; лубенська полкова – 7, 38, 214, 265; київська губерньська – 72; переяславська полкова – 247
- Канцелярист – 17, 84, 85, 118, 163, 230, 239, 246, 265, 349; ДІ: 5, 36, 42, 49; ДІІ: 125
- Карання – 9, 18, 29, 64, 65, 68, 73, 103, 108, 113, 122, 123, 128, 135, 137, 157, 161, 162, 170, 205, 220, 225, 232, 235, 240, 252, 261, 264, 271, 291, 304, 305, 308, 321, 322, 334, 347, 351, 353; ДІ: 6-8, 10, 11, 13-16, 18, 21-23, 27, 30-33, 36-38, 40, 48а, 54, 64; ДІІ: 3, 8, 10-13, 37а, 47, 52, 53, 56, 60, 70, 85, 89, 90, 100, 114, 116, 117, 119, 126
- Кар'єр – ДІІ: 23
- Катедра – 32, 89, 166, 181, 201, 213, 223, 228, 263, 270, 275, 277, 281, 282, 335, 340, 353, 358; ДІІ: 60
- Кіш Запорозької Січі – ДІ: 43; ДІІ: 8, 9, 12, 15
- Клейноди – 303; ДІ: 34
- Ключ – Бобровицький – 16; Гадяцький – 74; Голтянський сотні – ДІІ: 38; Зінківський – 74; Іваницький – ДІІ: 88; Краснянський – 59; Лисянський – ДІ: 48а; Переяславський – 76; Полтавський – 47; Почепівський – 80; Ройський – 69; Новгородський – 13, 53, 54, 94; Седнівський – 52; Сосницький – 84; Стародубівський – 94; Чернігівський – 48, 90, 144
- Книги – 110, 220, 290, 309, 312, 349, 356; ДІІ: 22, 55, 73, 75
- Княгиня – 313
- Княжна – 34, 44, 46-60, 62; ДІ: 69, 71, 73
- Князівство – 326
- Княжата – ДІ: 19
- Князь (кіонженць) – 11, 34, 44, 46-60, 64-67, 69, 70, 82, 247, 254, 272, 313, 319, 339, 361, 364; ДІ: 15, 34, 36, 57, 69-71, 73
- Ковалі – ДІІ: 1
- Козаки – 1-3, 5, 8, 11, 13, 15, 16, 20, 21, 24, 26, 29, 31, 32, 46, 48, 50, 52, 56, 57, 59, 62, 66, 67, 74-76, 78, 88, 94, 99, 99, 100, 105-109, 114, 116, 131, 139, 139а, 141, 153, 157, 159, 160, 168, 170, 171, 173, 176, 187, 188, 200, 201, 203, 213, 222, 224, 225, 227, 233, 237, 242, 247, 251, 252, 263, 266, 267, 269, 272, 273, 276, 277, 284, 288, 289, 296, 306, 318, 321-323, 330, 334, 335, 339, 344, 346, 352, 360, 361; ДІ: 4-6, 8, 17, 19, 22, 24, 30, 32-36, 54, 56, 71, 73; ДІІ: 4, 16, 17, 23, 38, 39, 45, 51, 53, 55, 59, 60, 62, 73, 90-92, 94-97, 102, 111, 114; ДІІІ: 1

- Козацтво – 106, 107, 160, 213, 264; Д II: 213а
Козачка – Д II: 50а, 119
Колегіум Києво-Братський – 334,
Колегія – Київська – див. Колегіум Києво-
Братський; Малоросійська 163
Коло мучне – 1, 4, 13, 18, 25, 26а, 27, 29, 42,
47, 48, 58, 74, 75, 83, 87, 93, 94, 102-104, 122,
134, 139, 139а, 141, 152, 178, 184, 189, 190,
195-197, 214, 218, 229, 242, 245, 247, 256,
266, 287, 318, 324, 348; Д II: 3, 21, 25, 26, 32,
33, 36, 49, 126
Комісар – Д I: 56; Д II: 61
Комісія – Археографічна (Петербурзька)
111, 126, 149-151; Київська 361; Д I: Київсь-
ка – 44, 48-50; Д II: 42; Чернігівська Гу-
бернська Архівна – Д II: 18, 129-131
Комора – Д I: 10а
Компут – 264, 339; Д II: 62
Коні – 86, 95, 111, 131, 177, 211, 272, 279, 281,
323; Д I: 35, 57, 74; Д II: 2, 77
Копа грошова – 95, 104, 147; Д I: 8, 32; Д II:
45; 50; грошова литовська 212; житня 353
Копійка – 120
Корм – див. Харчі
Корогви – Д I: 36; Д II: 24, 69
Королівщина – див. Староство
Король – польський 247, 272, 309, 338; Д I: 6,
16, 26, 30, 34, 36, 57, 69, 71; шведський
290, 316, 361, 362; Д II: 42; Д III: 1
Коруption – Д III: 1
Костьол – домініканський 89; Д I: 15; Захід-
ний Костьол – Д I: 69; Д III: 1
Котлярі – 192, 258
Кошовий отаман – Д II: 8-12, 15; Д III: 1
Кривда – 9, 15, 38, 51, 53, 54, 73, 98, 100, 106,
107, 112, 115, 123, 132, 138, 146, 157, 174,
190, 205, 206, 221, 234, 238, 241, 259, 253,
259, 271, 274, 292, 293, 304, 311-313, 318,
321, 324, 326, 328, 329, 336-339, 342, 343,
354, 357, 359, 360; Д I: 3а, 4, 17, 27, 32, 34,
37, 39, 53, 59
Кримінал – 9, 157
Ксьондз – 272, 326,
Купа (загін) – 111; Д I: 34, 55
Купа (обсяг) – Д II: 109
Купці, купецькі люди – 9, 12, 22, 157, 158, 165,
199, 205, 221, 247, 261, 279; Д I: 36, 43; Д II:
109
Купча, купчий лист – 13а, 60, 100, 143, 178,
181, 216, 221, 242, 250, 266, 270, 314, 322,
343а, 349; Д II: 21, 73
Лавник – 157, 356; Д II: 55
Лавра Київська див – Києво-Печерський мо-
настир
Лан – Д II: 71
Лантвйт – Д II: 24
Лекгація – 136
Лист дарчий – 136
Лист (універсал, наказ, проїжджий лист) – 5,
19, 28, 30, 33, 36-39, 44, 46, 52, 65, 66, 71-73,
77, 79, 82, 91, 93, 96, 100, 102, 121, 126, 128,
131, 133а, 159, 163, 166, 168, 168а, 171, 180а,
182, 187, 204, 208, 211-214, 219, 221, 223-
225, 234, 245, 246, 248, 256, 260а, 268, 275,
278, 281, 288, 289, 294, 301, 303, 327, 337,
344, 350, 353, 356, 364; Д I: 1, 3, 4, 4а, 6-8,
11, 16, 17, 31-34, 36, 42-44, 49, 50, 55, 57, 60,
62-64, 66, 69-71, 73; Д II: 1, 8, 11, 13, 15, 16,
24, 27, 42-44, 47, 50, 51, 58, 59, 63, 73, 79, 96,
97, 99, 100, 102, 110-112, 114, 115, 120, 122-
125, 127, 130; Д III: 1
Лист паперу – 27, 30, 33, 36, 37, 44, 111, 148-
151, 361
Лист письмовий – 34, 111, 155, 172, 182, 260,
285, 309, 359, 361; Д II: 65; Д III: 1
Ліс (лісок, лісочок) – 27, 47а, 99, 113, 121а,
123, 125, 128, 180а, 266, 297, 297а, 350, 354;
Д II: 29, 37а, 87, 94
Літургія – 355
Літургія – 355
Луг – 40, 74, 268, 304, 318
Лука – 18, 163; Д I: 59; Д II: 77
Ляхи – Д I: 34, 36, 71
Магістрат – 9, 22, 158; Д III: 1
Маєтності – див. Добра
Мед – 117, 120, 176, 286, 288, 289, 306; Д I: 16;
Д II: 4
Мельники – 6, 117, 146, 160, 180, 220, 247,
263, 266, 322, 355; Д I: 19, 24, 33, 39, 41;
Д II: 17, 18, 21, 31, 32, 43, 45, 50, 50а, 130
Мито – 199; Д II: 129
Митрополит – I; київський 11, 89, 91, 99, 132,
247, 274, 334; Д I: 43, 46, 58, 70; призьренсь-
кий 134а, 219, 242
Митрополія Київська – 340; Д I: 69; Д III: 1
Мірка млинова (розмір) – 5, 6, 13, 18, 25-27,
29, 42, 58, 67, 69, 70, 74, 87, 93, 94, 96, 101,
114, 119, 124, 134, 139, 145, 146, 152, 156,
160, 178, 184, 189, 192, 194, 198, 207, 214,
218, 239, 243, 245-248, 256, 263, 267, 278,
287, 298, 300, 307, 313, 318, 324, 332, 333,

- 337, 342, 348, 357, 358; Д I: 47; Д II: 6, 36, 50а, 51, 53а, 66, 93, 97, 102, 119, 122, 126, 130
- Міст – 247; Д I: 57
- Місто (містечко) – 4, 7, 8, 18, 26, 27, 32, 47а, 74, 82, 134, 148, 151, 158, 206, 166, 176, 183, 208, 247, 248, 307, 320, 331, 334, 338; Д I: 6, 15, 20, 32, 37, 48, 71
- Міщани – 4, 10, 12, 46, 92, 101, 117, 139а, 157, 164, 205, 212, 261, 262, 271, 279, 314; Д I: 2, 8, 19, 29, 36, 41, 45; Д II: 18, 23, 26, 45, 51, 84, 88, 107, 110, 122
- Млин – 1, 3, 4, 6-8, 10, 13, 15, 18, 21, 25, 26, 29, 32, 42, 43, 47-49, 51, 52, 58, 60, 63, 67, 69, 70, 74, 75, 80, 83, 84, 87, 90, 92-94, 96, 98, 100, 103, 104, 110, 114, 115, 119, 121, 122, 124, 130, 134, 136, 139, 139а, 141, 144, 145, 147, 152, 154, 156, 160, 168а, 173, 174, 178, 180, 181, 183, 184, 186, 188-190, 192, 194-198, 203, 206, 207, 210, 214, 215, 218, 219-222, 229, 231, 236, 239, 241, 242, 245-248, 256, 259, 263, 265, 266, 267, 270, 271, 278, 287, 297, 298, 300, 302, 303, 307, 313, 318, 324, 327, 329, 332, 333, 337, 342-343а, 348, 351, 355, 357, 358; Д I: 3, 6, 9а, 10, 19, 23, 24, 30, 33, 37-39, 41, 47, 53, 55, 65; Д II: 3, 6, 17, 18, 20, 25, 26, 33, 34, 36, 40, 43-45, 47, 49-51, 53, 53а, 56, 59, 66, 81, 82, 86, 93, 95, 97, 101-105, 107, 110, 114, 116, 117, 119, 120, 122, 126, 129, 130; Д III: 1
- Монастири – Д I: 34, 69; Афонський Павлівський – 39; Батуринський Бобривський Новомлинський – 27, 44; Бречицький Андрониківський – 98, 113, 115; Гадяцький – 5; Глухівський Успіння Пресвятої Богородиці – Д I: 55; Дегтярівський – 230; Домницький Різдв'яно-Богородицький – 209а, 213а, 260а; Кам'янський – 102; Канівський Богородичний – 228; Києво-Печерський – 33, 72, 79, 112, 162, 167, 194, 255, 272, 312, 313, 345, 347, 355; Д I: 1, 36, 37, 45, 57, 70; Д II: 65, 68, 71; Києво-Печерський Вознесенський Панянський – 350; Д I: 36, 68; Київський Богоявленський Братський – 46, 99, 116, 125, 168а, 254, 283, 334; Д I: 1, 15; Д II: 18; Київський Видубицький – 72, 339; Д I: 16, 69; Київський Кирилівський Свято-Троїцький – 11, 338; Д I: 70; Київський Межигірський Спасо-Преображенський – 71, 76, 101, 110, 138, 143, 147; Д II: 9; Київський Микільський Пустинний – 18, 73, 112, 183, 267, 315, 325; Д I: 2, 6-8, 10-14, 17-25, 27-33, 38-40, 54; Д II: 16; Київський Михайлівський Золотоверхий – 25, 50, 137, 199; Д II: 129; Київський Михайлівський Панянський – 36; Ковшовацький – 337; Лисянський – Д I: 48а; Лубенський Мгарський Спасо-Преображенський – 38, 65, 103, 123, 142, 161, 186, 188, 216, 300, 311, 354; Д II: 8, 10-14, 22, 23, 27, 28, 34, 73, 79; Макошинський Микільський – 15, 43, 70, 175, 219, 242; Д II: 48, 49, 116, 117; Макошинський Покровський (дівичий) – 122; Д II: 127; Максаківський Киселівський Спасо-Преображенський – 19, 20, 275, 282, 304, 305, 341; Д II: 52; Мошенський (Мошногірський) Петропавлівський – Д I: 46, 47; Ніжинський – 3; Д II: 44; Новгородський (Новгород-Сіверський) Спаський – 5, 12, 195, 201, 211, 237, 252, 289, 306, 336, 350а; Д II: 4; Омбишський Різдва Богородиці – 162, 187, 255, 344-347; Переяславський – 229, 243, 247, 248; Полтавський Хрестовоздвиженський – 35, 164, 285, 296; Д II: 77, 78; Прилуцький Густинський Троїцький – 216, 356, 359; Рихлівський Микільський – 29, 192, 219, 259; Д I: 3а, 4а; Д II: 3; Ржищівський – 11; Семигірський – 333; Скельський Пустинний – 184, 342; Скитський – Д I: 58; Скитський новофундований – Д II: 130; Терехтемирівський – 228; Чернігівський Троїцько-Іллінський Пустинний – 287; Чернігівський Єлеський – 52, 145, 174, 179, 193, 224, 288, 327-329; Д II: 7; Чернігівський П'ятницький св. Параскевії – 144-146; Д II: 114
- Море – Д I: 74; Д III: 1; Балтійське – 69
- Моші – Д II: 68
- Надання – 4, 17, 28, 46-48, 59, 62, 89, 99, 102, 114, 122, 136, 228, 229, 251, 255, 266, 292, 313, 328, 339, 341; Д I: 1, 5, 14, 16, 36, 38; Д II: 64, 114, 117, 129
- Наказ, указ – 20, 34, 38, 47-48, 50, 52, 56, 59, 61, 62, 66, 67, 69, 70, 74-76, 81, 82, 84, 88, 89, 105-107, 111, 114, 118, 120, 126, 129, 148-151, 160, 163, 169, 170, 180, 226, 232, 235, 240, 242, 249, 260, 261, 264, 268, 271, 272, 275, 279, 281-284, 290, 291, 296, 302, 308, 310, 319, 320, 326, 330, 339, 359, 362, 363;

- Д I: 4, 24, 34, 36, 39, 43, 51, 52, 57, 63, 69-71, 74; Д II: 7, 11, 12, 15, 28, 29, 42, 61, 63, 80, 91, 94, 131
- Наказний гетьман – Д II: 6
- Наказний полковник – 146, 168, 182, 244; Д I: 11, 48; Д II: 42, 43, 74
- Наказний полковий писар – Д II: 55
- Наказний сотник – 85
- Намісники – білогородський Д I: 57; білозерський Д I: 57; вологодський Д I: 36; волоколамський 34; вяцький 82; карачевський 34; Д I: 71; серпуховський 34; Д I: 43; смоленський Д I: 36; стародубівський 82; намісники монастирів – Кисво-Печерської Лаври 33; Київського Пустинно-Микільського монастиря Д II: 16; Лубенського Мгарського монастиря 354; Д II: 23, 73; Межигірського монастиря 110; Омбишського монастиря 344, 346; Чернігівського Єлецького монастиря 288; чернігівського архієпископа 201; гетьманський – Д II: 50; полковничий – Д II: 17
- Напої – 166, 177, 204, 337; Д I: 25
- Народ – 261, 290, 309; Д I: 34, 52, 74; малоросійський, український 361; Д I: 43, 52, 57, 69, 71; Д III: 1; посполитий 120; Д I: 43; російський 71; християнський 34; Д II: 1
- Насильство – 120, 157, 211, 309; Д I: 36
- Нива – 29, 163, 201, 286; Д II: 5
- Нічліг – 326; Д I: 56, 73
- Обивателі – 6, 9, 12, 13, 15, 16, 19, 26, 27, 32, 45, 46, 49, 51, 52, 55, 64, 65, 72, 87, 98-101, 103, 114, 116, 117, 127, 128, 130, 139а, 154, 157, 166, 175, 176, 180, 186, 192, 198, 209, 212, 216, 217, 221, 222, 228, 229, 237, 240, 262, 264, 267, 268, 270, 273, 278, 286-288, 290-293, 300, 301, 307, 309, 317-319, 322, 327-330, 333, 338-340, 349, 357, 362; Д I: 1, 9а, 12, 16, 19, 20, 23, 24, 32, 36, 41, 45-47, 48а, 57, 59, 61, 66; Д II: 1, 3, 5, 22, 33, 41, 50, 51, 53, 57-59, 79, 81-83, 95, 97, 98, 100, 104, 107, 115, 119, 127
- Обоз – 34, 37, 39, 290, 291, 338, 354, 356, 358-361; Д I: 57, 71, 74
- Обозний генеральний – 48, 95, 259, 264, 318; Д I: 43; Д II: 2, 3; обозний полковий – 81, 118, 175, 250, 261, 279, 326; Д I: 36; канівський 18; київський 106, 218; гадяцький 120; лубенський 103; Д II: 22; миргородський – Д II: 42; ніжинський 9, 107, 157, 246; переяславський 239; Д II: 67, 74; полтавський 164, 245, 262, 272, 348; стародубівський 51, 322; Д II: 102; чернігівський 69, 190;
- Оборона – 26а, 34, 38, 72, 82, 92, 97, 100, 125, 146, 151, 153, 157, 160, 162, 164, 171, 204, 224, 238, 240, 257, 283, 285, 290, 295, 302, 310, 347, 350, 352, 354, 361; Д I: 1, 4, 36-38, 52, 57, 67, 69, 71; Д II: 10, 27, 40, 83, 125
- Оброк – 177, 211; Д I: 74
- Огород – 193, 206, 301, 322; Д I: 61; Д II: 17, 111
- Озеро (став, езеро) – 10, 11, 13а, 14, 18, 27, 29, 35, 40, 47а, 48, 99, 139а, 143, 217, 225, 247, 268, 304, 305, 311, 318, 340; Д I: 4а, 6-8, 30, 31, 46, 68; Д II: 3, 27, 28, 48, 54, 58, 70, 73, 82, 97, 110, 115-117,
- Окольнічий – 34, 82; Д I: 34, 36, 44, 49, 50, 56, 58, 71
- Орда – 111, 126, 148-150; Д I: 34, 36, 52, 57, 71
- Ордер – Д II: 128
- Оренда – 120, 232, 288; Д I: 23, 25, 52; Д III: 1
- Орендар – 120, 223; Д I: 3а, 10, 22
- Осаул – 81, 175, 250, 272, 279, 326; Д I: 1, 4, 9а, 10, 15, 16, 40, 42, 44, 63, 66; осаул генеральний – 127, 202, 251, 322, 338; Д I: 43, 59, 71; запорозький – Д II: 9, 15; осаул полковий – київський, 106, 218; лубенський 7, 38, 103, 207; переяславський – Д II: 67; полтавський 164, 239, 245; полтавський гарматний 271; ніжинський 107, 157, 298; стародубівський 51; Д II: 101, 102; чернігівський 98, 190; Д II: 114, 128; осаул охочекомонний – 118
- Острів – 34, 142, 304, 325; Д I: 3а, 7, 8, 16, 31, 32
- Отаман (отаман городовий, атаман) – 4, 6, 9, 10, 15, 19, 20, 21, 27, 31, 32, 35, 45, 49, 52-55, 57-60, 62, 63, 80-83, 85, 89, 92, 95, 99, 101, 103, 106, 107, 109, 114-118, 120, 124, 125, 130, 134а, 135, 139а, 145, 153, 154, 157-159, 168, 171, 174, 175, 176, 179, 181, 185, 187, 188, 197, 202, 211, 214, 218, 221, 224, 229, 230, 232, 233, 235, 237, 238, 241, 244, 247, 250-252, 256, 258, 260-262, 271, 279, 284, 288, 296, 300, 302, 305, 306, 310, 314-318, 320, 322, 323, 326, 328, 329, 331-333, 335, 336, 344, 346, 350, 352, 354, 357, 360, 362-363; Д I: 4, 9а, 10, 15, 16, 21, 23, 25, 27, 34, 37, 40, 41, 44, 45, 48, 48а, 49, 55, 59, 62;

- Д II: 1-6, 19, 20, 22-31, 34-38, 40, 50а-53, 56-64, 67, 68, 70, 72-74, 76, 77, 79, 81-84, 87, 100-107, 109, 113, 114, 116-118, 123, 127, 128, 130, 131; Д III: I; кошовий – 43; Д II: 9-12, 15
- Отаманство – 260, 360
- Отець, отці (духовні особи) – 6, 11, 12, 15, 18-22, 25, 29, 30, 32, 33, 35, 39, 42, 43, 46, 52, 53, 54, 58, 63, 65, 66, 70, 72, 73, 74, 76, 79, 83, 89, 91, 97, 98, 99, 100-103, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 123, 125, 128, 132, 134, 137, 138, 142, 143, 145, 147, 153, 154, 157, 161, 168а, 174, 179, 181, 183, 184, 186-188, 192, 193-194, 199-201, 203, 210, 211, 212а, 214-217, 219, 223, 224, 228, 229, 233, 239, 242, 245, 247, 248, 252, 254-256, 259, 266, 267, 270, 272, 274, 277, 278, 281, 283, 285, 287-289, 296, 300, 303-306, 311-313, 318, 325, 327-329, 333-341, 342, 344, 346, 349, 353-357, 359; Д I: 1-3, 4а-8, 10-13, 16, 17, 19-21, 23-25, 27-33, 36, 38, 40, 43-47, 54, 64, 65, 69, 70; Д II: 3, 4, 7-10, 12, 14, 16, 18, 22, 23, 27, 28, 32, 34, 44, 48, 49, 52, 60, 65, 68, 71, 77-79, 110, 111, 115, 116, 129, 130
- Отчина – 5, 82, 98, 102, 156, 247, 318, 335; Д I: 36, 71; Д II: 4, 46, 92, 98
- Офіра – 154
- Офіцер – 319
- Пасіка – 79, 142, 280; Д I: 7, 30, 32; Д II: 68
- Пасовище (попаси) – 175, 326; Д I: 4, 56, 73
- Пастир (архіпастир) – 32, 89, 91, 201, 247, 274; Д I: 55
- Патріарх московський – Д I: 36
- Паша (пашня) – 81, 234, 237, 286; Д II: 92; Д III: I
- Перевіз – 10, 12, 27, 29, 48, 53, 74, 79, 179, 228, 247, 267, 293, 318, 330, 334; Д I: 10, 11, 13, 21, 22, 28, 38, 40; Д III: I
- Перемир'я – Д I: 57, 71
- Печатка – військова 10, 15, 18, 22, 27, 30, 33, 36, 37, 44, 47, 48, 50, 53, 72, 84, 100, 136, 146, 157, 201, 205, 210, 213, 290, 300, 309, 312, 313, 318, 322, 330, 361; Д III: I; магістратська – київська 232; міська – снігинська 250
- Пиво – 120, 286, 288, 289, 306
- Писар – 175, 261, 262, 250, 279; генеральний – (Війська Запорозького) 47а, 133а, 180а, 222, 266, 275, 282, 303, 326, 338; Д I: 69; Генерального Суду – Д I: 56; кошовий – 82 Д I: 1; Д II: 9, 15; магістратський козельський – 212; митрополичий – Д I: 70; міські – глухівський – I; голтянський – 38; лубенський – 22, 31; полтавський – 271; новгородський – 92; полкові – гадяцький – 120; київський – 46, 147, 218, 339; лубенський – 7, 38, 214; полтавський – 152, 164, 189, 245, 262, 303; Д II: 40; ніжинський – 32, 107, 144а, 157; ніжинський наказний – 55; стародубівський – 17, 80, 273; чернігівський – 69, 190; Д I: 35; Д II: 3, 120; протопопівський – 95; сотничий золотоноський – 64; соборний Києво-Печерської Лаври 33; Д I: 60
- Писарство генеральне – 297а
- Письмо – див. Лист (універсал)
- Підводи – 30, 33, 36, 37, 39, 44, 95, 146, 158, 162, 164, 166, 177, 191, 204, 211, 212, 273, 302, 320, 323, 326, 347; Д I: 42, 44, 49, 50, 56, 60, 70, 73; Д II: 24, 61, 90, 91, 98; Д III: I
- Піддани – 34, 38, 46-54, 57, 58, 60, 62, 64, 67, 79, 82, 106, 107, 109, 140, 146, 159, 163, 170, 175, 187, 194, 213, 222, 233, 234, 252, 254, 260а, 263, 264, 268, 274, 277, 281, 285, 319, 324, 344, 353; Д I: 6, 27, 43, 59, 71; Д II: 4, 7, 17, 60, 61, 63, 128, 131
- Підданство – 52, 64, 106, 107, 265, 294, 312; Д I: 29, 52; Д II: 39, 77, 114
- Підданські повинності (послушення, тяглість) – 13, 13а, 16, 52, 131, 134а, 144а, 159, 191а, 213а, 224, 285, 292, 298, 313, 318, 328, 330, 339, 344; Д I: 2, 6, 12, 19, 20, 24, 29, 32, 34, 39, 45, 62а, 65, 72; Д II: 6, 24, 29, 30, 38-40, 58, 61-64, 67, 68, 72, 74, 76-78, 80, 85, 88, 89-91, 112, 114, 120, 121, 123-125, 130, 131; Д III: I
- Піддячий – 72, 82
- Підполковник (полуполковник) – Д I: 34
- Підскарбій генеральний (Війська Запорозького) – Д II: 1, 50, 94; Д III: I: полкові – Д III: I
- Піп – див. Священик
- Пірнач – Д I: 11
- Піхота – 81
- Піхотний полк – 34, 56, 82, 85
- Плата (платня, заплаता) – див. Жалування
- Побожність – 115
- Побори (датки, податки, тяжарі) – 106, 107, 158, 164, 166, 167, 186, 224, 227, 279, 286, 289, 296, 297, 302, 306, 309, 316, 345; Д II: 24, 85, 89-91, 109; Д III: I

Повіти – 290, 326; Київський – Д II: 16; Мозирський – Д I: 16; Мошенський – Д I: 19; Новгородський, Новгород Сіверський – Д I: 36; Д II: 94, 95; Стародубський – 13а; Д II: 94, 95; Чернігівський – Д I: 36

Пограниччя (кордон) – 23, 40, 54, 74, 82, 136, 205, 232, 240, 268, 272, 279, 322, 338, 340, 343, 353, 361, 362; Д I: 6, 67, 71; Д II: 54, 94, 100, 108

Подачки – 34, 212, 316, 319; Д II: 34, 40, 67, 98, 109, 124, 125

Пожитки (доходи, прибутки, приходи) – 1, 3, 4, 6, 7, 10, 13-15, 18, 22, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 40, 47, 51, 53, 56, 63, 67, 69, 73, 74, 83, 87, 91-94, 96, 98, 99, 101, 103, 109, 114, 119, 122, 124, 134, 139, 143, 144, 152, 156, 160, 161, 163, 168а, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 186, 188, 189, 191а, 192, 194, 196, 198, 201, 206, 207, 211, 214, 215, 216, 218, 222, 227-232, 236, 245, 247, 248, 250, 251, 254, 256, 259, 266, 267, 269, 270, 271, 273, 278, 288, 289, 293, 294, 296-298, 300, 304, 311, 313, 315, 318, 322, 327, 329, 332, 334, 339, 348, 353, 357-359; Д I: 6, 9-12, 14, 15, 19, 20, 22-24, 27, 30, 38, 40, 48а, 68, 71; Д II: 3, 6, 8, 16, 18, 32, 34, 36, 45, 53, 66, 67, 82, 85, 86, 88, 89, 102, 105-107, 113, 119, 120, 122, 126, 129, 112

Показанщина – Д I: 52, 54; Д II: 18

Поколіщина – Д II: 18

Покорм – див. Харчі

Поле (рілля) – 13а, 18, 19, 29, 40, 43, 48, 51, 56, 74, 80, 99, 101, 106, 107, 111, 119, 121а, 156, 159, 180а, 201, 211, 230, 247, 266, 297, 300, 318, 322, 334, 339, 353; Д I: 5, 6, 30, 38, 41, 46, 54; Д II: 4, 34, 60, 77, 87, 95, 111

Поле – Д I: 34, 36, 74; Д III: 1

Полки – 34, 82, 168, 170; Д I: 36; Д II: 125; Д III: 1; охотницькі компанійські – 81, 111, 281; охотницький Мовчана Д I: 52; комонні 81, 85, 111, 118, 148, 150, 153; Д I: 72, Д III: 1; піхотні 81, 276; Д III: 1; Білоцерківський (Паліїв) – 291, 291, 292; Д II: 131; Гадяцький – 26, 72, 74, 120, 220, 238, 324; Д I: 52; Д III: 1; Канівський – 334; Д I: 11; 22, 28, 40, 48; Київський – 16, 25, 45, 72, 99, 111, 174, 217, 218, 244, 247, 268, 316, 350; Д I: 52, 57; Д II: 18-20; Корсунський – 339; Д I: 48; Лубенський – 7, 8, 47а, 65, 126, 148-150, 188, 214, 235, 243, 250, 340, 357, 360; Д I: 52; Д II:

22, 26, 37, 41, 42; Миргородський – 18, 47, 149, 189; Д I: 52; Д II: 38, 41, 42; Ніжинський – 5, 32, 99, 107, 167, 170, 213, 244, 255, 264, 265а, 266, 288, 298, 307, 320, 345, 361, 362; Д I: 52; Д II: 53а, 55, 61; Переяславський – 11, 68, 111, 112, 117, 138, 155, 183, 194, 215, 228, 247, 251, 267, 297, 300, 311, 314, 315; Д I: 36, 52-54, 66; Д II: 67, 68; Полтавський – 35, 93, 152, 164, 212а, 239, 256, 262, 271, 296, 302, 348; Д I: 43, 52; Д II: 76; Прилуцький – 191, 233, 250, 266; Д I: 52, 74; Д II: 85, 89; Стародубський – 17, 24, 41, 49, 51, 52, 54, 57, 95, 127, 156, 170, 221, 230, 241, 266, 273, 278, 292, 293, 322, 330, 332, 333, 343, 343а, 361; Д I: 52; Д II: 94, 101, 102, 113; Черкаський – Д I: 45, 46, 48; Чернігівський – 10, 29, 48, 52, 98, 139а, 141, 144, 145, 170, 182, 190, 193, 209, 213, 240, 266, 270, 287, 288, 294, 318, 319, 328, 329, 336, 361; Д I: 9а, 35, 52; Д II: 3, 114, 118, 120-124; Чигиринський – Д I: 45, 48; російські полки – 272 361; Білгородські, Білгородського розряду полки – 82; Д I: 36; Крана полк Д I: 36; Косагова полк Д I: 74; Сівський, Сівського розряду полки – 34, 82

Полковники – 19, 34, 82, 148, 175, 250, 261, 271, 272, 279, 326, 361; Д I: 1, 4, 10, 15, 16, 34, 36, 37, 42, 44, 49; Д II: 129; Д III: 1; Запорозької Січі – кодацький – Д II: 8, 12-14; самарський – Д II: 11; севрюцький – Д II: 15; наказні – 146, 168; охотницькі комонні – 7, 8, 61, 62, 81, 118, 148-150, 153, 321; Д I: 72, 73; Д II: 31, 32; охотницькі піхотні – 56, 61, 81, 85; білоцерківський – 292; Д II: 31, 32; богуславський – 337; гадяцький – 26, 74, 120, 148, 184, 238, 257, 324, 342; Д I: 57; гадяцький наказний – 324; іркліївський – Д I: 26; кальницький – 324; канівський – Д I: 10, 11, 13, 17, 18, 20, 22, 28, 33, 34, 36, 39, 40; канівський наказний – Д I: 11, 48; київський – 16, 25, 45, 67, 89, 91, 99, 101, 106, 137, 143, 174, 194, 212, 215, 218, 232, 312, 313, 316, 338, 350, 355; Д I: 16, 34, 52, 57, 68; Д II: 16-21; київський наказний – 244; корсунський – 337, 339; Д I: 48а; корсунський наказний – Д I: 48; лубенський – 7, 8, 50, 62, 65, 77, 103, 111,

- 126, 134, 148-151, 188, 214, 235, 269, 340, 357, 360; Д I: 66; Д II: 22-37а; лубенський наказний – 235; миргородський – 47, 148, 152, 168, 189, 302; Д II: 38-42; ніжинський – 1, 3, 5, 6, 9, 21, 27, 28, 31, 32, 40, 42, 60, 96, 99, 105, 107, 116, 157, 158, 170, 179, 206, 213, 216, 255, 263, 297, 303, 307, 310, 331, 361; Д I: 3, 55, 65; Д II: 6, 44-49, 50а-57, 59-63; ніжинський наказний – 159, 167, 244, 310, 320, 345; Д II: 43; переяславський – 64, 68, 71, 76, 77, 79, 112, 114, 117, 138, 140, 150, 154, 155, 163, 183, 223, 227-229, 248, 251, 267, 297, 300, 311, 314, 315, 349, 361; Д I: 7, 8, 34, 43, 53, 54, 63, 64, 66; Д II: 64-73; переяславський наказний – Д I: 74; полтавський – 35, 47, 75, 93, 148, 150, 164, 197, 239, 245, 256, 262, 271, 285, 296, 348; Д II: 75-80; прилуцький – 59, 172, 191, 216, 233, 234, 266, Д I: 34; Д II: 81-91; стародубський – 5, 13, 17, 24, 41, 49, 51-54, 57, 58, 80, 92, 94, 95, 121, 127, 133, 139, 156, 170, 201, 221, 230, 241, 266, 273, 278, 317, 322, 330, 332, 333, 343, 343а, 351, 361; Д I: 36, 51, 52, 57; Д II: 4, 92-95, 97, 98, 100-109, 112-113; стародубський наказний – 293, 317, 322, 333, 343; черкаський – Д I: 45, 46; черкаський наказний – Д I: 48; чернігівський – 5, 11, 15, 29, 43, 48, 52, 66, 69, 84, 90, 98, 113, 115, 124, 132, 139а, 141, 144-146, 170, 178, 179, 181, 182, 185, 190, 193, 201, 209, 213, 217, 231, 240, 252, 264, 266, 270, 287, 295, 308, 318, 319, 328, 329, 336; Д I: 9а, 26, 35, 36, 41; Д II: 3, 114-128; чернігівський наказний – 253, 294, 295; чигиринський – Д I: 45; чигиринський наказний – Д I: 48
- Полковництво – Д II: 19, 68
- Полон, неволя – Д I: 71; Д II: 74
- Полонений – Д I: 57
- Полуполковник – див. Підполковник
- Помірне – 89-91, 117, 182
- Пором – Д I: 13, 21, 22, 28
- Порох – 81, 272; Д I: 43, 57
- Порохівник (порохівний майстер) – 272
- Поручик – 265
- Поручитель (поручник) – Д I: 64
- Посесія – 112, 136, 139а, 206, 212а, 247, 265а, 287, 297, 312, 322, 334, 340, 358, 359; Д I: 24, 30, 69; Д II: 22, 118, 123; Д III: 1
- Посесор – 203, 290, 309
- Посли (посланці, гінці) – Війська Запорозького – Д I: 26, 34, 36, 42, 43, 49, 52, 57, 69; Д III: 1; московські – Д I: 71
- Послуга (услуга, заслуга) – 13, 16, 17, 21, 24, 47-52, 56-58, 62, 66, 67, 74-76, 83, 84, 87, 92, 94, 97, 105-107, 114, 133, 139, 139а, 141, 156, 171, 178, 189, 191а, 197, 198, 212а, 221, 224, 231, 236, 238, 249, 251, 257, 265, 266, 269, 270, 273, 287, 292, 293, 297, 298, 302, 318, 321, 322, 326, 330, 343, 348, 351, 360; Д I: 17, 52, 62а; Д II: 1, 38, 41, 53а, 66, 77, 84, 88, 93, 97, 106, 112, 113, 120, 121, 123, 126, 129; Д III: 1
- Послушники – 35, 38, 79, 116, 174; Д I: 2, 39, 70, 74; Д II: 65, 79
- Посольство – Д I: 71
- Поспільство – 34, 54, 56, 98, 115, 120, 176, 349, 125, 134а, 135, 157, 159, 164, 170, 171, 182, 251, 300, 307, 320, 322, 352; Д I: 5, 32, 41, 61; Д II: 6, 23, 30, 38, 50а, 51, 53, 54, 56, 58, 68, 77, 81, 82, 88, 90, 94, 106, 114, 116
- Посполиті (посполиті люди) – 2, 3, 5, 8, 11-13, 15, 16, 18, 19, 26, 27, 29, 34, 47, 48, 50, 52, 58, 62, 66, 67, 74-76, 78, 94, 99, 106, 107, 109, 110, 113, 123, 129, 139, 147, 153, 154, 157-160, 162, 164, 167, 170, 171, 174, 176, 178, 179, 185, 187, 189, 191, 191а, 200, 201, 209, 217, 229, 230, 233, 237, 240, 241, 243, 247, 250-252, 255, 258, 260-262, 264-271, 273, 278, 284, 286-289, 292, 293, 296, 297, 300, 306, 307, 310, 314, 318, 321-323, 328-330, 333, 334, 339-341, 345-347, 350, 352, 357, 358, 360, 362; Д I: 3а, 10, 24, 38, 41, 45, 46, 48, 48а, 52, 59, 71; Д II: 24, 26-29, 34, 35, 37-38, 59, 64, 70, 72-74, 77, 79-81, 84, 90, 91, 94, 100-102, 111, 120, 122, 124, 126, 130; Д III: 1
- Поташ – 127
- Похід – 5, 34, 146, 149, 153, 164, 168, 171, 184, 257, 272, 296, 310, 326, 327, 352; Д I: 52, 69, 71, 74; Д II: 62
- Права, право – 3, 8, 9, 18, 32, 48, 56, 60, 74-76, 82, 99, 110, 139а, 146, 157, 247, 263, 266, 272, 290, 291, 301, 309, 325, 327, 334, 338, 339, 348, 353, 359, 361; Д I: 1; Д II: 31, 68, 73, 129; Д III: 1; Боже – Д I: 34; військово – 106, 107; Д I: 34, 41, 52, 53, 57, 69; вічисте – 139а, 323; давні – 355; духовне – Д I: 69; магдебурзьке – 10, 356; Д I: 36; купне – 74, 121а, 143, 331; міські – 160, 182; монастирські – Д I: 6-8, 30-33, 54;

- посполите – 296, 334; природне – 83, 212а, 287, 300; судове – 52; цехове – 212; Д II: 1, 90; шляхецьке – Д II: 6
 Православ'я – 167, 243; Д I: 1, 46
 Привілеї – 157, 260, 247, 272, 339; Д I: 6, 30; Д II: 6; Д III: 1
 Приказ – Малоросійський – 82, 230, 266; Д I: 36, 43, 51, 52, 69; Посольський – Д I: 69
 Пристань – 168, 272; Д I: 13, 22, 28
 Прихід – див. Пожитки
 Провіант – 309; Д I: 20, 23
 Продавці – 7, 32, 64, 252
 Промисл військовий – 34, 61, 81, 82, 111, 148, 149, 168; Д I: 36, 52, 57, 71
 Промисли – 348
 Протектор – Д III: 1
 Протекція – Д III: 1
 Протопоп – протопопи – Д I: 70; баришівський – 154; гадяцький – Д I: 70; глухівський – Д II: 1; ічеський – Д I: 44; київський – 337; лохвицький – 134; Д I: 70; пирятинський – 214; полтавський – 212а, 256; почепівський – Д II: 111; ніжинський – 157; Д I: 36, 52
 Протопопія – Симеонова (Ніжинська) – Д II: 95
 Путь – див. Шлях
 Пушкарі – Д I: 36
 Пуща – 29, 46, 54, 72, 95, 113, 125, 127, 240, 264, 283, 293, 297а, 318; Д I: 36; Д II: 15, 129

 Рада – 52; Д I: 52; Д II: 12, 22; Д III: 1
 Райці – 10, 89, 157, 261, 356; Д I: 55; Д II: 55, 125
 Ратуша – 4, 10, 117, 124, 130, 160, 164, 182, 232, 271, 286, 299, 301, 313, 316, 317, 319, 356; Д II: 22, 55, 62, 63, 90
 Ревізія – 205, 301, 303; Д III: 1
 Ревізор – Д I: 19
 Регіментар – 42, 49, 52, 81, 85, 105, 118, 133а, 208, 271; Д I: 57; Д II: 19, 40, 41; Д III: 1
 Реєстр – 3, 5, 6, 8, 14, 16, 20, 48, 78, 88, 106, 107, 117, 160, 213а, 224, 235, 264, 281, 297а, 301, 319; Д I: 34, 35; Д II: 4, 60, 61, 110, 124
 Ректор – 46, 99, 116, 254, 283, 334
 Релігія – грецька; римська; християнська
 Ремесло – 295; Д II: 1, 24, 64, 76, 90, 91
 Ремісники (ремісничі люди) – 117, 204, 212; Д II: 1; Д III: 1
 Риба – 35, 270, 287, 305, 307, 311; Д I: 3а, 4а, 7, 8; Д II: 10, 12, 23, 58
 Рибалки – 65, 93, 117; Д II: 8, 27
 Ринок – 89, 247, 331
 Рицарі (рицарські люди) – 151; Д I: 52
 Рицарство – 106, 107
 Різники – 232
 Ріка (річка) – 13а, 27, 29, 34, 38, 40, 43, 45, 47а, 48, 51, 60, 65, 74, 79, 80, 96, 98, 128, 133, 133а, 136, 139а, 156, 168, 168а, 180а, 183, 201, 214, 231, 247, 256, 266, 268, 270, 272, 293, 297а, 312, 338, 339, 343а; Д I: 32, 47, 65, 68, 74; Д II: 17, 21, 23, 26-28, 41, 50, 50а, 53, 53а, 59, 78, 93-96, 100-103, 105-107, 116, 117, 119, 126; Д III: 1
 Робітники – 102; Д I: 74
 Робота – 103, 104, 106, 107, 117, 230, 266; Д I: 34; Д II: 67, 91, 105
 Роботизни – 64, 117, 159, 185, 227, 258, 264, 271, 281, 294, 341; Д II: 78, 91; Д III: 1
 Ротмістр – 34
 Рубіж, рубежі – Трубецький – 297а; Ліфляндський – Д I: 69; Підбілівські – Д II: 94
 Рудник – Д II: 103, 105
 Рудня – 74, 104, 217, 241, 259, 318; Д II: 103, 105

 Сад – 47а, 74, 206; Д I: 68
 Садові дерева – 73
 Свавільники – 166
 Сваволя – 177; Д I: 71; Д II: 2, 23
 Свободи – Д I: 57
 Свята – 164; Д I: 11
 Священики – 21, 22, 58, 63, 102, 157, 245, 357; Д I: 64, 65; Д II: 9, 25, 32, 95, 110, 115; Д III: 1
 Сейм – Д I: 19
 Селище – 77, 80, 112, 247, 254, 328; Д II: 96, 98, 105, 106, 120, 129
 Село, сільце – 2, 3, 7, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 21, 26, 27-29, 31, 40, 41, 44-48, 50, 52, 54, 56-58, 62, 63, 66, 74, 75, 76, 80, 84, 90, 94, 95, 97, 99, 102, 104, 109, 119, 120, 128, 130, 134а, 137, 139-141, 143, 144а, 162, 163, 164, 166, 167, 169-171, 173, 174, 180а, 185, 187, 191а, 196, 198, 200, 201, 203, 206, 208, 210, 211, 212а, 213, 213а, 223-225, 228, 230, 233, 234, 237, 240, 242, 243, 247, 249-252, 254, 260а, 264-266, 268-269, 271, 273, 279, 281-282, 284, 288-289, 292, 294, 297, 298, 300, 303, 305-306, 311, 312, 315, 317, 318, 320-322, 328, 329, 331, 333, 336, 339-341, 343а-347, 350, 352, 353, 360; Д I: 10а, 15, 16, 32, 36, 38, 45, 48а, 54, 55, 61-62а, 67-69, 71; Д II: 1, 3, 4, 7, 16, 20, 29, 30, 33-39, 42, 50, 56, 60, 62, 67, 68, 70, 72,

- 77, 84, 88, 90, 91, 94, 97, 100, 102, 105, 107, 108, 111-113; 118, 123, 127, 128, 131
- Селяни – 98, 132, 352; Д I: 8, 29; Д II: 2, 23, 34, 77
- Сенатор – 208, 309
- Сестри (черниці) – 27, 36, 122, 145, 146, 350
- Сіножаті – 13а, 18-20, 27, 29, 43, 45, 48, 51, 56, 64, 74, 80, 99, 102, 106, 107, 119, 121, 121а, 123, 159, 178, 180а, 271, 297, 300, 318, 322, 349; Д I: 6-8, 10а, 17, 30, 32, 45, 46, 55, 59, 66-68; Д II: 4, 17, 33, 56, 57, 60, 84, 98, 100, 110, 128
- Сінокоси – 74, 146, 156, 247, 268
- Січ – Д I: 74
- Скарб військовий, скарбниця – 7, 120, 176, 205, 237, 247, 248, 266, 279, 286, 288, 289, 306, 336, 356; Д I: 8, 32, 34; Д II: 6, 9, 26, 43, 51, 82, 95, 98, 105, 108; Д III: 1
- Скарга – 12, 20, 72, 78, 131, 165, 225, 232, 257, 285, 305; Д I: 3а, 5-7, 10, 12, 17, 18, 31, 38; Д II: 11, 13, 23, 52, 58, 65, 116
- Слобода, слободка – 77, 78, 88, 105, 108, 115, 130, 155, 201, 247, 250, 254, 267, 293, 296, 311, 312, 318, 323, 328, 330, 352; Д I: 65; Д II: 6, 54, 99, 106; Д III: 1
- Слобода (непритягнення до повинностей) – Д II: 50, 51, 54, 96, 98-100, 103
- Слуга – 30, 177, 232, 238; Д I: 30, 33, 43, 50, 70; Д II: 7, 17; Д III: 1
- Служба – 5, 34, 48, 50, 82, 88, 106, 107, 118, 131, 151, 159, 173, 190, 203, 209, 218, 226, 233, 235, 246-247, 257, 265, 266, 273, 278, 294, 296, 307; 34, 36, 52, 57, 71, 74; Д II: 6, 39, 67, 131; Божа – Д I: 64; Д II: 9
- Смальчуга – 127
- Сотники – 10, 31, 35, 45, 52, 57, 65, 79, 93, 95, 98, 99, 103, 106, 107, 114, 115, 117, 118, 120, 124, 125, 139а, 144, 145, 154, 157, 160, 168, 174, 175, 179, 181, 188, 189, 202, 214, 218, 229, 233, 235, 238, 241, 244, 248, 250, 251, 256, 261, 262, 264, 272, 279, 300, 302, 314, 317, 320, 326, 328-330, 333, 339, 340; Д I: 4, 10, 15, 16, 37, 40, 44, 45, 49; Д II: 31, 42, 50а, 64, 67, 101, 102; Д III: 1; баришівський – Д II: 70; басанський – 155, батуринський – 27; Д I: 63; Д II: 57; березанський – 114, 227; Д II: 66, 72; березинський – 260а; бишівський – Д II: 131; білоуський – 90 318; Д II: 118; бобровицький – 16; борзенський – 20, 303; Д II: 52; бубновський – 163; Д II: 69, 74; будиський – 197; варвинський – Д II: 84; великобудищанський, великобудиський – 245, 354; Д II: 79; веприцький – Д I: 35; вертївський – 320, 362; вибельський – 190, 288; власівський, уласівський – 380; Д II: 41; воронізький – 1, 42; воронківський – Д I: 7, 8, 36; гельмязівський – Д I: 26, 43; глухівський – 3, 4, 6, 21, 32, 96, 171, 196, 200, 213, 226, 263, 272, 335; Д I: 55; Д II: 1, 6, 56, 58; голтвянський – Д II: 38; городиський, городницький – 288, 318, 329; Д II: 23; дівицький – 288, 307, 310, 320; Д II: 7; домонтівський – Д II: 65; золотоноський – Д II: 64, 65; івангородський – 116; іваницький – Д II: 82, 88; ірклівський – Д II: 65, 68; ічанський – Д II: 87; київський – 89, 137, 232, 316, 338; киселівський – Д II: 122, 127; кобеляцький – Д II: 76, 80; козельський (козельський) – 101, 212, 260, 268, 292, 350, 355; коночинський – Д I: 25; конотопський – 249, 286; Д II: 5, 51; коропівський – 60, 130, 258; краснянський, красноколядинський – 59; Д II: 83; кролевецький – 32, 53а, 55, 83, 105, 198, 206, 213, 263, 331; Д I: 62а; Д II: 45; кропивнянський – Д II: 65, 68, 71; лисянський – Д I: 48а; лохвицький – Д II: 26; лубенський – 62; Д II: 24, 27, 28, 34; лукомський – 357; Д II: 25, 37а; любецький – 132, 209, 295; мглинський – Д II: 101; межирицький – Д I: 10, 18; меський – 19, 63, 341; Д II: 127; михайлівський – Д I: 13, 22, 23, 25; моровський – 274, мотовилівський – Д II: 130; мошенський – 300, 311; Д I: 46; Д II: 73; мринський – 32, 153, 159; Д II: 60, 61; ніжинський – 9, 303; ніжинський новоміський – Д II: 59; новгородський – 53, 54, 58, 92, 156, 221, 230, 350а; Д II: 4, 109; новомлинський – 27; Д II: 53; новосанжарівський – 239; носівський – 67; Д II: 19; олишівський – Д II: 21; омельницький – Д II: 40; опішнянський – 150, 257; опішнянські наказні – 363; орельський – 272; остерський (острицький) – 46, 143, 283; охотницькі – 61, 81, 85, 86; переяславський – 315; пирятинський – Д II: 36; піщанський – 163; погарський – 49, 52, 278; Д II: 100, 110; полтавський – 220, 271; понурницький – 29, 43, 173, 252, 318; Д II: 3; почепівський – 24, 80, 279, 351; Д II: 96, 106,

- 111, 113; прилуцький – 176; прохорський – Д II: 63; прохорівський – Д I: 13, 21, 22; роїський – Д II: 120, 121, 123; роменський – 269, 360; сахнівський – Д I: 31; седнівський – 52, 240, 318; Д II: 126; сенчанський – Д II: 30, 33; синявський – 98; синяківський – Д II: 122; слабинський – 231; сосницький – 15, 43, 84, 178, 336; Д I: 41; Д II: 117; срібрянський – Д II: 81; стародубський – 133, 322, 330; Д II: 47; Д II: 104; столинський – 318; топальський – 293, 322; Д II: 46, 99, 103, 105; чернігівський – 185; Д I: 44, 52; чигирин-дівровський – 340; Д II: 35, 37; хорольський – 151; Д II: 39; шаповалівський – 20; Д II: 52; яготинський – 227
- Сотництво – Д II: 19
- Сотня – 126, 318; Батурицька – 37, 153; Березинська – 260а; Білоуцька – 201, 318; Борзенська – 303; Д II: 52; Бубновська – Д II: 69; Будиська – 197; Веркївська – 320, 362; Волинська – 64, 242; Воронізька – 1; Глухівська – 3, 21, 87, 213, 225, 331, 358; Д II: 56; Голтвянська – Д II: 38; Городницька – 318; Дівицька (Салтиківська) – 307, 310, 320; Івангородська – 116; Іркліївська – Д II: 68; Іченська – 266; Киселівська – Д II: 122, 127; Козелецька – 268; Конотопська – 249, 286; Красноколядинська – Д II: 83; Кролевецька – 55, 180а, 213; Д I: 62а; Кропивнянська – Д II: 68; Лохвицька – Д II: 26; Лубенська – Д II: 27; Лукомська – Д II: 32, 37а; Любецька – 141, 209; Мглинська – Д II: 94, 101; Менська – Д II: 127; Моровська – 274; Мошенська – 371; Мринська – 159, 213; Д II: 60, 61; Ніжинська Полкова – 144а; Новгородська – 266; Д II: 94; Носівська – Д II: 19; Переяславська Полкова – 251; Погарська – 49, 52; Д II: 94, 97, 100; Понуринська – 29, 173, 252, 266, 318; Д II: 3; Почепівська – Д II: 93, 94, 102; Прилуцька Полкова – Д II: 91; Прохорська – 144а; Роїська – Д II: 120; Роменська – 180, 269; Седнівська – 240; Д II: 126; Сенчанська – 7; Д II: 33; Сенецька – 50; Синявська – Д II: 122; Слабинська – 231; Сосницька – 64, 178, 266, 289; Д II: 117; Стародубська – Д II: 94, 98, 101; Стародубська Полкова – Д II: 94; Столинська – 318; Топальська – 293 322; Д II: 46, 94; Чигириндівровська – 243, 247; Д II: 35; Шаповалівська – Д II: 52; Шептаківська – Д II: 94; Д III: 1
- Став, ставок, прурва – 47а, 74, 180а, 198, 247, 266, 287, 307, 349; Д I: 68; Д II: 32, 58, 70, 82, 97
- Стан (рибний) – 18, 36, 38, 161, 247, 318; Д II: 8, 10-12, 14; Д III: 1
- Стан (соціальний) – 35, 201, 287, 290, 299-301, 309, 312, 318, 322, 358, 359; Д I: 1, 4, 12, 14, 15, 20, 36, 42; Д I, 93, 98, 119
- Становисько, становище – 86, 92, 158, 326; Д I: 36, 52
- Староста – 64, 104, 208, 323, 325, 339, 352, 364; Д I: 1
- Старшина – 1, 3-11, 13-19, 24, 25, 29-37, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 50, 52, 52, 54-56, 58-62, 64-67, 69, 70, 72-76, 79, 81-84, 86-89, 92-101, 106, 107, 110, 113-117, 119-126, 132, 133, 137, 139, 139а, 142-145, 147, 152, 154, 156-160, 162-164, 166, 167, 170, 171, 174, 175, 177-185, 188, 189, 190, 192-194, 196-198, 200, 201, 203, 206, 209, 210, 212-217, 220-223, 227-229, 231, 233, 235, 236, 238-241, 244, 245, 247, 248, 251, 251, 252, 254-257, 259, 261-264, 266-269, 271-273, 278, 279, 286, 287, 292, 293, 295, 296, 300, 302, 304, 307, 310, 311-314, 316-322, 324, 326, 328-334, 336, 338-343а, 345, 347-350, 355, 357, 360, 361, 363, 364; Д I: 3а, 4, 5, 9а, 10-15, 20, 22, 36-38, 41, 43, 46-48, 50-53, 55-58, 60, 62а-65, 71, 74; Д II: 1, 3, 6, 19, 23-27, 29, 31-34, 37, 37а, 40, 41, 52, 53, 53а, 66-68, 76, 79, 84, 90, 91, 95, 107, 112, 114, 117, 120-124, 126, 130
- Старшинство – 43, 57, 260; Д II: 18, 24, 25, 100
- Статті – 1, 34, 52, 82, 261, 272; Д II: 50а, 53а, 119
- Стация, станція – 78, 153, 169, 170, 175, 193, 276, 302, 317, 320, 331; Д I: 52; Д II: 42, 61, 91; Д III: 1
- Стельмахи – військовий арматний – Д I: 70
- Степ – 272, 297
- Столиця (столичне місто) – Д I: 35, 36; Д III: 1
- Стольник – 34, 322; Д I: 36, 42-44, 49, 50, 56-58, 64, 74; Д II: 60-63
- Сторожа – 111, 167, 212, 244, 297, 345; Д I: 63; Д II: 76
- Сторожі – Д II: 42
- Стрільці – 34
- Суд – 68, 283, Д II: 31; Божий – 358; Д I: 57; Генеральний військовий – 9, 82, 97,

- 101, 221, 222, 236, 253, 257, 263, 275, 282, 295, 301, 303, 327, 338, 354; Д II: 73; Д III: I; гродський – 290; замковий – 257; магдебурзький (магістратський) – 10; міський – 105; митрополичий – Д I: 69; пастирський (духовний) 157, 219; Д I: 69; повітовий – Д I: 47; полковий – 9; цеховий – Д II: I, 90
- Суддя – генеральний військовий – 34, 97, 101, 191а, 221, 222, 236, 269, 297а, 343а; Д I: 43, 56, 67; Д II: 3, 6, 75, 118; кошовий – Д II: 9, 15; полкові судді – 97, 175, 250, 261, 272, 279, 326; полкові – гадяцький – 120, 180, 220; київський – 46, 106, 148, 218, 339; лубенський – 7, 39, 103, 214; миргородський – Д II: 38, 42; ніжинський – 9, 107, 157; переяславський – Д II: 67; полтавський – 93, 164, 245; Д I: 52; Д II: 15, 77; стародубівський – 51, 292, 343а; чернігівський – 66, 190, 294; Д II: 123
- Султан – Д I: 26, 57, 74
- Супліка – 10, 17, 19, 20, 41, 49, 52, 60, 68, 93, 119, 124, 133, 134, 140, 146, 154, 180, 195, 256, 258, 278, 303, 307, 320, 337; Д I: 34, 53, 59
- Табір – 38, 120, 144, 168, 180, 289, 307; Д I: 10а, 23, 47, 49; Д II: 30, 41, 53а, 71, 116, 128
- Талер (таляр) – 86, 113, 154, 180, 240; Д I: 67; Д II: 17, 31, 32, 57, 58, 60, 70, 75, 100, 108
- Тертичники – 117
- Теслі – 117
- Тестамент (заповіт) – 318
- Титул – 57
- Ткачі – Д II: 76
- Товариство – 9, 10, 13, 16, 17, 21, 26, 32, 35, 38, 42, 51, 52, 54, 58, 61, 81, 85, 86, 92, 93, 98, 99, 101, 103, 106, 107, 109, 114, 117, 118, 120, 126, 135, 139а, 142, 144, 145, 149, 153, 154, 157, 159-161, 164, 167, 168, 170, 171, 174-176, 179, 180, 183, 187, 189, 190, 193, 212, 214, 218, 224, 226, 232, 235, 237, 241, 250, 251, 256, 258, 261, 262, 267, 271, 272, 274, 276, 277, 279, 284, 291, 296, 297, 300, 305-307, 310, 314, 316, 320, 322, 326, 335, 336, 338, 341, 343-346, 352, 357, 361, 364; Д I: 3а, 4, 8, 9а, 13, 16, 20, 23, 31, 34, 40-42, 44-46, 48а, 49, 52-55, 72, 74; Д II: 2-4, 6, 8, 9, 11-15, 20, 22, 26, 34, 38, 45, 50а-53а, 56, 58-61, 64, 67, 69, 70, 72-74, 77, 79, 81, 82, 88, 90, 94, 97, 100-102, 106, 110, 113, 114, 116-120, 122, 124, 125, 131; значне – Д III: I
- Товариш військовий – 2, 13, 13а, 21, 24, 37, 49, 52, 59, 86, 87, 96, 98, 119, 153, 160, 169, 170, 173, 197, 211, 214, 220, 224, 228, 235, 278, 287, 294, 332, 351; Д I: 26, 34, 36, 41-43, 52; Д II: 11, 22, 33, 53а, 60, 81, 83, 88, 93, 97, 104, 107, 126; бунчуковий – 265; значковий – Д II: 26; значний – 3, 16, 21, 50, 75, 83, 90, 98, 105, 121, 131, 133, 139а, 144, 144а, 156, 200, 208, 212а, 218, 247, 250, 251, 257, 265, 268, 286, 293, 296, 297, 340; Д I: 52; Д II: 6, 69, 112, 120; посольські – Д I: 71; цехові – 212
- Торг – 91, 160, 261
- Тракт – 126; Д I: 71, 74; Канівський – 30
- Трактат – Журавенський – Д I: 57; союзний – Д I: 71; Д III: I
- Пурма – див. В'язниця
- Пютюн – 103, 237, 286, 288, 306
- Тягарі (тяжарі) – 167, 187, 224, 296, 309, 345; Д II: 109, 122
- Тяглі – 31, 48, 50, 62, 75, 88, 94, 99, 106-108, 116, 134а, 153, 159, 160, 203, 206, 213, 222, 227, 243, 247, 252, 274, 292, 297, 298, 310; Д I: 19, 36, 62а, 65; Д II: 6, 30, 39, 60, 61, 63, 77, 90, 112
- Угіддя – 27, 34, 38, 46-50, 56, 62, 74, 76, 80, 94, 99, 132, 159, 175, 178, 195, 203, 217, 219, 230, 233, 238, 240, 247, 266, 267, 273, 282, 290, 292, 297, 298, 300, 304, 311, 313, 318, 321, 322, 328, 330, 334, 338-340, 353; Д I: 24; Д II: 100, 103, 106; Д III: I
- Угода – Д II: 31
- Уживання – 46, 100, 103, 110, 121а, 147; Д I: 10, 10а, 12, 14, 20, 32; Д II: 6, 16, 49, 66, 93, 101, 116, 119
- Указ – 20, 34, 38, 47, 48, 50, 56, 59, 61, 62, 66, 67, 69, 70, 74-76, 81, 82, 84, 88, 89, 105-108, 111, 115, 118, 120, 126, 129, 148-151, 160, 163, 169, 170, 180, 226, 232, 235, 240, 249, 260, 261, 264, 268, 271, 272, 275, 279, 281-284, 291, 296, 302, 308, 310, 319, 320, 326, 330, 339, 359, 362, 363; Д II: 7, 15, 29, 42, 61, 63, 80, 91, 94, 131
- Універсал – 7, 9, 11, 13а, 23, 38, 40, 46, 47а, 51, 61, 81, 90, 100, 103, 110, 116, 120, 121а, 129, 133, 134а, 139а-141, 158, 160, 176, 177, 180, 191а, 194, 199, 205, 211, 212а, 213а, 215, 219, 222, 229, 233, 239, 248, 250, 254, 261, 266, 271, 291, 293, 297а, 298, 312, 313, 317, 321-323, 326, 330, 332, 334, 343а, 346, 348,

- 351, 355, 362; Д I: 6, 9а, 12-14, 18-20, 22, 30, 33, 37, 38, 41, 45, 46, 48, 48а, 54, 55, 68; Д II: 3, 18, 30, 37а, 38, 41, 113
- Унія – Д III: 1
- Урочище – 41, 84, 121, 121а, 178, 206, 241, 242, 272, 297, 297а, 307, 322; Д I: 30; Д II: 47, 94
- Уряд – козацькі – гетьманський, полковничі, сотенні – 31, 67, 74, 82, 170, 189, 195, 233, 260-262, 265а, 272, 291, 293, 295, 298, 318, 322, 339; Д I: 17, 37, 52, 67; Д II: 19, 25, 40, 57, 68, 69, 90, 103-105, 113, 126; Д III: 1; архимандритський – Д I: 1; війтівський – 124; городовий – 120; міський – 157; судівський – 297а; міські – батуринський – 242; варвинський – Д II: 84; глухівський – 171; Д I: 65; Д II: 58; лисянський – Д I: 48а; лубенський – Д II: 22; лукомський – Д II: 32; любецький – 209; козелецький – 268, 355; коропівський – 60; крелевецький – 331; Д I: 62а; Д II: 45; мошенський – 311; опішнянський – 257; погарський – 278; роменський – 360; ніжинський – 158; новгородський – 156; новосанжарівський – 239; сосницький – 336; Д I: 41; снітинський – 250; стародубівський – 133;
- Урядник – 208, 309, 310; Д III: 1
- Услуга військова – див. Послуга військова
- Учителі – 116, 254, 334; Д I: 1
- Учні – Д I: 1
- Фактор – 23, 205, 279; Д III: 1
- Фанти – 272
- Фільварок – 26а, 46, 96, 99, 105, 318; Д I: 10а
- Фортеця – 362; Д I: 57; Д II: 12; Д III: 1
- Фундація, фундамент – 318; Д I: 1; Д II: 103
- Фундуш – 1, 43, 49, 52, 69, 90, 115, 174, 190, 220, 278, 318, 332, 333, 343а, 357; Д I: 41; Д II: 50, 76, 95, 97, 101, 107, 120
- Футор – див. Хутір
- Хан кримський – 34, 150; Д I: 36, 57, 71, 74; Д III: 1
- Харчі (корм, покорм, харчові гроші) – 85, 153, 162, 164, 166, 169, 177, 204, 211, 232, 279, 347; Д I: 34, 42, 44, 49, 50, 52, 56, 60, 69-71, 74; Д III: 1
- Хліб – Д I: 34, 44, 52, 73; Д II: 91
- Хоругва (корогва) – Д I: 36
- Хоругва (церковна) – Д II: 24
- Хорунжий – 266; військовий (генеральний) – 139; полкові – київський – 339; Д II: 20; миргородський 239; переяславський – 140, 349; Д II: 67; стародубський – 350а; чернігівський – Д II: 121
- Храм – апостолів Петра і Павла у Мошанах – Д I: 46; м: мучеников під Конотопом – Д I: 36; Різдва пресвятої Богородиці у Любечі – Д II: 115; Павлівський, святого великомученика Георгія на Афонській Горі – 39; святої великомучениці Параскевії у Любечі – Д II: 115; святого архістратига Михаїла у Ніжині – 157
- Християни – Д I: 34, 57; Д II: 34
- Худоба – 165, 205, 224, 225, 237, 286, 288, 362; Д I: 27; Д II: 15; Д III: 1
- Хутір (футор) – 13а, 46, 49, 52, 133а, 137, 180а, 212а, 213а, 218, 297а; Д I: 6, 10а, 22, 37, 45, 55; Д II: 2, 110, 114
- Цар (“государь”) – 30, 33, 34, 36-39, 44, 46-60, 62, 64-67, 69, 70, 72-74, 76, 81-85, 87, 89, 92, 94, 96, 99, 103, 105, 106, 110, 112, 114, 116, 120, 127, 133, 139, 139а, 141, 143, 144, 146, 147, 156, 157, 161, 166, 175, 177, 178, 181-183, 201-205, 208, 217, 218, 222, 223, 228-230, 232, 233, 236, 238, 243, 247-251, 254, 255, 261-263, 266, 267, 269-272, 279, 283, 291, 297, 307, 308, 311-316, 318, 321, 322, 324, 326, 328-331, 334, 335, 338-341, 343, 343а, 348, 351, 355, 358-360; Д I: 34-36, 42-44, 49-52, 54-58, 60, 69-72, 74; Д II: 11, 50а, 67, 124, 129; Д III: 1
- Церква – 22, 106, 107, 154, 157, 212, 243, 254, 313, 340, 356, 359; Д I: 7, 64; Д II: 1, 3, 24, 85, 89, 124, 125; Божа – 7, 33, 34, 46, 57; грецька – 157; соборна – Св. Миколая у Батурині – Д I: 43; Чудотворця Миколая у Глухові – Д I: 65; св. Богоявленя у Києві – Д I: 1; соборна – Успіння Пресвятої Богородиці у Києві – 89; Воскресіння Господнього у Києві – 359; соборна – Успіння Пресвятої Богородиці у Полтаві – 239; – святого Іоана Богослова у Великих Будищах – 245; Січова – Покрови Пресвятої Богородиці – Д II: 9
- Церква Східна – 22, 334; Д I: 1, 69, 71
- Цехи – 177, 212, 316; Д II: 1, 24, 64, 76, 90, 91, 124
- Цехмістр – 212, 258; Д II: 1, 76, 90, 91, 124, 125

- Чата – 168; Д I: 36
Челядь – 9, 38, 104, 146, 157, 211; Д I: 23, 35, 50; Д II: 91
Челядник – Д I: 70
Ченці (монах) – див. законники
Черниці (монахиня) – див. законниці
Чернь – 1, 3-9, 11, 13-16, 18, 24-26, 29, 31, 34, 35, 40, 42, 47, 48, 50, 56, 58-62, 64, 66-67, 69-70, 73-75, 76, 79, 83, 84, 87, 89, 90, 94, 96-98, 110, 112, 114, 115, 119-125, 132, 137, 139, 141, 143, 147, 152, 160, 162, 163, 166, 174, 175, 177-179, 181-185, 189, 190, 192, 194, 196, 198, 201-204, 206, 210, 215-217, 220-222, 228-231, 233, 236, 240, 241, 243, 245, 247-248, 254, 256, 259, 262, 263, 266, 267, 269, 286, 293, 297, 300, 304, 307, 311, 314, 316, 318, 321, 322, 324, 328-330, 332, 334, 336, 339, 340, 343а, 347, 348, 350, 357, 358, 360, 361; Д I: 3а, 4, 5, 9а, 10-16, 20, 22, 34, 37, 38, 41, 47, 53, 55; 62а; Д II: 3, 26, 27, 32, 37а, 52, 53а, 95, 101, 102, 108, 114, 117, 126
Чинш (оброк) – 177, 211; Д II: 77; Д III: 1
Човен (байдак) – 102, 299
Шарварок – Д II: 24
Шинок – 120
Шкатула війська – 102, 160; Д II: 31, 57
Школа – 356; Д I: 1, 15; Д II: 18
Шлях (дорога, путь) – 5, 29, 39, 40, 61, 74, 82, 98, 111, 148, 166, 180а, 201, 246, 281, 309; Д I: 34, 57, 71, 74; Д II: 37а, 41, 83, 94, 108
Шляхта – 155, 309; Д I: 1, 52, 69, 70
Шляхтич – 133, Д II: 6
Шпиталь – Д I: 1; Д III: 1
Язык (полонений) – 34; Д I: 36, 52, 57
Язык (мова) – 22, 157; Д I: 69
Ярмаркове – Д I: 11, 18; Д II: 85, 89; Д III: 1
Ярмарок – 160; Д I: 11; Д II: 85, 89; Д III: 1

Іменний покажчик

- Абрамович, троцький воєвода – Д II: 94
Авдотія Іванова, коропівська козачка – Д II: 50а
Август II, польський король – 309
Авраменко, городиський обиватель – Д II: 3
Аврамович Іван, чернігівський полковник – Д II: 115
Агафія, ігуменя Київського Михайлівського монастиря – 36
Адаменю Астахов, крелевецький війт – Д II: 45
Адамович Симеон, ніжинський протопоп – Д I: 36
Адамович Симеон, іченський протопоп – Д I: 44
Алмаз, думний дяк – Д I: 9
Алмазов Семен Єрофійович, стольник – Д I: 74
Алмазов Сергій Єрофійович, стольник – Д I: 57
Амфілохій, ігумен Полтавського монастиря – Д II: 78
Апостол Данило, миргородський полковник – 168; Д II: 38-42
Армашенко Іван, писар киево-печерського архімандрита І. Гізеля – Д I: 60
Артемов Леонтій, чернігівський полковий писар – Д I: 35
Анастасія, дружина Романа, галицько-волинського, київського князя – 313
Андрієнко Вікус, криковський козак – 173
Андрій, лохвицький дякон – Д I: 70
Андрій, кошовий суддя – Д II: 15
Андрій Василевич, писар Генерального суду – Д I: 56
Андрій Гаврилович – старшина Запорозького Війська (?) – Д I: 1
Андрійович Іван, лубенський війт – Д II: 22
Андрійович Ярема, батуринський сотник – Д II: 57
Андрійович Ярема, охочепіхотний полковник – 56, 81, 85
Андріїв Іван, челядник – Д I: 35
Андріїв Нестор, челядник – Д I: 35
Андроник Васильович, будівничий та ігумен Бречицького монастиря – 98, 113, 115
Андрусь, михайлівський отаман – Д I: 27
Анєнков Григорій – 272
Анєнков Богдан, полковник – 272
Антоній, архідиякон – 30
Антоній, намісник Омбишського монастиря – 344, 346
Афанасія Євфимівна, фундаторка та ігуменя Глухівського монастиря Успіння Пр. Богородиці – Д I: 55
Бабченко Василь, чернігівський музичський цехмістр – Д II: 125
Балжецький Лесько – Д II: 110
Барабаш, запорозький кошовий – Д I: 9
Баранович Лазар, архієпископ чернігівський – 30, 32, 53, 54, 132, 139а, 201, 270; Д I: 43, 55
Барановський Стефан, київський полковий суддя – 46, 147, 339
Барановський Яків, значний військовий товариш – 219
Барткович Криштоф, гутник – 43
Баторій Стефан, польський король – Д III: 1
Безпальченко Дмитро, іваницький житель – Д II: 82
Безпалієнко Степан – Д II: 86
Берегеля, послушник Київського Пустинно-Микільського монастиря – Д I: 39
Биковський Іван, київський війт – 110
Биковський Тимофій, зять Анастасії Вольської – Д I: 4
Биковський, дозорця добр, намісник Київського Пустинно-Микільського монастиря – Д I: 11, 19, 21
Бистроновський Іван, значний батуринський товариш – Д I: 52

- Биховець Іван, гетьманський посланець – 77
 Білаш Григорій, лубенський полковий канцелярист – 265
 Білецький Іван, військовий товариш – Д II: 83
 Білецький Іосиф, ігумен Максаківського монастиря – 341
 Білик Федір, батуринський отаман – Д II: 57
 Білкевич Амвросій, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 300
 Білкевич Даніель, святопречиський священник – Д II: 110
 Білозарецький, гетьманський слуга – 102
 Білявський Іван, почепівський протопоп – Д II: 111
 Бобрікевич Федір, військовий товариш – 173
 Боглевський, родич Івана Виговського – Д I: 9
 Болдаківський Григорій, військовий канцелярист – 84, 85, 118
 Болеслав Хоробрий, польський король – Д III: 1
 Борзаківський Андрій, гадяцький протопоп – Д I: 70
 Борзонуус Федір, гапонівський житель – 207
 Борковський-Дунін Андрій, син чернігівського полковника, генерального обозного В. Борковського – 318
 Борковський-Дунін Василь, чернігівський полковник, генеральний обозний – 48, 259, 318; Д II: 119, 120
 Борковський-Дунін Михайло, син чернігівського полковника, генерального обозного В. Борковського – 318
 Борозна Мартин Юрійович, медведівський обиватель, син Ю.К. Борозни – 51
 Борозна Юрій Костянтинівич, медведівський обиватель, власник маєтностей – 53
 Борохович Михайло, гадяцький полковник – 26, 74
 Борятинський Юрій Микитович, окольничий, білгородський воєвода – Д I: 36
 Бондаренко Дмитро, військовий товариш – Д I: 41
 Бруєнко Леон Федорович, козак – Д II: 96
 Брюховецький Іван Мартинович, гетьман – 272; Д I: 34-36, 43, 97; Д II: 116
 Бузкевич Лазар, ігумен Полтавського монастиря – 35; Д II: 77, 78
 Булгаков Ілля, поручик – 265
 Буренок Тарас, кистерський козак – Д II: 95
 Бурий Григорій, козак Бакланської сотні – Д II: 97
 Бутенко, канівський полковник – Д I: 26
 Бутенко – 331
 Бутко Лук'ян, колишній козельський отаман – 260
 Бутурлін Федір Васильович, окольничий, воєвода – Д I: 34
 Буцький Петро, полтавський полковий суддя – 93; Д II: 15
 Варфоломій, ієромонах Скитського монастиря – Д I: 58
 Васенкевич Ісаакій, архімандрит Чернігівського Єлеського монастиря – 327-329
 Василів Дем'ян, челядник – Д I: 35
 Василевич Захарій, борзенський священник – 63
 Василевич Леонтій, сенчанський сотник – Д II: 30
 Василевич Михайло, колишній гадяцький полковник – 82
 Василевич Степан, гетьманський слуга – Д I: 50
 Василенко Гаврило, військовий арматний стельмах – Д I: 70
 Василь, компанієць Пашковського полку – 281
 Василькович Максим, києво-печерський обиватель – 26а
 Васильович Іван, військовий товариш – 13
 Василющенко Якуб, буггородівський козак – 202
 Васьковський Феодосій, ігумен Києво-Межигірського монастиря – 76, 101, 110, 138, 143, 147; Д II: 9
 Васютинський Андрій, ніжинський вїйт – 160
 Вахров Микита Іванович, сержант – 208
 Вацовський Іона, чернець Лубенського Мгарського монастиря – 65
 Велецький Василь, гадяцький полковий суддя – 180, 221
 Величківський Іоан, пресвітер полтавської Успенсько-Богородицької церкви – 239
 Вербицький Гнат, лубенський старшина, лубенський полковник – Д II: 22, 24
 Вербицький Євстафій, намісник Лубенського Мгарського монастиря – 354
 Вербицький Іван – 188
 Вербицький Петро Мойсїйович – 188
 Виговський Іван, генеральний писар, гетьман – Д I: 2, 6-11
 Виговський Данило, брат Івана Виговського – Д I: 9
 Видюневич – 272
 Висоцький Стефан, глухівський козак – 21
 Віктор, диякон Києво-Кирилівського монастиря – Д I: 70
 Віктор, ієромонах – 30
 Вітославська Мар'яна, сестріниця гетьмана І. Мазепи – 350
 Владислав IV, польський король – Д I: 16

- Влостовський Федір, шляхтич, писар київського митрополита – Д І: 70
- Восейков Семен Євстратович, стольник, воевода, полковник – Д І: 64
- Войський Київський Аксак – Д ІІ: 129
- Вольська Анастасія, власниця маєтностей в Лубнах – Д І: 4
- Волинський Василь Богданович, князь – Д І: 34
- Володимирович Іван, військовий товариш – Д ІІ: 107
- Война, ревізор князів Вишневецьких – Д І: 19
- Войцехович Богдан, військовий канцелярист – Д І: 49
- Войцеховичі – 318
- Вуяхевич Михайло, генеральний суддя – 34, 101; Д ІІ: 6
- Гаврилівна Ганна, родичка ніжинського полковника Ф. Уманця – Д ІІ: 56
- Гаврилович Тарас, погарський сотник – Д ІІ: 110
- Галактіон, намісник Києво-Печерського монастиря – Д І: 45
- Галькевич Стефан, монастирський служка – 33
- Гамалія Андрій, генеральний осавул – 127
- Гамалія Григорій, лубенський полковник, значний військовий товариш – 50; Д ІІ: 27, 28
- Гервасій, ігумен Пустинно-Скельського монастиря – 342
- Герцик Павло Семенович, полтавський полковник, значний військовий товариш – 164; Д ІІ: 79
- Гізель (Кгізель) Інокентій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря, архимандрит Києво-Печерської Лаври – 112; Д І: 60
- Голенковський Омелян, голтвянський писар – Д ІІ: 38
- Голіцин Василь Васильович, ближній боярин, князь – Д І: 71
- Голіцин Дмитро Михайлович, князь – 361
- Голіцин Михайло Андрійович, боярин, князь, воевода – Д І: 57
- Голобоярин Михайло, чернігівський обиватель – 327
- Головенко Івашко, товариш Погарської сотні – Д ІІ: 97
- Головенко Кузьма, товариш Погарської сотні – Д ІІ: 97
- Головченко Яким, переяславський полковник – Д ІІ: 66
- Головченко Яким – 70
- Головчич (Головчиць) Сильвестр, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря – 25, 137
- Голуб Костантій Іванович, генеральний бунчужний, наказний гетьман, значний військовий товариш – 55, 105, 206; Д І: 62а; Д ІІ: 5
- Голявенко Дмитро – Д ІІ: 86
- Голявець Степан, іваницький житель – Д ІІ: 82
- Горбачевський Іпатій, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 123, 142, 161, 186, 188; Д ІІ: 34, 79
- Гордієнко Костянтин, кошовий отаман – Д ІІІ: 1
- Гордій, київський бурмістр – Д ІІ: 129
- Горка Лаврентій, ігумен Києво-Видубицького монастиря – 72
- Горкуша Іван, товариш Стародубського полку – 278
- Горленко Лазар, прилуцький полковник – 233, Д ІІ: 82-84
- Горленко Дмитро Лазаревич, прилуцький полковник, син Л. Лазаренка – 172, 233, 234; Д ІІ: 88-91
- Горленко Андрій Дмитрович, син Д. Лазаренка – 233
- Грбовський Сазонт, кошовий писар – Д ІІ: 15
- Граневський (Гробневський) Сава, запорозький писар – Д І: 1
- Грембецький Миколай, товариш Чернігівського полку – Д І: 52
- Григорій Іванович, кошовий отаман – Д ІІ: 9, 10
- Григорович Афанасій, шляхтич, значний військовий товариш – Д ІІ: 6
- Григорович Леонтій, посланець генерального обозного – 95
- Григорович Сава, лубенський міський писар – Д ІІ: 22
- Григорович Сава, воронізький сотник – 42
- Григорович Симон, глухівський цехмістр – Д ІІ: 1
- Гриневич Петро, дозорця канівських добр – 314
- Гриненко Лук'ян, колишній бориспільський отаман – 68
- Гриценко Микита, сосницький міщанин – Д І: 41
- Грудяка Кіндрат, власник ставка – Д ІІ: 58
- Грущенко Василь, синявський сотник – 98
- Гудима, обозний полку Костантія Могилевського – Д І: 36
- Гулак Іван, генеральний обозний – Д ІІ: 2
- Гуляницький Григорій, ніжинський полковник – Д ІІ: 46, 58
- Гуляницького Григорія дочка – Д І: 36
- Гуменський – 158

- Гусак Іван, кошовий отаман – 82
 Гутович Дем'ян – Д II: 128
- Даниленко Василь, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
 Даниленко Ілля, киселівський мельник – Д II: 21
 Даниленко Потап, киселівський мельник – Д II: 21
 Данилович Іоан, шляхтич – Д I: 70
 Данилович Федір, колишній крелевський отаман – 331
 Данченко Матвій, товариш Стародубського полку – 13а
 Дашенко Гаврило, стародубський сотник – Д II: 47
 Дворецький Василь, київський полковник – 25; Д I: 34; Д II: 17
 Дейнека Василь, крелевський сотник – Д II: 53а
 Дейнека Григорій, син В. Дейнеки, значний крелевський товариш – 83
 Денисов Омелян, сосницький козак – 266
 Деркач Денис, бубнівський сотник – Д II: 69, 74
 Добромильський Діонісій, ігумен Рихлівського монастиря – 259
 Добронізький Федір, військовий товариш – 222
 Домонтович Іван, генеральний суддя – Д I: 56, 67; Д II: 3, 118
 Дмитро, пасинок Стефана Царя – Д II: 75
 Дмитрович Дорош, полтавський полковий обозний – 262
 Довгеля Тихон, коропівський сотник – 130
 Довгий Павло, товариш Красноколядинської сотні – Д II: 83
 Домонтович Андрій, кодацький (січовий) полковник – Д II: 8
 Доморацький Самоель, шляхтич – Д I: 70
 Донець Дмитро, чернігівський наказний полковник – 253
 Донець Дмитро, товариш Чернігівського полку – 287
 Дорофійович Кирило, військовий товариш – 119
 Дорошенко Петро, гетьман – 334; Д I: 36-40, 43, 45-48а, 52
 Дорошенко Андрій, брат Петра Дорошенка – Д I: 36
 Дубина Геронім, ігумен Переяславського монастиря – Д I: 69
- Євфимій, афонський архімандрит – Д I: 64
 Євфимій, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д II: 8
- Скимович Андрій, чернігівський полковий писар – Д II: 3, 120
 Скимович Микита, шляхтич, значний військовий товариш – 133
 Єсль Федір, гетьманський посланець – 82
 Єрофей, любецький священик – Д II: 115
 Єсимонтенко Іван, товариш Стародубського полку – Д II: 101
 Єсимонтовський Афанас, значний військовий товариш – 343
 Єсимонтовський Олексій, значний військовий товариш – 343
 Єсифович Стефан, лубенський музичський цехмістр – Д II: 24
- Жабко Пилип, срібрянський обиватель – Д II: 81
 Жданович Василь, корсунський староста – 325
 Жданович Яків, ігумен Прилуцького Густинського монастиря – 217, 356, 359
 Жорнивий (Жорновий) – 271
 Журавка Лук'ян Іванович, новгородський сотник – 350а
 Жураківський Яків, значний військовий товариш – 3, 96, 200
 Жураківський Федір, монастирський служка – 33
 Жученко Федір, полтавський полковник, значний військовий товариш – 296; Д II: 76-78
- Забіла Петро, генеральний обозний – 222; Д II: 3
 Забіла Стефан Петрович, ніжинський полковник – 40, 107, 297, 303; Д II: 59
 Забіла Стефан Стефанович, син ніжинського полковника С. Забіли – 303
 Забіла Семен Стефанович, син ніжинського полковника С. Забіли – 303
 Забіла Анастасія, вдова Олексія Забіли – 297
 Забіла Іванова, власниця мастностей – 169, 276
 Завадовський Яків, значний військовий товариш – Д II: 112
 Загоровський Віктор, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 41; Д II: 22
 Заруцький, гетьманський економ іванпільських добр – 323
 Засядько Яків, лубенський полковник – Д II: 22
 Затиркевич Юрій, чернігівський наказний полковник, чернігівський полковий суддя – 294
 Захарія, скитський “начальник” – Д II: 130
 Захарович Серафій, чернець Прилуцького Густинського монастиря – 356

- Звірович Герасим Філіпович – 181
 Зеленський Дмитро, лубенський полковник – Д II: 37, 37а
 Зіневич Андрій, значний військовий товариш – 156
 Зінченко Василь – 266
 Зінченко Опанас, стародубський козак – Д II: 46, 92
 Зінкова Марина Яківна, понурницька козачка – Д II: 119
 Злоба Андрій, чернігівський житель – 253
 Злоба Іван, чернігівський житель – 253
 Злоба Лесько, чернігівський житель – 253
 Золота Марія – 248
 Золотаренко Іван Ничипорович, ніжинський полковник – Д I: 3, 9; Д II: 44
 Золотаренко Василь Ничипорович, ніжинський полковник – Д II: 47-49
 Знойка Данило, чернігівський обиватель – Д I: 9а
 Зубковський Никифор, переяславський отаман – 247
 Зюзін Микола Олександрович, путивльський воєвода – Д I: 9
- Іван, коропівський козак – Д II: 50а
 Іваненко Семен, монастирський служка – 33
 Іванов Гнат, козак – Д I: 35
 Іванов Грицько, челядник – Д I: 35
 Іванов Костантій, чернігівський полковий хорунжий – Д I: 35
 Іванов Кирил, глухівський міський писар – Д II: 1
 Іванов Ларіон – Д I: 52
 Іванов Павло, козак – Д I: 35
 Іванович Матвій, голтвянський сотник – Д II: 38
 Іванович Василь, хорольський сотник – Д II: 39
 Іванович Семен, монастирський служка – 33
 Івасенки – 266
 Ігнатенко Андрій, канівський полковник – Д I: 39
 Ігнатенко Сава, козак – Д I: 35
 Ігнатій, ієромонах – 30
 Ігнатович Дем'ян (Многогрішний), чернігівський полковник, гетьман – Д I: 35, 41-44; Д II: 52, 115-117, 118
 Ієремія, ієродиякон Прилуцького Густинського монастиря – 356
 Ієронім, ієромонах, намісник Київського Братського монастиря – 116, 254, 334
 Ілля, ієродиякон – 33
 Ілляшенко Ярема, чигириндубровський сотник – Д II: 35, 37
- Імакава – Д II: 14
 Імшанецький Петро, лохвицький протопоп – 134
 Іоаким, московський патріарх – Д I: 69
 Іовлевич (Євлевич) Іосиф, чернігівський війт – 124, 182
 Іоїла, ієромонах, печерський уставник – 33
 Іполит, намісник Чернігівсько-Єлецького монастиря – 288
 Іона, чернець Кисво-Печерської лаври – Д II: 71
 Іоан Олексійович, російський цар – 34, 44, 46-67, 69, 70, 82; Д I: 69, 71, 74
 Іоасаф, ієромонах – Д I: 70
 Іона, ігумен Ковшовацького монастиря – 337
 Іраклій, чернець, соборний писар – 33
 Іринь, посланець Брюховецького – Д I: 34
 Ісає, архімандрит Афонського Павлівського монастиря – 39
 Іскра, значний військовий товариш, колишній полтавський полковник – 296; 271, 272; Д II: 80
 Іуда Мирон, осадчий – Д II: 54
- Казимир, польський король – 247
 Калачинський Прокопій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря – 267
 Калачник Іван, кролевецький бурмістр – Д II: 45
 Калга-салтан – 150
 Каленикович Никифор, чернігівський полковий обозний – 69
 Каленко Григорій, переяславський наказний полковник – 230
 Калик Лук'ян, лохвицький міщанин – Д II: 26
 Калянєнко Матвій, самарський (січовий) полковник – Д II: 11
 Кандиба Андрій, конотопський сотник – 249, 286
 Кандиба Федір, ніжинський полковий обозний – 246
 Канівець Іван, бубнівський сотник – 163; Д II: 69
 Караджа Іван, військовий товариш – Д II: 69
 Карач-Бей, татарський мурза – Д I: 9
 Кардашевський Григорій, переяславський полковий канцелярист – 247
 Карл Густав, шведський король – Д I: 9
 Карл X, шведський король – Д III: 1
 Карл XII, шведський король – Д III: 1
 Карпо, конотопський міщанин – Д II: 51
 Касієвський Яким, переяславський полковий обозний – 230
 Касперович Лаврентій, дівицький пресвітер – 304, 305

- Кассіан, ієромонах, вчитель філософії – 116, 254, 334
- Касьяненко Іван, ніжинський вїйт – 31
- Катерина, вдова Криштофа Фридрикевича – 240
- Катеринич Самуїл, київський полковий писар – 46, 147, 219, 339
- Кгадевицький (Клодевицький) Олександр – 181
- Кгвинтівка Матвій, ніжинський полковник, генеральний осавул – Д І: 36, 43
- Кгран, полковник – Д І: 36
- Кгуджол Дем'ян, значний полтавський мешканець – Д ІІ: 75
- Керданівський Герман, ігумен Максаківського монастиря – 19, 20
- Керданівський Філарет, намісник Межигірського монастиря – 110
- Керман Данієль, посланець угорського князя – 363
- Киричко Влас, військовий товариш – Д ІІ: 83
- Кирій, конотопський козак – Д ІІ: 51
- Кікін Василь Петрович, стольник – Д І: 9
- Кіндрат, мельник – 247
- Клименко, топальський козак – 322
- Книш Яким, товариш Батуринаської сотні – 153
- Кобилівський Григорій, ніжинський наказний полковник – Д ІІ: 43
- Ковальський Григорій, шляхтич, покоївний київського митрополита – Д І: 70
- Кожуховський Петро, охочепіхотний полковник – 61
- Козел Федір, значний військовий товариш – 24; Д ІІ: 113
- Козиненко Марко, миргородський полковий хорунжий – 239
- Колячинський Прокопій, ректор Київського Братського монастиря – 168а
- Коломієць Михайло, мельник – Д ІІ: 130
- Колошинський Стефан, родич ніжинського полковника Ф. Уманця – Д ІІ: 56
- Коневський Іван, військовий канцелярист – 239
- Константинович Леонтій, кошовий писар – Д ІІ: 9
- Корицький, опішнянський сотник – 150
- Копинський Ісає, київський митрополит – Д І: 1
- Корнилович Захарія, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, переяславський єпископ – 199, 224, 229, 230, 243, 247, 340; Д ІІ: 129
- Корнійович Яків, лубенський полковий писар – 7, 38, 215
- Коровка-Вольський Григорій Карпович, стародубський полковник – 278; Д ІІ: 105-109
- Коропівський Максим, власник млина – Д ІІ: 3
- Корсунь Стефан, лубенський полковий осавул – 207
- Корчевський Стефан, лубенський бурмістр – Д ІІ: 22
- Косагов Григорій Іванович, генерал, воевода – Д І: 34, 74
- Костантій (Могилевський), полковник найманців, що перейшли на Лівобережжя – Д І: 36
- Костенецький Григорій, значний військовий товариш – 286
- Костинич Олексій, козак Почепівської сотні – Д ІІ: 102
- Косяненко Семен – 217
- Котляр Каленик, коропівський обиватель, власник млина – 60
- Котляр Петро, лубенський бурмістр – Д ІІ: 22
- Кочубей Василь, генеральний писар – 47а, 133а, 180а, 191а, 297а, 356, 359
- Крамалтовський Криштоф, познанський воевода, польський посол – Д І: 71
- Красноперич Іван, полтавський старшина – Д ІІ: 15
- Красовський, власник млина – Д ІІ: 122
- Красовська Агафія, полтавська полкова обозна – 349
- Кривецький Олександр, посланець чернігівського архієпископа – 202
- Кріпицький Ігнат, слуга київського полковника, серединський намісник – Д ІІ: 17
- Крогулецький, козак – Д І: 33
- Кроковський Іосаф, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря, архімандрит Києво-Печерської Лаври – 73, 112, 194, 216, 255, 312, 313
- Кропива Василь Семенович, кудинівський житель – 168а
- Кроткевич Григорій, стародубський полковий писар – 80
- Крутенко Павло, воронізький обиватель – Д ІІ: 50
- Крутий Палладій, ієромонах, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д ІІ: 8, 10-12, 14
- Крушневич Петро, писар Симеонової протопопії, священик – Д ІІ: 95
- Кублицький Кость, полтавський полковий суддя – Д І: 52
- Кубраківський Григорій Євстафійович, дівицький житель – 310
- Кудлаєнко Костюк, власник ниви – Д ІІ: 5
- Кузьменко Антон, бобровицький житель – 180
- Кузьменко Семен, воронізький мельник – Д ІІ: 50

- Кузьмович Василь, гутник – 104
 Кузьмович Михайло, полковник – 61
 Кукураць Миколай, писар козелецького магістрату – 213
 Кульченко Радко – Д II: 87
 Кулябка Іван, значний лубенський мешканець – 103; Д II: 25
 Кулябка Петро, значний військовий товариш – Д II: 37а
 Кулябченко Петро, лубенський обиватель – 186
 Кулябченко Федір, лубенський обиватель – 186
 Купчинський Філіп, військовий канцелярист – Д I: 5
 Курминський Іван Андрійович, глухівський протопоп – Д II: 1
 Кустовський Степан, гельмязівський сотник – Д I: 26
 Кутневський Данило Герасимович – 236
 Кушнір Сава, крелевецький бурмістр – Д II: 45
 Кущевський Іоан, гетьманський слуга – 238
- Лазука Прокіп, гетьманський посланець – 82
 Лац, грабіжник маєтностей Київського Пустинно-Микільського монастиря – Д I: 33
 Левенець Прокіп, полтавський полковник – Д II: 75
 Левенець Іван, полтавський полковник – 272, 348; Д II: 80
 Левенець Федір – 348
 Левченко Іван, кобеляцький ткацький цехмістр – Д II: 76
 Левченко Максим, товариш Будиської сотні – 197
 Лежайський Михайло, архімандрит Новгород-Спаського монастиря – 5, 12, 201; Д II: 4
 Лейбенко Остап, зять генерального обозного Носача – Д I: 36
 Леонтійович Роман, великобудищанський священник – 245
 Леонтович Самійло, новомлинський обиватель – 64
 Леонтєв Іван Юрійович, ближній окольничий, воєвода – 82
 Леонтєв Федір, козак – Д I: 35
 Лещинський Марк, товариш Стародубського порлку – 222
 Лизлов Андрій Іванович, стольник, ротмістр – 34
 Лизогуб Андрій – 226, 317
 Лизогуб Андрій, генеральний хорунжий – 139
 Лизогуб Іван, канівський полковник – Д I: 17, 34
- Лизогуб Євфим, генеральний бунчужний, чернігівський полковник – 14, 85, 202; Д II: 125
 Лизогуб Яків, канівський полковник – Д I: 36
 Лизогуб Яків Кіндратович, чернігівський полковник, значний військовий товариш – 48, 52, 98, 182; Д II: 121-124, 127
 Лисенко Іван, генеральний осавул, чернігівський полковник – 203; Д II: 118
 Лисенко Федір Іванович, син І. Лисенка – 203
 Лисий Іван, новгород-сіверський міський писар – 92
 Лиса Раїна Іванова, дружина новгород-сіверського писаря І. Лисого – 92
 Лисиця, гетьманський посланець – 102
 Лихолітко Лаврін Антонович, носівський сотник – 67; Д II: 20
 Лихопой Філон, кошовий отаман – Д II: 12
 Лихопой Іван, колишній кошовий отаман – 34
 Лісницька Катерина, власниця маєтностей – 123
 Лісницький Данило, син К. Лісницької – 123
 Лісницький Дмитро, син К. Лісницької – 123
 Лісницький Іван, син К. Лісницької – 123
 Лобанов Ростовський Іван Олександрович, князь, стольник – Д I: 36
 Лобач Ілляш, осадчий – Д II: 99
 Лобисевич Павло, почепівський управитель – 317
 Лобко Іван, кодацький (січовий) полковник – Д II: 13, 14
 Ломиківський Іван, генеральний осавул – 266, 322, 338
 Ломиківський Петро, військовий канцелярист – Д II: 125
 Лопата Олексій, гетьманський слюсар – 295
 Лопатин Семен, чернігівський житель – 253
 Лосенко Павло, мглинський сотник – Д II: 101
 Лохвицький Афанасій – 110
 Лука, ієромонах, намісник Гадяцького монастиря – Д I: 5
 Лука Григорович, ігумен Рихлівського Микільського монастиря – 29, 192, 220
 Лука Семионович, полтавський протопоп – 213а
 Лук'янов Василь, капітан – Д I: 70
 Лук'янович Петро, лубенський полковий хорунжий – 340
 Лук'янович Никифор, гетьманський управитель Батуринського замку – 178
 Лук'янович Яків, роменський отаман – 360
 Луценко Устим, лубенський полковий обозний – Д II: 22
 Лутай Василь, співвласник млина – Д II: 36

- Лутайка Василиха, співвласниця млина – Д II: 36
- Ляшко Іван, військовий товариш – Д II: 84
- Магденко Василь, полтавський полковий осавул – 239
- Мазепа Іван, генеральний осавул, гетьман – 1-364; Д I: 71; Д II: 129; Д III: 1
- Мазепа Магдаліна, мати гетьмана Івана Мазепа – Д I: 68
- Маковський Мисько Іванович, власник кролевецького млина – Д II: 45, 53а
- Максим, ієромонах, намісник Києво-Кирилівського монастиря – Д I: 70
- Максим, святомикільський священник – 21
- Максименко Грицько, козак – Д I: 35
- Максимович Антоній, києво-печерський житель – 121а
- Максимович Василь, переяславський землевласник – 26а
- Максимович Григорій, баришівський протоп – 154
- Максимович Дмитро, ніжинський полковий писар, значний військовий товариш – 144а
- Максимович Дмитро, генеральний бунчужний – 265а
- Максимович Іван, значковий товариш Лубенського полку – 215
- Максимович Іоан, ієромонах, казної києво-печерського архімандрита І. Гізеля – Д I: 60
- Максимович Іоан, архімандрит Чернігівсько-Єлецького монастиря, чернігівський архієпископ – 145, 181, 200-202, 210, 214, 218, 220, 270, 335, 357, 358
- Мамчал Дмитро – 165
- Манжос Іван – 180
- Марія Бородичівна Бутовичівна, вдова гадяцького протопопа Бутовича – 324
- Марія Іванова, вдова – 247
- Марія Семионівна, вдова стародубського полковника, сина гетьмана І. Самойловича Семена (Семиона) – 23, 78, 102, 131
- Марія Стефанівна, вдова генерального обозного Василя Борковського-Дуніна – 259, 264, 318
- Марія Лукашевна, вдова полтавського пресвітера І. Величківського – 239
- Марк Артемович, посланець Брюховецького – Д I: 34
- Маркович Василь, гетьманський посланець, глухівський намісник – Д II: 1; – Д II: 50
- Маркович Василь, чернігівський полковий осавул – 98
- Мартинович Артем, ніжинський полковник – Д I: 36; Д II: 50а, 51
- Мартинович Іов, ігумен Прилуцького Густинського монастиря – 359
- Марченко Махно, козак – Д I: 35
- Матвій Павло, козак – Д I: 35
- Матвєєв Артемон Сергійович, стольник, полковник – Д I: 43
- Маховський, польський полковник – Д I: 36
- Маценко Іван, прилуцький полковник – Д II: 81
- Медведівський Григорій, стародубський військовий товариш – Д II: 104
- Меланія, козачка, вдова О. Урвихвоста – 171
- Мельник Кіндрат – 248
- Мельниченко Терешко – Д II: 8
- Мельченко Григорій, кошовий суддя – Д II: 9
- Меніовський Каліст, ігумен Максаківського монастиря – 304, 305
- Меншиков Олександр Данилович, князь – 319, 361
- Меркурій, ієромонах, лялинський управитель – 243, 247, 340
- Микитенко Іван, козак – Д I: 35
- Микола, конотопський козак – Д II: 51
- Миколайович Григорій, колежський радник – 317
- Миколаїв Лука, козак – Д I: 35
- Мирович Іван, переяславський полковник – 155, 163, 247, 251; Д II: 69-73
- Митрофанов Василь – 216, 313, 356
- Михайлова, вдова беззанського сотника Михайла Пилипенка – 228
- Міклашевська Анна, вдова стародубського полковника М. Міклашевського – 330
- Міклашевський Іван, надвірний радник – 330
- Міклашевський Михайло, стародубський полковник – 94, 127, 139, 222, 272, 293, 317, 333; Д II: 112
- Міклашевський Михайло – 330
- Мовчан Федір, полковник охочекомонного полку – Д I: 52
- Могіла Петро, молдавський воеводич, архімандрит Києво-Печерського монастиря, київський митрополит – 99; Д I: 1
- Можневський Іона, ієродиякон – 132
- Мозельський Федір, топальський сотник – 322
- Мокієвський Костянтин, київський полковник – 106, 194, 216; Д II: 19-21, 71
- Мокрієвич Іван, син Карпа Мокрієвича – 66; Д II: 123
- Мокрієвич Карпо, військовий канцелярист, чернігівський полковий суддя – 66; Д I: 36, 52; Д II: 123

- Молявка Іван, чернігівський житель – 253
 Монастирський Інокентій, ігумен Києво-Кирилівського монастиря – 11, 143, 338; Д І: 70
 Мор Євсій, кирейський житель – 195
 Мидицький Єфрем, ієромонах, духівник – Д І: 70
 Милорадович Петро, чернігівський полковник – Д ІІ: 3, 120
 Миньківський Іван, власник мастностей біля Павлочі – Д І: 10а
 Миньківський Давид, син Івана Миньківського – Д І: 10а
 Мисенко Петро, значний полтавський мешканець – Д ІІ: 75
 Михайленко Микита, полтавський отаман – Д ІІ: 15
 Михайлович Павло, ніжинський наказний полковий писар – Д ІІ: 55
 Мишута Тимофій, монастирський служка – 33
 Муравей Степан, золотоноський сотничий писар – Д ІІ: 64
 Мурашка, полковник найманців на Правобережжі – Д І: 36
- Нагорний Ярмола, семионівський козак – 131
 Назаров Василь, монастирський служка – 33
 Налетов Василь, піддячий – 72
 Насальський Іоан, шляхтич – Д І: 70
 Насвіт Іван, полтавський полковий осавул, наказний полковник – Д І: 52; Д ІІ: 15
 Насвіт Іван, військовий товариш – 221
 Насвіт – 271
 Наумів Максим, челядник – Д І: 35
 Нащинський Андрій, полтавський сотник – 221
 Нащинський Іосиф, полтавський протопоп – 256
 Нащинський Михайло, полтавський полковий обозний, значний полтавський мешканець – 164; Д ІІ: 75
 Ненаїденко Адам, полтавський сотник – 221
 Неплюев Леонтій Романович, ближній окольничий, восвода – 34; Д І: 71
 Неплюев Семен Протасєвич, думний дворянин, восвода – 34
 Несходовський Ігнат – лубенський полковий канцелярист – Д ІІ: 37а
 Нечасню Семен, мглинський отаман – Д ІІ: 101
 Нигович Тимофій, священник – 58
 Никодим, призренський митрополит – 134а, 242
 Никон, архімандрит Чернігівського Єлеського монастиря – 225
 Никон, архімандрит Новгородського Спаського монастиря – 237, 252, 289, 306, 336
 Новицький Андрій, бунчуковий товариш – 265
- Новицький Григорій, син І. Новицького – 265
 Новицький Ілля, охочекомонний полковник, значний військовий товариш – 7, 8, 61, 62, 81, 111, 118, 149, 234, 250, 265; Д І: 72, 73; – Д ІІ: 31
 Новиченко Матвій Андрійович, мельник – 322
 Ноздра Наум, почепівський сотник – Д ІІ: 111
 Нос Іван Яремович, значний військовий товариш – Д ІІ: 88
 Нурадин-салтан – 126, 150
- Обідовський Іван, ніжинський полковник – Д ІІ: 60-63
 Огієнко Кіндрат, кролевецький козак – 100
 Одорський Гедеон, ректор і ігумен Київського Братського монастиря – 254, 283
 Олівемберг (Олівберг) Даніель, легат – Д І: 9
 Олександр, конотопський дозорця – 246
 Олександров Семион, дякон – 185
 Олексів Михайло, козак – Д І: 35
 Олексій Михайлович, російський цар – 247, 254; Д І: 52, 57, 71
 Олексійович Тиміш, стародубський полковник – 17, 49, 52; Д ІІ: 102-104
 Олисенко Василь, отаман Криловського куреня – Д ІІ: 9
 Окгир Петро, значний полтавський мешканець – Д ІІ: 75
 Омелянов, півполковник – Д І: 34
 Омелянович Іван, новомлинський військовий товариш – Д ІІ: 53
 Омелянович Михайло, білоцерківський полковник – 291
 Онисимович Василь миргородський полковий обозний – Д ІІ: 42
 Онуфрій, чернець, фундатор Скитського монастиря – Д ІІ: 130
 Опанас, новомлинський військовий товариш – Д ІІ: 53
 Опара, гетьман – Д І: 34
 Опара Федір, монастирський служка – 33
 Опшанський Василь, значковий товариш Лубенського полку – Д ІІ: 26
 Орлик Філіп (Пилип), канцелярист, ресент Військової канцелярії, гетьман – 231; Д ІІ: 7; Д ІІІ: 1
 Остроградський Матвій, миргородський полковий суддя – Д ІІ: 38
 Остренко Іван – 180
 Острянин Лесько, стародубський полковник – Д ІІ: 95
 Отрохович Степан, чернігівський війт – 121а, 124

- Отроховичівна, вдова чернігівського війта
С. Отроховича – 124
- Отрущенко Федір, собичівський обиватель – 6
- Павлиха, мешканка Переяслава – 71
- Павло, отаман Конеловського куреня – Д II: 9
- Павло Ярошевич, вересоцький козак – Д II: 59
- Павлович Григорій – 221
- Павлович Мартин, родич ніжинського полковника Ф. Уманця – Д II: 56
- Павлович Тиміш, осадчий – Д II: 98
- Паїсій, намісник Києво-Печерської Лаври – 33
- Палій Семен, охочекомонний полковник, білоцерківський полковник – 291; Д II: 129-131
- Памфілович Макар, чернігівський музичський цехмістр – Д II: 124
- Панкевич Євстафій, значний військовий товариш – 351
- Папченко Федір, канівський полковник – Д I: 34
- Пафнутій Кондратович, ігумен Макошинського монастиря – 15, 43, 70; Д II: 48, 49, 116
- Пахомій, протодиякон – Д I: 70
- Пашковський Григорій, охочекомонний полковник – 61, 153
- Пашенко Омелян, значний опішнянський товариш – 257
- Пелех Григорій, кошовий отаман – Д I: 43
- Пестич, дозорця млинів – 207
- Петличний Дем'ян, товариш Седнівської сотні – Д II: 126
- Петражицький Іван, гетьман – Д I: 1
- Петренко Артем – 349
- Петренко Мокій – 349
- Петренко Тишко, отаман села Петрівців – Д II: 77
- Петриха Параскевія – 349
- Петро Олексійович, російський цар – 34, 44, 46-67, 69, 70, 82; Д I: 69, 71, 74
- Петрович Петро, лукомський священник – 357
- Петрович Тарас, київський бурмістр – 356
- Печерський Антоній, фундатор Києво-Печерського монастиря – 132
- Пивоваренко Трохим, землевласник – Д II: 75
- Пиковець Василь, значний військовий товариш – 340
- Пилипенко Іван, батько березанського сотника Михайла – Д II: 66
- Пилипченко (Пилипенко) Іван, товариш Переяславського полку – Д I: 53
- Пилипишин Лук'ян, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Пилипенко Михайло Іванович, березанський сотник – 228; Д II: 66, 72
- Підберезький Михайло, шляхтич, покоїввий київського митрополита – Д I: 70
- Підгасцький Софроній, ігумен Почаївського монастиря – Д I: 70
- Плютний Іван, стародубський полковник – Д II: 47
- Побочій Лесько, срібрянський військовий товариш – Д II: 81
- Погорський Самиул, посланець угорського князя – 363
- Подлузький Пахомій, ігумен Києво-Видубицького монастиря, ігумен і ректор Київського Братського монастиря – 72, 99
- Покорський Афанасій, стародубський полковий писар – 273
- Поленов Ничипор Олексійович, воєвода – Д I: 34
- Полонецький (Полунецький) Василь, любецький сотник – 209
- Полоній Василь, лубенський житель – Д II: 22
- Полоцький Дмитро, київський війт – 232, 299, 301, 338, 356
- Полуботок Леонтій, генеральний бунчужний, переяславський полковник, значний військовий товариш – 71, 90, 129, 144, 145, 178; Д I: 63, 64, 82; Д II: 4, 65, 67, 68, 99
- Полуботок Павло, чернігівський полковник – 308, 318; Д II: 126-128
- Попович Павло, баришівський священник – Д I: 63, 64
- Попович Федір, крелевецький сотник – Д II: 45
- Попович Ярема, крелевецький городовий отаман – Д II: 45
- Постников Василь Тимофійович, дяк – 82
- Пригара Костянтин, новгород-сіверський купець – 222
- Прокопович Сава, генеральний писар, генеральний суддя – 97, 223, 236, 269; Д I: 69
- Пронкович Григорій, любецький священник – Д II: 115
- Пронциков Семен, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Протасьєв Федір, воєвода – Д I: 36
- Протасьєв Олександр, стольник – Д I: 57
- Профина Григорій, військовий товариш Погарської сотні – 49
- Проценко Роман, товариш Батуринської сотні – 37
- Проциків Василь, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Пряжик Григорій, військовий товариш Погарської сотні – 49
- Пучковський Федір – 28
- Пушкар, полтавський полковник – Д I: 9

- Радзівський Гедеон, економ маєтностей Чернігівської архієпископії – 277
- Радич Тимофій, військовий товариш – 59, 235
- Райча Дмитро (Родіон, Іродіон, Дмитрашка), переяславський полковник, значний військовий товариш – 247, 297; Д I: 63, 64
- Ракушка Роман, посланець ніжинського полковника, генеральний підскарбій – Д II: 1; Д II: 45, 94
- Ракушка-Романовський Володимир – 343а
- Ринда, межиріцький сотник – Д I: 10
- Рогоза Дем'ян – 43
- Родіон, співвласник млинів – 87
- Рогулєнко, полтавський державець – Д II: 80
- Рокчевський, лубенський полковий осавул – 7, 38
- Роман, галицько-волинський, київський князь – 313
- Романович Василь, військовий канцелярист, стародубський полковий писар – 17
- Романовська Христина Г. – 343а
- Романовський Іван, стародубський полковий суддя – 343а
- Романовський Петро, військовий товариш – 2
- Ромодановський Григорій, ближній боярин, князь, воевода – 50; Д I: 9, 34, 52, 57
- Рославець Петро, стародубський полковник – 278; Д I: 51, 52; Д II: 4, 92-94, 97, 98, 100, 101
- Рославченко Авдій, почепський сотник – Д II: 96
- Росола – Д II: 128
- Рошина Іван, бистрицький козак – 198
- Рошина Каліст, ігумен Семигорського монастиря – 333
- Рубан Іван – 148, 151
- Рубан Семен, кошовий отаман – Д II: 15
- Рубець Михайло, топальський сотник – Д II: 99
- Рубець-Іштутенко Іосиф Іванович, син Рубцової Ф. – 322
- Рубцова Феодосія Левонівна Іванівна – 322
- Рудко Федір, козак – 247
- Рудяшка Гаврило, полтавський полковий хорунжий – 221
- Русинович Макарій, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 103
- Русинович Юрій, ктитор Лубенського Мгарського монастиря – 300
- Рябодух Єрема, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Савина Ірина, вдова генерального судді С. Прокоповича – 223
- Савич Дмитро, архімандрит Чернігівського Єлецького монастиря, архімандрит Новгородського Спаського монастиря – 174, 179, 193, 212
- Савич Іван – 236
- Савич Семен, син генерального судді С. Прокоповича, писар Генерального Суду – 269, 275, 282, 303, 338
- Сажка, кошовий писар – 82
- Салтиков Петро Михайлович, боярин – Д I: 36
- Самойлович Іван, веприцький сотник, генеральний писар, гетьман – 34, 268; Д I: 35, 49-74; Д II: 3, 4
- Самойлович (Гетьманіч) Григорій Іванович, чернігівський полковник, син гетьмана І. Самойловича – 266; Д I: 71
- Самойлович (Гетьманіч) Яків Іванович, стародубський полковник, син гетьмана І. Самойловича – Д II: 112
- Самойлів Іван, козак – Д I: 35
- Самойлів Тимофій, козак – Д I: 35
- Самотужний Яким, козак Волинської сотні – 242 (Самусь) Самійло Іванович, богуславський і корсунський полковник – 337
- Сахненко Устим, уласівський сотник – 280; Д II: 41
- Сацько (Туровець), запорозький полковник – Д I: 34
- Свічка Леонтій Назарович, лубенський полковник – 215; Д II: 28-37
- Свіцький Філон, військовий товариш Роїської сотні – Д II: 120
- Севрюк Андрій, самарський (січовий) полковник ? – Д II: 12, 15
- Сединчиха, глухівська козачка – 263
- Седневський Знойко – 307
- Семенів Іван, трубач – Д I: 35
- Семенович Василь, чернігівський полковий сотник – Д I: 44
- Семенович Ілляш, новомлинський обиватель – 64
- Семенович Михайло, глухівський отаман – Д II: 1
- Семенович Онисим, монастирський служка – 33
- Семионів Андрій, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Семпер Василь, оржицький священник – Д II: 32
- Семченко Федір, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Сербин Войця, переяславський полковник – 71, 247; Д II: 64
- Сербин Іван – Д I: 34
- Сербин Іван, лубенський полковник – Д II: 23, 24

- Сергієнко Яків, полковий канцелярист – Д І: 3а, 4а
- Сидорів Опанас – Д І: 35
- Силенко Прокоп, полковий сотник, стародубський наказний полковник – 321
- Силич Іван, значний товариш Чернігівсько-го полку – 294
- Силич Іоаникій, чернігівський полковник – 90; Д ІІ: 114
- Силич Стефан, чернігівський полковий сотник – Д І: 52
- Синдоровський Ник., власник села Оксютинців – Д ІІ: 29
- Сірко Іван, кошовий отаман – Д І: 34, 52, 57
- Сірко Лесько, семенівський обиватель – Д ІІ: 5
- Сірченко Микита – 29
- Січкаренко Василь, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Скабичевський Василь – 104
- Скоропадська Анастасія Марківна, дружина І. Скоропадського – 206
- Скоропадський Іван, чернігівський полковий писар, стародубський полковник, гетьман – 69, 332, 361; Д ІІ: 42
- Скорядченко Яким, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Скрипченко Василь – 349
- Скочко Ян, хвосський рудник – Д ІІ: 105
- Случановський Федір, значний товариш Стародубського полку – 332
- Смолій Федір – Д ІІ: 116
- Солонина Володимир Костянтинович – Д ІІ: 20
- Солонина Ілля Іванович, онук Солонини В.К. – Д ІІ: 20
- Солонина Костянтин Дмитрович, київський полковник – Д І: 52; Д ІІ: 18
- Солонина Сергій, хорунжий Київського полку – Д ІІ: 20
- Солонина Яків, значний військовий товариш – 16
- Сопонков Мартин, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Соснецький Матвій, військовий канцелярист – 246
- Софія Лук'яниха, дружина колишнього бориспільського отамана Л. Гриненка – 68
- Софія Олексіївна, російська цариця – 34, 44, 46-67, 69, 70; Д І: 69, 71, 74
- Софонович Максим, глухівський священик – Д І: 65
- Софонович Олексій, глухівський священик – Д І: 65
- Сомченко, Сомко Яким, переяславський полковник, гетьман – Д І: 7, 26
- Сперєка Пархом, батуринський обиватель – Д ІІ: 57
- Станіславов Іван, козак – Д І: 35
- Старенький Василь, віт села Петрівців – Д ІІ: 77
- Старицький Захарій Лукашевич, значний товариш Полтавського полку – 213а
- Старовойтський Кипріан, реєнт черкаського повітового суду – Д І: 47
- Стародуб, севрюцький (січовий) полковник – Д ІІ: 15
- Стаховський Андрій, городницький сотник – 329
- Стефанович Василь, лубенський полковий суддя – 7, 38, 215
- Стефанович Іоан, лохвицький протопоп – Д І: 70
- Стефанович Парфеній, смолинський микільський прєсвітер – 287
- Стилевич Загура, значний військовий товариш – 208
- Стороженок Іван, прилуцький полковник – Д ІІ: 85-87
- Страховський Варлаам, ігумен Київського Видубицького монастиря – 339
- Стрижевський Степан – 184
- Стягайло Іван, отаман Куренівського куреня – Д ІІ: 9
- Суглубенко Гаврило – 263
- Суглубенко Пархом – 263
- Сулимка, керівник протипольського повстання на Правобережжі – Д І: 34
- Сулима Іван, син Ф. Сулими, військовий товариш, власник мастностей – 57, 121; Д ІІ: 70
- Сулима Олександр, переяславський полковий хорунжий – 140, 349; Д ІІ: 67
- Сулима Стефан, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Сулима Федір, власник мастностей – 57
- Сухиня Іван – 268
- Танський Антоній, охочекомонний полковник – 321
- Тарасович (Тарасевич) Йосип, ніжинський полковий осавул – 298
- Теплов – 317
- Тетеря Павло, гетьман – Д І: 27-34
- Терейковський Стефан, військовий товариш – Д ІІ: 93
- Тетенс, чигиринський комендант (?) – Д І: 36
- Тарасенко Петро, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68

- Тимошенко Роман, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Тищи́ха – 307
- Товстоліс Андрій, білоуський сотник – 98
- Товстоліс Павло, колишній білоуський сотник – 90
- Товстоліс Яків, товариш Чернігівського полку, брат А. Товстоліса – 98
- Товстухи́ Іосиф, ігумен Прилуцького Густинського монастиря – 217
- Томара Парфен, значний товариш Переяславського полку – 251
- Томара Степан, переяславський наказний полковник, переяславський обозний – Д II: 74
- Томара Фотій Петрович, екзактор, дозорця Військового Скарбу – 205, 279
- Торчинський Іван, продавець гути – 64
- Тризнич Іван, слабинський сотник – 211
- Тройка Василь, товариш Сенчанської сотні – Д II: 33
- Трофимій, чернець – 33
- Трофимія Концевичівна, ігуменя Батуринського Бобріківського монастиря – 27, 44
- Трощина Хиренко, козак – 247
- Нелюбович-Тукальський Йосип, київський митрополит – 247, 334; Д I: 43
- Тур Олексій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря – 112
- Туранський (Турянський) Олексій Михайлович, глухівський сотник – 196, 200, 227, 272
- Турчин Михайло – 263
- Углицький Іоан, київський протопоп – 337
- Углицький Феодосій, ігумен Києво-Видубицького монастиря, архімандрит Чернігівсько-Єлецького Успенського монастиря, чернігівський архієпископ – 52, 100, 128, 132, 327, 328, 358; Д I: 69
- Українець Омелян, думний дяк – Д I: 69
- Улас, в'язень – 244
- Уманець Філіп Іванович, глухівський сотник, ніжинський полковник – Д II: 1, 52-56
- Урвихвіст Олексій, козак – 171
- Устимович Василь, вибельський сотник – 190
- Фай, військовий товариш – 231
- Фаїха, вдова військового товариша Марка Фая, власниця маєтностей – Д I: 59
- Федір Олексійович, російський цар – Д I: 57, 71
- Федорович Василь, глухівський сотник, значний військовий товариш – 21; Д II: 58
- Федорович Іван, лубенський полковник – Д II: 25, 26
- Федорович Віктор, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д II: 73
- Филимонович Кирило, ректор Київського Братського монастиря, ігумен Омбицького монастиря, чернець Києво-Печерської Лаври – 116, 187, 255
- Філіпенко Іван, березанський обиватель, батько сотника Михайла Філіпенка – 114
- Філіпенко Михайло Іванович, березанський сотник – 114
- Філіпович Яків, пирятинський протопоп – 215
- Флеров Василь – 72
- Ханенко Михайло, гетьман – Д I: 43
- Ханенко Микола, стародубський полковий суддя – 292
- Ханенко Федір, козелецький сотник – 292
- Ханенчик – 260
- Ханенчиха Анна Ліщанка – 292
- Харевич Юрій, значний військовий товариш – 286
- Хенцінський Михайло, староста села Вовчківців – 268
- Харитонович Власій, воронізький пресвітер – 42
- Хитрово Богдан Матвійович, генерал артилерії, московський сенатор – Д I: 9
- Хитрово Яків Тимофійович, восвода – Д I: 34
- Хлопово Кирил Осипович, стольник – Д I: 36
- Хмеловський Сильвестр, чернець – Д II: 129
- Хмельницький Богдан, гетьман – 9, 157, 254, 272; Д I: 1-5, 7-9, 31, 54, 68, 69; Д II: 44; Д III: 1
- Хмельницького Богдана дружина – Д I: 36
- Хмельницький Юрій, гетьман – Д I: 1, 12-25, 34, 57, 69
- Хмельницький (Яненко) Павло Іванович, київський полковник – Д I: 68; Д II: 16
- Ходорович Пахомій, ігумен Пустинно-Скельського монастиря – 184
- Ходченко, понурницький козак – 266
- Хоминський, ніжинський козак – 32
- Хоменко Кирило, переяславський полковий канцелярист – 247
- Христина, шведська королева – Д I: 9
- Христофор, грецький священник в Ніжині – 22
- Цар Стефан, землевласник – Д II: 75
- Цесарський Матвій, кошовий осавул – Д II: 9
- Цешора, переяславський полковник – Д I: 26
- Цурковський Олександр, ніжинський вїйт – Д II: 55

- Чалий, власник млина – Д II: 49
Чарнецький – Д I: 34, 71
Чарниш Іоан, генеральний суддя – 343а
Чарнуцький Христофор, ректор і ігумен
Київського Братського монастиря – 334
Черкас, слуга Лаща – Д I: 33
Черкаський Михайло Алегуківич, ближній
боярин, князь – Д I: 71
Черняк Леонтій, значний військовий това-
риш – 47, 75, 164, 221
Черняк Олексій – 271
Четвертинський Гедеон Святополк, єпископ
луцький, київський митрополит, князь –
11; Д I: 69, 70
Четвертинського князя брат – 272
Чечель Дмитро, товариш піхотного полку –
350а
Чечель Іван Уласович, чернігівський полко-
вий хорунжий – Д II: 121
Чуйкевич Василь, ресент військової канце-
лярії – 268
Чуйкевич Олександр, полтавський полковий
писар – 152, 189, 262, 302; Д II: 40
- Шабельник – 163
Шабельник Олександр, чернігівський жи-
тель – 185
Шабельниченко Сава Стефанович, військо-
вий канцелярист – 163
Шамлинський (Шамлицький, Шамрицький)
Стефан, лубенський городовий отаман,
пізніше полковник – Д II: 22
Шарій, конятинський козак – 266
Шевченко Михайло, орловський житель – 241
Шембеки – 326
Шендюх Йосиф, сотник дівицький – 307
Шепеленко Вакула, землевласник – Д II: 87
Шепійчик Ермолай, монастирський служ-
ка – 33
Шеремет[єв], боярин – Д I: 9
Шереметєв Борис Петрович, ближній боя-
рин, восвода – 82
Шереметєв Петро Васильович, боярин, київсь-
кий восвода – Д I: 36
Шеремтней – 150
Шийкевич Захарій, значний військовий то-
вариш – 110, 268
Шиман – 184
Шимкович Тимофій, цятівський рудник –
Д II: 103
- Ширай Спиридон, стародубський вїйт – 127
Ширкевич Ієремія, максаківський ігумен –
Д I: 43; Д II: 52
Шиш Васько, мельник – Д II: 17
Шкалимандра, мельник – Д II: 130
Шкирмонт Іван, товариш Глухівської сотні – 87
Шкура Степан, козак Воронізької сотні – 1
Шмерлевич Дмитро, ніжинський бурмістр –
Д II: 55
Шпитальний Онисько, значний полтавський
мешканець – Д II: 75
Шрамченко Леонтій, олишівський сотник –
Д II: 21
Шум Ігнат, київський полковий хорунжий –
46, 219, 339
Шумлянський, єпископ луцький – Д I: 69
- Щирський Інокентій, чернець – 132
- Юркевич Іван, Стародубський полковий
хорунжий – 350а
- Яворський Стефан, охочепіхотний полков-
ник – 61, 85
Яворський Стефан, ігумен Київського Пус-
тинно-Микільського монастиря – 183
Яворський, намісник Київського Пустинно-
Микільського монастиря – 325
Якимович Василь, погарський міщанин –
Д II: 110
Яків, загорівський козак – 97
Яків, отаман Гірієвського куреня – Д II: 9
Яків, ігумен Києво-Видубицького монасти-
ря – 72
Яковенко Федір, глухівський вїйт – Д II: 1
Якович Кирил, почепівський отаман – Д II: 106
Ялинський Семен, значний військовий то-
вариш – 139а, 253, 270
Ялоцький – 10,
Яременко Петро, кошовий осавул – Д II: 15
Яремович Ієремія, канцелярист, військовий
товариш – Д I: 42
Яроменко Федір, співвласник млина – Д II: 36
Ярош, носівський мельник – Д II: 43
Ярош Семенович, вересоцький козак – Д II: 59
Ясанівна, дружина Стефана Царя – Д II: 75
Ясинський Варлаам, архімандрит Києво-
Печерської лаври, київський митрополит –
33, 89, 132, 157, 247; Д II: 68
Яхимович Григорій, чернігівський вїйт – 124

Географічний покажчик

- Авдієвка, Овдієвка – 288, 318, 320; Д II: 7
Аврамівка – 247
Азов, Озов, місто – Д I: 71
Ак-Мечеть – Д I: 74
Андріївка, присілок – 48
Андріївка, село – 141
Андрійковичі, село Новгородського повіту –
Д II: 95
Андрійковичі, село Стародубського повіту –
Д II: 95
Андруші, село – 247
Атюша, село – 27
Афанасівка, слобода – Д II: 6
Афонська Гора, місцевість – 39
- Бабинка, річка – 94, 332
Бабичі, село – 247
Багрине, село – 156
Багринівка, село – 231
Бар, місто – Д I: 57, 71
Баришівка, містечко – Д I: 63
Басухин, село – 2
Батурин, місто – 1-22, 24-33, 35-36, 42-44,
46-49, 51-56, 58, 59, 60, 63-73, 77, 78, 81-
85, 88, 89, 91-93, 95-101, 102-110, 113-118,
121-123, 125, 126, 128-141, 143, 145-147,
152-167, 168а-175, 177, 178, 181-183, 185-
194, 197-218, 220-225, 228-251, 253-276,
279-288, 294-297, 299-306, 310, 311, 317-
324, 327-329, 344-350, 361, 362; Д I: 42, 44,
50-56, 58, 60-69, 71-74; Д II: 3, 5-7, 31, 52-
54, 57
Бахмач, містечко – 266
Безрадиці, містечко – Д I: 36
Бельмачівка, село – 116
Бердичів, містечко – 291
Береза, село – Д I: 55
- Березань, містечко – 114; Д I: 53; Д II: 66
Березка, річка – 297а
Березна, містечко – 98, 177; Д II: 122
Березовиця, село – 234
Берестя Литовське, місто – 309
Берестянка, річка – Д II: 47
Берки, село – Д I: 68
Биків, село – 356-360
Біла Росія – 44, 46, 48-61, 64-67, 69, 70
Біла Церква, місто – 331, 351-353; Д I: 36, 57
Біла Русь – Д I: 9, 52, 57, 69
Білгород, місто – 361; Д I: 36
Білиця, річка – 127, 136, 358
Біловодця, річка – Д II: 101
Білоус, річка – 10, 90, 124, 139а, 144, 145, 202,
270, 284
Блотниця, село – Д II: 81
Бобриця, річка – Д II: 129
Бобриця, село – 247, 318
Бог, Буг, річка – Д I: 57, 71
Богородицька, слобода – 247
Богородівка, село – 202
Бозька, Бузька, річка – 49, 52
Борзна, містечко – 303; Д II: 42
Борки, Бурки, містечко – 26, 74; Д I: 43
Борківка, село – 318
Бородянка, містечко – Д I: 14
Бочевське, село – 21
Бистиця, річка – 29, 60
Бистрик, річка – 263
Бистрик, село – 32, 198, 214, 263
Бичак, селище – 247
Бичак, слобода – 247
Бігачі, село – 48
Білгород, місто – Д I: 34
Білики, село – Д II: 79
Білиця, річка – 54

- Білоус, річка – 48
 Більша, слобода – 3
 Блистова, село – 231
 Бондарівка, село – 63
 Браїлів, місто – Д I: 36
 Брановщина, місцевість – 13а
 Брацлав, місто – Д I: 34
 Бреця, річка – Д II: 96
 Бреча, річка – 98, 115
 Бречиця, річка – 98
 Броварки, село – Д II: 38
 Брусилів, село – 271, 318
 Брянськ, місто – Д I: 57
 Бубнів, містечко – 150
 Бугаївка, село – Д I: 68
 Будиська Слобода, село – 98
 Буда, село – 318
 Будище, село Гадяцького полку – 74
 Будище, село Ніжинського полку – 307, 320
 Будище, село Мошенської сотні Переяславського полку – 300, 311
 Будище, село Понурницької сотні Чернігівського полку – 29; Д II: 3
 Будище, село Полтавського полку – 364
 Бужин, село – Д I: 10, 11
 Бузуків, хутір – Д I: 37, 45
 Буйна, річка – Д II: 93
 Буковина – Д I: 71
 Букрин (2), слобода – 247
 Булатцево, річка – Д II: 27, 28
 Бутень, річка – Д I: 47
- Вабля, річка – 94
 Ваганичі, село – Д II: 116
 Ваза, річка – Д II: 103, 105
 Варезка, річка – 190
 Варшава, місто – 82
 Велика Росія, Московія, Московська Держава – 44, 46-61, 64-67, 69, 70; Д I: 9; Д III: 1
 Велика Русь – Д I: 9, 52, 57, 69
 Великий “Большой” Топал, село – 322
 Великі Будища, село – 245
 Верба, село – 29, 220, 266; Д II: 116, 117
 Вербівка, село – Д I: 10а
 Вересоч, річка – Д II: 59
 Верховня, село – Д I: 10а
 Вета, Віта, річка – 199
 Виповзов, село – 46, 125
 Вистриків, село – 273
 Вишеньки, село – 266; Д II: 3
- Вільно, місто – Д I: 69
 Вовнянка, річка – 343
 Вовчківці, село – 268
 Вовчки, село – Д II: 67
 Вовчок, село – Д II: 34
 Войтовці, село – 247
 Войтівка, село – 352
 Волга, річка – Д I: 71
 Волинь – 126; Д I: 52, 69
 Воловичі, село – 281
 Волокитин, село – 119; Д I: 61, 62
 Волосовичі, село – Д I: 16
 Волоська земля – Д I: 34
 Вора, річка – Д II: 54
 Воргол, село – 119
 Воробіївка, село – Д I: 34
 Воронуха, річка – Д II: 94
 Воргол, село – Д I: 62
 Ворзна, річка – 218
 Воронинка, річка – 343а
 Вороніж, містечко – 27
 Воронків, містечко – Д I: 7
 Ворскла, Ворскл, річка – 164, 184, 197, 221, 245, 256, 342; Д III: 1
 Вигурівщина, село – 137
 Вир, річка – 69
 Відень, місто – Д I: 71
 Внуковичі, село – 322
 Вусля, річка – Д II: 96
 В'юнище, село – 314
 В'язова, село – Д II: 53а
- Гаврилівка, село – Д II: 56
 Гавронці, село – 47, 75, 221
 Гадяч, місто – 74, 75, 119, 179, 184, 363; Д I: 10а, 36; Д II: 42, 94
 Галич, місто – Д I: 69
 Гапонівка, село – Д II: 33
 Гельмязів, містечко – 26а
 Гиравка, село – 59
 Глебівці, село – 263
 Глибоке, село – Д I: 7
 Глинч (2), селище – 247
 Глухів, місто – 4, 6, 21, 34, 61, 62, 94, 102, 196, 272; Д I: 55, 62а, 70; Д II: 1, 50, 58
 Глухівщина, місцевість – 214
 Гнилуші, присілок – 48
 Гнідинці, село – Д II: 84
 Годаква, село – 50
 Головенька, село – 47а
 Голомісце, річка – 173

- Голтва, Говтва, містечко – 151
 Говтва, річка – Д II: 77
 Голубичі, село – Д II: 121
 Голубівка, село – 297а
 Гомель, містечко – Д II: 48, 49
 Гончарище, річка – 190
 Горбанівка, село – 213а
 Горбов, село – 288
 Городище, містечко – 18, 47а
 Городище, село – 60
 Городище, село – 192
 Городище, село на Чигиринщині – Д II: 41
 Городище, село Чернігівського полку – Д II:
 3
 Городло, містечко – 307
 Горошин, село – Д II: 32
 Гремяка, річка – Д I: 55
 Григорівка, слобода – 247
 Груня, містечко – 74
 Груня, річка – 74
 Грушин, село – Д II: 111
 Гудовка, село – 57
 Гусине, село – Д II: 35, 37
 Гушин, село – Д II: 118

 Данилівка, селище – Д II: 129
 Даньківський, хутір – 13а
 Даріївка, село – Д II: 107
 Дегтярівка, село – 231, 361; Д II: 4
 Дем'янка, слобода – 330
 Дем'янки, село – 94
 Дем'янчиці, село – 76
 Дерелятин, село – Д I: 7
 Деряжна, річка – 13
 Десна, річка – 10, 40, 45, 48, 53, 60, 128, 268;
 Д I: 57; Д II: 100
 Десненка, слобода – 293
 Дешковичі, село – Д II: 100
 Димер, містечко – Д I: 63
 Дирчин, село – 141
 Дівички, село – 315; Д I: 54
 Дівовка, річка – Д II: 94
 Довбеж, село – Д II: 96, 102
 Довгалівка, село – 55, 105
 Довжиня, річка – 185
 Домша, річка – 29
 Дон, річка – Д I: 71
 Дорогинка, село – 265а
 Дорошівка, село – 352
 Дохновичі, село – 41; Д II: 112
 Дмитрів, село – 80
 Дмитрівка, село – Д II: 83
 Дніпро, Борисфен, річка – 34, 35, 44, 46-57,
 62, 65, 73, 79, 81, 99, 126, 142, 149, 155, 156,
 161, 183, 229, 247, 254, 266, 272, 280, 297,
 299, 311, 312, 321, 334, 339, 349, 364; Д I: 9,
 10, 13, 22, 28, 30, 34, 36, 40, 52, 57, 69, 71-74;
 Д II: 10, 129; Д III: 1
 Дністер, річка – Д I: 52, 57, 71
 Дон, річка – Д II: 10
 Дубка, річка – Д II: 94
 Дубно, місто – 309
 Дубовичі, село – 191а
 Дударі, слобода – 247
 Дунай, річка – Д I: 71
 Дуплинівка, село – 323, 352
 Дурні, село – 214а, 320
 Дягова, село – 203

 Євдоколь, село – Д II: 100
 Єленка, річка – 13а
 Єрківці, село – 154

 Жаботин, містечко – Д I: 45
 Жабурки, село – 64
 Жеведь, річка – 211
 Жидівка, річка – Д II: 17
 Жовква, місто – 326
 Жолвинці, село – Д II: 118
 Жоравка, річка – Д II: 96
 Жуки, село – 296
 Жуківка, село – 98
 Журавка, село – 352

 Зазірки, село – Д I: 62
 Заворичі, село – 16
 Загальці, село – Д I: 14
 Загорівка, село – 97, 223
 Задніпров'я – Д I: 71
 Зайці, село – 202
 Замостя, місто – 308
 Зарубинці, слобода – 247
 Звиничів, село – 66; Д II: 123
 Землянка, село – Д II: 49
 Зибка, слобода – 293, 330
 Зіваки, село – 24; Д II: 113
 Злинка, слобода – 293
 Зноба, село – 297а
 Знобівка, річка – 297а
 Золотинка, присілок – 48
 Зудівка, слобода – Д II: 54
 Золотоноша, містечко – Д I: 34; Д II: 64, 69

- Івангород, містечко – 99
 Іваниця, річка – Д II: 82, 86
 Іванків, селище – 247
 Іванпіль, містечко – 87, 226, 277, 278, 323, 358
 Івойтенки, село – Д II: 93
 Івоть, річка – 96
 Івоть, село – 323, 352
 Ігнатівка, село – Д II: 4
 Імшана, село – 323, 352
 Іпуть, річка – 293
 Ісачки, село – 62, 265
 Ічня, містечко – Д II: 86
- Каврай, село – Д II: 71
 Казикермень, Казикермань, місто – 34, 82, 88, 144; Д I: 74
 Камка, слобода – 318
 Каланчак – Д I: 74
 Кальник, місто – Д I: 36
 Кам'янка, село – 75
 Кам'янка, село – 323, 352
 Кам'янка, Кам'яна – Д I: 34
 Кам'яне, село – 331
 Кам'янець-Подільський, місто – Д I: 71
 Кам'яники, село – 221
 Кам'яного Затону фортеця – Д I: 74
 Кам'янська фортеця – Д I: 74
 Кам'яні Озера, село – 94
 Канів, місто – 247; Д I: 1, 27, 28, 34, 36, 38, 57; Д II: 55
 Караваї, село – Д II: 36
 Карані, річка – 247
 Караель – Д I: 34
 Карасів – Д I: 74
 Каратувль, село – 251
 Карлики, село – 255
 Карпилівка, село – 99, 125
 Кашина Поляна – Д II: 27, 28
 Келеберда, Кереберда, містечко – 148, 150; Д I: 74; Д III: 1
 Київ, місто – 34, 79, 82, 89, 91, 99, 102, 134а, 204, 205, 232, 261, 272, 292, 299, 312-316, 325, 330, 333-342, 343а, 356, 359; Д I: 1, 9, 10, 15, 36, 57, 68, 69, 71; Д II: 16, 18; Д III: 1
 Килчинь, річка – Д II: 11
 Кирдани, селище – 247
 Киреївка, село – 84, 195, 266
 Кистра, річка – 318
 Кистерка, річка – Д II: 95
 Китай-Город, містечко – 148
 Кишенька, містечко – 148
- Клевень, річка – 263; Д II: 6
 Кліщинці, село – 265
 Княжичі, село, містечко – Д II: 131
 Кобеляки, містечко – Д II: 76
 Ковалин, село – 315; Д I: 54
 Ковжижа, село – Д II: 79
 Кодак, фортеця – 161, 272; Д I: 34; Д II: 8, 11-14; Д III: 1
 Козар, село – Д II: 37а
 Козача Діброва, місцевість – Д I: 52
 Козел, річка – 202, 287
 Козел, село – 287
 Козелець, місто – 213, 219; Д II: 19-21
 Козолупівка, село – 266
 Козороги, присілок – 48
 Колесища, слобода – 247
 Коломак, річка – 34
 Коломенське, село – Д I: 69
 Комишна, містечко – Д I: 43
 Кононча, Кононч, містечко, село, слобода – 183, 267, 325; Д I: 6, 10, 13, 18, 22, 30, 38, 40
 Конотоп, місто – 14, 286; Д I: 36
 Копачів, село – 174
 Копачівка, село – Д II: 17
 Копине, селище – Д II: 120
 Короп, місто – 60
 Корчевиця, річка – 192
 Корсунь, місто – Д I: 9, 33, 34, 36, 38
 Косачівка, село – 99, 125
 Кочарівка, село – 252, 253
 Кочерги, село – Д I: 62
 Кошовка, хутір – Д II: 114
 Коста, річка – 139; Д II: 98
 Костинець, селище – 247
 Костобобр, річка – Д II: 98
 Костянтинів, містечко – 57; Д II: 37, 41
 Котор, річка – 110, 147, 168а
 Красна Русь – Д I: 69
 Крехаїв, село – 350
 Красний Колядин, містечко – Д II: 42
 Красносілля – Д I: 14
 Кременчук, місто – Д I: 34
 Кривецьке, селище – Д II: 105
 Кривотоп, річка – 185
 Крилов, село – Д II: 41
 Крим, Кримське Панство – 34, 126; Д I: 34, 52, 57, 71, 74; Д III: 1
 Кринадівка, село – 13
 Криски, село – 173
 Кролевець, містечко – 206, 331; Д II: 45, 128
 Кропивна, містечко – 194, 216

- Крукувшина, селище – Д II: 129
 Крупка, річка – Д II: 53
 Крутий Лог, річка – 297а
 Ксаверів, село – Д I: 15
 Кудлівка, село – Д II: 4
 Кузьминці, село – 297
 Кудровка, село – 266
 Кудрявка, село – 223; Д I: 67
 Куликівка, село Ніжинського полку – 320
 Куликівка, село Чернігівського полку – Д II: 115
 Кулиніне, городище – Д II: 54
 Курськ, місто – Д I: 57
 Кустичі, село – Д II: 108
 Кучучове, селище – Д II: 106
- Ладижин, місто – Д I: 52
 Ласка, річка – 156
 Леглиха, річка – 297
 Леглихи, річка – 349
 Лемешівка, селище – 328
 Лесконіч, село – 58
 Лехновці, село – 297
 Ливні, городище – 142
 Ливонія – Д I: 9
 Липова Долина, місцевість – 37
 Лисогор, річка – Д II: 81
 Листвин, село – 264, 318
 Лисянка, містечко – Д I: 48
 Литва, Велике князівство Литовське, Литовський край – 272, 309, 326; Д I: 9, 36, 52, 69, 71; Д II: 94
 Литваки, село – 265
 Литвинівка, селище – 247
 Літки, село – Д II: 20
 Лобанівка, слобода – Д II: 99
 Ложиця, річка – Д II: 107
 Лозівка, село – 300, 311
 Лоїв, місто – 69
 Локня, річка – 3, 21
 Локощанська, слобода – 296
 Ломаки, село – 7
 Ломлин, річка – 156
 Лохвиця, містечко – 76, 134; Д I: 34; Д II: 26, 31
 Лоша, річка – 63
 Лубни, місто – 103, 142, 148-151, 186; Д I: 4; Д II: 24, 25
 Лучки, село – 93
 Лучники, село – 40
 Лутава, село – 99
- Лутава, річка – Д II: 53
 Львів, місто – Д I: 36, 69
 Льгов, село – 202
 Льговка, річка – 202
 Любеч, місто – 132, 190
 Любеч'я, річка – 48
 Любич, річка – Д II: 20
 Люблін, місто – Д I: 9, 69
 Лютенка, містечко – 26, 73
 Лялинці, село – 243, 247, 340
 Лята, річка – 266
- Мазюмський Кут, село – 247
 Мала Салтанівка, село – Д II: 130
 Малеча, річка – 119
 Макаричі, село – 80
 Максаки, село – 341
 Максимівка, село – Д I: 9а
 Мала Росія, Малоросія, Малоросійський край, Малоросійська Отчизна, Україна – 11, 44, 46-61, 62, 64-67, 70, 69, 73, 75, 76, 82, 84, 89-91, 114, 126, 139, 139а, 149, 157, 205, 243, 247, 254, 256, 266, 269, 279, 296, 322, 339, 361, 362; Д I: 26, 34, 36, 43, 48, 51, 52, 57, 69, 71, 74; Д II: 6; Д III: 1
 Манжаліївка, село – 302
 Манюки, річка – 333
 Манюки, село – 333
 Масалаївка, село – 70
 Махнівка, село – 346
 Махнів, селище – Д II: 98
 Махнія, річка – 268
 Мацьківці, село Переяславського полку – 247
 Мацьківці, село Лукомської сотні Лубенського полку – Д II: 37а
 Машів, село – 104
 Мглин, місто – 127; Д II: 94
 Мглинщина, місцевість – 343а
 Медведіве, село – 51
 Медвине, село – 269
 Межибіж, місто – Д I: 36, 71
 Межиріч, містечко – 247
 Межирічка, село – Д I: 34
 Мезин, село – 237, 252, 306, 336
 Мена, містечко – 98
 Мена, на Стародубщині – Д II: 98
 Менша, слобода – 3
 Микитинці, село – 321
 Миньківці, село – Д I: 10а
 Миргород, місто – Д I: 34
 Миропіль, містечко – 293

- Михайлівка, село – 57, 98
 Михайлівка, містечко, село, слобода – 312;
 Д I: 6, 10-13, 17-20, 24, 27, 30, 39
 Мітченки, село – Д II: 57
 Многая, річка – 47а
 Могилів, місто – Д I: 69, 71
 Молдавія, землі Молдавські – Д I: 1
 Молотеча, річка – 156
 Момекін, село – 266
 Моровськ, містечко – Д II: 18
 Мосани, село – Д I: 14
 Москва, місто – 30, 33, 36, 37, 39, 44, 82,
 247, 272; Д I: 36, 42-44, 49, 50, 57, 58, 60,
 69-71
 Мохнатин, хутір – Д II: 114
 Мохнач, річка – Д II: 32
 Мошни, містечко – 142, 155, 267, 300; Д I: 36,
 73
 Мошни, річка – 300
 Мошонка село – 52, 288, 327-329
 Моячичи, село – 247
 Мрин, містечко – 32, 153, 166, 214; Д II: 60, 61
 Муравейка Бакланова, село – 318
 Муравля, річка – 141
 Мухойди, село – Д I: 15

 Навуха, річка – Д II: 102
 Надинівка, село – 174, 225
 Надинка, річка – Д II: 96
 Назарівка, слобода – Д II: 98
 Наумівка, село – 98
 Неданчичі, село – 218
 Недбагівка, село – 352
 Недря, річка – Д I: 53
 Некрасівка, село – 21
 Некраші, присілок – Д II: 106
 Немирів, місто – 82; Д I: 57
 Неплюєвка, село – 195
 Несвіж, місто – 330
 Нестановичі, Нестановичі, село – Д I: 16
 Нехаївка, село – 265
 Ніжин, місто – 9, 22, 157, 158, 165, 362; Д I: 3,
 34, 52; Д II: 43, 44, 47, 50а, 51, 56, 59-63
 Нова Гребля, село – Д I: 14
 Новгород Великий – 82
 Новгородок-Сіверський – 53, 128; Д II: 94,
 109
 Нове місто – район Ніжина – 158
 Нові Млини, містечко – 27; Д I: 3; Д II: 44,
 126
 Новобогородицьке, місто-фортеця – 82, 272

 Обложки, село – 214
 Оболоння, село – 60
 Обтов, село – 169, 276
 Окоп, село – 62, 265
 Оксютинці, село – Д II: 29
 Олександрівка, село – Д II: 25, 37а
 Олов'ятин, містечко – Д I: 45
 Ольшанка, річка – 40
 Ольшана, річка – 164
 Омбиш, Онбиш, село – 162, 167, 187, 255,
 344-347
 Омельник, місто – 18
 Омелянів, хутір – 219
 Опішня, містечко – 363; Д I: 83
 Опушки, село – 357
 Онисів, село – 185, 288
 Орель, містечко – 35, 272
 Орель, річка – 35, 168
 Оржиця, річка – 357; Д II: 36
 Орчик, річка – 168
 Орянці, Орянка, село – 28
 Осот, річка – 1
 Остер, місто – 25, 46, 99, 247, 283, 34
 Остер, річка – 25, 67, 99, 219; Д II: 21
 Островщина, місцевість – 13а
 Осьмаки, село – 203
 Очаків, місто – 34; Д III: 1

 Павлинки, село – 164
 Павлівка, село – 74
 Павловичі, село – Д II: 16
 Павлоч, містечко – 290; Д I: 10а
 Падолов, село – 55, 206; Д I: 62а
 Палієвка, село – 323, 352
 Пальчики, село – 27
 Парафієвка, село – 266
 Пекарі, село – 247; Д I: 13, 21, 22, 28, 30, 40
 Пенезька, річка – 51
 Перевіз, слобода – 330
 Переводський, хутір – 217
 Переволочна, містечко – 144, 148; Д I: 34; Д
 III: 1
 Перегон, село – Д II: 100
 Перекоп, місцевість – 34; Д I: 74
 Перекоп, село – 318
 Перемишль, місто – Д I: 69
 Переяслав, місто – 26а, 34, 71, 112, 117, 149,
 154, 247, 251; Д I: 9, 23, 34, 36, 49, 53, 63, 65-
 67, 70, 72, 73
 Переяславщина – Д I: 66
 Пес, річка – Д II: 106

- Петрівка, Петрівці, село – Д II: 77
 Петрушичи, село – 10
 Печерське містечко, район Києва біля
 Києво-Печерської Лаври – 26а, 82; Д I:
 57; Д II: 68, 74
 Филипчичі, село – 297
 Пирятин, місто – Д II: 28, 32-36
 Підляшшя – Д I: 69
 Підсінне, село – 247
 Пірки, село – 74
 Піски, село Гадяцького полку – 120
 Піски, село Лубенського полку – 134
 Плисецьке, містечко, селище – 254; Д I: 15
 Плоске, село – 31
 Побожжя – Д I: 52
 Погар, місто – 278; Д II: 107, 110
 Погарівка, село – 323, 352
 Поділля – Д I: 52
 Позняки, село – 99
 Покуття – Д I: 52
 Полісся – Д I: 14, 16, 69, 71
 Полтава, місто – 148, 164, 271, 285, 296, 361;
 Д I: 34; Д II: 15, 78, 80
 Полтавщина – Д I: 34
 Польща, Панство Корони Польської, Річ
 Посполита, Польська держава – 133, 290,
 326; Д I: 9, 36, 69, 71; Д II: 94; Д III: 1
 Понурниця, село – 29, 266
 Понурниця, річка – Д II: 119
 Попелівка, річка – Д II: 94
 Попівка, село – Д II: 51
 Порохня, село – 55
 Почеп, місто – 127, 318; Д II: 93, 94, 96, 101,
 106, 111
 Преварка, Пріорка, київська місцевість –
 338
 Прилуки, місто – 148-151; Д II: 81-85, 88-91
 Прип'ять, річка – Д I: 14
 Проїзне – Д II: 27, 28
 Проход, річка – Д II: 98
 Прохорівка, містечко – Д I: 22, 40
 Процівка, село – 360
 Прутильця, хутір – 339
 Псел, річка – 18, 47, 74, 135, 148, 152, 189, 302,
 324
 Пустіїв, селище – 247
 Путивль, місто – 34; Д I: 9, 71
 П'явка, річка – 34
- Рашівка, село – 74
 Ревна, річка – 241; Д II: 98
- Реть, річка – 32, 40, 83, 100, 206, 263; Д II: 50а,
 53а
 Ржавець, село – 67
 Ржищів, Іржищів, містечко – 349
 Рижиків, село – 284
 Ріг – Д II: 10
 Ризидин, хутір – 137
 Ром, річка – 222
 Романівка, село – 74
 Романків, Ромашків, село – 323, 352
 Романків – Д II: 8, 14
 Ромашки, село – 247
 Ромни, Ромен, місто – 180, 360; Д II: 42
 Ропськ, містечко – 127
 Росава, річка – 247
 Росуха, річка – 94; Д II: 94
 Рось, річка – 183, 247, 267; Д I: 30, 32, 47
 Рубежівка, село – 312
 Рудка, річка – 318
 Рудня, річка – 247
 Русанів, село – 355
 Рухів, село – Д II: 104
 Рясин, річка – 268
- Салків, село – Д I: 7
 Салтикова Дівиця, Дівиця, містечко – 310,
 320; Д II: 7
 Самара, річка – 34, 38, 39, 272; Д II: 10, 11,
 30
 Самарське, місто – 38
 Самоутуги, село – 242
 Сари, село – 74, 324
 Сахнівка, містечко – Д I: 17, 31, 32
 Свеса, річка – 3
 Свидня, річка – 83; Д II: 45
 Свинарня, село – 74
 Свірж, село – 276
 Седнів, містечко – Д I: 9а
 Сейм, річка – 14, 27, 128, 249, 266, 303; Д I: 3;
 Д II: 44
 Семенчичі, село – 297
 Семионівка, Семенівка, село – 78, 88
 Семківка, село – 329
 Серединка, село – 225, 323; Д II: 17
 Середина Буда, село – 323, 352
 Севськ, місто – 82, 96; Д I: 70; Д II: 5
 Сидорівка, село – 282
 Сирець, річка – 339
 Січ, Запоріжжя, Кіш, Низ – 34, 126, 172, 191,
 261, 272; Д I: 3а, 34, 43, 57, 71, 74; Д II: 8, 9,
 12, 15; Д III: 1

- Скоробагатьки, село – Д II: 26
 Слабин, село – 48, 141
 Сліпород, річка – 3; Д II: 37а
 Слуцьк, місто – Д I: 69
 Случ, річка – Д III: 1
 Смичі, річка – 58
 Сміла, містечко – Д I: 34, 45
 Смоленівці, село – 121а
 Смоленськ, місто – 82, 272; Д I: 71
 Смольчинці, село – Д I: 48а
 Смолянка, річка – 174
 Смячі, річка – 156, 240, 318
 Смячі, село – 156
 Снітин, містечко – 7, 8, 265
 Снов, річка – 141, 318, 322; Д I: 9а; Д II: 126
 Снячі, річка – 266
 Собичів, село – 4, 6, 196
 Совин, Савин, село – Д I: 30, 32, 39, 40
 Совин Лука, слобода – 267
 Соколка, містечко – 148, 150
 Солов'ївка, село – 292
 Солопівка, село – Д I: 45
 Сорочинці, містечко – Д II: 38-40, 42
 Сосниця, місто – 70, 220; Д I: 41
 Соснівка, село – 141
 Сохачі, село – 130
 Сошники – 247
 Спаське, село – 171, 195, 237, 289, 306, 336
 Снов, річка – 48, 133
 Солонія, річка – Д II: 27
 Солонівка, село – 48
 Ставище, містечко – 126
 Стайки, містечко – 334
 Стара Почепина, село – 139
 Старе, село – 249
 Старий Бихів, місто – Д I: 9
 Старий Почеп, село – 317
 Стародуб, місто – 13а, 272, 361; Д II: 46, 92,
 94, 95, 97-100, 102-105, 108, 112, 113
 Стасівці, село – 221
 Стахорщина, село – 156, 231
 Стеблів, місто – Д I: 47
 Степанівка, село – 282
 Стрижень, річка – 10, 318
 Строків, село – 140; Д II: 67
 Стугна, річка – Д I: 68
 Студенець, хутір – 247
 Ступа, річка – 40
 Ступок, річка – 349
 Судинка, річка – Д II: 101
 Судость, річка – 80, 121, 278
 Сула, річка – 7, 8, 18, 50, 65, 103, 180, 186; Д II:
 26-28
 Сулиця, річка – 207; Д II: 33
 Супій, річка – 26а
 Сухий Вир, річка – Д II: 120
 Сушани, село – 102
 Тавань, місто – 191
 Талалаївка, село – 250
 Тарамське – Д II: 13
 Тарасівка, село – 74
 Тарашичі, село – 339
 Ташлик, річка – 271
 Терехівка, село – 294
 Терехтемирів, містечко – 247; Д III: 1
 Терн, річка – 50
 Тетива, річка – 329
 Тетіїв, містечко – 354
 Титва, річка – 94
 Топал, село – 322
 Тор – Д II: 10
 Торговиця, місто – Д I: 34, 36
 Тростень, село – Д II: 46
 Тростинець, селище – 247
 Тростенець, річка – Д II: 78
 Тростянець, селище – 112
 Трубіж, річка на Переяславщині – 26а, 230
 Трубіж, річка на Стародубщині – Д II: 104
 Тулиголови, село – 32, 100, 214, 263
 Тупичів, село – 318
 Тура, річка – Д II: 122
 Туреччина, Порта Отоманська, Турська
 земля – 364; Д I: 57, 71
 Туя, село – 98
 Тясьмин, річка – 79, 81, 111; Д I: 45; Д II: 2
 Убедь, річка – 15, 43, 70, 84, 178, 220, 242, 259,
 266, 318; Д I: 41, 49; Д II: 116, 117
 Угорщина, Панство Венгерське – 364
 Удай, річка – 47а, 215
 Уланів, село – 109, 200, 210, 214
 Улановщина, місцевість – 263
 Уласівка, село – Д II: 41
 Улиця, річка – 133а, 297а
 Умань, місто – Д I: 34
 Унеч, річка – Д II: 94
 Упирів, хутір – 168а
 Ус, річка – 351
 Устинів, село – 351
 Устя, село – 134 а
 Ушня, село – 214

- Фастів, Хвастів, містечко – 227, 254, 289, 292;
Д I: 15; Д II: 129-131
Фастівець, село – 266
- Харківці, село – 76
Хвощівка, село – Д II: 39
Хибалівка, село – 298, 305
Хижки, село – 226
Хиці, село – Д II: 23
Хлоп'яники, село – Д I: 67
Хмільна, село – Д I: 34
Ховми, село – 318
Ходорів, село – 247
Хорол, містечко – 148-150
Хоружівка, село – 50
Хотминівка, слобода – Д I: 65
Хохлик, річка – Д II: 94
Хрулівка, річка – Д II: 94
- Царгород, Константинополь, місто – Д I: 69,
71; Д III: 1
Царівка, слобода – 130
Цибульник, річка – Д II: 41
Цитва, річка – 51
- Чадиця, річка – Д II: 99
Чапліївка, село – 27
Чепелів, село – 98
Черевки, село – 114, 228; Д II: 72
Чериця, річка – Д II: 51
Черкаси, місто – Д I: 34, 36; Д II: 2
Черленків, село – Д I: 33
Чернецьке, село – 297а
Чернецька Слобода, село – 323, 352
Чернижів, село – Д II: 108
Чернин, село – 143
Чернігів, місто – 10, 82, 124, 179, 318, 319; Д I:
36; Д II: 114, 117-127
Чернявка, річка – 266
Черняхівка, село – 144а
Чигирин, місто – 97; Д I: 2, 3а, 4-8, 12-16, 18-
22, 24, 25, 27-32, 34, 36-40, 45, 46, 48, 48а,
52, 57, 71
Чигирин-Діброва, місто – 18
Чирик, місцевість – 154
- Човпаки, село – 180
Чорниши, селище – 247
Чорнобиль, містечко – Д I: 71; Д II: 16
Чорногородка, село – Д I: 15
Чуйківка, село – 352
Чупковщина, місцевість – 13а
Чучагка, річка – 215
- Шабельники, село – 163
Шатрище, село – 13, 92, 128, 323, 352
Шах-Кермень, місто – Д I: 74
Шептаки, містечко – 241
Шишак, містечко – 123
Шкрябин, хутір – 332
Шматів, селище – Д II: 96
Шняки, село – Д II: 97
Шнятка, річка – Д II: 97
Шлотбурк, місто – 272
Шостка, річка – 4, 6, 196
Шостовиця, присілок – 48
Шумани, село – 209
Шуховщизна, урочище – Д II: 47
- Щебра, село – 3
Щербиничі, село – Д II: 103
Щоки, село – 8, 265
Щурівка, село – Д II: 88
- Юриніва Слобода, село – 201
Юріївка, село – 90, 144
Юріївці, село – 284
Юринівка, село – 323, 352
Юськівці, село – Д II: 30
- Яківці, село – 164
Янівці, хутір – Д II: 114
Ярешки, село – 297
Ярошувка, село 233
Ясмась, Єсмась, річка – 4, 21, 40, 42, 87, 196;
Д II: 50
Ясмась, село – 196, 236; Д I: 65
Ястребщина, село – 210
Яхни, село – 321
Яців, село – 318
Ячники, село – 11

Перелік документів

1687 рік

1. 1687, серпня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому козакові Степану Шкурі усіх прибутків з побудованого ним млина на річці Осот..... 47
2. 1687, серпень-грудень. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав володіння військового товариша Петра Романовського на село Басухин..... 48
3. 1687, вересня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Якова Жураковського на село Щебру, на дві слободи та на шість млинів на річках Сліпороді, Свеї і Локні..... 48
4. 1687, вересня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи місту Глухову про підтвердження прав на млини..... 49
5. 1687, вересня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл повернути до підданства Новгородському монастиреві козаків, що проживають у його маєностях, з тих які самовільно покинули службу під час останнього військового походу..... 50
6. 1687, вересня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження права Федора Отрощенка збирати зі свого млина половину усіх прибутків..... 51
7. 1687, вересня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл комонному полковникові Іллі Новицькому побудувати млини на купленій ним греблі на річці Сулі..... 52
8. 1687, вересня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання комонному полковникові Іллі Новицькому села Щоки та про підтвердження прав на куплені ним млини і ґрунти під Снітином..... 53
9. 1687, вересня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про право ніжинських грецьких купців судитися власним судом та самим судити свою челядь..... 54
10. 1687, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи місту Чернігову про підтвердження прав на магдебурзьке право та на міські маєності..... 55
11. 1687, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволу київського митрополита Гедеона Святополка Четвертинського Київському Кирилівському Святотроїцькому монастирю зайняти Ржищівський монастир, з наданням йому села Ячники та давніх земель Ржищівського монастиря..... 56
12. 1687, вересня 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону жителям Новгорода (Сіверського) мати новий перевіз, з наказом користуватися старим перевозом, що належить Новгородському монастиреві..... 57
13. 1687, жовтня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання “до ласки войсковой” військовому товаришеві Івану Васильовичу села Кринадівки та підтвердження прав на його млин на річці Деряжній..... 57

13а.	1687, жовтня 7. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Матвія Данченка на Брановщину, хутір Даньківський та інші володіння.....	58
14.	1687, жовтня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального бунчужного Юхима Лизогуба на Воронівське озеро біля річки Сейм.....	59
15.	1687, жовтня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві млинового каменя на Сосницькій греблі.....	59
16.	1687, жовтня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання “до ласки войскової” значному військовому товаришеві Якову Солонині села Заворичі.....	60
17.	1687, жовтня 26. Батурин. – Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові Тимофію Олексійовичу надати писарю Стародубського полку Василю Романовичу яке-небудь село.....	61
18.	1687, жовтня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на містечко Городище та на усі прибутки з монастирських млинів під Чигирин-Дібровою і Омельником.....	61
19.	1687, листопада 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист ґрунтів Максаківського монастиря.....	62
20.	1687, листопада 12. – Універсал Івана Мазепи про захист судових прав Максаківського монастиря щодо своїх підданих.....	63
21.	1687, грудня 3. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного глухівського товариша Василя Федоровича та його співвласників на млини.....	64
22.	1687, грудня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Ніжинського Грецького братства мати свою церкву у Ніжині з дозволом використовувати, як обрядову, грецьку мову.....	65
23.	Не раніше 1687 – не пізніше 1700. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від індукти товарів п. Марії Семенової на суму в десять тисяч золотих.....	66

1688 рік

24.	1688, січня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Федора Козла на село Зіваци.....	67
25.	1688, січня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря на два млини, розташованих на Слободській греблі, на річці Острі, та наданням з них військової частки прибутків.....	68
26.	1688, січня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гадяцького полковника Михайла Бороховича на володіння наданими на полковничий уряд містечками Лютенкою і Борками з прилеглими селами, та на отримання усіх прибутків з його млинів, розташованих на Лютенській греблі, на річці Пслі.....	69
26а.	1688, січня 21. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію Василя Максимовича із збереженням за ним усіх прибутків з його нерухомості.....	70
27.	1688, січня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на маєтності Батуринському Бобриківському монастиреві.....	70
28.	1688, лютого 21. Батурин. – Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові обміняти до “ласки войскової” Федору Пучковському село, яким він володіє, на село Орянці, що знаходиться ближче до його дому.....	71
29.	1688, березня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Рихлівського Микільського монастиря на село Будище, Савинський перевіз, млини, озера та інші маєтності.....	72

30.	1688, березня 15. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви посланців чернігівського архієпископа Лазаря Барановича – архідиякона Антонія та ієромонахів Ігнатія і Віктора.....	73
31.	1688, квітня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання ніжинському війтові Івану Касьяненку на війтівський уряд села Плоского.....	74
32.	1688, квітня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення на Чернігівську архієпископію раніше відторгнених від неї млинів.....	75
33.	1688, травня 12. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви посланців архімандрита Києво-Печерської Лаври Варлаама Ясинського – намісника Паїсія, соборного писаря Іраклія, першого архідиякона архімандрита Іллі та ченця Трофимія.....	76
34.	1688, травня 12. – Відповіді гетьмана Івана Мазепа на оголошені царські статті, передані до Москви через стольника Андрія Лизлова.....	77
35.	1688, травня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання рибного стану Полтавському монастиреві.....	81
36.	1688, травня 26. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Київського Михайлівського монастиря Агафії.....	82
37.	1688, липня 23. З обозу під Липовою Долиною. – Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви товариша Батуринської сотні Романа Проценка.....	83
38.	1688, серпня 5. Табір на Самарі. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на рибний стан, в гирлі річки Самари.....	84
39.	1688, серпня 19. З обозу над Самарою. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви архімандриту Павлівського монастиря на Афоні Ісаї.....	85
40.	Не раніше 1688, вересня 1. – не пізніше 1689, серпня 31. Уривок універсалу Івана Мазепи, в якому зазначаються межі володінь ніжинського полковника Степана Забіли.....	85
41.	1688, вересня 13. Батурин. – Наказ Івана Мазепи стародубському полковнику затвердити за Яковом Завадовським село Дохновичі.....	86
42.	1688, жовтня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому пресвітеру Власію Харитоновичу усіх прибутків з побудованого ним разом з колишнім воронізьким сотником Савою Григоровичем млина.....	87
43.	1688, листопада 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Макошинському Микільському монастиреві побудувати для своїх потреб на власних землях, на річці Убеді, греблю з млином.....	87
44.	1688, грудня 30. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Батуринського Новомлинського монастиря Трофимії Концевичівні.....	88
45.	1688. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на сіножаті і поля біля Десни жителів Козельця, Остра, Моровська та Церквища, якими вони володіють з давніх часів.....	89

1689 рік

46.	1689, січня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про вилучення села Виповзов з володінь Київського Братського монастиря та його повернення місту Остру.....	90
47.	1689, січня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Леонтію Черняку про підтвердження прав на село Гавронці та інші маєтності.....	91
47а.	1689, січня 7. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писарю Василю Кочубею, здавна належних на військову канцелярію, містечка Городище з маєтностями та села Головинки.....	92

48.	1689, січня 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання чернігівському полковникові Якову Лизогубу сіл Слабина, Бігачі, Солонівки з присілками та іншимимастностями.....	93
49.	1689, січня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Стародубського полку Григорію Профіні побудувати греблю і млин на річці Бозькій, осадити хутір та осадити п'ять дворів людей.....	94
50.	1689, січня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Гамалія на село Хоружівку та надання йому села Годакви.....	96
51.	1689, січня 18. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Юрію Борозні та його синові Мартину про підтвердження прав на мастності, з дозволом побудувати млин.....	97
52.	1689, лютого 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Чернігівському Слеському монастиреві села Мощонки.....	98
53.	1689, лютого 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівській архієпископії заснувати перевіз через Десну, нижче Новгородка Сіверського, для перевезення своїх підданих.....	99
54.	1689, лютого 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл чернігівському архієпископові Лазарю Барановичу побудувати для власних потреб гуту на річці Білиці.....	100
55.	1689, березня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Константию Голубу про дозвіл відбирати повинності від людей, що осіли на його ґрунтах під Довгалівкою і Падоловим.....	101
56.	1689, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання охочекомонному полковникові Яремі Андрійовичу села Порохні та підтвердження його прав на володіння під Батурином і в Батурині.....	102
57.	1689, червня 29. Костянтинів. – Універсал Івана Мазепи про надання Івану Сулимі сіл Гудівки і Михайлівки.....	103
58.	1689, липня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав священника села Лесконіч Тимофія Ниговича на млин, розташований на річці Смичі, знаданням усіх млинових прибутків.....	104
59.	1689, липня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Тимофію Радичу села Гирявки.....	105
60.	1689, липня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Каленника Котляра на куплений на річці Бистриці млин, з належними до нього хатою і землею.....	105
61.	1689, липня 23. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому.....	106
62.	1689, липня 27. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про надання комонному полковникові Іллі Новицькому “до ласки войсковой” сіл Ісачки та Окопу.....	107
63.	1689, вересня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл борзеньському священнику Захарію Василевичу відновити на куплений греблі млин та отримувати з нього усі прибутки протягом одного року після відновлення.....	108
64.	1689, жовтня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про право гутників Самійла Леонтовича та Ілляша Семеновича виробляти в куплений ними Болдинській гуті скло на потреби гетьмана.....	109
65.	1689, жовтня 15. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на рибні угіддя на річці Сулі, нижче Лубен.....	110
66.	1689, жовтня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Івана Мокрісвича на село Звничев.....	111
67.	1689, жовтня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання носівському сотникові Лавріну Антоновичу села Ржавець та усіх прибутків з належного йому млина на річці Острі.....	111

68. 1689, листопада 1. Батурин. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові звільнити з ув'язнення колишнього баришівського отамана Лук'яна Гриненка..... 112
69. 1689, листопада 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на побудову млина чернігівських полкових обозного Никифора Калениковича та писаря Івана Скоропадського..... 113
70. 1689, листопада 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві двох каменів млива в Масалаєвці..... 114

1690 рік

71. 1690, січня 4. Батурин. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові Леонтію Полуботку передати Межигірському монастиреві двір Войці в Переяславі, згідно його заповіту..... 115
72. 1690, січня 12. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Видубицькому монастиреві на Літковські, Рожиновські та Лісницькі пущі..... 115
73. 1690, січня 12. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Київському Пустинному Микільському монастиреві на Кононецькі та Савинські ґрунти..... 117
74. 1690, січня 28. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гадяцького полковника Михайла Бороховича на рангові та набуті власним коштом маєтності..... 118
75. 1690, січня 30. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Леонтію Черняку села Кам'янки..... 119
76. 1690, березня 9. Лохвиця. – Універсал Івана Мазепи про надання Межигірському монастиреві сіл Дем'янчичі та Харківці..... 120
77. 1690, березня 20. Батурин. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковникові заборонити сурмачівцям використовувати для поселення їх колишні ґрунти в Переяславщині, з яких їм нібито було раніше дозволено лише вивести деревину..... 121
78. 1690, квітня 13. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо виконання посполитими слободи Семенівки повинностей на користь пані Марії Семенової..... 122
79. 1690, травня 29. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Кисво-Печерської Лаври на Бузуківську пасіку, з дозволом вільної переправи через Дніпро монастирським людям, що живуть при пасіці..... 122
80. 1690, травня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав стародубського полкового писаря Григорія Кроткевича на побудову млина..... 123
81. 1690, червня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому..... 124
82. 1690, серпня 5. Батурин. – Відповідь Івана Мазепи на таємний наказ царів Івана і Петра, оголошений йому дяком Василем Постніковим..... 125
83. 1690, серпня 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Дейнеки на два батьківських млини, на річках Свидні та Реті..... 129
84. 1690, серпня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому канцеляристові Григорію Болдаківському насипати греблю та побудувати млини на річці Убеді, на урочищі Гутишу..... 130
85. 1690, жовтня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про відправлення з військовим бунчужним Єфимом Лизогубом та військовим канцеляристом Григорієм Болдаківським плати для полків Яреми і Яворського..... 131
86. 1690, листопада 17. – Військова канцелярія (Батурин). – Устав про постачання належного на охочекомонний полк провіанту, визначений Іваном Мазепою..... 131

87. 1690, грудня 5. Іванпіль. – Універсал Івана Мазепи товаришу Глухівської сотні Івану Шкирмонту щодо звільнення його з співласником Родіоном млинів на річці Єсмані від виплати частки, що припадає на Військо..... 132
88. 1690, грудня 6. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону козакам з слободи Семенівки приймати в козацький реєстр тяглих людей..... 133

1691 рік

89. 1691, січня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання для потреб київського митрополита помірнього мита на ринку в Києві..... 134
90. 1691, січня 3. – Витяг з універсала Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Леонтію Полуботку зайняти греблю та побудувати млин на річці Білоус, біля села Юріївки..... 135
91. 1691, січня 9. Батурин. – Наказ Івана Мазепи київському полковникові забезпечити безперешкодне збирання помірнього мита на Житньому ринку в Києві на користь київського митрополита..... 136
92. 1691, квітня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови новгородського писаря Івана Лисого Раїни на млин під Шатрищами та куплені ґрунти..... 136
93. 1691, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав полтавського полкового судді Петра Буцького на млин у селі Лучках та надання йому з млина військової частки прибутків..... 137
94. 1691, травня 23. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про надання стародубському полковникові Михайлу Міклашевському “до ласки войсковой” сіл Кам’яні Озера та Дем’янка, з підтвердженням прав на млини..... 138
95. 1691, травня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про відправлення генеральним обозним Леонтія Григоровича для збирання податків на військову армату..... 139
96. 1691, червня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Якову Жураківському засипати греблю і побудувати млин, на прикордонній з Росією річці Івоті, та осадити при млині фільварок на п’ять чоловік..... 139
97. 1691, червня 23. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи козаку Якову із Загорівки на гай, будинок і ґрунти..... 140
98. 1691, липня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження розмежування наданих Бречицькому Андрониківському монастиреві земель із землями навколишніх сіл, з підтвердженням прав на надане Товстолісами млинове місце на річці Бречі..... 141
99. 1691, серпня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на села Позняки, Карпилівку, Косачівку, Лутаву, Виповзов та інші маєтності..... 142
100. 1691, серпня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав крелевецького козака Кіндрата Огієнка на млин в селі Тулиголовах, розташований на річці Реті..... 143
101. 1691, вересня 3. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Межигірського монастиря на двір в Козельці та на поле, належне до двору, подарованих монастиреві колишнім генеральним суддею Михайлом Вуяхевичем..... 144
102. 1691, вересня 9. Глухів. – Лист Івана Мазепи своєму дозорці Білоторецькому з наказом розмежувати землі села Сушани, наданого Каменському монастиреві..... 145

103.	1691, жовтня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про права Лубенського Мгарського монастиря та Івана Кулябки щодо отримання допомоги від жителів навколишніх сіл для ремонту греблі, на якій розташовані млини монастиря та Кулябки.....	147
104.	1691, жовтня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання в оренду на рік гутникові Василю Кузьмовичу гуги з млином, розташованих під селом Машевим.....	148
105.	1691, листопада 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Костантія Голуба на слобідку і на п'ять хат, розташованих на його землях.....	149
106.	1691, листопада 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Київський полк про заборону власникам маєтностей вимагати від козаків виконання повинностей чи сплати чиншів та запроваджувати для підданих повинності і чинші надмірні від звичайних.....	150
107.	1691, листопада (20). Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Ніжинський полк про заборону власникам маєтностей вимагати від козаків виконання повинностей чи сплати чиншів.....	152
108.	1691, листопада 25. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону козакам з слободи Семенівки звільняти від повинностей тяглих людей.....	154
109.	1691, грудня 20. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям села Уланова повернути до обопільного користування незаконно привласнені ними землі, якими вони володіли спільно з підданими чернігівського архієпископа, або поділити їх між собою.....	154

1692 рік

110.	1692, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на млини, розташовані на річці Которі.....	156
111.	1692, лютого 13. Переяслав. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику, з'єднавши свій полк з полком Новицького, вирушити проти виявленого ворога....	157
112.	1692, лютого 23. Переяслав. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на селище Тростянець.....	158
113.	1692, березня 9. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Бречицькому Андрониківському монастиреві на монастирський ліс.....	159
114.	1692, березня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання людей “в послушенство” березанському сотникові Михайлу Філіпенку, які мешкають біля хутора Черевки.....	159
115.	1692, квітня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Бречицькому Андрониківському монастиреві побудувати млин на річці Бречі та заснувати біля нього слободу.....	160
116.	1692, квітня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Братському монастиреві села Бельмачівки.....	161
117.	1692, травня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування переяславській ратуші міських цехів та про надання на ратушу помірною мита “відеркового” і “колодного”.....	162
118.	1692, травня 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про відправлення з військовим канцеляристом Григорієм Болдаківським плати у комонний полк Іллі Новицького.....	163
119.	1692, липня 19. Гадач. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав військового товариша Кирила Дорофійовича на всі прибутки з його млина на річці Малечі та на відбирання повинностей від шести чоловік, що оселилися на його землі.....	164

120. 1692, серпня 31. Табір під Пісками. – Універсал Івана Мазепи про оренди в Гадяцькому полку..... 164

1693 рік

121. 1693, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Івану Сулимі зайняти греблю на річці Судості і побудувати млин..... 167
- 121а. 1693, січня 12. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав Антонія Максимовича на ґрунти в Смолігівці..... 167
122. 1693, березня 13. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Макошинському дівичому монастиреві на млин..... 168
123. 1693, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на подаровану Лісницькими половиною Товстого лісу біля міста Шишак..... 169
124. 1693, травня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання на вїтївський уряд чернігівському вїтові Йосифу Іовлевичу половини прибутків з Яхимівського млина..... 170
125. 1693, червня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Київському Братському монастиреві на захист від спустошення монастирських лісів біля Карпилівки, Косачівки і Виповзова..... 171
126. 1693, жовтня 2. Батурин. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику скасувати в полку воснні приготування з огляду на зникнення небезпеки ворожого нападу..... 171
127. 1693, листопада 16. Ропськ. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл генеральному осавулу Андрію Гамалії, стародубському полковникові Михайлові Міклашевському та стародубському вїту Спиридонові Шираю побудувати поташні буди..... 172
128. 1693, листопада 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону обивателям, що проживають між Десною і Сеймом, брати деревину в борах та лісах біля Новгородка, належних Чернігівській архієпископії..... 173
129. 1693, листопада 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення до послушенства Леонтію Полуботку громад сіл, володіння якими він раніше був позбавлений..... 174
130. 1693, листопада 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про права колишнього коропівського сотника Тихона Довгелі на слобідку Царівку з млином та на Сохачівський хутір..... 174
131. 1693, грудня 6. Батурин. – Наказ Івана Мазепи пані Семеновій повернути козаку Ярмолі Нагорному коней та не заважати відбувати козацьку службу і користуватися козацькими правами..... 175

1694 рік

132. 1694, лютого 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволів київського митрополита та чернігівських архієпископів ченцям Можневському і Щирському відновити під Любечем для чернецького життя печеру Антонія Печерського..... 176
133. 1694, березня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Микити Якимовича на куплений ним хутір..... 177
- 133а. 1694, квітня 10. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про дозвіл генеральному писарю Василю Кочубею осадити хутір на річці Улиці..... 177
134. 1694, квітня 28. Батурин. – Універсал Мазепи про підтвердження прав лохвицького протопопа Петра Імшанецького на млин-вешняку селі Пісках..... 178

134а.	1694, червня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи жителям села Устя щодо виконання повинностей на користь призьренського митрополита Никодима згідно розпоряджень залишеної ним особи.....	179
135.	1694, червня 13. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про обов'язок сарської, крутківської та петрівської громад ремонтувати військову Сарську греблю, на річці Пслі.....	179
136.	1694, липня 17. Батурин. – Дарчий лист Івана Мазепи про надання двох млинів Чернігівській архієпископії.....	180
137.	1694, липня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Київському Михайлівському монастиреві про звільнення монастирських людей, поселених біля села Вигурівщини, від військових повинностей і податків.....	180
138.	1694, липня 31. Батурин. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові щодо покарання козаків Переяславського полку, які завдають збитки Київському Межигірському монастиреві, в його володіннях, розташованих на території полку.....	181
139.	1694, серпня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Андрію Лизогубу села Стара Почепина та про підтвердження його прав на млин на річці Кості.....	182
139а.	1694, вересня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Семена Ялинського на млин, на річці Білоус.....	183
140.	1694, листопада 12. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям села Строків беззаперечно виконувати належні повинності на користь свого державці, хорунжого Переяславського полку Олександра Сулими.....	184
141.	1694, грудня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на мастності чернігівському полковникові Якову Лизогубу.....	184

1695 рік

142.	1695, лютого 24. Лубни. – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на пасіки під Мошнами на Правобережжі, із звільненням монастирських пасік від бджоляної десятини.....	186
143.	1695, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на куплене озеро Колпят.....	187
144.	1695, серпня 17. – Табір під Переволочною – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Леонтія Полуботка на греблю з млином (млинами), розташованих на річці Білоусі.....	187
144а.	1695, жовтня 1. – Витяз з універсалу Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Дмитру Максимовичу сіл Черняхівки та Бурковки.....	188
145.	1695, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівського Слеського монастиря на млин наданий за заповітом Леонтія Полуботка, із зобов'язанням Слеського монастиря ділити навпіл прибутки з млина із Чернігівським П'ятницьким монастирем, на землях якого побудована гребля.....	189
146.	1695, грудня 29. Батурин. – Наказ Івана Мазепи чернігівському полковникові не порушувати майнові права Чернігівського П'ятницького монастиря та не чинити шкоду монастирським підданам.....	190

1696 рік

147.	1696, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на млини, розташовані на річці Которі.....	191
------	--	-----

148.	1696, січня 21. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському та охоческомонному полковникам вирушити з полками для захисту населення Миргородського полку в напрямку містечка Хорола та, ставши по річках, перепинити шлях Кримській орді.....	192
149.	1696, січня 23. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику залишатися з полком в Лубнах, а також зупинити в Хоролі охоческомонний полк Новицького, якщо він вирушив проти ворога.....	193
150.	1696, січня 24. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському та охоческомонному полковникам підготувати в Лубнах свої полки для відсічі ворогу.....	194
151.	1696, січня 25. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику розвідати про наміри ворожих сил, що знаходяться під Голтвою.....	195
152.	1696, травня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл полковому полтавському писарю Олександру Чуйкевичу відбудувати два своїх млини на Манжаліївській міській греблі, із звільненням їх від військової частки на один рік.....	196
153.	1696, травня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи стосовно стягнення з підданих Батуринського замку та козацьких підсусідків, що мають власні ґрунти, необхідних коштів для забезпечення провіантом розміщених там п'яти чоловік з охоческомонного полку Пашковського, яким належить виступити у воєнний похід.....	197
154.	Не раніше 1696 – не пізніше 1700, травень. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл оселити баришівському протопопу Григорію Максимовичу при своїй греблі біля Чирикова десять чоловік та орендувати горілчані шинки в своїй маєтності, селі Єрковцях, за 10 талерів.....	198
155.	Не раніше 1696, серпня 11. Батурин. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові Івану Мировичу повернути коронному гетьману універсал, в якому той забороняє шляхті осаджувати міста і села на відстані п'яти миль від правого берега Дніпра, із сподіванням швидкого відступу поляків з Мошен та осадженихними слобод.....	199
156.	1696, вересня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Андрія Зіневича на двадцять дворів в селі Стахорщині, на млини, поля та інші маєтності.....	200
157.	1696, жовтня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження універсалу київського митрополита Варлаама Ясинського стосовно прав Ніжинського Грецького братства при церкві архістратиґа Михаїла.....	201
158.	1696, жовтня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від оподаткування та повинностей людей, що живуть у дворах Ніжинського Грецького братства у Ніжині.....	203
159.	1696, листопада 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Мринську сотню стосовно виконання громадських повинностей та утримання компанійців, як посполитими, так і козацькими підсусідками, що мають свої земельні угіддя.....	204
160.	1696, листопада 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист міських привілеїв Ніжина.....	205
161.	1696, листопада 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Романівський стан.....	206
162.	1696, листопада 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення жителів села Омбиша, належного до Омбишського монастиря і Києво-Печерської лаври, від забезпечення провіантом і підводами переїжджих через село старшин і військової “черні”.....	207

1697 рік

163. 1697, січня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому канцелярсту Саві Шабельниченкові викупити Добролежівський гай та повернути луки під Шабельниками, які раніше належали його пращурам, з правом отримувати десятину від людей, що користуються його нивами..... 208
164. 1697, квітня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону Полтавському монастиреві та іншим власникам маєтностей прилучати до повинностей посполитих, що належать до міста Полтави..... 209
165. 1697, квітня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону Дмитрові Мамчулу втручатися у справи Ніжинського Грецького братства..... 210
166. 1697, травня 10. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи жителям міста Мрина, маєтності Чернігівської архієпископії, що забороняє вимагати від них особами різних чинів продовольчого утримання та підвод, а переїжджим у військових справах, брати лише необхідне і за подорожніми гетьманськими листами..... 211
167. 1697, травня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Києво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів..... 212
168. 1697, липня 2. Табір біля Кодацької пристані. – Універсал Мазепи про мобілізацію козаків для військового формування миргородського полковника Данила Апостола..... 213

1698 рік

- 168a. 1698, січня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на куплений млин на річці Котор та на даровані ґрунти і гай біля Острицької Кудинової греблі..... 214
169. 1698, січня 18. Батурин. – Наказ Івана Мазепи п. Забілі утримувати як і раніше, в своїй маєтності Обтові, вигнаних ним перед цим, піхотних компанійців..... 215
170. 1698, січня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про порядок утримання охочекомонних та охочепіхотних козаків в місцях постійного розташування..... 215
171. 1698, березня 3. Батурин. – Універсал Мазепи про взяття під гетьманську протекцію вдови Олексія Урвихоста Меланії..... 216
172. 1698, березня 18. Батурин. – Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові щодо ремонту суден та їх проведення до Січі..... 217
173. 1698, квітня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Федору Бобрикевичу відновити млин-вешняк..... 217
174. 1698, квітня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівському Єлецькому монастиреві зайняти греблю на річці Смолянці та побудувати на греблі млин..... 218
175. 1698, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на маєтності та монастирських підданих..... 219
176. 1698, квітня 28. – Універсал Мазепи про надання права оренди горілчаних та тютюнових шинків на міські потреби Прилукам за 1500 золотих..... 220
177. 1698, травня 17. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи місту Березні від переїжджих..... 221
178. 1698, травня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гетьманського управителя в Батуринському замку Никифора Лук'яновича на куплені ним млини та інші володіння..... 221

179.	1698, травня 22. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про надання права Чернігівському Слеському монастиреві продавати горілку на монастирських перевозах.....	222
180.	1698, травня 29. Табір на Човпаках. – Універсал Івана Мазепи про захист від підтоплення млинів, що знаходяться на Роменській міській греблі, через підвищення рівня води на греблі Антона Кузьменка, розташованій нижче на річці Сулі.....	223
180a.	1698, липня 1. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писареві Василю Кочубею лісів по берегах річки Ретика, з дозволом спорудити на річці греблю з млином.....	224
181.	1698, вересня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на млинову частку в Білоуському млині.....	225
182.	1698, жовтня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження міських прав Чернігова та про повернення цехових людей у юрисдикцію міста.....	226
183.	1698, жовтня 16. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на містечко Кононч, на медову десятину та на відновлення млина.....	227

1699 рік

184.	1699, січня 13. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Скельському Пустинному монастиреві з Шиманового млина.....	228
185.	1699, березня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від міських повинностей Олександра Шабельника з підтвердженням його прав на сіножать біля села Онисіва.....	229
186.	1699, березня 28. Батурин. – Наказ Івана Мазепи, що зобов'язує Кулябок виконувати свою частку роботи при потребі ремонту греблі, якою вони володіють спільно з Лубенським Мгарським монастирем.....	229
187.	1699, квітня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону приймати у підсудки підданих Омбинського монастиря.....	230
188.	1699, квітня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Березотоцьку греблю і хутір.....	231
189.	1699, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання полтавському полковому писарю Олександру Чуйкевичу військової частки в його млинах на Манжаліївській греблі, із збереженням за ним покабанщини та поколіщини.....	232
190.	1699, квітня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вибельського сотника Василя Устимовича на млин на річці Варещці та про дозвіл побудувати йому млин на своїх грунтах, на річці Гончарище.....	233
191.	1699, квітня 29. Батурин. – Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові про спорядження сорока підвод з борошном до Запорозької Січі і Тавані.....	234
191a.	1699, травня 12. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писареві Василю Кочубею села Дубовичи.....	234
192.	1699, травня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Рихлівському монастиреві з монастирського млина, розташованого на річці Корчевиці.....	235
193.	1699, травня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Слеського Чернігівського монастиря, що живуть на грунтах біля монастиря, від постоївохотницького товариства.....	235
194.	1699, червня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Горошинський млин та на Кропивнянські ґрунти з млином.....	236

195.	1699, червня 19. Неплюсвка. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права громади села Киріївки на млинове коло, залишене їм за заповітом односельця на будівництво церкви.....	237
196.	1699, липня 5. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав глухівського сотника Олексія Турянського на два млини, на річках Шостці та Ясамані, з дозволом прилучити до свого підданства десять чоловік, що мешкають біля його млина на річці Ясамані.....	238
197.	1699, липня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання товаришеві Будиської сотні Максимові Левченку військової частки у його млині.....	238
198.	1699, серпня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав бистрицького козака Івана Рошини на млин під Погребками.....	239
199.	1699, серпня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження Київському Михайлівському монастиреві права збирати погребельне мито з купців на монастирській греблі, на річці Веті.....	240
200.	1699, жовтня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії та села Уланова.....	241
201.	1699, жовтня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення у власність Чернігівської архієпископії Юринової Слободи.....	241
202.	1699, жовтня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії із землями білоусівських жителів.....	242
203.	1699, жовтня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Федора Лисенка на села Осьмаки і Дягову.....	244
204.	1699, листопада 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення київських міщан від надання підвод та провізії для переїжджих через Київ різних чинів людей, за винятком тих, що мають гетьманські подорожні листи.....	245
205.	1699, листопада 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про регламентацію стягнення податків з київських купців.....	245
206.	Не раніше 1699, листопада 16. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Анастасії Скоропадській про підтвердження прав на ґрунти.....	246
207.	1699, грудня 9. Батурин. – Наказ Івана Мазепи дозорці військових млинів Пестичу пояснити на яких підставах з млина Федора Борзоноса ним стягується половина прибутків.....	247
208.	1699, грудня 29. Батурин. – Проїжджий лист Івана Мазепи відправленому до правителя Волощини значному військовому товаришеві Загурі Стилевичу (який їде з посланцем російського царя сержантом Микитою Вахровим).....	248

1700 рік

209.	1700, березня 18. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав любецького сотника Василя Полуницького на сіножать Тулопівщину.....	249
209а.	1700, березня 18. Батурин. – Наказ Івана Мазепи громаді села Дурнів щодо допомоги в гаченні греблі Домницькому монастиреві.....	250
210.	1700, квітня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про порядок утримання охочекомонних та охочепіхотних козаків в місцях постійного розташування.....	250
211.	1700, квітня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл слабинському сотникові Івану Тризничу побудувати греблю з млином на річці Жеведі, з наданням йому “до ласки нашої” діброви.....	251
212.	1700, травня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист Новгородського монастиря від стягнення з нього поборів переїжджими.....	252

213.	Не раніше 1700, травня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист прав козелецького шевського цеху.....	253
213а.	1700, травня 25. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав значного товариша Полтавського полку Захарія Старицького на село Горбанівку і ґрунти.....	254
214.	1700, червня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону козакам приймати у підсусідки підданих Чернігівської архієпископії, з наказом крелевецькому сотникові та його сину повернути таких підданих у Бистрику до колишнього підданства.....	255
214а.	1700, липня 1. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо послушенства посполитих села Дурнів Домницькому Різдва-Богородицькому монастиреві, які самовільно оголосили себе козаками.....	256
215.	1700, липня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання пирятинському протопопові Якову Філіповичу усіх прибутків з його млинів, розташованих на річках Удаї та Чучагці.....	256
216.	1700, липня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Печерського монастиря на Горошинський млин та Кропивенські ґрунти з млином.....	257
217.	1700, липня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на хутір Переводський.....	258
218.	1700, липня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл відновити греблю та побудувати димарку для потреб Чернігівської архієпископії.....	259
219.	1700, вересня 27. В полі під Омеляновим хутором, за Козельцем. – Універсал Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Якову Барановському усіх прибутків з його власного млина, розташованого на міській козелецькій греблі.....	260
220.	1700, листопада 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження угоди про надання Рихлівському монастиреві Василевого млина на річці Вербі призренським митрополитом Никодимом в обмін на надання Рихлівським монастирем млинового каменя на річці Убеді Макошинському монастиреві.....	261
221.	1700, грудня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Григорію Павловичу права побудувати млини на Ворсклі, з наказом Леонтію Черняку знести млини, побудовані ним без дозволу.....	262

1701 рік

222.	1701, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання купцю Костянтину Пригарі та його зятю, військовому товаришеві Федору Добронізькому, усіх прибутків з купленого Пригарою млина, розташованого на річці Ромі.....	263
223.	1701, лютого 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови генерального писаря Сави Прокоповича Ірини на села Кудрявку і Загорівку.....	264
224.	1701, лютого 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання горілчаної аренди Переяславській єпископії, в селах які до неї належать, на 1701 рік.....	265
225.	1701, лютого 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про регламентацію використання праці козацьких підсусідків в селах Чернігово-Єлецького монастиря Серединці та Надинівці.....	265
226.	1701, лютого 11. Іванпіль. – Оборонний універсал Івана Мазепи про захист володінь Андрія Лизогуба.....	267

227. 1701, березня 9. Фастів. – Універсал Івана Мазепи про надання командування глухівському сотникові Олексію Турянському над військовим товариством за-сеймських сотень – Глухівської, Кролевецької, Коропівської та Воронізької..... 267
228. 1701, квітня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови березанського сотника Михайла на володіння селом Черевками..... 268
229. 1701, квітня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Терехтемирівського та Канівського монастирів, з належними до них мастностями..... 269
230. 1701, квітня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Войчанських млинів, розташованих на річці Трубіж, на Переяславській греблі..... 270
231. 1701, квітня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання монастирю Благовіщення пресвятої Богородиці, розташованого в селі Дегтярівці, села Стахорщини з присілками Блисловою і Багринівкою..... 271
232. 1701, травня 16. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи київському магістрату щодо його прав на шинкування горілкою в місті та на захист київських різників і торгівців від незаконних поборів..... 272
233. 1701, червня 10. Військова канцелярія (Батурин). – Універсал Івана Мазепи про надання синові прилуцького полковника Дмитра Горленка Андрію села Ярошівки..... 273
234. 1701, червня 14. Батурин. – Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові не допускати захоплення земель підданих пана Іллі Новицького жителями села Березовиці..... 274
235. 1701, серпня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про доручення військовому товаришеві Тимофію Радичу провести облік козаків Лубенського полку, що не вирушили зі своїм полковником у похід..... 275
236. 1701, серпня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Данила Кутневського на млини і ґрунти на річці Ясмані..... 276
237. 1701, серпня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду горілчаних та тютюнових шинків в селах Спаському і Мезині..... 276
238. 1701, вересня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську оборону гетьманського слуги Івана Кущевського..... 277
239. 1701, вересня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання вдові полтавського священика Івана Величківського Марії Лукашівні військової частки у її млині на Новосанжарівській греблі..... 278
240. 1701, вересня 7. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи вдові Криштофа Фридрикевича Катерині про захист від спустошення її пущі і ґрунтів, біля належного їй села Смячі..... 279
241. 1701, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Михайлові Шевченку побудувати рудню, біля його млина на річці Ревні..... 280
242. 1701, вересня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Макошинського монастиря на куплену мельницьку частку в млинах, розташованих на річці Убеді..... 280
243. 1701, вересня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпископії села Лялинець..... 281
244. 1701, жовтня 15. Батурин. – Наказ Івана Мазепи київському і ніжинському наказним полковникам вжити заходи для розшуку в'язня, що втік з батуринської в'язниці..... 282
245. 1701, жовтня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання великобудищанському священикові Роману Леонтійовичу військових прибутків з купленої ним четвертої частки млина..... 283

246.	1701, грудня 4. Батурин. – Наказ Івана Мазепи конотопському дозорці Олександру щодо звільнення млина ніжинського полкового обозного Федора Кандиби, розташованого на Конотопській греблі, від збирання військової частки.....	284
247.	1701, грудня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження Переяславській єпископії наданих маєтностей.....	284
248.	1701, грудня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпархії прибутків з млина Кіндрата Мельника та Марії Золотої, розташованого на Переяславській греблі.....	287

1702 рік

249.	1702, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання конотопському сотникові Андрію Кандибі вільної землі, на річці Сейм під селом Стариною.....	289
250.	1702, квітня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи значному військовому товаришві Іллі Новицькому про підтвердження прав на куплені ним ґрунти в Прилуцькому і Лубенському полках.....	290
251.	1702, травня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Парфена Томари на село Каратуль.....	291
252.	1702, червня 21. Кочарівка. – Універсал Івана Мазепи щодо виконання козацькими підсудками, що були посполитими Новгородського монастиря, монастирських повинностей гаутримання ними сердюків.....	292
253.	1702, червня 21. Кочарівка. – Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському полковникові Дмитру Донцю розсудити справу про захоплення спадкових ґрунтів чернігівських жителів Семеном Ялинським.....	293
254.	1702, липня 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на селище Плисецьке.....	293
255.	1702, вересня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про передачу Києво-Печерській Лаврі, до її Омбишського монастиря, хутора Карлики, який належав померлому печерському ченцю, омбишському управителю Кирилові Филімоновичу.....	295
256.	1702, жовтня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання полтавському протопопові Йосипу Нащинському військової частки з належної йому частини млина.....	296
257.	1702, жовтня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію значного військового товариша Омеляна Пашенка.....	296
258.	1702, листопада 2. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи коропівському ковальському і котлярському цеху про непритягнення до міських повинностей.....	297
259.	1702, листопада 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Рихлівського монастиря на Самотузкий млин, з наданням права відновити для своїх потреб рудню, що раніше знаходилася на греблі, де розташовано млин, та наклади руди.....	298
260.	1702, грудня 5. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про зняття з посади козеленького отамана Лук'яна Бутка.....	299
260а.	1702, грудня 7. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо перевезення деревини посполитими села Городища для потреб Домницького Різдяно-Богородицького монастиря.....	299

1703 рік

261. 1703, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи до київських міщан з розпорядженням приймати при розрахунках старі низькопробні російські монети, так звані “чехи”..... 301
262. 1703, січня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання полтавським полковим обозному Дорошеві Дмитровичу та писарю Олександру Чуйкевичу байраку Соколле..... 302
263. 1703, лютого 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення Чернігівській архієпископії належних прибутків, як з козацьких млинів, так і млинів інших державців, побудованих в її маєностях..... 303
264. 1703, березня 6. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи вдові генерального обозного Василя Борковського Марії Стефанівні про заборону посполитим, що живуть на її землях, записуватися у козацький реєстр та про захист її володінь..... 304
265. Не раніше 1703, квітня 7. Батурин. – Наказ Івана Мазепи війтам сел Снітина, Щоки, Окопу, Литваків, Ісачок, Нехаївки та Кліщинець про виконання повинностей посполитими цих сіл на користь Григорія Новицького і його братів..... 305
- 265а. 1703, травня 8. Басань. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному бунчужному Дмитру Максимовичу села Дорогинки..... 306
266. 1703, травня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального осавула Івана Ломиковського на маєності..... 306
267. 1703, червня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на Конончу, Совин Луку та інші володіння..... 309
268. 1703, червня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження проведених у 1686 та 1694 рр. розмежувань земель вовчківських із землями церковнищан, надінцівців та карасилівців..... 310
269. 1703, червня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання сину генерального судді Сави Прокоповича Семену села Медвиного..... 311
270. 1703, червня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на викуплений і повернений у колишнє володіння млин на річці Білоус..... 312
271. 1703, червня 27. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Полтаві на міських посполитих та на захист міщан від незаконних поборів..... 313
272. 1703, червень. – Інструкція Івана Мазепи, відправленому до царя Петра I, глухівському сотникові Олексію Турянському..... 314
273. 1703, липня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав писаря Стародубського полку Афанасія Покорського на село Вистриків..... 317
274. 1703, серпня 6. Батурин. – Наказ Івана Мазепи моровському сотникові вжити заходів, щоб козаки Моровської сотні не приймали до себе підсусідків..... 318
275. 1703, вересня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про виправлення писаря Генерального Військового суду Семена Савича для розгляду справи про суперечні ґрунти між Чернігівською архієпископією і Максаківським монастирем..... 318
276. 1703, жовтня 2. Батурин. – Наказ Івана Мазепи пані Івановій Забіліній виділяти гроші на утримання чотирьох юзаків охочепіхотного полку, що знаходяться в її селі Обтові..... 319
277. 1703, грудня 17. Іванпіль. – Наказ Івана Мазепи до свірзьких козаків віддавати належну за звичаєм медову данину з їхніх бджоляних отчин у Свірзькій волості на користь Чернігівської архієпископії..... 319

278. 1703, грудня 19. Іванпіль. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Івана Гаркуші на млини, розташовані на Погарській греблі, на річці Судості, з усіма прибутками, що на них припадають..... 320
279. 1703, грудня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи щодо порядку стягнення індукти та евекти в Гетьманщині..... 321

1704 рік

280. 1704, січня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення власівського сотника Устима Сахненка від медової десятини з його пасіки (пасік)..... 323
281. 1704, січня 25. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо умов повернення ґрунтів Чернігівській архієпископії, якими заволодів компанієць Василь, з огляду на те, що вони були надані у користування першому (померлому) чоловікові його дружини..... 324
282. 1704, лютого 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження розгляду справи про суперечні ґрунти між Чернігівською архієпископією і Максаківським монастирем писарем Генерального Військового суду Семеном Савичем..... 325
283. 1704, лютого 10. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Київському Братському монастиреві про захист Карпилівської пуші..... 325
284. 1704, березня 3. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям сіл Юровців та Рижикова ремонтувати спільними силами греблю на річці Білоус, тоді коли буде в цьому потреба..... 326
285. 1704, березня 5. Батурин. – Наказ Івана Мазепи полтавському полковникові не дозволяти Полтавському монастиреві прилучати до свого підданства підданих Полтави в Лисій Гірці..... 327
286. 1704, березня 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання в річну оренду конотопському сотникові Андрію Кандибі та значним військовим товаришам Юрію Харевичу і Григорію Костенецькому горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків..... 328
287. 1704, квітня 3. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи смолинському пресвітерові Парфенію Стефановичу на млин і став, з наданням йому з млина військової частки прибутків та ствердженням за ним права на відбирання повинностей від людей, що живуть на його землі..... 329
288. 1704, травня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві в річну аренду горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків в селах Онисові, Горбові, Мошонці та Авдівці..... 330
289. 1704, червня 4. Табір під Фастовим. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну аренду горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків у селі Спаському..... 331
290. 1704, липня 12. З обозу під Павлоччю. – Універсал Івана Мазепи про непопушність Військом Запорозьким майнових прав обивателів Київського воєводства, із застереженням посполитим щодо виконання ними повинностей на користь своїх державців..... 332
291. 1704, серпня 1. В обозі під Бердичівом. – Універсал Івана Мазепи про позбавлення Семена Палія полковничого уряду та призначення полковником в його полк Михайла Омельченка..... 335
292. 1704, вересня 1. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Анни Ліщанки Ханенчихи та її сина козелецького сотника Федора на село Солов'ївку..... 335

293. 1704, вересня 8. Табір під Мирополем. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав колишнього стародубського полковника Михайла Міклашевського на осаджені слободи Деснянку, Зибку і Злинку та на перевіз, з дозволом на виробництво вапна..... 336
294. 1704, грудня 2. Батурин. – Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському полковникові, полковому судді, Юрію Затиркевичу підтвердити права товариша Чернігівського полку Івана Силича на село Терехівку, з трьома підданими, та додати до них в підданство трьох вільних людей, що живуть на його ґрунтах..... 337
295. 1704, грудня 3. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію слюсаря Олексія Лопати..... 338

1705 рік

296. 1705, березня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону ігумену Полтавського монастиря та значним військовим товаришам Жученку і Іскрі селити у своїх слободах полтавських козаків а також посполитих, що є підданими Полтави.... 340
297. 1705, березня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови Олексія Забіли Анастасії на села Ярешки, Пилипчичі, Семенчичі, Ляхновці, на млини, ліси та інші успадковані маєстності, з наданням їй права додатково осадити людей біля свого млина неподалік села Кузьминці..... 341
- 297а. 1705, квітня 1. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про дозвіл генеральному судді Василю Кочубею осадити людей при своїй греблі на річці Знобівці..... 343
298. 1705, квітня 16. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання осавулу Ніжинського полку Йосипу Тарасовичу (Тарасевичу) села Хибаловки та млина в цьому ж селі..... 344
299. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання побережного мита в Києві на відбудову приміщення Київської ратуші..... 344
300. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Лозовку і Будище..... 345
301. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл київському магістрату пред'явити на військовий суд права на міські володіння, що незаконно були привласнені духовенством та військовими людьми..... 346
302. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від посполитих тяжарів мельника, що працює на полкового полтавського писаря Олександра Чуйкевича, в млині побудованому Чуйкевичем на річці Пслі, в Манжаліївці..... 347
303. 1705, квітня 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про виправлення писаря Генерального Суду Семена Савича в Борзну для поділу майна померлого ніжинського полковника Степана Забіли між його синами Степаном та Семеном..... 348
304. 1705, травня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Максаківського монастиря на Лазницьке озеро, з островом та іншими належними донього угіддями..... 349
305. 1705, травня 1. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону порушувати права Максаківського монастиря на Лазницьке озеро..... 350
306. 1705, травня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків в селах Спаському і Мезині..... 351
307. 1705, вересня 15. Табір під Городлом. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл дівицькому сотникові Йосипу Шендюху відновити куплену греблю в селі Будищі, побудувати на ній млин та отримувати з нього усі прибутки, з наданням йому рибного ставка під містечком Дівичею..... 352

308. 1705, листопада 9. Табір під Замостям. – Універсал Івана Мазепи про надання чернігівському полковникові Павлу Полуботку командування над козацьким військом, розміщеним на зиму в Белзькому восводстві та на Холмщині..... 353

1706 рік

309. 1706, лютого 16. Дубно. – Універсал Івана Мазепи із закликом до шляхти Волинського восводства про постачання провіанту козацькому військові..... 354
310. 1706, червня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію жителя Салтикової Дівиці Григорія Кубраковського..... 357
311. 1706, липня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Лозовок і Будища та про надання рибних озер..... 358
312. 1706, жовтня 15. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Ленкевичівські та Підгорські ґрунти, на село Рубежівку та на слободу Михайлівку..... 359
313. 1706, жовтня 15. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Будецькі, Берковецькі, Летинські та Сирецькі землі..... 360
314. 1706, жовтня 15. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав канівського дозорці Петра Гриневича на куплені ним ґрунти в селі В'юнищах..... 362
315. 1706, жовтня 17. Київ. – Універсал Івана Мазепи про звільнення Київського Микільського Пустинного монастиря від орендної плати за горілчані шинки в монастирських селах Дівички і Ковалин..... 362
316. 1706, жовтня 20. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування київського цеху музик міській владі Києва..... 363
317. 1706, листопада 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав міста Почеп на село Старий Почеп..... 364
318. 1706, листопада 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на маєтності вдови генерального обозного Василя Дуніна-Борковського Марії та її синам Михайлові і Андрію..... 365
319. 1706, листопада 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заходи щодо допомоги Чернігову у відновленні міського господарства, яке прийшло в занепад через постійні витрати на утримання царських урядовців і російських військових..... 368
320. 1706, листопада 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання допомоги Веркіївською сотнею та селами Куликівкою, Авдієвкою, Будищами і Дурнями містечку Салтикової Дівиці, розореному переходами царських військ, із звільненням міської старшини від сплати 100 золотих та забороною залишати в містечку на зимівлю полкове стадо..... 369
321. 1706, грудня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання охочекомонному полковникові Антонію Танському сіл Яхни і Микитинці..... 370

1707 рік

322. 1707, лютого 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального осавула Івана Ломиковського на маєтності та про надання йому села Внуківичі..... 371
323. 1707, березня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи щодо надання коней і підвод жителями сіл, розташованих навколо Іванпiля, при потребі перевезення через Іванпiль російських військових людей..... 373

324. 1707, березня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл колишній гадацькій протопопівні, вдові Марії Бородичівні Бутовичівні побудувати млин..... 374
325. 1707, квітня 3. Київ. – Наказ Івана Мазепи корсунському старості Василю Ждановичу забезпечити захист прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Осетрів остров..... 375
326. 1707, квітня 26. Жовква. – Універсал Івана Мазепи про непорушність Війском Запорозьким мастностей роду Шембеків..... 375
327. 1707, травня 24. Батурин. – Наказ Івана Мазепи чернігівському обивателеві Михайлу Голобоярину повернути привласнений ним млин Чернігівському Слеському монастиреві та прибути у цій справі на Війсковий Суд..... 377
328. 1707, травня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівського Слеського монастиря на слободу Лемешівку..... 377
329. 1707, травня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівського Слеського монастиря та городницького сотника Андрія Стаховича добудувати для своїх потреб греблю і млин на річці Тетиві, під селом Мошонкою..... 378
330. 1707, червня 1. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови стародубського полковника Михайла Міклашевського Ганни на слободи Зибку, Деменку та Перевіз..... 379
331. 1707, червня 5. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав колишнього крелевського отамана Федора Даниловича на шість дворів в Кролевці та один в селі Кам'яному, із звільненням людей, що в них мешкають, від посполитих повинностей..... 380
332. 1707, червня 20. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Федору Случановському зайняти греблю і побудувати млин на річці Бабинці, біля хутора Шкрябина, з наданням з нього усіх прибутків..... 381
333. 1707, червня 28. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Семигорського монастиря побудувати греблю з млином на річці Маняківці..... 382
334. 1707, липня 15. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на містечко Стайки, на приналежні до нього мастності та на перевіз через Дніпро..... 383
335. 1707, серпня 22. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Чернігівської архієпископії збирати медову данину з івотських козаків..... 384
336. 1707, серпня 24. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду шинків в селах Спаському і Мезині..... 385
337. 1707, серпня 27. Київ-Печерський. – Наказ Івана Мазепи богуславському і корсунському полковникові Самійлу Івановичу (Самусю) щодо недопущення привласнення ним та його небожами прибутків з млина, що належить Ковшовацькому монастирю..... 386
338. 1707, серпня 30. Обоз під Києвом. – Універсал Івана Мазепи про встановлення прав київського магістрату на землі, розташовані від річки Сирець до Пріорки..... 387
339. 1707, вересня 10. Київ. – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Видубицькому монастиреві села Таращичі і хутора Прутильця з прилеглими до них угіддями..... 389
340. 1707, вересня 24. Київ. – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Лялинських озер..... 390
341. 1707, жовтня 27. Київ-Печерський. – Оборонний універсал Івана Мазепи Максаківському монастиреві на село Максаки..... 391

342.	1707, жовтня 31. Київ. – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Скельському Пустинному монастиреві в монастирських млинах, розташованих на річці Ворсклі, біля монастиря.....	392
343.	1707, жовтня 31. Київ. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Опанасу та Олексію Єсимонтовським, значним товаришам Стародубського полку, осадити хутір та побудувати млин на ручаї Вовнянці.....	393
343а.	1707, листопада 20. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл стародубському полковому судді Івану Романовському спорудити греблю та побудувати гуту і млин, осадивши при них потрібну кількість людей.....	393
344.	1707, грудня 22. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону приймати у підсідки підданих Омбишського монастиря.....	394
345.	1707, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Києво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів.....	395
346.	1707, грудня 22. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям села Махнівки ремонтувати у випадку потреби греблю Омбишського монастиря, яку селяни використовують для проїзду.....	396
347.	1707, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення жителів села Омбиша, належного до Омбишського монастиря і Києво-Печерської лаври, від забезпечення провіантом і підводами переїжджих через село старшин і військової “черні”.....	396

1708 рік

348.	1708, січня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав полтавського полковника Івана Левенця на млин, розташований на Новосанжарівській греблі.....	398
349.	1708, січня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови хорунжого Переяславського полку Олександра Сулими Анастасії на нерухомість під Ржищівим і Гуляниками, куплену її чоловіком.....	399
350.	1708, січня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на ліс Малий Кормил сестри гетьмана Мар’яни Вітославської, черниці Києво-Печерського Вознесенського монастиря, із взяттям лісу під гетьманську оборону.....	400
350а.	1708, січня 29. Глухів. – Наказ Івана Мазепи новгородському сотникові Лук’яну Журавку заборонити вдові стародубського полкового хорунжого будувати греблю на річці Свесі, на землях Новгородського монастиря та належно покарати вбивць підданого Новгородського монастиря, вбитого в їх селі Мезині.....	401
351.	1708, травня 10. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Євстафію Панкевичу побудувати млин на річці Ус.....	402
352.	1708, травня 14. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про спорудження укріплення Іванполя жителями околиць сіл.....	403
353.	1708, червня 11. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на уланівські ґрунти, які залишили її колишні піддани.....	404
354.	1708, липня 7. Обоз під Тетієвим. – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на Ковжизький ліс.....	404
355.	1708, серпня 8 чи 20. Русанів. – Універсал Івана Мазепи про захист прав Києво-Печерського монастиря на використання млина, розташованого на Козелецькій греблі.....	405

356.	1708, серпня 24. З обозу під Биковим. – Наказ Івана Мазепи київському війту з магістратом у справі про повернення Прилуцькому Густинському монастиреві двора у Києві, який раніше колишній ігумен монастиря Жданович продав Кочубею.....	406
357.	1708, серпня 30. Биків. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл лукомському священикові Петру Петровичу побудувати млин в селі Онушках.....	407
358.	1708, вересня 27. В обозі біля Бикова. – Універсал Івана Мазепи про надання на Чернігівську архієпископію гетьманських млинів, розташованих біля Іванполя на річці Білиці.....	408
359.	1708, вересня 27. В обозі під Биковим. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на двір Кочубея в Києві.....	409
360.	1708, вересня 29. В обозі під Биковим. – Універсал Івана Мазепи про надання роменському отаманові Якову Лук'яновичу села Процівки.....	410
361.	1708, жовтня 30. Дегтярівка. – Закличний лист Івана Мазепи до стародубського полковника Івана Скоропадського з поясненням причин розриву з Москвою та закликом і наказом звільнити Стародуб від московського гарнізону, або, якщо це неможливо, відступити до Батурина.....	411
362.	1708, листопада 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Веркіївську сотню Ніжинського полку про заборону слухати накази Москви, і не рушати з місць на посилення московського гарнізону в ніжинській фортеці.....	413
363.	1708, листопада 19. Гадяч. – Наказ Івана Мазепи опошнянській старшині прибути в Гадяч.....	414

1709 рік

364.	1709, березня 30. Будище. – Проїжджий лист Івана Мазепи посланцям семигородського князя до шведського короля Данієлю Крману та Самуїлу Погорському на зворотний проїзд через козацькі та підвладні Туреччині землі.....	415
------	---	-----

Д о д а т о к І

Універсали українських гетьманів

1.	1632, березня 12. Канів. – Оборонний універсал Івана Кулаги-Петражицького з усім Військом на захист Київського православного братства, на церкву, школи, шпиталь і маєності Київського Братського монастиря, наданий Петру Могилі, як старшому братства, та його наступникам, підтверджений Богданом та Юрієм Хмельницькими.....	419
2.	1650, квітня 26. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про послушество максимівських та городиських міщан Київському Пустинно-Микільському монастиреві.....	421
3.	1653, грудня 1. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Золотаренка про надання млина в Нових Млинах, на річці Сеймі, Ніжинському монастиреві, підтверджений Богданом Хмельницьким.....	422
3а.	1656, лютого 10. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про надання прав Прилуцькому Густинському монастиреві на вилов риби біля Вовчих Острівів.....	423
4.	1656, червень. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про взяття під гетьманську протекцію Анастасії Вольської та її зятя Тимофія Биковського.....	423

4а.	1657, січня 28. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на вилов риби в Дніпровських озерах.....	424
5.	1657, квітня 18. Чигирин. – Оборонний універсал Богдана Хмельницького Гадяцькому монастиреві на надані ґрунти і поля.....	425
6.	1658, травня 20. Чигирин. – Оборонний універсал Івана Виговського Київському Пустинному монастиреві на маєтність Конончу, містечко Михайлівку та на інші володіння.....	426
7.	1658, липня 3. Чигирин. – Наказ Івана Виговського переяславському полковникові Якому Сомку повернути Київському Пустинно-Микільському монастиреві Кучуків острів.....	427
8.	1658, липня 3. Чигирин. – Оборонний універсал Івана Виговського Київському Пустинно-Микільському монастиреві на Кучуків острів.....	428
9.	1658, вересень-жовтень. – Універсал від імені Війська Запорозького до іноземних володарів про причини розриву з Московою.....	429
9а.	1658, жовтня 10. Табір під Максимівкою. – Оборонний універсал Івана Виговського Данилові Знойці на млин, на річці Снові під Седнівом.....	435
10.	1659, травня 7. Перевіз під Бужином. – Універсал Івана Виговського про надання Київському Пустинному монастиреві Михайлівського перевозу на Дніпрі.....	435
10а.	1659, серпня 1. Табір під Гадячем. – Універсал Івана Виговського про підтвердження прав родини Миньківських на Миньківці, Вербовку, Верховню та на нерухомість у Павлочії біля неї.....	436
11.	1659, вересня 13. Перевіз під Бужином. – Універсал Івана Виговського про звільнення маєтності Київського Пустинного монастиря Михайлівки від ярмаркового.....	437
12.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку.....	437
13.	1660, лютого 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на перевіз через Дніпро з Пекарів до Михайлівки.....	438
14.	1660, лютого 22. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Бородянку, Нову Греблю, Загальці, Мосани та Краснопілля.....	439
15.	1660, березня 6. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Братському монастиреві про підтвердження прав на Ксаверів, Мухоїди, Плисецьке, Чорнорудку та на ділянку землі і мурований домініканський костел у Києві.....	439
16.	1660, травня 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Видубицькому монастиреві про підтвердження прав на медову данину і десятину збіжжя з обивателів сіл Нестанович і Волосович та на острові Селець.....	440
17.	1660, липня 17. Сахнівка. – Наказ Юрія Хмельницького канівському полковникові Івану Лизогубу у справі захисту конончицьких та михайлівських сіножатеїв Київського Микільського Пустинного монастиря.....	441
18.	1660, грудня 5. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького канівському полковникові не порушувати права Київського Микільського Пустинного монастиря на коломийські прибутки і ярмаркове в Михайлівці.....	442
19.	1661, січня 26. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку.....	442
20.	1661, березня 28. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку.....	443

21.	1661, квітня 17. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького прохорівському сотникові та пекарському отаманові не порушувати права Київського Микільського Пустинного монастиря на перевіз в Пекарях.....	444
22.	1661, липня 11. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на перевіз через Дніпро між Прохорівкою та Пекарями.....	444
23.	1661, листопада 10. Табір під Переяславом. – Універсал Юрія Хмельницького про надання Київському Пустинному Микільському монастиреві права на оренду шинків в Михайлівці	445
24.	1662, березня 7. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві на виконання повинностей на користь монастиря обивателями, що живуть в монастирській маєтності Михайлівці.....	446
25.	1662, квітня 10. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького михайлівським та конончицьким сотникам, отаманам та війтам слідкувати за непорушністю прав Київського Микільського Пустинного монастиря на оренду шинків в Михайлівці та Конончі.....	446
26.	1662, початок вересня. – Інструкція Яким Сомка відправленому до царя гетьмязівському сотникові Степану Кустовському.....	447
27.	1663, березня 11. Чигирин. – Наказ Павла Тетері михайлівському отаманові Андрусові не прилучати до підданства пивенських підданих Київського Микільського монастиря, із забороною розпоряджатися землями монастирської маєтності Михайлівки.....	448
28.	1663, березня 11. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на перевіз через Дніпро в Пекарях.....	448
29.	1663, березня 11. Чигирин. – Наказ Павла Тетері михайлівським міщанам та пивнянським селянам про послушенство і підданство Київському Микільському монастиреві.....	449
30.	1663, квітня 11. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Кононч, Михайлівку, Савин та інші маєтності.....	449
31.	1663, травня 31. Чигирин. – Наказ Павла Тетері сахнівському сотникові та товариству не втручатися у належні Київському Пустинно-Микільському монастиреві Осетрові острови.....	450
32.	1663, липня 26. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Осетровий острів.....	451
33.	1664, січня 11. Корсунь. – Наказ Павла Тетері канівському полковникові повернути Київському Пустинно-Микільському монастиреві прибутки з монастирського млина, привласнені козаком Крогулецьким.....	451
34.	1664, червня 26. Канів. – Інформація гетьмана Івана Брюховецького, видана київському полковникові Василю Дворецькому, канівському полковникові Федору Панченкові та Маркові Артемовичу з товаришами, відправленими до царя для її оголошення.....	452
35.	1666, початок листопада. – Реєстр старшини та козаків, відправлених при чернігівському полковникові Дем'яні Ігнатовичу (Многогрішному) гетьманом Іваном Брюховецьким до Москви.....	457
36.	1667, січня 10. Гадяч. – Інформація гетьмана Івана Брюховецького, видана канівському полковникові Якову Лизогубу та військовому канцелярестові Карпу Мокрєвичу, відправленим до Москви, пункти якої вони мають оголосити перед царем.....	458
37.	1665, листопада 19. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Києво-Печерському монастиреві на хутір Бузуків та на інші маєтності.....	465

38. 1667, червня 11. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на села Кононч і Совин та на інші мастності..... 465
39. 1668, серпня 27. Чигирин. – Наказ Петра Дорошенка канівському полковникові Андрію Ігнатенку щодо отримання належних послуг і прибутків Київським Пустинним Микільським монастирем з млина під Михайлівкою, що є власністю монастиря..... 466
40. 1669, січня 31. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на перевіз через Дніпро між Прохорівкою та Пекарями..... 467
41. 1669, березня 10. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл військовому товаришеві Дмитру Бондаренкові побудувати млин на прорві з річки Убель, в кінці Сосницької греблі..... 468
42. 1669, серпня 29. Батурин. – Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного військовому канцеляристу Сремії Яремовичу з товариством на проїзд в Москву..... 469
43. 1670, січня 19. – Інструкція гетьмана Демяна Многогрішного генеральному осавулу Матвію Гвинтовці, відправленому в Москву до царя..... 469
44. 1670, червня 28. Батурин. – Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного на проїзд в Москву іченському протопопові Симеону Адамовичу та чернігівському полковому сотникові Василю Семеновичу..... 473
45. 1670, грудня 14. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Печерського монастиря на хутір Бузуків, село Солопівку та на інші мастності..... 473
46. 1671, червня 22. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під протекцію новозаснованого Мошенського монастиря, з наказом мошенській старшині надати монастиреві, скільки потрібно, землі, та закликом до мошенських обивателів допомогти у спорудженні монастирського будинку..... 474
47. 1671, липня 1. Табір на Бутені. – Універсал Петра Дорошенка про надання новозаснованому Мошенському монастиреві млина в Стеблеві, на річці Росі..... 475
48. 1671, листопада 16. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка до полковників і старшини щодо вжиття застережних заходів, з огляду на прибуття під міста Гетьманщини турецьких і татарських військ, які мають надати допомогу проти ворога..... 476
- 48а. 1672, лютого 7. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про надання Лисянському монастиреві села Смольчинці..... 477
49. 1674, квітня 14. Табір під Переяславом. – Проїжджий лист Івана Самойловича військовому канцеляристові Богдану Войцеховичу в Москву..... 478
50. 1675, грудня 14. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву гетьманському слугі Степанові Василевичу..... 479
51. 1676, липня 19. Батурин. – Формальний дозвіл Івана Самойловича стародубському полковникові Петру Рославцю на поїздку до Москви, із застереженням від такого кроку..... 479
52. 1676, серпня 2. Батурин. – Інструкція Івана Самойловича відправленим до Москви київському полковникові Костянтину Солонині з товаришами, що відповідати там проти звинувачень гетьмана з боку Петра Рославця..... 480
53. 1677, квітня 30. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл товаришу Переяславського полку Івану Пилипченкові відновити млини на річці Недрі, під містом Березаню..... 486
54. 1677, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження права Київського Пустинного Микільського монастиря збирати десятину на свою

	користь, як з козаків, так й усіх інших, хто використовує монастирські поля в Коваліні та Дівичках.....	487
55.	1677, листопада 18. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заснування в Глухові монастиря Успіння Пресвятої Богородиці Афанасією Євфимівною з підтвердженням закріплення за цим монастирем села Берези та інших її колишніх володінь.....	488
56.	1677, грудня 8. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича на проїзд до Москви генерального судді Івана Домонтовича та писаря Генерального Суду Андрія Василевича.....	489
57.	1678, вересня 28. – Відповідь Івана Самойловича і старшини на царські статті, які йому повідомив стольник Семен Алмазов.....	489
58.	1680, січня 28. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву ієромонаху Скитського монастиря Варфоломію із супроводжуючими.....	496
59.	1680, липня 16. – Витяг з універсалу Івана Самойловича про захист володінь пані Фасвої.....	497
60.	1680, жовтня 29. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву казнодію і писарю киевопечерського архимандрита Інокентія Гізеля Іванові Максимовичу та Івану Армашенкові.....	498
61.	1681, травня 5. Батурин. – Наказ Івана Самойловича про розміщення на землях села Волокитина двадцяти сімей поселенців, з вимогою до жителів села не заважати розселенню.....	498
62.	1681, травня 18. Батурин. – Наказ Івана Самойловича жителям сіл Кочерги, Зазірок та Воргола не заважати розселенню на їх землях поселенців, нещодавно прибулих до села Волокитина.....	499
62a.	1681, червня 8. Глухів. – Універсал Івана Самойловича про надання генеральному бунчужному Костантію Івановичу (Голубу) села Падолова.....	500
63.	1682, грудня 2. Батурин. – Наказ Івана Самойловича переяславському полковникові Леонтію Полуботку щодо проведення слідства над колишнім переяславським полковником Дмитрашкою Райчею та утримання його під вартою.....	500
64.	1683, травня 11. Батурин. – Лист Івана Самойловича до переяславського полковника Леонтія Полуботка з оголошенням амністії колишньому переяславському полковникові Дмитрашкові Райчі та баришівському священику Павлу.....	501
65.	1683, травня 22. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав глухівського священика Максима Софоновича на слободу Хотминівку.....	502
66.	1683, липня 20. Батурин. – Повідомчий лист Івана Самойловича лубенському полковникові про наказ переяславському полковнику повернути жителям Сурмачівки Пирятинської сотні їх колишні володіння в Переяславському полку.....	503
67.	1683, липня 21. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича жителям села Хлопяників на сіножать.....	503
68.	1683, грудня 13. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання у використання Київському Печерському жіночому монастиреві сіл Бугаївки і Беркова, розташованих на річці Стугні.....	504
69.	1685, липня 20. Батурин. – Інструкція Івана Самойловича генеральному писарю Саві Прокоповичу, відправленому до Москви з представниками українського духовенства для погодження умов, на яких Київська митрополія має приєднатися до Московського патріархату.....	505
70.	1685, жовтня 8. Глухів. – Проїжджий лист Івана Самойловича на проїзд до Москви київського митрополита Гедеона Святополка Четвертинського із супроводжуючим його духовенством.....	510
71.	1686, січня 22. Батурин. – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті, оголошені окольничим Леонтієм Неплюсвим.....	512

72.	1686, липня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про доручення командування полковникові Іллі Новицькому над розвідницьким загоном на Правобережжя.....	524
73.	1686, липня 2. Батурин. – Наказ Івана Самойловича до городових старшин забезпечувати провіантом та підводами загін Іллі Новицького під час його руху на Правобережжя.....	525
74.	1687, січня 3. Батурин. – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті оголошені стольником Семеном Алмазовим.....	525

Додаток II

Документи генеральної військової старшини, запорозької старшини, полковників та сотників

I. Генеральна військова старшина

1.	1664, квітня 15. Глухів. – Дозвіл військового підскарб'я Романа Ракушки заснувати глухівський цех котлярів, ковалів, слюсарів та димарників з універсалом глухівського уряду від 23 червня 1664 року про його утворення.....	531
2.	1670, грудня 18. Черкаси. – Універсал генерального обозного Івана Гулака про захистмонастирськихмаєностей.....	532
3.	1672, березня 30. Батурин. – Універсал генерального обозного Петра Забіли та генеральних суддів Івана Самойловича та Івана Домонтовича про підтвердження прав Рихлівського Микільського монастиря на села Будище, Городище і Вишеньки.....	533
4.	1673, листопада 29. Дегтярівка. – Універсал генерального бунчужного Леонтія Полуботка щодо збереження права Новгородського монастиря брати медову данину з нових, вписаних до реєстру, козаків, що проживають в монастирських селах Дегтярівці, Кудлійці та Ігнатівці.....	534
5.	1686, червня 25. Батурин. – Наказ генерального бунчужного Костянтина Голуба конотопським отаману і війтові вирішити справу про захоплення землі Костюка Кудласенка Леськом Сірком.....	535
6.	1689, травня 17. Батурин. – Універсал генерального судді та наказного гетьмана Михайла Вуяхевича про недоторканість маєностей і прибутків з них шляхтича, значного військового товариша, Афанасія Григоровича.....	536
7.	1707, січня 13. Батурин. – Лист реснта Військової канцелярії Пилипа Орлика дівицькому сотникові з передачею наказу гетьмана залучити підданих Чернігівсько-Слецького монастиря з села Авдіївки на допомогу містечку Салтиковій Дівиці.....	537

II. Старшина Війська Запорозького Низового (Запорозької Січі)

8.	1677, вересня 12. Кодак. – Універсал кодацького полковника Андрія Домонтовича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на використання Романківського уступу.....	538
9.	1680, жовтня 4. З Коша. – Універсал кошового отамана Григорія Івановича із старшиною Війська Запорозького Низового про передачу січової церкви Покрови Пресвятої Богородиці та Запорозької парафії загалом у відання ченців КиївськогоМежигірськогомонастиря.....	539

10.	1684, червня 18. – Оборонний універсал кошового отамана Григорія Івановича Лубенському Мгарському монастиреві на захист прав монастиря біля річки Самари.....	540
11.	1688, квітня 12. Біля гирла Самари. – Оборонний універсал самарського полковника (військової Сівери) Матвія Каляненка Лубенському Мгарському монастиреві на Самарський стан.....	541
12.	1688, липня 8. З Коша. – Оборонний універсал кошового отамана Філона Лихопоя Лубенському Мгарському монастиреві на Самарський стан.....	542
13.	1688, вересня 19. Кодак. – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Тарамського.....	543
14.	Після 1688, березня 2. Кодак. – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Романківського стану.....	543
15.	1694, травень. – Універсал кошового отамана Семена Рубана із старшиною Війська Запорозького Низового до жителів Полтави про передачу Андрію Севрюку повноважень для розгляду справ про самовільний випас худоби на запорозьких землях.....	544

III. Полковники та сотники

1. Київський полк

16.	1656, серпня 8. Київ. – Універсал київського полковника Павла Хмельницького про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на село Павловичі.....	545
17.	1660, серпня 1. Серединка. – Дозвіл серединського намісника, слуги київського полковника Василя Дворецького, Ігната Кріпицького зайняти греблю і поставити млин мірошникові Василю Шишові, з наданням йому острова, сіножаті та огороду.....	546
18.	1674, квітня 7. Київ. – Універсал київського полковника Костянтина Солонини про надання Київському Братському монастиреві показанщини в Моровську та поколіщини з млинів кудинівських мельників.....	546
19.	1691, травня 4. Козелець. – Універсал київського полковника Костантія Мокієвського про підтвердження Лавріна Антоновича Лихолітка носівським сотником.....	547
20.	1696, лютого 20. Козелець. – Універсал київського полковника Костантія Мокієвського про дозвіл хорунжому Київського полку Сергію Солонині побудувати млин в селі Літках.....	548
21.	1697, січня 26. Козелець. – Універсал київського полковника Костантія Мокієвського про підтвердження прав олишівського сотника Леонтія Шрамченка на куплений млин, на річці Острі, на Киселівській греблі.....	548

3. Лубенський полк

22.	Не раніше жовтня 1659 – не пізніше червня 1660. Лубни. – Універсал лубенського полковника Якова Засядька про надання Лубенському Мгарському монастиреві двора з будинком в Лубнах.....	549
23.	1670, грудня. Мгарський монастир. – Оборонний універсал лубенського полковника Івана Сербина Лубенському Мгарському монастиреві на “джерело” (рибне місце) в Стриганці, під Хицями.....	550
24.	1672, жовтня 25. Лубни. – Універсал лубенського полковника Івана Сербина про підтвердження прав лубенського музичького цеху.....	551

25. 1674, січня 8. Лубни. – Універсал лубенського полковника Івана Федоровича про підтвердження прав Івана Кулябки на млин в селі Олександрівці..... 552
26. 1676, грудня 11. Лохвиця. – Універсал лубенського полковника Івана Федоровича про дозвіл лохвицькому міщанинові Лук'янові Калику побудувати додатковий млин на своїй греблі, розташованій на річці Сулі в селі Скоробагатьках..... 553
27. 1687, вересня 27. Лубни. – Універсал лубенського полковника Григорія Гамалії про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем ґрунтів на річці Сулі..... 554
28. 1688, травня 12. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем озер біля річки Сули та рибних угідь на Сулі від від Поляни Кашиної до Проїзного та від гирла Солониші до гирла Булатцевого 555
29. 1688, липня 21. – Наказ лубенського полковника Леонтія Свічки роменським отаманові і війту про передачу посполитих села Оксютинців згідно волі гетьмана в послушення Никифорові Синдоровському та непритягнення їх до міських повинностей..... 555
30. 1688, липня 25. Табір на річці Самарі. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження прав сенчанського сотника Леонтія Василевича на село Юськівці..... 556
31. 1690, січня 13. Лохвиця. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про затвердження угоди між комонним полковником Ілляшем Новицьким та лучанськими і ломацькими мельниками про встановлення рівня води на Ломацькій греблі..... 557
32. 1690, березня 4. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження дозволу оржицького уряду оржицькому священикові Василю Семперу побудувати млин, зробити при ньому став та набувати з них усі прибутки..... 558
33. 1690, грудня 26. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про дозвіл товаришу Сенчанської сотні Василю Тройці отримувати всі прибутки з побудованого ним млина на річці Сулиці..... 558
34. 1692, січня 1. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про заборону залучати підданих Лубенського Мгарського монастиря, що живуть біля монастирських Вовчанських млинів, до виконання повинностей разом з жителями села Вовчка на користь міста Лубни..... 559
35. 1693, квітня 23. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про надання в послушення чигириндубровському сотникові Яремі Ілляшенкові посполитих в селі Гусиному..... 560
36. 1694, грудня 14. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про дозвіл Федору Ярмоленкові та Василю Лутайці побудувати другий млин на Караваєвій полковничій греблі, з розподілом прибутків між ними і полковником навпіл..... 561
37. 1701, квітня 11. Костянтинів. – Універсал лубенського полковника Дмитра Зеленського про підтвердження прав чигириндубровського сотника Яреми Ілляшенка на село Гусине..... 562
- 37а. 1708, жовтня 1. Козарі. – Універсал лубенського полковника Дмитра Зеленського про надання значному військовому товаришеві Петру Кулябці військового лісу..... 562

3. Миргородський полк

38. 1688, травня 15. Сорочинці. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання голтвянському сотникові Матвію Івановичу села Броварки..... 563

39. 1704, травня 5. Сорочинці. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання хорольському сотникові Василю Івановичу села Хвошівки..... 564
40. 1705, травня 7. Сорочинці. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про підтвердження імунітету мірошника полтавського полкового писаря Олександра Чуйкевича щодо непритягнення його до повинностей та сплати податків..... 565
41. 1705, липня 22. Табір під Костянтинівом. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання уласівському сотникові Устиму Сахненкові Канівськогокута..... 565
42. 1708, листопада 16. Красний Колядин. – Наказ миргородського полковника Данила Апостола наказному миргородському полковникові, обозному, Василю Онисимовичу бути готовим з полковим суддею і сотниками вирушити на з'єднання з гетьманом Мазепою в Гадяч, а до цього часу, якщо з'являться посланці царя і гетьмана Скоропадського з їхніми грамотами, виловлювати таких та присилати до нього..... 566

6. Ніжинський полк

43. 1653, травня 12. Ніжин. – Універсал ніжинського наказного полковника Григорія Кобилівського про дозвіл носівському мельникові Ярошу працювати на Петрових млинах для збільшення прибутків Військового Скарбу..... 567
44. 1653, грудня 1. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Золотаренка про надання млина в Нових Млинах, на річці Сеймі, Ніжинському монастиреві, підтвержений Богданом Хмельницьким..... 568
45. 1654, лютого 6. Кролевець. – Універсал кролевецького сотника Федора Поповича з кролевецьким військовим товариством та міщанами Кролевця про дозвіл Миськові Маковському побудувати млин на Кролевецькій греблі..... 568
46. 1656, жовтня 27. Стародуб. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького про підтвердження прав Опанаса Зінченка на отчину в Тростені, розташованій в Топальській сотні..... 569
47. 1659, грудня. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтвердження прав стародубського сотника Гаврила Дашенка на військову частку у побудованому ним млині на річці Берестянці..... 570
48. 1660, вересня 24. Під Гомелем. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на озера..... 571
49. 1660, вересня 24. Під Гомелем. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання Макошинському Микільському монастиреві військової частки прибутків з млина Чалого, розташованого на Сосницькій греблі, на річці Убеді..... 571
50. 1665, липня 3. Глухів. – Універсал гетьманського глухівського намісника Василя Марковича про дозвіл мельнику Семену Кузьменкові засипати греблю і побудувати млин на річці Ясмані, під селом Землянкою..... 572
- 50а. 1667, березня 14. Ніжин. – Оборонний універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича коропівській козацці Авдотії з дітьми на млин з прибутками..... 573
51. 1668, квітня 14. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича конотопським козакам Миколі та Кирею і конотопському міщанинові Карлу на звільнення їх на один рік від надання військової частки з побудованих ними млинів уселі Попівці..... 574

52. 1669, січня 17. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про підтвердження прав Максаківського монастиря на маєтності..... 574
53. 1669, лютого 16. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про підтвердження прав новомлинських козаків Івана Омеляновича та Опанаса на млин, на річці Лутаві..... 575
- 53а. 1672, червня 16. Табір під В'язовою. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про дозвіл крелевецькому сотникові Василю Дейнеці побудувати греблю на річці Реті, звести на ній млини та отримувати з них усі прибутки..... 576
54. 1672, вересня 10. Батурин. – Осадчий лист ніжинського полковника Філіпа Уманця осадчому Мирону Іуді на заселення слободи Зудівки..... 577
55. 1674, квітня 15. Канів. – Наказ ніжинського полковника Філіпа Уманця ніжинському полковому писареві Павлу Михайловичу відправити до нього в Канів військові гроші..... 577
56. 1674, травня 15. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про дозвіл Мартину Павловичу побудувати млин на греблі, успадкованій його дружиною Ганною..... 578
57. 1676, травня 16. Батурин. – Універсал батуринського сотника Яреми Андрієвича щодо захисту сіножаті Пархома Спереки..... 579
58. 1680, червня 2. Глухів. – Оборонний універсал глухівського сотника Василя Федоровича Кіндрату Грудяці на озеро..... 580
59. 1688, квітня 9. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Стефана Петровича Забіли про підтвердження прав вересоцького козака Яроша Семеновича на побудований ним млин на річці Вересочі та на військову частку з цього млина..... 580
60. 1698, травня 11. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського про заборону козакам скуповувати, а підданим Чернігівської архієпископії продавати архієпископські ґрунти в Мринській сотні..... 581
61. 1698, жовтня 29. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського щодо утримання розташованих в Мринській сотні компанійців підсусідками та тяглими людьми..... 582
62. 1699, листопада 2. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського щодо відбування повинностей на користь Ніжина козаками, що перестали виконувати козацьку службу, та козацькими підсусідками, які живуть в селах, належних до Ніжина..... 583
63. 1700, липня 8. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського про заборону козацькій старшині залучати тяглих людей, що належать до юрисдикції Ніжина, до заготівлі сіна для полкових потреб..... 583

3. Переяславський полк

64. 1676, жовтня 28. Золотоноша. – Універсал переяславського полковника Войці Сербина про підтвердження давніх прав золотоноського ткацького цеху..... 584
65. 1685, лютого 1. Переяслав. – Оборонний універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка Київському Печерському монастиреві на звільнення від обкладення поборами монастирської пасіки..... 585
66. 1688, липня 9. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Якіма Головченка про підтвердження прав Івана Пилипенка та його сина Михайла на млин в Березані..... 585
67. 1689, липня 29. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка про надання полковому хорунжому Олександру Сулимі сіл Вовчків та Строкової..... 586

68. 1689, вересня 27. Київ-Печерський. – Універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка про повернення до послушенства підданих Київського Печерського монастиря, які вийшли з монастирської маєтності Бузукова на проживання в села Іркліївської та Кропивнянської сотень..... 587
69. 1693, червня 27. Золотоноша. – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про призначення бубнівським сотником Дениса Деркача..... 588
70. 1697, березня 4. Переяслав. – Оборонний універсал переяславського полковника Івана Мировича Іванові Сулімі на став..... 588
71. 1698, травня 19. Переяслав. – Наказ переяславського полковника Івана Мировича кропивнянському сотникові у справі захисту володінь Київського Печерського монастиря..... 589
72. 1699, грудня 1. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про підтвердження прав вдови березанського сотника Михайла на послушенство посполитих в селі Черевках..... 590
73. 1701, січня 30. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем Мошенських ґрунтів..... 590
74. 1707, липня 18. Київ-Печерський. – Універсал переяславського наказного полковника, полкового обозного, Степана Томари в Бубнівську сотню про підтвердження на посаді бубнівського сотника Дениса Деркача, що повернувся зі шведського полону..... 591

4. Полтавський полк

75. 1675, травня 14. Полтава. – Наказ полтавського полковника Прокопа Левенця щодо встановлення розмежувальних знаків на ґрунтах Стефана Царя та Трохи́ма Пивоваренка..... 592
- 76-77. 1687, жовтня 11. Кобеляки. – Універсал полтавського полковника Федора Жученка про надання фондушу кобеляцькому ткацькому цеху..... 593
78. 1688, вересня 16. Полтава. – Наказ полтавського полковника Федора Жученка жителям, що мешкають біля річки Тростянець, про їх перехід у підданство Полтавського монастиря, яким відтепер належить виконувати одноденну панщину найого користь..... 593
79. 1695, березня 2. Білики. – Наказ полтавського полковника Павла Семеновича великобудиській старшині не чинити перешкоди Лубенському Мгарському монастиреві в поселенню вільних людей під Ковжижею..... 594
80. 1701, жовтня 5. Полтава. – Наказ полтавського полковника Івана Левенця кобеляцькому сотникові не дозволяти особам різного чину без гетьманського дозволу переходити у підданство до державців..... 595

7. Прилуцький полк

81. 1670, червня 6. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Івана Маценка про дозвіл військовому товаришеві Леську Побочію відновити греблю і збудувати млин на річці Лисогорі, в селі Блотниці..... 596
82. 1672, червня 6. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про дозвіл Степанові Голявцю та Дмитрові Безпальченку зайняти греблю на річці Іванії та побудувати млин..... 597
83. 1681, січня 1. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про дозвіл військовому товаришеві Павлові Довгому відновити для своїх потреб греблю в селі Дмитрівці..... 597

84. 1685, січня 19. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про надання військовому товаришеві Івану Ляшку сіножаті..... 598
85. 1687, грудня 10. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Івана Стороженка про підтвердження прав прилуцького цеху музик..... 599
86. 1688, квітня 25. Ічня. – Універсал прилуцького полковника Івана Стороженка Дмитрові Безпалієнку та Степанові Голявеєнку на право збирати усі прибутки з побудованого ними млина..... 600
87. 1688, жовтня 29. Прилуки. – Наказ прилуцького полковника Івана Стороженка ічанським сотнику, отаману та війтові щодо захисту майнових прав на ліс і поле ВакулиШепеленка..... 600
88. 1692, липня 31. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про надання значному військовому товаришеві Івану Носу села Муравки..... 601
89. 1692, грудня 2. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького цеху музик..... 601
90. 1694, грудня 7. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького різницького цеха..... 602
91. 1708, січня 28. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження та розширення прав прилуцького кравецького цеху..... 603

7. Стародубський полк

92. 1660, березня 12. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про підтвердження прав стародубського козака Афанаса Зінченка на отчину Деревицю і пасовище Людковщину..... 604
93. 1662, жовтня 24. Почеп. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про дозвіл військовому товаришеві Стефану Терейковському побудувати млин в селі Івойтенках та отримувати з нього усі прибутки..... 605
94. 1664, липня 2. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про встановлення кордонів між Почепівською та Мглинською сотнями Стародубського полку..... 605
95. 1665, вересня 15. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Леська Остриянина про дозвіл кистерському козакові Тарасу Буренкові зайняти греблю на річці Кистерці та фундувати на ній млин..... 607
96. 1666, січня 28. Почеп. – Осадчий лист почепівського сотника Овдія Рославченка козаку Леону Бруєнкові на заселення селища Шматова..... 607
97. 1669, липня 24. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про дозвіл військовим товаришам Погарської сотні Івашку та Кузьмі Головенкам засипати греблю і побудувати млин в селі Шнятках, на річці Шнятці..... 608
98. 1670, травня. Стародуб. – Осадчий лист стародубського полковника Петра Рославця осадчому Тимошу Павловичу на заселення слободи Назарівки..... 609
99. 1673, червня 5. Стародуб. – Осадчий лист топальського сотника Михайла Рубця осадчому Ілляшеві Лобачу заселити слободу Лобанівку..... 609
100. 1673, липня 5. Стародуб. – Оборонний універсал стародубського полковника Петра Рославця селу Євдокілля на непорушність кордонів його земель сусідніми селами..... 610
101. 1674, листопада 22. Почеп. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про дозвіл мглинському сотникові Павлу Лосенкові, мглинському отаманові Семену Нечаєнку та Іванові Єсимонтенку зайняти греблю на річці Судинці, побудувати млин та отримувати з нього усі прибутки..... 611
102. 1677, лютого 15. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича про надання козаку Почепівської сотні Олексію Костиничу усіх прибутків з побудованого ним млина на річці Навусі..... 612

103. 1677, квітня 15. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича про дозвіл рудникові Тимофію Шимковичу побудувати рудню в селі Щербиничах, з наданням усіх прибутків з неї протягом половини року після побудови..... 612
104. 1678, березня 6. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича військовому товаришеві Григорію Медвідьському про надання греблі на річці Трубежі з дозволом побудувати на ній млин..... 613
105. 1678, травня 14. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про дозвіл руднику Яну Скочку засипати греблю на річці Вазі, а на греблі побудувати рудню і млин..... 614
106. 1678, жовтня 30. Почеп. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про підтвердження прав почепівського отамана Кирила Яковича на селища Кучучеве і Некраші..... 614
107. 1678, листопада 1. Погар. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про підтвердження права військового товариша Івана Володимировича зайняти нову греблю на річці Ложичі та побудувати собі млин..... 615
108. 1679, травня 31. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про затвердження розмежування земель сіл Чернижова і Кустичі..... 616
109. 1680, січня 3. Новгород-Сіверський. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про виключне право соляників міста Новгорода продавати в місті сіль вроздріб, з розпорядженням московським купцям продавати сіль лише оптом, під загрозою втрати ними товару у випадку роздрібної торгівлі..... 617
110. 1682, липня 18. Погар. – Універсал погарського сотника Тараса Гавриловича про надання Василю Якимовичу сіножаті, що знаходиться біля набутого ним млина..... 618
111. 1683, жовтня 12. Почеп. – Універсал почепівського сотника Наума Ноздрі про надання земель, що раніше належали Зайченкам, почепівському протополу Івану Білявському..... 618
112. 1686, листопада 4. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Якова Івановича Гетьманича про надання значному військовому товаришеві Якову Заводському села Дохновичі..... 619
113. 1690, квітня 27. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Михайла Міклашевського про надання значному військовому товаришеві Федору Козлу села Зівачи..... 620

7. Чернігівський полк

114. 1657, листопад. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Іоанікія Силича про підтвердження прав Чернігівського монастиря великомучениці Параскевії на хуторі Мохнатин, Янівку і Кошовку..... 620
115. 1665, липня 13. Куликівка. – Універсал чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного любецьким священникам Григорію Пронковичу та Єрофею церкв святої великомучениці Параскевії та Різдва пресвятої Богородиці про підтвердження за їхніми церквами озера Святого..... 621
116. 1665, 23 липня. Табір під Ваганичами (?). – Оборонний універсал чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного Макошинському Микільському монастиреві щодо прав на Грицьків та Василів млини, на Сосницькій греблі на річці Убедь та у селі Верба і на Змітенські, Сохачевські, Риботинські та Конятинські озера..... 622
117. 1668, травня 17. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного Макошинському Микільському монастиреві про підтвердження прав на два млини у містечку Сосниця та селі Верба, на Змітенські, Сохачівські, Риботинські та Конятинські озера..... 623

118.	1670, квітня 29. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка про надання генеральному судді Івану Домонтовичу вільних ґрунтів в селах Жолвинці і Гущині.....	624
119.	1674, травня 25. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського про надання козацькій вдові Марині Яківні військової частки, з побудованого нею млина на річці Понурниці.....	624
120.	1680, березня 20. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського про дозвіл значному військовому товаришеві Філону Свіцькому спорудити греблю з млином на річці Сухий Вир, із наданням усіх прибутків з млина.....	625
121.	1688, березня 30. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання в послушення хорунжому Чернігівського полку Іванові Чечелю 18 людей, які живуть на його ґрунтах в селі Голубичах.....	626
122.	1688, травня 12. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання містечку Березні прибутків з млина на річці Турі.....	627
123.	1688, листопада 29. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання Івану Мокрієвичу села Звиничів.....	628
124.	1689, січня 19. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про підтвердження податкових пільг чернігівському цеху музик.....	628
125.	1699, травня 5. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба про взяття під протекцію та звільнення від міських повинностей чернігівського цеху музик.....	629
126.	1705, травня 10. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Павла Полуботка про ствердження за товаришем Седнівської сотні Дем'яном Петличним половини прибутків у купленому ним млині на річці Снові, в Нових Млинах.....	630
127.	1706, жовтня 19. Чернігів. – Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка про підтвердження обов'язку громад сіл, розташованих біля Величківської та Феськівської гребель, належних Макошинському дівичому монастирю, гатити їх у випадку потреби.....	630
128.	1708, липня 30. Табір під Кролевцем. – Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка щодо повернення жабницьким Росолом сіна солоновським жителям, взятим з їх сіножатей.....	631

7. Фастівський полк (з 1702 р. Білоцерківський)

129.	1700, листопада 4. Фастів. – Оборонний універсал полковника Семена Палія Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві на селища Крикувщину і Данилівку, на Гордіївський млин та на мито на річці Бобринці.....	632
130.	1709, жовтня 14. Фастів. – Універсал білоцерківського полковника Семена Палія про надання новофундованному Скитському монастиреві військової частки з млина в Малій Салтанівці мельників Михайла Коломійця і Шкалимандри.....	633
131.	1709, грудня 31. Фастів. – Універсал білоцерківського полковника Семена Палія про надання на скит Липник містечка Княжичі.....	634

Додаток III

1.	1710, квітня 10. Бендери. – Конституція Пилипа Орлика.....	635
----	--	-----

Наукове видання

**Універсали
Івана Мазепи
(1687-1709)**

Художній редактор *Георгій СЕРГЕСЬВ*
Технічний редактор *Майя ПРИТИКІНА*
Коректори *Марія БУТИЧ, Вячеслав РИНСЕВИЧ*
Оригінал-макет підготувала *Ярослава ЛЕНГО*

Підп. до друку 08.12.05.
Формат 70х100 1/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 65,0 Обл.-вид. арк. 63,78
Ціна договірна.
Наклад 500. Замовлення №